

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VIII kadencja
Rzecznik Praw Dziecka
GAB.422.3.2018.MH

Druk nr 2422
Warszawa, 30 marca 2018 r.

Pan
Marek Kuchciński
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Marszałku

zgodnie z dyspozycją art. 12 ust. 1 Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r.
o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2015 r., poz. 2086), w załączeniu przedkładam

**- Informację o działalności Rzecznika
Praw Dziecka za rok 2017 wraz
z Uwagami o stanie przestrzegania praw
dziecka.**

Z wyrazami szacunku

(-) Marek Michalak

INFORMACJA O DZIAŁALNOŚCI

**RZECZNIKA PRAW
DZIECKA**

ZA ROK 2017

**ORAZ UWAGI
O STANIE PRZESTRZEGANIA
PRAW DZIECKA**

Warszawa 2018

Każdemu, kto tonie, należy podać rękę!

Irena Sendlerowa

SPIS TREŚCI

I.	RZECZNIK PRAW DZIECKA	7
II.	OCHRONA PRAW DZIECKA	12
1.	PRAWO DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA.....	12
1.1.	Wystąpienia generalne dotyczące prawa dziecka do życia i ochrony zdrowia	13
1.2.	Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do życia i ochrony zdrowia	56
2.	PRAWO DO WYCHOWANIA W RODZINIE	85
2.1.	Wystąpienia generalne w zakresie prawa do wychowania w rodzinie	86
2.2.	Sprawy indywidualne związane z prawem do wychowania w rodzinie	122
3.	PRAWO DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH.....	159
3.1.	Wystąpienia generalne w zakresie prawa do godziwych warunków socjalnych.....	160
3.2.	Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do godziwych warunków socjalnych	183
4.	PRAWO DO NAUKI	216
4.1.	Wystąpienia generalne w zakresie prawa do nauki	217
4.2.	Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do nauki.....	244
5.	PRAWO DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM.....	293
5.1.	Wystąpienia generalne w zakresie prawa do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem	294
5.2.	Sprawy indywidualne związane z prawem do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem	321
6.	OCHRONA PRAW DZIECKA W ASPEKCIE MIĘDZYNARODOWYM	352
6.1.	Wystąpienia generalne w zakresie ochrony praw dziecka w aspekcie międzynarodowym	352

6.2.	Sprawy indywidualne w zakresie ochrony praw dziecka w aspekcie międzynarodowym	377
6.3.	Współpraca międzynarodowa.....	435
III.	SPRAWY SĄDOWE I ADMINISTRACYJNE Z UDZIAŁEM RZECZNIKA PRAW DZIECKA	455
IV.	DZIAŁALNOŚĆ KONTROLNA	503
V.	WSPÓŁPRACA Z ORGANAMI WŁADZY ORAZ INSTYTUCJAMI PAŃSTWOWYMI	513
VI.	UPOWSZECHNIANIE PRAW DZIECKA.....	529
	UWAGI O STANIE PRZESTRZEGANIA PRAW DZIECKA	549
	ZAŁĄCZNIKI.....	596
	Załącznik nr 1 Wykaz wystąpień generalnych	597
	Załącznik nr 2 Wykaz spraw zgłoszonych w latach 2007–2017.....	607
	Załącznik nr 3 Wykaz spraw zgłoszonych w latach 2008–2017 z podziałem na kategorie	608
	Załącznik nr 4 Wykaz kategorii spraw zgłoszonych w 2017 roku.....	609
	Załącznik nr 5 Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych	610
	Załącznik nr 6 Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych w latach 2009–2017	631
	Załącznik nr 7 Wykaz wydarzeń objętych honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka	632
	Załącznik nr 8 Skład osobowy Społecznej Rady Doradczej Rzecznika Praw Dziecka.....	645
	Załącznik nr 9 Wyciąg z Raportu z badań dotyczących postaw społecznych wobec stosowania przemocy w wychowaniu dzieci	647
	Załącznik nr 10 Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych.....	670
	Załącznik nr 11 Standardy pracy ośrodków kuratorskich	684
	Załącznik nr 12 Zalecenia wydane w celu zabezpieczenia praw dzieci w drodze	692
	Załącznik nr 13 Program III Międzynarodowego Kongresu Praw Dziecka oraz VIII Międzynarodowej Konferencji Korczakowskiej	705

Art. 12.1 Rzecznik przedstawia Sejmowi i Senatowi, corocznie, nie później niż do dnia 31 marca, informację o swojej działalności i uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka¹.

I. RZECZNIK PRAW DZIECKA

7 lipca 1991 r. Rzeczpospolita Polska ratyfikowała Konwencję o prawach dziecka, co dla organizacji pozarządowych i środowisk działających na rzecz praw dzieci było impulsem do postulowania o utworzenie w Polsce instytucji Rzecznika Praw Dziecka. Rezultatem tych działań było wprowadzenie do Konstytucji RP z 1997 r. przepisu dającego podstawę prawną do powołania Rzecznika. W art. 72 ust. 4 Konstytucja stanowi, że „Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka”. Tym samym ustanowiono Rzecznika Praw Dziecka jako kolejny konstytucyjny organ kontroli państwa.

Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka została przyjęta przez Sejm RP 6 stycznia 2000 r. Zgodnie z nią Rzecznik stoi na straży praw dziecka, określonych w Konstytucji RP, Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców.

W rozumieniu ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności (art. 2 ust. 1). Rzecznik działa na rzecz ochrony praw dziecka, w szczególności:

- 1) prawa do życia i ochrony zdrowia,
- 2) prawa do wychowania w rodzinie,
- 3) prawa do godziwych warunków socjalnych,
- 4) prawa do nauki,
- 5) prawa do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem.

Wszystkie podejmowane przez Rzecznika działania mają na celu zapewnienie pełnego i harmonijnego rozwoju dziecka oraz powinny być prowadzone z poszanowaniem jego godności i podmiotowości. Szczególną troską Rzecznik otacza dzieci z niepełnosprawnością.

Ustawa nadała Rzecznikowi uprawnienia o charakterze ostrzegawczym, sygnalizacyjnym oraz inicjatywnym. Przyznała kompetencje przedstawiania właściwym organom władzy publicznej, organizacjom i instytucjom ocen i wniosków, zmierzających do skutecznej ochrony praw i dobra dziecka oraz usprawniania trybu załatwiania spraw w tym

¹ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2017 r. poz. 922)

zakresie. Rzecznik może również występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych.

Ustanowienie Rzecznika Praw Dziecka wraz z przysługującymi mu kompetencjami znacząco wzbogaciło wcześniejsze instrumentarium ochrony praw najmłodszych obywateli. Działalność Rzecznika umożliwia stałą i systemową analizę problemów dotyczących dziecka i rodziny.

Przyjęta 24 października 2008 r. nowelizacja ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka wzmocniła jego kompetencje, wyposażając w uprawnienia do:

- wszczynania postępowań w sprawach cywilnych i administracyjnych oraz udziału w nich na prawach przysługujących prokuratorowi;
- występowania do właściwych organów o wszczęcie postępowania przygotowawczego oraz z wnioskiem o ukaranie w sprawach o wykroczenia;
- zaskarżenia decyzji administracyjnej;
- zbadania każdej sprawy na miejscu, nawet bez uprzedzenia;
- żądania od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień lub udzielenia informacji, a także udostępnienia akt i dokumentów.

Według znowelizowanej ustawy organy, instytucje i organizacje, do których zwróci się Rzecznik, w ramach prowadzonych przez siebie spraw są zobowiązane do udzielenia informacji w terminie najpóźniej 30 dni².

Następnym krokiem w zakresie kształtowania kompetencji Rzecznika było uchwalenie 24 września 2010 r. ustawy o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz niektórych innych ustaw³. Rozszerzyła ona kompetencje Rzecznika poprzez przyznanie kolejnych uprawnień procesowych, do których należą:

- zgłaszanie udziału w postępowaniach przed Trybunałem Konstytucyjnym, wszczętych na podstawie wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich lub w sprawach skargi konstytucyjnej, dotyczących praw dziecka oraz brania udziału w tych postępowaniach;
- występowanie do Sądu Najwyższego z wnioskami w sprawie rozstrzygnięcia rozbieżności wykładni prawa w zakresie przepisów prawnych dotyczących praw dziecka;
- wnoszenie kasacji albo skargi kasacyjnej od prawomocnego orzeczenia;

² Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz ustawy o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, (Dz. U. poz. 1345)

³ Ustawa z dnia 24 września 2010 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1307)

- branie udziału w toczącym się już postępowaniu w sprawach nieletnich – na prawach przysługujących prokuratorowi.

Przywołana ustawa doprecyzowała zadania Rzecznika polegające na promowaniu i upowszechnianiu praw dziecka oraz metod ich ochrony, w tym szczególnej troski i pomocy – tak by korespondowały one ze standardami ochrony praw dziecka, wyrażonymi m.in. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w art. 13 Konwencji o prawach dziecka.

Wykonując wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 października 2010 r., w celu zapewnienia Rzecznikowi pełnej niezależności, nowelizacją z dnia 15 lipca 2011 r. wprowadzono do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka przepisy stanowiące, że Rzecznik samodzielnie nadaje w drodze zarządzenia Statut, który określa organizację pracy Biura oraz powołuje i odwołuje swojego zastępcę.

Kolejną nowelizacją⁴ ustawodawca doprecyzował przepisy ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, wprowadzając mechanizmy pozwalające na szybką i skuteczną możliwość podejmowania przez Rzecznika interwencji. W celu ochrony praw i dobra małoletnich zostały również prawnie zabezpieczone przetwarzanie i dostęp do gromadzonych informacji, pozyskanych w toku badania konkretnej sprawy.

Rzecznik Praw Dziecka wykonuje zadania przy pomocy Biura, które składa się z następujących jednostek organizacyjnych⁵:

- Zespół Dziecięcego Telefonu Zaufania i Przyjęć Interesantów, do którego zadań należą m.in.: udzielanie informacji i wsparcia zgłaszającym oraz prowadzenie doraźnych interwencji;
- Zespół ds. Edukacji i Wychowania, do którego zadań należą m.in.: monitorowanie stanu przestrzegania praw dziecka i podejmowanie interwencji w sprawach związanych z respektowaniem prawa do nauki, opieką i wychowaniem, dostępem do dóbr kultury, rozrywki i wypoczynku, w tym także w sprawach związanych z działalnością sportową, artystyczną, rozwojem uzdolnień i zainteresowań;
- Zespół Spraw Międzynarodowych i Konstytucyjnych, do którego zadań należą m.in.: badanie prawa polskiego pod kątem jego zgodności z zobowiązaniami międzynarodowymi, w szczególności z Konwencją o prawach dziecka oraz konwencjami i rekomendacjami uchwalonymi w ramach Rady Europy, sporządzanie opinii o projektach aktów prawnych w zakresie ich zgodności

⁴ Ustawa z dnia 9 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2015 r. poz. 1192)

⁵ Zarządzenie nr 30A Rzecznika Praw Dziecka z dnia 30 października 2011 r.

z wymienionymi dokumentami prawa międzynarodowego, analizowanie nowych instrumentów prawa międzynarodowego, analizowanie rządowych sprawozdań dla międzynarodowych organów kontroli, sporządzanie opinii i wniosków w zakresie zgodności ustaw z Konstytucją RP i umowami międzynarodowymi, udzielanie pomocy polskim dzieciom przebywającym za granicą oraz cudzoziemskim przebywającym na terytorium RP;

- Zespół Spraw Rodzinnych i Nieletnich, do którego zadań należą m.in.: monitorowanie stanu przestrzegania praw dziecka i podejmowanie interwencji w sprawach związanych z wykonywaniem i przestrzeganiem prawa do wychowania w rodzinie, pobytem w rodzinie zastępczej lub całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz ochroną dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem i innym złym traktowaniem;
- Zespół Spraw Społecznych i Prawa Administracyjnego, do którego zadań należą m.in.: monitorowanie stanu przestrzegania praw dziecka i podejmowanie interwencji w sprawach związanych z przestrzeganiem prawa do godziwych warunków socjalnych i prawa do życia oraz ochrony zdrowia;
- Gabinet Rzecznika Praw Dziecka, do zadań którego należy merytoryczne i organizacyjne wspieranie zadań realizowanych przez Rzecznika Praw Dziecka;
- Zespół Administracyjny, do którego zadań należy obsługa organizacyjno-administracyjna i finansowa Biura Rzecznika Praw Dziecka.

Ponadto Rzecznik Praw Dziecka powołał:

- Zarządzeniem nr 23 z dnia 31 lipca 2012 r. Zespół do spraw bezpieczeństwa dzieci w cyberprzestrzeni;
- Zarządzeniem nr 23 z dnia 10 października 2013 r. Społeczną Radę Doradczą Rzecznika Praw Dziecka;
- Zarządzeniem nr 24 z dnia 10 października 2013 r. Społeczną Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego przy Rzeczniku Praw Dziecka;
- Zarządzeniem nr 30 z dnia 5 listopada 2014 r. Zespół do spraw standaryzacji pobytu dzieci w pieczy zastępczej w zakresie opieki i wychowania;
- Zarządzeniem nr 32 z dnia 5 listopada 2014 r. Zespół do spraw standaryzacji pobytu dzieci w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii w zakresie edukacji, opieki i wychowania;
- Zarządzeniem nr 30 z dnia 7 października 2016 r. Zespół do spraw opracowania procedur adopcyjnych;

- Zarządzeniem nr 26 z dnia 1 sierpnia 2016 r. Zespół do spraw usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych;
- Zarządzeniem nr 29 z dnia 7 października 2016 r. Zespół do spraw opracowania standardów mediacji szkolnej i rówieśniczej;
- Zarządzeniem nr 4 z dnia 4 kwietnia 2017 r. Zespół do spraw opracowania standardów pracy ośrodków kuratorskich;
- Zarządzeniem nr 13 z dnia 9 sierpnia 2017 r. Zespół do spraw standardów diagnozy psychologicznej w edukacji dla psychologów pracujących w poradniach psychologiczno-pedagogicznych i szkołach.

Urząd Rzecznika Praw Dziecka od 2000 r. pełnili kolejno:

- I kadencja – Marek Piechowiak (28 czerwca 2000 r. – 12 października 2000 r.),
- II kadencja – Paweł Jaros (16 lutego 2001 r. – 7 kwietnia 2006 r.),
- III kadencja – Ewa Sowińska (7 kwietnia 2006 r. – 30 czerwca 2008 r.),
- IV kadencja – Marek Michalak (25 lipca 2008 r. – 27 sierpnia 2013 r.),
- V kadencja – Marek Michalak (od 27 sierpnia 2013 r.).

Rzecznik Praw Dziecka przedstawia Sejmowi RP i Senatowi RP, corocznie, nie później niż do dnia 31 marca, informację o swojej działalności i uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka. Obie izby przeprowadzają debatę i przyjmują Informację do wiadomości, nie poddając jej głosowaniu.

II. OCHRONA PRAW DZIECKA

1. PRAWO DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA

Państwa-Strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.

(art. 6 Konwencji o prawach dziecka)

Państwa-Strony uznają prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej.

(art. 24 Konwencji o prawach dziecka)

Zgodnie z art. 24 Konwencji o prawach dziecka państwo zobowiązane jest do zapewnienia każdemu dziecku najwyższego poziomu ochrony zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej.

W 2017 r. zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **4271** spraw związanych z prawem dziecka do życia i ochrony zdrowia.

Rzecznik zwracał się do organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- zmian w systemie podstawowej opieki zdrowotnej,
- dostępności do lekarzy pediatrów, w tym w ramach nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej,
- dostępu do lekarzy specjalistów,
- braku lekarzy na dyżurach w związku z wypowiedaniem klauzuli opt-out,
- opieki psychiatrycznej nad dziećmi i młodzieżą,
- opieki stomatologicznej,
- leczenia dzieci z chorobami rzadkimi,
- niskiej wyceny świadczeń zdrowotnych dla dzieci,
- likwidacji standardów okołoporodowych, w tym systemu monitorowania losów dziecka,
- standardów opieki pediatrycznej,
- szczepień ochronnych dzieci,
- ochrony zdrowia i życia dziecka nieurodzonego,
- wzrostu cen leków stosowanych u dzieci po przeszczepieniu organu,
- limitów na wyroby medyczne,
- postępowania podstawowych zespołów ratownictwa medycznego,

- rozszerzenia koszyka świadczeń gwarantowanych,
- zakażeń szpitalnych wielolekooporną bakterią,
- możliwego celowego wydłużenia czasu hospitalizacji dzieci,
- zdrowia dzieci w wieku szkolnym,
- praw małoletnich pacjentów,
- świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- stosowania procedur medycznych i standardów postępowania przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych,
- funkcjonowania podmiotów leczniczych,
- jakości opieki pielęgniarskiej,
- pobytu rodziców przy dziecku w trakcie jego hospitalizacji,
- przeciwdziałania sprzedaży tzw. dopalaczy,
- przeciwdziałania e-uzależnieniom dzieci,
- zanieczyszczonego powietrza,
- korzystania z solariów przez dzieci,
- bezpieczeństwa dzieci na placach zabaw.

1.1. Wystąpienia generalne dotyczące prawa dziecka do życia i ochrony zdrowia

■ Dostęp do opieki pediatrycznej w ramach podstawowej opieki zdrowotnej – wystąpienia z 3 stycznia, 3 marca i 28 września 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony propozycjami zawartymi w przygotowanym przez resort zdrowia projekcie założeń do projektu ustawy o podstawowej opiece zdrowotnej, zakładającymi m.in. oparcie podstawowej opieki zdrowotnej wyłącznie na medycynie rodzinnej, wystąpił⁶ do Ministra Zdrowia o utrzymanie dotychczasowej roli lekarzy pediatrów w systemie podstawowej opieki zdrowotnej (POZ).

Rzecznik wielokrotnie zwracał uwagę na konieczność przyjęcia rozwiązań organizacyjnych, które zapewnią dziecku jak najlepszą dostępność do lekarza pediatry⁷. Realizacją tych postulatów było m.in. wprowadzenie w 2015 r. lekarza pediatry do POZ.

Zdaniem Rzecznika specjalistyczna wiedza lekarza pediatry i jego doświadczenie w leczeniu dzieci pozwalają na postawienie szybkiej i trafnej diagnozy, co przekłada się na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego najmłodszych. W wystąpieniu Rzecznik

⁶ ZSS.422.51.2016.EK

⁷ ZSS/500/8/2013/EK, ZSS/500/16/2012/EK

wyraził pogląd, że lekarz pediatra zawsze powinien być dla dziecka lekarzem pierwszego kontaktu.

W odpowiedzi⁸ Minister Zdrowia poinformował, że projekt będzie podlegał dalszym konsultacjom i ewentualnym zmianom, a definicja lekarza POZ zostanie odpowiednio skorygowana po zakończeniu konsultacji społecznych projektowanej regulacji.

Kontynuując działania Rzecznik Praw Dziecka wystąpił⁹ do Prezesa Rady Ministrów, zwracając uwagę na konieczność zagwarantowania właściwej organizacji opieki pediatrycznej, w tym pozostawienie lekarza pediatry w systemie podstawowej opieki zdrowotnej. Wskazał również na problem nieadekwatnej wyceny kosztów realizacji świadczeń pediatrycznych oraz na potrzebę wnikliwej oceny rozmieszczenia specjalistycznych placówek leczniczych udzielających pomocy dzieciom. Podkreślił również, że konieczne jest uwzględnienie w przepisach o tzw. sieci szpitali dodatkowego elementu wskazującego jednoznacznie na zapewnienie finansowania profilu pediatra we wszystkich podmiotach, które dotychczas realizowały te świadczenia. Powyższe zagwarantuje dostęp i finansowanie świadczeń zdrowotnych z zakresu pediatrii, bez względu na pozostałe elementy zmian w sieci szpitali.

Prezes Rady Ministrów przekazał wystąpienie Rzecznika do Ministra Zdrowia wraz z dyspozycją odniesienia się do kwestii w nim podniesionych oraz o przekazanie odpowiedzi do jego wiadomości.

W odpowiedzi Minister Zdrowia zapewnił¹⁰, że lekarze specjaliści w dziedzinie pediatrii nie zostali w żaden sposób wyłączeni z systemu podstawowej opieki zdrowotnej. W celu wyeliminowania ewentualnych wątpliwości interpretacyjnych definicja lekarza podstawowej opieki zdrowotnej została zgodnie z postulatami Rzecznika odpowiednio skorygowana. W kwestii wyceny świadczeń pediatrycznych Minister przekazał, że ogłoszone zostało postępowanie mające na celu zebranie informacji o kosztach realizacji świadczeń i że zgodnie z Planem Taryfikacji na 2017 r. Agencja Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji zrealizuje zadania związane z ustalaniem taryf dla świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego dedykowanych pacjentom poniżej 18. roku życia.

W związku z pracami Sejmu RP nad projektem ustawy o podstawowej opiece zdrowotnej Rzecznik przedstawił¹¹ Marszałkowi Sejmu uwagi dotyczące zabezpieczenia potrzeb zdrowotnych dzieci w ramach planowanej organizacji podstawowej opieki

⁸ OZ0.50.9.2017-1G

⁹ ZSS.422.11.2017.EK

¹⁰ OZ0.50.33.2017.JG

¹¹ ZSS.422.38.2017.EK

zdrowotnej. Kolejny raz podkreślił, że dziecko powinno mieć zapewnioną podstawową opiekę zdrowotną świadczoną przez pediatrę. Za takim rozwiązaniem przemawia wiele argumentów, w tym o charakterze medycznym, społecznym i organizacyjnym. Wskazał, że taki pogląd jest zgodny ze stanowiskiem lekarzy pediatrów i środowiska pielęgniarek. Zwrócił uwagę, że zaproponowane w projekcie rozwiązania ograniczały objęcie dziecka opieką pediatry do ukończenia przez nie 7. roku życia. Zdaniem Rzecznika trudno zrozumieć kryteria wybrania tej cezurę wiekowej dziecka, gdyż pediatra powinien dokonywać oceny prawidłowości rozwoju dziecka do jego pełnoletności. Rzecznik zasygnalizował także, że w docelowych rozwiązaniach zaproponowanych w projekcie omawianej ustawy, tj. po 31 grudnia 2024 r., pielęgniarka podstawowej opieki zdrowotnej nie będzie musiała posiadać kwalifikacji z pielęgniarstwa pediatrycznego. Wskazał, że jest to rozwiązanie niekorzystne, ponieważ wiele zabiegów wykonywanych przez pielęgniarkę u dzieci wymaga wiedzy i umiejętności z tego zakresu.

W pracach legislacyjnych nad projektem ustawy o podstawowej opiece zdrowotnej uwzględniono postulat Rzecznika. Przyjęto, że lekarz POZ to także lekarz, który posiada specjalizację I lub II stopnia lub tytuł specjalisty w dziedzinie pediatrii, pod warunkiem ukończenia kursu w dziedzinie medycyny rodzinnej, z którym Narodowy Fundusz Zdrowia zawarł stosowną umowę. Zgodnie z oczekiwaniami Rzecznika wprowadzono również autopoprawkę, gwarantującą opiekę pediatryczną dla dziecka do ukończenia 18. roku życia.

Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o podstawowej opiece zdrowotnej weszła w życie 1 grudnia 2017 r.¹²

■ Problemy dotyczące dzieci chorujące na Epidermolysis Bullosa (EB) – wystąpienia z 9 i 23 stycznia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka, rozpoznając problemy dotyczące dzieci chorujące na Epidermolysis Bullosa (EB), podjął interwencję¹³ u Ministra Zdrowia, zwracając uwagę na wprowadzone w 2017 r. zmiany w tzw. liście leków refundowanych, które doprowadziły do ograniczenia dostępności do opatrunków dla chorych na EB. Drastyczny wzrost dopłat do opatrunków adhezyjnych (miesięczny koszt ich używania to nawet 3000 zł), stosowanych przez pacjentów cierpiących na pęcherzowe oddzielanie się naskórka, spowodował, że dla wielu z nich opatrunki te byłyby nieosiągalne. Istotnie pogorszyło się zabezpieczenie zdrowotne dzieci chorujących na EB.

¹² Dz. U. z 2017 r. poz. 2217

¹³ ZSS.422.1.2017.EK

W odpowiedzi¹⁴ Minister Zdrowia poinformował, że w związku ze wzrostem dopłat do opatrunków finansowanych we wskazaniu Epidermolysis Bullosa (EB) w resorcie zorganizowano spotkania z przedstawicielami producenta opatrunków Mepilex, organizacjami pozarządowymi oraz środowiskiem medycznym. W spotkaniach uczestniczyli również przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka.

W efekcie podjętych działań producent opatrunku Mepilex złożył wniosek o obniżenie urzędowej ceny zbytu jednego z opatrunków oraz zadeklarował przekazanie potrzebnym 2000 sztuk opatrunków Mepilex Transfer 15x20cm. Pierwsza partia opatrunków (1000 sztuk) pod koniec stycznia 2017 r. trafiła do jednego z podmiotów leczniczych w Warszawie. Od stycznia 2018 r. wysokość dopłaty pacjenta do najpopularniejszego opatrunku przeznaczonego dla chorych na EB nieznacznie spadła w porównaniu do dopłat z początku 2017 r.

Mając na względzie problemy osób chorujących na choroby rzadkie, podczas spotkań w resorcie zdrowia dyskutowano nad krótko – i długofalowymi rozwiązaniami w przedmiocie zmian dopłat pacjenta do opatrunków stosowanych u pacjentów z EB. Minister zapewnił, że jest w stałym kontakcie z przedstawicielami organizacji pozarządowych reprezentującymi pacjentów oraz ekspertami z dziedziny dermatologii, którzy zadeklarowali merytoryczne wsparcie.

Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka zaproponowane rozwiązanie jest chwilowe i nie rozwiązuje problemu, dlatego zdecydował o monitorowaniu działań resortu zdrowia, w szczególności zapowiadanego Narodowego Planu dla Chorób Rzadkich.

Kontynuując działania, w kolejnym wystąpieniu¹⁵ do Ministra Zdrowia Rzecznik przedstawił analizę najistotniejszych problemów dotyczących dzieci chorujących na EB. Wskazał, że jednym z ważniejszych elementów postępowania wobec chorego dziecka jest właściwa pielęgnacja jego skóry. Istotne jest zatem, by rodzice dzieci mieli dostęp do właściwych i tanich opatrunków. Zdaniem Rzecznika zapewnienie rzeczywistej dostępności do bezpłatnych bądź tanich opatrunków jest możliwe poprzez wyodrębnienie grupy opatrunków dedykowanych do zastosowania w EB, wskazanych przez specjalistów dermatologów. Podkreślił, że dotychczasowe rozwiązania zawsze będą łączyły się z możliwością trudnej do wyjaśnienia podwyżki cen opatrunków i koniecznością podejmowania działań doraźnych.

¹⁴ PLA.4604.72.2017.1.1S0

¹⁵ ZSS.422.5.2017.EK

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w wystąpieniu była konieczność zapewnienia dzieciom chorującym na EB dostępu do wielospecjalistycznego leczenia. W ocenie Rzecznika optymalnym rozwiązaniem byłoby leczenie tych dzieci w ośrodku referencyjnym. Ważnym problemem wskazanym przez Rzecznika była konieczność zapewnienia dzieciom chorym na EB rzeczywistej dostępności do świadczeń stomatologicznych – blisko ich miejsca zamieszkania. Następną kwestią była możliwość uzyskania pomocy psychologicznej przez małoletnich pacjentów chorujących na EB oraz ich rodziców. Podkreślił, że rodzicom potrzebna jest pomoc psychologiczna w celu ułatwienia im przejścia przez trudny okres po urodzeniu się dziecka, związany z koniecznością pogodzenia się z faktem jego choroby. Równie ważnym obszarem jest pomoc dziecku z EB w zaakceptowaniu ograniczeń wynikających z choroby, w tym zapobieganiu wycofania się z aktywności rówieśniczej, radzeniu sobie z innością oraz przestrzeganiem określonego reżimu życia, wynikającego z istoty choroby. Za ważne Rzecznik uznał także prowadzenie szkoleń mających na celu nauczanie rodziców rozwiązywania problemów, które stale towarzyszą chorobie, w tym właściwej pielęgnacji skóry i błon śluzowych dziecka. Szkolenie powinno być prowadzone w tempie i zakresie dostosowanym do potrzeb danej rodziny oraz połączone ze wsparciem w okresach kumulowania się trudności zdrowotnych dziecka.

W odpowiedzi¹⁶ Minister poinformował szczegółowo o kwestii regulowania dopłat świadczeniobiorców do opatrunków stosowanych w EB. Zapewnił, że analizowane są możliwości wprowadzenia długofalowych rozwiązań w kwestii zmian dopłat pacjenta do opatrunków stosowanych u pacjentów z EB. Resort współpracuje w tym zakresie m.in. z ekspertami w dziedzinie dermatologii i przedstawicielami Narodowego Funduszu Zdrowia. Jak podkreślono, resort kończy prace nad projektem Narodowego Planu dla Chorób Rzadkich. Projekt planu nie został ograniczony do kilku wybranych chorób – dotyczy wszystkich chorób, które spełniają kryteria chorób rzadkich, w tym Epidermolysis Bullosa.

Minister zapewnił, że plan pozwoli na określenie zasad i zakresu możliwej pomocy medycznej dla dzieci cierpiących na choroby rzadkie oraz wyrówna szanse na dostępność do terapii poprzez przyjęcie jednakowych dla wszystkich kryteriów leczenia.

Rzecznik Praw Dziecka w dalszym ciągu monitoruje prace Ministerstwa Zdrowia mające poprawić sytuację dzieci chorujących na choroby rzadkie.

¹⁶ PLA.4604.85.2017.1.1S0

■ Dostęp do laryngologów dziecięcych – wystąpienie z 10 stycznia 2017 roku

W następstwie dokonanej analizy stanu zabezpieczenia zdrowotnego dzieci wymagających leczenia laryngologicznego oraz przekazania przez konsultanta krajowego w dziedzinie otorynolaryngologii dziecięcej niepokojących informacji o planowanych zmianach systemu kształcenia podyplomowego lekarzy, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił¹⁷ z interwencją do Ministra Zdrowia o utrzymanie specjalizacji z otorynolaryngologii dziecięcej jako specjalizacji podstawowej. Zespół doradczy przy Ministrze Zdrowia postulował o uznanie tej dziedziny za podspecjalizację, co w ocenie Rzecznika i konsultanta krajowego z tej dziedziny mogło prowadzić do ograniczeń w dostępności dzieci do lekarzy tej specjalizacji.

W wystąpieniu Rzecznik podkreślił, że liczba laryngologów dziecięcych jest bardzo mała i w niektórych województwach brakuje lekarzy z tą specjalizacją. Wydłużenie sześcioletniego stażu o dwa lata podspecjalizacji może wpłynąć na zmniejszenie liczby lekarzy, którzy podejmą się dalszego kształcenia, co w konsekwencji może spowodować konieczność leczenia dzieci za granicą. Rzecznik wskazał, że średnia wieku lekarza w otorynolaryngologii to 57 lat.

W odpowiedzi¹⁸ Minister Zdrowia zapewnił Rzecznika, że raport końcowy sporządzony przez Zespół do spraw opracowania zmiany systemu kształcenia podyplomowego lekarzy i lekarzy dentystów (powołany przez Ministra) jest jedynie dokumentem opiniodawczo-doradczym. Zawarte w nim rekomendacje stanowiły wstępny materiał do dalszej dyskusji nad procedowaniem planowanej „dużej nowelizacji” ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty. Rozwiązania w nim zawarte wskazywały kierunkowe zagadnienia mające podlegać na dalszych etapach konsultacjom międzyresortowym i publicznym – w tym także opiniowania ich przez konsultantów krajowych w ochronie zdrowia. Minister Zdrowia zapewnił również, że przy tworzeniu nowych rozwiązań w ww. zakresie weźmie pod uwagę przedstawione opinie.

■ Przeciwdziałanie e-uzależnieniom dzieci i młodzieży – wystąpienie z 23 stycznia 2017 roku

Po analizie raportu Najwyższej Izby Kontroli z 2016 r. nt. przeciwdziałania e-uzależnieniu dzieci i młodzieży Rzecznik Praw Dziecka wystąpił¹⁹ do Ministra Zdrowia oraz Ministra Edukacji Narodowej w sprawie działań podejmowanych przez resort zdrowia

¹⁷ ZSS.422.2.2017.AG

¹⁸ NSK 073 1.2017

¹⁹ ZSS.422.6.2017.AG

i resort edukacji w ww. obszarze. Z raportu NIK wynika, że działania instytucji, które powinny przeciwdziałać e-uzależnieniom dzieci i młodzieży, miały charakter działań przypadkowych, dlatego nie mogły skutecznie odpowiadać na zagrożenie e-uzależnieniom, wynikającym z rozwoju nowoczesnych technologii²⁰.

Zdaniem Rzecznika problem e-uzależnień wymaga podjęcia wielopłaszczyznowych działań profilaktycznych, które swoim zasięgiem obejmowałyby nie tylko osoby nadmiernie korzystające ze współczesnych mediów, tj. głównie dzieci i młodzież, ale również ich rodzinę i szkołę. Rzecznik wystąpił do Ministrów o analizę problemu i podjęcie działań zgodnie z kompetencjami, w tym opracowanie zasad postępowania w zakresie przeciwdziałania nadużywaniu przez małoletnich mediów elektronicznych.

W odpowiedzi²¹ Minister Zdrowia zapewnił, że dostrzega problem i podejmuje działania w zakresie przeciwdziałania e-uzależnieniu u dzieci i młodzieży w sposób kompleksowy. Podejmowanie działań dotyczących uzależnień należy do zadań jednostki podległej Ministrowi Zdrowia, tj. Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii (dalej: Krajowe Biuro). Z upoważnienia Ministra Dyrektor Krajowego Biura obsługuje środki finansowe Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych (FRPH), przeznaczonego na realizację zadań z zakresu przeciwdziałania uzależnieniom behawioralnym. Minister podkreślił, że działania podejmowane przez Krajowe Biuro mają wszechstronny charakter i obejmują swoim zakresem zarówno przeprowadzenie badań naukowych nad problematyką uzależnień behawioralnych, profilaktykę, edukację, jak również pomoc i wsparcie terapeutyczne osobom uzależnionym oraz ich bliskim. W celu zidentyfikowania zjawiska e-uzależnień – oprócz działań finansowanych ze środków FRPH – Krajowe Biuro podejmowało również inne działania uwzględniające powyższą tematykę, w tym np. zrealizowano badanie pn. „Młodzież 2013”, które obejmowało m.in. charakterystykę zjawiska korzystania z internetu przez młodzież. Problem uzależnień behawioralnych został także uwzględniony w sposób zintegrowany w Narodowym Programie Zdrowia na lata 2016–2020. Minister poinformował ponadto, że wystosował pismo do Ministra Edukacji Narodowej

²⁰ Główne obszary wymagające naprawy to m.in.: brak wytycznych określających sposób postępowania w zakresie identyfikowania i narzędzi do diagnozowania zjawiska nadużywania przez dzieci i młodzież mediów elektronicznych oraz realizacji zadań w zakresie przeciwdziałania e-uzależnieniu (wytyczne takie nie zostały zawarte w przyjętych przez Radę Ministrów Narodowych Programach Zdrowia na lata 2007–2015 i 2016–2020); brak znajomości i oceny w większości szkół i poradni psychologiczno-pedagogicznych skali problemu nadmiernego korzystania przez dzieci i młodzież z mediów elektronicznych; brak ukierunkowania programów profilaktycznych i wychowawczych w szkołach na działania w zakresie tej problematyki. NIK stwierdził także, że brak standardów postępowania w zakresie e-uzależnienia był istotną barierą w identyfikowaniu przez ww. placówki zagrożeń oraz przy udzielaniu pomocy dzieciom i rodzicom.

²¹ ZPN.073.13.2017

w sprawie wdrożenia proponowanej strategii działań pozwalających na identyfikowanie e-uzależnień i przeciwdziałanie im u dzieci i młodzieży.

W odpowiedzi²² Minister Edukacji Narodowej zapewnił, że resort podejmuje działania, które swoim zasięgiem obejmują szkoły i placówki, w tym uczniów i wychowanków, ich rodziców i nauczycieli. Poinformował, że realizuje zadania upowszechniające wiedzę o bezpieczeństwie, w tym związaną z korzystaniem z technologii informacyjno-komunikacyjnych.

W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych na lata 2017/2018 określono m.in., że szkoła podstawowa ma obowiązek przygotowania uczniów do świadomego i odpowiedzialnego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych. Obowiązkiem szkoły jest też wyposażenie uczniów w kompetencje potrzebne do korzystania z różnych cyfrowych zasobów informacyjnych, wyszukiwania i krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej. W ramach realizowanego pilotażu programowania prowadzono szereg działań dla nauczycieli, pomagających im się przygotować do realizacji tego zadania (tj. szkolenia, warsztaty, konferencje, materiały informacyjne). Poza zmianami legislacyjnymi resort podjął współpracę z przedstawicielami MZ i Krajowego Biura, w której ramach zaplanowano, że zadania skierowane do uczniów i wychowanków, ich rodziców, wychowawców oraz nauczycieli w zakresie podniesienia ich kompetencji w problematyce nadużywania mediów elektronicznych zostaną włączone do konkursu ogłaszanego przez Ministra Zdrowia w ramach Narodowego Programu Zdrowia. Minister poinformował również, że do ankiety dotyczącej realizacji działań z zakresu profilaktyki i promocji zdrowia w szkołach i placówkach resort włączył pytania dotyczące problematyki e-uzależnień. Na zlecenie MEN Ośrodek Rozwoju Edukacji przygotował działania skierowane do nauczycieli i rodziców uczniów, które obejmować mają m.in.: szkolenia z zakresu problematyki e-uzależnień oraz bezpieczeństwa dziecka w sieci, upowszechnianie programu dla rodziców i wychowawców uwzględniającego te zagadnienia oraz opracowanie i wydanie broszur informacyjnych.

■ Niska wycena świadczeń zdrowotnych dla dzieci – wystąpienie z 6 lutego 2017 roku

W wystąpieniu²³ do Ministra Zdrowia Rzecznik Praw Dziecka podniósł od lat nierozwiązany problem zbyt niskiej wyceny świadczeń zdrowotnych dla dzieci. Rzecznik

²² DWKI-SBDM.0911.1.2017.TSG

²³ ZSS.422.7.2017.EK

wielokrotnie apelował w tej kwestii²⁴, wskazując m.in. na konieczność zagwarantowania lepszego finansowania specjalistycznych szpitali pediatrycznych, stomatologicznych świadczeń zdrowotnych, świadczeń psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży, jednodniowych hospitalizacji w pediatrii. W wystąpieniu wskazał, że istotnym elementem jakości świadczeń zdrowotnych dla dzieci jest adekwatna do rzeczywistych kosztów wycena poszczególnych procedur medycznych. Brak takiej wyceny skutkuje traktowaniem placówek medycznych dla dzieci jako kosztochłonnych i nieopłacalnych, ze wszystkimi niekorzystnymi tego następstwami.

W odpowiedzi²⁵ Minister Zdrowia poinformował, że zgodnie z postulatami Rzecznika pediatria została ujęta w planie taryfikacji na rok 2017. Agencja Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji zbiera dane finansowo-księgowe od świadczeniodawców oraz analizuje zagadnienie.

W wyniku podjętych działań od 1 października 2017 r. we wszystkich grupach pediatrycznych obowiązują nowe taryfy – wyższe średnio o 4%. Ponadto w przypadku świadczeń związanych z szybką i kompleksową diagnostyką lub leczeniem w trakcie krótkiej hospitalizacji w grupach zachowawczych wprowadzono wartość punktową na poziomie 50%²⁶ (dotychczas 30%), a dla grup zabiegowych – 92% (dotychczas 90%). W związku z wprowadzeniem nowych taryf dla pediatrii Narodowy Fundusz Zdrowia przeznaczy w ciągu 2018 r. ok. 43 mln zł więcej na sfinansowanie wszystkich grup pediatrycznych.

■ **Warunki, organizacja oraz opłaty za pobyt rodzica przy łóżku chorego dziecka – wystąpienia z 6 lutego i 6 grudnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił²⁷ do Ministra Zdrowia w sprawie pobierania przez szpitale opłat za pobyt przy łóżku chorego dziecka. Wystąpienie poprzedziła analiza sytuacji dzieci przebywających na leczeniu w szpitalach i wniosków ich rodziców.

W wystąpieniu Rzecznik podkreślił, że obecność rodzica bądź innej bliskiej dziecku osoby przy łóżku szpitalnym jest gwarantowana małym pacjentom w art. 33 ust. 1 i art. 34 ust. 1 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta²⁸. Wiele szpitali wymaga opłaty za całonocowy pobyt rodzica przy łóżku małego pacjenta. Wyjątek stanowi pobyt matki karmiącej po porodzie, gdy dziecko pozostaje jeszcze

²⁴ ZSS/500/13/2013/EK, ZSS/500/24/2012/EK; ZSS.422.10.2015.EK; ZSS.422.36.2015.EK; ZSS.422.12.2016.EK

²⁵ PLG.50.15.2017. Ko M

²⁶ od 1 stycznia 2018 roku – 65%

²⁷ ZSS.422.8.2017.KT

²⁸ Dz. U. z 2017 r. poz. 1318

w szpitalu z przyczyn zdrowotnych. Rzecznik wskazał, że pomimo iż praktyka pobierania przez szpitale opłat za pobyt rodziców z dzieckiem na oddziale jest zgodna z przepisami prawa, to mając na względzie dobro dziecka oraz przyłączając się do uwag zgłaszanych przez rodziców małych pacjentów, rodzic nie powinien płacić za taki pobyt. W tym zakresie Rzecznik wniósł o wprowadzenie zmian w prawie, umożliwiających nieponoszenie opłat związanych z realizacją prawa dziecka w szpitalu do osobistego kontaktu z osobami bliskimi i dodatkowej opieki pielęgnacyjnej.

W odpowiedzi²⁹ Minister Zdrowia podzielił pogląd Rzecznika, że zgodnie z art. 33 ust. 1 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta pacjent przebywający w podmiocie leczniczym wykonującym działalność leczniczą w rodzaju stacjonarne i całodobowe świadczenia zdrowotne w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej ma prawo do kontaktu osobistego, telefonicznego lub korespondencyjnego z innymi osobami. Art. 34 ww. ustawy kreuje dla pacjenta prawo do dodatkowej opieki pielęgnacyjnej, która nie polega na udzielaniu świadczeń zdrowotnych. Przyznał, że prawo to ma szczególne znaczenie w sytuacji, gdy pacjentem jest dziecko. Pomimo to Minister nie uznał postulatu Rzecznika w zakresie konieczności wprowadzenia zmian w prawie.

Ponieważ Rzecznik nadal obserwował trudności w realizacji uprawnienia hospitalizowanego dziecka do pobytu przy nim rodziców lub innych osób bliskich, ponownie wystąpił³⁰ do Ministra Zdrowia. Wskazał, że dostrzegane trudności rodziców (osób bliskich dziecku) związane są m.in. z niezapewnieniem przez szpitale właściwych warunków do pobytu rodzica przy łóżku dziecka, wysokości pobieranych przez podmiot leczniczy opłat za pobyt przy dziecku (dysproporcje w kwotach pobieranych od opiekunów), czy wprowadzaniem przez szpitale ograniczeń godzinowych odwiedzin, bez uwzględniania wieku i potrzeb dzieci znajdujących się na oddziale. Podkreślił, że obecność rodzica i jego opieka wpływa na niwelowanie lęku i obaw dziecka związanych z pobytem w szpitalu, sprzyja szybszemu powrotowi do zdrowia. Jest również niezwykle ważna w przypadku dzieci przewlekle i terminalnie chorych. Wobec tego Rzecznik zwrócił się do Ministra Zdrowia o podjęcie działań mających na celu rozwiązanie tych problemów.

W odpowiedzi³¹ Minister Zdrowia poinformował, że resort dysponuje tylko zbiorczymi danymi dotyczącymi liczby podmiotów (3217) objętych programami dostosowania, by spełnić wymagania określone w rozporządzeniu w sprawie szczegółowych

²⁹ OZO.073.9.2017/EW

³⁰ ZSS.422.8.2017.KS

³¹ MDL.073.50.2017.AWW

wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu wykonującego działalność leczniczą. Z danych wynika, że ponad połowa podmiotów objętych programem zrealizowała go i spełnia wszystkie dyspozycje (1461 nie zrealizowało programów dostosowawczych). Minister zaznaczył, że tworząc przepisy, prawodawca – dostrzegając problem ograniczeń infrastrukturalnych – uznał, że nie we wszystkich podmiotach leczniczych dostosowanie to będzie możliwe, co nie wyklucza ich dalszej działalności – o ile nie będzie to miało wpływu na bezpieczeństwo pacjentów. Infrastruktura szpitali budowanych kilkadziesiąt lat temu, często mieszczących się w budynkach zabytkowych, nie zawsze pozwala na zapewnienie właściwych warunków pobytu rodzicom dzieci. Minister zapewnił, że resort podejmuje interwencje i stara się reagować na docierające sygnały o nieprawidłowościach w funkcjonowaniu konkretnych podmiotów leczniczych. Ze względu jednak na dużą liczbę podmiotów leczniczych udzielających stacjonarnych świadczeń zdrowotnych z zakresu pediatrii i neonatologii nie jest możliwe coroczne sprawdzenie ich wszystkich w trybie kontrolnym. Minister uznał, że kwestią ujednolicenia opłat pobieranych przez podmioty lecznicze z tytułu kosztów tzw. opieki pielęgnacyjnej, powinien zająć się przede wszystkim Rzecznik Praw Pacjenta, który w celu ochrony zbiorowych praw pacjentów może inicjować właściwe postępowania.

W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Rzecznika Praw Pacjenta, od którego oczekuje podjęcia działań wobec zgłaszanych problemów³².

Analizując sytuację zwrócił się także do Prezydenta RP z wnioskiem o podjęcie inicjatywy legislacyjnej zmieniającej obowiązujące prawo,

■ **Korzystanie z solariów przez dzieci – wystąpienia z 6 kwietnia i 7 września 2017 roku**

Kontynuując wieloletnie starania (od 2009 r.) o wprowadzenie bezwarunkowego prawnego zakazu korzystania przez osoby małoletnie z solariów, Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu³³ do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zwrócił uwagę na skutki nadmiernego promieniowania ultrafioletowego, wytwarzanego przez łóżka opalające, na zdrowie i życie dzieci. Wskazał, że wyniki badań przedstawione przez Światową Organizację Zdrowia nie pozostawiają wątpliwości co do wpływu promieniowania UV na ryzyko zachorowania na nowotwór skóry. Korzystanie z solariów częściej niż raz w miesiącu podnosi ryzyko zachorowania na czerniaka o 55%, a u osób poniżej 30. roku życia aż o 75%. Średnia

³² ZSS.422.8.2017.KS

³³ ZSS.422.19.2017.KT

wieku kobiet korzystających z solariów w Polsce wynosi 16 lat³⁴. Zaznaczył, że przedstawiciele świata nauki i praktycy oraz organizacje pozarządowe zajmujące się tematyką raka skóry jednoznacznie popierają wprowadzenie prawnego zakazu korzystania przez dzieci z solariów. Rzecznik zadeklarował jednocześnie pełne wsparcie przy pracach nad projektem ustawy regulującym te kwestie.

Prezydent RP, wsłuchując się w głos ekspertów z dziedziny onkologii i uwzględniając postulaty Rzecznika, skierował do Sejmu RP projekt ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami korzystania z solarium³⁵.

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu do Marszałka Sejmu RP przedstawił³⁶ stanowisko do projektu, w którym m.in. wyraził przekonanie, że inicjatywa Prezydenta RP doczeka się szybkiej realizacji, a prawo dziecka do ochrony życia i zdrowia będzie jeszcze pełniej zabezpieczone.

Na każdym etapie prac legislacyjnych Rzecznik podkreślał konieczność wprowadzenia rozwiązań chroniących dzieci. Sejm RP przyjął ustawę z dnia 15 września 2017 r. o ochronie zdrowia przed następstwami korzystania z solarium³⁷.

■ **Uzupełnienie koszyka świadczeń stomatologicznych – wystąpienie z 25 maja 2017 roku**

W wystąpieniu³⁸ do Ministra Zdrowia Rzecznik Praw Dziecka odniósł się do projektu³⁹ rozporządzenia Ministra Zdrowia zmieniającego rozporządzenie w *sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia stomatologicznego*. Analiza projektu pozwoliła na stwierdzenie, że resort zdrowia uwzględnił w projektowanej regulacji jedynie część świadczeń, o których wprowadzenie do koszyka od lat zabiegał Rzecznik.

Odwołując się do opinii ekspertów w dziedzinie stomatologii dziecięcej, Rzecznik wskazał na potrzebę włączenia do koszyka kolejnych świadczeń, których brak uniemożliwia lekarzowi prawidłowe postępowanie lecznicze wobec dziecka.

W konsekwencji wydane przez Ministra Zdrowia rozporządzenie⁴⁰ rozszerzyło wykaz świadczeń o te świadczenia opieki zdrowotnej, które uzyskały pozytywną opinię Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji, tj.: „zabezpieczenie profilaktyczne bruzd

³⁴ Informacja przedstawiona podczas spotkania Parlamentarnego Zespołu ds. Onkologii w dniu 6 lipca 2016 r.

³⁵ Druk 1651

³⁶ ZSS.422.34.2017.SK

³⁷ Dz. U. z 2017 r. poz. 2111

³⁸ ZSS.422.22.2017.KT

³⁹ z 9 maja 2017 r.

⁴⁰ Dz. U. z 2017 r. poz. 193

lakiem szczelinowym – za każdy ząb”, „rentgenodiagnostyka do pięciu zdjęć wewnątrzustnych”, „leczenie endodontyczne zęba z nieufornowanym korzeniem”, „badanie lekarskie stomatologiczne i kontrolne po urazie zęba”, „rentgenodiagnostyka – zdjęcie pantomograficzne z opisem”.

■ **Bezpieczeństwo dzieci na placach zabaw – wystąpienie z 8 czerwca 2017 roku**

W związku z licznymi – napływającymi niezmiennie od wielu lat – skargami dotyczącymi złego stanu technicznego oraz likwidacji placów zabaw, mając m.in. na względzie rozpoczynający się okres wakacji, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁴¹ do prezydentów i burmistrzów miast oraz wójtów o inicjowanie działań zapewniających sprawne funkcjonowanie istniejących placów zabaw oraz ich modernizację. Podkreślił, że zaniedbania stanu technicznego mogą stwarzać realne zagrożenie dla zdrowia lub życia najmłodszych, dlatego tak ważne są bieżące przeglądy techniczne i podejmowanie działań modernizujących, jak również w miarę możliwości ich doposażanie, aby korzystające z nich dzieci w atrakcyjny i bezpieczny sposób mogły spędzać wolny czas. Rzecznik podkreślił, że zobowiązanie do podejmowania takich inicjatyw wynika m.in. z Konwencji o prawach dziecka, w której uznano prawo najmłodszych do bezpiecznego wypoczynku i rekreacji.

■ **Opieka stomatologiczna nad uczniami – wystąpienie z 8 czerwca 2017 roku**

W związku z informacją o podjęciu prac nad projektem założeń projektu ustawy o zdrowiu dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁴² do Ministra Zdrowia przedstawił analizę sytuacji opieki stomatologicznej nad uczniami oraz wniósł o przekazanie informacji na temat prowadzonych w resorcie prac w zakresie ochrony zdrowia dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, w tym przedstawienie założeń do projektu.

Wskazał, że próchnica to choroba, którą dotknięta jest większa część populacji dzieci i młodzieży. Niezdiagnozowana i nieleczona ma negatywne ogólnoustrojowe następstwa zdrowotne, a jej występowanie ujawnia również sprzyjające rozwojowi choroby zaniedbanie higieniczne i nieprawidłowe nawyki żywieniowe.

Rzecznik od lat podejmuje działania na rzecz poprawy stanu zdrowia jamy ustnej dzieci i młodzieży. W jego ocenie opieka stomatologiczna dla dzieci i młodzieży powinna być dostępna w ramach świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych. Najważniejsze w niej jest zapewnienie rzeczywistej dostępności do lekarza i gabinetu stomatologicznego, gwarantującego dobrej jakości świadczenie zdrowotne dostępne

⁴¹ ZSS.422.25.2017.AG

⁴² ZSS.422.24.2017.EK

w godzinach dogodnych dla dziecka i jego opiekuna. Rzecznik wskazał, że nie jest konieczne, aby gabinety stomatologiczne funkcjonowały jedynie na terenach szkół. Wystarczy, aby dziecko było przypisane do konkretnego gabinetu realizującego świadczenie na odpowiednim poziomie. Ważne jest także zapewnienie profilaktyki zdrowotnej, w tym stomatologicznej, na terenie szkoły, niezależnie od działań profilaktycznych podejmowanych w gabinetach stomatologicznych. Rzecznik zauważył, że pomimo podejmowanych od kilku lat różnorodnych działań mających na celu poprawę stanu jamy ustnej dzieci i młodzieży, ich efekty nie są zadowalające.

W wystąpieniu Rzecznik podkreślił również, że edukacja dotycząca tematyki stomatologicznej powinna być skierowana także do rodziców dzieci, a organizowana i koordynowana przez pielęgniarki zatrudnione w placówkach oświatowych. Wyraził ponadto przekonanie, że niezbędna jest ewaluacja podejmowanych działań, ich ocena i modyfikacja, zgodnie z rozpoznanym stanem realizacji.

W odpowiedzi Minister Zdrowia poinformował⁴³ o etapie prac nad projektem założeń projektu ustawy o zdrowiu dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, których celem jest m.in. zapewnienie dostępności do opieki dentystycznej uczniom, w tym: tworzenie i wyposażenie gabinetów stomatologicznych w szkołach podstawowych, zakup dentobusów dla zapewnienia opieki stomatologicznej uczniom w mniejszych szkołach, jak również możliwość wykorzystania gabinetów zlokalizowanych poza szkołą poprzez nawiązywanie z nimi współpracy, tworzenia gabinetów stomatologicznych dostosowanych do potrzeb uczniów z niepełnosprawnością ruchową oraz intelektualną.

Minister podzielił stanowisko, że obok zmian organizacyjnych istotne pozostaje zwiększenie finansowania świadczeń stomatologicznych dla dzieci i młodzieży oraz wypracowanie zmian w zakresie specjalistycznej opieki stomatologicznej dedykowanej dzieciom i młodzieży. Zapewnił, że uwagi i propozycje Rzecznika będą rozważone w trakcie prac nad projektem założeń, a wypracowane rozwiązania będą poddane szerokim konsultacjom publicznym.

■ Opieka psychiatryczna nad dziećmi – wystąpienia z 16 czerwca i 24 listopada 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony wyjątkowo złą i stale pogarszającą się sytuacją w obszarze opieki psychiatrycznej dla dzieci, ponownie wystąpił⁴⁴ do Ministra

⁴³ MDL.073.23.2017

⁴⁴ ZSS.422.28.2017.EK

Zdrowia o pilne podjęcie działań w celu zapewniania dzieciom i młodzieży właściwego leczenia i terapii zaburzeń psychicznych. Wskazał, że tempo wzrostu potrzeb z zakresu opieki psychiatrycznej dzieci i młodzieży oraz dysproporcje w możliwości ich zaspokojenia są niepokojące. Liczba dzieci i młodzieży wymagających profesjonalnej pomocy, w tym pomocy psychiatrycznej, jest oceniana przez specjalistów na 600 tysięcy, tj. 9% populacji osób w wieku rozwojowym.

Rzecznik podkreślił, że szczególnie istotne jest podejmowanie działań profilaktycznych i terapeutycznych skierowanych do dzieci i młodzieży jako osób będących w okresie kształtowania swojej osobowości, emocjonalności i nauki zasad współżycia społecznego. Podniósł, że dla skutecznych działań niezbędne jest współdziałanie resortu zdrowia, edukacji, sprawiedliwości i polityki społecznej, wskazując na potrzebę zapewnienia dzieciom i młodzieży z zaburzeniami psychiatrycznymi właściwej opieki i terapii w ich środowisku.

Zidentyfikowane przez Rzecznika problemy wymagające pilnego rozwiązania to w szczególności: niedostateczna dostępność dzieci i młodzieży do leczenia psychiatrycznego, niskie finansowanie placówek psychiatrycznych, niewystarczająca liczba psychiatrów dziecięcych, bardzo niskie wynagrodzenia personelu terapeutycznego pracującego w placówkach psychiatrycznych, niedostępność do optymalnej dla pacjenta terapii, w tym terapii rodzin oraz brak placówek psychiatrii środowiskowej.

Rzecznik monitoruje sytuację zabezpieczenia potrzeb zdrowotnych dzieci przy pomocy działającego w Biurze Rzecznika Praw Dziecka Zespołu ds. Profilaktyki Zdrowia Psychicznego Dzieci i Młodzieży i Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym. W jego skład wchodzi m.in. konsultant krajowy oraz konsultanci wojewódzcy w dziedzinie psychiatrii dzieci i młodzieży, przedstawiciele podmiotów leczniczych, organizacji pozarządowych i eksperci w tej dziedzinie.

W odpowiedzi⁴⁵ Minister Zdrowia poinformował, że jednym z najważniejszych elementów działań na rzecz poprawy zdrowia psychicznego obywateli, w tym dzieci i młodzieży, jest Narodowy Program Zdrowia na lata 2016–2020, w którym określono zadania polegające m.in. na promocji zdrowia psychicznego i profilaktyce zaburzeń psychicznych, kierowanych również do osób poniżej 18. roku życia.

Minister poinformował, że usytuowanie zadań polegających na promocji zdrowia psychicznego i profilaktyce zaburzeń psychicznych jako celu operacyjnego w Narodowym Programie Zdrowia umożliwiło przede wszystkim zapewnienie systematycznego ich

⁴⁵ ZPP.073.38.2017

finansowania. W odniesieniu do wskazanego przez Rzecznika problemu niewystarczającej liczby psychiatrów dzieci i młodzieży Minister przekazał, że liczba lekarzy specjalistów w dziedzinie psychiatrii i w dziedzinie psychiatrii dzieci i młodzieży w Polsce systematycznie rośnie. W porównaniu z 2015 r. liczba specjalistów w dziedzinie psychiatrii dzieci i młodzieży wzrosła o 21 osób. W trakcie szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie psychiatrii dzieci i młodzieży było 148 lekarzy. Minister zapewnił, że podejmuje działania dążące do wzrostu liczby specjalistów m.in. poprzez stwarzanie warunków ułatwiających uzyskiwanie przez jednostki uprawnień do prowadzenia szkolenia specjalizacyjnego oraz zwiększania liczby posiadanych przez nie miejsc szkoleniowych. Uprawnienia do prowadzenia szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie psychiatrii dzieci i młodzieży posiadało 29 jednostek dysponujących 244 miejscami szkoleniowymi. Działania prowadzone są dwutorowo poprzez zwiększenie liczby osób studiujących m.in. na kierunku lekarskim oraz zmiany w systemie szkolenia specjalizacyjnego lekarzy. Corocznie określany limit przyjęć m.in. na kierunki lekarskie na poszczególnych uczelniach ma tendencję wzrostową.

W opinii Ministra wdrażane działania w ramach Narodowego Programu Zdrowia, polegające przede wszystkim na promocji zdrowia psychicznego i profilaktyce zaburzeń psychicznych, w dłuższej perspektywie przyczynią się do poprawy stanu zdrowia obywateli, w tym dzieci i młodzieży, oraz zmniejszenia występowania kryzysów psychicznych prowadzących do prób samobójczych.

W związku z brakiem miejsc na oddziałach udzielających dzieciom i młodzieży całodobowych świadczeń zdrowotnych z zakresu psychiatrii, Rzecznik Praw Dziecka ponownie wystąpił⁴⁶ z interwencją do Ministra Zdrowia o podjęcie pilnych działań zaradczych oraz udzielenie informacji o stanie prac na rzecz poprawy dostępności do stacjonarnej opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży, w tym o działaniach doraźnie służących rozwiązaniu zgłoszonego problemu. W wystąpieniu wskazał na wysoce niepokojące informacje od konsultanta krajowego w dziedzinie psychiatrii dzieci i młodzieży, który poinformował, że brakuje miejsc w oddziałach nawet dla pacjentów będących w ostrym stanie, mogącym być zagrożeniem dla ich życia. Zauważył, że liczba dzieci i młodzieży wymagających pomocy psychiatrycznej ma tendencję wzrostową, a to powoduje wzrost zapotrzebowania na miejsca w placówkach stacjonarnych.

W odpowiedzi⁴⁷ Minister Zdrowia poinformował, że w resorcie zdrowia trwają prace nad nowelizacją rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 6 listopada 2013 r. w sprawie

⁴⁶ ZSS.422.48.2017.EK

⁴⁷ UZ-ZR.7107.17.2017.AK

świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień⁴⁸, których celem jest wprowadzenie zmian poprawiających dostępność do świadczeń. Ponadto przy Ministrze pracuje grupa robocza (która zarządzeniem Ministra Zdrowia ma zostać przekształcona w *Zespół ds. zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży*), składająca się m.in. z ekspertów w dziedzinie leczenia psychiatrycznego dzieci i młodzieży, mająca za zadanie wypracowanie rekomendacji dotyczących dalszych kierunków działań resortu zdrowia.

Poinformował również, że w kolejnych latach nastąpi wzrost nakładów na finansowanie ochrony zdrowia aż do 6% PKB w 2025 roku, zgodnie z ustawą z dnia 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁴⁹. Ponadto NFZ podniósł wycenę punktową wszystkich świadczeń w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień. Powyższa zmiana została wprowadzona zarządzeniem Prezesa NFZ nr 59/2017/DSOZ z dnia 26 lipca 2017 r. zmieniającym zarządzenie w sprawie określenia warunków zawierania i realizacji umów w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień.

Odnosząc się do kwestii obłożenia oddziałów psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży, Minister podał, że przeprowadzona przez Centralę NFZ w grudniu 2017 r. analiza niepełnych danych za rok 2017 r. dotyczących wykonania świadczeń w stosunku do kontraktów wykazała, że realizacja świadczeń stacjonarnych w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień dedykowanych dzieciom i młodzieży oscyluje w granicach 99%. Po pozyskaniu kompletnych danych za rok 2017 r. możliwe będzie ponowne przeanalizowanie poziomu realizacji tych świadczeń.

Zdaniem Rzecznika sytuacja w psychiatrii wymaga dalszego monitorowania podejmowanych przez resort działań, w tym prac nad ww. rozporządzeniem, które jest kluczowe dla rozwiązania powyższych problemów.

Z uwagi na dramatyczną sytuację w psychiatrii dziecięcej Rzecznik podjął również rozmowy z organizacjami pozarządowymi. W wyniku tych działań Zarząd Fundacji Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy podjął decyzję o przeznaczeniu pieniędzy zebranych z tzw. 1% na odnowę i wyposażenie oddziałów psychiatrycznych dla dzieci.

⁴⁸ Dz. U. z 2013 r. poz. 1386, z późn. zm.

⁴⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 2434

■ **Konieczność „uszczelnienia” systemu monitorowania losów dziecka oraz poprawa opieki nad noworodkami w zakresie diagnostyki i leczenia dzieci – wystąpienia z 27 czerwca, 25 października i 29 grudnia 2017 roku**

W związku z występowaniem przypadków rażącego zaniedbywania dzieci Rzecznik Praw Dziecka na przestrzeni ostatnich kilku lat podejmował liczne działania na rzecz opracowania i wdrożenia systemu, który pozwoliłby w możliwie najwyższym stopniu wykluczyć takie przypadki. Koncepcja stworzenia systemu monitorowania losów dziecka była jedną z ważniejszych inicjatyw Rzecznika. Ostatecznie udało się wypracować rozwiązania składające się na ten system. Pierwszym elementem jest książeczka zdrowia dziecka, która od 1 stycznia 2016 r. jest dokumentem medycznym. Drugim jest wprowadzony rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 16 września 2015 r. *zmieniającym rozporządzenie w sprawie standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej, sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, porodu oraz opieki nad noworodkiem*⁵⁰ obowiązek przekazania położnej podstawowej opieki zdrowotnej zgłoszenia o porodzie przez podmiot leczniczy sprawujący opiekę nad noworodkiem. Ostatnim elementem wdrożenia systemu monitorowania stanu zdrowia dziecka były prace na rzecz wprowadzenia standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki profilaktycznej nad dziećmi i młodzieżą, które nie doczekały się realizacji.

Analiza funkcjonowania przepisów doprowadziła Rzecznika do przekonania o konieczności dalszej zmiany systemu. Niepokój Rzecznika wzbudził przede wszystkim brak narzędzi prawnych pozwalających na sprawdzenie losów dziecka w przypadku niezgłoszenia się przez rodzica (opiekuna prawnego) do placówki medycznej. Zarówno wskazane rozporządzenie, które obowiązywać będzie jedynie do końca grudnia 2018 r., jak i rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 sierpnia 2011 r. w sprawie obowiązkowych szczepień ochronnych⁵¹ w żaden sposób nie regulują kwestii postępowania placówki medycznej z dokumentacją dziecka – kartą szczepień (przekazaną ze szpitala, w którym dziecko się urodziło) w przypadku niezłożenia przez rodzica (opiekuna prawnego) pisemnej deklaracji ze wskazaniem lekarza zatrudnionego w placówce medycznej. Brak jest przepisów normujących działania, które w tej sytuacji powinna podjąć placówka medyczna. Rzecznik dostrzegł brak ciągłości opieki zdrowotnej nad noworodkiem po opuszczeniu szpitala. Znowelizowane przepisy w tym zakresie niedostatecznie uszczelniły system ochrony zdrowia

⁵⁰ Dz. U. z 2016 r. poz. 1132

⁵¹ Dz. U. z 2016 r. poz. 849

dziecka w sytuacji, w której rodzic (opiekun) nie dokona wyboru lekarza lub nie jest zainteresowany otoczeniem dziecka opieką medyczną. W ocenie Rzecznika należało przedsięwziąć kolejne działania mające na celu uchronienie dzieci przed „zagubieniem” się w systemie W związku z tym wystąpił⁵² do Ministra Zdrowia o dokonanie kompleksowej analizy zgłoszonego problemu i podjęcie działań legislacyjnych.

W odpowiedzi⁵³ Minister Zdrowia poinformował, że obowiązujące rozporządzenie zostanie zastąpione nowym aktem prawnym, nad którego projektem pracuje Zespół przez niego powołany. Minister zapewnił, że kwestia monitorowania losów dziecka od jego urodzenia, która z inicjatywy Rzecznika została uregulowana w obowiązującym rozporządzeniu, zostanie wzięta pod szczególną rozważę. Dyskusji będzie poddany również problem ewentualnych działań ze strony podmiotu udzielającego świadczeń zdrowotnych z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) w przypadku, gdy rodzice nie zgłoszą się z dzieckiem do placówki, a położnej POZ nie uda się nawiązać kontaktu w celu odbycia wizyt patronażowych.

Zdaniem Ministra w sytuacjach, w których istnieje uzasadniona obawa, że rodzice nie wywiązują się w sposób prawidłowy ze swoich ról rodzicielskich, obowiązujące przepisy prawne pozwalają na podjęcie działań na rzecz zapewnienia dziecku bezpieczeństwa. Jak poinformował Minister w odrębnym piśmie⁵⁴, prace w ramach Zespołu nie zostały zakończone, a kwestie związane z monitorowaniem losów dziecka zostaną potraktowane ze szczególną uwagą, jednakże w resorcie zdrowia nie są analizowane inne rozwiązania mające na celu zapewnienie uszczelnienia systemu obiegu informacji o urodzonym dziecku.

Kontynuując działania, Rzecznik ponownie wystąpił⁵⁵ do Ministra Zdrowia o przekazanie informacji na temat działań podejmowanych na rzecz poprawy opieki nad noworodkami oraz diagnostyki i leczenia dzieci. Zaniepokojenie Rzecznika budziła m.in. utrata z końcem grudnia 2018 r. mocy obowiązywania rozporządzenia w *sprawie standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, pōłogu oraz opieki nad noworodkiem*.

Wobec powyższego Rzecznik wniōsł do Ministra Zdrowia o przekazanie informacji w zakresie podniesionych problemów oraz postępów prac nad przygotowaniem obwieszczeń,

⁵² ZSS.422.26.2017.SK

⁵³ MDL.073.27.2017.JK

⁵⁴ MDL.073.44.2017.JKO

⁵⁵ ZSS.422.50.2016.KS

o których mowa w art. 11 ust. 3 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych w zakresie dotyczącym diagnostyki i leczenia dzieci.

W odpowiedzi⁵⁶ Minister Zdrowia poinformował, że celem jego działań jest zapewnienie wysokiej jakości opieki okołoporodowej, w tym zagwarantowanie właściwej organizacji tej opieki. Opracowaniem nowego projektu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie standardów organizacyjnych w opiece okołoporodowej zajmuje się powołany Zespół ekspertów. Nowe regulacje będą w dużej mierze uzależnione od wyników jego prac i ostatecznych ustaleń. Ponownie poinformował, że kwestie związane z monitorowaniem losów dziecka zostaną potraktowane przez Zespół ze szczególną uwagą. Minister nie przewiduje innych rozwiązań mających na celu zapewnienie uszczelnienia systemu obiegu informacji o urodzonym dziecku. Odnośnie wprowadzenia wzoru „karty przebiegu ciąży” poinformował, że trwają analizy dotyczące zakresu i kierunku zmian rozporządzenia w sprawie rodzajów, zakresu i wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania. W części dotyczącej zaleceń postępowania dotyczącego diagnostyki i leczenia dzieci (w formie obwieszczenia Ministra Zdrowia) Minister zaznaczył, że dotychczas nie wpłynął w tej sprawie żaden wniosek towarzystw naukowych o zasięgu krajowym, zrzeszających specjalistów w dziedzinie medycyny mającej zastosowanie w leczeniu dzieci.

Mając na względzie konieczność ciągłości ochrony prawa dziecka do życia i zdrowia, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁵⁷ do Prezesa Rady Ministrów o podjęcie działań na rzecz dzieci, w tym zapewnienie im najlepszej ochrony w ramach systemu monitorowania ich losów od narodzin oraz poprzez zagwarantowanie noworodkom i kobietom w ciąży najwyższych standardów opieki.

W wystąpieniu Rzecznik wskazał na kwestie, które w jego ocenie budzą największe obawy, tj.:

- 1) Rozporządzenie w sprawie standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej, sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, położu oraz opieki nad noworodkiem będzie obowiązywało jedynie do dnia 31 grudnia 2018 r. Jak wynika z pisemnych⁵⁸ zapewnień Ministra Zdrowia, w czasie obowiązywania utrzymanych w mocy aktualnych standardów postępowania medycznego podjęte zostaną prace nad nowymi unormowaniami w tym zakresie. Obawy budzą

⁵⁶ MDL.073.44.2017.JKO

⁵⁷ ZSS.422.58.2017 KS

⁵⁸ OZO.073.2.2017/EW

zapowiedzi, że unormowania te mogą nie być opracowane w formie aktu prawnego;

- 2) Pozostawienie poza regulacją prawną zagadnienia standardów opieki nad kobietą w ciąży i noworodkiem;
- 3) Prace nad standardami postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki profilaktycznej nad dziećmi i młodzieżą w dalszym ciągu nie zostały ukończone – procedowanie projektu wstrzymano we wrześniu 2015 r. na etapie konsultacji publicznych;
- 4) Brak innych narzędzi prawnych kontrolujących losy dziecka w przypadku niezgłoszenia się przez rodzica (opiekuna prawnego) do placówki medycznej.

Rzecznik wskazał, że działania w tym obszarze powinny być zintensyfikowane oraz uwzględnić fakt, że regulacje w formie rozporządzenia (aktu prawnego) zapewniają skuteczną drogę egzekwowania stosowania przyjętych rozwiązań niż np. dokument w formie zaleceń bądź innego rodzaju wytycznych. Nawet najlepsze opisy procedur medycznych (dobre praktyki), opracowane przez zespoły ekspertów w poszczególnych dziedzinach medycyny, będą stanowić jedynie wskazówki, a nie bezwzględnie obowiązujące reguły postępowania.

W odpowiedzi⁵⁹ Sekretarz Stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów poinformował o przekazaniu wystąpienia Rzecznika do Ministra Zdrowia celem przygotowania odpowiedzi.

Minister Zdrowia poinformował⁶⁰, że 18 stycznia 2017 r. podjął decyzję o powołaniu Zespołu do spraw opracowania projektu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie *standardów organizacyjnych opieki zdrowotnej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, porodu oraz opieki nad noworodkiem*. Zespół zakończy prace nie później niż do 31 grudnia 2018 r. Nowe regulacje będą w dużej mierze uzależnione od wyników prac Zespołu i ostatecznych ustaleń. Kwestie związane z monitorowaniem losów dziecka, w tym udokumentowanie przekazania zgłoszenia o porodzie do położnej podstawowej opieki zdrowotnej lub podmiotu wykonującego działalność leczniczą w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej, potraktowane zostaną ze szczególną uwagą. Przedstawienie Kierownictwu Ministerstwa Zdrowia projektu standardów organizacyjnych w opiece okołoporodowej planuje się w I kwartale 2018 r. Nie zmieni się rodzaj aktu prawnego określającego standardy organizacyjne. Zarówno dotychczas, jak i po

⁵⁹ SPRM.222.2.15.2017.MG

⁶⁰ MDL.073.9.2018.JKO

zmianach będą one określone w drodze rozporządzenia, co jest zgodne z oczekiwaniem Rzecznika.

Zdaniem Ministra kluczową rolę odgrywa świadomość rodziców w podejmowaniu najlepszych w interesie dziecka decyzji zarówno w procesie jego leczenia, jak również w przypadku wyboru postępowania profilaktycznego zapobiegającego wystąpieniu określonych chorób. W związku z tym w trakcie prac Zespołu ds. opracowania standardów organizacyjnych w opiece okołoporodowej rozważa się możliwość określenia jednolitego zakresu informacji przekazywanych kobietom w ciąży w trakcie edukacji przedporodowej. Zostały także opracowane materiały informacyjno-edukacyjne przypominające, jak ważne jest wybranie położnej i współpraca z nią.

Minister poinformował, że za wstrzymaniem prac nad projektem określającym standardy postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki profilaktycznej nad dziećmi i młodzieżą przemawiał określony przez Kierownictwo Ministerstwa Zdrowia w grudniu 2015 r. priorytet „Wzmocnienie pozycji lekarza rodzinnego” oraz decyzja o powołaniu zespołu do przygotowania założeń ustawy o podstawowej opiece zdrowotnej. Odnosząc się do kwestii profilaktycznej opieki zdrowotnej oraz zwiększenia efektywności świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych, przekazał, że w 2017 r. rozpoczęto prace nad kompleksowymi rozwiązaniami prawnymi dotyczącymi profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniami.

W związku ze stanowiskiem Ministra Zdrowia postulat Rzecznika dotyczący badania raz w roku zdrowego dziecka przez lekarza pediatrę nie będzie zrealizowany.

■ **Wzrost ceny leku immunosupresyjnego stosowanego u dzieci po przeszczepieniu organu – wystąpienia z 4 lipca i 30 października 2017 roku**

W wystąpieniu⁶¹ do Ministra Zdrowia Rzecznik Praw Dziecka podniósł problem wzrostu cen leków refundowanych, w szczególności produktu leczniczego Valcyte w postaci proszku do sporządzania roztworu doustnego, który przyjmują dzieci po przeszczepieniu organu. Od 1 lipca 2017 r. znacznemu podwyższeniu uległa dopłata pacjenta do tego leku dedykowanego pacjentom pediatrycznym, tj. z 3,20 zł do 666,79 zł. Rzecznik wskazał, że tak duży wzrost ceny leku jest ogromnym obciążeniem dla rodziców i część z nich będzie zmuszona do rezygnacji z jego zakupu. Zaapelował do Ministra Zdrowia o podjęcie działań w celu zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego małoletnich biorców.

⁶¹ ZSS.422.29.2017.KT

W odpowiedzi⁶² Minister Zdrowia poinformował o zasadach refundacji i ustalaniu cen leków refundowanych oraz zaznaczył, że systematyczne zwiększanie dostępu do nowoczesnych i bezpiecznych technologii lekowych, pozwalających na leczenie zgodnie z najlepszymi standardami medycznymi, jest priorytetem Ministra Zdrowia.

Z uwagi na kolejne informacje dotyczące ograniczenia dostępu do immunosupresyjnych produktów leczniczych stosowanych u małoletnich pacjentów Rzecznik po raz kolejny zaapelował⁶³ do Ministra o podjęcie pilnych działań. Cena produktu leczniczego Valcyte w postaci proszku do sporządzania roztworu doustnego (dedykowanego m.in. populacji pediatrycznej) wzrosła o 83,03 zł.

Minister Zdrowia w odpowiedzi⁶⁴ poinformował, że wzrost ceny leku Valcyte wynika ze zmian limitu finansowania odpowiedniej dla tego produktu leczniczego grupy limitowej. W związku z tą sytuacją firma produkująca zadeklarowała bezpłatne dostarczanie leku Valcyte w postaci proszku do sporządzania roztworu doustnego do szpitali również po 1 stycznia 2018 r. Minister wskazał również na leki generyczne (tj. odtwórcze leki, będące zamiennikiem leku oryginalnego, zawierające tę samą substancję czynną – w tym przypadku walgancyklowir), które są na liście leków refundowanych, a ich cena jest znacznie niższa niż od ceny Valcyte.

■ Przeciwdziałanie sprzedaży tzw. dopalaczy – wystąpienie z 10 lipca 2017 roku

W wystąpieniu⁶⁵ do Ministra Zdrowia Rzecznik Praw Dziecka po raz kolejny podniósł problem bieżącej aktualizacji wykazów środków odurzających i substancji psychotropowych oraz wykazu nowych substancji psychoaktywnych. Uzasadniony niepokój Rzecznika potwierdzały dane o liczbie zatruć, wskazujące na łatwy dostęp dzieci i młodzieży do coraz to nowszych substancji psychoaktywnych.

Już w 2012 r. Rzecznik wskazywał, że przypadki zatruć dopalaczami mogą być następstwem nieefektywnego egzekwowania prawa i zbyt wolnej reakcji na pojawiające się nowe substancje, które powinny zostać poddane kontroli prawa poprzez ujęcie ich w wykazie środków odurzających lub w wykazie substancji psychotropowych. Opinię Rzecznika potwierdziły wyniki kontroli⁶⁶ Najwyższej Izby Kontroli, przeprowadzonej w okresie od 26 sierpnia 2016 r. do 10 stycznia 2017 r., którą objęto okres od 27 listopada 2010 r. do końca

⁶² PLA.4604.555.2017.1.1S0

⁶³ ZSS.422.29.2017.KS

⁶⁴ PLA.4604.555.2017.2.1S0

⁶⁵ ZSS.422.30.2017.KT

⁶⁶ P/16/098

I półrocza 2016 r., której celem była ocena, czy działania organów administracji publicznej ograniczyły dostępność środków zastępczych (dopalaczy) i ich dystrybucję.

Kontrola jednoznacznie wskazała na zbyt wolną reakcję resortu zdrowia na wprowadzanie do obrotu nowych substancji mających udowodniony negatywny wpływ na ludzki organizm. Rzecznik zwrócił uwagę, że ostatni wykaz nowych substancji psychoaktywnych został określony w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 24 sierpnia 2016 r.⁶⁷, tymczasem prace legislacyjne nad nowym projektem⁶⁸ rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie wykazu nowych substancji psychoaktywnych nie zostały ukończone. Rzecznik wniósł o udzielenie wyjaśnień oraz podjęcie intensywnych działań legislacyjnych.

W odpowiedzi⁶⁹ Minister Zdrowia poinformował, że wykaz nowych substancji psychoaktywnych obejmuje substancje po uprzednim przeprowadzeniu oceny ich właściwości fizyko-chemicznych, potencjału uzależniającego, toksyczności i mogących wyniknąć zagrożeń dla życia lub zdrowia ludzi oraz powodowania szkód społecznych. Dokonuje tego Zespół do spraw oceny ryzyka zagrożeń dla zdrowia lub życia ludzi związanych z używaniem nowych substancji psychoaktywnych. Aktualizacja wykazu warunkowana jest otrzymaniem informacji z sieci laboratoriów, w tym zakładów medycyny sądowej, Instytutu Ekspertyz Sądowych i innych, które zgodnie z art. 44c ust. 11 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii są zobowiązane do zawiadamiania ww. Zespołu o wynikach badania. Zespół dokonuje szczegółowych ocen ryzyka i kwalifikuje substancje oraz ich grupy do objęcia kontrolą na mocy ustawy lub rozporządzenia. Dotychczas zostały wydane dwa akty w sprawie wykazu nowych substancji psychoaktywnych: z dnia 27 listopada 2015 r.⁷⁰ oraz z dnia 24 sierpnia 2016 r.⁷¹ Rzecznik został poinformowany również o powołaniu Zespołu do spraw opracowania nowych rozwiązań legislacyjnych, mających na celu przeciwdziałanie używaniu środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych, w którego skład weszli Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Zdrowia, Główny Inspektor Sanitarny, przedstawiciele Ministra Sprawiedliwości, Ministra Rozwoju i Finansów, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Głównego Inspektoratu Sanitarnego. W ramach prac Zespołu opracowywany jest projekt zmiany przepisów, które umożliwią zastosowanie wobec wytwarzających i wprowadzających do obrotu „dopalacze” przepisów karnych, co

⁶⁷ Dz. U. z 2016 r. poz. 1393

⁶⁸ z 3 marca 2017 r.

⁶⁹ ZPP.073.50.2017

⁷⁰ Dz. U. z 2015 r. poz. 2017

⁷¹ Dz. U. z 2016 r. poz. 1393

w konsekwencji przyczyni się do ochrony zdrowia oraz znacznie ograniczy liczbę zatruc spowodowanych zażywaniem ww. substancji.

Rzecznik Praw Dziecka będzie monitorował funkcjonowanie nowych przepisów prawa.

■ Brak regulacji zawodu psychologa – wystąpienie z 11 lipca 2017 roku

W wystąpieniu⁷² do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Rzecznik Praw Dziecka wniósł o udzielenie informacji na temat prowadzonych przez resort prac zmierzających do opracowania nowej regulacji dotyczącej wykonywania zawodu psychologa. Podkreślił rolę pomocy psychologicznej dla zachowania zdrowia i zapewnienia prawidłowego rozwoju małoletnich oraz wskazał, że problem ten poruszany był podczas I Kongresu Zdrowia Psychicznego, który odbył się w 2017 r. w Warszawie.

Wystąpienie stanowiło kontynuację działań Rzecznika, w których następnie Minister poinformował, że prace nad regulacją zawodu psychologa zostaną podjęte przez resort po przedstawieniu przez Komisję Europejską ustaleń końcowych w sprawie przeglądu zawodów regulowanych – zgodnie z przepisami dyrektywy 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych⁷³.

W odpowiedzi⁷⁴ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że prace nad zmianą regulacji prawnej zostały wstrzymane z uwagi na przewidziany w przepisach dyrektywy 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych, zmienionej przez dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/55/UE z dnia 20 listopada 2013 r.⁷⁵ przegląd zawodów regulowanych w państwach członkowskich Unii Europejskiej, w tym zawodu psychologa. Przegląd ten miał na celu zbadanie, czy regulacja zawodu w danym kraju nie narusza reguł proporcjonalności, czy nie jest dyskryminująca oraz czy jej wprowadzenie jest uzasadnione nadrzędnym interesem ogólnym. Po jego zakończeniu Komisja Europejska stwierdziła, że w celu zwiększenia jasności stosowanych kryteriów regulowania zawodów jest konieczne wprowadzenie dyrektywy stanowiącej ogólnounijny mechanizm analizy proporcjonalności, który będzie stosowany przez wszystkie państwa członkowskie w podobny sposób i trwają prace legislacyjne nad tym dokumentem.

⁷² DTZ.422.1.2016.RR

⁷³ Dz. Urz. UE L 255 z dnia 30.09. 2005 r., s. 22, z późn. zm.

⁷⁴ DDP.I.4351.56.2017.AŚK

⁷⁵ Dz. Urz. UE L 354, s. 132

■ **Limity na wyroby medyczne – wystąpienie z 25 lipca 2017 roku**

Przedmiotem wystąpienia⁷⁶ Rzecznika Praw Dziecka do Prezesa Rady Ministrów były limity na wyroby medyczne, w tym zwłaszcza na środki higieniczne dla dzieci, które cierpią na ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą życiu, u których upośledzenie bądź choroba nie powstały w okresie ciąży lub porodu, ale są spowodowane innymi przyczynami. Zdaniem Rzecznika to nie czas powstania dolegliwości zdrowotnych powinien decydować o możliwości korzystania z prawa do wyrobów medycznych według wskazań medycznych bez uwzględnienia okresów użytkowania, ale aktualny stan zdrowia małoletnich pacjentów. Zwrócił się o udzielenie informacji o możliwości podjęcia działań w celu objęcia prawem do wyrobów medycznych według wskazań medycznych świadczeniobiorców do 18. roku życia, innych, niż tych u których stwierdzono ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu.

W odpowiedzi⁷⁷ Minister Zdrowia poinformował, że nie jest planowana nowelizacja ustawy z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”⁷⁸. Jednocześnie zapewnił, że propozycje Rzecznika dotyczące rozszerzenia grupy pacjentów uprawnionych do korzystania z wyrobów medycznych o dzieci, u których upośledzenie lub choroba nie powstały w okresie ciąży lub w czasie porodu, zostaną rozważone.

■ **Ochrona dziecka nieurodzonego oraz pomoc kobietom w ciąży – wystąpienia z 7 września i 22 listopada 2017 roku**

W Polsce co roku rodzi się ok. 9000 dzieci z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem alkoholu przez matki w okresie ciąży. Dzieci te są bezbronne wobec braku skutecznych mechanizmów je chroniących. Do sięgania po alkohol podczas ciąży przynajmniej ok. 30% kobiet.

Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencją o prawach dziecka oraz innymi aktami prawnymi ochrona praw dziecka jest priorytetem, a państwo ma obowiązek chronić dzieci, w tym dzieci jeszcze nieurodzone, rodzinę, macierzyństwo i rodzicielstwo. W związku z tym w ocenie Rzecznika Praw Dziecka konieczne jest podjęcie działań dla zabezpieczenia dziecka przed negatywnymi konsekwencjami zachowań podejmowanych przez kobiety w ciąży, polegających na picu alkoholu, zażywaniu narkotyków lub innych substancji psychoaktywnych, które powodują trwałe uszkodzenie dziecka.

⁷⁶ ZSS.422.31.2017.KT

⁷⁷ MDL.073.35.2017.AVVW

⁷⁸ Dz. U. z 2016 r. poz. 1860

W latach 2015–2016 Rzecznik występował do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministra Zdrowia⁷⁹ o podjęcie zintegrowanych i wielopłaszczyznowych działań mających na celu zabezpieczenie szeroko pojętego dobra dziecka zagrożonego utratą zdrowia lub życia na skutek nieodpowiedzialnego zachowania matek. Działania profilaktyczne, edukacyjne i interwencyjne, podjęte przez ww. resorty, nie przełożyły się jednak na wypracowanie skutecznych rozwiązań prawnych chroniących dziecko nieurodzone. Z tego też względu Rzecznik wystąpił⁸⁰ do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o podjęcie inicjatywy ustawodawczej zmierzającej do prawnego uregulowania problemu, przedstawiając jednocześnie projekt przepisów chroniących dziecko i jego matkę.

W wystąpieniu do Prezydenta RP wskazał, że należy wprowadzić procedurę mającą na celu ochronę dziecka nieurodzonego przed działaniami matek spożywających w trakcie ciąży alkohol lub inne środki psychoaktywne oraz pomóc takim kobietom w wyjściu z uzależnienia i utrzymaniu abstynencji. Zaproponowana przez Rzecznika zmiana przepisów prawa ma przede wszystkim uświadomić kobiecie w ciąży i społeczeństwu szkodliwe dla dziecka skutki nieodpowiedzialnych zachowań w okresie ciąży, edukować w zakresie wpływu alkoholu, narkotyków lub innych substancji psychoaktywnych na rozwój dziecka, udzielić kobiecie w ciąży pomocy i wsparcia w przezwyciężaniu trudności i w wyjściu z uzależnienia. Dopiero w przypadku, gdy kierowane wsparcie nie przyniesie skutku, możliwe będzie zastosowanie interwencyjnych środków pomocowych.

Rzecznik Praw Dziecka oczekuje na stanowisko Prezydenta.

Z uwagi na skalę problemu, kontynuując działania z 2016 r., Rzecznik Praw Dziecka po raz kolejny zwrócił się⁸¹ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministra Zdrowia o podjęcie działań mających na celu ochronę dzieci nieurodzonych, których zdrowie, a nawet życie jest zagrożone z powodu spożywania alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych przez kobiety w okresie ciąży.

Rzecznik ponownie podkreślił, że spożywanie alkoholu przez ciężarną może spowodować u dziecka poważne konsekwencje zdrowotne, a nawet doprowadzić do jego śmierci. Wskazał, że u kobiet pijących alkohol w czasie ciąży znacznie częściej dochodzi do przedwczesnych porodów lub poronień. Podobnie skutki dla nieurodzonego dziecka mogą wystąpić również po zażyciu przez ciężarną innych substancji psychoaktywnych, w tym

⁷⁹ ZSR.422.23.2015.MK

⁸⁰ GAB.422.11.2017.AT

⁸¹ ZSR.422.23.2015.MK

narkotyków. Zwrócił również uwagę, że w opinii lekarzy nie istnieje bezpieczna dawka alkoholu, którą kobieta w ciąży może wypić bez ryzyka wyrządzenia krzywdy swojemu nieurodzonemu dziecku. Przypomniął także o danych szacunkowych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych dotyczących dzieci z zaburzeniami rozwojowymi powstałymi w wyniku kontaktu z alkoholem w czasie życia płodowego.

W odpowiedzi⁸² Minister Zdrowia poinformował, że podległa resortowi Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) od lat działa na rzecz wprowadzenia w Polsce systemowych rozwiązań w zakresie profilaktyki FASD, czyli ograniczania ryzyka ekspozycji płodu na działanie alkoholu oraz pomocy dzieciom ze zdiagnozowanym FASD i ich opiekunom. Poinformował, że w ramach podjętych działań została uruchomiona strona internetowa zawierająca szereg informacji adresowanych do licznego grona odbiorców, w tym opiekunów i specjalistów. Agencja wspiera również merytorycznie organizacje pozarządowe i inicjatywy lokalne, w tym kampanie dotyczące problematyki Płodowego Zespołu Alkoholowego. Minister wskazał również na działania edukacyjne dla lekarzy ginekologów, pielęgniarek i położnych oraz poinformował, że dzięki aktywności polskiego przedstawiciela w Komitecie ds. krajowej polityki i działań w zakresie alkoholu (*Committee on National Alcohol Policy and Action, CNAPA*) problem FASD został uznany jako wiodący w najbliższych pracach Komisji Europejskiej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował⁸³, że do resortu wpływa duża liczba korespondencji dotyczącej problemu FASD. Jej autorami są m.in. osoby zaangażowane w system wsparcia rodzin zastępczych i adopcyjnych. Kopie tych listów są przesyłane do Ministerstwa Zdrowia jako resortu właściwego przedmiotowo.

Podkreślił, że temat pomocy dla dzieci obciążonych FASD i ich opiekunów staje się niezwykle istotny w kontekście decyzji Rady Ministrów dotyczącej ograniczenia adopcji zagranicznych polskich dzieci. Zdaniem Ministra skuteczne i szybkie objęcie dzieci działaniami diagnostycznymi i terapeutycznymi zwiększa ich szansę na adopcję krajową oraz pomaga później w wejściu w dorosłość.

W odpowiedzi⁸⁴ Minister Sprawiedliwości podzielił zaprezentowaną przez Rzecznika Praw Dziecka potrzebę podejmowania działań o charakterze profilaktycznym, informacyjnym i edukacyjnym. Poinformował, że przedstawione zagadnienia poddano analizie w kontekście

⁸² ZPN.073.103.2017

⁸³ DSR.I.073.55.2017.MK

⁸⁴ DL-III-053-19/17

możliwych reakcji z zastosowaniem rozwiązań prawnych na gruncie prawa cywilnego, prawa rodzinnego oraz prawa karnego.

Wychodząc poza postulaty Rzecznika Minister dodał, że nie jest uzasadnione wprowadzanie regulacji prawnokarnych w przedmiocie karalności kobiet spożywających alkohol lub inne substancje psychoaktywne w czasie ciąży. Podniósł, że podstawą kryminalizacji określonych czynności jest rozpoznana przez ustawodawcę społeczna szkodliwość określonej kategorii zachowań, przy jednoczesnym stwierdzeniu braku możliwości przeciwdziałania określonym zachowaniom nagannym za pomocą innych niż prawo karne instrumentów prawnych.

Minister uznał, że przepis art. 109 § 1 k.r.i.o. przewiduje ingerencję sądu podejmowaną dla ochrony zagrożonego dobra dziecka i nie jest właściwym miejscem, w którym mogłyby być unormowane instrumenty prawne dotyczące kobiety w ciąży i ochrony *nasciturusa*. Na podstawie art. 109 k.r.i.o. sąd wkracza bowiem w istniejący stosunek prawny, wynikający z władzy rodzicielskiej.

Minister Sprawiedliwości poinformował, że nie są prowadzone prace legislacyjne mające na celu dodatkową ochronę dzieci nieurodzonych.

■ **Zabezpieczenie potrzeb zdrowotnych dzieci w związku z reorganizacją nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej – wystąpienie z 5 października 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka z niepokojem przyjął informację, że reorganizacja nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej doprowadziła do stanu, w którym przy podpisywaniu umów o udzielenie świadczeń w tym zakresie nie będzie promowane zatrudnienie lekarzy pediatrów poprzez przyznanie w postępowaniu konkursowym dodatkowych punktów. Niewątpliwie ułatwi to kierownikom placówek medycznych uzyskanie kadry lekarskiej do pracy, jednakże nie zapewni to bezpieczeństwa zdrowotnego dzieci. Rozwiązanie takie nie mogło zostać zaakceptowane przez Rzecznika Praw Dziecka, który konsekwentnie od lat podtrzymuje stanowisko, że w przypadku zachorowania dziecko powinno mieć zagwarantowany dostęp do lekarza pediatry. W związku z tym zwrócił się⁸⁵ on do Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia o dokonanie analizy przedstawionej problematyki oraz rozważenie podjęcia działań, które w sposób rzeczywisty zabezpieczą potrzeby zdrowotne dzieci i młodzieży w nocnej i świątecznej opiece zdrowotnej.

⁸⁵ ZSS.422.39.2017.EK

W odpowiedzi⁸⁶ p.o. Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia poinformował, że zmiany w organizacji nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej po 1 października 2017 r. wynikają z wprowadzonego systemu podstawowego szpitalnego zabezpieczenia świadczeń opieki zdrowotnej (PSZ) oraz zmian funkcjonowania świadczeń gwarantowanych z zakresu nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej. Obowiązujące przepisy prawa regulujące działanie nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej nie dzielą tych świadczeń gwarantowanych ze względu na wiek pacjenta. Zarówno w odniesieniu do świadczeń udzielanych w warunkach ambulatoryjnych, jak i w miejscu zamieszkania lub pobytu świadczeniobiorcy wymagania dotyczące kwalifikacji personelu lekarskiego są takie same, tzn. jedynym wymogiem jest posiadanie przez lekarza prawa wykonywania zawodu. Nie ma wymagań odnośnie specjalizacji, również specjalizacji w dziedzinie pediatrii, jaką musi posiadać lekarz, aby udzielać świadczeń z tego zakresu. Zapewnienie lekarza pediatrii jest elementem rankingującym, zwiększającym ocenę punktową oferty (a tym samym zwiększającym szanse tego świadczeniodawcy na wygraną w danym postępowaniu i podpisanie umowy o udzielanie świadczeń w zakresie nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej) tylko w odniesieniu do świadczeniodawców wyłanianych do realizacji niniejszych świadczeń w drodze postępowania konkursowego lub w drodze rokowań. Rozwiązanie takie nie może być zastosowane w odniesieniu do świadczeniodawców wchodzących w system podstawowego szpitalnego zabezpieczenia świadczeń opieki zdrowotnej (PSZ). Niezależnie od trybu, w jakim dany świadczeniodawca zawarł umowę o udzielanie świadczeń w zakresie nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej, każdy świadczeniodawca, mając na uwadze konieczność zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego małoletnich pacjentów, może w taki sposób zorganizować nocną i świąteczną opiekę zdrowotną, aby w miejscu udzielania świadczeń zapewniona została obecność lekarza pediatrii.

■ Zapewnienie dzieciom właściwej opieki pielęgniarskiej – wystąpienie z 20 października 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił⁸⁷ do Ministra Zdrowia w sprawie zapewnienia dzieciom i młodzieży właściwej jakości opieki sprawowanej podczas ich hospitalizacji przez pielęgniarki. Na problem ten uwagę Rzecznika zwróciła Naczelna Rada Pielęgniarek i Położonych informując go o problemach związanych z wykonywaniem tych zawodów, w szczególności dotyczących pełnienia jednoosobowych dyżurów. Niedostateczna obsada

⁸⁶ DSM.401.23.2017

⁸⁷ ZSS.422.43.2017.KS

pielęgniarek i położnych podczas dyżurów oraz konieczność objęcia opieką zbyt dużej liczby pacjentów w ocenie Rzecznika powoduje obniżenie jakości świadczeń zdrowotnych i opieki pielęgnacyjnej oraz może mieć negatywny wpływ na bezpieczeństwo zdrowotne małoletnich pacjentów. W wystąpieniu Rzecznik Praw Dziecka wskazał na udział pielęgniarki w adaptacji dziecka do warunków szpitalnych, jak również na występujące problemy związane m.in. ze wzrostem średniego wieku pielęgniarek i położnych pracujących w systemie ochrony zdrowia, prognozowanego braku prostej zastępowalności pokoleniowej pielęgniarek i położnych oraz zmniejszenia się wskaźnika zatrudnionych pielęgniarek na 1000 mieszkańców. Rzecznik zwrócił się do Ministra Zdrowia o przekazanie informacji o podejmowanych w tym obszarze działaniach.

Jednocześnie podniósł kwestię ustalania minimalnych norm zatrudniania pielęgniarek i położnych. W ocenie Rzecznika w tym zakresie konieczne jest przeprowadzenie analiz i podjęcie prac nad stworzeniem nowych założeń dotyczących ustalania norm zatrudnienia pielęgniarek i położnych, w szczególności w jednostkach sprawujących opiekę zdrowotną nad dziećmi.

W odpowiedzi⁸⁸ Minister Zdrowia poinformował, że w kwietniu 2017 r. powołał Zespół do spraw opracowania Strategii na rzecz rozwoju pielęgniarstwa i położnictwa w Polsce, w skład którego wchodzi przedstawiciele organizacji i towarzystw reprezentujących pielęgniarki, resortów odpowiadających za regulację tego zawodu oraz eksperci. Celem prac Zespołu jest analiza postulatów, oczekiwań, proponowanych rozwiązań dotyczących problemów współczesnego pielęgniarstwa i położnictwa, zebranie jak najszerszych informacji i poznanie jak największej liczby opinii dotyczących istotnych i wzajemnie powiązanych problemów pielęgniarstwa i położnictwa w Polsce. Zespół ma przedstawić wypracowane kompleksowe rozwiązania w formie *Strategii na rzecz rozwoju pielęgniarstwa i położnictwa w Polsce*, mającej na celu wskazanie konkretnych kroków do poprawy kondycji polskiego pielęgniarstwa i położnictwa aktualnie i w przyszłości. Przedmiotem prac jest m.in. zagadnienie uregulowania minimalnej obsady pielęgniarskiej na dyżurze/zmianie. Zgodnie z zapewnieniem Ministra *Strategia* będzie zaprezentowana opinii publicznej w formule zorganizowanej we współpracy z przedstawicielami środowiska pielęgniarek i położnych nie później niż do 31 grudnia 2017 r.

Z informacji pozyskanych przez Rzecznika w tej sprawie wynika, że 29 grudnia 2017 r. Zespół ds. opracowania *Strategii na rzecz rozwoju pielęgniarstwa i położnictwa w Polsce* zakończył prace. Wypracowany przez niego dokument określa kierunki działań,

⁸⁸ MZ-PPA.073.5.2017/BW

jakie należy podjąć, aby zapewnić wysoką jakość, bezpieczeństwo i dostęp do opieki pielęgniarskiej dla pacjentów. Rzecznik będzie monitorował realizację założeń Strategii przez resort zdrowia.

■ **Postępowanie podstawowych zespołów ratownictwa medycznego – wystąpienie z 24 października 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zidentyfikował problem braku regulacji prawnych dotyczących postępowania podstawowych zespołów ratownictwa medycznego (dalej: ZRM) w przypadku interwencji wobec małoletniego pacjenta w sytuacji braku możliwości uzyskania zgody jego przedstawiciela ustawowego na udzielenie świadczeń zdrowotnych. Przepisy prawa wymagają zgody przedstawiciela ustawowego małoletniego pacjenta na udzielenie mu takiego świadczenia. W przypadku pacjenta powyżej 16. roku życia wymagana jest także jego zgoda (w sytuacji sprzecznych oświadczeń woli pacjenta i jego przedstawiciela ustawowego wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego). Przepisy określają wyjątek od powyższego w odniesieniu do lekarza, który może bez zgody małoletniego pacjenta lub jego przedstawiciela ustawowego udzielić świadczenia zdrowotnego, jeżeli pacjent wymaga niezwłocznej pomocy lekarskiej, a ze względu na stan zdrowia lub wiek nie może wyrazić zgody i nie ma możliwości porozumienia się z jego przedstawicielem ustawowym lub opiekunem faktycznym.

W miejscu wezwania ratownicy medycznej mogą przeprowadzić jedynie badanie małoletniego – o ile obecny jest jego opiekun i wyrazi na to zgodę. Każde działanie uznawane za udzielenie świadczenia zdrowotnego bez uprzedniej zgody przedstawiciela ustawowego dziecka nie będzie natomiast przeprowadzone zgodnie z przepisami prawa.

Mając na uwadze bezpieczeństwo zdrowotne dzieci, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił⁸⁹ do Ministra Zdrowia o wskazanie, czy kwestia ta była przedmiotem analiz lub czy prowadzone są prace legislacyjne w tym zakresie. Wystąpił także o przedstawienie rekomendacji dotyczących postępowania podstawowych ZRM w opisanym przypadku. W ocenie Rzecznika doprecyzowanie w przepisach uprawnień ZRM przyczyni się do poprawy bezpieczeństwa małoletnich pacjentów wymagających udzielania niezwłocznej pomocy medycznej.

W odpowiedzi⁹⁰ Minister Zdrowia podzielił zdanie Rzecznika, że przepisy prawa nie przewidują wprost regulacji umożliwiających ratownikom medycznym podejmowanie

⁸⁹ ZSS.422.42.2017.KS

⁹⁰ SOR.450.5.71.2017.TM

interwencji medycznej wobec pacjenta w stanie zagrożenia zdrowotnego bez zgody np. przedstawiciela ustawowego (analogicznie do zawodu lekarza). Zdaniem Ministra pewnym rozwiązaniem w tym zakresie jest art. 5 ustawy z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym⁹¹, zgodnie z którym m.in. osoba podejmująca medyczne czynności ratunkowe (a więc także ratownik medyczny) może poświęcić dobra osobiste innej osoby, inne niż życie lub zdrowie, a także dobra majątkowe w zakresie, w jakim jest to niezbędne dla ratowania życia lub zdrowia osoby znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego. Z art. 4 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, który zalicza prawa pacjenta do kategorii dóbr osobistych, można wywieść, że ratownik medyczny może naruszyć dobra osobiste w postaci prawa pacjenta do wyrażenia zgody w zakresie, w jakim jest to niezbędne dla ratowania życia lub zdrowia osoby znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego. Minister wskazał także, że obecnie trwają prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy o Państwowym Ratownictwie Medycznym oraz niektórych innych ustaw i biorąc pod uwagę wątpliwości przedstawione przez Rzecznika, celowym jest wprowadzenie stosownych zmian w prawie.

■ **Zdrowie dzieci i młodzieży w wieku szkolnym – wystąpienie z 31 października 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁹² do Ministra Zdrowia odniósł się do projektu założeń projektu ustawy o zdrowiu dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Rzecznik pozytywnie ocenił wyartykułowaną w nim potrzebę zintegrowania systemu ochrony zdrowia i systemu edukacji na rzecz utrzymania zdrowia dzieci i młodzieży. Na jego akceptację zasłużyło też planowane wskazywanie rodzicom uczniów gabinetu stomatologicznego, w którym będzie możliwość bezpłatnego leczenia zębów; wyodrębnienie grupy uczniów z niepełnosprawnością i przewlekle chorych jako grupy dzieci wymagających szczególnej troski oraz wyróżnienie zasady subsydiarności, zakładającej partnerstwo rodziców uczniów i personelu pedagogicznego w realizacji profilaktyki zdrowotnej.

W ocenie Rzecznika ustawa o zdrowiu dzieci i młodzieży powinna obejmować również najmłodszych w wieku przedszkolnym oraz uwzględniać w opiece profilaktycznej problemy związane m.in. z zaburzeniami psychicznymi uczniów. Ponadto Rzecznik wniósł uwagi w zakresie takich zagadnień, jak: zgoda na udzielenie świadczeń zdrowotnych wchodzących w skład profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniem; organizacja systemu

⁹¹ Dz. U. z 2016 r. poz. 1868

⁹² ZSS. 422.45.2017.EK

wymiany informacji pomiędzy podmiotami realizującymi profilaktyczną opiekę zdrowotną nad uczniem; różnice w wymaganym wykształceniu pielęgniarki środowiska nauczania i wychowania i higienistki szkolnej (mających wykonywać te same zadania); włączenie do profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniem zbieżnych działań dotyczących dzieci i młodzieży określonych w Narodowym Programie Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017–2022; możliwość wymiany informacji o uczniu w kontekście obowiązujących przepisów dotyczących obowiązku zachowania w tajemnicy przez osoby wykonujące zawód medyczny informacji związanych z pacjentem, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu medycznego; wypracowanie rozwiązań wychodzących od potrzeb ucznia, a nie obaw nauczycieli w kontekście opieki nad dziećmi przewlekle chorymi i dziećmi z niepełnosprawnościami.

Rzecznik podkreślił, że dopiero przedstawienie konkretnych przepisów pozwoli na szczegółową ocenę zaproponowanych rozwiązań.

■ Włączenie porady żywieniowo-dietetycznej do koszyka świadczeń gwarantowanych – wystąpienie z 6 listopada 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zaapelował⁹³ do Ministra Zdrowia o wprowadzenie porady żywieniowo-dietetycznej do koszyka świadczeń gwarantowanych. Z dostępnych Rzecznikowi danych wynika, że coraz powszechniejszy i poważniejszy staje się problem otyłości wśród dzieci i młodzieży w Polsce, wynikający ze złego ich żywienia od najmłodszych lat. Co ósme dziecko w Polsce jest otyłe lub ma nadwagę. Jest to poważny problem zdrowotny, występujący szczególnie często wśród osób o niższym statusie społeczno-ekonomicznym. Występowanie nadwagi i otyłości w okresie dzieciństwa związane jest z wyraźnie większym ryzykiem występowania otyłości wieku dorosłego.

Rzecznik podkreślił, że problem otyłości wśród dzieci i młodzieży podnosi co roku w uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka, będących integralną częścią Informacji o działalności Rzecznika Praw Dziecka, którą przedkłada Parlamentowi.

Według wyników badania Instytutu Matki i Dziecka *Kompleksowa ocena sposobu żywienia dzieci w wieku od 5. do 36. miesiąca życia – badanie ogólnopolskie 2016 rok* 88% dzieci po 1. roku życia spożywa za mało warzyw w codziennej diecie, 83% dzieci w tej grupie wiekowej otrzymuje posiłki dosalane, a 75% spożywa nadmierną ilość cukru. Prowadzenie działań profilaktycznych i edukacja zdrowotna w tym zakresie są niezwykle istotne dla skutecznego zapobiegania występowaniu zagrożeń zdrowotnych związanych

⁹³ ZSS.422.44.2017.KS

z niewłaściwym odżywianiem dzieci. Zapewnianie od 2017 r. dostępności do porad żywieniowo-dietetycznych dla kobiet w ciąży i rodziców dzieci w wieku 0–5 lat finansowanych ze środków publicznych oraz wzmocnienie roli położnych, pielęgniarek i higienistek szkolnych w działaniach profilaktycznych jest jednym z celów Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020 (dalej NPZ). Wobec tego Rzecznik wystąpił do Ministra Zdrowia także o przekazanie informacji o postępach w realizacji przytoczonego powyżej zadania określonego w NPZ.

W odpowiedzi⁹⁴ Minister Zdrowia poinformował, że w grudniu 2017 r. zlecił Prezesowi Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji przygotowanie rekomendacji dla zakwalifikowania świadczenia opieki zdrowotnej *porada dietetyczna dla kobiet w ciąży i rodziców dzieci od 6. miesiąca życia do ukończenia 5. roku życia* jako świadczenia gwarantowanego z zakresów podstawowej opieki zdrowotnej i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej. Po otrzymaniu tej rekomendacji Minister podejmie decyzję co do zasadności zakwalifikowania tego świadczenia jako świadczenie gwarantowane.

Minister poinformował także o realizacji zadań określonych w NPZ, dotyczących zdrowego żywienia, oraz reakcji na problemy zdrowotne wynikające z nieprawidłowego odżywiania, w tym m.in.: o przeprowadzonych szkoleniach i warsztatach dla osób odpowiedzialnych za realizację żywienia, realizację badania COSI (Childhood Obesity Surveillance Initiative), których realizatorem jest Instytut Matki i Dziecka, prowadzonych badaniach epidemiologicznych i analizach związanych z przedmiotową kwestią, przeprowadzonych i planowanych akcjach promujących zdrowy styl życia, ze szczególnym uwzględnieniem promocji aktywności fizycznej. Minister poinformował także o przeprowadzonych we współpracy z organizacjami pozarządowymi w latach 2016–2017 działaniach z zakresu profilaktyki chorób dietozależnych. Dodatkowo zapewnił, że wdrożenie skutecznych rozwiązań w systemie opieki zdrowotnej jest jednym z priorytetów prowadzonej opieki zdrowotnej.

■ Zakażenia szpitalne lekooporną bakterią – wystąpienie z 30 listopada 2017 roku

Z uwagi na niepokojące sygnały o rosnącej liczbie przypadków występowania zakażeń szpitalnych bakterią *Klebsiella pneumoniae* NDM-1 (tzw. bakteria New Delhi) Rzecznik Praw Dziecka wystąpił⁹⁵ do Ministra Zdrowia o przekazanie informacji w zakresie bieżącej sytuacji w szpitalach oraz działań podejmowanych przez resort zdrowia. Jak wskazują

⁹⁴ ASG.4081.14.2017

⁹⁵ ZSS.422.49.2017.KS

eksperci, nie ma leku na *Klebsiella pneumoniae* NDM-1. Bakteria ta wywołuje m.in. zakażenie układu moczowego, zapalenie płuc, zakażenie krwi oraz zakażenie miejsca operowanego. Z uzyskanych przez Rzecznika informacji wynikało, że w 2015 r. na Mazowszu stwierdzono 410 przypadków zakażeń bakterią NDM-1, a w ciągu roku 2016 – 1398. Problem ten występuje także w województwie podlaskim, gdzie w listopadzie 2017 r. z uwagi na obecność bakterii New Delhi w jednym ze szpitali klinicznych wprowadzono ograniczenia w odwiedzinach pacjentów.

W odpowiedzi⁹⁶ Minister Zdrowia poinformował, że pałeczki *Enterobacteriaceae* wytwarzające karbapenemazę NDM notowane są w Polsce od 2012 r., jednak w 2016 r. zauważono gwałtowny wzrost liczby zakażonych pacjentów. Obecnie obserwowana jest epidemia ogólnokrajowa.

W związku ze wzrostem czynników alarmowych wielolekoopornych w kraju, został wzmożony nadzór epidemiologiczny przez organy Inspekcji Sanitarnej w szpitalach, między innymi poprzez prowadzenie kontroli/wizytacji szpitali w celu weryfikacji stosowania obowiązujących aktów prawnych, aktualnych wytycznych, zaleceń i procedur.

Ponadto konsultanci wojewódzcy ds. mikrobiologii lekarskiej wystąpili do dyrektorów szpitali z zaleceniem zintensyfikowania badań screeningowych wykonywanych przy przyjęciu do szpitala, celem szybkiego wdrożenia procedur ograniczenia rozprzestrzeniania *Klebsiella pneumoniae*. Kluczowe bieżące działania organów Państwowej Inspekcji Sanitarnej, obok nadzoru monitoringu sytuacji epidemiologicznej, to przede wszystkim powołanie w województwach na terenie kraju zespołów ds. ograniczenia rozprzestrzeniania się szczepów *Klebsiella pneumoniae* wytwarzających karbapenemazy. Prowadzone są działania przeciwepidemiczne w szpitalach na terenie kraju. Stabilizacja sytuacji epidemiologicznej nad zakażeniami wymaga czasu, zaangażowania dyrekcji placówek i restrykcyjnych zachowań całego personelu.

Jednocześnie w ramach Narodowego Programu Ochrony Antybiotyków (dalej: NPOA) w 2012 r. opracowano zalecenia dotyczące postępowania w przypadku zachorowań sporadycznych i ognisk epidemicznych wywoływanych przez Gram-ujemne pałeczki z rodziny *Enterobacteriaceae*. W zaleceniach opisano działania, które powinny być podjęte w podmiotach wykonujących działalność leczniczą w przypadku wykrycia pałeczek *Enterobacteriaceae* wytwarzających karbapenemazy, w tym karbapenemazę typu NDM. W ramach NPOA na szczeblu wojewódzkim organizowane są również szkolenia dla

⁹⁶ ZPŚ.073.63.2017

pielęgniarek epidemiologicznych i zespołów ds. kontroli zakażeń szpitalnych oraz pomoc ekspertów NPOA w wygaszaniu ognisk epidemicznych.

■ **Finasowanie świadczeń z zakresu leczenia szpitalnego – wystąpienie z 13 grudnia 2017 roku**

Od października 2017 r. wprowadzono zmiany taryf świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego w grupach pediatrycznych, o co Rzecznik Praw Dziecka od wielu lat zabiegał. Rzecznik pozytywnie ocenił wzrost wycen odnoszących się do leczenia chorób dzieci w wysokości 4%, jak również wzrost środków, jakie NFZ przeznaczy na sfinansowanie grup pediatrycznych w 2018 r.

Niepokój Rzecznika wzbudziło, że w wyniku zmian, najlepsza płatność przyznawana będzie świadczeniodawcy za co najmniej czterodniowy pobyt dziecka w szpitalu. Jest to sprzeczne z dążeniem w opiece pediatrycznej do skracania czasu hospitalizacji. Dziecko znacznie trudniej niż osoba dorosła znosi hospitalizację, a pobyt w otoczeniu szpitalnym często wyzwała w nim silne reakcje lęku oraz niepokoju. Średni czas hospitalizacji pediatrycznej to dwa – trzy dni (oczywiście w zależności od stanu zdrowia dziecka). Obawy związane z możliwością stosowania przez szpitale przedłużonych hospitalizacji dzieci do co najmniej 4 dni (w celu otrzymania płatności za udzielone świadczenie w korzystniejszej wysokości) spowodowały, że Rzecznik wystąpił⁹⁷ do p.o. Prezesa NFZ o zajęcie stanowiska w tej sprawie.

W odpowiedzi⁹⁸ Prezes NFZ poinformował, że zmiany w wycenie świadczeń z zakresu leczenia szpitalnego wynikały z problemu zwiększonych kosztów ponoszonych przez świadczeniodawców, związanych z długimi pobytami pacjentów. Do końca września 2017 r. hospitalizacje zachowawcze, podczas których nie były przeprowadzane zabiegi krótsze niż dwa dni, wyceniane były na poziomie 30% wartości hospitalizacji dłuższych. W wyniku przeprowadzonej analizy długości hospitalizacji Prezes NFZ zmienił wyceny i zmodyfikował dotychczasowe zasady finansowania krótkich hospitalizacji. Hospitalizacje o charakterze zachowawczym, o długości poniżej trzech dni, zostały wycenione na poziomie 50% wartości dłuższych hospitalizacji. Dodatkowo hospitalizacje zachowawcze związane z chorobami dzieci i trwające poniżej 3 dni od stycznia 2018 r. wycenione będą na poziomie 65% wartości hospitalizacji dłuższych. Zmiany te mają na celu urealnienie i dostosowanie finansowania hospitalizacji w zależności od długości pobytu pacjentów w szpitalu, jak

⁹⁷ ZSS.422.53.2017.KS

⁹⁸ DSOZ.401.2101.2017; 2017.72970.AKP

również premiowanie szybkiej i kompleksowej diagnostyki. Prezes NFZ zapewnił Rzecznika, że monitoruje skutki wprowadzenia rozwiązań, analizując długość hospitalizacji sprawozdawanych przez świadczeniodawców. W okresie październik–listopad 2016 r. trzydniowe hospitalizacje stanowiły 18% wszystkich hospitalizacji rozliczonych w zakresie *Pediatrica–hospitalizacja*. W analogicznym okresie 2017 r. udział tych hospitalizacji wzrósł do poziomu 24%.

■ **Zagrożenie zdrowotne dzieci w związku z występowaniem smogu – wystąpienia z 9 stycznia, 13 grudnia i 19 grudnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka⁹⁹ w wystąpieniu do Ministra Edukacji Narodowej, Ministra Zdrowia oraz Ministra Środowiska zwrócił się o podjęcie współpracy w celu jak najskuteczniejszej ochrony zdrowia dzieci zamieszkałych na terenach dotkniętych zjawiskiem smogu. Zaapelował o sformułowanie wytycznych o charakterze systemowym, uwzględniających sposób postępowania placówek oświatowych w sytuacji przekroczenia poziomu alarmowego pyłu PM10.

W odpowiedzi¹⁰⁰ Minister Zdrowia podzielił zdanie Rzecznika Praw Dziecka, że działania mające na celu obniżenie poziomu ryzyka związanego z jakością powietrza atmosferycznego i wzmocnienie ochrony życia publicznego tylko wtedy będą skuteczne, gdy prowadzone będą równolegle na wielu płaszczyznach i będą miały charakter interdyscyplinarny. Powinny one obejmować regulacje prawne (np. związane z jakością i dystrybucją paliw oraz pełnym zakazem spalania odpadów w piecach), techniczne (np. nakaz wymiany starych pieców na nowe z odpowiednimi standardami emisyjności), organizacyjne (np. wprowadzenie odpowiedniego systemu zarządzania ruchem kołowym w miastach) i ekonomiczne (np. zapewnienie najuboższym wsparcia finansowego na zakup dobrego paliwa lub nowego pieca). Niezbędna jest też szeroko zakrojona akcja informacyjno-edukacyjna. Minister poinformował, że w celu zintensyfikowania działań podejmowanych na poziomie wojewódzkim i lokalnym oraz systemowego rozwiązania problemu na szczeblu centralnym w Ministerstwie Środowiska został przygotowany Krajowy Program Ochrony Powietrza (KPOP). Jego głównym celem jest poprawa jakości życia mieszkańców Polski poprzez osiągnięcie w możliwie krótkim czasie dopuszczalnych poziomów pyłu zawieszonego i innych szkodliwych substancji w powietrzu, wynikających z przepisów prawa unijnego, a w perspektywie do 2030 r. – poziomów wskazywanych przez Światową

⁹⁹ ZEW.422.2.2017.AP

¹⁰⁰ ZPŚ.0763.2.2017

Organizację Zdrowia. Ponadto zarządzeniem nr 123 Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 października 2016 r. w sprawie Komitetu Sterującego do spraw Krajowego Programu Ochrony Powietrza został powołany Komitet o tożsamej nazwie, do którego zadań należy m.in. monitorowanie stanu zaawansowania działań na rzecz poprawy jakości powietrza, wynikających z Krajowego Programu Ochrony Powietrza. Jednocześnie na szczeblu powiatu i województwa organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej współpracują z Wojewódzkimi Inspektorami Ochrony Środowiska nad szkodliwym wpływem zanieczyszczeń powietrza. Efektem tej współpracy są między innymi: wspólna polityka informacyjna dotycząca zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego mająca na celu ograniczenie zanieczyszczeń z tzw. małej emisji, czyli palenisk i pieców domowych oraz pojazdów – zwłaszcza starszych, wyposażonych w silniki wysokoprężne. Ponadto Ministerstwo Środowiska, przy zaangażowaniu Ministerstwa Zdrowia, w celu zwiększenia zainteresowania społeczeństwa poprawą stanu środowiska przeprowadziło ogólnopolską kampanię pt. „TworzyMY ATMOSFERĘ” na temat wpływu nieodpowiedniej jakości powietrza na ludzkie zdrowie oraz stan środowiska. Odnośnie planowanych działań w celu przeciwdziałania negatywnym skutkom zdrowotnym wynikającym z zanieczyszczenia powietrza w Polsce wskazano na rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020 i cel operacyjny 4: Ograniczenie ryzyka zdrowotnego wynikającego z zagrożeń fizycznych, chemicznych i biologicznych w środowisku zewnętrznym, miejscu pracy, zamieszkania, rekreacji oraz nauki. W ramach powyższego celu planuje się m.in. edukować społeczeństwo o zagrożeniach środowiskowych, prowadzić profilaktykę chorób zakaźnych i zakażeń u ludzi, badać wpływ szeroko rozumianego środowiska na zdrowie człowieka.

Minister Edukacji Narodowej poinformował¹⁰¹, że resort – na każdym etapie edukacyjnym – przywiązuje szczególne znaczenie do upowszechniania wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie, ochronie zdrowia własnego i innych oraz do kształtowania właściwych postaw wobec zagrożeń i sytuacji nadzwyczajnych. Minister stwierdził, że obowiązujące przepisy prawa pozwalają dyrektorowi szkoły na zawieszenie zajęć w przypadku wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa uczniów lub ustalenie innych dodatkowych dni wolnych od zajęć dydaktycznych. Taką wyjątkową i uzasadnioną sytuacją może być wystąpienie w powietrzu smogu.

W ocenie¹⁰² Ministra Środowiska poprawa jakości powietrza wymaga przede wszystkim działań skoordynowanych na szczeblu samorządowym, a ich realizacja powinna

¹⁰¹ DWKI-WPB.513.1.2017.KK

¹⁰² DPK-I.4030.12.2017.AR

przebiegać w sposób kompleksowy i być dostosowana do uwarunkowań i potrzeb regionu. Głos decydujący w tej sprawie powinny mieć jednostki samorządu terytorialnego przy centralnym wsparciu regulacyjno-legislacyjnym.

Rzecznik Praw Dziecka uznał, że funkcjonujące rozwiązania nie zabezpieczają najmłodszych przed skutkami smogu, dlatego ponownie wystąpił¹⁰³ do Ministra Edukacji Narodowej. Wskazał, że uprawnienia dyrektora szkoły w przypadku przekroczenia norm jakości powietrza są niewystarczające. Zdaniem Rzecznika nadal aktualna pozostaje kwestia braku szczegółowych wytycznych o charakterze systemowym, uwzględniających sposób postępowania jednostek systemu oświaty w sytuacji podwyższonych i przekroczonych norm zanieczyszczenia powietrza. Zwrócił się o przekazanie informacji w zakresie działań podejmowanych w związku z występującym problemem i potrzebą zabezpieczenia zdrowia dzieci.

W odpowiedzi¹⁰⁴ Minister Edukacji Narodowej poinformował, że resort nie gromadzi danych na temat liczby szkół, w których ustalono dni wolne od zajęć dydaktycznych z powodu zanieczyszczenia powietrza, a dane takie mogą posiadać jedynie organy prowadzące szkoły. Zadania z zakresu ochrony środowiska realizowane są przez jednostki samorządu terytorialnego jako zadanie własne. Zdaniem Ministra to samorządy poszczególnych szczebli powinny samodzielnie definiować potrzeby i interesy społeczności lokalnych oraz regionalnych, a także decydować o zakresie i formach ich zaspokajania. Dotyczy to również wyposażenia szkół w sprzęt oczyszczający powietrze. Zapewnił, że resort podejmuje liczne działania systemowe służące budowaniu zachowań prozdrowotnych u uczniów i wychowanków, np. poprzez upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej. Prowadzona jest również edukacja ekologiczna na wszystkich etapach edukacyjnych – zgodnie z celami i treściami nauczania ustalonymi w podstawie programowej, w tym edukacja służąca kształtowaniu u uczniów przekonania o potrzebie dbania o czystość powietrza.

Kontynuując działania, w wystąpieniu¹⁰⁵ do Prezesa Rady Ministrów Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o informacje w sprawie realizacji rządowego programu „Czyste Powietrze”, a także o przedstawienie działań, jakie są planowane w związku z problemem zanieczyszczenia powietrza i jego oddziaływaniem na zdrowie dzieci.

¹⁰³ ZEW.422.2.2017.AP

¹⁰⁴ DWKI-WPB.513.4.2018.ARB

¹⁰⁵ ZSS.422.54.2017.AG

Rzecznik przywołał najważniejsze rekomendacje Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów¹⁰⁶ w sprawie działań niezbędnych do podjęcia w związku z występowaniem na znacznym obszarze kraju wysokiego stężenia zanieczyszczeń powietrza, które Radzie Ministrów przedłożył Minister Rozwoju i Finansów. Założenia programu „Czyste Powietrze” miały zagwarantować szybką poprawę jakości powietrza na terenie kraju, w związku z czym Rzecznik pytał o postęp działań, gdyż części spośród 14 rekomendacji przypisano termin realizacji, a inne miały zostać wdrożone przed rozpoczęciem kolejnego sezonu grzewczego.

Podkreślił, że smog to zjawisko szczególnie zagrażające dzieciom, kobietom w ciąży i osobom starszym, czyli osobom z tzw. grup wrażliwych. Wskazał, że spektrum potencjalnych negatywnych następstw zanieczyszczenia powietrza na zdrowie dzieci jest bardzo szerokie. Dotyczy m.in. układu oddechowego, układu nerwowego, zaburzeń metabolicznych czy w końcu ryzyka wystąpienia zachorowań nowotworowych. Jakość powietrza, którym oddychają dzieci, ma bezpośredni wpływ na ich zdrowie na kolejnych etapach życia.

W wystąpieniu Rzecznik podkreślił, że połączenie działań legislacyjnych z instrumentami wsparcia dla samorządów i obywateli może przyczynić się do odczuwalnej zmiany jakości powietrza w kraju. Współdziałanie i zintegrowane aktywności na wielu poziomach pozwolą na wypracowanie narzędzi zwalczających smog.

20 grudnia 2017 r. do wiadomości Rzecznika Praw Dziecka wpłynęło pismo przekazujące powyższe wystąpienie do Ministra Środowiska.

Minister Środowiska poinformował¹⁰⁷, że ochrona powietrza przed zanieczyszczeniem jest jednym z priorytetów jego działania. W ramach posiadanych kompetencji resort inicjuje liczne działania legislacyjne, techniczne i finansowe, mające na celu poprawę jakości powietrza na obszarze Polski. Pomimo to nadal występują wysokie stężenia pyłu zawieszonego PM10 i PM2,5 oraz benzo(a)pirenu, a w sezonie letnim ozonu troposferycznego. Obserwowane są też przypadki przekraczania norm stężenia dwutlenku azotu, których główną przyczyną jest emisja z sektora transportu drogowego.

Odnosnie realizacji rekomendacji Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów w sprawie działań niezbędnych do podjęcia w związku z występowaniem na znacznym obszarze kraju wysokiego stężenia zanieczyszczeń powietrza, Rzecznik został poinformowany, że punkt rekomendacji – *dotyczący maksymalnego przyspieszenia prac nad*

¹⁰⁶ 17 stycznia 2017 r. Rada Ministrów zapoznała się z rekomendacjami Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów

¹⁰⁷ DPK-I.073.3.2018.GraS

rozporządzeniem w sprawie wymagań dla kotłów na paliwo stałe, tak aby jego postanowienia zaczęły obowiązywać jeszcze przed rozpoczęciem sezonu grzewczego 2017/2018 został w pełni zrealizowany. Pozostałe zaś rekomendacje są w trakcie realizacji.

Minister przedstawił podejmowane działania, w tym m.in. to, że:

- wprowadzone zostało rozwiązanie mające na celu ułatwienie przyłączania obiektów do sieci energetycznej;
- utworzono sektorowy programu, którego celem będzie wsparcie rozwoju technologii niskoemisyjnych;
- dokonano przekrojowej analizy realizowanych instrumentów wsparcia działań w zakresie ochrony powietrza;
- podpisano pierwsze dwie umowy dotacji na rozpoznawanie możliwości wykorzystania zasobów geotermalnych;
- obniżono stawki za prąd pobierany w porze nocnej;
- podjęto działania celem przeszkolenia pracowników socjalnych w zakresie możliwości pozyskania środków na wymianę przestarzałych urządzeń grzewczych na nowe;
- prowadzone są działania informacyjno-edukacyjne poruszające tematykę zanieczyszczenia, w tym kampania pt. „Czas na czyste powietrze”;
- zlecono wykonanie poradnika pt.: „Podniesienie jakości i skuteczności zarządzania jakością powietrza w strefach”;
- podjęto działania w zakresie prowadzenia badań spalin w trakcie kontroli drogowej;
- uruchomiono 15 nowych stacji pomiarowych;
- weszła w życie ustawa o elektromobilności i paliwach alternatywnych¹⁰⁸.

■ **Rzecznik będzie monitorował skuteczność podejmowanych przez rząd działań na rzecz poprawy jakości powietrza.**

■ **Wypowiadanie przez lekarzy klauzuli opt-out – wystąpienie z 21 grudnia 2017 roku**

Z uwagi na coraz liczniejsze sygnały dotyczące problemów z funkcjonowaniem oddziałów, a niekiedy całych szpitali, spowodowanych brakiem lekarzy zapewniających

¹⁰⁸ Dz. U. poz. 317

wystarczającą obsadę na dyżurach, Rzecznik wystąpił¹⁰⁹ do Ministra Zdrowia o przekazanie w trybie pilnym informacji na temat aktualnej sytuacji z tym związanej, a także wskazanie, jakie działania zaradcze podjął resort zdrowia i jakie działania planuje w dalszej perspektywie.

Szczególnie niepokojące dla Rzecznika Praw Dziecka były sygnały odnoszące się do oddziałów dla dzieci i szpitali dziecięcych. Trudności w zapewnieniu obsady na dyżurach przez lekarzy wiążą się z wypowiedaniem przez nich klauzuli opt-out. W związku z tym od grudnia 2017 r. szpitale miały problemy z obsadą dyżurów, co skutkowało nawet zawieszaniem działalności niektórych oddziałów. Wpływało to bezpośrednio na bezpieczeństwo zdrowotne pacjentów – w tym dzieci – oraz jakość ich pobytu w szpitalu. Niepewność co do terminu wykonania planowanego zabiegu bądź operacji, a także wydłużony czas pobytu w szpitalu – w tym przypadku z powodów innych niż względy medyczne – nie wpływa dobrze na dzieci, które z reguły w czasie hospitalizacji odczuwają dyskomfort, niepokój czy nawet lęk związany z pobytem w nowym miejscu i okolicznościach. Czas oczekiwania na świadczenia szpitalne dla dzieci jest długi, a dostęp do oddziałów dziecięcych – niezadowalający.

W odpowiedzi¹¹⁰ Minister Zdrowia poinformował, że za pośrednictwem urzędów wojewódzkich oraz oddziałów wojewódzkich Narodowego Funduszu Zdrowia monitoruje sytuację w polskich szpitalach w związku z wypowiedzeniami klauzuli opt-out. Poszczególne oddziały wojewódzkie NFZ pozostają w bezpośrednim kontakcie z kierownikami podmiotów leczniczych w zakresie pozyskiwania informacji o zagrożeniach związanych z prawidłową realizacją umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej wskutek wypowiedzenia wspomnianej klauzuli opt-out. Zgodnie z przekazaną przez Ministra informacją na dzień 29 stycznia 2018 r. 2087 lekarzy rezydentów oraz 1714 innych lekarzy złożyło wypowiedzenia klauzuli opt-out. W celu zażegnania protestu środowisk lekarskich polegającego na wypowiedaniu klauzuli opt-out i osiągnięcia porozumienia w zakresie postulatów zgłaszanych przez reprezentacje tych środowisk Minister Zdrowia podjął rozmowy z przedstawicielami Porozumienia Rezydentów Ogólnopolskiego Związku Zawodowego Lekarzy (OZZL) oraz Naczelnej Rady Lekarskiej.

Minister zapewnił, że resort, dążąc do zagwarantowania bezpieczeństwa pacjentów na obszarze całego kraju, koncentruje swoje wysiłki na wypracowywaniu rozwiązań systemowych obejmujących cały sektor ochrony zdrowia i dostarczających niezbędnego

¹⁰⁹ ZSS.422.56.2017.KS

¹¹⁰ DSK.073.1.2018.PJ

wsparcia placówkom ochrony zdrowia. Na finansowanie ochrony zdrowia przeznaczać się będzie corocznie środki finansowe w wysokości nie niższej niż 6% produktu krajowego brutto. Zdaniem resortu przyjęte rozwiązanie przełoży się – za sprawą zwiększenia finansowania świadczeń opieki zdrowotnej – na wzrost bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli. Wspomniany wzrost nakładów pozwoli również na stopniową poprawę sytuacji finansowej podmiotów leczniczych oraz zwiększanie wynagrodzeń pracowników ochrony zdrowia. Nie wyklucza się też możliwości zwiększania finansowania sektora zdrowotnego w zależności od sytuacji finansów publicznych wynikającej z kondycji polskiej gospodarki.

8 lutego 2018 roku Minister Zdrowia podpisał porozumienie z lekarzami rezydentami, niemniej jednak Rzecznik Praw Dziecka na bieżąco monitoruje sytuację w szpitalach związaną z brakiem lekarzy.

1.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do życia i ochrony zdrowia

■ świadczenia opieki zdrowotnej finansowane ze środków publicznych

W 2017 r. zgłaszane sprawy z omawianego obszaru dotyczyły głównie zagadnień wynikających ze zróżnicowanej sytuacji dziecka, w kontekście prawa do bezpłatnych świadczeń zdrowotnych. W sprawach budzących wątpliwości Rzecznik występował o wyjaśnienia do podmiotów leczniczych, a także udzielał zgłaszającym informacji w zakresie obowiązujących przepisów prawnych i możliwości rozwiązania zgłaszanych problemów.

Przykładem może być sprawa¹¹¹, która dotyczyła trudności w uzyskaniu porady lekarskiej dla dziecka w ramach świadczenia gwarantowanego, w związku z tym, że dziecko nie było wykazywane w systemie eWUŚ¹¹². Małoletni, zgodnie ze złożonymi deklaracjami, jako członek rodziny zgłoszony przy ubezpieczeniu ojca powinien być objęty ubezpieczeniem zdrowotnym.

Rzecznik podjął interwencję i zwrócił się do właściwego oddziału wojewódzkiego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Efektem działań wyjaśniających było uporządkowanie w ZUS zapisów dotyczących ubezpieczenia dziecka jako członka rodziny. Ostatecznie ustalono, że dziecko było zgłoszone do ubezpieczenia zdrowotnego nieprzerwanie od grudnia 2002 r.

¹¹¹ ZSS.441.415.2017.EK

¹¹² Elektroniczna Weryfikacja Uprawnień Świadczeniobiorców. System umożliwiający natychmiastowe potwierdzenie prawa pacjenta do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych

Do Rzecznika zgłaszane były także sprawy związane z problemem dostępności do świadczeń zdrowotnych dla dzieci migrantów z państw spoza Unii Europejskiej (UE) lub państw niebędących członkiem Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA). Przykładem może być sprawa¹¹³ hospitalizacji dziecka cudzoziemskiego, niemającego uprawnień do bezpłatnego korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej na terytorium RP.

Rzecznik podjął działania wyjaśniające w przedmiocie kosztów hospitalizacji 3,5-letniego dziecka obywatelstwa ukraińskiego. Dziewczynka czasowo – wraz z rodzicami – przebywała na terytorium RP. Celem przyjazdu rodziny do Polski była rehabilitacja dziecka. W czasie pobytu w ośrodku rehabilitacyjnym doszło do pogorszenia się stanu zdrowia małoletniej pacjentki i wystąpił stan nagłego zagrożenia życia i zdrowia, w związku z czym konieczna okazała się hospitalizacja na Oddziale Intensywnej Terapii i Anestezjologii w szpitalu specjalistycznym. Koszt dobowego pobytu na takim oddziale był bardzo wysoki, zaś rodzice dziecka byli w trudnej sytuacji finansowej.

Analizując zgłoszenie i obowiązujące unormowania prawne, Rzecznik stwierdził, że przepisy prawa krajowego nie przewidują możliwości zwolnienia rodziców z ponoszenia kosztów udzielania świadczeń zdrowotnych dziecku – nawet w stanie nagłego zagrożenia życia lub zdrowia – które nie jest ubezpieczone w którymkolwiek z państw członkowskich UE lub EFTA, lub nie jest obywatelem państwa, z którym Polska podpisała umowę lub dwustronne porozumienie, i którego nie obejmują przepisy szczególne, np. ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach¹¹⁴.

Cudzoziemiec może skorzystać z opieki medycznej na terenie Polski tylko odpłatnie. Koszty hospitalizacji mogłoby pokryć np. komercyjne ubezpieczenie zdrowotne, jednak w tym przypadku dziecko nie miało takiego ubezpieczenia.

Pomimo świadomości regulacji prawnych w tym zakresie, Rzecznik podjął interwencję w Ministerstwie Zdrowia oraz wystąpił do Ambasady Ukrainy w Warszawie o rozważenie możliwości podjęcia działań na rzecz dziecka. W odpowiedzi poinformowano, że podmioty te nie mogą podjąć żadnych działań w tym zakresie.

W przypadku obywateli Ukrainy przepisy prawa krajowego i międzynarodowego nie przewidują możliwości sfinansowania świadczeń osobom nieuprawnionym do korzystania ze świadczeń finansowanych ze środków publicznych. Aby móc sfinansować świadczenia, musiałoby dojść do zawarcia pomiędzy Polską a Ukrainą dwustronnego porozumienia lub umowy na objęcie ich obywateli świadczeniami zdrowotnymi na terenie RP. W tym

¹¹³ ZSS.442.28.2017. KS

¹¹⁴ Dz. U. z 2016 r. poz. 1990, z późn. zm.

przypadku interwencja Rzecznika nie rozwiązała problemu, jednak ujawniła jego szerszy kontekst.

Problem udzielania świadczeń zdrowotnych dzieciom cudzoziemskim niemającym uprawnień do korzystania ze świadczeń na terenie RP jest analizowany przez Rzecznika pod kątem podjęcia działań o charakterze systemowym. Zagadnienie to jest bardzo złożone, dlatego wymagać będzie pogłębionej analizy.

■ ograniczenia w dostępie do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych

Podobnie jak w latach poprzednich, do Rzecznika Praw Dziecka zgłaszano sprawy, w których rodzice lub opiekunowie podnosili problem niedostatecznej dostępności do świadczeń opieki zdrowotnej dla dzieci, w tym m.in. do kompleksowej pomocy po urazie ortopedycznym, tj. zabiegów rehabilitacyjnych i sprzętu rehabilitacyjnego¹¹⁵, dostępności do ortodonta czy logopedy¹¹⁶.

Do Rzecznika wpływały też sprawy dotyczące dostępu do określonych procedur medycznych, sprzętu diagnostycznego i leków¹¹⁷. Rodzice skarżyli się również na zbyt długi czas oczekiwania na świadczenia specjalistyczne¹¹⁸ (m.in. w zakresie kardiologii dziecięcej, reumatologii, chirurgii dziecięcej) czy na wykonanie zabiegu operacyjnego.

Jako odrębną kategorię spraw należy uznać problemy w dostępności do pomocy medycznej w pierwszym dniu zachorowania dziecka oraz w dostępie do pomocy udzielanej w godzinach popołudniowych i nocnych lub w dniach świątecznych i wolnych od pracy¹¹⁹.

Rzecznik każdorazowo weryfikował tego typu zgłoszenia i udzielał wnioskodawcom porad oraz informacji lub – w przypadku konieczności – podejmował działania interwencyjne. W celu udzielenia pomocy zgłaszającym Rzecznik m.in. występował o wyjaśnienia do kierujących podmiotami leczniczymi, dokonywał analizy przepisów prawa regulujących zgłoszony problem, a także zwracał się o dodatkowe wyjaśnienia do konsultantów z poszczególnych dziedzin medycyny.

Przykładem może być sprawa¹²⁰, z którą zwrócił się do Rzecznika ojciec chłopca, zaniepokojony przedłużającym się procesem diagnostycznym syna. Zgłaszający przekazał

¹¹⁵ ZSS.441.1.2017.EK; ZSS.441.237.2017.EK; ZSS.441.604.2017.EK

¹¹⁶ ZSS.441.1.2017.EK; ZSS.441.416.2016.EK; ZSS.441.76.2016.EK; ZSS.441.604.2017.EK; ZSS.441.565.2017.EK, ZSS.441.564.2017.EK

¹¹⁷ ZSS.442.17.2017.EK; ZSS.441.292.2017.EK; ZSS.441.430.2017.KT

¹¹⁸ ZSS.441.997.2017.EK; ZSS.441.425.2017.KT

¹¹⁹ ZSS.441.280.2017.EK; ZSS.441.213.2017.EK; ZSS.441.1468.2016.EK; ZSS.441.383.2017.EK

¹²⁰ ZSS.441.1034.2017.EK

Rzecznikowi m.in. kopie skierowań na wysokospecjalistyczne badania, wskazując przy tym na odległy termin ich wykonania. Wnioskodawca wyrażał obawę, że niewykonanie badań może zagrażać zdrowiu, a nawet życiu dziecka. Rzecznik ustalił, że dziecko ma liczne i niejednoznacznie zdiagnozowane problemy zdrowotne. Chłopiec był badany przez kilku lekarzy różnych specjalności. Były to badania jednorazowe, zakończone wydaniem skierowania na dalsze badania diagnostyczne. Wobec tego zaproponowano ojcu, by wspólnie z lekarzem pediatrą sprawującym opiekę nad dzieckiem w ramach podstawowej opieki zdrowotnej ustalił priorytety zdrowotne dziecka do diagnozy lub terapii. Ponadto Rzecznik wskazał na możliwość zlecenia przez lekarza wykonania badań diagnostycznych w trybie pilnym oraz możliwość wyboru świadczeniodawcy. W wyniku podjętych działań rodzic uzyskał pełną informację, by móc skutecznie pomóc dziecku.

Kolejna sprawa¹²¹ dotyczyła dostępu do nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej na terenie jednej z dzielnic dużego miasta. Rodzice zgłosili problemy w związku z reorganizacją związaną z wyborem nowych realizatorów świadczeń. Rzecznik interweniował w tej sprawie zarówno w urzędzie miasta, jak i we właściwym oddziale NFZ. W rezultacie zabezpieczenie świadczeń we wskazanym zakresie na terenie dzielnicy zostało utrzymane.

Innym przykładem może być sprawa¹²² chłopca, którego matka zwróciła się do Rzecznika z prośbą o przyspieszenie terminu wykonania drugiej operacji wszczepienia implantu ślimakowatego. Zgłaszająca przekazała, że po przeprowadzeniu pierwszej operacji rozwój psychofizyczny dziecka uległ przyspieszeniu. Chłopiec zaczął robić bardzo duże postępy, dlatego matka chciała, by kolejna operacja odbyła się jak najszybciej.

Ponieważ podobne zgłoszenia wpływały również w latach ubiegłych, Rzecznik wielokrotnie dokonywał analizy przyczyn odległych terminów operacji wszczepienia dzieciom implantów. W ramach podejmowanych działań interwencyjnych występował m.in. o opinię w sprawie do prof. H. Skarżyńskiego – w okresie, w którym pełnił on funkcję Konsultanta Krajowego w dziedzinie audiologii i foniatrii.

Z uzyskanych informacji wynikało, że większość rodziców wyrażała wolę przeprowadzenia operacji dziecka tylko w jednej z placówek medycznych w Polsce. Rodzice postrzegają bowiem tę placówkę jako podmiot wiodący w zakresie przeprowadzania tego typu zabiegów. Placówka ta nie jest jednak w stanie przeprowadzić tak dużej liczby zabiegów. Każda indywidualna sprawa dziecka jest ważna, dlatego przyjęto, że wpisanie dziecka do kolejki jest kryterium determinującym termin oczekiwania na wykonanie operacji.

¹²¹ ZSS.441.629.2017.EK

¹²² ZSS.441.237.2017.EK

Rzecznik wskazał matce chłopca, że istnieje możliwość wyboru innego podmiotu leczniczego wykonującego ww. zabieg.

Przykładem zgłoszenia dotyczącego problemu dostępności do leków może być sprawa¹²³ dziecka z alergią. Z uzyskanych informacji wynikało, że brak leku dla małego spowodowany był wycofaniem z obrotu na terenie całego kraju produktu leczniczego dedykowanego dzieciom, przeznaczonego do leczenia nagłych przypadków wstrząsu anafilaktycznego i innej ciężkiej reakcji alergicznej na pożywienie albo leki czy też w wyniku użądlenia lub ukąszenia.

Rzecznik podjął działania wyjaśniające, w wyniku których ustalił, że Główny Inspektor Farmaceutyczny (GIF) swoją decyzją¹²⁴ wycofał ten produkt leczniczy z datą ważności kwiecień 2017 r. i z datą ważności sierpień 2017 r. z obrotu na terenie całego kraju. Decyzja GIF została podjęta z powodu możliwości wystąpienia wady elementu w urządzeniu dozującym, co mogło skutkować utrudnieniem w podaniu leku. Wydanie tej decyzji przez GIF było wynikiem prowadzonych działań nadzorczych nad bezpieczeństwem stosowania produktów leczniczych. Jednocześnie ustalono, że brak tego produktu leczniczego w niektórych aptekach w kraju był jedynie czasowy, a hurtownia, która dystrybuje lek do polskich aptek, miała otrzymać jego nową partię w przeciągu kilku dni. Ustalenia nie dały podstawy do podejmowania dalszych działań przez Rzecznika, a zebrane w toku postępowania wyjaśniającego informacje zostały przekazane matce chłopca.

Do Rzecznika występowali również rodzice oraz stowarzyszenia pacjentów w sprawie braku dostępności określonych leków¹²⁵, z powodu ich nierefundowania. Rzecznik udzielał odpowiedzi, wyjaśniając, że nie ma możliwości prawnych wpływania na decyzję o refundacji danego produktu leczniczego, tym bardziej, że w wielu przypadkach zgłaszający nie brali pod uwagę faktu, że część wskazywanych leków może być stosowana jedynie u osób dorosłych. Jeszcze inne zgłoszenia dotyczyły zapewnienia dostępności do leku w sytuacji, gdy jest on stosowany w chorobach rzadkich, a jego podawanie musiało równoważyć wartość działania terapeutycznego z objawami ubocznymi wynikającymi z jego stosowania.

Innym przykładem mogą być sprawy¹²⁶ dotyczące dzieci dotkniętych chorobą Leśniowskiego-Crohna oraz dzieci z nieswoistym zapaleniem jelit. Rodzice chorych dzieci poinformowali Rzecznika, że wprowadzony od stycznia 2017 r. nowy program lekowy (*Leczenie choroby Leśniowskiego-Crohna*), który miał być dla dzieci-pacjentów szansą na

¹²³ ZSS.441.430.2017.KT

¹²⁴ decyzja z dnia 6 kwietnia 2017 r. o Nr 27/WC/2017

¹²⁵ ZSS.441.1406.2016.EK

¹²⁶ ZSS.441.206.2017.EK

normalne życie, nie przewiduje ponownego włączenia do programu pacjenta, u którego po zakończeniu leczenia wystąpiło zaostrzenie choroby. Sprawa dotyczyła w szczególności grupy leczonych lekiem Humira (adalimumab) dzieci o wyjątkowo ciężkim, złośliwym przebiegu choroby, opornym na wszystkie inne dostępne leki.

Zgłaszający podnosili, że w innych krajach decyzja o rozpoczęciu i zakończeniu leczenia jest indywidualną decyzją terapeutyczną podejmowaną przez lekarza prowadzącego. Rodzice apelowali także o skrócenie pobytu dziecka w szpitalu celem podania leku w formie iniekcji. Wskazywali, że dzieciom w całej UE podaje się zastrzyk ambulatoryjnie lub w domu i tylko w Polsce dzieci są tak długo hospitalizowane.

W związku z tymi informacjami Rzecznik wystąpił do Ministra Zdrowia o wprowadzenie zmian w leczeniu dzieci chorych na chorobę Leśniowskiego-Crohna.

W następstwie interwencji Rzecznika resort wprowadził zmiany w zakresie programów lekowych dedykowanych gastroenterologii. W odniesieniu do programu lekowego *Leczenie Choroby Leśniowskiego-Crohna*¹²⁷ czas leczenia podtrzymującego w terapii dzieci wydłużono z 12 do 24 miesięcy. Ponadto lek Humira został udostępniony dla populacji pediatrycznej.

Dodatkowo Ministerstwo Zdrowia wprowadziło specjalne kryteria ponownego włączenia do programu dzieci z zaostrzeniem choroby po okresie remisji. Powyższa zmiana weszła w życie 1 września 2017 r. Skrócony został także czas pobytu pacjentów w szpitalu w celu otrzymania leku. Obecnie pobyt dziecka w szpitalu to 1 dzień (wcześniej 3 dni). Spełnione zostały tym samym oczekiwania rodziców i opiekunów chorych dzieci.

Na długi czas oczekiwania na uzyskanie świadczenia zdrowotnego i jakości takich świadczeń wpływa m.in. właściwa obsada lekarska w szpitalu. W końcu 2017 r. Rzecznik podejmował działania w sprawach¹²⁸ dotyczących problemów wynikających z braków kadrowych w szpitalach, wynikających m.in. z wypowiedzania przez lekarzy klauzuli opt-out i wchodzenia przez nich w spory zbiorowe z kierownikami podmiotów leczniczych, w których byli zatrudnieni.

Rzecznik występował z interwencją do kierujących szpitalami, wnosząc o przekazywanie informacji o podjętych i planowanych działaniach oraz o analizę wpływu zaistniałych sytuacji na stopień zabezpieczenia właściwej opieki i warunków pobytu hospitalizowanych dzieci. Z uwagi na to, że pogarszająca się sytuacja miała wpływ na

¹²⁷ dla leczenia infliksymabem (produkty lecznicze: Inflectra oraz Remsima)

¹²⁸ ZSS.442.33.2017.KS; ZSS.442.34.2017.KS; ZSS.442.35.2017.KS

terminy planowych zabiegów, operacji oraz planowych przyjęć, Rzecznik występował także o podjęcie działań do właściwych wojewodów.

Możliwe zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego dzieci, w związku z problemami szpitali w całej Polsce związanymi z wypowiadaniem przez lekarzy klauzuli opt-out, było asumptem do podjęcia przez Rzecznika interwencji u Ministra Zdrowia.

■ koszty leczenia dziecka

Podobnie jak w latach ubiegłych, do Rzecznika Praw Dziecka wpływały sprawy dotyczące ponoszenia często wysokich kosztów związanych z udzielaniem świadczeń opieki zdrowotnej dzieciom.

Przykładem z tej kategorii jest sprawa¹²⁹ zgłoszona przez matkę chłopca legitymującego się orzeczeniem o niepełnosprawności, dotycząca poniesionych przez nią kosztów transportu sanitarnego syna z jednego do drugiego podmiotu leczniczego. Rzecznik ustalił, że na podstawie obowiązujących przepisów dziecko kwalifikowało się do bezpłatnego przejazdu środkiem transportu sanitarnego. W wyniku interwencji Rzecznika podmiot leczniczy dokonał zwrotu pieniędzy niezasadnie pobranych za transport dziecka do innego szpitala.

Sprawy zgłaszane do Rzecznika związane były także z kosztami ponoszonymi przez rodziców w związku z brakiem objęcia refundacją produktów leczniczych lub wyrobów medycznych.

Przykładem może być sprawa¹³⁰ dotycząca dostępu dzieci chorych na cukrzycę typu I do systemu umożliwiającego monitorowanie poziomu glikemii. Ponieważ dokonywanie stałych pomiarów poziomu cukru we krwi jest bardzo istotne dla zdrowia małych dzieci chorujących na cukrzycę, Rzecznik wystąpił z interwencją do Ministra Zdrowia, wnosząc o podjęcie działań na rzecz chorych dzieci. Po rozpoczęciu procedury refundacji Rzecznik monitorował jej przebieg. W efekcie CGM-RT – System Ciągłego Monitorowania Glikemii – został objęty refundacją. System ten umożliwia pacjentom, w tym dzieciom chorym na cukrzycę typu I leczonym za pomocą pompy insulinowej, całodobową kontrolę poziomu glikemii i sygnalizowanie występujących zmian jej poziomu.

Podmiotem szczególnej troski i działań Rzecznika są dzieci chorujące na choroby rzadkie, których sytuację stale analizuje i podejmuje na ich rzecz działania interwencyjne¹³¹.

¹²⁹ ZSS.441.281.2017.KT

¹³⁰ ZSS.441.1210.2016.EK

¹³¹ ZSS.420.23.2017.EK

Jedna ze spraw¹³², które wymagały działania Rzecznika w tym zakresie, dotyczyła podwyżki od 1 stycznia 2017 r. dopłat do refundowanych opatrunków, które do codziennej pielęgnacji skóry stosują małoletni pacjenci chorujący na pęcherzowe oddzielanie się naskórka (EB). Sprawa została zainicjowana przez przedstawicieli chorych na EB i rodziców dzieci z tą chorobą. Znaczny wzrost ceny koniecznych opatrunków spowodował, że miesięczny koszt ich użycia wynosił ok. 3000 zł. Oznaczało to, że dla wielu rodzin ich stosowanie stało się nieosiągalne, co przełożyło się bezpośrednio na pogorszenie dostępu do optymalnej pielęgnacji ran. Wzrost dopłat do 87 produktów finansowanych w tym wskazaniu wynikał z przyjętych mechanizmów określonych w ustawie z dnia 12 maja 2011 r. *o refundacji leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych*¹³³, tj. ze zmian podstawy limitu finansowania w grupie limitowej. Rzecznik spotkał się z przedstawicielami stowarzyszeń pomagających pacjentom chorym na EB i specjalistami zajmującymi się leczeniem tej choroby, po czym wystąpił do Ministra Zdrowia, wnosząc o podjęcie działań. Ponadto przedstawiciele Rzecznika uczestniczyli w spotkaniu rodziców dzieci chorych na EB z przedstawicielami Departamentu Polityki Lekowej i Farmacji w Ministerstwie Zdrowia, podczas którego zgłosili konieczność pilnego rozwiązania problemu. W efekcie podjętych działań producent przekazał kilkaset sztuk opatrunków do bezpłatnego rozprowadzenia ich wśród chorych.

Kolejnym przykładem może być podjęta z urzędu sprawa¹³⁴ dziewczynki chorej na ultraradką chorobę nerek (atypowy zespół hemolityczno-mocznicowy). Do prowadzenia postępowania terapeutycznego dziecka niezbędna była dostępność do leku Soliris. Stosowanie tego leku umożliwia skuteczne leczenie choroby i daje szansę na przeżycie. Miesięczny koszt terapii wynosił 50 tys. zł. Rzecznik interweniował w tej sprawie u Ministra Zdrowia, gdyż lek ten nie był objęty finansowaniem w ramach odrębnego świadczenia gwarantowanego, jakim jest program lekowy. Rzecznik uczestniczył również w pracach Parlamentarnego Zespołu ds. Dzieci, który na posiedzeniu 11 października 2017 r. przeanalizował sytuację chorych na atypowy zespół hemolityczno-mocznicowy a-HUS¹³⁵. W efekcie podjętych działań Minister Zdrowia wydał obwieszczenie *w sprawie wykazu refundowanych leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych*, w którym ujęto produkt leczniczy Soliris (Eculizumabum), stosowany w ramach programów lekowych „Leczenie

¹³² ZSS.421.30.2016.EK

¹³³ Dz. z 2017 r. poz. 1844

¹³⁴ ZSS.442.21.2017.EK

¹³⁵ ZSS.420.23.2017.EK

atypowego zespołu hemolityczno-mocznicowego (ICD-10 D59.3)” oraz „Leczenie nocnej napadowej hemoglobinurii (ICD-10 D59.5)”.

Inna sprawa¹³⁶ dotyczyła dostępności do zabiegów fotoforezy pozaustrojowej dla dziecka chorującego na chorobę genetyczną. Świadczenie takie nie figuruje na liście świadczeń gwarantowanych, w związku z tym jego wykonanie nie mogło być finansowane ze środków publicznych, a tym samym bezpłatnie udzielane dziecku. Rzecznik wystąpił z interwencją do Ministerstwa Zdrowia oraz przeanalizował dane udostępniane przez Narodowy Fundusz Zdrowia i Agencję Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji. Po uzyskaniu wyjaśnień i zebraniu niezbędnych informacji Rzecznik przekazał rodzicom dziecka, że decyzja o rozpoczęciu procedury kwalifikacji świadczenia do świadczeń gwarantowanych może zostać rozpoczęta po uaktualnieniu danych kosztowych związanych z jego wykonaniem. W następstwie podjętej przez Rzecznika interwencji zabieg fotoforezy pozaustrojowej decyzją Ministra Zdrowia z 26 września 2017 r. jest finansowany ze środków programu wieloletniego na lata 2011–2020, w ramach Narodowego Programu Rozwoju Medycyny Transplantacyjnej. Na dzień sporządzania Informacji przeprowadzono 444 procedury dla 22 zakwalifikowanych małych pacjentów. Analiza kosztowa i kliniczna przeprowadzona po okresie 3 lat stosowania świadczenia będzie podstawą decyzji o zakwalifikowaniu ww. świadczenia jako świadczenia gwarantowanego.

Rodzice lub opiekunowie kierowali do Rzecznika również prośby o udzielenie pomocy finansowej dla ich chorych dzieci. Wiązało się to z koniecznością pozyskania dodatkowych środków finansowych, m.in. na rehabilitację dziecka, pokrycie kosztów leczenia¹³⁷, zakupu leków bądź aparatury medycznej lub sprzętu rehabilitacyjnego¹³⁸. W takich sytuacjach wnioskującym przekazywano informacje o ustawowym braku możliwości bezpośredniego wsparcia finansowego przez Rzecznika. Zainteresowanym wskazywano rodzaje oraz adresy instytucji i organizacji, do których mogą wystąpić o pomoc finansową.

Przykładem może być sprawa, z którą do Rzecznika zwróciła się¹³⁹ matka dziewczynki objętej domową opieką hospicyjną. Kobieta prosiła o udzielenie jej pomocy finansowej na zakup leku dla córki lub podjęcie działań na rzecz jego refundacji. Rzecznik rozpoznał sytuację i potrzeby dziecka. Na podstawie informacji przekazanych przez dyrekcję

¹³⁶ ZSS.441.1312.2016.EK

¹³⁷ ZSS.441.292.2017.EK; ZSS.441.1171.2017.EK; ZSS.441.710.2017.EK

¹³⁸ ZSS.441.208.2017.EK; ZSS.441.292.2017.EK; ZSS.441.444.2017.EK; ZSS.441.611.2017.EK

¹³⁹ ZSS.441.383.2017.EK

hospicjum ustalił, że dziecko otrzymuje wszystkie niezbędne leki, jednak matka, która jest pracownikiem medycznym, domaga się, by jej córce profilaktycznie podawano lek przeznaczony dla pacjentów w innych wskazaniach medycznych. Od zatrudnionego w hospicjum lekarza pediatri Rzecznik uzyskał informację, że sytuacja rodzinna dziewczynki była bardzo skomplikowana. Matka bardzo starannie opiekowała się dzieckiem. Rokowania zdrowotne dla dziecka były jednak niekorzystne, a zdaniem lekarza podawanie dziecku leku mającego zapobiegać wystąpieniu powikłań oddechowych było niecelowe. Z przeprowadzonych przez pracownika Biura Rzecznika Praw Dziecka rozmów ze zgłaszającą wynikało, że matka nie radzi sobie z sytuacją – potrzebuje wsparcia, ponieważ ogranicza kontakt dziecka z osobami bliskimi i jest zdeterminowana do zrobienia „czegoś” dla córki. Po przeanalizowaniu zgłoszonej sytuacji Rzecznik zwrócił się do miejskiego ośrodka pomocy społecznej, wnosząc m.in. o rozpoznanie potrzeb rodziny i udzielenie matce wsparcia psychologicznego. W konsekwencji pracownik socjalny rozeznał sytuację rodziny oraz podjął działania w kierunku udzielenia jej wszelkiej możliwej pomocy.

W innej sprawie do Rzecznika zwrócili się rodzice¹⁴⁰ chłopca chorego na chorobę genetyczną. Chłopiec nie mówił, co sprawiało, że utrzymanie z nim kontaktu było możliwe jedynie przy pomocy urządzenia do neurorehabilitacji. Koszt tego urządzenia był wysoki i przekraczał możliwości finansowe rodziny, a powiatowe centrum pomocy rodzinie (PCPR) dwukrotnie odmówiło przyznania rodzicom dofinansowania zakupu.

Podjęte przez Rzecznika działania wyjaśniające polegały na zbadaniu przyczyn odmowy dofinansowania urządzenia przez PCPR oraz sprawdzeniu zasadności zakupu urządzenia dla chłopca poprzez rozeznanie, czy chłopiec korzystał już z jego pomocy i jakie były tego efekty. Po dokonaniu ustaleń podjęto współpracę z PCPR. W efekcie tych działań PCPR przeprowadziło negocjacje z dystrybutorem urządzenia, co pozwoliło na uzyskanie znacznej obniżki ceny produktu. Rodzice otrzymali dofinansowanie w wysokości 80% ceny i zakupili urządzenie dla syna.

■ organizacja, warunki i funkcjonowanie podmiotów leczniczych

Zgłaszane do Rzecznika Praw Dziecka sprawy dotyczyły przede wszystkim zastrzeżeń w kwestiach organizacji pracy placówek medycznych¹⁴¹ oraz niedostatecznej współpracy poszczególnych komórek organizacyjnych danego zakładu leczniczego¹⁴². Zgłaszający

¹⁴⁰ ZSS.441.504.2017.EK

¹⁴¹ ZSS.441.29.2017.EK; ZSS.441.422.2017.EK; ZSS.441.559.2017.EK; ZSS.441.325.2017.KT; ZSS.441.919.2017.EK

¹⁴² ZSS. 441.105.2017.EK; ZSS.441.854.2017.EK; ZSS. 441.522.2017.EK; ZSS.441.559.2017.EK

wskazywali, że wskutek np. braku przystępnej informacji o organizacji pracy danej placówki dochodziło do opóźnień w uzyskaniu pomocy medycznej dla dzieci. Zgłaszający występowali również o podjęcie interwencji w przypadku planowanej likwidacji lub reorganizacji placówki medycznej, a także zgłaszali zastrzeżenia do warunków panujących w szpitalach.

Rzecznik podejmował działania zarówno interwencyjne, jak i wyjaśniające. W przypadkach tego wymagających występował m.in. do organów samorządowych odpowiedzialnych za zabezpieczenie potrzeb zdrowotnych o analizę stanu zabezpieczenia potrzeb dzieci. Zwracał się także o wyjaśnienia bądź podjęcie działań m.in. do wojewódzkich oddziałów NFZ, konsultantów krajowych lub wojewódzkich z poszczególnych dziedzin medycyny, prosząc o opinie dotyczące oceny stopnia zaspokojenia potrzeb zdrowotnych małoletnich pacjentów.

Przykładem może być sprawa¹⁴³ zainicjowana zapowiedzią zmian w funkcjonowaniu Centrum Pediatrii i Onkologii (dalej: Centrum). Decyzją władz samorządowych placówka ta miała zostać przyłączona do innego podmiotu leczniczego. Zgłaszający podnieśli, że rozwiązanie to będzie niekorzystne dla dzieci, gdyż sytuacja lokalowa i kadrowa oraz wyposażenie w specjalistyczny sprzęt w tym podmiocie jest znacznie gorsze.

Rzecznik podjął działania zmierzające do uzyskania szczegółowych informacji w zakresie zasadności podejmowania takiej decyzji w kontekście zabezpieczenia potrzeb zdrowotnych dzieci. W tym celu wystąpił m.in. do prezydenta miasta. Z uzyskanych informacji wynikało, że zamiar połączenia placówek medycznych został poprzedzony symulacją zakresu świadczeń przeprowadzoną przez oddział wojewódzki NFZ. Pokazała ona, że planowana zmiana będzie korzystna dla funkcjonowania obydwu tych podmiotów, w tym możliwe będzie finansowanie szpitalnego oddziału ratunkowego w Centrum. Analizowane były różne warianty rozwiązań, przeprowadzono na ten temat rozmowy z przedstawicielami samorządu miasta. Z analiz wynikało, że zmiany organizacyjne nie będą ograniczały zakresu świadczeń zdrowotnych dla dzieci, w związku z tym Rzecznik udzielił odpowiedzi zgłaszającemu, nie znajdując podstaw do podejmowania dalszych działań.

Kolejnym przykładem może być sprawa¹⁴⁴ dotycząca decyzji kierownika jednego ze szpitali klinicznych o zmianach w organizacji udzielenia świadczeń w zakresie żywienia pozajelitowego i dojelitowego w warunkach domowych, w tym funkcjonowania Poradni Leczenia Żywieniowego (dalej: Poradnia). Zmiany te budziły zaniepokojenie rodziców i opiekunów dzieci korzystających z leczenia w Poradni. W tej sprawie Rzecznik wystąpił

¹⁴³ ZSS.441.196.2017.EK

¹⁴⁴ ZSS.441.1096.2017.KS

zarówno do kierującego podmiotem leczniczym (o przedstawienie stosownych wyjaśnień), jak i do właściwego oddziału wojewódzkiego NFZ (o zbadanie sprawy zgodnie z kompetencjami). W wyniku tych działań otrzymał informację, że decyzja o zmianach w organizacji udzielania ww. świadczeń była poprzedzona analizą dotychczasowej realizacji ich udzielania przez zespół lekarski i pielęgniarski. W tym celu zostały przeprowadzone rozmowy z rodzicami i opiekunami pacjentów, przeprowadzono wizytację ośrodków prowadzących opiekę długoterminową, w których przebywają pacjenci Poradni oraz przeprowadzono rozmowy z pracującymi tam pielęgniarkami. Celem poprawy organizacji realizacji tych świadczeń podjęte zostały działania mające na celu utworzenie pododdziału żywieniowego w ramach jednej z Klinik, w której będą przyjmowane dzieci z zaburzeniami odżywiania i kwalifikowane do leczenia żywieniowego oraz dzieci, u których wystąpią powikłania leczenia żywieniowego. W Poradni został zwiększony czas pracy oraz zatrudniono w niej dietetyka i pielęgniarkę. Jak zapewniono Rzecznika, zmiany organizacyjne – także w ocenie oddziału wojewódzkiego NFZ – nie będą miały wpływu na jakość świadczeń udzielanych pacjentom oraz na realizację umowy w zakresie żywienia dojelitowego i pozajelitowego w warunkach domowych. Wobec tych informacji Rzecznik nie znalazł podstaw do podejmowania dalszych działań interwencyjnych.

Odrębną grupę zagadnień stanowiły sprawy¹⁴⁵ dotyczące warunków przebywania małoletnich pacjentów i ich opiekunów na oddziałach szpitalnych. Przykładem¹⁴⁶ podjętej przez Rzecznika interwencji było zgłoszenie dotyczące standardu żywienia dzieci hospitalizowanych w jednym ze szpitali dziecięcych w Polsce. Chodziło zarówno o zastrzeżenia dotyczące jakości posiłków, jak i wielkości porcji – w odniesieniu do potrzeb dzieci powracających do zdrowia. Pomimo że obowiązujące przepisy prawa nie określają chociażby średnich stawek żywieniowych na jednego pacjenta, kierownik podmiotu leczniczego jest zobowiązany zapewnić pacjentowi wyżywienie, które będzie odpowiadało indywidualnym wskazaniom medycznym, standardom w zakresie żywienia i potrzebom pacjentów. Niewłaściwe odżywianie w czasie leczenia szpitalnego może być istotnym czynnikiem przedłużającym zdrowienie pacjenta oraz podnoszącym koszty jego hospitalizacji ponoszone przez podmiot leczniczy. W związku z tym Rzecznik wystąpił do podmiotu leczniczego o przedstawienie wyjaśnień oraz skierował sprawę do Powiatowego Państwowego Inspektora Sanitarnego (dalej: PPIS).

¹⁴⁵ ZSS.441.163.2017.EK; ZSS.441.1423.2017.EK

¹⁴⁶ ZSS.442.32.2017.KS

W odpowiedzi¹⁴⁷ PPIS poinformował, że w wyniku przeprowadzonej kontroli żywienia pacjentów szpitala stwierdził uchybienia i nieprawidłowości, jednakże dobrze ocenił przygotowywane tam jadłospisy. Nieprawidłowości dotyczyły m.in. używania przypraw zawierających substancje wzmacniające smak i zapach oraz dodawanie do kompotów owocowych zapraw/syropów zawierających substancje słodzące i konserwujące. Negatywnie ocenił także podawanie przetworów mięsnych zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym. Wskazał także na zbyt małe urozmaicenie napojów, które powtarzały się w ciągu dnia oraz zbyt małą podaż ryb, które w ocenianej dekadzie podano tylko raz. Pozostałe kwestie żywienia pacjentów szpitala ocenił pozytywnie. PPIS poinformował podmiot leczniczy oraz podmiot świadczący usługę żywieniową dla szpitala o wynikach przeprowadzonej oceny żywienia i wydał odpowiednie zalecenia. W 2018 r. PPIS ma przeprowadzić ponowną kontrolę w tym zakresie. Rzecznik będzie monitorował realizację wydanych zaleceń.

Inna sprawa¹⁴⁸ dotyczyła m.in. warunków pobytu rodzica przy hospitalizowanym dziecku. Z uwagi na zastrzeżenia dotyczące braku wydzielienia w oddziale dla noworodków miejsc dla rodzica oraz znacznego zagęszczenia łóżek na salach chorych, Rzecznik wystąpił do kierującego podmiotem leczniczym o wyjaśnienia i informacje, w tym wskazanie, na jakim etapie jest dostosowywanie pomieszczeń i urządzeń oddziału do warunków wynikających z przepisów ustawy o działalności leczniczej.

W odpowiedzi¹⁴⁹ dyrektor szpitala poinformował, że Oddział Patologii Noworodka przeszedł w ostatnim czasie kontrolę Państwowego Powiatowego Inspektoratu Sanitarnego oraz Oddziału Wojewódzkiego NFZ, której wyniki były pozytywne i nie stwierdzono zastrzeżeń dotyczących zasad hospitalizacji noworodków na tym Oddziale.

W celu zapoznania się z wynikami kontroli Rzecznik wystąpił do podmiotów kontrolujących o przedstawienie dokumentacji z kontroli ww. szpitala, ewentualnych informacji o stwierdzonych uchybieniach lub nieprawidłowościach, a także zaleceniach i sposobie ich realizacji przez podmiot leczniczy. W odpowiedzi Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny (PPIS) poinformował, że ostatnia kontrola w Oddziale Patologii Noworodka została przeprowadzona w 2012 r. W jej następstwie wydano nakaz odmalowania pomieszczeń Oddziału – nieprawidłowość została terminowo usunięta przez Szpital. Podmiot leczniczy posiada wydaną przez PPIS decyzję o niespełnianiu wymagań, jakim powinny

¹⁴⁷ HZ-K-0713/32/2018

¹⁴⁸ ZSS.441.1144.2017.KS

¹⁴⁹ DL/05/0/242/18

odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu wykonującego działalność leczniczą. Decyzją jest objęty także ww. Oddział. Nieprawidłowości dotyczą braku zlewu z baterią w pomieszczeniach, w których wykonywane są badania lub zabiegi przy użyciu narzędzi i sprzętu wielokrotnego użytku oraz braku wentylacji nawiewno-wywiewnej lub klimatyzacji w pomieszczeniach dla pacjentów o obniżonej odporności. Z kolei OW NFZ przekazał informację o wynikach kontroli przeprowadzonej w 2015 r. Kontrolujący nie stwierdzili nieprawidłowości. Sprawa w toku.

Zagadnienie dotyczące warunków, jakie szpitale oferują rodzicom chcącym przebywać przy dziecku w czasie hospitalizacji, było także przedmiotem działań o charakterze systemowym. Rzecznik dwukrotnie wystąpił¹⁵⁰ w tej sprawie do Ministra Zdrowia oraz Prezydenta RP i Rzecznika Praw Pacjenta.

■ prawa małoletnich pacjentów

Sprawy z tej kategorii w szczególności dotyczyły hospitalizacji dziecka. Zgłaszane Rzecznikowi Praw Dziecka zastrzeżenia odnosiły się m.in. do możliwości przebywania rodziców (opiekunów) z dzieckiem w szpitalu¹⁵¹ czy nieodpowiedniego traktowania dziecka przez personel medyczny¹⁵². Rodzice kierowali również do Rzecznika pytania na temat uprawnień dziecka w czasie pobytu w szpitalu¹⁵³. Zgłaszane były także problemy z przestrzeganiem prawa dziecka do kontaktu telefonicznego z osobami najbliższymi oraz dostępu dzieci do urządzeń elektronicznych podczas hospitalizacji. Zgłoszenia dotyczyły również udzielania niewystarczającej informacji o stanie zdrowia dziecka, utrudnionego dostępu do dokumentacji medycznej czy bagatelizowania przez personel przeżyć emocjonalnych małego pacjenta i uwag rodziców zgłaszanych podczas terapii¹⁵⁴.

W sprawach związanych z realizacją praw małoletnich pacjentów Rzecznik Praw Dziecka często występował o podjęcie działań przez Rzecznika Praw Pacjenta – z uwagi na jego kompetencje oraz zakres zadań i uprawnień w przedmiotowym obszarze.

Przykładem sprawy¹⁵⁵ z tej kategorii może być zgłoszenie ojca pacjentki oddziału psychiatrii sądowej dla nieletnich o wzmocnionym zabezpieczeniu, w którym poinformował Rzecznika, że dzieci tam przebywające nie mają możliwości kontaktu telefonicznego

¹⁵⁰ ZSS.422.8.2017.KS

¹⁵¹ ZSS.441.690.2017.EK; ZSS.441.160.2017.EK; ZSS.441.312.2017.KT; ZSS.441.1144.2017.KS

¹⁵² ZSS.441.178.2017.EK; ZSS.441.453.2017.KT; ZSS.441.536.2017.KT; ZSS.441.1144.2017.KS; ZSS.441.1162.2017.KS; ZSS.441.1206.2017.KS, ZSS.441.1422.2016.EK; ZSS.441.71.2017.EK

¹⁵³ ZSS.441.688.2017.EK

¹⁵⁴ ZSS.441.726.2017.EK; ZSS.441.29.2017.EK

¹⁵⁵ ZSS.441.777.2017.EK

z bliskimi. Rzecznik wystąpił z interwencją do dyrektora szpitala, wnosząc o podjęcie działań gwarantujących pełną realizację praw dziecka. W ocenie Rzecznika zapewnienie pacjentom dostępu do aparatu telefonicznego wyłącznie w dyżurce pielęgniarskiej mogło naruszać prawa dziecka, w tym m.in. prawo do prywatności, tajemnicy czy nieskrępowanego kontaktu z rodziną.

W odpowiedzi na tę interwencję dyrektor szpitala poinformował, że na oddziale został zainstalowany dodatkowy aparat telefoniczny ze słuchawką bezprzewodową, przeznaczony do wyłącznej dyspozycji pacjentów.

Kolejnym przykładem może być sprawa¹⁵⁶ uregulowań przyjętych przez szpital psychiatryczny w zakresie możliwości używania telefonów na oddziale psychiatrycznym dla dzieci i młodzieży. Rzecznik, analizując zgłoszenie dotyczące m.in. warunków pobytu w jednym ze szpitali psychiatrycznych, dokonał weryfikacji regulaminu oddziału psychiatrycznego dla dzieci i młodzieży. Stwierdził, że przepis dotyczący całkowitego zakazu posiadania i używania telefonów może godzić w prawa dziecka, w szczególności w kontekście realizacji prawa do poszanowania życia rodzinnego i prywatnego oraz prawa osoby przebywającej w szpitalu psychiatrycznym do kontaktu z bliskimi osobami. Wobec takich zastrzeżeń wystąpił z interwencją do Rzecznika Praw Pacjenta, wnosząc o podjęcie działań na rzecz dzieci we wskazanym obszarze. W wyniku podjętych kroków podmiot leczniczy zmienił regulacje w ten sposób, że pacjenci mają prawo posiadania w oddziale prywatnych telefonów komórkowych. Mogą z nich korzystać w wyznaczonym czasie i na zasadach zapewniających im bezpieczeństwo oraz z uwzględnieniem prawa innych pacjentów do prywatności i intymności.

Inna sprawa¹⁵⁷ zgłoszona Rzecznikowi dotyczyła możliwości odbioru audycji telewizyjnych w odbiornikach dostępnych na oddziale rehabilitacji jednego ze szpitali. Dzieci z niepełnosprawnością ruchową, przebywające w tym szpitalu na turnusie rehabilitacyjnym, nie miały możliwości oglądania telewizji w wolnym czasie. Na skutek interwencji Rzecznika dyrekcja szpitala rozwiązała problem.

Rzecznik podjął z urzędu sprawę¹⁵⁸ nieuleczalnie chorego chłopca, którego matka – ze względu na ustalone w Oddziale Intensywnej Terapii godziny odwiedzin – musiała go opuszczać na noc. W toku interwencji wystąpił do dyrektora szpitala z wnioskiem o podjęcie działań zmierzających do realizacji prawa dziecka do obecności osoby bliskiej przy

¹⁵⁶ ZSS.441.1235.2016.KS

¹⁵⁷ ZSS.441. 588.2017.EK

¹⁵⁸ ZSS.442.11.2017.KT

udzielaniu świadczeń zdrowotnych i dodatkowej opieki pielęgnacyjnej. Zdaniem Rzecznika każdy pacjent chory terminalnie, a w szczególności dziecko, potrzebuje stałej obecności bliskich mu osób, poczucia bezpieczeństwa i troski. W reakcji na wystąpienie Rzecznika dyrekcja szpitala złożyła obszerne wyjaśnienia. Kierujący podmiotem leczniczym podkreślił, że w stanach terminalnych rodzice wzywani są do dziecka niezależnie od pory dnia czy nocy. Jeśli stan małego pacjenta jest stabilny, odwiedziny mogą odbywać się w określonych godzinach, tak by jak najmniej zakłócać funkcjonowanie Oddziału Intensywnej Terapii. Informacje o zasadach postępowania osób dorosłych towarzyszących pacjentom oddziału są ogólnodostępne i przekazywane rodzicom. Szpital posiada w swoich strukturach „Hotel Matki Dziecka”, z którego kobieta korzystała. Podmiot leczniczy zapewnił, że matka miała możliwość przebywania przy dziecku na ustalonych zasadach, a stan chłopca był stabilny. Nieuleczalna choroba nie rokowała poprawy. Proces odchodzenia jest trudnym przeżyciem nie tylko dla rodziców, ale i dla personelu.

Kolejną kategorią były sprawy dotyczące zasadności oraz wysokości opłat pobieranych za pobyt rodziców dziecka¹⁵⁹ w szpitalu. Wskazywano w nich na różne aspekty tego problemu, zawsze jednak wzbudzały one wiele kontrowersji wśród rodziców i opiekunów małoletnich. Rzecznik występował do dyrektorów zakładów leczniczych o wyjaśnienia oraz kierował wnioski do Rzecznika Praw Pacjenta.

Przykładem może być sprawa, w której w jednym z dużych szpitali pediatrycznych wprowadzono opłaty dla rodziców przebywających z dzieckiem w szpitalu. Problem ten dotknął szczególnie opiekunów dzieci przebywających na oddziałach hematologii i onkologii, na których mali pacjenci często nieprzerwanie przebywają przez wiele miesięcy. Rzecznik zwrócił się do dyrektora szpitala o analizę zaistniałej sytuacji. Na skutek interwencji dyrektor szpitala zmienił regulamin wewnętrzny w sprawie opłat w ten sposób, że rodziców pacjentów hospitalizowanych w Oddziale Klinicznym Onkologii i Pediatrii zwolniono z ich ponoszenia. Ponadto wypracowano procedurę umożliwiającą odstąpienie od pobierania opłat od rodziców, którzy mają trudną sytuację materialną.

Oprócz podejmowania działań w jednostkowych sprawach, Rzecznik skierował także wystąpienie¹⁶⁰ w powyższej kwestii do Ministra Zdrowia. Wszystkim zgłaszającym się w sprawie odpłatności Rzecznik udzielał odpowiedzi, wskazując możliwości postępowania w konkretnym przypadku, w tym informował o przepisach ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Przepisy prawa dopuszczają możliwość pobierania opłat od

¹⁵⁹ ZSS.441.153.2017.EK; ZSS.441.690.2017.EK

¹⁶⁰ ZSS.422.8.2017.KT

rodziców przebywających z dziećmi w szpitalu. Nie przewidują jednak możliwości pobierania opłaty za samą obecność rodziców przy chorym dziecku, ponieważ nie w każdym przypadku taka obecność generuje koszty dla podmiotu leczniczego. Przepisy stanowią jedynie, że koszty realizacji uprawnienia pacjenta do dodatkowej opieki nie mogą obciążać tego podmiotu. Kierownik szpitala może zatem ustalić opłatę za przebywanie rodziców przy dziecku tylko wtedy, gdy wynikają z tego dodatkowe koszty dla podmiotu, przy czym uwzględniać może wyłącznie rzeczywiście poniesione koszty. Rzecznik informował rodziców, że zasady i tryb pobierania opłat powinien być jawny, a osoby, które nie mogą ich uiścić, mogą wnioskować o zwolnienie z opłat. W opinii Rzecznika ponoszenie opłat przez rodziców nie jest korzystne dla kształtowania odpowiednich relacji personelu medycznego z opiekunami dzieci i nie jest akceptowane społecznie.

W zakresie zastrzeżeń wobec traktowania dziecka podczas hospitalizacji Rzecznik badał m.in. sprawę¹⁶¹, w której ojciec małoletniej pacjentki zarzucił szpitalowi dyskryminację jego córki w ustalaniu kolejności wykonania zabiegu operacyjnego oraz niewłaściwe postępowanie personelu medycznego wobec córki (z uwagi na konieczność zastosowania ścisłej diety przed planowanym zabiegiem). W toku badania sprawy Rzecznik wystąpił do kierującego podmiotem leczniczym o wyjaśnienia. Ustalił, że wyznaczony dzień operacji u dziecka został przesunięty z uwagi na wystąpienie obiektywnych przesłanek wynikających ze stanu wyższej konieczności i pozwalających na takie działanie ze strony personelu medycznego. Pacjentka została przyjęta do szpitala i wpisana w plan zabiegów z powodu sytuacji zdrowotnej niezagrażającej jej życiu i zdrowiu. Fakt, że jest to osoba małoletnia nie mógł mieć wpływu na umieszczenie jej na liście pacjentów oczekujących na zabieg wyżej, ponieważ kryterium decydującym są jedynie względy medyczne. Przesunięcie zabiegu u córki wnioskodawcy podyktowane było faktem, że w szpitalu tego dnia znalazły się inne dzieci w stanie nagłego zagrożenia życia lub zdrowia, wymagające natychmiastowej interwencji operacyjnej. Konsekwencją powyższego była konieczność przeznaczenia właściwych zasobów kadrowych i organizacyjnych dla bardziej potrzebujących małych pacjentów. Personel szpitala prawidłowo zastosował procedurę przygotowania małoletniej do zabiegu w znieczuleniu oraz na bieżąco informował rodziców o etapach tych przygotowań i występujących zmianach w planie zabiegów. Dziecko – pomimo zastosowania ścisłej diety – było zabezpieczone medycznie (tj. miało podawane płyny poprzez wkłucie dożylnie). Po zgłoszeniu przez rodziców chęci wypisania córki ze szpitala na własne żądanie, została zaproponowana im możliwość kontynuacji leczenia w ramach poradni chirurgicznej lub

¹⁶¹ ZSS.441.1114.2017.KS

ponownego przyjęcia do oddziału chirurgii dziecięcej. Sprawa ta obrazuje, iż pomimo zrozumienia, że zarówno dziewczynka, jak i jej rodzice odczuwali dyskomfort i obawy związane z przesunięciem terminu wykonania zabiegu, to w rozpatrywaniu tego typu zgłoszenia uwzględnienia wymagały także obiektywne przesłanki wpływające na ocenę postępowania podmiotu leczniczego. Hospitalizacja dla każdego dziecka jest zwykle trudnym doświadczeniem. Fakt pobytu dziecka w szpitalu także dla rodziców bywa stresujący. Rozumiejąc emocje towarzyszące opiekunom w sytuacji konieczności wydłużenia się czasu pobytu ich dziecka w szpitalu, należy przyjąć, że w tym przypadku przesunięcie terminu wykonania zabiegu u małoletniej nie wynikało z nieprawidłowego działania szpitala czy ze złej woli lekarzy, a z konieczności niezwłocznego udzielania pomocy dzieciom w stanie nagłego zagrożenia zdrowia lub życia.

■ system monitorowania losów dziecka

Przykładem na to, że obowiązujący system wymaga dalszych zmian może być m.in. historia chłopca¹⁶², który w wyniku choroby zmarł i – jak się później okazało – nie był pod opieką lekarską, gdyż jego matka nie złożyła – ani w formie papierowej, ani elektronicznej – deklaracji wyboru lekarza dla swojego dziecka. Sprawa ta znalazła swój początek w 2016 r., kiedy to Rzecznik podjął sprawę śmierci chłopca z urzędu, natomiast zakończyła się w 2017 r. Na przełomie tych dwóch lat Rzecznik podejmował liczne działania wyjaśniające i sprawdzające. Występował o informacje do prokuratury, placówek medycznych oraz inspektoratu sanitarnego. Analiza całokształtu dokumentacji doprowadziła do wniosku, że zawiódł system, który nie przewidywał sytuacji, w której opiekun prawny dziecka nie zgłosi się z nim do placówki medycznej.

Mając na względzie konieczność skuteczniejszej ochrony dzieci, Rzecznik występował¹⁶³ do Ministra Zdrowia oraz Prezesa Rady Ministrów¹⁶⁴, zwracając uwagę na konieczność podjęcia działań w zakresie wzmocnienia systemu monitorowania losów dziecka. Rzecznik podjął również decyzję o analizie funkcjonowania poszczególnych elementów tego systemu. W tym celu wystąpił¹⁶⁵ do wybranych podmiotów leczniczych sprawujących opiekę nad noworodkiem o przekazanie informacji na temat jego funkcjonowania i występujących problemów. Wyniki tej analizy będą sporządzone w 2018 r.

¹⁶² ZSS.442.22.2016.SK

¹⁶³ ZSS.422.50.2016.KS; ZSS.422.26.2017.SK

¹⁶⁴ ZSS.422.58.2017.KS

¹⁶⁵ ZSS.41.8.2017.KS

■ bezpieczeństwo stosowania procedur medycznych i standardy postępowania przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych

Do Rzecznika wpływały sprawy dotyczące zastrzeżeń odnoszących się do niestaranności w wykonywaniu procedur medycznych, co skutkowało możliwością powstania powikłań, przedłużeniem leczenia dziecka lub trwałym uszczerbkiem na zdrowiu¹⁶⁶.

W zgłaszanych sprawach Rzecznik niejednokrotnie występował o podjęcie działań przez Rzecznika Praw Pacjenta czy NFZ oraz zwracał się o opinie i podjęcie działań przez konsultantów krajowych i wojewódzkich z poszczególnych dziedzin medycyny.

Przykładem może być sprawa¹⁶⁷, o wyjaśnienie której do Rzecznika zwróciła się matka małoletniego pacjenta. Jej syn miał przeprowadzony zabieg operacyjny w Klinice Otolaryngologii Dziecięcej jednego ze szpitali. Matka stwierdziła, że w trakcie hospitalizacji w pielęgnacji dziecka doszło do wielu zaniedbań dotyczących: niestarannego podania leku (w efekcie czego lek został wypluty przez dziecko), braku kontroli parametrów stanu dziecka bezpośrednio po zabiegu, podawania nieadekwatnego do stanu zdrowia pokarmu, niewyjaśniania dziecku zamiaru założenia wenflonu, używania w kontakcie z dzieckiem słów noszących charakter zwrotów przemocowych („Twój płacz mnie nie wzrusza, możesz sobie płakać, my i tak zrobimy swoje” itp.). Rzecznik ustalił, że sprawa prowadzona jest także przez Rzecznika Praw Pacjenta, w związku z tym zwrócił się do niego o informacje. Przeprowadzono analizę wyjaśnień w sprawie przedstawionych przez ordynatora oddziału i personel pielęgniarski. Rzecznik wystąpił także do konsultanta wojewódzkiego w dziedzinie pielęgniarstwa, prosząc o ocenę zgłoszonych problemów oraz wykorzystanie tej sprawy do działań edukacyjnych prowadzonych z pielęgniarkami. Po zakończeniu działań wyjaśniających Rzecznik wystąpił do dyrektora szpitala, wnosząc o zwrócenie szczególnej uwagi na życzliwość personelu i indywidualne traktowanie potrzeb dziecka. Dyrektor szpitala poinformował, że z personelem Kliniki Otolaryngologii Dziecięcej przeprowadzono rozmowy na temat relacji personel medyczny – pacjent – opiekun. Ponadto przeprowadzono szkolenia dotyczące praw pacjenta dla całego personelu szpitala.

Inna sprawa została zainicjowana przez rodziców chorych dzieci, którzy przekazali Rzecznikowi informacje¹⁶⁸, że w wielu placówkach medycznych zabieg punkcji lędźwiowej i biopsji szpiku odbywa się bez znieczulenia ogólnego. Podnieśli, że zabiegi te są bolesne i muszą je mieć wykonywane dzieci przewlekłe chore, poddawane licznym zabiegom

¹⁶⁶ ZSS.441.953.2017.EK; ZSS.441.1075.2017.EK

¹⁶⁷ ZSS.441.66.2016.EK

¹⁶⁸ ZSS.441.624.2017.EK

diagnostycznym. Podejmując działania wyjaśniające, Rzecznik zwrócił się do konsultanta krajowego w dziedzinie onkologii i hematologii dziecięcej, prosząc o zbadanie sprawy oraz przyjęcie jednolitych zasad wykonywania takich zabiegów w sposób najkorzystniejszy dla dziecka. Zwrócił się także do Rzecznika Praw Pacjenta o zajęcie stanowiska w sprawie. W odpowiedzi konsultant krajowy przedstawił obszerne i wyczerpujące stanowisko – w jego opinii zabieg biopsji szpiku powinien odbywać się w znieczuleniu ogólnym, natomiast zabiegi punkcji lędźwiowej opcjonalnie w analgesodacji lub znieczuleniu ogólnym. W każdym indywidualnym przypadku konieczne jest wyjaśnienie rodzicom i pacjentom potencjalnego ryzyka dla rozwoju ośrodkowego układu nerwowego. Konsultant krajowy poinformował ponadto, że 2 lipca 2017 r. powstała grupa robocza, która w imieniu Polskiego Towarzystwa Onkologii i Hematologii Dziecięcej opracuje standardy w zakresie wykonywania punkcji szpiku/trepanobiopsji, punkcji lędźwiowej (z podaniem leków dokanałowo) i znieczuleń do tych zabiegów dla wszystkich ośrodków onkologii dziecięcej.

Kolejnym zgłoszeniem badanym przez Rzecznika była podjęta z urzędu sprawa¹⁶⁹ przywiezionego na oddział chirurgii dziecięcej dziecka po urazie, które nie miało wykonanego badania tomograficznego głowy, co w opinii matki było zaniedbaniem. Zgłaszająca wypisała dziecko z oddziału na własne żądanie. Rzecznik wystąpił do kierującego podmiotem leczniczym o wyjaśnienia. Na podstawie podjętych działań ustalono, że w przypadku tego dziecka nie było wskazań do wykonania tomografii komputerowej (TK). Niezależnie od tego stwierdzono, że w dniu zdarzenia wykonanie badania tomograficznego głowy u dziecka nie było możliwe na miejscu, ponieważ na wykonanie tego badania szpital ma podpisaną umowę z dwiema innymi placówkami medycznymi. Ustalono także, że tomograf komputerowy został zakupiony dla szpitala i będzie możliwość przeprowadzenia badania w każdym momencie.

Następnym przykładem może być sprawa¹⁷⁰ odmowy zadysponowania zespołu ratownictwa medycznego do 3-letniego dziecka, które doznało urazu nogi. Rzecznik niezwłocznie wystąpił do podmiotu leczniczego (dysponenta jednostki) o wyjaśnienia oraz do Wydziału Zdrowia właściwego Urzędu Wojewódzkiego o zbadanie sprawy zgodnie z kompetencjami. W wyniku tych działań ustalano, że dyspozytor medyczny postępował prawidłowo, zgodnie z *procedurą obsługi operacyjnej centrum dyspozytorskiego*. Z nagrań rozmów prowadzonych w dyspozytorni medycznej oraz kopii notatek służbowych wynikało, że dyspozytorka medyczna podczas pierwszej rozmowy, po przeprowadzeniu wywiadu

¹⁶⁹ ZSS.441.1036.2017.EK

¹⁷⁰ ZSS.442.26.2017.KS

i zapoznaniu się z okolicznościami zdarzenia, podjęła decyzję o przełączeniu rozmowy do Lekarza Koordynatora Centrum Dyspozytorskiego (dalej: LKCD). Poinformowała o tym fakcie rozmówcę. W trakcie rozmowy nie odmówiła zadysponowania zespołu ratownictwa medycznego. Ze względów technicznych połączenie, podczas próby przekierowania do LKCD, zostało zerwane. Ojciec dziecka ponownie skontaktował się z dyspozytornią. Połączenie odebrał inny dyspozytor. W kolejnej rozmowie ojciec nie prosił o zadysponowanie zespołu ratownictwa medycznego, a jedynie pytał, do którego szpitala może się udać z dzieckiem po urazie (transportem własnym). Dyspozytor przekazał informację na temat właściwego i najbliższego pod względem czasu dotarcia do szpitala. W sprawie tej Rzecznik nie stwierdził nieprawidłowości. Należy zaznaczyć, że badając tego typu sprawy, Rzecznik za każdym razem dogłębnie analizuje sytuację i wyciąga wnioski do dalszych działań zabezpieczających zdrowie i życie dzieci.

W kwestii regulacji prawnych dotyczących postępowania podstawowych zespołów ratownictwa medycznego wobec małoletnich pacjentów Rzecznik podejmował także działania o charakterze systemowym¹⁷¹.

Kolejna sprawa¹⁷², z którą zwrócił się do Rzecznika ojciec dziecka, dotyczyła wiarygodności wyników badań laboratoryjnych wykonanych u dziecka, na podstawie których planowano m.in. jego leczenie. Badania wykonane zostały w dwóch placówkach diagnostycznych, a ich wyniki różniły się od siebie w odczycie liczbowym. Rzecznik podjął działania wyjaśniające i zwrócił się do dyrektora szpitala o wyjaśnienia oraz informację o podjętych działaniach naprawczych w przypadku potwierdzenia nieprawidłowości. Podmiot leczniczy przekazał bardzo obszerne wyjaśnienia. Dotyczyły one zarówno działań kontrolnych podjętych przez szpital w celu sprawdzenia aparatury diagnostycznej i metodyki badań, jak i gotowości wdrożenia procedur naprawczych, gdyby wystąpiła sytuacja przekroczenia dopuszczalnego zakresu błędu pomiaru. Rzecznikowi przekazano także tekst odpowiedzi, jakiej udzielono rodzicowi. Wynikało z niej, że poddano ponownie próbnej ocenie tę samą próbkę surowicy krwi dziecka, z której wykonano kwestionowane badanie oraz próbkę surowicy wykonanej w laboratoriach innych szpitali. Wyniki wyszły porównywalne. W odpowiedzi wyjaśniono ojcu, że porównywanie samych wartości liczbowych wykonywanych różnymi aparatami i metodami nie jest uprawnione. Ponadto wskazano, że działania terapeutyczne są podejmowane na podstawie oceny stanu klinicznego pacjenta i wyników badań.

¹⁷¹ ZSS.422.42.2017.KS

¹⁷² ZSS.441.399.2017.EK

Kolejnym przykładem może być sprawa¹⁷³ zgłoszona przez matkę pacjenta przebywającego na oddziale psychiatrycznym dla dzieci i młodzieży. W czasie hospitalizacji chłopiec samowolnie oddalił się ze szpitala, wychodząc przez okno w łazience. W konsekwencji doszło do zdarzenia z udziałem pacjenta zakończonego złamaniem przez niego kości piętowej oraz skręceniem odcinka szyjnego. Rzecznik wystąpił w tej sprawie o wyjaśnienia do podmiotu leczniczego oraz do Rzecznika Praw Pacjenta i samorządu województwa o zbadanie sprawy zgodnie z kompetencjami. Oczekuje na wyniki działań wyjaśniających podjętych przez te organy.

Rzecznik podejmował także działania w sprawie¹⁷⁴ związanej z odłączeniem dziecka od aparatury podtrzymującej życie, czyli zastosowania procedury stwierdzającej śmierć mózgu. W tej sprawie wpłynęło do niego zgłoszenie od rodziców, którzy byli przeciwni uruchomieniu ww. procedury. W związku z tym Rzecznik wystąpił z interwencją do podmiotu leczniczego, Rzecznika Praw Pacjenta, a także konsultantów wojewódzkich w dziedzinie neonatologii oraz neurologii dziecięcej. Kwestia dotycząca odłączenia dziecka od aparatury podtrzymującej życie jest niezwykle delikatna, a zbadanie tej sprawy wymagało podjęcia działań przez kilka podmiotów. Z uzyskanych informacji wynikało, że ordynator Oddziału Neonatologicznego, po konsultacji z anestezjologiem, postanowił odłożyć w czasie wszelkie działania zmierzające do wycofania się z leczenia dziecka, szanując stanowisko rodziców w tej kwestii. Po jakimś czasie rodzice małoletniej pacjentki sami zwrócili się do ordynatora o przeprowadzenie procedury.

Oddzielną kategorią spraw były te, w których na skutek nieprawidłowości, zaniedbań lub zaniechań w postępowaniu personelu medycznego doszło do zgonu dziecka¹⁷⁵. W każdej zgłoszonej lub podjętej z urzędu sprawie Rzecznik podejmował działania wyjaśniające. Analizował przekazaną przez zgłaszających dokumentację, występował o informację do organów ścigania prowadzących postępowania przygotowawcze bądź monitorował działania podejmowane przez te instytucje. Występował także do podmiotów o zmianę procedur w taki sposób, by wyeliminować możliwość popełnienia błędów lub zaniechań w przyszłości oraz udzielał odpowiedzi na pytania rodziców, którzy chcieli wyjaśnienia przyczyn tragedii.

Przykładem może być sprawa 5-letniej dziewczynki, która trafiła do szpitala z objawami infekcji. Szybko narastały u niej objawy niewydolności, a dziecko było leczone bez badań diagnostycznych. Intensywne działania, w tym diagnostyczne, zostały podjęte

¹⁷³ ZSS.441.797.2017.KS

¹⁷⁴ ZSS.441.1043.2017.KS

¹⁷⁵ ZSS.442.6.2016.EK; ZSS.442.7.2015.EK; ZSS.441.394.2016.EK

dopiero w czasie wystąpienia znacznego pogorszenia się stanu zdrowia dziecka. Dziewczynka zmarła. Ojciec zdecydował się na zgłoszenie sprawy do prokuratora. Rzecznik monitorował sprawę i podejmowane w niej przez uprawnione organy czynności. Postępowanie zakończyło się skierowaniem przez prokuratora aktu oskarżenia przeciwko lekarzom sprawującym opiekę nad dzieckiem. Zarzucono im zaniechania, niedopełnienie obowiązków i nieumyślne narażenie dziecka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a także nieumyślnego spowodowania śmierci, tj. czyn z art.160 § 2 i §3 kk i z art.155 kk przy zast. art.11 § 2 kk.

■ **szczepienia ochronne i choroby zakaźne**

W 2017 r. w dalszym ciągu do Rzecznika wpływały sprawy dotyczące szczepień ochronnych. W tej tematyce można wyróżnić kilka kategorii podnoszonych tematów. Należą do nich: sprawy zawierające stanowiska rodziców, w tym obawy o bezpieczeństwo stosowania tego typu profilaktyki¹⁷⁶, szczegółowe pytania dotyczące techniki wykonywania szczepień, odpłatności za szczepienia, przechowywania preparatów szczepionkowych oraz organizacji pracy punktów szczepień. Wpływały także sprawy od osób i organizacji deklarujących się jako przeciwnicy szczepień ochronnych¹⁷⁷.

W każdym przypadku Rzecznik informował rodziców o znaczeniu szczepień ochronnych zarówno w kontekście zdrowia publicznego, jak też jednostkowej ochrony przed chorobami. Ponadto wskazywał źródła wiedzy na temat szczepień, oparte na poprawnie metodologicznie wykonanych badaniach, i zachęcał opiekunów dzieci do zapoznania się z nimi i ich wykorzystywania. Namawiał również do zadawania pytań personelowi medycznemu w placówkach, w których wykonywane są szczepienia dzieci.

Rzecznik Praw Dziecka analizował także zagadnienia związane ze zdrowiem dzieci i występowaniem chorób zakaźnych. W jednej z takich spraw¹⁷⁸ do Rzecznika zwróciła się matka, której synowi odmówiono zgody na uczęszczanie do przedszkola. Przyczyną ograniczenia było stwierdzenie u chłopca stanu nosicielstwa bakterii po przebytej chorobie. Pomimo że zarówno pracownicy służb epidemiologicznych, jak i lekarz pediatra nie stwierdzili przeciwwskazań do uczęszczania dziecka do przedszkola, dyrekcja placówki zakazała matce przyprowadzania chłopca do przedszkola. W rozmowie z pracownikiem Biura Rzecznika Praw Dziecka dyrektor placówki potwierdził swoją decyzję, uzasadniając ją

¹⁷⁶ ZSS.441.181.2017.EK; ZSS.441.520.2017.EK; ZSS.441.452.2017.EK; ZSS.441.582.2017.EK; ZSS.441.586.2017.EK; ZSS.441.181.2017.EK

¹⁷⁷ ZSS.441.1382.2016.EK; ZSS.441.1431.2016.EK

¹⁷⁸ ZSS.441.726.2017.EK

niemożnością zapewnienia dzieciom przestrzegania podwyższonych wymagań higienicznych. Problem dotyczył 6 dzieci. Ponadto dyrektor przedszkola wystąpił do Powiatowego Inspektora Sanitarnego o profilaktyczne zbadanie wszystkich dzieci w kierunku nosicielstwa. Nie potrafił przyjąć informacji, że decyzje dotyczące zdrowia dzieci mogą być wydane jedynie przez upoważnionych pracowników medycznych, a zjawisko nosicielstwa dotyczy wielu chorób i nie może być przyczyną działań dyskryminacyjnych w stosunku do dzieci.

Rzecznik Praw Dziecka w trakcie badania sprawy wystąpił o opinię prof. Andrzeja Zielińskiego z Zakładu Epidemiologii Państwowego Zakładu Higieny na temat zasadności ograniczenia pobytu dziecka w przedszkolu z powodu nosicielstwa bakterii, w tym ocenę działań podjętych przez dyrektora przedszkola w stosunku do dziecka.

Prof. Zieliński potwierdził, że do podejmowania działań dotyczących zagrożenia epidemiologicznego uprawnione są służby epidemiologiczne, a nie dyrektor placówki oświatowej. Sytuację dopuszczalności przebywania bądź nieprzebywania w przedszkolu konkretnego dziecka na podstawie badania, wyników badań i oceny sytuacji dziecka powinien rozstrzygnąć lekarz pediatra. Podejmowanie profilaktycznych działań wykluczających w stosunku do wszystkich dzieci profesor ocenił jako niezasadne.

Kolejnym działaniem wyjaśniającym w sprawie była rozmowa z zastępcą dyrektora Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego (dalej: PSSE). Dyrektor PSSE wyjaśnił, że dyrektor przedszkola otrzymał pismo będące odpowiedzią na jego prośbę o „profilaktyczne” zbadanie wszystkich dzieci. Został w nim poinformowany, że dzieci, u których stwierdzono nosicielstwo, mogą uczęszczać do przedszkola, a obowiązkiem dyrektora przedszkola jest zapewnienie im warunków do przestrzegania higieny osobistej podczas pobytu. W tej sytuacji Rzecznik zwrócił się do dyrektora PSSE, by pracownicy tej instytucji przeprowadzili szkolenie dla dyrektorów placówek oświatowych. Propozycję przeprowadzenia szkolenia oceniono jako zasadną. Ostatecznie dziecko dalej mogło uczęszczać do przedszkola.

Inna sprawa¹⁷⁹ związana była z powzięciem przez Rzecznika informacji dotyczącej podejrzenia wystąpienia przypadku zachorowania dziecka na inwazyjną chorobę meningokokową. Jak wynikało z dostępnych Rzecznikowi informacji, pracownicy PSSE podjęli działania, w których wyniku stwierdzili nienależytą współpracę z podmiotem leczniczym z tego powiatu. Pracownicy PSSE na kanwie tego indywidualnego przypadku stwierdzili także, że brakuje procedur koordynujących współpracę pomiędzy podmiotami leczniczymi w zakresie postępowania diagnostyczno-leczniczego.

¹⁷⁹ ZSS.420.27.2017.KS

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik wystąpił do Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego (dalej: PWIS) o przekazanie stanowiska w tej sprawie. W odpowiedzi PWIS poinformował, że weryfikował zarówno postępowanie PSSE, jak i podmiotu leczniczego w powiecie. PWIS przeprowadził dwukrotną kontrolę w podmiocie leczniczym i nie stwierdził nieprawidłowości odnoszących się do przedmiotu zagadnienia. Wskazał, że istniejące regulacje prawne odnoszące się zarówno do współpracy jednostek inspekcji sanitarnej z podmiotami leczniczymi, jak i do współpracy pomiędzy placówkami medycznymi są wystarczające.

■ problemy w opiece psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży

Zdrowie psychiczne jest fundamentalnym dobrem osobistym człowieka, dlatego ochrona praw małoletnich z zaburzeniami psychicznymi należy do priorytetów Rzecznika Praw Dziecka. Jedną z trzech sesji tematycznych I Kongresu Zdrowia Psychicznego¹⁸⁰ była poświęcona problematyce psychiatrii dzieci i młodzieży. W jej trakcie przedstawiono dane, które wskazują, że zaburzenia wymagające konsultacji bądź leczenia psychiatrycznego czy psychoterapii dotyczą około 9% populacji dzieci i młodzieży. Dane te znalazły odzwierciedlenie również w sprawach indywidualnych podejmowanych przez Rzecznika Praw Dziecka.

Do Rzecznika zgłaszane były sprawy, które dotyczyły różnorodnych aspektów ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Wielość tematów podejmowanych w pismach kierowanych do Rzecznika potwierdza, jak skomplikowaną materią jest problematyka związana z tym obszarem. Jednym z głównych zgłaszanych problemów była niewystarczająca liczba miejsc w oddziałach psychiatrycznych dzieci i młodzieży, następstwem czego jest długie oczekiwanie na planowe przyjęcie do szpitala¹⁸¹. Trzeba dodać, że oczekiwanie na miejsce w szpitalu psychiatrycznym zwykle nie oznacza jedynie potrzeby znalezienia wolnego miejsca w dowolnym oddziale psychiatrycznym, ale oczekiwanie na miejsce w oddziale, który specjalizuje się w terapii określonych schorzeń.

Za przykład takiej sprawy¹⁸² może posłużyć zgłoszenie dziadków – opiekunów prawnych wnuczki – wnoszących o pomoc w umieszczeniu dziewczynki w oddziale psychiatrii dzieci i młodzieży. Zgłaszający podnosili, że dziewczynka kilkakrotnie była doraźnie hospitalizowana lub badana przez psychiatrę i wracała do domu bez kompleksowej oceny stanu zdrowia.

¹⁸⁰ Warszawa, 8 maja 2017 r.

¹⁸¹ ZSS.441.155.2017.EK; ZSS.441.1066.2017.EK; ZSS.441.1208.2017.EK

¹⁸² ZSS. 441.606.2017.EK

Rzecznik podjął działania wyjaśniające i nawiązał kontakt z lekarzem pediatrą sprawującym opiekę nad małoletnią w ramach podstawowej opieki zdrowotnej. Uzyskał informację, że babcia dziecka często podejmuje działania w sprawie opieki medycznej nad dziewczynką bez uzgodnień, następstwem czego może być nieefektywność leczenia. Ponadto ustalono, że w rodzinie wychowywane jest jeszcze jedno dziecko z zaburzeniami psychicznymi, a wydolność opiekunów dziadków w związku z wiekiem się zmniejsza. W związku z tymi informacjami Rzecznik zwrócił się do powiatowego centrum pomocy rodzinie o wsparcie rodziny w rozwiązaniu problemów. W efekcie podjętych działań dziewczynka została przyjęta na uniwersytecki oddział psychiatrii dzieci i młodzieży w celu zweryfikowania dotychczasowych metod leczenia i ewentualnej ich modyfikacji.

Zaburzenia psychiczne dzieci i młodzieży mają często charakter chorób przewlekłych, następstwem czego są cykliczne, długie okresy ich pobytu w szpitalach psychiatrycznych. Skutkuje to tym, że opiekunowie chorych dzieci mają przekonanie, że ich doświadczenie pozwala ocenić, które placówki lecznictwa psychiatrycznego są dla ich dzieci odpowiednie. Rodzice posiadają dużą wiedzę na temat potrzeb chorego dziecka, nie zawsze jednak akceptują plan leczenia zaproponowany przez lekarzy psychiatrów i terapeutów. Na tym tle dochodzi do różnicy zdań i konfliktów. W efekcie do Rzecznika kierowane są skargi¹⁸³ na zachowanie personelu wobec dzieci-pacjentów. Należy zauważyć, że opiekunowie małoletnich pacjentów oddziałów psychiatrycznych często nie przyjmują do wiadomości wyjaśnień lekarzy dotyczących charakteru i przyczyn zaburzeń ich dzieci. Nie uwzględniają też, że warunkiem powodzenia terapii jest podporządkowanie się obowiązującym regułom, konsekwencja w działaniu dorosłych, a często poddanie się terapii rodzinnej. Takie postępowanie powoduje, że podjęcie efektywnej współpracy dorosłych jest trudne i ze szkodą dla małoletnich.

Przykładem może być sprawa¹⁸⁴, z którą do Rzecznika zwróciła się matka chłopca przebywającego na oddziale odwykowym szpitala psychiatrycznego. Kobieta zgłosiła zastrzeżenia do metod postępowania z pacjentem, w tym brak reakcji na agresję rówieśników, bezzasadne stosowanie kar w postaci nakazu przebywania w sali obserwacyjnej, niedostateczny rodzaj zajęć terapeutycznych oraz niezasadne podawanie leków psychotropowych.

Rzecznik wystąpił do dyrektora podmiotu leczniczego o stosowne wyjaśnienia. Dodatkowo przeprowadził rozmowy z ordynatorem oddziału oraz pielęgniarką prowadzącą

¹⁸³ ZSS.441.210.2017.EK; ZSS.441.27.2017.EK; ZSS.441.801.2017.EK; ZSS.441.1094.2017.EK

¹⁸⁴ ZSS.441.618.2017.EK

zajęcia z zakresu terapii uzależnień. Z uzyskanych wyjaśnień wynikało, że zaburzenia chłopca mają charakter całościowych zaburzeń socjalizacji oraz uzależnienia od kilku substancji, a skuteczna terapia musi obejmować leczenie somatyczne i psychiatryczne, wspomagane działaniami edukacyjnymi i wychowawczymi. Podejmowane kilkakrotnie wybiórcze leczenie chłopca w przeszłości okazało się nieskuteczne. Na tym tle sprawy wymienione w skardze matki można zaliczyć do wycinkowych spostrzeżeń związanych z całościową sytuacją życiową chłopca. Rzecznik zachęcił matkę chłopca do współpracy z personelem oddziału, zmierzającej do uświadomienia małoletniemu jego sytuacji i spowodowania zaakceptowania konieczności radykalnych zmian w postępowaniu. Utrwalanie przekonania, że przyczyną jego problemów są czynniki zewnętrzne, jest dla chłopca bezwartościowe, a w ogólnej ocenie – szkodliwe.

Innym przykładem może być sprawa¹⁸⁵ dotycząca skargi na nieuprawnione użycie siły w stosunku do pacjenta ośrodka terapii nerwic. Skargę przesłali obserwatorzy zdarzenia. Rzecznik zwrócił się do dyrektora placówki o pilne wyjaśnienia. Dyrekcja udzieliła ich na podstawie oświadczeń pisemnych personelu ośrodka, będących świadkami zdarzenia (oświadczenia te przesłano jako załączniki w sprawie). Wynikało z nich, że osoba przedstawiana jako ofiara zdarzenia wielokrotnie prowokowała zachowania agresywne i groziła innym pacjentom. Reakcje personelu, w tym próby ustalenia granic postępowania, przyjmowała z lekceważeniem, prowokowała. Po zdarzeniu opiekunowie dziewczynki zabrali ją do domu, nie zgłaszając żadnych uwag i zastrzeżeń. Rzecznik poinformował zgłaszających, że dokonanie oceny zdarzenia może być przeprowadzone poprzez wyjaśnienie odmiennego przekazu o jego przebiegu. Ponieważ zgłaszający zastrzegli sobie anonimowość, a opiekunowie domniemanego sprawcy wydarzenia nie zgłosili uwag, Rzecznik odstąpił od podejmowania dalszych działań.

W dalszym ciągu aktualny pozostawał problem przebywania dzieci w szpitalach psychiatrycznych pomimo braku wskazań medycznych. Przyczyną nadal była niewystarczająca ilość rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych typu specjalistyczno-terapeutycznego.

Przykładem może być sprawa zgłoszona przez szpital dla nerwowo i psychicznie chorych¹⁸⁶, dotycząca nieletniego przyjętego do szpitala w czerwcu 2016 r. na mocy postanowienia sądu, który orzekł, że nieletni przejawia zachowania świadczące o demoralizacji. Dyrektor szpitala w maju 2017 r. zawiadomił sąd, że w związku ze zmianą

¹⁸⁵ ZSS.441.71.2017.EK

¹⁸⁶ ZSS.441.1129.2017.AT

stanu zdrowia nieletniego jego dalsze pozostawanie na oddziale psychiatrii sądowej o wzmocnionym zabezpieczeniu nie jest celowe.

Rzecznik Praw Dziecka niezwłocznie wystąpił do sądu o informacje. Poczynione przez niego ustalenia wykazały, że sąd dopiero w połowie grudnia 2017 r. nakazał zwolnienie nieletniego ze szpitala w trybie natychmiastowym i zobowiązał go do udziału w terapii psychologicznej oraz kontynuacji leczenia psychiatrycznego. Sąd zastosował również wobec nieletniego nadzór kuratora sądowego. Mając na uwadze regulację art. 80 § 3 w związku z § 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹⁸⁷, z której wynika obowiązek niezwłocznego rozstrzygnięcia przez sąd w przypadku wydania opinii lekarskiej w sprawie bezzasadności dalszego pobytu nieletniego w zakładzie leczniczym, Rzecznik, w celu ustalenia przyczyny tak długiego pobytu nieletniego w szpitalu bez wskazań medycznych, wystąpił o przekazanie akt postępowania dotyczących nieletniego. Działania wyjaśniające są w toku.

Inne sprawy zgłaszane Rzecznikowi dotyczyły lokalizacji placówek lecznictwa psychiatrycznego lub zagrożenia ich dalszego funkcjonowania. W sprawach dotyczących psychiatrii dzieci i młodzieży występuje problem znacznej odległości placówki leczenia psychiatrycznego od miejsca zamieszkania pacjenta. Fakt znacznej odległości od szpitala może skutkować zmniejszeniem częstotliwości odwiedzin opiekunów, co może mieć wpływ na przebieg terapii dziecka.

Przykładem sprawy¹⁸⁸ związanej z ograniczeniami terytorialnymi w dostępie do świadczeń psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży może być zgłoszenie zagrożenia dalszego działania poradni dla dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Z powodu trudności w zapewnieniu pracy psychiatry w tej poradni Oddział Wojewódzki NFZ ograniczył wielkość zawartego kontraktu. Z tego powodu w krótkim czasie zagrożone zostało dalsze funkcjonowanie poradni.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Oddziału Wojewódzkiego NFZ o wyjaśnienia, wskazując, że poradnia ta obejmuje opieką chorych z kilkunastu powiatów. Jej zamknięcie spowodowałoby powstanie luki w dostępie do świadczeń w obszarze kraju, gdzie dostępność do opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży jest bardzo niska (wschodnia część kraju).

Na skutek interwencji dyrekcja Oddziału Wojewódzkiego NFZ wyraziła wolę zawarcia porozumienia, słusznie jednak argumentując, że obecność psychiatry jest niezbędna w strukturze poradni. Przykład tej sprawy pokazuje, że pomyślne rozwiązywanie problemów

¹⁸⁷ Dz. U. z 2016 r. poz. 1654, z późn. zm.

¹⁸⁸ ZSS.421.42.2017.EK

lecznictwa psychiatrycznego dla dzieci i młodzieży uzależnione jest od wielu czynników, w tym od możliwości zapewnienia kadry psychiatrów specjalizujących się w terapii dzieci i młodzieży. Rzecznik kontynuuje działania w tej sprawie.

Należy podkreślić, że każda sprawa dotycząca małoletniego pacjenta z zaburzeniami psychicznymi jest bardzo skomplikowana i wielowątkowa. Uznając wagę problematyki psychiatrii dzieci i młodzieży, Rzecznik Praw Dziecka sygnalizował¹⁸⁹ organom państwa odpowiadającym za ochronę zdrowia kluczowe zagadnienia wymagające pilnego rozwiązania. Wskazywał, że psychiatria dzieci i młodzieży posiada wiele cech odróżniających ją od problematyki psychiatrii ludzi dorosłych i jej specyficzne problemy powinny być brane pod uwagę podczas podejmowania decyzji w zakresie ochrony zdrowia psychicznego.

¹⁸⁹ ZSS.422.28.2017.EK; ZSS.422.48.2017.EK

2. PRAWO DO WYCHOWANIA W RODZINIE

(...) Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

(art. 18 Konwencji o prawach dziecka)

W 2017 r. zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **12324** spraw związanych z prawem dziecka do wychowania w rodzinie.

Rzecznik zwracał się do organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- ochrony prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców,
- ochrony praw małoletnich matek i ich dzieci,
- ochrony praw dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej,
- czynności odbioru dzieci z rodziny biologicznej,
- uregulowania sytuacji prawnej dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej,
- prawa dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej do opieki i pomocy władz publicznych,
- dostępności rodzin, które przeżywają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych do placówek oraz specjalistów zajmujących się terapią, poradnictwem i inną pomocą,
- rozwoju instrumentu rodzin wspierających,
- ochrony praw dziecka w procedurze adopcji zagranicznej,
- adopcji dzieci starszych,
- rozwiązania stosunku adopcji,
- standardów działania ośrodków adopcyjnych,
- ochrony praw nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka,
- warunków wysłuchania dzieci w postępowaniu cywilnym,
- zasad współpracy asystentów rodziny z kuratorami sądowymi,
- funkcjonowania opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów,
- reformy sądownictwa rodzinnego,
- nieefektywności działania instrumentu zobowiązania do poddania się leczeniu odwykowemu.

2.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do wychowania w rodzinie

■ Małe dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej – wystąpienia z 12 stycznia, 26 kwietnia i 21 grudnia 2017 roku

Kontynuując działania z lat poprzednich, Rzecznik Praw Dziecka przekazał¹⁹⁰ Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej *Informację Rzecznika Praw Dziecka z badania sytuacji opiekuńczo-wychowawczej oraz prawnej dzieci w wieku 0–10 lat przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej* w celu przeanalizowania wniosków i uwag w niej zawartych oraz podjęcie działań służących poprawie sytuacji dzieci.

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w pieczy instytucjonalnej nie mogą być umieszczane dzieci do 10. roku życia, chyba że wystąpią wyjątki przewidziane ustawą. Z przeprowadzonego przez Rzecznika badania (informacje od wojewodów) wynika, że małych dzieci przebywających w zastępczej pieczy instytucjonalnej było 257, co stanowiło ok. 8% wszystkich dzieci przebywających w tej pieczy. Najwięcej dzieci umieszczonych w pieczy niezgodnie z przepisami jest w wieku 7–10 lat – 111, ale trafiają tam również noworodki – wojewodowie potwierdzili 13 takich przypadków.

W ocenie Rzecznika realizacja praw najmłodszych będzie możliwa tylko wtedy, kiedy organizatorzy pieczy zastępczej będą przestrzegali obowiązującego w tym zakresie prawa. Z tego powodu zwrócił się do Ministra o informację, jakie działania w tym zakresie podjął resort i jakie były ich efekty.

W odpowiedzi¹⁹¹ Minister poinformował, że resort od kilku lat podejmuje czynności zmierzające do przyspieszenia działań na rzecz deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, również poprzez kierowanie pism do władarzy konkretnych powiatów oraz monitorowanie – za pośrednictwem służb wojewody – sytuacji w powiatach, co do których istnieją podejrzenia, że nie wszystkie prowadzone przez nich placówki spełniają określone prawem standardy. Dodatkowo na początku 2017 r. resort ponownie wystąpił do powiatów o informacje w zakresie stanu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, tj. wskazanie problemów w przekształcaniu placówek oraz przeszkód w rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej, a także ocenę możliwości rozwojowych danego powiatu. Resort stara się także wspierać rozwój rodzinnej pieczy zastępczej poprzez przyznawanie dotacji, m.in. w ramach resortowego programu rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej. Poinformował, że planuje ogłoszenie programu, którego celem będzie rozwój zawodu asystenta rodziny, koordynatora

¹⁹⁰ ZEW.422.1.2017.JK

¹⁹¹ DSR.I.8302.20.2017.AKU

rodzinnej pieczy zastępczej oraz wsparcie działań na rzecz deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej. Resort czynił też starania, aby wesprzeć finansowo wysiłki władz samorządowych, efektem czego w ramach nowej perspektywy finansowej 2014–2020 wprowadzono możliwość bezpośredniego wykorzystania środków z UE na wsparcie procesu deinstytucjonalizacji w obszarze pieczy zastępczej. Ponadto w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER) z poziomu centralnego zaplanowano wiele działań w obszarze wspierania rodziny i pieczy zastępczej, których bezpośrednim celem jest między innymi budowanie w samorządach przekonania o społecznej potrzebie zmian zmierzających do świadczenia usług w społecznościach lokalnych zamiast tworzenia systemu wsparcia instytucjonalnego. Realizowanym w tym zakresie działaniem jest wypracowanie narzędzia do badania rentowności polityki samorządów w obszarze pieczy zastępczej, a następnie przeprowadzenie pilotażowego badania wybranych powiatów wraz z propozycją zmian, a także przygotowanie rekomendacji (poradnika) dla powiatów nieobjętych pilotażem i planu niezbędnych szkoleń w zakresie deinstytucjonalizacji dla władz samorządów terytorialnych.

Rzecznik Praw Dziecka, po zapoznaniu się z wynikami kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli pn. „Działania powiatów w zakresie tworzenia i wsparcia rodzin zastępczych”, po raz kolejny zwrócił¹⁹² uwagę Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na niedopuszczalność umieszczania małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wbrew przepisom ustawy.

Jak wynika z informacji NIK, jednym z największych problemów – co również wielokrotnie było sygnalizowane przez Rzecznika – jest brak wystarczającej liczby rodzin zastępczych, w szczególności rodzin zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego i rodzin specjalistycznych.

Mając na uwadze niepokojące wyniki kontroli, Rzecznik zwrócił się do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o przedstawienie wniosków sformułowanych po analizie raportu NIK oraz o wskazanie, w jaki sposób resort zamierza poprawić warunki, w jakich wychowują się dzieci umieszczone w pieczy zastępczej. Wystąpił też o szczegółowe informacje na temat wyników działań, o których Minister informował w odpowiedzi na uprzednio wystosowane wystąpienie w tej sprawie.

W odpowiedzi¹⁹³ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował o zmniejszeniu się liczby dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej o 2,3%. Przyznał przy

¹⁹² ZEW.422.1.2017.JK

¹⁹³ DSR/I.073.24.2017.AKU/MK

tym, że nadal występuje problem niedostatecznej liczby rodzin zastępczych – z tego powodu w instytucjonalnej pieczy zastępczej przebywa 275 dzieci poniżej 7. roku życia. Podkreślił, że resort będzie wspierał i monitorował proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, ze szczególną troską odnosząc się do „małych dzieci”. Zadeklarował, że każda znana resortowi indywidualna sytuacja umieszczenia „małego dziecka” w instytucjonalnej pieczy zastępczej będzie monitorowana przez służby wojewody. Rzecznik został też powiadomiony, że trwa przegląd ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, a jednym z najważniejszych tematów jest analiza ustawy pod kątem przyspieszenia tempa zmian deinstytucjonalizacyjnych.

Ponieważ odpowiedź nie odnosiła się do wszystkich kwestii, Rzecznik ponownie wystąpił¹⁹⁴ do Ministra, konsekwentnie wnosząc o przedstawienie działań w zakresie poprawy warunków funkcjonowania pieczy zastępczej, do których zobowiązał się resort rodziny, pracy i polityki społecznej w odpowiedziach na poprzednie wystąpienia. Podkreślił, że problem wymaga pilnego rozwiązania, bo trudna sytuacja dotyczy 18213 dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej (łącznie z formami prowadzonymi przez marszałków), w tym 1876 dzieci w wieku 0–6 lat.

W odpowiedzi¹⁹⁵ Minister poinformował, że resort rodziny prowadzi systemowe działania nakierowane na wsparcie procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, w szczególności zwraca uwagę na dochodzenie do standardów w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, czyli zakazu umieszczania w nich dzieci poniżej 7. roku życia. Powiadomił, że podejmowane są działania zmierzające do skłaniania władz powiatów do przyspieszania deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, w tym poprzez pisma do konkretnych włodarzy konkretnych powiatów, zlecenia służbom wojewody kontroli w powiatach, co do których wpływają informacje o prowadzaniu placówek niespełniających standardów.

Minister zgodził się z generalnym wnioskiem NIK o pożądanym szybszym tempie zmian w obszarze pieczy zastępczej, jednakże uznał, że dane z 24 powiatów objętych badaniem NIK nie potwierdzają sytuacji, z którą mamy do czynienia w całej Polsce. Poinformował, że w roku 2016 przeszkolono do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka lub do prowadzenia placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego oraz funkcjonujących rodzin zastępczych łącznie 12792 osób (w 2015 r. – 11431 osób), co oznacza 11,9-procentowy wzrost w stosunku do roku 2015. Przedstawił również dane o liczbie rodzinnych podmiotów pieczy zastępczej w latach 2014–2016.

¹⁹⁴ ZEW.422.21.2017.ZA

¹⁹⁵ DSR.I.073.57.2017.AKU

Minister zapewnił, że resort stara się wspierać rozwój rodzinnej pieczy zastępczej poprzez przyznawanie dotacji na zatrudnienie koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej oraz wskazywanie możliwości pozyskania środków unijnych w ramach regionalnych programów operacyjnych. Poinformował również o realizowanym zadaniu w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER), w ramach którego realizowane jest działanie w zakresie wypracowania narzędzia do badania rentowności polityki samorządów w obszarze pieczy zastępczej. Stworzenie narzędzia weryfikacji rozwiązań dotyczących deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w powiatach, jest planowane na drugi kwartał 2018 r.

Zapewnił jednocześnie, że wzmocnieniu procesu deinstytucjonalizacji mają również służyć prowadzone w resorcie prace nad nowelizacją ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, których zakończenie planowane jest na początek II kwartału 2018 r.

■ **Orzekanie przez sądy z naruszeniem obowiązującego prawa – wystąpienia z 12 stycznia i 16 października 2017 roku**

Mając na względzie ochronę praw dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę¹⁹⁶ Ministrowi Sprawiedliwości Prokuratorowi Generalnemu na problem orzekania przez sądy umieszczania dzieci poniżej 10. roku życia w instytucjonalnej pieczy zastępczej wbrew przepisom ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹⁹⁷.

Wskazał na przepis art. 112⁷ § 1 k.r.i.o., zgodnie z którym sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej, jeżeli brak jest możliwości umieszczenia go w rodzinnej pieczy zastępczej lub z innych ważnych względów nie jest to zasadne. Powyższe oznacza, że zasadą powinno być umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej. Umieszczenie dziecka w instytucjonalnej formie pieczy powinno być działaniem wyjątkowym, przedsięwziętym dopiero po wyczerpaniu możliwości udzielenia dziecku pomocy w rodzinie naturalnej lub umieszczenia go w rodzinie zastępczej.

Rzecznik podkreślił, że art. 95 ust. 1 i 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zawiera istotne ograniczenia w umieszczaniu w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego dzieci, które nie ukończyły 10. roku życia, a zasadą jest, że takie dzieci nie powinny być w nich umieszczane.

¹⁹⁶ ZSR.422.7.2015.MK

¹⁹⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2017 r. poz. 697, z późn. zm.)

Duża liczba małych dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej skłoniła Rzecznika do dokonania pogłębionej analizy tego problemu. W tym celu zwrócił się do wojewodów o udzielenie szczegółowych informacji na temat sytuacji małych dzieci przebywających w pieczy zastępczej. Uzyskane dane, podobnie jak w przypadku Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, zostały przedstawione Ministrowi Sprawiedliwości Prokuratorowi Generalnemu (patrz wystąpienie powyżej).

Szczególnie niepokojących danych w tym zakresie dostarczył Raport z oceny realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, opracowany przez Koalicję na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, wydany w 2015 r. Wskazano w nim, że „w przypadku 22 powiatów umieszczano dzieci w instytucjonalnych placówkach, a nie ma w ogóle dzieci w pieczy rodzinnej zawodowej”.

Wobec powyższego Rzecznik zaapelował do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o podjęcie wielopłaszczyznowych działań w celu przeciwdziałania zjawisku umieszczania małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wbrew prawu i zagwarantowanie realizacji obowiązujących przepisów. Jednocześnie zwrócił się o przekazanie informacji, na jakim etapie są prace badawcze Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości dotyczące pieczy zastępczej w praktyce sądowej oraz kiedy można spodziewać się przedstawienia ich wyników.

Z uwagi na brak odpowiedzi na wystąpienie Rzecznik Praw Dziecka ponownie zwrócił się¹⁹⁸ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o informacje w powyższym zakresie.

Rzecznik Praw Dziecka oczekuje na odpowiedź.

■ **Postępowania w sprawach o ustanowienie opieki – wystąpienie z 20 stycznia 2017 roku**

W wystąpieniu¹⁹⁹ do Prezesów Sądów Apelacyjnych Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na problem wszczynania z opóźnieniem oraz czas trwania postępowań o ustanowienie opieki. Wskazał, że toczą się one przez wiele tygodni, a nawet miesięcy, co narusza prawo dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej do opieki i pomocy władz publicznych, zagwarantowane w art. 72 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Podkreślił, że sprawy o ustanowienie opieki powinny być traktowane priorytetowo. Dobro dziecka stanowi kryterium rozstrzygające zarówno o wyborze opiekuna, jak i o treści

¹⁹⁸ ZSR.422.7.2015.MK

¹⁹⁹ ZSR.422.1.2017.MK

innych rozstrzygnięć wydawanych przez sąd opiekuńczy w czasie opieki. Ustanowienie opieki następuje z urzędu, a więc niezależnie od inicjatywy osób zainteresowanych. Przepis art. 153 k.r.i.o. wskazuje, że objęcie opieki powinno nastąpić niezwłocznie.

W ocenie Rzecznika sąd powinien jak najszybciej uregulować sytuację prawną dziecka, dlatego zaapelował o podjęcie działań gwarantujących sprawne procedowanie w sprawach o opiekę oraz uwrażliwienie wszystkich sędziów orzekających w sprawach rodzinnych na problem ochrony praw dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej. Jednocześnie przypomniał, że sąd opiekuńczy ma obowiązek stałego badania i ustalania na podstawie wszelkich dostępnych mu informacji, czy dla określonego dziecka lub dzieci nie zachodzi konieczność ustanowienia opieki.

■ Przestrzeganie praw nieletnich – wystąpienie z 26 stycznia 2017 roku

W związku z trwającymi pracami nad projektem²⁰⁰ rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zmieniającym rozporządzenie w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń w opinii²⁰¹ kierowanej do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzecznik poruszył kwestie, które w jego ocenie powinny zostać uwzględnione w pracach nad projektem.

W pierwszej kolejności zwrócił uwagę na konieczność umożliwienia nieletniemu umieszczonemu w policyjnej izbie dziecka kontaktu z osobami przez niego wskazanymi, w szczególności z rodzicem, opiekunem lub adwokatem, bez obecności funkcjonariusza policji. Wskazał na informację NIK o wynikach kontroli pn. „Funkcjonowanie policyjnych izb dziecka”²⁰², potwierdzającą, że w większości policyjnych izb dziecka kontakt z rodzicem, obrońcą lub opiekunem odbywał się w obecności funkcjonariusza. W jego ocenie powyższa praktyka stanowi rodzaj ograniczenia prawa nieletniego do kontaktu z bliskimi oraz obrońcą. Co do zasady odwiedziny powinny odbywać się bez obecności funkcjonariusza, chyba że taka obecność jest konieczna z uwagi na zagrożenie bezpieczeństwa. Podkreślił, że kontakt nieletniego z obrońcą musi być nieskrępowany, gdyż stanowi gwarancję prawa do obrony i pozwala na zachowanie zaufania nieletniego do organów państwa. Przypomniał także,

²⁰⁰ Pismo Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7 kwietnia 2017 roku (znak: DP-WL-0231-12/2016/WR)

²⁰¹ ZSR.422.33.2016.MK

²⁰² nr P/16/085

że jednym z podstawowych elementów prawa do obrony jest możliwość kontaktu z obrońcą poza zakresem słuchu osoby trzeciej²⁰³. Stosowanie ograniczeń tego prawa może być rozważane jedynie w wyjątkowych sytuacjach. Dla poparcia swojego stanowiska Rzecznik przywołał wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 grudnia 2012 r.²⁰⁴.

Zwrócił szczególną uwagę, że prawa i wolności nieletniego umieszczonego w policyjnej izbie dziecka są bardziej ograniczone niż prawa i wolności zatrzymanego czy tymczasowo aresztowanego. Zwrócił także uwagę, że art. 73 § 1 k.p.k. stanowi, że oskarżony tymczasowo aresztowany może porozumiewać się ze swym obrońcą podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie, a ograniczenie tej zasady może nastąpić jedynie w szczególnie uzasadnionym wypadku. Zgodnie ze stanowiskiem²⁰⁵ wyrażonym przez Najwyższą Izbę Kontroli przekazał, że każdorazowa obecność funkcjonariusza podczas odwiedzin rodzica, obrońcy lub opiekuna narusza art. 49 Konstytucji RP, traktujący o wolności i ochronie tajemnicy komunikowania się.

Kolejny z poruszonych w wystąpieniu problemów dotyczył prowadzenia w policyjnych izbach dziecka czynności z udziałem nieletnich bez obecności obrońcy lub innej wskazanej przez nieletniego osoby. Rzecznik zwrócił w tym miejscu uwagę na rekomendacje Komitetu Praw Dziecka ONZ²⁰⁶, wskazując na problem przesłuchiwania, wydawania oświadczeń lub podpisywania dokumentów przez dzieci bez obecności osoby zaufanej (rodzica, opiekuna czy obrońcy).

Z przywołanej powyżej informacji Najwyższej Izby Kontroli wynikało, że w policyjnych izbach dziecka nie określono formalnych procedur umożliwiających nieletnim skorzystanie z prawa do złożenia skargi lub wniosku. W większości placówek (61%) zatrudnieni w nich funkcjonariusze policji deklarowali, że nieletni mogą złożyć skargę ustnie lub pisemnie, a w tym celu zostaną im udostępnione materiały papiernicze. W pozostałych policyjnych izbach dziecka nieletnim umożliwiono składanie próśb, skarg i wniosków do kierownika izby lub wyznaczonego przez niego policjanta poprzez wpis do książki skarg i wniosków. W jednej z policyjnych izb dziecka takiego wpisu dokonywał funkcjonariusz. W ocenie Rzecznika przyjęte rozwiązania nie gwarantują nieletnim możliwości zgłaszania skarg i wniosków w sposób samodzielny i swobodny, bez ich

²⁰³ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 13 stycznia 2009 roku w sprawie *Rybacki przeciwko Polsce*, nr 52479/99

²⁰⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 grudnia 2012 r., K 37/11

²⁰⁵ Informacja NIK o wynikach kontroli pn. „Funkcjonowanie policyjnych izb dziecka”

²⁰⁶ Uwagi końcowe Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2 października 2015 roku, sygn. CRC/C/POL/CO/3-4

cenzurowania. Ważne jest, by nieletni miał pewność, że jego skarga nie zostanie wykorzystana przeciwko niemu i zostanie jej nadany bieg.

Rzecznik zauważył, że w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych²⁰⁷ przewidziano szczegółową procedurę uwzględniającą sytuację faktyczną i prawną osób karnie izolowanych – § 4, który przewiduje, że skarga dotycząca wskazanej w niej osoby nie może być przekazana do rozpoznania tej osobie ani osobie, wobec której pozostaje ona w stosunku nadrzędności służbowej.

Ostatni z poruszonych problemów dotyczył prawa dziecka do prywatności i intymności. Rzecznik wskazał, że jak wynika z informacji NIK, w większości policyjnych izb dziecka stosowane są rozwiązania, które godzą w prawo nieletnich do intymności i poszanowania godności osobistej. Przywołał przy tym jeden z wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka²⁰⁸, w którym wskazano, że otwarte kąpaki sanitarne stanowią naruszenie art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Spełnienie wymogów sanitarnych czy też możliwość korzystania z kąpoków sanitarnych z zachowaniem prywatności decydują między innymi o tym, czy został przekroczony stopień dolegliwości wynikający z samego faktu pozbawienia wolności. Brak szczegółowych przepisów gwarantujących zachowanie intymności podczas korzystania przez nieletnich z urządzeń sanitarnych narusza prawo do poszanowania ich godności osobistej.

Wobec powyższego, w celu zapewnienia nieletnim umieszczonym w policyjnych izbach dziecka pełnego poszanowania ich praw, Rzecznik zwrócił się do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o uwzględnienie poruszonych w wystąpieniu kwestii w dalszych pracach nad projektem rozporządzenia.

W odpowiedzi²⁰⁹ Minister poinformował, że nieletni przebywa w policyjnej izbie dziecka na etapie prowadzonego postępowania wyjaśniającego. Umożliwienie nieletniemu kontaktu z osobami przez niego wskazanymi, w tym obrońcą, bez obecności funkcjonariusza policji mogłoby skutkować zakłóceniem prawidłowego toku postępowania. Nie można bowiem wykluczyć sytuacji, w której nieletni sprawca czynu karalnego, dążąc do uniknięcia odpowiedzialności za swoje postępowanie, będzie wpływał na zeznania świadków. Ponadto podczas odwiedzin może dochodzić do przypadków przekazywania nieletnim przedmiotów,

²⁰⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2013 r., poz. 647)

²⁰⁸ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 19 kwietnia 2001 roku, w sprawie *Peers przeciwko Grecji*, nr 8524/95

²⁰⁹ DP-WL-0231-12/2016/WR

których posiadanie w policyjnej izbie dziecka jest zabronione, w tym takich, które mogą być wykorzystane np. do zamachu na życie lub zdrowie nieletniego, ewentualnie innych osób przebywających w placówce.

Odnosząc się do postulatu wyposażenia pomieszczeń sanitarnych w sposób gwarantujący nieletniemu prawo do prywatności i intymności, poinformował, że w odpowiedzi na uwagi Najwyższej Izby Kontroli dotyczące stosowania w policyjnych izbach dziecka rozwiązań, które ingerowały w prawo nieletnich do poszanowania ich intymności i godności osobistej, dyrektor ówczesnego Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP wystosował w 2015 r. pismo zalecające Komendantom Wojewódzkim i Stołecznemu Policji zaopatrzenie policyjnych izb dziecka w niezbędne wyposażenie celem zapewnienia nieletnim poczucia intymności. Zalecenia te są realizowane w miarę posiadanych środków finansowych poprzez sukcesywne doposażanie pokoi sanitarnych w zasłony lub przepierzenia. Stwierdził, że w świetle informacji przedstawionych przez policję ujawnienie przez NIK niewłaściwych rozwiązań w 61% policyjnych izb dziecka prawdopodobnie wynikało z faktu, że zalecenia KGP nie zostały jeszcze wdrożone we wszystkich policyjnych izbach dziecka. Nie jest to natomiast efekt braku odpowiednich regulacji prawnych. W części policyjnych izb dziecka odnotowano standard oczekiwany przez organ kontroli. Zdaniem Ministra istnieją zatem uzasadnione podstawy do prognozowania, że dla uzyskania efektu postulowanego wystarczające może okazać się dokończenie wdrażania ww. zaleceń.

Odnosząc się do zagadnienia dotyczącego procedur umożliwiających złożenie przez nieletniego skargi w sposób samodzielny i swobodny, uznał, że nieletniemu umieszczonemu w izbie zapewnia się możliwość składania próśb, skarg i wniosków do kierownika izby lub wyznaczonego przez niego policjanta. Jest to uprawnienie przysługujące każdemu nieletniemu przebywającemu w policyjnej izbie dziecka. O powyższym prawie nieletni są informowani w momencie przyjmowania do policyjnej izby dziecka.

■ Realizacja zadań w procedurze adopcji zagranicznej – wystąpienie z 31 stycznia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony możliwością niewłaściwej realizacji zadań w procedurze adopcji zagranicznej, zwrócił się²¹⁰ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o udzielenie informacji w zakresie przyczyn, dla których Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie oraz Krajowy Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Warszawie utraciły uprawnienia do

²¹⁰ ZSR.422.3.2017.MK

prowadzenia tzw. adopcji zagranicznej oraz o wskazanie przesłanek przemawiających za wybraniem w ich miejsce Diecezjalnego Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego Centrum Służby Rodzinie i Życiu w Sosnowcu.

Jednocześnie wniósł o poinformowanie o wynikach ewentualnych analiz, jakie resort prowadził w zakresie oceny skutków utraty uprawnień przez ośrodki adopcyjne, w szczególności skutku w postaci wydłużenia postępowania adopcyjnego dla dzieci będących w procedurze adopcyjnej.

W odpowiedzi²¹¹ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że wprowadzone zmiany w zakresie tzw. adopcji zagranicznej wynikają z podjętej przez rząd decyzji dotyczącej ograniczenia adopcji związanej z przemieszczeniem dzieci poza granice Polski. Minister zaznaczył również, że powyższa decyzja nie oznacza całkowitej rezygnacji z rozwiązań, jakie daje ratyfikowana przez Polskę Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzona w Hadze dnia 29 maja 1993 r. Prowadzone procedury adopcji z przemieszczeniem poza granice Polski będą ograniczone do szczególnych przypadków, zwłaszcza dotyczących łączenia rodzeństw, adopcji wewnątrzrodzinnych czy obywateli polskich mieszkających poza granicami kraju.

Odnosząc się do kwestii wyboru ośrodka uprawnionego do prowadzenia adopcji zagranicznej, poinformował, że po dokonaniu merytorycznej oceny pracy ośrodków wybrano Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie jako ten, którego sposób działania nie budził wątpliwości. Wobec powyższego ww. ośrodkowi przekazano do dalszego procedowania bieżące sprawy adopcyjne, a także dokumenty dotyczące kandydatów oraz dzieci zakwalifikowanych do adopcji międzynarodowej. Zaznaczył również, że kierując się potrzebą posiadania niezależnych opinii, Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny w Sosnowcu został upoważniony wyłącznie do procedowania spraw będących w toku, w których agencją pośredniczącą była European Adoption Consultants (utraciła akredytację w grudniu 2016 r.).

■ Funkcjonowanie opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów – wystąpienie z 21 kwietnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu²¹² do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego zwrócił uwagę na problem przewlekłości w sporządzaniu przez opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów opinii na zlecenie sądu lub prokuratora oraz wniósł o podjęcie

²¹¹ DSR.I.073.14.2017.MK

²¹² ZSR.422.5.2017.MK

działań organizacyjno-administracyjnych prowadzących do usprawnienia procesu opiniowania.

Od stycznia 2016 r. na mocy ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów²¹³, w sądach okręgowych działają opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów, których zadaniem jest sporządzanie, na zlecenie sądu lub prokuratora, opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich – na podstawie przeprowadzonych badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich.

Rzecznik podkreślił, że dowód z opinii ma istotne znaczenie dla prawidłowego rozstrzygnięcia w sprawie dotyczącej dobra i interesu dziecka i nie może być zastąpiony inną czynnością dowodową. W niektórych sytuacjach przeprowadzenie dowodu z opinii jest obligatoryjne. W sprawach rodzinnych, opiekuńczych i nieletnich, w których koniecznością jest ochrona dobra dziecka, sprawne postępowanie i orzekanie jest gwarancją tej ochrony. Z tego względu zdiagnozowanie i opracowanie opinii przez opiniodawczy zespół sądowych specjalistów w czasie jak najkrótszym od otrzymania zlecenia jest warunkiem podstawowym dla zabezpieczenia dobra małoletniego.

W odpowiedzi²¹⁴ Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny wskazał, że zgodnie z treścią art. 4 ust. 4 ustawy o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów Minister Sprawiedliwości został zobowiązany do ustalenia w drodze zarządzenia standardów metodologii opiniowania dla opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów, po zasięgnięciu opinii ministra właściwego do spraw zdrowia i ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, co zostało zrealizowane zarządzeniem z 1 lutego 2016 r. w sprawie ustalenia standardów metodologii opiniowania w opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów. Zgodnie z treścią pkt 7.4 i 8.10 zarządzenia, termin sporządzenia opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich określa organ zlecający. W sytuacji, gdy brak jest określonego przez organ zlecający terminu, zespół badający powinien niezwłocznie sporządzić opinię w każdej kategorii spraw nie później niż w terminie 14 dni od dnia zakończenia badania.

Poinformował, że z uwagi na to, że Minister Sprawiedliwości sprawuje kontrolę nad terminowością sporządzania opinii w sprawach rodzinnych, opiekuńczych i nieletnich przez zespoły, Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich wdrożył system monitorowania terminowości realizacji zleceń sądowych na podstawie przekazywanych przez kierowników opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów sprawozdań kwartalnych. Ponadto

²¹³ Dz. U. z 2015 r. poz. 1418, z późn. zm.

²¹⁴ DSRiN-III-053-5/17/2

w ramach czynności nadzorczych przeprowadzane są w zespołach kontrole i wizytacje oraz analizowane są informacje i sprawozdania z działalności zespołów, w szczególności terminowość realizacji zleceń sądowych.

Mając na uwadze skrócenie terminów realizacji zleceń sądowych, ochronę dobra dziecka i zapobieganie przewlekłości postępowania sądowego, Minister – w ramach ogólnych kierunków wewnętrznego nadzoru administracyjnego – zobowiązał się do objęcia czynnościami nadzorczymi problematyki monitorowania terminowości, prawidłowości obciążenia pracą opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów w celu wyrównania obciążeń odpowiednio pomiędzy zespołami oraz do wzmożenia nadzoru nad terminowością przeprowadzenia dowodu z opinii.

Poinformował, że wydał rozporządzenie w sprawie konkursów na stanowiska kierownika i specjalisty opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, regulujące tryb i sposób przeprowadzania konkursów. Kierownicy zespołów informują Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich o niedoborach kadrowych i rotacji pracowników z uwagi na zmiany dotyczące ich statusu zawodowego. Zgłaszane problemy kadrowe miały wpływ na efektywność pracy opiniodawczej zespołów. Jednocześnie zaznaczył, że istotnym czynnikiem bezpośrednio oddziałującym na terminowość realizacji zleceń sądowych przez zespoły jest niestawiennictwo osób badanych.

Z uwagi na wymienione wyżej czynniki oraz stosunkowo krótki czas od wejścia w życie ustawy Minister uznał, że aktualnie nie jest możliwe precyzyjne ustalenie, czy utworzenie zespołów i zmiana terminu sporządzenia opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych skutkowałą skróceniem czasu oczekiwania na realizację zleceń sądowych. Problematyka terminowości opiniowania pozostaje w stałym obszarze zainteresowania resortu i jest przedmiotem kwartalnego monitoringu, precyzyjne zaś określenie wpływu nowych regulacji i podjęcie działań organizacyjno-administracyjnych będzie możliwe po uzupełnieniu niedoborów kadrowych, tj. najwcześniej do końca 2017 r.

■ **Prawo dziecka do obojga rodziców – wystąpienie z 21 kwietnia 2017 roku**

W związku z dużą liczbą zgłaszanych spraw związanych z uniemożliwianiem bądź utrudnianiem przez jednego z rodziców realizacji prawa dziecka do obojga rodziców Rzecznik Praw Dziecka wystąpił²¹⁵ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego oraz Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, wskazując, że przyjęte rozwiązania prawne oraz prowadzone przez Rzecznika kampanie społeczne na rzecz przeciwdziałania

²¹⁵ GAB.422.5.2017.BS

zjawisku izolowania dziecka od jednego z rodziców doprowadziły do zwiększenia świadomości problemu i poprawy sytuacji na gruncie orzecznictwa. Zjawisko to nadal jest zbyt powszechne, aby mówić o realnym zabezpieczeniu prawa dziecka do wychowania w rodzinie.

Zwrócił uwagę, że świadome bądź nieświadome zachowania alienacyjne doprowadzają do zaburzeń osobowościowych, emocjonalnych, społecznych i rozwojowych dziecka. Wciąganie w konflikt obojczyków, manipulacja, sterowanie lękami dziecka, szantaż emocjonalny są niestety działaniami powszechnymi. Indukowane dziecku negatywne postawy i przekonania wobec drugiego rodzica skutkują głębokimi zaburzeniami w sferze emocjonalnej dziecka i mają ogromny wpływ na jego późniejsze dorosłe życie.

Wskazał, że izolacja dziecka od jednego z rodziców w sytuacji, gdy jedyną przesłanką takiego postępowania jest silny konflikt z drugim rodzicem, powinna spotykać się z szybką i stanowczą reakcją sądu. Jest to bowiem naruszenie odpowiedzialności rodzicielskiej, zapisanej w obecnie funkcjonujących przepisach jako władza rodzicielska. Nadrzędna zasada dobra dziecka wymaga, aby za każdym razem kształtowanie sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dziecka oparte było przede wszystkim na potrzebie skutecznego zabezpieczenia jego interesu i dobra.

Rzecznik, dostrzegając skalę zjawiska i potrzebę ochrony prawa dziecka do obojga rodziców, wskazał na obszary, które wymagają pilnej reakcji organów władzy państwowej.

W odpowiedzi²¹⁶ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podzielił przedstawiony w piśmie Rzecznika pogląd o wadze problemu alienacji rodzicielskiej. Poparł też akcje i działania informacyjne uwzględniające problem krzywdzenia dzieci, którym uniemożliwiane są kontakty z rodzicem. Poinformował, że przesłał wszystkim wojewodom tekst Dezyderatu nr 4 Komisji do Spraw Petycji w sprawie podjęcia działań przeciwdziałających alienacji rodzicielskiej z 12 maja 2016 r. z prośbą o przekazanie go właściwym podmiotom działającym na ich terenie, w szczególności ośrodkom pomocy społecznej, powiatowym centrom pomocy rodzinie i ośrodkom interwencji kryzysowej w celu zapoznania ich pracowników z wnioskami i zaleceniami Komisji.

Jednocześnie zaznaczył, że w resorcie trwa przegląd ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej pod kątem wprowadzenia do niej zmian, w tym dotyczących wspierania rodzin. Zapewnił, że sygnalizowane w wystąpieniu zagadnienie mechanizmów wczesnego wspierania rodziny przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze zostanie przeanalizowane i uwzględnione w tworzeniu założeń do nowelizacji ustawy.

²¹⁶ DSR.I.8300.33.2017.MT

Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny uznał²¹⁷, że zachodzi konieczność zmian obowiązujących przepisów, tak aby każdemu dziecku zagwarantować prawo do obojga rodziców. Istota tych zmian polega na nadaniu priorytetowego znaczenia takiemu rozstrzygnięciu, w którym sąd – orzekając o rozwodzie lub separacji albo wydając orzeczenie opiekuńcze – będzie pozostawiał władzę rodzicielską obojgu rodzicom. Dopiero gdy będzie przemawiać za tym dobro dziecka, sąd będzie mógł powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę drugiego z rodziców do określonych uprawnień i obowiązków.

Minister podkreślił także, że każdorazowo postępowanie opiekuńcze ma charakter diagnostyczny i po dokładnym zbadaniu sprawy sąd opiekuńczy, wydając postanowienie dotyczące powierzenia opieki, powinien rozważyć przekazanie dziecka pod opiekę rodzicowi dającemu większą rękojmię należytego poszanowania prawa drugiego rodzica do kontaktowania się z dzieckiem. Na każdym etapie postępowania sądowego dotyczącego konfliktu rodzicielskiego możliwe jest podjęcie mediacji. W rzeczywistości nie wszyscy rodzice wyrażają chęć porozumienia.

Staął na stanowisku, że współdziałanie instytucji oraz skuteczne egzekwowanie obowiązujących przepisów stworzą stan faktyczny i prawny, który ochroni dziecko przed konfliktem rodziców.

■ Ochrona praw dziecka w procedurze adopcji zagranicznej – wystąpienia z 8 maja i 8 listopada 2017 roku

We wspólnym wystąpieniu²¹⁸ Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócili Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej uwagę na przypadki rozdzielania rodzeństw oraz brak obligatoryjnego wsparcia i nadzoru postadopcyjnego w procedurze adopcji zagranicznej, wskazując na konkretne przepisy prawa, które wymagają zmiany bądź doprecyzowania.

Szczególny niepokój Rzeczników wzbudziły informacje, że w 2016 r. w procedurze adopcji zagranicznej w 71% przypadkach doszło do rozdzielania rodzeństw²¹⁹, dlatego wskazali Ministrowi na niedostatki przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Podkreślili, że w prawodawstwie polskim obowiązuje zasada prymatu przysposobienia krajowego nad przysposobieniem międzynarodowym, co wynika wprost z art. 114² § 1 k.r.i.o. Wskazali również, że samo zakwalifikowanie dziecka do adopcji

²¹⁷ DSRiN-II-053-9/17

²¹⁸ ZSR.422.7.2017.MA (III.552.4.2017.JA)

²¹⁹ Dane MRPiPS

zagranicznej i ustalenie przez ośrodek adopcyjny, że nie ma kandydatów do dokonania adopcji w Polsce, nie zwalania sądu rozpoznającego sprawę z dokonania ustaleń, czy adopcja zagraniczna będzie zgodna z dobrem dziecka i czy w Polsce nie jest możliwe zapewnienie dziecku odpowiedniego zastępczego środowiska rodzinnego. Zaznaczyli, że adopcja zagraniczna stanowi środek ostateczny i wyjątkowy, który znajduje zastosowanie jedynie w razie, gdy procedura adopcyjna prowadzona w Polsce okaże się zawodna i gdy nie uda się znaleźć odpowiedniej rodziny adopcyjnej dla dziecka.

Rzecznicy podnieśli, że prawidłowa realizacja obowiązków państwa przy procedurze adopcji zagranicznej musi się odbywać z poszanowaniem szeroko pojętej generalnej zasady dobra dziecka, w tym zasady nierozdzielania rodzeństw oraz zasady pierwszeństwa adopcji krajowej. Aby było to możliwe, działania wszystkich organów, w szczególności w ramach tzw. procedury przedsądowej, powinny być oparte na rzetelnych, niebudzących wątpliwości ustaleniach dokonanych na podstawie jasnych i precyzyjnych norm prawnych. Stanęli na stanowisku, że brak obowiązku uzyskania jakiegokolwiek dokumentu potwierdzającego wyczerpanie możliwości poszukiwania dla dziecka rodziny w Polsce, przeprowadzenie i zakończenie tych poszukiwań bez znalezienia kandydata na rodzica adopcyjnego powoduje, że wydawana opinia nie jest poparta żadnym materiałem dowodowym gwarantującym realizację zasady prymatu adopcji krajowej. Rzecznicy uznali za konieczne określenie standardów działań podejmowanych przez ośrodki adopcyjne na rzecz poszukiwania kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Kolejnym aspektem adopcji zagranicznej, na który zwrócili uwagę, jest wprowadzenie skutecznych mechanizmów pozyskiwania informacji o dziecku adoptowanym za granicę. Podkreślili, że adopcja zagraniczna polega nie tylko na oddaniu dziecka pod władzę rodzicielską rodziców mających miejsce zamieszkania w innym państwie, ale również we władztwo innego państwa, na którego terenie będzie ono zamieszkiwać. Z tego względu to po stronie państwa pochodzenia dziecka leży odpowiedzialność za dziecko, a organy państwa muszą zrobić wszystko, aby poprzez orzeczenie adopcji zagranicznej nie ucierpiało dobro dziecka. Z tego też względu w ocenie Rzeczników istnieje potrzeba wprowadzenia regulacji umożliwiającej pozyskanie wiedzy o polskich dzieciach adoptowanych za granicę. W obowiązującym porządku prawnym brak jest podstaw do działań w ramach monitorowania losów dziecka po przysposobieniu międzynarodowym. Zauważyli, że istnieje wprowadzić dobrą praktykę polegającą na przysyłaniu przez zagraniczne organizacje adopcyjne oraz organy centralne innych państw raportów postadopcyjnych, ale formuła ta nie zawsze jest realizowana i wystarczająca.

Przytaczając powołaną powyżej argumentację, Rzecznicy zwrócili się do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o poinformowanie o sposobie realizacji przez resort zadań wynikających z art. 17 lit. c Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, zakresie prowadzanego postępowania wyjaśniającego przed wydaniem zgody, szczegółowych kryteriach podejmowania decyzji o zgodzie i odmowie wydania zgody oraz przedstawienie informacji o danych statystycznych w zakresie decyzji na podstawie art. 17 lit. c Konwencji na przestrzeni ostatnich 5 lat wydawanych przez resort: ile wpłynęło wniosków, ile wydano decyzji z rozróżnieniem na pozytywne i negatywne, jak często organ centralny żądał uzupełnienia lub aktualizacji dokumentacji kwalifikacyjnej oraz dokumentacji dotyczącej kandydatów do przysposobienia dziecka.

Rzecznicy zwrócili się także o przedstawienie stanowiska wobec sygnalizowanych problemów oraz podjęcie inicjatywy legislacyjnej na rzecz skuteczniejszego zabezpieczenia praw dzieci w sytuacji adopcji zagranicznej.

W odpowiedzi²²⁰ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że w zakresie adopcji zagranicznych współpracuje z organami centralnymi innych państw oraz licencjonowanymi przez rządy tych państw organizacjami i ośrodkami adopcyjnymi. Przedstawił procedurę postępowania w przypadku adopcji zagranicznej oraz działania podejmowane na rzecz uszczelnienia systemu, w tym wydane akty prawne.

Minister podzielił opinię Rzeczników, że przepisy powinny zostać wzmocnione, aby wyeliminować praktykę rozdzielania rodzeństwa w wyniku adopcji. Poinformował, że był to jeden z argumentów, który stał się podstawą decyzji Rządu o ograniczeniu adopcji z przemieszczeniem poza granice kraju i ograniczenia ich jedynie do sytuacji szczególnych, których *ratio decidendi* jest przejawem realizacji najlepszego interesu dziecka.

Jednocześnie poinformował, że zgodnie ze zmianami w wymogach akredytacyjnych, które zostały wprowadzone w marcu 2017 r., raporty postadopcyjne powinny być przysyłane przez akredytowane agencje adopcyjne raz na rok przez pierwsze trzy lata od uprawomocnienia się postanowienia o adopcji, a następnie raz na trzy lata – aż do uzyskania przez dziecko pełnoletności. Ponadto kandydaci do adopcji dziecka są zobowiązani podpisać oświadczenie, że w okresie 6 miesięcy umożliwią kontakt z dzieckiem poprzez telefon lub Skype i wyrażą zgodę na kontakt z dzieckiem za pośrednictwem służb konsularnych lub upoważnionych przedstawicieli polskiego organu centralnego. Wszystkie akredytowane przez Polskę agencje adopcyjne były zobowiązane potwierdzić do końca kwietnia 2017 r. przyjęcie

²²⁰ Pismo Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 9 czerwca 2017 roku (znak: DSR.I.8305.113.2017.MK/KN)

nowych zasad i od tego czasu wszyscy ubiegający się o kwalifikację do adopcji kandydaci spoza Polski powinni dostarczyć wyżej wspomniane oświadczenia. Przyjęcie tych zobowiązań jest warunkiem uzyskania z jednej strony akredytacji w Polsce przez zagraniczną agencję adopcyjną, z drugiej zaś w przypadku kandydatów do adopcji dziecka z Polski umożliwia ich kwalifikację i wpisanie na listę rodzin oczekujących.

Odpowiadając na pytanie odnoszące się do przyjętej w resorcie procedury działania w wykonywaniu zadań Organu Centralnego, poinformowano, że podstawy jego działania zostały określone w Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, innych wiążących Polskę przepisach międzynarodowych oraz przepisach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Zadania te realizuje obecnie, zgodnie z Regulaminem Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Polityki Rodzinnej.

W okresie 5 ostatnich lat resort wydał łącznie zgody na adopcję międzynarodową 1432 polskich dzieci, brak zgody wyraził w jednym przypadku, natomiast wobec kilkorga dzieci zgoda była zawieszona.

Co do przebiegu procedury adopcji zagranicznej poinformował, że każdateczka adopcyjna zawierająca dokumenty dziecka i dokumenty zakwalifikowanych kandydatów, dostarczona przez upoważniony ośrodek adopcyjny, jest dokładnie analizowana przez referenta sprawy, następnie przez naczelnika wydziału, a ostatecznie zgodę podpisuje dyrektor departamentu, który posiada stosowne upoważnienie Ministra. Zaznaczył, że każda z tych osób ma prawo zwrócenia się do ośrodków adopcyjnych lub realizatorów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej o stosowne wyjaśnienia lub uzupełnienie dokumentacji. Sytuacje takie mają miejsce bardzo często, a wystąpienia te realizowane są – z uwagi na pilny charakter spraw – niejednokrotnie, oprócz formy tradycyjnej, także na drodze telefonicznej lub za pośrednictwem poczty elektronicznej.

Minister poinformował, że w resorcie prowadzone są prace związane z analizą obowiązujących przepisów w zakresie polityki rodzinnej, w tym także systemu pieczy zastępczej oraz adopcji. Wyniki tej analizy posłużą opracowaniu zmian przepisów, aby w jak najlepszy sposób zagwarantować realizację praw dzieci wynikających zarówno z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i innych polskich i międzynarodowych aktów prawnych. Zapewnił, że zarówno kwestia ograniczenia przypadków rozdzielania rodzeństwa, jak również inne sygnalizowane w piśmie Rzeczników problemy i sprawy zostaną poddane dogłębnej analizie.

Kontynuując działania na rzecz ochrony praw dziecka w procedurze adopcji zagranicznej, Rzecznicy we wspólnym wystąpieniu²²¹ zwrócili się do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego, wskazując na braki w procedurze i problemy z pełną realizacją praw dziecka w sytuacji jego adopcji przez osoby posiadające miejsce zamieszkania lub pobytu poza granicami naszego kraju. Zauważyli, że prawomocne orzeczenie o adopcji zagranicznej powoduje bardzo trudne do odwrócenia skutki dla małoletniego, który nie tylko trwale jest umieszczany w nowym środowisku rodzinnym, kulturowym i społecznym, ale również przechodzi pod jurysdykcję innego państwa.

W tym kontekście Rzecznicy dostrzegli potrzebę pilnej zmiany przepisów, tak by przeprowadzane adopcje zagraniczne gwarantowały pełną ochronę praw dziecka, wynikającą zarówno z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i innych aktów prawnych, w tym Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego.

Rzecznicy wniesli o dokonanie zmian w obrębie procedury adopcyjnej, m.in. poprzez:

- 1) wprowadzenie przepisów gwarantujących właściwą realizację zasady subsydiarności przez polski organ procesowy, a tym samym ograniczenie adopcji zagranicznych do sytuacji wyjątkowych;
- 2) wprowadzenie minimalnego terminu osobistej styczności preadopcyjnej pomiędzy dzieckiem a kandydatami na rodzica adopcyjnego oraz określenia standardów wykonywania ww. styczności;
- 3) ustawowe zagwarantowanie dostępności tłumacza w okresie styczności preadopcyjnej na wypadek problemów w porozumiewaniu się;
- 4) ustawowe określenie sposobu (formy), w jaki sąd opiekuńczy winien sprawować nadzór nad przebiegiem styczności adoptującego z adoptowanym;
- 5) ustanowienie przedstawiciela dziecka, który w sposób obiektywny będzie reprezentował jego interes w prowadzonym postępowaniu adopcyjnym;
- 6) zwiększenie aktywności prokuratora w prowadzonych postępowaniach adopcyjnych, w szczególności rozważenie zasadności obligatoryjnego udziału prokuratora w tych postępowaniach.

W odpowiedzi²²² Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny poinformował, że w resorcie nie są prowadzone ani planowane prace legislacyjne zmierzające do nowelizacji

²²¹ ZSR.422.21.2017.MK (IV.7023.8.2017.AW)

²²² Pismo Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości z 12 grudnia 2017 r. (znak: DSRiN-II-053-19/17/3)

przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu postępowania cywilnego, mających zastosowanie w przypadku adopcji międzynarodowych.

Odnosząc się do poszczególnych propozycji Rzeczników, poinformował o funkcjonujących poszczególnych regulacjach prawnych, uznając, że przywoływane w wystąpieniu problemy, pojawiające się w praktyce orzeczniczej sądów rodzinnych, wynikają nie tyle z niejasności przepisów, co z niestosowania ich *ad casu* w znaczeniu nieuwzględniania specyfiki danej sprawy. Podkreślił, że praktyka orzecznicza może być ewentualnie korygowana przez Sąd Najwyższy w drodze tzw. nadzoru judykacyjnego nad sądami powszechnymi, wobec czego nie w każdym przypadku jedynym pożądanym działaniem byłaby zmiana obowiązujących regulacji.

W ocenie Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego przyjęte w Polsce regulacje w zakresie adopcji międzynarodowej odpowiadają standardom międzynarodowym.

W kontekście problematyki ustanawiania kuratora poinformował, że w Ministerstwie Sprawiedliwości toczą się prace legislacyjne nad projektem ustawy *o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego* (UB13). Projekt ma na celu m.in. wykonanie postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 lutego 2014 r. (sprawa o sygn. akt S 2/14), w którym Trybunał sformułował uwagi dotyczące niezbędności podjęcia działań ustawodawczych zmierzających do usunięcia nieprawidłowości w postępowaniach karnych, w których osoby małoletnie, pokrzywdzone w wyniku przestępstwa jednego lub obojga rodziców, reprezentowane są przez kuratora ustanowionego przez sąd opiekuńczy. W projekcie przewidziano wprowadzenie regulacji określających kwalifikacje kuratorów powoływanych na podstawie art. 99 k.r.i.o., zatem nie tylko w postępowaniu karnym, którymi co do zasady byłiby ustanawiani adwokaci lub radcowie prawni. Dodał, że analizowane są uwagi zgłoszone w toku uzgodnień międzyresortowych, konsultacji publicznych i opiniowania przedstawionego projektu.

Zaznaczył również, że propozycja zagwarantowania dostępności tłumacza w okresie osobistej styczości wymaga rozważenia. Kierując się ogólną zasadą orzekania przysposobienia tylko w sytuacji, gdy przemawia za tym dobro dziecka, sąd, ustalając sposób osobistej styczości, powinien dostrzec taką okoliczność w realiach konkretnej sprawy i dopuścić dowód z tłumaczenia ustnego (lub w razie potrzeby pisemnego) dokumentów. Oznacza to jednak angażowanie tłumacza poza salą sądową i z reguły w miejscu pobytu dziecka oczekującego na przysposobienie, co łączy się z koniecznością technicznego zorganizowania możliwości przeprowadzenia tej czynności.

■ Adopcja dzieci starszych – wystąpienia z 10 maja i 13 grudnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił²²³ do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o podjęcie inicjatywy ustawodawczej w zakresie zmian w prawie, które mają zagwarantować urlop na warunkach urlopu macierzyńskiego rodzicom decydującym się na adopcję dzieci starszych, czyli co do zasady – powyżej 7. roku życia. Zaproponował przede wszystkim, aby w art. 183 Kodeksu pracy²²⁴ została wprowadzona zmiana dotycząca przyznania uprawnienia do urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego rodzicom adopcyjnym bez względu na wiek adoptowanego dziecka.

Rzecznik zaznaczył, że istotą urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego jest nie tylko sprawowanie funkcji opiekuńczych w stosunku do dziecka, które takiej opieki ze względu na wiek wymaga, ale także budowa więzi rodziców adopcyjnych z dzieckiem, które pojawia się w rodzinie. To budowanie więzi, zwłaszcza w przypadku dzieci starszych, jest trudniejsze i wymaga więcej pracy oraz zaangażowania ze strony rodziców adopcyjnych niż w przypadku adopcji dziecka młodszego. Podniósł ponadto, że zmiana czyniłaby zadość sprawiedliwości społecznej.

Podkreślił, że proponowane regulacje są podyktowane zarówno zbyt małą liczbą adopcji dzieci starszych przez polskie rodziny, jak i zmianami w zakresie adopcji zagranicznej, wprowadzonymi w styczniu 2017 r. Jedną z przyczyn braku rodzin, które chciałyby stworzyć nowy dom dla dzieci starszych, jest niedostateczna pomoc państwa w zakresie wsparcia rodziny adopcyjnej w pierwszym okresie adaptacji dziecka w nowym środowisku rodzinnym. Dane statystyczne Departamentu Strategii i Deregulacji Ministerstwa Sprawiedliwości wskazują, że jedynie ok. 1/3 ogólnej liczby adopcji stanowią adopcje dzieci w wieku powyżej 7. roku życia, z czego istotną część stanowią adopcje wewnątrzrodzinne oraz adopcje zagraniczne. Jak pokazują statystyki, dla dzieci starszych trudniej jest znaleźć rodzinę adopcyjną w Polsce.

Jednocześnie Rzecznik zwrócił uwagę, że w innych krajach Europy rodzice adopcyjni korzystają z uprawnienia do urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego na równi z rodzicami biologicznymi. Wiek dziecka nie ma wpływu na uprawnienie, świadczenie przysługuje w stosunku do dziecka poniżej 18. roku życia.

Rzecznik oczekuje na stanowisko Prezydenta RP.

²²³ ZSR.422.8.2017.MK

²²⁴ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 2018 r., poz. 108, z późn. zm.)

W związku z prowadzonym w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej przeglądem ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w tym procedur adopcyjnych i problemów, na które napotykają dzieci i rodzice adopcyjni, Rzecznik Praw Dziecka przedstawił²²⁵ również Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej propozycje zmiany przepisów Kodeksu pracy oraz ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa²²⁶.

W odpowiedzi²²⁷ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że wskazane przez Rzecznika rozwiązania są analizowane w kontekście przygotowywanej nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. W resorcie dokonywany jest aktualnie całościowy przegląd ustawy, który ma na celu zdiagnozowanie kluczowych trudności związanych z realizacją celów przedmiotowej ustawy. Resort analizuje różne koncepcje proponowanych zmian, jednak ostateczny ich kształt nie jest jeszcze znany.

■ Umieszczanie małoletnich matek z dziećmi poza systemem pieczy zastępczej – wystąpienie z 27 czerwca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu²²⁸ do Prezesów Sądów Apelacyjnych zwrócił się o podjęcie działań w celu wyeliminowania praktyki umieszczania pozbawionych opieki rodzicielskiej małoletnich matek wraz z ich dziećmi w domach dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży.

Rzecznik wskazał, że domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży nie należą do systemu pieczy zastępczej, o którym mowa w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, lecz do systemu pomocy społecznej – zgodnie z ustawą o pomocy społecznej. Rzecznik wskazał, że umieszczenie małoletniej z dzieckiem w takim miejscu powoduje, że zarówno ona, jak i jej dziecko pozostają poza systemem wsparcia gwarantowanym przez polskie prawo.

Z interwencji podejmowanych przez Rzecznika wynikało, że zdarzają się sytuacje, w których sądy opiekuńcze umieszczają małoletnie matki wraz z ich dziećmi w miejscach do tego nieprzeznaczonych, dlatego wskazane jest wyeliminowanie tych nieprawidłowości oraz uwrażliwienie wszystkich sędziów orzekających w sprawach rodzinnych na problem zapewnienia właściwej pieczy zastępczej dla małoletnich matek oraz ich dzieci.

²²⁵ ZSR.422.8.2017.MK

²²⁶ Dz. U. z 2017 r., poz. 1368, z późn. zm.

²²⁷ DSR.I.073.1.2018.PW

²²⁸ ZSS.422.27.2017.AT

■ Prowadzenie postępowań o uregulowanie sytuacji dziecka – wystąpienie z 13 lipca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się²²⁹ do Prezesów Sądów Apelacyjnych o podjęcie działań mających na celu zagwarantowanie sprawnego prowadzenia postępowań o uregulowanie sytuacji dziecka oraz uwrażliwienie wszystkich sędziów orzekających w sprawach rodzinnych na problem ochrony dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.

Przypomniął, że z przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynika, że piecza zastępcza winna mieć charakter tymczasowy, z dążeniem do możliwie jak najszybszego powrotu dziecka do rodziny biologicznej, a jeżeli jest to niemożliwe – dążeniem do adopcji dziecka. Ustawowy termin 18 miesięcy wyznacza okres, w którym powinno dojść do ostatecznego uregulowania sytuacji prawnej dziecka.

Obserwacje Rzecznika potwierdziły wyniki kontroli NIK pn. „Działania powiatów w zakresie tworzenia i wsparcia rodzin zastępczych”. W skontrolowanych powiatach rodzinną pieczę zastępczą rocznie opuszczało zaledwie około 14% dzieci. Z tej grupy najwięcej – ponad 35% – stanowili pełnoletni usamodzielnieni wychowankowie, 25% – dzieci, które wróciły do rodzin biologicznych, a 18% zostało adoptowanych. Oznacza to, że pobyt w pieczy w większości przypadków miał charakter stały.

W ocenie NIK wielomiesięczne pobyty dzieci w pogotowiu rodzinnym najczęściej wynikały z przedłużających się postępowań sądowych, np. o pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej.

Rzecznik Praw Dziecka przypominał, że przedłużające się postępowania sądowe regulujące sytuację dziecka działają na jego niekorzyść. Wydłużają czas pozostawiania dziecka w pieczy zastępczej, utrudniają jego powrót do rodziny biologicznej albo zmniejszają szanse na adopcję. Powodują również, że rodzice zastępczy nie są opiekunami prawnymi i nie mogą reprezentować dziecka przed różnymi instytucjami. Prawnymi opiekunami nadal pozostają rodzice biologiczni. Jednocześnie podkreślił, że taka sytuacja utrudnia sprawne działanie w istotnych sprawach dziecka oraz może naruszać dobro dziecka.

■ Czynność odbioru dziecka z rodziny biologicznej – wystąpienie z 24 lipca 2017 roku

Kontynuując działania, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił²³⁰ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego, zwracając kolejny raz uwagę na problem braku przepisów regulujących procedurę oraz kompetencje pracowników służb sądowych,

²²⁹ ZSR.422.10.2017.MK

²³⁰ ZSR.422.6.2017.MK

wspierania rodziny, pomocy społecznej i policji przy czynnościach odbioru dzieci z rodziny biologicznej w sytuacji zlecenia kuratorowi sądowemu zgodnie z art. 598⁶ i nast. k.p.c. przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką.

W wystąpieniu przypomniał, że w świetle przepisów kurator rodzinny jest organizatorem i zarazem wykonawcą przymusowego odebrania dziecka, dlatego istnieje konieczność stworzenia precyzyjnych regulacji określających szczególny tryb postępowania kuratora sądowego.

Na problem ten Rzecznik zwraca uwagę od 2010 r.²³¹, wnioskując do Ministra Sprawiedliwości oraz Ministra Pracy i Polityki Społecznej m.in. o wprowadzenie delegacji ustawowej, uprawniającej do wydania aktu wykonawczego regulującego procedurę przymusowego odebrania dziecka, która powinna w sposób jasny, systemowy i niebudzący wątpliwości interpretacyjnych regulować sposób postępowania kuratora oraz innych służb uczestniczących w odbiorze dziecka, ujednolicić zasady postępowania w sytuacji, kiedy wymagana jest pomoc policji, służb medycznych, pracowników socjalnych czy psychologów, określić sposób przygotowania dziecka i jego rodziców/opiekunów do czynności przymusowego odebrania.

Zwrócił również uwagę na nieostrość użytego w ustawie terminu „pomoc” w odniesieniu do uprawnienia kuratora do żądania od policji oraz organu opieki społecznej lub innej powołanej do tego instytucji pomocy. Zachodzą bowiem wątpliwości co do tego, jakiej pomocy kurator może oczekiwać od innych służb. Ustawa nie podaje w tym zakresie żadnych rozwiązań.

Podniósł również potrzebę wyraźnego określenia, co powinien zrobić prokurator w przypadku, gdy kurator poinformuje go o udaremnieniu mu wykonania orzeczenia o odebraniu osoby. Aktualnie nie są podejmowane postępowania w takich sprawach lub są one umarzane.

Podkreślił, że wykonywanie orzeczeń o odebraniu osoby wymaga szczególnej ostrożności, ponieważ istnieje ryzyko wyrządzenia dziecku krzywdy fizycznej lub psychicznej. Od kuratora z jednej strony oczekuje się skutecznego działania, natomiast z drugiej ciąży na nim obowiązek dbania o dobro odbieranej osoby. Kurator w każdej sytuacji może odstąpić od czynności przymusowego odebrania, jeżeli wskutek wykonania orzeczenia miałyby doznać poważnego uszczerbku dobro osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Brak jest jednak prawem określonych okoliczności, w których

²³¹ ZSR/500/3/2010/AW

kurator może – czy też powinien – odstąpić od wykonania orzeczenia w przypadku zagrożenia dobra dziecka.

W odpowiedzi²³² Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny poinformował, że przepisy dotyczące przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, które obowiązują od 27 września 2001 r., w okresie bez mała szesnastu lat nie były nowelizowane, gdyż nie budziły co do zasady wątpliwości. Uwagi, jakie resort gromadził na przestrzeni tego czasu o występujących w praktyce problemach od prezesów sądów okręgowych i kuratorów okręgowych, koncentrowały się wokół braku możliwości przeszukiwania pomieszczeń przez policję w celu ujawnienia osoby podlegającej przymusowemu odebraniu w trakcie czynności kuratora sądowego wykonującego postanowienie. Uwzględniając te uwagi, w przygotowanym przez Ministerstwo projekcie ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych (UD123), przewidziano taką możliwość oraz inne rozwiązania mające na celu usprawnienie postępowań dotyczących odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką.

Minister poinformował, że resort prowadzi stały monitoring w zakresie wykonania orzeczeń dotyczących kontaktów z dzieckiem i przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Uzyskane dane wskazują, że problemy z wykonywaniem przymusowego odebrania nie są związane z trudnościami w zakresie interpretacji obowiązujących uregulowań prawnych, lecz wynikają ze skomplikowanych stanów faktycznych (ukrywanie dziecka, odmowa wpuszczenia na teren posesji, konflikt między rodzicami i związany z tym stan psychiczny dziecka), które powodują odstąpienie kuratora od czynności.

Odnosząc się do funkcjonujących przepisów prawa, uznał, że szczegółowe określenie kompetencji podmiotów niosących kuratorowi pomoc nie wydaje się konieczne.

Minister zapewnił jednak, że kwestia dotycząca działań prokuratorów będzie przedmiotem spotkań roboczych przedstawicieli Prokuratury Krajowej i Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości w celu wypracowania właściwej praktyki służącej efektywnemu wykonywaniu orzeczeń o odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką.

²³² Pismo Ministra Sprawiedliwości z 22 grudnia 2017 r. (znak: DL – I – 053 – 11/17/6)

■ Reforma sądownictwa rodzinnego – wystąpienie z 24 lipca 2017 roku

W wystąpieniu²³³ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego Rzecznik Praw Dziecka zaapelował o nowelizację przepisów przywracającą odrębność sądów rodzinnych i obligatoryjność istnienia wydziałów rodzinnych w sądach rejonowych oraz utworzenia wydziałów rodzinnych w sądach okręgowych, a tym samym dwuinstancyjnego sądownictwa rodzinnego.

Zauważył, że obecnie tworzenie wydziałów rodzinnych w sądach rejonowych jest fakultatywne i ustawa nie przewiduje również możliwości tworzenia wydziałów rodzinnych i nieletnich w sądach okręgowych²³⁴.

Zdaniem Rzecznika zniesienie organizacyjnego wyodrębnienia sądów rodzinnych w strukturze sądów powszechnych i dążenie do unifikacji sądownictwa rodzinnego z sądownictwem cywilnym nie miało uzasadnienia. Wskazał szczególną rolę i specyfikę sądownictwa rodzinnego, którego naczelnym celem – odróżniającym go od sądownictwa cywilnego i karnego – jest ochrona interesów osób, które z racji wieku, niepełnosprawności, nieporadności nie są w stanie same bronić swych praw.

Uznał w szczególności, że niezbędne jest wyodrębnienie prawa rodzinnego, którego zadaniem jest realizowanie funkcji ochronnej, podniesionej do rangi równorzędnej z funkcją represyjną prawa karnego i funkcją odszkodowawczą prawa cywilnego. Upoważnia do tego konstytucyjna zasada szczególnej ochrony rodziny. Takiej ochrony nie zapewni w pełni prawo rodzinne, które nie ma swojego autonomicznego miejsca w systemie prawa.

Uzasadniając stanowisko, zwrócił również uwagę na specyfikę spraw rodzinnych. Sędziowie rodinni ingerują w sprawy najbliższe obywateli – stosunki i relacje wewnątrzrodzinne, a wydawane przez nich orzeczenia dotyczą osób, w szczególności dzieci, które nie mogą same o sobie decydować. Celem postępowania opiekuńczego jest przede wszystkim niesienie pomocy rodzinie przeżywającej trudności. Natura spraw opiekuńczych oraz cel postępowania opiekuńczego – dobro dziecka – nakazują obowiązek roztropnego działania sądu. Sędzia rodzinny nie tylko kieruje postępowaniem sądowym i odpowiada za prawidłowe rozstrzygnięcie sprawy, ale również nadzoruje przebieg wykonania wydanych przez siebie orzeczeń.

W wystąpieniu podkreślił jednocześnie, że w sprawach rodzinnych powinni orzekać sędziowie posiadający szczególne kwalifikacje. Do orzekania w kwestiach dotyczących rodziny, dzieci i nieletnich, oprócz znajomości prawa, potrzeba dużego doświadczenia

²³³ ZSR.422.11.2017.MK

²³⁴ art. 16 Prawa o ustroju sądów powszechnych

zawodowego i życiowego oraz szerokiej wiedzy z zakresu etyki, psychologii, psychologii dziecięcej, socjologii i pedagogiki. Niezbędne jest specjalne przygotowanie i specjalizacja w prawie rodzinnym. Sędzia rodzinny musi być osobą wyczerpaną na sprawy rodziny i młodzieży, posiadać umiejętności nawiązywania kontaktów i zdobywania zaufania osób, w których życie ma ingerować.

W odpowiedzi²³⁵ Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny poinformował, że sformułowane postulaty przywrócenia obligatoryjnych wydziałów rodzinnych w sądach rejonowych i ich utworzenia w sądach okręgowych, a tym samym wprowadzenia dwuinstancyjnego sądownictwa rodzinnego były już przedmiotem analizy w resorcie. Korzystając z uprawnień wynikających z ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, Minister powołał w 12 sądach okręgowych wydziały cywilne rodzinne (do rozpoznawania w I instancji spraw rodzinnych oraz do rozpoznawania w drugiej instancji spraw należących do właściwości sądów rodzinnych).

Zaznaczył, że tworząc wydziały w sądach, należało wziąć pod uwagę potrzebę zapewnienia racjonalnej organizacji sądownictwa, ekonomię postępowania sądowego oraz konieczność prawidłowego wykonywania czynności nadzorczych w celu zagwarantowania realizacji prawa obywatela do rozpoznania jego sprawy w rozsądnym terminie.

Podzielił stanowisko, że sędzia rodzinny, poza zespołem cech charakteryzujących każdego sędziego, winien odznaczać się dodatkowymi umiejętnościami, gdyż jego działania mają służyć realizacji i ochronie nadrzędnej przesłanki, na której opiera się prawodawstwo rodzinne, tj. dobru dziecka.

Uznał również, że z uwagi na szczególną rolę sądownictwa rodzinnego wobec trwającej reformy sądownictwa należy rozważyć zasadność zmian w prawie.

■ Informowanie przez sądy zakładów leczenia odwykowego o fakcie przyjęcia osoby zobowiązanej na leczenie odwykowe – wystąpienie z 24 lipca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się²³⁶ do Prezesów Sądów Apelacyjnych z prośbą o uwrażliwienie sędziów na problem nieefektywności stosowania instytucjonalnego zobowiązania osób uzależnionych od alkoholu do poddania się leczeniu odwykowemu oraz związaną z tym konieczność niezwłocznego informowania zakładów leczenia odwykowego o fakcie przyjęcia osoby zobowiązanej do tego.

²³⁵ Pismo Ministra Sprawiedliwości z 3 sierpnia 2017 r. (znak: DSRiN – II – 071 0 17/17)

²³⁶ ZSR.422.14.2017.MK

O tym, że opóźnienia w realizacji postanowień sądów zobowiązujących osoby uzależnione od alkoholu do poddawania się leczeniu w stacjonarnym zakładzie leczenia odwykowego zagrażają dobru dzieci Rzecznik wcześniej alarmował²³⁷ Ministra Zdrowia, wskazując między innymi, że efektywność systemu przeciwdziałania alkoholizmowi w zakresie zapewnienia odpowiedniej liczby miejsc w zakładach leczniczych dla osób skierowanych orzeczeniem sądu na leczenie odwykowe jest bardzo niska.

W odpowiedzi²³⁸ Minister Zdrowia poinformował, że zdarzają się przypadki, gdy sądy zwracają się jednocześnie do kilku zakładów leczenia odwykowego o wyznaczenie terminu przyjęcia dla osoby zobowiązanej do poddania się leczeniu odwykowemu. W momencie przyjęcia pacjenta na leczenie sądy nie informują o powyższym pozostałych podmiotów leczniczych, co skutkuje zawyżaniem statystyki w zakresie liczby osób oczekujących na przyjęcie na leczenie odwykowe.

Podnieść należy, że takie działanie nie tylko wpływa na statystyki, ale może również przedłużać czas oczekiwania osób zobowiązanych do poddania się leczeniu odwykowemu na przyjęcie do szpitala. Na skutek zaś niesprawnie funkcjonującego systemu cierpią dzieci. Bardzo długi czas oczekiwania osób zobowiązanych do poddania się leczeniu na przyjęcie do szpitala znacząco obniża skuteczność instytucjonalnego zobowiązania do poddania się leczeniu odwykowemu, które w założeniu służy usunięciu zagrożenia, jakie osoby nadużywające alkoholu stwarzają w relacjach rodzinnych i społecznych. Przewlekłe postępowanie sprawia, że osoby uzależnione od alkoholu pozostają w swoich rodzinach i środowisku, a pod wpływem alkoholu nadal stwarzają zagrożenie dla życia i zdrowia domowników oraz innych osób.

■ Specjalistyczna pomoc świadczona rodzinie – wystąpienie z 25 lipca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się²³⁹ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w związku z problemem dostępności rodzin do placówek oraz specjalistów zajmujących się terapią, poradnictwem i inną stosowną pomocą. Podniósł, że podstawowym celem działania sądów opiekuńczych, poza orzekaniem, jest niesienie pomocy rodzinie, która przeżywa trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Jego zdaniem sądy rodzinne powinny również wypełniać zadania związane z mediacją, profilaktyką i terapią, by w ten sposób zmierzać do kształtowania w rodzicach pożądanych postaw rodzicielskich.

²³⁷ ZSR.422.11.2016.MK

²³⁸ ZP-P.073.9.2016(3)

²³⁹ ZSR.422.13.2017.MK

Rzecznik podkreślił, że w świetle obowiązujących przepisów w sytuacji zagrożenia dobra dziecka sąd opiekuńczy może zobowiązać rodziców do określonego postępowania, w szczególności skierować ich do specjalistycznych placówek. Często również sami rodzice poszukują profesjonalnego wsparcia i pomocy w rozwiązywaniu problemów opiekuńczo-wychowawczych. Tymczasem do Rzecznika docierają sygnały, że w Polsce brakuje odpowiedniej liczby placówek i specjalistów, do których można skierować rodzinę w kryzysie.

W ocenie Rzecznika specjalistyczna pomoc świadczona dzieciom i ich rodzicom, aby była realna i skuteczna, powinna być kompleksowa, bezpłatna, dostępna w miejscu zamieszkania rodziny i w możliwie jak najkrótszym terminie. Podkreślił znaczenie szerokiego dostępu potrzebujących rodzin do różnych specjalistów – pedagogów, psychologów, psychoterapeutów, terapeutów rodzin.

Zwracając się do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, podniósł również, że właściwe zabezpieczenie potrzeb rodziny w omawianym zakresie sprzyjać będzie jej integralności oraz spowoduje, że sądy nie będą musiały podejmować najbardziej drastycznych środków, zwłaszcza polegających na umieszczaniu małoletniego poza rodziną biologiczną.

W odpowiedzi²⁴⁰ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że jednym z działań podjętych w celu zapobiegania nadmiernemu umieszczaniu dzieci poza rodziną było przyjęcie rozwiązań prawnych zawartych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Istotą ich jest stworzenie spójnego systemu narzędzi opieki nad dzieckiem i rodziną, w sytuacji, gdy ma ona trudności w prawidłowym wypełnianiu swoich funkcji, głównie w obszarze opiekuńczo-wychowawczym. Działania podejmowane w ramach stworzonego systemu mają zapewnić rodzinie taką pomoc, aby w jej efekcie wyeliminowane zostało zagrożenie zabrania dziecka z rodziny lub zapewniony został szybki powrót małoletniego, który z uwagi na jego dobro musiał okresowo zostać umieszczony w pieczy zastępczej. Wskazał przy tym na przyjęte w omawianej ustawie rozwiązania, takie jak powołanie asystenta rodziny, odpowiedzialnego za zapewnienie wszechstronnej pomocy rodzinom mającym problem z prawidłowym wypełnianiem funkcji opiekuńczo-wychowawczej.

Jednocześnie Minister zadeklarował poparcie dla wszelkich działań na rzecz zapewnienia dzieciom i ich rodzinom realnego dostępu do specjalistycznej pomocy, a zaproponowany przez Rzecznika pomysł zidentyfikowania specjalistycznych ośrodków stacjonarnej pomocy oferowanej dzieciom i ich rodzinom będzie wzięty pod uwagę.

²⁴⁰ DSR.I.8300.70.2017.MT

■ Funkcjonowanie asystentów rodziny – wystąpienie z 24 sierpnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu²⁴¹ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wniósł o udzielenie informacji w zakresie podjętych działań oraz ich efektach w celu wykonania zaleceń Najwyższej Izby Kontroli zawartych w informacji o wynikach kontroli pt. „Funkcjonowanie asystentów rodziny w świetle ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej”²⁴².

Podniósł, że NIK, oceniając w 2015 r. realizację zadań asystentów rodziny w zakresie dotyczącym wspierania rodzin mających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, wskazała, obok trudności z zapewnieniem finansowania działalności asystentów, na problem nieuregulowania na gruncie ustawowym zasad współpracy asystenta z kuratorem sądowym.

Najwyższa Izba Kontroli rekomendowała Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej, aby w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości podjął działania zmierzające do znowelizowania ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej i wprowadzenia obowiązku współpracy asystentów rodziny z kuratorami sądowymi w obszarze wspólnej diagnostyki i oddziaływania na rodzinę – zarówno w stosunku do rodzin objętych nadzorem kuratorskim, jak i tych, których dzieci umieszczono w systemie pieczy zastępczej. Zwróciła też uwagę na potrzebę prowadzenia przez resort, we współpracy między innymi z ośrodkami naukowymi i organizacjami pozarządowymi, działań wspierających wypracowanie standardów pracy asystenta.

W odpowiedzi²⁴³ Minister, odnosząc się do zalecenia Najwyższej Izby Kontroli w kwestii standaryzacji pracy asystentów rodziny w zakresie opracowania wzorów dokumentów, poinformował, że tak szczegółowe dookreślenie tych kwestii może uniemożliwić realizację zadania własnego, jakim jest kreowanie przez wójta/burmistrza/prezydenta indywidualnych rozwiązań organizacyjnych. Standardy pracy asystenta rodziny są określone nie tylko w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ale również w innych ustawach, w tym samorządowych, oraz w Kodeksie postępowania administracyjnego.

Minister powołał się również na funkcjonowanie „Programu asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej na rok 2017”, którego celem jest wspieranie jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego w rozwoju systemu

²⁴¹ ZSR.422.17.2017.ER

²⁴² Nr eweid.35/2015/P/14/048/KPS

²⁴³ DSR.I.073.33.2017.AKU

wspierania rodzin, w tym zwiększenie dostępu do usług asystenta rodziny w gminie oraz do usług koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie. Podkreślił, że ważnym elementem Programu stało się promowanie gmin i powiatów zapewniających odpowiednią stabilizację zatrudnienia i poczucie bezpieczeństwa zawodowego zarówno asystentom rodziny, jak i koordynatorom rodzinnej pieczy zastępczej.

Jednocześnie poinformował, że wyniki kontroli NIK zostaną przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wykorzystane w kontekście ewentualnego dokonania niezbędnych zmian legislacyjnych służących rozwojowi asystentury rodziny w Polsce.

■ Realizacja standardów pracy ośrodków adopcyjnych – wystąpienie z 24 sierpnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się²⁴⁴ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o udzielenie informacji o wynikach przeprowadzonej w resorcie analizy uwag i propozycji rozwiązań zawartych w opracowanych i przekazanych przez Rzecznika w 2016 r. „Standardach realizacji zadań ośrodków adopcyjnych”. Jednocześnie wystąpił o udzielenie informacji w zakresie wykonanych prac celem wdrożenia zaproponowanych rozwiązań do codziennej praktyki organizacji pracy ośrodków adopcyjnych oraz czy i w jakim zakresie zaplanowano wprowadzenie postulowanych zmian w prawie.

Podniósł, że wobec powtarzających się w 2017 r. sygnałów o problemach w funkcjonowaniu ośrodków adopcyjnych aktualna pozostaje potrzeba ujednolicenia procedur ich działania. Rzecznik zaznaczył również, że wprowadzenie proponowanych zmian służyć będzie dzieciom przebywającym w pieczy zastępczej, zgłoszonym do ośrodka adopcyjnego, w znalezieniu dla nich rodzin, które zapewnią im prawidłowe warunki życia i wychowania. Określenie standardów pracy ośrodków adopcyjnych sprzyjać będzie świadomemu podjęciu decyzji o adopcji rodzicom adopcyjnym, a także zapewnieniu im profesjonalnego wsparcia w okresie postadopcyjnym.

W odpowiedzi²⁴⁵ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że w resorcie trwają prace nad nowelizacją ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Zaznaczył, że w związku z tym szczegółowe ustosunkowanie się do proponowanych przez Rzecznika propozycji standardów pracy ośrodków adopcyjnych będzie możliwe po sformułowaniu konkretnych rozwiązań w projekcie planowanej nowelizacji.

²⁴⁴ ZSR.422.31.2016.MS

²⁴⁵ DSR.I.073.31.2017.PW/MK

Rzecznik nadal będzie podejmował działania na rzecz wprowadzenia do realizacji przygotowanych w Biurze Rzecznika Praw Dziecka standardów pracy ośrodków adopcyjnych.

■ **Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym – wystąpienie z 25 sierpnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu²⁴⁶ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego wniósł o przekazanie informacji, na jakim etapie znajdują się prace legislacyjne mające na celu zagwarantowanie dzieciom wysłuchiwanym w postępowaniu cywilnym szczególnych ochronnych warunków podczas tej czynności, odpowiadających standardom określonym w art. 185a i 185b k.p.k. Wcześniej Rzecznik został poinformowany przez Ministra, że w resorcie trwają prace analityczne zmierzające do przygotowania koncepcji zmian ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego w zakresie dotyczącym przepisów regulujących wysłuchanie dziecka. W wystąpieniu przypomniał, że od lat zwraca uwagę²⁴⁷, że specjalne środki służące ochronie dzieci związane z ich udziałem w postępowaniach sądowych w sprawach karnych i cywilnych znacznie się od siebie różnią, co wskazuje na nierówne traktowanie dzieci.

W odpowiedzi²⁴⁸ Minister Sprawiedliwości poinformował, że kontynuowane są prace zmierzające do przygotowania projektu ustawy zmieniającej Kodeks postępowania cywilnego w zakresie dotyczącym przepisów regulujących wysłuchanie dziecka. Z uwagi na to, że projekt nie uzyskał jeszcze ostatecznego kształtu, nie jest możliwe wskazanie konkretnych rozwiązań, które zostaną zaproponowane w powyższym obszarze, jak również nie jest możliwe określenie, kiedy projekt zostanie skierowany do uzgodnień międzyresortowych, konsultacji publicznych i opiniowania.

■ **Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych – wystąpienie z 6 listopada 2017 roku**

Kontynuując działania, Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu²⁴⁹ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wniósł o informację, czy resort dostrzega potrzebę zmian obowiązujących przepisów dotyczących organizacji rodzin wspierających, a jeśli tak, to czy w resorcie prowadzone są prace legislacyjne w przedmiotowym zakresie. Tym samym

²⁴⁶ ZSR.422.18.2017.MK

²⁴⁷ ZSR.422.19.2015.MK

²⁴⁸ DL-I-053-13/17

²⁴⁹ ZSR.422.24.2015.MK

nawiązał do wcześniejszego wystąpienia²⁵⁰, w którym zwracał uwagę na potrzebę rozwoju i propagowania idei rodzin wspierających.

W wystąpieniu Rzecznik wskazał, że wsparciu usług skierowanych do rodzin wychowujących dzieci – obok podejmowanych przez resort działań promujących „dobre praktyki” – mają służyć m.in. środki na zwiększenie podaży tych usług, przewidziane w ramach nowej perspektywy finansowej 2014–2020 w regionalnych programach operacyjnych. Podniósł również, że w 2016 r. liczba rodzin wspierających w Polsce wynosiła 66, co oznacza spadek w stosunku do 2015 r., kiedy funkcjonowały 82 rodziny. Z informacji Rady Ministrów o realizacji w 2016 r. ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynikało, że: *„dużym problemem gmin jest brak uregulowań prawnych odnośnie do umowy podpisywanej przez wójta z rodziną wspierającą”*, dlatego Rzecznik zwrócił uwagę, że w pierwszej kolejności przyznawana jest pomoc rodzinie przeżywającej trudności w formie rodziny wspierającej, a następnie ustanawiana jest rodzina wspierająca, z którą zawierana jest umowa określająca zasady zwrotu kosztów związanych z udzielaniem pomocy. *Wskazał, że wójt zawiera umowę, jednakże z przepisów nie wynika, jaka to jest umowa i które przepisy mają do niej zastosowanie.*

W odpowiedzi²⁵¹ Minister poinformował, że wsparcie rodziny biologicznej wychowującej dzieci jest jednym z ważniejszych zadań samorządu gminy, a jednostki samorządu odpowiedzialne za wsparcie rodzin w wypełnianiu ich funkcji opiekuńczo-wychowawczych wobec małoletnich winny dołożyć wszelkich starań, aby pomoc ta była adekwatna do diagnozowanych potrzeb. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadziła narzędzia umożliwiające skuteczną pomoc rodzinie – zarówno na etapie profilaktyki, jak i w sytuacjach kryzysowych. Obok coraz szerzej wykorzystywanych narzędzi, tj. asystenta rodziny i placówek wsparcia dziennego, ustawa uregulowała wsparcie realizowane przez rodziny wspierające. Jednakże, mimo istniejących uregulowań prawnych w tym zakresie, obserwuje się mniej dynamiczny rozwój tego typu usług społecznych w porównaniu do usług realizowanych przez asystenta rodziny czy placówki wsparcia dziennego.

Jednocześnie wskazał, że w przygotowywanym w resorcie projekcie ustawy zmieniającej ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej planowane jest wprowadzenie zmian również w odniesieniu do tematyki rodzin wspierających – poprzez

²⁵⁰ ZSR.422.24.2015.MK

²⁵¹ DSR.I.073.47.2017.AKU

wprowadzenie mechanizmów zachęcających rodziny do pełnienia takiej funkcji, a gminy do powoływania większej liczby rodzin wspierających.

■ **Ochrona praw dziecka adoptowanego w kontekście proponowanych zmian w ustawie o Sądzie Najwyższym – wystąpienie z 30 listopada 2017 roku**

W wystąpieniu²⁵² do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej Rzecznik Praw Dziecka przedstawił uwagi i propozycje zmian do projektu ustawy o Sądzie Najwyższym.

W przekazanej opinii podkreślił, że projektowany akt prawny zakłada nadanie Rzecznikowi Praw Dziecka dodatkowych kompetencji w zakresie możliwości wnoszenia skargi nadzwyczajnej – w zakresie jego właściwości. W tym kontekście zauważył, że w sprawach rodzinnych zasada pewności prawa ma fundamentalne znaczenie. W przypadku spraw, w których orzeczono o pozbawieniu władzy rodzicielskiej oboje rodziców, a następnie orzeczono adopcję dziecka, pewność prawa jest jedyną gwarancją zabezpieczenia dobra dziecka.

Wskazał również, że co do zasady niedopuszczalnym jest wzruszanie prawomocnych orzeczeń adopcyjnych z uwagi na skutki prawne adopcji, określone w art. 121 k.r.i.o. Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje wprowadzić możliwość rozwiązania przysposobienia niepełnego (art. 125), ale podmiotami uprawnionymi do złożenia takiego żądania są wyłącznie adoptujący lub adoptowany. Dodatkowo rozwiązanie adopcji może nastąpić jedynie z ważnych powodów. Jeżeli miałoby ucierpieć dobro małoletniego dziecka rozwiązanie adopcji niepełnej – mimo wystąpienia ważnych powodów – nie jest możliwe. W odniesieniu do adopcji pełnej (art. 124¹) Kodeks przewiduje całkowity zakaz rozwiązania adopcji (art. 125¹).

Mając na uwadze wskazany stan prawny, w przypadku uwzględnienia zasadności skargi nadzwyczajnej w zakresie orzeczeń o pozbawieniu władzy rodzicielskiej i adopcji powstałby stan prawny i faktyczny, w którym dziecko adoptowane miałoby równocześnie dwie pary rodziców: biologicznych i adopcyjnych.

Rzecznik przypomniał także, że w sprawach o wykonywanie władzy rodzicielskiej rodzic w każdym czasie może wystąpić do sądu o zmianę sposobu jej sprawowania, dlatego nowa instytucja w postaci skargi nadzwyczajnej nie będzie miała tu zastosowania.

Wskazał równocześnie, że konieczne jest uzupełnienie przepisu § 3. w proj. art. 87 poprzez dodanie słowa „przysposobienie” po słowie „ustalającego”.

²⁵² ZSR.422.24.2017.SU

■ **Termin na uregulowanie sytuacji prawnej dziecka przebywającego w pieczy zastępczej – wystąpienie z 15 grudnia 2017 roku**

Kontynuując działania, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się²⁵³ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o rozważenie zasadności nowelizacji art. 47 i 100 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej poprzez skrócenie terminu, w którym powinno dojść do ostatecznego uregulowania sytuacji dziecka, tj. do 6 miesięcy.

Rzecznik, powołując się na Informację Najwyższej Izby Kontroli z 23 lutego 2017 r. dotyczącą wyników kontroli pn. *Działania powiatów w zakresie tworzenia i wsparcia rodzin zastępczych*, z której wynikało, że system pieczy zastępczej nie zapewnia dzieciom w zadowalającym stopniu zakładanego w ustawie stabilnego środowiska wychowawczego, a przyjęta w ustawie hierarchia celów: powrót do rodziny biologicznej – adopcja – opieka i wychowanie w środowisku zastępczym – nie jest osiągnięta, zauważył, że wbrew założeniom ustawodawcy pobyt w pieczy w większości przypadków ma charakter stały.

Niewielki odsetek dzieci, które trafiły do pieczy zastępczej, ma możliwość trwałego wyjścia z systemu przed osiągnięciem pełnoletności (powrót do rodziny biologicznej albo adopcja) – w skali kraju rocznie jest to tylko ok. 6% w grupie dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej (4,4% dla całej pieczy zastępczej). W latach 2013–2015 w skontrolowanych powiatach rodziny zastępcze opuszczało rocznie tylko 14% dzieci. Ponad 35% tej grupy stanowili pełnoletni usamodzielnieni wychowankowie, 25% dzieci wróciło do rodzin biologicznych, a 18% zostało adoptowanych. Aż 33% wychowanków opuszczających pieczę zastępczą to dzieci, które osiągnęły w pieczy zastępczej pełnoletność. W przypadku tych dzieci nie było możliwe doprowadzenie ani do powrotu do rodziny biologicznej, ani do adopcji. Podobne tendencje występowały w skali kraju. W kontekście potrzeby zapewnienia dzieciom stabilnego środowiska wychowawczego Najwyższa Izba Kontroli wskazała m.in. na celowość nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej poprzez skrócenie terminu 18 miesięcy, po którym organizator pieczy zastępczej w przypadku, gdy nie ustały przyczyny umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, występuje do sądu z wnioskiem o wszczęcie postępowania o uregulowanie sytuacji prawnej dziecka. Na taką konieczność wskazują także organizatorzy pieczy zastępczej.

Rzecznik podkreślił, że również na tle prowadzonych spraw dostrzega potrzebę skrócenia terminu uregulowania sytuacji prawnej dziecka przebywającego w pieczy zastępczej, argumentując, że przedłużający się pobyt dziecka w pieczy zastępczej często utrudnia powrót dziecka do rodziny biologicznej albo zmniejsza jego szanse na adopcję.

²⁵³ ZSR.422.26.2017.MK

Uznał, że z uwagi na prawo dziecka do wychowania w rodzinie oraz stabilnego środowiska wychowawczego sytuacja prawna dziecka powinna być uregulowana w terminie nie dłuższym niż 6 miesięcy od dnia umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej. Termin ten jest wystarczający do oceny możliwości powrotu dziecka do jego rodziny.

W odpowiedzi²⁵⁴ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że dokonywany w resorcie przegląd ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie został jeszcze zakończony. Działania resortu koncentrują się w szczególności na rozwiązaniach dotyczących wspierania rodzin, deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej i rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej. Celem planowanych zmian jest przede wszystkim wzmocnienie narzędzi wspierania rodziny, tak by liczba dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej ulegała dalszemu stopniowemu zmniejszaniu, a także pozyskanie nowych kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej czy chętnych do prowadzenia rodzinnego domu dziecka, tak aby dzieciom umieszczanym w pieczy zastępczej zapewnić optymalne warunki rozwoju. Jednocześnie poinformował, że w ramach przeglądu analizie zostanie poddana również propozycja skrócenia terminu, o którym mowa w art. 47 ust. 7 i art. 100 ust. 4a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

■ Rozwiązanie stosunku adopcji (wyniki analizy akt sądowych) – wystąpienie z 29 grudnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka, przedstawiając wyniki przeprowadzonej przez niego analizy spraw sądowych o rozwiązanie stosunku adopcji, wystąpił²⁵⁵ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o podjęcie działań, w tym legislacyjnych i nadzorczych, w celu skuteczniejszego zabezpieczenia praw dzieci w tego rodzaju sprawach.

Zaznaczył, że adopcja jest najwłaściwszym sposobem na znalezienie dziecku, które nie może wychowywać się w rodzinie biologicznej, środowiska rodzinnego, gwarantującego wszechstronny rozwój poprzez zaspokojenie potrzeb psychicznych, fizycznych, społecznych, moralnych i duchowych dziecka, kształtujących jego osobowość. Będąc zdarzeniem prawnym, powodującym powstanie takiego samego stosunku, jaki istnieje między rodzicami biologicznymi i ich dziećmi, adopcja powinna być węzłem trwałym i tylko szczególnie ważne przyczyny mogą prowadzić do jej rozwiązania. Zgodnie z art. 125 § 1 k.r.i.o. rozwiązanie stosunku przysposobienia może nastąpić wyłącznie orzeczeniem sądu i tylko z ważnych powodów. Rozwiązanie stosunku przysposobienia nie jest dopuszczalne, jeżeli wskutek

²⁵⁴ DSR.I.8301.1.2018.MT

²⁵⁵ ZSR.422.27.2017.ER

takiego orzeczenia miałyby ucierpieć dobro dziecka. Sąd, orzekając rozwiązanie stosunku przysposobienia, może, stosownie do okoliczności, utrzymać w mocy wynikające z adopcji obowiązki alimentacyjne.

Podkreślił, że rozwiązanie każdego stosunku adopcji pociąga za sobą negatywne następstwa, przede wszystkim dla stron tego stosunku rodzinno-prawnego, ale także negatywne skutki społeczne. Z chwilą rozwiązania stosunku adopcji ustają jej skutki, przez co zrywa się więź rodzinną nie tylko między adoptującym a adoptowanym, ich krewnymi, ale także między adoptowanym a innymi dziećmi adoptującego.

Z uwagi na społeczną doniosłość instytucji adopcji w 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka dokonał analizy spraw o rozwiązanie stosunku adopcji. Badaniem objęto 507 akt spraw sądowych dotyczących rozwiązania stosunku adopcji, w których postępowania prowadzone były w latach 2010–2017.

Analiza akt ujawniła, że postępowania o rozwiązanie stosunku adopcji nie są prowadzone w sposób w pełni gwarantujący ochronę dobra małoletniego adoptowanego. Dostrzeżono następujące nieprawidłowości:

- sądy nie korzystały z mediacji;
- bardzo rzadko sądy przeprowadzały dowód z opinii biegłych, w tym rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego/opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów;
- brak właściwej reprezentacji małoletnich adoptowanych;
- brak wysłuchania dziecka adoptowanego;
- mała aktywność procesowa prokuratorów;
- brak rozstrzygnięcia odnośnie obowiązku alimentacyjnego na rzecz dziecka adoptowanego;
- brak należytej staranności w gromadzeniu i przeprowadzaniu dowodów przez sąd.

W odpowiedzi²⁵⁶ Minister Sprawiedliwości poinformował, że przekazał wystąpienie Rzecznika Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, celem zapoznania i włączenia problematyki dotyczącej prawidłowej realizacji wymagań procesowych w sprawach o rozwiązanie przysposobienia do planu szkoleń na 2019 r. Poinformował także, że z uwagi na wyrażone zastrzeżenia Rzecznika odnośnie małej aktywności procesowej prokuratorów, wystąpienie zostało przekazane do Prokuratury Krajowej.

²⁵⁶ DSRiN-II-071-2/18/4

Zdaniem Ministra nieprawidłowości pojawiające się w praktyce orzeczniczej sądów rodzinnych wynikają nie tyle z niejasności przepisów, czy ich utrwalonej już wykładni, co z braku stosowania regulacji *in casu* – w znaczeniu nieuwzględniania w okolicznościach danej sprawy. Podkreślił przy tym, że praktyka orzecznicza może być korygowana jedynie przez Sąd Najwyższy w drodze tzw. nadzoru judykacyjnego nad sądami powszechnymi.

2.2. Sprawy indywidualne związane z prawem do wychowania w rodzinie

■ władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem

W polskim ustawodawstwie nie ma wprost wyrażonej definicji władzy rodzicielskiej. Powszechnie przyjęło się, że jest to kompleks wzajemnie powiązanych ze sobą praw i obowiązków rodziców w stosunku do osoby i majątku dziecka, a także jego reprezentowanie przed organami państwowymi oraz innymi podmiotami lub zespół praw i obowiązków rodziców względem dziecka, mających na celu zapewnienie mu właściwej pieczy i strzeżenia jego praw i interesów.

Podstawowym kryterium, które determinuje i wyznacza treść władzy rodzicielskiej, jest dobro dziecka, dlatego władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak wymaga tego dobro dziecka i interes społeczny. Rodzice są obowiązani osobiście wychowywać dziecko i kierować nim. Powstanie tej władzy i jej istnienie jest niezależne od tego, czy rodzice pozostają w związku małżeńskim, czy też nie. Zakres władzy rodzicielskiej jest dla obojga rodziców jednakowy. Trwa aż do momentu osiągnięcia przez dziecko pełnoletności, po czym wygasa z mocy prawa.

W 2017 r. do Rzecznika Praw Dziecka wpływały liczne sprawy dotyczące realizacji władzy rodzicielskiej. Rodzice małoletnich, którzy najczęściej byli osobami zgłaszającymi, zwracali się o podjęcie interwencji w granicach kompetencji określonych przepisami ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka.

Rzecznik podejmował również sprawy zgłaszane przez osoby trzecie bądź instytucje, m.in. sądy, ośrodki pomocy społecznej czy szkoły, które – wskazując na możliwe naruszenie dobra dziecka – wnioskowały o wsparcie i pomoc.

Za przykład może posłużyć sprawa²⁵⁷ zgłoszona przez asystenta rodziny. Z przekazanych informacji wynikało, że dzieci nie mają zapewnionej odpowiedniej opieki ze strony matki i jej konkubenta, są zaniedbane higienicznie i chodzą do szkoły nieprzygotowane. Partner matki miał nadużywać alkoholu, pod wpływem którego wszczynał

²⁵⁷ ZSR.442.79.2017.SU

awantury domowe. Natomiast matka zrezygnowała ze współpracy z asystentem. Z uwagi na niewłaściwą opiekę nad dziećmi ośrodek zawiadomił sąd opiekuńczy, który nie zabezpieczył dobra małoletnich.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do sądu o udostępnienie akt sprawy. Analiza zgromadzonego materiału dowodowego oraz informacji udostępnionych przez ośrodek pomocy społecznej wskazała, że wobec dzieci od dłuższego czasu występowały poważne zaniedbania opiekuńczo-wychowawcze.

Z uwagi na zagrożenie dobra dzieci Rzecznik niezwłocznie zgłosił udział w toczącym się postępowaniu na prawach przysługujących prokuratorowi. W piśmie procesowym wniósł o wydanie postanowienia na czas toczącego się postępowania i ustanowienie nadzoru kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej oraz zobowiązanie matki do podjęcia warsztatów zwiększających kompetencje wychowawcze i systematycznej współpracy z pracownikami socjalnymi, w tym z asystentem rodziny. Jednocześnie Rzecznik złożył do sądu wniosek o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych psychologa i psychiatry na okoliczność stanu zdrowia uczestniczki postępowania, w tym istnienia ewentualnych chorób psychicznych i zaburzeń osobowościowych, wskazanie czy i jaki wpływ na funkcjonowanie małoletnich ma stan zdrowia psychicznego matki, określenie przez biegłych, jaka forma pomocy i wsparcia dla rodziny byłaby odpowiednia.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika. W uzasadnieniu postanowienia wydanego w trybie zabezpieczenia wskazał, że poddanie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej matki małoletnich nadzorowi kuratora pozwoli na bieżące monitorowanie sytuacji w rodzinie oraz umożliwi podjęcie właściwych działań w toku dalszego postępowania. Jednocześnie dopuścił dowód z opinii biegłych z opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych uczestniczki postępowania.

Rzecznik monitoruje sytuację małoletnich, analizuje sprawozdania kuratora oraz informacje od asystenta rodziny. Po otrzymaniu opinii biegłych podejmie decyzję w zakresie konieczności podjęcia dalszych czynności.

Kolejnym przykładem może być sprawa²⁵⁸ zgłoszona przez dyrektora szkoły podstawowej, do której uczęszczało rodzeństwo. W treści zawiadomienia skierowanego do Rzecznika Praw Dziecka dyrektor podniósł, że dzieci nie mają zapewnionej właściwej opieki ze strony rodziców. Małoletni przychodzą do szkoły zaniedbani higienicznie, a jedno z dzieci zgłosiło pedagogowi szkolnemu, że wobec niego stosowana jest przemoc w postaci kar cielesnych. Skarżyło się, że jest gorzej traktowane niż rodzeństwo przyrodnie. Rodzice nie

²⁵⁸ ZSR.442.69.2016.SU

współpracowali ze szkołą. Poinformował również, że w sądzie rejonowym toczy się postępowanie o ograniczenie władzy rodzicielskiej, w którego toku sąd dotychczas nie zabezpieczył dobra małoletnich.

Rzecznik niezwłocznie zwrócił się do gminnego ośrodka pomocy społecznej o informacje dotyczące sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dzieci oraz zażądał udostępnienia akt sprawy sądowej.

Analiza akt sądowych – zebrany przez sąd obszerny materiał dowodowy, m.in. protokoły przesłuchań uczestników postępowania oraz świadków i informacje udostępnione przez gminny ośrodek pomocy społecznej – wskazały, że sytuacja małoletnich nie jest prawidłowa i wymaga zabezpieczenia.

Rzecznik zgłosił udział w sprawie o ograniczenie władzy rodzicielskiej i wniosł o udzielenie zabezpieczenia na czas toczącego się postępowania poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej, zobowiązanie rodziców do podjęcia warsztatów zwiększających ich kompetencje wychowawcze oraz systematycznej współpracy z pracownikami socjalnymi, w tym z asystentem rodziny, jak też zapewnienia dzieciom terapii psychologicznej.

Na rozprawie uczestnicy postępowania ustosunkowali się do wniosku Rzecznika. Wyrazili zgodę na współpracę z kuratorem sądowym i z asystentem rodziny oraz zadeklarowali, że zapewnią małoletnim terapię psychologiczną.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia. Rodzice podjęli współpracę z kuratorem sądowym oraz asystentem rodziny, zapewnili dzieciom terapię. Po zapoznaniu się ze sprawozdaniami kuratora sąd zakończył postępowanie opiekuńcze. W orzeczeniu końcowym ograniczył władzę rodzicielską uczestników nad małoletnimi przez poddanie jej nadzorowi kuratora, zobowiązał ich do współpracy z asystentem rodziny oraz do zapewnienia małoletnim terapii psychologicznej.

Przykładem kolejnej sprawy²⁵⁹ dotyczącej władzy rodzicielskiej może być wniosek przewodniczącego wydziału rodzinnego i nieletnich sądu rejonowego o rozważenie możliwości przystąpienia Rzecznika do postępowania dotyczącego małoletnich, prowadzonego w przedmiocie wydania zarządzeń opiekuńczych. Sąd z urzędu przesłał akta sprawy. Z ich analizy wynikało, że rodzina korzystała z pomocy ośrodka pomocy społecznej, oraz miała przydzielonego asystenta rodziny. W sprawie został zlecony kontrolny wywiad kuratora sądowego. Stwierdził on, że rodzina wymaga pomocy i wsparcia instytucji, jak też korekty postaw rodzicielskich.

²⁵⁹ ZSR.441.1816.2015.AM

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do ośrodka pomocy społecznej o udzielenie informacji dotyczącej sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dzieci, w tym o wskazanie, jakiego rodzaju pomoc została udzielona rodzinie małoletnich, czy opracowano plan pracy z rodziną oraz czy jest możliwe zapewnienie rodzicom udziału w warsztatach umiejętności rodzicielskich.

Z przekazanych informacji wynikało, że rodzina od kilku lat korzysta ze wsparcia ośrodka. Ośrodek podejmował działania mające na celu zaktywizowanie zawodowe rodziców małoletnich oraz udzielił wsparcia w postaci asystenta rodziny, z którego zrezygnowała. Rodzina zamieszkiwała w budynku, w którym brakowało właściwych warunków do zamieszkiwania dzieci. Jednocześnie ośrodek wskazał, że rodzice mogą skorzystać z warsztatów w poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym możliwy jest udział w całorocznych warsztatach, które są bezpłatne.

Rzecznik poinformował sąd, że na obecnym etapie postępowania nie znalazł podstaw do zgłoszenia udziału w toczącym się postępowaniu sądowym. Jednocześnie zaznaczył, że ze względu na szeroko pojęte dobro dzieci zasadne byłoby rozważenie przez sąd wydania zarządzeń mających na celu udzielenie rodzicom małoletnich pomocy i wsparcia w trybie art. 100 k.r.i.o poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego oraz zobowiązanie rodziców do systematycznej współpracy z nim oraz z asystentem rodziny. Wskazał również na konieczność udziału rodziców w warsztatach umiejętności rodzicielskich.

Ponadto Rzecznik zwrócił się do ośrodka pomocy społecznej o niezwłoczne przydzielenie rodzinie asystenta rodziny, jak również podjął decyzję o stałym monitorowaniu postępowania sądowego oraz czynności podejmowanych przez pracowników ośrodka.

Zintensyfikowane działania sądu, ośrodka pomocy społecznej i przedstawicieli gminy spowodowały, że rodzice przeprowadzili się do innego miejsca zamieszkania oraz podjęli działania mające na celu poprawę sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dzieci.

Sąd wziął pod uwagę wnioski Rzecznika i zobowiązał rodziców do stałej i systematycznej współpracy z ośrodkiem pomocy społecznej, a kontrolę nad sposobem wykonywania władzy rodzicielskiej powierzył kuratorowi sądowemu.

Sytuacja dzieci uległa poprawie, rodzina zaczęła m.in. systematycznie współpracować z kuratorem i pracownikiem socjalnym.

Innym przykładem może być podjęta z urzędu sprawa²⁶⁰ dotycząca pobicia przez partnera matki dwumiesięcznego chłopca.

²⁶⁰ ZSR.442.41.2016.SU

Niezwłocznie po uzyskaniu informacji o zdarzeniu Rzecznik zwrócił się do właściwych instytucji o udzielenie szczegółowych informacji, w tym o czynnościach podjętych w sprawie.

Analiza udostępnionych informacji wykazała, że matka małoletniego po narodzinach syna nie korzystała z pomocy i wsparcia ośrodka pomocy społecznej oraz zamieszkała z partnerem, którego znała krótko. Ojcostwo dziecka nie było ustalone. Małoletni przebywał w szpitalu, jego stan lekarze określali jako poważny. Sąd rodzinny wszczął z urzędu postępowanie w przedmiocie pozbawienia matki władzy rodzicielskiej nad chłopcem, w którego toku wydał postanowienie w trybie zabezpieczenia – na czas toczącego się postępowania umieścił małoletniego w pieczy zastępczej.

Rzecznik niezwłocznie zgłosił udział w toczącym się postępowaniu na prawach przysługujących prokuratorowi oraz podjął decyzję o stałym monitorowaniu sytuacji zdrowotnej i opiekuńczej chłopca.

Analiza akt opiekuńczych wykazała, że matka małoletniego nie posiadała właściwych predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych, aby sprawować władzę rodzicielską nad chłopcem. Pozostawiła syna pod opieką partnera, którego znała zaledwie od kilku tygodni. Po wypisaniu dziecka ze szpitala i umieszczeniu w pieczy zastępczej nie interesowała się dzieckiem, sporadycznie je odwiedzała. W trakcie spotkań z synem nie angażowała się w opiekę nad nim. Nie interesowała się również jego stanem zdrowia.

Wobec poczynionych ustaleń Rzecznik na rozprawie przed sądem złożył wniosek o pozbawienie matki władzy rodzicielskiej.

Sąd uwzględnił stanowisko Rzecznika i pozbawił matkę władzy rodzicielskiej nad chłopcem.

W ramach podejmowanych czynności Rzecznik zwrócił się również do prokuratora o udostępnienie akt postępowania przygotowawczego. Analiza materiału dowodowego zgromadzonego w postępowaniu wskazywała, że wobec konkubenta matki sąd zastosował środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, a wobec matki prowadzono czynności wyjaśniające, które nie uprawdopodobniły, aby matka stosowała przemoc wobec dziecka. W konsekwencji konkubent matki został prawomocnie skazany na bezwzględną karę pozbawienia wolności za popełnienie czynu z art. 207 § 1 k.k. i art. 157 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. na szkodę małoletniego.

Podjęta z urzędu była również sprawa²⁶¹ sześciorga dzieci, które postanowieniem sądu wydanym w trybie udzielenia zabezpieczenia zostały umieszczone w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Z udostępnionych Rzecznikowi akt sprawy oraz informacji miejskiego ośrodka pomocy społecznej wynikało, że postępowanie w przedmiocie władzy rodzicielskiej zostało zainicjowane przez ośrodek z uwagi na prowadzoną procedurę „Niebieskie Karty” oraz niewłaściwą sytuację opiekuńczą dzieci. Matka małoletnich wyprowadziła się z domu, pozostawiając dzieci pod opieką uczestnika postępowania i babki macierzystej. Rodzinie został przydzielony asystent rodziny, który wspierał ojca w podejmowanych działaniach opiekuńczych oraz pomagał w załatwianiu wszelkich formalności.

Rzecznik zgłosił udział w toczącym się przed sądem rejonowym postępowaniu w przedmiocie władzy rodzicielskiej i przedłożył wnioski dowodowe. Wniósł o zmianę postanowienia sądu wydanego w trybie zabezpieczenia poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez uczestników postępowania wraz z zobowiązaniem kuratora do składania pisemnych sprawozdań raz na dwa tygodnie. Podniósł, że zła sytuacja materialna oraz bytowa dzieci nie może być podstawą do zabrania małoletnich spod bezpośredniej opieki uczestnika postępowania. Rzecznik zauważył również, że rodzinie należy zapewnić niezbędną pomoc i wsparcie. Podkreślił, że – co do zasady – zgodnie z dyspozycją art. 112¹ k.r.i.o. umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej może nastąpić jedynie wówczas, gdy uprzednio stosowane inne środki przewidziane w art. 109 § 2 pkt 1–4 oraz formy pomocy rodzicom, o których mowa w przepisach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, nie doprowadziły do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika i w trybie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnimi nadzorowi kuratora sądowego, którego zobowiązał do składania sprawozdań co dwa tygodnie.

Sąd przeprowadził bardzo szczegółowe postępowanie dowodowe na okoliczność sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dzieci oraz form wsparcia i pomocy rodzinie.

Na rozprawie przedstawiciel Rzecznika wniósł o ograniczenie uczestnikowi władzy rodzicielskiej poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego oraz zobowiązanie do stałej i systematycznej współpracy z asystentem rodziny. Sąd uwzględnił stanowisko Rzecznika i postanowieniem częściowym ograniczył władzę rodzicielską ojcu poprzez poddanie jej wykonywania stałemu nadzorowi kuratora sądowego. Matce natomiast ograniczył władzę

²⁶¹ ZSR.442.167.2016.SU

rodzicielską nad dziećmi do prawa współdecydowania w istotnych sprawach związanych z wyborem placówki edukacyjnej oraz uzyskiwaniem informacji na temat stanu zdrowia małoletnich w placówkach służby zdrowia. Ustalił ich miejsce zamieszkania w każdorazowym miejscu zamieszkania uczestnika postępowania. Żaden z uczestników postępowania nie zaskarżył postanowienia sądu.

W toku pozostawało postępowanie dotyczące biologicznego dziecka uczestniczki postępowania, które pozostawało pod opieką partnera matki. Uczestnik postępowania w toku rozprawy oświadczył, że nie wyraża zgody na umieszczenie małoletniego pod jego opieką, argumentując, że nie podola opiece nad chłopcem. Matka małoletniego, z uwagi na stanowisko uczestnika postępowania, złożyła wniosek o ustalenie miejsca zamieszkania syna przy niej. Rzecznik Praw Dziecka złożył wniosek o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z wywiadu kuratora sądowego, sporządzonego w miejscu zamieszkania matki, na okoliczność możliwości przejęcia przez nią opieki nad dzieckiem. Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika.

Z treści wywiadu kuratora wynikało, że matka podjęła działania mające na celu przejęcie opieki nad synem, nawiązała współpracę ze szkołą syna, zapewniła dziecku terapię psychologiczną.

Mając na uwadze poczynione ustalenia, Rzecznik zajął w piśmie procesowym stanowisko końcowe, w którym wniósł o ograniczenie matce władzy rodzicielskiej nad małoletnim poprzez poddanie jej nadzorowi kuratora oraz zobowiązanie do współpracy z asystentem rodziny. Stanowisko Rzecznika zostało poparte przez wszystkich uczestników postępowania. Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika. Małoletni zamieszkał z matką. Rodzina pozostaje pod opieką ośrodka pomocy społecznej oraz nadzorem kuratora sądowego.

Z prośbą o pomoc w kolejnej sprawie²⁶² zwróciła się babka ojczysta małoletniej, skarżąc się na bezpodstawną ingerencję ośrodka pomocy społecznej w życie jej syna oraz wnuczki. W celu sprawdzenia sytuacji rodziny Rzecznik zwrócił się do ośrodka pomocy społecznej o przesłanie dokumentacji dotyczącej małoletniej i jej rodziny. Wynikało z niej, że małoletnia jest zagrożona przemocą, której sprawcą jest jej ojciec, w związku z czym ośrodek wszczął procedurę „Niebieskie Karty”, a pracownicy ośrodka zwrócili się do sądu opiekuńczego o wgląd w sytuację rodziny.

Rzecznik zwrócił się do sądu opiekuńczego o pilne przekazanie akt sprawy dotyczącej małoletniej. Pozostawał też w stałym kontakcie z pracownikami ośrodka pomocy społecznej.

Z informacji przekazywanych przez ośrodek wynikało, że dziewczynka nie uczęszczała do przedszkola, nie korzystała ze wsparcia specjalistów (psychologa, logopedy,

²⁶² ZSS.441.580.2017.AT

pediatry), natomiast ojciec nadużywa alkoholu. Pracownicy socjalni i funkcjonariusze policji nie byli wpuszczani do miejsca zamieszkania dziecka.

W związku z powyższym Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem opiekuńczym o ograniczenie władzy rodzicielskiej nad małoletnią, występując z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez poddanie wykonywania władzy rodzicielskiej ojca stałemu nadzorowi kuratora sądowego oraz zobowiązanie kuratora do składania sprawozdań z nadzoru raz na dwa tygodnie.

Sąd opiekuńczy w trybie pilnym umieścił małoletnią w rodzinie zastępczej. Postępowanie jest w toku.

Rzecznik podjął również sprawę²⁶³ z zawiadomienia ojca dzieci. Zgłaszający poinformował, że w trakcie jego zagranicznego pobytu zarobkowego jego córki pozostawały pod opieką matki, która przeszła załamanie nerwowe i nie była w stanie się nimi zająć. Z powodu braku właściwej opieki dzieci zostały umieszczone przez sąd w zawodowej rodzinie zastępczej. Ojciec małoletnich niezwłocznie powrócił do kraju i złożył wniosek o przejęcie opieki nad nimi.

Rzecznik zażądał od sądu rejonowego udostępnienia akt postępowania. Analiza materiału dowodowego zgromadzonego w aktach opiekuńczych wskazywała, że decyzja sądu była niezgodna z dobrem dzieci. Córki były silnie związane z ojcem, deklarowały chęć zamieszkania z nim. Ojciec utrzymywał systematyczny kontakt z dziećmi. Niestety sąd nie uwzględnił powyższych okoliczności przy wydaniu postanowienia.

Rzecznik zgłosił swój udział w toczącym się postępowaniu. W trakcie rozprawy wniósł o natychmiastowe zwolnienie dzieci z rodziny zastępczej i stwierdzenie braku podstaw do ingerencji we władzę rodzicielską uczestnika postępowania.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika i uchylił postanowienie wydane w trybie zabezpieczenia. Dzieci zostały odebrane przez ojca z rodziny zastępczej. Na kolejnym terminie rozprawy sąd przesłuchał uczestników postępowania i zakończył postępowanie, stwierdzając brak podstaw do ingerencji we władzę rodzicielską uczestnika nad małoletnimi, ograniczył matce prawo do ogólnego wglądu w wychowanie i wykształcenie córek. Orzeczenie sądu jest prawomocne. Małoletni zamieszkują razem z ojcem, który zapewnia im właściwą opiekę.

²⁶³ ZSR.441.152.2017.SU

Przykładem kolejnej sprawy²⁶⁴ może być zgłoszenie ojca przebywającego w zakładzie karnym, który poinformował, że jego córka bez orzeczenia sądu pozostaje pod opieką osoby bliskiej.

Analiza akt sądowych wykazała, że matka samotnie wychowująca dwie córki ze względu na trudną sytuację majątkową zdecydowała się na zmianę miejsca stałego pobytu i zamieszkanie poza granicami kraju, pozostawiając opiekę nad małoletnimi ich ciotce.

Przed wyjazdem matka małoletnich wraz ze swoją siostrą udały się do notariusza, który sporządził akt notarialny, poświadczający przekazanie opieki nad dziewczynkami. Po kilku miesiącach od wyjazdu małoletnie zaczęły coraz częściej okazywać przejawy demoralizacji, nie uczęszczały do szkoły, nie respektowały poleceń nauczycieli i opiekującej się nimi ciotki, utrzymywały stałe relacje ze zdemoralizowanymi osobami. Narastające problemy spowodowały konieczność umieszczenia ich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym.

Opisana sytuacja jest przykładem, jakie negatywne konsekwencje dla dziecka może przynieść pozostawienie go bez zapewnienia odpowiedniego wsparcia. Sytuacja ta jest szczególnie kontrowersyjna ze względu na zachowanie notariusza, który sporządził akt przekazania ciotce opieki nad dziewczynkami.

Podkreślenia wymaga, że przepisy prawa polskiego nie przewidują jakiegokolwiek formy powierzenia przez rodzica w drodze oświadczenia woli elementów władzy rodzicielskiej, w tym pieczy innej osobie. Uprawnienia w tym zakresie zarezerwowane są wyłącznie dla sądu opiekuńczego.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka sporządzenie aktu notarialnego przekazującego opiekę nad dzieckiem stanowi oczywistą i rażącą obrazę przepisów prawa, jak również jest zachowaniem wysoce nieodpowiedzialnym i godzącym w dobro dziecka.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do organów samorządu notarialnego o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec notariusza. Rada miejscowej Izby Notarialnej przyjęła i poparła tłumaczenia notariusza, który wykazywał m.in., że skoro nie uregulowano kwestii przekazania opieki nad dzieckiem, w sytuacji, gdy jego dobro nie jest zagrożone, to oznacza, że rodzic może swobodnie przekazywać tę opiekę bez żadnych ograniczeń, również w formie aktu notarialnego.

Przedstawiony pogląd, który – należy zaznaczyć – nie znajduje żadnego odzwierciedlenia w przepisach prawa, stanowił podstawę do niezwłocznego skierowania

²⁶⁴ DTZ.441.97.2017.RR

sprawy do organu sprawującego zwierzchni nadzór, czyli do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego.

Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny w pełni podzielił pogląd Rzecznika Praw Dziecka o niedopuszczalności przekazywania opieki nad dzieckiem w formie aktu notarialnego. Zgodził się, że rolą notariusza, jako osoby zaufania publicznego, jest czuwanie nad zgodnością z prawem dokonywanej czynności oraz nad należytym zabezpieczeniem praw i słuszych interesów stron oraz osób, dla których czynność ta może spowodować skutki prawne.

Minister przeprowadził postępowanie wyjaśniające, po którego zakończeniu skierował do sądu dyscyplinarnego izby notarialnej wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego²⁶⁵. Postępowanie w toku.

Rzecznik prowadził również sprawę²⁶⁶ chłopca, którego rodzice toczyli przed sądem rejonowym spór o ustalenie miejsca pobytu dziecka, o zmianę kontaktów z dzieckiem oraz o zmianę wyroku rozwodowego w przedmiocie wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnim.

W postanowieniu końcowym sąd powierzył wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnim matce. Ograniczył ojcu władzę rodzicielską do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka, m.in. dotyczących leczenia, edukacji, wyjazdów zagranicznych czy zmiany miejsca zamieszkania. Zobowiązał go również do podjęcia indywidualnej terapii psychologicznej, ukierunkowanej na uzyskanie wglądu w mechanizmy swojego funkcjonowania, zwłaszcza w roli rodzicielskiej, w tym przygotowanie do akceptacji trudnych zachowań małoletniego, do porozumienia i współpracy z matką dziecka w sprawach istotnych dla małoletniego oraz do pozostawania w stałym kontakcie z psychologiem prowadzącym chłopca.

Wykonywanie władzy rodzicielskiej przez matkę małoletniego również zostało ograniczone poprzez zobowiązanie do podjęcia indywidualnej terapii psychologicznej, ukierunkowanej na uzyskanie wglądu w mechanizmy swojego funkcjonowania, zwłaszcza w roli rodzicielskiej oraz do porozumienia i współpracy z ojcem w sprawach istotnych dla małoletniego, zobowiązanie do kontynuowania opieki nad małoletnim w poradni zdrowia psychicznego oraz podjęcia przez dziecko stałej i systematycznej współpracy z psychologiem niezaangażowanym dotąd w sprawy rodziny.

²⁶⁵ DZP-IV-053-2/17

²⁶⁶ ZSR.441.2013.2015.MK

Jednocześnie sąd poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnim nadzorowi kuratora sądowego, którego zobowiązał do nadzorowania wykonywania przez rodziców nałożonych na nich obowiązków. Sąd ustalił również kontakty małoletniego z ojcem w ten sposób, że przez okres pierwszych 6 miesięcy po uprawomocnieniu się postanowienia w każdy piątek po zajęciach szkolnych przez dwie godziny z udziałem psychologa prowadzącego indywidualną pracę terapeutyczną małoletniego, a po okresie trzech miesięcy realizacji ww. kontaktów w co drugi weekend, poczynając od pierwszego weekendu miesiąca, od piątku po zajęciach szkolnych do niedzieli do godzin wieczornych.

Na powyższe postanowienie apelację wniosła matka małoletniego oraz sam małoletni reprezentowany przez adwokata, którego wskazała matka małoletniego, przy czym małoletni wniósł apelację w części dotyczącej jego kontaktów z ojcem.

Sąd opiekuńczy odrzucił apelację wniesioną przez małoletniego reprezentowanego przez pełnomocnika. Na powyższe postanowienie zostało wniesione zażalenie, w którym pełnomocnik małoletniego domagał się między innym zadania Sądowi Najwyższemu pytań prawnych dotyczących udziału małoletniego w sprawach o kontakty.

Pełnomocnik małoletniego wyraził pogląd, że dziecko w sprawie o kontakty jest uczestnikiem postępowania z mocy prawa. Pełnomocnik powołał się przy tym na art. 573 § 1 k.p.c., zgodnie z którym osoba pozostająca pod władzą rodzicielską, opieką albo kuratelą ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym jej osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych. W sprawie o kontakty przedmiotem rozstrzygnięcia jest nie tylko prawo rodzica do kontaktów z dzieckiem, ale również prawo dziecka do kontaktów z rodzicem. Dziecko ma zatem interes prawny w rozstrzygnięciu, jest więc uczestnikiem tego postępowania i może dokonywać czynności procesowych samodzielnie, w tym skutecznie udzielić pełnomocnictwa procesowego (bez zgody przedstawiciela ustawowego) w zakresie reprezentowania go w tym postępowaniu. Powołując się na występujące zarówno w praktyce, jak i w doktrynie rozbieżności co do udziału małoletniego w sprawach o kontakty, w ocenie pełnomocnika zasadnym było przedstawienie Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego w tym przedmiocie.

Pełnomocnik małoletniego zwrócił się do Rzecznika z prośbą o interwencję w sprawie odrzuconej apelacji wniesionej przez małoletniego.

W piśmie do pełnomocnika małoletniego Rzecznik wskazał, że w świetle obowiązujących przepisów prawa oraz orzecznictwa Sądu Najwyższego, dziecko nie jest uczestnikiem postępowania w sprawach o kontakty. W uchwale pełnego składu Izby Cywilnej

Sądu Najwyższego z 26 stycznia 1973 r.²⁶⁷ Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że przepis art. 573 k.p.c. odnosi się do sytuacji, gdy dziecko jest uczestnikiem postępowania – bądź w wyniku wyraźnego przepisu ustawy, bądź z istoty stosunku prawnego. Sąd Najwyższy uznał, że w sprawach o pozbawienie władzy rodzicielskiej oraz w sprawach o odebranie dziecka, dziecko nie jest uczestnikiem postępowania w rozumieniu art. 510 k.p.c., co oznacza, że nie ma zdolności do podejmowania czynności procesowych. W ocenie Sądu Najwyższego dziecko nie jest uczestnikiem postępowania w rozumieniu art. 510 k.p.c. również w sprawach o ograniczenie władzy rodzicielskiej²⁶⁸. Rzecznik zwrócił uwagę, że choć stanowisko Sądu Najwyższego spotkało się z krytyką w literaturze przedmiotu, nie zmienia to faktu, że pogląd Sądu Najwyższego jest powszechnie aprobowany w orzecznictwie sądów powszechnych. W praktyce sądowej przyjęto, że w innych sprawach dotyczących relacji pomiędzy rodzicami a dziećmi – w tym w sprawach o kontakty – dziecko nie jest traktowane jako uczestnik postępowania sądowego. Rzecznik zauważył również, że Sąd Najwyższy odmówił odpowiedzi na następujące pytanie Rzecznika Praw Obywatelskich: *Czy wobec wejścia w życie Konwencji o prawach dziecka, a w szczególności jej art. 12, należy zmienić dotychczasową, zawężającą wykładnię art. 510 k.p.c. oraz art. 573 k.p.c., zgodnie z którą uczestnictwo dziecka w sprawach opiekuńczych jest możliwe jedynie wtedy, gdy wynika to ze szczególnego przepisu ustawy (art. 89 § 2 oraz art. 118 § 1 k.r.i.o.), w innych zaś sprawach jest zupełnie wyłączone?*²⁶⁹ Uzasadniając swoją odmowę, Sąd Najwyższy wskazał, że Rzecznik Praw Obywatelskich nie powołał ani jednego przypadku zastosowania przez organy orzekające art. 510 i 573 k.p.c. w sprawie opiekuńczej w postępowaniu nieprocesowym – a zatem postawione pytanie ma charakter wyłącznie teoretyczny. Rzecznik nie wskazał również żadnych orzeczeń sądowych, z których wynikałoby, że organy orzekające wydają w tym zakresie w konkretnych sprawach różne rozstrzygnięcia. Podniesione we wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich wątpliwości nie znalazły dotychczas odbicia w praktyce orzecniczej sądów, a zatem wyjaśnienie przez Sąd Najwyższy wskazanych we wniosku wątpliwości sprowadzałoby się do dokonywania przez Sąd Najwyższy wykładni prawa w oderwaniu od praktyki sądowej. Powyższe uwagi Sądu Najwyższego w ocenie Rzecznika Praw Dziecka odnosiłyby się również do pytania prawnego postawionego przez pełnomocnika małoletniego.

²⁶⁷ Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 26 stycznia 1973 r., III CZO 101/71

²⁶⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 maja 1979 r., III CZP 14/79

²⁶⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 1996 r., III CZP 172/95

Jednocześnie Rzecznik poinformował, że wielokrotnie postulował potrzebę przyznania małoletniemu legitymacji procesowej w sprawach, które jego dotyczą, z jednoczesnym zapewnieniem mu właściwej reprezentacji. Niewątpliwie centralną postacią w sporach rodziców o prawa do dzieci jest dziecko i jego dobro rozstrzyga o wyniku danego postępowania sądowego. Wszelkie decyzje, takie jak pozbawienie, ograniczenie czy zawieszenie władzy rodzicielskiej, ustalenie miejsca pobytu dziecka i prawa styczności z nim, dotyczą osoby dziecka i jego żywotnych interesów. Skoro wynik sprawy dotyczy praw dziecka, to powinno ono być uczestnikiem postępowania. Nie przejawia się to jednak w praktyce. Obecnie w sprawach opiekuńczych, w tym w sprawach o kontakty, interesy i prawa dziecka reprezentują go rodzice.

Jednocześnie, z uwagi na to, że apelacja, zażalenie, jak również wniosek o skierowanie pytań prawnych do Sądu Najwyższego nie zostały rozpoznane od dłuższego czasu, Rzecznik zwrócił się do prezesa sądu okręgowego o objęcie postępowania wewnętrznym nadzorem administracyjnym celem szybkiego i sprawnego rozstrzygnięcia w sprawie.

Odpowiadając na pismo prezes sądu okręgowego wyjaśnił przyczyny, dla których sprawa nie została dotychczas rozpoznana, jednocześnie poinformował, że jej dalszy bieg, w szczególności w związku z potencjalnym pytaniem prawnym do Sądu Najwyższego, będzie pozostawał w zainteresowaniu prezesa sądu okręgowego.

Sąd okręgowy ostatecznie odmówił przedstawienia Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego oraz odrzucił zażalenie na postanowienie w przedmiocie odrzucenia apelacji wniesionej przez małoletniego reprezentowanego przez pełnomocnika. Został wyznaczony termin rozpoznania apelacji wniesionej przez matkę małoletniego.

■ rozstrzyganie o istotnych sprawach dziecka

Zgodnie z art. 97 k.r.i.o. jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich jest uprawnione i obowiązane do jej wykonywania. Jednocześnie o istotnych sprawach dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie, a w braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy. W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, że chodzi tu o sprawy dotyczące m.in. zmiany imienia czy nazwiska dziecka, miejsca pobytu, wyboru przedszkola, szkoły, sposobu leczenia, zmiany obywatelstwa, wyjazdu za granicę, posiadania paszportu, dowodu osobistego, udziału w zajęciach pozaszkolnych. Podkreślić należy, że zasada wspólnego decydowania o istotnych sprawach dziecka dotyczy także rodziców żyjących w rozłączeniu.

W jednej z prowadzonych przez Rzecznika spraw²⁷⁰ przed sądem opiekuńczym toczyło się postępowanie o zezwolenie na wyjazd małoletniej za granicę w okresie ferii zimowych oraz wyrażenie zgody na wydanie dziecku paszportu. W listopadzie 2016 r. wniosek złożył ojciec małoletniej, który zamierzał w styczniu 2017 r. wyjechać z córką na ferie poza granice kraju. Sąd dopiero pod koniec grudnia 2016 r. wyznaczył termin rozprawy na koniec stycznia 2017 r., a więc po terminie ferii zimowych. W tej sytuacji ojciec małoletniej wyjechał z córką na ferie na terytorium Polski, a jednocześnie zmodyfikował wniosek o rozstrzygnięcie w istotnych sprawach dziecka w ten sposób, że wniósł o zezwolenie na wyjazd z córką za granicę w okresie wakacji 2017 r. i ferii zimowych 2018 r. Zmodyfikowany wniosek nie został rozpoznany – sąd opiekuńczy wielokrotnie odraczał ogłoszenie orzeczenia.

W związku z dostrzeżonymi nieprawidłowościami w prowadzeniu sprawy Rzecznik zwrócił się do prezesa sądu apelacyjnego o zbadanie sprawy oraz objęcie jej wewnętrznym nadzorem administracyjnym. W uzasadnieniu wskazał między innymi na przewlekłość postępowania. Prezes sądu apelacyjnego uznał wniosek Rzecznika za zasadny i objął sprawę wewnętrznym nadzorem administracyjnym. Rzecznik podjął decyzję o stałym monitorowaniu sprawy.

W innej ze spraw²⁷¹ między rodzicami małoletniego chłopca toczyło się postępowanie o zezwolenie ojcu na przeprowadzenie procedur związanych z badaniami i kwalifikacją dziecka do szczepienia przeciwko pneumokokom, nakazanie obojgu rodzicom niestosowania wobec małoletniego diet eliminacyjnych oraz wyrażenie zgody na wykonanie u dziecka zabiegu przycięcia przerostów migdałków podniebiennych.

Sąd opiekuńczy oddalił wniosek ojca o rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka. Ojciec małoletniego wniósł apelację od powyższego orzeczenia, zwracając się jednocześnie do Rzecznika o zgłoszenie udziału w toczącym się postępowaniu międzyinstancyjnym i poparcie apelacji.

Rzecznik zwrócił się do sądu o udostępnienie akt sprawy celem dokonania analizy czynności i ustaleń poczynionych przez sąd I instancji. Po zapoznaniu się z całością zgromadzonego materiału dowodowego nie znalazł podstaw do zgłoszenia udziału w postępowaniu sądowym.

W odpowiedzi udzielonej ojcu podkreślił, że orzeczenie sądu opiekuńczego zapadło na podstawie wydanych w sprawie opinii biegłych sądowych. Wyjaśnił, że zgodnie

²⁷⁰ ZSR.441.1085.2017.UP

²⁷¹ ZSR.441.1077.2017.MK

z kompetencjami nie ma on możliwości dokonywania oceny dowodów przeprowadzonych przez sąd, w szczególności w sprawach dotyczących stanu zdrowia, w których ustaleń faktycznych dokonuje się na podstawie dowodów wymagających wiedzy medycznej, a więc wiadomości specjalnych.

Poinformował także, że zasadniczym dowodem w postępowaniu sądowym jest dowód z opinii biegłego lekarza lub zespołu biegłych, mający na celu ustalenie stanu zdrowia osoby, której postępowanie dotyczy – w tym wypadku stanu zdrowia małoletniego chłopca. Opinia biegłego jest szczególnym środkiem dowodowym wykorzystywanym w sytuacji, gdy do ustalenia okoliczności mających istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy niezbędne są wiadomości specjalne. Ta opinia – jak każdy inny dowód – podlega ocenie sądu²⁷².

Rzecznik zaznaczył, że sąd opiekuńczy dopuścił w sprawie dowody z opinii biegłych sądowych mające na celu ustalenie, czy stan zdrowia dziecka wymaga przeprowadzenia zabiegów leczniczych, na które nie wyraziła zgody matka. Poinformował ojca małoletniego reprezentowanego przez profesjonalnego pełnomocnika, że sąd II instancji ma nie tylko uprawnienie, ale wręcz obowiązek rozważenia na nowo całego zebranego w sprawie materiału oraz dokonania własnej, samodzielnej i swobodnej jego oceny.

Rzecznik zwrócił również uwagę, że oboje rodzice kierują się dobrem syna i troską o jego zdrowie, natomiast ocena, czy stan zdrowia małoletniego wymaga podjęcia działań objętych wnioskiem ojca o rozstrzygnięcie co do istotnych spraw dziecka należy do sądu.

■ kontakty dziecka z rodzicami

W dalszym ciągu najliczniejszą kategorię stanowiły sprawy dotyczące prawa dziecka do kontaktów i wychowania przez oboje rodziców.

Przykładem może być sprawa²⁷³ dziecka, którego ojciec złożył do sądu wniosek o udzielenie zabezpieczenia na czas toczącego się postępowania poprzez ustalenie kontaktów małoletniego z ojcem.

Należy wskazać, że w myśl art. 737 k.p.c. wniosek o udzielenie zabezpieczenia podlega rozpoznaniu bezzwłocznie, nie później jednak niż w terminie tygodnia od dnia jego wpływu do sądu, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Jeżeli ustawa przewiduje rozpoznanie wniosku na rozprawie, rozprawę należy wyznaczyć tak, aby mogła odbyć się w terminie miesiąca od dnia wpływu wniosku. Co prawda określony w cytowanym przepisie termin ma charakter instrukcyjny, jednakże postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia

²⁷² orzeczenie Sądu Najwyższego z 16 lutego 1996 r., II CRN 173/95

²⁷³ ZSR.441.1270.2016.MD

powinno być wydane możliwie szybko, a w każdym razie w takim czasie, aby zgodnie z istotą i celem postępowania zabezpieczającego mogło zapewnić skuteczność realizacji orzeczenia co do istoty sprawy²⁷⁴.

Sąd rozwodowy poinformował rodziców, że rozpozna wniosek ojca w przedmiocie zabezpieczenia dopiero po uzyskaniu opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów.

Rzecznik, po uzyskaniu informacji w opiniodawczym zespole sądowych specjalistów o kilkumiesięcznym okresie oczekiwania na badania i wydanie opinii, mając na celu zabezpieczenie szeroko pojętego dobra dziecka, zwrócił się do ośrodka o przyspieszenie terminu badań i wydania opinii w sprawie. Opiniodawczy zespół sądowych specjalistów, dzieląc argumentację Rzecznika, dokonał reorganizacji wcześniej zaplanowanych czynności i wyznaczył termin badań rodziny w okresie dwóch miesięcy od otrzymania pisma Rzecznika.

Nadto Rzecznik zwrócił się do przewodniczącego wydziału w sądzie okręgowym z wnioskiem o rozpoznanie wniosku ojca o udzielenie zabezpieczenia w części dotyczącej kontaktów w święta Bożego Narodzenia i w okresie noworocznym przed uzyskaniem opinii biegłych.

Sąd okręgowy uwzględnił wniosek Rzecznika i wyznaczył termin rozprawy. Po sporządzeniu opinii przez opiniodawczy zespół sądowych specjalistów sąd wyznaczył termin rozprawy, na której wydał wyrok oraz postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia kontaktów ojca z córką na czas trwania postępowania.

Oboje rodzice wnieśli apelacje od wyroku, a nadto ojciec zaskarżył zażaleniem postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia jego kontaktów z córką zarzucając, że sąd nie ustalił kontaktów w okresie wakacyjnym. Sąd apelacyjny wyznaczył termin rozpoznania zażalenia na koniec sierpnia, a więc po terminie wnioskowanych przez ojca kontaktów z córką.

Po uzyskaniu tej informacji Rzecznik zwrócił się do przewodniczącego wydziału sądu apelacyjnego z wnioskiem o przyspieszenie terminu posiedzenia w sprawie i rozpoznanie zażalenia ojca poza kolejnością wpływu spraw do referatu sędziego sprawozdawcy.

Sąd apelacyjny uwzględnił wniosek Rzecznika i wyznaczył wcześniejszy termin posiedzenia, na którym zmieniono zaskarżone postanowienie i ustalono kontakty ojca z córką w okresie wakacyjnym. Wobec braku zabezpieczenia kontaktów ojca z córką w okresie ferii zimowych 2018 r. i wyznaczenia terminu rozprawy apelacyjnej na koniec lutego w listopadzie

²⁷⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 1975 r., II CR 92/75, LEX nr 7688

2017 r. ojciec złożył do sądu apelacyjnego wniosek o udzielenie zabezpieczenia w tym przedmiocie.

Rzecznik zwrócił się do przewodniczącego wydziału cywilnego sądu apelacyjnego o rozpoznanie wniosku o udzielenie zabezpieczenia przed rozpoczęciem ferii zimowych. Wniosek Rzecznika został uwzględniony i w grudniu 2017 r. sąd rozpoznał wniosek, ustalając jego kontakty z dzieckiem w okresie ferii zimowych. Sprawa w toku.

Naturalną konsekwencją izolacji penitencjarnej jest ograniczenie kontaktów z osobami najbliższymi, a tym samym osłabienie więzi rodzinnych, szczególnie pomiędzy dziećmi a detencjonowanymi rodzicami. Należy jednak pamiętać, że dziecko ma prawo do utrzymywania kontaktów z rodzicem tymczasowo aresztowanym czy też odbywającym karę pozbawienia wolności.

Rzecznik podejmował wiele działań nakierowanych na zapewnienie prawidłowego sposobu utrzymywania kontaktów dzieci z rodzicami przebywającymi w jednostkach penitencjarnych. Polegały one zarówno na sprawdzaniu warunków, w jakich odbywają się widzenia, monitorowaniu postępowań zmierzających do przeniesienia osadzonego do innej jednostki, położonej bliżej miejsca zamieszkania dziecka, jak i na podejmowaniu interwencji w sytuacjach uzyskania informacji o nieprawidłowościach przy poddawaniu dzieci kontrolom osobistym lub niewydawaniu zgód na widzenia dzieci z rodzicami przez organy, do dyspozycji których pozostawali tymczasowo aresztowani.

Należy podkreślić, że kompetencje Rzecznika w tych sytuacjach są bardzo ograniczone. Przepisy Kodeksu karnego oraz Kodeksu karnego wykonawczego nie przyznają Rzecznikowi uprawnień do złożenia wniosku o uchylenie, zmianę lub też formalne zajmowanie stanowiska w sprawie zarządzeń wydanych w ramach postępowania karnego.

Wśród tego typu problemów wymienić można sprawę²⁷⁵ zgłoszoną przez matkę trójki dzieci, która poinformowała, że wobec ojca małoletnich zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Z informacji przekazanych przez matkę małoletnich wynikało, że dzieci są silnie związane z ojcem, jednakże sąd okręgowy, w którego dyspozycji pozostaje aresztowany, odmówił zgody na ich widzenia z osadzonym. Sąd uzasadnił swoją decyzję faktem, że areszt nie jest właściwym miejscem spotkań dzieci z rodzicem. Należy podkreślić, że przesłanki do odmowy wyrażenia zgody na widzenie z dziećmi są enumeratywnie wymienione w treści artykułu 217 §1b Kodeksu karnego wykonawczego i dotyczą wyłącznie sytuacji, gdy kontakty te zostaną wykorzystane w celu bezprawnego

²⁷⁵ DTZ.441.296.2017.RR

utrudnienia postępowania karnego lub do popełnienia przestępstwa, w szczególności podżeganie do przestępstwa.

Rzecznik niezwłocznie zwrócił się do sądu o przedstawienie wyjaśnień w kwestii zaistniałej sytuacji. Przewodniczący wydziału potwierdził informacje uzyskane od matki dzieci, że wyraził zgodę na widzenia dla żony oskarżonego, nie dając jednocześnie zgody na widzenie dla wszystkich z wnioskowanych dzieci – z uwagi na ich wiek.

Wobec uzyskania powyższych informacji Rzecznik pouczył matkę małoletnich oraz jej męża, który również zwrócił się o pomoc o możliwości złożenia zażalenia na zarządzenie o odmowie widzeń. Zażalenie zostało uznane za zasadne, dzięki czemu dzieciom zapewniono możliwość stałych spotkań z ojcem.

■ rodziny zastępcze

Rodzina zastępcza jest formą rodzinnej pieczy zastępczej, która uregulowana jest ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Przepisy wskazują jakie warunki muszą zostać spełnione aby osoba mogła zostać rodzicem zastępczym. Wymogi te obejmują w szczególności cechy osobowościowe oraz konieczność posiadania określonych kwalifikacji i ukończenia specjalistycznego szkolenia. Mają one zastosowanie do rodziny zastępczej zawodowej i niezawodowej, natomiast w odniesieniu do rodziny zastępczej spokrewnionej wymogi sprowadzają się do kwestii osobowościowych i możliwości zabezpieczenia właściwych warunków do rozwoju dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka podjął z urzędu sprawę²⁷⁶ małoletniej, która pozostawała pod pieczę dziadków ojczystych. Matka dziewczynki została pozbawiona władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, natomiast ojciec małoletniej nie opiekował się nią i zaniedbywał obowiązki rodzicielskie względem córki. W sądzie rejonowym toczyło się postępowanie o ustanowienie rodziny zastępczej z wniosku dziadków dziecka, którzy chcieli, aby dziewczynka pozostała pod ich opieką. Obawiali się, że dziecko może zostać umieszczone w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Analiza akt sprawy wykazała, że dziecko od urodzenia zamieszkiwało wraz z rodzicami u dziadków ojczystych, którzy uczestniczyli w opiece nad małoletnią. Po opuszczeniu dziecka przez matkę przejęli oni większość obowiązków opiekuńczych.

Dziadkowie małoletniej złożyli w powiatowym centrum pomocy rodzinie wniosek o przeszkolenie ich do pełnienia funkcji spokrewnionej rodziny zastępczej. W związku z powyższym rozpoczęła się procedura kwalifikacyjna. W skierowanej do sądu opinii

²⁷⁶ ZSR.442.19.2017.SU

organizator pieczy zastępczej stwierdził, że dziadkowie niewątpliwie kochają swoją wnuczkę, jednak ich wiek i niskie kompetencje wychowawcze, w tym brak konsekwencji w postępowaniu z dzieckiem, uniemożliwiają im sprawowanie właściwej pieczy nad wnuczką, a tym samym nie spełniają oni warunku do pełnienia funkcji spokrewnionej rodziny zastępczej, wymienionego w art. 42 ust. 1 pkt 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów wynikało natomiast, że dziadkowie pełnią wiodącą rolę w życiu małoletniej, prawidłowo zabezpieczają potrzeby materialno-bytowe, psychologiczne, zdrowotne, rehabilitacyjne i edukacyjne dziecka. Ponadto współpracują z instytucjami pracującymi na rzecz pomocy dziecku, dostosowują się do zaleceń i wskazówek specjalistów. Sposób sprawowania pieczy przez dziadków ojczystych nad wnuczką specjaliści ocenili pozytywnie i w ich ocenie dziadkowie dawali gwarancję wywiązywania się z obowiązków spoczywających na nich z tytułu ewentualnego powierzenia im pełnienia obowiązków rodziny zastępczej dla małoletniej.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w postępowaniu toczącym się przed sądem rejonowym, wnosząc o uwzględnienie wniosku dziadków ojczystych o ustanowienie ich spokrewnioną rodziną zastępczą.

Sąd rejonowy uwzględnił wniosek i dziewczynka pozostaje pod pieczą dziadków.

Kolejna sprawa²⁷⁷ podjęta przez Rzecznika z urzędu dotyczyła małoletniej, która od urodzenia zamieszkiwała z matką u babki macierzystej. Ojciec nie interesował się córką, nie utrzymywał żadnego kontaktu z rodziną. Gdy matka dziecka wyprowadziła się z domu, pozostawiając dziecko pod opieką babci, ta złożyła wniosek do sądu o ustanowienie jej spokrewnioną rodziną zastępczą dla dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka niezwłocznie zwrócił się o udostępnienie akt sprawy, które poddał analizie. Wykazała ona, że sąd oddalił wniosek babki dziecka, umieścił małoletnią w placówce opiekuńczo-wychowawczej, a rodziców pozbawił władzy rodzicielskiej nad córką. W uzasadnieniu wskazał, że babka małoletniej co prawda spełnia formalne kryteria, aby sprawować funkcję rodziny zastępczej, jednakże brak jej odpowiednich kompetencji wychowawczych w zakresie stawiania wymagań i ich egzekwowania od wnuczki.

Rzecznik, po zapoznaniu się z sytuacją dziecka, zgłosił swój udział w postępowaniu i poparł apelację wnioskodawczynie. W uzasadnieniu pisma procesowego podniósł,

²⁷⁷ ZSR.442.6.2017.SU

że w sytuacji, gdy osoby bliskie dziecku mogą przejąć nad nimi opiekę, to zgodnie z jego dobrem powinno w pierwszej kolejności zostać ono umieszczone właśnie pod ich pieczę.

Podkreślił, że w realiach przedmiotowej sprawy rodzice małoletniej nie posiadają właściwych predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych i nie sprawowali opieki nad dzieckiem. Dziewczynka została porzucona przez matkę, która nie podejmowała żadnych czynności zmierzających do przejęcia opieki nad córką. Ojciec dziecka również nie interesował się dzieckiem. Oboje rodzice nie łożyli na jej utrzymanie. Całkowity ciężar utrzymania dziecka spoczywał na babci. Dziewczynka od urodzenia była wychowywana przez wnioskodawczynię, która stworzyła jej prawdziwy dom. Rzecznik podkreślił, że ze sprawozdania kuratora sądowego sporządzonego w miejscu zamieszkania małoletniej wynikało, że pomiędzy babcią a wnuczką istnieje silna więź emocjonalna. Wnioskodawczyni otoczyła małoletnią troską i jest zaangażowana w opiekę nad dzieckiem. Zapewniła małoletniej poczucie bezpieczeństwa. Dziewczynka wyraża chęć zamieszkiwania z babcią. Również biegli z opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów w wydanej opinii wskazali, że *relacje babci z małoletnią są prawidłowe, osobowe, bezpośrednie, bliskie, oparte na wzajemnym zaufaniu*. Ponadto zaznaczyli, że babcia właściwie zaspokaja potrzeby wnuczki. Jedynym zastrzeżeniem był brak konsekwencji w postępowaniu z dzieckiem.

Rzecznik, popierając apelację wnioskodawczyni, zaznaczył, że jedynie brak konsekwencji w wychowywaniu dziecka i egzekwowaniu stawianych mu wymagań nie może stanowić okoliczności skutkującej umieszczeniem dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej czy też niespokrewnionej rodzinie zastępczej w sytuacji, gdy dziewczynka od urodzenia mieszka z kochającą babcią, u której ma zapewnioną właściwą opiekę.

Sąd okręgowy uwzględnił apelację popartą przez Rzecznika Praw Dziecka i ustanowił wnioskodawczynię rodziną zastępczą dla dziecka.

Kolejnym przykładem może być podjęta z urzędu sprawa²⁷⁸ dotycząca przejęcia przez starszego brata opieki nad rodzeństwem po śmierci matki. Rzecznik zapoznał się z aktami sprawy oraz dokumentacją z miejskiego ośrodka pomocy społecznej.

Analiza sytuacji małoletnich wskazywała, że od śmierci matki dzieci pozostawały pod faktyczną pieczę brata, który zabezpieczał ich potrzeby.

Rzecznik zgłosił swój udział w postępowaniach o wydanie zarządzeń opiekuńczych dotyczących małoletnich oraz ustanowienie opieki prawnej i kuratora dla dzieci. Sąd połączył ww. postępowania do wspólnego rozpoznania. W toku postępowania Rzecznik wniósł

²⁷⁸ ZSR.442.20.2017.SU

o udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez umieszczenie małoletnich w spokrewnionej rodzinie zastępczej u brata.

Przedstawiciel Rzecznika uczestniczył w rozprawie przed sądem i poparł złożony wniosek. Sąd uwzględnił wniosek i wydał postanowienie, na którego mocy ustanowił dla małoletnich kuratora w osobie ich brata.

Po rozprawie przedstawiciel Rzecznika udał się z uczestnikiem postępowania do miejskiego ośrodka pomocy społecznej celem udzielenia pomocy i wsparcia przy załatwieniu spraw urzędowych związanych z małoletnimi. Ponadto odwiedził rodzeństwo w miejscu ich zamieszkania.

Po zapoznaniu się z treścią opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów Rzecznik zajął ostateczne stanowisko procesowe, w którym wniósł o umieszczenie małoletnich w spokrewnionej rodzinie zastępczej ustanowionej w osobie brata, ustanowienie nadzoru kuratora sądowego nad sprawowaniem funkcji rodziny zastępczej oraz zobowiązanie uczestnika postępowania do kontynuowania współpracy z asystentem rodziny. Aktualnie oczekuje na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy przez sąd.

Rzecznik Praw Dziecka podjął również sprawę²⁷⁹ zgłoszoną przez małoletnią, która wraz z przyrodnim bratem chciała zamieszkać z babką macierzystą, która od kilkunastu miesięcy sprawowała nad nimi faktyczną pieczę. Zgłaszająca wskazała, że jej matka jest osobą silnie uzależnioną od alkoholu i nie uczestniczy w kosztach ich utrzymania.

Rzecznik nawiązał kontakt z dziewczynką oraz z opiekunem faktycznym dzieci, celem udzielenia wsparcia i pomocy. Poinformował babkę o konieczności złożenia do sądu wniosku o ustanowienie jej spokrewnioną rodziną zastępczą dla wnuków – ta niezwłocznie go złożyła.

Zwrócił się również do miejskiego ośrodka pomocy społecznej o udzielenie rodzinie wsparcia, w tym również rozważenie zasadności przydzielenia asystenta rodziny. Ośrodek przychylił się do wniosku i udzielił pomocy finansowej, jak również przydzielił asystenta rodziny.

Po dokonaniu analizy akt sądowych Rzecznik zgłosił udział w toczącym się postępowaniu opiekuńczym i na rozprawie poparł wniosek babki o ustanowienie jej spokrewnioną rodziną zastępczą dla wnuków.

Sąd oddalił wniosek, argumentując swoją decyzję wiekiem wnioskodawczyni oraz jej stanem zdrowia, i umieścił dzieci w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Jednocześnie pozbawił matkę władzy rodzicielskiej nad dziećmi.

²⁷⁹ ZSR.441.2556.2015.SU

Wobec takiego rozstrzygnięcia Rzecznik zaskarżył orzeczenie sądu I instancji w części oddalającej wniosek o ustanowienie babci dzieci rodziną zastępczą i wniósł o jego zmianę. W uzasadnieniu apelacji podniósł, że między dziećmi a babcią istnieje silna więź emocjonalna. Wskazał, że wnioskodawczyni stara się zapewnić małoletnim właściwe warunki do rozwoju i korzysta ze wsparcia asystenta rodziny, który pozytywnie ocenił jej predyspozycje wychowawcze.

Sąd okręgowy uwzględnił apelację i zmienił zaskarżone orzeczenie poprzez ustanowienie babki spokrewnioną rodziną zastępczą dla dzieci. Apelacja Rzecznika została poparta przez Prokuratora Okręgowego. Małoletni mają zapewnioną odpowiednią opiekę, a ich sytuacja opiekuńczo-wychowawcza jest prawidłowa.

Kolejną grupę stanowiły sprawy związane z problemem realizacji przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w kontekście umieszczania dzieci poniżej 10. roku życia w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Do Rzecznika zwrócił się²⁸⁰ sędzia sądu rejonowego, przekazując informację o nieprawidłowym realizowaniu obowiązków przez organizatora pieczy zastępczej. Z treści zgłoszenia wynikało, że organizator odmówił wskazania dla małoletniego kandydatów na rodzinę zastępczą, przy czym zaznaczył, że powyższe zdarzenie nie było jednostkowe. Dodatkowo poinformował, że w ostatnim czasie miała miejsce sytuacja, w której z uwagi na rozwiązanie umowy z rodziną zastępczą dzieci zostały urlopowane do rodziców biologicznych, pomimo negatywnej opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów co do ich powrotu pod opiekę rodziców.

Mając na względzie określony w art. 20 Konwencji o prawach dziecka obowiązek specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa dla dzieci, które ze względu na swoje dobro nie mogą pozostawać w swoim środowisku rodzinnym, Rzecznik zwrócił się do właściwego miejscowo wojewody o zweryfikowanie działań w zakresie realizacji obowiązków zabezpieczania pieczy zastępczej dla ww. małoletnich i – w sytuacji stwierdzenia nieprawidłowości – wydanie odpowiednich zaleceń.

W odpowiedzi otrzymał szczegółowe informacje o wykonanej przez inspektorów kontroli – zarówno w zakresie wskazanej sprawy indywidualnej, jak i podejmowanych przez powiat działaniach w zakresie rozwoju pieczy. Po przeprowadzonej kontroli w świetle zebranych materiałów nie stwierdzono nieprawidłowości w zakresie objętym kontrolą.

²⁸⁰ ZSR.441.919.2017.MS

Należy zaznaczyć, że problemy z realizacją przepisów ustawy w kontekście umieszczania małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej były przedmiotem szerokiej analizy Rzecznika, w której następstwie podjął on działania sygnalizacyjno-interwencyjne o charakterze systemowym (patrz: Wystąpienia Generalne).

■ organizacja pracy z dzieckiem w placówkach opiekuńczo-wychowawczych

W 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka otrzymywał liczne skargi na niewłaściwą organizację pracy z dzieckiem w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Jedną ze spraw²⁸¹ z tej kategorii zainicjowało zgłoszenie wychowanki pogotowia opiekuńczego do Dziecięcego Telefonu Zaufania Rzecznika Praw Dziecka, wskazujące na liczne nieprawidłowości w pracy placówki, w której zgłaszająca przebywała wraz z rodzeństwem. Dziewczyna zgłosiła m.in. stosowanie przemocy psychicznej wobec dzieci, polegającej na ośmieszaniu i obrażaniu wychowanków, ograniczanie im kontaktu z bliskimi, nierespektowanie ich prawa do prywatności poprzez przeszukiwanie osobistych rzeczy i telefonów komórkowych, brak możliwości skorzystania z pomocy psychologicznej poza ośrodkiem oraz niewystarczającą liczbę posiłków i nadmierną dyscyplinę pozostającą w sprzeczności z atmosferą domu rodzinnego, która powinna kojarzyć się z życzliwością, zrozumieniem i dialogiem.

Rzecznik podjął interwencję, występując do wojewody oraz organu prowadzącego placówkę o zdiagnozowanie problemów dzieci tam przebywających. Po przeprowadzonej przez inspektorów urzędu wojewódzkiego kontroli dyrektorowi placówki wydano wiele zaleceń, m.in. przestrzegania prawa dziecka do ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem, wyeliminowania kar ograniczających utrzymywanie osobistych kontaktów z osobami bliskimi dziecku, zapewnienia wychowankom udziału w zajęciach wyrównawczych organizowanych przez szkołę, zapewnienia w porze nocnej opieki na poziomie gwarantującym bezpieczeństwo każdego dziecka, zapewnienia wychowankom przebywającym w oddziałach szpitalnych realizacji niezbędnych potrzeb, w szczególności emocjonalnych, bytowych i społecznych, zapewnienia rodzinom odwiedzającym swoje dzieci odpowiednich warunków do spotkań, umożliwienia wychowankom wyjazdów na dłuższe wycieczki szkolne (do tej pory nie korzystały z tej możliwości ze względu na brak środków finansowych na ten cel), zapewnienia wszystkim wychowankom kwoty do własnego dysponowania zgodnie z przepisami obowiązującego prawa. Dyrektor pogotowia

²⁸¹ ZEW.441.1155.2017.JK

opiekunczego poinformował o realizacji zaleceń, a urząd wojewódzki zaplanował kontrolę sprawdzającą.

Rzecznik został również powiadomiony o wynikach kontroli przeprowadzonej z upoważnienia organu prowadzącego placówkę przez Centrum Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej i Doskonalenia Nauczycieli w zakresie realizacji pieczy zastępczej, ze szczególnym uwzględnieniem pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W wyniku tej kontroli wydano wiele zaleceń, w tym m.in. dotyczących umożliwienia podopiecznym spotkań z odwiedzającymi ich osobami bliskimi w miejscu sprzyjającym swobodnej rozmowie, wspólnemu przebywaniu, okazywaniu emocji, a także zlecenia wychowawcom, aby umożliwiali wychowankom swobodne korzystanie ze wszystkich pomieszczeń oraz objęcie dzieci stałą pomocą psychologa i pedagoga w formie systematycznych zajęć indywidualnych i/lub grupowych, zgodnie z potrzebami wychowanków. W związku z wynikami obydwu kontroli – jednoznacznie wskazującymi na łamanie praw dziecka w tej placówce – Rzecznik wystąpił do organu prowadzącego o pilne podjęcie działań naprawczych i zabezpieczenie dobra dzieci, w tym o udzielenie im wsparcia ze strony psychologa oraz pedagoga. Sprawa w toku.

Kolejna sprawa²⁸² z tej kategorii związana była ze zgłoszeniem wychowanki placówki opiekuńczo-wychowawczej, umieszczonej w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, która skarżyła się na niezapewnienie jej przez placówkę macierzystą odpowiedniej odzieży i środków higienicznych podczas pobytu w ośrodku wychowawczym.

Rzecznik wystąpił z interwencją do właściwego urzędu wojewódzkiego, który przeprowadził kontrolę w placówce. Dyrektor placówki otrzymał zalecenia dotyczące m.in. konieczności zapewniania wychowankom na bieżąco odpowiedniej odzieży, środków higienicznych i czystości. Rzecznik monitorował realizację zaleceń – w całości zostały one wdrożone do pracy placówki.

Innym przykładem z tej kategorii była sprawa²⁸³ dotycząca niewłaściwego traktowania jednego z podopiecznych placówki opiekuńczo-wychowawczej. Skargę w tej sprawie złożyła ciotka oraz pełnoletni brat dziecka. Zarzuty dotyczyły m.in. niedostarczenia dziecku do szpitala czystych ubrań, bielizny oraz leków czy braku komunikacji pomiędzy ciotką a wychowawcami w kwestii potrzeb dziecka przebywającego w szpitalu.

Rzecznik podjął interwencję w sprawie, wnioskując o zbadanie przedstawionych problemów do powiatowego centrum pomocy rodzinie. Przeprowadzona kontrola wykazała, że zarzut braku komunikacji pomiędzy ciotką a wychowawcami w kwestii dotyczącej potrzeb

²⁸² ZEW.441.594.2017.JK

²⁸³ ZEW.441.200.2017.JK

dziecka jest zasadny. Wydano zalecenia. Rzecznik monitorował przebieg ich realizacji do całkowitego wdrożenia zaleceń.

Jednocześnie Rzecznik zwrócił się do urzędu wojewódzkiego o informacje na temat aktualnego funkcjonowania placówki. W odpowiedzi poinformowano, że sytuacja uległa poprawie – potrzeby wychowanków są zaspokajane, a problemy rozwiązywane w sposób właściwy. Pracownicy placówki uczestniczą w superwizjach, a dyrektor sprawuje bieżący nadzór na pracą kadry wychowawczej. W 2018 r. zaplanowano kontrolę ze strony służb wojewody. Funkcjonowanie placówki pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

Kolejnym przykładem z tej kategorii może być sprawa²⁸⁴ zgłoszona jeszcze w 2016 r., w której Rzecznik został powiadomiony o wielu poważnych nieprawidłowościach w funkcjonowaniu placówek opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez ten sam podmiot. Rzecznik przeprowadził kontrolę w jednej z nich. Potwierdziła ona m.in. występowanie przemocy – zarówno fizycznej, jak i psychicznej – wobec dzieci ze strony opiekunów. Rzecznik złożył do prokuratora zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa.

W celu zbadania jakości pracy drugiej placówki Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego o przeprowadzenie kontroli. Jej wyniki potwierdziły nieprawidłowości co do stosowanych tam metod wychowawczych naruszających prawa dziecka. W przypadku tej placówki urząd wojewódzki również złożył do prokuratora zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa. Na czas toczącego się postępowania przygotowawczego dzieci z obu opisanych miejsc zostały przeniesione do innych placówek.

Zmiana okazała się szczególnie korzystna dla dzieci przeniesionych do zespołu placówek opiekuńczo-wychowawczych. Ich nowi opiekunowie na tyle skutecznie zadbali o współpracę z rodzinami biologicznymi, że część dzieci powróciła do domów rodzinnych albo zamieszkała w spokrewnionych rodzinach zastępczych.

Rzecznik nadal monitoruje sytuację wychowanków pozostających w innych placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz przebieg postępowania karnego w tej sprawie.

Do Rzecznika Praw Dziecka w dalszym ciągu napływały liczne zgłoszenia dotyczące naruszenia praw dziecka w zakresie kontaktu z osobami bliskimi.

Jedna ze spraw²⁸⁵ z tej kategorii dotyczyła rozdzielenia dwóch rodzeństw. Dzieci – po likwidacji placówki opiekuńczo-wychowawczej, w której mieszkali – zostały umieszczone

²⁸⁴ ZEW.441.1331.2016.ZA; ZEW.441.1364.2016.ZA; ZEW.441.1368.2016.ZA; ZEW.441.1159.2016.ZA; ZEW.441.1160.2016.ZA; ZEW.441.1162.2016.ZA; ZEW.441.1161.2016.ZA; ZEW.441.1276.2016.ZA

²⁸⁵ ZEW.441.356.2017.ZA, ZEW.441.829.2017.ZA

w budynkach znajdujących się w różnych miejscowościach, ale należących do tej samej placówki. Z prośbą o interwencję w tej sprawie zwróciła się osoba zaprzyjaźniona z dziećmi. Poinformowała o utrudnianiu kontaktów między rodzeństwem (8 dzieci) oraz o zabranii im telefonów komórkowych, co stało się dodatkową barierą w codziennych relacjach między nimi i innymi ważnymi dla nich osobami. Dzieci, które znalazły się w trudnej dla nich sytuacji związanej ze zmianą placówki, czyli rozstaniem z zaprzyjaźnionymi opiekunami, koleżankami i kolegami, dodatkowo narażono na stres związany z koniecznością zamieszkania w różnych miejscowościach (budynek w jednej miejscowości był przeznaczony dla dziewcząt, a w drugiej – dla chłopców).

Rzecznik wystąpił z interwencją do urzędu wojewódzkiego, wnosząc o przeprowadzenie kontroli. Badający sprawę inspektorzy przyjęli wyjaśnienia powiatowego centrum pomocy rodzinie, że konieczność zapewnienia miejsc w pieczy zastępczej dla wychowanków z likwidowanej placówki miała charakter interwencyjny.

Podobnie rzecz się miała w kwestii ograniczeń w korzystaniu przez wychowanków z telefonów komórkowych. Tu również inspektorzy przyjęli wyjaśnienia dyrektora, że ograniczenia odnosiły się tylko do wychowanków przeniesionych z likwidowanej placówki i miały miejsce na początku ich pobytu. Decyzja w tym zakresie miała ochronić wychowanków przed presją wywieraną przez osoby pracujące z dziećmi w poprzedniej placówce.

Rzecznik nie zgodził się z takim stanowiskiem. Jego zdaniem placówka opiekuńczo-wychowawcza zastępuje dziecku dom rodzinny, jeżeli więc przebywa w niej rodzeństwo, to nie powinno być ono rozdzielane. Obowiązkiem placówki jest dążenie do utrzymania więzi między rodzeństwem, zaspokajanie potrzeb emocjonalnych i bytowych dzieci, a także wspieranie ich w trudnych sytuacjach. Zabranie telefonów komórkowych ewidentnie utrudniało kontakt między rodzeństwem i osobami ważnymi dla dzieci.

Po interwencji Rzecznika umożliwiono rodzeństwom kontakt telefoniczny oraz zwiększono częstotliwość spotkań (m.in. podczas wspólnych wyjazdów). Zadeklarowano również, że niekorzystna dla dzieci organizacja placówki zostanie wyeliminowana po oddaniu do użytku nowego budynku, do którego przeprowadzą się podopieczni.

Kolejna sprawa z tej kategorii została podjęta przez Rzecznika po uzyskaniu informacji²⁸⁶, że jedna z placówek opiekuńczo-wychowawczych nie przykładła należytej wagi do realizacji kontaktów dzieci z rodzicami i osobami dla nich ważnymi. Rzecznik wystąpił do właściwego wojewody o zdiagnozowanie zgłoszonych problemów.

²⁸⁶ ZEW.441.1028.2017.ZA

Urząd wojewódzki przekazał Rzecznikowi protokoły z kontroli wraz z wydanymi zaleceniami, dotyczącymi m.in. konieczności zmodyfikowania, wspólnie z wychowankami, katalogu kar regulaminowych.

Rzecznik uznał wyjaśnienia urzędu wojewódzkiego za niewystarczające i zdecydował o zbadaniu sprawy na miejscu. W rozmowach z dziećmi ustalono m.in., że najbardziej dotkliwą dla nich karą jest zakaz rozmów z rodziną z ich własnego telefonu komórkowego. Opowiedziały, że jedną z kar jest zabranie im telefonu. W tym czasie mogą rozmawiać z bliskimi tylko podczas bezpośredniego spotkania w placówce lub przez telefon zainstalowany w pokoju wychowawców (często w obecności dorosłych, więc czują się skrepowane). W ocenie Rzecznika tak określona kara narusza prawo dziecka do kontaktu z najbliższymi i prawo do prywatności. Na skutek interwencji zmieniono system kar.

W kolejnej sprawie²⁸⁷ z tej kategorii zwróciła się małaletnia matka, przebywająca w placówce opiekuńczo-wychowawczej, z prośbą o pomoc w przeniesieniu jej do innej placówki – bliżej miejsca zamieszkania jej najbliższych. Z powodu braku miejsc w pieczy zastępczej na terenie powiatu, dziewczynka wraz z córką została skierowana do placówki oddalonej o ok. 700 km od miejsca zamieszkania jej rodziny.

Rzecznik wystąpił z interwencją do powiatowego centrum pomocy rodzinie, wnosząc o pilne podjęcie działań zmierzających do znalezienia miejsca dla dziewczynki i jej dziecka w placówce położonej bliżej miejsca zamieszkania rodziny.

Z informacji otrzymanych z powiatowego centrum pomocy rodzinie wynikało jednak, że powiat nie dysponuje wolnymi miejscami. Wobec powyższego konieczne było zwrócenie się do właściwego wojewody o przeprowadzenie kontroli dotyczącej realizacji przez organizatora pieczy zastępczej zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

W wyniku ww. kontroli wydano zalecenie dotyczące m.in. konieczności podjęcia i doprowadzenia do końca działań ukierunkowanych na zapewnienie dziewczynce oraz jej córce pobytu w pieczy zastępczej zlokalizowanej bliżej miejsca zamieszkania rodziny. Rzecznik w dalszym ciągu będzie podejmował działania na rzecz małaletniej i jej dziecka, gdyż nie zrealizowano tego zalecenia.

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęła również prośba²⁸⁸ o pomoc od wychowanki placówki opiekuńczo-wychowawczej, która została skierowana do domu samotnej matki oddalonego o ponad 170 km od domu rodzinnego.

²⁸⁷ ZEW.441.386.2017.JK

²⁸⁸ ZEW.441.1588.2017.ZA

Rzecznik niezwłocznie podjął czynności wyjaśniające. Dyrektor tej placówki poinformował, że nie planuje umieszczenia dziewczynki w domu dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży, a w placówce socjalizacyjnej bądź specjalistycznej przystosowanej do pobytu małoletnich matek z dziećmi (w tym z noworodkami). Placówka, do której miała zostać przeniesiona małoletnia matka, znajdowała się na terenie innego województwa. Zarówno dyrektor powiatowego centrum pomocy rodzinie, jak i dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej zgodnie twierdzili, że bliżej jej miejsca zamieszkania nie ma stosownej placówki, a tu, gdzie obecnie przebywa, nie ma możliwości zapewnienia warunków do bezpiecznego pobytu matki z dzieckiem.

Mając na uwadze prawo dziecka do stabilnego środowiska wychowawczego, Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego o zbadanie sytuacji przebywających tam dzieci oraz jakości organizacji pieczy zastępczej na terenie powiatu.

Od stycznia 2018 r. w placówce nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora. Na wniosek Rzecznika dokonał on szczegółowej analizy sytuacji dziewczynki. Stwierdził, że trafiła ona do pieczy zastępczej z powodu problemów zdrowotnych i niewydolności wychowawczej rodziców (w rodzinie nadal wychowuje się pięcioro jej rodzeństwa, nie występują w niej przemoc ani problemy alkoholowe). Rodzice wystąpili do sądu o powrót córki do domu. W zależności od decyzji sądu dziewczynka – po urodzeniu dziecka – wróci pod opiekę rodziców, albo zostanie umieszczona w rodzinie zastępczej mieszkającej tuż obok jej domu rodzinnego. Rzecznik oczekuje na szczegółowe wyniki kontroli przeprowadzonej przez urząd wojewódzki.

■ małoletnie matki

Rzecznik wciąż otrzymywał informacje o niezapewnieniu właściwej opieki małoletnim matkom – wychowankom placówek opiekuńczo-wychowawczych.

W jednej z takich spraw²⁸⁹ uzyskał informację o skreśleniu z listy wychowanków placówki opiekuńczo-wychowawczej małoletniej matki, którą umieszczono w domu dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży. W wyniku tej decyzji dziewczynka nie była objęta żadną formą pieczy zastępczej oraz nie realizowała obowiązku szkolnego.

Rzecznik wystąpił z interwencją do właściwego wojewody o zbadanie problemu. W toku kontroli ustalono, że decyzja o przeniesieniu dziecka do domu dla kobiet z dziećmi i kobiet w ciąży była niezasadna. W postępowaniu wyjaśniającym sytuację dziewczynki stwierdzono też inne liczne nieprawidłowości: brak wysłuchania dziecka podczas

²⁸⁹ ZEW.441.481.2017.ZA

dokonywania okresowej oceny jego sytuacji, nieuwzględnienie jego szczególnych potrzeb opisanych w karcie pobytu dziecka, a także brak realizacji prawa dziecka do nauki.

W konsekwencji działań interwencyjnych dyrektor placówki zobowiązał się otoczyć właściwą opieką nie tylko tę wychowankę, ale także inne dziewczynki będące w ciąży i małoletnich rodziców z ich dziećmi, którzy w przyszłości będą przebywali w placówce, a także zapewnić im realizację obowiązku szkolnego oraz prawa do wysłuchania podczas dokonywania okresowej oceny ich sytuacji.

Rzecznik prowadził również sprawę²⁹⁰ zainicjowaną zgłoszeniem małoletniej matki, która poinformowała o niewłaściwym traktowaniu jej i innych małoletnich matek przez dyrektora oraz niektórych pracowników placówki opiekuńczo-wychowawczej. Rzecznik niezwłocznie zwrócił się do właściwego wojewody o przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego w sprawie.

Wyniki kontroli potwierdziły przypadki łamania praw dziecka, polegające m.in. na braku wsparcia emocjonalnego dla matek z dziećmi, obrażanie wychowanek-matek przez dyrektora placówki, przewożenie dzieci do domu rodzinnego przez pracownika do tego nieuprawnionego (osobę sprząającą) i pozostawianie ich pod opieką nietrzeźwej matki, sprawowanie opieki nad wychowankami przez osoby nieposiadające odpowiednich kwalifikacji, zastraszanie wychowanek groźbą przekazania notatki do sądu o niewłaściwym sprawowaniu opieki nad dzieckiem.

Zdaniem inspektorów pozyskane informacje pozwalały stwierdzić, że proces opiekuńczo-wychowawczy w placówce jest częściowo zaburzony i nie daje dzieciom, zwłaszcza małoletnim matkom, poczucia bezpieczeństwa oraz nie zapewnia im stabilnego środowiska wychowawczego. Dyrektorowi zostały wydane zalecenia, a ich realizacja jest monitorowana przez urząd wojewódzki i Rzecznika Praw Dziecka.

■ **współpraca placówek opiekuńczo-wychowawczych z placówkami resocjalizacyjnymi**

Przyczyną licznych interwencji Rzecznika było niewyrażanie zgody przez macierzyste placówki opiekuńczo-wychowawcze na urlopowanie wychowanków przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Dyrektorzy placówek uzasadniali swoje decyzje obawą o bezpieczeństwo innych wychowanków. Podkreślali, że dzieci te sprawiają duże kłopoty wychowawcze, a placówka jest bezradna wobec ich demoralizacji. Takie postępowanie było niezgodne z art. 96 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy

²⁹⁰ ZEW.441.1210.2017.ZA

zastępczej, w myśl którego placówka jest zobowiązana do współpracy w zakresie wykonywanych zadań z osobami i instytucjami, które podejmują się wspierania jej działań wychowawczych.

Pobyt w młodzieżowym ośrodku wychowawczym z założenia ma charakter przejściowy. Młodzieżowy ośrodek wychowawczy zapewnia dziecku opiekę całodobową, lecz nie całkowitą, którą sprawują placówki opiekuńczo-wychowawcze (m.in. w zakresie zabezpieczenia podstawowych potrzeb materialnych i emocjonalnych). Nie ulega wątpliwości, że dziecko przebywające w młodzieżowym ośrodku wychowawczym w dalszym ciągu pozostaje podopiecznym placówki, w której zostało umieszczone na podstawie postanowienia sądu. To ona zastępuje mu dom rodzinny. Rodzina jest podstawowym środowiskiem wychowawczym i to właśnie praca z nią przynosi najbardziej wymierne efekty. Rolę rodzin podkreślono także w preambule do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, gdzie wskazano: *w dążeniu do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa (...).*

Zdaniem Rzecznika proces resocjalizacyjny będzie skuteczny wówczas, gdy odbywać się będzie we współpracy ze stałym środowiskiem wychowawczym dziecka, którym w tym przypadku jest placówka opiekuńczo-wychowawcza. Jednym z warunków skuteczności podejmowanych oddziaływań wychowawczych i resocjalizacyjnych jest świadomość możliwości powrotu do swojego stałego środowiska rodzinnego. Wsparcie bliskich osób – jakimi powinni być pracownicy placówki opiekuńczo-wychowawczej, ich zainteresowanie, gotowość do współpracy, wydaje się jednym z najistotniejszych czynników zmiany w zachowaniu młodego człowieka. Utrzymywanie poprawnej więzi społecznej ma istotne znaczenie dla właściwego przebiegu procesu resocjalizacji i jej końcowego efektu. Utrzymywanie odpowiednich relacji pracowników młodzieżowych ośrodków wychowawczych z pracownikami placówki opiekuńczo-wychowawczej stanowi podstawę do readaptacji społecznej. Nieurlopowanie dziecka do placówki opiekuńczo-wychowawczej wiąże się także z odebraniem mu możliwości pobytu poza ośrodkiem, zwłaszcza podczas świąt czy wakacji. Jest dowodem braku wiary opiekunów i specjalistów placówki w skuteczność oddziaływań wychowawczych oraz możliwość poprawy zachowania wychowanka, co może stanowić element demotyujący go do dalszej pracy nad sobą.

Liczba spraw z tej kategorii stała się asumptem do podjęcia przez Rzecznika Praw Dziecka decyzji o konieczności zbadania sytuacji wszystkich nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych na terenie Polski, będących jednocześnie

wychowankami placówek opiekuńczo-wychowawczych²⁹¹. Obecnie trwa analiza odpowiedzi uzyskanych od dyrektorów młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

Przykładem zgłoszenia obrazującego ten problem może być sprawa²⁹² jednego z wychowanków młodzieżowego ośrodka wychowawczego, który otrzymał zgodę na urlopowanie tylko na dwa tygodnie wakacji. Po interwencji Rzecznika dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej zmienił decyzję i zadeklarował możliwość przedłużenia chłopcu urlopowania, jeżeli jego zachowanie będzie poprawne. W efekcie chłopiec spędził w placówce całe wakacje.

Podobna sprawa²⁹³ została podjęta po złożeniu skargi przez dyrektora młodzieżowego ośrodka wychowawczego, który poinformował, że dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej również nie wyraził zgody na urlopowanie swojego wychowanka do placówki w okresie wakacyjnym. Ponadto chłopiec nie był właściwie zaopatrywany w odzież i środki czystości.

W wyniku interwencji Rzecznika dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej zadeklarował urlopowanie chłopca na część wakacji z możliwością przedłużenia tego pobytu, gdy dziecko będzie zachowywało się poprawnie. W efekcie spędziło ono całe wakacje w placówce. W tym czasie udało się także rozwiązać jego problemy zdrowotne. W kolejnym piśmie dyrektor ośrodka poinformował Rzecznika o prawidłowej współpracy z placówką i realizowaniu przez nią zobowiązań wobec dziecka.

■ stosowanie środków wychowawczych

Do Rzecznika nadal napływały prośby o pomoc w zmianie orzeczenia o umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym.

Przykładem sprawy²⁹⁴ z tej kategorii może być list od dziewczynki, która nie chciała wracać do ośrodka wychowawczego. Z informacji przekazanej przez dziecko wynikało, że uciekło z placówki, przebywało w domu rodzinnym i bało się wracać do ośrodka.

Rzecznik Praw Dziecka wyjaśnił matce dziewczynki, jak wygląda procedura zmiany środka wychowawczego. Stosując się do przekazanych informacji, matka przedłożyła w sądzie opinię ze szkoły, wskazującą na poprawne funkcjonowanie dziewczynki.

Sąd najpierw zawiesił wykonanie środka wychowawczego w postaci umieszczenia nieletniej w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, a następnie postanowił zastosować

²⁹¹ ZEW.441.3.2017.ZA

²⁹² ZEW.441.1029.2017.ZA

²⁹³ ZEW.441.1027.2017.ZA

²⁹⁴ ZEW.441.1550.2016.ZA

wobec niej środek wychowawczy w postaci nadzoru kuratora. Dziecko pozostało w domu rodzinnym.

Kolejna sprawa z tej kategorii została podjęta po zgłoszeniu²⁹⁵ matki chłopca, wobec którego sąd zastosował środek tymczasowy w postaci umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. W uzasadnieniu postanowienia sąd podał, że nieletni nie stosował się do poleceń kuratora, rażąco zaniedbywał obowiązek szkolny, w szkole nie reagował na polecenia nauczycieli, był agresywny, a matka nie miała wpływu na jego zachowanie.

Po zapoznaniu się z aktami sprawy Rzecznik stwierdził, że wobec dziecka nie stosowano odpowiednich oddziaływań w celu niwelowania jego niewłaściwego funkcjonowania. Przystąpił do toczącego się postępowania i poparł wniosek matki chłopca o nieumieszczenie go w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. We wniosku matka m.in. zobowiązała się do uczęszczania wraz z synem na terapię.

Sąd, uwzględniając wnioski Rzecznika, stwierdził brak podstaw do umieszczenia chłopca w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. Utrzymał w mocy dotychczasowy środek wychowawczy – nadzór kuratora. Jednocześnie zobowiązał chłopca do podjęcia i kontynuowania terapii psychologicznej, regularnego uczęszczania do szkoły, zachowania abstynencji od środków psychoaktywnych oraz podjęcia terapii uzależnień.

Kolejna sprawa²⁹⁶ została zainicjowana przez matkę dziewczynki skierowanej do młodzieżowego ośrodka wychowawczego. Dziecko posiadało orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawność sprzężoną oraz niedostosowanie społeczne z zaleceniem umieszczenia go w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. Matka uważała, że taki ośrodek nie jest właściwym miejscem dla jej dziecka.

Analiza przekazanego Rzecznikowi orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wykazała, że zostało ono wydane w sposób nieprawidłowy (ze względu na wskazanie, że dziecko powinno kontynuować naukę w młodzieżowym ośrodku wychowawczym – taką kompetencję posiada tylko sąd rodzinny). Rzecznik zwrócił się więc do właściwego kuratora oświaty o sprawdzenie poprawności wydawanych przez poradnię orzeczeń w ciągu ostatnich dwóch lat, w tym w szczególności orzeczenia dla dziecka, którego dotyczyła skarga. W wyniku kontroli ustalono, że orzeczenie wydano z naruszeniem prawa. Zostało ono uchylone, a dziewczynka została skierowana do specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego, gdzie kontynuuje naukę.

²⁹⁵ ZEW.441.446.2017.ZA

²⁹⁶ ZEW.441.1469.2017.JK

■ proces usamodzielniania wychowanków

Do Rzecznika Praw Dziecka wciąż docierały informacje o niewłaściwej organizacji procesu usamodzielniania wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Jedna z interwencji z tej kategorii została podjęta z urzędu po publikacji artykułu prasowego²⁹⁷ sugerującego niewłaściwe wykonywanie zadań w stosunku do wychowanki placówki opiekuńczo-wychowawczej (skreślenie jej z listy wychowanków). Rzecznik niezwłocznie wystąpił z interwencją do urzędu wojewódzkiego, wnosząc o podjęcie czynności wyjaśniających oraz o przesłanie szczegółowych informacji dotyczących funkcjonowania placówki, ze zwróceniem szczególnej uwagi na przestrzeganie praw dziecka w zakresie usamodzielniania wychowanków.

W wyniku podjętej interwencji dziewczynka zamieszkała w internacie przy zespole szkół, gdzie będzie mogła przebywać do czasu ukończenia nauki w szkole średniej. Ponadto dyrektor ośrodka pomocy społecznej wystosował pismo do zarządu gospodarki mieszkaniowej o jak najszybszy przydział lokalu dla wychowanki.

Z prośbą o pomoc w kwestii właściwej organizacji procesu usamodzielniania zwrócił się²⁹⁸ do Rzecznika również dyrektor młodzieżowego ośrodka wychowawczego. Wychowanka ośrodka, małoletnia matka, była jednocześnie podopieczną placówki opiekuńczo-wychowawczej. Dziewczynka zbliżała się do pełnoletności, ale jej macierzysta placówka nie wdrożyła procesu usamodzielniania, nie urlopowwała jej (pomimo zgody sądu), nie współpracowała z ośrodkiem w jej sprawach. Odmowę urlopowania wychowanki dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej argumentował jej niewłaściwym zachowaniem. Z kolei zdaniem dyrektora młodzieżowego ośrodka wychowawczego urlopowanie dziewczynki było konieczne, aby zweryfikować jej zachowanie poza ośrodkiem. Dziewczyna nie była w placówce ponad rok.

Rzecznik podjął interwencję. Od tej chwili sytuacja małoletniej uległa zmianie. Dyrektor placówki zgodził się na jej urlopowanie oraz został wdrożony program usamodzielniania. Opiekunem usamodzielniania została babcia dziewczyny, u której wraz z synkiem miała ona zamieszkać po osiągnięciu pełnoletności. Placówka zadbała też o przygotowanie niezbędnych rzeczy dla niej i dla dziecka. W dniu ukończenia 18. roku życia przedstawiciel placówki przyjechał po nią do ośrodka i zawiózł ją do domu babki, zgodnie z programem usamodzielniania. Ośrodek również doposażył wychowankę, by mogła samodzielnie mieszkać z dzieckiem.

²⁹⁷ ZEW.441.584.2017.ZA

²⁹⁸ ZEW.441.1932.2017.ZA

■ funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków wychowawczych

Podobnie jak w latach ubiegłych do Rzecznika Praw Dziecka napływały liczne skargi na niewłaściwe funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

Do Rzecznika zwróciła się²⁹⁹ o pomoc matka chłopca, który po rozpoczęciu nauki w szkole średniej został przeniesiony do innego młodzieżowego ośrodka wychowawczego, a tym samym był zmuszony do zmiany szkoły i zawodu, którego chciał się uczyć. Dyrektor ośrodka poinformował matkę, że powodem takiej decyzji był brak zgody sądu rejonowego na kontynuowanie nauki w szkole znajdującej się poza placówką.

Rzecznik podjął interwencję. W jej toku ustalili, że młodzieżowy ośrodek wychowawczy zapisał chłopca do szkoły poza ośrodkiem bez zgody sądu, a o udzielenie takiej zgody wystąpił dopiero na kilka dni przed rozpoczęciem roku szkolnego (chłopiec przebywał w ośrodku ponad dwa miesiące). Sąd nie wyraził zgody na takie rozwiązanie ze względu na krótki okres pobytu w placówce. Matka została poinformowana przez Rzecznika o możliwości kontynuacji nauki w szkole zgodnej z wybranym przez chłopca zawodem. Chłopiec zmienił jednak swoją decyzję w tej sprawie. Stwierdził, że zaaklimatyzował się w nowym ośrodku i bardzo sobie ceni pomoc dyrektora w trudnych dla niego sytuacjach. Spodobał mu się też nowy zawód, którego zaczął się uczyć. Zrezygnował więc ze zmiany szkoły i pozostał w tym ośrodku.

Innym przykładem sprawy³⁰⁰ z tej kategorii może być anonimowa skarga dotycząca niewłaściwych warunków pobytu w jednym z młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Rzecznik wystąpił do właściwego kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli. Nieprawidłowości zostały potwierdzone, a dyrektor otrzymał zalecenia mające na celu zapewnienie dzieciom bezpiecznych i higienicznych warunków korzystania z obiektów należących do ośrodka. Stwierdzono, że sala gimnastyczna, w której prowadzone są zajęcia sportowe, stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa wychowanków ze względu na przeciekający dach oraz odpadający tynk z sufitu w pomieszczeniach szatni. W budynku, w którym znajdowała się pracownia gospodarstwa domowego oraz w którym zaplanowano otwarcie gabinetu psychologa i wicedyrektora szkoły, również przeciekał dach. Kontrola uwidoczniła także, że nie podłączono tam wody ani nie przewidziano sanitariatów. Dyrektor zrealizował zalecenia. Rzecznik monitorował ich wdrażanie.

²⁹⁹ ZEW.441.1784.2017.ZA

³⁰⁰ ZEW.441.1485.2017.JK

Kolejna sprawa³⁰¹ została podjęta po otrzymaniu informacji o niezapewnieniu wychowankom młodzieżowego ośrodka wychowawczego odpowiednich warunków sanitarnych. Na skutek interwencji Rzecznika w placówce została przeprowadzona kontrola przez państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego. Wskazała ona na potrzebę wzmożenia nadzoru nad przestrzeganiem zakazu palenia wyrobów tytoniowych oraz zapewnienia środków higieny osobistej w pomieszczeniach sanitarnych. Stwierdzone nieprawidłowości stały się powodem wydania decyzji administracyjnej. Ośrodek został objęty wzmożonym nadzorem sanitarnym.

W innej sprawie zwróciły się³⁰² wychowanki młodzieżowego ośrodka wychowawczego. Wskazały na słownictwo używane przez kierownika internatu ośrodka, które w ich ocenie miało podtekst seksualny. Do Rzecznika w sprawie tego ośrodka zwrócili się także pracownicy. Również podnosili niewłaściwe zachowania kierownika internatu oraz informowali o niezadowalającym stanie sanitarno-technicznym budynku, w którym mieści się ośrodek. W związku z powyższym Rzecznik wystąpił o podjęcie działań do kuratora oświaty oraz do inspektora sanitarnego.

W toku kontroli kuratorium oświaty nie potwierdziło niestosownego zachowania kierownika internatu. Wskazało natomiast na nieprawidłowości w pracy ośrodka, polegające m.in. na zatrudnieniu psychologa niezgodnie z kwalifikacjami, nieopracowaniu dla wszystkich wychowanków indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych, niewłaściwym urlopowaniu wychowanek. Państwowy powiatowy inspektor sanitarny również stwierdził uchybienia w zakresie sanitarno-technicznym. Ośrodek zrealizował wszystkie wydane zalecenia.

■ funkcjonowanie zakładów poprawczych

Podobnie jak w latach poprzednich, do Rzecznika Praw Dziecka wpływały skargi dotyczące niewłaściwego zachowania wychowawców lub nauczycieli w zakładach poprawczych.

Przykładem sprawy³⁰³ z tej kategorii może być zgłoszenie dotyczące napuszenia praw dziecka w związku z publicznym przeszukaniem wychowanka na korytarzu przez trzech pracowników ochrony w obecności dyrektora zakładu poprawczego.

Na wniosek Rzecznika Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości przeprowadził kontrolę, która potwierdziła opisany przez skarżącego

³⁰¹ ZEW.441.681.2017.JK

³⁰² ZEW.441.319.2017.JK

³⁰³ ZEW.441.817.2017.ZA

przebieg zdarzenia. Z przeprowadzonych ankiet wynikało również, że ze strony pracowników zakładu poprawczego może być stosowana przemoc wobec nieletnich. Dyrektorowi zalecono m.in. zdiagnozowanie zjawiska i podjęcie środków zaradczych.

Konsekwencją pozyskania informacji wskazujących na prawdopodobieństwo występowania sytuacji przemocowych było zobowiązanie dyrektorów wszystkich zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich do przeprowadzania badania atmosfery wychowawczej w placówce przynajmniej raz w semestrze, zapoznawanie z jej wynikami wszystkich pracowników i podejmowanie działań zapobiegawczych. Dyrektorzy zostali również zobligowani do zapewnienia superwizji pracownikom pracującym bezpośrednio z wychowankami oraz organizowania systematycznych szkoleń dla pracowników w zakresie Treningu Zastępowania Agresji. Zostali oni też zobowiązani do zapewnienia wychowankom dostępu do Dziecięcego Telefonu Zaufania Rzecznika Praw Dziecka.

W efekcie tych działań przeszkolono wszystkich psychologów i pedagogów zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich w obszarze przemocy, diagnozy i pracy z osobami doświadczającymi przemocy, a także zorganizowano szkolenia dla pracowników ochrony. Podjęte działania nadzorcze miały charakter kompleksowy, a ich celem było wyposażenie w wiedzę i kompetencje wszystkich pracowników pracujących bezpośrednio z nieletnimi. Rzecznik został też zapewniony, że przestrzeganie praw dziecka w tego typu placówkach jest jednym z najważniejszych zadań nadzorczych Ministra Sprawiedliwości.

■ funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego

W dalszym ciągu do Rzecznika napływały zgłoszenia dotyczące problemów z funkcjonowaniem placówek wsparcia dziennego.

W jednej z takich spraw³⁰⁴ zwrócił się prezes stowarzyszenia w związku z nieogłoszeniem otwartego konkursu ofert na realizację zadania publicznego w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej – „Prowadzenie placówek wsparcia dziennego”. Powołał się na uregulowania ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zgodnie z którymi – w celu wsparcia rodziny– dziecko może być objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego, które prowadzi gmina, podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania lub podmiot, który uzyskał zezwolenie wójta.

Rzecznik zwrócił się do władz samorządowych o wyjaśnienie sprawy. Stanowisko wójta w kwestii zapotrzebowania społecznego na prowadzenie tego typu placówek było odmienne od stanowiska prezesa stowarzyszenia. Wobec powyższego Rzecznik zwrócił się

³⁰⁴ ZEW.441.1074.2017.ZA

do właściwego urzędu wojewódzkiego o podjęcie działań celem ustalenia, czy władze samorządowe właściwie zdiagnozowały i zabezpieczyły potrzeby dzieci z rodzin wymagających wsparcia.

Wojewoda wszczął na wniosek Rzecznika czynności wyjaśniające. Sprawa w toku.

3. PRAWO DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH

Państwa-Strony będą uznawać prawo każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń socjalnych (...).

(art. 26 Konwencji o prawach dziecka)

W 2017 r. zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **2435** spraw związanych z prawem dziecka do godziwych warunków socjalnych.

Rzecznik zwracał się do innych organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- niealimentacji dzieci,
- świadczenia wychowawczego dla każdego dziecka,
- świadczenia rodzicielskiego i zbiegu świadczeń,
- świadczeń w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego,
- kryterium uprawniającego do świadczeń z funduszu alimentacyjnego,
- aktywizacji dłużników alimentacyjnych,
- utworzenia centralnego rejestru dłużników alimentacyjnych,
- przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej,
- katalogu dochodu utraconego,
- domów dla samotnych matek z dziećmi,
- dostępności do świadczenia pielęgnacyjnego dla rodzin zastępczych,
- orzeczeń o niepełnosprawności,
- braku biegłych sądowych,
- ochrony majątku dziecka,
- rent rodzinnych,
- eksmisji,
- ponoszenia kosztów przez dzieci i wnuki za osobę umieszczoną w domu pomocy społecznej,
- braku lokali mieszkalnych dla osób w trudnej sytuacji,
- modernizacji infrastruktury.

3.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do godziwych warunków socjalnych

■ Niealimentacja dzieci – wystąpienia z 16 stycznia i 25 lipca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich we wspólnym wystąpieniu³⁰⁵ do Prezydenta Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej wnieśli o zajęcie stanowiska wobec ustaleń powołanego wspólnie przez Rzeczników Zespołu do Spraw Alimentów w zakresie powodów niealimentacji dzieci przez zobowiązanych rodziców.

W oparciu o swoje dotychczasowe doświadczenia specjaliści z Zespołu potwierdzili, że jednym z problemów w zakresie niealimentacji dzieci może być ukrywanie przez pracodawców dochodów wypłacanych pracownikom zobowiązanym do alimentacji poprzez wpisywanie w umowie o pracę wynagrodzenia minimalnego. Pozostała jego część wypłacana jest bezpośrednio do ręki (tzw. pod stołem). Nierzadko dochodzi również do zatrudniania pracowników z pominięciem przepisów prawa („na czarno”). Pozwala to zobowiązanym do alimentacji rodzicom unikać egzekucji tych należności. Niestety mimo konsekwencji prawnych, w tym kar pieniężnych, zarówno dla pracodawców, jak i pracowników, zjawisko to nie jest incydentalne.

W odpowiedzi³⁰⁶ Rzecznicy zostali zapewnieni, że organizacja popiera inicjatywy podejmowane przez Rzeczników i powołany Zespół. Działania te w pełni uznano za uzasadnione i potrzebne. Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej wyrazili gotowość do wsparcia inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich.

W kolejnym wystąpieniu³⁰⁷ Prezydentowi Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej przekazano wyniki badania przeprowadzonego pod patronatem Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich, którego celem było dokonanie oceny rozwiązań mających wpływ na podniesienie skuteczności ścigalności alimentów, a także znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy w Polsce istnieje społeczne przyzwolenie na niepłacenie alimentów. Zostały one ujęte w raporcie „Postawy Polaków wobec niepłacenia alimentów”. Badanie zrealizował instytut Kantar Millward Brown S.A.

Z badania wynika, że zdecydowana większość badanych nie ma zrozumienia dla swoich znajomych, którzy nie płacą alimentów. Otoczenie nie zawsze jest jednak skłonne wywierać presję na dłużników alimentacyjnych, szczególnie gdy nie jest zdecydowanie przekonane o ich zdolności do płacenia. Polacy dość zgodnie uważają, że niepłacący

³⁰⁵ ZSS.422.29.2016.KT

³⁰⁶ CML/0123/02.17/AP/MK

³⁰⁷ ZSS.422.29.2016.KT

alimentów robią to, ponieważ czują się bezkarni. Istotnym czynnikiem jest także powszechnie przypisywana dłużnikom zła wola oraz wsparcie dłużników przez najbliższe otoczenie, takie jak np. zatrudnianie ich „na czarno”, płacenie części pensji „pod stołem”, przepisywanie majątku.

Z drugiej strony większość badanych przyznała, że powodem niepłacenia jest także brak kontroli płacących alimenty nad sposobem wydawania pieniędzy, brak wpływu na wychowanie dzieci lub ograniczanie z nimi kontaktu oraz zła sytuacja materialna. Badani w większości nie zgodzili się jednak z tym, że zasądzone alimenty są zbyt wysokie.

Polacy powszechnie zdecydowanie krytycznie oceniają niepłacących alimentów oraz mają zdecydowane poglądy na niepłacenie alimentów – w większości zgadzają się, że oznacza ono ekonomiczne porzucenie dzieci. Ponad 2/5 dorosłych Polaków zna dziecko lub rodzica, który nie otrzymuje zasądzonych alimentów. Według badanych w większości przypadków potrzeby tych dzieci nie są zaspokajane w sposób wystarczający. Respondenci rzadko jednak słyszeli o tym, aby w celu zmotywowania dłużnika do regulowania zobowiązań zgłoszono go do rejestru Biur Informacji Gospodarczej. Gdy rodzic nie płaci alimentów na rzecz dziecka, a dochody sprawującego nad nim opiekę są poniżej określonego progu dochodowego, świadczenie jest wypłacane z Funduszu Alimentacyjnego.

Z badania wynika, że co najmniej 1/3 potrzebujących nie może korzystać z takiego rozwiązania, co wynika z niskiego, niezmiennego od 2008 r. poziomu progu dochodowego – 725 zł netto na osobę w rodzinie. Zdecydowana większość badanych (86%) widzi potrzebę wprowadzenia zmian w obecnym systemie wypłat. Według nich najlepszym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie systemu „złotówka za złotówkę”, w którym przekroczenie progu dochodowego skutkowałoby stopniowym zmniejszeniem kwoty świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego, ale nie jego całkowitą utratą.

Jeżeli chodzi o ocenę działań mających na celu podniesienie skuteczności egzekucji, najczęściej wskazywano na obligatoryjne wpisywanie dłużników do rejestru Biur Informacji Gospodarczej. Nieco rzadziej wskazywano na automatyczne i natychmiastowe informowanie komorników sądowych przez ZUS i urzędy skarbowe. Wskazywano na częstsze stosowanie „bransoletki elektronicznej” – systemu dozoru, który weryfikowałby, czy niepłacący alimentów chodzi do pracy. Mniej zdecydowanie i mniej zgodnie oceniono pomysł wprowadzenia zakazu świadczenia usług dłużnikom przez firmy pożyczkowe, banki, operatorów telefonii komórkowej. Mniej zgodnie i zdecydowanie oceniono propozycję wprowadzenia ostrzejszych kar więzienia dla niepłacących. Najwyżej oceniono wprowadzenie odczuwalnych kar dla niepłacących, takich np. jak prace społeczne w miejscu

zamieszkania. Wysoko oceniono także działania prewencyjne, np. prowadzenie przez Państwo polityki społecznej ułatwiającej budowanie relacji pomiędzy rodzicem a dzieckiem, np. poprzez wydłużenie urlopu ojcowskiego.

Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej nie ustosunkowali się do powyższego wystąpienia.

■ Aktywizacja zawodowa dłużników alimentacyjnych – wystąpienia z 26 stycznia i 9 marca 2017 roku

We wspólnym wystąpieniu³⁰⁸ Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich ponownie zwrócili się do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie aktywizacji zawodowej dłużników alimentacyjnych. Rzecznicy wskazali na potrzebę wprowadzenia dłużników alimentacyjnych do katalogu podmiotów określonych w art. 49 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy³⁰⁹, w którym zostały określone grupy bezrobotnych wyposażone w prawo pierwszeństwa w dostępie do programów socjalnych. Podkreślili, że w przypadku, gdy określone w tej ustawie działania związane ze zmobilizowaniem do podjęcia zatrudnienia dłużników alimentacyjnych są nieskuteczne, konieczne jest zobowiązanie dłużnika do odpracowania długu alimentacyjnego w drodze prac społecznie użytecznych.

W opinii Rzeczników może to przynieść wymierne korzyści i stać się jednym z elementów realizowania postulatu samofinansowania się funduszu alimentacyjnego.

W kolejnym wystąpieniu³¹⁰ Rzecznicy zwrócili się do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o dokonanie analizy problematyki odnoszącej się do braku obowiązku urzędu pracy do przekazania ośrodkowi pomocy społecznej, niezwłocznie po zmianie okoliczności dotyczących dłużnika (np. po wyrejestrowaniu się dłużnika), informacji o zmianie statusu dłużnika jako osoby bezrobotnej. Informacja taka umożliwiłaby podjęcie przez ośrodek pomocy społecznej dalszych konkretnych działań wobec dłużnika, tj. wszczęcie postępowania dotyczącego uznania dłużnika alimentacyjnego za uchylającego się od zobowiązań alimentacyjnych.

W odpowiedzi³¹¹ na wystąpienie z 26 stycznia 2017 r. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że w resorcie trwają prace nad przeglądem realizacji Programu „Rodzina 500+” oraz innych systemów wsparcia materialnego rodzin, który ma być

³⁰⁸ ZSS.422.27.2016.KT

³⁰⁹ Dz. U. z 2016 r. poz. 645, z późn.zm.

³¹⁰ ZSS.422.27.2016.KT

³¹¹ DSR-IV.071.2.2017.GJ

dokonany w terminie do 1 kwietnia 2017 r. W toku tych prac analizowane były przepisy dotyczące wsparcia materialnego dla osób, które nie otrzymują alimentów z powodu bezskuteczności egzekucji (świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego). Wśród analizowanych rozwiązań znajdowały się również propozycje dedykowania dłużnikom alimentacyjnym niektórych instrumentów rynku pracy, które skutecznie przeciwdziałałyby nie tylko bierności zawodowej dłużników alimentacyjnych, ale miałyby również wpływ na poprawę ściągalności alimentów.

W kolejnej odpowiedzi³¹² Rzecznicy zostali poinformowani, że w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej trwają prace nad wprowadzeniem rozwiązań, których celem byłaby m.in. poprawa efektywności działań podejmowanych w kierunku aktywizacji zawodowej dłużnika alimentacyjnego. W celu skutecznej aktywizacji zawodowej dłużników alimentacyjnych część z ogólnej kwoty środków finansowych na aktywizację zawodową osób bezrobotnych mogłaby zostać przekazana (na wniosek gminy) do gmin z przeznaczeniem na roboty publiczne adresowane do dłużników alimentacyjnych zarejestrowanych w urzędzie pracy. Byłaby to forma sankcji, jaką gmina mogłaby stosować zwłaszcza wobec tych dłużników, którzy – ukrywając swoje dochody – nie wywiązują się z obowiązku alimentacji. Jednocześnie punktem wyjścia do szczegółowego podziału środków na gminy powinien być stan liczby bezrobotnych dłużników alimentacyjnych na dzień 30 września (stan na ten dzień jest odnośnikiem dla ustalenia kwot „algorytmu Funduszu Pracy”). Bezrobotni dłużnicy powinni niezwłocznie po zarejestrowaniu w urzędzie pracy otrzymać z gminy skierowanie do pracy w ramach robót publicznych, czyli prostych prac remontowo-porządkowych, wykonywanych na rzecz lokalnych społeczności.

Dotychczas takie rozwiązania nie zostały wprowadzone.

■ **Utworzenie centralnego rejestru uporczywych dłużników alimentacyjnych – wystąpienie z 1 lutego 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka wspólnie z Rzecznikiem Praw Obywatelskich wystąpił³¹³ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o podjęcie inicjatywy legislacyjnej w celu utworzenia centralnego rejestru dłużników alimentacyjnych, który miałby zwiększyć efektywność egzekucji świadczeń alimentacyjnych.

Rzecznicy podkreślili, że od wielu lat ściągalność należności alimentacyjnych kształtuje się na niskim poziomie (około 20%), dlatego wprowadzenie ww. rejestru

³¹² DSR-IV.071.6.2017.GJ

³¹³ ZSS.422.3.2017.AT

stanowiłoby ważny element składający się na system pomocy państwa w zakresie zabezpieczenia interesów osób uprawnionych do alimentów.

Zakres zamieszczonych w rejestrze informacji mógłby być zasilany danymi pochodzącymi z rejestru dłużników niewypłacalnych, informacjami ujawnionymi w biurach informacji gospodarczej, jak również informacjami od wszystkich komorników sądowych, przekazywanych do rejestru automatycznie z aplikacji Komornik SQL-VAT lub Kancelaria Komornika-VAT albo poprzez portal internetowy. Bieżąca aktualizacja danych o dłużnikach poprzez zautomatyzowanie ich wysyłania i pobierania w aplikacjach Komornik SQL-VAT i Kancelaria Komornika-VAT umożliwiłaby przyspieszenie egzekucji.

W odpowiedzi³¹⁴ Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny poinformował, że w przedstawionej przez Rzeczników koncepcji utworzenia centralnego rejestru uporczywych dłużników alimentacyjnych podkreślono funkcję prewencyjną „powszechnie znanego i społecznie rozpoznawalnego rejestru”, który stanowiłby uzupełnienie dla innych funkcjonujących już rejestrów, np. Rejestru Dłużników Niewypłacalnych (dalej RDN) oraz Biura Informacji Gospodarczej. W związku z tym Minister zwrócił uwagę na niesatysfakcjonujące dotychczasowe doświadczenia związane z funkcjonowaniem RDN będącego częścią centralnego rejestru, jakim jest Krajowy Rejestr Sądowy i zanegował potrzebę tworzenia nowego rejestru.

Wskazał jednak, że możliwe jest rozszerzenie funkcjonującego już rejestru w taki sposób, aby były w nim gromadzone i udostępniane dane o dłużnikach alimentacyjnych. Takie rozwiązanie wiązałoby się z poniesieniem mniejszych nakładów w porównaniu z nakładami związanymi z budową nowego rejestru.

■ **Ponoszenie przez dorosłe dziecko ciężaru pobytu rodzica w domu pomocy społecznej – wystąpienia z 6 lutego, 20 kwietnia, 8 września i 12 grudnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka przedstawił³¹⁵ Przewodniczącemu Komisji do Spraw Petycji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej stanowisko do petycji z 28 lipca 2016 r.,³¹⁶ której przedmiotem była zmiana ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej³¹⁷ poprzez nadanie przepisowi art. 64a brzmienia: *Osobę zobowiązaną do wnoszenia opłaty za pobyt krewnego w Domu Pomocy Społecznej zwalnia się całkowicie z tej opłaty na wniosek, gdy*

³¹⁴ DL-I-053-5/17

³¹⁵ ZSS.422.9.2017.KT

³¹⁶ druk nr BKSP-145-114/16

³¹⁷ Dz. U. z 2016 r. poz. 960, z późn. zm.

zostają spełnione przesłanki zawarte w art. 144¹ ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 788 ze zm.) Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego, który zezwala na skuteczne uchylenie się od obowiązku alimentacyjnego dziecka, gdy rodzic zachowywał się niezgodnie z zasadami współżycia społecznego, tj. w sposób niegodny dla roli społecznej rodzica.

Rzecznik wskazał, że zstępni – dzieci, wnuki, prawnuki – nie mogą uchylić się od wnoszenia opłaty za pobyt w domu pomocy społecznej krewnego nawet w sytuacji, w której np. kierowany do domu pomocy społecznej rodzic stosował wobec prawem zobowiązowanego do ponoszenia opłaty dziecka przemoc, lecz nie został pozbawiony władzy rodzicielskiej lub rodzic porzucił dziecko i nie nawiązała się między nimi jakakolwiek relacja, nie interesował się jego losem czy nie przyczyniał się do jego utrzymywania i wychowywania. Dlatego Rzecznik poparł propozycję zmiany przepisów prawa.

Przedstawiciel Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podczas posiedzenia Sejmowej Komisji do Spraw Petycji przedstawił stanowisko, że ustawowe zwolnienie z ponoszenia opłat za dom pomocy społecznej zostało wprowadzone tylko dla jednej grupy – dla osób, które posiadają prawomocne orzeczenie sądu o pozbawieniu władzy rodzicielskiej, a w pozostałych przypadkach istnieje cały katalog zwolnień o charakterze fakultatywnym, pozostających do decyzji organu. W tym katalogu główny nacisk położono na sytuację materialną, rodzinną i zdarzenia losowe. Przedstawiciel resortu poinformował, że: (...) *Nikt nie jest w stanie zmusić nikogo do podpisania umowy. Osoba może powiedzieć, że nie podpisze umowy i nie będzie partycypować w kosztach. Wtedy kierownik ośrodka pomocy społecznej może wystąpić do sądu o ustalenie alimentów. Jeżeli alimenty zostaną ustalone, wtedy opłata jest ponoszona z alimentów.* Wobec stanowiska zajętego na posiedzeniu Komisji do Spraw Petycji w dniu 17 lutego 2017 r. przez przedstawiciela Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej petycja nie została uwzględniona.

Rzecznik Praw Dziecka nie zgadzając się ze stanowiskiem resortu podjął kolejne działania w tym zakresie.

W wystąpieniu³¹⁸ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zwrócił się o podjęcie działań w zakresie zmian w prawie, które zagwarantują zwolnienie zobowiązanego od wnoszenia opłat za pobyt w domu pomocy społecznej, gdy stoi to w sprzeczności z klauzulą zasad współżycia społecznego.

³¹⁸ ZSS.422.14.2017.AT

W odpowiedzi³¹⁹ kierowanej do Przewodniczącego Polskiej Federacji Związkowej Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej, a przesłanej do wiadomości Rzecznika Praw Dziecka, Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podtrzymał swoje wcześniejsze stanowisko przedstawione na Komisji do Spraw Petycji. Minister uznał, że art. 64a ustawy o pomocy społecznej, odwołujący się do orzeczenia sądu o pozbawieniu władzy rodzicielskiej, spełnia nie tylko postulat jasności przepisów prawa lecz również odpowiada na uzasadnione postulaty osób skrzywdzonych w przeszłości przez swoich rodziców. Osoby, do których ten przepis nie ma zastosowania, mogą ubiegać się o zwolnienie z odpłatności na podstawie art. 64 ustawy o pomocy społecznej. Od negatywnej decyzji przysługuje prawo odwołania.

Podjmując dalsze działania, w wystąpieniu³²⁰ do Przewodniczącego Komisji do Spraw Petycji Sejmu RP Rzecznik odniósł się do kolejnej petycji, które wpłynęła w tej sprawie³²¹ – i jak uprzednio – poparł w pełni ideę petycji dotyczącą propozycji zmian w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej poprzez wprowadzenie obligatoryjnego zwolnienia z ponoszenia opłat za pobyt w domu pomocy społecznej, w momencie gdy rodzic bądź dalszy krewny zachowywał się niezgodnie z zasadami współżycia społecznego.

Komisja do Spraw Petycji przychyliła się do stanowiska Rzecznika Praw Dziecka w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej.

Kolejnym krokiem było wystąpienie³²² do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, w którym Rzecznik zgłosił uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o ochronie zdrowia psychicznego³²³. Rzecznik pozytywnie ocenił fakt, że resort dostrzegł potrzebę zmiany przepisów w zakresie ponoszenia opłat za pobyt w domu pomocy społecznej przez zstępnych osoby wymagającej całodobowej opieki, jednakże zwrócił uwagę, że projektowane zmiany są niewystarczające. Wobec tego zgłosił szereg zastrzeżeń do projektu, w tym przede wszystkim podkreślił, że konieczne jest uzupełnienie przepisów o przypadki zaniedbania obowiązków rodzicielskich przez osoby skierowane do domu pomocy społecznej, w tym uchylania się przez nie od świadczeń alimentacyjnych, popełniania na szkodę małoletnich dzieci przestępstwa, co udokumentowane zostało prawomocnym wyrokiem skazującym za umyślne przestępstwo

³¹⁹ DPS.I.71.4.2017.AP

³²⁰ ZSS.422.35.2017.AT

³²¹ Nr BKS-145-218/17

³²² ZSS.422.14.2017.AT

³²³ Projekt z 14 listopada 2017 r. (UD 318)

z użyciem przemocy, określone w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny³²⁴. Rzecznik podkreślił, że w związku z faktem, że proponowana regulacja przewiduje zwolnienie osoby, która przedstawi wyrok sądu oddalającego powództwo o alimenty na rzecz osoby kierowanej do domu pomocy społecznej lub mieszkańca domu, konieczne jest wyposażenie kierownika ośrodka pomocy społecznej w uprawnienie do wystąpienia z powództwem o alimenty na rzecz osoby skierowanej do domu pomocy społecznej lub mieszkańca domu i do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd – zawieszenia postępowania w sprawie ustalenia opłaty za pobyt.

W związku z faktem, że proponowana regulacja przewidywała zwolnienie z opłat w przypadku wystąpienia łącznie dwóch przesłanek do zwolnienia od ponoszenia opłat za pobyt wstępnego w domu pomocy społecznej, tj. przesłanki umieszczenia zstępnego w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej i przesłanki ograniczenia wstępnemu władzy rodzicielskiej nad zstępnym wydaje się niewłaściwa, Rzecznik wskazał, że nie w każdej przecież sytuacji, w której jeden z rodziców nadużył władzy rodzicielskiej i władza ta została mu ograniczona, dziecko umieszczono w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej. Zdarzają się przypadki, gdy drugi z rodziców sprawuje pieczę nad dzieckiem w sposób prawidłowy, w rodzinie nie występują trudności opiekuńczo-wychowawcze uzasadniające skorzystanie z instrumentów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³²⁵. Właśnie dlatego pozostawienie koniunkcji obu przesłanek będzie sprzeczne z realiami możliwych sytuacji rodzinnych oraz poczuciem sprawiedliwości społecznej.

Mając na uwadze, że projekt wprowadzał przesłankę umieszczenia zobowiązanego lub jego rodzica w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, Rzecznik Praw Dziecka podkreślił, że regulacja ta nie wyczerpuje wszystkich form pieczy zastępczej wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Sprowadzenie przesłanek zwolnienia tylko do rodziny zastępczej lub placówki opiekuńczo-wychowawczej jest nieuzasadnione. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej dzieli bowiem pieczę zastępczą na: rodzinną pieczę zastępczą (rodziny zastępcze: spokrewnione, zawodowe, niezawodowe oraz rodzinne domy dziecka) i instytucjonalną pieczę zastępczą (placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne). Projekt pomija więc wśród przesłanek zwolnienia

³²⁴ Dz. U. z 2017 r. poz. 2204

³²⁵ Dz. U. z 2017 r. poz. 697

okoliczności umieszczenia dziecka w rodzinnym domu dziecka oraz innych niż placówki opiekuńczo-wychowawcze formach instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Rzecznik monitoruje dalsze prace nad projektem.

■ **Realizacja przez jednostki samorządu terytorialnego obowiązku przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej – wystąpienia z 16 marca, 19 czerwca i 28 grudnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka wraz z Rzecznikiem Praw Obywatelskich w wystąpieniu³²⁶ kierowanym do: Przewodniczącego Zarządu Związku Gmin Wiejskich RP, Prezesa Zarządu Unii Miasteczek Polskich, Prezesa Związku Miast Polskich podnieśli, że członkowie wspólnie powołanego przez Rzeczników Zespołu do spraw Alimentów w toku podjętych działań ustalili, że nie wszystkie jednostki samorządu terytorialnego wywiązują się z nałożonego na nie obowiązku przekazywania danych o dłużnikach alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej.

Rzecznicy przypomnieli, że z dniem 1 lipca 2015 r. wójtowie, burmistrzowie lub prezydenci miast mają obowiązek przekazywania informacji o zobowiązaniach dłużnika alimentacyjnego do wszystkich istniejących biur informacji gospodarczej – Biura Informacji Gospodarczej InfoMonitor S.A., Krajowego Biura Informacji Gospodarczej S.A., Krajowego Rejestru Długów Biura Informacji Gospodarczej, ERIF Biura Informacji Gospodarczej. Jednocześnie zwrócili się do adresatów wystąpienia o zajęcie stanowiska w tej sprawie oraz wyjaśnienie przyczyn, które powodują, że nie wszystkie jednostki samorządu terytorialnego realizują ustawowy obowiązek przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej.

W odpowiedzi Związek Miast Polskich³²⁷ poinformował, że nie zajmie stanowiska w przedstawionej sprawie. Wyjaśnianie przyczyn, które powodują, że nie wszystkie jednostki samorządu terytorialnego realizują ustawowy obowiązek przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej wykracza poza kompetencje Związku Miast Polskich.

Rzecznicy nie zgodzili się³²⁸ z powyższym stanowiskiem. Z analizy Statutu Związku Miast Polskich wynika, że stowarzyszenie ma w założeniach na celu wspieranie idei samorządu terytorialnego oraz dążenie do gospodarczego i społeczno-kulturalnego rozwoju miast polskich, m.in. poprzez prowadzenie pracy programowej, informacyjnej, konsultacyjnej

³²⁶ ZSS.422.12.2017.KT

³²⁷ z 26 kwietnia 2017 r., b/znaku

³²⁸ Wystąpienie generalne z 19 czerwca 2017 r.

i szkoleniowej, mającej na celu wspólne rozwiązywanie problemów w zakresie poszczególnych dziedzin oraz promocję wdrażania wysokich standardów merytorycznych i etycznych w zarządzaniu sprawami publicznymi. Zdaniem Rzeczników działania podejmowane przez członków Związku Miast Polskich w ramach realizacji założeń statutu dają podstawy do przyjęcia, że powinni oni podejmować aktywność w zakresie pomocy rodzinie i osobom uprawnionym do alimentów, gdy jest to związane z działaniem jednostek samorządu terytorialnego.

Rzecznicy zaakcentowali, że negatywne skutki niewypełniania ustawowego obowiązku przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej mają wpływ nie tylko na sytuację samych uprawnionych do alimentów, ale również na budżety gmin, które wypłacają uprawnionym pieniądze z Funduszu Alimentacyjnego, a o których zwiększenie wnioskuje Związek Miast Polskich. W związku z tym Rzecznicy ponownie zwrócili się do Związku Miast Polskich o wyjaśnienia.

Związek Miast Polskich nie zajął stanowiska w sprawie.

Jednocześnie Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich w związku z brakiem reakcji Przewodniczącego Zarządu Związku Gmin Wiejskich RP i Prezesa Zarządu Unii Miasteczek Polskich na wystąpienie z 16 marca 2017 r. ponownie zwrócili się³²⁹ o wskazanie przyczyn, które powodują, że nie wszystkie jednostki samorządu terytorialnego realizują ustawowy obowiązek przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej.

Związek Gmin Wiejskich RP zajął stanowisko³³⁰, w którym poinformował, że nie ma roli nadzorczej w stosunku do gmin członkowskich, a faktyczny nadzór nad jednostkami realizującymi zadania wynikające z ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów poprzez swoje jednostki organizacyjne wykonują wojewodowie.

Waga dostrzeżonego przez Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich problemu, polegającego na niewywiązywaniu się przez organy wykonawcze gmin z nałożonego na nie obowiązku przekazywania danych o dłużnikach alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej, skłoniła Rzeczników³³¹ do poinformowania o poczynionych ustaleniach wojewodów. Rzecznicy zwrócili się do wojewodów, jako organów monitorujących realizację świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego oraz finansujących z budżetu państwa działania wobec dłużników alimentacyjnych oraz koszty

³²⁹ Wystąpienie generalne z 19 czerwca 2017 r.

³³⁰ Pismo z 26 czerwca 2017 r., b/znaku

³³¹ ZSS.422.12.2017.KT

obsługi świadczeń z funduszu alimentacyjnego, o zajęcie stanowiska w sprawie i wyjaśnienie przyczyn, które powodują, że nie wszyscy zobowiązani realizują ustawowy obowiązek przekazywania danych.

Analiza odpowiedzi³³² udzielonych przez wojewodów potwierdziła fakt niewywiązywania się przez gminy z nałożonego na nie ustawowego obowiązku przekazywania danych o dłużnikach alimentacyjnych do wszystkich rejestrów informacji gospodarczej. W oparciu o przekazane informacje ustalono, że zdiagnozowany przez Rzeczników problem dotyczy od kilku do kilkunastu procent gmin w poszczególnych województwach. Wśród przyczyn niewywiązywania się z obowiązku przekazywania danych o dłużnikach alimentacyjnych wymieniono przede wszystkim: przeoczenie prawnego obowiązku przekazywania informacji o zobowiązaniach dłużników alimentacyjnych, błędy techniczne systemów informatycznych, uniemożliwiające przekazanie danych o dłużnikach do wszystkich rejestrów, niepoprawną komunikację programu do obsługi Funduszu Alimentacyjnego z biurami informacji gospodarczej, problemy kadrowe, brak dostatecznych danych dotyczących dłużników alimentacyjnych.

W reakcji na wystąpienie Rzeczników, wojewodowie skierowali do organów pisma przypominające o obowiązku przekazywania informacji do wszystkich biur informacji gospodarczej. Jednocześnie w kilku odpowiedziach zapewniono Rzeczników, że przewidziane na 2018 rok kontrole organów wykonawczych gmin przez podlegające wojewodom służby będą się odbywały ze szczególnym uwzględnieniem zgłoszonych przez Rzeczników zastrzeżeń.

■ Katalog dochodu utraconego – wystąpienie z 29 marca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się³³³ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o rozważenie wprowadzenia zmian legislacyjnych prowadzących do rozszerzenia katalogu dochodu utraconego określonego w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych³³⁴. Rzecznik zwrócił uwagę, że o przyznaniu świadczeń rodzinnych decydować ma rzeczywisty dochód rodziny. Mechanizmem, który służy urealnieniu wysokości dochodu rodziny na dzień ubiegania się o prawo do świadczenia w stosunku do dochodów uzyskanych w roku kalendarzowym poprzedzającym okres

³³² WP-V.1412.13.2018, PS Ia.9472.1.2018, PS-V.40.3.2018.JTom, PS-II.940.209.2017.16, RPS-I.4102.1.2018, PS-VI.002.1.2018, PSZ.II.9421.2.2018, S-I.940.5.4.2018.KW, PS-II.002.1.2018, PSiZ.I.002.2.2018.MJ, PS-I.002.1.2018.EP, ZP.KNPS.40.1.2018.KZ, PS-IX.021.3.1.2018.AB, WPS-VII.9421.2.1.2018.AG, WPS.VIII.020.10.2018, S-2.9421.3.2.2018.AJ

³³³ ZSS.422.16.2017.JW

³³⁴ Dz. U. z 2017 r. poz. 1952, z późn. zm.

zasiłkowy w związku ze zmianą sytuacji finansowej, jest instytucją uzyskania albo utraty dochodu. Ustawodawca w art. 3 pkt 23 ww. ustawy enumeratywnie określił sytuacje obligujące organ do uwzględnienia utraty dochodu.

Przywołany katalog nie obejmuje przypadku utraty stypendium o charakterze socjalnym określonego w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty³³⁵ oraz ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym³³⁶. Kwoty stypendium o charakterze socjalnym nie można uwzględnić jako dochodu utraconego przy wyliczeniu dochodu rodziny. Sprawy kierowane do Rzecznika często dotyczyły właśnie sytuacji, w których powodem odmowy ustalenia prawa do świadczeń jest przekroczenie kryterium dochodowego z uwagi na pobieranie w roku bazowym przez członka rodziny stypendium socjalnego, który w dacie ustalania prawa do świadczeń już go nie otrzymuje. Zdaniem Rzecznika brak jest racjonalnego uzasadnienia dla odmiennego traktowania utraty dochodu spowodowanej utratą chociażby prawa do zasiłku lub stypendium dla bezrobotnych a utratą stypendium o charakterze socjalnym. Nie można bowiem tracić z pola widzenia, że mechanizm utraty i uzyskania dochodu ma służyć temu, aby prawo do świadczeń było ustalane w oparciu o jak najbardziej aktualny dochód danej rodziny, z uwzględnieniem zmian w sytuacji materialnej członków rodziny.

W odpowiedzi³³⁷ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że nie są obecnie prowadzone prace nad rozszerzeniem ww. katalogów o okoliczności uznawane za utratę/uzyskanie dochodu.

■ Świadczenie rodzicielskie – wystąpienie z 4 kwietnia 2017 roku

W związku z wpływającymi do Rzecznika Praw Dziecka skargami rodziców, którym odmówiono prawa do świadczenia rodzicielskiego na dziecko z uwagi na uprzednie pobieranie świadczenia pielęgnacyjnego z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad innym dzieckiem, Rzecznik wystąpił³³⁸ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o analizę problemu oraz wprowadzenie stosownych zmian w prawie.

Wskazał, że zgodnie z jednolitą linią orzecniczą sądów administracyjnych świadczenie rodzicielskie i świadczenie pielęgnacyjne są uprawnieniami przyznawanymi w związku ze sprawowaniem opieki nad konkretnym podmiotem, a zatem wyłączenie

³³⁵ Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.

³³⁶ Dz. U. z 2016 r. poz. 1842, z późn. zm.

³³⁷ DSR-IV-I.071.7.2017.AW

³³⁸ ZSS.422.18.2017.JW

wynikające z art. 27 ust. 5 u.ś.r. ma zastosowanie tylko w sytuacji, gdy dochodzi do zbiegu uprawnień w sensie podmiotowym zarówno co do osoby sprawującej opiekę, jak i podopiecznego.

Mając jednak na względzie, że indywidualne rozstrzygnięcia sądów administracyjnych nie są źródłem powszechnie obowiązującego prawa, organy właściwe do ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego odmawiają prawa do świadczenia przyjmując, że jeżeli wnioskodawca pobiera już świadczenie pielęgnacyjne na dziecko, nie może jednocześnie pobierać świadczenia rodzicielskiego niezależnie od faktu, że przysługiwałoby ono na inne dziecko. Powoduje to konieczność poszukiwania przez beneficjentów tego świadczenia ochrony swoich praw na drodze odwoławczej oraz, jak wykazały sprawy prowadzone w Biurze Rzecznika Praw Dziecka, nierzadko również na drodze postępowania sądowo-administracyjnego. Powyższe powoduje wydłużenie oczekiwania na decyzję ustalającą prawo do świadczenia o kilka miesięcy, a w przypadku skorzystania z drogi sądowo-administracyjnej – nawet do roku. W efekcie ulega zatarciu główny cel, dla którego wprowadzony został ten rodzaj świadczenia, tj. zapewnienie m.in. bezrobotnym i studentom jak największego wsparcia materialnego w pierwszym okresie życia dziecka.

W odpowiedzi³³⁹ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że brzmienie powyższego przepisu, niezależnie od indywidualnych rozstrzygnięć organów odwoławczych czy sądów, jest jednoznaczne i zgodne z intencją ustawodawcy jedna osoba nie może pobierać więcej niż jednego z ww. świadczeń jednocześnie – świadczenia pielęgnacyjnego i świadczenia rodzicielskiego. Bez znaczenia pozostaje fakt, że są to w danej sprawie świadczenia przysługujące na różne osoby/dzieci. Dana osoba ma prawo wybrać jedno ze świadczeń wymienionych w przytoczonym wyżej art. 27 ust. 5. Wskazano również, że nie są prowadzone prace legislacyjne, w których wyniku byłaby możliwość kumulowania po stronie jednego świadczeniobiorcy więcej niż jednego z ww. finansowanych z budżetu państwa świadczeń.

Na podstawie art. 6 pkt 17 ustawy z dnia 7 lipca 2017 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z systemami wsparcia rodzin³⁴⁰ ustawodawca wprowadził zmianę w redakcji przepisu art. 27 ust. 5 w ten sposób, że część wspólna tego przepisu otrzymała brzmienie – *przysługuje jedno z tych świadczeń wybrane przez osobę uprawnioną – także w przypadku, gdy świadczenia te przysługują w związku z opieką nad różnymi osobami*. W uzasadnieniu do

³³⁹ DSR.IV.071.8.2017.ES

³⁴⁰ Dz. U. poz. 1428

projektu ustawy³⁴¹ wyjaśniono, że *doprecyzowanie art. 27 ust. 5 ustawy ma na celu zapewnienie jednolitości stosowania przepisów ustawy przez organy właściwe i jednoznacznego wskazania, że nie jest możliwa kumulacja wielu rodzajów świadczeń finansowanych z budżetu państwa, które są związane z brakiem aktywności zawodowej spowodowanej opieką nad dzieckiem lub innym członkiem rodziny*. Zgodnie z art. 41 ww. ustawy zmiana ta weszła w życie 1 sierpnia 2017 r.

Rzecznik z niepokojem przyjął, że ustawodawca ograniczył dostępność do świadczeń w przypadku ich zbiegu, nawet gdy ten zbieg dotyczy innych osób w rodzinie. W związku nowym brzmieniem przepisów aktualnie nie ma możliwości odwołania się od niekorzystnej decyzji do sądów administracyjnych.

■ Świadczenie pielęgnacyjne – wystąpienie z 12 czerwca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu³⁴² do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zwrócił uwagę na sytuację niezawodowych rodzin zastępczych, przyjmujących na wychowanie dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.

Zgodnie z art. 17 ust. 5 pkt 2 lit. b ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej nie przysługuje w sytuacji, gdy osoba wymagająca opieki została umieszczona w rodzinie zastępczej, z wyjątkiem rodziny zastępczej spokrewnionej, rodzinnym domu dziecka albo, w związku z koniecznością kształcenia, rewalidacji lub rehabilitacji, w placówce zapewniającej całodobową opiekę, w tym w specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym, z wyjątkiem podmiotu wykonującego działalność leczniczą, i korzysta w niej z całodobowej opieki przez więcej niż 5 dni w tygodniu. Z przywołanego przepisu jednoznacznie wynika, że świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej nie przysługuje niezawodowym rodzinom zastępczym.

Rzecznik podniósł, że rodzina zastępcza niespokrewniona (niezawodowa) z dzieckiem otrzymuje świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania dziecka i podobnie jak rodzina zastępcza spokrewniona, pozbawiona jest wynagrodzenia z tytułu pełnienia funkcji rodziny zastępczej. Pomimo że decydując się na objęcie pieczy nad dzieckiem rodzina zastępcza

³⁴¹ Druk 1625

³⁴² ZSS.422.17.2017.JW

powinna mieć na uwadze, że może zaistnieć konieczność partycypowania w kosztach jego utrzymania w granicach nieobjętych świadczeniami, to zdaniem Rzecznika brak jest uzasadnionych podstaw do różnicowania rodzin zastępczych spokrewnionych i niespokrewnionych z dzieckiem (niezawodowych) w zakresie nabywania prawa do świadczenia pielęgnacyjnego z tytułu rezygnacji z zarobkowania w celu sprawowania opieki nad dzieckiem przyjętym na wychowanie.

W odpowiedzi³⁴³ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że propozycja Rzecznika odnosząca się do rodzin zastępczych niezawodowych w kontekście prawa do świadczenia pielęgnacyjnego jest interesująca, jednak wymaga dokładnej analizy merytorycznej i oceny skutków finansowych wprowadzenia zmian.

■ Domy dla samotnych matek z dziećmi – wystąpienie z 31 lipca 2017 roku

Kontynuując podejmowane w latach ubiegłych działania, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się³⁴⁴ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie sytuacji małoletnich dzieci przebywających z rodzicami z powodu bezdomności w tzw. miejscach niemieszkalnych.

Pierwsze wystąpienie poprzedzone zostało badaniem³⁴⁵ stanu przestrzegania praw dziecka przeprowadzonym w 2015 r. w związku z docierającymi do Rzecznika niepokojącymi informacjami o nieprawidłowościach w schroniskach dla osób bezdomnych. Po zakończeniu badania Rzecznik Praw Dziecka sformułował wnioski w zakresie pobytu dzieci w placówkach dla osób bezdomnych³⁴⁶. W jego ocenie do rodziców z dziećmi, którzy nie mają miejsca stałego pobytu, powinna być adresowana pomoc w postaci domów spełniających warunki dla zamieszkania z dzieckiem. W związku z tym Rzecznik wniósł o informacje, jakie działania podjęto w celu zwiększenia liczby miejsc w domach dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży oraz jak przebiega proces dostosowywania noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych i ogrzewalni do standardów wprowadzonych rozporządzeniem³⁴⁷.

W odpowiedzi³⁴⁸ Rzecznik został poinformowany, że w odniesieniu do placówek służących osobom bezdomnym Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

³⁴³ DSR.I.8301.151.2017.MT

³⁴⁴ ZSS.422.20.2017.KT

³⁴⁵ Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za 2015 r. oraz Uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka – str. 245–246.

³⁴⁶ Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za 2015 r. oraz Uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka – str. 334.

³⁴⁷ rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie standardów noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych i ogrzewalni (Dz. U. poz. 953)

³⁴⁸ DPS.IV.071.3.2017.JO

systematycznie monitoruje sytuację matek z dziećmi i kobiet w ciąży, między innymi poprzez ogólnopolskie badania liczby osób bezdomnych. Zaznaczono, że standardy przewidziane dla schronisk dla osób bezdomnych są niższe niż standardy wyspecjalizowanych placówek przeznaczonych do wsparcia matek z dziećmi. Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży świadczą usługi o wyższym standardzie, o charakterze interwencyjnym, bytowym, opiekuńczo-wspomagającym. W Polsce funkcjonuje 26 domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. W związku z wprowadzeniem i realizacją Programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”, ustanowionego uchwałą nr 160 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r.³⁴⁹, pojawiła się możliwość wsparcia zadania własnego powiatu w zakresie rozwoju sieci domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, utworzenia nowych domów oraz dofinansowania obecnie istniejących. W czerwcu 2017 r. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zwróciło się do wojewodów o rozeznanie potrzeb finansowych w tym zakresie i zgłoszenie propozycji ich dofinansowania. Jednocześnie poinformowano, że Minister rozważa możliwość przedłużenia terminu dostosowania standardów placówek noclegowych dla bezdomnych do 31 grudnia 2020 r.

■ Kampania społeczna dotycząca niealimentacji dzieci – wystąpienie z 4 września 2017 roku

We wspólnym wystąpieniu³⁵⁰ Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócili się do Prezesa Rady Ministrów o podjęcie inicjatywy przeprowadzenia ogólnopolskiej kampanii społecznej dotyczącej problemu niealimentacji dzieci. Odwołując się do opinii ekspertów wchodzących w skład wspólnego Zespołu do spraw Alimentów oraz na podstawie analizy otrzymywanych skarg, Rzecznicy wskazali, że znaczącymi barierami w realizacji uprawnienia dzieci do alimentów mogą być powszechne przekonanie o społecznym przyzwoleniu na ich niepłacenie oraz niski poziom odpowiedzialności osób zobowiązanych do alimentacji. W wystąpieniu podkreślono, że poprawę sytuacji dzieci, których rodzice nie wywiązują się z obowiązku alimentacyjnego, można uzyskać nie tylko wprowadzając odpowiednie uregulowania prawne, ale przede wszystkim poprzez działania edukacyjne. Skuteczna, ogólnopolska kampania społeczna powinna być w opinii Rzeczników nakierowana na zmianę postaw. Ważne jest bowiem uświadomienie obywatelom, że alimenty należy płacić dla dobra dziecka, a niewywiązywanie się z tego obowiązku to forma przemocy ekonomicznej wobec dziecka i jego opiekuna.

³⁴⁹ M.P. z 2016 r. poz. 1250

³⁵⁰ ZSS.422.32.2016.KT

Z postulatem organizacji takiej kampanii społecznej Rzecznicy zwrócili się w 2016 r. do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. W efekcie pod koniec 2016 r. na stronie internetowej resortu pracy oraz na profilu ministerstwa na portalu internetowym Facebook pojawiły się hasła kampanii pt. „Odpowiedzialny Rodzic Płaci”. Działania podjęte w ramach tej akcji nie były jednak wystarczające do osiągnięcia wymiernych, długofalowych skutków w postaci zmiany postaw społecznych.

W odpowiedzi³⁵¹ Rzecznicy zostali poinformowani o przekazaniu wystąpienia do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował³⁵², że każda inicjatywa zmierzająca do poprawy sytuacji osób uprawnionych do alimentów, które ich nie otrzymują z powodu bezskuteczności egzekucji zasługuje na rozważenie. Decyzja co do zasadności przeprowadzania kampanii społecznej dotyczącej problematyki niealimentacji zostanie podjęta po zakończeniu trwających aktualnie prac nad rozwiązaniami legislacyjnymi dotyczącymi poprawy sytuacji osób uprawnionych do alimentów, które ich nie otrzymują z powodu bezskuteczności egzekucji (tzw. pakiet alimentacyjny). Prace te prowadzone są we współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości, które jest właściwe w sprawach egzekucji orzeczeń sądowych, w tym orzeczeń dotyczących alimentów i obejmują między innymi: poprawę efektywności działań związanych z aktywizacją zawodową dłużników alimentacyjnych, usprawnienie przepływu informacji dotyczących dłużników alimentacyjnych i danych pomiędzy odpowiednimi służbami i instytucjami oraz wprowadzenie dodatkowych sankcji za uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego.

■ **Brak biegłych na etapie postępowań sądowych zainicjowanych odwołaniem od orzeczeń Wojewódzkich Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności – wystąpienie z 2 października 2017 roku**

W wystąpieniu³⁵³ do Ministra Sprawiedliwości Rzecznik Praw Dziecka ponownie³⁵⁴ zwrócił uwagę na problem braku biegłych sądowych na etapie postępowań w przedmiocie orzekania o niepełnosprawności, a także wynikającej z tego potrzeby zabezpieczenia dobra dzieci z niepełnosprawnościami.

Zwrócił uwagę, że w dalszym ciągu do jego Biura wpływa dużo spraw dotyczących postępowań sądowych w przedmiocie orzekania o niepełnosprawności oraz o stopniu

³⁵¹ SPRM.215.9.12.2017.JP

³⁵² DSR-IV.071.3.2018.GJ

³⁵³ ZSS.422.36.2017.KK

³⁵⁴ wcześniejsze wystąpienie z 2016 r. – ZSS.422.22.2016.KK

niepełnosprawności. Problemy poruszane przez zgłaszających to przede wszystkim brak dostatecznej liczby biegłych sądowych, długie terminy oczekiwania na badanie u biegłych sądowych czy też brak konkretnych specjalistów na listach Prezesów Sądów Okręgowych. Powyższe powoduje przewlekłość postępowań sądowych w przedmiocie orzekania o niepełnosprawności, co stanowi naruszenie konstytucyjnego prawa rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, zagwarantowanego w art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Wobec faktu, że w odpowiedzi udzielonej na tożsame wystąpienie w 2016 r. resort sprawiedliwości podzielił pogląd Rzecznika o potrzebie usprawnienia funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości również w obszarze dotyczącym funkcjonowania biegłych sądowych oraz poinformował o podjęciu decyzji w przedmiocie przystąpienia do prac legislacyjnych nad projektem nowej regulacji prawnej zmierzającej do kompleksowego uregulowania zagadnień prawnych, dotyczących biegłych sądowych w jednym akcie normatywnym rangi ustawy, Rzecznik zwrócił się o poinformowanie o działaniach podjętych w powyższym zakresie oraz przekazanie informacji o stopniu zaawansowania prac nad projektem ustawy o biegłych sądowych.

W odpowiedzi³⁵⁵ Minister Sprawiedliwości poinformował, że aktualny pozostaje jego pogląd zawarty w poprzednim piśmie, wskazujący, że nie tylko same regulacje prawne, ale i właściwy sposób korzystania z nich pozostają niezbędne dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania biegłych sądowych. W ramach sprawowanego nadzoru Minister skierował do prezesów sądów okręgowych pisma zalecające wdrożenie określonych mechanizmów ustanawiania biegłych oraz kontroli ich funkcjonowania, przedstawiając zbiór uwag i wskazówek mających służyć usprawnieniu i podniesieniu jakości opiniowania, a także zachęcając do prowadzenia szkoleń dotyczących relacji biegły–sąd, nie tylko w celu usprawnienia sfery administracji, ale i stworzenia warunków służących lepszej współpracy z biegłymi, mogących pozytywnie oddziaływać na wizerunek tej funkcji, a w konsekwencji – zwiększenie zainteresowania jej pełnieniem.

Minister poinformował, że z uwagi na znaczące zaangażowanie w innych obszarach związanych z systemową reformą wymiaru sprawiedliwości (której częścią jest także sfera opiniowania na potrzeby postępowań sądowych i przygotowawczych) projekt ustawy nie został dotąd poddany pracom legislacyjnym. W dalszej części poinformowano, że Ministerstwo Sprawiedliwości przewiduje wypracowanie projektu nowych rozwiązań prawnych w tym obszarze.

³⁵⁵ DL-VI-053-11/17

Rzecznik Praw Dziecka nadal będzie monitorował postęp prac nad wprowadzeniem pożądaných zmian.

■ **Realizacja przepisów ustawy o pomocy uprawnionym do alimentów – wystąpienie z 4 października 2017 roku**

We wspólnym wystąpieniu do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Rzecznik Praw Dziecka³⁵⁶ i Rzecznik Praw Obywatelskich³⁵⁷ poinformowali o wynikach badania przeprowadzonego pod ich patronatem w dniach 9–14 maja 2017 r. przez Instytut Kantar Millward Brown S.A. na zlecenie Krajowego Rejestru Długów BIG S.A. i Krajowej Rady Komorniczej.

W ocenie Rzeczników wyniki tych badań mogą stać się podstawą szeregu analiz systemowych, a w następstwie propozycji rozwiązań i działań zarówno w zakresie legislacji, jak i usprawnienia dotychczasowych praktyk, które mogłyby podnieść skuteczność ściągalności alimentów w Polsce. Rzecznicy ponownie wskazali, że problematyka niealimentacji w Polsce i związane z nią zagadnienia są od lutego 2016 r. przedmiotem ich intensywnej współpracy w ramach Zespołu do spraw Alimentów.

Rzecznicy przypomnieli swoje najważniejsze postulaty kierowane do MRPiPS, m.in. likwidację lub podniesienie progu dochodowego uprawniającego do świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego, wprowadzenie systemu „złotówka za złotówkę”, uznanie dłużników alimentacyjnych za szczególną grupę bezrobotnych i kierowanie do nich programów specjalnych w ramach aktywnej polityki rynku pracy oraz możliwość kierowania dłużnika do prac społecznie użytecznych.

W wystąpieniu Rzecznicy zwrócili się o informacje, czy planowane jest podjęcie działań zmierzających do wypracowania kompleksowych rozwiązań pozwalających na skuteczną realizację przepisów ustawy o pomocy uprawnionym do alimentów, a także czy planowane są działania, których celem byłoby wzmocnienie nadzoru nad wykonywaniem przez samorządy przepisów tej ustawy względem dłużnika alimentacyjnego.

W odpowiedzi³⁵⁸ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że dostrzega wagę problemu, jakim jest zjawisko niealimentacji oraz widzi konieczność podjęcia wielu działań, nie tylko o charakterze legislacyjnym, zmierzających do przeciwdziałania temu zjawisku.

³⁵⁶ ZSS.422.37.2017.KK

³⁵⁷ III.7064.176.2017.AN

³⁵⁸ DSR-IV.071.17.2017.AW

Jako możliwe do wprowadzenia rozwiązanie mające na celu zarówno poprawę skuteczności egzekucji alimentów, jak i sytuacji osób uprawnionych do alimentów wskazał przygotowany i przyjęty przez Radę Ministrów 4 kwietnia br. dokument o nazwie „Przegląd systemów wsparcia rodzin”, zawierający ocenę systemów wsparcia na rzecz rodzin (w tym także ocenę systemu świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego) oraz wnioski dotyczące wprowadzenia zmian w tych systemach. Poinformował, że w przeglądzie tym zawarto również rekomendacje dotyczące wprowadzenia dodatkowych sankcji dla dłużników alimentacyjnych oraz rekomendacje w zakresie poprawy egzekucji alimentów (tzw. pakiet alimentacyjny). Wśród rozwiązań wskazanych w ww. przeglądzie znajdują się między innymi te z zakresu właściwości Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, odnoszące się przede wszystkim do poprawy efektywności działań związanych z aktywnością zawodową dłużników alimentacyjnych.

W dalszej części Minister zaznaczył, że prace nad stosownymi rozwiązaniami legislacyjnymi dotyczącymi problematyki wymagają współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości, właściwym w sprawach egzekucji orzeczeń sądowych, w tym dotyczących alimentów.

Odnosząc się do przesłanego raportu Instytutu Kantar Millward Brown S.A., Minister poinformował, że pracownicy samorządowi realizujący ww. ustawę nie są organami egzekucyjnymi. Egzekucja orzeczeń sądowych, w tym orzeczeń dotyczących alimentów, to zadanie i właściwość przede wszystkim komorników sądowych. Ponadto Minister poinformował, że w związku z otrzymywanymi od gmin sygnałami dotyczącymi powszechnego odmawiania wszczynania lub umarzania przez prokuratorów postępowań w sprawie przestępstwa niealimentacji w dniu 19 października 2017 r. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wystąpił z pismem do Ministra Sprawiedliwości, sygnalizującym konieczność zmiany podejścia prokuratury do postępowań w sprawach o przestępstwo określone w art. 209 Kodeksu karnego. Ponadto skierowano również pismo do Krajowej Rady Komorniczej w celu przypomnienia komornikom sądowym o ciąży na nich obowiązku zawiadomienia prokuratora o możliwości popełnienia przestępstwa przez dłużnika alimentacyjnego w sytuacji, gdy jego dług alimentacyjny stanowi równowartość co najmniej trzech należnych świadczeń okresowych.

Rzecznik będzie monitorował zmiany prawa w zakresie tzw. pakietu alimentacyjnego.

■ **Podwyższenie progu dochodowego uprawniającego do świadczeń z funduszu alimentacyjnego – wystąpienie z 21 grudnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka wspólnie z Rzecznikiem Praw Obywatelskich wystąpił³⁵⁹ do Prezesa Rady Ministrów o podjęcie działań zmierzających do poprawy sytuacji rodzin z dziećmi, które nie otrzymują świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego z powodu przekroczenia kryterium dochodowego.

Rzecznicy wskazali, że w dalszym ciągu grupa osób uprawnionych do pobierania świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego jest bardzo nieliczna w stosunku do liczby dzieci pozbawionych alimentów od rodzica oraz faktycznych potrzeb zabezpieczenia prawa dziecka do godziwych warunków życia. W 2013 r. wypłacano przeciętnie miesięcznie 339,4 tys. świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego, tj. na podobnym poziomie jak w 2012 r. (339,5 tys. świadczeń)³⁶⁰. W 2015 r. świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego pobierało przeciętnie miesięcznie 313,5 tys. osób, tj. o 3,4% mniej niż w 2014 r. (324,4 tys. osób)³⁶¹. Liczba osób korzystających ze świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego w 2016 r. wyniosła 307 tys.³⁶² Powyższe dane wskazują na to, że z roku na rok liczba dzieci korzystających z tego świadczenia maleje.

Dostrzegając wagę problemu, Rzecznicy kilkakrotnie występowali do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o podwyższenie progu dochodowego uprawniającego do świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego³⁶³.

Rzecznicy podkreślili, że przyczyn ciągłego zmniejszania się liczby uprawnionych należy upatrywać w niezmienionym od lat kryterium dochodowym, od którego uzależnione jest prawo do jego przyznania. Zgodnie z ustawą *o pomocy osobom uprawnionym do alimentów*³⁶⁴ świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego przysługują, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę w rodzinie nie przekracza kwoty 725 zł. Od 1 stycznia 2017 r. minimalne wynagrodzenie za pracę wynosi 2000 zł brutto, natomiast w 2007 r. – kiedy procedowano nad ustawą – kwota minimalnego wynagrodzenia była na poziomie 936 zł

³⁵⁹ ZSS.422.51.2017.JW, III.7064.175.2015.AN

³⁶⁰ Informacja o realizacji ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów w 2013 r., MRPiPS, Warszawa czerwiec 2014 r., s. 11.

³⁶¹ Informacja o realizacji ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów w 2015 r., MRPiPS, Warszawa czerwiec 2016 r., s. 13.

³⁶² Pismo MRPiPS do RPD z 17 października 2017 r., DSR.III.0700.26.2017.AJ

³⁶³ wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka z 26 marca 2015 r. skierowane do Ministra Pracy i Polityki Społecznej (sygn. ZSS.422.20.2015.KT); wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka z 23 listopada 2015 r. skierowane do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (sygn. ZSS.422.37.2015.KT); wspólne wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich: ZSS.422.42.2016.MW/ RPO: III.7064.175.2015.AN z 31 października 2016 r.

³⁶⁴ Dz. U. z 2017 r. poz. 489, z późn. zm.

brutto. Od 2018 r. minimalne wynagrodzenie ma wynieść 2100 zł brutto. Oznacza to, że kolejne dzieci zostaną pozbawione świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego. Samotny rodzic zarabiający minimalne wynagrodzenie (1530 zł netto) i wychowujący jedno dziecko przekroczy próg dochodowy uprawniający do świadczeń z funduszu o 40 zł.

Rzecznicy podkreślili, że dzieci, które nie otrzymują świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego z uwagi na przekroczenie kryteriów ustawowych, znajdują się w wyjątkowo trudnej sytuacji, stąd konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na tę grupę dzieci i udzielenie im wsparcia.

W odpowiedzi³⁶⁵ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że każda inicjatywa zmierzająca do poprawy sytuacji osób uprawnionych do alimentów, które ich nie otrzymują z powodu bezskuteczności egzekucji, zasługuje na rozważenie. Należy jednak podkreślić, że wprowadzając program „Rodzina 500+”, rząd podjął decyzję, że do dochodu stanowiącego podstawę ustalenia prawa do świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego nie wlicza się świadczenia wychowawczego przyznawanego w ramach tego Programu. Takie rozwiązanie oznacza w praktyce, że realna wysokość kryterium dochodowego uprawniającego do świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego jest znacznie wyższa niż ustawowe kryterium wynoszące 725 zł miesięcznie netto na osobę w rodzinie.

Minister poinformował również, że w ramach współpracy Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z Ministerstwem Sprawiedliwości, które jest właściwe w sprawach egzekucji orzeczeń sądowych, w tym orzeczeń dotyczących alimentów, trwają prace nad rozwiązaniami legislacyjnymi dotyczącymi problematyki niealimentacji. Aktualnie w Ministerstwie Sprawiedliwości procedowany jest projekt ustawy o Krajowym Rejestrze Zadłużonych. Projekt tej ustawy przewiduje utworzenie Krajowego Rejestru Zadłużonych, obejmującego również rejestr dłużników alimentacyjnych, wobec których prowadzona jest egzekucja świadczeń alimentacyjnych.

■ Świadczenie wychowawcze dla wszystkich dzieci – wystąpienie z 21 grudnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił³⁶⁶ do Prezesa Rady Ministrów o rozważenie możliwości uwzględnienia postulatu objęcia wszystkich dzieci wsparciem programu „Rodzina 500 plus”.

³⁶⁵ DSR-IV.071.3.2018.GJ z 31 stycznia 2018 r.

³⁶⁶ ZSS.422.55.2017.JW

Zdaniem Rzecznika na szczególną uwagę zasługuje sytuacja samotnych rodziców z jednym dzieckiem, którzy nie otrzymują świadczenia wychowawczego z uwagi na przekroczenie kryterium dochodowego. Nieznaczne przekroczenie progu dochodowego powoduje odmowę przyznania świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko. Dla samotnej matki zarabiającej niewiele więcej niż 1600 zł netto miesięcznie kwota świadczenia jest niebagatelna. Rodzice jedynaków, którzy nie kwalifikują się do świadczenia, w listach do Rzecznika Praw Dziecka podnoszą, że przyjęte kryterium dochodowe jest dla nich krzywdzące i prowadzi do naruszenia zasady równości.

Rzecznik podkreślił, że program „Rodzina 500 plus” z założenia ma gwarantować regularne wsparcie rodziców wychowujących dzieci, jednak pominął tych, którzy nieznacznie przekraczają próg dochodowy uprawniający do świadczeń na jedyne dziecko. Dla rodziców z jednym dzieckiem wykluczonych z programu „Rodzina 500 plus” jego wychowanie i przygotowanie do życia również wiąże się ze znacznym obciążeniem finansowym, zostali oni jednak pozbawieni pomocy ze strony państwa. Samotni rodzice podejmujący starania samodzielnego utrzymania dzieci, nieznacznie przekraczający próg dochodowy uprawniający do świadczenia wychowawczego, nie mogą liczyć na żadną pomoc z pozaubezpieczeniowego systemu wsparcia rodzin.

Odpowiadając³⁶⁷ na wystąpienie skierowane do Prezesa Rady Ministrów, Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że realizacja postulatów: zniesienie kryterium dochodowego na pierwsze dziecko oraz rozszerzenie finansowania na dzieci powyżej 18. roku życia wymagałoby zwiększenia wydatków z budżetu państwa o dodatkowe ok. 38 miliardów zł rocznie, dlatego nie są obecnie prowadzone prace nad podwyższeniem lub likwidacją kryterium dochodowego na pierwsze dziecko ani nad umożliwieniem przyznania świadczenia wychowawczego także na dzieci pełnoletnie.

Odnosząc się do propozycji rozszerzenia definicji dziecka niepełnosprawnego (zawartej w art. 2 pkt 9 ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci) o dzieci legitymujące się orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności Minister wyjaśnił, że w ww. ustawie preferencyjnie potraktowano rodziny, w których wychowuje się dziecko niepełnosprawne legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności. Zdaniem Ministra definicja niepełnosprawnego dziecka zawarta w ustawie o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci uwzględnia zwiększone koszty związane z opieką i wychowaniem dzieci niepełnosprawnych

³⁶⁷ DSR-IV.071.1.2018.GJ z 12 stycznia 2018 r.

w stopniu umiarkowanym lub znacznym w porównaniu do dzieci z orzeczoną lekką stopniem niepełnosprawności.

Z powyższego wynika, że Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej niestety nie przewiduje zmian w zakresie przedstawionym przez Rzecznika Praw Dziecka.

3.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do godziwych warunków socjalnych

■ niealimentacja dzieci

Podobnie jak w latach ubiegłych, wiele spraw zgłaszanych do Rzecznika Praw Dziecka dotyczyło problemów związanych z egzekucją świadczeń alimentacyjnych na dzieci.

Rzecznik analizował każdą zgłoszoną mu sprawę, udzielał porad prawnych, a także informował o zmianie przepisów dotyczących przestępstwa niealimentacji. W przypadku toczących się postępowań z art. 209 k.k. występował o akta postępowań przygotowawczych i analizował czynności podejmowane przez uprawnione organy.

Liczną grupę stanowiły sprawy dotyczące bezskuteczności dochodzenia świadczeń alimentacyjnych od rodziców przebywających poza granicami Polski. Brak skuteczności stosowania przepisów dwóch aktów prawa międzynarodowego, tj. Konwencji o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą sporządzonej w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 r.³⁶⁸ oraz rozporządzenia Rady WE Nr 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych³⁶⁹, powodował konieczność podejmowania działań interwencyjnych.

Z informacji przekazywanych Rzecznikowi przez polskich wierzycieli, jak również przez polskie organy przekazujące wnioski za granicę, wynikało, że zagraniczne organy przyjmujące nagminnie nie wykonują wniosków polskich wierzycieli w sprawach egzekucji alimentów, ignorując monity polskich sądów. Pomimo że możliwości interwencyjne Rzecznika ograniczają się do terytorium RP, podejmował on działania na rzecz dzieci, występując o pomoc do Rzeczników Praw Dziecka zrzeszonych w Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC).

Przykładem może być sprawa małoletniego³⁷⁰, którego matka zwróciła się z prośbą o pomoc w związku z bezskutecznością egzekucji świadczeń alimentacyjnych zasądzonych orzeczeniem polskiego sądu, egzekwowanych na podstawie Konwencji o dochodzeniu roszczeń

³⁶⁸ Dz. U. z 1961 r. poz. 87

³⁶⁹ Dz. U. UE. L. z 2009 r. Nr 7, str. 1 z późn. zm.

³⁷⁰ ZSS.441.1373.2016.AT

alimentacyjnych za granicą sporządzonej w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 r. Ojcem małoletniego (dłużnikiem alimentacyjnym) był zamieszkały w Szkocji obywatel Wielkiej Brytanii. Z informacji przekazanych przez matkę dziecka wynikało, że ojciec prawdopodobnie zmarł na terenie Wielkiej Brytanii w lutym 2013 r., natomiast od października 2012 r. matka dziecka nie otrzymywała żadnych wpłat na poczet należnych alimentów.

W związku z powyższym polski organ – Sąd Okręgowy – wielokrotnie zwracał się o udzielenie informacji w tym zakresie, nie uzyskując odpowiedzi ze strony szkockiej.

Po analizie akt postępowania Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Rzecznika Praw Dziecka w Szkocji z prośbą o podjęcie działań mających na celu ustalenie przyczyn bezskuteczności egzekucji alimentów na rzecz małoletniego.

Na skutek interwencji Rzecznika szkocki organ – Dyrektorat ds. Konstytucji, Prawa i Działalności Sądów – przekazał informacje na temat daty śmierci i pozostawionego majątku dłużnika alimentacyjnego, które niezwłocznie zostały przekazane matce chłopca, co umożliwiło podjęcie przez nią dalszych czynności.

Innym przykładem może być sprawa³⁷¹, w której o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka zwrócił się pełnomocnik matki w postępowaniu o rozwód. Poinformował, że w toku trwającego od ponad 3 lat postępowania sąd oddalił wniosek matki o udzielenie zabezpieczenia alimentacyjnego na dziecko. Na postanowienie sądu zostało złożone zażalenie, w którym wskazano m.in., iż sąd posiada wiedzę, że dziecko znajduje się pod bezpośrednią pieczęcią matki i że to ona ponosi codzienne koszty jego utrzymania, bowiem okoliczność ta stała u podstaw uchylenia alimentów od matki na rzecz małoletniego.

Sąd Apelacyjny oddalił zażalenie, stwierdzając, że środki pieniężne od matki, których nie przekazywała ojcu, kiedy dziecko było pod jego opieką, były przez nią akumulowane i w związku z tym dysponuje ona pieniędzmi na utrzymanie małoletniego. Sąd wskazał, że nie kwestionuje tego, iż dziecko mieszka u matki i z tego tytułu musi ona ponosić koszty jego utrzymania. Wskazał również, że fakt ponoszenia obecnie tych kosztów w całości nie stanowi sam w sobie uprawdopodobnienia roszczenia. Dodatkowo zdaniem Sądu Apelacyjnego wierzyciel powinien wykazać, że zachodzi nie tylko potencjalne, ale także realne ryzyko uszczuplenia majątku dłużnika lub dłużnik dokonuje takich czynności, które mogą uniemożliwiać prowadzenie postępowania egzekucyjnego.

Analiza akt sprawy o rozwód dała Rzecznikowi podstawy do uznania, że działanie sądów I i II instancji nie jest zgodne z dobrem dziecka. Jediną okolicznością, która może zwolnić rodzica z zaspokajania usprawiedliwionych potrzeb dziecka jest uzyskiwanie przez

³⁷¹ ZSS.441.808.2017.KT

dziecko dochodów z majątku własnego. Rzecznik, korzystając z uprawnienia określonego art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed Sądem Okręgowym.

W piśmie procesowym Rzecznik wskazał, że zgodnie z art. 730 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego w każdej sprawie cywilnej podlegającej rozpoznaniu przez sąd lub sąd polubowny można żądać udzielenia zabezpieczenia, natomiast na podstawie art. 753 § 1 k.p.c. w sprawach o alimenty zabezpieczenie może polegać na zobowiązaniu obowiązanej do zapłaty uprawnionemu jednorazowo albo okresowo określonej sumy pieniężnej, przy czym w sprawach tych podstawą zabezpieczenia jest jedynie uprawdopodobnienie istnienia roszczenia. Zabezpieczenie udzielane w sprawach o alimenty na podstawie art. 753 § 1 k.p.c. ma charakter nowacyjny, co oznacza, że jego celem jest tymczasowe zaspokojenie roszczeń uprawnionego i stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 731 k.p.c., który przewiduje, że zabezpieczenie nie może zmierzać do zaspokojenia roszczenia. Celem zabezpieczenia w tym przypadku nie jest także zapewnienie egzekucyjnego wykonania przyszłego wyroku (zabezpieczenie konserwacyjne zmierza do utrzymania stanu majątkowego dłużnika w celu zapewnienia mu zaspokojenia, czyli skuteczności egzekucji przyszłego wyroku przy wykorzystaniu sposobów zabezpieczenia wskazanych w art. 747 k.p.c.). Nadto w sprawach o alimenty podstawą zabezpieczenia jest jedynie uprawdopodobnienie istnienia roszczenia, a więc wiarygodna szansa na istnienie prawa podmiotowego, którego treścią jest uprawnienie do żądania od oznaczonej osoby zachowania się w określony sposób. Jeżeli chodzi o materialnoprawną podstawę roszczenia alimentacyjnego, należy wskazać na art. 133 § 1 w zw. z art. 135 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zgodnie z art. 133 § 1 k.r.i.o. rodzice obowiązani są do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie, chyba że dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. Natomiast w oparciu o art. 135 § 1 k.r.i.o. zakres świadczeń alimentacyjnych zależy od usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego oraz od zarobkowych i majątkowych możliwości zobowiązanego. Postępowanie w toku.

■ ochrona majątku dziecka

Rzecznik Praw Dziecka badał i analizował również sprawy dotyczące zabezpieczenia sytuacji materialnej małoletnich³⁷².

³⁷² ZSS.441.204.2017.GR, ZSS.441.323.2016.BW, ZSS.441.576.2017.BW, ZSS.441.615.2017.BW, ZSS.441.85.2017.AT, ZSS.441.86.2017.AT, ZSS.441.87.2017.AT, ZSS.441.93.2017.AT, ZSS.441.260.2017.AT, ZSS.441.772.2017.AT, ZSS.441.568.2017.JW, ZSS.441.1161.2017.KT, ZSS.441.699.2016.KK

Zgodnie z przepisem art. 1015 § 1 k.c. oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania. W przypadku spadkobierców nieposiadających pełnej zdolności do czynności prawnych decydujący jest moment uzyskania tej wiedzy przez ich przedstawiciela ustawowego. Skuteczne podjęcie działań przez rodzica uwarunkowane jest jednak uzyskaniem zgody sądu opiekuńczego, który musi wyrazić zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd majątkiem dziecka.

Niejednokrotnie zdarza się, że postępowanie przed sądem rodzinnym może zakończyć się już po upływie terminu określonego w art. 1015 § 1 k.c., tj. po upływie sześciu miesięcy od czasu, gdy rodzic lub opiekun prawny dziecka dowiedział się, że małoletni może odziedziczyć spadek. Termin określony w art. 1015 § 1 k.c. jest terminem zawitym, co oznacza, że nie ma możliwości jego przedłużenia ani przywrócenia. Przekroczenie terminu zawitego skutkuje bezskutecznością czynności prawnej podjętej po jego upływie.

Niemniej jednak, jeśli wniosek o wydanie zezwolenia na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku przez małoletniego został złożony w terminie, to termin do złożenia takiego oświadczenia nie biegnie do czasu uprawomocnienia się postanowienia sądu opiekuńczego. Takie stanowisko zajął Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 20 listopada 2013 r. w sprawie I CSK 329/13 (OSNC 2014 r. nr 9, poz. 93).

Opiekunowie i rodzice dzieci wielokrotnie podnosili kwestie zarówno przekroczenia terminu na odrzucenie spadku w imieniu małoletnich dzieci, jak i problematyki związanej z postępowaniami prowadzonymi przez sądem opiekuńczym czy też już na etapie prowadzenia spisu inwentarza.

Przykładem może być sprawa, w której ojciec małoletniej zgłosił się do Rzecznika Praw Dziecka, wskazując, że w jego ocenie doszło do naruszenia dobra małoletniej w zakresie ochrony jej majątku³⁷³.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Sądu Rejonowego oraz do Sądu Okręgowego o akta sprawy, celem poddania ich analizie.

Z akt sprawy wynikało, że dziadek małoletniej sporządził testament własnoręczny, w którym cały majątek przepisał swojej wnuczce. Postępowanie w sprawie o odtworzenie, otwarcie i ogłoszenie testamentu po dziadku małoletniej zostało oddalone. Ostatecznie po dziadku małoletniej doszło do dziedziczenia ustawowego, a cały majątek odziedziczył jego syn – ojciec małoletniej. W skład spadku wchodziła nieruchomość z obciążeniem w postaci służebności przejazdu.

³⁷³ ZSS.441.885.2017.BW

Ojciec małoletniej umową darowizny przekazał na rzecz córki ww. nieruchomości, jednakże bez uzyskania zgody sądu opiekuńczego. Z uwagi na fakt, że była to czynność przekraczająca zakres zwykłego zarządu i wymagana była zgoda sądu opiekuńczego, odmówiono dokonania wpisu w księdze wieczystej na rzecz małoletniej. Czynność przekraczająca zakres zwykłego zarządu dokonana bez zezwolenia sądu opiekuńczego jest nieważna i nie podlega konwalidacji na podstawie art. 18 k.c. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2007 r., sygn. akt II UK 178/06, publ. LEX oraz uchwała Całej Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1961 r., sygn. akt 1 CO 16/61, publ. OSNCP 1963/9 poz. 187). Powyższe oznacza, że dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd bez zezwolenia sądu nie może zostać potwierdzone przez sąd w późniejszym czasie, dlatego też w pierwszej kolejności należy uzyskać zgodę sądu na dokonanie czynności, a następnie dokonać samej czynności.

Rzecznik Praw Dziecka, po przeanalizowaniu akt sądowych i zbadaniu wszystkich innych okoliczności w sprawie, odstąpił od podejmowania dalszych działań. Wskazał ojcu małoletniej, że powinien wystąpić do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd.

Inne zgłoszenie z tego zakresu dotyczyło nieodpowiedzialnego gospodarowania majątkiem małoletniej przez jej matkę³⁷⁴. Zgłoszenie pochodziło od osoby trzeciej spokrewnionej z rodziną. Dziewczynka i jej matka odziedziczyły po połowie gospodarstwo rolne, które początkowo zostało wydierżawione bez czynszu, a następnie miało być sprzedane dzierżawcy po znacznie zaniżonej cenie.

Podejmując interwencję Rzecznik zwrócił się do właściwego Sądu Rejonowego z zapytaniem, czy nakazał on matce małoletniej, aby sporządziła inwentarz majątku dziecka i przedstawiła go sądowi oraz zawiadamiała sąd o ważniejszych zmianach w stanie tego majątku, ewentualnie czy sąd wydał inne zarządzenia w trybie art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W przypadku stwierdzenia braku takich czynności Rzecznik wniósł o zbadanie przedmiotowej sprawy pod kątem zasadności wydania przez sąd określonych decyzji. W odpowiedzi sąd poinformował, że wszczął postępowanie w tej sprawie. Jest ono monitorowane przez Rzecznika Praw Dziecka.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócił się³⁷⁵ bliski krewny małoletniego z prośbą o pomoc w ochronie majątku pozostawionego dziecku w spadku po zmarłej matce. Zgłaszający wystąpił do Sądu Rejonowego z wnioskiem o powierzenie zarządu majątkiem

³⁷⁴ ZSS.441.204.2017.GR

³⁷⁵ ZSS.441.87.2017.AT

małoletniego kuratorowi, w związku z podejrzeniem marnotrawienia majątku małoletniego przez ojca dziecka, sprawującego jako przedstawiciel ustawowy zarząd nad spadkiem.

Rzecznik Praw Dziecka zapoznał się z aktami ww. sprawy sądowej, z których wynikało, że sąd opiekuńczy nieprawidłowo prowadził postępowanie dowodowe, opierając się wyłącznie na zeznaniach świadków. W związku z powyższym Rzecznik zgłosił udział w przedmiotowym postępowaniu na prawach przysługujących prokuratorowi. Rzecznik wniósł o dopuszczenie dowodu z dokumentów w postaci informacji o wszelkich rachunkach bankowych posiadanych przez małoletniego, tj. ich numerach i historii tych rachunków, a także informacji o lokatach założonych na nazwisko małoletniego, w tym numerach tych lokat oraz historii operacji na tych lokatach, na okoliczność stanu majątku małoletniego oraz sposobu zarządzania tym majątkiem przez przedstawiciela ustawowego małoletniego.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika o dopuszczenie dowodu z dokumentów w postaci informacji o wszelkich rachunkach bankowych posiadanych przez małoletniego.

■ renta rodzinna

Podobnie jak w latach ubiegłych, część spraw zgłaszanych do Rzecznika dotyczyła odmowy przyznania przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych renty rodzinnej, jak również rent rodzinnych w drodze wyjątku. Każda ze zgłoszonych spraw była wyjaśniana i analizowana pod kątem legalności wydanej decyzji administracyjnej.

Za przykład może posłużyć sprawa ojca samotnie wychowującego małoletnią córkę, który od 2015 r. ubiega się o ustalenie prawa do renty rodzinnej dla dziecka po zmarłej matce³⁷⁶. Matka małoletniej sprawowała opiekę nad starszą córką i z tego tytułu pobierała na jej rzecz świadczenie pielęgnacyjne. Zgodnie z obowiązującymi przepisami odpowiedni organ (w tym przypadku gminny ośrodek pomocy społecznej) za osobę pobierającą świadczenie pielęgnacyjne – matkę małoletniej – odprowadzał składki emerytalno-rentowe. Pomimo takiego obowiązku, nie została opłacona składka za okres niespełna 6 miesięcy, co skutkowało odmowną decyzją o przyznaniu renty rodzinnej.

Małoletnia działająca przez przedstawiciela ustawowego złożyła odwołanie, które wyrokiem Sądu Okręgowego nie zostało uwzględnione.

Rzecznik Praw Dziecka, po zapoznaniu się z aktami postępowania, zgłosił udział w sprawie toczącej się przed sądem apelacyjnym, wskazując, że w sprawie nie zostały przeprowadzone służące ustaleniu prawdy materialnej niezbędne czynności dowodowe, które miały istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy.

³⁷⁶ ZSS.441.515.2017. BW

W uzasadnieniu Rzecznik powołał się na art. 19 ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw³⁷⁷, który wskazywał, że w związku z wydłużeniem na mocy ustawy okresu ubezpieczenia (z 20 na 25 lat) organ był zobowiązany opłacić składkę na ubezpieczenie emerytalne i rentowe w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy, jednakże przez czas nie dłuższy niż za okres niezbędny do uzyskania 25-letniego okresu ubezpieczenia (składkowego i nieskładkowego).

W tym przypadku nie została opłacona składka za ubezpieczoną za okres niespełna 6 miesięcy. Rzecznik Praw Dziecka podniósł, że nie zostały przeprowadzone niezbędne czynności dowodowe celem ustalenia, dlaczego pomimo ustawowego obowiązku opłacenia przez organ składki za ubezpieczoną w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy, nie został on dopełniony. Niewykonanie obowiązku przez organ skutkowało odmowną decyzją o przyznaniu renty rodzinnej.

W wyniku działań podjętych przez Rzecznika Praw Dziecka sąd apelacyjny zwrócił się do ośrodka pomocy społecznej o udzielenie informacji, czy zostały uiszczone brakujące składki na rzecz ubezpieczonej za niezbędny okres, a jeżeli nie, to z jakich przyczyn oraz czy zostaną one opłacone.

W odpowiedzi wskazano, że niezbędne składki nie zostały opłacone za ubezpieczoną, bowiem nie wpłynęła taka informacja z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, jednakże zapewniono, że po otrzymaniu właściwej korekty z ZUS-u niezbędne składki zostaną opłacone. Sąd orzekł o skierowaniu sprawy do ponownego rozpoznania.

■ procedura przyznawania świadczeń

Nadal aktualnym problemem pozostaje kwestia uzyskiwania przez rodziców lub opiekunów osób małoletnich prawa do świadczeń rodzinnych oraz świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego. Sprawy zgłaszane do Rzecznika dotyczyły w szczególności: rodzaju i wysokości świadczeń, o które można się ubiegać; wątpliwości co do zasad ich przyznawania; uchylania decyzji przyznających prawo do świadczeń w razie stwierdzenia, że zostały pobrane nienależnie; kwestionowania przez zgłaszających niezmienionego od wielu lat progu dochodowego warunkującego uzyskanie świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego, jak również problemów związanych z ustaleniem dochodu rodziny³⁷⁸.

³⁷⁷ Dz. U. z 2012 r. poz. 637

³⁷⁸ ZSS.441.990.2017.AT, ZSS.441.1044.2017.AT, ZSS.441.1231.2016.KK, ZSS.441.731.2017.BW, ZSS.441.779.2017.BW

W jednej z takich spraw do Rzecznika Praw Dziecka w sprawie odmowy prawa do zasiłku rodzinnego na małoletnią córkę zwróciła się matka³⁷⁹. Prezydent Miasta wydał kilka decyzji odmawiających prawa do świadczenia rodzinnego na małoletnią, uzasadniając to faktem, że matka wychowuje córkę wspólnie z obecnym mężem, tym samym wliczając w skład rodziny małoletniej ojczyma oraz uwzględniając jego dochody przy ustalaniu prawa do zasiłku rodzinnego.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w toczącym się postępowaniu przed Samorządowym Kolegium Odwoławczym, wskazując, że ustawodawca przyjął w art. 3 pkt 16 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych³⁸⁰ przywołanej dalej jako „u.ś.r.” ustawową definicję rodziny, w której m.in. do członków rodziny wlicza się małżonków, rodziców dzieci, opiekuna faktycznego dziecka oraz pozostające na utrzymaniu dzieci w wieku do ukończenia 25. roku życia, a także dziecko, które ukończyło 25. rok życia, legitymujące się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, jeżeli w związku z tą niepełnosprawnością rodzinie przysługuje świadczenie pielęgnacyjne. Do członków rodziny nie zalicza się dziecka pozostającego pod opieką opiekuna prawnego, dziecka pozostającego w związku małżeńskim, a także pełnoletniego dziecka posiadającego własne dziecko.

Zgodnie z ww. ustawą „osoba samotnie wychowująca dziecko” oznacza pannę, kawalera, wdowę, wdowca, osobę pozostającą w separacji orzeczonej prawomocnym wyrokiem sądu, osobę rozwiedzioną, chyba że wychowuje wspólnie co najmniej jedno dziecko z jego rodzicem³⁸¹.

Przy dokonywaniu interpretacji art. 3 pkt 17a ww. ustawy istotny jest sposób wychowywania dziecka uprawnionego do świadczenia, czyli to, kto je wychowuje, na co wskazuje wykładnia zwrotu „chyba że wychowuje wspólnie co najmniej jedno dziecko z jego rodzicem”, w którym „z jego rodzicem” oznacza rodzica biologicznego. Przesłanka samotnego wychowywania dziecka jest spełniona zawsze wówczas, gdy jest ono wychowywane tylko przez jednego rodzica, tj. biologicznego ojca lub biologiczną matkę dziecka. W tej sytuacji bez znaczenia jest okoliczność, że rodzic ubiegający się o dodatek do zasiłku rodzinnego pozostaje w nowym związku małżeńskim, z którego również posiada inne dzieci, które wychowuje wspólnie z dziećmi z poprzedniego związku³⁸².

³⁷⁹ ZSS.441.990.2017.AT

³⁸⁰ Dz. U. z 2017 r. poz. 1952, z późn. zm.

³⁸¹ art. 3 pkt 17 ustawy o świadczeniach rodzinnych.

³⁸² Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 22 czerwca 2017 r., III SA/Gd 385/17, Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 8 listopada 2012 r. III SA/Kr 125/12, Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z dnia 30 września 2010 r. II SA/Lu 353/10

W związku z powyższym Rzecznik wniósł o uchylenie decyzji Prezydenta Miasta i o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Sprawa w toku.

W innej sprawie³⁸³ Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w postępowaniu przed Samorządowym Kolegium Odwoławczym, wszczętym wskutek odwołania matki dziecka od decyzji w przedmiocie zmiany okresu uprawniającego do pobierania dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka.

Rzecznik wniósł o uchylenie ww. decyzji w części dotyczącej okresu uprawniającego do pobierania dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez przyznanie matce dziecka świadczenia w formie dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka.

Zdaniem Rzecznika organ I instancji dokonał błędnej interpretacji pojęcia „osoby samotnie wychowującej dziecko” w rozumieniu art. 3 pkt 17a u.s.r., co zdecydowało o uchyleniu prawa do dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka.

Samorządowe Kolegium Odwoławcze uznało, że wnioski Rzecznika Praw Dziecka są w całości zasadne. Organ uchylił decyzję oraz przyznał zgłaszającej wnioskowane świadczenie.

Kolejną sprawą³⁸⁴ z tej kategorii było zgłoszenie dotyczące odmowy prawa do świadczeń na pokrycie kosztów utrzymania małoletnich umieszczonych w niezawodowej rodzinie zastępczej. Powodem odmowy świadczenia było ustalenie przez organ, że postanowienie sądowe zarządzające umieszczenie małoletnich w rodzinie zastępczej jest nieprawomocne. W ocenie organu wydającego decyzję wobec ww. przesłanki nie można uznać, że doszło do umieszczenia małoletnich w rodzinie zastępczej, dlatego też skarżącym nie można przyznać świadczeń określonych w art. 80 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³⁸⁵.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu przed Samorządowym Kolegium Odwoławczym, wnosząc o wydanie decyzji merytoryczno-reformacyjnej, tj. uchylającej zaskarżoną decyzję, i przyznanie wnioskowanego świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania małoletnich umieszczonych w niezawodowej rodzinie zastępczej od daty wydania postanowienia zarządzającego umieszczenie małoletnich w rodzinie zastępczej.

³⁸³ ZSS.441.1052.2017.AG

³⁸⁴ ZSS.441.521.2017.BW

³⁸⁵ Dz. U. z 2017 r. poz. 697, z późn. zm.

Samorządowe Kolegium Odwoławcze, uwzględniając wnioski zawarte w piśmie Rzecznika, uchyliło zaskarżoną decyzję oraz przyznało odwołującej wnioskowane świadczenie z wyrównaniem od daty wydania postanowienia zarządzającego umieszczenie małoletnich w rodzinie zastępczej.

Z inną sprawą do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się³⁸⁶ matka dziecka, która poinformowała o swojej trudnej sytuacji materialnej, braku wsparcia ze strony ośrodka pomocy społecznej oraz o problemach w uzyskaniu uprawnienia do świadczenia wychowawczego na córkę.

Rzecznik wystąpił do gminnego ośrodka pomocy społecznej o przekazanie informacji o sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dziecka, socjalnej rodziny, jak również o wyjaśnienie, jakie czynności podjął ośrodek, by pomóc matce samotnie wychowującej dziecko. Dodatkowo Rzecznik wystąpił o udzielenie rodzinie wszelkiej możliwej pomocy wobec rozeznanych potrzeb.

W wyniku interwencji Rzecznika ośrodek uzyskał od ojca dziecka stosowną dokumentację, co pozwoliło przyznać matce dziecka świadczenie wychowawcze na dziecko. Dodatkowo dochód rodziny zwiększyły przyznane zasiłki okresowe oraz celowe.

Ponadto Rzecznik został poinformowany, że podczas wywiadu środowiskowego udzielono matce dziecka wyczerpujących informacji dotyczących możliwości skorzystania ze świadczeń rodzinnych i wychowawczych w nowym okresie zasiłkowym. Rzecznik został również zapewniony, że sytuacja rodzinna będzie monitorowana przez pracownika socjalnego w ramach pracy socjalnej.

W kolejnej sprawie³⁸⁷ Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w postępowaniu przed Samorządowym Kolegium Odwoławczym, wszczętym wskutek odwołania matki dziecka od decyzji Burmistrza Miasta w przedmiocie ustalenia specjalistycznych usług opiekuńczych na dziecko.

Rzecznik wniósł o uchylenie pkt 2 ww. decyzji (ustalającej 100% odpłatność za godzinę usługi) i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez organ I instancji, celem ponownego przeliczenia dochodu rodziny.

Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka ustalając dochód rodziny, organ wadliwie uwzględnił w nim kwotę kredytu hipotecznego zaciągniętego przez rodziców małoletniej na zakup nieruchomości, co skutkowało przyznaniem specjalistycznych usług opiekuńczych na dziecko w pełni odpłatnych, tj. 100% za godzinę.

³⁸⁶ ZSS.441.951.2017.AG

³⁸⁷ ZSS.441.860.2017.AG

W opinii Rzecznika organ I instancji dokonał błędnej wykładni obowiązujących przepisów, w tym art. 8 ust. 12 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej³⁸⁸ w zw. z Rozporządzeniem Ministra Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych³⁸⁹, która w konsekwencji pozwalałaby na uwzględnienie w dochodzie rodziny kwoty kredytu hipotecznego, co miało istotny wpływ na rozstrzygnięcia zawarte w zaskarżonej decyzji.

Samorządowe Kolegium Odwoławcze utrzymało zaskarżoną decyzję w mocy, w uzasadnieniu podtrzymując sposób wyliczenia dochodu rodziny za 2017 rok.

W związku z powyższym rozstrzygnięciem Rzecznik Praw Dziecka zaskarżył w całości decyzję Samorządowego Kolegium Odwoławczego do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego³⁹⁰.

Rzecznik wniósł o uchylenie zaskarżonej decyzji oraz o uchylenie decyzji organu I instancji.

Skarga Rzecznika została uwzględniona w całości. Sąd uchylił decyzję organu I i II instancji. Sprawa została skierowana do ponownego rozpoznania.

■ procedura przyznawania świadczeń w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego

Podobnie jak w latach ubiegłych, jednym ze zgłaszanych Rzecznikowi Praw Dziecka problemów była przewlekłość postępowań dotyczących przyznawania świadczeń w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego³⁹¹.

Na uwadze należy mieć fakt, że postępowania te trwają długo z uwagi na konieczność dokonania odpowiednich ustaleń warunkujących możliwość weryfikacji prawa do świadczeń. Wielokrotnie organy właściwe do rozpoznania sprawy działają w sposób prawidłowy, wykorzystując dostępne narzędzia prawne, niemniej jednak z uwagi na skomplikowany charakter tego typu spraw czas oczekiwania na ich zakończenie nie jest satysfakcjonujący dla zgłaszających.

³⁸⁸ Dz. U. z 2017 r. poz. 1769

³⁸⁹ Dz. U. poz. 1598, z późn. zm.

³⁹⁰ ZSS.441.860.2017.AG

³⁹¹ ZSS.441.41.2017.SK, ZSS.441.50.2017.SK, ZSS.441.127.2017.SK, ZSS.539.2017.SK, ZSS.441.790.2017.SK, ZSS.982.2017.SK, ZSS.441.1127.SK, ZSS.441.789.2016.AT, ZSS.441.147.2017.BW, ZSS.441.384.2017.BW, ZSS.441.140.2017.BW, ZSS.441.1176.2017.BW, ZSS.441.789.2016.AT, ZSS.441.457.2017.AT, ZSS.441.1030.2016.AG, ZSS.441.154.2017.AG, ZSS.441.1172.2017.AG, ZSS.441.41.2017.SK, ZSS.441.50.2017.SK, ZSS.441.127.2017.SK, ZSS.539.2017.SK, ZSS.441.790.2017.SK, ZSS.982.2017.SK, ZSS.441.1127.SK, ZSS.441.1126.2017.AG, ZSS.441.807.2017.AG, ZSS.441.883.2017.AG, ZSS.441.1335.2016.AG, ZSS.441.66.2017.AG, ZSS.441.174.2017.AG, ZSS.441.69.2017.AG, ZSS.441.68.2017.AG, ZSS.441.1389.2016.AG, ZSS.441.220.2017.KK

Za przykład posłużyć może zgłoszenie³⁹² matki małoletniego, która zwróciła się z prośbą o interwencję w sprawie przyznania prawa do świadczenia rodzicielskiego, świadczenia wychowawczego, zasiłku rodzinnego oraz dodatków do zasiłku rodzinnego. Zdaniem zgłaszającej organ poinformował ją, że na wydanie decyzji musi czekać pół roku, mimo że złożyła komplet wymaganych dokumentów.

Rzecznik podjął interwencję, występując do regionalnego ośrodka polityki społecznej o wyjaśnienia dotyczące etapu prowadzonego postępowania oraz przyczyn opóźnień w wydaniu decyzji administracyjnej.

W efekcie organ natychmiastowo wydał decyzję i poinformował Rzecznika o przyznaniu w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego na rzecz małoletniej dodatku dyferencyjnego, czyli różnicy pomiędzy wysokością polskich świadczeń rodzinnych w stosunku do świadczeń w Republice Czeskiej.

W innej sprawie³⁹³ zgłaszająca poinformowała, że ma problemy z uzyskaniem świadczenia wychowawczego na drugie dziecko, ponieważ dopiero po około roku od złożenia wniosku uzyskała informację z regionalnego ośrodka polityki społecznej, że jej wniosek jest niekompletny.

Rzecznik podjął interwencję, występując do regionalnego ośrodka polityki społecznej o złożenie wyjaśnień w sprawie i wskazanie przyczyny opóźnień w wezwaniu zgłaszającej do uzupełnienia braków formalnych wniosku.

W następstwie działań Rzecznika organ wydał decyzję ustalającą zgłaszającej prawo do świadczenia wychowawczego, natomiast wniosek zgłaszającej o dodatek dyferencyjny został przekazany właściwej w sprawie instytucji brytyjskiej. Wyjaśniając przyczyny opóźnień, poinformowano, że miało to związek z ilością spraw i stopniem ich skomplikowania oraz wysokością dotacji przekazanej przez organy administracji rządowej.

Przykładem może być również zgłoszenie³⁹⁴ matki małoletnich, która zwróciła się do Rzecznika Praw Dziecka o interwencję w sprawie przyznania prawa do świadczeń (zasiłek rodzinny i świadczenie wychowawcze w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego).

Rzecznik zwrócił się do regionalnego ośrodka polityki społecznej o wyjaśnienia dotyczące przebiegu postępowania.

³⁹² ZSS.441.307.2017.SK

³⁹³ ZSS.441.747.2017.SK

³⁹⁴ ZSS.441.384.2017.BW

W odpowiedzi poinformowano, że w sprawie ustalenia prawa do świadczeń, zgodnie z zasadami pierwszeństwa, właściwa jest instytucja hiszpańska, do której wnioski matki małoletnich zostały przesłane.

W wyniku interwencji Rzecznika wydano decyzję tymczasową o przyznaniu świadczenia wychowawczego.

Kolejne zgłoszenie³⁹⁵ dotyczyło przyznania świadczenia wychowawczego na rzecz małoletnich. Rzecznik podjął interwencję, występując do regionalnego ośrodka pomocy społecznej o wyjaśnienia dotyczące przebiegu postępowania administracyjnego, i monitorował jego przebieg.

W efekcie Rzecznik został poinformowany, że zgodnie z zasadami pierwszeństwa właściwa jest instytucja włoska. Wskazano, że ojciec małoletnich pobiera we Włoszech świadczenie rodzinne w pełnej wysokości na rzecz dzieci. Regionalny ośrodek pomocy społecznej wydał decyzję administracyjną, na której podstawie przyznał matce małoletnich dodatek dyferencyjny.

Z uwagi na różnicę w wysokości ww. świadczeń i wydaną decyzję o przyznaniu dodatku dyferencyjnego na rzecz małoletnich postępowanie w zakresie wniosku o przyznanie świadczenia wychowawczego na rzecz małoletnich zostało zakończone.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się³⁹⁶ także matka małoletniej, informując o problemie w uzyskaniu świadczeń na córkę.

Rzecznik zwrócił się do regionalnego ośrodka polityki społecznej o wskazanie, na jakim etapie znajduje się wniosek dotyczący uzyskania prawa do zasiłku rodzinnego oraz dodatków do zasiłku rodzinnego na dziecko.

Rzecznik został poinformowany, że zgłaszająca złożyła w ośrodku pomocy społecznej wniosek o ustalenie prawa do zasiłku rodzinnego oraz dodatków do zasiłku rodzinnego, a 5 miesięcy później – wniosek o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego. Wskazane wnioski zostały przesłane do regionalnego ośrodka polityki społecznej z zapytaniem, czy w sprawie mają zastosowanie przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego.

Regionalny ośrodek polityki społecznej ustalił, że w stosunku do małoletniej mają zastosowanie przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, a pierwszeństwo

³⁹⁵ ZSS.441.318.2017.BW

³⁹⁶ ZSS.441.1030.2016.AG

do wypłaty wskazanych świadczeń istnieje na terytorium Holandii, gdyż we wskazanym okresie ojciec małoletniej, z tytułu wykonywania pracy na terytorium Holandii, podlegał ustawodawstwu holenderskiemu, a matka dziecka jest osobą nieaktywną zawodową i zamieszkuje wraz z nim w Polsce.

Rzecznik Praw Dziecka został poinformowany, że wnioski o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego oraz o ustalenie prawa do zasiłku rodzinnego i dodatków do zasiłku rodzinnego zostały przesłane przez regionalny ośrodek polityki społecznej do właściwej instytucji holenderskiej, tj. Socjale Verzekeringsbank Amstelveen.

W wyniku interwencji Rzecznika i kolejnego monitu strony polskiej, poinformowano, że świadczenia będą wpłacane przez instytucję holenderską.

■ świadczenie rodzicielskie

Podobnie jak w roku ubiegłym, do Rzecznika Praw Dziecka wpływały sprawy dotyczące odmowy przyznania świadczenia rodzicielskiego. Powodem odmowy ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego było pobieranie przez wnioskodawcę świadczenia pielęgnacyjnego na starsze dziecko. Powyższe wynikało z rozbieżności interpretacyjnych art. 27 ust. 5 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach, zgodnie z którym w przypadku zbiegu uprawnień do następujących świadczeń: świadczenia rodzicielskiego, świadczenia pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego lub dodatku do zasiłku rodzinnego, o którym mowa w art. 10, lub zasiłku dla opiekuna, o którym mowa w ustawie z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów³⁹⁷ przysługuje jedno z tych świadczeń wybrane przez osobę uprawnioną.

Zdaniem Rzecznika wskazany w art. 27 ust. 5 u.ś.r. zbieg uprawnień do określonych w nim świadczeń ma zastosowanie tylko w sytuacji, gdy mamy do czynienia ze zbiegiem uprawnień w sensie podmiotowym zarówno co do osoby sprawującej opiekę lub wychowanie, jak i do osoby wymagającej opieki.

Po analizie akt postępowania administracyjnego Rzecznik zgłaszał udział w tych postępowaniach na poziomie Samorządowych Kolegiów Odwoławczych lub wnosił skargi do Wojewódzkich Sądów Administracyjnych.

W jednej z takich spraw³⁹⁸ Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu przed Samorządowym Kolegium Odwoławczym w przedmiocie odmowy przyznania świadczenia rodzicielskiego.

³⁹⁷ Dz. U. z 2017 r. poz. 2092

³⁹⁸ ZSS.441.856.2017.JW

W sprawie tej matka dziecka wystąpiła z wnioskiem o ustalenie prawa do świadczenia, jednakże organ I instancji po rozpatrzeniu ww. wniosku odmówił stronie przyznania prawa do świadczenia rodzicielskiego na dziecko. W ocenie organu administracji w sprawie wystąpiła negatywna przesłanka zbiegu uprawnień do świadczenia pielęgnacyjnego i świadczenia rodzicielskiego zawarta w art. 27 ust. 5 pkt 2 u.ś.r., która wykluczała możliwość pobierania dwóch świadczeń opiekuńczych, tj. pobieranego przez matkę nowo narodzonego dziecka świadczenia pielęgnacyjnego na starsze dziecko. Organ drugiej instancji utrzymał w mocy decyzję odmowną.

W wyniku zaskarżenia decyzji organu II instancji przez Rzecznika Praw Dziecka Wojewódzki Sąd Administracyjny uchylił decyzję organu I i II instancji. W ocenie Sądu zbieg uprawnień do określonych świadczeń ma zastosowanie tylko w sytuacji, gdy mamy do czynienia ze zbiegiem uprawnień w sensie podmiotowym zarówno co do osoby sprawującej opiekę lub wychowanie, jak i do osoby wymagającej opieki. Sąd wskazał, aby przy ponownym rozpatrzeniu sprawy organ uwzględnił wskazaną przez Sąd wykładnię przepisu art. 27 ust. 5 u.ś.r.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy organ I instancji ponownie odmówił prawa do świadczenia rodzicielskiego, wskazując, że w dniu 26 lipca 2017 r. w Dzienniku Ustaw pod pozycją 1428 ukazała się zmiana, m.in. do ustawy o świadczeniach rodzinnych. Wskutek zmiany art. 27 ust. 5 ustawy o świadczeniach rodzinnych zostało doprecyzowane brzmienie tego przepisu i od dnia 1 sierpnia 2017 r. otrzymał brzmienie: *w przypadku zbiegu uprawnień do następujących świadczeń:*

- 1) *świadczenia rodzicielskiego lub*
- 2) *świadczenia pielęgnacyjnego lub*
- 3) *specjalnego zasiłku opiekuńczego lub*
- 4) *dodatku do zasiłku rodzinnego, o którym mowa w art. 10 lub*
- 5) *zasiłku dla opiekuna, o którym mowa w ustawie: zasiłków dla opiekunów – przysługuje jedno z tych świadczeń wybrane przez osobę uprawnioną – także w przypadku, gdy świadczenia te przysługują w związku z opieką nad różnymi osobami. Zmiana weszła w życie z dniem 1 sierpnia 2017 r. na podstawie art. 41 ustawy z dnia 7 lipca 2017 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z systemami wsparcia rodzin³⁹⁹.*

Organ wskazał, że w związku z faktem, że ustawodawca nie wprowadził żadnego przepisu przejściowego, który w sprawach rozpoczętych przed zmianą ustawy przewidywałby

³⁹⁹ Dz. U. poz. 1428

możliwość zastosowania dotychczasowych przepisów, organ postanowił ponownie odmówić przyznania świadczenia rodzicielskiego. Organowi I instancji umknęło jednak, iż zgodnie z art. 17 przywołanej ustawy nowe brzmienie art. 27 u.ś.r. ma zastosowanie po raz pierwszy przy ustalaniu prawa do świadczeń na okres zasiłkowy rozpoczynający się od dnia 1 listopada 2017 r.

Samorządowe Kolegium Odwoławcze, dzieląc stanowisko Rzecznika, zauważyło, że w niniejszej sprawie wniosek o przyznanie świadczenia rodzicielskiego został złożony w uprzednio obowiązującym stanie prawnym, zatem strona spełniała przesłanki do przyznania jej świadczenia wychowawczego. Przede wszystkim jednak zważyć należy, że kwestia przyznania stronie prawa do świadczenia wychowawczego była przedmiotem rozstrzygnięcia przed Wojewódzkim Sądem Administracyjnym. Wyrok w tej sprawie oraz przytoczona wykładnia prawa zastosowana przez Sąd jest dla organów administracji publicznej wiążąca i organy zobowiązane są do jej stosowania.

Świadczenie zostało przyznane po 1,5 roku od złożenia wniosku.

Z tożsamą sprawą do Rzecznika Praw Dziecka zgłosiła się matka małoletniej, której odmówiono prawa do świadczenia rodzicielskiego⁴⁰⁰. Powodem odmowy ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego również było pobieranie przez wnioskodawcę świadczenia pielęgnacyjnego na starsze dziecko.

W niniejszej sprawie Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu przed Samorządowym Kolegium Odwoławczym, wnosząc o wydanie decyzji merytoryczno-reformacyjnej, tj. uchylającej zaskarżoną decyzję i przyznanie wnioskowanego świadczenia rodzicielskiego.

Samorządowe Kolegium Odwoławcze, uwzględniając wnioski zawarte w piśmie Rzecznika, uchyliło zaskarżoną decyzję oraz przyznało odwołującej świadczenie rodzicielskie na małoletnią córkę.

Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję także w sprawie przywrócenia prawa do świadczenia rodzicielskiego dla niepełnoletniej matki⁴⁰¹.

W związku z urodzeniem dziecka burmistrz miasta przyznał niepełnoletniej matce świadczenie rodzicielskie. Po ustanowieniu babki opiekunem prawnym dziecka burmistrz uchylił prawo do świadczenia rodzicielskiego wskazując, że w związku ze zmianą sytuacji rodzinnej świadczenie nie przysługuje. Wówczas o świadczenie rodzicielskie wystąpiła babka

⁴⁰⁰ ZSS.441.484.2017.BW

⁴⁰¹ ZSS.441.878.2017.JW

dziecka, której jednak odmówiono świadczenia, albowiem zgodnie z ustawą o świadczeniach rodzinnych opiekunowi prawnemu dziecka świadczenie rodzicielskie nie przysługuje.

Sprawa została zgłoszona Rzecznikowi Praw Dziecka zbyt późno, by było możliwe zaskarżenie decyzji burmistrza w trybie zwykłym. Rzecznik, korzystając jednak z nadzwyczajnego środka wzruszenia ostatecznych decyzji administracyjnych, wniósł sprzeciw na podstawie art. 184 k.p.a., wnosząc o uchylenie decyzji, na mocy której matka dziecka została pozbawiona prawa do świadczenia rodzicielskiego.

W wyniku sprzeciwu wniesionego przez Rzecznika niepełnoletnia matka otrzymała zaległe świadczenie rodzicielskie.

■ świadczenie wychowawcze

Do Rzecznika Praw Dziecka wpływało wiele zgłoszeń dotyczących odmowy przyznania prawa do świadczenia wychowawczego na pierwsze lub jedyne dziecko⁴⁰². Powodem odmowy ustalenia prawa do świadczenia wychowawczego było przekroczenie progu dochodowego. W listach do Rzecznika rodzice wskazywali, że uzależnienie nabycia prawa do świadczenia wychowawczego od osiąganych dochodów prowadzi do nierównego traktowania pierwszego dziecka w rodzinie.

W jednej z takich spraw Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu przed Wojewódzkim Sądem Administracyjnym, wszczętym wskutek skargi ojca, któremu odmówiono prawa do świadczenia wychowawczego na drugie dziecko. We wniosku o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego wnioskodawca wskazał, że w skład jego rodziny wchodzi: wnioskodawca, jego małoletni syn, matka jego syna oraz córka z pierwszego małżeństwa. Wraz z wnioskiem o przyznanie świadczenia wychowawczego wnioskodawca złożył wyrok rozwodowy z matką jego pierwszego dziecka, zgodnie z którym opieka rodzicielska nad córką została powierzona obojgu rodzicom, a miejsce zamieszkania dziecka ustalono w każdorazowym miejscu zamieszkania matki. Do wniosku ojciec dziecka złożył rodzicielski plan wychowawczy, zawierający ustalenia dotyczące wspólnej opieki wychowawczej nad córką.

Prezydent miasta odmówił przyznania prawa do świadczenia wychowawczego na drugie dziecko, uznając, że córka nie może znajdować się w składzie rodziny wnioskodawcy

⁴⁰²ZSS.441.7.2017.JW, ZSS.441.33.2017.JW, ZSS.441.107.2017.JW, ZSS.441.118.2017.JW, ZSS.441.176.2017.JW, ZSS.441.397.2017.JW, ZSS.441.401.2017.JW, ZSS.441.556.2017.JW, ZSS.441.572.2017.JW, ZSS.441.636.2017.JW, ZSS.441.650.2017.JW, ZSS.441.914.2017.JW, ZSS.441.1134.2017.AG, ZSS.441.1154.2017.AG, ZSS.441.1145.2017.AG, ZSS.441.999.2017.AG, ZSS.441.1041.2017.AG, ZSS.441.820.2017.AG, ZSS.441.148.2017.AG, ZSS.441.131.2017.AG, ZSS.441.117.2017.AG, ZSS.441.67.2017.AG, ZSS.441.1377.2016.AG, ZSS.441.1015.2017.BW, ZSS.441.743.2017.BW

jako pierwsze dziecko, bowiem dziecko, zgodnie z orzeczeniem sądu, każdorazowo ma miejsce zamieszkania przy matce, zatem na syna, który w ocenie organu jest pierwszym dzieckiem, świadczenie nie przysługuje. Stwierdził również, że nie można mówić o sprawowaniu przez skarżącego opieki naprzemiennej, o której mowa w art. 2 pkt 16 ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci⁴⁰³ z uwagi na to, że nie dysponuje żadnymi dokumentami, z których mogłaby wynikać taka forma. Decyzja prezydenta została utrzymana w mocy przez samorządowe kolegium odwoławcze.

Zgłaszając udział⁴⁰⁴ w postępowaniu sądowo-administracyjnym, Rzecznik Praw Dziecka podniósł, że pod pojęciem „opieka naprzemienna” należy rozumieć sytuację, w której zgodnie z orzeczeniem sądu rozwiedzeni rodzice sprawują samodzielną, bez udziału drugiego rodzica, opiekę nad wspólnym dzieckiem na przemian, w mniej więcej równych, powtarzających się, następujących po sobie okresach i jednocześnie obojgu rodzicom pozostawiono władzę rodzicielską. W konsekwencji wiąże się to z faktycznym zamieszkiwaniem dziecka z obojgiem rodziców na przemian, przy czym mniej więcej równe okresy sprawowania opieki nie oznaczają okresów wyraźnie równych, lecz okresy porównywalne. Wystarczające zatem dla uznania opieki naprzemiennej jest ustalenie względnie równego podziału.

Sąd, podzielając stanowisko Rzecznika Praw Dziecka, uchylił decyzję organu I i II instancji.

W kolejnym zgłoszeniu zwrócono się w sprawie decyzji odmawiającej przyznania uprawnienia do świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko⁴⁰⁵. Od ww. decyzji odwołała się matka dziecka. samorządowe kolegium odwoławcze uznało, że organ I instancji prawidłowo dokonał oceny stanu faktycznego, a także prawidłowo odmówił przyznania prawa do świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko i utrzymało w mocy zapadłą decyzję.

Rzecznik Praw Dziecka zaskarżył w całości decyzję wydaną przez Samorządowe Kolegium Odwoławcze, zarzucając jej naruszenie przepisów prawa materialnego poprzez uwzględnienie w dochodzie rodziny dochodów osoby, która w owym roku nie była członkiem rodziny, co w konsekwencji spowodowało wadliwe ustalenie dochodu rodziny i odmowę przyznania świadczenia wychowawczego na dziecko.

⁴⁰³ Dz. U. z 2016 r. poz. 195

⁴⁰⁴ ZSS.441.101.2017.JW

⁴⁰⁵ ZSS.441.587.2016.AG

Wojewódzki Sąd Administracyjny uznał, że skarga Rzecznika jest zasadna w całości. Zaskarżona decyzja samorządowego kolegium odwoławczego została uchylona, poprzedzająca ją decyzja organu I instancji została natomiast wyeliminowana z obrotu prawnego.

Ponieważ samorządowe kolegium odwoławcze wniosło skargę kasacyjną od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego, sprawa pozostaje w toku.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się⁴⁰⁶ przebywająca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywatelka Federacji Rosyjskiej w sprawie odmowy przyznania prawa do świadczenia wychowawczego na dwoje dzieci. Wraz z wnioskiem o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego zgłaszająca złożyła kopię karty pobytu, wydaną przez Szefa Urzędu ds. Cudzoziemców, z której wynikało, że otrzymała status uchodźcy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej do dnia 28 maja 2017 r. Karta nie zawierała adnotacji „dostęp do rynku pracy”. Zdaniem organu administracji uczestniczka nie spełniała warunków określonych w art. 1 ust 2 ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci⁴⁰⁷, zgodnie z którym *Prawo do świadczenia wychowawczego przysługuje: (...) cudzoziemcom: (...) posiadającym kartę pobytu z adnotacją „dostęp do rynku pracy” (...).* Zgłaszająca nie wniosła odwołań od decyzji odmownych.

Rzecznik Praw Dziecka zaskarżył niekorzystne decyzje administracyjne do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego, wskazując, że okoliczność posiadania albo nieposiadania karty pobytu z umieszczoną na niej adnotacją „dostęp do rynku pracy” nie może być uznana za racjonalne i uzasadnione kryterium różnicujące sytuację prawną cudzoziemców, którym (niezależnie od wydania takiej karty pobytu) dostęp do polskiego rynku pracy przyznano na podstawie art. 87 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy⁴⁰⁸. Za brakiem racjonalności tego rodzaju kryterium różnicującego przemawia chociażby fakt, że jego literalne stosowanie prowadziłoby do przyznania świadczenia wychowawczego cudzoziemcowi, któremu udzielono np. zezwolenia na pobyt czasowy i pracę na okres 7 miesięcy, uniemożliwiałoby natomiast udzielenie tego świadczenia osobom, które uzyskały status uchodźcy, ochronę uzupełniającą albo zgodę na pobyt ze względów humanitarnych (każde z ww. instytucji jest bezterminowym zezwoleniem pobytowym, przyznany ze względu na niemożność powrotu cudzoziemca do kraju pochodzenia – jest zatem o wiele silniejsze od zezwolenia na pobyt czasowy).

⁴⁰⁶ ZSS.441.211.2017.JW

⁴⁰⁷ Dz. U. z 2016 r. poz. 195

⁴⁰⁸ Dz. U. z 2016 r. poz. 645, z późn. zm.

Różnicowanie sytuacji prawnej cudzoziemców według powyższego kryterium w żadnej mierze nie służyłoby także realizacji celu wprowadzenia do polskiego porządku prawnego ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, którym jest (art. 4 ust. 1 tej ustawy): (...) *częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych*.

Sąd, uwzględniając skargę Rzecznika, uchylił zaskarżone decyzje i przekazał sprawy do ponownego rozpatrzenia organowi I instancji.

Do Rzecznika Praw Dziecka wpływały także zgłoszenia o przeznaczaniu świadczenia wychowawczego przez rodziców na inne cele niż pomoc dla dzieci. Rzecznik każdą z tych informacji dokładnie weryfikował, występując do ośrodków pomocy społecznej o sprawdzenie, w jaki sposób wydatkowane są przyznane świadczenia.

■ ochrona praw dziecka z niepełnosprawnością

Liczną grupę zgłoszeń z prośbą o interwencję Rzecznika Praw Dziecka stanowiły sprawy dotyczące orzeczeń powiatowych oraz wojewódzkich zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności⁴⁰⁹.

Większość z nich dotyczyła problemów z uzyskaniem orzeczenia uprawniającego do przyznania świadczenia pielęgnacyjnego. Uzyskanie tego świadczenia jest możliwe, jeżeli rodzice lub opiekunowie nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji albo osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Przykładem może być sprawa⁴¹⁰, w której matka małoletniej zwróciła się o interwencję i pomoc w sprawie orzeczenia o niepełnosprawności dziecka. Wojewódzki Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności utrzymał w mocy orzeczenie Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności stwierdzające, że choroba małoletniej nie

⁴⁰⁹ ZSS.441.1401.2016.KK, ZSS.441.315.2017.KK, ZSS.441.500.2017.KK, ZSS.441.887.2016.KK, ZSS.441.439.2017.KK, ZSS.441.58.2017.KK, ZSS.441.227.2017.KK, ZSS.441.1247.2016.KK, ZSS.441.970.2017.KK, ZSS.441.944.2017.KK, ZSS.441.142.2017.KK, ZSS.441.40.2017.KK, ZSS.441.992.2017.KK, ZSS.441.531.2017.AG, ZSS.441.826.2017.AG, ZSS.441.623.2017.JW, ZSS.441.407.2017.BW, ZSS.441.232.2017.BW, ZSS.441.451.2017.BW, ZSS.441.151.2017.BW, ZSS.441.330.2017.BW, ZSS.441.529.2017.BW, ZSS.441.1060.2017.BW, ZSS.441.1043.2015.KT, ZSS.441.1150.2017.KT, ZSS.441.620.2017.KT, ZSS.441.40.2017.KK

⁴¹⁰ ZSS.441.1032.2015.KK

powoduje konieczności zapewnienia stałej opieki lub pomocy w sposób znacznie przewyższający zakres opieki nad dzieckiem w danym wieku i nie powoduje znacznego upośledzenia funkcji organizmu.

Matka małoletniej wniosła do Sądu Rejonowego odwołanie od powyższego orzeczenia, wnosząc o zmianę orzeczenia w punktach: 6, 7 i 8 oraz uznania, że orzeczenie będzie ważne do ukończenia przez małoletnią 16. roku życia.

Na pierwszym etapie badania sprawy Rzecznik Praw Dziecka monitorował postępowanie przez Sądem, zapoznając się m.in. z opiniami biegłych, po czym uznał, że istnieje konieczność zgłoszenia udziału w postępowaniu.

W piśmie procesowym Rzecznik podkreślił, że dla oceny, czy dana osoba wymaga stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji niezbędne są wiadomości fachowe z zakresu różnych specjalności medycyny, stosownie do schorzeń, na które cierpi osoba zainteresowana.

Rzecznik wskazał, że z okoliczności sprawy wynika, że u małoletniej w okresie noworodkowym po raz pierwszy fenyloketonurię stwierdziła Poradnia Metaboliczna Szpitala Klinicznego. Ilość fenyloalaniny, którą osoba chora może spożyć w ciągu doby, zależy od wieku, masy ciała, indywidualnej tolerancji i stanu fizjologicznego. Dobowa podaż fenyloalaniny jest ustalana indywidualnie dla każdego pacjenta. Ponieważ wykluczenie fenyloalaniny z diety w całości jest niemożliwe, istnieją specjalne przeliczniki i tabele zawartości fenyloalaniny w poszczególnych produktach spożywczych. Posiłki dla osoby chorej należy przygotowywać osobno, nie jest możliwe prowadzenie wspólnej kuchni w rodzinie dla osób zdrowych oraz osoby z fenyloketonurią.

Rzecznik podkreślił, że w przypadku małoletniej zaspokojeniem jednej z podstawowych potrzeb warunkujących jej normalne życie jest konieczność zabezpieczenia odpowiedniego odżywiania, co prowadzi do jej całkowitej zależności od otoczenia. Wynika to z faktu, że jakiegokolwiek odstępstwa w tym zakresie skutkują zmianami prowadzącymi do głębokiego upośledzenia umysłowego. Wskazał, że pomimo iż dziecko jest w stanie wyodrębnić w rzeczywistości produkty nadające się do jedzenia, nie potrafi wybrać produktów żywieniowych, które są dla niego niewłaściwe. Trudno wskazać inne schorzenie, w którym następstwa niewłaściwej diety są tak istotne dla całego przyszłego życia. Wymaga to, by rodzic był obecny przy dziecku cały czas i pilnował koniecznego reżimu żywieniowego.

Ponadto Rzecznik zwrócił uwagę, że niezdolność do samodzielnej egzystencji występuje nawet wtedy, gdy dana osoba może wypełniać niektóre z elementarnych czynności

życiowych we własnym zakresie, np. komunikowania się, o ile w pozostałym zakresie jest pozbawiona praktycznej możliwości egzystowania w humanitarnych warunkach bez koniecznej stałej lub długotrwałej pomocy ze strony osoby drugiej.

W toku postępowania Sąd podzielił zdanie Rzecznika i dopuścił dowód z opinii biegłego sądowego neurologa oraz biegłego z dziedziny genetyki. Na dalszym etapie postępowania Sąd dopuścił również dowód z uzupełniającej ustnej opinii biegłych genetyka oraz neurologa oraz dowód z pisemnej opinii biegłego pediatry. Sprawa w toku.

W kolejnej sprawie⁴¹¹ matka małoletniego zwróciła się o interwencję i pomoc w kwestii orzeczenia o niepełnosprawności jej dziecka. Z treści zgłoszenia wynikało, że orzekając o niepełnosprawności, Miejski Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności stwierdził, że małoletni nie wymaga konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji. Orzeczenie to utrzymał Wojewódzki Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności.

Małoletni, reprezentowany przez przedstawiciela ustawowego – matkę, wniósł do Sądu Rejonowego odwołanie, domagając się zmiany punktu 7. ww. orzeczenia, tj. uznanie konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

Rzecznik, po analizie akt sądowych oraz wydanych w sprawie rozbieżnych opinii biegłych z zakresu pediatrii, psychiatrii dziecięcej oraz neurologa, zgłosił udział w toczącym się postępowaniu.

W piśmie procesowym Rzecznik wskazał, że biegły z zakresu pediatrii stwierdził, że z uwagi na wieloraką liczbę schorzeń małoletni wymaga wzmożonej opieki oraz stosowania diety cukrzycowej. Wobec powyższego zostały spełnione kryteria punktu 7. orzeczenia o niepełnosprawności.

W ocenie Rzecznika wielorakie schorzenia małoletniego, tj. choroby: psychiczna, układu pokarmowego, oddechowego, krążenia i Zespół Aspergera, wymagają pomocy innych osób. Choroby małoletniego nie tylko wymagają regularnego przyjmowania leków, ale także diametralnej zmiany nawyków żywieniowych, w tym zarówno ustalonych godzin, jak i ilości przyjmowanych posiłków.

Sąd Rejonowy, uwzględniając stanowisko Rzecznika, zmienił zaskarżone orzeczenie w ten sposób, że uznał konieczność stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji małoletniego oraz

⁴¹¹ ZSS.441.633.2017. BW

konieczności stałego współdziału opiekuna dziecka na co dzień w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się⁴¹² także matka małoletniego, która wniosła odwołanie od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności do Sądu w związku z orzeczeniem stwierdzającym, że jej małoletni syn nie wymaga stałej czy długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

Odwołująca wskazała, że stan zdrowia jej małoletniego syna nie pozwala na samodzielną egzystencję, gdyż jest on od urodzenia osobą niepełnosprawną ze względu na wrodzoną wadę twarzoczaszki. Wada ta obejmuje lewostronny rozszczep wargi, podniebienia oraz zębodołu.

Odwołująca podkreśliła, że małoletni przeszedł dwie operacje zszycia podniebienia miękkiego, twardego i wargi oraz przeszczep kości do zębodołu, który okazał się niewystarczający, i oczekuje na kolejny termin przeszczepu. Matka małoletniego wskazała również, że czeka go trzyetapowy zabieg korekty nosa. Kolejne operacje wiążą się z długim okresem rekonwalescencji. Poza leczeniem chirurgicznym, małoletni przeszedł dwa drenaże uszu – ze względu na długotrwały utrzymujący się płyn w uszach, któremu towarzyszyły częste zapalenia uszu, infekcje górnych dróg oddechowych oraz niedosłuch obu uszu w wysokości 40 dB.

Odwołująca zwróciła również uwagę, że poza leczeniem chirurgicznym małoletni wymaga wielokierunkowego leczenia i jest pod stałą i systematyczną kontrolą wielu specjalistów. Matka małoletniego na wskazane przez siebie okoliczności załączyła szeroką dokumentację.

W toku postępowania Sąd dopuścił dowód z opinii biegłej specjalisty chirurgii stomatologicznej i szczękowej, która stwierdziła, że małoletni z punktu widzenia chirurga szczękowego nie wymaga długotrwałej lub stałej opieki w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji, a w zakresie zaspokajania podstawowych potrzeb nie wymaga opieki w stopniu istotnie przewyższającym opiekę nad dzieckiem zdrowym w tym wieku.

Mając na uwadze powyższe, Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu, wnosząc zarzuty do ww. opinii oraz wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych z zakresu:

⁴¹² ZSS.441.862.2015.AT

- chirurgii dziecięcej na okoliczność, czy występujący u małoletniego rozszczep wargi i podniebienia po stronie lewej powoduje, że małoletni wymaga stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji w procesie leczenia w rozumieniu art. 6b ust. 3 pkt 7 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych;
- psychologii, na okoliczność, jaki wpływ na sprawność psychiczną małoletniego mają spowodowane chorobą ograniczenia w funkcjonowaniu małoletniego i czy w związku z tym wymaga on stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji w procesie leczenia.

Rzecznik wskazał, że ww. opinia zawiera istotne braki oraz nie wyjaśnia okoliczności dotyczących stanu zdrowia małoletniego i związanych z nim potrzeb w zakresie opieki.

Rzecznik podkreślił, że pisemna opinia biegłego powinna składać się z określonych elementów. Kodeks postępowania cywilnego wymienia w tym względzie jedynie uzasadnienie. Do tych elementów należy jednak zaliczyć opis stanu faktycznego sprawy, przyjętych metod badawczych, a także sposobu przeprowadzenia badań. Opinia biegłego powinna zawierać opis metod i sposobu przeprowadzania badań, określenie porządku, w jakim je przeprowadzono, oraz przytaczać wszystkie argumenty oparte na stwierdzonych okolicznościach, które mają związek z badanymi faktami, a które podbudowane są fachowymi wyjaśnieniami biegłego. W tej właśnie części biegły uzasadnia swoje poglądy wyrażone w końcowych wnioskach i dlatego też ta część powinna zawierać najwięcej argumentów uzasadniających stanowisko biegłego. Sąd musi znać również przesłanki, które doprowadziły do wydania opinii. Brak fachowego uzasadnienia wniosków końcowych uniemożliwia prawidłową ocenę jej mocy dowodowej.

Rzecznik zwrócił również uwagę, że biegła nie odniosła się do dokumentacji medycznej przedstawionej przez matkę małoletniego, z której wynika, że ze względu na złożoność wady w proces leczenia małoletniego zaangażowani są różni specjaliści oraz na fakt, że małoletni posiada również opinię o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju oraz orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

Zdaniem Rzecznika w ocenie stanu zdrowia małoletniego pierwszoplanowe znaczenie powinna mieć opinia biegłego chirurga dziecięcego specjalizującego się w leczeniu rozszczepu wargi, podniebienia i zębodołu, gdyż tylko biegły o takiej specjalizacji może ocenić stan zdrowia małoletniego. Ponadto konieczne jest dopuszczenie dowodu z opinii

psychologa w celu określenia, jaki wpływ na sprawność psychiczną małoletniego mają ograniczenia w funkcjonowaniu spowodowane chorobą. Sąd przychylił się do wniosku Rzecznika i dopuścił dowód z opinii biegłego z zakresu chirurgii dziecięcej. Sprawa w toku.

■ trudna sytuacja mieszkaniowa oraz eksmisje

Liczną grupę spraw o charakterze socjalnym kierowanych do Rzecznika Praw Dziecka stanowiły prośby o interwencję w sprawach lokalowych, związanych zarówno z procedurą ubiegania się o przydział lokalu, o ich zamianę (z uwagi na zły stan techniczny dotychczas zajmowanego lokalu)⁴¹³, jak również eksmisją rodzin z dotychczas zajmowanych mieszkań⁴¹⁴. W zgłoszeniach wskazywano na zły stan techniczny lokali socjalnych oferowanych eksmitowanym przez gminy oraz niski standard tego typu lokali.

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁴¹⁵ i ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego⁴¹⁶ organem odpowiedzialnym za zaspokajanie potrzeb lokalowych mieszkańców, rozwój komunalnego budownictwa mieszkaniowego i gospodarowanie komunalnym zasobem lokalowym jest gmina.

Rzecznik Praw Dziecka w swojej działalności nie wykonuje zadań jednostek samorządu terytorialnego, które korzystają z ustrojowej autonomii. Rzecznik nie może decydować o standardzie, powierzchni, wyposażeniu, lokalizacji, usytuowaniu czy też kolejności przydziału i zawarcia umowy najmu lub zamiany lokalu mieszkalnego z konkretną, uprawnioną do tego osobą, ponieważ nie posiada prerogatyw ustawowych pozwalających mu wpływać na sposób dysponowania gminnym zasobem mieszkaniowym, będącym

⁴¹³ ZSS.441.60.2017.SK, ZSS.441.241.2017.SK, ZSS.441.887.2017.SK, ZSS.441.909.2017.KK, ZSS.441.906.2017.KK, ZSS.441.473.2017.KK, ZSS.441.748.2017.KK, ZSS.441.745.2017.KK, ZSS.441.295.2017.KK, ZSS.441.1131.2016.KK, ZSS.441.1000.2017.AT, ZSS.441.1164.2017.AT, ZSS.441.246.2017.BW, ZSS.441.336.2017.BW, ZSS.441.421.2017.BW, ZSS.441.448.2017.BW, ZSS.441.921.2017.BW, ZSS.441.346.2017.BW, ZSS.441.714.2017.BW, ZSS.441.697.2017.BW, ZSS.441.778.2017.BW, ZSS.441.744.2017.BW, ZSS.441.18.2017.BW, ZSS.441.1033.2017.BW, ZSS.441.416.2017.BW, ZSS.441.1179.2017.BW, ZSS.441.60.2017.SK, ZSS.441.241.2017.SK, ZSS.441.887.2017.SK, ZSS.441.1087.2017.AG, ZSS.441.517.2017.AG, ZSS.441.865.2017.AG, ZSS.441.355.2017.AG, ZSS.441.440.2017.AG, ZSS.441.356.2017.AG, ZSS.441.394.2017.AG, ZSS.441.296.2017.AG, ZSS.441.1326.2016.AG, ZSS.441.903.2016.AG

⁴¹⁴ ZSS.441.1149.2017.KK, ZSS.441.1061.2016.KK, ZSS.441.1249.2015.KK, ZSS.441.1040.2017.KK, ZSS.441.532.2017.KK, ZSS.441.506.2017.KK, ZSS.441.100.2017.KK, ZSS.441.99.2017.KK, ZSS.441.277.2017.2017.KK, ZSS.441.80.2017.KK, ZSS.441.814.2017.JW, ZSS.441.796.2017.BW, ZSS.441.913.2017.AG, ZSS.441.1063.2017.AG, ZSS.441.104.2017.GR, ZSS.441.448.2017.GR, ZSS.441.239.2017.GR, ZSS.441.600.2017.GR, ZSS.441.607.2017.GR, ZSS.441.609.2017.GR, ZSS.441.669.2017.GR, ZSS.441.670.2017.GR, ZSS.441.890.2017.GR, ZSS.441.1057.2017.GR, ZSS.441.1120.2017.GR

⁴¹⁵ Dz. U. z 2017 r. poz. 1875, z późn. zm.

⁴¹⁶ Dz. U. z 2016 r. poz. 1610, z późn. zm.

w dyspozycji wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, którzy zarządzają nim w oparciu o konkretne, rygorystyczne przepisy ustaw i uchwał prawa miejscowego.

Podjęmowanie ostatecznych decyzji w sprawach mieszkaniowych leży w wyłącznej kompetencji władz samorządowych gmin i uzależnione jest od możliwości lokalowych jednostek samorządu terytorialnego.

Rzecznik, uwzględniając jednak dobro dziecka i jego prawo do godziwych warunków socjalnych, w tego typu sprawach zwracał się do organów wykonawczych gmin o wnikliwe i życzliwe rozpatrzenie wniosków lokalowych.

Z prośbą o interwencję Rzecznika w sprawie⁴¹⁷ trudnej sytuacji mieszkaniowej zwróciła się matka czwórki małoletnich dzieci. Zgłaszająca podniosła, że powierzchnia obecnie zajmowanego przez 7-osobową rodzinę (rodzice, czwórka małoletnich dzieci oraz pełnoletni syn z niepełnosprawnością) lokalu socjalnego (63 m²) jest niewystarczająca na tak liczną rodzinę, gdyż dzieci nie mają odpowiednich warunków do nauki i zabawy.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Naczelnika Wydziału Gospodarki Nieruchomościami o zajęcie stanowiska w przedmiotowej sprawie oraz przesłanie informacji o posiadanych przez gminę możliwościach rozwiązania problemu mieszkaniowego rodziny, wskazując na kwestie wielodzietności.

W wyniku interwencji Rzecznika rodzinie została złożona oferta zamiany zajmowanego lokalu na inny lokal socjalny w pobliskiej lokalizacji o większej powierzchni użytkowej.

W kolejnym zgłoszeniu⁴¹⁸ dotyczącym trudnej sytuacji mieszkaniowej do Rzecznika zwróciła się małaletnia. Przekazała, że wraz z trójką swojego młodszego rodzeństwa w wieku 13, 11 i 10 lat, swoimi rodzicami, babcią i chorym wujkiem zajmują trzypokojowe mieszkanie. Małaletnia poinformowała, że w mieszkaniu, ze względu na ograniczoną powierzchnię, nie mają warunków do nauki. Zostało to potwierdzone przez dyrektora miejskiego ośrodka pomocy społecznej, który poinformował, że już w 2015 r. rodzina została zakwalifikowana i wpisana na listę osób oczekujących na przydział lokalu.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezydenta Miasta o podjęcie działań i udzielenie pomocy mieszkaniowej rodzinie, w której wychowują się małaletni.

W wyniku interwencji Rzecznika Prezydent zapewnił, że jeszcze w tym roku (2017 r.) zostanie zrealizowany przydział mieszkania.

⁴¹⁷ ZSS.441.905.2017.SK

⁴¹⁸ ZSS.441.246.2017. BW

Inną sprawą z tego zakresu był przypadek⁴¹⁹ matki samotnie wychowującej małoletniego syna, przebywającej w Ośrodku dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, a następnie w Ośrodku Wsparcia dla Kobiet z Małoletnimi Dziećmi i Kobiet w Ciąży. Zgłaszająca nie miała lokalu mieszkalnego, do którego mogłaby wrócić po opuszczeniu ww. ośrodków, wobec powyższego starała się o uzyskanie przydziału lokalu socjalnego z zasobów lokalowych miasta. Początkowo odmówiono jej przydziału lokalu socjalnego, jednak ostatecznie zakwalifikowano ją i wpisano na listę osób oczekujących na ww. lokal.

Rzecznik Praw Dziecka interweniował u burmistrza dzielnicy, prosząc o informację o przewidywanym terminie skierowania do lokalu.

W następstwie podjętej interwencji zgłaszającej zaoferowano lokal socjalny, do którego – po przeprowadzeniu planowanego remontu – się przeprowadziła.

Brak własnego mieszkania i wystarczających środków na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych rodziny we własnym zakresie były powodem starań rodziny o uzyskanie pomocy mieszkaniowej od gminy. Zwracającym⁴²⁰ się z prośbą o interwencję w tej sprawie gmina zaoferowała najem lokalu w stanie nienadającym się do zasiedlenia bez konieczności wcześniejszego wykonania remontu, proponując rozliczenie jego kosztów w czynszu. Tymczasem zainteresowani nie posiadali środków własnych na ten cel i wnosili o zamianę oferowanego w najem mieszkania na inny lokal.

W odpowiedzi na interwencję Rzecznika władze gminy poinformowały, że podczas osobistego spotkania w urzędzie gminy rodzina przyjęła ofertę najmu innego lokalu socjalnego na terenie miasta. Rzecznik został zapewniony, że oferta została potwierdzona oficjalnym skierowaniem do zawarcia umowy najmu lokalu.

Innym przykładem może być sprawa⁴²¹ samotnej matki dwóch małoletnich córek, która poinformowała o odmowie zakwalifikowania jej na listę uprawnionych do najmu lokalu mieszkalnego od gminy. Wskutek przemocy domowej ze strony ojca dzieci zgłaszająca znalazła wraz z małoletnimi schronienie w ośrodku interwencyjnym. Z uwagi na doraźny i tymczasowy charakter pobytu rodziny w ośrodku zainteresowana podjęła starania o uzyskanie pomocy mieszkaniowej od gminy. Złożony przez nią w tej sprawie w czerwcu 2016 r. wniosek został rozpatrzony negatywnie. Na początku 2017 r. zgłaszająca ponownie złożyła stosowny wniosek o najem lokalu z zasobu gminy, który oczekiwał na rozpatrzenie.

⁴¹⁹ ZSS.441.697.2017. BW

⁴²⁰ ZSS.441.1030.2017. GR

⁴²¹ ZSS.441.283.2017. GR

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił z interwencją, w następstwie której został poinformowany, że władze gminy podjęły uchwałę o zakwalifikowaniu zgłaszającej do grupy wnioskodawców uprawnionych do zawarcia umowy najmu lokalu socjalnego z zasobu gminy.

W kolejnym zgłoszeniu w sprawie przydziału lokalu socjalnego do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się matka samotnie wychowująca dwóch małoletnich synów⁴²². Zgłaszająca wraz z dziećmi zamieszkiwała w mieszkaniu podlegającym egzekucji komorniczej. Poinformowany o terminie przeprowadzenia czynności komorniczych Rzecznik zwrócił się do burmistrza dzielnicy, wskazując na potrzebę zabezpieczenia przez gminę lokalu na potrzeby małoletnich i ich matki.

Rzecznik został poinformowany, że władze gminy zaproponowały zainteresowanej najem lokalu. Złożona przez gminę oferta została przyjęta i zaakceptowana przez zgłaszającą.

W sprawie standardu mieszkania socjalnego wskazanego rodzinie po eksmisji do Rzecznika zwróciła się⁴²³ mieszkanka jednego z miast wojewódzkich. Z listu zgłaszającej wynikało, że wraz z mężem wychowuje dwie małoletnie córki. W stosunku do rodziny zapadł wyrok orzekający eksmisję z dotychczas zajmowanego mieszkania. W wyroku sąd orzekł o uprawnieniu eksmitowanych do lokalu socjalnego i zobowiązał gminę do złożenia dłużnikom oferty najmu lokalu. Rodzina otrzymała skierowanie do zawarcia umowy najmu lokalu socjalnego, który po wyremontowaniu przez gminę miał zostać przekazany rodzinie i przez nią zasiedlony. Zadeklarowany termin wykonania remontu wskazanego dłużnikom lokalu nie został dotrzymany, a przesłane skierowanie do zawarcia umowy jego najmu anulowano. Rodzinie przesłano skierowanie do zawarcia umowy najmu innego lokalu socjalnego, którego standard był znacznie niższy od pierwotnie proponowanego lokalu.

W odpowiedzi na podjętą w sprawie interwencję Rzecznik został zapewniony, że akta sprawy wraz z wnioskiem o zmianę zaoferowanego lokalu na inny zostaną przekazane do administratora gminnego zasobu lokalowego. Zgłaszająca otrzymała od gminy satysfakcjonującą ją ofertę, którą przyjęła.

W innej sprawie⁴²⁴ do Rzecznika zwrócili się przedstawiciele ustawowi małoletniej, wskazując, że ze skierowanej do nich korespondencji w sprawie egzekucyjnej powzięli informację, że sprawa egzekucyjna prowadzona jest w stosunku do ich małoletniej córki na podstawie tytułu wykonawczego w postaci wyroku zaocznego z dnia 26 września 2013 r.

⁴²² ZSS.441.216.2017.GR

⁴²³ ZSS.441.125.2017.GR

⁴²⁴ ZSS.441.730.2017.KK

zaopatrzonego w klauzulę wykonalności z dnia 24 listopada 2015 r. oraz postanowienia z dnia 26 lutego 2014 r. zaopatrzonego w klauzulę wykonalności z dnia 12 marca 2014 r.

Rodzice małoletniej nie wiedzieli do tego momentu, że ich córka była stroną postępowania sądowego, a jako przedstawiciela ustawowego małoletniej błędnie wskazano dziadka. Z racji swojego wieku małoletnia nie posiada zdolności do czynności procesowych, zatem powinna być reprezentowana przez swego przedstawiciela ustawowego.

Wobec powyższego Rzecznik uznał za zasadne wniesienie do Sądu skargi o wznowienie postępowania. Powołując się na art. 10 ust. 1 pkt 3, zgodnie z którym Rzecznik Praw Dziecka może żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych oraz wziąć udział w toczącym się już postępowaniu na prawach przysługujących prokuratorowi, oraz art. 401 pkt 2 k.p.c., w myśl którego można żądać wznowienia postępowania z powodu nieważności: jeżeli strona nie miała zdolności sądowej lub procesowej albo nie była należycie reprezentowana bądź jeżeli wskutek naruszenia przepisów prawa była pozbawiona możliwości działania (...), zgłosił swój udział w sprawie.

Rzecznik wskazał, że z treści odpisu skróconego aktu urodzenia małoletniej wynika, iż małoletnia posiada nazwisko dwuczłonowe, podczas gdy postępowanie prowadzone było w stosunku do osoby o jednoczłonowym nazwisku. Ponadto błędnie wskazano przedstawiciela ustawowego małoletniej, który w rzeczywistości był jej dziadkiem.

Wobec powyższego Rzecznik uznał, że postępowanie w sprawie prowadzone przez Sąd Rejonowy dotknięte było wadą powodującą jego nieważność, a wydany w wyniku postępowania wyrok nie może pozostać w obrocie prawnym.

Sąd Rejonowy odrzucił skargę Rzecznika Praw Dziecka. W uzasadnieniu wskazano, że wobec braku doręczenia wyroku zaocznego przedstawicielom ustawowym nie jest on prawomocny. Następnie Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Przewodniczącego II Wydziału Cywilnego Sądu Rejonowego z prośbą o przekazanie informacji czy podjęte zostały przez sąd działania mające na celu doręczenie wyroku przedstawicielom ustawowym małoletniej.

W odpowiedzi poinformowano, że pismo Rzecznika zostało przekazane do I Wydziału Cywilnego celem rozważenia podjęcia czynności w sprawie doręczenia wyroku zaocznego.

Powyższe okoliczności w ocenie Rzecznika wskazywały na rażące nieprawidłowości w zakresie prowadzenia przez sąd postępowania, które w istotny sposób naruszają prawo dziecka (obecnie prowadzone jest względem małoletniej postępowanie egzekucyjne). Uwzględniając, że sam wyrok zapadł w 2013 r., a skarga Rzecznika informująca o zaistniałej sytuacji wniesiona została w październiku 2017 r., zaniepokojenie Rzecznika budził fakt, że

nie zostały podjęte działania mające na celu doręczenie wyroku zaocznego przedstawicielom ustawowym małoletniej.

Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezesa Sądu Okręgowego o zbadanie sprawy oraz objęcie jej wewnętrznym nadzorem administracyjnym – zgodnie z art. 37 i nast. ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁴²⁵ oraz o udzielenie informacji o dokonanych ustaleniach i podjętych działaniach w sprawie. Sprawa w toku.

■ modernizacja infrastruktury

Do Rzecznika zwracano się w sprawach potrzeby modernizacji infrastruktury drogowej w pobliżu szkół, przedszkoli i innych obiektów użyteczności publicznej. Najczęściej skargi dotyczyły likwidacji lub konieczności wyznaczenia przejść dla pieszych w pobliżu budynków, z których korzystają dzieci, oraz braku udogodnień dla wózków dziecięcych⁴²⁶.

Przykładem takiej sprawy⁴²⁷ może być zgłoszenie o niebezpiecznym przejściu, usytuowanym przy drodze krajowej, zagrażającym życiu i zdrowiu dzieci.

Zgłaszający dostrzegł potrzebę rozbudowy chodnika, który umożliwiłby pieszym, w tym dzieciom, bezpieczne przemieszczanie się po drodze.

Rzecznik kilkakrotnie zwracał się do Oddziału Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad (dalej GDDKiA) o podjęcie czynności w celu opracowania koncepcji poprawy bezpieczeństwa przejścia.

Ostatecznie Rzecznik został poinformowany, że Oddział GDDKiA otrzymał potwierdzenie finansowania „Rozbudowy drogi krajowej nr 28 na przedmiotowym odcinku”, w której ujęto budowę chodników w miejscowościach objętych zgłoszeniem.

Oddział GDDKiA zapewnił Rzecznika, że w celu jak najszybszej poprawy bezpieczeństwa pieszych na przedmiotowym odcinku w pierwszej kolejności przewiduje rozpoczęcie budowy wszystkich chodników, co przyniesie natychmiastowy efekt w postaci poprawy bezpieczeństwa pieszych oraz wyeliminuje ruch pieszych z przebudowywanej jezdni, co ułatwi wykonanie dalszych prac na drodze.

Do Rzecznika Praw Dziecka zgłoszono również sprawę⁴²⁸ związaną z bezpieczeństwem uczniów. Powodem zgłoszenia było zagrożenie wywołane

⁴²⁵ Dz. U. z 2018 r. poz. 23, z późn. zm.

⁴²⁶ ZSS.441.1021.2017.AG, ZSS.441.838.2016.AG, ZSS.441.1007.2016.AG, ZSS.441.472.2017.AG, ZSS.441.385.2017.AG, ZSS.441.64.2017.AG, ZSS.441.845.2016.AG

⁴²⁷ ZSS.441.838.2016.AG

przechodzeniem przez uczniów gimnazjum przez wysoki mur odgradzający szkołę od sąsiadującego z nim parkingu.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do dyrekcji Gimnazjum, Wspólnoty Mieszkaniowej oraz Straży Miejskiej o podjęcie działań w celu zwiększenia bezpieczeństwa uczniów gimnazjum.

Rzecznik został poinformowany, że na bramach wejściowych znajdują się ostrzegawcze informacje. Do godziny 17:00 teren szkoły nadzoruje woźny, a w późniejszych godzinach teren szkoły jest zamknięty i objęty monitoringiem wizyjnym oraz monitoringiem w postaci systematycznych patroli Straży Miejskiej.

W wyniku działań podjętych przez Rzecznika wzdłuż muru granicznego zostały umieszczone zabezpieczające taśmy ogrodzeniowe i dodatkowe tablice ostrzegawcze. Od strony nieruchomości przejście uniemożliwia wysoki mur z przyporami, natomiast od strony boiska zamontowano siatkę zabezpieczającą, tzw. piłko-chwytną, przylegającą do ogrodzenia. Nadto Wspólnota Mieszkaniowa zamontowała bramę, domofon oraz monitoring, które również pełnią funkcję zabezpieczającą.

■ dostosowanie aktów prawa miejscowego do orzecznictwa sądów administracyjnych

Analizując indywidualne zgłoszenia, Rzecznik dostrzegał również konieczność modyfikacji aktów prawa miejscowego, w sposób zgodny z orzecznictwem sądów administracyjnych.

Przykładem może być sprawa⁴²⁹ dotycząca przydziału lokalu socjalnego z uwagi na trudną sytuację mieszkaniową. Rzecznik wystąpił z interwencją do burmistrza, który poinformował, że o mieszkaniu z zasobów gminy, zgodnie z podjętą uchwałą Rady Miejskiej, mogą starać się osoby nieposiadające tytułu prawnego do żadnego mieszkania oraz zamieszkujące na terenie gminy, co jest potwierdzone zameldowaniem stałym lub czasowym. W związku z tym, że zgłaszająca nie spełniała warunku uchwały, jej wniosek został załatwiony odmownie. Wobec powyższego Rzecznik zwrócił się do Rady Miejskiej o podjęcie działań i modyfikację powyższej uchwały, wskazując, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sądów administracyjnych uzyskania mieszkania z zasobów gminy nie można uzależniać od wymogu domicylu.

W następstwie interwencji Rzecznika Rada Miejska podjęła uchwałę w sprawie wprowadzenia zmian w uchwale Rady Miejskiej w sprawie Regulaminu określającego zasady

⁴²⁸ ZSS.441.1007.2016.AG

⁴²⁹ ZSS.441.1070.2016.SK

wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Gminy, która uwzględniła postulaty Rzecznika.

Pod kątem potrzeby wprowadzenia zmian w aktach prawa miejscowego Rzecznik Praw Dziecka badał także inne zgłoszenie. Do Rzecznika zwrócił się⁴³⁰ NSZZ Solidarność Region Mazowsze w sprawie rozwiązań przyjętych w Uchwale Rady Miejskiej w sprawie zmiany Uchwały w sprawie ustalenia ceny za usługi przewozowe lokalnego transportu zbiorowego oraz regulaminu przewozu osób i bagażu środkami komunikacji miejskiej. Zgodnie z nimi małoletni uczniowie szkół ponadgimnazjalnych nie byli uprawnieni do bezpłatnych przejazdów w lokalnym transporcie zbiorowym. Organizacja związkowa wskazała, że jedynymi uprawnionymi do bezpłatnych przejazdów komunikacją miejską są dzieci uczęszczające do szkół podstawowych. Zdaniem zgłaszających ww. uchwała różnicowała dzieci.

Rzecznik Praw Dziecka, badając zgłoszoną sprawę, zapoznał się z celem ww. uchwały, którym – według uzasadnienia projektu – było kształtowanie nawyków, które sprawia, że dzieci i młodzież przyzwyczajają się do korzystania z komunikacji publicznej i w przyszłości będą wybierać właśnie ten środek transportu. Zdaniem projektodawcy wielu rodziców przestanie dowozić dzieci do szkół samochodami. Ograniczy to liczbę aut na ulicach, a komunikacja miejska zyska na popularności, co z kolei wpłynie na zmniejszenie ruchu samochodowego generowanego przez rodziców uczniów.

Z dodatkowych wyjaśnień, które Rzecznik Praw Dziecka uzyskał w następstwie interwencji od prezesa zarządu – dyrektora naczelnego komunikacji miejskiej, wynika, że celem podjęcia uchwały było ograniczenie liczby aut, gdyż to właśnie młodsi uczniowie są odwożeni do szkół samochodami przez rodziców.

Po zbadaniu sprawy Rzecznik uznał, że przyznanie ww. uchwałą uprawnienia do bezpłatnych przejazdów lokalnym transportem zbiorowym dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów stanowi wyjątek od reguły, zgodnie z którą wszyscy uczniowie mają zagwarantowane przejazdy z ulgami i jednocześnie szczególny przywilej, który w sposób celowy i racjonalny został uzasadniony oraz przyjęty w prawidłowym trybie.

Rzecznik Praw Dziecka stoi na stanowisku, że wszystkie dzieci powinny być traktowane w sposób równy, jednakże w tej sprawie trudno jest mówić o bezpośrednim naruszeniu praw dziecka, które uzasadniałoby podjęcie dalszych działań zgodnie z ustawą.

⁴³⁰ ZSS.441.411.2017.KT

■ kontrola biletów u dzieci

Do Rzecznika Praw Dziecka wpływały liczne skargi związane z kontrolami biletów w środkach publicznego transportu zbiorowego⁴³¹.

Zgłoszenia te pochodziły od rodziców i opiekunów małoletnich i w większości dotyczyły problemu niewłaściwego sposobu, trybu i przebiegu kontroli biletów. Skarżący podnosili zarówno kwestie kontroli ważności samych biletów, jak również sposobów uiszczania opłaty za przejazdy oraz kontroli dokumentów poświadczających uprawnienia małoletnich pasażerów do przejazdów ulgowych lub darmowych. Rodzice i opiekunowie akcentowali nieuprzejmość kontrolerów wobec kontrolowanych dzieci, zastraszanie i tworzenie atmosfery potęgującej u dzieci stres, a także przetrzymywanie dzieci w pojazdach ponad miarę, co powodowało niemożność jego opuszczenia na docelowym przystanku.

W związku z tym, że analiza tych spraw wskazywała, że działania osób uprawnionych do kontroli biletów ukierunkowane są jedynie na bezwzględne nałożenie kar i opłat dodatkowych oraz nacechowane są brakiem empatii wobec dzieci oczekujących w wielu przypadkach na pomoc i udzielenie im informacji, Rzecznik, oprócz wyjaśniania poszczególnych zgłoszeń, skierował w tej sprawie wystąpienie generalne do prezydentów miast, burmistrzów oraz wójtów, wnosząc o podjęcie przez nich działań informacyjnych, uświadamiających i uwrażliwiających osoby dokonujące kontroli biletów i dokumentów na dobro kontrolowanych dzieci⁴³².

⁴³¹ ZSS.441.166.2017.GR, ZSS.441.335.2017.GR, ZSS.441.558.2017.GR, ZSS.441.1009.2017.GR, ZSS.441.1045.2017.GR, ZSS.441.1055.2017.GR, ZSS.441.1065.2017.GR, ZSS.441.720.2017.KK

⁴³² ZSS.422.23.2017.GR

4. PRAWO DO NAUKI

Konwencja o prawach dziecka (art. 28 i 29) zapewnia każdemu dziecku prawo do nauki. Nauka powinna być ukierunkowana przede wszystkim na rozwijanie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka, rozwijanie szacunku dla praw człowieka oraz szacunku dla rodziców. Powinna przygotowywać do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie oraz rozwijać w dziecku poszanowanie dla środowiska naturalnego.

W 2017 r. zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **5978** spraw związanych z prawem dziecka do nauki.

Rzecznik zwracał się do innych organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- przestrzegania praw dziecka i ucznia w szkole,
- likwidacji bądź reorganizacji placówek oraz zmian w sieci szkół,
- przyjmowania i pobytu dzieci w żłobku,
- rekrutacji do przedszkoli i szkół,
- partycypacji dzieci w życiu publicznym,
- przemocy rówieśniczej,
- oceniania uczniów, w tym ich zachowania,
- nadmiernej ilości prac domowych zadawanych uczniom,
- przeciążenia obowiązkami szkolnymi siódmoklasistów,
- ochrony dzieci przed podejmowaniem prób samobójczych, samookaleczeń i zachowań ryzykownych,
- mediacji rówieśniczej i szkolnej,
- konkursów przedmiotowych,
- wsparcia dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
- organizacji indywidualnego nauczania,
- pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- nierównego traktowania i dyskryminacji,
- zapewniania dzieciom poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego,
- stosowania niewłaściwych metod wychowawczych,
- nadzoru ze strony dyrektora przedszkola i szkoły,
- wypadków na terenie szkoły,

- właściwej opieki podczas przerw międzylekcyjnych,
- dostępu rodzica do informacji o uczniu,
- bezpieczeństwa i higieny w przedszkolu i szkole,
- nauki w szkołach artystycznych dzieci z niepełnosprawnościami,
- organizacji zajęć w świetlicach szkolnych,
- opieki nad dziećmi w żłobkach i klubach dziecięcych,
- ciężkich plecaków/tornistrów,
- wszawicy w szkołach i przedszkolach,
- ubezpieczenia ucznia w szkole,
- działalności rad rodziców,
- pobytu w placówce dziecka przewlekle chorego,
- odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli,
- dowożenia dzieci do szkół i przedszkoli, w tym dzieci z niepełnosprawnościami,
- bezpieczeństwa dzieci podczas zajęć organizowanych przez szkołę poza jej terenem,
- funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych,
- organizacji wypoczynku dzieci i młodzieży,
- funkcjonowania polskich szkół na Litwie,
- obchodów Roku Ireny Sendlerowej.

4.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do nauki

■ Partycypacja dzieci w życiu publicznym – wystąpienia z 11 stycznia i 15 lutego 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w stanowisku⁴³³ przedstawionym Marszałkowi Senatu RP w całości poparł projekt zmiany przepisów ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i ustawy – Prawo o postępowaniu przez sądami administracyjnymi⁴³⁴. Proponowane przepisy umożliwiałyby małoletnim udział – w charakterze publiczności – w jawnych postępowaniach cywilnych, prowadzonych przed sądem powszechnym, oraz w sprawach administracyjnych rozstrzyganych przez sąd administracyjny. W opinii wyraził pogląd, że projekt wzmacnia podmiotowość dziecka, gwarantując mu aktywne uczestnictwo w życiu publicznym. Sprzyja także kształtowaniu u młodych ludzi poszanowania dla prawa i wzmacnia w nich poczucie

⁴³³ GAB.422.1.2017

⁴³⁴ druk senacki nr 287

sprawiedliwości. Wskazał również, że proponowane zmiany realizują prawo dziecka do informacji.

Rzecznik zwrócił uwagę na słusność braku wprowadzenia do przedmiotowego projektu ograniczenia wiekowego dla małoletnich, uznając tym samym, że to sąd winien każdorazowo podejmować decyzję, czy dostęp do sądu służy realizacji prawa dziecka do informacji oraz swobodnego kształtowania opinii na temat działania władzy sądowniczej i wypracowania własnych poglądów. Podkreślił, że projektowana zmiana przepisów wychodzi naprzeciw realizacji postanowień Konwencji o prawach dziecka i jest zgodna z postanowieniami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz realizuje zalecenia Komitetu Praw Dziecka ONZ z 30 października 2015 r.⁴³⁵.

Kontynuując działania, Rzecznik w opinii⁴³⁶ skierowanej do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej ponownie poparł projekt zmiany przepisów wzmacniających partycypację dzieci w życiu publicznym.

W konsekwencji kwestię tę uregulowano ustawą z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁴³⁷.

■ Nierówne traktowanie i dyskryminacja – wystąpienie z 31 stycznia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁴³⁸ do Rzecznika Praw Obywatelskich przedstawił wnioski z ujawnionych w toku podejmowanych interwencji problemów dotyczących naruszenia zasady równego traktowania i niedyskryminacji. Przekazanie powyższych danych związane było z przygotowywanym przez Rzecznika Praw Obywatelskich raportem w tej sprawie. Naruszenia zaobserwowane były m.in. w obszarach:

- uprawnień do ulgowych przejazdów dla dzieci posiadających legitymację szkolną w języku obcym;
- funkcjonowania ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci;
- gwarancji wolności wyznania;
- dostępu do właściwie zorganizowanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- uzyskiwania stypendiów za bardzo dobre wyniki w nauce;
- dostępu do specjalistycznych placówek opiekuńczo-terapeutycznych;
- dostępu do podręczników dla dzieci z dysfunkcją wzroku;

⁴³⁵ Nr CRC/C/POL/CO/3-4

⁴³⁶ ZSR.422.4.2017.MK

⁴³⁷ Dz. U. z 2017 r. poz. 1136

⁴³⁸ ZEW.422.5.2017.ES

- niejasnych reguł w procedurze przebiegu konkursów przedmiotowych organizowanych przez kuratorów oświaty;
- kryteriów rekrutacji do szkół i przedszkoli;
- finansowania szkół polskich za granicą;
- skutków reformy systemu oświaty;
- równego traktowania obojga rodziców;
- zabezpieczenia praw dziecka w sprawach sądowych;
- uprawnień cudzoziemców do uzyskania świadczeń na dzieci.

■ **Realizacja przez szkoły wymagań w zakresie przestrzegania zasad higieny pracy uczniów – wystąpienia z 3 lutego oraz 31 marca 2017 roku**

W wystąpieniu⁴³⁹ do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o udzielenie informacji na temat planowanych ogólnopolskich działań podejmowanych przez ten organ w zakresie higieny pracy umysłowej uczniów i warunków edukacji. Konieczność wystąpienia do organu kontrolnego podyktowana była licznymi skargami dzieci i rodziców oraz analizą wyników kontroli Zielonogórskiej Delegatury NIK z 2014 r., w której wskazano, że: *żadna ze skontrolowanych przez NIK szkół na terenie województwa lubuskiego nie organizowała uczniom zajęć z zachowaniem wszystkich reguł higieny pracy umysłowej. Powszechne było nierównomierne obciążanie uczniów trudnymi przedmiotami: łączenie ich w kilkugodzinne bloki albo planowanie tych zajęć na ostatnich godzinach lekcyjnych. Tylko połowa szkół objętych kontrolą wywiązała się z ustawowego obowiązku zapewnienia wszystkim uczniom możliwości pozostawienia w szkole podręczników i przyborów szkolnych.*

W odpowiedzi⁴⁴⁰ Prezes Najwyższej Izby Kontroli poinformował, że problematyka wagi tornistrów uczniów została zbadana przez Najwyższą Izbę Kontroli podczas kontroli „Bezpieczeństwo i higiena nauczania w szkołach publicznych” (P/16/099). Jej wyniki stały się podstawą do zwrócenia uwagi – po raz kolejny – na potrzebę poprawy warunków pobytu dzieci w szkole. Rzecznik został zapewniony, że bezpośrednio po opublikowaniu wyników kontroli w Biuletynie Informacji Publicznej zostanie mu ona przekazana.

Kolejnym działaniem Rzecznika w tej sprawie było skierowanie trzech kolejnych wystąpień⁴⁴¹ do: Głównego Inspektora Sanitarnego, kuratorów oświaty oraz prezydentów,

⁴³⁹ ZEW.422.50.2016.ES

⁴⁴⁰ KST-KSO.0700.002.2017; UNK:7238/17

⁴⁴¹ ZEW.422.7.2017.ES

burmistrzów, starostów i wójtów. Rzecznik wskazał w nich na wykazane przez NIK nieprawidłowości dotyczące m.in.: konstruowania tygodniowego rozkładu zajęć, organizacji przerw międzylekcyjnych (w tym po zajęciach wychowania fizycznego), niezapewnienia uczniom możliwości pozostawiania w szkole części przyborów i podręczników szkolnych (także niewielkiej skuteczności działań prowadzonych w związku z profilaktyką ciężkich tornistrów), niezabezpieczenia dostępu uczniów do treści niepożądanych w internecie, stanu sanitarnego stołówek, niewłaściwego stanu urządzeń rekreacyjno-sportowych, nadmiernego zagęszczenia klas oraz nieprzygotowania do ewentualnej ewakuacji. Podkreślił, że stwierdzone nieprawidłowości pokazują skalę i różnorodność zagrożeń, na które narażone jest dziecko w szkole. Diagnoza stanu bezpieczeństwa i higieny nauczania w szkołach publicznych wskazuje na potrzebę poprawy skuteczności działań, co można uzyskać poprzez zaangażowanie wszystkich podmiotów realizujących zadania na rzecz tworzenia optymalnych warunków dla fizycznego i społecznego rozwoju dziecka.

W odpowiedzi⁴⁴² kuratorowie oświaty informowali, że reagują na wszelkie zgłaszane sygnały o nieprawidłowościach, w tym przeprowadzają kontrole, wydają zalecenia oraz przekazują stosowne informacje dyrektorom szkół i placówek w trakcie spotkań i narad służbowych. Zapewnili Rzecznika, że zobowiązali dyrektorów delegatur i wydziałów do dokładnej analizy raportu i omówienia wniosków podczas spotkań organizowanych w ramach nadzoru pedagogicznego i wspomagania dyrektorów szkół i placówek.

■ Szkoły polskie na Litwie – wystąpienie z 16 lutego 2017 roku

Kontynuując działania na rzecz poprawy trudnej sytuacji polskich środowisk na Litwie, Rzecznik⁴⁴³ zwrócił się do Wiceprezesa Rady Ministrów – Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego o przekazanie informacji na temat postępu prac nad projektem strategii nauczania i promocji języka polskiego na świecie.

Rzecznik od 2015 r. zabiega o podjęcie działań na rzecz poprawy sytuacji polskich dzieci na Litwie. Występował w tej sprawie m.in. do Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Przewodniczącego Międzyresortowego Zespołu ds. Polonii i Polaków za Granicą, wskazując na problemy oświaty polskojęzycznej i podkreślając potrzebę pilnego podjęcia działań wspierających, ukierunkowanych na usunięcie zagrożeń związanych z możliwością zaprzestania funkcjonowania szkół z polskim językiem nauczania.

⁴⁴² KO.II.571.19.2017.GT , WE-NP.557.2.10.2017

⁴⁴³ ZEW.422.35.2015.JK

W odpowiedzi⁴⁴⁴ Minister poinformował, że prace nad ww. projektem zostaną zakończone we wrześniu 2017 r. Rzecznik oczekuje na dalsze informacje w tym zakresie.

■ **Ochrona dzieci przed podejmowaniem prób samobójczych, samookaleczeń i zachowań ryzykownych – wystąpienia z 20 i 21 marca 2017 roku**

W wystąpieniu⁴⁴⁵ do Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik Praw Dziecka poparł działania podjęte przez resort edukacji w związku z niebezpiecznym zjawiskiem podejmowania przez dzieci zachowań ryzykownych (samookaleczeń) związanych z udziałem w psychomanipulacyjnej „grze” internetowej. Jednocześnie ponownie przekazał podnoszone w latach poprzednich postulaty w zakresie potrzeby wprowadzenia przepisów obligujących jednostki systemu oświaty do zbierania danych na temat prób samobójczych i zamierzonych samouszkodzeń ciała. Podkreślił, że warunkiem skutecznych działań prewencyjnych, w tym działań zapobiegających śmierci i poważnym uszkodzeniom ciała w wyniku próby samobójczej, jest posiadanie danych na ten temat⁴⁴⁶.

W odpowiedzi⁴⁴⁷ Minister poinformował o funkcjonowaniu przepisów ustawy o systemie oświaty, nakładających na szkoły obowiązki: podejmowania działań zabezpieczających uczniów przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, oraz realizacji działań o charakterze wychowawczym i profilaktycznym, skierowanych do uczniów, nauczycieli i rodziców. Zapewnił jednocześnie, że istotne wsparcie dla szkół w zapewnieniu bezpieczeństwa przy korzystaniu z komputera, internetu i multimediów stanowi Rządowy program wspomagania w latach 2015–2018 organów prowadzących szkoły w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach – Bezpieczna+ (podnoszący m.in. kompetencje rodziców, pracowników szkoły oraz uczniów w zakresie bezpiecznego korzystania z cyberprzestrzeni oraz reagowania na zagrożenia).

Minister zasygnalizował również, że przepisy ustawy Prawo oświatowe zobligują szkoły (w roku szkolnym 2017/2018) do opracowania programu wychowawczo-profilaktycznego uwzględniającego diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej.

Odnosząc się do kwestii zaniedbań dyrektorów szkół, polegających na braku zabezpieczenia dostępu uczniów do treści mogących stanowić zagrożenie dla ich

⁴⁴⁴ DWM.178.1.2017

⁴⁴⁵ ZEW.422.8.2017.ES

⁴⁴⁶ ZSS/500/15/2010/EK

⁴⁴⁷ DWKI-WPB.512.2.2017.DI

prawidłowego rozwoju, wskazał na potrzebę reakcji organu prowadzącego, wyrażoną np. podczas dokonywanej oceny pracy dyrektora. Jednocześnie uznał, że planowanie efektywnej polityki zdrowotnej nie jest uwarunkowane pozyskiwaniem i rejestrowaniem w systemie oświaty danych dotyczących liczby zamierzonych samouszkodzeń wśród dzieci i młodzieży. Przypadki aktów autoagresji mają miejsce zazwyczaj poza szkołą, a więc próba pozyskania takich danych przez szkołę mogłaby być postrzegana jako nieuprawnione ingerowanie w sprawy rodziny.

Rzecznik Praw Dziecka podkreśla, że nałożony na szkołę przepisami ustawy obowiązek diagnozowania potrzeb i problemów na rzecz funkcjonującego od nowego roku szkolnego programu wychowawczo-profilaktycznego (uwzględniającego diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej) wymaga posiadania wiarygodnych danych, aby planowane działania wychowawczo-profilaktyczne były spójne oraz faktycznie dostosowane do potrzeb dzieci. Zatem sugestia, że gromadzenie takich informacji może być uznane za nieuprawnione ingerowanie w sprawy rodziny, w ocenie Rzecznika, jest niezasadna.

Kolejnym krokiem w poszukiwaniu rozwiązania problemu podejmowania przez dzieci zachowań ryzykownych było wystąpienie⁴⁴⁸ Rzecznika Praw Dziecka do swojego odpowiednika w Rosji. Zwrócił się o podzielenie się doświadczeniami na temat sposobów skutecznego przeciwdziałania skutkom zjawiska zabójczych gier internetowych i wskazówkami, jak chronić przed nimi najmłodszych. Z informacji posiadanych przez Rzecznika wynikało, że z podobnym problemem społeczeństwo rosyjskie spotkało się już wcześniej, była to więc podstawa do domniemań, że zostały już wypracowane skuteczne metody przeciwdziałania tej trudnej sytuacji.

W odpowiedzi Rosyjski Rzecznik Praw Dziecka⁴⁴⁹ przyznał, że problem ochrony dzieci przed informacjami, które mogą zagrażać ich zdrowiu oraz rozwojowi, jest w Rosji bardzo aktualny. Szybki rozwój nowych technologii i coraz silniejsze związanie dzieci z siecią zmusza organy władzy państwowej do poszukiwania adekwatnych rozwiązań do pojawiających się zagrożeń. Przedstawił działania podjęte w tym zakresie przez władze rosyjskie, w tym między innymi: powierzenie organom władzy wykonawczej opracowania środków profilaktyki zjawiska samobójstw wśród małoletnich i uchwalenie ustawy federalnej wprowadzającej do Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej nowy typ przestępstwa – skłonienie lub doprowadzenie małoletniego do popełnienia samobójstwa, w tym także przy

⁴⁴⁸ ZEW.422.9.2017.KD

⁴⁴⁹ УИП/148

użyciu sieci internet. Rozporządzeniem Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 9 maja 2017 r. (Nr 203) została też zatwierdzona „Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Federacji Rosyjskiej na lata 2017–2030”, zgodnie z którą przewidziano konieczność wypracowania środków wykluczających „anonimowość” w internecie. Obecnie rozważa się również wyłączenie „anonimowości” przy używaniu komunikatorów (WhatsApp, Viber itp.). Rosyjski Rzecznik Praw Dziecka opracował również plan wydarzeń związanych z profilaktyką samobójstw wśród małoletnich, który przewiduje: zatrudnienie psychologa dziecięcego w każdej placówce oświatowej; przeprowadzanie ankiet wśród dzieci; organizację pracy profilaktycznej z każdym dzieckiem, które należało do „grup samobójczych” w sieciach społecznościowych; udział lekarza psychiatry dziecięcego w cyklicznych badaniach lekarskich uczniów.

■ Nadmierne obciążanie uczniów pracami domowymi – wystąpienia z 22 marca i 4 października 2017 roku

W wystąpieniu⁴⁵⁰ do Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na problem nadmiernego obciążania uczniów pracami domowymi. Dzieci i ich rodzice kierowali liczne prośby o interwencję Rzecznika w tej kwestii. Z treści zgłoszeń wynikało, że uczniowie są przemęczeni, zniechęceni do zajęć szkolnych, a także nie mogą dostatecznie wypocząć oraz realizować i rozwijać swoich pasji.

Liczba zgłoszeń w tej materii spowodowała, że Rzecznik dokonał analizy zagadnienia, zarówno w kontekście wpływu prac domowych na proces kształcenia, jak i możliwego naruszenia praw dziecka. Zapoznał się m.in. z wynikami badań przeprowadzonych przez Instytut Badań Edukacyjnych, które wskazują, że zadawanie prac domowych nie przyczynia się do wzrostu efektywności nauczania. Co więcej, nadmierne obciążanie nimi dzieci może w niektórych sytuacjach skutkować spadkiem możliwości edukacyjnych uczniów.

W opinii Rzecznika nadmierne obciążanie pracami domowymi uczniów narusza podstawowe prawa dziecka, gwarantowane m.in. w Konwencji o prawach dziecka, tj. prawa do wypoczynku i czasu wolnego oraz uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym, a także może stanowić ingerencję w życie prywatne rodzin, utrudniając podejmowanie wspólnych aktywności.

Biorąc pod uwagę te argumenty, Rzecznik wniósł do Ministra Edukacji Narodowej o analizę wskazanego problemu oraz rozważenie możliwości włączenia zagadnienia

⁴⁵⁰ ZEW.422.4.2017.KD

zmniejszenia obciążenia uczniów pracami domowymi do Planu Nadzoru Pedagogicznego na kolejny rok szkolny.

W odpowiedzi⁴⁵¹ Minister Edukacji Narodowej poinformował, że kwestia prac domowych należy do kompetencji nauczycieli i dyrektorów szkół. Odniósł się także do kompetencji rad rodziców, które mają możliwość wnioskowania do dyrektorów szkół w ważnych sprawach.

Ponieważ w odpowiedzi Minister nie odniósł się do wszystkich kwestii wskazanych przez Rzecznika, w tym dotyczących możliwego naruszania praw dziecka oraz do propozycji włączenia zagadnienia prac domowych do Planu Nadzoru Pedagogicznego, Rzecznik ponownie wystąpił⁴⁵² do Ministra Edukacji Narodowej.

W wystąpieniu podkreślił, że nie wszystkie wskazane wcześniej zagadnienia zostały rzetelnie przeanalizowane i wyjaśnione. Oprócz ponownego poruszenia kwestii obowiązku zapewnienia dzieciom prawa do wypoczynku i czasu wolnego oraz uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym, wskazał na fakt, że ilość zadawanych prac domowych niejednokrotnie powoduje, że dzieci i młodzież mają ograniczoną możliwość aktywnego uczestniczenia w życiu rodzinnym, w tym kultywowania tradycji wspólnego spędzania czasu z rodzicami i rodzeństwem, a także wywiązywania się z obowiązków domowych, które również odgrywają istotną funkcję wychowawczą.

Rzecznik zwrócił się do Ministra o powołanie zespołu z udziałem ekspertów z zakresu pedagogiki i psychologii dziecięcej, którego celem byłoby opracowanie stosownych standardów i rekomendacji. Jednocześnie zadeklarował gotowość do współpracy przy realizacji tego przedsięwzięcia.

W odpowiedzi⁴⁵³ Minister Edukacji Narodowej odwołał się do roli nauczyciela w prawidłowej organizacji procesu dydaktycznego. Wskazał także na konieczność uwzględnienia indywidualnych możliwości i predyspozycji uczniów przy zadawaniu prac oraz konsultowania ich ilości z nauczycielami innych przedmiotów. Ponownie podkreślił rolę dyrektora szkoły i jego obowiązki w zakresie sprawowania nadzoru pedagogicznego nad nauczycielami, także w sprawie zadawanych prac domowych.

⁴⁵¹ DKO-WEK.4019.65.2017.MR

⁴⁵² ZEW.422.4.2017.KD

⁴⁵³ DKO-WEK.4019.187.2017.MR

■ **Organizacja indywidualnego nauczania w związku z planowanymi zmianami w prawie oświatowym – wystąpienie z 28 kwietnia 2017 roku**

W wystąpieniu⁴⁵⁴ do Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik podkreślił, że z niepokojem przyjął informacje dotyczące proponowanych przez resort zmian w przepisach w zakresie rezygnacji z możliwości organizowania indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego oraz indywidualnego nauczania na terenie przedszkola i szkoły. Przypomniął, że indywidualna forma kształcenia przeznaczona jest dla dzieci i młodzieży, których stan zdrowia znacznie utrudnia lub uniemożliwia realizację odpowiednio rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Jest ona realizowana przez dziecko w związku z posiadany orzeczeniem, które wydaje poradnia psychologiczno-pedagogiczna (uwzględniając zaświadczenie wystawione przez lekarza). Wskazał, że kompetencja do określenia warunków, w jakich dziecko może realizować indywidualne obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne oraz indywidualne nauczanie (w tym czy może ono brać udział w zajęciach zorganizowanych w przedszkolu czy szkole – także z grupą wychowawczą lub oddziałem szkolnym), powinna należeć do zespołu orzekającego, a nie organu stanowiącego prawo.

Rzecznik wskazał, że ewentualne nadużycia w zakresie niezasadnego wydawania orzeczeń o potrzebie indywidualnego nauczania powinny być eliminowane poprzez wzmocnienie nadzoru nad pracą poradni psychologiczno-pedagogicznych i przedszkoli/szkoł oraz doskonalenie zawodowe nauczycieli i pracowników poradni.

Przed udzieleniem pisemnej odpowiedzi Minister i Rzecznik omówili problem w osobistej rozmowie i podczas spotkania ekspertów w Centrum Partnerstwa Społecznego „Dialog” w Warszawie.

W odpowiedzi⁴⁵⁵ Minister Edukacji Narodowej poinformował o: trwających pracach dotyczących rzeczywistej możliwości włączania dzieci z niepełnosprawnością do ich grupy rówieśniczej; podjęciu współpracy z innymi resortami, a także Polskim Biurem WHO oraz Radą ds. Międzynarodowej Klasyfikacji Niepełnosprawności i Zdrowia; realizowaniu przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (jednostkę podległą MEN) projektu poświęconego opracowaniu standardów pracy poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz nowoczesnych narzędzi diagnostycznych uwzględniających założenia diagnozy funkcjonalnej; włączeniu rekomendacji Europejskiej Agencji do spraw Specjalnych Potrzeb i Edukacji Włączającej

⁴⁵⁴ ZEW.422.11.2017.JF

⁴⁵⁵ DWKI-WSPE.4034.1.2017.KT

oraz doświadczeń innych krajów (w tym Szwajcarii, Włoch i Portugalii) w pracach nad nowymi rozwiązaniami.

Interwencja Rzecznika skutkowała uznaniem przez Ministra Edukacji Narodowej, że nieprawidłowości w obejmowaniu dzieci i młodzieży indywidualnym nauczaniem nie mogą stanowić przesłanki do izolowania uczniów z niepełnosprawnością z życia klasy i szkoły. Odnosząc się do przedstawionej propozycji Rzecznika w zakresie pozostawienia wyłącznie w kompetencji zespołów orzekających działających w poradniach psychologiczno-pedagogicznych decyzji, czy dziecko będzie realizowało obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne, obowiązek szkolny lub obowiązek nauki w grupie rówieśników przy wsparciu nauczyciela wspomagającego, czy też w formie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego lub indywidualnego nauczania, Minister przekazał, że trwają prace nad projektem rozporządzenia w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w którym znajdują się rozwiązania dotyczące zaświadczeń wydawanych przez lekarzy, będących podstawą do wydawania orzeczeń o potrzebie indywidualnego nauczania.

W konsekwencji w przepisach uregulowano, że decyzje o objęciu dziecka indywidualnym trybem nauczania podejmuje zespół orzekający poradni psychologiczno-pedagogicznej.

■ Opieka nad małymi dziećmi w żłobkach i klubach dziecięcych – wystąpienie z 12 maja 2017 roku

W wystąpieniu⁴⁵⁶ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Rzecznik odniósł się do propozycji zmian w ustawie z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3⁴⁵⁷. Podkreślił, że z zadowoleniem przyjął projektowane zmiany dotyczące wyżywienia dzieci, a także zmiany w zakresie uzupełnienia wymagań wobec dyrektora żłobka, osoby kierującej pracą klubów dziecięcych i opiekuna dziecięcego oraz rozszerzenie listy podmiotów, które mogą założyć żłobek lub klub dziecięcy, jak również wprowadzenie możliwości powołania w żłobku rady rodziców.

Jednocześnie wskazał na propozycje zawarte w projekcie, które w jego opinii są niekorzystne dla dzieci. Negatywnie ocenił rozszerzenie zakresu działalności klubów dziecięcych przy jednoczesnym zmniejszeniu wymagań wobec nich, wskazując, że w świetle

⁴⁵⁶ ZEW.422.10.2017.JK

⁴⁵⁷ Dz. U. z 2016 r. poz. 157, z późn. zm.

nowych przepisów jedyne ograniczenie w działalności klubów w stosunku do żłobków stanowi maksymalna liczba przyjmowanych tam dzieci (nie więcej niż 30). Pomimo zatem tak zbliżonego zakresu działalności, w przypadku obu miejsc opieki konieczne jest spełnienie identycznych wymagań sanitarno-lokalowych. Tymczasem w przypadku żłobka potwierdzone jest ono decyzją właściwego państwowego inspektora sanitarnego, w przypadku zaś klubu dziecięcego – pozytywną opinią wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Drugim przepisem budzącym wątpliwość Rzecznika była kwestia dotycząca zwiększenia liczby dzieci pozostających pod opieką jednego opiekuna. W jego ocenie proponowane rozwiązanie nie gwarantuje dzieciom właściwej opieki. Podkreślenia wymaga, że w przypadku małych dzieci liczba opiekunów sprawujących nad nimi opiekę powinna stwarzać możliwość czasowego zajęcia się tylko jednym dzieckiem, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa pozostałym dzieciom. Ponadto za niesłuszną uznał propozycję dotyczącą zmniejszenia wymaganej liczby pomieszczeń. Zgodnie z obowiązującymi w tamtym okresie przepisami lokal, w którym tworzony i prowadzony jest żłobek, musiał posiadać co najmniej dwa pomieszczenia, w tym jedno przystosowane do odpoczynku dla dzieci, lokal zaś, w którym tworzony i prowadzony jest klub dziecięcy – jedno pomieszczenie. Projekt przewidywał, że zarówno żłobek, jak i klub dziecięcy muszą posiadać co najmniej jedno pomieszczenie, z zastrzeżeniem, że placówki te zapewniają miejsca do odpoczynku dzieci. Rzecznik zwrócił uwagę, że tak małe dzieci potrzebują miejsca do spokojnego odpoczynku w ciągu dnia, jednak czas przeznaczony na sen bywa u nich zróżnicowany. Z praktycznego punktu widzenia trudno więc sobie wyobrazić, aby w jednym pomieszczeniu część dzieci spała, podczas gdy ich koledzy i koleżanki uczestniczyli w zabawie. Jednocześnie Rzecznik przekazał Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej uwagi w zakresie standardów opieki żłobkowej, zgłoszone przez pracowników żłobków zrzeszonych w Organizacji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze nr 3097.

W toku prac nad ustawą uwzględniono uwagę Rzecznika Praw Dziecka dotyczącą liczby dzieci pozostających pod opieką jednego opiekuna.

■ Dostęp dzieci do wychowania przedszkolnego – wystąpienie z 17 maja 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁴⁵⁸ do Ministra Edukacji Narodowej przedstawił problem braku możliwości zagwarantowania miejsca w przedszkolu najbliższym miejscu zamieszkania dziecka. Dotyczy to sytuacji odmowy przyjęcia dziecka do wybranego

⁴⁵⁸ ZEW.422.12.2017.MP

przez rodziców przedszkola, a w następstwie tego – obowiązku organu wykonawczego jednostki samorządu terytorialnego do wskazania rodzicom innej placówki.

Zwrócił jednocześnie uwagę na likwidację w przedszkolach sal przeznaczonych na realizację zajęć dodatkowych, gimnastycznych czy uroczystości okolicznościowych z udziałem dzieci i ich rodziców. Fakt ten dyrektorzy przedszkoli i organy prowadzące tłumaczyli koniecznością zagwarantowania miejsc trzylatkom ubiegającym się o przyjęcie. W ocenie Rzecznika taki sposób zwiększania liczby miejsc w przedszkolu może skutkować ograniczeniem dostępu dzieci do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej.

W odpowiedzi⁴⁵⁹ Minister poinformował, że obowiązujące prawo oświatowe nie wymaga zmian. Jest ono efektem szerokich konsultacji prowadzonych w ubiegłym roku. Ważne jest jednak, by jednostki samorządu terytorialnego we właściwy sposób realizowały przepisy prawa, by lokalna polityka oświatowa uwzględniała potrzeby najmłodszego pokolenia, a dobro dziecka było postrzegane także jako zapewnienie mu miejsca realizacji wychowania przedszkolnego i wysokiej jakości oferty edukacyjnej.

Minister uznał, że sygnalizowane przez Rzecznika problemy wynikają z braku wypracowanej gminnej polityki oświatowej, uwzględniającej potrzeby dzieci w wieku przedszkolnym.

■ **Sytuacja uczniów klas pierwszych gimnazjów, którzy nie otrzymali promocji do klasy drugiej – wystąpienie z 29 czerwca 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka, kontynuując działania związane z wprowadzaną reformą systemu oświaty w Polsce, przekazał⁴⁶⁰ Ministrowi Edukacji Narodowej wątpliwości rodziców dotyczące sytuacji uczniów klas pierwszych gimnazjów, którzy w roku szkolnym 2016/17 nie otrzymali promocji do klasy drugiej.

Uczniowie ci od nowego roku szkolnego mieli kontynuować naukę w siódmej klasie ośmioletniej szkoły podstawowej. Niepokój Rzecznika wzbudził fakt, że ta grupa uczniów miała być objęta podstawą programową kształcenia i wychowania dostosowaną do nowego, zreformowanego systemu edukacji, różniącą się od tej, którą uczniowie ci realizowali dotychczas. Oznacza to, że mogą oni dysponować innym zasobem wiedzy niż koledzy, z którymi mają się uczyć w nowym roku szkolnym. Ponadto Rzecznik podniósł fakt, że uczniowie ci otrzymali już świadectwo ukończenia szkoły podstawowej i tym samym awansowano ich do kolejnego etapu edukacyjnego. Cofnięcie ich do wcześniejszego etapu

⁴⁵⁹ DKO-WOK.4030.129.2017.AT

⁴⁶⁰ ZEW.422.15.2017.KD

kształcenia nieuchronnie wiąże się z powstaniem u nich poczucia krzywdy, spowodowanej degradacją w ich ścieżce edukacyjnej oraz odebraniem możliwości kontynuacji nauki w wybranej szkole. Zjawisko to może skutkować zmniejszeniem poziomu zaufania młodych ludzi do systemu edukacji oraz organów i instytucji RP. W opinii Rzecznika uczniowie ci wymagają szczególnej troski i zainteresowania ze strony kadry pedagogicznej, dlatego zwrócił się do Ministra Edukacji Narodowej z zapytaniem o liczbę dzieci, których powyższy problem dotyczy, sposób zabezpieczenia dobra dzieci podczas kontynuacji procesu ich kształcenia w warunkach zmienionych wymagań edukacyjnych oraz o podjęcie działań mających na celu uwrażliwienie dyrektorów szkół i nauczycieli na trudną sytuację tych uczniów i konieczność zindywidualizowania form pracy w szkole.

W odpowiedzi⁴⁶¹ Minister Edukacji Narodowej poinformował o rozwiązaniach prawnych przyjętych dla niepromowanych uczniów poszczególnych klas gimnazjum w kolejnych latach oraz o przepisach regulujących kwestię uzyskania rocznej oceny kwalifikacyjnej z zajęć edukacyjnych.

Zapewnił, że nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego zawiera wszystkie treści potrzebne w kształceniu uczniów klas VII i VIII w nowej strukturze szkoły podstawowej i zakłada realizowanie programu będącego kontynuacją treści kształcenia przewidzianych dla klas IV–VI. Ponadto podkreślił, że nowa podstawa programowa ma spiralny układ, który pozwoli na powtarzanie i nadbudowywanie w szkole ponadpodstawowej treści nauczania i umiejętności nabytych w szkole podstawowej.

Minister poinformował również, że szkoły mają obowiązek indywidualnego podejścia do każdego dziecka i dostosowania metod pracy do tempa jego rozwoju. W przypadku trudności każdemu uczniowi powinna zostać udzielona pomoc psychologiczno-pedagogiczna. Wskazał także liczbę uczniów, którzy w roku szkolnym 2016/2017 powtarzali naukę: w klasie I gimnazjum – 8800 uczniów, w klasie II gimnazjum – 7172 uczniów, w klasie III gimnazjum – 3123 uczniów.

■ **Działania edukacyjne upowszechniające prawa dziecka w Roku Ireny Sendlerowej – wystąpienia z 18 stycznia, 27 czerwca, 29 czerwca, 30 czerwca, 12 lipca 2017 roku**

W wystąpieniu⁴⁶² do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się z wnioskiem o ogłoszenie przez Sejm RP roku 2018 Rokiem Ireny

⁴⁶¹ DKO-WEK.4019.125.2017.MR

⁴⁶² GAB.422.2.2017

Sendlerowej, przekazując jednocześnie projekt uchwały wraz z uzasadnieniem w tej sprawie. Uzasadniając wniosek podkreślił zasługi i wyjątkowy heroizm Ireny Sendlerowej, która przyczyniła się do uratowania z warszawskiego getta około 2500 żydowskich dzieci.

W reakcji na wniosek Rzecznika grupa posłów wniosła stosowną inicjatywę a Sejm Rzeczypospolitej Polskiej podjął uchwałę z dnia 8 czerwca 2017 r. w sprawie ustanowienia roku 2018 Rokiem Ireny Sendlerowej.

Czyniąc przygotowania do obchodów Roku Ireny Sendlerowej Rzecznik w wystąpieniu⁴⁶³ do Prezesa Narodowego Banku Polskiego zwrócił się o uwzględnienie tej wybitnej postaci w układaniu kalendarza emisji monet okolicznościowych NBP. Z inicjatywą uhonorowania Ireny Sendlerowej zwrócił się również do Prezesa Zarządu Poczty Polskiej S.A.⁴⁶⁴.

Narodowy Bank Polski⁴⁶⁵ nie uwzględnił wniosku Rzecznika, natomiast Poczta Polska poinformowała⁴⁶⁶, że temat dedykowany Irenie Sendlerowej uzyskał pozytywną rekomendację Komisji ds. opiniowania rocznego planu emisji znaczków pocztowych i zgodnie z procedurami – zostanie przedłożony do akceptacji Ministerstwa Infrastruktury i Budownictwa. Wobec tego Rzecznik zwrócił się⁴⁶⁷ do Ministra Infrastruktury i Budownictwa o przychylność dla inicjatywy włączenia Poczty Polskiej do działań promujących postać wybitnej obrończyni podstawowych praw dzieci. Rzecznik wyraził przekonanie, że okolicznościowe karty pocztowe, znaczki, czy datowniki z wizerunkiem bohaterskiej Polki, byłyby symbolem pamięci o jej życiu i dokonaniach.

Inicjatywa Rzecznika zyskała pozytywną rekomendację opiniującej w sprawie komisji i temat dedykowany Irenie Sendlerowej został zgłoszony do planu emisji znaczków pocztowych na 2018 rok⁴⁶⁸

Kontynuując działania Rzecznik Praw Dziecka wystąpił⁴⁶⁹ do Ministra Edukacji Narodowej o zaplanowanie i podjęcie działań promujących w szkołach, przedszkolach i placówkach systemu oświaty wartości, którymi kierowała się ta wybitna Polka.

W wystąpieniu podkreślił m.in., że życie Ireny Sendlerowej jest przykładem, który powinien wskazywać dzieciom i młodzieży, co znaczy być człowiekiem. Jednoznacznie uzmysławiać, że ludzie nie mogą pozostać bierni i milczeć, gdy obok nich dzieje się krzywda.

⁴⁶³ GAB.422.8.2017.ED

⁴⁶⁴ GAB.422.9.2017.ED

⁴⁶⁵ DES-WK-IB-7101-2/17/1479/2017

⁴⁶⁶ BF.0601.24.2017

⁴⁶⁷ GAB.422.10.2017.ED

⁴⁶⁸ DPO.1.5030.16.2017

⁴⁶⁹ ZEW.422.14.2017.KD

Zdaniem Rzecznika rok 2018 powinien uświadomić młodym ludziom, co to znaczy być bohaterem w codziennym życiu. Wskazał, że jest to czas, który stwarza znakomite warunki do wzmocnienia działań edukacyjno-wychowawczych, mających na celu kształtowanie postaw ludzkiej solidarności oraz angażowania się w pomaganie ludziom cierpiącym i potrzebującym wsparcia.

W odpowiedzi⁴⁷⁰ Minister Edukacji Narodowej wyraził poparcie dla idei przypominania młodym ludziom o działalności Ireny Sendlerowej, a także poinformował o planowanych działaniach resortu edukacji, promujących jej postać oraz dokonania.

■ **Programy resocjalizacyjne organizowane na terytorium RP przez niemieckie urzędy dla swoich nieletnich obywateli – wystąpienie z 4 lipca 2017 roku**

Kierując się troską o ochronę praw wszystkich dzieci przebywających w Polsce, Rzecznik Praw Dziecka kontynuował działania rozpoczęte już w 2014 roku dotyczące realizacji na terenie Rzeczypospolitej Polskiej programów resocjalizacyjnych organizowanych przez niemieckie urzędy dla swoich nieletnich obywateli.

We wcześniejszych wystąpieniach podkreślał, że resocjalizacja dzieci i młodzieży jest zadaniem odpowiedzialnym, wymagającym od realizujących je osób odpowiednich kompetencji – ogromnej wiedzy w tym zakresie i doświadczenia. Właśnie dlatego dostrzegł potrzebę podejmowania dalszych działań w celu stworzenia prawnych możliwości faktycznego monitorowania przebiegu działań resocjalizacyjnych i edukacyjnych w stosunku do cudzoziemców przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Minister Spraw Zagranicznych w styczniu 2017 roku poinformował⁴⁷¹ Rzecznika, że zgodnie z podziałem kompetencji pomiędzy zadaniami realizowanymi przez organy federalne (bund) oraz organy na szczeblu poszczególnych krajów związkowych (land) zadania wykonywane przez urzędy ds. młodzieży leżą w gestii krajów związkowych. W Niemczech działa 17 urzędów ds. młodzieży na szczeblu kraju związkowego (w Nadrenii -Westfalii działają dwa krajowe urzędy ds. młodzieży), które nadzorują działalność urzędów ds. młodzieży niższego szczebla. Według stanu na styczeń 2017 r. na zapytanie Ambasady RP w Republice Federalnej Niemiec dotyczące ww. kwestii odpowiedziały tylko trzy urzędy krajowe, które nie odnotowały przypadków realizacji projektów resocjalizacyjnych w Polsce w latach 2012–2015.

⁴⁷⁰ DIP-WI.063.6.2017.ESK

⁴⁷¹ DPE.0121.18.2017/4

Mając na uwadze przekazane informacje, Rzecznik ponownie zwrócił się⁴⁷² do Ministra Spraw Zagranicznych o przekazanie informacji, czy wpłynęły już dane z pozostałych urzędów, a jeśli nie, to jakie działania na rzecz ich pozyskania planuje podjąć resort oraz jaka jest planowana data ich przekazania.

W odpowiedzi⁴⁷³ Minister Spraw Zagranicznych przekazał informacje, które napłynęły z dziesięciu landów. Pięć landów nie przekazało informacji o liczbie dzieci aktualnie przebywających w Polsce, wskazując na brak takich danych. Jeden land poinformował, że od kilku lat ich urząd ds. młodzieży w ramach zagranicznego projektu stosuje jako środek pomocy w wychowaniu wysyłanie młodzieży do Polski. Kwestia ta została uregulowana w przepisach kodeksu socjalnego, a na terytorium Polski przebywa 4 małoletnich. Instytucją dokonującą formalności związanych z takimi pobytami na terenie RP jest konkretna organizacja, która kontaktuje się z miejscowymi polskimi urzędami i melduje małoletnich w wojewódzkich urzędach ds. cudzoziemców, które wydają też zezwolenie na ich pobyt na terytorium Polski.

O umieszczeniu dzieci na terytorium RP informowane są urzędy konsularne RFN w Polsce. W ramach pomocy konsularnej konsul regularnie odwiedza małoletnich. Żaden z małoletnich nie jest karany i umieszczenie go za granicą nie nastąpiło wskutek wydania postanowienia sądu rodzinnego. Małoletni podlegają obowiązkowi szkolnemu, a nadzór nad wykonywaniem tego obowiązku powierzono niemieckiemu urzędowi oświaty (są zarejestrowani w szkole w Mannheim).

W stosunku do 2 małoletnich przebywających w Polsce rodzice nadal posiadają pełną władzę rodzicielską, natomiast opiekunem prawnym pozostałych 2 małoletnich jest niemiecki urząd ds. młodzieży. Z dalszej informacji wynika, że w ramach pomocy wychowawczej miejscowy urząd ds. młodzieży monitoruje ich pobyt na terenie Polski i przynajmniej dwa razy w roku ich odwiedza.

Kolejne dwa landy przekazały, że w ramach realizacji programu resocjalizacyjnego dla młodocianych obywateli RFN na terytorium Polski obecnie przebywają odpowiednio 3 i 1 osoba. Wszystkie są niekarane. Następny z landów wskazał, że istnieje możliwość prawna realizacji projektów resocjalizacyjnych w Polsce, ale aktualnie żadne niemieckie dziecko nie bierze w nim udziału. Ze strony niemieckiej projekty te realizują podmioty użyteczności publicznej, które współpracują z podmiotami polskimi. Małoletni przebywają w Polsce za zgodą ich przedstawicieli ustawowych. Ich pobyt jest zgłaszany miejscowym

⁴⁷² ZEW.422.2.2014.JK

⁴⁷³ DPE.0121.249.2017/2

urzędom meldunkowym, policji oraz powiatowym centrom pomocy rodzinie. Obowiązek szkolny realizowany jest w drodze kształcenia na odległość. Z pięciu urzędów ds. młodzieży nadal nie przekazano informacji w powyższym zakresie.

Z przedstawionych danych wynika jednoznacznie, że zdiagnozowanie i rozwiązanie wskazanego wyżej problemu ze względu na brak precyzyjnych danych w tym zakresie jest niezwykle trudne. Rzecznik nadal będzie podejmował działania zmierzające do wyjaśnienia kwestii małoletnich obywateli Niemiec przebywających w Polsce w celach wychowawczych. Jest to w jego ocenie istotny problem, ponieważ państwo polskie ponosi odpowiedzialność za realizację praw dziecka wobec wszystkich małoletnich przebywających na jego terenie.

■ Organizacja konkursów przedmiotowych – wystąpienie z 4 lipca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka, kontynuując działania rozpoczęte w 2008 r., po raz kolejny wystąpił⁴⁷⁴ do Ministra Edukacji Narodowej, wskazując na niewłaściwą organizację konkursów przedmiotowych. Asumptem do ponowienia apelu były liczne skargi uczniów, sygnalizujące nierówne traktowanie wynikające z braku jasnych reguł w procedurze przebiegu konkursów przedmiotowych w różnych województwach. Różnice dotyczyły m.in.: wysokości progu punktowego umożliwiającego uczniom przejście do kolejnego etapu, ograniczeń procentowych lub liczbowych docelowej liczby laureatów lub finalistów, zmian kryterium uzyskania tytułu laureata lub finalisty w trakcie trwania konkursu, braku procedur wglądu do prac uczniów i możliwości odwołania się od decyzji komisji na dowolnym etapie konkursu, a także braku uregulowań dotyczących udziału uczniów z niepełnosprawnością. Rzecznik wielokrotnie apelował w tej sprawie do kolejnych Ministrów Edukacji Narodowej i mimo deklaracji kierownictwa resortu co do uregulowania podnoszonych kwestii zgodnie z dobrem dziecka, problem nie został jednak rozwiązany.

W maju 2014 r. resort edukacji przyznał⁴⁷⁵, że system organizacji konkursów faktycznie nie spełnia pokładanych w nim oczekiwań i zadeklarował wprowadzenie zmian legislacyjnych. Obietnica ta w praktyce nie została jednak zrealizowana. Kolejna zapowiedź wyeliminowania nieprawidłowości została przekazana⁴⁷⁶ Rzecznikowi przez Ministra Edukacji Narodowej w maju 2016 r. Został on wówczas poinformowany o organizacji systematycznych spotkań roboczych pracowników resortu edukacji z przedstawicielami kuratoriów oświaty w celu wypracowania *propozycji rozwiązań w zakresie ujednolicenia regulaminów konkursów przedmiotowych w województwach, stopnia trudności zadań*

⁴⁷⁴ ZEW.422.16.2017.JBR

⁴⁷⁵ DZSE.WSEWU.5026.133.2014.AM

⁴⁷⁶ DWKI-WWPB.4056.13.2016.AMO

konkursowych, ujednolicenia wylaniania finalistów i laureatów konkursów, a także umożliwienia dostępu do prac konkursowych (...). Zawarto także deklarację zwrócenia szczególnej uwagi na konieczność zapewnienia odpowiednich warunków organizacyjno-logistycznych uczniom o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Odpowiadając⁴⁷⁷ na ostatnie wystąpienie, Minister Edukacji Narodowej w znacznej części podzielił stanowisko Rzecznika w zakresie potrzeby zmian w organizacji konkursów. Dokonano zmian w projekcie⁴⁷⁸ rozporządzenia zmieniającego rozporządzenie w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad. Na wniosek Rzecznika usunięto możliwość zmiany – w trakcie trwania konkursu – kryteriów kwalifikowania uczestników do kolejnych stopni konkursu oraz warunków uzyskiwania wyróżnień i tytułów laureata lub finalisty konkursu. W przyjętym rozporządzeniu pozostawiono możliwość zmiany terminu konkursu w ciągu roku szkolnego, uzasadniając taką decyzję postulatami rodziców, opiekunów i nauczycieli uczniów, którzy brali udział w danym roku szkolnym w kilku konkursach wiedzy (niekiedy terminy te pokrywały się i konieczna była ich zmiana właśnie z tego powodu). Podkreślenia wymaga, że wprowadzone zmiany znacznie zmniejszyły liczbę skarg na niewłaściwą organizację konkursów przedmiotowych, kierowanych do Rzecznika.

■ **Ochrona dziecka w przypadku powierzenia go pod faktyczną pieczę podmiotowi świadczącemu usługi w ramach prowadzonej działalności gospodarczej – wystąpienie z 13 lipca 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka mając na względzie zapewnienie dzieciom wysokiego poziomu bezpieczeństwa, szczególnie tym pozostawionym przez rodziców pod pieczę innych osób w miejscach takich jak bawialnie w hipermarketach, kąski zabawy czy w miejscach realizacji pasji i rozwijania talentów, które nie zostały objęte wymogiem zapewnienia bezpieczeństwa z uwagi na to, że nie prowadzą działalności oświatowej, wystąpił⁴⁷⁹ do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o podjęcie inicjatywy ustawodawczej.

Przekazując projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny wraz z uzasadnieniem zwrócił uwagę na konieczność wprowadzenia jednoznacznego unormowania, że podmiot, którego przedmiot działalności polega na świadczeniu usług połączonych w ramach prowadzonej działalności z możliwością pozostawienia dziecka

⁴⁷⁷ DPPI-WIT.4056.93.2017.AMO

⁴⁷⁸ Projekt z 26 czerwca 2017 r.

⁴⁷⁹ ZEW.422.17.2017.MP

w faktycznej pieczy na czas realizacji świadczonej usługi, ponosi odpowiedzialność za zapewnienie dziecku bezpieczeństwa.

Rzecznik oczekuje na stanowisko Prezydenta RP.

■ **Możliwość przedłużenia okresu nauki w szkołach artystycznych uczniom z różnymi rodzajami niepełnosprawności – wystąpienie z 1 września 2017 roku**

W wystąpieniu⁴⁸⁰ do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na brak możliwości przedłużenia okresu nauki uczniom z różnymi rodzajami niepełnosprawności w szkołach artystycznych. W ocenie Rzecznika taki stan prawny powoduje, że uczniowie tych szkół mogą czuć się nierówno traktowani, gdyż pozbawiono ich ważnej formy indywidualizacji procesu kształcenia, z której mogą korzystać uczniowie szkół ogólnokształcących. Odpowiednie regulacje prawne w tym zakresie powinny być dostępne dla wszystkich dzieci w Polsce bez względu na typ szkoły, do której uczęszczają.

W odpowiedzi⁴⁸¹ Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego potwierdził, że w obecnym stanie prawnym przepisy wykonawcze wydane przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawie ramowych planów nauczania w publicznych szkołach i placówkach artystycznych rzeczywiście nie zawierają regulacji umożliwiających przedłużenie okresu nauki uczniowi posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Minister zgodził się ze stanowiskiem Rzecznika, wskazującym na dysproporcję prawną we wzmiankowanym zakresie. Ponadto nadmienił, że dodatkowym aspektem, który w opisywanej kwestii powinien być wzięty pod uwagę, jest realizowanie przez niektóre typy szkół artystycznych także kształcenia ogólnego, co oznacza, że uczniowie tych szkół powinni posiadać te same uprawnienia co uczniowie szkół nieartystycznych.

Minister poinformował ponadto, że wdrożył już za pośrednictwem Departamentu Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej proces legislacyjny w zakresie wydania rozporządzenia zmieniającego. Zapewnił, że nowe rozporządzenie wprowadzi do istniejącego aktu prawnego przepisy umożliwiające postulowane przez Rzecznika przedłużenie okresu nauki dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego o jeden rok na każdym etapie edukacyjnym, a w przypadku uczniów realizujących naukę w klasach szkół artystycznych realizujących także kształcenie ogólne, odpowiadających II etapowi edukacyjnemu w szkole podstawowej – o dwa lata. Uregulowania w tym zakresie będą

⁴⁸⁰ ZEW.422.19.2017.ES

⁴⁸¹ DEK-WS.050.92.2017.SZ

analogiczne do przepisów wykonawczych wydanych przez Ministra Edukacji Narodowej. Problem nierównego traktowania uczniów zostanie wyeliminowany.

■ Reforma edukacji – wystąpienia z 30 października i 30 listopada 2017 roku

Kontynuując działania związane z wdrażaną reformą systemu oświaty, Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁴⁸² do Ministra Edukacji Narodowej zwrócił uwagę na szczególną sytuację uczniów klas siódmych.

Rodzice i dzieci informowali Rzecznika, że sytuacja szkolna w wielu przypadkach działa na ich szkodę, a zmiany systemowe w sposób szczególny dotknęły uczniów klas siódmych szkoły podstawowej. Najczęściej sygnalizowane problemy to: przepełnienie szkół, nauka w systemie zmianowym w salach nieprzystosowanych do prowadzenia danego przedmiotu (np. wychowanie fizyczne), zbyt małe stołówki w stosunku do liczby obecnie uczęszczających dzieci, brak miejsca na szafki szkolne, w których uczniowie mogliby zostawiać podręczniki i przybory szkolne, a w konsekwencji – przeciążenie uczniowskich tornistrów. Skarżący wskazywali też, że dzieciom brakuje czasu na odpoczynek po zajęciach edukacyjnych, zabawę oraz uczestnictwo w zajęciach domowych, przebywanie z rodzeństwem i rozwijanie zainteresowań.

W zajęтым stanowisku Minister Edukacji Narodowej wskazał⁴⁸³, że problemy dotyczące funkcjonowania szkoły, które dziś niepokoją rodziców i uczniów, były już wcześniej identyfikowane i wskazywane w wystąpieniach zarówno przez Rzecznika Praw Dziecka, jak i Głównego Inspektora Sanitarnego oraz Najwyższą Izbę Kontroli. Poinformował o wdrażaniu nowych rozwiązań jakościowych (np. zmiana strukturalna szkół, nowe podstawy programowe, ramowe plany nauczania, nowy model kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, działania zmierzające do stworzenia efektywnych mechanizmów finansowania poszczególnych zadań oświatowych), mających na celu podniesienie poziomu kształcenia, wychowania i opieki w szkołach.

Minister odniósł się też do poruszonych przez Rzecznika spraw, w tym m.in:

- Wyposażenia uczniów w komplet podręczników.

Poinformował, że termin ich dostarczenia do szkół jest przede wszystkim uzależniony od działań podejmowanych przez dyrektora danej szkoły oraz organ prowadzący szkołę.

- Przeciwdziałania zjawisku przeciążenia uczniowskich tornistrów.

⁴⁸² ZEW.422.20.2017.ES

⁴⁸³ DWST-DWST.053.9.2017.RT

Poinformował, że z uwagi na złożoność problemu resort edukacji podjął wspólną inicjatywę z Głównym Inspektorem Sanitarnym, w wyniku której powołany zostanie zespół ds. bezpieczeństwa i higieny procesu nauczania. Jego celem ma być monitorowanie prawidłowego sposobu realizacji działań w tym obszarze.

– Ograniczania zjawiska zmianowości.

Poinformował, że w przypadku gimnazjów miejskich, będących w zespole ze szkołami podstawowymi, liczba pomieszczeń do nauki w budynku zespołu, który do tej pory przeznaczony był dla 9 klas, będzie przewyższała potrzeby dla 8 klas szkoły podstawowej. W związku z tym w wielu szkołach podstawowych, w których do tej pory funkcjonował system zmianowy, będzie można znacząco go ograniczyć. Przekształcenie samodzielnych gimnazjów w szkoły podstawowe pozwoli natomiast na wykorzystanie ich infrastruktury. Dzięki temu znacznie zmniejszy się zjawisko zmianowości w gminach miejskich.

– Doskonalenia zawodowego nauczycieli.

Poinformował o przygotowanych propozycjach zmian przepisów pozwalających na odbudowę doradztwa metodycznego dla nauczycieli. We współpracy z Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego podjęte zostały również prace nad określeniem zasad kształcenia nauczycieli i warunków, jakie muszą spełniać uczelnie prowadzące kształcenie nauczycieli, a także określeniem obowiązków komisji akredytacyjnej w zakresie nadzoru nad prawidłowością kształcenia nauczycieli realizowanego w szkołach wyższych. Odpowiednie regulacje w tym zakresie zostały też zaplanowane w projektowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego przepisach ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

– Nadmiaru prac domowych.

Zajął stanowisko, że rozwiązań organizacyjnych dotyczących zadań domowych należy zawsze poszukiwać na poziomie szkoły i regulować te kwestie w przepisach wewnątrzszkolnych.

Temat trudnej sytuacji siódmoklasistów został też poruszony w osobistej rozmowie Rzecznika Praw Dziecka z Ministrem Edukacji Narodowej, przeprowadzonej 6 listopada 2017 r.

W nawiązaniu do tego spotkania Rzecznik w kolejnym wystąpieniu⁴⁸⁴ zwrócił się o specjalny nadzór nad sprawami, które przekazał do zbadania właściwym kuratorom oświaty. Ponownie podkreślił potrzebę analizy tego problemu i rozważenia możliwości

⁴⁸⁴ ZEW.422.22.2017.AB

wprowadzenia zmian systemowych w tym zakresie, a także zapewnienie takiego wsparcia merytorycznego dyrektorom szkół i nauczycielom, by wprowadzanie reformy edukacji było jak najmniej uciążliwe dla uczniów i gwarantowało im realizację prawa nauki w warunkach przyjaznych, bezpiecznych i higienicznych, a także chroniło ich prawo do wypoczynku, zabawy i posiadania czasu wolnego.

W odpowiedzi Minister zajął stanowisko⁴⁸⁵, że zapewnianie optymalnych warunków realizacji działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz zapewnienie każdemu uczniowi warunków niezbędnych do jego rozwoju leży w gestii szkół i placówek, a odpowiedzialność za stosowane w działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej metody oraz zasady oceniania spoczywa na nauczycielach. Poinformował również, że Departament Kształcenia Ogólnego MEN wystosował pisma do właściwych kuratorów oświaty z prośbą o podjęcie działań w trybie nadzoru pedagogicznego w szkołach wskazanych przez Rzecznika jako tych, w których rodzice zgłaszali problem nadmiernego obciążenia uczniów obowiązkami szkolnymi.

■ **Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej – wystąpienie z 14 listopada 2017 roku**

W wystąpieniu⁴⁸⁶ do Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik wniósł o upowszechnienie i realizację „Standardów mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych”.

Dokument ten jest efektem prac interdyscyplinarnego Zespołu ds. opracowania standardów mediacji szkolnej i mediacji rówieśniczej, powołanego przez Rzecznika Praw Dziecka. W pracach Zespołu brali udział teoretycy i praktycy mediacji – pedagodzy, psychologowie, mediatorzy i przedstawiciele różnych zawodów prawniczych. Ich zadaniem było opracowanie jednolitych zasad mediacji rówieśniczej i szkolnej w celu jej wdrożenia w placówkach oświatowych dla zapewnienia pełniejszej ochrony praw dziecka oraz zagwarantowania prawidłowości i wysokiej jakości procedury mediacyjnej.

Rzecznik od wielu lat wspiera inicjatywy związane z upowszechnianiem mediacji jako alternatywnej metody rozwiązywania sporów. W swoim wystąpieniu podkreślił, że mediacja – będąc metodą konstruktywnego rozwiązywania konfliktów – wzbogaca metody wychowawcze oraz stymuluje kompetencje społeczno-emocjonalne uczniów.

⁴⁸⁵ DKO-WOK.053.6.2017.MŁ

⁴⁸⁶ ZSM.422.16.2017.MC

W odpowiedzi⁴⁸⁷ Minister podkreślił, że kierowany przez niego resort zwraca szczególną uwagę na działania mające na celu przybliżenie tematyki mediacji jako metody rozwiązywania konfliktów w szkołach i placówkach oświatowych. Mając na względzie pozytywne aspekty mediacji, Minister Edukacji Narodowej podejmuje liczne działania wspierające szkoły i inne placówki oświatowe w zakresie doskonalenia kompetencji kadry pedagogicznej, zwraca także uwagę na potrzebę ujednolicenia działalności w zakresie mediacji rówieśniczej i szkolnej.

Dokument „Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych” zawiera Załącznik nr 10 do niniejszej Informacji.

■ Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli – wystąpienie z 11 grudnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka, kontynuując działania rozpoczęte w 2011 r., w wystąpieniu⁴⁸⁸ skierowanym do Ministra Edukacji Narodowej po raz kolejny wskazał na potrzebę dalszych zmian w trybie postępowania dyscyplinarnego nauczycieli. Problem odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli Rzecznik wielokrotnie podnosił w wystąpieniach do Ministra Edukacji Narodowej oraz zwracał się w tej sprawie do Marszałka Senatu RP, Przewodniczącego Sejmowej Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży oraz Przewodniczącego Senackiej Komisji Edukacji, Nauki i Sportu.

Zmiany wprowadzone w wyniku nowelizacji ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela⁴⁸⁹ – realizujące zgłaszane przez niego postulaty – przyjął z zadowoleniem, wskazując na ich znaczącą rolę w zapewnieniu dzieciom ochrony przed krzywdzeniem ze strony dorosłych.

W ostatnim wystąpieniu Rzecznik przedstawił Ministrowi wnioski sformułowane w wyniku analizy funkcjonowania w praktyce zmienionych przepisów regulujących postępowanie dyscyplinarne nauczycieli.

Znowelizowana ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela przyznała Rzecznikowi ważne uprawnienia:

- rzecznik dyscyplinarny ma obowiązek zawiadamiania Rzecznika Praw Dziecka o wszczęciu postępowania wyjaśniającego wobec nauczyciela obwinionego o czyn naruszający prawa i dobro dziecka, a Rzecznik Praw Dziecka ma prawo do wniesienia zażalenia na postanowienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego;

⁴⁸⁷ DWKI-WPB.5013.8.2017.TSG.

⁴⁸⁸ ZEW.422.23.2017.JBR

⁴⁸⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 1189

- Rzecznik Praw Dziecka ma prawo do wniesienia zażalenia na postanowienie komisji dyscyplinarnej I instancji o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, dotyczącego czynu naruszającego prawa i dobro dziecka do odwoławczej komisji dyscyplinarnej.

Analiza spraw wpływających do Rzecznika wykazała, że uprawnienia te wielokrotnie nie były realizowane przez rzeczników dyscyplinarnych. Niejednokrotnie dowiadywał się on o fakcie prowadzenia postępowania wyjaśniającego dopiero z postanowienia przesłanego przez komisję I instancji o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego lub z orzeczenia komisji. Przedłużające się postępowanie wyjaśniające lub zbyt późne przesłanie postanowienia rzecznika dyscyplinarnego o umorzeniu postępowania wyjaśniającego również w praktyce odbierało Rzecznikowi możliwość wniesienia zażalenia (przepisy stanowią, że postępowanie dyscyplinarne nie może zostać podjęte po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia powzięcia przez organ, przy którym działa komisja dyscyplinarna I instancji, wiadomości o popełnieniu czynu uchybiającego godności zawodu nauczyciela lub obowiązkowi).

W swoim wystąpieniu Rzecznik podniósł również występowanie innych problemów związanych z ochroną praw dziecka w kontekście niewłaściwych zachowań nauczycieli, takich jak m.in.: nieuzasadnione w opinii Rzecznika uchylanie przez komisję dyscyplinarną decyzji dyrektora szkoły o zawieszeniu nauczyciela, nieprzesłuchiwanie przez rzecznika dyscyplinarnego uczniów z oddziałów, w których uczy obwiniony nauczyciel, lub też dzieci, które były jedynymi bezpośrednimi świadkami zdarzenia.

Rzecznik zwrócił także uwagę Ministra na przypadki nieuprawnionego stosowania przez dyrektorów szkół kar przewidzianych w art. 108 § 1 ust. 2 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy⁴⁹⁰ wobec nauczycieli, którzy dopuścili się poważnych uchybień, w tym naruszenia nietykalności cielesnej uczniów. Jednak pomimo niewłaściwego zastosowania przepisów z zakresu prawa pracy w ocenie niektórych rzeczników dyscyplinarnych wymierzenie kary porządkowej jest podstawą do wydania postanowienia o umorzeniu postępowania wyjaśniającego.

W wystąpieniu Rzecznik podkreślił także, że w działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych nauczyciel powinien kierować się dobrem dzieci, a każde dziecko ma prawo do ochrony przed wszelkimi formami przemocy fizycznej i psychicznej oraz ochrony przed poniżającym traktowaniem. Przepisy prawa oświatowego powinny gwarantować realizację tego prawa w praktyce.

⁴⁹⁰ Dz. U. z 2018 r. poz. 108, z późn. zm.

W odpowiedzi⁴⁹¹ Minister Edukacji Narodowej potwierdził, że otrzymywał sygnały, iż Rzecznik Praw Dziecka nie zawsze ma możliwość skorzystania z uprawnienia wynikającego z art. 85 ust. 5 Karty Nauczyciela⁴⁹², tj. wniesienia zażalenia na postanowienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego z uwagi na termin przedawnienia określony w art. 85o. ust. 1 Karty Nauczyciela. Zapewnił, że powyższa kwestia będzie analizowana w trakcie prac nad nowelizacją ustawy – Karta Nauczyciela.

W związku z faktem, że w swojej odpowiedzi Minister Edukacji Narodowej nie odniósł się do wszystkich problemów wskazanych w wystąpieniu Rzecznika, działania w tym zakresie będą kontynuowane.

■ Uczniowie ze specjalnymi potrzebami żywieniowymi – wystąpienia z 13 grudnia 2017 roku

W wystąpieniu⁴⁹³ do Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Zdrowia Rzecznik podkreślił, że uczniowie i wychowankowie placówek oświatowych nie stanowią jednolitej grupy, a w związku z tym mają odmienne potrzeby i różne możliwości, wynikające z szeregu indywidualnych czynników, w tym m.in. ze stanu ich zdrowia. Jednostki systemu oświaty powinny być instytucjami, które w sposób szczególny wspierają uczęszczające tam dzieci, i przejmują odpowiedzialność za opiekę nad nimi podczas ich pobytu w przedszkolu, szkole czy placówce.

Zgodnie z art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe⁴⁹⁴ *system oświaty zapewnia realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju. Zatem jednostki systemu oświaty powinny uwzględniać indywidualne uwarunkowania zdrowotne uczniów i zapewniać im optymalną opiekę. Ważnym elementem tej opieki jest realizacja specjalnych potrzeb żywieniowych dzieci (np. odpowiednia liczba i częstotliwość posiłków lub ograniczenia w spożywaniu niektórych produktów) poprzez uwzględnienie ich w organizacji posiłków szkolnych. Wśród specjalnych potrzeb żywieniowych należy uwzględnić m.in.: alergie pokarmowe, celiakię, cukrzycę, fenyloketonurię, mukowiscydozę.*

Rzecznik podkreślił również, że bardzo ważną grupę uczniów wymagających zindywidualizowanego podejścia dietetycznego – zarówno w zakresie częstotliwości

⁴⁹¹ DWST-WPZN.6026.3.2018.KK

⁴⁹² ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2017 r. poz. 1189)

⁴⁹³ ZEW.422.24.2017.KD

⁴⁹⁴ Dz. U. z 2017 r. poz. 59, z późn. zm.

posiłków, jak i ich zbilansowania energetycznego – stanowią dzieci z nadwagą i otyłością (co ósme dziecko w Polsce jest otyłe lub ma nadwagę⁴⁹⁵). Jak podaje Najwyższa Izba Kontroli⁴⁹⁶, w ciągu czterech lat odsetek uczniów z zaburzeniami masy ciała zwiększył się w roku szkolnym 2015/2016 do 22%.

W ocenie Rzecznika oddzielny problem stanowią specjalne potrzeby żywieniowe dzieci wynikające z norm kulturowych i religijnych ich rodzin. Jednostki systemu oświaty powinny respektować prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoim światopoglądem. Jednocześnie powinny na tyle skutecznie rozpoznawać odrębności w potrzebach żywieniowych dzieci, aby nie czuły się one wykluczone z możliwości wspólnego spożywania posiłków w przedszkolu lub szkole. Podkreślił, że uwzględnienie potrzeb tych dzieci w organizacji placówki oświatowej wydaje się niezbędnym warunkiem do zapewnienia im równych szans w systemie edukacji.

Skargi wpływające do Rzecznika Praw Dziecka pokazują, że jednostki systemu oświaty nie zawsze są przygotowane do wskazanych wyżej zadań. Są miejsca, w których uwzględnianie specjalnych potrzeb żywieniowych uczniów i wychowanków jest oczywiste i dzieci mają zapewniony dostęp do żywienia adekwatnego do ich indywidualnego zapotrzebowania. Funkcjonuje jednak znaczna liczba placówek, które nie zapewniają dzieciom warunków do stosowania diety zgodnej z ich wymaganiami zdrowotnymi lub światopoglądowymi. Organizacja żywienia zbiorowego nie przewiduje możliwości indywidualizacji posiłków.

Rzecznik zwrócił się więc do Ministrów o wypracowanie i upowszechnienie jasnego przekazu dla osób zarządzających jednostkami systemu oświaty, że realizacja potrzeb żywieniowych dzieci jest ich obowiązkiem. Wskazał na konieczność analizy tego zagadnienia i podjęcia działań w ramach współpracy międzyresortowej w celu zagwarantowania dzieciom i młodzieży równych szans w systemie edukacji w zakresie realizacji ich specjalnych potrzeb żywieniowych.

W odpowiedzi⁴⁹⁷ Minister Zdrowia wyraził poparcie dla idei kształtowania w szkole prawidłowych nawyków żywieniowych. Wskazał również, że Państwowa Inspekcja Sanitarna systematycznie przeprowadza kontrole żywienia w placówkach oświatowych i corocznie przedstawia ich wyniki. Dostrzegając potrzebę prowadzenia kompleksowych działań

⁴⁹⁵ W.S. Zgliczyński, Nadwaga i otyłość w Polsce, INFOS Zagadnienia społeczno-gospodarcze, nr 4(227) 15 marca 2017 r.

⁴⁹⁶ Najwyższa Izba Kontroli, Wdrażanie zasad zdrowego żywienia w szkołach publicznych 2015-2016, Warszawa 2017 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,14601,vp,17066.pdf>

⁴⁹⁷ MDL.073.53.2017.WS

mających na celu poprawę żywienia i aktywności fizycznej wśród uczniów, uwzględniono ten obszar w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020⁴⁹⁸. W ramach pierwszego celu operacyjnego pn. Poprawa sposobu żywienia, stanu odżywienia i aktywności fizycznej społeczeństwa organizowane są m.in. szkolenia dla personelu odpowiedzialnego za realizację żywienia na terenie jednostek systemu oświaty, tworzone są grupy wsparcia dla osób z otyłością oraz warsztaty edukacyjne dla rodziców i dzieci. Istotnym działaniem jest również prowadzenie ogólnopolskiego centrum edukacji żywieniowej, które zapewnia dostęp do wiarygodnych informacji na temat żywności, żywienia i aktywności fizycznej. Prowadzony przez Instytut Żywności i Żywienia od grudnia 2017 r. portal (www.ncez.p1) umożliwia skorzystanie z udzielanych przez lekarzy specjalistów porad dietetycznych online.

W odpowiedzi⁴⁹⁹ Minister Edukacji Narodowej poinformował, że obowiązujące przepisy oświatowe obligują szkoły do zapewnienia każdemu uczniowi warunków niezbędnych do jego rozwoju. Minister podkreślił, że kwestie dotyczące specjalnych potrzeb żywieniowych dzieci i młodzieży wymagają pogłębionej analizy obecnie występujących problemów w tym zakresie oraz konsekwencji organizacyjnych i finansowych ewentualnie przyjmowanych rozwiązań.

Zgodnie z zapewnieniem Ministra w resorcie analizowane są plany wsparcia samorządów w zakresie powrotu stołówek – przynajmniej do szkół podstawowych.

Minister nie odniósł się wprost do poruszonego problemu powstających nierówności wobec dzieci ze specjalnymi potrzebami żywieniowymi z powodu nierealizowania przez szkoły i placówki zaleceń wynikających ze specyficznych uwarunkowań zdrowotnych. Nie wskazał również działań, które miałyby na celu upowszechnienie wśród dyrektorów szkół i placówek wiedzy na temat ich obowiązków w tym zakresie. Z uwagi na to Rzecznik będzie podejmował dalsze działania w tym zakresie.

■ Problem wszawicy w przedszkolach i szkołach – wystąpienie z 28 grudnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka od lat podejmuje działania mające na celu wprowadzenie rozwiązań systemowych ograniczających zjawisko wszawicy w jednostkach systemu oświaty. W kierowanych do niego zgłoszeniach skarżący wskazują na przykłady rodzin, które bagatelizują sytuację i nie przeprowadzają kuracji u wszystkich domowników lub zwlekają

⁴⁹⁸ Dz. U. poz. 1492

⁴⁹⁹ DWKI-WPB.514.1.2018.KC

z zakupem środków i ich zastosowaniem, co znacznie wydłuża w czasie eliminację wszawicy oraz sprzyja jej rozprzestrzenianiu.

W kolejnym wystąpieniu⁵⁰⁰ Rzecznik zaapelował do dyrektorów szkół i przedszkoli m.in. o wypracowanie – z udziałem rodziców – określonych procedur przeglądu czystości skóry głowy, które będą przez wszystkich akceptowane i respektowane.

Zdaniem Rzecznika skuteczność wszelkich działań wiąże się z systematycznym i skoordynowanym realizowaniem działań profilaktycznych. Będą one jednak efektywne, jeśli rodzice będą mieli zaufanie do pielęgniarki/higienistki szkolnej, nauczycieli, a współpraca z nimi będzie układała się właściwie. Tylko wtedy wszawica – jeśli w ogóle się pojawi – zostanie wyeliminowana w możliwie najkrótszym czasie. Zaznaczył także, że zgoda rodziców na objęcie dziecka opieką (w tym również opieką zdrowotną przez pielęgniarkę lub higienistkę szkolną w placówce/szkole/przedszkolu) jest równoznaczna z wyrażeniem zgody na dokonanie – w uzasadnionym przypadku – przeglądu czystości skóry głowy dziecka. Musi być to jednak dokonywane w warunkach, które zagwarantują dziecku intymność, a wykonywane czynności odbędą się z poszanowaniem jego godności osobistej.

4.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do nauki

■ przyjmowanie dzieci do przedszkola i szkoły

Podobnie jak w latach ubiegłych Rzecznik Praw Dziecka otrzymywał zgłoszenia dotyczące nieprawidłowości w rekrutacji dzieci do przedszkola i szkoły. Jedną z takich spraw było zgłoszenie⁵⁰¹ rodziców o nieprzyjęciu ich 3-letniej córki do przedszkola, do którego uczęszczał jej starszy brat. Rodzic zwrócił uwagę, że odmowa przyjęcia córki będzie wiązała się z dowożeniem rodzeństwa do dwóch różnych, znacznie oddalonych od siebie przedszkoli.

Rzecznik wystąpił z interwencją do organu prowadzącego oraz dyrektora przedszkola. Na skutek podjętych działań dziecko zostało przyjęte i dziewczynka razem z bratem mogła uczęszczać do tego samego przedszkola.

Inna sprawa⁵⁰² z zakresu realizacji prawa dziecka do edukacji przedszkolnej dotyczyła dziewczynki, której rodzice złożyli deklarację o kontynuacji wychowania przedszkolnego w roku szkolnym 2017/2018, lecz dyrektor odmówił podpisania z rodzicami umowy na korzystanie z usług przedszkola. Odmowę tę uzasadnił zbyt krótką liczbą godzin pobytu dziecka w placówce zadeklarowaną przez rodziców, tj. niekorzystanie z pełnej oferty

⁵⁰⁰ ZEW.422.25.2017.ES

⁵⁰¹ ZEW.441.902.2017.MP

⁵⁰² ZEW.441.1111.2017.MP

przedszkola. Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję, w której wyniku w przedszkolu została przeprowadzona kontrola przez organ nadzoru pedagogicznego. W jej następstwie strony podpisały umowę, w której wskazano deklarowany przez rodziców czas korzystania z usług przedszkola w godz. 8.00–13.00, odpowiadający czasowi realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego, za który rodzice nie ponoszą odpłatności.

Problem z przyjęciem dziecka do przedszkola zgłosili⁵⁰³ także rodzice 5-letniej dziewczynki posiadającej orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane z uwagi na zdiagnozowany u niej Zespół Aspergera. Skarga dotyczyła braku możliwości złożenia wniosku o przyjęcie dziecka do przedszkola integracyjnego. Rzecznik wystąpił z interwencją do organu prowadzącego, wnosząc o wskazanie przedszkola, które będzie dysponowało warunkami do realizacji zaleceń wynikających z ww. orzeczenia oraz zapewni dziewczynce opiekę w postaci zatrudnienia nauczyciela wspomagającego lub pomocy nauczyciela.

W wyniku interwencji dziecko zostało przyjęte – z powodu braku miejsc w przedszkolu integracyjnym – do przedszkola ogólnodostępnego, w którym zagwarantowano mu właściwe warunki kształcenia, wychowania i opieki oraz zatrudniono dodatkową osobę na czas jego pobytu, aby móc udzielać dziewczynce właściwego wsparcia.

Kolejną z tej kategorii była sprawa⁵⁰⁴ 5-letniego chłopca. Rodzice zwrócili się do Rzecznika Praw Dziecka o pomoc w przeniesieniu go do innego oddziału przedszkolnego. Ze zgłoszenia wynikało, że dziecko uczęszczało z jedną stałą grupą rówieśniczą przez ponad 3 lata. Od września 2017 r. dziecko – bez konsultacji z rodzicami – zostało skierowane do oddziału dzieci 3-letnich. Dyrektor tłumaczył swoją decyzję „brakiem miejsc w starszej grupie”, jak również tym, że chłopiec nie był jeszcze na tyle samodzielny, aby uczęszczać do „starszaków”. Edukacja na poziomie 5-latka miała być prowadzona w czasie, w którym „maluszki śpią”. Rzecznik zwrócił się do dyrektora przedszkola o wyjaśnienia, przedstawiając jednocześnie swoje stanowisko w sprawie. Na skutek tej interwencji chłopiec został niezwłocznie przeniesiony do grupy 5-latków.

W innej sprawie⁵⁰⁵ rodzic poprosił Rzecznika Praw Dziecka o pomoc w przyjęciu córki do oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej, której uczniem był brat dziewczynki. Dzieci mieszkały w granicach obwodu filii tej szkoły. Brat dziewczynki nie został uczniem szkoły filialnej, ponieważ nie było w niej właściwego oddziału,

⁵⁰³ ZEW.441.541.2017.MP

⁵⁰⁴ ZEW.441.1346.2017.MP

⁵⁰⁵ ZEW.441.712.2017.EM

a dziewczynkę skierowano do szkoły filialnej (zgodnie z ustalonymi granicami obwodu szkolnego). Matka oczekiwała, że rodzeństwo będzie mogło uczyć się w tej samej szkole.

Rzecznik wystąpił z interwencją do dyrektora szkoły i organu prowadzącego. Podjęte działania umożliwiły rodzeństwu realizowanie wychowania przedszkolnego i obowiązku szkolnego w tej samej szkole. Dzieci wspólnie korzystają z dowozu do szkoły zorganizowanego przez gminę.

Z prośbą o pomoc w przyjęciu dziecka do szkoły podstawowej zwrócili się⁵⁰⁶ do Rzecznika rodzice 7-latki zamieszkałej poza granicami obwodu tej szkoły. Wskazywali na swoją sytuację rodzinną – oboje pracują (do godz. 17.00) niedaleko szkoły, do której próbowali zapisać dziecko. W zgłoszeniu wskazali, że nie mają możliwości zapewnienia córce opieki w przypadku, gdyby uczęszczała do szkoły rejonowej. W następstwie działań podjętych przez Rzecznika dziewczynka została przyjęta do wybranej przez rodziców szkoły.

Rzecznik interweniował też w sprawie⁵⁰⁷ nieprzyjęcia 12-letniego chłopca do klasy piłkarskiej pomimo – jak poinformowali rodzice – uzyskanych przez niego wysokich wyników z testów sprawnościowych, przeprowadzonych przez trenera piłki nożnej w celu wyłonienia kandydatów do tej klasy. Rodzice zwrócili się do trenera o wyjaśnienie sprawy, ale nie otrzymali odpowiedzi. W następstwie interwencji Rzecznika Praw Dziecka u kuratora oświaty zostało przeprowadzone postępowanie wyjaśniające. Stwierdzono nieprawidłowości w zakresie przyjmowania dzieci do oddziału sportowego. Dyrektor otrzymał zalecenia, w których m.in. wskazano trenerowi opracowanie skutecznego sposobu informowania rodziców i uczniów o wynikach oceny sportowych możliwości przydatności do dalszego szkolenia sportowego. Chłopiec został przyjęty do wybranej klasy sportowej.

Coraz więcej skarg dotyczących nieprzyjęcia dziecka do wybranej szkoły Rzecznik Praw Dziecka otrzymuje od rodziców żyjących w rozłączeniu. Najczęściej obserwowaną przyczyną odmowy przyjęcia dziecka był brak zgody jednego z rodziców⁵⁰⁸.

Przykładem może być sprawa⁵⁰⁹ zgłoszona przez matkę 9-letniego chłopca, którego ojciec nie wyraził zgody na realizację przez dziecko obowiązku szkolnego w wybranej przez nią szkole. Dyrektor odmówił przyjęcia chłopca do szkoły, mimo że na stałe mieszkał on z matką. Rzecznik podjął działania interwencyjne z udziałem właściwego kuratora oświaty, organu prowadzącego, resortu edukacji oraz sądu. W ich następstwie chłopiec uczęszcza do szkoły, do której został zapisany przez matkę. Podkreślenia wymaga, że w przypadku braku

⁵⁰⁶ ZEW.441.1103.2017.EM

⁵⁰⁷ ZEW.441.960.2017.JF

⁵⁰⁸ ZEW.441.282.2017.EM

⁵⁰⁹ ZEW.441.1348.2017.EM

porozumienia między rodzicami w kwestii wyboru szkoły dla dziecka organem właściwym do rozpatrzenia sporu w tym zakresie jest sąd rodzinny.

■ **organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**

Rzecznik Praw Dziecka nadal otrzymywał liczne skargi na niewłaściwie zorganizowaną pomoc psychologiczno-pedagogiczną dla dzieci wymagających stosowania specjalnych form i metod pracy.

Przykładem może być sprawa⁵¹⁰ chłopca, u którego podejrzewano Zespół Aspergera, uczęszczającego do oddziału przedszkolnego przy szkole podstawowej. Matka poinformowała, że z uwagi na przedłużający się proces diagnozy (niedostępność specjalistów) oczekuje na wydanie przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Dziecko miało już opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej. Matka przedstawiła również w szkole zaświadczenie od lekarza o możliwych przyczynach trudnego zachowania dziecka. Mimo posiadanych dokumentów szkoła nie realizowała zaleceń poradni, a nauczyciele nie kryli niechęci do dziecka. Chłopcu odmawiano udziału w wycieczkach organizowanych przez szkołę (warunkując udział dziecka obecnością rodzica). Prawie każdego dnia rodzice otrzymywali telefony ze szkoły z prośbą o zabranie chłopca do domu. Szkoła wniosowała też do sądu o wgląd w sytuację rodzinną dziecka. W piśmie do Rzecznika matka opisała zdarzenie, którego była świadkiem na terenie szkoły – przyszła nieco wcześniej, aby odebrać dziecko ze szkoły. Kiedy weszła do klasy, zobaczyła swoje dziecko leżące na podłodze. Chłopiec płakał i szarpał się, a dwie nauczycielki trzymały go za ręce i nogi.

Rzecznik wystąpił z interwencją do właściwego kuratora oświaty o zbadanie, jak szkoła realizuje zadania z zakresu udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom oraz jak organizuje współpracę z ich rodzicami.

Podjęte przez kuratora czynności kontrolne ujawniły, że szkoła nie w pełni realizowała zalecenia poradni psychologiczno-pedagogicznej. W przypadku tego dziecka szkoła nie opracowała planu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Nie zorganizowano dziecku zajęć korekcyjno-kompensacyjnych, nie określono też zasad współpracy z rodzicami dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną. Rodzice nie byli informowani ani o udzielaniu dziecku pomocy psychologiczno-pedagogicznej, ani o zasadach współpracy ze szkołą.

⁵¹⁰ ZEW.441.975.2017.ES

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami dyrektorowi szkoły wydano zalecenia w zakresie planowania, organizacji, koordynacji i dokumentowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, zasad współpracy z rodzicami oraz planowania i realizacji wszystkich wskazań i zaleceń zawartych w opiniach poradni psychologiczno-pedagogicznej. Ponadto zalecono dostosowanie statutu szkoły do obowiązujących przepisów.

Kolejna sprawa⁵¹¹ z tej kategorii dotyczyła ucznia szkoły podstawowej. Rodzice powiadomili Rzecznika, że chłopiec był niewłaściwie traktowany przez wychowawcę klasy. Od momentu objęcia wychowawstwa w klasie przez tego nauczyciela ich dziecko było naznaczone jako zły uczeń i tak przedstawiane na tle klasy. Wychowawczynie sugerowała dzieciom, że zachowania chłopca mogą być efektem jego ewentualnej choroby, należy je lekceważyć i nie zwracać na nie uwagi. W odczuciu rodziców ucznia było to ciche przyzwolenie na złe traktowanie dziecka przez innych uczniów, a brak właściwej reakcji na nieprawidłowości ze strony wychowawcy prowadził do eskalacji problemów. Według rodziców najbardziej wymownym gestem świadczącym o tym, że dziecko jest wykluczane i izolowane od grupy rówieśników, była odmowa zabrania go na tzw. zieloną szkołę. Zgodę na wyjazd uzależniono od udziału w nim matki chłopca, która miała być zakwaterowana w pokoju z synem. Szkoła argumentowała swoją decyzję tym, że uczeń „wielokrotnie łamie zasady bezpieczeństwa, nie słucha poleceń, przejawia nieprzewidywalne zachowania o charakterze agresji i autoagresji”.

W następstwie kontroli organu nadzoru pedagogicznego, o którą zwrócił się Rzecznik Praw Dziecka, stwierdzono nieprawidłowości w zakresie pracy z chłopcem, polegające na nierealizowaniu wszystkich zaleceń z opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej. Dyrektor szkoły otrzymał zalecenia, które zrealizował. Sytuacja szkolna dziecka uległa poprawie.

Inna sprawa⁵¹² dotyczyła 9-letniego adoptowanego chłopca, ucznia klasy III szkoły podstawowej, znajdującego się pod opieką poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz poradni psychiatrycznej, badanego w kierunku ADHD. Wczesne dzieciństwo chłopca obfitowało w traumatyczne przeżycia. Dwa pierwsze lata edukacji przebiegły w szkole podstawowej spokojnie, wychowawczynie otoczyła chłopca opieką dostosowaną do jego indywidualnych potrzeb i realizowała zalecenia zawarte w opinii wydanej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną. W III klasie nastąpiła zmiana wychowawcy i od tego czasu zaczęły pojawiać się sytuacje problematyczne. Nowy nauczyciel uznał, że dziecko ma realizować wszelkie zadania na ogólnych zasadach. Chłopiec wycofał się, przestał się uczyć,

⁵¹¹ ZEW.441.116.2017.AP

⁵¹² ZEW.441.461.2017.ES

na lekcji nawet nie wyjmował książek, zaczął uciekać z klasy, a konflikty się nasilały. Pozostałe dzieci były karane za jego zachowanie pisanie klasówek. Matka codziennie otrzymywała po kilka telefonów z informacjami o niewłaściwym zachowaniu dziecka (np. „napłuł na podłogę i nie chce wytrzeć”). Mimo kolejnej opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, wskazującej, że podczas procesu zmierzającego do sformułowania pogłębionej diagnozy chłopiec powinien być wspomagany w specjalny sposób, nadal był karany, np. odmową uczestnictwa w wycieczkach. Ostatecznie matka dziecka przed feriami zimowymi otrzymała od dyrektora szkoły telefon, z którego dowiedziała się, że do końca ferii musi dostarczyć orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania dla dziecka, a jeśli tego nie zrobi – sprawa zostanie zgłoszona sądowi rodzinnemu.

Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję u właściwego kuratora oświaty, który przeprowadził w szkole kontrolę. W jej wyniku stwierdzono wiele nieprawidłowości. Dotyczyły one m.in.: niezorganizowania dziecku zajęć socjoterapeutycznych w drugim półroczu roku szkolnego 2016/2017, niedokumentowania realizowanych z uczniem zajęć korekcyjno-kompensacyjnych, niezabierania dziecka na wycieczki. W związku z powyższym dyrektorowi szkoły zostały wydane zalecenia obligujące go do realizacji wskazań zawartych w opiniach wydanych dziecku przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną, dostosowania organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych ucznia i prowadzenia dokumentacji związanej z udzielaniem pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Sytuacja dziecka uległa poprawie.

Nieprawidłowości w zakresie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej zgłosił⁵¹³ Rzecznikowi Praw Dziecka również jeden z rodziców ucznia III klasy szkoły podstawowej. Poinformował o niepokojących zachowaniach jednego z uczniów tego oddziału i braku adekwatnej reakcji ze strony szkoły na sytuacje zagrażające bezpieczeństwu dzieci. Niewłaściwe zachowania chłopca miały polegać na stosowaniu agresji fizycznej oraz słownej (przy użyciu wulgarnego słownictwa, często o podtekście seksualnym) w stosunku do innych dzieci. Skarżący rodzic podniósł, że pracownicy szkoły nie zapewniają uczniom bezpieczeństwa ani nie prowadzą skutecznych działań wychowawczych mających na celu poprawę sytuacji.

Rzecznik wystąpił do właściwego kuratora oświaty o zbadanie, jak dyrektor wywiązuje się z realizacji swojego obowiązku w zakresie zapewnienia uczniom bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego oraz udzielania pomocy psychologiczno

⁵¹³ ZEW.441.1559.2016.KD

-pedagogicznej zarówno uczniowi przejawiającemu agresywne zachowania, jak i pozostałym dzieciom.

Organ nadzoru pedagogicznego przeprowadził kontrolę, podczas której ustalono, że uczeń z trudnościami w zachowaniu posiada opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej. Z dokumentu wynikało, że ze względu na wyjątkowo trudną sytuację rodzinną wymaga on ze strony szkoły wielu działań wspierających. Sprawę dodatkowo komplikowały trudności w kontaktach z ojcem dziecka, który przez dwa lata nie wyrażał zgody na udzielanie chłopcu proponowanej przez szkołę pomocy psychologiczno-pedagogicznej (praca z pedagogiem szkolnym, której skuteczność trudno jednak określić z uwagi na braki w dokumentacji). Nie stwierdzono również podejmowania działań wychowawczych uwzględniających problemy w relacjach społecznych ucznia. Kontrola wykazała także nieprawidłowości w zakresie sposobu prowadzenia dokumentacji działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz nadzoru nad działaniami profilaktycznymi prowadzonymi w klasie, do której uczęszczał ten chłopiec.

Dyrektorowi szkoły zostały wydane zalecenia, których realizacja – na wniosek Rzecznika Praw Dziecka – podlegała kontroli w trybie nadzoru pedagogicznego. Wyniki kontroli wskazują na ich realizację i poprawę sytuacji w szkole.

Szczególną kategorię spraw z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej stanowią problemy związane z nieprawidłową realizacją nauczania indywidualnego i organizacją warunków kształcenia dla dziecka z niepełnosprawnością.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się⁵¹⁴ matka ucznia szkoły podstawowej, który na etapie wczesnej edukacji (klasy I–III) z tytułu niepełnosprawności miał zapewnione wsparcie nauczyciela wspomagającego. Wraz z rozpoczęciem nauki w klasie IV oraz zmianą nauczyciela wspomagającego matce zasugerowano złożenie wniosku do poradni psychologiczno-pedagogicznej o wydanie orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania. Pracownicy poradni, wskazując na potrzeby chłopca, odradzili takie rozwiązanie, dlatego matka wycofała wniosek. Wskutek presji ze strony szkoły matka ponownie jednak go złożyła, ponieważ – jak wynikało z rozmowy – obawiała się, że dyrektor wyrzuci jej dziecko ze szkoły (zasugerowano jej takie rozwiązanie, jeśli nie wyrazi zgody na indywidualne nauczanie). Wraz z wydaniem orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania dziecko straciło kontakt z rówieśnikami. Matka zauważyła, że chłopiec uwstecznia się i zamknął się w sobie. W jej ocenie chłopiec „nie był już tym samym, pogodnym dzieckiem”.

⁵¹⁴ ZEW.441.2139.2017.ES

Przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym⁵¹⁵ umożliwiają organizację zajęć edukacyjnych w szkole indywidualnie lub w grupie liczącej do 5 uczniów, zgodnie ze wskazaniem zawartym w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym. Szkoła podjęła więc działania niezgodne z obowiązującym prawem. Nie dokonano rzetelnej wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania chłopca – co pozwoliłoby na stworzenie mu optymalnych warunków edukacji. Jednocześnie wymuszenie na matce złożenia do poradni wniosku o wydanie dziecku orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania było nieuzasadnione i – jak można przypuszczać – wynikało z nieznamomości obowiązujących przepisów. Rzecznik Praw Dziecka interweniował w kuratorium oświaty oraz zażądał wyjaśnień od dyrektora szkoły.

Podjęte przez kuratora oświaty czynności ujawniły m.in., że zajęcia odbywały się cztery razy w tygodniu, jednak ich rozłożenie w czasie (dwa razy w tygodniu w godzinach popołudniowych – do godz. 16.45) nie uwzględniało zasad higieny pracy umysłowej dziecka. Dyrektor szkoły zadeklarował zmianę w tym zakresie. W wyniku przyjętych rozwiązań nastąpiły zmiany w rozkładzie tygodniowych zajęć, które są prowadzone przez 5 dni w tygodniu i trwają nie dłużej niż do godz. 15.00. Ponadto wobec niewystarczającego wymiaru zajęć specjalistycznych (chłopcu przydzielono po dwie godziny na miesiąc dla każdego rodzaju terapii, tj. terapii logopedycznej i rehabilitacji ruchowej) zwiększono je do jednej godziny tygodniowo dla każdego rodzaju zajęć i uwzględniono w nowym planie indywidualnego nauczania. Dyrektor szkoły zaprzeczył, aby sugerował matce dziecka, że: „ucznia bez powodu można z dnia na dzień wyrzucić ze szkoły”. Ustalono, że trudności związane z funkcjonowaniem chłopca nasiliły się na początku roku szkolnego (wejście w drugi etap nauczania). Jego sytuacja była dyskutowana w szkole – analizowano rozwiązania mogące pomóc dziecku – na miarę posiadanych przez nie możliwości – w prawidłowym funkcjonowaniu i rozwoju, m.in. podczas przeprowadzania wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia (dokonano jej dwukrotnie – 26 września i 24 października 2017 r.). Matka dziecka, mimo że była powiadamiana o terminach spotkań, nie wzięła w nich udziału. W opinii dyrekcji szkoły oraz zespołu specjalistów pracujących z dzieckiem, przyjęte rozwiązanie – w postaci indywidualnego nauczania – pozytywnie wpływa na rozwój dziecka. Podczas pracy indywidualnej chłopiec łatwiej koncentruje uwagę i skupia się na wykonywanym zadaniu. Chętnie też uczestniczy

⁵¹⁵ Dz. U. z 2017 r. poz. 11578

w zajęciach. Kontakty z nauczycielem ułatwiają chłopcu alternatywne metody komunikacji, które – co należy podkreślić – wprowadzono przy modyfikacji indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego.

W związku z faktem, że szkoła organizuje kształcenie specjalne w ścisłej współpracy z rodzicami uczniów, matce dziecka udzielono porady odnośnie dalszej możliwości organizacji zajęć edukacyjnych w szkole (termin obowiązywania orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania dobiega końca). Zachęcono ją też do współpracy ze szkołą.

Kolejnym przykładem z tej kategorii może być sprawa⁵¹⁶ ucznia szkoły podstawowej, u którego zdiagnozowano Zespół Aspergera. Według rodziców ich syn był objęty nauczaniem indywidualnym wbrew opinii lekarza psychiatry. Matka chłopca twierdziła, że złożyła wniosek do poradni psychologiczno-pedagogicznej o indywidualne nauczanie pod wpływem sugestii ze strony dyrektora szkoły, który oczekiwał od niej także, że z uwagi na trudne zachowania dziecka zostanie u niego podjęte leczenie farmakologiczne. Lekarz prowadzący przepisał chłopcu leki z zastrzeżeniem możliwości odstawienia ich w przypadku niepożądanych efektów ubocznych. Matka poinformowała szkołę o podjęciu leczenia oraz o późniejszej rezygnacji ze stosowania leków. Dyrektor szkoły i pedagog nalegali na ponowne podjęcie farmakoterapii, wskazywali również na konieczność podjęcia psychoterapii przez matkę i dziecko. Następnie rodzic został poinformowany, że z uwagi na problemy z zachowaniem syna nie będzie mógł on wziąć udziału w wycieczce szkolnej.

W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka w szkole i w poradni psychologiczno-pedagogicznej, która wydała chłopcu orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania zostały przeprowadzone działania kontrolne.

W ich wyniku ustalono, że orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania nie były wydawane chłopcu z naruszeniem prawa, niemniej stwierdzono nieprawidłowości w tym zakresie i dyrektorowi wydano trzy zalecenia dotyczące: zawiadamiania wnioskodawcy o ustalonym terminie posiedzenia zespołu orzekającego, sporządzania protokołów z posiedzenia tych zespołów oraz zamieszczania w wydawanych opiniach aktualnej podstawy prawnej i uzasadnienia, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

W następstwie kontroli w szkole ustalono, że niektóre decyzje podejmowane przez różne zespoły szkolne były nieuprawnione lub niezgodne z obowiązującymi przepisami. Dotyczyło to zobowiązania matki do: przedstawienia w poradni psychologiczno-pedagogicznej orzeczenia lekarskiego w celu zorganizowania indywidualnego nauczania,

⁵¹⁶ ZEW.441.524.2017.KD

przeprowadzenia konsultacji psychiatrycznej, objęcia dziecka terapią farmakologiczną (z podaniem od kiedy i jaki lek jest stosowany), stosowania przez matkę metody holdingu w sytuacjach zagrażających zdrowiu i bezpieczeństwu. Ponadto za niezgodne z prawem uznano również: złożenie propozycji matce zmniejszenia liczby godzin indywidualnego nauczania, zobowiązanie jej do – określonej przez zespół – pracy z dzieckiem w domu i uczestniczenia w terapii behawioralnej, sugerowanie realizacji indywidualnego nauczania w miejscu zamieszkania ucznia, jeśli nie zmieni on swojego zachowania. Jednocześnie ustalono, że protokoły zespołów nauczycielskich zawierały informacje o niewłaściwych, w tym agresywnych zachowaniach ucznia, lecz na żadnym ze spotkań nie dokonano analizy przyczyn takiego zachowania oraz sytuacji, w których do takich zdarzeń dochodziło. W żadnym z protokołów sporządzonych przez zespoły szkolne oraz nauczycieli nie odnotowano decyzji wynikających z dokonania analizy efektywności dotychczas podejmowanych przez nauczycieli i specjalistów szkolnych działań wychowawczych w stosunku do ucznia oraz oceny skuteczności wdrożenia zaleceń zawartych w opinii i orzeczeniu poradni psychologiczno-pedagogicznej. Podczas kontroli zwrócono również uwagę na fakt, że szkoła powinna podejmować działania adekwatne do wydanych przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną diagnoz oraz zaleceń i dokonywać ich analizy oraz modyfikacji, ponieważ dotychczas prowadzone obserwacje służyły jedynie opisaniu niewłaściwych zachowań ucznia. W protokole kontroli stwierdzono również, że szkoła powinna rozważyć zwrócenie się do podmiotu zewnętrznego o pomoc w przeprowadzeniu analizy dotychczasowych działań w celu wypracowania nowych form i metod udzielania pomocy dziecku.

W związku z powyżej wskazanymi nieprawidłowościami dyrektor szkoły otrzymał zalecenia. Rzecznik i kurator oświaty monitorują ich realizację. Szkoła została też poddana wzmożonemu nadzorowi pedagogicznemu. Matka nie zgłasza już zastrzeżeń do pracy szkoły.

W podobnej sprawie zwróciła się⁵¹⁷ do Rzecznika Praw Dziecka matka ucznia I klasy szkoły podstawowej z oddziałami integracyjnymi, u którego zdiagnozowano ADHD. Dziecko było pod opieką psychiatry dziecięcego oraz uczęszczało na terapię w rejonowej poradni psychologiczno-pedagogicznej. Poradnia wydała także opinię zawierającą zalecenia do pracy z dzieckiem w szkole i w domu oraz prowadziła diagnostykę w celu ewentualnego wydania orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Szkoła – pomimo wsparcia poradni – nie radziła sobie z problemami i potrzebami dziecka i nie udzielała mu właściwej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Na matkę chłopca wywierano naciski, by podjęła decyzję

⁵¹⁷ ZEW.441.226.2017.KD

o zastosowaniu u syna indywidualnego nauczania, pomimo że lekarz psychiatra zdecydowanie odradzał takie rozwiązanie jako niekorzystne dla chłopca.

Rzecznik podjął współpracę z dyrektorem szkoły, który – zapytany o sytuację chłopca – stwierdził, że jest to bardzo trudny uczeń, a jego problemy z zachowaniem wymagają obecności rodzica podczas zajęć edukacyjnych lub nauczania indywidualnego. Dyrektor wskazał tę formę nauczania jako właściwą, bo szkoła nie potrafi zapanować nad zachowaniem dziecka. Poinformował też, że to rozwiązanie jest często stosowane w szkole w odniesieniu do uczniów sprawiających problemy.

Wobec takiego stanowiska dyrektora szkoły Rzecznik wystąpił do właściwego miejscowo kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli zarówno w tej szkole, jak i w rejonowej poradni psychologiczno-pedagogicznej, często wydającej orzeczenia o potrzebie nauczania indywidualnego.

Przeprowadzona kontrola wykazała nieprawidłowości w zakresie realizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla dziecka z ADHD. W szczególności wymieniono koncentrowanie się na jego negatywnych aspektach funkcjonowania w społeczności szkolnej, brak poszukiwania rozwiązań w celu niwelowania problematycznych zachowań, a także wywieranie bezprawnych nacisków na jego matkę, aby towarzyszyła synowi podczas lekcji oraz zastosowania u niego leczenia farmakologicznego, a także złożenia wniosku o wydanie orzeczenia o potrzebie nauczania indywidualnego. Dyrektorowi szkoły zostały wydane zalecenia.

W wyniku kontroli rejonowej poradni psychologiczno-pedagogicznej stwierdzono, że blisko jedna czwarta orzeczeń o potrzebie nauczania indywidualnego została wydana z naruszeniem prawa, tzn. pomimo braku wskazań ze strony lekarza. Dyrektorowi poradni również zostały wydane zalecenia, a kurator oświaty wzmocnił nadzór nad tą placówką.

■ **zapewnienie dzieciom bezpiecznych warunków pobytu w przedszkolu, szkole, a także podczas kolonii i obozów letnich**

Termin: „zapewnienie dzieciom bezpiecznych warunków pobytu w szkole i podczas zajęć organizowanych przez szkołę” jest pojęciem bardzo szerokim. Odnosi się zarówno do bezpieczeństwa fizycznego, jak i emocjonalnego dzieci. Za jego realizację w każdym zakresie jest odpowiedzialny dyrektor placówki. W 2017 r. – podobnie jak w latach ubiegłych – Rzecznik Praw Dziecka otrzymywał skargi na niewłaściwie zorganizowaną pracę szkoły, skutkującą zagrożeniem bezpieczeństwa dzieci.

Jedną z kategorii spraw w tym zakresie były skargi kierowane do Rzecznika z powodu niedostatecznego wsparcia udzielanego dzieciom z chorobami przewlekłymi.

Przykładem może być sprawa⁵¹⁸ zgłoszona przez rodziców 4-letniego chłopca, cierpiącego na chorobę metaboliczną – fenyloketonurię. Rodzice poinformowali przedszkole o konieczności stosowania diety niskofenyloalaninowej i regularnego podawania (3 razy dziennie) leku – preparatu w postaci płynnej. Dyrektor odmówił aplikowania ww. preparatu, informując, że to rodzic powinien podawać dziecku lek, nawet kiedy jest ono w przedszkolu.

Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję, występując do kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli w przedszkolu. Wykazała ona uchybienia w funkcjonowaniu placówki, w tym w zakresie przestrzegania praw dziecka i udzielania pomocy dziecku przewlekle choremu. Dyrektorowi zostały wydane zalecenia.

W wyniku interwencji dyrektor zobowiązał się do podjęcia działań, które pozwolą na uniknięcie w przyszłości przykrych sytuacji zarówno dla dziecka, jak i jego rodziców oraz ustalenia formy stałej współpracy z rodzicami. W przedszkolu zostały podjęte działania w kierunku wdrożenia procedury w zakresie podawania dziecku leku.

Kolejnym przykładem z tej kategorii może być sprawa 5-letniej dziewczynki, chorującej na cukrzycę typu 1, której rodzice zgłosili⁵¹⁹ problem dotyczący odmowy pracowników przedszkola w zakresie obsługi osobistej pompy insulinowej i oznaczania poziomu cukru glukometrem. W związku z powyższym Rzecznik wystąpił do kuratora oświaty o sprawdzenie, jak dyrektor zapewnia bezpieczne warunki pobytu i opieki nad dzieckiem oraz jakie działania w kontekście zabezpieczenia potrzeb dziecka z chorobą przewlekłą podjął. Jednocześnie interweniował w organie prowadzącym przedszkole. W odpowiedzi został powiadomiony, że w przedszkolu nie opracowano procedur postępowania z dzieckiem przewlekle chorym oraz że dyrektor nie zorganizował szkolenia dla nauczycieli i pracowników niepedagogicznych na temat postępowania z dzieckiem chorym na cukrzycę, pomimo otrzymania od jednego ze stowarzyszeń, które zajmują się pomocą dla dzieci i młodzieży z cukrzycą propozycji bezpłatnego szkolenia. O przeprowadzenie takiego szkolenia zabiegał u dyrektora również rodzic. Dyrektor swoją odmowę tłumaczył tym, że podobne szkolenie odbyło się w minionym roku szkolnym. Tymczasem ustalono, że od września 2017 r. w przedszkolu zostali zatrudnieni nowi nauczyciele, w tym do grupy, do której uczęszczała dziewczynka z cukrzycą.

⁵¹⁸ ZEW.441.686.2017.MP

⁵¹⁹ ZEW.441.1267.2017.MP

W celu zintensyfikowania i przyspieszenia czynności wyjaśniających Rzecznik podjął współpracę z kuratorem oświaty. W rezultacie nastąpiła zmiana w postawie dyrektora przedszkola, który podjął rozmowy z rodzicami dziewczynki, a następnie zorganizował stosowne szkolenie dla wszystkich pracowników. Po tym instruktażu nauczyciele wyrazili zgodę na nadzorowanie podawania insuliny i zawarto stosowną umowę.

Do Rzecznika zwrócili się⁵²⁰ także rodzice w sprawie przedstawionych im podczas zebrania organizacyjnego zasad opieki nad ich dziećmi w nowo tworzonego punkcie przedszkolnym, które miały obowiązywać od września 2017 r. Rodzice zostali poinformowani, że: „żadnych leków nie podajemy w przedszkolu”. Postępowanie takie było niezgodne m.in. ze stanowiskiem opublikowanym na stronie Ministerstwa Zdrowia⁵²¹ w sprawie możliwości podawania leków dzieciom przez nauczycieli w szkole i przedszkolu, które brzmi: „Jeśli uczeń z chorobą przewlekłą musi przyjmować leki podczas pobytu w szkole, rodzice dziecka (przed przyjęciem go do placówki) zobowiązani są do poinformowania: na jaką chorobę dziecko choruje; jakie leki zażywa (nazwa leku, sposób dawkowania). Konieczne jest również przekazanie pielęgniarce zlecenia lekarskiego oraz pisemnego upoważnienia do podawania dziecku leków (dotyczy to także uczniów pełnoletnich). Gdy w czasie nieobecności pielęgniarki w placówce oświatowej trzeba podać dziecku lek lub wykonać inne czynności (np. skontrolować poziom cukru we krwi u dziecka chorego na cukrzycę; podać lek drogą wziewną dziecku choremu na astmę), czynności te mogą być wykonane przez inne osoby (w tym: dziecko, rodziców, nauczyciela), jeżeli odbyły one przeszkolenie w tym zakresie. Osoby przyjmujące to zadanie muszą wyrazić na to zgodę. Wykształcenie medyczne nie jest koniecznym wymogiem. Przekazywanie przez rodziców uprawnień do wykonywania czynności związanych z opieką nad dzieckiem oraz zgoda pracownika szkoły i zobowiązanie do sprawowania opieki powinny mieć formę umowy (ustnej lub pisemnej) między rodzicami dziecka przewlekle chorego a pracownikiem szkoły.”

Ponadto nauczycielka przekazała rodzicom (cyt.): „nie kroimy dzieciom kotletów na małe kawałki(...); nie będzie herbaty ani picia dla dzieci(...); najlepiej, gdyby dzieci same nalewały sobie herbatę z termosu (który przyniosą z domu) i kroili kotlety nożem”. Rodzic słusznie zauważył, że rozumie, że dzieci powinny być samodzielne, lecz w przypadku trzylatków uznał tę zasadę za nadmierne wymaganie. Podczas zebrania wspomniano również,

⁵²⁰ ZEW.441.1188.2017.ES

⁵²¹ <http://www.mz.gov.pl/zdrowie-i-profilaktyka/zdrowie-matki-i-dziecka/zdrowie-ucznia/uczen-przewlekle-chory-w-szkole/stanowisko-w-sprawie-mozliwosci-podawania-lekow-dzieciom-przez-nauczycieli-w-szkole-i-przedszkolu/> oraz <http://www2.mz.gov.pl/wwwmz/index?mr=m7&ms=611&ml=pl&mi=611&mx=0&mt=&my=604&ma=016761>

że jeśli dziecko zabrudzi bieliznę, to nauczycielka nie przebierze go, a jedynie powiadomi o tym fakcie rodzica, który będzie musiał przyjechać i zmienić dziecku ubranie. Powyżej przytoczone zasady nie gwarantowały małym dzieciom bezpieczeństwa oraz właściwej opieki i higieny w przedszkolu. Rzecznik zwrócił się z interwencją do kuratora oświaty, wnosząc o zbadanie opisanej sytuacji w trybie nadzoru pedagogicznego. Problem przedstawił również wójtowi gminy (jako organowi prowadzącemu placówkę), z wnioskiem o podjęcie stosownych działań.

Wójt gminy zwrócił się w tej sprawie do przewodniczącej stowarzyszenia, które miało prowadzić punkt przedszkolny. Czynności wyjaśniające przeprowadził również kurator oświaty. Z działań podjętych przez obydwie organy wynika, że nauczycielka udzieliła rodzicom informacji, do których nie została upoważniona przez dyrektora punktu przedszkolnego. Dyrektor nie został wcześniej zapoznany z treścią ulotki przekazanej rodzicom, w związku z czym nie miał możliwości wyeliminowania błędnych informacji. Nauczycielka została ukarana karą porządkową.

Kolejną kategorią spraw zgłaszanych Rzecznikowi z zakresu niedostatecznego zapewniania bezpieczeństwa dzieciom były wypadki na terenie szkoły oraz podczas zajęć organizowanych przez szkołę poza jej terenem.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się⁵²² matka 9-letniego ucznia szkoły podstawowej, który podczas zajęć wychowania fizycznego w sali gimnastycznej na terenie szkoły doznał silnego urazu głowy. Rzecznik wystąpił do dyrektora szkoły o wyjaśnienia oraz o przekazanie dokumentacji sporządzonej sprawie. Analiza odpowiedzi dyrektora oraz udostępnionych dokumentów wykazała, że mogło dojść do naruszenia praw i dobra dziecka, dlatego Rzecznik zwrócił się do właściwego miejscowo kuratora oświaty o zbadanie, czy dyrektor szkoły prawidłowo realizował swoje obowiązki w zakresie zapewnienia opieki i bezpieczeństwa uczniom, a także o rozważenie przekazania sprawy do wyjaśnienia rzecznikowi dyscyplinarnemu dla nauczycieli przy właściwym wojewodzie.

W odpowiedzi kurator oświaty poinformował Rzecznika o wynikach kontroli przeprowadzonej w szkole. Stwierdzono m.in. że nauczyciel wychowania fizycznego pozostawił uczniów bez opieki w sali gimnastycznej oraz nie sprowadził fachowej pomocy medycznej. Nie powiadomił także o zdarzeniu rodziców chłopca ani odpowiednich instytucji wskazanych w § 41 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach

⁵²² ZEW.441.653.2017.KD

i placówkach⁵²³, tj. organu prowadzącego szkołę, rady rodziców, społecznego inspektora pracy, pracownika służby bezpieczeństwa i higieny pracy. Stwierdzono także, że protokół powypadkowy został sporządzony w sposób nieprawidłowy.

Dyrektorowi szkoły zostały wydane zalecenia, a w stosunku do nauczyciela wychowania fizycznego złożono wniosek o wszczęcie postępowania wyjaśniającego w trybie postępowania dyscyplinarnego nauczycieli.

Do Rzecznika Praw Dziecka zgłosił się⁵²⁴ też ojciec 11-letniego ucznia szkoły podstawowej, tragicznie zmarłego w wyniku wypadku komunikacyjnego. Do zdarzenia doszło podczas drogi powrotnej z zajęć wychowania fizycznego organizowanych poza terenem szkoły – na pływalni.

Ojciec zwrócił się o zbadanie, czy w przedmiotowej sprawie doszło do naruszenia praw dziecka przez dyrektora szkoły odpowiedzialnego za bezpieczeństwo uczniów podczas zajęć. Rzecznik podjął działania wyjaśniające, w tym zwrócił się do właściwego miejscowo kuratora oświaty o informacje na temat podjętych czynności.

Kontrola przeprowadzona przez kuratora oświaty wykazała, że podczas przemieszczania się na zajęcia i z powrotem dzieci nie były pilnowane przez nauczycieli. Szkoła powoływała się w tym zakresie na podpisane przez rodziców oświadczenia o wyrażeniu zgody na samodzielne pokonywanie drogi na pływalnię i z powrotem, pomimo że obowiązek opieki, zgodnie z przepisami, z mocy prawa spoczywa na dyrektorze szkoły i nauczycielach. Pomimo powyższej deklaracji, nad bezpieczeństwem przemieszczania się uczniów miał czuwać wyznaczony pracownik niepedagogiczny. Nauczyciele wychowania fizycznego (w tym również dyrektor szkoły) udawali się na zajęcia we własnym zakresie, nie sprawując w tym czasie opieki nad uczniami. Ustalono, że opieka pracownika niepedagogicznego była niezgodna z przepisami prawa oświatowego, jak również z prawem szkolnym, które nie przewidywało powierzania takiej funkcji osobom niebędącym nauczycielami. Ponadto opieka ta była iluzoryczna, nikt nie kontrolował wykonywania tego obowiązku przez pracowników, a dzieci często przemieszczały się z terenu szkoły do krytej pływalni niepilnowane przez osoby dorosłe. W dniu tragicznego wypadku również nikt ich nie odprowadzał.

W protokole kontroli przeprowadzonej przez kuratora oświaty stwierdzono, że szkoła nie zapewniła bezpiecznej organizacji zajęć wychowania fizycznego odbywających się poza jej terenem, co potwierdzają zalecenia wydane jej dyrektorowi. Kurator oświaty

⁵²³ Dz. U. z 2003 r. poz. 69, z późn. zm.

⁵²⁴ ZEW.441.781.2017.KD

jednoznacznie wskazał, że obowiązkiem dyrektora było zapewnienie uczniom opieki podczas tych zajęć oraz w trakcie przemieszczania się na pływalińnię i drodze powrotnej.

Swojego stanowiska w tym zakresie kurator oświaty nie podtrzymał jednak w późniejszej korespondencji z ojcem nieżyjącego chłopca, poddając w wątpliwość zasadność przypisywania dyrektorowi odpowiedzialności za bezpieczeństwo dzieci w trakcie drogi powrotnej z basenu.

Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Ministra Edukacji Narodowej o przekazanie jednoznacznej opinii w zakresie obowiązków dyrektora. W odpowiedzi resort edukacji wskazał na brak możliwości jednoznacznego rozstrzygnięcia tej kwestii z uwagi na lakoniczność treści oświadczeń rodziców.

Podjęmując działania w tej sprawie, Rzecznik dwukrotnie zwracał się również do organu prowadzącego szkołę o zawieszenie jej dyrektora, z uwagi na treść przepisu art. 85t. ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, nakazującego podjęcie takiej decyzji z uwagi na naruszenie dobra dziecka. Organ prowadzący dwukrotnie odmówił podjęcia takiej decyzji. Ostatecznie dyrektor sam złożył rezygnację ze stanowiska.

Rzecznik monitorował również postępowanie karne prowadzone w sprawie. Zostało ono umorzone. Pokrzywdzeni (matka i ojciec nieżyjącego chłopca) złożyli zażalenie na postanowienie o umorzeniu postępowania. Rzecznik również przekazał do sądu rejonowego rozpatrującego zażalenie swoje stanowisko w sprawie, w którym wskazał na przedwczesność decyzji kończącej postępowanie. Podniósł także, że nie zostały wykonane wszystkie czynności służące wyjaśnieniu tej sprawy. Sąd utrzymał w mocy postanowienie prokuratora rejonowego.

Wobec takiego rozstrzygnięcia Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się więc do Prokuratora Generalnego o zbadanie sprawy w trybie zwierzchniego nadzoru służbowego i rozważenie możliwości podjęcia postępowania na nowo. Prokurator Krajowy nie przychylił się do tego wniosku. Wobec tego Rzecznik rozważa możliwość wniesienia kasacji w tej sprawie. Monitoruje również postępowanie dyscyplinarne prowadzone wobec dyrektora szkoły, do której uczęszczał chłopiec.

W trosce o bezpieczeństwo dzieci przebywających na koloniach i obozach Rzecznik Praw Dziecka co roku podejmuje kontrole miejsc wypoczynku dzieci i młodzieży. W 2017 roku skontrolował 272 kolonii i obozów. Szczegółowe wnioski sformułowane w ich wyniku przedstawione zostały w rozdziale: Działalność kontrolna Rzecznika Praw Dziecka.

W związku z niewłaściwą organizacją wypoczynku dzieci i młodzieży indywidualne prośby o interwencję zgłaszali też rodzice.

Przykładową sprawą⁵²⁵ z tej kategorii może być problem, z którym zwróciła się matka chłopca, który podczas zorganizowanego wypoczynku letniego uległ wypadkowi. Dziecko doznało ciężkich obrażeń ciała (m.in. złamania kości biodrowej). Wypadek mógł też stanowić zagrożenie dla jego życia (wypadł z okna). Do zdarzenia doszło w okolicznościach wskazujących na brak opieki ze strony opiekunów (uczestnikami wyjazdu były dzieci w wieku 7–10 lat). Chłopiec przechodził długie i kosztowne leczenie oraz rehabilitację.

Powyższe zdarzenie matka zgłosiła policji, a także zwróciła się o wypłatę świadczenia z polisy odpowiedzialności cywilnej do ubezpieczyciela organizatora wypoczynku. Organ prowadzący postępowanie karne ostatecznie jednak je umorzył, a ubezpieczyciel odmówił wypłaty odszkodowania.

Rzecznik Praw Dziecka podjął czynności wyjaśniające, w których wyniku ustalono, że organizator wypoczynku, pomimo ciążącego na nim obowiązku wynikającego z przepisów prawa w tym zakresie, nie zgłosił go do bazy prowadzonej przez właściwego kuratora oświaty. Rzecznik zwrócił się również o przekazanie akt sprawy do prokuratora, który prowadził wskazane postępowanie. Ich analiza wykazała, że decyzja o jego umorzeniu była przedwczesna i nieuzasadniona.

W związku z powyższym Rzecznik przekazał sprawę do zbadania – w trybie zwierzchniego nadzoru służbowego – właściwemu prokuratorowi okręgowemu, wskazując na zaniechania i uchybienia w postępowaniu. W wyniku decyzji prokuratora okręgowego sprawa została podjęta na nowo i obecnie prowadzone są w niej dalsze czynności.

Sprawę odmowy wypłaty odszkodowania Rzecznik Praw Dziecka przekazał Rzecznikowi Finansowemu z wnioskiem o dokonanie analizy sprawy. W wyniku tych działań na ręce matki poszkodowanego dziecka wypłacono należne odszkodowanie.

Kolejną kategorię stanowiły sprawy dotyczące zagrożonego bezpieczeństwa dzieci w związku z niezapewnianiem uczniom właściwej opieki podczas przerw międzylekcyjnych.

Przykładem interwencji Rzecznika w takiej sprawie⁵²⁶ może być zgłoszenie dotyczące nauczyciela muzyki, który – nie mogąc poradzić sobie z zachowaniem dziecka podczas przerwy (chłopiec popychał inne dzieci) – zwrócił się do jednego z uczniów klas starszych, aby ten „wtłukł mu tak, żeby nikt nie widział”. Później nauczyciel twierdził, że słowa te wypowiedział w żartach (do pobicia nie doszło). Rodzice poprosili Rzecznika Praw Dziecka o interwencję w sprawie.

⁵²⁵ ZEW.441.1415.2016.KD

⁵²⁶ ZEW.441.2022.2017.AB

Rzecznik wystąpił o wyjaśnienia do dyrektora szkoły, a także zwrócił się o zbadanie sprawy do właściwego kuratora oświaty jako organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad działalnością szkół.

Dyrektor szkoły, po dokonaniu analizy opisywanego przez rodziców zdarzenia oraz wyjaśnień uzyskanych od świadków zdarzenia, wydał decyzję o wymierzeniu nauczycielowi kary porządkowej.

Na skutek podjętej interwencji zorganizowano spotkanie rodziców tego dziecka z nauczycielem, który dopuścił się nadużycia. Rodzice wyjaśnili nauczycielowi powody, dla których ich syn sprawia trudności wychowawcze (chłopiec jest dzieckiem adoptowanym, ma trudności w relacjach społecznych) oraz wyrazili swoje oczekiwania w kwestii zapewnienia mu bezpieczeństwa w szkole. Nauczyciel przyznał się do błędu, wyraził swój żal oraz przeprosił dziecko oraz jego rodziców. Efektem przeprowadzonego spotkania było porozumienie stron oraz ustalenie zasad współpracy między rodzicami a nauczycielem.

Rodzice, po spotkaniu z nauczycielem, przekazali synowi komunikat, że jest w szkole bezpieczny, a nauczyciel nie jest wrogo do niego nastawiony, ale też że oczekują od niego właściwego zachowania podczas przerw.

Dyrektor szkoły poinformował Rzecznika, że szkoła dokłada wszelkich starań, aby takie sytuacje nie miały miejsca. Podjął działania mające na celu podniesienie umiejętności wychowawczych nauczyciela muzyki, właściwego motywowania uczniów do pracy oraz udzielania uczniom wsparcia w przypadku sytuacji konfliktowych. Zobowiązał się również do zaplanowania w drugim półroczu roku szkolnego cyklu zajęć warsztatowych dla klasy, w której uczy się wspomniany chłopiec, w celu rozwijania kompetencji emocjonalnych i społecznych uczniów. Kurator oświaty uznał działania dyrektora szkoły za wystarczające w sprawie i nie wydał zaleceń.

Kolejna sprawa dotyczyła ucznia klasy VII szkoły podstawowej, posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego (Zespół Aspergera, autyzm), który został pobity przez rówieśników na boisku szkolnym. Rodzice w zgłoszeniu⁵²⁷ podnieśli, że w czasie zdarzenia (podczas przerwy) na terenie boiska nie było nauczyciela pełniącego dyżur. Po zdarzeniu – na wniosek rodziców – w szkole odbyło się spotkanie z udziałem dyrektora, wychowawcy, nauczyciela wspomagającego, pedagoga i psychologa. Rodzice przekazali, że rozmowa koncentrowała się głównie wokół zachowania ich syna. Pracownicy szkoły podkreślali, że jest niegrzeczny, zaczepia dzieci i używa wulgaryzmów.

⁵²⁷ ZEW.441.1716.2017.ES

Rzecznik, po przeanalizowaniu okoliczności sprawy, wystąpił z interwencją do właściwego kuratora oświaty, wnosząc o przeprowadzenie kontroli. Pracownicy nadzoru pedagogicznego zbadali szczegółowo przebieg zdarzenia oraz sposób udzielania chłopcu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Stwierdzono uchybienia w realizacji zadań przez szkołę, polegające m.in.: na niedostosowaniu indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego do obowiązujących przepisów, niezapewnieniu uczniom wymaganej opieki podczas przerw międzylekcyjnych, niezapewnieniu dziecku dodatkowej opieki w czasie przerw (z uwagi na jego potrzeby wynikające ze sposobu funkcjonowania), niepodjęciu adekwatnych do charakteru zdarzenia działań profilaktyczno-wychowawczych. Dyrektorowi szkoły zostały wydane zalecenia. Rzecznik monitoruje ich realizację.

Kolejną grupę spraw z zakresu braku właściwego zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa stanowiły interwencje dotyczące organizacji zajęć w świetlicach szkolnych.

Do Rzecznika zwrócił się⁵²⁸ ojciec 5-letniej dziewczynki uczęszczającej do oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej. Poinformował, że podczas pobytu w świetlicy dziewczynka została przewrócona na ziemię przez jednego z kolegów – ucznia klasy I, który dotykał jej sfery intymnej, głośno przy tym się śmiejąc. Rzecznik podjął interwencję u dyrektora szkoły oraz zwrócił się do właściwego kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli w zakresie zapewniania uczniom bezpieczeństwa podczas pobytu w szkole, organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej – w tym diagnozowania potrzeb uczniów.

Kontrola nie wykazała nieprawidłowości. Stwierdzono natomiast, że chłopiec jest w trakcie pogłębionej diagnozy. W związku z tym faktem Rzecznik podjął decyzję o dalszym monitorowaniu sytuacji dzieci. Rzecznik został poinformowany, że dziewczynka – od czasu zdarzenia – była pod stałą obserwacją psychologa szkolnego (nie odnotowano negatywnych zmian w jej funkcjonowaniu). Nie miały też miejsca inne trudne sytuacje między ww. dziećmi. Chłopiec został zdiagnozowany przez specjalistów poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz neurologa, co poskutkowało wydaniem mu orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na stwierdzony Zespół Aspergera. Szkoła, we współpracy z pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznej, opracowała dla niego indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny. Zgodnie z zaleceniami wynikającymi z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego dziecku przydzielono nauczyciela wspomagającego, który jest obecny w klasie podczas wszystkich zajęć. Jednocześnie w celu wspierania rozwoju społecznego chłopca systematycznie uczestniczy on w zajęciach z psychologiem szkolnym,

⁵²⁸ ZEW.441.304.2016.ES

w zajęciach terapeutycznych oraz treningu umiejętności społecznych na terenie poradni psychologiczno-pedagogicznej. Jego zachowanie jest także na bieżąco monitorowane przez pedagoga szkolnego. W wyniku wdrożenia różnych form i metod pracy wychowawczej nastąpiła poprawa w funkcjonowaniu dziecka na terenie szkoły. Szkolni specjaliści pomagają mu w rozładowaniu trudnych dla niego emocji, dzięki czemu ataki złości, agresji czy buntu zdarzają się coraz rzadziej.

W kolejnej sprawie⁵²⁹ Rzecznik Praw Dziecka podejmował czynności monitorujące postępowanie poszczególnych organów zobowiązanych do reakcji na naruszenie praw lub dobra dziecka. Zgodnie z przepisami prawa Rzecznik został poinformowany o wszczęciu postępowania wyjaśniającego wobec nauczyciela, wychowawcy świetlicy szkolnej, obwinionego o dwukrotne uszkodzenie ciała oraz dwukrotne naruszenie nietykalności cielesnej uczniów. Rzecznik dyscyplinarny dodatkowo zarzucił obwinionemu nauczycielowi, że nierzetelnie realizował zadania związane z powierzonym stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły – wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom. Niewłaściwe zachowanie w stosunku do dzieci, między innymi stosowanie przemocy wobec uczniów, wywoływało u nich niepokój, ustawiczny lęk, napięcie, strach i poczucie zagrożenia niepozwalające na prawidłowe funkcjonowanie w świetlicy szkolnej. Dyrektor szkoły zawiesił nauczyciela w pełnieniu obowiązków. Nadto prokurator wydał postanowienie o zastosowaniu wobec nauczyciela dozoru policji oraz zakazu zbliżania się i kontaktowania z pokrzywdzonymi. Postępowanie wyjaśniające zostało zakończone skierowaniem przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego. Komisja dyscyplinarna uznała nauczyciela winnego wszystkich zarzucanych mu czynów. Biorąc pod uwagę stopień winy oraz szkodliwość społeczną czynu, wymierzyła mu karę zwolnienia z pracy.

Kolejną grupę spraw stanowiły interwencje dotyczące niezapewnienia dzieciom poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego.

Za przykład może posłużyć sprawa⁵³⁰, w której w jednej ze szkół podstawowych w niewłaściwy sposób przeprowadzono ankietę o pracy nauczycieli. Pomimo że ankieta była anonimowa, to jedna z nauczycielek zażądała ujawnienia autora konkretnej opinii na jej temat. Uczniowie odmówili. Następnie przez dwie godziny lekcyjne, w obecności wychowawców klas, trwały próby identyfikacji tego dziecka. Autora nie ustalono, a dzieci

⁵²⁹ ZEW.441.13.2017.AP, ZEW.441.34.2017.AP

⁵³⁰ ZEW.441.112.2017.AP

musiały zostać w szkole po lekcjach i wypełnić ankietę drugi raz – bez wskazywania kłopotliwych informacji.

W następstwie tego zgłoszenia Rzecznik wystąpił z interwencją do kuratora oświaty. Z pozyskanych wyjaśnień wynikało, że ankieta rzeczywiście została przeprowadzona, a dyrektor szkoły pozwolił na spotkanie wymienionej w ankiecie nauczycielki z dziećmi w celu wyjaśnienia kierowanych wobec niej zarzutów.

Z uwagi na to, że kurator oświaty nie zajął stanowiska w sprawie, Rzecznik ponownie wystąpił do organu nadzoru pedagogicznego o wyjaśnienia. W odpowiedzi kurator poinformował, że dyrektor, nadzorując sposób wykonywania zadań przez nauczycieli, powinien mieć na uwadze dobro dziecka oraz właściwy sposób przekazywania informacji i komunikowania się w szkole. Zbierając opinie o relacjach uczeń–nauczyciel, powinno się pamiętać, aby dokonać tego z należytą starannością i delikatnością, z uwzględnieniem wrażliwości uczniów oraz troską o ich poczucie bezpieczeństwa. W badanej sprawie zabrakło refleksji ze strony dyrektora, który nie powinien zezwolić na konfrontację uczniów z nauczycielem. W efekcie podjętych działań kurator wystąpił o objęcie nauczycieli szczególnym nadzorem pedagogicznym oraz wspieranie uczniów w możliwości aktywnego uczestnictwa w życiu szkoły z poszanowaniem ich praw.

W podobnej sprawie⁵³¹ zwrócili się do Rzecznika Praw Dziecka uczniowie innej szkoły podstawowej. Z przekazanej przez nich informacji wynikało, że jedna z nauczycielek przeprowadziła wśród nich ankietę dotyczącą innych nauczycieli. Dzieci nie chciały jej wypełniać. Ostatecznie zrobiły to ze strachu przed nauczycielką oraz z obawy o swoje oceny. Ponadto uczniowie poinformowali, że z klasy, w której naucza wspomniana wyżej nauczycielka, odeszło już troje dzieci.

Rzecznik wystąpił do dyrektora szkoły o udzielenie wyjaśnień. Dyrektor potwierdził, że uczniowie szkoły obawiają się nauczycielki, co zostało zauważone i udzielono im pomocy psychologicznej. Zaprzeczył jednak, że taka ankieta została przeprowadzona. Z uwagi na bezpieczeństwo dzieci Rzecznik wystąpił do kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli. Kontrola wykazała liczne nieprawidłowości w zakresie zapewniania bezpieczeństwa psychicznego uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę. Dyrektor szkoły otrzymał zalecenia, które zostały zrealizowane.

⁵³¹ ZEW.441.1603.2017.AP

■ ubezpieczenia w szkole

Na początku roku szkolnego 2017/2018 do Rzecznika Praw Dziecka zwracali się rodzice skarżący się na nieuprawnione działania szkoły w celu przymuszenia ich do wykupienia w szkole polisy ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków.

Przykładem może być skarga⁵³² ojca jednego z uczniów szkoły podstawowej. Z przekazanych informacji wynikało, że pomimo iż ww. ubezpieczenie jest dobrowolne, rodzice byli zachęcani do jego wykupowania, a w przypadku rezygnacji z polisy wymagano od nich podpisania oświadczenia, że w sytuacji, gdy ich dziecko ulegnie wypadkowi, nie będą rościli praw do odszkodowania ze strony szkoły.

Rzecznik udzielił skarżącemu wyjaśnień, że działanie takie jest niezgodne z prawem. Kwestie obowiązkowości ubezpieczenia w Polsce reguluje ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych⁵³³. Ponadto zgodnie ze stanowiskiem⁵³⁴ Ministerstwa Edukacji Narodowej umowa ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków dzieci i młodzieży na terenie szkoły, jak również w przypadku organizowania imprez i wycieczek szkolnych w kraju, jest dobrowolna i zawierana jedynie z woli rodziców. Niezależnie od ich decyzji w tej sprawie na dyrektorze szkoły spoczywa obowiązek zapewnienia dzieciom bezpiecznych warunków pobytu w szkole i podczas zajęć organizowanych przez szkołę poza jej terenem. Rzecznik poinformował też zgłaszającego, że temat ubezpieczeń szkolnych został dokładnie omówiony w raporcie Rzecznika Finansowego z czerwca 2017: Ubezpieczenia szkolne.

■ nierówne traktowanie i dyskryminacja dzieci

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się⁵³⁵ matka ucznia, informując, że w zespole szkół od 2015 r. dochodzi do przemocy rówieśniczej wobec jej syna (bicie, popychanie, kopanie, chowanie i niszczenie rzeczy, przemoc werbalna, izolowanie od grupy rówieśniczej). Zdaniem skarżącej przemoc stosowana wobec chłopca jest formą dyskryminacji na tle narodowościowym. Uczeń jest cudzoziemcem pochodzenia czeczeńskiego. Matka podkreślała, że jej syn nie jest akceptowany przez rówieśników ze względu na kraj pochodzenia i religię (islam). Z informacji rodzica wynikało również, że w kraju ojczystym chłopiec doświadczył traumatycznych zdarzeń i był pod opieką lekarza psychiatry, o czym

⁵³² ZEW.441.1385.2016.AP

⁵³³ Dz. U. z 2016 r. poz. 2060, z późn. zm.

⁵³⁴ https://men.gov.pl/wpcontent/uploads/2014/09/list_ubezpieczenia.pdf

⁵³⁵ ZEW.441.156.2107.KD, ZEW.43.2.2017.KD

szkoła była powiadomiona. Fakt ten wskazywał na szczególną potrzebę wsparcia dziecka i ochrony go ze strony szkoły. Tymczasem matka twierdziła, że szkoła nie tylko nie zapewnia mu bezpieczeństwa, ale również dopuszcza się działań dyskryminujących w postaci nierespektowania woli matki w kwestii diety chłopca, tj. podawania mu wieprzowiny w stołówce szkolnej.

Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony sytuacją dzieci we wskazanym zespole szkół, podjął decyzję o przeprowadzeniu kontroli w zakresie przestrzegania praw dziecka w tej placówce.

Kontrola wykazała, że w szkole występuje zjawisko przemocy o dużym natężeniu. Nauczyciele mieli problem z adekwatnym reagowaniem na przypadki stosowania przemocy rówieśniczej. Stwierdzono również brak działań nastawionych na kształtowanie umiejętności radzenia sobie z trudnymi emocjami czy też rozwiązywania konfliktów bez użycia przemocy.

Sytuacja syna skarżącej na tle problemów szkoły okazała się rzeczywiście trudna. Wrażliwy chłopiec, po traumatycznych przejściach, zamknięty w sobie, odmienny kulturowo i fizycznie stanowił łatwy obiekt przemocy fizycznej i psychicznej ze strony innych uczniów. W dokumentacji szkolnej brak było informacji na temat prób pomocy uczniowi z udziałem psychologa lub pedagoga szkolnego. Nie przedstawiono również dokumentów potwierdzających współpracę szkoły z matką ucznia.

Rzecznik sformułował wnioski i uwagi dla dyrektora w zakresie niezbędnych działań zmierzających do zaprzestania naruszania praw i dobra dziecka. Informacja o wynikach kontroli przeprowadzonej przez Rzecznika została również przekazana organowi prowadzącemu szkołę oraz właściwemu miejscowo kuratorowi oświaty, który monitoruje realizację uwag i wniosków Rzecznika, a także objął ww. szkołę wzmocnionym nadzorem pedagogicznym. Więcej na ten temat w rozdziale: Działalność kontrolna.

Kolejnym przykładem z tej kategorii może być sprawa⁵³⁶ zgłoszona przez rodziców ucznia jednej ze szkół podstawowych. Skarżący poinformowali Rzecznika, że ich dziecko doznaje nierównego traktowania w szkole, ponieważ nie opłacają oni składki na radę rodziców. Brak wpłaty spowodował, że dziecko nie otrzymało nagrody książkowej na koniec roku szkolnego.

Rzecznik podjął działania interwencyjne z udziałem właściwego kuratora oświaty. W wyniku przeprowadzonej kontroli doraźnej w zakresie Respektowania w szkole praw ucznia, w kontekście równego traktowania kurator oświaty stwierdził, że: „Bardzo przykra i niedopuszczalna sytuacja dziecka (brak nagrody) była efektem ustaleń, jakie podjął Zarząd

⁵³⁶ ZEW.441.1059.2017.EM

Rady Rodziców tej Szkoły”. Dyrektor szkoły otrzymał zalecenie bezwzględne przestrzegania przepisu o dobrowolności wpłat na konto rady rodziców. Jednocześnie wskazano też, że każda forma nacisku (w tym ponaglanie), wywieranego na rodzicach, jest bezprawna. Kolejne zalecenie dotyczyło zapewnienia przestrzegania przez szkołę uregulowań statutowych w zakresie zasad współdziałania organów szkoły oraz poprawy efektywności współpracy między podmiotami działającymi na rzecz szkoły i uczniów, w szczególności – dyrektora i rady rodziców. W celu realizacji tego zalecenia wskazano na potrzebę powołania przez dyrektora mediatora do rozwiązywania sporów w tym zakresie. Rzecznik i kurator oświaty monitorowali skuteczność nadzoru pedagogicznego szkoły, sprawowanego przez jej dyrektora. Dyrektor zapewnił, że dołoży wszelkich starań, aby podobna sytuacja więcej się nie powtórzyła, a dziecko, które doznało nierównego traktowania, otrzymało rekompensatę za wyrządzoną mu przykrość (4 września 2017 r. zostało zaproszone do gabinetu dyrektora i w obecności przewodniczącej rady rodziców oraz swojego rodzica otrzymało spóźnioną nagrodę). Dyrektor i przedstawicielka rady rodziców przeprosili za zaistniałą sytuację zarówno ucznia, jak i rodzica. Szkoła podejmuje dalsze działania wspierające dziecko i jego rówieśników w budowaniu właściwych relacji społecznych.

Jeszcze inna sprawa⁵³⁷ została podjęta przez Rzecznika w wyniku zgłoszenia o dyskryminacji dziecka ze względu na jego problemy zdrowotne. Szkoła wymagała od matki sprawowania opieki nad dzieckiem podczas przerw i zajęć edukacyjnych, co – w ocenie rodzica – mogło skutkować stygmatyzacją dziecka i wpływać na powstawanie niewłaściwych relacji rówieśniczych. Chłopiec jest chory na cukrzycę typu pierwszego. Brak odpowiedniego przeszkolenia nauczycieli i pracowników szkoły w zakresie udzielania mu pomocy (pomoc w pomiarze cukru, kontakt telefoniczny z matką w sprawie ustalenia dawki insuliny oraz przypomnienie dziecku o zjedzeniu posiłku) prowadził do niezgodnego z prawem wymagania od matki obecności podczas pobytu dziecka w szkole.

Obowiązkiem dyrektora jest zapewnienie uczniom opieki i stworzenie im warunków do ich harmonijnego rozwoju psychofizycznego. Powinien zatem tak zorganizować środowisko szkolne, by gwarantowało dzieciom bezpieczeństwo, z uwzględnieniem ich indywidualnych potrzeb.

Po analizie wniosku Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się z interwencją do kuratora oświaty, wnosząc o przeprowadzenie kontroli i zbadanie, w jaki sposób dyrektor szkoły, w ramach swoich kompetencji, zapewnia bezpieczeństwo fizyczne i psychiczne uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także, jak – w tej konkretnej sytuacji – realizowana

⁵³⁷ ZEW.441.1345.2017.KD

jest opieka nad uczniem chorym na cukrzycę i jakie rozwiązania zostaną wprowadzone, by zagwarantować mu bezpieczeństwo i równe traktowanie.

W następstwie działań kurator przeprowadził kontrolę, która potwierdziła nieprawidłowości w zakresie uwzględniania przez szkołę specjalnych potrzeb dziecka z cukrzycą, w tym w zakresie zapewnienia mu bezpieczeństwa i opieki. Dyrektorowi szkoły zostały wydane zalecenia. Ich wykonanie zostało zweryfikowane, a nauczyciele zostali przeszkoleni i udzielają dziecku pomocy.

■ realizacja praw ucznia w kontekście oceniania

Niezmiennie od lat do Rzecznika Praw Dziecka wpływają liczne zgłoszenia dotyczące nieprawidłowości w zakresie oceniania – również zachowania. Wśród nich była skarga⁵³⁸ rodzica na stosowanie kar wobec uczennicy klasy V szkoły podstawowej. W następstwie konfliktu, do którego doszło w I półroczu pomiędzy nią a kolegą z innej klasy, dziewczynka miała otrzymać upomnienie na forum klasy. Matka uczennicy odwołała się od kary. Z jej informacji wynikało, że chłopiec sprawiał problemy wychowawcze już od I klasy szkoły podstawowej. Zwracała się do dyrektora o interwencję w związku z jego niewłaściwymi, agresywnymi zachowaniami w stosunku do jej córki. Odbyło się wówczas spotkanie, podczas którego matka chłopca zobowiązała się do podjęcia terapii.

W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka w szkole została przeprowadzona kontrola kuratora oświaty. W jej następstwie stwierdzono, że bezpieczeństwo dziewczynki nie było zagrożone, a dyrektor i pracownicy szkoły podejmowali wiele działań diagnozujących zaistniałe zdarzenia szkolne oraz prowadzili analizę trudnych sytuacji i wzajemnych relacji uczniowskich.

Matka dziewczynki ponownie jednak wystąpiła do Rzecznika, informując o tym, że tym razem z powodu mającego miejsce w I półroczu konfliktu z kolegą córce obniżono roczną ocenę zachowania, pomimo że na pierwsze półrocze ustalono jej wzorową ocenę zachowania, nie zgłaszając rodzicowi żadnych uwag o niewłaściwych zachowaniach dziecka.

Wobec powyższego Rzecznik wniósł o przeprowadzenie kolejnej kontroli przez organ nadzoru pedagogicznego. Jej wyniki potwierdziły, że szkoła nie miała podstaw do obniżenia oceny zachowania uczennicy. Dyrektor otrzymał zalecenia, które zostały zrealizowane, a także przeprosił uczennicę i jej matkę za zaistniałą sytuację.

⁵³⁸ ZEW.441.381.2017.JBR

Kolejna interwencja⁵³⁹ Rzecznika z tej kategorii spraw dotyczyła uczennicy szkoły podstawowej, która od kilku lat doświadczała przemocy ze strony koleżanek z klasy. Z analizy sprawy wynikało, że szkoła nie zapewniała dziecku właściwego wsparcia i pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Jako przykład niewłaściwych działań szkoły rodzic wskazał sytuację ucieczki z lekcji (potraktowanej jako samowolne opuszczenie szkoły), gdy dziewczynka nie była w stanie dalej znosić dokuczania ze strony koleżanek. Zgodnie z informacją przekazaną Rzecznikowi nikt z nauczycieli nie zauważył jej trudnej sytuacji, jak również nikt nie zapobiegł opuszczeniu przez nią budynku. W związku z tym incydem dziewczynka została ukarana obniżoną oceną zachowania. Matka uczennicy poinformowała także, że omawiana sprawa była przedmiotem działań w trybie nadzoru pedagogicznego, ale okazały się one niewystarczające.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do właściwego kuratora oświaty o wyjaśnienia i dokumentację potwierdzającą dotychczasowe działania w tej sprawie.

Z analizy przekazanej dokumentacji wynikało, że w szkole przeprowadzono kontrolę, która jednak nie wykazała nieprawidłowości w działaniach dyrektora, pomimo potwierdzenia stanu faktycznego opisanego przez matkę uczennicy. Zdaniem Rzecznika informacje o okolicznościach opuszczenia terenu szkoły przez dziewczynkę, w szczególności fakt, że nikt z nauczycieli nie zauważył jej trudnej sytuacji, jak również nie zapobiegł opuszczeniu przez nią budynku, powinny zostać ocenione jako niepokojące i skutkować podjęciem działań z zakresu nadzoru pedagogicznego. W dokumentacji kuratora oświaty nie było także informacji, czy pracownicy odpowiedzialni za to zdarzenie ponieśli konsekwencje.

Rzecznik zwrócił się do kuratora oświaty o ponowne zbadanie sprawy i przeprowadzenie kontroli w ww. szkole. Wskazał, że ukaranie dziewczynki w sytuacji nieudzielenia jej pomocy, o którą prosiła, było działaniem niewychowawczym i krzywdzącym niezależnie od tego, że swoim postępowaniem naruszyła ona postanowienia statutu szkoły. Podkreślił również, że dokumenty wewnętrzne nie powinny przerzucać na uczniów odpowiedzialności za konsekwencje braku właściwej organizacji funkcjonowania szkoły. To obowiązkiem dyrektora jest zapewnienie uczniom bezpieczeństwa oraz dopilnowanie, by podczas zajęć nie opuszczali terenu szkoły.

Ponowna kontrola organu nadzoru pedagogicznego wykazała nieprawidłowości. Dyrektor szkoły został zobowiązany do podjęcia określonych działań. Ponadto kurator oświaty poinformował Rzecznika, że uczennicy nie obniżono oceny z zachowania i otrzymała wzorową roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania.

⁵³⁹ ZEW.441.1255.2016.KD

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się⁵⁴⁰ też matka jednego z uczniów szkoły podstawowej, powiadamiając o złożeniu odwołania od decyzji komisji egzaminacyjnej w sprawie niedostatecznej oceny z przyrody w klasyfikacji rocznej syna. Skarżąca zarzuciła szkole niezgodne z obowiązującymi przepisami prawa ustalenie oceny umożliwiającej promocję do klasy programowo wyższej. Wyraziła swoje zastrzeżenia zarówno co do sposobu organizacji egzaminu (m.in. nie było nauczyciela prowadzącego zajęcia tożsame lub pokrewne przedmiotowi, z których egzamin się odbywał), jak i samego jego przebiegu. Syn zgłaszającej jest dzieckiem obcojęzycznym. Do momentu przyjazdu do Polski posługiwał się jedynie językiem kraju swojego pochodzenia. Trauma związana ze zmianą środowiska rodzinnego oraz rówieśniczego, a także kraju zamieszkania na znacznie różniący się pod względem klimatycznym i kulturowym początkowo powodowała u niego niechęć do nauki języka polskiego. Uczeń odbył jednak kursy językowe, dzięki którym posługuje się językiem polskim na poziomie komunikatywnym, co nie oznaczało jednak, jak zaznaczyła zgłaszająca, że jest w stanie bez pomocy tłumacza zrozumieć wszystkie zadawane mu na egzaminie pytania. W czasie egzaminu nie zezwolono matce chłopca na ich tłumaczenie. W części pisemnej egzaminu, z powodu niezrozumienia pytań, wiele z nich chłopiec pozostawił bez odpowiedzi. W części ustnej, której świadkiem była matka dziecka, również nie zezwolono na tłumaczenie, natomiast nauczyciele egzaminujący starali się wyjaśniać chłopcu niezrozumiałe kwestie w bardziej czytelny sposób. Uczeń odpowiedział prawidłowo na wszystkie zadane pytania, z wyjątkiem: „Co należy zrobić w przypadku ukąszenia przez żmiję?”. Na to pytanie chłopiec udzielił odpowiedzi, że należy zdezynfekować ranę, a następnie jak najszybciej udać się do lekarza. Na pytanie dodatkowe: „Co poda lekarz?” uczeń odpowiedział: „Lekarstwo”, co nie usatysfakcjonowało komisji (chodziło o to, żeby użył słowa „surowica”). W odczuciu matki uczeń zaprezentował, iż opanował materiał klasy VI, jednak otrzymał ocenę niedostateczną. Swoją decyzję komisja motywowała niepewnością, czy chłopiec, przez wzgląd na barierę językową i niedojrzałość emocjonalną, poradzi sobie w klasie programowo wyższej. Matka chłopca uznała to rozwiązanie za niesprawiedliwe i krzywdzące dla dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję u dyrektora szkoły, który w odpowiedzi poinformował o pozytywnym załatwieniu sprawy, w efekcie czego chłopiec został promowany do klasy programowo wyższej i może kontynuować naukę z dziećmi, z którymi już się zintegrował.

⁵⁴⁰ ZEW.441.1410.2017.JF

■ stosowanie niewłaściwych metod wychowawczych

Rzecznik Praw Dziecka powziął niepokojącą informację⁵⁴¹ dotyczącą praktyki stosowanej przez wychowawcę klasy IV w jednym z zespołów szkół, polegającej na przekazywaniu dzieciom kartek z ocenami dla rodziców i karania uczniów w przypadku braku zwrotu podpisanych przez rodziców kartek w następnym dniu. Karą nakładaną przez wychowawcę miało być przepisanie sto razy zdania: „Nigdy więcej nie zapomnę wywiązać się ze swoich obowiązków”. W przypadku nieodrobienia tej pracy uczniowie mieli powyższe zdanie napisać kolejne sto razy, a następnie po sto za każdy dzień opóźnienia. Rzecznik został też powiadomiony, że nauczyciel w niewłaściwy sposób komunikuje się z uczniami (krzyczy, jest nadmiernie surowy), a także nie udziela uczniom odpowiedniego wsparcia psychologiczno-pedagogicznego.

W toku podjętych przez Rzecznika Praw Dziecka działań dyrektor szkoły został poinformowany, że opisywane zachowanie nauczyciela jest niezgodne z prawem, zważywszy na fakt, że ustawowy obowiązek informowania rodziców o ocenach dzieci spoczywa na szkole i nie można tego obowiązku przerzucać na uczniów. Dodatkowo charakter zadanej pracy wskazuje na represyjne działania nauczyciela, co w kontekście braku winy po stronie dzieci wiąże się z niekorzystnymi efektami wychowawczymi. Dyrektorowi zwrócono także uwagę na konieczność wzmocnienia nadzoru pedagogicznego nad pracą wychowawczą nauczyciela – zarówno w kontekście opisanego powyżej zdarzenia, jak i możliwości podejmowania przez niego innych niefortunnnych interwencji wychowawczych.

Jednocześnie Rzecznik zwrócił się do właściwego kuratora oświaty o zbadanie wskazanego problemu. W wyniku kontroli stwierdzono naruszenie praw ucznia poprzez udzielanie kar niezgodnych ze statutem szkoły. Dyrektorowi szkoły wydano zalecenie.

Kurator oświaty poinformował również o działaniach dyrektora, które miały na celu poprawę sytuacji w zakresie stosowanych metod wychowawczych. W tym celu została zwołana specjalna rada pedagogiczna, poświęcona omówieniu praktycznych aspektów realizacji praw dziecka w szkole. Dyrektor szkoły przeprowadził również obserwację pracy wychowawczej opisywanego nauczyciela. Dla uczniów zorganizowano warsztaty na temat praw i obowiązków dzieci oraz dorosłych, mające na celu zaznajomienie dzieci z przysługującymi im prawami oraz obowiązkami w szkole.

Inna sprawa z tej kategorii dotyczyła poniżającego traktowania uczniów przez nauczycielkę zespołu szkół ponadgimnazjalnych. Z przekazanych informacji⁵⁴² wynikało,

⁵⁴¹ ZEW.441.514.2017.KD

⁵⁴² ZEW.441.1592.2016.ES

że obrażała uczniów, „obrzucając ich inwektywami”. Zwracała się do dzieci podniesionym głosem, rzucała w nie kredą. Osoba zgłaszająca podkreśliła, że problem przedstawiano już dyrektorowi szkoły, znają go również pozostali nauczyciele. Niestety sytuacja nie uległa poprawie.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do właściwego kuratora oświaty o podjęcie czynności w trybie nadzoru pedagogicznego w zakresie dotyczącym realizacji zadań przez dyrektora w aspekcie zapewnienia dzieciom bezpiecznych warunków pobytu w szkole oraz przestrzegania praw dziecka i upowszechniania wiedzy o tych prawach. W toku czynności kontrolnych stwierdzono, że podczas zajęć prowadzonych przez ww. nauczycielkę szkoła nie zapewnia uczniom poczucia bezpieczeństwa psychicznego. Wypowiedzi uczniów w ankiecie potwierdziły występowanie przejawów agresji słownej. Z przygotowanych na piśmie informacji wychowawców wynikało również, że uczniowie kilkakrotnie skarżyli się na zachowanie tej nauczycielki. W sprawozdaniu z nadzoru pedagogicznego dyrektora szkoły za ubiegły rok szkolny nie ujęto jednak tematyki bezpieczeństwa psychicznego uczniów i kształtowania właściwych relacji z uczniami, mimo że w szkole pojawiły się omawiane problemy. Wyniki kontroli wskazały także, że dotychczasowe próby podejmowane przez rzecznika praw ucznia nie wpłynęły na poprawę relacji uczniów z nauczycielką.

W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka dyrektor szkoły został zobligowany przez organ nadzoru pedagogicznego do: dokonania oceny pracy nauczyciela; opracowania i wdrożenia w trybie pilnym do realizacji efektywnego systemu poprawy nadzoru pedagogicznego dyrektora szkoły, szczególnie w zakresie zapewnienia uczniom bezpieczeństwa; zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu w szkole.

■ niedostateczny nadzór ze strony dyrektora szkoły

Podjmując działania z zakresu prawa dziecka do nauki, Rzecznik wielokrotnie podkreślał ważną rolę dyrektora szkoły jako organizatora jej pracy i osoby odpowiedzialnej za jej funkcjonowanie. Co roku formułuje też wnioski w tym zakresie w Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka, stanowiących integralną część Informacji o działalności Rzecznika Praw Dziecka. Również w roku objętym niniejszą Informacją do Rzecznika napływały liczne skargi wskazujące na niedostateczny nadzór dyrektorów nad jednostkami systemu oświaty.

Za przykład może posłużyć sprawa⁵⁴³ ochrony praw dziecka w kontekście postępowania nauczyciela matematyki w gimnazjum. Skarżący wskazywali na stosowanie przez niego niewłaściwych metod pracy z dziećmi oraz zbyt rygorystyczne ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczniów.

Mając na względzie przekazane informacje, Rzecznik zwrócił się z interwencją do kuratora oświaty. W toku kontroli wizytatorzy z kuratorium przeprowadzili wśród uczniów anonimową ankietę. Jej wyniki pokazały, że zdecydowana większość gimnazjalistów (ponad 90%) uważała, że nauczyciel zrozumiale tłumaczy nowe zagadnienia, jasno stawia wymagania, chętnie odpowiada na pytania dotyczące tematu, informuje o zasadach oceniania i sprawiedliwie ocenia. Jednocześnie 58% uczniów napisało, że lekcje matematyki są dla nich stresujące. Kurator oświaty wydał dyrektorowi szkoły zalecenia zobowiązujące go do wzmocnienia nadzoru pedagogicznego, w szczególności w zakresie organizacji procesów edukacyjnych w sposób sprzyjający uczeniu się oraz dostosowania wewnętrznych zasad oceniania i przedmiotowych systemów oceniania do obowiązujących przepisów prawa. Dyrektorowi zwrócono również uwagę na potrzebę dokonania analizy kryteriów oceniania z matematyki. Kurator monitorował sposób realizacji wydanych zaleceń.

Następnie w szkole została przeprowadzona kontrola doraźna w zakresie przestrzegania praw dziecka i ucznia oraz zasad oceniania, która wykazała, że szkoła podjęła wiele działań naprawczych i poprawiła tym samym jakość swojej pracy.

W innej sprawie⁵⁴⁴ do Rzecznika wpłynęło pismo uczniów jednego z liceów. Młodzież wyrażała zaniepokojenie faktem, iż drzwi ewakuacyjne znajdujące się w szkole są zamknięte na klucz, co uniemożliwia ich natychmiastowe otwarcie w przypadku pożaru lub innego zagrożenia powodującego konieczność ewakuacji.

W trosce o bezpieczeństwo dzieci Rzecznik wystąpił do miejscowego komendanta państwowej straży pożarnej o zbadanie, czy szkoła prawidłowo wykonuje swoje zadania w zakresie zapewnienia uczniom bezpieczeństwa. Straż pożarna przeprowadziła w szkole czynności kontrolno-rozpoznawcze, które potwierdziły zastrzeżenia uczniów i poskutkowały wszczęciem wobec dyrektora postępowania administracyjnego, w którego efekcie zostały usunięte nieprawidłowości wskazane w trakcie kontroli. Przeprowadzono powtórna kontrolę, która potwierdziła, że przy wyjściach ewakuacyjnych zamontowano kasetki na klucze ewakuacyjne, a miejsca lokalizacji kluczy zostały oznakowane zgodnie z Polską Normą.

⁵⁴³ ZEW.441.1548.2016.EM

⁵⁴⁴ ZEW.441.1518.2017.AB

Dodatkowo personel obiektu sportowego oraz szatni został wyposażony w klucze do drzwi ewakuacyjnych.

Powodem podjęcia przez Rzecznika Praw Dziecka kolejnej interwencji z tej kategorii problemów było zgłoszenie⁵⁴⁵ dotyczące przemocy stosowanej przez nauczycielkę w przedszkolu. Z analizy otrzymanej dokumentacji wynikało, że zasadnym wydaje się nie tylko zbadanie sprawy w zakresie naruszenia prawa dziecka do ochrony przed wszelkimi formami przemocy (w tym celu wszczęto postępowanie dyscyplinarne wobec nauczycielki), ale także w kontekście skuteczności nadzoru pedagogicznego nad pracą tej nauczycielki, pełnionego przez dyrektora przedszkola.

W związku z powyższym Rzecznik wystąpił do właściwego kuratora oświaty o dokonanie oceny jakości nadzoru pedagogicznego pełnionego przez dyrektora, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru dotyczącego bezpieczeństwa dzieci i przestrzegania ich praw.

W wyniku kontroli stwierdzono nieprawidłowości w obszarze wskazanym przez Rzecznika i wydano stosowane zalecenia, w tym dotyczące wzmocnienia nadzoru pedagogicznego w stosunku do nauczycielki w sferze przestrzegania praw dziecka.

Rzecznik monitoruje realizację zaleceń pokontrolnych.

Kolejnym przykładem może być interwencja Rzecznika podjęta na skutek otrzymanej informacji⁵⁴⁶ o wszczęciu postępowania wyjaśniającego wobec nauczycielki, która stosowała kary cielesne wobec dzieci w przedszkolu. Analiza dokumentacji zgromadzonej w sprawie wskazała na zasadność zbadania jakości nadzoru pełnionego przez dyrektora przedszkola. Rzecznik wystąpił o przeprowadzenie takiej kontroli do kuratora oświaty. W uzasadnieniu swojej decyzji wskazał na informacje potwierdzające, że w poprzednich latach dyrektor przedszkola otrzymywał już sygnały świadczące o naruszaniu praw dziecka przez tę nauczycielkę oraz że jedyną czynnością, którą podjął, była rozmowa z nią na temat tych skarg.

Kontrola kuratora oświaty potwierdziła liczne nieprawidłowości w sprawowaniu przez dyrektora nadzoru pedagogicznego. Stwierdzono m.in., że dyrektor nie realizował planowych działań mających na celu kontrolę przestrzegania przez nauczycieli przepisów prawa w zakresie działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz planowych obserwacji zajęć prowadzonych przez nauczycieli. Ponadto w ubiegłym roku szkolnym dyrektor nie opracował wyników sprawowanego przez siebie nadzoru pedagogicznego oraz wniosków z analizy tych wyników.

Sprawa pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka.

⁵⁴⁵ ZEW.441.905.2017.MP

⁵⁴⁶ ZEW.441.489.2017.MP

■ skreślanie z listy uczniów

Przykładem sprawy⁵⁴⁷ z tej kategorii może być zgłoszenie rodziców dotyczące skreślenia ich dziecka z listy uczniów ogólnokształcącej szkoły muzycznej I stopnia. Poinformowali oni, że córka nie otrzymała pomocy psychologiczno-pedagogicznej, stosownie do potrzeb opisanych w opinii psychologiczno-pedagogicznej. Nie została także klasyfikowana na koniec roku szkolnego z przedmiotu głównego, ponieważ z powodu niedyspozycji zdrowotnej w wyznaczonym dniu nie przystąpiła do egzaminu promocyjnego z tego przedmiotu. Rodzice dostarczyli szkole zaświadczenie o stanie zdrowia córki. Rada pedagogiczna nie uwzględniła tego faktu i podjęła decyzję o niepromowaniu dziecka do klasy programowo wyższej. Uczennica została skreślona z listy uczniów.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił z interwencją do dyrektora Centrum Edukacji Artystycznej, wnosząc o podjęcie działań wyjaśniających. Na podstawie przeprowadzonego postępowania stwierdzono, że skreślenie uczennicy z listy uczniów szkoły nastąpiło z naruszeniem ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, w szczególności jej art. 39 ust. 2a. Przepis ten nie zezwala na skreślenie dziecka z listy uczniów realizujących obowiązek szkolny. W wyniku działań organu sprawującego nadzór pedagogiczny dyrektor szkoły uchylił decyzję o skreśleniu dziewczynki z listy uczniów i wyznaczył nowy termin egzaminu promocyjnego. Z dokumentacji nadesłanej przez szkołę wynika, że uczennica otrzymała ocenę dostateczną z egzaminu promocyjnego i uzyskała promocję do klasy programowo wyższej.

W sprawie skreślenia dziecka z listy uczniów do Rzecznika zwróciła⁵⁴⁸ się także matka ucznia zespołu szkół spożywczych. Z przedstawionych informacji wynikało, że powodem takiej decyzji dyrektora miało być stosowanie przez tego ucznia przemocy psychicznej wobec kolegi z klasy. Do trudnych sytuacji miało dochodzić w okresie od października 2016 r. do 24 maja 2017 r., przy czym informacja o występowaniu tego problemu została przekazana matce chłopca dopiero 25 maja 2017 r. Ponadto poskarżyła się ona Rzecznikowi, że przekazano jej niespójne informacje o toku postępowania prowadzonego wobec syna, a także odmówiono jej możliwości zapoznania się z materiałem dowodowym w sprawie i ustosunkowania się do zarzutów stawianych jej synowi. Miało dojść również do naruszenia praw chłopca poprzez uniemożliwienie mu przedstawienia własnej wersji wydarzeń i nakłaniania go do przeproszenia za czyny, do których sprawstwa się nie poczuwał.

⁵⁴⁷ ZEW.441.1235.2017.ES

⁵⁴⁸ ZEW.441.1009.2017.KD

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił o wyjaśnienia do dyrektora szkoły, który poinformował, że o stosowaniu przemocy dowiedział się dopiero 24 maja 2017 r. Nie potrafił wskazać działań wychowawczych podjętych wobec syna skarżącej, pomimo że zgodnie ze statutem szkoły zastosowanie takiej kary w stosunku do ucznia możliwe jest tylko w przypadku, gdy „działania wychowawcze szkoły nie przyniosą oczekiwanych rezultatów w zmianie postawy ucznia”. Dyrektor nie wskazał również działań z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, realizowanych w stosunku do pokrzywdzonego ucznia.

W związku z uzyskanymi informacjami Rzecznik zwrócił się do kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli w zakresie realizowania przez dyrektora szkoły oraz kadre pedagogiczną obowiązku udzielania uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Wniósł także o zbadanie zgodności z prawem czynności realizowanych przez dyrektora szkoły w postępowaniu administracyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem możliwego naruszenia zasady czynnego udziału stron, wynikającej z art. 10 § 1 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego⁵⁴⁹.

W wyniku interwencji Rzecznika decyzja o skreśleniu chłopca z listy uczniów została uchylona i mógł on pozostać w szkole. Chłopiec, który miał być ofiarą agresywnych zachowań, uczęszcza obecnie do liceum ogólnokształcącego. Jak twierdzi obecny dyrektor szkoły, jego decyzja nie była podyktowana wydarzeniami związanymi ze stosowaniem wobec niego przemocy, ale była realizacją wcześniejszych zamierzeń chłopca. Relacje dzieci unormowały się jeszcze przed jego odejściem z tej szkoły.

Kolejna sprawa⁵⁵⁰ z opisywanej kategorii dotyczyła 10-letniego ucznia jednej z niepublicznych szkół. Matka dziecka, jak wynika z przekazanych Rzecznikowi informacji, otrzymała od zastępcy dyrektora szkoły informację, że: „od dzisiaj Pani cudowny synek nie jest już uczniem naszej szkoły i w poniedziałek proszę nie przyprowadzać dziecka na zajęcia szkolne”. Na jej odpowiedź, że nie zgadza się z tą decyzją, została poinformowana (cyt.): „jesteśmy szkołą prywatną i wszystko możemy”. Dyrektor nadał swojej decyzji o skreśleniu chłopca z listy uczniów ww. szkoły rygor natychmiastowej wykonalności. Zdarzenie miało miejsce na trzy miesiące przed zakończeniem roku szkolnego.

Chłopiec – jak poinformowała matka – po wcześniejszych wielokrotnych rozmowach z ówczesną dyrektorką szkoły i jej zapewnieniach, że dziecko mimo swojej nadpobudliwości psychoruchowej nie będzie stanowiło problemu dla nauczycieli tej szkoły, został przeniesiony do szkoły niepublicznej. Zapewniano rodziców, że zostanie otoczony odpowiednią opieką,

⁵⁴⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 1257

⁵⁵⁰ ZEW.441.365.2017.JF

objęty terapią pedagogiczną i zajęciami kompensacyjno-korekcyjnymi, zgodnie z informacjami zawartymi w ofercie szkoły na stronie internetowej. Bardzo ważne dla rodziców było to, aby ich syn czuł się w szkole dobrze, ponieważ do poprzedniej szkoły chodził bardzo niechętnie. Rodzicom zależało także na tym, aby była to mała szkoła, bo pozwoli to chłopcu – przy pomocy nauczycieli i specjalistów szkolnych – lepiej radzić sobie w pokonywaniu trudności w zachowaniu i nauce.

Po przebadaniu w poradni psychologiczno-pedagogicznej uczeń otrzymał opinię, w której stwierdzono, że z uwagi na dysleksję rozwojową i nadpobudliwość psychoruchową konieczne jest objęcie go pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole. Zalecono m.in. zajęcia korekcyjno-kompensacyjne. Rodzic przekazał szkole tę opinię. Tymczasem szkoła, oprócz zajęć wyrównawczych, które zaproponowano dopiero w drugim półroczu, nie wywiązała się z zobowiązań – nie była prowadzona ani terapia psychologiczno-pedagogiczna, ani zajęcia korekcyjno-kompensacyjne.

Problemy – jak poinformował rodzic – zaczęły się, kiedy po raz trzeci w ciągu roku szkolnego został zmieniony zastępca dyrektora szkoły. Chłopiec był wzywany do jego gabinetu za każde przewinienie. Na spotkaniu w szkole rodzice usłyszeli, że wszyscy nauczyciele skarżą się na ich syna i nie dają sobie z nim rady. Informacja ta – według matki dziecka – była sprzeczna z informacjami, jakie otrzymywała od wychowawcy klasy. Podjęto decyzję o skreśleniu chłopca z listy uczniów.

Po otrzymaniu ww. decyzji matka chłopca zwróciła się do dyrektorów szkół publicznych – za wyjątkiem szkoły rejonowej, do której chłopiec nie chciał wracać – z prośbą o przyjęcie syna. Spotkała się jednak z odmową – swoją decyzję dyrektorzy uzasadniali brakiem miejsca lub czasem, który pozostał do zakończenia roku szkolnego (3 miesiące).

W wyniku podjętych przez Rzecznika Praw Dziecka działań chłopiec wrócił do szkoły. Została tam też przeprowadzona kontrola przez właściwego kuratora oświaty. W jej następstwie dyrektor został zobowiązany do podjęcia określonych działań, których realizacja na wniosek Rzecznika podlegała kontroli w trybie nadzoru pedagogicznego. Dyrektor zrealizował zalecenia.

■ dowóz dzieci do placówek oświatowych

Nie maleje liczba skarg kierowanych do Rzecznika Praw Dziecka w związku z problemami związanymi z dowożeniem dzieci do przedszkoli i szkół. Szczególnie dużo zgłoszeń Rzecznik otrzymuje od rodziców dzieci z niepełnosprawnością – zarówno

w sprawach dotyczących zwrotu kosztów w przypadku, gdy dowożenie organizują rodzice, jak i w przypadku dowożenia organizowanego przez gminę.

Przykładem może być sprawa⁵⁵¹ zgłoszona przez ojca ucznia specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego. Skarżący codziennie dowoził i odbierał syna ze szkoły, pokonując dziennie łącznie około 90 km. Gmina refundowała mu ponoszone koszty dowozu w kwocie nie przekraczającej 300 zł miesięcznie.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do gminy organizującej dowożenie, wskazując, że zwrot kosztów dowozu dziecka z niepełnosprawnością do placówki oświatowej jest niewspółmiernie mały w porównaniu do faktycznie ponoszonych wydatków. Nie zostały uwzględnione bowiem koszty eksploatacji samochodu, w tym m.in. koniecznych napraw. Gmina – po interwencji Rzecznika – poddała analizie warunki umów zawieranych z rodzicami i zdecydowała o ich zmianie. Wydano zarządzenie, w którym uwzględniono korzystniejsze zasady obliczania kosztów przejazdu dziecka i opiekuna w sytuacji, gdy to rodzice realizują dowożenie we własnym zakresie. Zarządzenie weszło w życie 1 września 2017 r.

W jednej ze spraw do Rzecznika zwróciła się matka dziewczynki, której wójt gminy odmówił dowozu do Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego. W uzasadnieniu odmowy organ wskazał, że gmina nie ma możliwości dowożenia dziecka do Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego.

Rzecznik Praw Dziecka zaskarżył⁵⁵² czynność wójta gminy do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego. W następstwie tej interwencji wójt gminy poinformował, że uwzględniając skargę Rzecznika, w ramach autokontroli zapewni dowóz małoletniej do szkoły. Wobec uwzględnienia skargi przez organ Sąd umorzył postępowanie.

Inną interwencją z tej kategorii była sprawa⁵⁵³ zgłoszona przez matkę ucznia z niepełnosprawnością sprzężoną, któremu odmówiono dowozu do szkoły lub zwrotu kosztów ponoszonych w związku z dowożeniem przez rodziców. Matka przeniosła syna do szkoły posiadającej oddział integracyjny – zgodnie z zaleceniami zawartymi w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, wskazującymi, że taka forma edukacji stanowi najlepszą dla tego dziecka formę realizacji obowiązku szkolnego. Podnosiła również, że powodem jej decyzji jest brak realizacji zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej w poprzedniej szkole. Władze gminy nie godziły się na takie rozwiązanie. Oczekiwały, że matka zmieni zdanie i chłopiec będzie uczęszczał do dotychczasowej szkoły, która – w ocenie gminy –

⁵⁵¹ ZEW.441.185.2017.AP

⁵⁵² ZSS.441.739.2017.JW

⁵⁵³ ZEW. 441.361.2017.AP

realizowała wszystkie zalecenia poradni psychologiczno-pedagogicznej, bądź do pobliskiej szkoły specjalnej. Gmina argumentowała swoje stanowisko faktem, że z treści orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego jednoznacznie wynika, że zalecaną formą kształcenia specjalnego są: szkoła specjalna, oddział integracyjny, szkoła ogólnodostępna. Pominięto zawarte w orzeczeniu uwagi wskazujące na oddział integracyjny jako ten, który stanowi najlepszą formę edukacji dla ucznia. Tym samym w swoich działaniach gmina nie kierowała się dobrem dziecka. Nie brano również pod uwagę prawa rodzica do wyboru szkoły dla swojego dziecka.

W toku podjętych czynności wyjaśniających Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli w szkole, do której poprzednio uczęszczał chłopiec, w celu ustalenia, czy placówka ta realizowała wszystkie zalecenia poradni psychologiczno-pedagogicznej. Podjęte działania kontrolne wykazały liczne nieprawidłowości w tym zakresie, m.in. brak organizacji wskazanej formy zajęć specjalistycznych oraz brak kwalifikacji nauczycieli uczących chłopca. Na skutek interwencji Rzecznika gmina zaakceptowała decyzję matki i zorganizowała dowóz chłopca do wybranej przez nią szkoły.

Kolejnym przykładem z tej kategorii może być sprawa⁵⁵⁴ dziecka z niepełnosprawnością, wychowywanego przez samotną matkę, która zgłosiła problem dowożenia córki do wybranego przez siebie przedszkola. Dziewczynka wymagała specjalistycznej terapii, którą mogła zapewnić jej tylko specjalistyczna placówka, znacznie oddalona od miejsca zamieszkania. Gmina odmówiła organizacji dowożenia, uznając, że: „jest zobowiązana zapewnić transport lub zwrócić koszty przejazdu dziecka objętego wychowaniem przedszkolnym do najbliższego przedszkola, oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej lub innej formy wychowania przedszkolnego”.

Należy zauważyć, że najbliższym przedszkolem jest ta placówka, która nie tylko geograficznie położona jest najbliżej miejsca zamieszkania dziecka, ale która może zapewnić realizację zaleceń, dlatego Rzecznik podjął interwencję w gminie przy udziale właściwego kuratora oświaty. W efekcie tych działań strony podpisały stosowne porozumienie w sprawie dowozu dziecka do wybranej przez matkę placówki.

Jeszcze w innej sprawie⁵⁵⁵ zwrócił się ojciec dziecka z niepełnosprawnością. Rok szkolny był już w toku, a gmina jeszcze nie zakończyła procedury przetargowej, która miała wyłonić przewoźnika dzieci z niepełnosprawnością do jednostek systemu oświaty. Skarżący

⁵⁵⁴ ZEW.441.1445.2016.EM

⁵⁵⁵ ZEW.441.1438.2017.EM

dowodził dziecko we własnym zakresie, ale obowiązek ten mocno kolidował z jego pracą zawodową. Rzecznik interweniował w gminie przy udziale właściwego kuratora oświaty. Działania przyniosły pozytywny skutek – gmina zorganizowała dowożenie.

W kolejnej sprawie⁵⁵⁶ zwrócił się ojciec dziecka z niepełnosprawnością, który skarżył się na niewłaściwie zorganizowane dowożenie – brak opiekuna w czasie podróży (dziecko jeździło tylko z kierowcą, co nie gwarantowało mu bezpieczeństwa podczas transportu i pozostawało w sprzeczności z art. 39 ust. 4 ustawy z dnia 16 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).

Rzecznik podjął interwencję w gminie z udziałem właściwego komendanta policji. W wyniku tych działań już od następnego dnia dziecko podróżowało wraz z opiekunem.

Do opisywanej kategorii problemów należy także sprawa⁵⁵⁷ zgłoszona przez rodziców uczniów szkoły podstawowej, którzy realizowali swój obowiązek szkolny na terenie sąsiedniej gminy. Dzieci mieszkaly we wsi leżącej tuż przy granicy gminy i do swojej obwodowej szkoły miały ok. 11 km. Znacznie bliżej (3,5 km), w sąsiedniej gminie, była położona szkoła, do której od lat uczęszczali dzieci z tej miejscowości. Sąsiednia gmina akceptowała tę sytuację, organizując dzieciom dowożenie. W roku szkolnym 2017/2018 gmina ta zmieniła jednak decyzję w tej sprawie i odmówiła organizacji dowożenia, wskazując, że takie zobowiązanie leży po stronie gminy, na terenie której mieszkają dzieci. Rodzice zwrócili się więc do swojego urzędu o pomoc, ale otrzymali odpowiedź, że gmina może zorganizować dowożenie, ale tylko do szkoły, w której obwodzie mieszkają dzieci. Rodzice poprosili więc o wsparcie Rzecznika Praw Dziecka, wskazując, że dzieci nie chcą zmieniać szkoły – lubią ją, mają tam przyjaciół i jest ona położona prawie o 8 km bliżej ich domów.

Rzecznik podjął interwencję w gminie, której mieszkaly dzieci. W jej wyniku zorganizowano dowożenie do ich dotychczasowej szkoły, pomimo że nie jest ona ich szkołą obwodową.

■ likwidacja bądź reorganizacja placówek oraz zmiany w sieci szkół

W związku z reformą systemu oświaty gminy dokonywały zmian w sieci szkół. Nie zawsze odbywało się to zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców. Do Rzecznika napływały liczne interwencje w tej sprawie.

⁵⁵⁶ ZEW.441.1667.2017.EM

⁵⁵⁷ ZEW.441.839.2016.EM

Do Rzecznika zwróciły się⁵⁵⁸ dzieci i ich matka w sprawie nieakceptowanej przez nich zmiany szkoły rejonowej, która nastąpiła po korekcie sieci szkół w związku ze zmianą ustroju szkolnego. Rzecznik został powiadomiony, że do swojej dawnej szkoły dzieci uczęszczali przez 6 lat i nadal jest ona najbliższą placówką od ich miejsca zamieszkania. Wskutek interwencji Rzecznika burmistrz podjął decyzję umożliwiającą dzieciom kontynuowanie nauki w dotychczasowej szkole.

W sprawie nieprzyjęcia dzieci do szkoły (po dokonaniu zmiany w sieci szkół) zgłosiła się⁵⁵⁹ również rada rodziców jednej ze szkół podstawowych. Powodem takiej sytuacji był brak porozumienia pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego. Do wskazanej szkoły, zlokalizowanej w mieście, nie zostały przyjęte dzieci z terenu gminy, mimo że miały do niej znacznie bliżej niż do szkoły rejonowej. W tej sprawie Rzecznik wystąpił do wójta i burmistrza. Po jego interwencji zostało zawarte porozumienie, na mocy którego: wszystkie dzieci zamieszkałe na terenie gminy, które zgodnie z wolą swoich rodziców chciały realizować obowiązek szkolny w szkołach, których organem prowadzącym jest miasto, zostały do tych szkół przyjęte. W tym celu został utworzony dodatkowy oddział.

W sprawie zmiany w sieci szkół zwróciła się⁵⁶⁰ także rada rodziców innej ze szkół podstawowych. Rodzice mieli wiele obaw związanych z projektem nowo tworzonej sieci, gdyż placówka ich dzieci miała zostać zlikwidowana.

Rzecznik wystąpił z interwencją do burmistrza, wnosząc o przeprowadzenie konsultacji społecznych w tej sprawie przed ostatecznym ustaleniem sieci szkół. Rozmowy zakończyły się podjęciem przez burmistrza decyzji o zachowaniu szkoły w nowo tworzonej sieci szkół.

W kolejnej sprawie⁵⁶¹ z tej kategorii Rzecznik został poinformowany o nieprawidłowościach w organizacji szkoły podstawowej i związanym z tym problemem dowożenia uczniów. Rodzice nie godzili się na funkcjonowanie szkoły w dwóch budynkach oddalonych od siebie o 6 km i przeniesienie oddziału przedszkolnego do pomieszczeń nieprzystosowanych do pobytu małych dzieci.

Rzecznik podjął działania wyjaśniające z udziałem właściwego kuratora oświaty i inspektora sanitarnego. Kurator oświaty stwierdził nieprawidłowości i zawiadomił dyrektora szkoły oraz organ prowadzący o wszczęciu z urzędu postępowania administracyjnego w sprawie wydania decyzji nakazującej usunięcie uchybień. Następnie – również w trybie

⁵⁵⁸ ZEW.441.193.2017.JBR

⁵⁵⁹ ZEW.441.666.2017.EM

⁵⁶⁰ ZEW.441.276.2017.JBR

⁵⁶¹ ZEW.441.1399.2017.EM

decyzji administracyjnej – polecił dyrektorowi szkoły i organowi prowadzącemu zorganizowanie zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych dla wszystkich dzieci oddziału przedszkolnego i wszystkich uczniów szkoły, zgodnie z uchwałą rady gminy w sprawie dostosowania sieci szkół podstawowych i gimnazjów do nowego ustroju szkolnego wprowadzonego ustawą – Prawo oświatowe i zaopiniowanym arkuszem organizacyjnym. Zobowiązał go także do zapewnienia opieki dzieciom w czasie przewozu autobusem gminnym do/ze szkoły w nieprzekraczalnym terminie 10 dni.

Inspektor sanitarny z kolei nakazał w trybie natychmiastowym usunięcie uchybień w organizacji wychowania przedszkolnego i zapewnienie dzieciom odpowiednich warunków w zakresie bezpieczeństwa i higieny. W efekcie działań Rzecznika dzieciom zorganizowano naukę oraz dojazd do/ze szkoły, zgodnie z przepisami prawa oświatowego oraz prawami dziecka.

Innym przykładem z tej kategorii może być sprawa⁵⁶², w której rodzice uczniów klasy VI integracyjnej szkoły podstawowej zwrócili się do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o wsparcie działań mających na celu zachowanie oddziału szkolnego, do którego uczęszczały ich dzieci. Rodzice poinformowali, że w maju 2017 r. zapoznano ich z planem rozwiązania klasy z końcem roku szkolnego. Decyzja została umotywowana zmniejszeniem liczby uczniów w oddziale integracyjnym (po zmianach w sieci szkół ośmioro dzieci z tego oddziału zostało przepisanych do szkoły położonej bliżej ich miejsc zamieszkania).

Rzecznik wystąpił do organu prowadzącego szkołę. W następstwie tej interwencji oddział integracyjny pozostawiono w dotychczasowej strukturze szkoły.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócili się⁵⁶³ też rodzice uczniów klasy VII jednej ze szkół podstawowych, skarżąc się na bardzo trudne warunki nauki ich dzieci. W szkole zorganizowano tylko jeden oddział klasy VII, do którego przyjęto absolwentów VI klasy oraz uczniów niepromowanych do klasy II gimnazjum. Utworzony oddział liczył 35 uczniów, z czego liczną grupę stanowili uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Rodzice interweniowali u dyrektora szkoły, by podzielił klasę na dwa oddziały, wskazując na poważne zagrożenie pogorszenia jakości nauczania w tak licznej klasie, do której w dodatku uczęszczają dzieci wymagające szczególnej uwagi ze strony nauczycieli. Ich działania okazały się jednak nieskuteczne.

Rzecznik podjął interwencję. W pierwszej kolejności zwrócił się o wyjaśnienia do prezydenta miasta. W odpowiedzi prezydent poinformował, że obecna sytuacja w klasie VII

⁵⁶² ZEW.441.953.2017.ES

⁵⁶³ ZEW.441.1394.2017.KD

nie stoi w sprzeczności z przepisami prawa (prawo oświatowe nie przewiduje ograniczeń w liczebności klas VII), a także wskazał na możliwość przeniesienia części dzieci do sąsiedniej szkoły podstawowej, w której oddziały klas VII liczą po ok. 20 uczniów (wskazano, że decyzja w tym zakresie należy do rodziców).

Jednocześnie Rzecznik wystąpił do właściwego miejscowo kuratora oświaty o zbadanie, czy prawo dziecka do nauki nie zostało zagrożone poprzez niewłaściwą organizację edukacji, w tym niekorzystne warunki związane ze zbyt dużą liczbą uczniów w oddziale. Kurator wyraził opinię, że liczebność wskazanej klasy VII może mieć niekorzystny wpływ na jakość kształcenia i przeprowadził kontrolę w zakresie: zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu ucznia w szkole oraz organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami dyrektorowi szkoły wydano zalecenia: zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu w szkole; ustalenia form udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także okresu ich udzielania oraz wymiaru godzin, w którym poszczególne formy będą realizowane; zaplanowania działań mających na celu poprawę jakości udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przypadku uczniów, którzy nie otrzymali promocji do następnej klasy; organizowania zajęć rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne dla uczniów przejawiających trudności w funkcjonowaniu społecznym; prowadzenia dzienników zajęć z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz zajęć rozwijających zainteresowania i uzdolnienia dzieci.

Następnie kurator oświaty przeprowadził kontrolę sprawdzającą, mającą na celu weryfikację jakości wykonania ww. zaleceń. Stwierdzono, że dyrektor szkoły zrealizował wcześniejsze zalecenia. Kurator zapewnił Rzecznika, że będzie na bieżąco nadzorował dostosowywanie przez szkołę działań dydaktyczno-wychowawczych oraz opiekuńczych do potrzeb i możliwości uczniów, a w szczególności zapewniania im bezpiecznych i higienicznych warunków nauki.

W kolejnej sprawie rodzice zwrócili się⁵⁶⁴ o pomoc w utworzeniu w roku szkolnym 2017/2018 oddziału klasy I w szkole podstawowej położonej najbliżej ich miejsca zamieszkania. Interwencja Rzecznika w organie prowadzącym szkołę zakończyła się pomyślnie dla dzieci.

⁵⁶⁴ ZEW.441.828.2017.EM

W innej sprawie Rzecznik Praw Dziecka został powiadomiony⁵⁶⁵ przez radę rodziców szkoły podstawowej o zamiarze likwidacji tej szkoły, przekazanej – w drodze umowy – osobie prawnej niebędącej jednostką samorządu terytorialnego z przyczyny zmiany stanowiska gminy w tej kwestii.

Rzecznik podjął działania z udziałem kuratora oświaty, dyrektora szkoły i organu prowadzącego tę szkołę oraz miejscowej jednostki samorządu terytorialnego i właściwej regionalnej izby obrachunkowej. W efekcie interwencji umowa między jednostką samorządu terytorialnego a osobą prawną, będącą organem prowadzącym tę szkołę, została zawarta na rok szkolny 2017/2018.

■ nadmierna ilość prac domowych zadawanych uczniom

Do Rzecznika Praw Dziecka napływało wiele spraw związanych z przeciążeniem uczniów pracami domowymi. Rodzice wskazywali na negatywne skutki zdrowotne takiej sytuacji – notoryczne przemęczenie i niewyspanie dzieci, a także na pogłębiającą się u nich niechęć do wypełniania obowiązków szkolnych, mimo zaangażowania w odrabianie lekcji całych rodzin.

Kolejno wymieniano brak czasu na zabawę i uczestnictwo w codziennym życiu rodzinnym, a w konsekwencji – poczucie bezradności u dorosłych i u dzieci. Skarżący wskazywali na potrzebę zmian systemowych w kwestii uregulowania ilości zadawanych prac domowych. Efektem skarg rodziców i dzieci kierowanych do Rzecznika były dwa wystąpienia generalne skierowane w tym zakresie do Ministra Edukacji Narodowej (szerzej na ten temat w rozdziale: Wystąpienia generalne).

Przykładem sprawy⁵⁶⁶ z tej kategorii może być niepokojący list jednej z matek: „My jako Matki mamy dość tego, że nasze dzieci są przemęczone szkołą. Moja córka w tym roku zaczęła czwartą klasę, od września jak nigdy dotąd wychodzi z płaczem do szkoły, bo ma dość. Wraca ze szkoły o godz. 15:30, odrabianie lekcji trwa do godz. 19-tej. Moje dziecko nie ma czasu na lektury i przygotowanie do sprawdzianu, a co za tym idzie ma coraz gorsze oceny. Nie ma czasu na odpoczynek, płaczę razem z nią. My jako rodzice pracujący nie mamy własnego życia. Po pracy obowiązki domowe i pomoc w lekcjach, czasem nie chce się żyć, to jest mordęga. Prosimy coś z tym zrobić, tak dalej być nie może. Z naszych dzieci zostaną kłębki nerwów.”

⁵⁶⁵ ZEW.441.1148.2016.EM

⁵⁶⁶ ZEW.441.1839.2017.AB

Fragment innego listu⁵⁶⁷: „Dramat zaczyna się po południu. Cała rodzina zaangażowana jest w odrabianie lekcji, powtarzanie, w domu musi być cisza, aby syn mógł pracować, często trzeba mu pomagać, wiele tłumaczyć, choć jest dzieckiem niezwykle inteligentnym. Życie podporządkowaliśmy szkole, nie mamy czasu na wspólne spacer, rozmowy, relaks. W domu nauka trwa codziennie do 20.00–20.30, a bywa, że dłużej. W rzeczywistości wielu dorosłych nie wyobraża sobie pracy przez 12 godzin dziennie, a 12-letnie dziecko jest do tego zmuszone. Sobota to jedyny w miarę wolny dzień, choć i tu nie zawsze, za to niedziela to już znów nauka. Sama musiałam zrezygnować z życia towarzyskiego, wyjść z dzieckiem do kina, wycieczek, ponieważ wciąż trzeba się uczyć! Sprawdziany moje dziecko ma przynajmniej dwa razy w tygodniu, kartkówki nie liczę, są dni, gdy ma zapowiedziane trzy. Ja w wieku syna chodziłam do kina, spotykałam się ze znajomymi, miałam czas na swoje pasje. Moje dziecko nie ma czasu, by czytać książki! W poprzednich latach syn był zwycięzcą i laureatem wielu konkursów tematycznych, językowych, ale przede wszystkim literackich. Doskonale pisze, ma talent literacki, teczka z jego dyplomami, w większości za miejsca pierwsze i w pierwszej trójce, liczy sobie kilkadziesiąt dokumentów. W tym roku szkolnym nie mógł wziąć udziału w żadnym konkursie – nie ma na to po prostu czasu. I nic nie zapowiada zmian.”

Podobnie problem nadmiernej ilości prac domowych odbiera matka innej uczennicy szkoły podstawowej⁵⁶⁸: „(...) Przerażająca jest ilość prac domowych zadawanych dzieciom. Odrabianie lekcji trwa nawet do godz. 23 (także w dni, kiedy nie ma zajęć w szkole muzycznej). Dochodzą do tego obowiązkowe codzienne ćwiczenia języków obcych, przerabiane w systemie internetowym. Córką, żeby mieć wolniejszą chwilę w domu, zaczęła odrabiać lekcje na przerwach między lekcjami narażając się na uwagi ze strony nauczycieli, że przerwa jest do odpoczynku, a nie do odrabiania lekcji. Powstaje pytanie, do czego jest popołudnie, czy weekend, kiedy dzieci spędzają czas przeznaczony na odpoczynek i przebywanie z rodziną na odrabianie lekcji i naukę.”

Szczególną kategorię spraw z tego zakresu stanowiły skargi dotyczące przeciążenia pracami domowymi siódmoklasistów. Przyczyny ich trudnej sytuacji skarżący dopatrywali się we wprowadzonej reformie systemu oświaty. Wskazywali na kumulację materiału z trzech lat gimnazjum, teraz koniecznego do przerobienia w ciągu dwóch lat szkoły podstawowej oraz na przerzucanie w tym zakresie obowiązków nauczycieli na uczniów. Rzecznik był informowany o dużej ilości nowego materiału zadawanego do przerobienia w domu.

⁵⁶⁷ ZEW.441.1614.2017.AB

⁵⁶⁸ ZEW.441.1694.2017.AB

W skargach opisywano przemęczenie dzieci oraz zwracano się z prośbą o wprowadzenie zmian systemowych.

Wiele z tych listów miało wręcz dramatyczny wydźwięk: „(...) Proszę Pana o ratunek dla polskich dzieci – tych zdolnych, które stają się przeciętne dzięki systemowi edukacji i tych mniej uzdolnionych, które nie radzą sobie w szkole, ponieważ nauczyciele nie mają dla nich czasu”⁵⁶⁹, „o pomoc w sprawie przeładowanego programu nauczania w klasach siódmych szkoły podstawowej”⁵⁷⁰ czy „o dalsze interwencje w Ministerstwie, które pozwolą na przeprowadzenie zmian w systemie oświaty (...)”⁵⁷¹.

W swoich zgłoszeniach rodzice sygnalizowali problem braku czasu na naukę budowania więzi interpersonalnych, tak potrzebnych w relacjach społecznych: „Antek po prostu nie ma czasu na życie, nie spotyka się po szkole z kolegami, bo prawdziwych przyjaciół nie miał czasu zdobyć. Nie uczestniczy w zajęciach domowych, nie bawi się z młodszym braciszkiem, mimo że obydwaj to uwielbiają. Nie ma na to wszystko czasu, on cały czas odrabia prace domowe i powtarza materiał do sprawdzianów. Dlatego chciałabym, żeby mój głos w tej sprawie został usłyszany i chciałabym dołączyć go do zapewne wielu innych głosów zatroskanych rodziców, które Pan otrzymuje. Proszę, bardzo proszę pomóc naszym dzieciom, mojemu synowi, który oddala się coraz bardziej”⁵⁷². Wyrażali niepokój o stan psychofizyczny swoich przemęczonych dzieci: oraz zgłaszali wątpliwości, czy taki system nauczania może przełożyć się na faktyczną wiedzę uczniów: „(...) mam syna Adama (...) i widzę ile czasu, stresu, zaangażowania kosztuje go odrabianie prac domowych, czasami nie zostaje już czasu na faktyczną naukę na sprawdziany czy utrwalenie wiedzy bieżącej. Nie widzę również bezpośredniego powiązania między ilością odrobionych prac domowych a efektem wyniesionej z nich wiedzy. A samego materiału do nauki jest tak dużo, jakby to był materiał co najmniej dla licealistów. Wynik pracy dziecka jest bardzo niewymierny jeśli chodzi o oceny. Syn cały czas z płaczem mówi, „mamo przecież ja się staram”, a ja widzę te jego starania. Żal mi go bardzo i nie wiem, jak mu pomóc, żeby się nie zniechęcił i miał nadal poczucie sensu tego co robi, widzę, że mimo szczerych chęci czuje się w tym wszystkim zagubiony. Prace domowe zajmują mu 3 do 5 godzin dziennie, czasami i więcej, bo chce się jak najlepiej wywiązać z nich. A później nauka”⁵⁷³.

⁵⁶⁹ ZEW.441.1614.2017.AB

⁵⁷⁰ ZEW.441.2132.2017.AB

⁵⁷¹ ZEW.441.1702.2017.AB

⁵⁷² ZEW.441.1622.2017.AB

⁵⁷³ ZEW.441.1616.2017.AB

Podobnie problem diagnozowali nauczyciele: „(...) jestem wychowawcą klasy siódmej. Mam fajną, ambitną, kulturalną klasę. Praca z nimi to przyjemność. Niestety dostaję niepokojące sygnały od ich rodziców – wszystkie w podobnym tonie. Mam na myśli wymagania, jakie postawiono przed siódmoklasistami. Rodzice piszą, że pozbawiono ich kontaktu z własnymi dziećmi – nie są w stanie namówić dzieci na niedzielny obiad u dziadków – dzieci całe weekendy spędzają na nauce. Co gorzej – sytuacja ta zaczęła odbijać się na zdrowiu dzieci. Zacytuję treść pewnego listu – napisała do mnie mama jednej uczennicy (podobnych przypadków jest wiele w naszej szkole): „Maja jest permanentnie przemęczona. Nie nadążamy z lekcjami, lekturami, sprawdzianami. Weekendy spędza nad książkami. Dzisiaj znowu źle się czuła w szkole. Zaczyna coś jej dolegać ze zdrowiem. Ma okropne uczulenie na dłoniach. Diagnoza lekarki: stres, nie ma innych zdrowotnych powodów, żeby miała takie ręce. Teraz smarujemy sterydami, ale to chyba wierchołek góry lodowej. Maja jest zniechęcona, nie chce chodzić do szkoły. (...) Panie Rzeczniku – co my możemy zrobić? Martwię się zdrowiem Mai, jest to przesympatyczna osoba. Czy chcemy w naszym kraju wzorować się na państwach Azji, gdzie dzieci popełniają samobójstwa z przepracowania, bo stawia się im wymagania, którym nie są w stanie sprostać?”⁵⁷⁴.

Listy-skargi dotyczące trudnej sytuacji szkolnej siódmoklasistów kierowały też do Rzecznika Praw Dziecka same dzieci: „Witam, z racji tego, iż jest pan Rzecznikiem Praw Dziecka, zwracam się do pana z prośbą o zadziałanie. Sprawa wygląda następująco, jestem rocznikiem, który poszedł do 7 klasy. Jeśli mam być z panem szczerą. Jest to katorga, cierpi na tym nasza psychika. Po siedmiu godzinach w szkole, wracam do domu i płaczę. Tak, naprawdę płaczę. Z resztą tak jak większość moich rówieśników nie daję sobie rady. Tego jest zwyczajnie za dużo. Ja liczę na to, że pan zadziała, pomoże bo naprawdę ktoś o słabszej psychice może sobie nie poradzić i ucierpi na tym czyjeś zdrowie lub nawet życie”⁵⁷⁵.

Fragment innego listu: „Siedzimy po 7 godzin dziennie, po czym mamy jeszcze 2–4 godziny odrabiania i uczenia się w domu! Zamiast realizować zainteresowania, siedzimy w domu ucząc się niepotrzebnych definicji, które zapomnimy po miesiącu... Czasami już nawet nauczyciele pracują krócej niż my jesteśmy w szkole. Nie jesteśmy robotami tylko normalnymi ludźmi! Nie mam nawet nic do nauczycieli, a jedynie do beznadziejnego systemu...”⁵⁷⁶.

⁵⁷⁴ ZEW.441.1723.2017.AB

⁵⁷⁵ ZEW.441.1798.2017.AB

⁵⁷⁶ ZEW.441.1786.2017.AB

I jeszcze taki przykład: „Piszę do Państwa z bezradności. Odkąd 1 września 2017 roku weszła w życie „reforma” oświaty w Polsce, nie mogę patrzeć na życie mojego młodszego brata. Ja mam 16 lat i uczęszczam do liceum ogólnokształcącego. Widok brata – 7 klasa – wracającego do domu 3 godziny po mnie, a następnie ślęczącego nad nauką i zadaniami do 23:00, jest straszny. Nie uczę się tyle co on (liceum!), a moje oceny są po prostu lepsze! Gdy ja byłem w jego wieku, cieszyłem się z nadchodzących Świąt, spotykałem z kolegami. On nie może tego robić – uniemożliwia mu to nauka. (...) Mój brat zachowuje się i wygląda jak zmęczony życiem emeryt z chronicznym zmęczeniem i zespołem wypalenia zawodowego. Nie jestem w stanie zrobić nic więcej, z wyjątkiem napisania do Państwa. (...) Proszę jednak o jakiegokolwiek działania! Nie chcę patrzeć jak dzieci w tym podłym kraju, w tym mój brat, są pozbawione dzieciństwa i radości. Jeśli mogą Państwo cokolwiek zrobić, proszę o działanie. Nie można na to pozwolić”⁵⁷⁷.

Wsluchując się w głos dzieci, rodziców i nauczycieli, Rzecznik Praw Dziecka podjął kilkakrotnie interwencję u Ministra Edukacji Narodowej (szerzej na ten temat w rozdziale: Wystąpienia generalne).

■ ciężkie plecaki/tornistry

Od lat Rzecznik otrzymuje zgłoszenia dotyczące zbyt ciężkich plecaków/tornistrów noszonych przez dzieci do szkoły. Również w 2017 r. wpłynęły liczne skargi dotyczące tego zagadnienia.

W jednej z nich przekazano informację⁵⁷⁸ o sytuacji najmłodszych uczniów szkoły podstawowej. Z opisu skarżącego wynikało, że nie wszystkim uczniom zapewniono możliwość pozostawienia części podręczników i przyborów szkolnych na terenie szkoły. Wskazano też, że ciężar plecaka z podręcznikami i przyborami szkolnymi waha się od 8 do 15 kg (w zależności od liczby i rodzaju zajęć w danym dniu).

W związku z obowiązkiem szkoły, wynikającym z przepisów prawa⁵⁷⁹ w zakresie zapewnienia dzieciom właściwych warunków edukacji, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do dyrektora o wyjaśnienia i zbadanie problemu ciężkich tornistrów oraz poinformowanie, w jaki sposób zapewniono dzieciom możliwość pozostawiania w szkole części podręczników i przyborów szkolnych.

⁵⁷⁷ ZEW.441.2039.2017.AB

⁵⁷⁸ ZEW.441.1572.2017.ES

⁵⁷⁹ § 4a rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69)

W odpowiedzi dyrektor przedstawił informacje na temat sytuacji poszczególnych oddziałów. Jednocześnie przekazał, że w dniach 7–17 listopada 2017 r. dokonano pomiaru wagi plecaków wszystkich uczniów w szkole. W wyniku tej diagnozy okazało się, że na 301 pomiarów 26 plecaków (8%) przekroczyło dozwolony ciężar (przyczyny to np.: duży pojemnik z napojem, niepotrzebne zabawki, ciężki stelaż plecaka, źle spakowany plecak – podręczniki i zeszyty do przedmiotów, których w tym dniu nie było).

W związku z powyższym dyrektor zaplanował działania mające na celu zmniejszenie wagi uczniowskich tornistrów, tj.: wyposażenie szkoły w szafki uczniowskie dla wszystkich uczniów klas IV–VII; rozmowa z rodzicami na temat problemu ciężkich tornistrów (w tym właściwego ich pakowania) podczas zebrania ogólnego; zorganizowanie akcji pedagogizującej wśród rodziców (artykuł w „Gazecie dla rodziców”: Tornistry szkolne); rozmowy pedagoga i pielęgniarki z uczniami; zobligowanie wychowawców do aktywności w tym zakresie (zakup dodatkowych podręczników tzw. klasowych, z których uczniowie korzystają na lekcji, pozostawianie pomocy dydaktycznych w klasie, m.in.: podręczników, ćwiczeń, innych materiałów typu plastelina, farby, bloki), korzystanie na lekcjach z e-podręczników.

Rzecznikowi Praw Dziecka zgłoszono również problem przeciążenia uczniów klas siódmych⁵⁸⁰ tornistrami/plecakami z powodu niezapewnienia im miejsca na podręczniki i przybory szkolne⁵⁸¹. Dyrektor szkoły potwierdził, że uczniowie klas siódmych w większości nie posiadają do dyspozycji szafek, ponieważ ich liczba jest niedostateczna w stosunku do liczby uczniów w roku szkolnym 2017/2018. Na 65 uczniów klas siódmych było tylko 12 szafek. Dyrektor wskazał, że główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest zwiększenie liczby oddziałów w związku z reformą oświaty. Mimo że szkoła mieści się w aż sześciu budynkach, nie ma możliwości wstawienia dodatkowych szafek, bo po prostu nie ma na nie miejsca (na wszystkich piętrach rozmieszczone są szafki dla uczniów). W ocenie dyrektora dalsze zabudowywanie wolnej powierzchni na korytarzach pozostawałoby w sprzeczności z zapewnieniem dzieciom właściwego bezpieczeństwa podczas przerw i podczas przemieszczania się między salami lekcyjnymi (konieczność zachowania dróg ewakuacyjnych). Dyrektor wyjaśnił, że taka sytuacja będzie trwała 2 lata, ponieważ dopiero w roku szkolnym 2019/2020 liczba klas ulegnie zmniejszeniu.

Po interwencji Rzecznika Praw Dziecka w szkole podjęto jednak działania mające na celu rozwiązanie wskazanego problemu, m.in.: zwołano zebranie rady pedagogicznej,

⁵⁸⁰ ZEW.441.1755.2017.ES

⁵⁸¹ ZEW.441.1755.2017.ES

podczas którego omówiono problem przeciążenia plecaków; przeprowadzono kontrolę masy plecaków, w której wyniku ustalono, że uczniowie pomimo możliwości pozostawiania podręczników i ćwiczeń w salach lekcyjnych, zabierają je do domu oraz noszą książki i zeszyty niezgodnie z planem lekcji w danym dniu; przeprowadzono rozmowę z uczniami, przypominającą o możliwości pozostawiania podręczników w klasach; zobowiązano nauczycieli przedmiotowych do systematycznego przypominania kodów dostępu do elektronicznych podręczników; przeprowadzono spotkanie z przedstawicielami rady rodziców; zobowiązano wychowawców klas (w szczególności klas siódmych) do przekazania informacji w trakcie grudniowych zebrań z rodzicami o wdrożonych rozwiązaniach.

W kolejnej sprawie Rzecznik został poinformowany, że w jednej ze szkół podstawowych nie jest respektowane prawo zapewniające uczniom możliwość pozostawienia w szkole części podręczników i przyborów szkolnych⁵⁸². Rodzic napisał: „W szkole, do której uczęszczają moje dzieci, nie ma miejsca do pozostawiania książek i innych przyborów. Dzieci są zmuszane do dźwigania bardzo ciężkich plecaków”.

Rzecznik podjął działania wyjaśniające z udziałem właściwego inspektora sanitarnego i właściwego kuratora oświaty. Rzecznik został powiadomiony, że państwowy powiatowy inspektor sanitarny przeprowadził kontrolę interwencyjną w szkole. W jej wyniku potwierdzono brak możliwości pozostawiania w pomieszczeniach szkoły części podręczników i przyborów szkolnych przez uczniów klas IV–VI, co stanowiło niedopełnienie przez dyrektora szkoły obowiązku wynikającego z przepisów prawa w tym zakresie. Kurator oświaty również przeprowadził kontrolę i stwierdził nierespektowanie prawa.

W efekcie podjętych przez Rzecznika działań szkoła zakupiła 740 szafek dla uczniów, co umożliwiło dzieciom pozostawianie podręczników w pomieszczeniach szkolnych.

■ wygląd ucznia w szkole

Do Rzecznika napływały również zapytania od dzieci i rodziców dotyczące wyglądu ucznia w szkole. Osoby piszące do Rzecznika uznawały działania szkoły w tym zakresie za zbyt restrykcyjne i oczekiwały informacji na temat regulacji prawnych w tym zakresie, a także porady, jak polubownie rozwiązać problem na terenie szkoły.

Przykładem sprawy z tej kategorii może być pytanie⁵⁸³ matki ucznia niepublicznej szkoły podstawowej, czy statut szkoły może zawierać przepisy stanowiące o wyglądzie

⁵⁸² ZEW.441.1241.2016.EM

⁵⁸³ ZEW.441.1557.2017.AB

uczniów. Syn zgłaszającej chciał zapuścić długie włosy, ale statut szkoły regulował, że fryzury chłopców powinny być krótkie, natomiast dziewczynek – zaczesane do tyłu.

Rzecznik Praw Dziecka udzielił matce informacji o podstawowych prawnych regulacjach, które mogą być zawarte w statucie szkoły, oraz zwrócił jej uwagę na fakt, iż powinny być one wypracowane w dyskusji z całą szkolną społecznością oraz że ostateczna decyzja w kwestii wyglądu dziecka należy do jego rodziców. Podkreślił przy tym, że podejmując decyzje co do wyglądu, należy mieć na uwadze przede wszystkim względy bezpieczeństwa, a więc m.in. różnorodny charakter aktywności uczniów w szkole i ich uczestnictwo w grach i zabawach ruchowych. Kolejną kwestią, która powinna być wzięta pod uwagę w dyskusji na ten temat, to ogólnie przyjęte normy społeczne w tym zakresie (jednym z zadań szkoły jest wsparcie dziecka we właściwym funkcjonowaniu społecznym). Dobrym rozwiązaniem spornych kwestii powinno być nie odgórne narzucanie norm, ale ustalenie ich w toku dyskusji. Organami właściwymi do jej podjęcia powinna być rada pedagogiczna, rada rodziców i samorząd uczniowski. Taki sposób podejmowania decyzji powinien stanowić ważny element działania wychowawczego szkoły. Zgłaszająca podziękowała za wsparcie merytoryczne i zadeklarowała, że podniesie ten problem na forum szkolnej społeczności.

W podobnej sprawie zwróciła się⁵⁸⁴ matka 16-letniego ucznia III klasy gimnazjum. Jej synowi odejmowano punkty z zachowania z powodu niedopuszczalnej, w opinii dyrektora szkoły, fryzury. Chłopiec otrzymywał taką karę kilka razy w ciągu roku szkolnego. Nietypowość fryzury chłopca miała polegać na lekkim podgoleniu włosów po obu stronach głowy.

Rzecznik podjął interwencję u dyrektora szkoły i poinformował go, że takie działania mają charakter dyskryminujący. Podniesiono też brak uzasadnienia stosowania takich kar w kontekście wychowawczym. Dodatkowo Rzecznik ustalił, że przepisy statutu szkoły, które zostały przywołane przez dyrektora, były źle sformułowane. Przewidywały bowiem karanie ucznia w sytuacji, gdy jego wygląd był „niewłaściwy”, nie precyzując tego określenia. W rozmowie z pracownikiem Biura Rzecznika Praw Dziecka dyrektor szkoły nie uzasadnił, dlaczego fryzura tego ucznia jest „nieodpowiednia”. Nie potrafił również wskazać celu ograniczenia wolności ucznia w tym zakresie. Dyrektor został pouczony, że przepisy zawierające kary dla uczniów powinny być sformułowane w sposób jasny i konkretny, tak by uczniowie znali zasady, których przestrzeganie jest wymagane w szkole i których złamanie może prowadzić do negatywnych konsekwencji. Poinformowano go również o tym, że niedopuszczalne jest wprowadzanie ograniczeń w sferze wolności i praw dziecka niemających uzasadnienia prawnego oraz w sferze wartości.

⁵⁸⁴ ZEW.441.1449.2016.KD

Wobec powyższego dyrektor został zobowiązany do niestosowania niezgodnych z prawem uregulowań statutu szkoły, w szczególności zawierających niejednoznaczne określenia. Ujemne punkty, które chłopiec otrzymał za „nieodpowiednią” fryzurę, zostały anulowane.

5. PRAWO DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki (...) dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych (...).

(art. 19 Konwencji o prawach dziecka).

W 2017 r. zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **3206** sprawy związane z ochroną dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem.

Rzecznik zwracał się do organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- przemocy w środowisku domowym,
- przemocy w szkołach, przedszkolach i żłobkach,
- przemocy w placówkach o charakterze wychowawczym, socjoterapeutycznym, i resocjalizacyjnym,
- przemocy rówieśniczej,
- opracowania i wdrożenia „Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci”,
- szacowania zagrożenia przemocą i algorytmów postępowania w przypadku zdiagnozowania przemocy,
- reprezentacji dziecka w postępowaniu karnym,
- zabezpieczenia praw nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka,
- interwencji Policji w związku ze zgłoszeniem przemocy wobec dziecka,
- przemocy rówieśniczej z użyciem mediów elektronicznych, tzw. cyberprzemocy,
- ochrony praw dzieci w przestrzeni medialnej,
- niezgodnego z prawem umieszczania nieletniego w szpitalu psychiatrycznym,
- wdrożenia „Standardów pracy ośrodków kuratorskich” oraz koniecznych zmian w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej,
- zabezpieczenia dobra dziecka w czasie interwencji Policji,

- postępowania wobec małoletnich w trakcie poddawania ich kontroli,
- ciągłości funkcjonowania telefonów zaufania dla dzieci i młodzieży,
- wykorzystywania dzieci do żebractwa,
- niegodziwego traktowania,
- oznaczania kategorii wiekowej dla filmów wyświetlanych w kinach.

5.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem

■ Szacowanie zagrożenia przemocą i algorytmy postępowania w przypadku zdiagnozowania przemocy – wystąpienia z 13 stycznia i 29 grudnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁵⁸⁵ do Ministra Zdrowia oraz Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wniósł o wypracowanie dla pracowników gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (GKRPA) wspólnych narzędzi w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej. Zwrócił uwagę, że wypracowanie kwestionariuszy szacowania zagrożenia przemocą i algorytmów postępowania w przypadkach zdiagnozowanej przemocy pozwoli zwiększyć skuteczność działań w zakresie procedury „Niebieskie Karty”. Przypomniał, że podobne narzędzia zostały wypracowane m.in. dla funkcjonariuszy policji, pracowników szkół, placówek oświatowych oraz placówek ochrony zdrowia.

Rzecznik wskazał na art. 72 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia dziecku ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Podobnie statuuje ten obowiązek art. 19 Konwencji o prawach dziecka. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zakłada natomiast, że przedstawiciele każdej ze służb wskazanych w art. 9d ust. 2, które w swojej praktyce zawodowej mają kontakt z osobami doznającymi przemocy domowej, powinny aktywnie i profesjonalnie włączać się w system powstrzymywania przemocy i system pomocy tym osobom. Narzędziem do podejmowania działań w tym zakresie jest m.in. procedura „Niebieskie Karty”, która obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. W tym zakresie zwrócił uwagę na konieczność wypracowania narzędzi, które pozwolą zwiększyć skuteczność działań

⁵⁸⁵ ZSR.422.27.2016.AMIK

podejmowanych przez pracowników gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych przy realizacji procedury „Niebieskie Karty”.

Rzecznik podniósł również, że uzasadnienie dla wprowadzenia proponowanych narzędzi szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą domową stanowią również europejskie regulacje, które obligują podjęcie skutecznych działań zmierzających do udzielenia kompleksowej pomocy. Art. 7 Konwencji Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej stanowi, że Strony stosują wszelkie konieczne środki ustawodawcze i inne środki w celu przyjęcia i wdrożenia obowiązujących w całym państwie kompleksowych i skoordynowanych polityk obejmujących wszelkie istotne środki służące zapobieganiu i zwalczaniu wszelkich form przemocy (...). Art. 51 ww. Konwencji podkreśla natomiast, że Strony stosują konieczne środki ustawodawcze lub inne środki, aby zapewnić ocenę ryzyka śmiertelności, powagi sytuacji oraz ryzyka powtarzalności aktów przemocy, przeprowadzaną przez wszelkie istotne organy w celu zarządzania ryzykiem oraz, w razie potrzeby, w celu udzielenia skoordynowanego bezpieczeństwa i wsparcia.

W odpowiedzi⁵⁸⁶ Minister Zdrowia poinformował, że Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych jako jednostka podległa Ministrowi Zdrowia opracuje w 2017 r. wytyczne dotyczące szacowania ryzyka oraz postępowania członków GKRPA w sytuacji zetknięcia się z przemocą w rodzinie. Przy tworzeniu algorytmu postępowania planuje skorzystać z doświadczeń ekspertów skupionych w Radzie ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz z wypracowanych już zasad postępowania policjantów, pracowników socjalnych, przedstawicieli oświaty i ochrony zdrowia.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w odpowiedzi⁵⁸⁷ podkreślił interdyscyplinarny charakter działań w obszarze przeciwdziałania przemocy oraz konieczność współpracy służb i instytucji odpowiedzialnych za realizację tych działań. Poinformował, że ideą procedury „Niebieskie Karty” jest nawiązanie współpracy pomiędzy służbami zaangażowanymi w przeciwdziałanie przemocy w realizacji działań podejmowanych na rzecz ochrony osób doznających przemocy, a także wobec osób stosujących przemoc w celu jak najskuteczniejszej pomocy. Jego zdaniem pracownicy gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych powinni korzystać z narzędzi wypracowanych dla przedstawicieli innych instytucji działających w obszarze przeciwdziałania przemocy, m.in. tych wypracowanych w 2014 r. dla funkcjonariuszy policji.

⁵⁸⁶ MDP.073.7.2017.TA

⁵⁸⁷ DPS.VII.5132.11.2017.PM

Kontynuując działania, Rzecznik Praw Dziecka ponownie zwrócił się⁵⁸⁸ do Ministra Zdrowia o przekazanie informacji, na jakim etapie znajdują się prace w zakresie opracowania wytycznych dotyczących szacowania ryzyka oraz postępowania członków GKRPA w sytuacji zetknięcia się z przemocą w rodzinie i kiedy można spodziewać się przedstawienia ich wyników.

W odpowiedzi⁵⁸⁹ Minister Zdrowia poinformował, że Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych przygotowała projekt wytycznych dotyczących szacowania ryzyka oraz postępowania członków Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w sytuacji zetknięcia się z przemocą domową, który będzie poddany analizie członków Rady ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie w pierwszym kwartale 2018 r.

■ Reprezentacja dziecka w postępowaniu karnym – wystąpienie z 3 lutego 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka, w nawiązaniu do złożonej w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej *Petycji w sprawie zmiany Kodeksu postępowania karnego w zakresie reprezentacji dziecka w postępowaniu karnym* oraz załączonego do niej projektu ustawy o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania karnego z dnia 23 maja 2016 r.*,⁵⁹⁰ przedstawił⁵⁹¹ Przewodniczącemu Komisji do Spraw Petycji Sejmu RP opinię do propozycji rozwiązań prawnych.

Przypomniął, że od 2011 r. wielokrotnie sygnalizował, m.in. w wystąpieniach generalnych kierowanych do Ministra Sprawiedliwości, problem niewłaściwej reprezentacji dziecka w postępowaniach karnych⁵⁹². Na niewłaściwe zabezpieczenie praw dziecka w tej materii wskazywał także w corocznie przedstawianych Sejmowi i Senatowi RP *Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka*, które są integralną częścią *Informacji z działalności Rzecznika Praw Dziecka*⁵⁹³. Przekazał również swoje uwagi Trybunałowi Konstytucyjnemu rozpoznającemu skargę konstytucyjną (SK 5/12)⁵⁹⁴.

Ponadto na kwestie braku właściwej reprezentacji dziecka w procedurze karnej zwrócił uwagę w *Raporcie Rzecznika Praw Dziecka z realizacji zaleceń Komitetu Praw*

⁵⁸⁸ ZSR.422.27.2016.MK

⁵⁸⁹ MDP.073.1.2018.TA

⁵⁹⁰ Druk nr BKSP-145-111/16

⁵⁹¹ Gab.422.3.2017.BS

⁵⁹² ZSR/500/16/2011/KCH, ZSR/500/9/2012/AT, ZSM/500/5/2013/AJ, ZSR.422.17.2015.MS

⁵⁹³ <http://brpd.gov.pl/sprawozdania-z-dzialalnosci>

⁵⁹⁴ OTK-A 2014, nr 1, poz. 2

*Dziecka ONZ z dnia 4 października 2002 r.*⁵⁹⁵, formułując rekomendacje skierowane do polskiego rządu.

W omawianym wystąpieniu podniósł, że stan prawny dotyczący reprezentacji dziecka w postępowaniach przed organami procesowymi, w tym w sprawach karnych, budzi poważne zastrzeżenia, a obowiązująca regulacja jest szczątkowa i niewystarczająca.

Przypomniął, że w procedurze karnej brak jest regulacji dotyczącej występowania do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora procesowego, a także gwarantującej profesjonalizm w wykonywaniu przez niego obowiązków związanych z reprezentacją małoletniego w sprawach karnych. Jedynie w akcie prawnym niższego rzędu (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości⁵⁹⁶) wskazano, że w celu wyznaczenia adwokata i radcy prawnego na kuratora procesowego małoletniego, sąd może zwrócić się do odpowiednich organów prawniczych samorządów zawodowych o wskazanie kuratora dla strony, która nie ma zdolności procesowej ani przedstawiciela ustawowego⁵⁹⁷.

Rzecznik podkreślił m.in., że w praktyce kuratorami procesowymi, obok adwokatów i radców prawnych, wyznaczani są najczęściej sądowi kuratorzy zawodowi, pracownicy sekretariatów sądu lub prokuratury, pracownicy socjalni, nauczyciele lub pedagodzy szkolni. Czynności wykonywane przez te osoby nie zawsze są prowadzone w sposób profesjonalny, w dobrze pojętym interesie dziecka. Uznał, że kwestia kompetencji kuratora procesowego jest jednym z najważniejszych problemów dotyczących reprezentacji dziecka w postępowaniu karnym. Ustanowienie kuratorem procesowym osoby, która nie posiada specjalistycznego wykształcenia i wiedzy w zakresie prawa, w tym prawa karnego, nie zapewnia małoletniemu rzetelnej reprezentacji w procesie. Dodatkowo ustanowienie kuratorem procesowym pracownika sądu lub prokuratury budzi wątpliwości z perspektywy gwarancji poszanowania praw małoletniego pokrzywdzonego. Osoby te często posiadają niezbędną wiedzę i doświadczenie, dyskwalifikująca jest natomiast ich zależność służbowa od prowadzących postępowanie, obciążenie pracą i dodanie zadań kuratora do wykonywanych już obowiązków służbowych, a także – co czasami występuje w praktyce – ustanowienie takiej osoby kuratorem wbrew jej woli.

Jednocześnie zaznaczył, że kurator procesowy często ustanawiany jest w czasie, który uniemożliwia mu skuteczną ochronę praw dziecka. Prokurator bowiem składa wniosek o ustanowienie kuratora dla małoletniego dopiero po przedstawieniu zarzutów rodzicowi.

⁵⁹⁵ <http://brpd.gov.pl/aktualnosci/raport-jak-polska-przestrzega-postanowien-konwencji-o-prawach-dziecka>

⁵⁹⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. poz. 2316, z późn. zm.).

⁵⁹⁷ § 131 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych.

W takiej sytuacji większość czynności dowodowych jest już przeprowadzona, w szczególności przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego. Zwrócił uwagę, że jeśli w postępowaniu nie dojdzie do przedstawienia zarzutów, kurator nie jest ustanawiany, a dziecko pozbawione jest reprezentacji i możliwości zaskarżenia postanowienia o umorzeniu postępowania karnego.

Rzecznik przekazał również, że zaobserwował praktykę ustanawiania kuratora procesowego już po zakończeniu postępowania przygotowawczego, co jest sprzeczne z dobrem dziecka i jego interesem. W takich sytuacjach kuratorowi pozostaje jedynie możliwość zaskarżenia postanowienia o umorzeniu postępowania karnego, która jest jedynie iluzoryczna – ze względu na siedmiodniowy termin zawity do wniesienia zażalenia, czas konieczny dla ustanowienia kuratora oraz brak czasu na zaznajomienie się z aktami sprawy karnej, a także dzieckiem i jego potrzebami.

■ **Ochrona dzieci w przestrzeni medialnej – wystąpienia z 14 lutego i 12 czerwca 2017 roku**

Problematyka ochrony wizerunku dziecka od lat pozostaje w szczególnym zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka. O publikacji wizerunku małoletniego decydują jego rodzice (opiekunowie prawni). W świetle prawa dzieci nie dysponują pełną zdolnością do czynności prawnych, dlatego to rodzicom albo opiekunom prawnym ustawodawca powierzył obowiązek dbania o ich dobro do momentu osiągnięcia pełnoletności.

Praktyka pokazuje, że w programach z udziałem dzieci zgoda rodzica do dysponowania wizerunkiem dziecka często jest udzielana bezterminowo i bez ograniczeń na wszystkich polach eksploatacji. Pożądanym byłoby prawne ograniczenie możliwości niekontrolowanego wykorzystywania materiałów – w szczególności, gdy jest to sprzeczne z ich pierwotnym przeznaczeniem.

Dotychczas ustawodawca nie dostrzegł konieczności wprowadzania dalszych regulacji prawnych dotyczących ochrony praw małoletnich uczestników programów telewizyjnych, jednak tendencja przedmiotowego wykorzystywania wizerunku dziecka w przestrzeni publicznej oraz traktowanie najmłodszych jako obiektu działań marketingowo-konsumpcyjnych powinny stanowić bodziec do analizy obowiązujących przepisów i wypracowania nowego modelu ochrony praw dzieci w mediach.

Na problematykę niedostatecznej ochrony dziecka w szeroko rozumianej przestrzeni medialnej Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę w wystąpieniu⁵⁹⁸ do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wnosząc o podjęcie odpowiednich działań systemowych.

W kolejnym wystąpieniu⁵⁹⁹ do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego ponownie podniósł problem niedostatecznej ochrony prawnej dzieci w przestrzeni medialnej oraz zwrócił uwagę na konieczność wypracowania nowego modelu ochrony praw dzieci w mediach.

Rzecznik oczekuje na odpowiedź Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

■ **Nadawanie oznaczenia kategorii wiekowej filmom wyświetlanym w kinach – wystąpienie z 15 lutego 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka, kontynuując działania podjęte w latach ubiegłych, zwrócił się⁶⁰⁰ do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie wprowadzenia jednolitego systemu kategoryzacji wiekowej filmów. Do Rzecznika w dalszym ciągu napływają skargi na brak unormowania procedury kwalifikowania filmów wyświetlanych w kinach.

Po raz pierwszy problem ten Rzecznik poruszył w wystąpieniu do Ministra Kultury w 2008 r. Powołany przy Rzeczniku Praw Dziecka zespół roboczy, w którego skład wchodził również przedstawiciel MKiDN, PISF oraz KRRiT, w grudniu 2014 r. zakończył prace nad projektem ustawy o zasadach kwalifikacji i oznaczania filmów w celu ochrony małoletnich przed szkodliwymi treściami oraz o zmianie innych ustaw. Projekt uzyskał poparcie Ministerstwa⁶⁰¹, jednak zdaniem resortu wymaga dalszych konsultacji.

Mając na uwadze wyrażone poparcie dla potrzeby uregulowania poruszanej problematyki na poziomie ustawy, Rzecznik zwrócił się o kontynuację prac w celu rozwiązania problemu oraz zadeklarował wsparcie ze strony specjalistów z Biura Rzecznika Praw Dziecka.

Problem kategoryzacji wiekowej filmów kinowych nie został dotychczas rozwiązany.

⁵⁹⁸ ZSS.422.10.2017.JW

⁵⁹⁹ ZSS.422.10.2017.JW

⁶⁰⁰ ZSS.422.40.2015.JW

⁶⁰¹ DWIM/38/16

■ **Funkcjonowanie telefonów zaufania dla dzieci i młodzieży – wystąpienie z 10 maja 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁶⁰² do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji ponownie zwrócił uwagę na rolę telefonu zaufania 116 111 prowadzonego przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę.

Podkreślił, że ideą telefonów zaufania dla dzieci i młodzieży jest niesienie pomocy osobom małoletnim w trudnych dla nich sytuacjach życiowych. Dzięki pomocy konsultantów małoletni mogą uzyskać odpowiednie wsparcie oraz liczyć, że z nurtującymi problemami nie pozostaną sami i otrzymają należną im pomoc. Wskazał, że organizacje pozarządowe ściśle współpracują z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości, przy czym telefony zaufania współdziałają również z funkcjonującym przy Rzeczniku Praw Dziecka Dziecięcym Telefonem Zaufania Rzecznika Praw Dziecka.

Ponadto Rzecznik zwrócił uwagę, że Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111 należy do ogólnoeuropejskiej grupy linii telefonicznych o charakterze społecznym, stworzonych z inicjatywy Komisji Europejskiej nr C 2007 na potrzeby zharmonizowanych usług o walorze społecznym⁶⁰³. Państwa członkowskie Unii Europejskiej (w tym również Polska) zostały zobowiązane zarówno do wdrożenia, jak i utrzymania linii telefonicznych 116.

W ostatnich dwóch latach odstąpiono od ogłaszania otwartego konkursu ofert na realizację zadania publicznego *Prowadzenie telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży*, natomiast ogłaszane konkursy dotyczą znacznie szerszego spektrum działań. Powyższe spowodowało, że Fundacji nie udało się uzyskać dofinansowania w ramach ogłaszanych konkursów.

Wobec powyższego Rzecznik zwrócił się o informację, czy ogłoszony zostanie konkurs ofert na realizację zadania publicznego *Prowadzenie telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży*.

W odpowiedzi⁶⁰⁴ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że od 2016 r. zadania publiczne w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym wśród młodzieży zostały rozszerzone, tak aby przyczyniały się do wypracowania skutecznych mechanizmów służących pomocy osobom małoletnim w sytuacji zagrożenia, a także ograniczaniu negatywnych zjawisk występujących wśród młodych ludzi (patologii, hejtowi w internecie, przemocy, uzależnieniach). W 2016 r.

⁶⁰² ZSS.422.21.2017.KK

⁶⁰³ Dz. U. UE L 49 z 17.02.2007

⁶⁰⁴ BMP-0791-1-1/2017/PS

tytuł zadania publicznego dotyczącego tej grupy wiekowej brzmiał: *Ochrona dzieci i młodzieży przed zagrożeniami – przemocą, uzależnieniami* a w 2017 r. – *Ochrona dzieci i młodzieży przed zagrożeniami – przemocą, hejtem w internecie oraz uzależnieniami*. W obu przypadkach jako jedno z kilku możliwych szczegółowych zadań do realizacji wskazano „udzielenie pomocy osobom małoletnim potrzebującym opieki i ochrony, zapewnienie możliwości wyrażania ich trosk oraz porozmawianie o sprawach bezpośrednio ich dotyczących”. Jedną z możliwych form realizacji tak wskazanego celu mogło być także prowadzenie telefonu zaufania. Możliwość dofinansowania działalności telefonu zaufania stwarzał także rządowy program ograniczenia przestępczości i społecznych zachowań *Razem bezpieczniej im. W. Stasiaka* na lata 2016–2017, w ramach szczegółowego programu pn. *Przeciwdziałanie zjawiskom patologii oraz ochrona dzieci i młodzieży*.

Minister poinformował, że w 2017 r. resort nie planuje ogłoszenia otwartego konkursu ofert na realizację zadania publicznego pn. *Prowadzenie telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży*.

■ Wykorzystywanie dzieci do żebractwa – wystąpienie z 29 maja 2017 roku

Mając na uwadze zbliżający się okres wakacyjny, Rzecznik Praw Dziecka zaapelował⁶⁰⁵ do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o podjęcie zintensyfikowanych i wieloaspektowych działań w celu zapewnienia najmłodszym właściwej ochrony przed wykorzystywaniem ich do żebractwa.

Zwrócił uwagę, że istotną kwestią – poza właściwą reakcją osób będących świadkami tego zjawiska – jest odpowiednia i szybka reakcja służb powołanych do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Dokonana przez Rzecznika analiza zgłoszonych mu spraw wykazała bowiem, że istotnym problemem pozostaje nieskuteczność interwencji podejmowanych wobec osób żebrzących. Z licznych zgłoszeń wynika, że osoby te po oddaleniu się patrolu policji ponownie dopuszczają się powyższego procederu, wykorzystując do tego małoletnich.

W odpowiedzi⁶⁰⁶ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że ponowił prośbę do wojewodów o podjęcie działań, których celem będzie przeciwdziałanie negatywnemu zjawisku żebractwa oraz ochrona potencjalnych jego ofiar, w tym zwłaszcza małoletnich. Zapewnił również, że w rozwiązanie przedmiotowego problemu zaangażowane są wszystkie służby podległe resortowi spraw wewnętrznych, w tym służby prewencyjne,

⁶⁰⁵ ZSM.422.10.2017.JW

⁶⁰⁶ BMP-0791-2-4/2017/MJ

kryminalne i śledcze policji oraz Straż Graniczna. Minister podzielił jednocześnie ocenę Rzecznika dotyczącą złożoności problemu wykorzystywania dzieci do żebractwa i konieczności podjęcia zintensyfikowanych działań służących zapobieganiu i zwalczaniu tego zjawiska.

■ **Kontrola biletów i dokumentów u małoletnich – wystąpienie z 12 czerwca 2017 roku**

Z uwagi na liczne skargi dotyczące niewłaściwego traktowania dzieci przez kontrolerów w czasie kontroli biletów na przejazdy środkami komunikacji miejskiej (gminnej), Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁶⁰⁷ do prezydentów i burmistrzów miast oraz wójtów o podjęcie działań informacyjnych, uświadamiających i uwrażliwiających osoby dokonujące kontroli biletów i dokumentów uprawniających do ulg w środkach transportu lokalnego na dobro kontrolowanych dzieci i młodzieży. Stwierdził, że wskazanym byłoby zwrócenie uwagi pracownikom kontrolującym pasażerów, aby wykonywali swoje obowiązki z uwzględnieniem ochrony praw i dobra małoletnich poddawanych kontroli oraz aby szczególną uwagę zwracali na udzielenie małoletnim informacji o przysługujących im prawach.

■ **Prawa nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka – wystąpienie z 13 czerwca 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji wniósł o udzielenie informacji o wdrożonych w jednostkach policji oraz policyjnych izbach dziecka rozwiązaniach ułatwiających kontaktowanie się z nieletnimi doświadczonymi trwale lub okresowo trudnością w komunikowaniu się.

Kierując powyższe wystąpienie Rzecznik powołał się na ustawę z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i środkach komunikowania się, która przyznaje osobom doświadczającym trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się (osobom uprawnionym) określone uprawnienia w sferze kontaktów z organami administracji publicznej, jednostkami systemu, podmiotami leczniczymi, jednostkami Policji, Państwowej Straży Pożarnej i straży gminnych oraz jednostkami ochotniczymi działającymi w tych obszarach (podmiotami zobowiązanymi). Osoby te mają w szczególności prawo do skorzystania z pomocy osoby przybranej oraz prawo dostępu do usługi pozwalającej na komunikowanie się w kontaktach z podmiotami zobowiązanymi.

⁶⁰⁷ ZSS.422.23.2017.GR

Rzecznik zwrócił szczególną uwagę na konieczność zagwarantowania uprawnień w zakresie kontaktów nieletnim doświadczonym trwale lub okresowo trudnościami w komunikowaniu się, zatrzymanych przez policję, a następnie umieszczonych w policyjnych izbach dziecka.

Podkreślił, że w sytuacji zatrzymania niezbędne jest natychmiastowe nawiązanie kontaktu z nieletnim. Przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich stanowią, że zatrzymanego nieletniego informuje się natychmiast o przyczynach zatrzymania oraz przysługujących mu prawach, w tym o prawie do skorzystania z pomocy adwokata, prawie do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania i prawie złożenia zażalenia na czynności naruszające jego prawa. Nieletniego należy niezwłocznie przesłuchać. Na jego żądanie umożliwia się mu nawiązanie kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z adwokatem. Dlatego tak ważne jest wsparcie i pomoc dziecku, które w sytuacji utrudnionego kontaktu i braku informacji, nie wie gdzie trafiło i dlaczego, co niewątpliwie powodować może u niego wzmożony lęk.

W odpowiedzi Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że w przypadku dokonywania osadzenia osób głuchych, głuchoniemych oraz niedosłyszących w policyjnych miejscach prawnej izolacji, w tym w policyjnych izbach dziecka (PID), znajduje zastosowanie rozwiązanie uregulowane w § 1 ust. 3 Regulaminu pobytu w izbie, stanowiącego załącznik numer 12 do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb, na podstawie którego nieletniemu nieznającemu języka polskiego zapewnia się możliwość porozumiewania się w sprawach dotyczących pobytu w izbie za pośrednictwem tłumacza. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez Komendę Główną Policji tego rodzaju przypadki osadzenia występują wyjątkowo rzadko – w okresie od dnia stycznia 2016 r. do końca maja 2017 r. odnotowano jeden przypadek umieszczenia w policyjnej izbie dziecka nieletniego z dysfunkcją słuchu (osoba głuchoniema). Nieletni ten został doprowadzony do izby przez policjantów w obecności wychowawczyni ośrodka dla osób niesłyszących, która posługiwała się językiem migowym i przetłumaczyła wszystkie informacje przekazywane zarówno przez funkcjonariuszy, jak i przez nieletniego.

Minister zapewnił, że policja dostrzega potrzeby osób niepełnosprawnych, w tym doświadczających trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się, w związku z czym

podejmuje działania związane z wdrażaniem wymagań przewidzianych prawem oraz wypracowania rozwiązań, które w założeniach mają poprawić komfort tych osób przy załatwianiu spraw w jednostkach organizacyjnych policji, a także prowadzi działalność informacyjną w tym zakresie wśród policjantów. Zaznaczył, że przepisy ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się nałożyły m.in. na policję obowiązek zapewnienia osobom doświadczającym trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się dostępu do świadczenia usług tłumacza polskiego języka migowego (PJM), systemu języka migowego (SJM) lub systemu komunikacji osób głuchoniewidomych (SKOGN). Świadczenie to jest bezpłatne dla osób niepełnosprawnych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Komendy Głównej Policji w zakładce „Język migowy” udostępnione zostały informacje na temat zasad świadczenia usług tłumacza PJM, SJM oraz SKOGN, a także formularz kontaktowy oraz odnośnik do rejestru tłumaczy PJM, SJM i SKOGN, który jest dostępny na stronie internetowej Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego. Zgodnie z instrukcją zamieszczoną na ww. stronie internetowej, aby skorzystać z usługi tłumacza, osoba uprawniona zobowiązana jest zgłosić – za pośrednictwem udostępnionego formularza – chęć skorzystania z tej usługi, ze wskazaniem wybranej metody komunikowania się (świadczenia usług tłumacza PJM, SJM i SKOGN) co najmniej na 3 dni robocze przed planowaną wizytą. Po wypełnieniu formularza należy go odesłać jedną z wybranych metod, tj.: za pomocą poczty elektronicznej, faksem, listownie, za pomocą wiadomości tekstowej SMS zawierającej elementy wymienione w formularzu albo złożyć osobiście w Punkcie Recepcyjnym Komendy Głównej Policji.

W przypadku braku możliwości zapewnienia usługi tłumacza PJM, SJM, SKOGN Komenda Główna Policji zobowiązana jest do uzasadnienia odmowy wykonania tej usługi z jednoczesnym wyznaczeniem nowego terminu realizacji uprawnienia lub przekazaniem informacji na temat możliwości wykorzystania innych środków wspierających komunikowanie się w celu kontaktu z urzędem. W razie pilnej potrzeby pomocy lub w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia osoby głuchonieme mogą wezwać interwencję policji, a także przekazać zgłoszenie do pogotowia ratunkowego oraz straży pożarnej za pomocą numeru telefonu, tzw. SMS ratunkowy przeznaczony dla osób mających problem z komunikacją werbalną.

Minister poinformował, że Komenda Główna Policji podjęła działania – przy udziale specjalistów języka migowego – w celu wypracowania systemowego rozwiązania dotyczącego kwestii komunikacji i całodobowej obsługi w jednostkach policji osób głuchych.

Zakończenie prac związanych z certyfikacją tłumaczy języka migowego przewidywane jest na 2018 r. Dopiero po zakończeniu tych działań ministerstwo będzie miało prawną możliwość stworzenia bazy certyfikowanych tłumaczy świadczących usługi dla innych podmiotów zewnętrznych, takich jak policja, jednostki państwowego ratownictwa medycznego itd. Wówczas planuje się wprowadzić usługę dla wszystkich służb, umożliwiającą korzystanie z pomocy tłumacza w systemie całodobowym.

Zapewnił jednocześnie, że do poprawy obsługi interesantów, którzy doświadczają trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się w znaczący sposób przyczynią się także rozwiązania zaplanowane w ramach przygotowanego przez Komendę Główną Policji projektu pn. Modernizacja i wdrożenie nowych rozwiązań oraz e-usług w Systemie Zintegrowanej Komunikacji Ogólnopolskiej Sieci Teleinformatycznej numeru 112, realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa. Część założeń tego projektu adresowana jest do osób niepełnosprawnych, w tym głuchych, które uzyskają dodatkowe możliwości komunikacji z jednostkami organizacyjnymi policji dzięki wdrożeniu usługi wideokonferencji z udziałem tłumacza języka migowego, pozwalającej na bezpośrednie i szybkie dokonywanie zgłoszeń. Zakończenie tego przedsięwzięcia przewidziane jest na 2019 r.

■ Działania policji w związku ze zgłoszeniem przemocy wobec dziecka – wystąpienie z 25 lipca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił⁶⁰⁸ się do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z wnioskiem o dokonanie ewaluacji istniejących procedur w zakresie podejmowania interwencji w związku ze zgłoszeniem przemocy wobec dzieci. Wskazał na konieczność udoskonalenia obowiązujących procedur, zwłaszcza w zakresie oceny stanu zdrowia pokrzywdzonego dziecka już w czasie interwencji funkcjonariuszy. W jego ocenie szybka reakcja organów ścigania i podjęcie sprawnych działań interwencyjnych są ważne nie tylko z punktu widzenia postępowania dowodowego, ale przede wszystkim z uwagi na konieczność udzielenia pomocy małoletniemu pokrzywdzonemu, w tym poprzez oddzielenie go od sprawcy przemocy.

Podkreślił, że do podejmowania interwencji w sprawach dotyczących podejrzenia krzywdzenia dziecka powinni być kierowani funkcjonariusze z dużym doświadczeniem w służbie, empatyczni i posiadający umiejętność rozmowy z małoletnim. Rzecznik wskazał na potrzebę przeprowadzenia szkoleń dla policjantów w celu przygotowania funkcjonariuszy do pracy z dzieckiem – ofiarą przemocy. Jego zdaniem jedną z kluczowych kwestii jest

⁶⁰⁸ ZSR.422.12.2017.MK

wykorzystanie potencjału dzielnicowych w zakresie pomocy tym rodzinom, w których istnieje zagrożenie przemocą wobec dzieci lub przemoc ta wystąpiła.

W ocenie Rzecznika szybkie podejmowanie interwencji na rzecz pokrzywdzonego dziecka odgrywa szczególne znaczenie w świetle przepisów znowelizowanej ustawy – Kodeks karny, wprowadzającej między innymi prawny obowiązek reagowania na przemoc wobec dzieci, osób słabszych i nieporadnych życiowo.

W odpowiedzi⁶⁰⁹ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wyraził stanowisko, że wszystkie zdarzenia, które mogą świadczyć o możliwości stosowania przemocy wobec dziecka, należy traktować z należytą powagą, rzetelnością oraz determinacją. Podkreślił, że do podstawowych zadań policji należy ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, a także wykrywanie przestępstw oraz ściganie sprawców. Uwzględniając te obowiązki, policja – po powzięciu informacji o możliwości popełnienia czynu zabronionego wobec dziecka – podejmuje działania w trybie określonym w szczególności przepisami Kodeksu postępowania karnego oraz ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

W odpowiedzi zwrócił również uwagę na podejmowane w ramach procedury „Niebieskie Karty” działania interwencyjne w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobie, co do której istnieje podejrzenie, że została dotknięta przemocą w rodzinie. Zapewnił jednocześnie, że Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji na bieżąco monitoruje podległe jednostki w obszarze związanym z działaniami podejmowanymi w sprawach dotyczących przeciwdziałania problemowi przemocy domowej, w tym skierowanej wobec najmłodszych oraz zadeklarował skierowanie przez Komendę Główną Policji pisma do podległych komendantów wojewódzkich dotyczącego konieczności wieloaspektowej oceny ujawnionych okoliczności, które mogą wskazywać na zaistnienie przemocy wobec dziecka.

■ Umieszczanie nieletniego w szpitalu psychiatrycznym niezgodnie z przepisami prawa – wystąpienie z 7 września 2017 roku

W związku z brakiem odpowiedzi na wystąpienie z 2016 r. Rzecznik Praw Dziecka ponownie wystąpił⁶¹⁰ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o podjęcie szeroko pojętych działań mających na celu prawidłowe stosowanie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz zagwarantowanie dostatecznej liczby biegłych sądowych z zakresu psychiatrii dzieci i młodzieży.

⁶⁰⁹ BMP-0791-1-3/2017/PS

⁶¹⁰ ZSR.422.21.2016.MK

Wskazał, że sądy rodzinne stosują praktykę umieszczania nieletnich w trybie zabezpieczenia w szpitalu psychiatrycznym bez przeprowadzenia dowodu z opinii dwóch biegłych psychiatrów bądź w oparciu o opinię sporządzoną na zlecenie sądu tylko przez jednego biegłego lekarza psychiatrę, co stoi w sprzeczności z art. 25a § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (dalej: u.p.n.).

Rzecznik zaznaczył, że zgodnie z powołanym wyżej przepisem w razie potrzeby uzyskania opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego sąd rodzinny zarządza jego badanie przez co najmniej 2 biegłych lekarzy psychiatrów. Na wniosek biegłych lekarzy psychiatrów do udziału w wydaniu opinii sąd powołuje biegłych innych specjalności. W razie zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności badanie stanu zdrowia psychicznego nieletniego może być połączone z obserwacją w szpitalu psychiatrycznym tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że nieletni wykazuje wysoki stopień demoralizacji lub popełnił czyn karalny. O potrzebie obserwacji w podmiocie leczniczym orzeka sąd rodzinny po wysłuchaniu nieletniego, określając miejsce i czas trwania obserwacji.

Podkreślił, że wprowadzenie zasady nakazującej wyjaśnienie wątpliwości co do stanu zdrowia psychicznego nieletniego w drodze opinii wydanej przez dwóch biegłych psychiatrów stanowi jedną z gwarancji ochrony praw nieletniego. Ma to znaczenie przede wszystkim ze względu na potrzebę rozeznania, jakie środki należy wobec niego zastosować, aby osiągnąć cele wskazane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, a w przypadku środków wychowawczych przewidzianych w art. 12 u.p.n. (umieszczenie nieletniego w zakładzie leczniczym lub w młodzieżowym ośrodku wychowawczym) – jest wręcz niezbędne.

Rzecznik zwrócił również uwagę na poważny problem braku biegłych sądowych o specjalizacji psychiatria dziecięca.

W odpowiedzi⁶¹¹ Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny poinformował, że nie można wykluczyć sytuacji, w której po wszczęciu postępowania zajdzie potrzeba natychmiastowego zastosowania wobec nieletniego tymczasowego środka w postaci umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym lub innym odpowiednim zakładzie leczniczym. Na ogół sądy rodzinne w sytuacjach nagłych, wymagających zastosowania tego środka nie będą dysponowały opinią, o której mowa w art. 25a § 1 u.p.n. W wielu przypadkach nie będzie także praktycznej możliwości uzyskania opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego wydanej przez dwóch biegłych lekarzy psychiatrów w terminie przewidzianym przez przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zdaniem Ministra przepis art. 26 u.p.n. nie

⁶¹¹ DSRiN-II-053-14/17

uzależnia tymczasowego zastosowania środka leczniczego od wcześniejszego uzyskania opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego, o której mowa w art. 25a § 1 u.p.n.. W jego ocenie opisana przez Rzecznika praktyka w istocie nie wynika z błędnego zastosowania art. 25a § 1 u.p.n., lecz ze wskazywania przez sądy błędnej podstawy prawnej, jeśli chodzi o umieszczanie nieletnich w szpitalach psychiatrycznych lub innych odpowiednich zakładach leczniczych. Nie ulega natomiast wątpliwości, że uzyskanie opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego będzie konieczne dla zastosowania wobec niego środka w orzeczeniu kończącym postępowanie.

Minister zgodził się, że opinia opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów wydana z udziałem specjalisty z zakresu psychiatrii nie może zastępować opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego sporządzonej przez dwóch biegłych lekarzy psychiatrów.

Uznał, że wyeliminowanie opisanego przez Rzecznika zjawiska wymaga jedynie literalnego stosowania przez sądy przepisów art. 25a § 1–3 oraz 26 u.p.n., bez konieczności nowelizacji przepisów, której resort sprawiedliwości, pomimo prowadzenia szeroko zakrojonych prac nad zmianą tego aktu prawnego, nie przewiduje.

Odnosząc się do problemu braku na listach prowadzonych przez prezesów sądów okręgowych biegłych z zakresu psychiatrii dziecięcej poinformował, że pozyskiwanie biegłych sądowych należy do prezesów sądów okręgowych, a ewentualne braki specjalistów na listach powinny być sygnalizowane przez przewodniczących wydziałów rodzinnych i nieletnich. Poza tym ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie wymaga, aby przeprowadzenie badania i wydanie opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego było ograniczone tylko do biegłych z zakresu psychiatrii dziecięcej. Warunek taki nie tylko nie wynika wprost z ustawy, lecz także – wobec niewielkiej liczby specjalistów w tej dziedzinie psychiatrii – nie może być spełniony.

■ Narodowa Strategia na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci – wystąpienia z 12 września i 15 grudnia 2017 roku

Kontynuując działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa dzieci i pełnej realizacji przysługujących im praw, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił⁶¹² do Prezesa Rady Ministrów o podjęcie działań w kierunku opracowania i wdrożenia Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci.

W wystąpieniu wskazał, że w polskim systemie nie ma scentralizowanych, kompleksowych miejsc pomocy dla dzieci doznających różnego rodzaju form przemocy.

⁶¹² ZSR.422.15.2017.ER

Wprawdzie istnieją poszczególne programy, jednakże brakuje spójnej strategii, która kompleksowo zabezpieczałaby dzieci. Podkreślił, że na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, pomimo że utworzono Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, jednak kwestie dotyczące dzieci są tylko jednym z wielu elementów tego programu. Zauważył, że chociaż dzieci są szczególnie narażone na przemoc domową i jej następstwa, to Program ten w żaden sposób nie specyfikuje osoby dziecka.

Podkreślił także, że realizacja procedury „Niebieskie Karty” odbywa się bez udziału dziecka, a działania wypracowane w ramach indywidualnego planu pomocy osobie doznającej przemocy w rodzinie mają również dotyczyć dziecka – w przypadku, gdy doznaje przemocy w rodzinie. Tak ukształtowany udział dziecka w ramach tej procedury nie daje gwarancji zabezpieczenia praw dziecka.

Rzecznik wskazał, że Narodowa Strategia na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci może stać się istotnym instrumentem oddziaływań ukierunkowanych na ochronę dziecka przed przemocą, a także być dodatkową gwarancją, że prawa dziecka określone w Konwencji o prawach dziecka będą chronione na najwyższym poziomie. Może ona również wywrzeć realny wpływ na świadomość społeczeństwa w tym zakresie oraz wprowadzić odpowiednie standardy zachowań w sytuacjach przemocy wobec najmłodszych.

Przypomniął, że od 2011 r. prowadzi stały monitoring postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu dzieci. W 2016 r. ukazała się szósta edycja Raportu⁶¹³, który wskazuje, że nadal jest wysoki odsetek osób aprobujących stosowanie kar cielesnych. Mimo że w stosunku do 2008 r., kiedy aprobatę dla stosowania kar cielesnych wyrażało 78% naszego społeczeństwa, nastąpił wyraźny spadek, bo aż o ok. 30%, to nadal stan ten nie jest zadowalający. Z badań przeprowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka w 2016 r. wynika, że aprobatę dla takiego wychowywania deklaruje 46% polskiego społeczeństwa, a prawie 17% dorosłych uważa, że bicie jest skuteczną metodą wychowawczą.

Podkreślił, że przemoc wobec dzieci przybiera różne formy krzywdzenia, które często współwystępują. Narodowa Strategia na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci powinna obejmować kompleksowe podejście nakierowane na zapobieganie, ochronę i wsparcie we wszystkich formach przemocy: fizycznej, psychicznej, ekonomicznej, seksualnej, rówieśniczej i instytucjonalnej. Uznał, że należy podjąć działania, by usystematyzować, wyodrębnić, wzbogacić i zagwarantować określone działania skierowane dla ochrony dzieci.

⁶¹³ *Przemoc w wychowaniu – odwrót od tradycji? Raport Rzecznika Praw Dziecka 2016*, opracowała: dr hab. prof. UŚ Ewa Jarosz

W jego ocenie przy opracowywaniu Narodowej Strategii rząd powinien być wspierany nie tylko przez podmioty podległe mu strukturalnie, ale również przez władze samorządowe, wymiar sprawiedliwości, organizacje pozarządowe oraz inne instytucje zaangażowane w walkę z przemocą wobec dzieci. Ważne jest również uzyskanie, dzięki kampaniom informacyjnym i akcjom mającym na celu uwrażliwienie opinii publicznej na problem przemocy wobec dzieci, poparcia społecznego.

Rzecznik przypomniiał także, że w kwietniu 2016 r. w kierowanym do Prezesa Rady Ministrów wystąpieniu generalnym wskazywał, że Europejska Sieć Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) wraz z Martą Santos Pais – Specjalnym Przedstawicielem Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy Wobec Dzieci we wrześniu 2015 r. wydała wspólne stanowisko, w którym zostało wyrażone głębokie zaniepokojenie występowaniem i ogromną skalą zjawiska przemocy wobec dzieci w Europie. Zaapelowano w nim o utworzenie solidnej, wszechstronnej agendy narodowej na rzecz zapobiegania i reagowania na wszystkie formy przemocy wobec dzieci. Ponadto podczas konferencji Rady Europy w Sofii (kwiecień 2016 r.) Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy Wobec Dzieci zaapelował do państw członkowskich ONZ o opracowanie Narodowych Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci.

W celu udzielenia odpowiedzi Rzecznikowi Praw Dziecka Prezes Rady Ministrów przekazał⁶¹⁴ pismo Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

W odpowiedzi⁶¹⁵ Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że jego zdaniem aktualnie nie zachodzi konieczność opracowania Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci.

Uznał, że kwestie dotyczące przeciwdziałania przemocy w obowiązującym porządku prawnym uregulowane są w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz postanowieniach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 (dalej: Program), a bezpieczeństwo i ochrona dzieci przed krzywdzeniem jest jednym z priorytetowych działań podejmowanych w obszarze przeciwdziałania różnym formom przemocy.

Podkreślił, że w oparciu o przepisy ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, jak również postanowienia Programu realizowane są działania mające na celu zapewnienie ochrony i wsparcia osób doznających bądź zagrożonych przemocą. Pomoc skierowana jest do

⁶¹⁴ SPRM.223.1.11.2017.JP

⁶¹⁵ DPS.VII.5132.130.2017.PM

wszystkich osób doznających przemocy, w tym również do dzieci. W ustawie i Programie przewidziano rozwiązania na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec dzieci.

Ponadto zapewnił, że w ramach Programu gromadzone są dane, które obrazują sytuację dziecka doznającego przemocy. Oprócz danych na temat liczby dzieci dotkniętych przemocą, zbiera się między innymi informacje na temat liczby dzieci korzystających ze wsparcia różnych placówek i instytucji udzielających pomocy osobom doznającym przemocy, liczby osób, w tym dzieci, objętych pomocą zespołów interdyscyplinarnych czy też wsparciem w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego. Ponadto pozyskuje się także dane w zakresie działań profilaktycznych, a więc na temat liczby programów skierowanych do dzieci i młodzieży. Ponadto w resorcie prowadzone są prace nad modyfikacją przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Planowane w powyższym obszarze działania prawdopodobnie spowodują również konieczność modyfikacji Programu, w którym będzie można szczegółowo określić specyficzne działania skierowane do poszczególnych grup osób doznających przemocy.

Rzecznik Praw Dziecka, będąc świadomym skali problemu oraz potrzeb dzieci w zakresie ochrony ich przed przemocą, nie podzielając stanowiska Ministra, ponownie zwrócił się⁶¹⁶ do Prezesa Rady Ministrów o opracowanie przez rząd i wdrożenie Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci.

Kolejny raz, apelując o stworzenie skutecznych, kompleksowych mechanizmów ochrony i pomocy dzieciom, Rzecznik nawiązał do wygłoszonego Exposé Prezesa Rady Ministrów, w którym zadeklarował on, że: (...) *nie ma zgody polskiego rządu na przemoc, nie ma przyzwolenia na przemoc (...). Pozostawienie dzieci na pastwę przemocy to zbrodnia (...)*. Rzecznik wyraził zadowolenie z dostrzeżenia przez Premiera konieczności uzupełnienia funkcjonujących już mechanizmów przeciwdziałania przemocy, w szczególności w zakresie ochrony dobra najmłodszych. Jednocześnie przypomniiał o wcześniejszym stanowisku rządu, podkreślając, że trudno mu się z nim zgodzić.

Wskazał, że system koordynacji i współpracy wszystkich instytucji oraz organizacji, które zajmują się problemem przemocy wobec dzieci, wykazuje braki w spójności i dlatego zachodzi konieczność wdrożenia systemowego planu przeciwdziałania przemocy jako podstawowego warunku zagwarantowania skutecznej ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Zaznaczył, że ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, chociaż zabezpiecza dzieci przed przemocą w środowisku domowym, to nie rozwiązuje wszystkich problemów. Zwrócił uwagę, że kwestie dotyczące dziecka są jednym z wielu elementów zawartego w tej ustawie

⁶¹⁶ GAB.422.13.2017.BS

programu pomocy i wsparcia pokrzywdzonych oraz że program ten ukierunkowany jest wyłącznie na negatywne zjawiska występujące w środowisku domowym. Zawężyło to pojęcie przemocy i działań państwa w tym zakresie, nie obejmując tym samym m.in. przemocy rówieśniczej, instytucjonalnej czy też przemocy doznawanej przez dziecko poza rodziną, z którą dziecko wspólnie zamieszkuje. Ponownie podkreślił, że dane gromadzone w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie nie specyfikują osoby dziecka. Także realizacja procedury „Niebieskie Karty” odbywa się bez udziału dziecka, a przecież działania wypracowane w ramach indywidualnego planu pomocy osobie doznającej przemocy w rodzinie mogą dotyczyć również małoletniego. W ocenie Rzecznika tak ukształtowany udział dzieci w ramach procedury „Niebieskie Karty” nie daje pełnej gwarancji zabezpieczenia ich praw. Rzecznik przywołał również treść przepisu art. 19 Konwencji o prawach dziecka⁶¹⁷.

Ponownie przypomniał o stanowisku Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) oraz apelu Marty Santos Pais – Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy Wobec Dzieci.

Jednocześnie podkreślił, że obejmując urząd w 2008 r., zapowiedział, że jednym z priorytetów jego działalności będzie walka z wszelkimi przejawami przemocy wobec dzieci. Wskazał, że na bieżąco analizuje sytuację przestrzegania w Polsce praw zagwarantowanych Konstytucją RP, Konwencją o prawach dziecka i innymi aktami prawnymi. W sytuacji zaobserwowania, że prawa dziecka są naruszane bądź nie w pełni realizowane, kieruje do różnych podmiotów – organów władzy państwowej, samorządowej, instytucji czy organów kontrolnych – postulaty i propozycje zmian, w tym zmian w przepisach prawa. Między innymi z jego inicjatywy wprowadzono do polskiego porządku prawnego, na poziomie ustawy, całkowity zakaz bicia dzieci i od tego czasu prowadzi on stały monitoring postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu dzieci.

Rzecznik przywołał najnowsze (z 2017 r.) wyniki siódmej edycji „Raportu z badań dotyczących postaw społecznych wobec stosowania przemocy w wychowaniu dzieci”⁶¹⁸. Raport ten wskazuje na nadal zbyt wysoki odsetek osób aprobujących stosowanie kar cielesnych. Z badań przeprowadzonych w 2017 r. wynika, że społeczna akceptacja zachowań

⁶¹⁷ Art. 19 Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

⁶¹⁸ Raport z badań dotyczących postaw społecznych wobec stosowania przemocy w wychowaniu dzieci jest wskazywany w raportach ONZ jako wzór dobrych praktyk. Badania będące podstawą opracowania Raportu prowadzi na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka dr hab. prof. UŚ Ewa Jarosz.

przemocy wobec dzieci w Polsce nadal jest wysoka, choć na przestrzeni lat 2011–2017 obserwuje się tendencję spadkową. Dane pokazują, że około 1/3 Polaków aprobuje bicie dzieci, aż 27% akceptuje bicie dzieci, zgadzając się ze stwierdzeniem, że lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło. Co piąty Polak postrzega bicie w kategoriach skutecznej metody wychowawczej, a jedynie ponad 1/3 (37%) jest stanowczo przeciwko takiemu stanowisku. Nadal połowa badanych (52%) uważa, że są sytuacje, kiedy dziecko należy ukarać kłapsem, a zdecydowani przeciwnicy takich zachowań stanowią jedynie 1/5 społeczeństwa (21%). Zdecydowaną dezaprobatę bicia dzieci wyraża tylko 1/3 społeczeństwa (33%). Wiedzę o obowiązującym w Polsce zakazie kar cielesnych ma jedynie co trzeci Polak. Większość badanych (55%) pozytywnie ocenia zakaz (niezależnie od tego, czy wie o jego istnieniu), jednak zdecydowaną aprobatę wyraża jedynie co piąty badany.

Przywołując te dane, zaznaczył, że obraz stanu społecznej świadomości o prawnej ochronie dzieci przed przemocą skłania do refleksji nad potrzebą promowania istnienia zakazu bicia dzieci, ale też i społecznej edukacji na temat jego właściwego rozumienia i funkcji, którą nie jest kryminalizacja zachowań, ale edukacyjno-normotwórcze działanie.

Ponadto poinformował Prezesa Rady Ministrów o obszarach, które wymagają usprawnienia, aby lepiej chronić dzieci, m.in. w zakresie systemu monitorowania losów dziecka, warunków uczestnictwa małoletnich w postępowaniu cywilnym i przed sądem administracyjnym, realizacji środka karnego odizolowania sprawcy przemocy czy zobowiązania go do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych, wdrożenia standardów z zakresu profilaktyki w opiece zdrowotnej, obejmujących w szczególności obligatoryjne badanie każdego zdrowego dziecka raz w roku przez lekarza pediatrę.

W dalszej części Rzecznik wskazał na istotne założenia i cele wnioskowanej Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci. W jego opinii osiągnięcie realnego wpływu na świadomość społeczeństwa w zakresie przemocy wobec dzieci oraz wprowadzenie odpowiednich standardów zachowań w sytuacjach przemocy wobec najmłodszych jest możliwe właśnie dzięki opracowaniu i wdrożeniu Strategii. Będzie ona istotnym instrumentem oddziaływań ukierunkowanych na ochronę dziecka przed przemocą, a także dodatkową gwarancją, że prawa dziecka określone w Konstytucji RP, Konwencji o prawach dziecka i innych aktach prawnych będą chronione na najwyższym poziomie.

Rzecznik zaznaczył, że Narodowa Strategia powinna, według niego, obejmować kompleksowe podejście nakierowane na zapobieganie, ochronę, pomoc i wsparcie we wszystkich rodzajach przemocy: fizycznej, psychicznej, ekonomicznej, seksualnej, rówieśniczej i instytucjonalnej. Należy podjąć działania, by usystematyzować, wyodrębnić,

wzbogacić i zagwarantować określone działania skierowane dla ochrony dzieci. Strategia powinna jasno wskazywać na priorytet państwa w działaniach na rzecz walki z przemocą wobec dzieci.

Rzecznik oczekuje na udzielenie odpowiedzi.

Wyciąg z Raportu z badań dotyczących postaw społecznych wobec stosowania przemocy w wychowaniu dzieci „Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć!” zawiera Załącznik nr 9 do niniejszej Informacji.

■ Standaryzacja pracy ośrodków kuratorskich oraz zmiany w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich – wystąpienie z 6 listopada 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁶¹⁹ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego przedstawił uwagi i propozycje zmian w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Dotyczyły one:

- zbyt rzadkiego stosowania wobec nieletniego środka wychowawczego w postaci skierowania do ośrodka kuratorskiego,
- urealnienia stosowania środka wychowawczego w postaci zobowiązania nieletniego do wykonywania określonych prac na rzecz społeczności lokalnej,
- rezygnacji z nadzoru zakładu pracy i wprowadzenia w jego miejsce nowego środka wychowawczego w postaci nadzoru szkoły,
- szerszego wykorzystania mediacji jako narzędzia rozwiązywania konfliktów karnych i sporów,
- umocowania ustawowego instytucji izb policyjnych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- wprowadzenia możliwości oddziaływania na rodzinę, która przeżywa trudności opiekuńczo-wychowawcze, poprzez pracę z dzieckiem i rodzicami prowadzoną w ośrodku kuratorskim (zmiany do k.r.i.o),
- zmian regulacji dotyczących pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich oraz zaskarżalności postanowień sądu i orzekania w przedmiocie zażaleń,
- zabezpieczenia pozycji nieletniego w postępowaniu sądowym, w tym prawa do obrony, zaliczenia okresu obserwacji psychiatrycznej do łącznego okresu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich,

⁶¹⁹ ZSR.422.22.2017.MK

- określenia maksymalnego okresu przedłużenia pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich do czasu wydania przez sąd I instancji postanowienia kończącego w sprawie.

Powyższe propozycje były efektem dyskusji, które toczyły się w ramach spotkań „Debaty prawa nieletnich”, zorganizowanej przez Rzecznika Praw Dziecka oraz prac powołanego przez Rzecznika „Zespołu ds. opracowania standardów pracy ośrodków kuratorskich”. Wychodzą one naprzeciw oczekiwaniom środowisk kuratorów, sędziów, teoretyków i praktyków zajmujących się tematyką nieletnich. Przedmiotem Debaty było ustalenie, czy obowiązujące regulacje prawne w zakresie prawa nieletnich są zgodne z prawem międzynarodowym, w szczególności z postanowieniami Konwencji o prawach dziecka. Uczestnikami Debaty byli prawnicy, pedagodzy, psycholodzy, filozofowie, sędziowie i kuratorzy, przedstawiciele świata nauki i praktycy, osoby zajmujące się problematyką prawa nieletnich.

Do pakietu propozycji zmian legislacyjnych Rzecznik załączył opracowane przez Zespół powołany przez Rzecznika Praw Dziecka „Standardy pracy ośrodków kuratorskich”, których celem jest osiągnięcie wysokiego poziomu pracy wychowawczej prowadzonej w ośrodkach, ukierunkowanej na wszechstronny rozwój dzieci, przeciwdziałanie demoralizacji i zaniedbaniom opiekuńczo-wychowawczym, a także podniesienie i ujednolicenie standardów pracy merytorycznej i działalności organizacyjnej ośrodków kuratorskich.

W odpowiedzi⁶²⁰ Minister Sprawiedliwości poinformował, że zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 marca 2017 r. powołany został *Zespół do przeprowadzenia analizy dotychczasowych regulacji prawnych w zakresie postępowania w sprawach nieletnich, dostosowania tych regulacji do obowiązujących obecnie standardów i wypracowania nowych rozwiązań prawnych*⁶²¹. W skład Zespołu weszli sędziowie i przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Edukacji Narodowej, dyrektorzy: młodzieżowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego oraz schroniska dla nieletnich.

Zadaniem Zespołu jest ocena obowiązujących przepisów dotyczących postępowania w sprawach nieletnich, wypracowanie rozwiązań prawnych w zakresie problematyki z tego obszaru, ze szczególnym uwzględnieniem działań o charakterze resocjalizacyjnym, zmierzających do realizacji celu wychowawczego przy uwzględnieniu konieczności

⁶²⁰ DSRiN-II-071-1/18

⁶²¹ Dz. Urz. MS poz. 124 i 176

i uregulowania w akcie rangi ustawowej zagadnień, które obecnie nieprawidłowo są unormowane w przepisach wykonawczych.

Minister poinformował, że trwają prace grup roboczych powołanych przez Przewodniczącego Zespołu, które dotyczą kwestii związanych z postępowaniem rozpoznawczym oraz z szeroko ujętym postępowaniem wykonawczym w sprawach nieletnich. W związku z powyższym pismo zawierające propozycje legislacyjne z omawianego obszaru wraz z opracowanymi „Standardami pracy ośrodków kuratorskich” zostało przedstawione Przewodniczącemu Zespołu celem podjęcia dalszych czynności zmierzających do ich procedowania.

Dokument „Standardy pracy ośrodków kuratorskich” zawiera Załącznik nr 11 do niniejszej Informacji.

■ Umieszczanie nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej – wystąpienie z 22 listopada 2017 roku

W wystąpieniu⁶²² do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o udzielenie informacji w zakresie podjętych działań związanych z nowelizacją ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w celu umożliwienia Instytutowi Psychiatrii i Neurologii w Warszawie wykonywania zadań określonych w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2005 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej⁶²³.

Zgodnie z § 6 ust. 1 Rozporządzenia przed umieszczeniem nieletniego w publicznym zakładzie psychiatrycznym opieki zdrowotnej dysponującym warunkami maksymalnego zabezpieczenia, w publicznym zakładzie psychiatrycznym opieki zdrowotnej dysponującym warunkami wzmocnionego zabezpieczenia lub w publicznym zakładzie leczenia odwykowego dysponującym warunkami wzmocnionego zabezpieczenia, sąd może zwrócić się do Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie o wskazanie właściwego zakładu. W tym celu przesyła Instytutowi orzeczenie o zastosowaniu środka leczniczego wraz ze zgromadzoną w sprawie dokumentacją lekarską. W myśl § 6 ust. 3 Rozporządzenia Instytut wskazuje sądowi właściwy zakład w terminie 14 dni od otrzymania dokumentów, o których mowa wyżej.

⁶²² ZSR.422.24.2016.MK

⁶²³ Dz. U. z 2005 r., Nr 79, poz. 692, z późn. zm.

Rzecznik wskazał, że do 2006 r. przy Dyrektorze Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie funkcjonowała Komisja ds. Kierowania, Przenoszenia i Pobytu Nieletnich w Publicznych Zakładach Opieki Zdrowotnej, do której sądy mogły zwracać się w sprawie wskazania odpowiedniego dla nieletniego podmiotu leczniczego. Z powodu braku szczegółowych regulacji prawnych, dotyczących w szczególności finansowania jej prac, działalność Komisji z dniem 10 listopada 2006 r. została bezterminowo zawieszona. Od ponad 11 lat Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie nie wydaje opinii w zakresie wskazania placówki właściwej do umieszczenia nieletniego cierpiącego na zaburzenia psychiczne, a tym samym nie realizuje zadań wynikających z przepisów prawa.

Rzecznik oczekuje na udzielenie odpowiedzi.

■ **Zabezpieczenie dobra dziecka w trakcie interwencji policji – wystąpienie z 12 września 2017 roku**

Celem przypomnienia najważniejszych zasad postępowania wobec dziecka podczas przeprowadzania interwencji policyjnej Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁶²⁴ do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o odnowienie dokumentu pn. *Zalecenia dotyczące postępowania dla dobra dziecka* (w formie plakatu informacyjnego) poprzez ponowne jego podpisanie i upowszechnienie we wszystkich komendach i komisariatach policji w kraju.

Zaznaczył, że w 2014 r. w ramach Rządowego Programu Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań „Razem Bezpieczniej” z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, we współpracy z przedstawicielami Ministerstwa Sprawiedliwości, Prokuratury Generalnej, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Komendy Głównej Policji, został wypracowany dokument pn. *Zalecenia dotyczące postępowania dla dobra dziecka*, określający standardy ochrony praw dziecka w sytuacji wykonywania przez funkcjonariuszy policji czynności służbowych z udziałem dzieci. Zalecenia przypominające zasady postępowania wobec dzieci podczas interwencji policyjnej w formie plakatu trafiły do wszystkich komend i komisariatów policji w kraju. Wyróżniono na nich główną zasadę, że w każdym działaniu należy kierować się dobrem dziecka, a także zapewnić mu właściwą opiekę i poczucie bezpieczeństwa. Na plakacie znalazło się również dziewięć innych zaleceń, mówiących m.in. o tym, że dzieci należy traktować godnie, z szacunkiem i taktownie. Plakaty miały przypominać funkcjonariuszom, że podczas interwencji należy wytłumaczyć dziecku zaistniałą sytuację i zrobić wszystko, by poczuło się bezpiecznie – należy mówić do dziecka zrozumiałym

⁶²⁴ ZSR.422.25.2017.MK

językiem, a w przypadku konieczności opuszczenia domu należy pamiętać, by dziecko mogło np. zabrać ze sobą ulubioną zabawkę.

W wystąpieniu podkreślił, że na mocy ratyfikowanej Konwencji o prawach dziecka państwo polskie zobowiązało się, że we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka. Powyższe oznacza, że na pierwszym miejscu każdy funkcjonariusz publiczny powinien stawiać dobro dziecka. Należy zadbać o to, by trudną, nierzadko traumatyczną sytuację, jaką jest interwencja policji, dziecko przeszło w warunkach bezpiecznych, przyjaznych, z uwzględnieniem jego potrzeb emocjonalnych.

Rzecznik Praw Dziecka zadeklarował gotowość do współpracy w powyższym temacie.

W odpowiedzi⁶²⁵ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że policja realizuje zapisy zawarte w ww. dokumencie. Profesjonalna oraz skuteczna pomoc dla dziecka w sytuacji jego zagrożenia i podczas interwencji policji to obecnie standard, który skutkuje realizacją społecznych oczekiwań, a także zwiększeniem poczucia bezpieczeństwa obywateli, w tym osób małoletnich. Podkreślił, że zakres proponowanych zaleceń stanowi merytoryczny wkład programowy w ramach kursów przygotowawczych, doskonalenia zawodowego oraz innych szkoleń specjalistycznych policjantów.

■ **Przemoc rówieśnicza z użyciem mediów elektronicznych (cyberprzemoc)** – wystąpienie z 28 grudnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁶²⁶ do Ministra Edukacji Narodowej zwrócił uwagę na konieczność podjęcia działań zmierzających do opracowania zasad postępowania w zakresie przeciwdziałania przemocy rówieśniczej z użyciem mediów elektronicznych, tzw. cyberprzemocy.

Podkreślił, że przemoc rówieśnicza z użyciem mediów elektronicznych w ostatnich latach stała się poważnym problemem społecznym. Zaobserwować można wzrastającą liczbę dzieci i młodzieży, które doświadczyły tej formy przemocy. Zdaniem Rzecznika powinno skłonić to do podejmowania działań identyfikujących wskazaną formę przemocy przez instytucje, które mają zapobiegać i przeciwdziałać temu niebezpiecznemu, rozpowszechniającemu się zjawisku. Zauważył, że agresja w internecie nie jest zachowaniem

⁶²⁵ BMP-0791-1-5/2017/PS

⁶²⁶ ZSS.422.50.2017.AG

odizolowanym od postaw społecznych przejawianych w życiu realnym, lecz jest jej konsekwencją lub korelatem.

Nowoczesne technologie trwale i w sposób nieodwracalny zmieniły obraz współczesnej rzeczywistości. Przyczyniają się do rozwoju, ale również są jednym z największych zagrożeń, tym bardziej że średnia wieku inicjacji internetowej w Polsce wynosi obecnie 9 lat i 8 miesięcy (mediana, czyli przeciętny wiek inicjacji internetowej polskiej młodzieży, wynosi obecnie 10 lat). Interakcje społeczne i rozrywka stanowią dla nastolatków podstawową treść „świata wirtualnego”.

Rzecznik wskazał na konieczność prowadzenia intensywnych działań profilaktycznych, opracowanie procedur interwencyjnych, których zastosowanie pozwoli skutecznie reagować na niebezpieczne zjawiska oraz eliminować lub ograniczać negatywne skutki niepożądanych zachowań w sieci.

Minister Edukacji Narodowej poinformował⁶²⁷, że są przygotowywane zmiany przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach oraz placówkach, które będą konsultowane.

W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, której wdrażanie rozpoczęło się od roku szkolnego 2017/2018, podkreślono, że jedną z najważniejszych umiejętności rozwijanych w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej jest m.in. sprawne i odpowiedzialne posługiwanie się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w procesie uczenia się. Wskazano również, że szkoła podstawowa przygotowuje uczniów do świadomego i odpowiedzialnego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych. Podkreślono, że realizacja podstawy programowej kształcenia ogólnego jest obligatoryjna dla wszystkich szkół i placówek systemu oświaty.

Od 1 września 2018 r. rozpocznie funkcjonowanie Ogólnopolska Sieć Edukacyjna (OSE). To działanie Ministra Cyfryzacji we współpracy z Ministrem Edukacji Narodowej. OSE będzie wirtualną, publiczną siecią telekomunikacyjną, opartą na fizycznej infrastrukturze szerokopasmowej. Wdrożenie OSE pozwoli m.in. na zabezpieczenie użytkowników przed zagrożeniami w sieci w możliwie największym zakresie, w sposób i w skali niemożliwej do zrealizowania przez operatorów telekomunikacyjnych działających wyłącznie na zasadach rynkowych. Zapewni także wsparcie jednostek systemu oświaty w procesie kształcenia kompetencji i umiejętności cyfrowych oraz w budowaniu świadomości w zakresie bezpiecznego korzystania z urządzeń elektronicznych.

⁶²⁷ DPPI-WIT.5012.3.2017.TK

Jednym z podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2016/2017 było rozwijanie kompetencji informatycznych dzieci i młodzieży w szkołach i placówkach. W roku szkolnym 2017/2018 działania te są kontynuowane w ramach dwóch kierunków: podniesienie jakości edukacji matematycznej, przyrodniczej i informatycznej oraz bezpieczeństwo w internecie; odpowiedzialne korzystanie z mediów społecznych.

Kierunki realizacji polityki oświatowej państwa stanowią w danym roku szkolnym podstawę do planowania przez organy nadzoru działań w ramach nadzoru pedagogicznego, a przez placówki doskonalenia nauczycieli – form i treści doskonalenia.

W ramach kierunku *Bezpieczeństwo w internecie. Odpowiedzialne korzystanie z mediów społecznych* Minister zaplanował przygotowanie i udostępnienie poradników dla nauczycieli dotyczących realizacji treści nowej podstawy programowej zajęć informatycznych i informatyki, w tym w zakresie bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej. Opracowaniem materiałów zajmie się Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), co zostało uwzględnione w planie pracy ORF na 2018 r.

Nadto Rzecznik został poinformowany, że od roku szkolnego 2017/2018 program wychowawczy i program profilaktyki zostały połączone w jeden dokument szkolny, opracowywany i akceptowany przez rodziców, uczniów i nauczycieli.

Wsparciem dla szkół w realizacji zadań wychowawczo-profilaktycznych jest także Rządowy program „Bezpieczna+”. Działania podejmowane w jego ramach odnoszą się m.in. do profilaktyki zagrożeń wynikających z korzystania przez uczniów z cyberprzestrzeni. W ramach programu opracowano dokument „Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów”. W 2018 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej będzie kontynuowało realizację zadań związanych z programem, w tym zadań publicznych zleconych, oraz będzie udostępniać ORE i Kuratorom Oświaty informacje oraz produkty wytworzone w efekcie realizacji zadań związanych z bezpieczeństwem, w tym z cyberprzemocą. W 2018 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej planuje także robocze spotkania z Ministerstwem Cyfryzacji.

5.2. Sprawy indywidualne związane z prawem do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem

■ przemoc w środowisku domowym

Rzecznik Praw Dziecka, tak jak w latach ubiegłych, podejmował wiele spraw dotyczących małoletnich, którzy doznawali różnego rodzaju przemocy ze strony najbliższych.

Przykładem może być sprawa⁶²⁸ małoletniego i jego rodzeństwa. Chłopiec na skutek pobicia trafił do szpitala, w którym zdiagnozowano u niego rozległe i ciężkie obrażenia ciała. Badając sprawę władzy rodzicielskiej, po analizie akt postępowania zgłosił udział w postępowaniu opiekuńczym dotyczącym małoletniego i wniósł apelację od postanowienia sądu rejonowego, ograniczającego matce władzę rodzicielską poprzez umieszczenie małoletnich w pieczy zastępczej. Mając na uwadze drastyczny charakter ujawnionych w sprawie okoliczności, wniósł o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez pozbawienie matki władzy rodzicielskiej nad małoletnim i jego braćmi. Prokuratura okręgowa poparła apelację Rzecznika. Sąd okręgowy uwzględnił ją w całości i pozbawił matkę władzy rodzicielskiej.

Rzecznik monitorował również przebieg postępowania przygotowawczego toczącego się w tej sprawie w prokuraturze rejonowej. Analiza akt prokuratorskich wskazywała na szereg nieprawidłowości oraz błędną kwalifikację prawną czynu zarzucanego oskarżonym. Prokurator oskarżył bowiem matkę małoletniego i jej konkubenta o popełnienie czynu z art. 207 § 1 i § 2 k.k. w zw. z art. 156 § 1 pkt 2 k.k. i art. 157 § 1 k.k. w zw. z art. 160 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Jednocześnie do aktu oskarżenia został dołączony wniosek w trybie 335 § 2 k.p.k., w którym zaproponowano dla oskarżonego karę w wymiarze 7 lat pozbawienia wolności oraz zakaz zbliżania się do małoletnich na okres 10 lat i na odległość nie mniejszą niż 50 metrów. Dla oskarżonej matki prokurator zaproponował karę w wymiarze 4 lat pozbawienia wolności, bez wskazania środka karnego w postaci zakazu kontaktowania się i zbliżania do pokrzywdzonych dzieci.

Po zapoznaniu się z treścią aktu oskarżenia oraz wnioskiem o dobrowolne poddanie się karze Rzecznik wystąpił z interwencją do Prokuratora Generalnego, wnosząc o objęcie przedmiotowej sprawy zwierzchnim nadzorem służbowym. W skierowanym piśmie wskazał, że zaproponowana przez oskarżyciela publicznego kara jest niewspółmiernie niska z uwagi na

⁶²⁸ ZSR.442.25.2016.SU.

drastyczny charakter popełnionych przez oskarżonych czynów oraz podniósł argument dotyczący naruszenia dyrektywy wymiaru kary określonej w przepisie art. 53 par. 1 i 2 k.k.

W odpowiedzi Zastępca Prokuratora Generalnego poinformował, że w Departamencie Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Krajowej dokonano badania akt postępowania prokuratury rejonowej przeciwko matce małoletnich i jej konkubentowi. Przeprowadzona analiza wykazała szereg uchybień, zarówno w zakresie gromadzenia materiału dowodowego, jak i jego karno-prawnej oceny, co skutkowało nieprawidłowym opisem czynów zarzuconych obojgu oskarżonym oraz błędną ich kwalifikacją. Prokuratura Krajowa zakwestionowała, w ramach czynności nadzorczych, zasadność skierowania w tej sprawie wniosku o wydanie wyroku skazującego w trybie pozwalającym na uzgodnienie z oskarżonymi orzeczonych im kar.

W wyniku interwencji Rzecznika prokurator cofnął wnioski o dobrowolne poddanie się karze. Po przeprowadzeniu dalszych zleconych czynności dokonał zmiany treści zarzutów wobec obojga oskarżonych. Ostatecznie matka rodzeństwa i jej partner zostali oskarżeni o usiłowanie zabójstwa z zamiarem ewentualnym. Ponadto oskarżonemu postawiono zarzut zgwałcenia małoletniego ze szczególnym okrucieństwem. Sprawa małoletniego i jego braci pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika. Sytuacja dzieci przebywających w placówce opiekuńczej o charakterze terapeutycznym jest na bieżąco monitorowana. Dzieci zostały zgłoszone do procedury adopcyjnej.

Innym przykładem może być podjęta z urzędu sprawa⁶²⁹ rodzeństwa, wobec którego stosowana była przemoc ze strony partnera matki. Małoletni w wyniku odniesionych obrażeń zmarł, a jego siostra, z uwagi na doznane urazy, była hospitalizowana.

Rzecznik zapoznał się z aktami śledztwa prowadzonego przez prokuratora okręgowego, jak również aktami sądu opiekuńczego. Zgłosił swój udział w toczącym się postępowaniu opiekuńczym o zmianę postanowienia w przedmiocie władzy rodzicielskiej nad małoletnią, która w trybie zabezpieczenia została umieszczona w rodzinie zastępczej.

Równolegle zwrócił się do Prokuratora Generalnego o dokonanie kontroli toku śledztwa prowadzonego w sprawie zabójstwa dziecka oraz objęcie przedmiotowej sprawy zwierzchnim nadzorem służbowym. Podzielił on stanowisko Rzecznika i poinformował o objęciu śledztwa nadzorem. Sprawa małoletnich pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

Kolejnym przykładem sprawy⁶³⁰ podjętej z urzędu, w której doszło do tragicznego skutku w postaci śmierci dziecka, było postępowanie dotyczące małoletniej, która została pobita przez swojego ojczyma. W wyniku odniesionych obrażeń dziecko zmarło w szpitalu.

⁶²⁹ ZSR.442.93.2017.SU

⁶³⁰ ZSR.442.43.2017.AP

Małoletnia posiadała rodzeństwo. Po szczegółowej analizie postępowania przygotowawczego oraz materiałów sprawy opiekuńczej Rzecznik zgłosił swój udział w sprawie opiekuńczej. Z akt obu spraw – zarówno karnej, jak i rodzinnej wynikało, że matka małoletnich nie reagowała na przemoc wobec dzieci. Przez wiele miesięcy ukrywała ten fakt zarówno przed pracownikami socjalnymi, biologicznym ojcem małoletnich, jak i dziadkami dzieci. Wielokrotnie też wprowadzała w błąd asystenta rodziny co do genezy zasinień widocznych na ciele córki, wskazując na ich podłoże chorobowe.

Z uwagi na ujawnione rażące zaniedbanie obowiązków względem dzieci Rzecznik złożył wniosek o pozbawienie matki władzy rodzicielskiej. Rodzeństwo zmarłej małoletniej, decyzją sądu wydaną w trybie zabezpieczenia, pozostaje pod opieką dziadków ojczystych.

W toku sprawy karnej sąd rejonowy zastosował wobec matki środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Prokurator nadzorujący śledztwo postanowił o zmianie zarzutów przedstawionych matce. Działania matki zakwalifikowano jak zabójstwo. Sprawa jest monitorowana przez Rzecznika.

Jeszcze innym przykładem interwencji w sprawach z zakresu przemocy stosowanej wobec dzieci w środowisku domowym może być sprawa⁶³¹ podjęta po uzyskaniu informacji od służb socjalnych z Wielkiej Brytanii o podejrzeniu stosowania przemocy wobec małoletniej przez matkę lub jej konkubenta. Zagraniczne służby socjalne prowadziły postępowanie w związku z ujawnieniem rozległego zasinienia na ciele dziewczynki. Opinia brytyjskiego lekarza wskazywała na nieprzypadkowy charakter obrażeń stwierdzonych u dziecka. W czasie toczącego się postępowania wyjaśniającego rodzina opuściła Wielką Brytanię i wróciła do Polski. W związku z zawiadomieniem złożonym przez służby zagraniczne w Polsce wszczęto procedurę „Niebieskie Karty” i powiadomiono sąd rodzinny o konieczności wglądu w sytuację małoletniej. Sąd nie stwierdził podstaw do ingerowania we władzę rodzicielską matki.

Wkrótce po wydaniu orzeczenia przez sąd rodzinny prokurator rejonowy wszczął postępowanie przygotowawcze w związku z zawiadomieniem złożonym przez sąsiada rodziny o podejrzeniu stosowania brutalnej przemocy fizycznej przez konkubenta matki względem małoletniej. Zgłaszający zeznał, że był naocznym świadkiem zdarzenia z udziałem pokrzywdzonej małoletniej i partnera matki. Świadek wskazał przy tym na swoje poważne zastrzeżenia dotyczące przebiegu interwencji policji. Sąsiad rodziny podał, że funkcjonariusze przybyli dopiero po upływie godziny od zgłoszenia i wówczas pokrzywdzone dziecko już spało. Co istotne, zdaniem świadka nie sprawdzono, czy małoletnia posiadała widoczne

⁶³¹ ZSR.441.538.2017.KT

obrażenia, w tym na osłoniętych odzieżą częściach ciała. Po zapoznaniu się zarówno z zeznaniami sąsiada rodziny, jak i interweniującego policjanta, Rzecznik podjął interwencję i wystąpił do Komendanta Wojewódzkiej Policji o podjęcie czynności z zakresu kompetencji w celu zweryfikowania prawidłowości działań podejmowanych przez podległych funkcjonariuszy w wypadku zgłoszeń dotyczących dzieci. Komendant złożył wyjaśnienia w sprawie, nie dostrzegając uchybień funkcjonariuszy.

Postępowanie przygotowawcze prokuratury rejonowej zakończyło się skierowaniem aktu oskarżenia przeciwko konkubentowi matki. Względem podejrzanego zastosowane zostały środki zapobiegawcze, między innymi nakaz opuszczenia lokalu wspólnie zamieszkiwanego z pokrzywdzonym dzieckiem i jego matką. Sprawa jest obecnie na etapie procesu sądowego, a jego przebieg jest monitorowany przez Rzecznika Praw Dziecka.

Sąd rodzinny wszczął natomiast z urzędu postępowanie w przedmiocie władzy rodzicielskiej, które zakończyło się decyzją o jej ograniczeniu poprzez ustanowienie nadzoru kuratora. Dodatkowo sąd zobowiązał konkubenta matki do udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Działania z urzędu Rzecznik podjął również w sprawie⁶³² dziewięciomiesięcznego chłopca, u którego lekarze zdiagnozowali złamanie kości czaszki i zasinienia na ciele. W chwili przyjęcia do szpitala dziecko było patologicznie senne. Przeprowadzona konsultacja okulistyczna ujawniła u niemowlaka zmiany krwotoczne w obrębie siatkówki i brak poczucia światła.

W tej sprawie prokurator skierował do sądu akt oskarżenia przeciwko ojcu małoletniego. Mężczyzna stanął pod zarzutem spowodowania u syna ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci pozbawienia go wzroku, tj. o czyn z art. 156 § 1 kk. Sprawa karna jest w toku.

Rzecznik zgłosił udział w sprawie opiekuńczej wszczętej przez sąd z urzędu o wydanie zarządzeń wobec małoletniego pokrzywdzonego i jego siostry. Na czas trwania postępowania sąd zabezpieczył sytuację dzieci i umieścił małoletnie rodzeństwo w pieczy zastępczej. Z dopuszczonej w toku postępowania opinii biegłych wynikało, że rodzice małoletnich wykazują znacznie ograniczone predyspozycje opiekuńczo-wychowawcze. Sąd rodzinny zdecydował o pozbawieniu rodziców małoletnich władzy rodzicielskiej. Od powyższego postanowienia rodzice złożyli apelację.

⁶³² ZSR.442.2.2017.MA

Zarówno sprawa karna, jak i rodzinna pozostają w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka, który analizuje czynności podejmowane przez właściwe organy i w przypadku stwierdzenia uchybień podjmie przewidziane prawem działania.

W innej sprawie⁶³³ pokrzywdzonego dziecka Rzecznik również zgłosił swój udział w postępowaniu sądowym na prawach przysługujących prokuratorowi. Do ujawnienia przemocy wobec pięcioletniego dziecka przyczyniła się czujna postawa położnej środowiskowej i pracownicy ośrodka pomocy społecznej. W czasie rutynowej wizyty domowej obie panie zaobserwowały na ciele dziecka ślady mogące wskazywać na przemoc fizyczną wobec niego. Na miejsce została wezwana karetka pogotowia oraz policja.

Prokurator oskarżył ojca małoletniego o przestępstwo z art. 207 § 1 k.k., tj. fizyczne i psychiczne znęcanie się nad synem poprzez potrząsanie nim, uderzanie dziecka dłońmi w twarz, plecy i pośladki, rzucanie małoletniego na łóżko. Z ustaleń dochodzenia wynikało, że ojciec małoletniego dopuszczał się powyższych nagannych zachowań zwykle znajdując się w stanie upojenia alkoholowego. W sprawie karnej sąd skazał ojca na karę jednego roku pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres pięciu lat oraz zakaz zbliżania się do małoletniego pokrzywdzonego na odległość mniejszą niż dziesięć metrów. Orzeczenie sądu pierwszej instancji zostało zaskarżone przez prokuratora, który w apelacji podniósł m.in. zarzut błędnej kwalifikacji prawnej czynu przypisanego sprawcy przez sąd poprzez niepowołanie przepisu art. 207 § 1a k.k. Sprawa w toku.

Równolegle do sprawy karnej toczyło się postępowanie opiekuńcze z udziałem Rzecznika. Biegli powołani przez sąd rodzinny wydali opinię, z której wynikało, że zarówno matka, jak i ojciec małoletniego nie dają żadnych gwarancji na stworzenie swojemu dziecku odpowiednich warunków bytowych i wychowawczych. Biegli podnieśli również, że dobro małoletniego wymaga, by umieścić go w pieczy zastępczej. Ostatecznie sąd pozbawił rodziców władzy rodzicielskiej.

Rzecznik Praw Dziecka podjął również działania z urzędu w sprawie⁶³⁴ czteroletniego chłopca, u którego stwierdzono ślady na ciele wskazujące na przemoc w postaci przypalania papierosem. Przemoc wobec dziecka została zgłoszona przez pracownice przedszkola, do którego uczęszczał małoletni. Czterolatek i jego rodzeństwo potwierdzili służbom socjalnym, że doznają w domu przemocy ze strony swojego ojca. Ojciec małoletnich został oskarżony o przestępstwo z art. 207 § 1 k.k. Sprawa w toku.

⁶³³ ZSR.442.59.2017.MA

⁶³⁴ ZSR.442.30.2017.MA

W związku z ujawnionymi okolicznościami sąd rodzinny wszczął z urzędu postępowanie w przedmiocie zmiany dotychczasowego postanowienia odnośnie władzy rodzicielskiej nad małoletnimi. Rzecznik zgłosił swój udział w tej sprawie. Sąd rejonowy ograniczył matce władzę rodzicielską nad synami poprzez umieszczenie ich w niezawodowej rodzinie zastępczej, ojca zaś tej władzy pozbawił. Z przekazanych informacji wynika, że obecna sytuacja małoletnich jest bardzo dobra. Dzieci zostały otoczone troską i miłością ze strony rodziców zastępczych. Ich potrzeby są na bieżąco zaspokajane.

Do katalogu spraw z zakresu przemocy stosowanej wobec dzieci zaliczyć należy również postępowania w sprawach dotyczących poważnych zaniedbań ze strony rodziców spożywających alkohol.

Rzecznik z urzędu podjął czynności w sprawie⁶³⁵ dwuletniego chłopca, który doznał poważnych obrażeń po upadku z czwartego piętra. Z poczynionych ustaleń faktycznych wynikało, że matka małoletniego pokrzywdzonego sprawowała opiekę nad swoimi dziećmi będąc pod wpływem alkoholu.

Prokurator prowadził w tej sprawie postępowanie przygotowawcze w sprawie narażenia czworga rodzeństwa na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Równolegle sąd rodzinny procedował w przedmiocie zmiany dotychczasowej formy ograniczenia władzy rodzicielskiej nad małoletnimi i w trybie zabezpieczenia umieścił czworo rodzeństwa w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w tej sprawie. Zdaniem sądu opiekuńczego zebrany materiał dowodowy pozwolił mu na zmianę decyzji o zabezpieczeniu i zwolnienie małoletnich pod opiekę rodziców z jednoczesnym stałym nadzorem kuratora nad sposobem sprawowania przez nich opieki. Postępowanie jest w toku i pozostaje w stałym zainteresowaniu Rzecznika.

Rzecznik Praw Dziecka podjął z urzędu również działania w sprawie⁶³⁶ małoletniej, która doznała obrażeń po skoku z okna mieszkania. Z pozyskanych informacji wynikało, że małoletnia mogła być ofiarą przemocy ze strony matki. W toku podjętych czynności Rzecznik zwrócił się do ośrodka pomocy społecznej o pilne udostępnienie informacji w zakresie sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dziewczynki oraz do szpitala o stan jej zdrowia. Jednocześnie wystąpił do prezesa sądu o udzielenie informacji, jakie działania zostały podjęte w celu zabezpieczenia szeroko pojętego dobra małoletniej oraz do prokuratury o udostępnienie akt postępowania przygotowawczego. W odpowiedzi prezes sądu

⁶³⁵ ZSR.442.69.2017.MA

⁶³⁶ ZSR.442.97.2017.SU

poinformował, że wszczęto z urzędu postępowanie opiekuńcze w przedmiocie władzy rodzicielskiej matki oraz że postępowanie to zostało objęte nadzorem służbowym prezesa sądu okręgowego.

Analiza informacji udostępnionych Rzecznikowi wskazywała, że rodzice małoletniej pozostawali w separacji faktycznej. Władza rodzicielska nad małoletnią przed krytycznym zdarzeniem została im ograniczona poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego nad sposobem wykonywania władzy rodzicielskiej matki oraz wobec ojca do prawa do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka. Ujawnione zostało również, że matka małoletniej nadużywała alkoholu i często krzyczała na córkę. Wobec kobiety zastosowany został środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Prokurator ustalił, że w chwili zdarzenia ojca małoletniej nie było w mieszkaniu. Małoletnia na skutek skoku z okna doznała poważnych obrażeń w postaci licznych złamań oraz stłuczenia obu płuc z obustronnymi odmami.

Upoważniony pracownik Biura Rzecznika Praw Dziecka nawiązał kontakt z ojcem małoletniej, którego poinformował o podjęciu sprawy dziecka oraz udzielił porady prawnej.

Rzecznik zwrócił się także do kuratora okręgowego o dokonanie kontroli i oceny dotychczasowych działań podjętych przez kuratora bezpośrednio nadzorującego sposób sprawowania władzy rodzicielskiej nad małoletnią. Nie stwierdził on uchybień w realizacji obowiązków kuratora. Rzecznik zgłosił swój udział w postępowaniu opiekuńczym, które zostało zawieszone z uwagi na złożenie przez ojca małoletniej powództwa o rozwód, z wnioskiem o pozbawienie matki małoletniej władzy rodzicielskiej. Postępowanie jest na bieżąco monitorowane przez Rzecznika. Sprawa oczekuje na wyznaczenie terminu pierwszej rozprawy. Rzecznik monitorował również przebieg postępowania przygotowawczego, które zakończyło się skierowaniem przeciwko matce aktu oskarżenia, który zostanie poddany analizie.

W okolicznościach wskazujących na poważne zaniedbania wobec najmłodszych doszło po odnalezieniu dwóch małoletnich braci, którzy w godzinach wieczornych bez jakiegokolwiek opieki błąkali się po ulicach miasta. Na miejscu interwencję podjęli przypadkowi przechodnie, którzy wezwali policję. Rzecznik Praw Dziecka podjął sprawę⁶³⁷ niezwłocznie po powzięciu informacji o sytuacji dzieci. Sąd rodzinny wszczął z urzędu postępowanie w przedmiocie władzy rodzicielskiej i wydał postanowienie tymczasowe o natychmiastowym umieszczeniu dwu- i czteroletka w instytucjonalnej pieczy zastępczej, a następnie w rodzinie zastępczej.

⁶³⁷ ZSR.442.68.2017.MA

Rzecznik zgłosił swój udział w postępowaniu. Ostatecznie sąd rodzinny zwolnił braci pod opiekę matki, której władzę ograniczył poprzez nadzór kuratora sądowego. Władza rodzicielska ojca małoletnich decyzją sądu została ograniczona do współdecydowania o istotnych sprawach synów tylko w zakresie ich kształcenia oraz leczenia.

W sprawie karnej przeciwko matce, oskarżonej o czyn z art. 160 § 2 k.k., zapadł wyrok skazujący. Sąd wymierzył kobiecie karę pozbawienia wolności w wymiarze sześciu miesięcy z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby wynoszący dwa lata. Orzeczono także oddanie matki pod dozór kuratora sądowego oraz zobowiązano ją do informowania sądu o przebiegu wyznaczonego okresu próby.

Działania o podobnym zakresie Rzecznik kontynuował w sprawie⁶³⁸ małoletniej, u której pracownicy szkoły dostrzegli niepokojące symptomy mogące wskazywać na stosowaną wobec niej przemoc domową. Po zgłoszeniu udziału Rzecznika w toczącej się sprawie opiekuńczej, w związku z decyzją sądu o zabezpieczeniu małoletniej poprzez jej umieszczenie w pieczy zastępczej, Rzecznik na bieżąco monitorował sytuację nastolatki w placówce. Równoległe ze sprawą dotyczącą władzy rodzicielskiej toczyło się postępowanie karne o stosowanie przemocy fizycznej i seksualnej wobec małoletniej. Prokurator, na podstawie zebranego materiału dowodowego, przedstawił zarzut ojcu dziewczynki. W toku obu postępowań dopuszczone zostały dowody z opinii biegłych psychologów. Wnioski zawarte w opiniach złożonych przez biegłych zdecydowały o zmianie kierunku zarówno postępowania karnego, jak i sprawy opiekuńczej. Specjaliści z opiniodawczego zespołu specjalistów sądowych uznali, po przeprowadzonych badaniach małoletniej i jej rodziny, że nie można potwierdzić stosowania przemocy wobec nastolatki, a dotychczasowe jej zeznania, w których obciążała swojego ojca, nie są w pełni wiarygodne. Dostrzeżony natomiast został problem zaburzonych relacji w rodzinie i rozluźnionych więzi pomiędzy nią a rodzicami. Biegli nie potrafili przy tym wskazać etiologii takiego stanu rzeczy. Wskazali jednocześnie na potrzebę pogłębionej diagnozy lekarskiej w zakresie stanu zdrowia małoletniej.

Sprawa karna została umorzona w fazie postępowania przygotowawczego. Sąd rodzinny zdecydował o braku podstaw do ingerowania we władzę rodzicielską. Jednocześnie postanowił o udzieleniu rodzicom małoletniej wsparcia poprzez ustanowienie nadzoru kuratora i zobowiązał ich do podjęcia kompleksowej terapii rodzinnej. Rzecznik monitorował sytuację opiekuńczą małoletniej po zakończeniu postępowania sądowego. Z informacji zawartych w sprawozdaniach kuratora sądowego wynika, że obecnie brak jest niepokojących sygnałów w rodzinie.

⁶³⁸ ZSR.441.714.2016.AP

Rzecznik kontynuował działania w sprawie śledztwa dotyczącego wykorzystania seksualnego małoletniej poniżej 15. roku życia przez jej ojca⁶³⁹. Monitorował tok postępowania przygotowawczego, które zostało podjęte do dalszego prowadzenia po interwencji Rzecznika i skierowaniu wniosku do właściwego prokuratora okręgowego o dokonanie analizy akt uprzednio umorzonego śledztwa.

Z uwagi na wcześniej zgłoszone przez Rzecznika uwagi dotyczące licznych deficytów w gromadzeniu dowodów Rzecznik na bieżąco zapoznawał się z przebiegiem postępowania dowodowego. W toku podjętego na nowo śledztwa przeprowadzone zostało badanie małoletniej pokrzywdzonej przez biegłych, którzy jednomyślnie stwierdzili, że małoletnia prezentuje wyraźne psychologiczne cechy dziecka, które doznało przemocy seksualnej ze strony osoby z najbliższej rodziny. Widoczne są u niej również cechy zespołu pourazowego. Opierając się na zebranych dowodach, w tym wynikach badania ginekologicznego małoletniej, prokurator przedstawił ojcu dziecka zarzut popełnienia przestępstwa polegającego na doprowadzeniu przemocą małoletniej córki do obcowania płciowego. Śledztwo jest kontynuowane. Sprawa małoletniej pokrzywdzonej pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

Podobny zakres przedmiotowy miała inna sprawa⁶⁴⁰ dotycząca podejrzenia stosowania przemocy o charakterze seksualnym wobec osoby poniżej 15 lat.

Postępowanie przygotowawcze zostało wszczęte na skutek zawiadomienia złożonego przez matkę małoletniej o podejrzeniu wykorzystania seksualnego córki przez ojca. Śledztwo zostało umorzone wobec braku znamion czynu zabronionego. Na powyższe postanowienie zażalenie wniosła matka małoletniej. Sąd rejonowy utrzymał w mocy zaskarżone postanowienie.

Po analizie akt Rzecznik zwrócił się do prokuratury o udzielenie informacji, czy dla małoletniej pokrzywdzonej został ustanowiony kurator i czy zostało mu doręczone postanowienie w przedmiocie umorzenia śledztwa oraz czy kurator skorzystał z prawa do zaskarżenia postanowienia. Interweniując, Rzecznik zwrócił uwagę, że w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego rodzic małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców⁶⁴¹. Powyższe odnosi się

⁶³⁹ ZSR.441.1296.2015.AP

⁶⁴⁰ ZSR.441.304.2016.MK

⁶⁴¹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10

również do reprezentacji dziecka w postępowaniu karnym w fazie *in rem*, w którym rodzic nie jest oskarżonym, lecz jest jedynie osobą podejrzaną⁶⁴².

W odpowiedzi prokuratura rejonowa poinformowała, że sąd, rozpoznając zażalenie na postanowienie o umorzeniu dochodzenia, uznał, że zostało ono wniesione w terminie przez osobę uprawnioną i rozpoznał je merytorycznie, tym samym postanowienie stało się prawomocne i brak jest podstaw do wystąpienia o ustanowienie kuratora dla małoletniej.

W związku z tym, że w sprawie pokrzywdzonej małoletniej organy prowadzące postępowanie przygotowawcze oraz sądowe bezzasadnie zaniechały dokonania czynności procesowych prowadzących do właściwej reprezentacji dziecka przez ustanowienie kuratora, Rzecznik zwrócił się do prokuratora okręgowego o zbadanie sprawy i podjęcie stosownych działań.

Podkreślił, że to pokrzywdzonej małoletniej jako stronie postępowania karnego przysługiwało zażalenie na postanowienie prokuratora o umorzeniu dochodzenia. Małoletnia powinna być prawidłowo reprezentowana przez ustanowionego dla niej w tym celu kuratora kolizyjnego. W ocenie Rzecznika zachodziła potrzeba konwalidacji czynności procesowych w tym zakresie.

Prokurator okręgowy w pełni podzielił stanowisko Rzecznika o braku prawidłowej reprezentacji procesowej małoletniej w postępowaniu przygotowawczym i konieczności podjęcia śledztwa w celu wyznaczenia kuratora dla małoletniej.

Sąd opiekuńczy na wniosek prokuratora ustanowił dla małoletniej kuratora. Podjęto również decyzję o przesłuchaniu dziecka w trybie art. 185a k.p.k. Śledztwo w toku.

Na tle prowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka spraw dotyczących przemocy wobec małoletnich wyłonił się problem nieprawdziwych oskarżeń wysuwanych przez jednego z rodziców o przemoc seksualną wobec dziecka stosowaną przez drugiego z nich. Rozpoznawanie oskarżeń o molestowanie seksualne dziecka przez rodzica zawsze wymaga wnikliwej analizy okoliczności pojawienia się takiego zarzutu. Czynnikiem szczególnie sprzyjającym tego typu oskarżeniom jest kryzys w rodzinie i konflikt dotyczący zasad sprawowania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem po rozpadzie związku rodziców.

W jednej z takich spraw⁶⁴³ Rzecznik Praw Dziecka odmówił wniesienia kasacji od postanowienia sądu rejonowego utrzymującego w mocy postanowienie prokuratora o umorzeniu śledztwa wszczętego z zawiadomienia matki małoletniej o podejrzeniu popełnienia przez ojca dziecka przestępstwa z art. 200 § 1 k.k., polegającego na

⁶⁴² Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2015 r., I KZP 8/15

⁶⁴³ ZSR.441.1293.2016.MK

doprowadzeniu dziewczynki do poddania się innym czynnościom seksualnym. Prokurator umorzył śledztwo wobec stwierdzenia, że ojciec nie popełnił zarzucanego mu przestępstwa. W konsekwencji uchylił środek zapobiegawczy w postaci dozoru policji połączony z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzoną córką.

W sprawie wydana została obszerna opinia psychologiczno-seksuologiczna, w której wskazano, że przeprowadzone badania nie dały podstaw do wypowiedzenia się jednoznacznie na temat ewentualnego doświadczenia przez dziecko wykorzystania seksualnego. Biegli zwrócili uwagę na występujące w zgromadzonym materiale dowodowym informacje, które wskazywały na wywierany przez matkę wpływ na prezentowanie przez dziecko zachowania i wypowiedzi wskazujące na doświadczenie bycia ofiarą wykorzystywania seksualnego ze strony ojca. Biegli ocenili, że małaletnia nie postrzegała czynności podejmowanych przez ojca jako czynności seksualnych. Z opinii psychologicznej wydanej w sprawie opiekuńczej wynikało natomiast, że małaletnia, mimo trzyletniego braku jakichkolwiek kontaktów z ojcem, wykazywała z nim więź emocjonalną i wyrażała tęsknotę za ojcem. Po szczegółowej analizie wszystkich okoliczności sprawy Rzecznik Praw Dziecka odmówił wniesienia kasacji.

W grupie spraw z zakresu przemocy o charakterze seksualnym należy wskazać na interwencję Rzecznika⁶⁴⁴ podjętą po otrzymaniu zawiadomienia od placówki medycznej. W toku podjętych czynności ustalono, że podczas rutynowego badania próbki moczu małaletniej wykryto obecność materiału biologicznego w postaci spermatocytów, co mogło sugerować, że dziewczynka została doprowadzona do innej czynności seksualnej. Z uwagi na powyższe ustalenia prokurator wszczął postępowanie o czyn z art. 200 § 1 k.k., które następnie umorzył.

Rzecznik, po analizie akt postępowania przygotowawczego, z uwagi na charakter sprawy oraz stopień jej skomplikowania zwrócił się do właściwego prokuratora okręgowego o objęcie śledztwa zwierzchnim nadzorem służbowym. W odpowiedzi prokurator poinformował, że przeprowadzona analiza materiału dowodowego wykazała potrzebę jego uzupełnienia. Prokurator okręgowy zakwestionował decyzję o umorzeniu śledztwa i polecił podjęcie postępowania. Zgodnie z wnioskiem Rzecznika po podjęciu sprawa zostanie objęta zwierzchnim nadzorem służbowym. Postępowanie jest w toku i pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

Autorami zgłoszeń dotyczących przemocy byli również małaletni. W jednej ze spraw⁶⁴⁵ kontakt telefoniczny z Dziecięcym Telefonem Zaufania Rzecznika Praw Dziecka nawiązała nastolatka, która w rozmowie z psychologiem opisała swój konflikt z ojcem.

⁶⁴⁴ ZSR.441.1385.2017.AP

⁶⁴⁵ DTZ.441.319.2017.AD

Podą, że doznaje od niego przemocy psychicznej i poprosiła o udzielenie pomocy. Rzecznik wystąpił do miejscowego ośrodka pomocy społecznej o zbadanie na miejscu sytuacji rodzinnej małoletniej. Służby socjalne nawiązały kontakt z rodzicami dziecka. Małoletniej udzielono wsparcia psychologicznego, rodzicom zaproponowano natomiast udział w warsztatach mających na celu rozwój ich kompetencji wychowawczych. Dziewczynka pozostaje w kontakcie telefonicznym z pracownikami Dziecięcego Telefonu Zaufania Rzecznika Praw Dziecka, a jej sytuacja opiekuńcza jest monitorowana.

Inne okoliczności były przyczyną interwencji Rzecznika w sprawie⁶⁴⁶ małoletniej, która w czasie licznych rozmów z pracownikami Dziecięcego Telefonu Zaufania Rzecznika Praw Dziecka wskazywała na problemy rodzinne oraz w kontaktach z rówieśnikami. Zgłaszająca prosiła o pomoc i wsparcie, którą za każdym razem podczas rozmowy otrzymywała.

W październiku 2017 r. w rozmowie z psychologiem małoletnia wyznała, że towarzyszą jej myśli samobójcze i zaznaczyła, że wcześniej podjęła już taką próbę. Kolejno małoletnia opowiedziała o sytuacji kryzysowej w szkole, która była wynikiem spożycia przez nią alkoholu i reakcji na to nauczycieli. Wobec stwierdzonej przez psychologa silnej reakcji emocjonalnej małoletniej podjęta została decyzja o konieczności pilnej interwencji służb w miejscu jej zamieszkania. Rzecznik niezwłocznie zawiadomił policję i pogotowie ratunkowe. Małoletnia trafiła na obserwację do szpitala. Jej sytuacja zdrowotna oraz rodzinna jest na bieżąco monitorowana.

■ **przemoc psychiczna i fizyczna wobec dzieci w przedszkolach i szkołach**

Podobnie jak w poprzednich latach, rodzice kierowali do Rzecznika Praw Dziecka skargi na niewłaściwe zachowania nauczycieli wobec ich dzieci. Miały one miejsce zarówno w szkołach, jak i w przedszkolach. Stosowanie przez nauczycieli przemocy fizycznej i psychicznej wobec uczniów wielokrotnie było podstawą do wszczęcia postępowania wyjaśniającego przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli. Znowelizowane przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli, zawarte w ustawie z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela⁶⁴⁷ (dalej jako: ustawa KN), przyznały Rzecznikowi ważne uprawnienia:

- 1) rzecznik dyscyplinarny ma obowiązek zawiadamiania Rzecznika Praw Dziecka o wszczęciu postępowania wyjaśniającego wobec nauczyciela obwinionego o czyn naruszający prawa i dobro dziecka, określony w art. 85 ust. 2 ustawy KN;

⁶⁴⁶ DTZ.441.309.2017.AD

⁶⁴⁷ Dz. U. z 2017 r. poz.1189

- 2) Rzecznik Praw Dziecka ma prawo do wniesienia zażalenia na postanowienie rzecznika dyscyplinarnego w przedmiocie umorzenia postępowania wyjaśniającego, wynikające z art. 85 ust. 5 ustawy KN;
- 3) Rzecznik Praw Dziecka ma prawo do wniesienia zażalenia na postanowienie komisji dyscyplinarnej I instancji o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego dotyczącego czynu naruszającego prawa i dobro dziecka do odwoławczej komisji dyscyplinarnej, wynikające z art. 85b ust. 2 ustawy KN.

Powyższe uregulowania stanowią istotny element monitoringu realizacji praw dziecka w szkołach i przedszkolach oraz w placówkach oświatowych. W ocenie Rzecznika mają też duże znaczenie w zakresie edukacji o prawach dziecka. Pracownicy Biura Rzecznika Praw Dziecka wielokrotnie podejmowali rozmowy z rzecznikami dyscyplinarnymi, wskazując na ich ważną rolę w sferze realizacji praw dziecka. Po półtora roku obowiązywania znowelizowanych przepisów regulujących postępowanie dyscyplinarne nauczycieli należy odnotować pozytywne zmiany w zakresie oceny zachowań nauczycieli naruszających prawa i dobro dziecka. Wprowadzone zmiany niewątpliwie służą skuteczniejszej ochronie dzieci przed krzywdzeniem ich ze strony nauczycieli.

Od 31 maja 2016 r. (data wejścia w życie ww. ustawy) do 31 grudnia 2016 r. Rzecznik Praw Dziecka otrzymał 96 powiadomień o wszczęciu postępowania wyjaśniającego przez rzeczników dyscyplinarnych. Od 1 stycznia 2017 r. do 31 grudnia 2017 r. było ich już 270. Z analizy decyzji komisji dyscyplinarnych wynika, że najczęściej wymierzano karę nagany z ostrzeżeniem.

Najczęstszą przyczyną wszczęcia postępowania wyjaśniającego wobec nauczyciela w trybie odpowiedzialności dyscyplinarnej było stosowanie przemocy psychicznej i fizycznej wobec ucznia. Wśród form przemocy znalazły się agresja słowna, a także naruszenie nietykalności cielesnej dziecka poprzez uderzenie w twarz⁶⁴⁸ i w plecy⁶⁴⁹. Podstawą do podjęcia działań przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli było także nawiązanie z uczennicą relacji wykraczających poza relacje uczeń–nauczyciel⁶⁵⁰. We wskazanych przypadkach rzecznik dyscyplinarne kończył swoje postępowanie skierowaniem wniosku do komisji dyscyplinarnej o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec nauczyciela. Za nawiązanie relacji z uczennicą wykraczających poza relacje uczeń–nauczyciel została wymierzona kara wydalenia z zawodu nauczyciela. Nauczyciel nie odwołał się od tej kary do

⁶⁴⁸ ZEW.441.48.2017.JF

⁶⁴⁹ ZEW.441.213.2017.JF

⁶⁵⁰ ZEW.441.219.2017.JF

komisji II instancji. W przypadkach stosowania wobec ucznia przemocy postępowania najczęściej kończyły się wymierzeniem nauczycielowi kary nagany z ostrzeżeniem.

Przemoc ze strony dorosłych dotyczyła także najmłodszych dzieci. W 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka został powiadomiony o 18 postępowaniach wyjaśniających toczących się wobec nauczycieli przedszkola.

Nie wszystkie postępowania rzeczników dyscyplinarnych dla nauczycieli zakończyły się skierowaniem do komisji dyscyplinarnej wniosku o wszczęcie postępowania wobec nauczyciela. Rzecznik został powiadomiony o 38 przypadkach umorzenia postępowania wyjaśniającego, z czego aż 35 decyzji uznał za niezasadne. Nie w każdym jednak przypadku mógł skorzystać z przysługującego mu uprawnienia do złożenia zażalenia z uwagi na zbyt późne przekazanie przez rzecznika dyscyplinarnego postanowienia o umorzeniu postępowania wyjaśniającego. Zgodnie z art. 85 o ust. 1 ustawy KN *postępowanie dyscyplinarne nie może być wszczęte po upływie 3 miesięcy od dnia powzięcia przez organ, przy którym działa komisja dyscyplinarna I instancji, wiadomości o popełnieniu czynu uchybiającego godności zawodu nauczyciela lub obowiązkowi, o których mowa w art. 6, oraz po upływie 3 lat od popełnienia tego czynu*. Rzecznik odnotował, że w 31 przypadkach zawiadomienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego wpłynęło pod koniec terminu określonego w art. 85o ust. 1 ustawy KN lub nawet po upływie tego terminu.

Przykładem mogą być dwa postępowania wyjaśniające⁶⁵¹ prowadzone w stosunku do nauczycielek jednej ze szkół podstawowych. Zostały umorzone z powodu niepotwierdzenia popełnienia przez obwinione zarzucanych im czynów, polegających na *niezareagowaniu na sytuację, w której uczennica klasy VI szkoły jw. zniosła na rękach po schodach z II piętra budynku na parter do sekretariatu szkoły uczennicę klasy IV szkoły, która podczas przerwy uległa wypadkowi, przez co naraziła obie uczennice na niebezpieczeństwo*. Rzecznik wniósł zażalenie na ww. postanowienia. Zwrócił uwagę na fakt, że we wniosku o wszczęcie postępowania wyjaśniającego, skierowanym przez dyrektora wydziału nadzoru pedagogicznego właściwego kuratorium oświaty, sformułowano szersze zarzuty niż te, które zostały zawarte w postanowieniach rzecznika dyscyplinarnego o umorzeniu postępowania. Nadto zdaniem Rzecznika w toku prowadzonych postępowań wyjaśniających rzecznik dyscyplinarny ograniczył się jedynie do zarzutu dotyczącego braku reakcji nauczycielek na fakt przeniesienia uczennicy klasy IV, która uległa wypadkowi, przez uczennicę klasy VI, pomijając szereg innych bardzo poważnych uchybień, których w trakcie dyżuru dopuściły się nauczycielki. Rzecznik dyscyplinarny odstąpił również od pozyskania dowodu z zeznań

⁶⁵¹ ZEW.441.62.2017.AP; ZEW.441.63.2017.AP

dzieci, co zdaniem Rzecznika Praw Dziecka stanowiło element niezbędny do wyjaśnienia okoliczności zdarzenia. Wskazać przy tym należy, że w tej sprawie, poza obwinionymi, brak było innych pełnoletnich świadków wypadku. Opieranie się na zeznaniach świadków zdarzenia, którzy jednocześnie są obwinionymi w sprawie, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka było niewystarczające. Według niego ww. zdarzenie z udziałem obu uczennic było następstwem niebezpiecznych zachowań, jakich uczniowie dopuszczali się na korytarzu podczas przerwy międzylekcyjnej. Obwinione nauczycielki nie tylko nie podjęły skutecznych działań w momencie trwania niebezpiecznej zabawy uczniów, co skutkowało upadkiem dziewczynki i złamaniem korony zęba, ale również nie udzieliły pomocy po tym zdarzeniu. Komisja dyscyplinarna postanowiła uchylić postanowienia o umorzeniu postępowań wyjaśniających, w całości uwzględniając zażalenia Rzecznika Praw Dziecka. Jednocześnie komisja odmówiła wszczęcia postępowań dyscyplinarnych z uwagi na fakt, że upłynął trzymiesięczny okres liczony od daty powzięcia przez organ, przy którym działa komisja dyscyplinarna, informacji o popełnieniu czynu uchybiającego godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom, o których mowa w art. 6 ustawy KN.

W związku z wyżej wskazanym wypadkiem w szkole rzecznik dyscyplinarny prowadził także trzecie postępowanie wyjaśniające – wobec dyrektora szkoły podstawowej, w której zdarzenia miały miejsce⁶⁵². Zarzucił dyrektorowi niedopełnienie obowiązku zapewnienia właściwej opieki poprzez niesprowadzenie fachowej opieki medycznej dla uczennicy, która podczas przerwy uległa wypadkowi. Komisja dyscyplinarna uznała dyrektora szkoły winnym zarzucanych mu czynów i wymierzyła karę nagany z ostrzeżeniem. Rzecznik monitoruje sytuację uczniów w tej szkole, w tym podejmowane działania naprawcze.

Kolejna sprawa⁶⁵³, w której Rzecznikowi uniemożliwiono złożenie zażalenia, dotyczyła naruszenia nietykalności osobistej ucznia. Zdarzenie miało miejsce przed szkolną szatnią, w której uszkodzona została część wyposażenia szkoły. Nauczyciel podjął próbę ustalenia, kto ponosi winę za to zdarzenie. Wskazał na jednego z chłopców (często sprawiającego problemy wychowawcze). Sugestia nauczyciela wywołała gwałtowną reakcję nastolatka, który w trakcie rozmowy zaczął zachowywać się niestosownie – używał niewłaściwych słów. W reakcji nauczyciel popchnął chłopca.

Dyrektor szkoły skierował sprawę do rzecznika dyscyplinarnego. Ten jednak zdecydował o umorzeniu postępowania wyjaśniającego – uwzględnił zeznania nauczyciela, który wyjaśnił, że jego zachowanie było podyktowane odruchową chęcią samoobrony.

⁶⁵² ZEW.441.61.2017.AP

⁶⁵³ ZEW.441.1094.2017.JBR

Wskazał, że uczeń krzyczał, zwracał się do niego w wulgarny sposób i wymachiwał rękoma. Nauczyciel nie miał świadomości, że gwałtowna reakcja emocjonalna chłopca mogła mieć związek z przeżytą traumą związaną ze śmiercią ojca (zginął w wypadku drogowym). Postanowienie o umorzeniu zostało wydane na trzy dni przed upływem terminu określonego w art. 85o ust. 1 ustawy KN, a Rzecznikowi przekazano je ponad miesiąc później i bez kompletu dokumentów w sprawie.

Rzecznik Praw Dziecka nie podzielił stanowiska rzecznika dyscyplinarnego w tej sprawie – analiza monitoringu z nagrania zgromadzonego w materiale dowodowym jednoznacznie wskazywała na zasadność postawienia nauczycielowi zarzutów, naruszenie nietykalności cielesnej chłopca było na nim widoczne bardzo wyraźnie. O zaistniałej sytuacji Rzecznik powiadomił właściwego wojewodę, podając pismo w tej sprawie także do wiadomości Ministra Edukacji Narodowej.

Rzecznik Praw Dziecka każde zawiadomienie o wszczęciu postępowania wyjaśniającego przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli traktuje jednocześnie jako zawiadomienie o możliwości naruszenia praw dziecka. Tak też było w wyżej opisanym przypadku, gdy rzecznik dyscyplinarny umorzył postępowanie wyjaśniające, mimo że doszło do naruszenia nietykalności cielesnej ucznia, a termin podjęcia tej decyzji uniemożliwił Rzecznikowi skorzystanie ze swoich uprawnień⁶⁵⁴. W związku z tym Rzecznik zwrócił się do dyrektora szkoły o wyjaśnienia, a także do właściwego kuratora oświaty o zbadanie, czy chłopiec oraz inni uczniowie biorący udział w tym zdarzeniu otrzymali właściwe wsparcie oraz czy zdarzenie to znalazło odzwierciedlenie w programie wychowawczym szkoły. Rzecznik wniósł też o zbadanie skuteczności nadzoru dyrektora sprawowanego nad pracą obwinionego nauczyciela. Uzyskane informacje wskazują na podjęcie przez dyrektora właściwych działań.

W 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka złożył 8 zażeń na postanowienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego wobec nauczycieli (w jednym przypadku mimo przedawnienia – ze względu na wagę przewinień nauczyciela). Rozstrzygnięciom rzeczników dyscyplinarnych najczęściej zarzucał niezbadanie i nieuwzględnienie wszystkich okoliczności zdarzenia w celu ustalenia, czy miało miejsce zachowanie uchybiające godności zawodu nauczyciela. W szczególności wskazywał na brak przesłuchania bezpośrednich świadków zachowania nauczyciela wobec ucznia, w tym dzieci.

⁶⁵⁴ ZEW.441.1307.2017.JBR

Przykładem takiej sprawy⁶⁵⁵ może być umorzenie postępowania wyjaśniającego, prowadzonego w stosunku do nauczyciela szkoły podstawowej z powodu niepotwierdzenia popełnienia przez niego czynu uchybiającego godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom, o którym mowa w art. 6 ustawy KN, polegającego *na stosowaniu przemocy fizycznej i słownej wobec uczniów*. W uzasadnieniu rzecznik dyscyplinarny odniósł się jedynie do zdarzeń z jednego dnia i dotyczących użycia przemocy fizycznej wobec jednego z uczniów. Rzecznik Praw Dziecka wniósł zażalenie na ww. postanowienie. Zwrócił uwagę na brak rozstrzygnięcia w toku prowadzonego postępowania wyjaśniającego kwestii stosowania przez nauczyciela przemocy fizycznej i słownej wobec innych dzieci. Nadto zwrócił uwagę na brak przesłuchania uczniów będących bezpośrednimi świadkami zachowania nauczyciela.

Komisja dyscyplinarna dla nauczycieli uwzględniła zażalenie i uchyliła zaskarżone postanowienie rzecznika dyscyplinarnego. Zdecydowała też o przekazaniu akt rzecznikowi dyscyplinarnemu w celu uzupełnienia postępowania wyjaśniającego o ustalenie wszystkich okoliczności, które pozwolą stwierdzić, czy miało miejsce stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej wobec uczniów, w szczególności przesłuchanie bezpośrednich świadków zachowania nauczyciela – uczniów. W toku prowadzonego postępowania komisja dyscyplinarna uznała nauczyciela winnym stosowania przemocy słownej wobec uczniów oraz użycia przemocy fizycznej wobec jednego z nich. Wymierzyła mu karę nagany z ostrzeżeniem.

Innym przykładem z tej kategorii może być sprawa⁶⁵⁶ umorzenia postępowania wyjaśniającego prowadzonego w stosunku do nauczycielki szkoły podstawowej z powodu niepotwierdzenia popełnienia przez nią czynu uchybiającego godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom, o którym mowa w art. 6 ustawy KN, polegającego *na stosowaniu obraźliwych określeń wobec uczniów i naruszenia nietykalności cielesnej trzech uczniów*. Rzecznik Praw Dziecka wniósł zażalenie na ww. postanowienie. Zarzucił, że przeprowadzone przez rzecznika dyscyplinarnego postępowanie wyjaśniające jest dotknięte uchybieniami, polegającymi na nieprzeprowadzeniu dowodów, popełnieniu błędów w ustaleniach faktycznych oraz dowolnej ocenie materiału dowodowego. Zwrócił uwagę na bardzo istotny fakt braku przesłuchania przez rzecznika dyscyplinarnego uczniów z klas, w których uczy obwiniona nauczycielka.

Komisja dyscyplinarna dla nauczycieli po rozpoznaniu zażalenia Rzecznika Praw Dziecka uchyliła postanowienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego oraz wszczęła postępowanie

⁶⁵⁵ ZEW.441.839.2017.AP

⁶⁵⁶ ZEW.441.870.2017.AP

dyscyplinarne. Zdecydowała też o przekazaniu akt sprawy rzecznikowi dyscyplinarnemu w celu uzupełnienia postępowania wyjaśniającego. Komisja wskazała także na konieczność przesłuchania dzieci będących bezpośrednimi świadkami zdarzenia oraz uczniów innych klas, w których uczy obwiniona nauczycielka, a także ich rodziców. Sprawa w toku.

Analiza spraw z kolejnych miesięcy obowiązywania znowelizowanych przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli pokazała również, że nadal zdarzają się przypadki nieuprawnionego stosowania przez dyrektorów szkół kar przewidzianych w art. 108 § 1 ust. 2 ustawy – Kodeks pracy wobec nauczycieli, którzy dopuścili się poważnych uchybień, w tym naruszenia nietykalności cielesnej uczniów. Mimo niewłaściwego zastosowania przepisów z zakresu prawa pracy, niektórzy rzecznicy dyscyplinarni uznawali jednak wymierzenie kary porządkowej za podstawę do wydania postanowienia o umorzeniu postępowania wyjaśniającego. Rzecznikowi znany jest tylko jeden przypadek, gdy podjęte przez niego działania wskazujące na nieuprawnione wymierzenie kary porządkowej, określonej w art. 108 § 1 ust. 2 Kodeksu pracy, przyczyniły się do podjęcia postępowania dyscyplinarnego⁶⁵⁷.

Do Rzecznika zwróciła się matka 7-letniego ucznia II klasy szkoły podstawowej z informacją o niewłaściwych zachowaniach nauczycielki i z prośbą o pomoc w tej kwestii. Powiadomiła, że nauczycielka odnosi się do chłopca z nienawiścią oraz narusza jego prawo do nietykalności cielesnej, wyszarpując go z ławki i ciągnąc na siłę do tablicy oraz bijąc po karku. Ośmieszała i szykanowała dziecko w obecności rówieśników oraz budowała w innych dzieciach antypatię do chłopca. Nazywała go „Belzebubem” i „obłąkanym”. Wyrwała dziecku książkę z ręki, niszcząc ją przy tym na oczach wszystkich dzieci. Na niewłaściwe zachowania nauczycielki skarżyła się też mama innego ucznia.

Rzecznik podjął interwencję. Przez dyrektora szkoły został powiadomiony, że w związku z niestosownym zachowaniem nauczycielki wobec dziecka wymierzył jej karę nagany za nieprzestrzeganie przez nią ustalonej organizacji i porządku w procesie pracy (art. 108 § 1 ustawy – Kodeks pracy). Kurator oświaty uznał działania dyrektora szkoły za wystarczające. Rzecznik dyscyplinarny, który również zajmował się sprawą nauczycielki, umorzył postępowanie wyjaśniające z uwagi na art. 85 ust.4 pkt 2 ustawy KN w brzmieniu: „Postanowienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego wydaje się, jeżeli: (...) za popełniony czyn nauczyciel został ukarany karą porządkową zgodnie z art. 108 Kodeksu pracy.”

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do kuratora oświaty, któremu swoje kompetencje w zakresie postępowania dyscyplinarnego nauczycieli przekazał właściwy wojewoda,

⁶⁵⁷ ZEW.441.1386.2016.AP, ZEW.441.285.2017.AP

wskazując, że przewinienia, których dopuściła się nauczycielka wobec dziecka nie wypełniają czynów opisanych w Kodeksie pracy, a stanowią możliwe naruszenie praw i dobra dziecka. Przywołał przy tym brzmienie wskazanego przepisu z Kodeksu pracy: „Za nieprzestrzeganie przez pracownika ustalonej organizacji i porządku w procesie pracy, przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, przepisów przeciwpożarowych, a także przyjętego sposobu potwierdzania przybycia i obecności w pracy oraz usprawiedliwiania nieobecności w pracy, pracodawca może stosować: (...) 2) karę nagany”.

W ocenie Rzecznika zastosowana kara nie dotyczyła zarzucanych nauczycielce czynów. Kurator oświaty uznał argumentację Rzecznika za zasadną i rzecznik dyscyplinarny wszczął postępowanie wyjaśniające o uchybienie godności zawodu lub obowiązkom nauczyciela, o których mowa w art. 6 pkt 1–2 oraz 4–5 ustawy KN, poprzez naruszenie nietykalności cielesnej dziecka oraz stosowanie przemocy psychicznej w formie destrukcyjnej krytyki i werbalnej agresji (przedrzeźnianie dzieci, częsty krzyk), zawstydzanie dzieci na forum klasy i wyrażanie pogardy wobec dzieci (lekceważenie, poniżanie). Postępowanie wyjaśniające zostało zakończone skierowaniem wniosku do komisji dyscyplinarnej o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego z sugestią wymierzenia kary zwolnienia z pracy.

Na podstawie analizy postępowań wyjaśniających prowadzonych przez rzeczników dyscyplinarnych Rzecznik Praw Dziecka sformułował wnioski w zakresie obserwowanych nieprawidłowości w praktycznym stosowaniu przepisów prawa określających postępowanie dyscyplinarne nauczycieli. Swoje uwagi przekazał Ministrowi Edukacji Narodowej. Szerzej na ten temat w rozdziale: Wystąpienia generalne w zakresie prawa dziecka do nauki.

■ **przemoc rówieśnicza w przedszkolach i szkołach**

Do Rzecznika Praw Dziecka napływały zgłoszenia o naruszeniu praw dziecka w wyniku stosowania agresji i przemocy rówieśniczej w przedszkolach i szkołach. Analiza tych spraw często wskazywała, że przyczyną takich zachowań dzieci była niewłaściwie udzielana pomoc psychologiczno-pedagogiczna lub wręcz nierealizowanie zaleceń zawartych w opiniach i orzeczeniach wydawanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne.

Podłoża eskalujących konfliktów rówieśniczych można się też dopatrzeć w stosowaniu niewłaściwych metod wychowawczych w jednostkach systemu oświaty oraz w braku wnikliwej, codziennej obserwacji dziecka przez nauczycieli, wychowawców, pedagogów szkolnych. Brak właściwej reakcji ze strony pedagogów już na samym początku pojawienia się trudności w relacjach rówieśniczych niejednokrotnie skutkowało gwałtownymi zachowaniami dzieci i konfliktem pomiędzy rodzicami. W niektórych sytuacjach konieczna

była pomoc mediatora. Szczególnie groźny w skutkach jest tzw. hejt w internecie, który często rani uczucia, powoduje lęk i utratę wiary w siebie, doprowadza do odrzucenia przez rówieśników, a w skrajnych przypadkach, gdy nikt na czas nie udzieli pomocy – może doprowadzić do samobójstwa.

Właśnie dlatego w ocenie Rzecznika tak ważna jest wczesna diagnoza pojawiających się problemów i niezwłoczne podjęcie działań mających na celu ich eliminację. Ogromną rolę w tym procesie ma do odegrania dyrektor szkoły – jako organizator pracy szkoły, ale także jako osoba z jednej strony sprawująca nadzór nad pracą nauczycieli i specjalistów szkolnych, a z drugiej – pomagająca im w rozwiązywaniu pojawiających się problemów i udzielająca merytorycznego wsparcia w postaci warsztatów i szkoleń. Niezwykle istotna jest również właściwie zorganizowana współpraca z rodzicami wszystkich dzieci, nie tylko tych tzw. sprawiających problemy. Rodzice, jako współgospodarze przedszkola czy szkoły, powinni stanowić ważne wsparcie w działaniach wychowawczych każdej placówki.

Rzecznik Praw Dziecka, rozumiejąc wagę problemu internetowego hejtu, często trudnego do zdiagnozowania i niedostrzeganego przez dorosłych, a tak bardzo niszczącego dzieci, które padają jego ofiarą, współorganizował debatę z udziałem młodzieży szkolnej z całej Polski pt. „Stop dla hejtu w Internecie”, która odbyła w Kancelarii Prezydenta RP. Ukazał się także raport z badania pod patronatem Rzecznika Praw Dziecka pt. „Wilki i owce w Internecie, czyli raport na temat hejtu wśród młodzieży”⁶⁵⁸.

Przykładem sprawy⁶⁵⁹ z tej kategorii może być zgłoszenie matki ucznia gimnazjum dotyczące problemu przemocy psychicznej stosowanej przez rówieśników w szkole (także z użyciem internetu). Mimo wsparcia psychologicznego udzielanego chłopcu, matka zaobserwowała u niego myśli suicydalne. Konieczne było wezwanie pomocy lekarskiej i długotrwały pobyt w szpitalu psychiatrycznym.

Rzecznik wystąpił z interwencją do kuratora oświaty, wnosząc o przeprowadzenie pilnych czynności kontrolnych. W ich wyniku stwierdzono, że dziecko doświadczało ze strony rówieśników różnych form przemocy, a podejmowane przez szkołę działania były nieskuteczne, nieadekwatne do sytuacji i eskalowały zaburzone relacje w grupie rówieśniczej. W szkole nie zaplanowano i nie wdrożono działań o charakterze profilaktycznym, skierowanych do uczniów, u których rozpoznano zachowania ryzykowne i przemocowe, pomijano procedury interwencyjne w tym zakresie. We współpracy z rodzicami nie

⁶⁵⁸ raport dostępny na stronie internetowej Rzecznika Praw Dziecka:
http://brpd.gov.pl/sites/default/files/iqs_raport_z_badania.pdf

⁶⁵⁹ ZEW.441.1152.2017.EM

zaplanowano też pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla dziecka, które doznawało przemocy. W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami kurator oświaty wydał zalecenia służące zwiększeniu bezpieczeństwa uczniów oraz wystąpił z wnioskiem o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec dyrektora szkoły. Kurator bada efekty wdrażanych zaleceń, a o poczynionych ustaleniach na bieżąco informuje Rzecznika Praw Dziecka. Sprawa w toku.

Kolejnym przykładem z tej kategorii może być sprawa⁶⁶⁰ 11-letniego ucznia szkoły podstawowej, dotycząca jego problemów szkolnych, w tym przemocy psychicznej ze strony rówieśników. Matka wskazywała, że jej syn z powodu „nękania społecznego przez uczniów” nie otrzymał promocji do klasy piątej. Problem narastał od czterech lat, gdy tata chłopca wyprowadził się z domu, a koledzy z tego powodu zaczęli się z niego wyśmiewać. Był popychany, oblewany wodą i wyzywany z użyciem wulgaryzmów. Matka oceniała, że syn jest u kresu wytrzymałości psychicznej. Rozmowy z wychowawcą i dyrektorem nie przynosiły efektów.

Rzecznik podjął interwencję i zwrócił się o przeprowadzenie kontroli do właściwego kuratora oświaty. Podjęte czynności wykazały nieprawidłowości w udzielaniu pomocy dydaktycznej chłopcu, a także w zakresie działań wychowawczych i opiekuńczych szkoły. Uznano zasadność zarzutów stawianych przez matkę i sformułowano zalecenia dotyczące zapewnienia bezpieczeństwa w szkole, ścisłego przestrzegania zaleceń zawartych w opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz wzmocnienia nadzoru pedagogicznego dyrektora szkoły w sprawach dotyczących udzielania przez nauczycieli niezbędnej pomocy uczniowi. Wyznaczono termin realizacji zaleceń oraz określono dalsze czynności w celu monitorowania przebiegu pracy edukacyjno-wychowawczej z dzieckiem oraz ze wszystkimi uczniami szkoły w celu wyeliminowania agresji słownej. Działania podjęte przez szkołę kurator oświaty uznał za właściwe. Stwierdził, że ich systematyczna i konsekwentna realizacja umożliwi dziecku adaptację w środowisku szkolnym oraz właściwą edukację. W ocenie kuratora wyniki monitorowania sytuacji dydaktycznej i wychowawczej dziecka wskazują, że szkoła realizuje zadania zgodnie z zaleceniami pokontrolnymi. Dyrektor szkoły zintensyfikował działania w ramach nadzoru pedagogicznego, m.in. zwiększył liczbę obserwacji zajęć w celu zbadania poziomu realizacji zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej wobec tego dziecka. W ramach wewnątrzszkolnego doskonalenia kadry pedagogicznej odbyły się szkolenia dla nauczycieli, przeprowadzone przez pracownika poradni psychologiczno-pedagogicznej na temat „Agresja słowna u uczniów” oraz „Interpretacja wybranych opinii wydanych przez

⁶⁶⁰ ZEW.441.1496.2016.EM

poradnię psychologiczno-pedagogiczną”. Zorganizowano także spotkanie uczniów ze specjalistą tej poradni na temat: „Agresja i przemoc”. Dyrektor utrzymuje stały kontakt z rodzicami dziecka w zakresie udzielanej mu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W efekcie podjętych działań nastąpiła poprawa relacji dziecka z rówieśnikami. Uczeń otrzymał promocję do następnej klasy. W związku ze zmianami w systemie edukacji (korekta sieci szkół) dziecko zmieniło szkołę. Dziękując za interwencję, matka poinformowała, że syn chętnie chodzi do nowej szkoły – lubi nauczycieli i nowych kolegów.

W kolejnej sprawie⁶⁶¹ Rzecznik otrzymał zgłoszenie o stosowaniu przemocy rówieśniczej wobec 13-letniego ucznia zespołu szkolno-gimnazjalnego. Zgodnie z przekazanymi informacjami podczas zajęć wychowania fizycznego chłopiec był bity i duszony przez kolegów. Rodzice zgłosili też generalny problem braku właściwej opieki nad uczniami w tej szkole.

W następstwie otrzymanych informacji Rzecznik niezwłocznie wystąpił do właściwego miejscowo kuratora oświaty z wnioskiem o pilne zbadanie problemu. W odpowiedzi został powiadomiony o przeprowadzonej kontroli, która wykazała wiele nieprawidłowości. Po analizie przekazanej dokumentacji Rzecznik ponownie zwrócił się do kuratora oświaty o zbadanie jakości realizacji zaleceń przez dyrektora szkoły. Zwrócił się również o wyjaśnienia do dyrektora szkoły, w tym w zakresie działań podjętych w celu poprawy bezpieczeństwa uczniów. Przekazane przez kuratora oświaty informacje oraz wyjaśnienia dyrektora szkoły pokazują, że zostały podjęte właściwe działania w celu zapewnienia bezpieczeństwa uczniom. Wskazują one na stopniową poprawę sytuacji. Rzecznik zwrócił się do kuratora oświaty o dalsze monitorowanie sytuacji w zespole szkolno-gimnazjalnym.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się⁶⁶² babka i matka 11-letniego ucznia szkoły podstawowej, informując o jego trudnej sytuacji szkolnej. W jego klasie bardzo często dochodziło do przemocy rówieśniczej. Chłopiec był atakowany przez kolegów, sam również uczestniczył w bójkach. Z tego tytułu prowadzone było postępowanie w sądzie dla nieletnich. Najbliższa rodzina chłopca była zbulwersowana faktem, że nikt nie zauważa, że szkoła nie realizuje prawidłowo swoich zadań wychowawczych i obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa uczniom, a cała odpowiedzialność w tym zakresie przypisywana jest dzieciom, których zachowanie rzeczywiście bywa niepokojące.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił z interwencją do właściwego miejscowo kuratora oświaty, wnosząc o przeprowadzenie kontroli w szkole, w tym sprawdzenie realizacji przez

⁶⁶¹ ZEW.441.1491.2016.KD

⁶⁶² ZEW.441.164.2017.KD

dyrektora szkoły obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa uczniom oraz zbadanie, czy udzielana jest im właściwa pomoc psychologiczno-pedagogiczna.

W wyniku kontroli stwierdzono, że szkoła nie reagowała właściwie na niepokojące sygnały ze strony uczniów. Nie próbowano ustalić przyczyn zachowań agresywnych i określić środków mających na celu udzielenie dzieciom pomocy. Ponadto oceniono, że działania szkoły, które miały na celu ogólną poprawę bezpieczeństwa i udzielanie uczniom wsparcia i pomocy psychologiczno-pedagogicznej, były nieskuteczne, a szkoła nie wprowadziła mechanizmu oceny ich efektywności. Wydano zalecenia do realizacji przez dyrektora szkoły.

Po otrzymaniu powyższych informacji Rzecznik ponownie zwrócił się do kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli w celu zbadania jakości realizacji zaleceń. Stwierdzono, że dyrektor podjął wskazane przez kuratora oświaty działania. Z uwagi na fakt, że efekty podjętych przez szkołę działań poprawiających stan bezpieczeństwa oraz jakość udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej będą możliwe do oceny po dłuższym okresie, Rzecznik zwrócił się do kuratora oświaty o objęcie szkoły wzmocnionym nadzorem pedagogicznym i o dalsze monitorowanie sytuacji w tej szkole.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócili się⁶⁶³ również rodzice 9-letniego ucznia szkoły muzycznej, wskazując na problem przemocy rówieśniczej. Poinformowali, że ich syn nie otrzymuje właściwej pomocy psychologiczno-pedagogicznej szkole, w tym nie są realizowane zalecenia zawarte w opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej. W dodatku jego zachowania, które powinny skłonić pedagogów do zindywidualizowanego podejścia do chłopca i udzielenia mu pomocy, stały się dla dyrektora szkoły jedynie przyczyną do „wypisania” go w trakcie roku szkolnego. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do dyrektora Centrum Edukacji Artystycznej, organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołami artystycznymi, o zbadanie sytuacji w szkole oraz o sprawdzenie, czy chłopcu była udzielana pomoc psychologiczno-pedagogiczna adekwatna do jego potrzeb, a także czy szkoła zapewnia uczniom bezpieczeństwo psychiczne i fizyczne.

Dyrektor Centrum Edukacji Artystycznej przeprowadził kontrolę w ww. szkole i przekazał Rzecznikowi informację o jej wynikach, wraz z kopią dokumentacji. Nie stwierdzono nieprawidłowości po stronie szkoły, nie wydano również zaleceń jej dyrektorowi.

Rzecznik dokonał analizy przekazanej mu dokumentacji w sprawie. Wykazała ona, że rzeczywiście zarzut skarżących, dotyczący braku realizacji zaleceń z opinii poradni

⁶⁶³ ZEW.441.366.2017.KD

psychologiczno-pedagogicznej, nie był zasadny (z uwagi na zbyt późne dostarczenie dokumentu do szkoły). Z protokołu kontroli oraz pozostałych dokumentów nie wynikało jednak, aby szkoła podejmowała działania adekwatne do sytuacji w zakresie pomocy temu dziecku. Dokumenty potwierdzały jedynie fakt bieżącego informowania rodziców o problemach z zachowaniem syna oraz o prowadzonych z nim rozmowach przez pedagoga szkolnego. Nie wskazywały na próbę stworzenia spójnego planu oddziaływań wychowawczych, uwzględniającego deficyty dziecka. Brak opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej nie zwalnia kadry pedagogicznej z obowiązku poszukiwania rozwiązań zabezpieczających dobro dziecka. Ponadto analiza dokumentacji szkolnej wskazała na znaczne problemy szkoły w zapewnieniu uczniom bezpieczeństwa (uczniowie podczas zajęć oraz w trakcie przerw powinni pozostawać pod opieką nauczycieli, których obowiązkiem jest zapewnienie im bezpieczeństwa i niedopuszczenie do stosowania przemocy rówieśniczej). Z uwagi na powyższe Rzecznik ponownie wystąpił do dyrektora Centrum Edukacji Artystycznej o wzmocnienie nadzoru pedagogicznego nad dyrektorem podstawowej szkoły muzycznej w zakresie realizacji obowiązku zapewnienia uczniom bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego oraz udzielania im pomocy psychologiczno-pedagogicznej, z uwzględnieniem indywidualnego podejścia do dzieci. Szkoła została objęta wzmocnionym nadzorem pedagogicznym.

Do Rzecznika Praw Dziecka zgłosili się⁶⁶⁴ również rodzice chłopca, który dwukrotnie stał się ofiarą przemocy rówieśniczej w szkole. Pierwsze zdarzenie miało miejsce podczas zabawy chłopców na boisku szkolnym – w relacji rodziców chłopiec został uderzony w twarz przez kolegę, który oskarżał go o to, że grupa przegrała zabawę sportową. Drugie zdarzenie miało miejsce podczas lekcji wychowania fizycznego, w trakcie której inny kolega uderzył chłopca za podanie nieprawdziwego wyniku sportowej rywalizacji. Rodzice skarżyli się na brak odpowiednich działań kadry pedagogicznej oraz zarzucili wychowawcy niewłaściwe podejście do problemu.

Rzecznik podjął czynności wyjaśniające, w ramach których zażądał informacji od dyrektora szkoły oraz podjął współpracę z kuratorem oświaty. Dyrektor przekazał obszernie i udokumentowane wyjaśnienia, wskazując sposoby rozwiązywania w szkole sytuacji trudnych, z wyszczególnieniem rodzaju problemów, podjętych działań, ich efektów oraz wniosków do dalszej pracy wychowawczej z uczniem. Przedstawił problem z perspektywy szkoły, która wydawała się bardziej obiektywna niż relacja rodziców. Dyrektor wraz z wychowawcą udokumentowali, że wykazywali wolę podjęcia rozmów z rodzicami w celu udzielenia pomocy chłopcu i wyjaśnienia zaistniałych zdarzeń. Szkoła wyszła też z inicjatywą

⁶⁶⁴ ZEW.441.890.2017.AP

wsparcia chłopca w rozwoju relacji społecznych. Kurator oświaty ustalił, że rada pedagogiczna omawiała zgłaszane przez nauczycieli problemy wychowawcze dotyczące zachowania chłopca. Według wychowawcy, specjalistów szkolnych i nauczycieli uczących w jego klasie głównym wyzwaniem w funkcjonowaniu dziecka w szkole jest obszar społeczny. Okazało się, że chłopiec ma trudności w nawiązaniu relacji koleżeńskich, pracy w grupie, właściwej oceny innych i siebie. Brak wsparcia dziecka i współpracy z rodzicami w tym zakresie był rzeczywistą przyczyną problemu wskazanego przez zgłaszających. W szkole odbyło się spotkanie, podczas którego ustalono zasady współpracy dorosłych w przyszłości. Ponadto zorganizowano spotkanie dla uczniów klasy, do której uczęszczał ten chłopiec, aby stworzyć dzieciom przestrzeń do rozmowy o potrzebie wzajemnego szacunku oraz przyczynach konfliktów. Rodziców zaproszono do skorzystania z oferty instytucji wspomagających rodziców i dzieci w rozwoju relacji społecznych. Zgłaszający zostali też uczuleni na fakt, że osiągnięcie sukcesów wychowawczych jest możliwe tylko przy współpracy domu rodzinnego ze szkołą, ujednoliceniu działań, wzajemnym wsparciu w edukacji dziecka, opartej na szacunku i zaufaniu obu stron.

Kolejną przykładem sprawy⁶⁶⁵ z tej kategorii może być zgłoszenie matki ucznia III klasy gimnazjum, prześladowanego w szkole przez koleżankę. Przekazała też swoje uwagi na temat nieskutecznej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, którą w związku z zaistniałymi aktami przemocy został objęty jej syn oraz wskazała, że boi się on chodzić do szkoły oraz ma myśli samobójcze.

W celu wyjaśnienia problemu Rzecznik podjął współpracę z dyrektorem szkoły oraz kuratorem oświaty. Wgląd w sprawę pozwolił na ustalenie, że pomimo iż konflikt pomiędzy synem zgłaszającej a dokuczającą mu uczennicą był monitorowany przez wychowawcę klasy i pedagoga szkolnego (reagowali na zgłaszane i obserwowane niewłaściwe zachowania uczniów), podejmowane przez szkołę działania miały jedynie charakter doraźny i tylko chwilowo łagodziły konflikt. Dyrektor szkoły nie wykorzystał wszystkich narzędzi, które mógł zastosować w celu wzmocnienia oddziaływań wychowawczo-profilaktycznych. Został zobowiązany do zbadania przyczyn niepowodzeń edukacyjnych i trudności w funkcjonowaniu uczniów oraz do współpracy z poradnią psychologiczno-pedagogiczną w procesie diagnostycznym i postdiagnostycznym (w szczególności w zakresie oceny funkcjonowania uczniów oraz barier i ograniczeń utrudniających ich funkcjonowanie). Zalecono także, aby w klasach skonfliktowanych dzieci została przeprowadzona diagnoza problemów wychowawczych i na jej podstawie zostały podjęte adekwatne działania

⁶⁶⁵ ZEW.441.1577.2017.AB

wychowawcze i profilaktyczne. Ponadto ze względu na myśli samobójcze chłopca zarówno jemu, jak i jego rodzicom szkoła powinna udzielić pomocy we współpracy np. z organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami i podmiotami działającymi na rzecz dziecka i rodziny. Zalecono, aby matce chłopca wskazano takie instytucje i organizacje pozarządowe oraz korzyści wynikające ze współpracy z nimi. Jeśli chodzi o dziewczynkę, zalecono objęcie jej szczególną opieką psychologiczno-pedagogiczną (w tym poinformowanie rodziców o możliwości wystąpienia do publicznej poradni z wnioskiem o przeprowadzenie diagnozy i wskazanie sposobu rozwiązania problemu).

Obecnie w opinii pedagoga, psychologa i socjoterapeuty chłopiec funkcjonuje bez zastrzeżeń. Sytuacja ucznia jest monitorowana, szkoła podejmuje wobec niego wiele przedsięwzięć wspierających w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Jeśli chodzi o dziewczynkę, to sąd rodzinny w postępowaniu opiekuńczym zdecydował o skierowaniu jej do młodzieżowego ośrodka socjoterapii. Na skutek interwencji Rzecznika Praw Dziecka w szkole wprowadzono anonimowe ankietowanie uczniów w celu zdiagnozowania ich samopoczucia, a w razie pojawiania się problemów – podjęcia możliwie szybkiej interwencji.

W sprawie problemów z przemocą rówieśniczą kontakt⁶⁶⁶ z Rzecznikiem podjął też wujek 9-letniego chłopca. Przekazał, że często się z nim widuje, pozostaje w dobrych relacjach i bardzo dobrze go zna. Wyraził swoje zaniepokojenie sytuacją szkolną chłopca, któremu dokuczają koledzy – wyciągają rzeczy z plecaka, dopuszczają się przemocy fizycznej, wyśmiewają go i jego rodziców oraz posiadane przez niego rzeczy. Zgłaszający zasygnalizował, że pomoc wychowawcy klasy i dyrektora zdaje się być nieskuteczna. Według zgłaszającego dzieckiem, które głównie prześladowe siostrzeńca, był chłopiec innej narodowości, co jego zdaniem powodowało, że szkoła nie wyciągała wobec niego konsekwencji, bo bała się posądzenia o rasizm. Rodzina poszkodowanego dziecka czuła się w związku z tą sytuacją bezsilna.

Rzecznik Praw Dziecka niezwłocznie podjął interwencję u dyrektora szkoły. W jej wyniku okazało się, że chłopcy wzajemnie sobie dokuczają. Wychowawca przeprowadził z nimi rozmowę oraz poinformował o zaistniałej sytuacji ich rodziców. Pedagog szkolny również odbył z uczniami rozmowę na temat ich relacji. Chłopcy pogodzili się oraz ustalili konstruktywne sposoby reagowania w sytuacjach trudnych, a także porozmawiali o możliwościach poprawy ich relacji. Przestrzeganie ustaleń podjętych w trakcie rozmowy systematycznie monitoruje pedagog szkolny w czasie spotkań z chłopcami. Obydwaj chłopcy – jak przekazał dyrektor szkoły – zgodnie twierdzą, że od czasu wyjaśnienia sprawy nie

⁶⁶⁶ ZEW.441.83.2017.ES

dochodzi między nimi do konfliktów z użyciem przemocy werbalnej i fizycznej. Są dobrymi kolegami. Również mama chłopca, którego sprawa została zgłoszona do Rzecznika, nie ma już zastrzeżeń do pracy szkoły oraz akceptuje podejmowane przez nią działania mające na celu poprawę relacji syna z rówieśnikami.

Rzecznik Praw Dziecka otrzymał również zgłoszenie⁶⁶⁷ o niepokojących zachowaniach 5-letniego chłopca w przedszkolu, przejawiających się agresją rówieśniczą. Ze skargi wynikało, że jego zachowanie zagraża bezpieczeństwu innych dzieci (np. popchnięty przez niego kolega doznał urazu głowy) oraz że przedszkole nie podejmuje właściwych działań w celu udzielenia chłopcu pomocy i zagwarantowania bezpiecznych warunków pobytu innym dzieciom z grupy.

W następstwie otrzymanych informacji Rzecznik wystąpił do kuratora oświaty o przeprowadzenie w przedszkolu kontroli. Czynności potwierdziły występowanie zachowań agresywnych i brak pożądaných efektów pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej dziecku na terenie przedszkola. Dyrektor przedszkola podjął pilne starania w organie prowadzącym mające na celu uzyskanie zgody na zatrudnienie pomocy nauczyciela. Obecnie dodatkowy pracownik wspiera wychowawczo chłopca.

■ **przemoc wobec dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej oraz placówkach wychowawczych i zakładach poprawczych**

W dalszym ciągu Rzecznik Praw Dziecka otrzymuje zgłoszenia dotyczące stosowania przemocy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz zakładach poprawczych. Z analizy spraw wynika, że przemoc wobec dzieci stosują zarówno osoby dorosłe, jak i rówieśnicy.

Przykładem sprawy⁶⁶⁸ z tej kategorii może być skarga dotycząca stosowania przemocy przez wychowawczynię placówki opiekuńczo-wychowawczej wobec wychowanka w trakcie pobytu na kolonii. Zgodnie z przekazanymi informacjami podczas wypoczynku letniego miało dojść do uderzenia chłopca w twarz przez opiekunkę.

W trosce o ochronę dzieci przed krzywdzeniem Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego o zbadanie funkcjonowania placówki, w której mieszkał chłopiec i stosowanych w niej metod wychowawczych. Oczekiwał też informacji, czy po opisanym zdarzeniu dzieciom została udzielona pomoc psychologiczno-pedagogiczna (w tym pokrzywdzonemu 7-latkowi) oraz jak dyrektor placówki sprawuje nadzór nad pracą

⁶⁶⁷ ZEW.441.1363.2017.MP

⁶⁶⁸ ZEW.441.1180.2017.ZA

wychowawców. Sprawę badała też właściwa prokuratura. Postępowanie zakończyło się skierowaniem do sądu aktu oskarżenia przeciwko wychowawczyni. Urząd wojewódzki w toku kontroli stwierdził natomiast, że w placówce są przestrzegane standardy opieki i wychowania (zbadano aktualną sytuację w samej placówce, nie odniesiono się do zachowania wychowawczyni podczas kolonii – dyrektor rozwiązał z nią umowę o pracę). Rzecznik nie zgodził się z takim stanowiskiem. Jego zdaniem oceniając standardy opieki i wychowania, nie można odnosić się tylko do zdarzeń w chwili kontroli, ale należy wziąć pod uwagę zachowania wychowawców wobec dzieci w każdej sytuacji i w każdym miejscu. Zastosowanie przemocy wobec dziecka pozostaje w sprzeczności ze stwierdzeniem, że standardy opieki i wychowania są przestrzegane. W związku z tym wystąpił o dalsze monitorowanie działania placówki. Analiza informacji o jej funkcjonowaniu wskazuje, że sytuacja dzieci jest prawidłowo zabezpieczona.

Rzecznik otrzymał także anonimową informację⁶⁶⁹ o stosowaniu przemocy fizycznej i psychicznej w stosunku do dzieci przebywających w jednej z placówek opiekuńczo-wychowawczych. Wskazano, że dzieci są tam szarpane i zastraszane umieszczeniem w ośrodkach wychowawczych, rozdzieleniem z rodzeństwem lub przeniesieniem do innych placówek.

Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego o zbadanie problemu. W następstwie tej interwencji w placówce została przeprowadzona kontrola. Służby wojewody zweryfikowały informacje dotyczące nieprzestrzegania praw dziecka, ze szczególnym uwzględnieniem poszanowania prawa do ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem, w tym naruszenia nietykalności cielesnej. W tym celu został przeprowadzony z dziećmi „wywiad sterowany”. Wychowankowie dawali do zrozumienia, że zdarzały się sytuacje naruszające ich godność. Ponadto często w wypowiedziach dzieci pojawiała się informacja, że „dyrektor straszy, że da nam karę”. W podsumowaniu wyników kontroli urząd wojewódzki stwierdził, że zarzuty znajdujące się w skardze znalazły częściowe potwierdzenie podczas rozmów indywidualnych z dziećmi. Część pracowników nagannie zachowywała się wobec dzieci (szarpanie za uszy, opryskliwe lub ośmieszające mówienie do wychowanków, straszenie wstrzymaniem wyjść do domu, zmuszanie do uczestnictwa w obrzędach religijnych). Wobec powyższego dyrektorowi placówki zostały wydane zalecenia dotyczące m.in. przestrzegania praw dziecka, a w szczególności prawa do ochrony przed przemocą i poniżającym traktowaniem, prawa do poszanowania tożsamości religijnej i kulturowej. Ponadto zobligowano go do wsparcia i poradnictwa dla osób pracujących

⁶⁶⁹ ZEW.441.1661.2017.JK

z dziećmi w celu wzmocnienia ich kompetencji i przeciwdziałania zjawisku wypalenia zawodowego. Rzecznik oczekuje na informację o sposobie realizacji ww. zaleceń.

Przykładem sprawy⁶⁷⁰ dotyczącej przemocy rówieśniczej w placówkach pieczy zastępczej może być zgłoszenie matki dwójki wychowanków placówki opiekuńczo-wychowawczej. W swoim piśmie wskazała m.in. na odbieranie dzieciom telefonów przez starszych wychowanków. W toku prowadzonej sprawy Rzecznik wystąpił o zbadanie zgłoszonych problemów do urzędu wojewódzkiego. W wyniku przeprowadzonej kontroli ustalono, że w placówce miało miejsce zdarzenie, w trakcie którego w nocy jeden z wychowanków siłą odebrał telefon innemu dziecku. Poszkodowany chłopiec opowiedział inspektorom o całym zdarzeniu, a podczas rozmowy miał na twarzy widoczne ślady zadrapania, jak twierdził – po ww. incydencie. Ustalono, że podczas opisywanego zdarzenia opieka w godzinach nocnych była sprawowana w niewłaściwy sposób, a będący w placówce wychowawca nie podjął żadnych działań w celu wyjaśnienia zdarzenia. Wobec powyższego dyrektorowi placówki zostały wydane zalecenia, które zostały zrealizowane.

Rzecznik otrzymywał także informacje o przemocy stosowanej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Jednego ze zgłoszeń⁶⁷¹ dokonał wychowanek, który zwrócił się o pomoc w przeniesieniu go do innego ośrodka. Wskazał na naruszenie praw wychowanków w ośrodku w postaci stosowania przemocy fizycznej przez pracowników ośrodka oraz stosowanie przemocy psychicznej (np. wyzwiska, zastraszanie, prowokowanie), utrudnianie wychowankom kontaktów z bliskimi (odbieranie telefonów i wydawanie ich raz dziennie o określonej porze na 10 minut), stosowanie nieregulaminowych kar, utrudnianie wysyłania listów lub ich niewysyłanie (np. do RPD), tak zwane „kipisze”, podczas których wyrzucane są wszystkie rzeczy z szafek, przewracane meble, ograniczanie wyjść na teren przed budynek. Chłopiec wysłał również zgłoszenie do prokuratora.

W następstwie zgłoszenia Rzecznik wystąpił z interwencją do kuratora oświaty, wnosząc o zbadanie przedstawionych w skardze zarzutów. W wyniku przeprowadzonych czynności wyjaśniających stwierdzono liczne nieprawidłowości w zakresie objętym kontrolą.

W rozmowach indywidualnych z wizytatorami wychowankowie podkreślali, że pracownicy ośrodka zwracają się do nich w sposób wulgarny i poniżający. Zgłaszano przypadki stosowania wobec nich przemocy fizycznej i psychicznej. Nieletni stwierdzali również, że są zastraszani przeniesieniem do zakładu poprawczego, pozbawieni kontaktu ze światem zewnętrznym i pozbawieni prawa do tajemnicy korespondencji. W związku

⁶⁷⁰ ZEW.441.246.2017.JK

⁶⁷¹ ZEW.441.1190.2017.ZA

z poczynionymi ustaleniami wydano zalecenia i złożono zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa.

Rzecznik Praw Dziecka monitoruje sytuację w ośrodku, w tym czy zalecenia z kontroli zostały wdrożone w sposób należyty. W zainteresowaniu Rzecznika pozostaje także przebieg postępowania przygotowawczego.

W innej sprawie⁶⁷² Rzecznik został powiadomiony o możliwości występowania przemocy rówieśniczej oraz przemocy ze strony osób dorosłych w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. W następstwie zgłoszenia wniósł do kuratora oświaty o przeprowadzenie w placówce kontroli. W jej wyniku ustalono, że w placówce zdarzają się sytuacje niewłaściwe, w tym dotyczące relacji rówieśniczych i zachowań wychowawców. Potwierdziły to wyniki anonimowych ankiet przeprowadzonych podczas kontroli wśród chłopców z dwóch grup wychowawczych. Ustalono, że wychowanek, którego dotyczyła skierowana skarga, skarżył się wychowawcom na niewłaściwe zachowania kolegów. Przeprowadzono rozmowy wychowawcze ze wskazanymi chłopcami oraz wyciągnięto konsekwencje wychowawcze. Kurator oświaty wydał dyrektorowi placówki zalecenie dotyczące konieczności pogłębiania działań w zakresie zapewnienia wychowankom poczucia bezpieczeństwa w ośrodku, ze szczególnym uwzględnieniem relacji rówieśniczych oraz relacji wychowawca–wychowanek. Następnie kurator ponownie przeprowadził kontrolę, która ujawniła, że dyrektor podjął działania służące poprawie poczucia bezpieczeństwa wychowanków (zajęcia integracyjne w grupach wychowawczych z zakresu przeciwdziałania konfliktom i ich rozwiązywania, przeciwdziałania agresji i przemocy, właściwego komunikowania się, a ponadto – indywidualną terapię psychologiczną oraz konsultacje pedagogów). Kurator stwierdził, że zalecenia zostały zrealizowane.

Przykładem zgłoszenia przemocy wobec nieletnich przebywających w zakładach poprawczych może być informacja⁶⁷³ Rzecznika Dyscyplinarnego dla Nauczycieli przekazana Rzecznikowi Praw Dziecka, wskazująca na wszczęcie postępowania wyjaśniającego wobec nauczyciela zakładu poprawczego w związku z *zarzutem dokonania czynu uchybiającego godności zawodu nauczyciela i obowiązkom rzetelnego realizowania zadań na stanowisku nauczyciela, tj. użyciem siły fizycznej i naruszeniem nietykalności cielesnej wychowanka oraz zastosowanie wobec niego niewłaściwego oddziaływania wychowawczego*.

⁶⁷² ZEW.441.545.2017.JK

⁶⁷³ ZEW.441.618.2016.ZA

W trosce o podopiecznych zakładu poprawczego Rzecznik skierował pismo do dyrektora Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości, informujące o podjęciu postępowania wyjaśniającego przez rzecznika dyscyplinarnego oraz wnioskujące o udzielenie informacji dotyczącej funkcjonowania zakładu poprawczego w zakresie przestrzegania praw wychowanków, w tym o podjętych działaniach nadzorczych.

W odpowiedzi dyrektor poinformował, że w ramach sprawowanego nadzoru zwierzchniego zobowiązał dyrektorów zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich do niezwłocznego zapewnienia dostępności do bezpłatnego Dziecięcego Telefonu Zaufania Rzecznika Praw Dziecka (800 12 12 12), umożliwienia składania skarg i wniosków bez pośrednictwa oraz do przeprowadzania co najmniej raz w semestrze badania poczucia bezpieczeństwa nieletnich w placówkach z wykorzystaniem anonimowej ankiety. Ponadto poinformował, że realizacja powyższych działań będzie podlegała monitorowaniu przez wizytatorów DWOiP, w ramach podejmowanych czynności kontrolnych.

Komisja Dyscyplinarna dla Nauczycieli uznała nauczyciela winnym zarzucanego czynu i wymierzyła karę zwolnienia z pracy. Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna dla Nauczycieli przy Ministrze Edukacji utrzymała w mocy zaskarżone orzeczenie.

6. OCHRONA PRAW DZIECKA W ASPEKcie MIĘDZYNARODOWYM

Podjmując interwencje związane z ochroną praw dziecka w aspekcie międzynarodowym, Rzecznik Praw Dziecka zwracał się do organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- ochrony praw małoletnich cudzoziemców,
- małoletnich obywateli polskich zamieszkałych za granicą,
- międzynarodowych uprowadzeń rodzicielskich.

Działania Rzecznika realizowane były również poprzez:

- współpracę w ramach Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) oraz spotkania promujące instytucję Rzecznika Praw Dziecka na świecie,
- współpracę z przedstawicielami instytucji europejskich i międzynarodowych oraz spotkania promujące prawa dziecka na świecie.

6.1. Wystąpienia generalne w zakresie ochrony praw dziecka w aspekcie międzynarodowym

■ Dobór funkcjonariuszy i pracowników do prowadzenia czynności z udziałem małoletnich cudzoziemców – wystąpienie z 4 stycznia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁶⁷⁴ do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o podjęcie działań na rzecz pełnego zabezpieczenia praw małoletnich cudzoziemców w toku czynności procesowych dokonywanych z ich udziałem w ramach postępowań administracyjnych prowadzonych przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców i organy Straży Granicznej.

Rzecznik zauważył, że ww. organy, prowadząc postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej lub w sprawie zobowiązania cudzoziemców do powrotu, coraz częściej wysłuchują dzieci albo przeprowadzają dowód z przesłuchania małoletnich. Wobec tego szczególny charakter i szczególna doniosłość tych postępowań uzasadnia, aby czynności procesowe były dokonywane przez osoby właściwie przygotowane do pracy z małoletnimi i posiadające odpowiednie wykształcenie. Podniósł, że obowiązkiem funkcjonariusza lub pracownika organu jest nie tylko maksymalne wyjaśnienie wszelkich okoliczności istotnych

⁶⁷⁴ ZSM.422.15.2016.AC

dla rozstrzygnięcia sprawy, ale również ochrona dobrostanu dziecka. Zdaniem Rzecznika, w tego rodzaju czynnościach powinien również brać udział niezależny psycholog.

W odpowiedzi⁶⁷⁵ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w całości przychylił się do stanowiska Rzecznika, informując m.in., że Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców oraz terenowe organy Straży Granicznej dołożą wszelkich starań, aby ich pracownicy i funkcjonariusze, dokonujący czynności z bezpośrednim udziałem małoletnich cudzoziemców, odpowiadali warunkom opisanym w wystąpieniu.

■ Udzielanie cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej – wystąpienia z 15 lutego i 16 czerwca 2017 roku

W związku z toczącymi się pracami nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw Rzecznik Praw Dziecka skierował do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji wystąpienie⁶⁷⁶, w którym szczegółowo odniósł się do przedstawionych propozycji legislacyjnych.

Wskazał, że – w jego ocenie – znaczna część proponowanych zmian może naruszać podstawowe prawa cudzoziemców (zarówno dorosłych, jak i dzieci), takie jak prawo do dwuinstancyjnego postępowania administracyjnego, prawo do rozpoznania sprawy przez niezależny i niezawisły sąd czy też prawo do ochrony przed nieuzasadnionym i arbitralnym pozbawieniem wolności.

Największe zastrzeżenia Rzecznika wzbudziła propozycja wykreślenia z ustawy o cudzoziemcach⁶⁷⁷ przepisu art. 331, który chroni przed wydaleniem z Polski cudzoziemców, którzy złożyli do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego skargę na decyzję o zobowiązaniu ich do powrotu. W przypadku, gdy wraz ze skargą do sądu zostanie przekazany wniosek o wstrzymanie wykonania zaskarżonej decyzji, rozstrzygnięcie to nie może być wykonane przez Straż Graniczną do czasu rozpoznania tego wniosku przez sąd. W praktyce w orzecznictwie sądów administracyjnych utrwalił się pogląd o zasadności wstrzymywania wykonania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemców do powrotu. Jak wskazują sądy, wykonanie tego rodzaju decyzji przed poddaniem jej kontroli sądowej – wobec skutków takiego działania (wymuszenie opuszczenia przez cudzoziemca Polski) – naruszałoby konstytucyjne prawo jednostki do sądu.

⁶⁷⁵ BMP-0791-2-1/2017/MJ

⁶⁷⁶ ZSM.422.2.2017.AC

⁶⁷⁷ Dz. U. z 2017 r. poz. 2206 z późn. zm.

Biorąc powyższe pod uwagę, Rzecznik podkreślił, że usunięcie z ustawy o cudzoziemcach art. 331 będzie prowadzić do sytuacji, że wiele wadliwych decyzji (naruszających prawa dzieci i prowadzących do zaburzenia ich rozwoju psychofizycznego) zostanie wykonanych przed poddaniem ich kontroli sądu.

Krytycznie odniósł się również do propozycji obligatoryjnego umieszczania w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców wszystkich osób (w tym rodzin z dziećmi), które złożyłyby na granicy RP wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej. Zgodnie z propozycją sąd nie mógłby w takich przypadkach stosować wobec cudzoziemców mniej dolegliwych środków, np. obowiązku zgłaszania się w określonych odstępach czasu do organu Straży Granicznej. W ocenie Rzecznika ta propozycja najbardziej uderzyłaby w małoletnich – stawiałaby ich nawet w gorszej sytuacji niż cudzoziemców, którzy nielegalnie przekroczyli granicę (wobec nich detencja nie jest i nie byłaby zgodnie z propozycją obligatoryjna). Jednocześnie ponowił wieloletni apel o wprowadzenie do polskiego prawa całkowitego zakazu umieszczania małoletnich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców.

W przekazanych Ministrowi uwagach Rzecznik przedstawił również stanowisko do zmian, które – w jego przekonaniu – mogłyby mieć negatywny wpływ na rzetelność postępowań i prawidłowość decyzji wydawanych wobec małoletnich cudzoziemców oraz wiązałyby się z nieuzasadnionym „karaniem” dzieci za decyzje ich rodziców o przyjeździe do Polski i ubieganiu się w naszym kraju o ochronę międzynarodową.

W odpowiedzi⁶⁷⁸ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował Rzecznika o uwzględnieniu wielu ze zgłoszonych przez niego postulatów, m.in. w zakresie odstąpienia od natychmiastowej wykonalności decyzji organów I instancji o zobowiązaniu cudzoziemców do powrotu, niezastrzania obecnych przesłanek wstrzymania przez sąd wykonania takich decyzji (wydanych przez organy II instancji) czy złagodzenia projektowanych przepisów dotyczących detencji osób, które na granicy złożą wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej (zgodnie z sugestiami Rzecznika w takich przypadkach sądy również będą mogły stosować wobec cudzoziemców łagodniejsze, wolnościowe środki zabezpieczające prawidłowy tok postępowania).

Jednocześnie Minister nie zmienił swojego stanowiska w sprawie kwestionowanej przez Rzecznika propozycji wykreślenia z ustawy o cudzoziemcach art. 331 oraz zaostrzenia obecnych przepisów o przypadkach prawnej niedopuszczalności umieszczenia cudzoziemców

⁶⁷⁸ DP-WLM-0231-11/2017/MM

będących ofiarami przemocy (w tym rodzin z dziećmi i małoletnich bez opieki) w strzeżonych ośrodkach.

W związku z powyższym w kolejnym wystąpieniu⁶⁷⁹ do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzecznik ponownie podkreślił, że decyzja o usunięciu z polskiego porządku prawnego art. 331 ustawy o cudzoziemcach – wobec utrwalonego orzecznictwa sądów administracyjnych o zasadności wstrzymywania wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu – naruszałaby zasadę ochrony zaufania jednostki do państwa wynikającą z art. 2 Konstytucji. Zdaniem Rzecznika istota naruszenia ww. zasady sprowadzałaby się w tym wypadku do kilkumiesięcznego (związanego z oczekiwaniem na postanowienie sądu administracyjnego) pozbawienia cudzoziemców ochrony przed wydaleniem – a co za tym idzie – przyzwolenia, aby w tym czasie organy Straży Granicznej zrealizowały zaskarżoną decyzję, niejako „wyprzedzając” postanowienie sądu o wstrzymaniu wykonania tego rozstrzygnięcia.

Rzecznik podtrzymał także swoje uwagi odnośnie proponowanych zmian w przesłankach niedopuszczalności umieszczania cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach, tj. propozycji rezygnacji z zasady, że do placówek tych nie mogą trafiać ofiary przemocy, na rzecz reguły, zgodnie z którą jedynie wcześniejsze poddanie cudzoziemców torturom albo innych formom niehumanitarnego traktowania wyłączałoby taką możliwość. Zdaniem Rzecznika ani organ Straży Granicznej po zatrzymaniu cudzoziemców, ani sąd nie byłyby w stanie – po upływie zaledwie kilkunastu czy kilkudziesięciu godzin obecności cudzoziemców w Polsce – prawidłowo ustalić tego rodzaju przesłanek. Podkreślił, że obecnie wyspecjalizowane w tym zakresie organy i sądy administracyjne niejednokrotnie potrzebują wielu miesięcy (często nawet lat), aby wiarygodnie stwierdzić, czy cudzoziemiec faktycznie jest ofiarą tortur lub innego niehumanitarnego traktowania. Zauważył również, że proponowana zmiana w największym stopniu uderzyłaby w samotne kobiety z dziećmi, przybywające np. z Północnego Kaukazu, które były poddawane przemocy domowej.

W odpowiedzi⁶⁸⁰ Minister zaprosił przedstawicieli Rzecznika do dalszych prac nad projektem ustawy, w toku których resort podtrzymał decyzję o usunięciu art. 331 z ustawy o cudzoziemcach. Jednocześnie zobowiązał do ponownej analizy propozycji zmian w przepisach o niedopuszczalności umieszczenia ofiar przemocy w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców.

⁶⁷⁹ ZSM.422.2.2017.AC

⁶⁸⁰ DP-WLM-0231-11/2017/MM

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik Praw Dziecka ponownie przedstawi swoje uwagi i propozycje po skierowaniu projektu do prac parlamentarnych.

■ **Dostęp małoletnich cudzoziemców do ochrony międzynarodowej na granicy RP – przekazanie informacji o wynikach kontroli przeprowadzonej na przejściu granicznym Terespol-Brześć – wystąpienie z 23 marca 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka przekazał⁶⁸¹ Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji informację o wynikach kontroli, która – na polecenie Rzecznika – została przeprowadzona 10 stycznia 2017 r. na polsko-białoruskim kolejowym przejściu granicznym Terespol-Brześć.

Bezpośrednim powodem zarządzenia niezapowiedzianej kontroli na ww. przejściu granicznym były napływające do Rzecznika liczne sygnały, że w Brześciu (po białoruskiej stronie granicy) przebywała liczna grupa rodzin z dziećmi, które wielokrotnie stawiały się na granicy, deklarując chęć ubiegania się o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce. Z przekazywanych Rzecznikowi informacji wynikało jednak, że – mimo tych deklaracji – funkcjonariusze polskiej Straży Granicznej uniemożliwiali im złożenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej i wielokrotnie wydawali wobec tych rodzin decyzje o odmowie wjazdu. Co więcej, z doniesień wynikało, że – na skutek tych działań – rodziny cudzoziemców przez wiele tygodni, a niekiedy miesięcy, przebywały wraz z dziećmi w Brześciu. W tym okresie małoletni nie uczęszczali do szkoły i znajdowali się w bardzo trudnej sytuacji socjalno-bytowej, m.in. byli zmuszeni nocować wraz z rodzicami w poczekalni miejscowego dworca kolejowego.

W wystąpieniu przygotowanym w oparciu o wyniki ww. kontroli Rzecznik podkreślił, że informacje uzyskane podczas rozmów kontrolujących z cudzoziemcami, których następnie zawrócono na Białoruś, zestawiono z treścią notatek dołączanych do wielokrotnie wydawanych tym osobom decyzji o odmowie wjazdu. Porównanie tych danych wzbudziło najwyższy niepokój Rzecznika, gdyż pomiędzy notatkami funkcjonariuszy Straży Granicznej a tym, co cudzoziemcy opowiedzieli członkom zespołu kontrolnego na temat prawdziwych przyczyn ich przyjazdu do Polski, zachodziły poważne, trudne do wytłumaczenia rozbieżności. O ile z notatek wynikało, że cudzoziemcy mieli podawać funkcjonariuszom ekonomiczne powody przyjazdu do naszego kraju (chęć podjęcia pracy, kształcenia dzieci), to w rozmowach z kontrolującymi nie tylko wprost deklarowali chęć ubiegania się w Polsce

⁶⁸¹ ZSM.422.4.2017.AC

o ochronę międzynarodową, ale szczegółowo to uzasadniali, m.in. opisując represje (np. rażenie prądem), którym byli poddawani wraz z dziećmi w kraju pochodzenia.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik zaproponował, aby wyeliminować wszelkie wątpliwości odnośnie prawidłowości działania Straży Granicznej, poprzez nadanie rozmowom funkcjonariuszy z cudzoziemcami przeprowadzanym w toku kontroli granicznej drugiej linii (weryfikującym rzeczywiste powody przyjazdu obcokrajowców do Polski) formy przesłuchania.

Protokołowanie rozmowy, a następnie odczytanie sporządzonego protokołu cudzoziemcowi, dawałoby mu – w ocenie Rzecznika – realną możliwość zweryfikowania, czy funkcjonariusz prawidłowo zrozumiał i właściwie odnotował przywołane przez cudzoziemca przyczyny przyjazdu do Polski. Co więcej, zainteresowany mógłby zgłosić zastrzeżenia co do treści protokołu lub odmówić jego podpisania w sytuacji, gdyby zapisy protokołu znacząco różniły się od złożonych przez niego zeznań. Zdaniem Rzecznika miałoby to bardzo istotne znaczenie dowodowe dla rozpatrzenia ewentualnie złożonego przez taką osobę odwołania od decyzji o odmowie wjazdu na terytorium RP.

W odpowiedzi⁶⁸² Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że nie dostrzega powodów, aby zmieniać stosowany obecnie system utrwalania czynności kontroli granicznej drugiej linii (z notatkami urzędowymi) i wprowadzać w jego miejsce zasadę protokołowania rozmów funkcjonariuszy z cudzoziemcami.

Brak zrozumienia ze strony władzy wykonawczej i niechęć pomocy dzieciom koczującym na dworcu Brześć, budzi najwyższy niepokój i sprzeciw Rzecznika Praw Dziecka.

■ Ingerencje instytucji państw obcych we władzę rodzicielską obywateli polskich zamieszkałych za granicą – wystąpienie z 21 kwietnia 2017 roku

W związku z licznymi skargami przekazywanymi przez obywateli polskich mieszkających wraz z dziećmi poza granicami kraju, które dotyczyły ingerencji obcych służb socjalnych i sądów w ich stosunki rodzinne, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁶⁸³ do Ministra Spraw Zagranicznych z prośbą o przekazanie informacji o liczbie i rodzaju takich spraw prowadzonych w 2016 r. przez polskie placówki dyplomatyczne w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Norwegii, Szwecji i Holandii.

⁶⁸² BMP-0791-2-3/2017/MJ

⁶⁸³ ZSM.422.5.2017.JW

W wystąpieniu zwrócił szczególną uwagę na wielokrotnie podnoszone w pismach polskich rodziców kwestie umieszczania małoletnich w kulturowo odmiennych rodzinach zastępczych, nieposługujących się językiem polskim oraz problem ograniczania kontaktów rodziców z odebrany dzieckiem. Rzecznik wniósł do Ministra Spraw Zagranicznych o przedstawienie oceny opisywanych w skargach praktyk zagranicznych służb, w szczególności pod kątem zasadności i adekwatności działań podejmowanych przez nie wobec polskich rodzin.

W odpowiedzi⁶⁸⁴ Minister Spraw Zagranicznych poinformował, że wraz ze zwiększającą się skalą emigracji Polaków wzrasta liczba zgłoszeń dotyczących ingerencji obcych służb we władzę rodzicielską nad małoletnimi obywatelami polskimi przebywającymi wraz z rodzicami za granicą. Na potwierdzenie tej tezy Minister przedstawił dane liczbowe dotyczące tego rodzaju spraw zarejestrowanych przez polskie placówki dyplomatyczne w poszczególnych państwach, a także szczegółowo wyjaśnił, czego te sprawy najczęściej dotyczyły. Odnosząc się do dalszych pytań zawartych w wystąpieniu Rzecznika, Minister Spraw Zagranicznych podkreślił, że w przeważającej liczbie analizowanych zgłoszeń interwencje służb państw obcych oceniono jako zasadne, podyktowane obawą o dobro dziecka lub koniecznością wsparcia umiejętności wychowawczych rodziców. Minister zapewnił jednocześnie, że polskie służby konsularne podejmują odpowiednie działania celem właściwego zabezpieczenia sytuacji małoletnich obywateli polskich i udzielenia wszelkiej możliwej pomocy polskim rodzinom.

■ Warunki pobytu małoletnich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców – wystąpienie z 4 maja 2017 roku

W związku z trwającymi pracami nad nowelizacją rozporządzenia w sprawie strzeżonych ośrodków i aresztów dla cudzoziemców Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁶⁸⁵ do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zaapelował o odstąpienie od propozycji przywrócenia możliwości instalowania krat z prętów lub płaskowników w oknach pokoi dla cudzoziemców oraz propozycji dopuszczenia umieszczania rodzin z dziećmi w kontenerach mieszkalnych.

Podkreślił, że należy uczynić wszystko, aby umieszczanie i pobyt małoletnich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców w jak najmniejszym stopniu negatywnie odbijał się na ich dalszym rozwoju. Przypomniął również, że podjęta w 2015 r. decyzja o demontażu

⁶⁸⁴ DK.3561.48.2017/3

⁶⁸⁵ ZSM.422.7.2017.AC

krat z okien pomieszczeń mieszkalnych w strzeżonych ośrodkach była wynikiem uwzględnienia uwag zgłoszonych m.in. przez Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz liczne organizacje pozarządowe. Zgodnie wskazywano w nich na brak konieczności stosowania tego typu zabezpieczeń wobec osób, w stosunku do których prowadzone jest jedynie postępowanie administracyjne (w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej lub w sprawie zobowiązania do powrotu), zwłaszcza zaś – wobec dzieci.

Przedstawiona przez resort propozycja przywrócenia możliwości instalowania krat w oknach pokoi cudzoziemców była w ocenie Rzecznika istotnym krokiem wstecz w stosunku do przyjętych wówczas właściwych rozwiązań mających na celu maksymalne zmniejszenie szkód, które dla rozwoju dziecka powoduje sam fakt pozbawienia wolności. Dzieciom umieszczonym w strzeżonych ośrodkach bardzo trudno jest zrozumieć, dlaczego trafiły do tych placówek i z jakich powodów są w ten sposób „karane” przez polskie władze. Rzecznik zauważył, że kraty w oknach pokoi mieszkalnych jedynie wzmocniłyby tego rodzaju odbiór przez dzieci ich pobytu w ośrodku zamkniętym. Niezależnie od najlepszych starań personelu danej placówki, działań skierowanych na rzecz zapewnienia małoletnim możliwie największej liczby zajęć edukacyjnych, integracyjnych i wychowawczych, dzieci będą w przyszłości postrzegać swój pobyt w strzeżonym ośrodku głównie przez pryzmat m.in. takich środków represyjnych, jak kraty.

Z analogicznych przyczyn Rzecznik krytycznie odniósł się do propozycji umieszczania rodzin z dziećmi w kontenerach mieszkalnych zlokalizowanych na terenie strzeżonego ośrodka. Tymczasowość tych budynków w połączeniu z ogólnie stosowanymi zabezpieczeniami (kraty, teren otoczony ogrodzeniem zwieńczonym drutem kolczastym) dodatkowo poważnie traumatyzowałaby przebywające w nich dzieci.

Z powyższych względów Rzecznik wniósł do Ministra o rezygnację z instalowania krat w oknach pokoi cudzoziemców i demontaż drutów kolczastych z ogrodzeń strzeżonych ośrodków, w których mogą być umieszczane dzieci, oraz o wyłączenie możliwości umieszczania rodzin z dziećmi w kontenerach mieszkalnych.

W odpowiedzi⁶⁸⁶, potwierdzonej następnie podczas konferencji uzgodnieniowej przeprowadzonej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, Minister zapewnił, że zmiany przepisów nie spowodują ponownego montażu krat w ośrodkach, w których zabezpieczenia te zostały już zdjęte, niemniej resort chce mieć możliwość stosowania krat w oknach kontenerów mieszkalnych, jeżeli sytuacja migracyjna wymagałaby ich instalacji. Odnosząc się do postulatu, aby rodzin z dziećmi nie kwaterować w zabudowie kontenerowej,

⁶⁸⁶ BMP-0791-2-2/2017/MJ

Minister poinformował, że nie ma takich planów, a sam przepis o kontenerach mieszkalnych powstał jedynie z myślą o potencjalnym, masowym, nielegalnym napływie cudzoziemców do Polski, co nie ma obecnie miejsca.

Pomimo zapewnień Ministerstwa, próba wprowadzenia przepisów dopuszczających działania, które mogą wpłynąć negatywnie na rozwój dziecka budzi niepokój Rzecznika Praw Dziecka.

■ Ochrona praw dziecka w postępowaniach transgranicznych – wystąpienie z 4 maja 2017 roku

W wystąpieniu⁶⁸⁷ do Ministra Sprawiedliwości Rzecznik Praw Dziecka wniósł o udzielenie informacji dotyczących działań podejmowanych przez resort na rzecz wykorzystania mediacji w sprawach dotyczących tzw. międzynarodowych uprowadzeń rodzicielskich. Zwrócił się również o poinformowanie, czy Ministerstwo Sprawiedliwości gromadzi dane statystyczne dotyczące liczby mediacji przeprowadzanych w tego rodzaju sprawach i jej wpływu na sposób rozwiązania sporu pomiędzy rodzicami.

W odpowiedzi⁶⁸⁸ Minister Sprawiedliwości poinformował, że jako organ centralny udziela stronom postępowania (rodzicom) wsparcia poprzez ułatwienie przeprowadzenia mediacji transgranicznych według założeń tzw. Deklaracji Wrocławskiej, która wyznacza standardy dla tej procedury. Zapewnił, że resort sprawiedliwości udziela stronom informacji i wyjaśnień związanych z mediacją na każdym stadium postępowania. Jak wynika z odpowiedzi Ministra, mediacja wciąż nie jest jednak powszechnie stosowaną metodą wspomagającą rozstrzyganie sporów w sprawach transgranicznych.

■ Ratyfikacja III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka – wystąpienie z 25 maja 2017 roku

Kontynuując wielokrotne starania, Rzecznik Praw Dziecka skierował do Prezesa Rady Ministrów wystąpienie⁶⁸⁹, w którym ponowił apel o podjęcie działań zmierzających do ratyfikacji przez Polskę III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień.

W wystąpieniu podkreślił, że związanie się przez nasz kraj przedmiotowym Protokołem jest konieczne dla pełnej realizacji praw dziecka określonych w Konwencji o prawach dziecka oraz pozostałych protokołach fakultatywnych do tej umowy

⁶⁸⁷ ZSM.422.6.2017.MC

⁶⁸⁸ DWMPC-V-053-6/17/2

⁶⁸⁹ ZSM.422.16.2016.JW

międzynarodowej. Wskazał, że III Protokół fakultatywny stwarza instytucjonalną i proceduralną gwarancję ochrony praw dziecka, a jego ratyfikacja zapewniłaby małoletnim możliwość korzystania z międzynarodowego mechanizmu skargi indywidualnej, stworzonego, aby zapewnić należną ochronę ich praw w razie nieskuteczności stosowanych mechanizmów krajowych.

Zwrócił także uwagę na apel Rady Unii Europejskiej, wzywający państwa członkowskie do przyjęcia do krajowych porządków prawnych uregulowań zawartych w III Protokole fakultatywnym. W wydanych w tej sprawie zaleceniach Rada zwróciła uwagę, że Konwencja o prawach dziecka i jej trzy protokoły fakultatywne stanowią główne standardy międzynarodowe w dziedzinie propagowania i ochrony praw dziecka.

Prezes Rady Ministrów, po otrzymaniu wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka w tej sprawie, niestety przekazał je – celem udzielenia odpowiedzi – Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, który poinformował⁶⁹⁰, że przedstawione w piśmie z 14 grudnia 2015 r. i 2 grudnia 2016 r. negatywne stanowisko resortu odnośnie ratyfikacji III Protokołu fakultatywnego przez Polskę pozostaje aktualne.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że Rada Ministrów nie planuje podjęcia działań, które zmierzałyby do związania się przez Polskę postanowieniami ww. Protokołu. Stanowisko to zostało oparte na wnioskach płynących z analizy treści III Protokołu fakultatywnego oraz interpretacji Konwencji o prawach dziecka dokonywanej przez Komitet Praw Dziecka ONZ w tzw. komentarzach ogólnych. Minister zwrócił uwagę na rozbieżności pomiędzy tymi dokumentami a zastrzeżeniami do Konwencji o prawach dziecka zgłoszonymi przez Polskę w momencie jej ratyfikacji, orzecznictwem sądów polskich oraz polityką państwa w takich kwestiach, jak m.in. relacje między rodzicami a dziećmi, dostęp do aborcji i antykoncepcji oraz podejście do spraw społecznych. Zdaniem Ministra decyzja w sprawie ewentualnego związania się przez nasz kraj ww. Protokołem oznaczałaby oddanie pewnych kompetencji państwa Komitetowi Praw Dziecka ONZ, który w ramach procedury skargowej jest jedynym interpretatorem Konwencji.

Rzecznik Praw Dziecka, będący inicjatorem uchwalenia przez ONZ III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka, stoi na stanowisku, że państwo, które stawia sobie priorytet przestrzegania praw dziecka nie powinno mieć obaw wobec ratyfikacji tego dokumentu. Asekuracyjność polskiego rządu rozbudza niepokój obrońców praw dziecka.

⁶⁹⁰ DWM.II.6401.6.2.2017.JM

■ Zabezpieczenie praw małoletnich bezpaństwowców przebywających na terytorium RP – wystąpienie z 4 lipca 2017 roku

W wystąpieniu⁶⁹¹ do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na złożony problem ochrony praw małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce i nieposiadających żadnego obywatelstwa.

Podkreślił, że sytuacja tych dzieci jest szczególnie trudna. Z jednej strony nie mogą one korzystać z ochrony prawnej państwa, z którego pochodzą (lub z którego pochodzą ich rodzice), z drugiej zaś – mają poważne trudności w uzyskaniu zezwolenia na pobyt w Polsce. Taki stan rzeczy nie tylko nie pozwala na odnalezienie przez małoletnich stabilizacji życiowej, ale – ze względu na ich nieudokumentowany pobyt w Polsce – praktycznie uniemożliwia udzielenie tym dzieciom jakiegokolwiek pomocy ze strony naszego państwa.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik ponowił swój apel z 2016 r. o przyspieszenie prac nad związaniem się przez Polskę postanowieniami Konwencji o statusie bezpaństwowców i Konwencji o ograniczaniu bezpaństwowości. W jego ocenie przepisy obydwu ww. umów międzynarodowych znacznie poprawiłyby sytuację małoletnich nieposiadających żadnego obywatelstwa, ułatwiając legalizację ich pobytu w naszym kraju oraz pozwalając na pełne korzystanie z systemu wsparcia socjalnego, opieki zdrowotnej i edukacji.

Niezależnie od powyższego, aby poprawić sytuację tych dzieci, Rzecznik zaproponował wprowadzenie zmian do przepisów ustawy o cudzoziemcach, modyfikujących przesłanki wydania bezpaństwowcom polskiego dokumentu tożsamości cudzoziemca. Przedstawienie takiego dokumentu (w przypadku nieposiadania paszportu kraju pochodzenia) jest warunkiem koniecznym skutecznego złożenia przez rodziców dzieci, ich opiekunów lub kuratora wniosku o udzielenie małoletnim zezwolenia na pobyt w Polsce.

W odpowiedzi⁶⁹² Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że w związku z uchynieniem przez Rząd dokumentu „Polityka migracyjna Polski” wszelkie prace nad ratyfikacją obu Konwencji dotyczących bezpaństwowców zostały wstrzymane do czasu przyjęcia przez Radę Ministrów nowych kierunków polityki migracyjnej RP. Jednocześnie podziękował za przedstawioną propozycję zmian w przepisach o zasadach wydawania cudzoziemcom polskiego dokumentu tożsamości, wyrażając zainteresowanie zgłoszoną propozycją legislacyjną i zastrzegając, że jej wdrożenie będzie wymagać przeprowadzenia szczegółowych analiz.

⁶⁹¹ ZSM.422.8.2017.AC.

⁶⁹² BMP-0791-2-5/2017/MJ

■ Zabezpieczenie praw małoletnich cudzoziemców na granicy państwa – wystąpienie z 24 lipca 2017 roku

W wystąpieniu⁶⁹³ do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzecznik Praw Dziecka ponownie zwrócił uwagę na konieczność podjęcia działań mających na celu pełniejsze zabezpieczenie praw małoletnich cudzoziemców, którzy w poszukiwaniu ochrony międzynarodowej stawiają się na polskich przejściach granicznych.

Rzecznik zaapelował o przeprowadzenie oceny procedur stosowanych przez Straż Graniczną i zagwarantowanie cudzoziemcom prawa do skutecznego złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce. Podkreślił, iż nie zgadza się ze stanowiskiem Komendanta Głównego Straży Granicznej, że dokumentowanie wyjaśnień udzielanych przez cudzoziemców (w toku kontroli granicznej drugiej linii) notatkami urzędowymi właściwie przedstawia okoliczności, które mają następnie wpływ na działania lub decyzje Straży Granicznej podejmowane wobec obcokrajowców.

Zdaniem Rzecznika stanowisko to opiera się na błędnym przeświadczeniu, że czynności kontroli granicznej drugiej linii (jako przeprowadzane poza ramami postępowania, tzn. przed jego wszczęciem) mogą pozostawać poza rzeczywistą kontrolą innych organów administracji i sądów administracyjnych. Sporządzanie z tej czynności jedynie notatki urzędowej powoduje, że cudzoziemcy i organy kontroli nie mają obecnie realnych instrumentów pozwalających na kwestionowanie błędnego lub niezgodnego z prawdą zapisu ich oświadczeń, odzwierciedlonego w notatce.

Podkreślił, że taki stan rzeczy prowadzi obecnie do pozbawienia rodzin z dziećmi i małoletnich bez opieki (niejednokrotnie uciekających przed różnymi formami represji w kraju pochodzenia) należytej im ochrony prawnej przed możliwą arbitralnością rozstrzygnięć funkcjonariuszy Straży Granicznej. Przysługujące takim osobom prawo do kontroli instancyjnej i sądowej wydanych im decyzji o odmowie wjazdu na terytorium RP jest iluzoryczne i ogranicza się do wymiaru czysto formalnego, tj. wniesienia odwołania lub skargi.

Rozumiejąc podnoszone przez Straż Graniczną obawy, że protokołowanie wszystkich rozmów przeprowadzanych z cudzoziemcami w toku kontroli drugiej linii mogłoby poważnie wpłynąć na płynność odpraw dokonywanych na granicy, Rzecznik zaproponował rozwiązanie alternatywne, tj. utrwalanie tych czynności przy użyciu urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk. Podkreślił, że wydanie osobom, którym odmówiono wjazdu na terytorium RP, zapisu obrazu i dźwięku z rozmów przeprowadzonych z nimi w toku czynności kontroli drugiej linii gwarantowałoby im prawo do skutecznej kontroli instancyjnej i sądowej decyzji

⁶⁹³ ZSM.422.4.2017.AC

o odmowie wjazdu. W jego ocenie wdrożenie proponowanych rozwiązań pozwoliłoby tym samym na wyeliminowanie wszelkich wątpliwości dotyczących prawidłowości działań podejmowanych wobec cudzoziemców na granicy państwa.

W odpowiedzi⁶⁹⁴ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji podtrzymał swoje stanowisko, że procedury stosowane obecnie wobec cudzoziemców podczas kontroli granicznej drugiej linii nie wymagają zmian.

■ **Stosowanie art. 577 k.p.c. w sprawach toczących się na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (dwie odmiennie linie orzecznicze) – wystąpienie z 25 lipca 2017 roku**

W wystąpieniu⁶⁹⁵ do Ministra Sprawiedliwości Rzecznik Praw Dziecka wniósł o zbadanie w trybie nadzoru orzeczeń wydanych na podstawie art. 577 k.p.c. w przedmiocie zmiany prawomocnych postanowień wydanych na podstawie Konwencji haskiej celem potwierdzenia bądź wykluczenia poczynionych przez Rzecznika obserwacji wskazujących na ukształtowanie się dwóch odmiennych linii orzeczniczych.

Zwrócił uwagę, że w kierowanych skargach rodzice podnoszą, że w wielu przypadkach polskie sądy – nie dokonując merytorycznego rozpoznania wniosku o zmianę orzeczenia wydanego uprzednio w oparciu o Konwencję haską – ograniczają się do stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej, przez co uniemożliwiają wnioskodawcom podjęcie jakichkolwiek dalszych działań. Przeprowadzona przez Rzecznika (w oparciu o te informacje) analiza zgłoszonych spraw wskazała na istniejące w orzecznictwie rozbieżności co do sposobu rozpoznawania tego rodzaju wniosków.

Część sądów, które odrzucały wnioski o zmianę prawomocnych orzeczeń wydanych na podstawie Konwencji haskiej, powoływała się m.in. na konieczność zastosowania przepisów tzw. rozporządzenia Bruksela II bis. Zgodnie z uregulowaniami tego aktu prawnego jurysdykcję w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej sprawuje państwo miejsca stałego pobytu dziecka, tzn. to państwo, do którego dziecko – na skutek postępowania w trybie Konwencji haskiej – ma powrócić.

Zgodnie z drugim nurtem orzecznictwa sądy przyjmowały wnioski o zmianę prawomocnych postanowień wydanych na podstawie Konwencji haskiej do merytorycznego rozpoznania i – powołując się na zasadę dobra dziecka – rozstrzygały, czy w danej sprawie

⁶⁹⁴ BMP-0791-2-6/2017/MJ

⁶⁹⁵ ZSM.422.11.2017.BM

zachodzą przesłanki uzasadniające zmianę orzeczenia nakazującego powrót małoletniego do kraju stałego pobytu sprzed uprowadzenia.

W ocenie Rzecznika u źródeł postanowień orzekających o braku jurysdykcji leżała dokonana przez sądy błędna wykładnia przepisów Konwencji haskiej oraz uzupełniającego ją rozporządzenia Bruksela II bis. Wadliwa interpretacja uregulowań obu ww. aktów prawnych uniemożliwiała z kolei zainteresowanym uzyskanie merytorycznego rozstrzygnięcia w przedmiocie złożonego przez nich wniosku. W efekcie powstawała swoista próżnia prawna, która uniemożliwiała wyeliminowanie z obiegu orzeczeń sprzecznych z zasadą dobra dziecka.

W odpowiedzi⁶⁹⁶ Minister Sprawiedliwości poinformował, że poruszona problematyka stanowi przedmiot zainteresowania Ministerstwa Sprawiedliwości z uwagi na dostrzeganą – również przez ten resort – niejednolitość stosowania przez sądy polskie art. 577 k.p.c. do postanowień wydanych w oparciu o przepisy Konwencji haskiej. Minister przedstawił także dane odnośnie dopuszczalności procedury z art. 577 k.p.c. w postępowaniach o powrót dziecka, w których Ministerstwo Sprawiedliwości działało jako organ centralny. Wynika z nich, że sądy dopuściły zmianę orzeczenia w 42% spraw, natomiast w 58% spraw uznały ją za prawnie niedopuszczalną. Powyższe potwierdza, że kwestia stosowania art. 577 k.p.c. w sprawach rozstrzygniętych uprzednio na podstawie Konwencji haskiej budzi wątpliwości w orzecznictwie.

■ Wykonywanie niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych – wystąpienie z 25 września 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁶⁹⁷ do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przedstawił uwagi i dalsze propozycje legislacyjne do rządowego projektu ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych⁶⁹⁸.

Podkreślił, że projekt ten wychodzi naprzeciw wielokrotnie zgłaszanym przez niego postulatom, takim jak przywrócenie możliwości zaskarżania do Sądu Najwyższego prawomocnych orzeczeń wydanych w oparciu o Konwencję haską dotyczącą cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę czy odstąpienie od natychmiastowej wykonalności postanowień wydanych przez sądy I instancji w sprawach toczących się na podstawie ww. umowy międzynarodowej.

⁶⁹⁶ UNP 170929-01366

⁶⁹⁷ ZSM.422.1.2017.BM

⁶⁹⁸ druk nr 1827

Rzecznik wskazał jednak, że w projekcie ustawy znalazły się również rozwiązania budzące jego istotne zaniepokojenie, w tym zwłaszcza propozycja wyłączenia dopuszczalności stosowania art. 577 k.p.c. do postanowień wydanych na podstawie Konwencji haskiej. Analiza zgłoszonych spraw wskazuje bowiem, że niejednokrotnie po prawomocnym zakończeniu postępowania prowadzonego w oparciu o ww. umowę międzynarodową pojawiają się pewne wyjątkowe okoliczności uzasadniające zmianę postanowienia nakazującego wydanie dziecka za granicę. Przykładem takich szczególnych okoliczności może być m.in. pogorszenie stanu zdrowia małoletniego uzasadniające podjęcie specjalistycznego leczenia w Polsce czy też utrata zainteresowania realizacją postanowienia przez rodzica domagającego się uprzednio powrotu dziecka. Zdaniem Rzecznika wykonanie postanowienia nakazującego wydanie małoletniego do miejsca poprzedniego pobytu w tego rodzaju przypadkach – wobec niemożności jego zmiany w trybie art. 577 k.p.c. – byłoby sprzeczne z szeroko pojętym dobrem dziecka.

Powyższy problem Rzecznik podnosił także w toku prac nad projektem ustawy podczas posiedzeń Komisji sejmowych i senackich. Ostatecznie w przyjętej ustawie – zgodnie z postulatami Rzecznika – właściwie zabezpieczono prawa dziecka w postępowaniach toczących się na podstawie Konwencji haskiej.

■ Gwarancje stabilności obywatelstwa dzieci i ochrona ich prawa do tożsamości – wystąpienie z 3 października 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁶⁹⁹ do Prezydenta RP o rozważenie możliwości skorzystania z inicjatywy ustawodawczej w celu nowelizacji ustawy o obywatelstwie polskim⁷⁰⁰ i zmianę art. 6 tej ustawy, który w obecnym brzmieniu może naruszać art. 8 Konwencji o prawach dziecka, tzn. prawo małoletnich do tożsamości.

Na podstawie analizy zgłaszanych spraw oraz orzecznictwa sądowego Rzecznik przedstawił Prezydentowi RP swoje spostrzeżenia o sytuacji dzieci, wobec których – na podstawie art. 6 ustawy o obywatelstwie polskim – stwierdzono, że nie posiadają (i nigdy nie posiadały) obywatelstwa polskiego, mimo że przez kilka czy nawet kilkanaście lat mieszkały w Polsce, były traktowane i same uważały się za obywateli polskich.

Dzieje się tak ponieważ – zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o obywatelstwie polskim – zmiany w ustaleniu osoby albo obywatelstwa jednego lub obojga rodziców podlegają uwzględnieniu przy określeniu obywatelstwa dziecka jedynie, jeżeli nastąpiły przed upływem

⁶⁹⁹ ZSM.422.13.2017.AC

⁷⁰⁰ Dz. U. z 2017 r. poz. 1462 z późn. zm.

roku od dnia urodzenia się małoletniego. Z kolei w myśl art. 6 ust. 2 tej ustawy, jeśli chodzi o zmiany w określeniu osoby ojca dziecka, które są skutkiem orzeczenia o zaprzeczeniu albo o ustaleniu bezskuteczności uznania ojcostwa, są one uwzględniane przy określeniu obywatelstwa małoletniego do uzyskania przez dziecko pełnoletności (z tym, że jeśli nastąpiły po ukończeniu przez małoletniego 16. roku życia, tylko za jego zgodą).

W swoim wystąpieniu Rzecznik wyraził przekonanie, że art. 6 ust. 2 ustawy o obywatelstwie polskim zbyt głęboko ingeruje w prawo dziecka do tożsamości i jej ochrony przed nieuzasadnioną ingerencją władz publicznych. Bardzo istotną częścią składową tego prawa jest bowiem status obywatelski małoletniego oraz przeświadczenie dziecka co do posiadania przez nie określonego obywatelstwa. Jak podkreślił, to także na tym przeświadczeniu (które w realiach obecnego art. 6 ust. 2 ustawy o obywatelstwie polskim może okazać się następnie błędne) dziecko buduje swoją więź z Polską, z jej wspólnotą narodową, historią i kulturą.

Zaznaczył również, że negatywne skutki dla dalszego rozwoju dziecka związane z nagłym „odebraniem” mu obywatelstwa polskiego, a następnie z koniecznością poddania złożonym procedurom administracyjnym, aby w ogóle uzyskać prawo pobytu w Polsce, naruszają art. 3 oraz art. 8 Konwencji o prawach dziecka.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik zaproponował rezygnację z obecnego art. 6 ust. 2 ustawy o obywatelstwie polskim, przy jednoczesnej zmianie art. 6 ust. 1 tej ustawy poprzez wydłużenie terminu rocznego do uregulowania sytuacji prawnej dziecka (mającej następnie znaczenie dla ustalenia, czy małoletni nabył z urodzenia obywatelstwo polskie) np. do 3 lat.

Jak uzasadnił, wydłużenie ww. terminu powinno gwarantować, że długotrwałość postępowań o zaprzeczenie (a następnie ustalenie lub uznanie ojcostwa) nie będzie prowadziła do niemożności ustalenia, że dziecko nabyło z urodzenia obywatelstwo polskie po jednym ze swoich rodziców. Rzecznik podkreślił, że znane są mu sprawy, w których art. 6 ust. 1 ustawy w obecnym brzmieniu boleśnie odbił się na dzieciach, których biologiczny ojciec posiadał wprawdzie obywatelstwo polskie (podobnie jak mężczyzna wskazany pierwotnie błędnie jako ojciec), co jednak – ze względu na upływ rocznego terminu określonego w tym przepisie – nie zapobiegło swoistej „utracie” przez dziecko obywatelstwa naszego kraju.

Rzecznik wyraził jednocześnie opinię, że wydłużenie terminu pozwoli właściwie zabezpieczać prawo małoletnich do tożsamości. W przypadku dzieci w tym wieku nie wystąpią bowiem skutki, takie jak te boleśnie dotykające dzieci starsze, które rozpoczęły już

proces kształtowania swojej tożsamości, także w oparciu o poczucie przynależności do danego państwa i identyfikację z jego społeczeństwem, historią, tradycją czy symbolami.

Rzecznik oczekuje na stanowisko Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

■ **Kampania informacyjna skierowana do polskich obywateli mieszkających za granicą – wystąpienie z 5 października 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁷⁰¹ do Ministra Spraw Zagranicznych o zorganizowanie kampanii edukacyjno-informacyjnej, której celem byłoby podniesienie świadomości prawnej wśród polskich rodziców mieszkających wraz z dziećmi poza granicami naszego kraju. Przedmiotową propozycję przedstawił także Prezesowi Rady Ministrów.

W wystąpieniu podkreślił problem niskiej świadomości prawnej wśród obywateli polskich wyjeżdżających do państw obcych. Wskazał, że analiza zgłoszonych mu spraw wykazała, że Polacy nie znają zagranicznych przepisów z zakresu prawa rodzinnego, nie mają również świadomości różnic kulturowych – zwłaszcza we wrażliwości społecznej na sygnały wskazujące na zagrożenie dobra dziecka – między Polską a państwem, do którego emigrują.

Uzasadniając potrzebę przeprowadzenia kampanii edukacyjno-informacyjnej, wskazał, że powinna mieć ona na celu podniesienie świadomości polskich rodziców dotyczących różnic istniejących w polskich i zagranicznych regulacjach prawa rodzinnego oraz różnic w funkcjonowaniu instytucji zajmujących się ochroną praw dziecka. Rzecznik powołał się przy tym na przykład kampanii zorganizowanej przez jego łotewskiego odpowiednika we współpracy z łotewskim Ministerstwem Spraw Zagranicznych i Ministerstwem Sprawiedliwości. Twórcy tej kampanii – posługując się infografikami – w przystępny sposób przekazywali rodzicom planującym wyjazd za granicę podstawowe informacje na temat przepisów prawa rodzinnego innych państw, standardów sprawowania opieki nad dziećmi, świadczonej im opieki zdrowotnej czy obowiązku edukacyjnego. Jednocześnie wyraził gotowość wsparcia wszelkich podjętych przez Ministra działań mających na celu poprawę sytuacji dzieci wyjeżdżających z rodzicami za granicę.

W odpowiedzi⁷⁰² Minister Spraw Zagranicznych podziękował za przedstawione uwagi dotyczące usprawnienia działań resortu oraz polskich służb konsularnych w obszarze ochrony praw dzieci. Jednocześnie wystąpił z propozycją nawiązania współpracy w omawianym zakresie. W celu ustalenia szczegółów założeń kampanii edukacyjno

⁷⁰¹ ZSM.422.17.2017.JW

⁷⁰² DK.3561.135.2017/4

-informacyjnej odbyło się spotkanie przedstawicieli resortu spraw zagranicznych oraz Rzecznika Praw Dziecka, podczas którego omówiono najważniejsze kwestie niezbędne dla przeprowadzenia planowanego przedsięwzięcia.

■ **Sytuacja małoletnich obywateli polskich mieszkających w Holandii – wystąpienie z 20 października 2017 roku**

W związku ze sprawami przekazywanymi przez obywateli polskich mieszkających w Holandii Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁷⁰³ do swojego odpowiednika w tym państwie z prośbą o analizę problemów, jakie najczęściej występują w relacjach polskich rodziców z holenderskimi organami ds. opieki nad dziećmi.

W wystąpieniu wskazał, że docierały do niego sygnały od obywateli polskich, którzy zgłaszali zastrzeżenia odnośnie działań podejmowanych przez miejscowe organy wobec ich rodzin. Zgłaszający wskazywali, że – na skutek interwencji holenderskich instytucji ds. opieki nad małoletnimi – ich dzieci były umieszczane w obcych im kulturowo rodzinach zastępczych. Zwrócił również uwagę na wielokrotnie podnoszony przez rodziców problem praktyk miejscowych służb, które rozdzielały rodzeństwa, umieszczając dzieci w różnych rodzinach zastępczych, a także zakazywały rodzicom porozumiewania się z odebrnym dzieckiem w języku polskim. W pismach kierowanych do Rzecznika polscy rodzice wyrażali obawę, że praktyki te mogą prowadzić do utraty poczucia narodowej tożsamości przez ich dzieci oraz umiejętności porozumiewania się przez małoletnich w języku polskim, co z kolei w przyszłości mogłoby negatywnie wpłynąć na możliwość utrzymywania przez nich kontaktów z biologicznymi rodzicami. Takie działania służb holenderskich rodzą ponadto u polskich rodziców poczucie dyskryminacji. Ich zdaniem środki prawne stosowane wobec polskich rodzin są zbyt daleko idące i grożą utratą przez ich dzieci poczucia przynależności narodowej.

Kierując się troską o dobro małoletnich obywateli polskich zamieszkałych w Holandii, Rzecznik zwrócił o dokonanie oceny działań miejscowych instytucji pod kątem ich zgodności z postanowieniami Konwencji o prawach dziecka. Wniósł również o podjęcie działań na rzecz ochrony małoletnich obywateli polskich oraz wsparcie polskiej placówki konsularnej w Hadze w wyjaśnianiu spraw tych dzieci.

W odpowiedzi⁷⁰⁴ holenderska Rzecznik Praw Dziecka poinformowała, że przedstawione zagadnienie nie było jej dotychczas znane, bowiem polscy rodzice zamieszkali w Królestwie Niderlandów nie zwracali się do jej Biura o pomoc. Celem wyjaśnienia sytuacji

⁷⁰³ ZSM.422.18.2017.JW

⁷⁰⁴ Odpowiedź z 19 lutego 2018 r. (brak sygn.)

małoletnich obywateli polskich zamieszkałych w Holandii Rzecznik odbyła spotkanie z holenderskim organem centralnym, a także polskim Konsulem w Hadze. Zapewniła, że przedstawione przez polskiego Rzecznika zagadnienie będzie przedmiotem dalszej analizy i działań.

■ **Zapewnienie małoletnim cudzoziemcom bez opieki kompleksowej reprezentacji prawnej poprzez stworzenie nowego – dedykowanego im – rodzaju kurateli – wystąpienie z 6 listopada 2017 roku**

W wystąpieniu⁷⁰⁵ do Ministra Sprawiedliwości Rzecznik Praw Dziecka przedstawił problem zagwarantowania małoletnim cudzoziemcom przebywającym w Polsce bez opieki (zarówno małoletnim, którzy samodzielnie przybyli do naszego kraju, jak i dzieciom, które zostały tu porzucone przez rodziców) właściwej reprezentacji prawnej w prowadzonych wobec nich postępowaniach sądowych i administracyjnych.

W ocenie Rzecznika obecnie obowiązujące uregulowania nie zapewniają możliwości ustanowienia dla tych dzieci trwałej i kompleksowej reprezentacji (opieki prawnej). Wymagałoby to bowiem uprzedniego pozbawienia lub zawieszenia władzy rodzicielskiej przysługującej ich rodzicom, których miejsce pobytu za granicą jest najczęściej nieznane i co mogłoby także narazić małoletnich (poprzez kontakt sądów polskich z władzami kraju pochodzenia dzieci) na ujawnienie faktu ubiegania się przez nich o ochronę międzynarodową w Polsce.

Rzecznik podkreślił, że pełne zabezpieczenie praw i dobra małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce bez opieki jest – z mocy art. 20 oraz art. 3 Konwencji o prawach dziecka – szczególnym obowiązkiem władz publicznych. Biorąc z kolei pod uwagę trudne (a często wręcz traumatyczne) doświadczenia tych dzieci, podejmowane przez państwo działania wobec nich powinny mieć charakter wielowymiarowy. W jego ocenie obecne uregulowania dotyczące reprezentacji małoletnich bez opieki nieposiadających obywatelstwa polskiego (ustanowienie dla nich kuratora procesowego do konkretnego postępowania) nie zabezpieczają właściwie praw dzieci i nie pozwalają im na nawiązanie trwałej i opartej na wzajemnym zaufaniu relacji z osobami, które mają dbać o dobro i najlepszy interes małoletnich.

Wobec powyższego Rzecznik zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości o zainicjowanie prac legislacyjnych nad nowelizacją Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego poprzez wprowadzenie do tej ustawy przepisów o nowym rodzaju kurateli, która byłaby dedykowana małoletnim cudzoziemcom przebywającym w Polsce bez opieki i zbliżona (w zakresie umocowania kuratora) do opieki prawnej. Na poparcie stanowiska o potrzebie

⁷⁰⁵ ZSM.422.14.2017.AC

dokonania takiej interwencji legislacyjnej przywołał formułowane w tym zakresie, m.in. przez Komitet Praw Dziecka ONZ, Europejską Sieć Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) oraz Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej oceny.

W odpowiedzi⁷⁰⁶ Minister Sprawiedliwości poinformował, że wprowadzanie dedykowanego małoletnim cudzoziemcom bez opieki specjalnego rodzaju kurateli nie znajduje – w ocenie resortu – uzasadnienia. Minister uznał, że zapewnienie tej grupie dzieci pełniejszej reprezentacji prawnej jest możliwe w oparciu o obowiązujące uregulowania.

■ **Sytuacja dzieci umieszczanych w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców prowadzonych przez Straż Graniczną – wystąpienie z 7 grudnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się⁷⁰⁷ do Komendanta Głównego Straży Granicznej o przekazanie informacji i wyjaśnień, które pozwolą zbadać problematykę umieszczania i pobytu małoletnich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców, m.in. ocenić, czy warunki, które są obecnie zapewniane dzieciom kierowanym do tych placówek, właściwie zabezpieczają ich prawa oraz czy zmiany legislacyjne, jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich lat w obszarze przepisów o detencji cudzoziemców wpłynęły na zmniejszenie liczby dzieci umieszczanych w ośrodkach zamkniętych.

Powołując się na stanowiska wyrażane przez Komitet Praw Dziecka ONZ, Europejską Sieć Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) oraz inne organizacje i organy międzynarodowe, Rzecznik ponownie wskazał, że umieszczanie dzieci (pozostających pod opieką dorosłych, jak i tych bez opieki) w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców zawsze stanowi naruszenie ich fundamentalnego prawa do wolności osobistej, nigdy nie może być uznane za zgodne z zasadą kierowania się najlepszym interesem dziecka i poważnie zagraża dalszemu rozwojowi małoletnich.

Wskazał jednocześnie, że – jeżeli prawo polskie wciąż dopuszcza możliwość umieszczania w strzeżonych ośrodkach rodzin z dziećmi oraz małoletnich bez opieki powyżej 15. roku życia (dla celów postępowania w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu) – należy uczynić wszystko, aby pozbawianie małoletnich wolności (dla potrzeb toczących się postępowań migracyjno-azytowych) było jak najrzadsze i w jak najmniejszym stopniu negatywnie odbijało się na dalszym życiu dzieci.

Biorąc powyższe pod uwagę, Rzecznik zwrócił się do Komendanta Głównego Straży Granicznej o przekazanie m.in. informacji:

⁷⁰⁶ DL-I-053-15/17

⁷⁰⁷ ZSM.422.19.2017.AC

- o liczbie małoletnich, wobec których nie kierowano do sądu wniosku o umieszczenie w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców, stosując środki alternatywne do detencji (w latach 2014–2017),
- czy w Straży Granicznej wypracowano wytyczne dotyczące sposobu kierowania się zasadą dobra dziecka przy decydowaniu o zastosowaniu środków alternatywnych do detencji/skierowaniu do sądu wniosku o umieszczenie małoletniego w strzeżonym ośrodku,
- o liczbie małoletnich zwolnionych ze strzeżonych ośrodków (w latach 2014–2017) ze względu na to, że dalszy pobyt w takiej placówce mógłby zagrażać ich zdrowiu albo w związku z ustaleniem, że dziecko może być ofiarą przemocy,
- o liczbie miejsc w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców, do których kierowani są małoletni,
- o porozumieniach zawartych z placówkami oświatowymi, których nauczyciele prowadzą zajęcia dydaktyczne dla dzieci umieszczonych w strzeżonych ośrodkach oraz sposobie realizacji tych porozumień;
- o dostępie małoletnich przebywających w strzeżonych ośrodkach do świadczeń opieki zdrowotnej, w tym do badań, porad i świadczeń specjalistycznych (w szczególności lekarza pediatry) oraz do wsparcia psychologicznego;
- o działalności komórek edukacyjno-wychowawczych funkcjonujących w strzeżonych ośrodkach;
- o zamierzeniach inwestycyjnych Straży Granicznej na rok 2018 i lata kolejne mających podnieść standard pobytu małoletnich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców.

W odpowiedzi⁷⁰⁸ Komendant Główny Straży Granicznej przekazał Rzecznikowi szczegółowe informacje w przedmiotowym zakresie, zapewniając jednocześnie, że troska o najlepsze zabezpieczenie praw małoletnich umieszczonych w strzeżonych ośrodkach jest dla kierowanej przez niego służby zadaniem priorytetowym.

Rzecznik analizuje przekazane dane, informacje i wyjaśnienia.

⁷⁰⁸ KG-CU-IV.023.2.2017

■ **Rekomendacje ENOC w zakresie ochrony praw „dzieci w drodze” – wystąpienie z 19 grudnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu⁷⁰⁹ do Prezesa Rady Ministrów – odwołując się do słów Ireny Sendlerowej, która wskazywała, że „Kiedy człowiek tonie, zawsze należy podać mu rękę” – zwrócił uwagę na potrzebę zwiększenia wysiłków podejmowanych na rzecz ochrony praw „dzieci w drodze”, przybywających do Europy w poszukiwaniu ochrony przed prześladowaniem, przemocą i wykorzystaniem.

Wraz z wystąpieniem Rzecznik przekazał Prezesowi Rady Ministrów zalecenia Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) przyjęte podczas spotkania tej organizacji, które odbyło się 13 listopada 2017 r. w Atenach, prosząc o uwzględnienie ich w pracach Rządu oraz w działaniach podejmowanych przez organy zaangażowane w realizację polskiej polityki migracyjnej.

W rekomendacjach tych, wypracowanych przez 23 niezależne instytucje ochrony praw dziecka (m.in. polskiego Rzecznika Praw Dziecka) przy udziale Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci – Marty Santos Pais, ENOC wskazuje, że państwa członkowskie – pamiętając o swoich zobowiązaniach wynikających z Konwencji o prawach dziecka – powinny dostrzegać w małoletnich cudzoziemcach w pierwszej kolejności dziecko, a dopiero później obcokrajowca. Zasada ta powinna z kolei stać się nadrzędną wytyczną tak dla ustawodawcy w toku prac legislacyjnych nad zmianami w prawie migracyjno-azylowym, jak i dla organów władzy wykonawczej we wszelkich działaniach podejmowanych przez nie wobec małoletnich cudzoziemców.

Opracowane zalecenia, koncentrując się na kwestii integracji dzieci ze społeczeństwem przyjmującym, wzywają m.in. do zapewnienia małoletnim cudzoziemcom przyjaznych procedur administracyjnych, kierowania do pracy z nimi odpowiednio przygotowanych pracowników i funkcjonariuszy, odstąpienia od zatrzymywania dzieci i umieszczania ich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców, dokładnego badania, czy małoletni nie są ofiarami przemocy lub wykorzystania, zagwarantowania im należytej pieczy, reprezentacji prawnej oraz dostępu do edukacji, świadczeń zdrowotnych i socjalnych.

Rzecznik podkreślił, że przyjęte rekomendacje znajdują oparcie w indywidualnych doświadczeniach rzeczników z poszczególnych państw, którzy mieli możliwość spotkania i rozmowy z dziećmi-cudzoziemcami i niejednokrotnie interweniowali w ich sprawach. Tak zdobyta wiedza o istniejących zagrożeniach dla praw małoletnich cudzoziemców i doświadczenie w pracy z nimi pozwoliły na sformułowanie przez ENOC zaleceń, których

⁷⁰⁹ ZSM.422.21.2017.AC

wdrożenie pozwoliłoby wiele z tych zagrożeń wyeliminować, a przynajmniej istotnie ograniczyć.

Dokument „Zalecenia wydane w celu zabezpieczenia praw dzieci w drodze” zawiera Załącznik nr 12 do niniejszej Informacji

■ Dostęp rodzin polsko-cudzoziemskich do świadczeń rodzinnych i świadczenia 500+ – wystąpienie z 21 grudnia 2017 roku

W wystąpieniu⁷¹⁰ do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na problem dostępu do ww. świadczeń rodzin, w których dziecko jest obywatelem polskim, ale rodzic (który formalnie wnioskuje o przyznanie zasiłku rodzinnego lub świadczenia 500+) nie posiada tego obywatelstwa. Są to najczęściej rodziny, w których polski rodzic dziecka zmarł albo zerwał z nim kontakt, a małoletni przebywa na stałe w Polsce pod opieką rodzica-cudzoziemca.

Analiza spraw zgłaszanych przez takie rodziny pozwoliła na stwierdzenie, że organy administracji często odmawiają przyznania świadczeń na małoletnich obywateli polskich z tego tylko powodu, że z wnioskiem o ich udzielenie zwraca się rodzic-cudzoziemiec przebywający w Polsce, np. na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy lub wizy.

Zdaniem Rzecznika u źródeł takiego stanu rzeczy leży obecna redakcja przepisów ustawy o świadczeniach rodzinnych i ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, które (pozornie) nakazują organom badanie jedynie sytuacji rodziców/opiekunów małoletnich (czy są obywatelami polskimi lub cudzoziemcami posiadającymi dostęp do polskiego rynku pracy), nie odnoszą się natomiast do ewentualnej konieczności sprawdzenia, czy warunków tych nie spełnia samo dziecko.

W ocenie Rzecznika przepisów tych nie wolno jednak odczytywać w oderwaniu od celu obu ustaw, którym jest wsparcie rodzin służące dobru i prawom dziecka, jak również w oderwaniu od naczelných zasad prawa, które nakazują państwu otoczyć rodziny – zwłaszcza te znajdujące się w trudnej sytuacji, m.in. rodziny niepełne – szczególną ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej (art. 18 oraz art. 71 Konstytucji RP) oraz zakazują dyskryminacji dzieci (art. 32 Konstytucji RP oraz art. 2 Konwencji o prawach dziecka) w realizacji ich praw, w tym prawa do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego.

W wystąpieniu podkreślił, że nie można „uprzedmiotawiać” sytuacji dzieci przy rozstrzyganiu o prawie do świadczeń, które mają służyć ich dobru. Należy w takich sprawach badać zarówno sytuację prawną rodzica albo opiekuna małoletniego, jak i samego dziecka.

⁷¹⁰ ZSM.422.22.2017.AC

Podkreślił, że ze względu na obecne brzmienie przepisów organy administracji mają z tym poważne trudności, mimo korzystnego dla rodzin polsko-cudzoziemskich orzecznictwa sądów administracyjnych.

Z tych powodów, aby usunąć wszelkie wątpliwości co do tego, jak należy traktować sytuacje, gdy rodzic albo opiekun dziecka nie spełnia kryteriów określonych w ustawie o świadczeniach rodzinnych i ustawie o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, ale warunki te są spełnione przez dziecko, Rzecznik zwrócił się do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o podjęcie prac nad nowelizacją obu ustaw. Zaznaczył konieczność wskazania w przepisach wprost, że w takich przypadkach konieczne jest uwzględnianie nie tylko obywatelstwa i statusu pobytowego rodzica albo opiekuna, ale również dziecka, na które świadczenia mają zostać przyznane. Zwrócił przy tym uwagę, że oczekiwanie na uwzględnienie przez organy 2478 gmin oraz przez 49 samorządowych kolegiów odwoławczych jednolitej, prokonstytucyjnej wykładni przepisów ustawy o świadczeniach rodzinnych i ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci w tym zakresie oznaczałoby w istocie konieczność pogodzenia się z tym, że – zanim do tego dojdzie – wiele rodzin polsko-cudzoziemskich zostanie bezpodstawnie pozbawionych należnego im wsparcia ze strony Rzeczypospolitej Polskiej. Zdaniem Rzecznika zobowiązania Polski, wynikające zwłaszcza z art. 3 Konwencji o prawach dziecka, nie pozwalają na akceptację takiego stanu rzeczy.

Rzecznik oczekuje na udzielenie odpowiedzi.

■ **Procedura umieszczania dziecka poza rodziną w innym państwie członkowskim – wystąpienie z 28 grudnia 2017 roku**

W wystąpieniu⁷¹¹ do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego Rzecznik Praw Dziecka wniósł o informacje dotyczące zastosowania procedury uregulowanej w art. 56 Rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Rozporządzenie Bruksela II bis), w tym o przekazanie informacji o roli i udziale Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawach prowadzonych w oparciu o ww. artykuł.

W wystąpieniu Rzecznik zwrócił uwagę na zaobserwowane odmienności w praktyce instytucji brytyjskich powołanych do ochrony praw dzieci w stosunku do działań podejmowanych przez tożsame organy w innych państwach członkowskich. Zauważył, że

⁷¹¹ ZSM.422.23.2017.JW

w sytuacji, gdy postępowanie dotyczy małoletniego obywatela innego państwa Unii Europejskiej odebranego spod opieki rodziców, sądy brytyjskie najczęściej podejmują działania w celu ustalenia, czy możliwe jest umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej na terenie jego kraju ojczystego, zgodnie z regulacjami zawartymi w art. 56 Rozporządzenia Bruksela II bis. W innych krajach Unii Europejskiej przedstawiony model prawny nie jest już praktykowany.

Mając powyższe na uwadze Rzecznik zwrócił się do Ministra o odniesienie się do spostrzeżeń Rzecznika w zakresie odmiennej linii orzeczniczej w poszczególnych państwach członkowskich, a także przekazanie danych statystycznych dotyczących liczby zarejestrowanych w resorcie tego rodzaju spraw, podmiotach je inicjujących oraz wynikach tych postępowań.

W odpowiedzi⁷¹² Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny podzielił zaprezentowane przez Rzecznika obserwacje w zakresie częstszego stosowania przez organy brytyjskie procedury uregulowanej w art. 56 Rozporządzenia Bruksela II bis, a także przekazał szczegółowe informacje o realizowanych zadaniach Ministerstwa Sprawiedliwości jako organu centralnego, wyznaczonego na podstawie ww. Rozporządzenia.

Minister Sprawiedliwości poinformował również o podjętych na forum międzynarodowym krokach, zmierzających do zmian normatywnych Rozporządzenia Bruksela II bis, w taki sposób, aby właściwe instytucje państwowe czy samorządowe innych państw członkowskich, miały obowiązek niezwłocznego informowania organów centralnych kraju pochodzenia dziecka o jego odebraniu spod opieki rodziców. Zdaniem resortu sprawiedliwości, zmiana taka pozwoli organom centralnym w kraju ojczystym dziecka podjąć odpowiednie działania celem ustalenia, czy na terenie tego państwa istnieje rodzina spokrewniona lub inni bliscy dziecka, którzy mogliby pełnić funkcję rodziny zastępczej, z zachowaniem wymogów wynikających z art. 8 i 20 Konwencji o prawach dziecka.

⁷¹² DWMPC-V-053-1/18/2

6.2. Sprawy indywidualne w zakresie ochrony praw dziecka w aspekcie międzynarodowym

6.2.1 Ochrona praw małoletnich cudzoziemców

■ postępowania w przedmiocie zobowiązania małoletnich cudzoziemców do powrotu i udzielenia im zgody na pobyt ze względów humanitarnych w Polsce

Liczną grupę spraw zgłaszanych przez cudzoziemców (dorosłych i dzieci) stanowiły sprawy dotyczące prowadzonych wobec nich postępowań w przedmiocie zobowiązania do powrotu (postępowania powrotowe)⁷¹³.

Obcokrajowcy (najczęściej obywatele Federacji Rosyjskiej i Ukrainy) zwracali się do Rzecznika z prośbą o wsparcie i umożliwienie im pozostania na terytorium RP, uzasadniając to potrzebą ochrony praw dzieci, które – w okresie pobytu w naszym kraju – zdążyły nawiązać relacje z rówieśnikami. W swoich pismach cudzoziemcy kwestionowali prawidłowość decyzji o zobowiązaniu do powrotu, wydanych wobec nich i ich dzieci przez komendantów oddziałów albo placówek Straży Granicznej oraz Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, wskazując, że spełniali przesłanki udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych w Polsce, czego nie dostrzegły organy prowadzące postępowanie.

Zgodnie z ustawą o cudzoziemcach (art. 302 ust. 1 pkt 16 lit. a) organ Straży Granicznej ma obowiązek wszcząć wobec cudzoziemca postępowanie w przedmiocie zobowiązania do powrotu m.in. w przypadku, gdy obcokrajowiec nie opuści dobrowolnie terytorium RP w terminie 30 dni od dnia doręczenia mu decyzji ostatecznej o odmowie udzielenia ochrony międzynarodowej. Niewykonanie powyższego obowiązku było najczęstszym powodem wszczęcia postępowania powrotowego wobec małoletnich i ich rodziców. U źródeł decyzji cudzoziemców o pozostaniu w Polsce pomimo negatywnego zakończenia postępowania w przedmiocie udzielenia im ochrony międzynarodowej najczęściej leżała okoliczność relatywnie długiego (niejednokrotnie nawet kilkuletniego)

⁷¹³ ZSM.441.1.2017.AC, ZSM.441.8.2017.AC, ZSM.441.15.2017.AC, ZSM.441.16.2017.AC, ZSM.441.18.2017.AC, ZSM.441.19.2017.AC, ZSM.441.20.2017.AC, ZSM.441.35.2017.AC, ZSM.441.39.2017.AC, ZSM.441.40.2017.AC, ZSM.441.43.2017.AC, ZSM.441.48.2017.AC, ZSM.441.57.2017.AC, ZSM.441.60.2017.AC, ZSM.441.62.2017.AC, ZSM.441.63.2017.AC, ZSM.441.67.2017.AC, ZSM.441.73.2017.AC, ZSM.441.79.2017.AC, ZSM.441.84.2017.AC, ZSM.441.85.2017.AC, ZSM.441.86.2017.AC, ZSM.441.100.2017.AC, ZSM.441.102.2017.AC, ZSM.441.107.2017.AC, ZSM.441.140.2017.AC, ZSM.441.149.2017.AC, ZSM.441.157.2017.AC, ZSM.441.162.2017.AC, ZSM.441.164.2017.AC, ZSM.441.182.2017.AC, ZSM.441.187.2017.AC, ZSM.441.188.2017.AC, ZSM.441.195.2017.AC, ZSM.441.196.2017.AC, ZSM.441.203.2017.AC, ZSM.441.204.2017.AC, ZSM.441.205.2017.AC, ZSM.441.209.2017.AC, ZSM.441.217.2017.AC, ZSM.441.235.2017.AC, ZSM.441.245.2017.AC, ZSM.441.246.2017.AC, ZSM.441.248.2017.AC, ZSM.441.249.2017.AC, ZSM.441.250.2017.AC, ZSM.441.253.2017.AC, ZSM.441.263.2017.AC, ZSM.441.268.2017.AC, ZSM.441.270.2017.AC, ZSM.441.281.2017.AC

pobytu ich dzieci w naszym kraju. Rodzice, obserwując postępujący proces integracyjny małoletnich ze społeczeństwem polskim oraz poczucie stabilizacji, które ich dzieci odnalazły w Polsce, decydowali się na pozostanie na terytorium RP, licząc się z negatywnymi konsekwencjami takiego kroku, tj. z możliwością wszczęcia wobec nich postępowania w sprawie zobowiązania do powrotu.

Co istotne, w tego rodzaju sprawach – zgodnie z art. 303 ust. 1 pkt 2 ustawy o cudzoziemcach – decyzji o zobowiązaniu do powrotu nie wydaje się, gdy zachodzą przesłanki do udzielenia cudzoziemcowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Z kolei w myśl art. 348 pkt 3 ww. ustawy taką przesłanką jest ryzyko naruszenia – poprzez nakazanie powrotu do kraju pochodzenia – praw dziecka określonych w Konwencji o prawach dziecka w stopniu istotnie zagrażającym dalszemu rozwojowi psychofizycznemu małoletniego.

W większości przypadków niewystarczającym dla udzielenia tego rodzaju krajowej formy ochrony przed wydaleniem jest pobieranie przez dzieci nauki w polskich placówkach oświatowych czy też opanowanie przez małoletnich języka polskiego. Wynika to z faktu, że najczęściej brak jest przesłanek, aby przypuszczać, że w kraju pochodzenia (którego obywatelem jest także dziecko) małoletni mógłby zostać pozbawiony prawa do nauki.

W ocenie Rzecznika w tego rodzaju sprawach o wiele istotniejsza jest ocena, czy nakazanie opuszczenia terytorium RP nie naruszy prawa dziecka do ochrony życia prywatnego (w szczególności w zakresie relacji z polskimi rówieśnikami) lub prawa do tożsamości, rozumianego jako nawiązana przez małoletniego więź z Polską i poczucie przynależności do naszego kraju. Podobnie bardzo istotne jest ustalenie, czy w kraju pochodzenia dziecko mogłoby korzystać ze wsparcia psychologicznego i czy odniosłoby ono takie efekty, jak to udzielane mu w Polsce. Bardzo często – zwłaszcza u małoletnich będących pośrednimi ofiarami konfliktów zbrojnych, których wspomnienia z okresu pobytu w kraju pochodzenia koncentrują się wokół walk i konieczności ucieczki – nie można mieć takiej pewności.

We wszystkich zgłoszonych sprawach dotyczących postępowania w sprawie zobowiązania małoletnich do powrotu Rzecznik występował do organów administracji o nadesłanie akt postępowania, a następnie poddawał je analizie. W przypadkach, gdy uzyskane informacje wskazywały, że prawa małoletnich mogłyby zostać naruszone poprzez wydalenie ich z terytorium RP, zgłaszał udział w toczącym się postępowaniu w przedmiocie zobowiązania cudzoziemców do powrotu albo też – jeżeli postępowanie to zakończyło się i nie było już możliwości kwestionowania wydanej decyzji (np. z powodu upływu terminu na wniesienie skargi do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego) – zwracał się do właściwych

organów Straży Granicznej z żądaniem wszczęcia odrębnego postępowania w sprawie udzielenia dzieciom i ich rodzicom zgody na pobyt ze względów humanitarnych w Polsce.

Przykładem tego rodzaju interwencji może być sprawa małoletniego, który wraz z matką w 2011 r. przyjechał do Polski z Rosji (Czeczenii)⁷¹⁴. Matka chłopca wystąpiła wówczas o udzielenie ochrony międzynarodowej w naszym kraju, niemniej latem 2011 r. Rada do Spraw Cudzoziemców wydała ostateczną decyzję o odmowie nadania zainteresowanemu statusu uchodźcy, odmowie udzielenia im ochrony uzupełniającej albo zgody na pobyt tolerowany i orzekła o wydaleniu chłopca i jego matki z terytorium RP. 1 maja 2014 r. (dzień wejścia w życie nowej ustawy o cudzoziemcach) rozstrzygnięcie to stało się z mocy prawa decyzją o zobowiązaniu cudzoziemców do powrotu.

Pomimo ponownych wniosków matki chłopca o udzielenie jej i synowi ochrony międzynarodowej w Polsce oraz upływu kolejnych lat pobytu dziecka na obszarze naszego kraju, ww. decyzja – choć jej ustalenia w części dotyczącej możliwego naruszenia praw małoletniego stały się nieaktualne – aż do czasu podjęcia stosownych działań przez Rzecznika mogła być w każdej chwili wykonana. Cudzoziemka przez niemal 6 lat żyła w ciągłym stresie przed grożącą jej i synowi deportacją, nie wiedząc, jakie działania mogłaby podjąć, aby skłonić organy administracji do ponownej analizy ich sytuacji. Nie było to możliwe w toku kolejnych postępowań w sprawie udzielenia cudzoziemcom ochrony międzynarodowej, gdyż od 1 maja 2014 r. (wejście w życie nowej ustawy o cudzoziemcach) w jego ramach nie bada się przesłanek udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych (dawniej – pobyt tolerowany). Jeśli z kolei chodzi o postępowanie w sprawie zobowiązania do powrotu, w którym organy są obowiązane do weryfikacji istnienia przesłanek udzielenia tej formy ochrony przed wydaleniem, nie mogło ono zostać wszczęte, ponieważ w obrocie prawnym pozostawała decyzja powrotowa wydana zainteresowanemu jeszcze w 2011 r. przez Radę do Spraw Uchodźców. Co zaś szczególnie istotne, przez okres następujący po wydaniu tej decyzji (niemal 6 lat) dziecko bardzo silnie zintegrowało się z naszym krajem, nawiązało tu wiele relacji, doskonale posługiwało się językiem polskim i odnosiło sukcesy w nauce, m.in. w szkolnych konkursach przedmiotowych.

W związku z powyższym po zapoznaniu się ze sprawą Rzecznik nie miał wątpliwości, że zasada kierowania się najlepszym interesem dziecka wymaga podjęcia zdecydowanych działań mających na celu ponowną weryfikację sytuacji chłopca, albowiem wydana wobec niego decyzja powrotowa z 2011 r. stała się – z przyczyn oczywistych (upływ czasu) – nieaktualna.

⁷¹⁴ ZSM.441.80.2016.AC

W ramach podjętych działań Rzecznik zwrócił się do Komendanta Placówki Straży Granicznej z żądaniem wszczęcia postępowania w sprawie udzielenia małoletniemu i jego matce zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Zgłoszenie tego rodzaju żądania wstrzymało – z mocy prawa (art. 330 ust. 1 pkt 2 ustawy o cudzoziemcach) – wykonanie decyzji w przedmiocie zobowiązania zainteresowanych do powrotu, dając im – po raz pierwszy od prawie 6 lat – poczucie bezpieczeństwa i częściowej stabilizacji.

W stanowisku przekazanym organowi Straży Granicznej Rzecznik podniósł opisane powyżej okoliczności dotyczące pobytu chłopca w Polsce i jego więzi z naszym krajem, podkreślając, że gdy Rada do Spraw Uchodźców wydawała w 2011 r. decyzję o wydaleniu go z terytorium RP, małoletni miał zaledwie 10 lat, obecnie zaś ukończył już 16 lat. Zaznaczył także, że przed wydaniem decyzji Komendant Placówki Straży Granicznej powinien wysłuchać chłopca zgodnie z art. 12 Konwencji o prawach dziecka oraz art. 72 ust. 3 Konstytucji, koncentrując swe pytania na okolicznościach dotyczących procesu integracyjnego dziecka w Polsce, nawiązanych przez małoletniego relacji rówieśniczych, postępów w nauce oraz ewentualnych obaw, jakie chłopiec żywi w związku z perspektywą powrotu do kraju pochodzenia. Rzecznik wskazał ponadto, że w sprawie pożądane byłoby zasięgnięcie opinii biegłego psychologa, który powinien wypowiedzieć się, czy powrót małoletniego na obszar Federacji Rosyjskiej niósłby ze sobą niebezpieczeństwo istotnego zaburzenia jego rozwoju psychofizycznego.

Komendant Placówki Straży Granicznej uwzględnił oba ww. wnioski dowodowe Rzecznika. Po przeprowadzeniu wskazanych w nich czynności dowodowych powołany w sprawie biegły psycholog potwierdził w swojej opinii obawy Rzecznika wyrażone już w żądaniu wszczęcia postępowania, że wydalenie chłopca doprowadziłoby do poważnego zaburzenia jego rozwoju psychofizycznego, jako że dziecko – po latach pobytu w Polsce – nie czuje żadnej więzi z krajem pochodzenia. Jak wskazał psycholog, nakaz opuszczenia naszego kraju bardzo silnie zaburzyłby m.in. proces edukacji dziecka, które od 2011 r. funkcjonuje poza rosyjskim systemem oświaty i mógłby zaprzepaścić wszystkie sukcesy w nauce, które małoletni odniósł na przestrzeni ostatnich lat.

W stanowisku końcowym, skierowanym do Komendanta Placówki Straży Granicznej, Rzecznik wniósł o udzielenie dziecku i jego matce zgody na pobyt w Polsce ze względów humanitarnych i oczekuje obecnie na wydanie przez ten organ stosownego rozstrzygnięcia.

Podobnym przykładem interwencji procesowej Rzecznika może być sprawa małoletniej obywatelki Gruzji, która przyjechała do Polski wraz z rodzicami na początku

2012 r.⁷¹⁵ Zainteresowani wystąpili wówczas z wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej w naszym kraju, który jednak – na początku 2013 r. – został rozpatrzony negatywnie. Rada do Spraw Uchodźców wydała cudzoziemcom decyzję o odmowie nadania statusu uchodźcy, o odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej, o odmowie udzielenia zgody na pobyt tolerowany oraz o wydaleniu z terytorium RP. Rozstrzygnięcie to nie zostało jednak wykonane, a rodzice małoletniej i dziewczynka pozostali na obszarze naszego kraju, kontynuując – w ramach kolejnych postępowań – starania o uzyskanie ochrony międzynarodowej w Polsce.

Podkreślenia wymaga, że małoletnia miała zaledwie 3 lata, kiedy wraz z rodzicami przybyła do naszego kraju. Obecnie dziewczynka ma ponad 10 lat, co oznacza, że większość jej życia (w tym cały okres, który dziecko obejmuje swoją pamięcią) przypadał na jej pobyt w Polsce. Wszystkie relacje rówieśnicze dziewczynki zostały przez nią nawiązane w naszym kraju, małoletnia nie uczęszczała nigdy do żadnej szkoły poza granicami RP, a jedynym językiem, którym dziecko biegle się posługiwało w mowie i piśmie, był język polski.

Mając na uwadze powyższe okoliczności, Rzecznik zgłosił udział w toczącym się przed Komendantem Placówki Straży Granicznej postępowaniu w sprawie udzielenia małoletniej i jej rodzicom zgody na pobyt ze względów humanitarnych w Polsce, które zostało wszczęte na wniosek jednej z organizacji społecznych udzielających cudzoziemcom nieodpłatnej pomocy prawnej. W stanowisku przekazanym ww. organowi Straży Granicznej powołał się na opisane powyżej okoliczności, uzasadniając nimi konieczność udzielenia dziewczynce i jej rodzicom zgody na pobyt w naszym kraju ze względów humanitarnych. Rzecznik podniósł, że wykonanie decyzji o zobowiązaniu małoletniej do powrotu naruszyłoby jej prawo do ochrony życia prywatnego (art. 16 Konwencji o prawach dziecka oraz art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności) oraz prawo do tożsamości (art. 8 Konwencji o prawach dziecka), mogąc poważnie zagrozić dalszemu rozwojowi psychofizycznemu dziewczynki.

W grudniu 2017 r. została wydana decyzja o udzieleniu małoletniej i jej rodzicom zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Cała rodzina uzyskała w ten sposób bezterminowe prawo pobytu w Polsce wraz z prawem do korzystania z polskiego systemu edukacji, systemu zabezpieczenia społecznego i polskiego rynku pracy.

⁷¹⁵ ZSM.441.2.2016.AC

■ postępowania o udzielenie małoletnim cudzoziemcom ochrony międzynarodowej w Polsce

Liczną grupę stanowiły zgłoszenia dotyczące próśb o interwencję w związku z prowadzonym postępowaniem w przedmiocie udzielenia ochrony międzynarodowej na terytorium RP. Obcokrajowcy przekazywali Rzecznikowi wadliwe – ich zdaniem – decyzje Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców i Rady do Spraw Uchodźców o odmowie nadania im statusu uchodźcy oraz o odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej w Polsce⁷¹⁶.

Zgłaszający najczęściej zarzucali ww. organom, że te błędnie przyjęły, iż w kraju pochodzenia cudzoziemców nie grozi im realne niebezpieczeństwo poddania prześladowaniom lub doznania przez nich i ich dzieci poważnej krzywdy. Wskazywali także, że ewentualny wyjazd z Polski doprowadziłby do poważnego zaburzenia rozwoju małoletnich, którzy zdążyli już (w okresie pobytu na terytorium RP) zintegrować się ze społeczeństwem polskim i nawiązać bliskie relacje z rówieśnikami.

Zgodnie z przepisami ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP organy prowadzące postępowanie w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej badają obecnie jedynie (w postępowaniach wszczętych po 30 kwietnia 2014 r.), czy w kraju pochodzenia cudzoziemcy mogliby być poważnie narażeni na prześladowania (art. 13 ww. ustawy), poddanie torturom lub innym formom niehumanitarnego bądź poniżającego traktowania lub karania (art. 15 ww. ustawy). W postępowaniu tym – co do zasady – nie dokonuje się zatem oceny, czy powrót małoletnich do kraju pochodzenia mógłby naruszyć np. prawo dziecka do nauki, do ochrony jego tożsamości lub życia prywatnego. Ocena tych okoliczności stanowi obecnie (od 1 maja 2014 r.) obligatoryjny element postępowania w przedmiocie zobowiązania cudzoziemca do powrotu, które jednak może być wszczęte dopiero w sytuacji pozostania cudzoziemców na obszarze naszego kraju po uprzednim negatywnym zakończeniu toczącego się wobec nich postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej.

⁷¹⁶ ZSM.441.1.2017.AC, ZSM.441.16.2017.AC, ZSM.441.18.2017.AC, ZSM.441.19.2017.AC, ZSM.441.20.2017.AC, ZSM.441.35.2017.AC, ZSM.441.39.2017.AC, ZSM.441.43.2017.AC, ZSM.441.44.2017.AC, ZSM.441.48.2017.AC, ZSM.441.49.2017.AC, ZSM.441.58.2017.AC, ZSM.441.60.2017.AC, ZSM.441.61.2017.AC, ZSM.441.61.2017.AC, ZSM.441.62.2017.AC, ZSM.441.63.2017.AC, ZSM.441.79.2017.AC, ZSM.441.80.2017.AC, ZSM.441.84.2017.AC, ZSM.441.86.2017.AC, ZSM.441.91.2017.AC, ZSM.441.100.2017.AC, ZSM.441.102.2017.AC, ZSM.441.143.2017.AC, ZSM.441.149.2017.AC, ZSM.441.157.2017.AC, ZSM.441.162.2017.AC, ZSM.441.166.2017.AC, ZSM.441.181.2017.AC, ZSM.441.182.2017.AC, ZSM.441.186.2017.AC, ZSM.441.187.2017.AC, ZSM.441.188.2017.AC, ZSM.441.195.2017.AC, ZSM.441.196.2017.AC, ZSM.203.2017.AC, ZSM.441.204.2017.AC, ZSM.441.205.2017.AC, ZSM.441.211.2017.AC, ZSM.441.217.2017.AC, ZSM.441.218.2017.AC, ZSM.441.245.2017.AC, ZSM.441.246.2017.AC, ZSM.441.247.2017.AC, ZSM.441.250.2017.AC, ZSM.441.262.2017.AC, ZSM.441.263.2017.AC, ZSM.441.268.2017.AC, ZSM.441.270.2017.AC, ZSM.441.277.2017.AC, ZSM.441.281.2017.AC, ZSM.441.305.2017.AC

W związku z powyższym w przekazywanych sprawach Rzecznik zwracał się do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców lub Rady do Spraw Uchodźców o przekazanie kopii materiału dowodowego oraz informacji o przebiegu postępowania (m.in. w zakresie planowanych czynności dowodowych), a następnie poddawał analizie decyzje wydane przez ww. organy wobec cudzoziemców i ich dzieci. Dokonując oceny prawidłowości działania i trafności decyzji organów, Rzecznik koncentrował się na tym, czy okoliczności sprawy wskazywały, że powrót małoletniego do kraju pochodzenia wiązałby się z ryzykiem poddania tam dziecka nieludzkiemu traktowaniu.

Przykładem tego rodzaju działań Rzecznika może być sprawa⁷¹⁷ małoletniej obywatelki Ukrainy, która przyjechała do Polski wraz z rodzicami w 2014 r. i została objęta ich wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej na terytorium RP. Pierwsze postępowanie toczące się w tym przedmiocie wobec zainteresowanych zakończyło się negatywnie, niemniej rodzice dziewczynki – obawiając się powrotu do kraju pochodzenia – zdecydowali się pozostać w Polsce i ponownie zwrócić do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców z wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej. Po upływie kilku miesięcy od dnia złożenia tego wniosku Rzecznik otrzymał od małoletniej list, w którym dziewczynka opisała, jak dobrze czuje się w Polsce, jak wielu odnalazła tu przyjaciół, jak bardzo związała się ze swoim środowiskiem lokalnym, z drugiej zaś strony – jak bardzo obawia się wyjazdu na Ukrainę, która w jej pamięci pozostała jedynie jako obszar, na którym toczą się walki, a niewinni ludzie doznają przemocy.

Biorąc pod uwagę informacje przekazane przez dziecko i wiedzę o sytuacji rodziny dziewczynki, Rzecznik zwracał się – w ramach postępowania toczącego się w sprawie małoletniej i jej rodziców przed Szefem Urzędu do Spraw Cudzoziemców – o informacje o czynnościach dowodowych już przedsięwziętych i planowanych do przeprowadzenia przez ten organ. Z przekazywanych przez Urząd odpowiedzi wynikało, że cudzoziemcy złożyli do akt sprawy szereg dokumentów (m.in. opinii psychologicznych i pedagogicznych) wskazujących, że powrót małoletniej do kraju pochodzenia mógłby wyrządzić jej poważną krzywdę. Taką krzywdą byłoby zaś zaburzenie poczucia stabilizacji życiowej, które dziewczynka po traumatycznych wydarzeniach, których była świadkiem na wschodzie Ukrainy, odnalazła w Polsce i wśród polskich rówieśników. Z opinii psychologicznych i pedagogicznych wynikało, że stres związany z powrotem do tego kraju byłby dla małoletniej nie do udźwignięcia. W materiałach zebranych w sprawie wskazywano również, że nawet najlepsze starania rodziców i terapia psychologiczna, z której dziecko być może mogłoby

⁷¹⁷ ZSM.441.196.2017.AC

skorzystać na Ukrainie, nie zapobiegłyby takiemu stanowi rzeczy wobec faktu, że kraj ten stał się dla dziecka miejscem traumatyzującym.

Okoliczności te dostrzegł Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców, o czym niezwłocznie poinformował Rzecznika, wskazując, że – ze względu na ich występowanie i w trosce o dobro małoletniej – zamierza udzielić dziewczynce i jej rodzicom ochrony uzupełniającej w Polsce. Zgodnie bowiem z art. 15 pkt 2 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP ustalenie, że w przypadku powrotu do kraju pochodzenia cudzoziemcowi mogłaby być tam wyrządzona poważna krzywda, uzasadnia udzielenie takiej osobie ochrony uzupełniającej.

W związku z uzyskanym zapewnieniem, że ww. organ dąży do objęcia dziewczynki i jej rodziców ochroną uzupełniającą na terytorium RP, Rzecznik czuwał nad prawidłowym przebiegiem kolejnych czynności toczącego się postępowania, uzależniając jednocześnie bezpośrednią interwencję procesową od ewentualnego wydania zainteresowanym decyzji odmownej. W takim przypadku Rzecznik wniósłby odwołanie od takiego rozstrzygnięcia. Po upływie około 2 miesięcy od dnia podjęcia działań interwencyjno-monitorujących Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców udzielił dziewczynce i jej rodzicom ochrony uzupełniającej w Polsce. Rodzina korzysta ze specjalnego indywidualnego programu integracyjnego dla beneficjentów ochrony międzynarodowej. Prawa małoletniej są właściwie zabezpieczone.

W przypadku zgłoszeń, w których – zdaniem Rzecznika – nie występowały szczególne uwarunkowania osobiste dotyczące dzieci cudzoziemców (np. zdrowotne, psychologiczne), uniemożliwiające powrót i zamieszkanie małoletnich w kraju pochodzenia, badał on, jak długo małoletni przebywają w naszym kraju, na ile zintegrowali się ze społeczeństwem polskim i czy nawiązali trwałe relacje z polskimi rówieśnikami, a następnie udzielał ich rodzicom szczegółowej informacji prawnej o znaczeniu tego rodzaju okoliczności dla możliwości uzyskania zgody na pobyt w Polsce ze względów humanitarnych. Rzecznik wyjaśniał jednocześnie, że tego rodzaju zgoda może zostać udzielona dopiero po prawomocnym zakończeniu postępowania w sprawie udzielenia cudzoziemcom ochrony międzynarodowej – w ramach postępowania w przedmiocie zobowiązania ich do powrotu.

Takie działania podjął m.in. w sprawie trojga małoletnich, obywateli Kirgistanu, którzy przyjechali do Polski wraz z matką⁷¹⁸. O sprawie poinformowała Rzecznika szkoła, do której uczęszczali małoletni, prosząc o poparcie starań ich matki o uzyskanie ochrony międzynarodowej w Polsce. W piśmie podkreślono zaawansowanie procesu integracyjnego

⁷¹⁸ ZSM.441.91.2017.AC

dzieci z polskimi rówieśnikami, ich bardzo dobre wyniki w nauce oraz zaangażowanie w życie szkoły. W ocenie pedagogów pracujących z dziećmi konieczność opuszczenia naszego kraju byłaby dla nich wielkim szokiem i mogłaby prowadzić m.in. do naruszenia prawa małoletnich do edukacji.

W związku z ww. zgłoszeniem Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do właściwych organów o wskazanie, na jakim etapie jest postępowanie w sprawie udzielenia rodzinie chłopców ochrony międzynarodowej w Polsce. Okazało się, że pierwsze postępowanie w tym przedmiocie zostało zakończone decyzją Rady do Spraw Uchodźców o odmowie nadania cudzoziemcom statusu uchodźcy i o odmowie udzielenia im ochrony uzupełniającej. Po doręczeniu ww. rozstrzygnięcia matka dzieci ponownie zwróciła się do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców o przyznanie ochrony międzynarodowej w naszym kraju.

Po zapoznaniu się z całością akt obu postępowań Rzecznik stwierdził – podobnie jak wcześniej Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców i Rada do Spraw Uchodźców – że nie dostrzega okoliczności przemawiających za udzieleniem małoletnim i ich matce ochrony międzynarodowej w Polsce. Jednocześnie potwierdził informacje przekazane przez szkołę, że chłopcy przebywają w naszym kraju relatywnie długo, bardzo dobrze opanowali język polski, dobrze się uczą, a także nawiązali bliskie relacje rówieśnicze.

W piśmie do matki Rzecznik poinformował, że w przypadku pozostania rodziny w Polsce okoliczności te zostaną wnikliwie zbadane przez właściwy organ Straży Granicznej w ramach postępowania w sprawie zobowiązania jej i dzieci do powrotu. Wyjaśnił, że wydanie decyzji o zobowiązaniu do powrotu jest niedopuszczalne w sytuacji, gdy jej realizacja mogłaby naruszyć prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu. Jednocześnie wytłumaczył matce małoletnich, że obowiązujące przepisy prawa nie pozwalają na uwzględnienie ww. okoliczności w toku postępowania o udzielenie jej i dzieciom ochrony międzynarodowej w Polsce.

W następstwie tych działań Komendant Placówki Straży Granicznej w ramach prowadzonego postępowania podjął badanie procesu integracyjnego dzieci w Polsce oraz możliwe zagrożenia dla ich rozwoju w przypadku powrotu do Kirgistanu, szczegółowo informując Rzecznika o poczynionych ustaleniach oraz podjętych i planowanych do przeprowadzenia czynnościach procesowych. Prawa dzieci są w tym postępowaniu właściwie zabezpieczone, a ich ochrona nie wymaga w tym momencie podejmowania bezpośredniej interwencji.

■ postępowania o udzielenie małoletnim cudzoziemcom lub ich rodzicom zezwoleń na pobyt w Polsce

Wśród zgłoszeń w tej kategorii⁷¹⁹ dominowały sprawy, w których dziecko posiadało po jednym z rodziców obywatelstwo polskie, a o udzielenie stosownego zezwolenia pobytowego (najczęściej zezwolenia na pobyt czasowy i pracę) zamierzał się ubiegać/ubiegał się (ale bezskutecznie) drugi rodzic-cudzoziemiec, który argumentował, że wydanie decyzji odmownej spowoduje naruszenie praw małoletniego.

Rzecznik Praw Dziecka dokonywał w takich przypadkach analizy akt postępowania administracyjnego w celu zweryfikowania podnoszonych obaw związanych z możliwym naruszeniem praw lub dobra dziecka. W żadnej ze zgłoszonych spraw nie stwierdził jednak, aby prawa dziecka mogły zostać naruszone w toku postępowania lub poprzez wydanie rodzicowi małoletniego decyzji odmawiającej udzielenia mu zezwolenia na pobyt w naszym kraju. Analiza zgłaszanych spraw wykazała, że rodzice dzieci najczęściej nie rozumieli, że ustawowym warunkiem udzielenia zezwolenia, o które się ubiegali, było wykazanie, że w okresie planowanego pobytu w Polsce będą posiadać stabilne i regularne źródło dochodu oraz ubezpieczenie zdrowotne.

Zgodnie z ustawą o cudzoziemcach (art. 100) w sytuacji, gdy wnioskodawca nie spełnia choćby jednego z ww. warunków, organ jest zmuszony (związanie administracyjne) odmówić udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt. W takich przypadkach wpływu na taką decyzję nie ma ani sytuacja osobista, ani rodzinna obcokrajowca, np. przebywanie na obszarze RP z dziećmi, które posiadają obywatelstwo polskie. Podkreślenia wymaga bowiem, że ochrona prawa do życia rodzinnego i innych praw małoletnich gwarantowana jest poprzez inne (dedykowane tym wartościom) przepisy ustawy o cudzoziemcach, tj. przez art. 187 pkt 6 i 7 (o szczególnym rodzaju zezwolenia na pobyt czasowy) i art. 348 pkt 2 i 3 (o zgodzie na pobyt ze względów humanitarnych).

W związku z powyższym Rzecznik w tego rodzaju sprawach udzielał obszernej informacji prawnej rodzicom małoletnich, wskazując inne – od tych, na które się zdecydowali – możliwości legalizacji pobytu na terytorium RP.

Przykładem może być sprawa⁷²⁰ małoletniej obywatelki polskiej, której matka złożyła do wojewody wnioski o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy. W toku postępowania organ – kierując się przepisami ustawy o cudzoziemcach – wezwał zainteresowaną do

⁷¹⁹ ZSM.441.21.2017.AC, ZSM.441.97.2017.AC, ZSM.441.122.2017.AC, ZSM.441.227.2017.AC, ZSM.441.260.2017.AC, ZSM.441.299.2017.AC, ZSM.441.311.2017.AC

⁷²⁰ ZSM.441.191.2017.AC

przedstawienia dokumentów potwierdzających, że w okresie planowanego pobytu w Polsce cudzoziemka będzie posiadała stabilne i regularne źródło dochodu oraz ubezpieczenie zdrowotne. Wobec niedostarczenia tego rodzaju dokumentów przez matkę dziecka wojewoda wydał decyzję o odmowie udzielenia jej wnioskowanego zezwolenia. Nie zgadzając się z takim rozstrzygnięciem, zainteresowana złożyła od niego odwołanie do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, jednocześnie informując Rzecznika o swojej sytuacji i o potencjalnych zagrożeniach, które utrzymanie decyzji organu I instancji mogłoby spowodować dla jej córki.

Po analizie akt postępowania prowadzonego w tej sprawie Rzecznik stwierdził, że decyzja wojewody była zgodna z literą prawa. W piśmie do zainteresowanej szczegółowo wyjaśnił, że organ I instancji nie mógł wydać innej decyzji (odmowa udzielenia zezwolenia na pobyt była w jej przypadku obligatoryjna) oraz że matka małoletniej może skorzystać z innych instytucji prawnych przewidzianych w ustawie o cudzoziemcach. Zwrócił w szczególności uwagę na art. 187 pkt 6 i 7 ustawy o cudzoziemcach, które ustanawiają dwa szczególne rodzaje zezwolenia na pobyt czasowy na terytorium RP – związane z koniecznością ochrony prawa do życia rodzinnego cudzoziemców oraz potrzebą zabezpieczenia praw i rozwoju dziecka.

Odnosząc te uregulowania do sprawy cudzoziemki, Rzecznik wyjaśnił, że jej szczególna sytuacja (pobyt w Polsce z córką posiadającą obywatelstwo polskie, dla której jest jedynym opiekunem) może pozwolić na wydanie przez wojewodę pozytywnej decyzji pobytowej w oparciu o ww. uregulowania. Szczególnie istotne jest, że w przypadku zezwolenia, o którym mowa w art. 187 pkt 6 lub 7 ustawy o cudzoziemcach, jego udzielenie nie jest uzależnione od wykazania posiadania przez cudzoziemca stabilnego i regularnego źródła dochodu oraz ubezpieczenia zdrowotnego, których brak nie pozwolił na wydanie pozytywnej decyzji w postępowaniu, o którym zgłaszająca poinformowała Rzecznika.

W przypadku zainicjowania przez matkę postępowania w opisanym powyżej trybie Rzecznik podejmie kolejne kroki na rzecz ochrony praw małoletniej.

Analogiczne działania Rzecznik podjął w sprawie⁷²¹ małoletnich posiadających obywatelstwo polskie po ojcu, których matka (obywatelka Ukrainy) przebywała na terytorium RP na podstawie wizy, której termin ważności zbliżał się ku końcowi. Zainteresowana zwróciła się z prośbą o wyjaśnienie, czy w jej sytuacji – rodzica samotnie wychowującego dzieci posiadające obywatelstwo polskie (ojciec małoletnich wyjechał do pracy za granicę, porzucając

⁷²¹ ZSM.441.82.2017.AC

dzieci i ich matkę) – istnieje możliwość uzyskania przedłużenia prawa pobytu w naszym kraju, mimo nieposiadania przez cudzoziemkę stabilnego i regularnego źródła dochodu.

Rzecznik udzielił zainteresowanej informacji, w której wskazał na uregulowania art. 187 pkt 6 i 7 ustawy o cudzoziemcach. Wyjaśnił również, że jest uprawniona do uzyskania wsparcia, m.in. w postaci świadczenia wychowawczego, którego przyznanie pozwoliłoby pełniej zabezpieczyć prawa socjalne i ekonomiczne dzieci. Wskazał także na możliwość wystąpienia do Prezydenta RP z wnioskiem o nadanie obywatelstwa polskiego, którego uzyskanie przyczyniłoby się do podniesienia poziomu ochrony praw dziewczynek, których pełne zabezpieczenie może być w wielu przypadkach uzależnione od prawa pobytowego oraz obywatelstwa matki dzieci.

Cudzoziemka skorzystała z porady Rzecznika i gromadzi dokumenty niezbędne do skutecznego złożenia wniosku o nadanie obywatelstwa polskiego. Po zainicjowaniu przez zainteresowaną postępowania – ze względu na szczególną sytuację dzieci, dla których matka jest jedynym faktycznym opiekunem – Rzecznik Praw Dziecka rozważy zwrócenie się do Prezydenta RP o przychylne rozpatrzenie jej wniosku.

■ **nabywanie przez małoletnich obywatelstwa polskiego oraz trwałość obywatelstwa dzieci**

Analiza spraw⁷²² kierowanych do Rzecznika Praw Dziecka w kontekście przepisów obecnej i wcześniejszej obowiązującej ustawy o obywatelstwie polskim (stosowanej w przypadku dzieci urodzonych przed 2012 r.) wykazała, że uregulowania obu tych aktów prawnych mogą – w określonych sytuacjach – naruszać prawo dziecka do ochrony tożsamości, określone m.in. w art. 8 Konwencji o prawach dziecka.

Przykładem sprawy⁷²³ ilustrującej problem może być zgłoszenie dotyczące małoletniej, która urodziła się na terytorium RP jako córka cudzoziemki (obywatelki Ukrainy) i obywatela polskiego. Rodzice dziewczynki pozostawali w dniu jej urodzenia w związku małżeńskim, w związku z tym do męża matki dziecka miało zastosowanie domniemanie ojcostwa (art. 62 § 1 k.r.i.o). Małoletnia nabyła po ojcu obywatelstwo polskie.

Po upływie nieco ponad roku od dnia narodzin dziewczynki sądownie zaprzeczono ojcostwo męża jej matki. Biologiczny ojciec (również obywatel polski), który od urodzenia sprawował wraz z matką małoletniej faktyczną opiekę nad córką, uznał swoje ojcostwo przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego. Niestety „nie zdążył” tego uczynić w terminie 1 roku

⁷²² ZSM.441.33.2017.AC, ZSM.441.134.2017.AC

⁷²³ ZSM.441.73.2016.AC

od dnia narodzin dziewczynki (określonym w art. 7 ust. 1 ustawy o obywatelstwie polskim z 1962 r.), gdyż nie było to dopuszczalne przed prawomocnym zaprzeczeniem ojcostwa męża matki małoletniej (art. 72 § 1 k.r.i.o).

Choć rodzice dziecka nie mieli tego świadomości, skutkiem zaprzeczenia ojcostwa przez męża cudzoziemki było stwierdzenie (na podstawie art. 7 ust. 2 obowiązującej wówczas ustawy o obywatelstwie polskim), że dziecko nie posiada i nigdy nie posiadało obywatelstwa polskiego, jako że nie nabyło go z urodzenia. Późniejsze uznanie ojcostwa przez biologicznego ojca małoletniej (również obywatela polskiego) nie doprowadziło do zmiany tego stanu rzeczy, jako że nastąpiło po upływie roku od dnia narodzin dziewczynki, a więc nie mógł w tym przypadku znaleźć zastosowania art. 7 ust. 1 ww. ustawy.

W kolejnych latach właściwy wojewoda na wniosek rodziców wydał małoletniej polski paszport, a wszystkie organy i instytucje (m.in. przedszkole, szkoła podstawowa) nadal uznawały ją za obywatelkę polską. Dopiero przy składaniu wniosku o wydanie dziewczynce kolejnego paszportu, gdy ta miała już 13 lat, wojewoda powziął wątpliwość, czy dziecko posiada obywatelstwo polskie. Wszczęte z urzędu postępowanie w przedmiocie potwierdzenia posiadania przez małoletnią tego obywatelstwa wykazało, że – z uwagi na uregulowania art. 7 ustawy o obywatelstwie polskim z 1962 r. – tak nie jest.

Po 13 latach, kiedy to dziewczynka uważała siebie (i była uważana) za Polkę, okazało się, że przebywa na terytorium państwa, które kocha i które uważa za swój dom, nielegalnie. Matka małoletniej zwróciła się wówczas o pomoc w uregulowaniu sytuacji dziecka do Rzecznika Praw Dziecka.

Rzecznik przeanalizował sytuację dziewczynki i poinformował jej matkę, jakie kroki możliwe są do podjęcia, aby doprowadzić do legalizacji pobytu córki w Polsce, co umożliwiłoby następnie podjęcie starań na rzecz uzyskania przez dziecko obywatelstwa polskiego.

Korzystając z porady prawnej, matka zgłosiła się do najbliższej jednostki Straży Granicznej. U motywów tego rodzaju działania leżało dążenie do wszczęcia postępowania w sprawie zobowiązania małoletniej do powrotu, aby w jego ramach doprowadzić do udzielenia dziewczynce zgody na pobyt ze względów humanitarnych w naszym kraju (art. 348 pkt 3 ustawy o cudzoziemcach) w oparciu o konieczność ochrony jej prawa do tożsamości (art. 8 Konwencji o prawach dziecka) i prawa do ochrony życia prywatnego (art. 16 ww. Konwencji).

Rzecznik na bieżąco analizował działania podejmowane przez prowadzącego postępowanie Komendanta Placówki Straży Granicznej oraz przedkładał wnioski. Po upływie

około 3 miesięcy ww. organ przychylił się do stanowiska Rzecznika i udzielił małoletniej zgody na pobyt ze względów humanitarnych. W ten sposób kwestia prawa pobytu dziewczynki na terytorium RP została uregulowana.

Matka małoletniej wystąpiła do Prezydenta RP z wnioskiem o nadanie dziecku obywatelstwa polskiego. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezydenta RP o priorytetowe potraktowanie sprawy małoletniej i nadanie dziecku – które całe swoje życie wychowywało się jako obywatel polski – obywatelstwa naszego kraju. Sprawa w toku.

Przykładem sprawy⁷²⁴, w której analogiczne przepisy obecnie obowiązującej ustawy o obywatelstwie polskim podobnie niekorzystnie wpłynęły na sytuację prawną dziecka, jest sprawa małoletniego, którego matka (obywatelka Ukrainy) pozostawała w chwili narodzin chłopca w związku małżeńskim z obywatelem polskim, który jednak nie był biologicznym ojcem małoletniego.

Z uwagi na wyrażone domniemanie ojcostwa mąż cudzoziemki został uznany za ojca dziecka, niemniej – na skutek wniesionego powództwa o zaprzeczenie ojcostwa – udało mu się sądowo skutecznie obalić to domniemanie. Matka małoletniego nie miała świadomości, że orzeczenie sądu – z mocy art. 6 ust. 2 ustawy o obywatelstwie polskim – miało także ten skutek, że doprowadziło do stwierdzenia, iż jej syn nie nabył z urodzenia obywatelstwa polskiego. W nieświadomości takiego stanu rzeczy utrzymywał cudzoziemkę m.in. fakt, że małoletniemu wydano polski paszport, na podstawie którego chłopiec legalnie wjechał do Polski (dziecko urodziło się w Australii). Zwracając się do Rzecznika z prośbą o wsparcie, matka małoletniego nie podniosła kwestii obywatelstwa swojego syna, skupiając się jedynie na kwestii uzyskania świadczenia 500+.

Analiza dokumentów nadesłanych przez cudzoziemkę wykazała, że zgłoszona sprawa jest o wiele bardziej skomplikowana i daleko wykracza poza problematykę dostępu do świadczeń. W piśmie do cudzoziemki Rzecznik szczegółowo wyjaśnił, jakie skutki dla sytuacji jej syna miało prawomocne zaprzeczenie ojcostwa oraz poinformował o możliwych działaniach w celu uregulowania sytuacji chłopca.

Wy tłumaczył też zainteresowanej, że w pierwszej powinna kolejności wystąpić o sądowe ustalenie ojcostwa biologicznego ojca dziecka (również obywatela polskiego), aby następnie we właściwym urzędzie wojewódzkim złożyć wniosek o udzielenie synowi zezwolenia na pobyt czasowy na terytorium RP w oparciu o art. 187 pkt 6 i 7 ustawy o cudzoziemcach. Zgodnie z tymi przepisami tego rodzaju zezwolenia można udzielić, gdy pobyt cudzoziemca na terytorium RP jest uzasadniony koniecznością poszanowania jego

⁷²⁴ ZSM.441.33.2017.AC

prawa do życia rodzinnego w Polsce, a także gdy ewentualny wyjazd cudzoziemca z naszego kraju mógłby naruszyć prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym rozwojowi małoletniego.

Rzecznik wyjaśnił również zainteresowanej, że podjęcie tego rodzaju kroków na rzecz pełnego zabezpieczenia praw małoletniego umożliwiłoby nie tylko ubieganie się o udzielenie chłopcu zezwolenia na pobyt stały (ze względu na jego polskie pochodzenie) i obywatelstwo polskie, ale także uzyskanie od biologicznego ojca dziecka alimentów oraz przyznanie przez właściwy organ gminy świadczenia na dziecko.

■ dostęp małoletnich cudzoziemców do ochrony międzynarodowej na granicy RP

Rzecznik Praw Dziecka otrzymywał zgłoszenia⁷²⁵ od cudzoziemców, którzy wraz z dziećmi stawiali się na polskich przejściach granicznych (w większości przypadków na polsko-białoruskim kolejowym przejściu granicznym Terespol-Brześć), chcąc złożyć wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej na terytorium RP. Zainteresowani informowali, że pomimo deklarowanego przez nich zamiaru poszukiwania ochrony międzynarodowej w Polsce, funkcjonariusze Straży Granicznej uniemożliwiali im złożenie stosownego wniosku i bezzasadnie odmawiali im wjazdu na terytorium RP.

Zgodnie z ustawą o cudzoziemcach (art. 28 ust. 2 pkt 2 lit. a), jeżeli podczas kontroli granicznej cudzoziemiec zadeklaruje zamiar złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce, organ Straży Granicznej nie może wydać wobec takiej osoby decyzji o odmowie wjazdu, jest zaś zobowiązany do przyjęcia przedmiotowego wniosku i przekazania go do rozpatrzenia Szefowi Urzędu do Spraw Cudzoziemców. W okresie postępowania wszczynanego takim wnioskiem, tzn. kiedy organy badają, czy cudzoziemiec spełnia przesłanki do nadania statusu uchodźcy bądź udzielenia ochrony uzupełniającej, pobyt wnioskodawcy i osób objętych jego wnioskiem (małżonek, dzieci) w Polsce jest legalny. Opisane regulacje wynikają z art. 33 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców wyrażającego zasadę *non-refoulement*, która zakazuje zwracania z granicy osób, które chcą ubiegać się o udzielenie ochrony międzynarodowej w jednym z państw-stron Konwencji. Obowiązek poszanowania tej zasady został potwierdzony także w przepisach prawa UE, m.in. w Kodeksie granicznym Schengen i dyrektywach dotyczących europejskiej polityki azylowej i powrotowej.

⁷²⁵ ZSM.441.5.2017.AC, ZSM.441.24.2017.AC, ZSM.441.42.2017.AC, ZSM.441.56.2017.AC, ZSM.441.64.2017.AC, ZSM.441.65.2017.AC, ZSM.441.68.2017.AC, ZSM.441.77.2017.AC, ZSM.441.87.2017.AC, ZSM.441.92.2017.AC, ZSM.441.186.2017.AC, ZSM.441.314.2017.AC

Biorąc pod uwagę, że działania zarzucane funkcjonariuszom Straży Granicznej przez rodziców dzieci (bezzasadne wydawanie decyzji o odmowie wjazdu na terytorium RP osobom chcącym ubiegać się o ochronę międzynarodową w Polsce) stanowiłoby poważne naruszenie ww. uregulowań, Rzecznik Praw Dziecka zdecydował o przeprowadzeniu kontroli na przejściu granicznym Terespol-Brześć, której ustalenia zostały następnie przekazane Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji (szerzej w części Wystąpienia Generalne)⁷²⁶.

Jednocześnie Rzecznik badał indywidualne zgłoszenia dotyczące możliwego naruszenia prawa dzieci i rodziców do poszukiwania ochrony przed prześladowaniem. W tym celu występował o wyjaśnienia do organów Straży Granicznej, którym podlegały przejścia graniczne, na których miało dochodzić do przypadków naruszenia zasady *non-refoulement*. W szczególności zwracał się o przekazanie informacji, jakie okoliczności faktyczne zostały przywołane przez rodziców dzieci podczas kontroli granicznej drugiej linii i czy nie wyrazili oni (choćby pośrednio, np. poprzez opisanie represji, jakim byli poddawani w kraju pochodzenia), że powodem ich przyjazdu do Polski jest zamiar poszukiwania tu ochrony międzynarodowej.

We wszystkich tego rodzaju sprawach właściwi komendanci placówek Straży Granicznej przekazywali Rzecznikowi szczegółowe informacje na temat poszczególnych rodzin i przebiegu odprawy granicznej, niemniej w żadnym z przypadków organy te nie potwierdziły informacji przekazywanych przez zgłaszających. Z pism nadsyłanych przez właściwych komendantów wynikało, że cudzoziemcy nie deklarowali ani bezpośrednio, ani nawet pośrednio chęci ubiegania się o ochronę międzynarodową, a jako przyczyny przyjazdu do naszego kraju wskazywali powody natury socjalno-ekonomicznej (chęć podjęcia pracy, kształcenia dzieci w Polsce itp.). Z uwagi na to, że cudzoziemcy nie posiadali wiz uprawniających do wjazdu i pobytu na terytorium RP, wydawano im decyzje o odmowie wjazdu, zwracając na obszar państwa sąsiedniego (Białorusi albo Ukrainy).

W związku z powyższym wobec całkowicie rozbieżnych relacji cudzoziemców i Straży Granicznej odnośnie przebiegu kontroli granicznej cudzoziemców i ich dzieci oraz faktu pozostawiania zainteresowanych za granicą Rzecznik Praw Dziecka udzielał rodzicom małoletnich szczegółowej informacji prawnej odnośnie przepisów o wjeździe na terytorium RP oraz o skutkach wyrażenia wobec funkcjonariuszy Straży Granicznej zamiaru ubiegania się o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce. Wyjaśniał jednocześnie, że jeśli po takiej deklaracji zainteresowanych (złożonej podczas kolejnej próby wjazdu do Polski) nie zostanie

⁷²⁶ ZSM.422.4.2017.AC

przyjęty wniosek o udzielenie im ochrony w Polsce, działanie takie może być rozpatrywane w kategoriach niedopełnienia obowiązków/przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, o czym rodzice małoletnich powinni poinformować organy ścigania.

Tego rodzaju działania Rzecznik podjął m.in. w sprawie⁷²⁷ pięciorga małoletnich obywateli Federacji Rosyjskiej, których matka wielokrotnie bezskutecznie starała się złożyć na kolejowym przejściu granicznym Terespol-Brześć wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej.

Co szczególnie istotne, Rzecznik znał sprawę zainteresowanej, ponieważ cudzoziemka i jej dzieci byli obecni na ww. przejściu granicznym podczas kontroli przeprowadzanej przez przedstawicieli Rzecznika Praw Dziecka w styczniu 2017 r. Choć kontrolujący nie byli obecni przy czynnościach przeprowadzanych wobec zainteresowanej i małoletnich (obserwowali wówczas inne stanowiska kontroli drugiej linii), mieli możliwość rozmowy z cudzoziemką i jej dziećmi po zakończeniu tych czynności. Matka małoletnich wskazywała wówczas – wobec członków zespołu kontrolnego – że chciałaby ubiegać się w Polsce o udzielenie ochrony międzynarodowej, a Rosję zmuszona była opuścić ze względu na represje (w tym tortury), jakie miały dotknąć ją i jej najstarszego syna ze strony czeczeńskich sił bezpieczeństwa. Tego samego dnia cudzoziemce i małoletnim wydano decyzję o odmowie wjazdu na terytorium RP, wskazując w jej uzasadnieniu, że zainteresowana nie powołała się na te okoliczności oraz nie zadeklarowała chęci ubiegania się o ochronę międzynarodową wobec funkcjonariuszy Straży Granicznej dokonujących odprawy.

Mając powyższe na uwadze, po otrzymaniu od zainteresowanej pisma z informacją, że zamierza ona ponownie stawić się wraz z dziećmi na ww. przejściu granicznym, Rzecznik zwrócił się do Komendanta Placówki Straży Granicznej o dokładne zbadanie sytuacji cudzoziemki i przyjęcie od niej wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce. W piśmie powołał się na informacje bezpośrednio uzyskane od zainteresowanej podczas kontroli przeprowadzonej w styczniu 2017 r. na kolejowym przejściu granicznym Terespol-Brześć. W odpowiedzi na to pismo Komendant Placówki Straży Granicznej poinformował Rzecznika, że cudzoziemka istotnie kolejny raz stawiała się na ww. przejściu granicznym, ale w związku z faktem, że ponownie nie wyraziła wobec funkcjonariuszy zamiaru ubiegania się o ochronę międzynarodową ani też nie podała jakichkolwiek okoliczności, które mogłyby pośrednio wskazywać na potrzebę udzielenia takiej ochrony, po raz kolejny wydano jej i dzieciom decyzję o odmowie wjazdu na terytorium RP.

⁷²⁷ ZSM.441.93.2017.AC

Rzecznik pisemnie poinformował cudzoziemkę o odpowiedzi, jaką uzyskał, wyjaśniając, że – jeśli zainteresowana uważa, że funkcjonariusze Straży Granicznej naruszyli jej prawo do ubiegania się o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce, a sam przebieg kontroli granicznej był inny, niż zostało to opisane w notatce dołączonej do decyzji o odmowie wjazdu – powinna poinformować o tym właściwą jednostkę organizacyjną prokuratury. Matka małoletnich skorzystała z tego prawa i skierowała do prokuratora pismo, w którym opisała wielokrotnie podejmowane próby przekroczenia granicy RP i złożenia w Polsce wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej. Prokurator wszczął w tej sprawie postępowanie sprawdzające.

■ **dostęp cudzoziemców do świadczeń rodzinnych i świadczenia wychowawczego**

Liczną grupę stanowiły sprawy⁷²⁸ cudzoziemców ubiegających się o uzyskanie świadczeń rodzinnych lub świadczenia wychowawczego na dzieci.

Rodzice małoletnich podnosili, że organy gmin oraz samorządowe kolegia odwoławcze bezpodstawnie odmawiają im przyznania ww. świadczeń ze względu na błędną interpretację przepisów ustawy o świadczeniach rodzinnych i ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci. Obie ustawy – odnosząc się do tego, którzy cudzoziemcy są uprawnieni do uzyskania świadczeń – posługują się m.in. kryterium posiadania karty pobytu z zamieszczoną na niej adnotacją „dostęp do rynku pracy”, którego interpretacja (zgodna z Konstytucją i Konwencją o prawach dziecka) nastroczała organom administracji wielu problemów już w 2016 r.

Posiadanie przez cudzoziemca karty pobytu z ww. adnotacją – zgodnie z literalnym brzmieniem jednobrzmiących art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d obu ww. ustaw – jest warunkiem przyznania świadczeń rodzinnych lub świadczenia 500+. Co jednak szczególnie istotne, przedmiotowa adnotacja ma charakter czysto techniczny i jedynie potwierdza wynikający z odrębnych przepisów (art. 87 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy) dostęp cudzoziemca do polskiego rynku pracy. Co za tym idzie, zdaniem Rzecznika proponowane przez organy administracji ograniczenie się do wykładni językowej art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o świadczeniach rodzinnych i art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (badanie jedynie, czy w karcie pobytu cudzoziemca umieszczono/nie umieszczono adnotacji „dostęp do rynku pracy”) byłoby niezgodne z zasadą równego traktowania i zakazem dyskryminacji wyrażonym w Konstytucji RP (art. 32) oraz w Konwencji o prawach dziecka (art. 2). Stanowisko to Rzecznik prezentował w licznych postępowaniach, które inicjował lub do

⁷²⁸ ZSM.441.14.2017.AC, ZSM.441.33.2017.AC, ZSM.441.51.2017.AC, ZSM.441.193.2017.AC, ZSM.441.194.2017.AC, ZSM.441.310.2017.AC, ZSM.441.315.2017.AC

których przystępował, doprowadzając do utrwalenia się w orzecznictwie sądowo-administracyjnym prawidłowej, prokonstytucyjnej wykładni ww. przepisów.

Jak jednak pokazała analiza zgłoszeń kierowanych do Rzecznika Praw Dziecka, mimo jednolitego orzecznictwa sądów administracyjnych w tego rodzaju sprawach (wypracowanego przy udziale Rzecznika w 2016 r.), niejednokrotnie organy administracji wciąż nie dokonywały prokonstytucyjnej, systemowej i celowościowej wykładni przepisów obu ww. ustaw, wydając następnie decyzje o odmowie przyznania cudzoziemcom prawa do świadczeń na ich dzieci. W związku z powyższym Rzecznik nadal podejmował interwencje procesowe w takich przypadkach, skarżąc niekorzystne dla małoletnich decyzje do właściwych wojewódzkich sądów administracyjnych.

Za przykład tego rodzaju działań posłużyć może sprawa⁷²⁹ czworga małoletnich obywateli Rosji, których matka złożyła do prezydenta miasta wnioski o przyznanie świadczenia wychowawczego na dzieci. Cudzoziemce i małoletnim udzielono ochrony uzupełniającej na terytorium RP, jednak w wydanej jej karcie pobytu nie umieszczono (mimo posiadania przez zainteresowaną prawa do pracy w Polsce na tych samych warunkach co obywatele polscy) adnotacji „dostęp do rynku pracy”. Brak tej adnotacji spowodował wydanie przez prezydenta miasta decyzji o odmowie przyznania wnioskodawczyni świadczenia wychowawczego na dzieci. Decyzję tę (po rozpatrzeniu odwołania matki małoletnich) utrzymało następnie w mocy samorządowe kolegium odwoławcze, o czym cudzoziemka poinformowała Rzecznika Praw Dziecka, prosząc go o wsparcie.

Po zapoznaniu się z całością akt sprawy Rzecznik skierował do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego skargę na decyzję organu odwoławczego, wnosząc o jej uchylenie oraz o rozważenie przez sąd uchylenia także decyzji prezydenta miasta. W zarzutach skargi podkreślił, że wykładnia art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci przyjęta przez organy obu instancji narusza art. 32, art. 71 ust. 1 oraz art. 72 ust. 1 Konstytucji RP, jak również art. 2 oraz art. 26 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka, bezzasadnie dyskryminując małoletnich w zakresie dostępu do świadczenia 500+ jedynie z powodu technicznej cechy karty pobytu wydanej ich matce. Po rozpoznaniu sprawy Wojewódzki Sąd Administracyjny w pełni podzielił stanowisko Rzecznika i uchylił decyzje organów obu instancji.

W toku ponownie prowadzonego postępowania prezydent miasta (związany zaproponowaną przez Rzecznika i potwierdzoną przez sąd prokonstytucyjną wykładnią art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci) przyznał

⁷²⁹ ZSM.441.185.2016.AC

zainteresowanej świadczenie wychowawcze na czworo dzieci. Świadczenie to zostało wypłacone cudzoziemce wraz z wyrównaniem za okres od dnia złożenia wniosku o jego przyznanie, tzn. również za okres, w którym nie było udzielane w związku z trwającym postępowaniem administracyjnym i sądowo-administracyjnym.

Jednocześnie analiza spraw wykazała, że organy administracji mają poważne trudności z prawidłowym stosowaniem przepisów ustawy o świadczeniach rodzinnych i ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci w sytuacji, gdy o przyznanie świadczeń na dziecko posiadające obywatelstwo polskie zwraca się rodzic-cudzoziemiec⁷³⁰.

W takich przypadkach organy gmin i samorządowe kolegia odwoławcze koncentrowały swoją uwagę jedynie na sytuacji prawnej rodzica małoletniego, sprawdzając w toku prowadzonego postępowania np. czy posiada on prawo bezterminowego pobytu w Polsce lub kartę pobytu z adnotacją „dostęp do rynku pracy”. W sytuacji, gdy rodzic dziecka nie posiadał takiego zezwolenia lub karty pobytu z ww. adnotacją, organy administracji odmawiały przyznania mu świadczeń na dziecko, zupełnie pomijając sytuację prawną samego małoletniego posiadającego (po drugim rodzicu) obywatelstwo polskie.

Rzecznik Praw Dziecka, po dokonaniu analizy przepisów, na które powoływały się w decyzjach odmownych organy administracji, w szczególności po zestawieniu ich z celem ustawy o świadczeniach rodzinnych i ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (wsparcie rodzin służące zaspokojeniu potrzeb dziecka), doszedł do wniosku, że pozbawienie małoletnich obywateli polskich prawa do świadczeń, o których mowa w obu ww. ustawach, wyłącznie z powodu obywatelstwa i statusu pobytowego ich rodzica, stanowiłoby przejaw dyskryminacji i nierównego traktowania. Tak umotywowane rozstrzygnięcia naruszałyby tym samym art. 32 Konstytucji RP i art. 2 Konwencji o prawach dziecka. W związku z powyższym Rzecznik interweniował w tego rodzaju sprawach, wnosząc do właściwych wojewódzkich sądów administracyjnych skargi na decyzje o odmowie przyznania świadczeń.

Przykładem tego rodzaju działań może być sprawa⁷³¹ małoletniego obywatela polskiego, którego matka (obywatelka Ukrainy korzystająca z zezwolenia na pobyt czasowy w Polsce) wystąpiła do burmistrza o przyznanie świadczenia 500+ na syna oraz na jego starsze rodzeństwo (dwoje dzieci, posiadających, jak matka, obywatelstwo Ukrainy i zezwolenie na pobyt czasowy w Polsce). Organ I instancji odmówił zainteresowanej ustalenia prawa do ww. świadczenia, powołując się na nieposiadanie przez nią karty pobytu

⁷³⁰ ZSM.441..41.2017.AC, ZSM.441.175.2016.AC, ZSM.441.212.2016.AC, ZSM.441.212.2016.AC, ZSM.441.82.2017.AC, ZSM.441.156.2017.AC

⁷³¹ ZSM.441.283.2017.AC

z adnotacją „dostęp do rynku pracy”. Cudzoziemka nie wniosła odwołania od tej decyzji, poinformowała natomiast o trudnej sytuacji swojej rodziny i poprosiła o wsparcie.

Po dokonaniu całościowej analizy tej sprawy Rzecznik złożył do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego skargę na decyzję burmistrza miasta o odmowie przyznania zainteresowanej świadczenia, wnosząc o uchylenie tego rozstrzygnięcia w części, w której odmówiono nim prawa do świadczenia 500+ na małoletniego syna wnioskodawczyni posiadającego (po ojcu) obywatelstwo polskie. W ocenie Rzecznika decyzja organu była słuszna jedynie w odniesieniu do starszego rodzeństwa chłopca, które w istocie nie jest (z uwagi na posiadane przez dzieci i ich matkę obywatelstwo oraz jedynie czasowe prawo pobytu w Polsce) objęte wsparciem, o którym mowa w ustawie o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci. Rzecznik wskazał jednak, że wsparcie to niewątpliwie należy się młodszemu synowi wnioskodawczyni jako obywatelowi polskiemu, który nie może być odmiennie (gorzej) traktowany – w zakresie dostępu do świadczenia – niż inni małoletni obywatele polscy jedynie z powodu statusu pobytowego swojej matki. Podkreślił również, że akceptacja wykładni przepisów ustawy dokonanej (z pominięciem celu tej regulacji) przez organ prowadziłaby do naruszenia art. 32 Konstytucji RP oraz art. 2 i art. 26 Konwencji o prawach dziecka.

Sprawa oczekuje obecnie na wyznaczenie terminu rozprawy.

6.2.2 Małoletni obywatele polscy zamieszkali za granicą

Sprawy⁷³² dotyczące podejmowanych przez zagraniczne służby socjalne interwencji w stosunki między polskimi rodzicami a ich dziećmi od lat stanowią przedmiot licznych zgłoszeń kierowanych do Rzecznika Praw Dziecka.

Skargi formułowane przez obywateli polskich najczęściej dotyczą nadmiernej ingerencji ze strony zagranicznych służb socjalnych w sposób wykonywania przez nich władzy rodzicielskiej w związku z podejrzeniami dotyczącymi nieprawidłowości w sprawowaniu opieki nad małoletnimi. Polscy rodzice wskazują w pismach, że w wyniku takich działań dzieci są odbierane spod ich opieki i umieszczane w zagranicznych rodzinach zastępczych. Zdaniem rodziców nie są oni informowani o przyczynach podjętej wobec ich

⁷³² ZSM.441.2.2017.JW, ZSM.441.3.2017.JW, ZSM.441.13.2017.JW, ZSM.441.31.2017.JW, ZSM.441.54.2017.JW, ZSM.441.59.2017.JW, ZSM.441.66.2017.JW, ZSM.441.75.2017.JW, ZSM.441.78.2017.JW, ZSM.441.88.2017.JW, ZSM.441.90.2017.JW, ZSM.441.94.2017.JW, ZSM.441.95.2017.JW, ZSM.441.114.2017.JW, ZSM.441.171.2017.JW, ZSM.441.174.2017.JW, ZSM.441.177.2017.JW, ZSM.441.178.2017.JW, ZSM.441.201.2017.JW, ZSM.441.206.2017.JW, ZSM.441.226.2017.JW, ZSM.441.272.2017.JW, ZSM.441.286.2017.JW, ZSM.441.287.2017.JW, ZSM.441.291.2017.JW, ZSM.441.296.2017.JW, ZSM.441.297.2017.JW

rodziny interwencji, nie znają dokładnego miejsca pobytu swojego dziecka, a kontakt z nim podlega surowym restrykcjom, również w zakresie możliwości porozumiewania się w języku ojczystym rodzica i dziecka.

Zgłoszenia kierowane przez polskich rodziców dotyczą również toczących się przed sądami zagranicznymi postępowań opiekuńczych, regulujących sytuację prawną ich małoletnich dzieci. W pismach obywatele polscy podnosili, że sądy państw obcych wydają rozstrzygnięcia, na mocy których pozbawiani są oni władzy rodzicielskiej nad swoimi dziećmi lub jest im ona ograniczana.

Podejmując czynności interwencyjne w takich sprawach, Rzecznik Praw Dziecka ma ograniczone możliwości działania. Nie ma bowiem uprawnień do zwracania się o pomoc do organów czy sądów państw obcych, żądania od nich wyjaśnień w sprawie czy zbadania akt spraw toczących się przed zagranicznymi instytucjami. Pomimo tych ograniczeń, Rzecznik każdorazowo podejmuje wszelkie możliwe działania w celu wyjaśnienia kierowanych do jego Biura spraw i zweryfikowania podnoszonych przez zgłaszających zarzutów.

Rzecznik Praw Dziecka współpracuje z polskimi placówkami konsularnymi za granicą, Ministerstwem Spraw Zagranicznych, a także zwraca się o pomoc do swoich zagranicznych odpowiedników w innych krajach.

Wskazać należy, że to na służbie konsularnej ciąży główny obowiązek udzielenia pomocy obywatelom polskim podczas ich pobytu za granicą, gdyż konsulowie mają możliwość pozyskiwania informacji – w dopuszczalnym przez prawo miejscowe zakresie – o stanie spraw dotyczących obywateli polskich, które toczą się przed zagranicznymi organami władzy publicznej.

Zwrócenie się do urzędu konsularnego często gwarantuje uzyskanie większej ilości istotnych informacji na temat postępowań toczących się przed obcymi organami, niż w przypadku prośby o pomoc skierowanej do europejskich ombudsmenów, gdyż ci ostatni zazwyczaj nie posiadają uprawnień do badania spraw indywidualnych.

Analiza wpływających do Rzecznika zgłoszeń wskazuje ponadto, że istotnym wśród polskich emigrantów problemem jest nieznanomość zagranicznych przepisów z zakresu prawa rodzinnego, które w innych krajach mogą być bardziej rygorystyczne niż analogiczne regulacje polskie. Problemem jest również brak świadomości co do różnic kulturowych, w szczególności w zakresie wrażliwości społecznej na wszelkie sygnały wskazujące na zagrożenie dobra dziecka. Wyjeżdżający za granicę Polacy często nie mają również wiedzy na temat uprawnień, jakie przysługują zagranicznym instytucjom do spraw ochrony praw dzieci w sytuacji naruszenia miejscowych regulacji z zakresu prawa karnego lub rodzinnego.

Zachowania, które w pewnym kręgu kulturowym są akceptowane i powszechnie praktykowane, w innym kraju mogą zostać uznane za niedopuszczalne, a nawet stanowić naruszenie miejscowych przepisów prawa.

W swoich pismach polscy rodzice prosili o wsparcie ich wysiłków zmierzających do odzyskania opieki nad ich małoletnim dzieckiem, a także ukierunkowanie podejmowanych przez nich działań. W pierwszej kolejności Rzecznik wskazywał zainteresowanym na konieczność nawiązania kontaktu z organem właściwym do udzielenia im pomocy, a także informował o mających w ich sprawach zastosowanie instrumentach prawa europejskiego i międzynarodowego. Udzielając wyjaśnień, Rzecznik informował zainteresowanych, że do postępowań opiekuńczych, które toczą się przed sądami krajów Unii Europejskiej, zastosowanie mają przepisy Rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (Rozporządzenie Bruksela II bis), zgodnie z którymi właściwymi do podejmowania decyzji w sprawach małoletnich są sądy państwa, w którym dzieci mają miejsce stałego zamieszkania, niezależnie od ich obywatelstwa.

Ponadto w celu podnoszenia świadomości prawnej wśród obywateli polskich zamieszkujących za granicą Rzecznik Praw Dziecka skierował wystąpienie do Ministra Spraw Zagranicznych, w którym zwrócił się z prośbą o rozważenie możliwości zorganizowania kampanii edukacyjno-informacyjnej, której zadaniem byłoby podniesienie świadomości społecznej wśród polskich rodziców, przede wszystkim w zakresie różnic zachodzących pomiędzy polskimi a zagranicznymi regulacjami dotyczącymi prawa rodzinnego, różnic kulturowych oraz różnic w funkcjonowaniu instytucji zajmujących się ochroną praw dziecka.

Liczną grupę podjętych spraw⁷³³ stanowiły zgłoszenia polskich emigrantów zamieszkałych w Niemczech, zawierające prośby o pomoc w związku z działaniami podjętymi wobec ich rodzin przez niemiecki Urząd do Spraw Dzieci – Jugendamt. Zgłaszający wskazywali, że w wyniku tych interwencji następowało zabranie dzieci spod ich opieki, dochodziło do ograniczenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej, a także

⁷³³ ZSM.441.4.2017.JW, ZSM.441.9.2017.JW, ZSM.441.30.2017.JW, ZSM.441.34.2017.BM, ZSM.441.47.2017.JW, ZSM.441.52.2017.JW, ZSM.441.55.2017.JW, ZSM.441.98.2017.BM, ZSM.441.103.2017.JW, ZSM.441.104.2017.JW, ZSM.441.106.2017.JW, ZSM.441.112.2017.BM, ZSM.441.119.2017.JW, ZSM.441.158.2017.BM, ZSM.441.184.2017.JW, ZSM.441.185.2017.JW, ZSM.441.188.2017.JW, ZSM.441.198.2017.JW, ZSM.441.213.2017.BM, ZSM.441.215.2017.BM, ZSM.441.221.2017.JW, ZSM.441.222.2017.BM, ZSM.441.241.2017.JW, ZSM.441.244.2017.BM, ZSM.441.279.2017.JW, ZSM.441.288.2017.BM, ZSM.441.289.2017.JW, ZSM.441.295.2017.JW, ZSM.441.301.2017.JW, ZSM.441.312.2017.JW

umieszczenia dzieci w niemieckich rodzinach zastępczych. Kierowane zgłoszenia pochodziły zarówno od osób indywidualnych, jak również organizacji zrzeszających polskich rodziców w Niemczech i reprezentujących ich interesy w relacjach z miejscowymi służbami socjalnymi.

Zgłaszane problemy dotyczyły również ograniczania kontaktów między odebranyim dzieckiem a rodzicem, nadzorowania ze strony niemieckich urzędników przebiegu takich spotkań, a niekiedy również ustanawiania przez Jugendamt zakazu porozumiewania się z małoletnim w jego języku ojczystym. W kierowanej korespondencji zgłaszający podnosili ponadto, że w czasie widzeń z odebranyim dzieckiem ustanawiane były liczne zakazy dotyczące poruszanych z dzieckiem tematów: nie mogli rozmawiać z dzieckiem o jego sytuacji osobistej, przyczynach umieszczenia go poza rodziną biologiczną czy też przekazywać informacji o toczących się postępowaniach. W ocenie niemieckich instytucji tego rodzaju pytania mogłyby przyczynić się do pogorszenia stanu psychicznego dziecka. Rodzice zwracający się do Rzecznika wyrażali natomiast obawę, że w wyniku takich działań może dochodzić do niezrozumienia przez dziecko sytuacji oraz utraty jego umiejętności porozumiewania się w jego języku ojczystym, jak również rozluźnienia więzi emocjonalnej pomiędzy członkami rodziny.

Przykładem podjętej przez Rzecznika Praw Dziecka interwencji może być sprawa⁷³⁴ małoletniego rodzeństwa odebranego spod pieczy rodziców w związku z zarzutami dotyczącymi nieprawidłowości w sprawowaniu opieki nad dziećmi. O pomoc zwrócili się rodzice małoletnich, prosząc o wsparcie ich wysiłków zmierzających do powrotu dzieci do domu rodzinnego. Z uzyskanych informacji wynikało, że małoletni zostali umieszczeni w niemieckiej rodzinie zastępczej. Rodzice mieli ustanowione prawo do kontaktów z dziećmi w wymiarze raz na sześć tygodni, wyłącznie pod nadzorem Jugendamtu, a ponadto mogli porozumiewać się z dziećmi tylko w języku niemieckim. Z wniosku rodziców przed miejscowym sądem wszczęte zostało postępowanie o przywrócenie im władzy rodzicielskiej.

Rzecznik podjął interwencję, zwracając się do Wydziału Konsularnego Ambasady RP, właściwego ze względu na miejsce zamieszkania dzieci, z wnioskiem o zbadanie sytuacji rodzeństwa i udzielenie informacji o toku prowadzonych wobec dzieci postępowań. W odpowiedzi konsul poinformował, że sąd podjął decyzję o przeprowadzeniu ekspertyzy psychologicznej celem sprawdzenia zdolności wychowawczych rodziców, a także zapoznał się z opinią przedstawicieli miejscowego urzędu Jugendamt. W swoim stanowisku niemieccy urzędnicy wskazali, że dzieci znajdują się w „konflikcie lojalności” wobec rodziców

⁷³⁴ ZSM.441.57.2015.JW

biologicznych i rodziny zastępczej, pod której opieką zostali umieszczeni. Jednocześnie miejscowi urzędnicy opowiedzieli się za powrotem dzieci do rodziny biologicznej, podnosząc jednak, że powinien być on poprzedzony procesem uzgodnień i współpracy pomiędzy rodzicami a miejscowym Urzędem do Spraw Dzieci. Dotychczasową współpracę w tym zakresie ze strony rodziców oceniono jako niewystarczającą. Sąd wysłuchał również samych małoletnich, którzy złożyli odmienne deklaracje co do chęci powrotu do domu rodzinnego.

Miejscowy sąd wyraził ostatecznie zgodę na powrót dzieci pod opiekę rodziców. Rodzice zdecydowali się na podjęcie wspólnie z małoletnimi terapii psychologicznej, której celem było umocnienie łączących ich więzi uczuciowych, a także udzielenie dzieciom pomocy w adaptacji do nowych warunków.

Innym przykładem odnoszącym się do zagadnienia odebrania małoletniego przez niemieckie instytucje może być zgłoszenie⁷³⁵ dotyczące chłopca urodzonego na terytorium Niemiec. Dziecko zostało odebrane matce tuż po porodzie przez pracowników miejscowego Urzędu do Spraw Dzieci i umieszczone w rodzinie zastępczej. Kiedy chłopiec miał pięć lat, jego matka zmarła. Rodzice matki skontaktowali się z Rzecznikiem Praw Dziecka, prosząc o pomoc w nawiązaniu kontaktu z wnukiem i uzyskaniu informacji dotyczących ewentualnego przejęcia przez nich opieki nad dzieckiem. W celu udzielenia wsparcia zainteresowanym Rzecznik zwrócił się do Wydziału Konsularnego Ambasady RP oraz udzielił dziadkom macierzystym chłopca informacji o koniecznych do podjęcia krokach prawnych w celu uregulowania kontaktów z wnukiem, a w dalszej perspektywie – przejęcia opieki nad dzieckiem.

Dzięki pomocy zaoferowanej przez konsulat na terenie Niemiec zorganizowane zostało spotkanie z przedstawicielem Jugendamt oraz rodziną zastępczą sprawującą opiekę nad chłopcem. W spotkaniu, w którym uczestniczył przedstawiciel polskiej placówki konsularnej, dziadkom zostały udzielone informacje na temat sytuacji prawnej i faktycznej dziecka, a także dotyczące stanu zdrowia chłopca, schorzeń, na jakie dziecko cierpiało oraz z jakiej pomocy medycznej korzystało.

Z przekazanych przez konsula wyjaśnień wynikało ponadto, że niemiecki urząd pozytywnie odniósł się do propozycji dziadków w przedmiocie przejęcia przez nich opieki nad wnukiem, wskazano jednak, że ze względu na niepełnosprawność chłopca proces ten wymagać będzie odpowiednich przygotowań. Pierwsze spotkanie dziadków macierzystych i wnuka zaplanowane zostało na wiosnę 2018 r. Dziadkowie oraz rodzice zastępczy pozostają w stałym kontakcie.

⁷³⁵ ZSM.441.167.2017.MC

O pomoc do Rzecznika Praw Dziecka zwracali się również polscy obywatele, którzy pozostawali w związkach z obywatelami Niemiec. W swoich pismach podnosili, że w przypadku rozpadu ich związku miejscowe organy podejmują decyzje o przyznaniu opieki nad wspólnym dzieckiem temu rodzicowi, który posiada obywatelstwo niemieckie. Wskazywali ponadto, że ich kontakt z dzieckiem podlega ograniczeniom, także w zakresie możliwości porozumiewania się w języku polskim. Takie działania organów niemieckich powodowały u zgłaszających poważne wątpliwości co do zasadności podejmowanych przez miejscowe instytucje decyzji i rodziły poczucie bezprawnego ograniczania ich praw, jedynie ze względu na posiadane przez nich obywatelstwo polskie.

Za przykład może posłużyć sprawa⁷³⁶ małoletniego posiadającego obywatelstwo polskie i niemieckie. O pomoc do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się matka dziecka, w związku z ingerencją podjętą przez niemiecki Urząd do Spraw Dzieci wobec jej syna.

Z przekazanych przez zgłaszającą informacji wynikało, że na skutek konfliktów z ojcem dziecka opuściła ona wspólne mieszkanie i wraz z synem przeniosła się do schroniska dla matki z dzieckiem. Ponadto w miejscowym sądzie złożyła wniosek o ustalenie miejsca pobytu syna przy niej. Na skutek zawiadomienia złożonego przez ojca małoletniego Jugendamt podjął interwencję wobec chłopca, wydając decyzję o tymczasowym odebraniu dziecka matce i umieszczeniu go pod opieką rodziny zastępczej. Matka, nie chcąc, aby dziecko trafiło do rodziny zastępczej, zgodziła się przekazać chłopca pod opiekę ojca. Z przekazanych informacji wynikało, że miejscowy sąd wydał zarządzenie tymczasowe, w którym przyznał ojcu prawo samodzielnego decydowania o miejscu pobytu dziecka.

Celem wyjaśnienia sprawy Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do polskiej placówki konsularnej, właściwej ze względu na miejsce zamieszkania chłopca. W swoim piśmie Rzecznik zawarł prośbę o zbadanie sytuacji dziecka i nadesłanie informacji o toku toczących się wobec chłopca postępowań. Zwrócił się także z prośbą o udzielenie zainteresowanej pomocy konsularnej, a także wyjaśnienie przyczyn umieszczenia chłopca pod wyłączną opieką ojca.

W odpowiedzi na powyższe konsul poinformował, że przyczyną podjęcia interwencji wobec małoletniego i umieszczenia go pod opieką ojca były wątpliwości dotyczące stanu zdrowia psychicznego matki. Z udzielonych wyjaśnień wynikało także, że miejscowy sąd uregulował kontakty matki z synem. Konsul poinformował również zainteresowaną o możliwości podjęcia mediacji z ojcem chłopca.

⁷³⁶ ZSM.441.30.2017.JW

Postępowanie dotyczące małoletniego pozostaje w toku. Matka chłopca złożyła wniosek o przywrócenie jej prawa do opieki nad synem. Przed rozpoznaniem tego wniosku sąd zdecydował jednak o przeprowadzeniu opinii psychologicznej na okoliczność stanu emocjonalnego matki, wzajemnych relacji dziecka z ojcem oraz z matką, a także zdolności rodziców do podjęcia współpracy na rzecz dobra ich syna. Opinia ta nie została dotychczas sporządzona.

Badając zgłoszenie, Rzecznik ustalił, że kontakty dziecka z matką są realizowane, odbywają się w miejscu zamieszkania matki, bez obecności ojca dziecka. Spotkania te doprowadziły do przywrócenia więzi emocjonalnej pomiędzy nią a synem. Rodzice chłopca podjęli również wspólną terapię. Rzecznik będzie monitorował dalszy przebieg tej sprawy.

Innym przykładem sprawy⁷³⁷ podjętej przez Rzecznika Praw Dziecka, dotyczącej konfliktu między rodzicami odmiennej narodowości, jest przypadek małoletniego chłopca, którego matka zwróciła się o pomoc, wskazując, że małoletni został odebrany spod jej opieki przez niemieckie służby socjalne i przekazany pod opiekę ojca. Jak podnosiła zgłaszająca, decyzja ta została podjęta jedynie przez miejscowe służby socjalne, bez wydania odpowiedniego postanowienia w tym zakresie przez sąd. Wskazała również, że od dłuższego czasu pozostaje w separacji z ojcem syna, a konflikt między małżonkami dotyczący sposobu sprawowania opieki nad chłopcem trwa od trzech lat. W ocenie zgłaszającej decyzja niemieckich urzędników o powierzeniu ojcu pieczy nad synem była stronnicza i dyskryminująca na tle narodowościowym oraz podyktowana jej gorszą sytuacją ekonomiczną w stosunku ojca.

W ramach podjętych działań interwencyjnych Rzecznik zwrócił się do Konsulatu Generalnego RP o zbadanie sprawy i wyjaśnienie przyczyn odebrania chłopca spod opieki matki.

W odpowiedzi na powyższe urząd konsularny poinformował, że niemiecki sąd podjął decyzję o umieszczeniu chłopca pod wyłączną opieką ojca do czasu wydania prawomocnego orzeczenia w przedmiocie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. Następnie sąd ten pozbawił rodziców władzy rodzicielskiej nad synem, powierzając jej wykonywanie organizacji Jugendamt. Ojciec chłopca złożył od powyższego rozstrzygnięcia odwołanie, które zostało oddalone. Sąd II instancji podtrzymał decyzję o pozbawieniu rodziców władzy rodzicielskiej, przyznając prawo do decydowania o miejscu pobytu chłopca i regulowania jego kontaktów z rodzicami wyznaczonemu przez sąd opiekunowi prawnemu. W uzasadnieniu swojego rozstrzygnięcia sąd wskazał, że powodem wydania tak restrykcyjnej decyzji był konflikt rodzicielski, jaki istniał między matką a ojcem, który negatywnie wpływał na sytuację ich dziecka.

⁷³⁷ ZSM.441.154.2016.JW

Do Rzecznika Praw Dziecka wpływały również skargi⁷³⁸ od Polaków przebywających lub zamieszkujących na stałe w Wielkiej Brytanii, w związku z ograniczeniem lub pozbawianiem ich władzy rodzicielskiej przez miejscowe służby socjalne. W swoich pismach obywatele polscy podnosili, że stopień ingerencji miejscowych służb socjalnych jest nieadekwatny do sposobu sprawowania przez nich opieki nad dziećmi.

Wśród tych zgłoszeń Rzecznik odnotował sprawy dotyczące postępowań o umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczej na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej na podstawie Rozporządzenia Bruksela II bis. Zawarta w jego art. 56 instytucja stwarza możliwość przeniesienia odebranego przez miejscowe służby socjalne dziecka poza rodzinę biologiczną, tj. do rodziny zastępczej lub do placówki opiekuńczej w innym państwie członkowskim, z którym dziecko ma szczególny związek. Decyzja taka może zostać podjęta tylko wtedy, gdy zostaną spełnione przesłanki przewidziane w art. 56 Rozporządzenia w zakresie współpracy między sądami a organami centralnymi umawiających się państw.

Analizując powyższy problem, na podstawie zgłaszanych spraw Rzecznik Praw Dziecka zaobserwował, że linia orzecznicza sądów zagranicznych jest odmienna w różnych państwach członkowskich. Doświadczenia Rzecznika pokazują bowiem, że w przypadku, gdy z uwagi na dobro dziecka istnieje konieczność odizolowania go od rodziców, sądy w Wielkiej Brytanii najczęściej podejmują działania w celu ustalenia, czy możliwe jest umieszczenie dziecka w rodzinach zastępczych na terenie jego kraju ojczystego.

Rzecznik dostrzegł, że sądy brytyjskie orzekające w sprawach z zakresu opieki nad małoletnimi obywatelami innych państw członkowskich podejmują działania zmierzające do przekazania dziecka pod opiekę najbliższych krewnych w jego kraju pochodzenia, zgodnie z Rozporządzeniem Bruksela II bis. W tym celu angielskie sądy rodzinne zwracają się o pomoc do Ministerstwa Sprawiedliwości, pełniącego funkcję organu centralnego, z wnioskiem o przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania członków rodziny dziecka. Ponadto w ramach toczącego się postępowania brytyjskie instytucje podejmują odpowiednie czynności celem wysłuchania takiej osoby, a także zorganizowania spotkania z małoletnim i przyszłym opiekunem dziecka, co daje możliwość zaobserwowania ich bezpośrednich relacji. Wsparcie dla takich osób oferują również polskie

⁷³⁸ ZSM.441.22.2017.JW, ZSM.441.38.2017.JW, ZSM.441.69.2017.JW, ZSM.441.70.2017.JW, ZSM.441.71.2017.JW, ZSM.441.76.2017.JW, ZSM.441.89.2017.JW, ZSM.441.99.2017.JW, ZSM.441.108.2017.JW, ZSM.441.130.2017.JW, ZSM.441.125.2017.JW, ZSM.441.170.2017.MC, ZSM.441.230.2017.MC, ZSM.441.273.2017.JW, ZSM.441.276.2017.JW, ZSM.441.284.2017.JW, ZSM.441.290.2017.JW, ZSM.441.292.2017.JW, ZSM.441.298.2017.JW, ZSM.441.304.2017.BM

placówki konsularne w Wielkiej Brytanii. Z dokonanych przez Rzecznika ustaleń wynika, że konsulowie nie tylko monitorują przebieg takich postępowań, ale także aktywnie wspierają obywateli polskich w staraniach o ustanowienie ich rodziną zastępczą dla dziecka.

Opisane powyżej praktyki instytucji i sądów brytyjskich Rzecznik ocenia pozytywnie. Działania te wpisują się bowiem w wielokrotnie formułowane przez niego postulaty z zakresu ochrony małoletnich obywateli polskich przed przenoszeniem ich w odmienne środowisko kulturowe i utratą poczucia narodowej tożsamości. W opinii Rzecznika stosowanie zasady umieszczania małoletnich w rodzinach zastępczych w państwie pochodzenia wśród krewnych dziecka gwarantuje zachowanie ciągłości jego wychowania, tożsamości kulturowej, religijnej i językowej.

Przykładem interwencji Rzecznika Praw Dziecka podjętej w tego rodzaju sprawie może być zgłoszenie⁷³⁹ dotyczące małoletnich sióstr, które zostały dobrowolnie przekazane przez ich matkę pod opiekę brytyjskich służb socjalnych. Do Rzecznika zwróciła się o pomoc zamieszkująca na terytorium Polski ciotka małoletnich, która wyraziła chęć przejęcia opieki nad dziewczynkami. W związku z powyższym zainteresowana złożyła do miejscowego sądu brytyjskiego wniosek o ustanowienie jej rodziną zastępczą dla małoletnich, zgodnie z uregulowaniami zawartymi w art. 56 Rozporządzenia Bruksela II bis. W skierowanym do Rzecznika piśmie zainteresowana podniosła, że jest najbliższą rodziną dla małoletnich i wyraża gotowość zapewnienia im odpowiednich warunków w Polsce. Wskazała ponadto, że posiada stosowne pełnomocnictwo od ojca dzieci – który z przyczyn obiektywnych nie mógłby przejąć pieczy nad córkami – do podjęcia wszelkich działań, aby zabezpieczyć sytuację jego małoletnich dzieci.

Celem zbadania sytuacji dziewczynek oraz uzyskania informacji o toku sprawy Rzecznik zwrócił się o pomoc do urzędu konsularnego na terenie Wielkiej Brytanii. W swoim piśmie zwrócił się z prośbą o podjęcie pilnej interwencji w celu zabezpieczenia praw dzieci, a także udzielenia zainteresowanej pomocy prawnej, w szczególności wsparcie działań na rzecz ustanowienia jej rodziną zastępczą.

Z uzyskanych wyjaśnień wynikało, że urząd konsularny pozostawał w kontakcie z pełnomocnikiem zainteresowanej oraz miejscowymi służbami socjalnymi. Ponadto polska placówka konsularna poinformowała, że podczas toczącego się postępowania ciotka jest uwzględniana jako osoba, która mogłaby przejąć opiekę nad dziećmi. W związku z powyższym brytyjski sąd zwrócił się do polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości, pełniącego funkcję organu centralnego, o przeprowadzenie wywiadu środowiskowego

⁷³⁹ ZSM.441.137.2017.JW

w miejscu zamieszkania zainteresowanej. Sąd brytyjski zapoznał się z treścią tego wywiadu i pozytywnie zaopiniował kandydaturę ciotki do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dla małoletnich sióstr. Następnie brytyjskie organy zorganizowały spotkanie ciotki i małoletnich. Ostatecznie, po przeprowadzeniu wnikliwego postępowania dowodowego, sąd brytyjski zdecydował o umieszczeniu dziewczynek pod jej opieką na terytorium Polski. Urząd konsularny zadeklarował gotowość udzielenia zgłaszającej i małoletnim dalszej pomocy w sprawie, w tym również wsparcia w zapewnieniu szybkiego powrotu dzieci do kraju.

Dokonując analizy zgłaszanych spraw, Rzecznik dostrzegł również, że sądy brytyjskie częściej niż sądy innych państw członkowskich korzystają z procedury uregulowanej w art. 15 Rozporządzenia Bruksela II bis, przewidującej możliwość przekazania jurysdykcji w sprawie dziecka odebranego spod opieki rodziców do sądu kraju jego pochodzenia. W sytuacji, gdy postępowanie dotyczy małoletniego obywatela innego państwa Unii Europejskiej, sądy brytyjskie z urzędu badają swoją właściwość w sprawie. Po stwierdzeniu, że sąd państwa ojczystego dziecka jest lepiej predestynowany do rozpoznania takiej sprawy, podejmują decyzję o przekazaniu jej do sądu kraju pochodzenia małoletniego. W pierwszej kolejności sąd ustala, czy sąd innego państwa członkowskiego ma lepsze możliwości do osądzenia sprawy, czy jej przekazanie jest zgodne z dobrem dziecka. W tym zakresie ważną rolę odgrywają organy centralne, których zadaniem jest dostarczenie sędziom informacji o uregulowaniach prawnych w innym kraju Unii Europejskiej.

Przykładem interwencji Rzecznika w tego rodzaju sprawie⁷⁴⁰ jest przypadek dziewczynki odebranej spod opieki rodziców przez brytyjskie służby socjalne i umieszczonej w rodzinie zastępczej. Miejscowe służby podjęły interwencję wobec polskiej rodziny w związku z wątpliwościami co do sposobu sprawowania opieki nad małoletnią. Na nieprawidłowości zwrócił uwagę lekarz pediatra dokonujący rutynowych badań dziecka. Na wniosek miejscowych organów socjalnych przed sądem brytyjskim wszczęte zostało postępowanie celem uregulowania opieki nad małoletnią.

O pomoc do Rzecznika zwróciła się ciotka dziecka, prosząc o wsparcie wysiłków swojej siostry – matki małoletniej – w powrocie córki do domu rodzinnego. Rzecznik wystąpił do polskiej placówki konsularnej w Wielkiej Brytanii z prośbą o podjęcie pilnej interwencji w celu zabezpieczenia sytuacji dziecka. Zwrócił się również o wyjaśnienie przyczyn odebrania dziecka spod opieki matki, a także zbadanie zasadności podnoszonych przez miejscowe służby zarzutów wobec rodziców dziewczynki.

⁷⁴⁰ ZSM.441.218.2016.JW

Z udzielonych przez konsulat wyjaśnień wynikało, że sąd brytyjski przekazał dziecko czasowo pod opiekę miejscowej rodziny zastępczej oraz zabezpieczył kontakty matki z córką. Ponadto w ramach toczącego się postępowania sąd rozważał różne warianty rozstrzygnięcia sprawy, w tym umieszczenie dziecka pod opieką najbliższej rodziny na terytorium Polski. Celem uzyskania informacji o sytuacji członków rodziny małoletniej zamieszkałych w Polsce sąd zobligował miejscowe władze do współpracy z polskim organem centralnym.

Po zbadaniu całego materiału dowodowego sąd brytyjski uznał, że w sprawie zachodzą szczególne okoliczności, o których mowa w art. 15 Rozporządzenia Bruksela II bis. W związku z powyższym wystąpił z propozycją przekazania swojej jurysdykcji do sądu polskiego. Sąd wskazał, że to na terenie Polski zamieszkują główni kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dla małoletniej.

Ostatecznie sąd brytyjski podjął decyzję o umieszczeniu dziecka pod opieką dziadków macierzystych na terytorium Polski, jednocześnie zwracając się do sądu polskiego o przejęcie jurysdykcji w sprawie. Dziewczynka wraz z dziadkami macierzystymi zamieszkała w Polsce.

Do Rzecznika Praw Dziecka kierowane były również skargi⁷⁴¹ od obywateli polskich zamieszkałych na terytorium Królestwa Niderlandów, dotyczące podejmowanych przez miejscowe instytucje interwencji wobec ich małoletnich dzieci. Sygnały te najczęściej dotyczyły decyzji wydawanych przez holenderskie organy, których skutkiem było odbieranie dzieci spod opieki rodziców i umieszczanie ich w rodzinach zastępczych. W tych sprawach Rzecznik odnotował pewną powtarzalność, jeśli chodzi o formułowane przez rodziców zarzuty. Zgłaszający podnosili bowiem, że w wyniku decyzji miejscowych organów ich małoletnie dzieci były rozdzielane i umieszczane w różnych rodzinach zastępczych, a kontakty dzieci z rodzicami podlegały surowym ograniczeniom, także w zakresie możliwości porozumiewania się w języku polskim. Polscy rodzice podnosili również, że ich dzieci umieszczane były w odmiennych kulturowo rodzinach zastępczych, nieposługujących się językiem polskim. Wyrażali przy tym zaniepokojenie, że na skutek tak rygorystycznych rozstrzygnięć organów niderlandzkich ich dzieci utracą umiejętność porozumiewania się językiem ojczystym, co w przyszłości może mieć wpływ na możliwość utrzymywania kontaktów z rodzicem biologicznym. Z relacji przekazanych przez polskich rodziców wynikało ponadto, że powyższe działania organów holenderskich rodzą w nich poczucie dyskryminacji. Zgłaszający kwestionowali rozstrzygnięcia miejscowych organów, określając

⁷⁴¹ ZSM.441.68.2017.MC, ZSM.441.118.2017.BM, ZSM.441.152.2017.MC, ZSM.441.168.2017.MC, ZSM.441.220.2017.JW, ZSM.441.223.2017.BM, ZSM.441.190.2017.BM, ZSM.441.240.2017.JW, ZSM.441.267.2017.MC, ZSM.441.271.2017.BM, ZSM.441.318.2017.JW

je jako zbyt daleko idące, a w konsekwencji prowadzące do utraty przez ich dziecko poczucia narodowej tożsamości.

W każdej ze zgłoszonych spraw Rzecznik występował do konsulatu na terytorium Holandii z prośbą o zweryfikowanie podnoszonych przez polskich rodziców zarzutów, a tym samym zbadanie, czy ze strony holenderskich instytucji socjalnych doszło do naruszenia dobra dziecka. W szczególności zwracał się o nadesłanie informacji o stanie prowadzonych postępowań i przyczynach interwencji podjętych wobec polskich rodzin. Kierował również prośby o udzielenie pomocy konsularnej obywatelom polskim oraz podjęcie niezbędnych działań, aby zabezpieczyć prawa małoletnich Polaków przebywających w Holandii.

W celu jak najlepszego zabezpieczenia praw małoletnich obywateli polskich – wobec których służby holenderskie podjęły interwencje – Rzecznik występował również do swojego odpowiednika na terytorium Holandii. W pismach tych zwracał się z prośbą o zainteresowanie się zgłoszoną do jego Biura sprawą oraz udzielenie pomocy w wyjaśnieniu jej okoliczności faktycznych i prawnych. Ponadto zwracał się z prośbą o wsparcie działań podejmowanych przez polską placówkę konsularną w celu wyjaśnienia sytuacji małoletnich obywateli polskich.

Przykładem takiej interwencji może być sprawa⁷⁴² małoletniego rodzeństwa odebranego spod opieki rodziców przez holenderskie służby socjalne. O pomoc zwrócili się rodzice, deklarując chęć natychmiastowego odzyskania opieki nad dziećmi i powrotu z nimi do Polski. Zgłaszający wyrazili ponadto zaniepokojenie sytuacją małoletnich przebywających w różnych rodzinach zastępczych oraz faktem, że ich kontakty z dziećmi zostały restrykcyjnie ograniczone, również w zakresie posługiwania się językiem polskim. Z przekazanych informacji wynikało również, że miejscowe organy ograniczyły wzajemny kontakt rodzeństwa. Przed sądem holenderskim wszczęte zostało postępowanie dotyczące małoletnich.

Celem wyjaśnienia powyższej sprawy Rzecznik zwrócił się do Konsulatu RP w Hadze. W odpowiedzi konsulat poinformował, że miejscowy sąd wydał orzeczenie o odebraniu rodzicom władzy rodzicielskiej nad dziećmi i umieszczeniu małoletnich w pieczy zastępczej. Od powyższego rozstrzygnięcia rodzice wnieśli odwołanie. Z nadesłanych informacji wynikało również, że przyczyną podjęcia interwencji wobec rodziny były liczne nieprawidłowości odnośnie sposobu sprawowania opieki nad dziećmi. Konsul potwierdził przekazane przez rodziców małoletnich informacje dotyczące ustanowienia zakazu posługiwania się językiem polskim podczas spotkań rodziców z dziećmi oraz faktu

⁷⁴² ZSM.441.223.2016.JW

ograniczania tych kontaktów. Konsul wskazał również, że zamieszkała na terytorium Polski siostra matki małoletnich złożyła – za pośrednictwem polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości – wniosek o ustanowienie jej rodziną zastępczą dla małoletnich.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik zwrócił się w tej sprawie do Ministerstwa Sprawiedliwości, pełniącego funkcję organu centralnego, prosząc o zbadanie sprawy rodzeństwa, a także o podjęcie działań, których celem będzie wsparcie wysiłków ciotki małoletnich zmierzających do ustanowienia jej rodziną zastępczą dla siostrzeńców. Wyraził przy tym przekonanie, że umieszczenie rodzeństwa pod opieką najbliższej rodziny na terytorium Polski będzie zgodne z najlepiej pojętym interesem dzieci, a także zagwarantuje zachowanie ciągłości ich wychowania, tożsamości kulturowej, religijnej i językowej.

W odpowiedzi na powyższe Ministerstwo Sprawiedliwości poinformowało o udzieleniu wsparcia zgłaszającym i podjęciu odpowiednich czynności zmierzających do ustalenia zastępczego środowiska rodzinnego dla dzieci na terenie Polski. W ramach toczącego się postępowania apelacyjnego sąd holenderski dopuścił dowód z wysłuchania małoletniej. Podczas rozmowy z sędzią dziewczynka oświadczyła, że chciałaby wraz z młodszym bratem powrócić do Polski i zamieszkać pod opieką matki. W stosunku do chłopca sąd odstąpił od jego wysłuchania. Ponadto miejscowy sąd zapoznał się ze zdaniem rodziców małoletnich, którzy wyrazili zgodę, aby dzieci zostały umieszczone w spokrewnionej rodzinie zastępczej na terenie Polski.

W ocenie sądu holenderskiego umieszczenie rodzeństwa w polskiej rodzinie zastępczej zabezpieczałoby prawo dzieci do wychowywania w kulturze, religii i języku kraju ich pochodzenia. Sąd wskazał jednak, że niezbędne jest uzyskanie bardziej szczegółowych informacji o sytuacji siostry matki małoletnich i zwrócił się do polskiego organu centralnego z prośbą o uzupełnienie materiału dowodowego w sprawie. Za pośrednictwem Konsulatu RP w Hadze oraz Ministerstwa Sprawiedliwości Rzecznik w dalszym ciągu monitoruje sprawę.

Kolejnym przykładem interwencji Rzecznika podjętej wobec małoletnich obywateli polskich zamieszkałych w Holandii jest sprawa⁷⁴³ dziewczynki, córki obywateli polskich. Konflikt występujący pomiędzy rodzicami dziecka doprowadził do ich rozstania, a matka wraz z córką postanowiła powrócić do Polski. Po pewnym czasie ojciec dziecka przyjechał do Polski i zabrał dziewczynkę na wakacje do Holandii. Pomimo pisemnego oświadczenia złożonego przez ojca, dziecko nie wróciło do Polski. Ojciec zapisał córkę do holenderskiej szkoły. Dziewczynka nie potrafiła jednak przystosować się do nowego środowiska, stała się agresywna w stosunku do swoich rówieśników i nauczycieli, a jej stan psychiczny uległ

⁷⁴³ ZSM.441.190.2017.BM

pogorszeniu. Szkoła, zaniepokojona zachowaniem dziewczynki, zawiadomiła holenderskie organy powołane do ochrony praw dzieci. Miejscowe instytucje skontaktowały się z matką dziecka, prosząc o przyjazd i podpisanie stosownych dokumentów pozwalających na przeprowadzenie u dziewczynki specjalistycznych badań. Matka poinformowała służby socjalne o sytuacji małoletniej i poprosiła o pomoc w zabraniu dziecka do Polski. Na skutek złożonego zawiadomienia pracownicy służb socjalnych podjęli decyzję o natychmiastowym odebraniu dziecka spod opieki rodziców i umieszczeniu go w rodzinie zastępczej na terytorium Holandii. Rodziców nie poinformowano o tym, gdzie umieszczono ich córkę.

O pomoc i interwencję w przedmiotowej sprawie do Rzecznika zwróciły się matka małoletniej oraz babka ojczysta. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Wydziału Konsularnego w Hadze z wnioskiem o zbadanie sytuacji dziewczynki oraz ustalenie przyczyn odebrania małoletniej rodzicom w trybie interwencyjnym.

Rzecznik zwrócił się także do Rzecznika Praw Dziecka w Holandii, prosząc o rozważenie możliwości podjęcia działań w sprawie, wyjaśnienie przyczyn odebrania dziewczynki spod opieki rodziców, zbadanie sytuacji dziecka oraz udzielenie rodzicom wszelkiej możliwej pomocy w odzyskaniu córki. Rzecznik oczekuje na odpowiedź w tym zakresie.

Z informacji przekazanych przez urząd konsularny wynikało, iż wyrokiem sądu holenderskiego opieka nad dzieckiem została przekazana na okres 3 miesięcy organizacji ds. opieki nad małoletnimi. W powyższym rozstrzygnięciu wskazano, że dziecko ma problemy z zachowaniem, u małoletniej zdiagnozowano niedorozwój językowy, wskazano również, że w domu rodzinnym stosowana była przemoc, a rodzice nie wykazywali wystarczającego zainteresowania jej problemami. W związku z licznymi wątpliwościami co do kompetencji rodzicielskich sąd holenderski podjął decyzję o wydłużeniu pobytu dziecka w pieczy zastępczej, zlecając przeprowadzenie wywiadu środowiskowego dotyczącego sytuacji dziewczynki w ciągu następnych sześciu miesięcy. Sąd pozytywnie odniósł się do obecności babci na rozprawie sądowej i na jej prośbę zobowiązał się rozważyć umieszczenie dziecka pod jej opieką na terytorium Polski. Na jej wniosek Wydział Konsularny wystąpił do strony holenderskiej o ustanowienie regularnych kontaktów telefonicznych lub za pośrednictwem komunikatora z dziadkami zamieszkałymi w Polsce. Sprawa zmierza do przekazania dziecka pod opiekę babci.

Okazją do omówienia sytuacji małoletnich obywateli polskich zamieszkujących w Holandii było seminarium zorganizowane przez Wydział Konsularny Ambasady RP w Hadze pt. „Dobro polskich rodzin w Niderlandach. Wyzwania związane z opieką nad

małoletnimi”. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka, Ministra Sprawiedliwości, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministra Spraw Zagranicznych, prawnicy specjalizujący się w miejscowym prawie rodzinnym, przedstawiciele holenderskich instytucji zajmujących się sprawami polskich rodzin, a także konsulowie, do których na co dzień zwracają się o pomoc polscy obywatele mieszkający w Królestwie Niderlandów. W konferencji udział wzięli również polscy rodzice, którzy poinformowali o problemach napotykanym w relacjach z miejscowymi instytucjami opiekuńczymi, w związku z wykonywaniem opieki nad ich dziećmi.

Podczas seminarium przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka omówili kompetencje, jakie przysługują Rzecznikowi w stosunku do polskich instytucji, a także zgłaszane do niego problemy dotyczące spraw polsko-holenderskich.

W czasie spotkania poruszono również problem zakazu używania przez dzieci języka polskiego w przypadku, gdy doszło do interwencji ze strony służb socjalnych. Z informacji przekazanych przez rodziców, a potwierdzonych przez polskich pracowników socjalnych oraz nauczycieli mieszkających i pracujących na terytorium Holandii, wynika, że podczas takich spotkań rodzice zobowiązani są do rozmów ze swoimi dziećmi jedynie w języku niderlandzkim. Nakaz rozmów w języku niderlandzkim obowiązuje również między polskim rodzeństwem, odebranych spod opieki ich rodziców i umieszczonym w rodzinach zastępczych.

Mając na uwadze liczne wątpliwości dotyczące działań podejmowanych przez holenderskie organy powołane do ochrony praw dzieci, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do swojego odpowiednika w Holandii z prośbą o dokonanie oceny zgodności tych działań z Konwencją o prawach dziecka, a także o podjęcie odpowiednich czynności, które zmierzać będą do ochrony praw małoletnich obywateli polskich⁷⁴⁴. Rzecznik wniósł również o rozważenie możliwości udzielenia wsparcia polskim konsulom w wyjaśnianiu spraw małoletnich obywateli polskich odebranych spod opieki rodziców.

Holenderska Rzecznik poinformowała, że zasygnalizowane przez polskiego Rzecznika kwestie zostaną poddane wnikliwej analizie (Więcej na ten temat: Wystąpienia Generalne).

Do Rzecznika wpływały również sprawy od obywateli polskich zamieszkałych wraz z małoletnimi dziećmi na terytorium Norwegii⁷⁴⁵. W zgłoszeniach rodzice wskazywali na nieprawidłowości w funkcjonowaniu norweskich służb socjalnych, oceniając ich działania jako zbyt daleko ingerujące w sposób wykonywania przez nich władzy rodzicielskiej nad dziećmi.

⁷⁴⁴ ZSM.422.18.2017.JW

⁷⁴⁵ ZSM.441.109.2017.BM, ZSM.441.121.2017.BM, ZSM.441.129.2017.BM, ZSM.441.131.2017.BM, ZSM.441.200.2017.BM, ZSM.441.258.2017.BM

Analiza otrzymywanych przez Rzecznika spraw wskazała, że miejscowe instytucje socjalne podejmują interwencje wobec polskich rodzin na podstawie anonimowych, często niepotwierdzonych zgłoszeń, co skutkuje natychmiastowym odebraniem dziecka spod opieki rodziców i umieszczeniem go w pieczy zastępczej (bez uprzedniego wydania orzeczenia przez właściwy sąd rodzinny). Rodzice podnosili również, że ich wątpliwości wzbudzają działania norweskich organów polegające na braku dbałości o zachowanie tożsamości narodowej dziecka, umieszczaniu małoletnich w obcych rodzinach zastępczych, które nie znają języka polskiego, czy też ograniczaniu kontaktu dziecka z rodzicami.

W związku z powyższym Rzecznik występował w zgłoszonych do niego sprawach do Konsulatu RP, aby uzyskać informacje o stanie prowadzonych postępowań i przyczynach interwencji podjętych wobec polskich rodzin. Zwracał się również o udzielenie pomocy konsularnej obywatelom polskim oraz podjęcie niezbędnych działań celem zabezpieczenia praw małoletnich przebywających na terytorium Królestwa Norwegii. Z udzielanych Rzecznikowi odpowiedzi wynikało, że polskie placówki konsularne napotykały na trudności w uzyskiwaniu informacji o małoletnich obywatelach polskich odebranych przez miejscowe organy. Norweska Służba Ochrony Praw Dziecka odmawia udzielenia szczegółowych informacji na temat sytuacji dziecka, wskazując, że oprócz obywatelstwa polskiego, posiada ono także obywatelstwo norweskie. Miejscowe organy wskazują, że w takim przypadku dziecko jest obywatelem Królestwa Norwegii, a polski urząd konsularny nie może wykonywać nad nim opieki dyplomatycznej. W ich ocenie polska placówka konsularna w Norwegii nie ma możliwości podjęcia interwencji w sprawie małoletniego posiadającego podwójne obywatelstwo i zbadania sytuacji odebranego spod opieki rodziców dziecka.

Za przykład może posłużyć sprawa dziewczynki posiadającej obywatelstwo polskie i norweskie⁷⁴⁶. Małoletnia urodziła się na terytorium Norwegii. Zgodnie z treścią zawartej przez rodziców ugody przebywała pod opieką ojca w Norwegii, matka zaś na stałe mieszkała w Polsce i utrzymywała z dzieckiem regularne kontakty. O pomoc do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się matka dziewczynki, która poinformowała, że jej córka została odebrana spod opieki ojca i przekazana pod opiekę miejscowej rodziny zastępczej. Zgłaszająca podniosła, że powodem podjętej interwencji ze strony norweskich służb socjalnych było podejrzenie molestowania seksualnego małoletniej przez ojca. Przed sądem rodzinnym toczyło się postępowanie opiekuńcze, a norweskie organy ścigania wszczęły postępowanie

⁷⁴⁶ ZSM.441.109.2017.BM

karne wobec ojca. Matka zwróciła się do miejscowego sądu o wyrażenie zgody na zamieszkanie małoletniej na terytorium Polski pod jej wyłączną opieką.

W celu wyjaśnienia powyższej sprawy Rzecznik zwrócił się do Wydziału Konsularnego Ambasady RP. W odpowiedzi konsul poinformował, że matka małoletniej uzyskała pomoc konsularną, a także skorzystała z usług adwokata poleconego przez polską placówkę konsularną. Konsul ustalił ponadto, że małoletnia poza obywatelstwem polskim, posiada również obywatelstwo norweskie. Celem uzyskania informacji o toku prowadzonych wobec dziecka postępowań Konsul wystąpił do właściwych instytucji norweskich, które jednak odmówiły ich udzielenia. Organy te powołały się na uregulowania zawarte w Konwencji w sprawie pewnych zagadnień dotyczących kolizji ustaw o obywatelstwie, sporządzonej w Hadze z dnia 12 kwietnia 1930 r. oraz Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z dnia 24 kwietnia 1963 r., zgodnie z którymi obywatel państwa wysyłającego, będący jednocześnie obywatelem państwa przyjmującego, nie może być objęty ochroną dyplomatyczną i konsularną w państwie przyjmującym. W związku z powyższym Wydział Konsularny poinformował Rzecznika o braku możliwości zbadania sytuacji małoletniej.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik wystąpił do swojego odpowiednika w Norwegii o wsparcie wysiłków polskich konsulów, zmierzających do zbadania sytuacji małoletnich odebranych spod opieki rodziców, którzy poza obywatelstwem norweskim posiadają także obywatelstwo polskie. Rzecznik oczekuje na odpowiedź w tym zakresie.

Rzecznik podjął również interwencję wobec małoletniego obywatela polskiego, odebranego spod opieki rodziców przez miejscowe Służby Ochrony Praw Dzieci (Barnevernet) i umieszczonego w norweskiej rodzinie zastępczej⁷⁴⁷. Powodem podjętej interwencji było zgłoszenie wychowawczyni małoletniego w związku z podejrzeniem stosowania przemocy wobec dziecka. Rodzice wskazali, że nie zgadzają się z formułowanymi pod ich adresem zarzutami. Interwencja służb była w ich ocenie przedwczesna i niepoparta żadnymi dowodami. Rodzicom przyznano prawo do kontaktów z synem, które realizowane były jednak przez każdego z nich osobno w wymiarze raz w tygodniu. Przed organami norweskimi zostało wszczęte postępowanie celem uregulowania władzy rodzicielskiej nad chłopcem.

W ramach podjętych czynności Rzecznik zwrócił się do polskiej placówki konsularnej w Oslo o zbadanie sytuacji dziecka, poinformowanie o przyczynach odebrania małoletniego rodzicom, a także udzielenie rodzinie pomocy konsularnej.

Z przekazanych przez urząd konsularny wyjaśnień wynikało, że z uwagi na fakt, iż wobec ojca toczyło się przed norweskimi organami ścigania postępowanie karne, chłopiec

⁷⁴⁷ ZSM.441.95.2016.JW

na mocy postanowienia sądu został umieszczony w norweskiej rodzinie zastępczej. Poinformowano również, że rodzice zgłaszali do konsulatu liczne zastrzeżenia co do sposobu sprawowania opieki nad dzieckiem przez norweską rodzinę zastępczą – chłopiec miał być bity i niedożywiony, a jego stan psychiczny miał ulec pogorszeniu.

W związku z powyższym konsul wystąpił do Barnevernet o możliwość spotkania z małoletnim. Podczas wizyty chłopca w polskiej placówce konsularnej konsula zaniepokoiły rany na ciele dziecka. Ponadto chłopiec skarżył się podczas rozmowy na niedożywienie. Z obserwacji poczynionych przez konsula i polskiego psychologa wynikało, że małoletni boi się pracowników Barnevernet, a wypowiedzi chłopca dotyczące jego aktualnej sytuacji w rodzinie zastępczej ocenione zostały jako indukowane mu przez osoby dorosłe.

Urząd konsularny poinformował również o uzyskaniu raportu dotyczącego sytuacji chłopca w rodzinie zastępczej autorstwa norweskiej instytucji ds. dzieci. W dokumencie tym potwierdzone zostały podnoszone przez rodziców oraz konsula obawy, że stan zdrowia dziecka uległ pogorszeniu.

W ocenie konsula pracownicy służby ochrony praw dziecka nie dopełnili ciążącego na nich obowiązku nadzoru nad sytuacją dziecka podczas jego pobytu w rodzinie zastępczej. Niedopełnienie obowiązków przez pracowników socjalnych przyczyniło się do pogorszenia sytuacji dziecka, w tym jego stanu zdrowia.

W związku z powyższym urząd konsularny zwrócił się do Służby Ochrony Praw Dzieci z prośbą o wyjaśnienie przyczyn powstałych na ciele dziecka obrażeń oraz pogorszenia jego stanu zdrowia. W odpowiedzi na powyższe norweskie służby wskazały, że dziecko znajduje się pod dobrą opieką, a rany spowodowane są aktywnością fizyczną chłopca i nie wymagają konsultacji medycznej. Wobec powstałych wątpliwości w zakresie udzielonych wyjaśnień konsul wystąpił do wojewody sprawującego nadzór nad działaniami Służby Ochrony Praw Dzieci, informując o podejrzeniach stosowania przemocy ze strony rodziny zastępczej. Na skutek ww. zawiadomienia wojewoda wszczął postępowanie wyjaśniające. Jego wynik potwierdził podnoszone przez rodziców i konsula zastrzeżenia co do sposobu sprawowania opieki nad chłopcem przez norweską rodzinę zastępczą.

Mając na uwadze wiele niepokojących informacji dotyczących sytuacji małoletniego, Rzecznik Praw Dziecka, niezależnie od informacji uzyskanych z Konsulatu, zwrócił się do Ministerstwa Sprawiedliwości, wnosząc o wystąpienie do właściwego organu na terytorium Norwegii w celu podjęcia działań, które zmierzałyby do ochrony małoletniego. W ślad za pismem Rzecznika Ministerstwo Sprawiedliwości zwróciło się do norweskiego organu centralnego. Z udzielonych wyjaśnień wynikało, że norweski organ centralny przekazał

wniosek polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości do miejscowych służb socjalnych – te zaś sporządziły sprawozdanie z sytuacji dziecka w rodzinie zastępczej, nie odnosząc się jednak w żaden sposób do zarzutów podnoszonych przez polski konsulat i rodziców dziecka.

Na skutek skargi przekazanej do wojewody przez Wydział Konsularny w Oslo oraz innych działań podejmowanych przez konsulat udało się doprowadzić do powrotu chłopca pod opiekę rodziców biologicznych. Rodzice zawarli ugodę z norweskimi służbami socjalnymi, która następnie została zatwierdzona przez właściwy sąd. Dziecko powróciło do domu rodzinnego, a także otrzymało niezbędną pomoc psychologiczną.

6.2.3 Międzynarodowe uprowadzenia rodzicielskie

■ postępowania z Konwencji haskiej toczące się przed sądami w Polsce

Znaczną część zgłoszeń kierowanych do Rzecznika Praw Dziecka stanowiły sprawy dotyczące międzynarodowych uprowadzeń rodzicielskich. Zainteresowani w swoich pismach podnosili, że jeden z rodziców arbitralnie decydował o wyjeździe z dzieckiem z miejsca stałego pobytu za granicą, bez zgody i wiedzy drugiego z rodziców⁷⁴⁸.

Instrumentami prawnymi znajdującymi zastosowanie w takich sytuacjach są: Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (dalej: Konwencja haska) oraz Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. o jurysdykcji w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego Rozporządzenie (WE) Nr 1347/2000 (dalej: Rozporządzenie Bruksela II bis).

Konwencja haska jest źródłem prawa międzynarodowego zawierającym regulacje umożliwiające niezwłoczny powrót dzieci bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych w jednym z jej Państw (Stron), a także zawierają poszanowanie praw do opieki i odwiedzin określonych przez prawodawstwo jednego Umawiającego się Państwa w innych Umawiających się Państwach. Konwencja haska opiera się na założeniu, że bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka o charakterze transgranicznym jest sprzeczne z jego dobrem, a tym samym że niezwłoczny powrót dziecka do miejsca pobytu sprzed jego uprowadzenia jest zgodny – co do zasady – z najlepiej pojętym interesem małoletniego.

⁷⁴⁸ ZSM.441.27.2017.BM, ZSM.441.105.2017.BM, ZSM.441.215.2017.BM, ZSM.441.255.2017.BM, ZSM.441.138.2017.BM, ZSM.441.202.2017.BM, ZSM.441.117.2017.BM, ZSM.441.158.2015.BM, ZSM.441.271.2017.BM, ZSM.441.141.2017.BM, ZSM.441.197.2017.BM, ZSM.441.139.2017.BM, ZSM.441.176.2017.BM, ZSM.441.37.2016.BM, ZSM.441.145.2017.BM, ZSM.441.144.2017.BM, ZSM.441.39.2017.BM, ZSM.441.114.2017.BM, ZSM.441.100.2016.BM, ZSM.441.187.2017.BM, ZSM.441.34.2017.BM, ZSM.441.139.2016.BM, ZSM.441.124.2016.BM, ZSM.441.219.2017.BM, ZSM.441.105.2017.BM, ZSM.441.41.2017.BM, ZSM.441.96.2017.BM, ZSM.441.46.2017.BM

Dziecko, które zostało uprowadzone do innego kraju lub w nim zatrzymane, pozbawione zostaje swego dotychczasowego środowiska i przeniesione do obcego mu państwa. Taka sytuacja powoduje często osłabienie więzi dziecka z rodzicem, od którego zostało zabrane, a niekiedy prowadzi do całkowitego ich zaniku. Celem tej Konwencji jest zatem ochrona dziecka przed szkodliwymi skutkami wynikającymi z jego bezprawnego zabrania lub zatrzymania za granicą oraz ustalenie zasad postępowania w celu zagwarantowania niezwłocznego powrotu małoletniego do państwa jego stałego pobytu.

Zgodnie z postanowieniami Konwencji haskiej osoba, której prawo do opieki nad małoletnim zostało naruszone w związku z zabránieniem lub zatrzymaniem dziecka w innym państwie, może złożyć wniosek o zarządzenie powrotu dziecka do kraju, w którym miało ono miejsce zwykłego pobytu przed uprowadzeniem. Wniosek taki rozpoznawany jest przez sądy państwa, do którego uprowadzono dziecko, które zobowiązane są do zapewnienia niezwłocznego powrotu dziecka. Sąd może odmówić wydania dziecka do miejsca stałego pobytu, jeśli w toku postępowania sądowego zostanie wykazane istnienie jednego ze wskazanych poniżej wyjątków.

Wspomniane wyjątki zostały określone w art. 13 zd. 1 lit. a) i b), w art. 13 zd. 2, w art. 20 oraz w 12 zd. 2 Konwencji haskiej i mają zastosowanie w przypadku wystąpienia następujących przesłanek: 1) od chwili uprowadzenia lub zatrzymania dziecka do chwili złożenia wniosku upłynął okres dłuższy niż rok i dziecko przystosowało się do nowego środowiska; 2) osoba domagająca się powrotu dziecka, która ma prawo do opieki nad dzieckiem, prawa tego nie wykonywała w czasie uprowadzenia albo zgodziła się lub później zaakceptowała wyjazd dziecka za granicę; 3) istnieje poważne ryzyko, że powrót mógłby narazić dziecko na szkodę fizyczną lub psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby je w sytuacji nie do zniesienia; 4) dziecko, które osiągnęło odpowiedni wiek i stopień dojrzałości sprzeciwia się powrotowi do państwa miejsca stałego pobytu; 5) powrót dziecka nie byłby dopuszczalny w świetle podstawowych zasad państwa wezwanego, dotyczących ochrony praw człowieka i podstawowych wolności.

Z kolei Rozporządzenie Bruksela II bis znajduje zastosowanie w sprawach dotyczących stosunków między państwami członkowskimi Unii Europejskiej, tj. w sytuacji, gdy dziecko zostało uprowadzone z państwa członkowskiego Unii na terytorium innego państwa członkowskiego. W takich wypadkach regulacje zawarte w Rozporządzeniu uzupełniają postanowienia Konwencji haskiej określające reguły postępowania w sprawach dotyczących wniosków o zarządzenie powrotu małoletniego. Rozporządzenie Bruksela II bis ma – co do zasady – ten sam cel jak Konwencja haska, czyli zapobieganie transgranicznym

uprowadzeniom dzieci oraz – w wypadkach, w których do takich uprowadzeń dochodzi – zapewnienie jak najszybszego powrotu dziecka do jego dotychczasowego miejsca pobytu. W związku z powyższym Rozporządzenie Bruksela II bis ogranicza zakres zastosowania określonego w art. 13 lit. b Konwencji haskiej wyjątku od reguły niezwłocznego powrotu dziecka związanego z poważnym ryzykiem wystąpienia szkody fizycznej lub psychicznej. Stosownie do treści art. 11 ust. 4 Rozporządzenia sąd nie może odmówić powrotu dziecka na tej podstawie, jeżeli stwierdzono, że zostały poczynione odpowiednie ustalenia w celu zabezpieczenia ochrony dziecka po jego powrocie do kraju pochodzenia. Z kolei art. 11 ust. 2 Rozporządzenia wzmacnia gwarancje proceduralne udziału dziecka w postępowaniach w przedmiocie zarządzenia powrotu dziecka, jednoznacznie wskazując, że przy stosowaniu Konwencji haskiej sąd ma obowiązek wysłuchania dziecka podczas postępowania sądowego, chyba że uznaje się to za niewłaściwe ze względu na jego wiek lub stopień dojrzałości.

W przypadku postępowania w przedmiocie wniosków o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej toczących się przed sądami polskimi Rzecznik, po dokonaniu analizy akt sprawy i stwierdzeniu, że w toku postępowania doszło do naruszenia praw dziecka lub że powrót małoletniego do jego miejsca stałego pobytu mógłby zagrażać jego dobru, podejmował decyzję o zgłoszeniu udziału w postępowaniach sądowych⁷⁴⁹.

Rzecznik, rozpatrując zgłoszenia dotyczące uprowadzenia małoletnich, w szczególności zwracał uwagę na to, czy podczas toczącego się postępowania sąd wnikliwie zbadał wszystkie istotne dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności. W sprawach, w których uczestnicy postępowania powoływali się na występowanie negatywnych przesłanek określonych w art. 13 lit. b Konwencji haskiej, Rzecznik badał, czy sąd dopuścił dowód z opinii biegłych celem ustalenia, czy powrót małoletniego do kraju stałego pobytu nie narazi go na szkodę psychiczną, fizyczną albo w jakikolwiek inny sposób nie postawi go w sytuacji nie do zniesienia. Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka ustalenie tych okoliczności wymaga zazwyczaj zasięgnięcia wiedzy specjalistycznej. W związku z tym odmowa dopuszczenia dowodu z opinii biegłych przez sąd w praktyce uniemożliwiała osobie sprzeciwiającej się zarządzeniu powrotu dziecka wykazanie tychże okoliczności. Rzecznik wielokrotnie wskazywał także, że ciążący na sądach rozpoznających tego typu wnioski proceduralny obowiązek wnikliwego rozważenia wszelkich okoliczności uzasadniających odstąpienie od wydania dziecka, a przewidzianych w art. 13 lit. b Konwencji haskiej, wynika wprost

⁷⁴⁹ ZSM.441.145.2017.BM, ZSM.441.255.2017.BM, ZSM.441.207.2016.BM, ZSM.441.139.2017.BM, ZSM.441.28.2015.BM, ZSM.441.200.2016.BM, ZSM.441.194.2016.BM, ZSM.441.46.2017.BM, ZSM.441.139.2016.BM, ZSM.441.124.2016.BM, ZSM.441.67.2016.JW, ZSM.441.192.2017.JW

z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁷⁵⁰. Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą stosowanie Konwencji haskiej musi się zawsze odbywać z uwzględnieniem i w zgodzie z wymogami art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, gwarantującego prawo do poszanowania życia rodzinnego. Skutkuje to obowiązkiem należytego rozważenia najlepszych interesów dziecka w perspektywie wyjątków, które Konwencja haska przewiduje od zasady bezzwłocznego powrotu.

W sytuacjach, gdy Rzecznik dostrzegł uchybienia polegające na pominięciu przez sąd dowodu z opinii biegłych – skutkujące nie dość wnikliwym zbadaniem interesu małoletniego – zgłaszał udział w toczącym się postępowaniu i wnioskował o przeprowadzenie takiego dowodu jako niezbędnego dla prawidłowego ustalenia stanu faktycznego sprawy⁷⁵¹.

W sprawach prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej i Rozporządzenia Bruksela II bis badał także, czy w sytuacjach, gdy w świetle powyższych aktów prawnych uzasadnione było zarządzenie powrotu małoletniego do państwa, w którym przed uprowadzeniem miał miejsce stałego pobytu, polskie sądy dokonały stosownych ustaleń celem ochrony dziecka po jego powrocie do tego państwa. W tym kontekście Rzecznik miał na uwadze treść przepisu art. 11 ust. 4 Rozporządzenia Bruksela II bis, zgodnie z którym sąd nie może odmówić powrotu dziecka na podstawie art. 13 lit. b Konwencji haskiej (tj. w związku ze stwierdzeniem poważnego ryzyka wystąpienia szkody fizycznej lub psychicznej u dziecka po powrocie), jeżeli zostały poczynione odpowiednie ustalenia w celu zabezpieczenia ochrony dziecka po jego powrocie do państwa pochodzenia. W ocenie Rzecznika powyższe regulacje zobowiązują w takim wypadku sąd orzekający do zwrócenia się do organów państwa pochodzenia dziecka celem poczynienia ustaleń i podjęcia środków ochrony dziecka. W sprawach, w których Rzecznik stwierdzał, że sąd orzekający uchybił wyżej wymienionemu obowiązkowi – po zgłoszeniu udziału w toczącym się postępowaniu – wskazywał na konieczność podjęcia przez sąd współpracy z organami państwa członkowskiego, do którego dziecko miałoby powrócić, celem zapewnienia dziecku ochrony po jego powrocie⁷⁵².

Wyżej wymienione uchybienia, po ich zgłoszeniu przez Rzecznika w postępowaniu odwoławczym, niejednokrotnie były przyczyną uzupełnienia zebranego w sprawie materiału

⁷⁵⁰ sprawa *X przeciwko Łotwie*, wyrok Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 listopada 2013 r., skarga nr 27853/09

⁷⁵¹ ZSM.441.158.2015.BM, ZSM.441.100.2016.BM, ZSM.441.139.2017.BM, ZSM.441.255.2017.BM, ZSM.441.200.2016.BM, ZSM.441.145.2017.BM, ZSM.441.192.2017.JW

⁷⁵² ZSM.441.124.2016.BM, ZSM.441.139.2016.BM

dowodowego zarówno przez sądy I, jak i II instancji⁷⁵³. W niektórych sprawach skutkowały także dokonaniem przez sąd odwoławczy zmiany postanowienia sądu I instancji w przedmiocie wydania dziecka na podstawie Konwencji haskiej celem wydania rozstrzygnięcia odpowiadającego najlepiej pojętemu interesowi dziecka⁷⁵⁴.

Przykładem interwencji podjętej na podstawie unormowań zawartych w Konwencji haskiej może być sprawa chłopca⁷⁵⁵ urodzonego w Danii i posiadającego dwa obywatelstwa: polskie i duńskie. Związek rodziców chłopca od samego początku był burzliwy, ojciec dziecka dopuszczał się także przemocy fizycznej i psychicznej względem matki oraz dziecka.

Po wielokrotnych próbach ratowania związku matka małoletniego postanowiła rozstać się z ojcem chłopca. Początkowo zamieszkała wraz z synem w Ośrodku dla Kobiet w Danii, lecz pozostawiona bez środków do życia i pomocy ze strony najbliższej rodziny zdecydowała samodzielnie o wyjeździe wraz z dzieckiem do Polski. W związku z powyższym ojciec chłopca wszczął przed sądem polskim postępowanie o zarządzenie powrotu dziecka na podstawie Konwencji haskiej. W toku niniejszego postępowania sąd rejonowy oddalił wnioski dowodowe zgłoszone przez matkę dziecka i nakazał powrót małoletniego do miejsca stałego pobytu w Danii.

W związku z wydanym orzeczeniem matka zwróciła się o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka. W zgłoszeniu podniosła, że sąd, rozstrzygając przedmiotową sprawę, pominął tak istotne okoliczności, jak skłonności ojca dziecka do nałogów oraz zdiagnozowany zespół neurorozwojowych zaburzeń psychicznych, czyli tzw. ADHD. Rzecznik, po dokonaniu analizy akt sprawy, zgłosił udział w przedmiotowym postępowaniu, wnosząc o uchylenie postanowienia sądu rejonowego i uzupełnienie materiału dowodowego poprzez dopuszczenie dowodu z opinii biegłych sądowych z zakresu psychologii, pedagogiki i psychiatrii na okoliczność m.in. ustalenia więzi emocjonalnej łączącej chłopca z każdym z rodziców, predyspozycji wychowawczych rodziców oraz tego, czy powrót małoletniego do kraju stałego pobytu bez matki mógłby narazić go na szkodę psychiczną, fizyczną bądź postawić w sytuacji nie do zniesienia (art. 13 lit. b Konwencji haskiej).

Rzecznik wskazał, że w jego ocenie rozstrzygnięcie sądu I instancji jest nieprawidłowe, nie uwzględnia bowiem w należyтым stopniu zasady dobra dziecka, która winna być naczelną dyrektywą we wszystkich postępowaniach dotyczących dzieci. Nadto,

⁷⁵³ ZSM.441.124.2016.BM, ZSM.441.139.2016.BM

⁷⁵⁴ ZSM.441.124.2016.BM

⁷⁵⁵ ZSM.441.255.2017.BM

że zebrany w sprawie materiał dowodowy zawiera istotne luki, które powinny zostać uzupełnione poprzez dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych sądowych.

Podnosił również, że sąd powinien był przeprowadzić stosowne dowody, które pozwoliłyby na ustalenie, czy w związku z informacjami na temat ojca dziecka, tj. uzależnienie od alkoholu i zdiagnozowany zespół ADHD, jest on w stanie zapewnić synowi prawidłową opiekę i bezpieczeństwo, tym bardziej, że dziecko w chwili orzekania przez sąd I instancji miało zaledwie kilkanaście miesięcy. Sąd przychylił się do stanowiska Rzecznika Praw Dziecka i dopuścił dowód z opinii biegłych sądowych.

Innym przykładem interwencji Rzecznika w postępowaniu o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej była sprawa⁷⁵⁶ chłopca urodzonego we Włoszech i posiadającego dwa obywatelstwa: polskie i włoskie. Matka wraz z synem uciekła od ojca dziecka, który stosował wobec nich przemoc, był impulsywny oraz znęcał się nad nimi psychicznie i fizycznie. W rezultacie sąd włoski pozbawił ojca władzy rodzicielskiej nad małoletnim, zakazał ojcu kontaktów z dzieckiem, zbliżania się do miejsca zamieszkania małoletniego, jak i do wszystkich innych miejsc, w których mógłby on przebywać. Władzę rodzicielską nad chłopcem sąd powierzył matce. Ponadto matka wraz z dzieckiem została objęta opieką włoskiego ośrodka pomocy społecznej, dziecko zaś przeniesiono do odpowiedniej placówki opiekuńczo-wychowawczej (z możliwością przebywania w niej również matki). Nadto matka i dziecko pozostawali pod kuratelą Centrum Zapobiegania Przemocy do czasu, aż upoważniony ww. ośrodek stwierdzi możliwość powrotu do domu rodzinnego.

Matka chłopca bez zgody i powiadomienia odpowiednich instytucji opuściła ośrodek i wyjechała z synem do Polski. Po powzięciu informacji o opuszczeniu Włoch przez matkę i dziecko sąd włoski zarządził zawieszenie władzy rodzicielskiej matce, ustanawiając opiekuna prawnego dla małoletniego. Nadto sąd powierzył dziecko pod opiekę służb socjalnych, zobowiązując ją do składania co trzy miesiące stosownego sprawozdania oraz zarządził umieszczenie chłopca w placówce opiekuńczo-wychowawczej wskazanej przez te służby, zakazując wyjazdu dziecka za granicę.

Wyznaczony przez sąd opiekun prawny złożył wniosek o powrót małoletniego do miejsca jego stałego pobytu we Włoszech na podstawie Konwencji haskiej.

Wobec powyższego matka dziecka zwróciła się do Rzecznika Praw Dziecka o pomoc. Po dokonaniu analizy akt sprawy i zapoznaniu się z treścią opinii biegłych Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu, wnosząc o oddalenie wniosku o wydanie dziecka do Włoch.

⁷⁵⁶ ZSM.441.145.2017.BM

Rzecznik podniósł, że chłopiec potrzebuje stabilnej sytuacji rodzinnej oraz poczucia bezpieczeństwa. Oderwanie dziecka od dotychczasowego środowiska, a przede wszystkim od matki, która niewątpliwie stanowi dla niego osobę pierwszoplanową, mogłoby spowodować poważną szkodę psychiczną, postawić go w sytuacji nie do zniesienia, a tym samym zaważyć na dalszym rozwoju chłopca. W ocenie Rzecznika niewskazane byłoby powierzenie chłopca pod opiekę ojca, z uwagi na jego niestabilne zachowanie, porywczosć oraz brak samokontroli. Tymczasem, w momencie powrotu dziecka do Włoch – zgodnie z orzeczeniem sądu włoskiego – zostałby on powierzony ojcu, czyli osobie, która ze względu na skłonności do agresywnych zachowań miała ustanowiony zakaz kontaktów i zbliżania się do miejsca zamieszkania syna i wszelkich innych miejsc, w których chłopiec mógł przebywać. Z kolei matka, mająca we Włoszech ograniczoną władzę rodzicielską, miałaby jedynie prawo do kontaktów z synem. W świetle powyższego Rzecznik wskazał, że w niniejszej sprawie zachodzi poważne ryzyko, że powrót chłopca do Włoch mógłby narazić go na szkodę psychiczną lub w jakikolwiek inny sposób postawiłby go w sytuacji nie do zniesienia (art. 13 lit. b Konwencji).

Sąd rejonowy przychylił się do stanowiska Rzecznika i oddalił wniosek opiekuna prawnego o powrót dziecka do kraju stałego pobytu.

Kolejnym przykładem interwencji może być sprawa⁷⁵⁷ małoletniej wywiezionej przez matkę z Wielkiej Brytanii do Polski bez wiedzy i zgody ojca dziecka. Kobieta tłumaczyła swoją decyzję o opuszczeniu Wielkiej Brytanii podejrzeniem wykorzystywania seksualnego dziewczynki przez ojca oraz znęcaniem się przez ojca nad matką dziecka.

Ojciec małoletniej złożył wniosek o powrót dziecka do miejsca jego stałego pobytu w Wielkiej Brytanii na podstawie Konwencji haskiej.

Rzecznik Praw Dziecka, po dokonaniu analizy akt sprawy, uznał, że istnieje konieczność zgłoszenia udziału w postępowaniu sądowym. Na wniosek matki sąd rejonowy dopuścił dowód z opinii biegłych sądowych specjalistów z zakresie psychologii i pedagogiki na okoliczność ustalenia poziomu rozwoju psychofizycznego i emocjonalnego małoletniej oraz celem stwierdzenia, czy istnieje poważne ryzyko, że powrót małoletniej do Wielkiej Brytanii naraziłby ją na szkodę fizyczną, psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby ją w sytuacji nie do zniesienia. Po przeprowadzeniu stosownych badań biegli sądowi nie mieli wątpliwości, że dziecko powinno nadal przebywać w aktualnym środowisku rodzinnym, tj. pod pieczęcią matki. Zdaniem biegłych powrót dziewczynki do kraju urodzenia – do Wielkiej Brytanii – biorąc pod uwagę dowody zebrane w aktach sprawy, byłby

⁷⁵⁷ ZSM.441.192.2017.JW

niewskazany z uwagi na dobro dziecka w obszarze jego rozwoju psychicznego i emocjonalnego, bezpieczeństwa oraz sytuacji życiowej.

Rzecznik w stanowisku końcowym wniósł o oddalenie wniosku ojca o wydanie dziecka do Wielkiej Brytanii, wskazując, że w sprawie zachodzą przesłanki z art.13 lit. b, zwalniające władzę sądową z obowiązku wydania dziecka. Podniósł również, że opinia biegłych wyraźnie wskazuje, iż wydanie małoletniej do Wielkiej Brytanii będzie wiązało się dla niej z ryzykiem poważnej szkody psychicznej lub fizycznej. Ponadto małoletnia bardzo dobrze zaadaptowała się do obecnego środowiska, nawiązała relacje z rówieśnikami oraz członkami rodziny ze strony matki. Jednocześnie Rzecznik zwrócił uwagę, że istnieją liczne wątpliwości co do sposobu sprawowania przez ojca opieki nad córką oraz braku gwarancji co do zapewnienia dziewczynce stabilnych i bezpiecznych warunków do życia i rozwoju po jej ewentualnym powrocie do Wielkiej Brytanii.

Szczególne zaniepokojenie Rzecznika wzbudziły wydarzenia, które miały miejsce w czasie, kiedy dziecko przebywało pod opieką ojca. Z relacji matki wynikało, że ojciec dziewczynki miał dopuścić się molestowania seksualnego córki. Matka małoletniej przedłożyła do akt sprawy toczącej się przed sądem brytyjskim stosowne dokumenty na tę okoliczność, m.in. dwie obdukcje lekarskie. Z treści tych dokumentów wynikało, że lekarze nie są w stanie jednoznacznie wskazać, co było przyczyną obrażeń na ciele dziecka, jednak jako ich źródło wykluczyli infekcję lub pieluszkowe zapalenie skóry. Wprawdzie postępowanie w tym przedmiocie zostało przez brytyjskie organy ścigania umorzone, to zdaniem Rzecznika ojciec nie dawał gwarancji prawidłowego sprawowania opieki nad małoletnią, a powrót dziewczynki pod jego opiekę, mógłby wiązać się z ryzykiem szkody psychicznej lub fizycznej dla dziecka.

Na skutek podjęcia powyższych działań sąd oddalił wniosek o wydanie dziecka do kraju stałego pobytu. Orzeczenie jest nieprawomocne.

Przykładem interwencji Rzecznika Praw Dziecka opartej na unormowaniach Konwencji haskiej i Rozporządzenia Bruksela II bis może być sprawa⁷⁵⁸ rodzeństwa posiadającego obywatelstwo polskie i włoskie, na stałe zamieszkałego w Niemczech. Rodzice wspólnie sprawowali opiekę nad dziećmi do czasu powiadomienia niemieckich organów ścigania o fakcie znęcania się ojca dzieci nad ich matką i odizolowania matki wraz z dzieckiem od ojca poprzez umieszczenie jej w domu samotnej matki. Następnie matka małoletnich samowolnie opuściła wspomniany ośrodek i udała się wraz dziećmi do Polski, nie

⁷⁵⁸ ZSM.441.124.2016.BM

informując o tym żadnych niemieckich instytucji, ani nie uzyskując zgody ojca dzieci na wyjazd z nimi do Polski.

W konsekwencji ojciec dzieci złożył wniosek o zarządzenie ich powrotu do państwa stałego pobytu na podstawie Konwencji haskiej. W toku postępowania sąd rejonowy przeprowadził dowód z opinii biegłego psychologa na okoliczność ustalenia, czy powrót małoletnich do miejsca ich stałego pobytu bez matki może narazić dzieci na poważne ryzyko szkody psychicznej oraz jakie konsekwencje psychologiczne może mieć ewentualny powrót małoletnich do miejsca ich stałego pobytu w Niemczech bez matki.

We wnioskach końcowych opinii biegli wskazali, że powrót rodzeństwa do miejsca ich stałego pobytu bez matki może narazić dzieci na ryzyko szkody psychicznej. Biegli nie mieli wątpliwości, że dzieci są silnie emocjonalnie związane z matką i preferują osobę matki jako tej, która sprawuje nad nimi bezpośrednią opiekę. Biegli zauważyli, że oderwanie małoletnich od matki wiązałoby się z niezaspokojeniem podstawowych potrzeb psychicznych dzieci, długotrwałym stanem frustracji, co z kolei mogłoby doprowadzić do zaburzeń psychosomatycznych lub spowodować powstanie innych dysfunkcji. W ocenie biegłych ewentualny powrót dzieci do Niemiec wyłącznie pod opiekę ojca – bez matki – był niewskazany.

Pomimo wniosków zawartych w opinii biegłych, sąd przyjął, że w niniejszej sprawie spełnione zostały przesłanki z art. 3 Konwencji haskiej, ponieważ matka małoletnich bez zgody ojca wywiozła dzieci do Polski. Na tej podstawie sąd zarządził powrót dzieci do państwa stałego pobytu – Niemiec – nakazując matce wydanie dzieci ojcu w terminie dwóch tygodni od uprawomocnienia się orzeczenia.

Z uwagi na powyższe rozstrzygnięcie matka wystąpiła o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka, podnosząc, że zmuszona była opuścić miejsce wcześniejszego zamieszkania i wrócić z dziećmi do Polski z uwagi na przemoc domową, której doświadczała ze strony byłego partnera (ojca dzieci). Po dokonaniu analizy akt sprawy Rzecznik zgłosił udział w niniejszym postępowaniu, wnosząc o uzupełnienie materiału dowodowego poprzez zwrócenie się przez sąd okręgowy – za pośrednictwem Ministerstwa Sprawiedliwości – do niemieckiego organu centralnego o ustalenie, czy podjęte zostały lub są możliwe do podjęcia środki na podstawie art. 11 ust. 4 Rozporządzenia Bruksela II bis w celu zabezpieczenia ochrony małoletnich dzieci po ich ewentualnym powrocie do Niemiec w związku ze stwierdzonym w opinii biegłych poważnym ryzykiem narażenia małoletnich na szkodę psychiczną w razie powrotu do kraju stałego pobytu.

W tym miejscu należy zauważyć, że zgodnie z art. 11 ust. 4 Rozporządzenia Bruksela II bis sąd nie może odmówić zarządzenia powrotu dziecka na podstawie art. 13 lit. b Konwencji, jeżeli ustalono, że zostały poczynione odpowiednie ustalenia w celu zabezpieczenia ochrony dziecka po jego powrocie. Dla zastosowania tego przepisu nie jest wystarczające samo istnienie odpowiednich procedur ochrony dziecka w prawie państwa członkowskiego pochodzenia, ale wymagane jest ustalenie, czy organy tego państwa podjęły konkretne środki w celu ochrony dziecka⁷⁵⁹.

Sąd okręgowy uwzględnił wniosek Rzecznika i dopuścił powyższy dowód. Z informacji przekazanych przez niemiecki organ centralny wynikało, że ojciec małoletnich w latach 2011–2016 był w Niemczech aż trzykrotnie karany. Został skazany za przestępstwo związane z nielegalnym obrotem substancjami odurzającymi i substancjami psychotropowymi oraz za posiadanie lub używanie bez zezwolenia broni palnej i amunicji. Ostatni wyrok skazujący pochodził z grudnia 2016 r. i dotyczył prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środków odurzających.

Rzecznik, mając na uwadze wnioski zawarte w opinii biegłych sądowych oraz informacje przekazane przez niemiecki organ centralny, stwierdził, że powrót dzieci do miejsca stałego pobytu w Niemczech mógłby zagrażać ich dobru. W związku z powyższym w swoim stanowisku końcowym wnosił o zmianę orzeczenia sądu I instancji poprzez oddalenie wniosku o wydanie dzieci na podstawie Konwencji haskiej.

Sąd okręgowy uwzględnił stanowisko Rzecznika, zmieniając postanowienie sądu rejonowego i oddalił wniosek o wydanie dzieci do Niemiec. Sąd II instancji podzielił obawy, że w przypadku powrotu dzieci do miejsca poprzedniego pobytu ich dobro będzie zagrożone. W ocenie sądu ojciec nie dawał rękojmi należytego sprawowania opieki nad dziećmi. Postanowienie sądu okręgowego jest prawomocne.

Innym przykładem interwencji Rzecznika w postępowaniu o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej była sprawa⁷⁶⁰ chłopca posiadającego obywatelstwo polskie i holenderskie. Małoletni od urodzenia zamieszkiwał w Holandii. Matka przyjechała wraz z chłopcem na święta do Polski, po czym samowolnie zdecydowała, że już tutaj zostanie, pomimo braku zgody ojca na przeprowadzkę syna.

Ojciec dziecka złożył wniosek o zarządzenie powrotu małoletniego do Holandii na podstawie Konwencji haskiej. W odpowiedzi na powyższy wniosek matka chłopca wniosła

⁷⁵⁹ Praktyczny przewodnik dotyczący stosowania Rozporządzenia Bruksela II bis, Komisja Europejska 2014, s. 56
⁷⁶⁰ ZSM.441.158.2015.BM

o jego oddalenie. Uzasadniając decyzję o pozostaniu w Polsce, wskazywała na zły stan zdrowia chłopca.

Sąd rejonowy wydał postanowienie zobowiązujące matkę dziecka do wydania małoletniego w terminie 7 dni od wydania orzeczenia. Postanowienie sądu I instancji, chociaż nieprawomocne, było skuteczne i wykonalne z chwilą jego ogłoszenia. Ponieważ matka nie wydała dobrowolnie dziecka we wskazanym terminie, w przedmiotowej sprawie doszło do przymusowego odebrania małoletniego jeszcze przed wydaniem rozstrzygnięcia przez sąd II instancji. Chłopiec wraz z ojcem powrócił do Holandii, gdzie obecnie przebywa. Na wniosek ojca sąd holenderski zakazał matce kontaktów z małoletnim do czasu ukończenia przez niego 12. roku życia.

Matka małoletniego wniosła apelację od tego orzeczenia i zwróciła się o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka. Po dokonaniu analizy akt sprawy Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu apelacyjnym. W piśmie procesowym Rzecznik wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych na okoliczność ustalenia, czy powrót małoletniego do Holandii nie narazi go na szkodę psychiczną lub fizyczną albo w jakikolwiek inny sposób nie postawi go w sytuacji nie do zniesienia. Rzecznik podkreślił, że w świetle szczególnych okoliczności przedmiotowej sprawy przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych było konieczne dla wykluczenia istnienia przesłanek z art. 13 lit. b Konwencji haskiej. W jego ocenie zgromadzony przez sąd materiał dowodowy był niekompletny, ponieważ w toku postępowania nie uzyskano żadnych dowodów pozwalających ustalić aktualny stan psychiczny małoletniego, który kolejny raz w swoim życiu został postawiony wobec radykalnej zmiany sytuacji życiowej i wychowawczej. W tym kontekście Rzecznik zauważył także, że małoletni nie został wysłuchany przez sąd I instancji. Podkreślił, że w sprawie miał zastosowanie art. 11 ust. 2 Rozporządzenia Bruksela II bis, statuujący obowiązek zapewnienia małoletniemu możliwości bycia wysłuchanym, chyba że wydawałoby się to niewłaściwe ze względu na jego wiek lub stopień dojrzałości. Wskazał, że obowiązek ten obejmuje także zapewnienie małoletniemu odpowiednich warunków do bycia wysłuchanym. W ocenie Rzecznika ani powołany przepis prawa unijnego, ani przepis art. 576 § 2 k.p.c., ani tym bardziej art. 12 ust. 2 Konwencji o prawach dziecka nie wykluczają możliwości wysłuchania małoletniego poza budynkiem sądu. Podkreślił też, że powołane orzeczenia sądów holenderskich oraz czynności organów holenderskich w następstwie wcześniejszego cyklu „wzajemnych” uprowadzeń rodzicielskich (fakt, że wówczas przez wiele miesięcy małoletni nie miał kontaktu z matką) powinny zostać także ocenione pod kątem ustalenia, czy w państwie, do którego małoletni ma być wydany, zostały podjęte stosowne działania w celu

zapewnienia jego ochrony, czego nie uczynił sąd. Na rozprawie apelacyjnej Rzecznik zmodyfikował wniosek dowodowy i wniósł o przeprowadzenie dowodu z opinii psychologa w drodze pomocy prawnej w Holandii.

W kolejnym piśmie procesowym Rzecznik podkreślił także, że w świetle art. 11 ust. 4 Rozporządzenia Bruksela II bis istotne jest ustalenie, jakie działania podejmowane są w sprawie małoletniego przez organy holenderskie oraz czy i na jakich zasadach sprawują one nadzór nad małoletnim po jego powrocie do Holandii. Sąd okręgowy przychylił się do stanowiska Rzecznika Praw Dziecka i dopuścił dowód z opinii biegłego wyznaczonego przez sąd holenderski celem ustalenia, czy powrót małoletniego do Holandii spowodowałby poważne ryzyko narażenia go na krzywdę fizyczną lub psychiczną albo postawiłby go w sytuacji nie do zniesienia, w jaki sposób organy Holandii zabezpieczyły ochronę dziecka po powrocie, jaka jest jego obecna kondycja psychofizyczna, czy małoletni może być wysłuchany w trakcie postępowania wobec jego wcześniejszej odmowy oraz jaki wpływ na małoletniego ma całkowity brak kontaktu z matką i jakie biegły proponuje rozwiązanie w celu nawiązania tego kontaktu ze względu na dobro małoletniego.

Na zlecenie sądu w Amsterdamie Rada do spraw Ochrony Dzieci sporządziła raport stanowiący odpowiedź na pytania sądu polskiego dotyczące sytuacji małoletniego. Ustosunkowując się do treści wspomnianego raportu, Rzecznik zwrócił uwagę, że w całości został on oparty na relacjach i obserwacjach osób trzecich, a nie na spostrzeżeniach biegłych przygotowujących raport. Wskazał, że biegli nie dokonali własnej oceny sytuacji i kondycji psychicznej chłopca, lecz streścili między innymi opinię ojca małoletniego, psychologa i nauczyciela. Zastrzeżenia Rzecznika wzbudził również fakt, że w ramach przygotowywanego raportu chłopiec nie został poddany żadnym badaniom psychologicznym, które pozwoliłyby na ustalenie jego aktualnego stanu psychicznego oraz stanowiska co do ewentualnego powrotu do Polski. Zauważył, że sporządzając raport w tak ważnych dla dziecka sprawach nie zdecydowano się nawet na rozmowę z chłopcem. W związku z powyższym w ocenie Rzecznika zachodziła uzasadniona wątpliwość, czy przedłożony sądowi dokument spełniał wymogi dowodu z opinii biegłych znanego polskiej procedurze cywilnej i tym samym może stanowić pełnowartościowy dowód w przedmiotowej sprawie.

Sąd okręgowy podzielił zdanie Rzecznika i ponownie dopuścił dowód we wnioskowanym wcześniej zakresie, dodatkowo zlecając sporządzenie wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania dziecka w Holandii. Aktualnie sąd oczekuje na wykonanie odezwy przez sąd holenderski.

Mając na względzie interes małoletniego, Rzecznik Praw Dziecka kontynuuje działania w toczącym się przed sądem okręgowym postępowaniu na podstawie Konwencji haskiej.

■ postępowania z Konwencji haskiej toczące się za granicą

Konwencja haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę – będąca instrumentem prawnym służącym do zwalczania zjawiska międzynarodowego uprowadzania i zatrzymywania dzieci – ma zastosowanie nie tylko w stosunku do dzieci wywiezionych zza granicy do Polski, ale także w sytuacji, gdy małoletni zostali bezprawnie wywiezieni przez jednego z rodziców z Polski do innych Państw-Stron tej Konwencji. W takich sytuacjach wniosek o zarządzenie powrotu dziecka w związku z jego bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem może zostać złożony za pośrednictwem polskiego organu centralnego, tj. Ministerstwa Sprawiedliwości, ale jest rozpoznawany przez organy państwa, na którego terytorium przebywa dziecko.

Z uwagi na brak możliwości działania przed sądami państw obcych Rzecznik Praw Dziecka monitorował toczące się postępowania w przedmiocie wydania dziecka za pośrednictwem polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości⁷⁶¹.

Do tej kategorii spraw należał przypadek małoletniej dziewczynki wywiezionej przez ojca bez zgody matki z Polski do Niemiec⁷⁶². Ojciec dziewczynki pod pretekstem wycieczki do Warszawy zabrał małoletnią od matki, po czym wyjechał wraz z córką do Niemiec.

Matka dziewczynki złożyła za pośrednictwem polskiego organu centralnego wniosek o powrót córki z Niemiec do Polski w trybie Konwencji haskiej. Następnie zwróciła się do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o pomoc w przedmiotowej sprawie i podjęcie działań umożliwiających powrót dziecka do kraju. Rzecznik wniósł do polskiego organu centralnego o przekazanie informacji, czy wniosek został przekazany do niemieckiego organu centralnego i jaki jest stan sprawy.

W odpowiedzi Ministerstwo Sprawiedliwości zapewniło, że wniosek matki małoletniej został przesłany do niemieckiego organu centralnego, a następnie do sądu niemieckiego, który niezwłocznie wyznaczył termin posiedzenia celem jego rozpoznania. Sąd

⁷⁶¹ ZSM.441.98.2017.BM, ZSM.441.215.2017.BM, ZSM.441.259.2017.BM, ZSM.441.291.2017.JW, ZSM.441.306.2017.JW, ZSM.441.101.2017.BM, ZSM.441.203.2017.BM, ZSM.441.113.2017.BM, ZSM.441.112.2017.BM, ZSM.441.79.2017.BM, ZSM.441.66.2017.BM, ZSM.441.45.2017.BM, ZSM.441.121.2017.BM, ZSM.441.33.2017.BM, ZSM.441.111.2017.BM, ZSM.441.71.2016.JW, ZSM.441.146.2016.JW, ZSM.441.105.2017.BM, ZSM.441.58.2017.BM, ZSM.441.110.2017.BM, ZSM.441.170.2016.JW, ZSM.441.81.2016.JW, ZSM.441.155.2017.BM

⁷⁶² ZSM.441.98.2017.BM

niemiecki, po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, zarządził powrót dziewczynki do Polski. Małoletnia wraz z matką powróciła do kraju.

Rzecznikowi zgłaszane były także sprawy, które dotyczyły uprowadzeń dzieci do państw niebędących stronami Konwencji haskiej. W takich wypadkach Rzecznik udzielał zainteresowanym rodzicom wyczerpujących informacji odnośnie umów międzynarodowych obowiązujących w stosunkach między państwem pochodzenia dziecka a państwem, do którego dziecko zostało uprowadzone.

Przykładem może być sprawa⁷⁶³ dziewczynki, której wywiezienie przez matkę z Polski do Wietnamu zgłosił ojciec małoletniej. Z przekazanych przez niego informacji wynikało, że dziecko urodziło się na terytorium Socjalistycznej Republiki Wietnamu, a następnie od piątego miesiąca życia stale zamieszkiwało wraz z rodzicami w Polsce. Kiedy dziewczynka miała 7 lat, matka podjęła samodzielną decyzję o wyjeździe z córką do Wietnamu. Ojciec nie miał z córką żadnego kontaktu, nie znał także jej miejsca pobytu. Z uwagi na fakt zaginięcia małoletniej ojciec zgłosił sprawę polskim organom ścigania.

W związku z powyższą informacją o wszczętym przez ojca postępowaniu opiekuńczym Rzecznik zwrócił się do sądu o informacje o aktualnym stanie sprawy i podejmowanych przez sąd czynnościach. Na podstawie uzyskanych informacji Rzecznik ustalił, że sąd określił miejsce pobytu dziecka przy ojcu, a także nakazał matce natychmiastowe wydanie małoletniej pod opiekę ojca.

Następnie Rzecznik zaproponował ojcu małoletniej, aby za pośrednictwem polskiego organu centralnego – Ministerstwa Sprawiedliwości – zwrócił się o uznanie i wykonanie orzeczenia sądu polskiego na podstawie Umowy między RP a Socjalistyczną Republiką Wietnamu z dnia 22 marca 1993 r.

Rzecznik kilkakrotnie zwracał się w tej sprawie do Ministerstwa Sprawiedliwości. Z uzyskanych informacji wynikało, że mimo licznych ponagleń, polski organ centralny nie uzyskał oficjalnego potwierdzenia odbioru wniosku wraz z dokumentami, co oznacza, że sprawie nie został nadany bieg przed sądem wietnamskim.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się także do Konsula RP z prośbą o wsparcie zainteresowanego w działaniach podejmowanych przez niego na terytorium Wietnamu. Mając na uwadze bierność strony wietnamskiej w zakresie realizacji wniosku ojca, Ambasada RP w Hanoi wystosowała oficjalną notę do Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Wietnamu z prośbą o poinformowanie o aktualnym stanie przedmiotowej sprawy.

⁷⁶³ ZSM.441.224.2016.JW

Niezależnie od powyższych działań Rzecznik, po powzięciu informacji o planowanej przez Prezydenta RP oficjalnej wizycie w Socjalistycznej Republice Wietnamu, wystosował pismo do Kancelarii Prezydenta RP, w którym zawarł prośbę o uwzględnienie w agendzie tej wizyty problematyki nieprzestrzegania przez stronę wietnamską postanowień umowy dwustronnej między RP a Socjalistyczną Republiką Wietnamu oraz o rozważenie możliwości podjęcia działań w celu zabezpieczenia dobra małoletniej przebywającej na terenie Wietnamu. Sprawa w toku.

■ zmiana orzeczenia wydanego na podstawie Konwencji haskiej

Kolejny rodzaj spraw stanowiły postępowania sądowe prowadzone w trybie art. 577 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1822, dalej: k.p.c.) o zmianę prawomocnych postanowień wydanych na podstawie Konwencji haskiej a nakazujących powrót małoletnich do kraju stałego pobytu sprzed uprowadzenia.

Zgłaszający podnosili w swoich pismach, że w wielu przypadkach sądy polskie nie dokonywały merytorycznego rozpoznania wniosków o zmianę orzeczeń wydanych na podstawie Konwencji haskiej, ograniczając się jedynie do stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej, uniemożliwiając im podjęcie jakichkolwiek dalszych działań. W ocenie zainteresowanych przyjęcie braku jurysdykcji krajowej w sposób nieuprawniony pozbawiało ich prawa do uzyskania merytorycznego stanowiska w przedmiocie zgłoszonych wniosków.

Analiza zgłaszanych tego typu spraw wykazała pewną rozbieżność w orzecznictwie. Z dokonanych ustaleń wynikało, że część sądów odrzucała wnioski o zmianę prawomocnych orzeczeń wydanych w oparciu o regulacje Konwencji haskiej, twierdząc, że nie mają jurysdykcji w tym zakresie. W takich wypadkach sądy podnosiły, że jurysdykcję w tego rodzaju sprawach w pierwszym rzędzie sprawuje Państwo Członkowskie miejsca stałego pobytu dziecka, czyli to państwo, do którego dziecko na skutek postępowania w trybie Konwencji haskiej ma powrócić⁷⁶⁴.

Zgodnie z drugim zaobserwowanym przez Rzecznika nurtem w orzecznictwie sądy przyjmowały wnioski o zmianę prawomocnych postanowień wydanych na podstawie Konwencji haskiej, uznając swoją właściwość i rozpoznając je merytorycznie⁷⁶⁵.

Nadto ze zgłaszanych spraw wynikało, że po zakończeniu postępowania o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej często dochodziło do zmiany okoliczności, które nie wynikały z bezprawnych działań osoby zobowiązanej do wydania dziecka, lecz

⁷⁶⁴ ZSM.441.207.2016.BM, ZSM.441.194.2016.BM, ZSM.441.28.2015.BM, ZSM.441.100.2016.BM

⁷⁶⁵ ZSM.441.15.2015.BM

z obiektywnych przyczyn, tj. działań bądź zaniechań osoby uprawnionej, która o zarządzenie powrotu dziecka się zwracała. W szczególności były to sytuacje związane z pojawieniem się u dziecka poważnych dolegliwości zdrowotnych, zaniechaniem kontaktu z dzieckiem przez rodzica domagającego się powrotu dziecka, a także niepodejmowanie jakichkolwiek czynności zmierzających do wykonania orzeczenia. W niektórych sprawach, już po prawomocnym zakończeniu postępowania, zapadały za granicą orzeczenia pozbawiające władzy rodzicielskiej rodzica przebywającego na terenie Polski. Wówczas powrót dziecka do kraju stałego pobytu mógł skutkować oderwaniem dziecka od matki lub ojca zamieszkującego w Polsce, utratą kontaktu rodzica z dzieckiem oraz brakiem jakiegokolwiek wpływu na dalszy rozwój małoletniego.

W ocenie Rzecznika postanowienia, w których sądy orzekały o braku jurysdykcji, były wynikiem błędnej wykładni przepisów Konwencji haskiej oraz uzupełniającego ją Rozporządzenia Bruksela II bis, co uniemożliwiało zainteresowanym uzyskanie merytorycznego rozstrzygnięcia w przedmiocie złożonego wniosku. W efekcie powstawała swoista próżnia prawna, niepozwalająca na wyeliminowanie z obiegu orzeczeń sprzecznych z zasadą dobra dziecka.

W tego rodzaju sprawach Rzecznik, działając w najlepiej pojętym interesie małoletnich, zgłaszał udział w postępowaniach sądowych, wnosząc o uchylenie postanowień odrzucających wnioski o zmianę w trybie art. 577 k.p.c. orzeczeń z Konwencji haskiej⁷⁶⁶. Wskazywał, że przedmiotem tych postępowań nie jest kwestia ustalenia miejsca zamieszkania dzieci, prawa do opieki czy uregulowania kontaktów jednego z rodziców z nimi. W jego ocenie wnioski o zmianę prawomocnego postanowienia z Konwencji haskiej nie skutkował zmianą przedmiotu postępowania – nadal bowiem dotyczyło ono zarządzenia powrotu dziecka bezprawnie uprowadzonego, więc powinno toczyć się w oparciu o przepisy Konwencji haskiej.

Rzecznik podkreślał także, że art. 577 k.p.c. wprowadza wyjątek od zasady wyrażonej w art. 523 k.p.c., zgodnie z którą prawomocne postanowienie orzekające co do istoty sprawy nie może być zmienione lub uchylone. Przepis art. 577 k.p.c. stanowi, że sąd opiekuńczy może zmienić swe postanowienie nawet prawomocne, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postanowienie dotyczy. Celem tego przepisu jest zatem ochrona dobra dziecka, która jako wartość nadrzędna stanowi ograniczenie zabezpieczonej prawomocnością zasady stabilności orzeczeń. Nadto wielokrotnie podnosił, że ani przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, ani regulacje Konwencji haskiej czy Rozporządzenia Bruksela II bis nie wyłączają możliwości

⁷⁶⁶ ZSM.441.207.2016.BM, ZSM.441.194.2016.BM, ZSM.441.28.2015.BM

zastosowania tego trybu do orzeczeń nakazujących wydanie dziecka do kraju stałego pobytu. Co więcej, ani Konwencja haska, ani Rozporządzenie Bruksela II bis nie zawierają przepisów dotyczących krajowych procedur odwoławczych od orzeczeń wydanych w tym trybie, pozostawiając regulację tych kwestii w całości przepisom prawa krajowego. W ocenie Rzecznika przyjęcie braku jurysdykcji krajowej pozbawiałoby wnioskodawców prawa do uzyskania merytorycznego stanowiska w przedmiocie złożonego przez nich wniosku.

W wielu przypadkach sądy okręgowe uwzględniały podnoszoną argumentację i uchylały postanowienia sądów rejonowych, przekazując sprawy do merytorycznego rozpoznania⁷⁶⁷.

Przykładem interwencji Rzecznika podjętej w sprawie o zmianę w trybie art. 577 k.p.c. prawomocnego orzeczenia nakazującego wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej była sprawa⁷⁶⁸ chłopca posiadającego obywatelstwo polskie i duńskie. Małoletni urodził się w Danii i zamieszkiwał tam do trzeciego roku życia, po czym matka samodzielnie zdecydowała o przyjeździe wraz z synem do Polski. Wówczas ojciec dziecka złożył wniosek o wydanie małoletniego do Danii.

Sąd rejonowy oddalił wniosek ojca o wydanie dziecka do Danii. W uzasadnieniu wspomnianego orzeczenia stwierdził, że mimo bezprawności uprowadzenia małoletniego przez matkę do Polski, zachodzi w niniejszej sprawie przesłanka z art. 13 ust. 1 lit b Konwencji haskiej uzasadniająca odmowę wydania chłopca jego ojcu.

Na skutek apelacji ojca dziecka sąd okręgowy zamienił zaskarżone postanowienie sądu I instancji w ten sposób, że nakazał matce, aby wydała ojcu małoletniego syna w terminie dwóch miesięcy. Wyżej wymienione postanowienie było skuteczne i wykonalne, lecz matka chłopca nie zastosowała się do nakazu sądu okręgowego i nie przekazała chłopca ojcu.

Matka zwróciła się o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka, który udzielił jej porady prawnej w zakresie możliwości dalszego postępowania. Zgodnie z przekazanymi informacjami zainteresowana wystąpiła do sądu rejonowego z wnioskiem o zmianę w trybie art. 577 k.p.c. prawomocnego postanowienia sądu okręgowego, nakazującego powrót dziecka do Danii.

Rzecznik przystąpił do niniejszego postępowania, wniósł o uwzględnienie wniosku oraz udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez ustalenie miejsca pobytu małoletniego przy matce. Podniósł, że w przedmiotowej sprawie pojawiły się nowe okoliczności, bowiem sąd duński, po zakończeniu w Polsce sprawy z Konwencji haskiej, wydał decyzję, na mocy której powierzył ojcu wyłączną opiekę nad dzieckiem. W ocenie

⁷⁶⁷ ZSM.441.207.2016.BM, ZSM.441.194.2016.BM, ZSM.441.28.2015.BM

⁷⁶⁸ ZSM.441.28.2015.BM

Rzecznika powrót chłopca do Danii mógłby spowodować odseparowanie go od matki, czyli osoby, z którą w ocenie biegłych chłopiec był silnie emocjonalnie związany. Kolejną okolicznością przemawiającą za zmianą prawomocnego postanowienia była dołączona przez matkę opinia psychologiczna, według której u dziecka zdiagnozowano postępujące i nasilające się zmiany psychiczne w postaci uczucia lęku, stresu i nerwowości. Zdaniem psychologa zmiana przyjaznego dla dziecka środowiska, w którym obecnie się wychowuje, mogłaby spowodować u niego cierpienie psychiczne oraz pogłębić już występujące dolegliwości psychosomatyczne.

Sąd rejonowy odrzucił wniosek matki o zmianę w trybie art. 577 k.p.c. prawomocnego orzeczenia z Konwencji haskiej argumentując tym, iż zainteresowana nie uprawdopodobniła roszczenia. Matka chłopca złożyła zażalenie na powyższe postanowienie, które Rzecznik Praw Dziecka poparł w swoim piśmie procesowym.

Sąd okręgowy uznał zażalenie matki za zasadne, uchylił postanowienie o odrzuceniu wniosku, przekazał sprawę do ponownego rozpoznania sądowi I instancji oraz udzielił zabezpieczenia na czas trwania postępowania.

W toku niniejszego postępowania Rzecznik wniósł o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych sądowych na okoliczność ustalenia stanu zdrowia psychicznego i emocjonalnego małoletniego. Sąd przychylił się do wniosku Rzecznika i dopuścił dowód z opinii biegłych sądowych z zakresu pedagogiki, psychologii i psychiatrii celem wykluczenia tudzież potwierdzenia obaw matki co do stanu zdrowia dziecka.

We wnioskach przedmiotowej opinii biegli stwierdzili, że obecnie istnieje poważne ryzyko, że powrót małoletniego do Danii, bez obecności matki, naraziłby chłopca na szkodę psychiczną, mógłby postawić dziecko w sytuacji nie do zniesienia, spowodować trudne do przewidzenia konsekwencje w funkcjonowaniu chłopca. Biegli zauważyli, że małoletni zdecydowanie sprzeciwiał się powrotowi do Danii. Dla chłopca wyjazd do ojca łączył się z obawą przed rozstaniem z matką i z najbliższym środowiskiem.

Mając na uwadze treść opinii biegłych, Rzecznik w stanowisku końcowym wniósł o uwzględnienie wniosku matki i zmianę postanowienia nakazującego wydanie dziecka do Danii, poprzez jego uchylenie.

Ostatecznie sąd rejonowy zmienił postanowienie sądu okręgowego i uchylił nakaz powrotu dziecka do Danii. W uzasadnieniu przedmiotowego orzeczenia sąd I instancji zgodził się z opinią biegłych sądowych, iż istnieje poważne ryzyko, że powrót małoletniego do Danii bez obecności matki naraziłby chłopca na szkodę psychiczną, mógłby postawić dziecko

w sytuacji nie do zniesienia, spowodować trudne do przewidzenia konsekwencje w wychowaniu chłopca.

Apelację od wyżej wymienionego orzeczenia złożył ojciec chłopca, zaskarżając je w całości.

Rzecznik – kierując się dobrem małoletniego – złożył pisemną odpowiedź na apelację ojca chłopca, wnosząc o jej oddalenie jako oczywiście bezzasadnej. Wskazał, że podniesione w apelacji zarzuty są wyłącznie polemiką z prawidłowo ustalonym stanem faktycznym w sprawie oraz oceną materiału dowodowego.

Jednocześnie Rzecznik zauważył, iż poruszona przez skarżącego kwestia dopuszczalności zmiany postanowienia z Konwencji haskiej w trybie art. 577 k.p.c. była już przedmiotem rozstrzygnięcia sądu w niniejszym postępowaniu. Sąd okręgowy, uchylając postanowienie sądu rejonowego i odrzucając wniosek matki o zmianę postanowienia nakazującego wydanie dziecka do Danii, stwierdził, że w przedmiotowej sprawie ma zastosowanie Konwencja haska i do odrzucenia wniosku nie powinno dojść. Nadto sąd okręgowy zważył, że skoro strona wniosła o wydanie rozstrzygnięcia na podstawie art. 577 k.p.c., sąd I instancji winien był – zgodnie z brzmieniem tego przepisu – poddać sprawę własnemu rozstrzygnięciu, które powinno być wydane zgodnie z najlepiej pojętym interesem dziecka.

Rzecznik zwrócił również uwagę, że przedmiotem niniejszej sprawy nie było prawo do opieki nad małoletnim, ustalenie jego miejsca zamieszkania czy uregulowanie kontaktów z jednym z rodziców, lecz rozstrzygnięcie w zakresie zmiany prawomocnego orzeczenia w przedmiocie wniosku o wydanie dzieci na podstawie Konwencji haskiej.

Wbrew twierdzeniom skarżącego w ocenie Rzecznika podczas toczącego się postępowania sąd słusznie ustalił, że przytaczane przez matkę nowe okoliczności uzasadniają zmianę ww. orzeczenia.

Sąd okręgowy przychylił się do stanowiska Rzecznika Praw Dziecka i oddalił apelację ojca, stwierdzając, że sąd I instancji prawidłowo ustalił, że w sprawie pojawiły się nowe okoliczności uzasadniające – ze względu na dobro małoletniego – zmianę prawomocnego orzeczenia nakazującego wydanie dziecka do kraju stałego pobytu. Orzeczenie sądu okręgowego jest prawomocne.

Kolejnym przykładem interwencji w sprawie o zmianę prawomocnego orzeczenia wydanego na podstawie Konwencji haskiej było postępowanie dotyczące chłopca⁷⁶⁹ posiadającego obywatelstwo polskie i meksykańskie. W sprawie z Konwencji haskiej sądy polskie – zarówno I, jak i II instancji – zarządziły powrót małoletniego do Meksyku.

⁷⁶⁹ ZSM.441.15.2015.BM

W związku z tym, iż po prawomocnym zakończeniu powyższego postępowania zaszły w sprawie nowe okoliczności, matka chłopca złożyła w trybie art. 577 k.p.c. wniosek o zmianę prawomocnego orzeczenia nakazującego powrót dziecka do kraju stałego pobytu.

W uzasadnieniu wniosku wskazała, że ojciec dziecka uzyskał postanowienie sądu w Meksyku zapewniające mu w tym kraju możliwość przejęcia całkowitej pieczy nad dzieckiem. W związku z powyższym w ocenie matki powrót chłopca do Meksyku naraziłby małoletniego na oderwanie go od matki, z którą emocjonalnie był najbardziej związany.

Rzecznik, po dokonaniu analizy akt sprawy, zgłosił udział w postępowaniu, wnosząc o uwzględnienie wniosku o zmianę prawomocnego orzeczenia nakazującego wydanie dziecka do kraju stałego pobytu. Wniósł także o dopuszczenie dowodu z wysłuchania dziecka. Sąd dopuścił powyższy dowód celem zapoznania się ze stanowiskiem dziecka dotyczącym powrotu do Meksyku.

Małoletni w trakcie wysłuchania nie wykazywał negatywnych uczuć w stosunku do ojca, wyrażając chęć utrzymywania z nim bliższych relacji. Chłopiec kategorycznie sprzeciwił się powrotowi do Meksyku na stałe, wskazując, że w Polsce znajduje się jego centrum życiowe – tu uczęszcza do szkoły, chodzi na liczne zajęcia pozalekcyjne i ma swoich przyjaciół. Chłopiec zwrócił się z prośbą do sędziego, aby ten na rozprawie poprosił jego ojca o zgodę, aby mógł pozostać w Polsce.

Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego sąd rejonowy uchylił skierowany wobec matki chłopca nakaz wydania małoletniego jego ojcu. W ocenie sądu w powyższej sprawie pojawiły się nowe okoliczności, które stanowiły podstawę do zmiany orzeczenia w przedmiocie wydania małoletniego do Meksyku. Pierwszą okolicznością, na którą zwrócił uwagę, było stanowisko samego małoletniego, wyrażone przez niego w czasie wysłuchania przeprowadzonego w budynku sądu. Małoletni wykluczył możliwość powrotu do Meksyku i wyraził chęć pozostania w Polsce, w obecnym środowisku. Z opinii sporządzonej przez biegłego wynikało, iż chłopiec osiągnął poziom rozwoju intelektualnego i emocjonalnego, który pozwalał na samodzielne rozpoznanie i wyrażanie swoich potrzeb psychicznych. Ponadto w ocenie biegłego wypowiedzi chłopca nie zawierały treści indukowanych przez dorosłych.

Apelację od powyższego orzeczenia wniósł ojciec chłopca, domagając się zmiany orzeczenia sądu I instancji. Na rozprawie apelacyjnej Rzecznik wniósł o oddalenie apelacji ojca jako oczywiście bezzasadnej, argumentując, że sąd rejonowy dokonał prawidłowej oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego i wydał orzeczenie zgodne z najlepiej pojętym interesem dziecka, gdyż uwzględnia ono stanowisko chłopca wyrażone w trakcie

wysłuchania. W ocenie Rzecznika dobro dziecka przemawiało za jego pozostawieniem w Polsce, bowiem kraj ten od prawie 8 lat stanowił dla chłopca centrum życiowe.

Sąd okręgowy oddalił apelację ojca chłopca, utrzymując w mocy postanowienie Sądu I instancji, uchylające nakaz wydania dziecka do Meksyku. Orzeczenie jest prawomocne.

6.3. Współpraca międzynarodowa

6.3.1 Współpraca w ramach Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) oraz spotkania promujące instytucję Rzecznika Praw Dziecka na świecie

■ Doroczne Spotkanie Rzeczników Praw Dziecka Krajów Bałtyckich i Polski, Ryga, 1–2 marca 2017 roku

Podczas dorocznego zjazdu Rzeczników Praw Dziecka Krajów Bałtyckich w Rydze spotkali się Rzecznicy z Litwy, Łotwy, Estonii oraz Polski. Ombudsmeni dyskutowali głównie o kwestiach związanych z udziałem dziecka w postępowaniu karnym. Prezentacje poszczególnych Rzeczników skupiały się na uregulowaniach dotyczących przesłuchań dzieci. Polski Rzecznik zwrócił uwagę, że przesłuchanie dziecka w polskim procesie karnym ma szczególny charakter i jest przedmiotem jego zainteresowania od wielu lat. Zauważył, że obowiązujące regulacje wymagają zmiany celem zagwarantowania ochrony praw wszystkim dzieciom – niezależnie od ich wieku – biorącym udział w postępowaniu karnym w charakterze świadków lub pokrzywdzonych. Przedstawił także uczestnikom spotkania swoje postulaty w zakresie zwiększenia karnoprawnej ochrony dzieci – ofiar przestępstw. Zwrócił szczególną uwagę na zgłoszoną przez siebie Prezydentowi RP propozycję wprowadzenia powszechnego, prawnego (a nie jedynie społecznego) obowiązku informowania organów ścigania o przestępstwie na szkodę dziecka. Zgodnie z postulatem Rzecznika powyższy obowiązek ciążyłby na każdym, kto poweźmie informację o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym przestępstwie wymierzonym w dobro dziecka i należącym do przestępstw przeciwko życiu, zdrowiu, wolności, wolności seksualnej lub obyczajności (zaproponowane przez RPD Prezydentowi RP rozwiązania funkcjonują od lipca 2017 roku). Zebrani omówili także pilotażowy projekt domów Barnahus, który opracowano w Islandii, a już jest wdrażany na Łotwie. Islandzkie doświadczenia w tym zakresie przedstawiła Olof Asta Ferestveit (więcej o Barnahus i polskiej deklaracji wsparcia poniżej w tytule „Konferencja rozpoczynająca Europejski Ruch Barnahus w ramach Projektu PROMISE, Bruksela, 14 czerwca 2017 r.”).

Ombudsmani dyskutowali również o wyborze tematu dla wspólnego, prowadzonego równolegle w czterech krajach badania. Ostatecznie podjęto decyzję o przeprowadzeniu badania nt. działania systemu alimentacji dzieci. W przygotowaniu metodologii badania Rzecznikom pomagali eksperci z Instytutu Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Łotewskiego. Polski Rzecznik przekazał stronie łotewskiej przeprowadzone przez jego Biuro badanie dotyczące problemów związanych z egzekucją alimentów. Wstępny rezultat wspólnych badań zostanie przedstawiony podczas kolejnego spotkania Rzeczników Praw Dziecka Krajów Bałtyckich i Polski w 2018 r.

■ Wizyta Rzecznika Praw Dziecka w Belgii, 14–15 marca 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka udał się z wizytą do Belgii na zaproszenie rządu Flandrii i flamandzkiego Rzecznika Praw Dziecka Brunona Vanobbergena.

Główne zagadnienia poruszone podczas oficjalnej wizyty to bezdomność dzieci, małoletni uchodźcy, porwania rodzicielskie, etyka mediów w kontekście ochrony dóbr osobistych dziecka, adopcje i dzieci w pieczy instytucjonalnej oraz dzieci w małżeństwach transgranicznych.

Program obejmował spotkanie z Prezydentem Parlamentu Flamandzkiego Janem Peumanssem, wizytę w biurze Brunona Vanobbergena, podczas której omówiono problemy, interwencje oraz sprawy indywidualne dotyczące obywateli polskich i belgijskich, spotkanie z organizacją Missing Children Europe zajmującą się między innymi problemem uprowadzeń rodzicielskich, wizytę w konsorcjum telewizyjno-radiowym, gdzie dyskutowano o kwestiach związanych z ochroną dóbr osobistych dziecka w mediach.

Rzecznik odwiedził także dwa ośrodki dla dzieci i młodzieży: De Wissel – zajmujący się resocjalizacją dzieci i młodzieży z problemami szkolnymi i wychowawczymi oraz Minor N’Dako – ośrodek dla małoletnich cudzoziemców bez opieki.

Dzięki licznym spotkaniom możliwa była wymiana doświadczeń, porównanie różnych rozwiązań systemowych funkcjonujących w Polsce i Flandrii związanych z ochroną praw dziecka oraz dzielenie się pomysłami i dobrymi praktykami.

■ Wizyta Rzecznika Praw Dziecka w Armenii, 10–13 kwietnia 2017 roku

Rzecznik Praw Dziecka złożył wizytę w Armenii na zaproszenie Armana Tatoyana, który pełni funkcję Rzecznika Praw Obywatelskich. W Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich działa Wspecjalizowana komórka ds. dzieci, a kieruje nią Eduard Israyelyan.

Podczas wizyty w Armenii Rzecznik odbył wiele spotkań z Rzecznikiem Praw Obywatelskich oraz pracownikami biura, a także organizacjami pozarządowymi

i międzynarodowymi oraz społecznością Państwowego Uniwersytetu w Erywaniu (YSU). Rzecznik Praw Dziecka oraz prof. Barbara Smolińska-Theiss, wykładowca Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, Społeczny Doradca RPD, zaprezentowali wykłady: „Konwencja o prawach dziecka, czyli od Korczaka do dnia dzisiejszego” i „Janusz Korczak – prekursor praw dziecka”. Po wykładach Rzecznik odpowiadał na pytania licznie zgromadzonych słuchaczy.

Rzecznik odwiedził również jedną ze szkół w prowincji Syunik, w której odbył się konkurs pisanek wielkanocnych wykonanych przez dzieci oraz spotkał się z wychowankami domu dziecka, w którym przebywają dzieci z niepełnosprawnością. W placówce mieszczącej się w Erywaniu przebywa ok. 110 dzieci. Pomocy stomatologicznej dzieciom udzielają dentyści z Polski.

■ **Seminarium robocze Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka ENOC, Sofia, 15–16 maja 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył roboczym seminarium Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka ENOC, podczas którego przygotowano wstępne stanowisko ENOC nt. prawa dziecka do edukacji seksualnej i edukacji w zakresie relacji międzyludzkich, które we wrześniu zostało przyjęte podczas dorocznego zjazdu Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka w Helsinkach.

Rzecznicy zrzeszeni w ENOC spotkali się z delegatami krajów Europy Wschodniej i Azji Centralnej w celu przedstawienia kompetencji instytucji ochrony praw dziecka. Przedstawiciele takich krajów, jak: Kazachstan, Kirgistan, Armenia, Turcja, Macedonia, Kosowo, Serbia i Chorwacja mieli okazję zapoznać się z zakresem uprawnień Rzeczników z ENOC, funkcjonowaniem ich urzędów i praktyką budowania potencjału instytucji ochrony praw dziecka.

Podczas wizyty Rzecznik Praw Dziecka uhonorował Jarosława Goduna – Dyrektora Instytutu Polskiego w Sofii, Odznaką Honorową za Zasługi dla Ochrony Praw Dziecka INFANTIS DIGNITATIS DEFENSORI. Z satysfakcją przyjął również informację o kolejnych wydaniach dzieł Janusza Korczaka, tłumaczonych na język bułgarski.

■ **Spotkanie Europejskiej Sieci Młodych Doradców, Paryż, 29–30 czerwca 2017 roku**

Dwójka młodzieżowych doradców Rzecznika Praw Dziecka reprezentowała Polskę podczas spotkania Europejskiej Sieci Młodych Doradców działającej przy Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka ENOC.

Podczas dwudniowego seminarium młodzi reprezentanci 11 krajów europejskich: Azerbejdżanu, Belgii, Hiszpanii, Cypru, Francji, Grecji, Włoch, Malty, Polski, Szkocji i Walii prowadzili ogólną dyskusję na temat praw dziecka, a w szczególności relacji pomiędzy młodymi ludźmi i umacniania ich tożsamości. Efektem prac młodzieży w Paryżu są rekomendacje dotyczące edukacji młodych ludzi, ochrony praw dziecka oraz zagadnień dotyczących aktywnego uczestnictwa młodzieży w życiu publicznym. Podczas spotkań młodzież przygotowywała się do zaprezentowania rekomendacji Rzecznikom Praw Dziecka z całej Europy podczas wrześniowego Zjazdu sieci ENOC w Helsinkach.

■ **Spotkanie z przedstawicielką włoskiego Rzecznika Praw Dziecka, dr Ester di Napoli, Warszawa, 6 lipca 2017 roku**

Ester di Napoli przybyła z wizytą do Warszawy w celu zapoznania się z zakresem kompetencji i działań polskiego Rzecznika Praw Dziecka oraz porównania polskich i włoskich rozwiązań w obszarze kurateli dla małoletnich cudzoziemców bez opieki. Opowiadała o działaniach podejmowanych przez włoskie instytucje w celu zabezpieczenia sytuacji małoletnich cudzoziemców bez opieki. Z przekazanych przez nią informacji wynikało, że w roku 2016 przybyło do Włoch około 26 tysięcy małoletnich bez opieki. Polski Rzecznik Praw Dziecka przybliżył przepisy związane z ochroną praw małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce, przedstawił swoje inicjatywy mające na celu wprowadzenie do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego regulacji uprawniających sąd do ustanowienia kuratora dla małoletniego cudzoziemca bez opieki.

Przybliżył podejmowane przez niego działania upamiętniające dorobek Janusza Korczaka i dokonania Ireny Sendlerowej. Wśród inicjatyw zaprezentowanych przez Rzecznika promujących te dwie postaci znalazły się między innymi publikacje dzieł Janusza Korczaka oraz wydana niedawno pod patronatem Rzecznika Praw Dziecka książka Renaty Piątkowskiej „Wszystkie moje mamy” w polskiej i angielskiej wersji językowej.

■ **Doroczny zjazd Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka, Helsinki, 19–21 września 2017**

Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w dorocznym zjeździe Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) w Helsinkach. Gospodarzem spotkania był Tuomas Kurttila, Rzecznik Praw Dziecka Finlandii. Spotkanie ENOC poświęcone zostało kwestii prawa dziecka do informacji oraz edukacji w zakresie relacji międzyludzkich i edukacji seksualnej. Rzecznicy mieli okazję zapoznać się z fińskim systemem edukacji oraz funkcjonowaniem różnego rodzaju ośrodków dla dzieci. Obok dyskusji podczas sesji

tematycznych uczestnicy brali również udział w warsztatach. W trakcie spotkania przedstawiali zrealizowane postulaty rzeczników oraz najważniejsze wyzwania i problemy, z którymi mają do czynienia w swoich krajach. Wybrano także nowego przewodniczącego, którym została Geneviève Avenard, Rzecznik Praw Dziecka we Francji. Ważną częścią dorocznego zjazdu ENOC było wysłuchanie głosu młodzieży. Polskę reprezentował Michał Matczak z łódzkiego Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży SZANSA, członek młodzieżowej rady doradców RPD, który przedstawił wypracowane w ramach spotkania ENYA (Europejska Sieć Młodych Doradców) w Paryżu rekomendacje dot. edukacji, ochrony praw dziecka i zagadnień dotyczących partycypacji dzieci w życiu publicznym. W Konferencji wzięli udział także przedstawiciele Rady Europy, Komisji Europejskiej i Agencji Praw Podstawowych.

■ **Spotkanie członków grupy roboczej ENOC ds. „Dzieci w drodze”, Ateny, 11–14 listopada 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w spotkaniu zorganizowanym przez greckiego Rzecznika ds. Dzieci Georgea Moschosa oraz UNICEF. Było ono poświęcone w szczególności włączeniu społecznemu małoletnich cudzoziemców. Wzięli w nim udział również Rzecznicy Praw Dziecka z Belgii, Bośni i Hercegowiny, Francji, Gruzji, Holandii, Irlandii, Islandii, Katalonii, Kraju Basków, Litwy, Mołdawii, Norwegii, Serbii, Szkocji, Szwecji, Włoch oraz przedstawiciele innych niezależnych instytucji ochrony praw dziecka z Austrii i Niemiec.

Gościem specjalnym spotkania była Marta Santos Pais – Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Przemocy wobec Dzieci.

Tematem spotkania grupy roboczej ENOC ds. „Dzieci w drodze” była ochrona praw małoletnich cudzoziemców przybywających do Europy, a zwłaszcza wyzwania związane z ich integracją ze społeczeństwem państwa przyjmującego (włączanie społeczne), a także inne aspekty ochrony praw małoletnich cudzoziemców, w tym m. in. kwestie związane z procedurą przyjęcia, edukacją i nauką języka kraju przyjmującego, koordynacją, monitoringiem i mechanizmami wnioskowymi. Rzecznicy dzielili się doświadczeniami ze swoich krajów oraz pomysłami na dobre praktyki.

Wyniki dyskusji nad ww. zagadnieniami przedstawiono następnie w dokumencie: „Zalecenia dotyczące ochrony praw dzieci w drodze – wyzwania włączenia społecznego”, który stanowi zbiór postulatów i rekomendowanych praktyk oraz standardów, które powinny stać się normą, jeśli chodzi o traktowanie i działania podejmowane na rzecz małoletnich cudzoziemców przybywających do Europy. Rzecznik Praw Dziecka przedstawił powyższy

dokument Prezesowi Rady Ministrów RP w dniu 19 grudnia 2017 r. celem wykorzystania w pracach legislacyjnych rządu nad zmianami w prawie migracyjno-azyłowym oraz wszelkich działaniach podejmowanych wobec małoletnich cudzoziemców.

Polski Rzecznik Praw Dziecka wizytował obóz dla uchodźców Eleonas w Atenach. Wśród 450 mieszkańców obozu przebywało tam 150 dzieci. Około 30 z nich to małoletni bez opieki. Przedstawiciele strony greckiej dzielili się podczas tej wizyty swoimi doświadczeniami w obszarze pracy z i na rzecz małoletnich ubiegających się o udzielenie ochrony międzynarodowej, zapoznali gości z wypracowanymi standardami oraz wskazywali na trudności, z którymi przychodzi im się mierzyć w codziennej pracy.

Podczas wizyty w Atenach był też czas na spotkanie z młodzieżą. Goście obejrzeli przedstawienie teatralne przygotowane w ramach sceny młodych Teatru Narodowego w Atenach przy współudziale nauczycieli prowadzących zajęcia w obozie dla uchodźców. Aktorami byli młodzi cudzoziemcy i młodzi Ateńczycy. Przedstawienie to potwierdziło, jak duże możliwości integracyjne daje włączenie społeczne poprzez edukację i sztukę.

Konferencję zakończyło spotkanie otwarte dla przedstawicieli rządu i organizacji pozarządowych, które stanowią bardzo ważny element wspierający instytucje rządowe w procesie integracji uchodźców. W spotkaniu tym uczestniczyli m.in.: Rzecznik Praw Obywatelskich Grecji Andreas Pottakis, Laurent Chapuis, koordynator UNICEF ds. reakcji na zjawisko migracji i uchodźców Grecji, Philip Leclerk, przedstawiciel Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCR), Gehad Madi, członek Komitetu Praw Dziecka ONZ, Marta Santos Pais, Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Przemocy Wobec Dzieci. Podczas spotkania odczytane zostało także oświadczenie Margaret Tuite, koordynatora ds. Praw Dziecka Komisji Europejskiej, dotyczące strategii Unii Europejskiej w kwestii włączenia społecznego dzieci w drogę.

Po zapoznaniu się ze stanowiskami przedstawicieli instytucji rządowych odbyła się dyskusja przy okrągłym stole na temat wyzwań związanych z włączeniem społecznym małoletnich cudzoziemców, przed którymi stoi Grecja i inne kraje otwarte na pomoc cudzoziemcom.

Podczas wizyty w Grecji Rzecznik Praw Dziecka odwiedził polską szkołę w Atenach. Uczniowie skorzystali z możliwości spotkania ze swoim Rzecznikiem i rozmawiali z nim o prawach dziecka i ucznia oraz o trudnościach, jakie napotykają przy realizacji tych praw.

■ **Wizyta studyjna przedstawicieli Rzecznika Praw Obywatelskich Gruzji, 21 listopada 2017 roku**

Kilkunastoosobowa delegacja przybyła do Polski z wizytą studyjną celem zapoznania się z działaniami instytucji ochrony praw człowieka w naszym kraju. Wśród przedstawicieli Rzecznika Praw Obywatelskich Gruzji były osoby reprezentujące Centrum Praw Dziecka – departament zajmujący się ochroną praw dziecka. Gruzińscy działacze na rzecz praw dziecka chcieli zapoznać się z funkcjonowaniem polskiego Rzecznika Praw Dziecka. Wiele pytań dotyczyło zakresu uprawnień polskiego Rzecznika i sposobu podejmowania interwencji w sprawach indywidualnych. Goście byli zainteresowani kompetencjami Rzecznika w zakresie działań legislacyjnych. Podczas spotkania omówiono także zakres spraw indywidualnych wpływających do Rzecznika oraz sposoby monitorowania stanu przestrzegania praw dziecka w Polsce. Podkreślano znaczenie współpracy instytucji zajmujących się ochroną praw dziecka na świecie, wymiany doświadczeń i dzielenia się dobrymi praktykami.

6.3.2 Współpraca z przedstawicielami instytucji europejskich i międzynarodowych oraz spotkania w ramach promocji praw dziecka na świecie

■ **Konferencja „Transgraniczne uprowadzenia rodzicielskie”, Berlin, 26–27 stycznia 2017 roku**

Przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka uczestniczył w Konferencji zorganizowanej przez Centrum ds. Międzynarodowych Uprowadzeń Dzieci (International Child Abduction Center – Center IKO) z siedzibą w Holandii oraz przez niemiecką organizację pozarządową Centrum Mediacji Międzynarodowej w Sprawach Rodzinnych i Uprowadzeń Dzieci (MiKK – International Mediation Centre for Family Conflict and Child Abduction). Uczestniczyli w niej eksperci w dziedzinie postępowań dotyczących międzynarodowych uprowadzeń rodzicielskich, przedstawiciele organizacji międzynarodowych i pozarządowych prowadzących działalność związaną z problematyką międzynarodowych uprowadzeń dzieci i praktycy specjalizujący się w przedmiotowej problematyce: przedstawiciele zawodów prawniczych (adwokaci, sędziowie) z krajów europejskich i pozaeuropejskich oraz mediatorzy.

Konferencja była przede wszystkim okazją do wymiany doświadczeń w zakresie stosowania Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, a także innych instrumentów prawa międzynarodowego i europejskiego, które znajdują zastosowanie w transgranicznych postępowaniach dotyczących odpowiedzialności

rodzicielskiej (Rozporządzenie Bruksela II bis, Konwencja haska z 1996 r.). Podczas spotkania podejmowano między innymi zagadnienia dotyczące interpretacji przepisu przewidującego przesłanki odmowy zarządzenia powrotu dziecka związane z ryzykiem narażenia dziecka na szkodę psychiczną lub fizyczną w razie powrotu, możliwości stosowania przez sądy orzekające w trybie Konwencji haskiej środków zabezpieczających lub tymczasowych celem ochrony dziecka po powrocie do kraju stałego pobytu, sprzeciwu dziecka jako podstawy odmowy zarządzenia powrotu dziecka, norm międzynarodowych i krajowych dotyczących procedur wysłuchania dziecka w postępowaniach dotyczących międzynarodowych uprowadzeń rodzicielskich.

■ **Spotkanie z Anną-Carin Öst, przedstawicielem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców w Polsce, Warszawa, 10 marca 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka spotkał się z Anną-Carin Öst, przedstawicielem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) w Polsce, aby omówić sytuację małoletnich cudzoziemców. Podczas rozmowy poruszono problemy, z jakimi zmagają się dzieci ubiegające się o przyznanie statusu uchodźcy w Polsce oraz wobec których zostały wydane decyzje w sprawie zobowiązania ich do powrotu do kraju pochodzenia. Podkreślano znaczenie zagwarantowania wszystkim dzieciom, niezależnie od ich sytuacji prawnej czy obywatelstwa, korzystania z praw zapisanych w Konwencji o prawach dziecka.

Zgodnie z danymi przekazanymi z UNHCR wśród osób ubiegających się o nadanie ochrony międzynarodowej w Polsce 48 proc. stanowią dzieci.

Podczas spotkania omówiono również podejmowane od wielu lat przez Rzecznika Praw Dziecka i UNHCR działania zmierzające do wprowadzenia zakazu umieszczania dzieci w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców. W ocenie Rzecznika małoletni cudzoziemcy (niezależnie od wieku oraz sytuacji rodzinnej) nie mogą być pozbawiani wolności w związku z toczącym się wobec nich postępowaniem w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej w Polsce.

■ **Spotkanie z Ambasador Szwecji w Polsce, Warszawa, 21 marca 2017 roku**

Jej Ekscelencja Inga Eriksson Fogh, Ambasador Szwecji była gościem Rzecznika Praw Dziecka. Spotkanie dotyczyło działań Rzecznika w polskim systemie ochrony praw dziecka. Rzecznik przybliżył Pani Ambasador problemy, z jakimi najczęściej zwracają się do niego dorośli i dzieci. Wymienił także regulacje wprowadzone z jego inicjatywy do polskiego prawa (m. in. całkowity zakaz bicia dzieci czy obowiązek reagowania na przemoc wobec najmłodszych). Porównał przysługujące mu kompetencje z tymi, w które wyposażono

podobne urzędy w Europie, a także omówił prowadzone sprawy z zakresu prawa międzynarodowego, w tym te dotyczące zagadnień polsko-szwedzkich.

■ **Seminarium „Monitoring placówek detencyjnych, w których umieszczani są – w związku z toczącymi się postępowaniami imigracyjnymi – małoletni cudzoziemcy”, Strasburg, 11–12 kwietnia 2017 roku**

W dniach 11–12 kwietnia 2017 r. przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka wziął udział w seminarium eksperckim zorganizowanym przez Zespół ds. Praw Dziecka w Radzie Europy i parlamentarny zespół na rzecz zakończenia detencji imigracyjnej małoletnich cudzoziemców Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy.

W spotkaniu uczestniczyli reprezentanci Rzeczników Praw Dziecka z Chorwacji, Grecji, Irlandii i Polski, 6 członków Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy oraz eksperci Rady Europy, Urzędu Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (UNHCR), Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT) i organizacji pozarządowych udzielających wsparcia cudzoziemcom.

Seminarium poświęcono warunkom, jakie są zapewniane dzieciom umieszczanym w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców w poszczególnych państwach oraz praktycznym aspektom przygotowywania i przeprowadzania monitoringu lub kontroli takich placówek.

Podczas dwudniowych dyskusji uczestnicy dzielili się doświadczeniami i spostrzeżeniami m.in. co do tego, jak właściwie należy przygotować kontrolę, na jakie obszary zwrócić w jej toku szczególną uwagę (np. dostęp małoletnich do opieki zdrowotnej, wsparcie psychologiczne, infrastrukturę obiektu), jak rozmawiać z dziećmi umieszczonymi w placówkach detencyjnych (aby nie zaszkodzić ich kondycji psychicznej) oraz z personelem takich jednostek (aby uzyskać jak najwięcej istotnych informacji). Omówiono także kwestie dostępu zespołów kontrolnych do dokumentów dotyczących cudzoziemców i funkcjonariuszy pełniących służbę w strzeżonych ośrodkach oraz stanowiska poszczególnych uczestników co do ewentualnego zaproszenia do udziału w czynnościach kontrolnych przedstawicieli organizacji pozarządowych.

■ **Konferencja „Zachowanie perspektywy praw dziecka wobec małoletnich cudzoziemców przybywających do Europy”, Sztokholm, 24 kwietnia 2017 roku**

Przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka wziął udział w międzynarodowej Konferencji zorganizowanej przez Parlament Szwecji (Riksdag), Rzecznika Praw Dziecka Szwecji i szwedzką Fundację na rzecz Dobra Dziecka. Konferencja została poświęcona wyzwaniom,

przed jakimi stanęła obecnie Unia Europejska i jej poszczególne państwa członkowskie, a jakim jest w szczególności zachowanie perspektywy praw człowieka i praw dziecka w ich działaniach podejmowanych wobec małoletnich cudzoziemców.

Wśród uczestników spotkania znaleźli się przedstawiciele: Rady Europy, Komisji Europejskiej, Urzędu Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (UNHCR), innych organów oraz organizacji międzynarodowych, jak również rzecznicy praw dziecka zrzeszeni w Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) lub ich przedstawiciele, a także reprezentanci szwedzkich służb azylowych, migracyjnych i granicznych oraz organizacji pozarządowych działających w Szwecji na rzecz praw cudzoziemców.

Głównym tematem Konferencji były trwające prace nad Wspólnym Europejskim Systemem Azylowym (CEAS), tzn. nad pakietem rozporządzeń i dyrektyw, które miałyby zastąpić obowiązujące obecnie regulacje unijne, bardziej zbliżając do siebie ustawodawstwa azyłowe poszczególnych państw członkowskich. Odnosząc się do tych prac, uczestnicy Konferencji podkreślili, że trwający kryzys migracyjno-azyłowy (i związane z nim problemy, jakich doświadczają takie państwa, jak Grecja, Włochy czy Węgry) nie może uzasadniać wprowadzenia rozwiązań, które prowadziłyby do obniżenia poziomu ochrony praw dzieci -cudzoziemców. W toku Konferencji, omawiając proponowane zmiany, m.in. w obrębie takich obszarów, jak imigracyjna detencja małoletnich, reprezentacja prawna dzieci czy ich prawo do skutecznego środka odwoławczego od decyzji nakazującej powrót do kraju pochodzenia, uczestnicy spotkania zgodzili się, że nadrzędnym celem wszystkich działań podejmowanych wobec dzieci-cudzoziemców (także działań legislacyjnych w ramach UE) powinno być zabezpieczenie ich najlepszego interesu.

Podsumowaniem Konferencji było przyjęcie przez członków Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka oświadczenia wzywającego instytucje UE do poszanowania praw dziecka w toku prac nad nowym Wspólnym Europejskim Systemem Azylowym. ENOC zwróciła w tym oświadczeniu uwagę na konieczność równego traktowania wszystkich małoletnich cudzoziemców (niezależnie, czy podróżują wraz z rodzicami, czy są małoletnimi bez opieki), na obowiązek uwzględniania najlepszego interesu dziecka przy rozstrzyganiu o jego prawach, na konieczność zapewnienia małoletnim dostępu do opieki medycznej i edukacji podczas całego okresu ich pobytu na terytorium UE, wreszcie na konieczność wysłuchania dziecka i wzięcia jego zdania pod uwagę przed wydaniem decyzji dotyczących jego osoby. Członkowie Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka podkreślili, że w małoletnich cudzoziemcach należy w pierwszej kolejności dostrzegać dzieci, a dopiero następnie – obcokrajowców.

■ **Spotkanie z przedstawicielami Rzecznika Praw Obywatelskich z Azerbejdżanu, Warszawa, 25 kwietnia 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka spotkał się z przedstawicielami azerskiego Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. W Azerbejdżanie to właśnie Rzecznik Praw Obywatelskich, a dokładnie jeden z wydziałów jego instytucji, odpowiada za ochronę praw dziecka. Goście przybyli do Polski, chcąc poznać polski system ochrony praw dziecka. Pytali o kompetencje ustawowe Rzecznika, strukturę biura oraz zakres spraw, które podejmuje polski Rzecznik. Szczególnie byli zainteresowani zagadnieniami dotyczącymi ochrony praw dzieci z niepełnosprawnościami w zakresie zapewnienia im dostępu do edukacji czy zabezpieczenia socjalnego.

■ **Spotkanie z Ambasadorem Norwegii w Polsce, Warszawa, 10 maja 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka spotkał się z Ambasadorem Norwegii w Polsce Karstenem Klepsvikiem. Przedmiotem rozmowy były kwestie związane z ochroną praw dziecka oraz międzynarodową współpracą na rzecz ochrony małoletnich. Omawiano także sytuację polskich rodzin mieszkających w Norwegii, w szczególności przypadki ingerowania lokalnych instytucji pomocowych w kompetencje wychowawcze rodziców. Rzecznik Praw Dziecka oraz Karsten Klepsvik omówili również współpracę w ramach inicjatyw Rzecznika związanych z Ogólnopolskim Dniem Praw Dziecka – panelem eksperckim oraz debatą młodzieżową.

■ **Konferencja rozpoczynająca Europejski Ruch Barnahus w ramach Projektu Promise, Bruksela, 14 czerwca 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w Konferencji rozpoczynającej Europejski Ruch Barnahus w ramach Projektu Promise kierowanego przez Radę Krajów Bałtyckich. Celem Projektu jest promocja przyjaznego dzieciom interdyscyplinarnego oraz realizowanego międzysektorowo systemu pomocy dzieciom – ofiarom i świadkom przemocy. Projekt Promise opiera się na modelu Barnahus, który zakłada, że dziecko będące ofiarą lub świadkiem przemocy otrzymuje kompleksową pomoc w Centrum Pomocy Dzieciom (norw. Barnahus). Jest to ośrodek zlokalizowany i zaprojektowany w sposób przyjazny dziecku. Dostępni są tam specjaliści z różnych dziedzin – psycholodzy, psychiatry, pediatrzy, ginekolodzy, pedagodzy. Przeprowadza się tam jednorazowe badanie i rozmowę z dzieckiem, które doświadczyło przemocy. Dzięki temu, że taka rozmowa jest rejestrowana (np. nagranie wideo przez weneckie lustro), może ona odbyć się tylko jeden raz i przeprowadzona jest w taki sposób, aby dziecko nie doznało powtórnej traumatyzacji i wiktymizacji. Rzecznik Praw Dziecka przystąpił do powyższego projektu w grudniu 2016 r.

W Konferencji uczestniczyli rzecznicy praw dziecka i eksperci zajmujący się przeciwdziałaniem przemocy wobec dzieci, w tym Marta Santos Pais, Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy wobec Dzieci.

W programie Konferencji znalazły się wystąpienia przedstawiające historię powstawania modelu Barnahus i sposób dochodzenia do obecnej jego formuły. Specjaliści z Islandii, Szwecji, Holandii prezentowali wypracowane rozwiązania stosowane w krajach skandynawskich. Marta Santos Pais w swym wystąpieniu podkreślała wagę praktycznych rozwiązań modelu Barnahus i ich znaczenie dla ochrony praw dzieci – ofiar przemocy.

■ **Symposium „Ochrona praw podstawowych z perspektywy dzieci”, Bruksela, 28 czerwca 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w symposium zorganizowanym przez Agencję Praw Podstawowych poświęconym ocenie sytuacji i planowaniu nowych kierunków ochrony praw podstawowych z perspektywy praw dziecka.

Podczas symposium skupiono się na dwóch tematach – problemach związanych z kryzysem migracyjnym i procedurą azylową w kontekście małoletnich oraz problemach związanych z ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Wśród panelistów byli między innymi: Fredrik Malmberg, Rzecznik Praw Dziecka w Szwecji, przedstawiciele europejskich instytucji ochrony praw człowieka, Agencji Praw Podstawowych, Komisji Europejskiej, UNICEF, Parlamentu Europejskiego oraz Eurochild. Honorowym gościem była Prezydent Malty Marie-Louise Coleiro Preca.

W dyskusjach panelowych uczestniczyła młodzież, która przedstawiała pomysły na zwiększanie uczestnictwa dzieci w życiu publicznym.

■ **Międzynarodowa Konferencja Children as Actors for Transforming Society (CATS – tłum. „Dzieci – Twórcy Rozwoju Społecznego”), Caux, Szwajcaria, 29 lipca – 4 sierpnia 2017 roku**

Trójka uczniów, a wśród nich Tymon Radzik (zgłoszony przez Rzecznika Praw Dziecka do Międzynarodowej Dziecięcej Nagrody Pokoju), pod opieką społecznego doradcy Rzecznika Praw Dziecka wzięła udział w Konferencji CATS poświęconej kwestii wykluczenia społecznego i działań na rzecz włączenia osób wykluczonych.

Blisko 300 osób z całego świata – młodych ludzi i dorosłych zaangażowanych w dziecięcą sprawę i przekonanych o tym, jak ważny jest głos dzieci i młodzieży – w Caux nad Jeziorem Genewskim dyskutowało o ich aktywnym uczestnictwie i możliwości wpływu na otaczającą ich rzeczywistość. CATS w wolnym tłumaczeniu to forum dzieci-aktorów

w zmieniającym społeczeństwie. W V edycji Konferencji zorganizowanej przez szwajcarską fundację Caux-Initiative of Change Foundation uczestniczyli zarówno przedstawiciele instytucji społecznych, organizacji pozarządowych, delegacje z poszczególnych krajów, jak i rodziny, osoby prywatne, które są zaangażowane w działania na rzecz poprawy sytuacji dzieci.

CATS to przede wszystkim motywator do działania, okazja do poznania, czym jest różnorodność. Uczucie się podczas Konferencji CATS opiera się na aktywnym działaniu. Uczestnicy biorą udział w warsztatach, dyskusjach, grach terenowych. Różnorodność kulturowa, przeciwdziałanie dyskryminacji, przełamywanie stereotypów, bullying to tylko niektóre z tematów zajęć mające na celu zmianę postaw ludzi wobec inności opartą na zrozumieniu i szacunku. Format Konferencji umożliwiał również prezentację działań rzeczników i organizacji pozarządowych działających na rzecz dzieci w różnych krajach.

■ **Spotkanie z Rzecznikiem Praw Dzieci i Młodzieży kanadyjskiej Prowincji Ontario, Warszawa, 12 września 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka spotkał się z Rzecznikiem Praw Dzieci i Młodzieży kanadyjskiej Prowincji Ontario Irwinem Elmanem. Głównym tematem spotkania była wymiana doświadczeń związanych z systemem ochrony praw dziecka. Rzecznicy rozmawiali nie tylko o zakresie swoich kompetencji i działań, ale także o tym, jak ważna jest partycypacja dzieci w życiu publicznym. Polski Rzecznik przybliżył także zagadnienia związane z rodzajem spraw indywidualnych wpływających do Biura RPD.

Rzecznik Praw Dziecka przedstawił podejmowane przez niego działania upamiętniające dorobek Janusza Korczaka i Ireny Sendlerowej, w tym wydane publikacje. Kanadyjski Rzecznik poinformował, że planuje publikację kolejnych pozycji Janusza Korczaka przetłumaczonych na język angielski.

■ **Konferencja „Detencja imigracyjna małoletnich: Czy zbliża się ku końcowi?”, Praga, 25–26 września 2017 roku**

W dniach 25–26 września 2017 r. przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka wzięli udział w międzynarodowej Konferencji zorganizowanej przez Radę Europy oraz Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Czeskiej. Konferencja została poświęcona problematyce detencji małoletnich cudzoziemców dla potrzeb prowadzonych wobec nich i wobec rodziców dzieci postępowań imigracyjnych (w przedmiocie udzielenia ochrony międzynarodowej oraz w przedmiocie zobowiązania do powrotu).

Wśród uczestników spotkania (obok przedstawicieli organów Rady Europy będącej współorganizatorem Konferencji) znaleźli się przedstawiciele: Komisji Europejskiej, Urzędu

Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (UNHCR), Urzędu Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka (HRC), Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT), innych organów oraz organizacji międzynarodowych, jak również przedstawiciele rzeczników praw obywatelskich i rzeczników praw dziecka z poszczególnych państw europejskich, przedstawiciele urzędów migracyjnych i azylowych oraz służb granicznych poszczególnych państw, a także liczni reprezentanci organizacji pozarządowych działających na rzecz praw cudzoziemców.

Podczas Konferencji jej uczestnicy wspólnie zastanawiali się, czy możliwe jest (a jeśli tak – w jaki sposób, jakimi metodami) doprowadzenie do całkowitego zakazu detencji administracyjnej dzieci-cudzoziemców. Pytanie to towarzyszyło kolejnym, szczegółowym sesjom tematycznym, które poświęcone były m.in. przepisom prawa UE dotyczącym detencji małoletnich cudzoziemców, detencji dzieci w kontekście istniejących międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka (a zwłaszcza – praw dziecka), wolnościowym środkom alternatywnym do detencji (skuteczności i możliwości całkowitego wyparcia przez te środki detencji), monitoringowi miejsc pozbawienia wolności, w których przebywają małoletni cudzoziemcy oraz wpływowi detencji na rozwój małoletnich.

Konferencja była okazją do wymiany stanowisk i doświadczeń przez ekspertów z zakresu migracji, uchodźstwa, ochrony praw człowieka i praw dziecka. Uczestnicy spotkania zgodzili się, że należy dążyć do maksymalnego ograniczenia detencji imigracyjnej dzieci (m.in. przez promocję i częstsze stosowanie wolnościowych środków alternatywnych) oraz zminimalizowania szkód, jakie dla ich rozwoju psychofizycznego niesie pozbawienie wolności (m.in. poprzez poprawę warunków detencji i uczynienie ich „przyjaznymi dziecku”). Jednocześnie podczas spotkania zauważalny był wciąż swoisty opór przedstawicieli służb azylowych, migracyjnych i granicznych poszczególnych państw przed deklaracją podjęcia działań na rzecz zmiany prawa UE i ustawodawstw krajowych, które obecnie wciąż pozwalają na pozbawianie dzieci wolności dla potrzeb – prowadzonych wobec nich – postępowań imigracyjnych.

■ 15. Europejska Regionalna Konferencja ISPCAN na temat nadużyć i zaniedbywania dzieci, Haga, 1–5 października 2017 roku

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka wzięli udział w Konferencji Międzynarodowej Organizacji na rzecz Przeciwdziałania Wykorzystaniu i Zaniedbaniu Dzieci (ISPCAN: International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect). Jest to organizacja pozarządowa, której misją jest zapobieganie okrucieństwu wobec dzieci na

świecie w każdej jego formie, tj. m.in. przemocy fizycznej, psychicznej, wykorzystywaniu seksualnemu, zaniedbaniu, bezdomności dzieci, wykorzystywaniu dzieci do prostytucji czy pracy przymusowej. Konferencja poświęcona była analizie sytuacji dzieci na świecie.

Poruszano tematy dotyczące przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej, zaniedbań doznawanych przez dzieci, a także kwestii wykorzystywania dzieci do prostytucji, handlu ludźmi i sytuacji dzieci uchodźców. Dyskutowano o metodach zwiększania bezpieczeństwa dzieci i zapewnienia kompleksowej pomocy. Ciekawym przykładem jest np. VoorZorg – Nurse Family Partnership (Pielęgniarka w Rodzinie Partnerstwo) – program polegający na wczesnej interwencji skierowanej do młodych kobiet o potencjalnie wysokim ryzyku, poczynając od wczesnej ciąży do ukończenia przez dziecko drugiego roku życia.

■ Seminarium „Dobro polskich rodzin w Niderlandach. Wyzwania związane z opieką nad małoletnimi”, Haga, 7 października 2017 roku

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka wzięli udział w seminarium zorganizowanym przez Konsulat RP w Hadze poświęconym problemom polskich rodzin mieszkających w Holandii, sytuacji małoletnich polskich obywateli przyjeżdżających wraz z rodzicami do Holandii, w tym ich sytuacji prawnej, socjalnej oraz dostępie do edukacji. Przedstawiciele Rzecznika przedstawili referat dotyczący skarg polskich obywateli zamieszkałych za granicą, jakie wpływają do Rzecznika Praw Dziecka w związku z działaniami zagranicznych służb socjalnych oraz przybliżyli uczestnikom spotkania uprawnienia Rzecznika Praw Dziecka.

W spotkaniu uczestniczyli także przedstawiciele Ministra Sprawiedliwości, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministra Spraw Zagranicznych oraz pracownicy socjalni i psychologowie na co dzień pracujący z polskimi rodzinami w Holandii, a także prawnicy prowadzący punkt porad prawnych przy Ambasadzie w Hadze. Omawiano główne problemy, z którymi na co dzień borykają się polscy obywatele mieszkający w Holandii, uprawnienia miejscowych organów powołanych do ochrony praw dzieci, praktykę sądów holenderskich, kwestie związane z umieszczaniem polskich dzieci w holenderskich rodzinach zastępczych oraz współpracę polskiej placówki konsularnej z holenderskim Rzecznikiem Praw Dziecka.

■ Sympozjum „Mediacje w międzynarodowych konfliktach dotyczących dzieci”, Warszawa, 26–27 października 2017 roku

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka wzięli udział w polsko-niemieckim sympozjum zorganizowanym przez niemiecką organizację pozarządową Centrum Mediacji Międzynarodowej w Sprawach Rodzinnych i Uprowadzeń Dzieci (MiKK – International

Mediation Centre for Family Conflict and Child Abduction) przy wsparciu polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości z okazji dziesiątej rocznicy podpisania Deklaracji Wrocławskiej dotyczącej dwunarodowych mediacji rodzinnych. W symposium uczestniczyli mediatorzy, prawnicy, sędziowie, psychologowie, pracownicy socjalni oraz inne osoby zajmujące się tematem międzynarodowych konfliktów rodzinnych. Podczas prelekcji i warsztatów prowadzonych przez ekspertów z Polski, Niemiec i Wielkiej Brytanii omawiano aspekty prawne i praktyczne doświadczenia w dziedzinie mediacji w transgranicznych konfliktach rodzinnych, w tym porwań rodzicielskich.

■ **Seminarium Forum Dialogu Europy i Azji (ASEF) z zakresu praw człowieka ze szczególnym uwzględnieniem praw dziecka, Sofia, 7–9 listopada 2017 roku**

Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w 17. seminarium z zakresu praw człowieka ze szczególnym uwzględnieniem praw dziecka zorganizowanym przez ASEF przy współpracy z Instytutem Wallenberga, Ministerstwem Spraw Zagranicznych Francji, Filipin, Szwajcarii i Bułgarii. Głównym celem ASEF jest stworzenie platformy dialogu między Europą i Azją w celu nawiązywania współpracy gospodarczej, społecznej i naukowej. To seminarium poświęcono prawom człowieka z wyszczególnieniem praw dziecka. Wśród uczestników byli przedstawiciele rządów i organizacji pozarządowych, organizacji międzynarodowych i społecznych, eksperci i akademicy.

Kluczowe kwestie poruszyła Mikko Otani, członek Komitetu Praw Dziecka ONZ. W swoim wystąpieniu odniosła się do konieczności niwelowania różnic pomiędzy Europą i Azją we wprowadzaniu w życie regulacji prawnych wynikających z Konwencji o prawach dziecka, mówiła także o roli zaleceń Komitetu Praw Dziecka ONZ mających kluczowy wpływ na wdrażanie instrumentów ochrony praw dziecka. Omawiano również problematykę migracji i kryzysu uchodźczego oraz edukacji włączającej, ubóstwa i trudności ze znalezieniem pracy wśród młodzieży, a także kwestie związane z prawami dziecka w kontekście specyfiki regionu azjatyckiego w obszarze kultury i tradycji.

Poruszone zostały problemy cyberbullingu, ochrony prawa do prywatności i danych wrażliwych w poszczególnych krajach. Uczestnicy warsztatów wymienili się opiniami w kwestii roli nowoczesnych technologii, nieskrępowanego dostępu do informacji i wymiany informacji pomiędzy rówieśnikami.

W konferencji aktywny udział wzięła również młodzież reprezentująca 53 kraje świata. Podczas warsztatów młodzi uczestnicy dyskutowali na temat wdrażanych w poszczególnych krajach zaleceń Komitetu Praw Dziecka ONZ. Na zakończenie konferencji

przedstawili swoje rekomendacje dotyczące dwóch bardzo ważnych aspektów związanych z ochroną praw dziecka. Pierwszy dotyczył dzieci wymagających szczególnej ochrony – młodzież wysunęła postulat, aby skupić się na ich wspieraniu poprzez tworzenie centrów pomocy oraz poprzez położenie nacisku na edukację i kształcenie nauczycieli. Drugi dotyczył uczestnictwa dzieci w życiu publicznym – młodzi uczestnicy zasugerowali konieczność tworzenia międzynarodowych platform komunikacji dorosłych i dzieci.

■ **Tymon Radzik wśród finalistów Międzynarodowej Dziecięcej Nagrody Pokoju 2017, 15 listopada 2017 roku**

W marcu 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka zgłosił kandydaturę szesnastoletniego ucznia Tymona Radzika do prestiżowej nagrody międzynarodowej – tzw. Dziecięcego Nobla. Międzynarodowa Dziecięca Nagroda Pokojowa, przyznawana co roku przez organizację KidsRights mającą siedzibę w Amsterdamie, służy wyróżnieniu dzieci, których odwaga lub wyjątkowe dokonania wywarły wpływ na przestrzeganie praw najmłodszych na świecie. Jej najbardziej znaną laureatką jest Malala Yousafzai – pakistańska działaczka na rzecz praw kobiet – która później otrzymała też Pokojową Nagrodę Nobla i Order Uśmiechu. Nagroda jest przyznawana od 2005 r., każdego roku wręcza ją jeden z laureatów Pokojowej Nagrody Nobla. Przesłanie młodego zwycięzcy dociera do milionów ludzi na całym świecie, a osoba wyróżniona otrzymuje nagrodę finansową – organizacja KidsRights inwestuje 100 tys. euro w konkretny projekt związany z działalnością nagrodzonego. W 2017 r. Komitet Ekspertów nominował trzy osoby, które najbardziej przyczyniły się do poprawy przestrzegania praw dzieci na świecie: Fayę Hasian z Indonezji, Mohamada Al Jounde z Syrii oraz Tymona Radzika z Polski.

Tymon został nominowany do Dziecięcego Nobla za działania mające na celu zwiększenie obecności dzieci w debacie publicznej. Rzecznik wielokrotnie wspierał Tymona, popierając jego postulaty skierował dwie skargi kasacyjne do Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz wspomagał chłopca w działaniach dotyczących dostępu osób małoletnich do informacji publicznej. Pozytywnie oceniając działania małoletniego, przedstawił również uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, podkreślając, że źródłem inspiracji dla opracowania projektu była petycja indywidualna wniesiona przez Tymona.

W dniu 15 listopada br. ogłoszono trójkę finalistów Międzynarodowej Dziecięcej Nagrody Pokoju 2017 spośród 169 zgłoszeń przesłanych z 55 krajów.

Uroczystość wręczenia nagrody jednemu z finalistów odbyła się w dniu 4 grudnia w Hadze. Dziecięcego Nobla otrzymał szesnastoletni Mohamad Al Jounde z Syrii za niestrudzone wysiłki w celu zapewnienia praw dzieci uchodźców. Nagrodę wręczała Malala Yousafzai, która w 2013 r. sama odebrała tę nagrodę. Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w ceremonii wręczenia nagrody.

■ **Konferencja „Dobro dziecka w sprawach z zakresu międzynarodowych uprowadzeń”, Antwerpia, 23–24 listopada 2017 roku**

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka uczestniczyli w konferencji poświęconej zagadnieniu dobra dziecka w sprawach międzynarodowych uprowadzeń. W konferencji wzięli udział profesjonaliści zajmujący się sprawami uprowadzeń dzieci reprezentujący między innymi środowiska prawnicze, sędziowskie, organizacje rządowe i pozarządowe, psychologowie oraz mediatorzy z takich państw, jak: Wielka Brytania, Szwecja, Francja, Litwa, Chorwacja, Belgia, Bułgaria, Włochy, Polska, Niemcy, Rosja czy Grecja.

Motywy przewodnim konferencji było wypracowanie – w oparciu o poczynione ustalenia – zaleceń oraz wykreowanie dobrych praktyk mających na celu wzmocnienie pozycji dziecka w sprawach międzynarodowych uprowadzeń oraz zwiększenie świadomości na potrzeby i troski dzieci. Konferencja została zorganizowana również jako zwieńczenie badań przeprowadzonych przez Missing Children Europe, Child Focus (Belgia), Uniwersytet w Antwerpii, Centrum IKO (Holandia), CFPE-Enfants Disparus (Francja) oraz francuskie Ministerstwo Sprawiedliwości. Badania dotyczyły analizy spraw prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. Podczas konferencji zaprezentowano badania, z których wynika, że w ocenie dzieci bardzo ważne jest utrzymywanie kontaktów z obojgiem rodziców oraz wysłuchanie ich zdania podczas toczącego się postępowania sądowego.

Omówiono także nowe praktyki dotyczące stosowania Konwencji haskiej oraz Rozporządzenia Bruksela II bis.

■ **Krajowa Konsultacja: Dzieciństwo bez przemocy. Odejście od stosowania kar cielesnych w Regionie Morza Bałtyckiego, Warszawa, 30 listopada–1 grudnia 2017 roku**

W lutym 2016 r. Rzecznik Praw Dziecka przystąpił do Projektu Rady Państw Morza Bałtyckiego pod nazwą „Dzieciństwo bez przemocy. Odejście od stosowania kar cielesnych w Regionie Morza Bałtyckiego” (Non-violent childhoods, moving on from corporal

punishment in the Baltic Sea Region), współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Programu Prawa, Równość i Obywatelstwo 2014–2020.

Celem projektu jest praca na rzecz eliminacji kar cielesnych wobec dzieci poprzez działania oparte na współpracy międzyresortowej i międzyrządowej Państw Regionu Morza Bałtyckiego. Projekt wpisuje się w jeden z Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ – faktyczną eliminację przemocy w wychowaniu. Inicjatywa „Non-violent Childhoods” jest projektem realizowanym przez Radę Państw Morza Bałtyckiego we współpracy z Globalną Inicjatywą na rzecz Wyeliminowania Kar Cielesnych (Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children). Partnerami projektu są Ministerstwo Zdrowia i Spraw Socjalnych w Szwecji, Ministerstwo Spraw Społecznych w Estonii, Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia w Finlandii, Ministerstwo Opieki Społecznej na Łotwie i Rzecznik Praw Dziecka w Polsce. W projekt zaangażowani są także eksperci ze wszystkich państw regionu Morza Bałtyckiego, w tym dzieci.

Region Morza Bałtyckiego staje się obecnie „obszarem wolnym od przemocy” – 10 z 11 państw nadbałtyckich wprowadziło prawny zakaz stosowania kar cielesnych w stosunku do dzieci. Szwecja była pierwsza i wprowadziła zakaz w 1979 r., Finlandia w 1983 r., Norwegia w 1987 r., Dania w 1997 r., Łotwa w 1998 r., Niemcy w 2000 r., Islandia w 2003 r., Polska w 2010 r., Estonia w 2014 r. Litwa wprowadziła zakaz prawny w lutym 2017 r. Reforma prawa była przełomowym osiągnięciem, które oznaczało punkt wyjścia dla zmian społecznych. Dzięki niej region nadbałtycki jest teraz płaszczyzną wymiany doświadczeń pomiędzy krajami, w których zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci obowiązuje już kilkadziesiąt lat i tymi, które są na początku drogi.

Pełne wdrożenie przedmiotowego zakazu promowane jest poprzez wspólne, wielostronne planowanie i działania podejmowane w regionie Morza Bałtyckiego. Inicjatywa ta podnosi świadomość szkodliwego wpływu kar cielesnych na dziecko i promuje dobre praktyki w tym zakresie.

Doświadczenia krajów nadbałtyckich były przedmiotem analizy podczas Krajowych Konsultacji w roku 2017. W ramach prowadzonego projektu w roku 2018 zostanie opracowany zestaw materiałów pomocniczych dla rodziców, dzieci, praktyków, rzeczników i decydentów.

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka – polskiego partnera Projektu „Dzieciństwo bez przemocy” – w styczniu 2017 r. uczestniczyli w spotkaniu w Sztokholmie poświęconym koordynacji Konsultacji Krajowych, które w ciągu roku odbyły się w poszczególnych państwach uczestniczących w Projekcie. Przedstawiciele Rzecznika wzięli również udział

w Konsultacji Krajowej przeprowadzonej w Sztokholmie w maju 2017 r. Krajowe Konsultacje odbyły się też w Finlandii i na Łotwie.

W ramach Konsultacji Krajowej przeprowadzonej w Warszawie w dniach 30 listopada–1 grudnia 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka zorganizował konferencję, w której wzięli udział parlamentarzyści, przedstawiciele Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Zdrowia, Komendy Głównej Policji, Rzecznika Praw Obywatelskich, Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, organizacje pozarządowe, reprezentanci związków wyznaniowych, środowiska akademickiego, młodzież, Społeczni Doradcy Rzecznika Praw Dziecka oraz przedstawiciele Rady Państw Morza Bałtyckiego.

Pierwszego dnia konferencji o ochronie dzieci przed przemocą dyskutowali przedstawiciele urzędów oraz służb mundurowych. Podczas panelu dotyczącego kwestii ograniczania przemocy wobec dzieci specjaliści podzieli się dobrymi praktykami w tym zakresie, jak również swoimi spostrzeżeniami dotyczącymi koniecznych działań na rzecz ochrony dzieci.

Drugiego dnia Krajowej Konsultacji głównym tematem spotkania była aktywność społeczeństwa i rola organizacji pozarządowych działających na rzecz najmłodszych, zwłaszcza zaś – zapewnienia im rzeczywistości wolnej od przemocy. Działania organizacji społecznych, kościołów i związków wyznaniowych (tak na polu krajowym, jak i lokalnym), a także dobre praktyki w obszarze ochrony dzieci przed przemocą i działań na rzecz eliminacji kar cielesnych prezentowali przedstawiciele tych podmiotów. Dyskutowano m.in. o wykorzystaniu mediów w profilaktyce przemocy wobec dzieci.

Trzeciego dnia konferencji dr hab. prof. UŚ Ewa Jarosz, Społeczny Doradca RPD, zaprezentowała wyniki aktualnych badań Rzecznika nad przemocą wobec dzieci. Omówiono również problemy związane z brakiem gromadzenia przez zobowiązane instytucje państwowe danych specyfikujących dziecko jako ofiarę przemocy.

Część spotkania poświęcono wspólnej dyskusji dzieci, młodzieży, rodziców, rodziców zastępczych, wychowawców, opiekunów i nauczycieli. Dzieci przedstawiły problem eliminacji kar cielesnych ze swojej perspektywy. Dyskusję prowadziła dr Aleksandra Piotrowska, Społeczny Doradca Rzecznika Praw Dziecka. Najmłodsi uczestnicy spotkania podkreślali, że przykłady płyną ze świata dorosłych i przyzwolenie na przemoc jest przekazywane pokoleniowo.

Rada Państw Morza Bałtyckiego sporządziła sprawozdanie z Konsultacji, które zawiera informacje dotyczące przestrzegania prawa dziecka do życia bez przemocy.

III. SPRAWY SĄDOWE I ADMINISTRACYJNE Z UDZIAŁEM RZECZNIKA PRAW DZIECKA

Rzecznik Praw Dziecka, działając na prawach przysługujących prokuratorowi, w 2017 r. brał udział w **363** postępowaniach sądowych, wśród których – ze względu na charakter spraw – można wyróżnić kilka kategorii:

■ Postępowanie przed Sądem Najwyższym

Przykładem interwencji Rzecznika Praw Dziecka w sprawie⁷⁷⁰ zawisłej przed Sądem Najwyższym był przypadek chłopca posiadającego obywatelstwo polskie i duńskie. Małoletni urodził się w Danii i zamieszkiwał tam do trzeciego roku życia, po czym wraz z matką przyjechał do Polski.

Ojciec dziecka uzyskał na terenie Danii prawomocne postanowienie, na mocy którego powierzono mu wyłączną opiekę nad dzieckiem. Następnie złożył w sądzie okręgowym wniosek o uznanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej prawomocnego wyroku sądu duńskiego, znoszącego wspólną władzę rodzicielską rodziców nad małoletnim i przyznającego mu wyłączną władzę rodzicielską.

Tytułem wyjaśnienia należy wskazać, że od połowy 2009 r. w polskim systemie prawnym obowiązuje reguła automatycznego uznawania zagranicznego orzeczenia z mocy prawa *ad casum*. Zasadą jest jednak, że jeśli umowa międzynarodowa określa warunki uznania, mają one pierwszeństwo przed regulacją polską. W krajach Unii Europejskiej wzajemne uznawanie orzeczeń sądowych odbywa się na podstawie Rozporządzenia Bruksela II bis. W przypadku państw spoza Unii Europejskiej taką regulacją jest Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzonej w Hadze w dniu 19 października 1996 r.⁷⁷¹ (dalej: Konwencja haska), która w art. 24 stanowi, że każda osoba zainteresowana może wystąpić do właściwych organów państwa wezwanego z wnioskiem o wydanie orzeczenia w sprawie uznania bądź odmowy uznania w innym umawiającym się państwie, a postępowanie jest określone przez prawo państwa wezwanego, czyli w tym przypadku przez Polskę. Z kolei art. 23 ust. 2 wspomnianej Konwencji zawiera zamknięty katalog przeszkód sprzeciwiających się uznaniu na terytorium jednego z Państw Umawiających się orzeczeń innych Państw. Zatem odmowa uznania orzeczenia jest możliwa, (a) jeżeli środek został podjęty przez organ, którego jurysdykcja nie była oparta na

⁷⁷⁰ ZSM.441.28.2015.BM

⁷⁷¹ Dz. U. z 2010 r. Nr 172, poz.1158

podstawach przewidzianych w rozdziale II, (b) jeżeli środek został podjęty, z wyjątkiem wypadków niecierpiących zwłoki, w ramach postępowania sądowego lub administracyjnego, bez umożliwienia dziecku jego wysłuchania, przez co naruszono istotne zasady postępowania państwa wezwanego, (c) na wniosek każdej osoby podnoszącej zarzut, że środek narusza jej odpowiedzialność rodzicielską, jeżeli środek został podjęty, z wyjątkiem wypadków niecierpiących zwłoki, bez umożliwienia tej osobie jej wysłuchania, (d) jeżeli uznanie jest oczywiście sprzeczne z porządkiem publicznym państwa wezwanego, przy czym uwzględnić należy dobro dziecka, (e) jeżeli środka nie da się pogodzić ze środkiem później podjętym w państwie zwykłego pobytu dziecka, niebędącym stroną Konwencji, o ile ten ostatni środek spełnia warunki konieczne do uznania go w państwie wezwanym, (f) jeżeli nie przestrzegano postępowania określonego w artykule 33.

W przedmiotowej sprawie sąd okręgowy uwzględnił wniosek ojca i ustalił, że podlega uznaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej prawomocny wyrok sądu duńskiego, znoszący wspólną władzę rodzicielską rodziców nad dzieckiem i przyznający wyłączną władzę rodzicielską ojcu. W uzasadnieniu orzeczenia sąd wskazał, że podstawę prawną rozstrzygnięcia stanowiły postanowienia Konwencji haskiej z 1996 roku jako unormowania przedmiotowo właściwe i wiążące zarówno Polskę, jak i Danię. W rezultacie końcowy wynik postępowania zależał od ustalenia, czy wystąpiła któraś z przeszkód wskazanych w art. 23 ust. 2 tej Konwencji, które czyniły możliwym odmowę uznania orzeczenia. W ocenie sądu okręgowego żadna z wyżej przytoczonych przesłanek nie zaistniała.

Zażalenie na powyższe postanowienie wniosła matka chłopca oraz prokurator okręgowy. Rzecznik, po dokonaniu analizy akt sprawy, podjął decyzję o zgłoszeniu udziału w sprawie na etapie postępowania odwoławczego. W piśmie procesowym poparł zażalenie matki chłopca oraz prokuratora, wnosząc o uchylenie postanowienia sądu okręgowego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. W jego ocenie przedmiotowe rozstrzygnięcie było przedwczesne, a zgromadzony materiał dowodowy niekompletny. Podniósł, że sąd okręgowy zaniechał wyjaśnienia wszystkich okoliczności faktycznych istotnych dla wydania rozstrzygnięcia zgodnego z zasadą dobra dziecka, a w rezultacie nie rozpoznał istoty sprawy. Wskazał również, że sąd okręgowy uchybił wynikającemu z art. 23 ust. 2 lit. d obowiązкови uwzględnienia dobra dziecka przy badaniu, czy uznanie przedmiotowego orzeczenia sądu duńskiego jest oczywiście sprzeczne z porządkiem publicznym Rzeczypospolitej Polskiej, przez oddalenie wszelkich wniosków dowodowych zmierzających do zbadania aktualnej sytuacji małoletniego i ustalenia w jej kontekście, czy uznaniu orzeczenia nie sprzeciwia się interes małoletniego. W ocenie Rzecznika prawidłowa

interpretacja wspomnianego przepisu, który przecież zawiera jednoznaczne odwołanie do dobra dziecka, nie mogła prowadzić do całkowitego wyłączenia badania dobra dziecka w niniejszym postępowaniu.

Sąd apelacyjny przychylił się do powołanej wyżej argumentacji i zmienił postanowienie sądu okręgowego w ten sposób, że oddalił wniosek ojca o uznanie orzeczenia sądu duńskiego na terytorium RP.

Ojciec dziecka za pośrednictwem pełnomocnika wniósł skargę kasacyjną od orzeczenia sądu apelacyjnego w zakresie, w jakim zmienił on postanowienie sądu okręgowego.

Skargę kasacyjną oparto m.in. na zarzutach naruszenia przez sąd apelacyjny przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, to jest art. 23 ust. 2 lit. d Konwencji haskiej z 1996 r., przez dokonanie niedopuszczalnej merytorycznej kontroli wyroku sądu duńskiego pod pretekstem zastosowania klauzuli porządku publicznego, polegającej na uznaniu za sprzeczną z polskim porządkiem prawnym duńskiej instytucji powierzenia władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, a znanej polskiemu porządkowi prawnemu (art. 58 § 1a, art. 107, art. 111 k.r.i.o.). Nadto zarzucono naruszenie przepisów postępowania przez uznanie przez sąd apelacyjny, że niezgodne z dobrem małoletniego byłoby uznanie wyroku sądu duńskiego, przyznającego wyłączną władzę rodzicielską ojcu.

Odpowiedź na skargę kasacyjną złożyła matka małoletniego oraz prokurator prokuratury apelacyjnej. Sąd Najwyższy wydał postanowienie o przyjęciu przedmiotowej skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Rzecznik, kierując się dobrem małoletniego, zgłosił udział w postępowaniu kasacyjnym przed Sądem Najwyższym. W jego ocenie skarga ojca dziecka była niezasadna i powinna zostać oddalona, albowiem zarzuty kasacyjne de facto sprowadzały się do polemiki z ustaleniami faktycznymi sądu apelacyjnego.

Sąd Najwyższy, jako instancja kasacyjna, nie jest uprawniony do badania zasadności ustaleń faktycznych i oceny dowodów dokonanych przed sądem II instancji, nie może też dokonywać własnych ustaleń faktycznych, odmiennych od przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku.

Zdaniem Rzecznika skarżący w zarzutach skargi kasacyjnej usiłował wykazać, że sąd apelacyjny dokonał niedopuszczalnej merytorycznej kontroli wyroku sądu duńskiego, czym naruszył art. 23 ust. 2 lit. d Konwencji haskiej z 1996 r. W ocenie Rzecznika zarzut ten należało uznać za całkowicie chybiony. Podkreślił on, że sąd II instancji – wbrew twierdzeniom skarżącego – nie dokonał merytorycznej oceny orzeczenia sądu zagranicznego,

lecz skupił się na zbadaniu, czy w przedmiotowej sprawie występują przeszkody sprzeciwiające się uznaniu orzeczenia sądu duńskiego na terytorium RP.

Zdaniem Rzecznika nie było również wątpliwości, że sąd apelacyjny najpierw ustalił, w jakim przedmiocie rozstrzygał wyrok sądu duńskiego (tzn. znosił wspólną władzę rodzicielską stron nad małoletnim, przyznając wyłączną władzę rodzicielską ojcu dziecka), a następnie rozważył potencjalne, niemożliwe do zaakceptowania skutki uznania na terenie RP tego orzeczenia. W efekcie sąd apelacyjny dostrzegł istotną przeszkodę uznania orzeczenia sądu zagranicznego w klauzuli porządku publicznego, jaką jest „zasada dobra dziecka”.

Rzecznik podkreślił, że wyjątkowy charakter przywołanej klauzuli skutkuje tym, iż jedynie naruszenie podstawowych, fundamentalnych zasad porządku prawnego – takich jak zasada dobra dziecka – może stanowić uzasadnioną podstawę odmowy uznania orzeczenia. Wprawdzie instytucja zastosowana przez sąd duński (tzn. zniesienie wspólnej władzy rodzicielskiej) znana jest polskiemu prawu, to jednak skutek uznania tego orzeczenia na terenie RP byłby nie do pogodzenia z całą koncepcją tej instytucji wyrażaną w prawie krajowym, w której nadrzędne znaczenie odgrywa nakaz ochrony dobra dziecka.

Na rozprawie przed Sądem Najwyższym Rzecznik podtrzymał swoje stanowisko zawarte w piśmie procesowym, wnosząc o oddalenie skargi kasacyjnej w całości.

Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną ojca małoletniego, podkreślając, że decydujące znaczenie miało dobro dziecka. Zdaniem Sądu Najwyższego sąd II instancji trafnie zwrócił uwagę, że elementarna zasada ochrony dobra dziecka obowiązuje zarówno w Konstytucji, w Konwencji haskiej, w Konwencji o prawach dziecka, jak i w polskim Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Artykuł 12 Konwencji o prawach dziecka stanowi, że każda decyzja, która będzie podejmowana w odniesieniu do dziecka lub będzie dotyczyć jego interesu, powinna być podejmowana przy uwzględnieniu, czy nie dojdzie do naruszenia jego praw. Jest to podstawowa zasada, a jej złamanie spowodowałoby naruszenie porządku publicznego w Polsce.

Sąd Najwyższy przypomniał także, że instytucja pozbawienia władzy rodzicielskiej istnieje w takiej samej formie w Polsce i w Danii, lecz uznanie orzeczenia sądu duńskiego w Polsce wywołałoby skutek niekorzystny dla dobra dziecka. Dziecko pozostawało pod opieką matki od czasu urodzenia. Jeśli matka zostałaby pozbawiona władzy, to mogłoby to naruszyć stan emocjonalny dziecka, które niedługo skończy 8 lat. Co ważne, pozycja ojca nie ulegnie zmianie – na terenie obu państw ma on nadal władzę formalną i prawo do podejmowania decyzji, tak jak każdy rodzic.

■ Postępowanie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym

Zgodnie z art. 173 § 2 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁷⁷² w postępowaniu sądowo-administracyjnym Rzecznikowi Praw Dziecka przysługuje uprawnienie do wniesienia skargi kasacyjnej od wydanego przez Wojewódzki Sąd Administracyjny wyroku lub postanowienia kończącego postępowanie w sprawie. W takim przypadku, zgodnie z art. 8 wyżej wymienionej ustawy, Rzecznikowi przysługuje prawo strony. Wyposażenie w legitymację skargową w postępowaniu przed sądami administracyjnymi ma na celu ochronę praworządności oraz praw dziecka. Legitymacja do wniesienia skargi kasacyjnej nie jest uzależniona od jego udziału w postępowaniu przed Wojewódzkim Sądem Administracyjnym. Rzecznik może wziąć udział w każdym stadium postępowania sądowo-administracyjnego. W jego przypadku pierwszą czynnością w postępowaniu sądowym może być sporządzenie skargi kasacyjnej, jak również udział w rozprawie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym ze skargi kasacyjnej innego podmiotu.

Przykładem sprawy⁷⁷³, w której Rzecznik zdecydował się wnieść skargę kasacyjną do Naczelnego Sądu Administracyjnego, była sprawa ośmiorga małoletnich obywateli Rosji, którzy wraz z rodzicami przyjechali do Polski w połowie 2013 r. w celu poszukiwania ochrony międzynarodowej w naszym kraju. Stawiając się na granicy polsko-białoruskiej, ojciec małoletnich złożył wniosek o nadanie statusu uchodźcy na terytorium RP, obejmując tym wnioskiem swoją małżonkę i dzieci.

Po przeprowadzeniu postępowania w tej sprawie, m.in. po przesłuchaniu ojca dzieci na okoliczność przyczyn opuszczenia Rosji, w tym represji, jakie miały być jego udziałem w kraju pochodzenia, Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców wydał wobec wszystkich członków rodziny decyzję o odmowie nadania statusu uchodźcy, o odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej oraz o odmowie udzielenia zgody na pobyt tolerowany. Uzasadniając to rozstrzygnięcie w części orzekającej o odmowie udzielenia również zgody na pobyt tolerowany, organ I instancji wskazał jedynie, że fakt realizowania przez dzieci obowiązku szkolnego w naszym kraju nie stanowi przeszkody dla ich wydalenia (wraz z rodzicami) z Polski, ponieważ w Rosji małoletni także będą mieli zapewniony dostęp do powszechnej i bezpłatnej edukacji.

Ojciec dzieci, nie zgadzając się z taką decyzją, wniósł w tej sprawie odwołanie do Rady do Spraw Uchodźców. Zawarł w nim między innymi wniosek o przeprowadzenie

⁷⁷² Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2017 r. poz. 1369, z późn. zm.)

⁷⁷³ ZSM.441.135.2015.AC

dowodu z przesłuchania dwojga swoich najstarszych dzieci na okoliczność stopnia ich integracji ze społeczeństwem polskim, znajomości języka polskiego i możliwych negatywnych skutków, które dla ich rozwoju psychofizycznego mogłoby mieć nakazanie im powrotu do kraju pochodzenia.

Po rozpatrzeniu przedmiotowego odwołania Rada do Spraw Uchodźców wydała decyzję o utrzymaniu w mocy wcześniejszego, niekorzystnego dla rodziców i dzieci, rozstrzygnięcia Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Organ odwoławczy odmówił także przeprowadzenia wnioskowanego dowodu z przesłuchania małoletnich, wskazując, że są one zbyt małe, aby pamiętać traumatyczne wydarzenia, które miały w kraju pochodzenia spotkać ich ojca. Jednocześnie Rada do Spraw Uchodźców wskazała, że – w jej ocenie – w sprawie nie zachodziły żadne podstawy, aby rozważać zaawansowanie procesu integracji dzieci ze społeczeństwem polskim.

Ojciec małoletnich wniósł na tę decyzję skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego, którą sąd jednak oddalił, wskazując w uzasadnieniu orzeczenia, że podziela stanowisko organu odwoławczego co do niecelowości dodatkowego przesłuchania dzieci. Zdaniem sądu organy administracji właściwie przeanalizowały sytuację małoletnich pod kątem zasadności przyznania im ochrony międzynarodowej, a z akt sprawy nie wynikało, że w przypadku powrotu dzieci do kraju pochodzenia naruszone mogłyby być ich prawa w stopniu istotnie zagrażającym ich dalszemu rozwojowi psychofizycznemu.

Po doręczeniu odpisu wyroku wraz z uzasadnieniem ojciec małoletnich zwrócił się do Rzecznika Praw Dziecka o wsparcie.

Rzecznik dokonał analizy całości akt sądowych i administracyjnych sprawy, po czym wywiódł skargę kasacyjną od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego, podnosząc, że został on wydany z naruszeniem przepisów postępowania, które doprowadziło do wadliwego oddalenia przez sąd skargi ojca dzieci na decyzję Rady do Spraw Uchodźców.

W skardze kasacyjnej podkreślił, że uwadze Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego umknęło to, że – rozpatrując sprawę małoletnich – Rada do Spraw Uchodźców naruszyła przepisy postępowania administracyjnego w stopniu mogącym mieć istotny wpływ na wynik sprawy administracyjnej z wniosku ojca małoletnich. Wskazał w tym zakresie w szczególności na błędną interpretację wniosku dowodowego strony, która doprowadziła do nieuzasadnionej odmowy przeprowadzenia dowodu z przesłuchania dzieci. Przesłuchanie to miało zaś dotyczyć stopnia ich integracji ze społeczeństwem polskim oraz więzi łączących małoletnich z krajem pochodzenia, tzn. okoliczności niezwykle istotnych z punktu widzenia zasadności udzielenia wszystkim członkom rodziny zgody na pobyt tolerowany. Zgodnie

bowiem z art. 97 ust. 1 pkt 1a ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁷⁴ (stosowanego wobec rodziny z uwagi na wszczęcie postępowania w przedmiocie udzielenia im ochrony międzynarodowej przed 1 maja 2014 r., kiedy to przepis ten został uchylony) tego rodzaju zgody udziela się między innymi, gdy wydalenie mogłoby naruszyć prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym jego dalszemu rozwojowi psychofizycznemu. Tym samym – jak podniósł Rzecznik w skardze kasacyjnej – nie przychylając się do wniosku ojca dzieci o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania małoletnich, Rada do Spraw Uchodźców naruszyła art. 72 ust. 3 Konstytucji RP oraz art. 12 Konwencji o prawach dziecka. Organ II instancji zaniechał bowiem wysłuchania małoletnich w toku ustalania ich praw. Dalszym skutkiem tego uchybienia było z kolei naruszenie zasady obiektywizmu oraz przekroczenie granicy swobodnej oceny dowodów w zakresie wyrażonego przez Radę stanowiska, że dzieci nie zintegrowały się ze społeczeństwem polskim na tyle, aby nakazanie im powrotu do kraju pochodzenia mogło spowodować zagrożenie dla ich dalszego rozwoju psychofizycznego. Podnosząc powyższe zarzuty, Rzecznik wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku.

Naczelny Sąd Administracyjny, podzielając zdanie Rzecznika, uchylił niekorzystny dla rodziny wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego oraz wcześniejszą decyzję Rady do Spraw Uchodźców w części, w jakiej rozstrzygnięto o odmowie udzielenia małoletnim i ich rodzicom zgody na pobyt tolerowany w Polsce. Uzasadniając wydany wyrok, sąd przyznał rację Rzecznikowi, że nieprzeprowadzenie – pomimo wniosku ojca dzieci – dowodu z przesłuchania małoletnich mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, przesądzając o odmowie udzielenia rodzinie zgody na pobyt tolerowany w Polsce. Uznał, że organy administracji nie mogły negatywnie oceniać dowodu z przesłuchania dzieci (kwestii jego przydatności czy też wiarygodności) przed przeprowadzeniem takiej czynności – tym bardziej, że przesłuchanie miało dotyczyć procesu integracyjnego małoletnich ze społeczeństwem polskim, tj. okoliczności istotnej dla decyzji co do udzielenia/nieudzielenia rodzinie zgody na pobyt tolerowany w naszym kraju.

Obecnie sprawa małoletnich i ich rodziców ponownie toczy się przed Radą do Spraw Uchodźców, która – kierując się wskazówkami Naczelnego Sądu Administracyjnego – powinna wkrótce wyznaczyć termin przesłuchania dwojga najstarszych dzieci. Postępowanie w tej sprawie jest stale monitorowane przez Rzecznika Praw Dziecka.

⁷⁷⁴ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcowi ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2016 r. poz. 1836)

■ Postępowanie z zakresu władzy rodzicielskiej

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje szczególną ochronę prawną i opiekę państwa rodzinie, macierzyństwu i rodzicielstwu (art. 18). W art. 48 ust. 2 wskazane jest, że ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu. Władza rodzicielska co do zasady powinna być pozostawiona obojgu rodzicom. Jedynie, gdy pozostawienie władzy obojgu rodzicom jest sprzeczne z dobrem dziecka, sąd może ograniczyć władzę jednego z rodziców do określonych praw i obowiązków.

Przykładem z tej kategorii może być sprawa⁷⁷⁵ zgłoszona przez matkę chłopca, której sąd okręgowy w wyroku rozwodowym ograniczył władzę rodzicielską nad synem do prawa współdecydowania w istotnych sprawach dziecka dotyczących edukacji i leczenia, powierzając ojcu pełnię władzy rodzicielskiej oraz bezpośrednią pieczę nad dzieckiem, zmieniając w ten sposób dotychczasowe miejsce zamieszkania dziecka przy matce. Kobieta wniosła apelację od powyższego wyroku, nie zgadzając się na ograniczenie jej władzy rodzicielskiej nad synem oraz zmianę jego miejsca zamieszkania. Analizując akta sprawy, Rzecznik zwrócił uwagę, że sąd I instancji swoje rozstrzygnięcie oparł na opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego z 2013 r., nie wysłuchał bezpośrednio małoletniego, jednocześnie z wywiadu środowiskowego wynikało, że małoletni wyraził przed kuratorem wolę zamieszkiwania z matką oraz lęk przed ojcem. Skonfliktowani rodzice wzajemnie oskarżali się o indukowanie dziecku strachu i negatywnej postawy wobec drugiego rodzica.

Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu międzyinstancyjnym, wnosząc o wysłuchanie małoletniego przy udziale biegłego psychologa na okoliczność relacji i więzi łączących go z rodzicami, a także poznania woli dziecka w kwestii unormowania jego sytuacji opiekuńczo-wychowawczej oraz dopuszczenie dowodu z opinii zespołu biegłych (psychologa i pedagoga) na okoliczność ustalenia, czy obecna sytuacja opiekuńczo-wychowawcza dziecka uzasadnia zmianę jego miejsca zamieszkania, jak taka zmiana może wpłynąć na sferę emocjonalną małoletniego, czy zasadna jest korekta postaw rodzicielskich rodziców, np. poprzez odbycie warsztatów umiejętności wychowawczych.

Występując z powyższym wnioskiem, Rzecznik zwrócił uwagę, że zgromadzony materiał dowodowy w sprawie nie dawał jednoznacznej odpowiedzi, co pozostaje w najlepiej pojętym interesie dziecka. Sąd I instancji nie wysłuchał małoletniego, mimo że obowiązkiem sądu, w każdej sprawie dotyczącej dziecka, jest jego wysłuchanie – jeżeli stan rozwoju psychofizycznego dziecka na to pozwala. Ponadto sąd oparł swoje rozstrzygnięcie na opinii,

⁷⁷⁵ ZSR.441.1304.2015.JP

której wnioski i zalecenia sformułowane w 2013 r. mogły nie odpowiadać aktualnej sytuacji 8-letniego chłopca (w chwili przeprowadzanych dziecko badań miało 4 lata). Postępowanie apelacyjne jest w toku.

Kolejna sprawa⁷⁷⁶ została zgłoszona przez ojca dziewczynki, który podał, że jest w trakcie postępowania o rozwód. Przed rozstaniem z matką małoletniej aktywnie uczestniczył w opiece i wychowaniu dziecka. W toku postępowania rozwodowego został odsunięty przez żonę od wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej nad córką.

Z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów wynikało, że oboje rodzice wikłają dziecko w konflikt okołorozwodowy, dlatego biegli zasugerowali udział rodziców w terapii rodzinnej.

Z uwagi na nieprawidłowe zachowania rodziców i brak jakiejkolwiek współpracy między nimi Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w toczącym się postępowaniu rozwodowym i wniósł o udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez zobowiązanie rodziców do podjęcia i uczestnictwa w rodzinnej terapii systemowej w placówce zajmującej się pomocą rodzinom znajdującym się w konflikcie okołorozwodowym. Sąd podzielił stanowisko Rzecznika.

Po odbyciu terapii rodzice doszli do porozumienia. Na ich zgodny wniosek sąd w wyroku rozwodowym powierzył wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnią obojgu rodzicom, z ustaleniem jej miejsca zamieszkania przy matce oraz ustalił kontakty dziecka z ojcem.

Kolejnym przykładem może być sprawa⁷⁷⁷ małoletniego chłopca. Jego matka, jeszcze będąc w ciąży, podjęła decyzję o oddaniu dziecka do adopcji w związku ze swoją niestabilną sytuacją życiową. Za pośrednictwem internetu skontaktowała się z małżeństwem, które chciało adoptować dziecko. Po urodzeniu chłopca zostało zawarte porozumienie, które stanowić miało podstawę do przejęcia opieki nad małoletnim. Małżonkowie, tuż po narodzinach chłopca, zabrali dziecko do swojego miejsca zamieszkania. Przebywający za granicą ojciec dziecka nie wiedział, że urodził mu się syn oraz o zawartym przez matkę małoletniego porozumieniu. Gdy powziął informację o zaistniałej sytuacji, niezwłocznie podjął działania w celu odzyskania dziecka. Początkowo wraz z matką dziecka próbował odebrać chłopca osobiście, a następnie formalnie, poprzez złożenie do sądu opiekuńczego wniosku o odebranie małoletniego. W tym samym czasie do sądu rejonowego wpłynął

⁷⁷⁶ ZSR.441.1191.2016.PP

⁷⁷⁷ ZSR.441.833.2015.MK

wniosek małżonków sprawujących faktyczną opiekę nad małoletnim o pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej oraz o powierzenie im wykonywania osobistej pieczy nad małoletnim.

Sąd opiekuńczy w orzeczeniu końcowym oddalił wniosek opiekunów o pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej nad synem, nakazał opiekunom wydanie dziecka rodzicom biologicznym w określonym terminie, ograniczył rodzicom władzę rodzicielską nad małoletnim poprzez poddanie sposobu jej wykonywania nadzorowi kuratora sądowego, zobowiązał rodziców do objęcia syna opieką psychologiczną po przejęciu pieczy nad nim oraz zobowiązał opiekunów faktycznych do poinformowania małoletniego o jego przejściu pod opiekę rodziców biologicznych i przygotowania go do tego, w szczególności przez objęcie chłopca terapią psychologiczną w okresie poprzedzającym przejście dziecka pod pieczę rodziców. Zobowiązał również strony do podjęcia terapii psychologicznej nakierowanej na adaptację do sytuacji wywołanej rozstrzygnięciem i na udzielenie wsparcia małoletniemu w celu zminimalizowania negatywnych doznań psychicznych. Jednocześnie sąd uregulował kontakty rodziców biologicznych z synem w okresie poprzedzającym przejście dziecka pod ich pieczę.

Powyższe postanowienie nie zostało wykonane. W lutym 2017 r. opiekunowie chłopca wystąpili do sądu opiekuńczego z kolejnym wnioskiem, tym razem o ograniczenie rodzicom władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, poprzez ustanowienie ich rodziną zastępczą dla dziecka. Opiekunowie dołączyli do wniosku zaświadczenie lekarskie (psychiatry i neurologa) o stanie zdrowia psychicznego małoletniego, wskazujące na wystąpienie u dziecka (po przekazaniu mu informacji o przejściu pod opiekę rodziców biologicznych) zaburzeń w postaci lęku separacyjnego, zaburzeń emocjonalnych oraz nadpobudliwości psychoruchowej wymagającej włączenia farmakologii.

Rzecznik zgłosił udział w sprawie, wnosząc o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych z Instytutu Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra J. Sehna w Krakowie na okoliczność ustalenia kwalifikacji rodzicielskich oraz predyspozycji wychowawczych opiekunów i rodziców biologicznych, czy u któregośkolwiek z nich istnieją przeciwwskazania do sprawowania opieki nad dzieckiem, czy którakolwiek ze stron stwarza zagrożenie dla prawidłowego rozwoju i dobra małoletniego, czy obecnie możliwe jest – i pod jakimi warunkami – wydanie dziecka rodzicom biologicznym, a w przypadku uznania, że wydanie dziecka nie będzie zgodne z jego dobrem, jak powinna zostać ukształtowana władza rodzicielska nad dzieckiem oraz kontakty małoletniego z rodziną pochodzenia.

Sąd opiekuńczy dopuścił dowód z opinii psychologicznej i zlecił dwóm psychologom, pedagogowi i psychiatrze przebadanie małoletniego, opiekunów oraz rodziców biologicznych

na wskazane przez Rzecznika okoliczności. W opinii biegli wskazali, że nie jest możliwe wydanie chłopca rodzicom biologicznym bez poniesienia przez małoletniego poważnych szkód w sferze psychicznej oraz emocjonalnej. Chłopiec identyfikuje opiekunów jako swoich rodziców, łączą go z nimi silne i trwałe więzi emocjonalne, charakterystyczne dla prawidłowych więzi rodzice-dziecko. W ocenie biegłych opiekunowie byli odpowiednimi kandydatami do sprawowania dalszej pieczy nad dzieckiem.

Podkreślić należy, że orzeczenie powierzające sprawowanie pieczy określonej osobie musi uwzględniać przede wszystkim dobro i interesy dziecka. Sąd opiekuńczy uznał, że obecny stan emocjonalny i psychiczny małoletniego nie pozwala na realizację jego przejścia pod opiekę rodziców biologicznych. W orzeczeniu końcowym sąd opiekuńczy ograniczył rodzicom biologicznym władzę rodzicielską poprzez umieszczenie małoletniego w niezawodowej rodzinie zastępczej w osobach dotychczasowych opiekunów.

Rzecznik prowadził również sprawę⁷⁷⁸ małoletniego rodzeństwa, które w wyroku rozwodowym zostało powierzone pod pieczę ojca. Matka małoletnich, mieszkająca na stałe za granicą, nie wydała małoletniej ojcu po kontaktach określonych w wyroku rozwodowym i wystąpiła do sądu opiekuńczego z wnioskiem o powierzenie jej władzy rodzicielskiej nad córką. Ojciec małoletnich sprzeciwił się żądaniu matki i wystąpił o powrót córki do Polski. Sąd opiekuńczy w toku postępowania dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność ustalenia, czy dobro małoletnich przemawia za powierzeniem wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnią matce, a nad małoletnim ojcu i rozdzieleniem rodzeństwa, czy też dzieci powinny pozostawać wspólnie pod opieką jednego z rodziców. Przeprowadzenie dowodu nie było możliwe, gdyż matka nie stawiała się z córką na badania, oświadczając, że dziewczynka odmówiła przyjazdu do Polski. Sąd opiekuńczy, odstępując od przeprowadzenia dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, w orzeczeniu końcowym powierzył matce władzę rodzicielską nad córką. W uzasadnieniu powyższego postanowienia sąd wskazał między innymi, że co prawda brak było jakichkolwiek przesłanek do zmiany rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej zawartych w wyroku rozwodowym, należało jednak uwzględnić stan faktyczny, istniejący na dzień zakończenia postępowania w sprawie. Małoletnia prezentowała nieprzychylny, wręcz wrogi stosunek do ojca, zdecydowanie odmawiała powrotu do ojca i do Polski. W ocenie sądu I instancji należało znieść istniejący stan niepewności dziecka i orzec o powierzeniu wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnią matce. Sąd zwrócił jednocześnie uwagę, że swoim zachowaniem matka wyczerpała przesłanki z art. 111 § 1 k.r.i.o., uzasadniające

⁷⁷⁸ ZSR.441.27.2015.MK

pozbawienie jej władzy rodzicielskiej nad małoletnią, gdyż pozbawiła kilkuletnią córkę naturalnego dla niej środowiska rodzinnego, bezpośredniej opieki ojca oraz kontaktów z bratem i zatrzymała w obcym kraju. Z uwagi jednak na to, że nie jest możliwy powrót małoletniej pod opiekę ojca, gdyż małoletnia wyrażała wolę pozostawania z matką, w ocenie sądu zasadne było pozostawienie matce władzy rodzicielskiej nad córką. Sąd wyraził ponadto pogląd, że zasadnym byłoby rozważenie pozbawienia matki władzy rodzicielskiej nad małoletnim synem, którego przez lata zaniedbywała emocjonalnie, taki jednak wniosek nie został przez ojca zgłoszony, dlatego też sąd odstąpił od orzekania w tej kwestii.

Ojciec małoletnich wniósł apelację od postanowienia sądu rejonowego, wnosząc o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez oddalenie wniosków o zmianę zawartych w wyroku rozwodowym rozstrzygnięć dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnią oraz ustalenia jej miejsca pobytu, ewentualnie uchylenie postanowienia w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu apelacji wskazał, że od momentu znalezienia się małoletniej pod opieką matki, matka systematycznie ograniczała córce kontakt z rodziną, pozbawiła ojca możliwości nieskrępowanego spotkania się z dzieckiem, a przede wszystkim doprowadziła do sytuacji, w której małoletniej wpajany był negatywny obraz ojca. Od momentu, gdy małoletnia przebywa pod opieką matki, ojciec został pozbawiony wglądu w sytuację dziecka i nieskrępowanego kontaktu z córką. Podniósł, że w rozważaniach sąd I instancji pominął dyrektywę wynikającą z art. 107 § 2 k.r.i.o., która zakłada, że rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia. Zauważył, że ze wszystkich przeprowadzonych dowodów wynikała niezwykle silna więź emocjonalna między rodzeństwem. Mimo to na etapie wyrokowania okoliczność ta nie została w żaden sposób uwzględniona. Wskazał, że nie można było jej nadać drugorzędного charakteru, skoro małoletni od urodzenia wychowywali się wspólnie, a opiekę nad nimi niemal wyłącznie sprawował ojciec. Wskutek powierzenia matce władzy rodzicielskiej nad małoletnią doszło do swoistego przyzwolenia dla uprowadzenia dziecka, rozdzielenia rodzeństwa, nierespektowania orzeczeń sądowych, a także działań zmierzających do pozbawienia dziecka swobodnego kontaktu z najbliższymi.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w toczącym się postępowaniu i poparł apelację ojca. W uzasadnieniu swojego stanowiska wskazał między innymi, że wyłączną przesłanką dla zmiany orzeczenia o władzy rodzicielskiej i sposobie jej wykonywania zawartego w wyroku orzekającym rozwód jest dobro dziecka. Podniósł, że zaskarżone przez ojca rozstrzygnięcie sankcjonuje trwający od długiego czasu rzeczywisty stan faktyczny. W jego

ocenie nie zostało jednak dostatecznie zbadane, czy ten stan rzeczy odpowiada dobru dzieci. Zwrócił uwagę, że rozdzielenie rodzeństwa co do zasady godzi w dobro dzieci. Małoletni wzrastają w niekorzystnych warunkach emocjonalnych oraz w atmosferze przewlekłego stresu związanego z konfliktem rodziców, który ostatecznie doprowadził do zerwania kontaktów między rodzeństwem. Bez dobrej woli i współdziałania rodziców nie jest możliwa poprawa sytuacji małoletnich i ich wzajemnych kontaktów. Zdaniem Rzecznika opinia opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów pozwoliłaby ocenić, czy istnieje realna szansa na zmianę postawy rodziców i poprawę ich wzajemnych relacji w przyszłości. Pozwoliłaby również ocenić, czy rozdzielenie rodzeństwa nie godzi w ich dobro i jest faktycznie akceptowane przez małoletnich. W piśmie procesowym zauważył również, że małoletnia ma wrogi stosunek do ojca i kategorycznie odmawia powrotu do Polski – nie wiadomo jednak, czy i na ile dziewczynka identyfikuje się i powiela stanowisko matki i czy jej postawa, wyrażająca się w braku zaufania do ojca, nie jest generowana przez jej aktualne środowisko wychowawcze.

Podkreślił również, że centralną postacią w postępowaniu opiekuńczym jest dziecko. W sprawie opiekuńczej dotyczącej małoletniego sąd ma obowiązek zapoznać się z jego stanowiskiem, jeżeli stopień dojrzałości małoletniego na to pozwala i jest to celowe. W każdym takim przypadku sąd powinien rozważyć możliwość uwzględnienia rozsądnego życzenia dziecka, jeżeli jest to zgodne z jego dobrem. W ocenie Rzecznika w sprawie doszło do bezzasadnego pominięcia dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność ustalenia, czy dobro małoletnich przemawia za powierzeniem wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnią matce i rozdzieleniem rodzeństwa, czy też dzieci powinny pozostawać wspólnie pod opieką jednego z rodziców. Uznał jednocześnie, że nie została dostatecznie zbadana aktualna sytuacja opiekuńczo-wychowawcza małoletniej pod opieką matki. Ustalenia sądu poczynione w tym zakresie opierały się głównie na wyjaśnieniach matki. Rzecznik zwrócił uwagę, że na podstawie art. 434 k.p.c. sąd mógł zarządzić przeprowadzenie przez wyznaczoną osobę wywiadu środowiskowego w celu ustalenia warunków, w których żyją i wychowują się dzieci stron. Istniała możliwość przeprowadzenia wywiadu środowiskowego za granicą w trybie pomocy sądowej na podstawie przepisów Konwencji o przeprowadzeniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych lub handlowych⁷⁷⁹. Zwrócił również uwagę, że w sytuacji zagrożenia dobra dziecka sąd opiekuńczy może działać z urzędu, a nie jedynie na wniosek strony. W świetle

⁷⁷⁹ Konwencja o przeprowadzeniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych lub handlowych (Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 582)

powyższych okoliczności w ocenie Rzecznika zachodziła konieczność uzupełnienia postępowania dowodowego, dlatego wraz z poparciem apelacji wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność więzi emocjonalnych i wzajemnych relacji łączących rodzeństwo, więzi emocjonalnych i wzajemnych relacji łączących małoletnich z rodzicami, czy zachowanie któregoś z dzieci wskazuje, że pozostaje w konflikcie lojalnościowym, kompetencji wychowawczych rodziców, które z nich daje lepsze gwarancje właściwego sprawowania bieżącej pieczy nad dziećmi, jakie skutki na przyszłość małoletnich może mieć rozdzielenie rodzeństwa.

W toku postępowania międzyinstancyjnego sąd podzielił zdanie Rzecznika i dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów. Postępowanie w toku.

Mimo że instytucja opieki naprzemiennnej nad dzieckiem nie została wprost uregulowana w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, to sądy coraz częściej decydują się na orzeczenia charakterystyczne dla niej – zapewniają to funkcjonujące przepisy prawa. Zaletą tej formy jest zachowanie równej relacji dziecka z każdym z rodziców. Podkreślić należy, że piecza naprzemienna jest możliwa wyłącznie w sytuacji, gdy obojgu rodzicom przysługuje pełna władza rodzicielska, rodzice prezentują w miarę jednolity i spójny system wychowawczy, wyrażają zdolność i gotowość do współpracy ze sobą w sprawach dziecka oraz mieszkają blisko siebie, aby dziecko nie musiało zmieniać środowiska wychowawczego (w tym szkolnego i rówieśniczego). Sąd powinien wziąć pod uwagę również wiek, stopień rozwoju i stan zdrowia dziecka.

Jedną z takich spraw⁷⁸⁰ Rzecznik Praw Dziecka prowadził na prośbę ojca małoletniego, który zwrócił się do Rzecznika o poparcie wniosków dowodowych zgłoszonych w sprawie sądowej o ustalenie, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach (tzw. opieka równoważna).

Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem opiekuńczym. Z uwagi na stan zdrowia chłopca zgłosił wniosek o dopuszczenie dowodu z pisemnej opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów lub zespołu biegłych sądowych – psychologa z zakresu psychologii dziecięcej, pedagoga i neurologa wyznaczonych z listy biegłych sądu okręgowego, względnie dowodu z opinii biegłego psychologa dziecięcego specjalizującego się w psychologii zdrowia dzieci z zaburzeniami neurologicznymi jako biegłego *ad hoc* z Centrum Zdrowia Dziecka na okoliczność ustalenia więzi łączących małoletniego z każdym z rodziców, wzajemnych relacji rodziców i dziecka, predyspozycji wychowawczych rodziców

⁷⁸⁰ ZSR.441.2592.2015.MD

oraz wskazania, czy stan zdrowia chłopca przemawia za wdrożeniem systemu opieki równoważnej, wykonywanej kolejno przez każdego z rodziców.

Sąd podzielił stanowisko Rzecznika i dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczności wskazane w piśmie procesowym. Z uwagi na wyznaczony przez biegłych odległy termin przeprowadzenia badania rodziny, Rzecznik, mając na celu zabezpieczenie szeroko pojętego dobra dziecka, zwrócił się do opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów z prośbą o przyspieszenie terminu badania rodziny i wydania opinii w sprawie. Prośba Rzecznika została uwzględniona. W opinii biegli uznali, że w sytuacji małoletniego nie jest wskazane wprowadzenie systemu opieki naprzemiennej. Sąd rejonowy, uwzględniając wnioski opinii, w orzeczeniu kończącym postępowanie nie orzekł o opiece równoważnej, ustalił natomiast bardzo szerokie kontakty syna z ojcem.

Kolejna sprawa⁷⁸¹ z zakresu władzy rodzicielskiej dotyczyła małoletniego przebywającego w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Matka małoletniego zwróciła się o pomoc w odzyskaniu dziecka. Sąd opiekuńczy z urzędu wszczął postępowanie celem wydania zarządzeń opiekuńczych wobec małoletniego. Decyzja sądu podjęta została w reakcji na pismo kuratora zawodowego, który wskazał, że matka małoletniego porzuciła dziecko, wyjeżdżając za granicę. Od tego czasu małoletni pozostawał pod opieką ojca oraz dziadków ojczystych. W ocenie kuratora osoby te nie dawały rękojmi należytego wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnim. W obecności dziecka dochodziło do licznych kłótni i awantur pomiędzy jego opiekunami. Ojciec małoletniego był osobą bezrobotną, wielokrotnie karaną sądownie, nadużywał alkoholu. W piśmie kierowanym do kuratora matka oświadczyła, że z uwagi na trudną sytuację osobistą i materialną zrzeka się praw rodzicielskich do syna. Sąd, uznając, że dobro dziecka jest zagrożone, postanowił ograniczyć rodzicom władzę rodzicielską nad synem poprzez umieszczenie dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Po powrocie do Polski matka małoletniego zmieniła swoje dotychczasowe życie – podjęła pracę, wynajęła mieszkanie, a następnie wystąpiła do sądu opiekuńczego z wnioskiem o zmianę zarządzeń opiekuńczych wobec małoletniego.

Rzecznik zgłosił udział w toczącym się postępowaniu, uznając, że zaistniały warunki do powrotu małoletniego pod pieczę matki. Podkreślić należy, że piecza zastępcza jest rozwiązaniem tymczasowym, nie zaś docelowym. Zgodnie z art. 112⁴ k.r.i.o. dziecko umieszcza się w pieczy zastępczej do czasu zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny albo umieszczenia go w rodzinie przysposabiającej.

⁷⁸¹ ZSR.441.2151.2015.AO

Sąd opiekuńczy podzielił stanowisko Rzecznika i ostatecznie uznał, że małoletni powinien pozostawać pod pieczęcią matki (pod nadzorem kuratora). Ze sprawozdań kuratora wynika, że matka podjęła wszelkie kroki, aby w sposób prawidłowy i odpowiedzialny móc wychowywać swojego syna.

W innej ze spraw⁷⁸² Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu toczącym się z urzędu przed sądem opiekuńczym o zmianę zarządzeń opiekuńczych wobec małoletniej, która wcześniej przebywała pod faktyczną pieczęcią spokrewnionej rodziny zastępczej w osobie babki macierzystej. W toku postępowania sąd udzielił zabezpieczenia w ten sposób, że na czas trwania postępowania ustalił miejsce zamieszkania małoletniej w każdorazowym miejscu zamieszkania jej ojca. Powyższe dało możliwość zacieśnienia więzi emocjonalnych małoletniej z ojcem, rozluźnionych na skutek osobnego zamieszkiwania, a także pozwoliło na poznanie warunków, w jakich ewentualnie małoletnia mogłaby być dalej wychowywana.

Rzecznik, zgłaszając udział w toczącym się postępowaniu, wystąpił z wnioskiem o dopuszczenie dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność ustalenia więzi łączących małoletnią z ojcem i osobami najbliższymi, predyspozycji ojca do sprawowania pieczy nad małoletnią z uwzględnieniem sytuacji rodzinnej, rozwoju i stanu zdrowia dziecka, oczekiwań małoletniej co do zamieszkiwania z ojcem, a także ustalenia, czy aktualnie istnieją przeciwskazania do sprawowania pieczy nad małoletnią przez ojca. W ocenie Rzecznika potrzeba ustaleń relacji w rodzinie była konieczna z uwagi na informacje zawarte w uprzednio toczących się postępowaniach opiekuńczych, w których małoletnia ujawniała niechęć wobec ojca.

Sąd podzielił stanowisko Rzecznika i dopuścił wnioskowany dowód w sprawie. Sprawa w toku.

W jeszcze innej sprawie⁷⁸³ o pomoc zwróciła się matka nastolatki umieszczonej postanowieniem sądu opiekuńczego wraz z kilkumiesięczną córką w domu dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. Matka małoletniej zgłosiła szereg nieprawidłowości w funkcjonowaniu placówki, między innymi niewystarczające wsparcie dla małoletnich w opiece nad ich dziećmi, brak odpowiedniej kadry specjalistycznej oraz używanie przemocy wobec podopiecznych.

W związku z otrzymanymi niepokojącymi informacjami Rzecznik zlecił przeprowadzenie czynności kontrolnych w placówce oraz przeprowadził analizę spraw opiekuńczych dotyczących małoletniej matki oraz jej córki.

⁷⁸² ZSR.441.989.2016.MS

⁷⁸³ ZSS.441.888.2016.AT

Badanie akt sądowych pozwoliło na ustalenie, że w sprawie dotyczącej dziecka nastoletniej matki sąd opiekuńczy wydał postanowienie w trybie zabezpieczenia o umieszczeniu dziecka w odpowiedniej placówce interwencyjnej, w rodzinie zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego albo innego rodzaju placówce, w tym leczniczo-opiekuńczej wskazanej przez miejski ośrodek pomocy rodzinie. Tym samym podjął decyzję o rozdzieleniu kilkumiesięcznej dziewczynki z jej małoletnią matką.

Wobec powyższego Rzecznik zgłosił swój udział w postępowaniu, wnosząc zażalenie na postanowienie o umieszczeniu dziecka w placówce. Postanowieniu zarzucił m.in. naruszenie art. 756¹ k.p.c. poprzez wydanie postanowienia bez przeprowadzenia rozprawy, mimo że nie zachodził przypadek niecierpiący zwłoki. Wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i wstrzymanie jego wykonania do czasu rozstrzygnięcia zażalenia.

Sąd opiekuńczy uwzględnił wniosek Rzecznika o wstrzymanie wykonania zaskarżonego postanowienia. W tym samym czasie sąd opiekuńczy rozpatrujący sprawę małoletniej matki wydał postanowienie o umieszczeniu jej w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Mając na względzie orzeczenie sądu, Rzecznik wniósł o udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez umieszczenie w placówce opiekuńczo-wychowawczej, w której będzie przebywała małoletnia matka, również jej dziecka.

Rzecznik podkreślił, że rozdzielenie dziecka z matką powinno być ostatecznością, a więzi rodzinne mogą zostać zerwane jedynie w bardzo wyjątkowych okolicznościach. Zauważył, że obowiązujące przepisy nie zakazują stałego przebywania nieletniej z dzieckiem w placówce opiekuńczo-wychowawczej, przy zapewnieniu właściwych warunków w placówce dla matki i dziecka. Wykonywanie bieżącej pieczy przez matkę dziecka, także małoletnią, jest zgodne z dobrem dziecka.

Sąd rejonowy umieścił dziewczynkę w placówce opiekuńczo-wychowawczej, w której będzie przebywała jej matka, uwzględniając tym samym wniosek Rzecznika o udzielenie zabezpieczenia. Następnie, w związku z uzyskaniem pełnoletności przez matkę, dziecko wraz z matką wróciły do domu rodzinnego.

■ Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencja o prawach dziecka, jak również przepisy Kodeksu postępowania cywilnego gwarantują małoletniemu prawo do wysłuchania w sprawach, które go dotyczą. Przepisy prawa nie wskazują minimalnego wieku dziecka, które może być wysłuchane przez sąd, gdyż o możliwości wysłuchania decyduje nie wiek, lecz stopień rozwoju umysłowego, stan zdrowia i stopień dojrzałości małoletniego. Spełnienie

tych przesłanek musi być ocenione przez sąd w świetle okoliczności danej sprawy w odniesieniu do konkretnego dziecka. W każdym przypadku sąd opiekuńczy powinien rozważyć, czy bezpośrednie wysłuchanie małoletniego jest celowe, czy też zasadne jest wysłuchanie dziecka za pośrednictwem innych osób niż sędzia. Za wysłuchaniem dziecka przez sąd przemawia zasada bezpośredniości, pozwalająca sędziemu w sposób najpełniejszy ocenić wolę dziecka. Jeżeli sytuacja indywidualna małoletniego wskazuje, że może on w sposób rozważny przedstawić swoje życzenia, sąd może bezpośrednio wysłuchać dziecko. Swoje stanowisko małoletni może również wyrazić pośrednio przed biegłymi, którzy wydają opinię w sprawie.

Rzecznik wielokrotnie podkreślał, że wszelkie czynności w zakresie wysłuchania dziecka powinny być prowadzone w warunkach zapewniających dziecku bezpieczeństwo oraz swobodę wypowiedzi.

Przykładem sprawy⁷⁸⁴ z tej kategorii może być zgłoszenie matki małoletniego, która poinformowała, że jest po rozwodzie i pozostaje w silnym konflikcie z ojcem dziecka. W prokuraturze prowadzone były postępowania przygotowawcze z zawiadomienia matki, która zarzucała ojcu fizyczne i psychiczne znęcanie się nad rodziną oraz molestowanie syna (wysuwane wobec ojca małoletniego zarzuty nie znalazły potwierdzenia). Na wniosek matki małoletniego przed sądem opiekuńczym toczyło się postępowanie o zakazanie kontaktów ojca z synem.

Z analizy akt sprawy opiekuńczej wynikało, że sąd – mimo toczącego się od kilkunastu miesięcy postępowania – nie zapoznał się ze zdaniem dziecka. Z uwagi na powyższe Rzecznik zgłosił udział w sprawie, wnosząc o wysłuchanie małoletniego na okoliczność relacji i więzi emocjonalnych łączących go z rodzicami, a także zapoznania się ze stanowiskiem małoletniego co do jego woli w kwestii uregulowania kontaktów z ojcem. Rzecznik wniósł o przeprowadzenie wysłuchania dziecka przy udziale biegłego psychologa, który oceniłby stan rozwoju chłopca, jego zdolności do spostrzegania zdarzeń i ich odtwarzania, a także ewentualnego wpływu osób trzecich na stanowisko małoletniego. Z uwagi na brak przepisów regulujących czynność wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym (o uregulowanie tej kwestii Rzecznik apeluje od lat), Rzecznik zwrócił się do sądu o przeprowadzenie wysłuchania małoletniego w tzw. niebieskim pokoju, spełniającym warunki określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 roku w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a-185c k.p.k.⁷⁸⁵.

⁷⁸⁴ ZSR.441.1363.2015.JP

⁷⁸⁵ Dz. U. z 2013 r. poz. 1642

W oparciu o opinie biegłych psychologa-seksuologa i psychologa dziecięcego oraz wysłuchanie dziecka sąd orzekł zakaz kontaktów ojca z małoletnim. Z powyższych dowodów wynikało, że małoletniego nie łączą żadne więzi emocjonalne z ojcem, chłopiec odmawiał jakichkolwiek kontaktów z nim. Biegli stwierdzili, że negatywna postawa dziecka wobec ojca nie jest wyrazem żadnej manipulacji ze strony jego matki. W oparciu o przeprowadzone badania ocenili, że utrzymywanie kontaktów dziecka z ojcem będzie godziło w dobro małoletniego i utrwalalo jego negatywne wyobrażenie o ojcu. Postanowienie sądu opiekuńczego zostało utrzymane w mocy przez sąd II instancji.

W innej sprawie⁷⁸⁶ sąd – w postępowaniu o zmianę kontaktów dziecka z ojcem ustalonych w wyroku rozwodowym – postanowił wysłuchać 10-letniego chłopca osobiście, bez obecności psychologa. Matka małoletniego zwróciła się do Rzecznika z prośbą o interwencję, wyrażając obawę, czy wysłuchanie dziecka odbędzie się w warunkach zapewniających mu poczucie bezpieczeństwa i czy sędzia będzie w stanie – bez pomocy psychologa – ocenić wolę dziecka, które od dłuższego czasu przebywa pod opieką ojca i zostało przez niego uwikłane w konflikt między rodzicami.

Po przeanalizowaniu sprawy Rzecznik wystąpił do sądu, zwracając uwagę, że chłopiec ma dopiero 10 lat. Jego bezpośredni kontakt z sądem może wiązać się dla niego z negatywnymi przeżyciami, dlatego wysłuchanie powinno odbyć się w warunkach przyjaznych, zapewniających dziecku poczucie bezpieczeństwa. Podkreślił, że w pierwszej kolejności psycholog mógłby ocenić, czy stan rozwoju emocjonalnego dziecka umożliwia przeprowadzenie jego wysłuchania, a następnie udzielić małoletniemu wsparcia w tej nowej dla niego sytuacji, pomóc w swobodnym wyrażaniu swojego zdania i życzeń, jak również pomóc sędziemu w odpowiednim formułowaniu pytań kierowanych do dziecka. Rzecznik zwrócił również uwagę, że opinia psychologiczna z wysłuchania może okazać się niezbędna do właściwej oceny przekazywanych przez dziecko treści, w szczególności w sytuacji, gdy istnieje obawa, że dziecko zostało uwikłane w konflikt rodziców.

Sąd podzielił zdanie Rzecznika i odstąpił od bezpośredniego wysłuchania małoletniego, postanowił na tym etapie zapoznać się z opinią biegłych co do możliwości przeprowadzenia wysłuchania małoletniego z uwagi na jego rozwój umysłowy, stopień dojrzałości oraz aktualną sytuację rodzinną oraz w jakim zakresie w odniesieniu do tych okoliczności może uwzględnić rozsądne życzenia dziecka. Badania zostaną przeprowadzone w opiniodawczym zespole specjalistów sądowych. Sprawa w toku.

⁷⁸⁶ ZSR.441.1174.2017.MK

■ Postępowanie dotyczące zapewnienia dziecku pieczy zastępczej

W jednej ze spraw⁷⁸⁷ z tej kategorii Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w toczącym się z urzędu postępowaniu o zmianę zarządzeń opiekuńczych wobec małoletnich sióstr i poparł zażalenie wniesione przez rodzinny dom dziecka w przedmiocie umieszczenia młodszej siostry w instytucjonalnej pieczy zastępczej. W piśmie procesowym zwrócił uwagę, że małoletnia jest dzieckiem poniżej 10. roku życia, natomiast zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej co do zasady dzieci w tym wieku nie powinny być umieszczone w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Rzecznik zwrócił również uwagę, że będzie to czwarta zmiana pieczy w życiu dziewczynki, a jej umieszczenie w czerwcu 2015 r. w rodzinnym domu dziecka stanowiło zrealizowanie prawa dziecka do wychowywania w środowisku rodzinnym i korzystnie wpłynęło na jej rozwój.

Ze zgromadzonego materiału dowodowego wynikało, że małoletnia miała zapewnioną troskliwą opiekę i prawidłowe warunki do dalszego wszechstronnego rozwoju. Rodzinny dom dziecka nie tylko pozytywnie wpłynął na proces jej edukacji, ale pozwolił na realizowanie przez małoletnią jej zainteresowań. Okolicznością, która komplikowała ocenę zasadności umieszczenia dziecka w placówce, był fakt, że w rodzinnej pieczy małoletnia została umieszczona wraz ze starszą siostrą, której zachowanie niekorzystnie wpływało na funkcjonowanie pozostałych dzieci przebywających w rodzinnym domu dziecka. Z uwagi na swoje deficyty dziewczynka sprawiała duże problemy wychowawcze i mimo podjętych działań ze strony rodziny zastępczej oraz organizatora pieczy zastępczej, jej zachowanie nie ulegało poprawie. W obawie o dalsze funkcjonowanie pozostałych dzieci organizator pieczy zastępczej wystąpił o umieszczenie starszej siostry w innej pieczy zastępczej. Sąd opiekuńczy zdecydował o umieszczeniu obydwu dziewczynek w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

W ocenie Rzecznika przed wydaniem postanowienia sąd nie przeprowadził czynności sprawdzających, jaki sposób sprawowania pieczy będzie optymalny z punktu widzenia dobra sióstr. Nie zostały podjęte działania celem zbadania wpływu zaburzeń starszej dziewczynki na funkcjonowanie młodszej siostry oraz jakie relacje i więzi istnieją między nimi. Sąd nie zweryfikował także, jaki wpływ na młodszą dziewczynkę będzie miało ponowne umieszczenie jej w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Jednocześnie zwrócił uwagę, że decyzja w przedmiocie umieszczenia dzieci w placówce opiekuńczo-wychowawczej została podjęta na posiedzeniu niejawnym.

Mając powyższe na uwadze, wniósł o uchylenie postanowienia z jednoczesnym wskazaniem sądowi I instancji konieczności niezwłocznego zlecenia sporządzenia opinii

⁷⁸⁷ ZSR.441.1292.2016.MS

psychologiczno-pedagogicznej, rozszerzonej o badanie przeprowadzone przez psychiatrę dziecięcego na okoliczność optymalnego dla dobra małoletnich uregulowania sposobu sprawowania pieczy nad nimi. Złożone przez Rzecznika zażalenie zostało uwzględnione. Sprawa w toku.

Innym przykładem może być sprawa⁷⁸⁸ zgłoszona przez rodzinę zastępczą, wobec której toczyło się postępowanie o jej rozwiązanie. W swoim zawiadomieniu rodzina podnosiła, że ma pod opieką czworo dzieci. Z uwagi na konflikt z rodziną biologiczną jednego z rodzeństw, dwoje z ich podopiecznych umieszczono w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Po zbadaniu akt spraw dotyczących małoletnich, analizie opinii o funkcjonowaniu dzieci w placówce oraz po uzyskaniu informacji, że małoletni nadal pozostają w placówce, mimo że postanowienie o umieszczeniu dzieci w placówce zostało uchylone przez sąd II instancji, Rzecznik podjął decyzję o zgłoszeniu udziału w toczącym się postępowaniu, wnosząc o pilne wysłuchanie małoletnich celem uzyskania informacji o aktualnych relacjach panujących w rodzinie, ustalenia indywidualnych potrzeb wszystkich małoletnich, czy zaspokojenie tychże potrzeb jest możliwe w ramach rodziny zastępczej, czy też wymagana jest zmiana zarządzeń opiekuńczych co do wszystkich podopiecznych rodziny zastępczej. Sprawa w toku.

■ Postępowanie dotyczące adopcji i rozwiązania stosunku przysposobienia

Z mocy prawa adopcja prowadzi do powstania takiego samego stosunku, jaki istnieje między rodzicami biologicznymi a ich dziećmi. Dlatego też jedynie szczególnie ważne przyczyny mogą być podstawą do jej rozwiązania. Przy wystąpieniu tych przyczyn sąd ma obowiązek zbadać, czy na skutek rozwiązania adopcji ucierpiałoby dobro adoptowanego.

Przykładem z tej kategorii jest sprawa⁷⁸⁹ rodzeństwa, przeciwko któremu toczy się postępowanie o rozwiązanie stosunku przysposobienia. Powództwo wytoczyli rodzice adopcyjni, powołując się m.in. na problemy wychowawcze, które stwarzały dzieci i zerwanie więzi rodzinnych. Kurator reprezentujący małoletnich, jak również prokurator wyrazili zgodę na rozwiązanie adopcji.

Po przeanalizowaniu akt Rzecznik zgłosił udział w sprawie, gdyż w jego ocenie zgromadzony materiał dowodowy nie dawał podstaw do wyjaśnienia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia w sprawie. Wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność aktualnej sytuacji rodzinnej i osobistej stron,

⁷⁸⁸ ZSR.441.1191.2017.MS

⁷⁸⁹ ZSR.441.655.2017.MK

ich wzajemnych relacji, więzi rodzinnej pomiędzy stronami – czy się nawiązała, czy i kiedy została zerwana, jakie czynniki legły u podstaw nawiązania/nienawiązania oraz zerwania więzi rodzinnych, predyspozycji psychicznych i kompetencji wychowawczych rodziców adopcyjnych, jakie są realne prognozy nawiązania lub wznowienia relacji rodzinnych, celowości utrzymywania stosunku przysposobienia, jakie skutki na przyszłość dzieci może mieć rozwiązanie adopcji, czy rozwiązanie stwarza to szansę na inne, korzystniejsze dla dzieci uregulowanie ich sytuacji życiowej.

W ocenie Rzecznika bez zbadania powyższych okoliczności nie była możliwa ocena, czy w wyniku rozwiązania adopcji nie ucierpi przede wszystkim dobro dzieci.

Sąd rejonowy uwzględnił wniosek Rzecznika i dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów. Sprawa w toku.

W innej sprawie⁷⁹⁰ do Rzecznika zwrócili się rodzice zastępczy dwójki małoletnich chłopców, wobec których toczyło się postępowanie o adopcję zagraniczną. Rodzice zastępczy, a jednocześnie opiekunowie prawni chłopców, nie wyrazili zgody na przysposobienie małoletnich, wskazując, że dzieci mają zapewnione odpowiednie warunki wychowawczo-bytowe w pieczy zastępczej, nie wyrażają chęci wyjazdu za granicę i opuszczenia rodziny zastępczej.

Wobec powyższego Rzecznik zgłosił udział w toczącym się postępowaniu, wnosząc o ponowne wysłuchanie małoletnich w obecności psychologa oraz uzupełniające przesłuchanie biegłych na okoliczność ustalenia, czy zerwanie przez małoletnich więzi z rodziną zastępczą nie spowoduje negatywnych skutków dla psychiki i emocji dzieci. Sąd oddalił wnioski dowodowe Rzecznika – poparte również przez prokuratora – i orzekł przysposobienie pełne małoletnich przez cudzoziemców.

Rzecznik wniósł apelację, zarzucając m.in. naruszenie art. 21 lit. b Konwencji o prawach dziecka, który nakazuje traktowanie adopcji związanej z przeniesieniem dziecka do innego kraju jako zastępczego środka opieki nad dzieckiem, jeżeli nie może być ono umieszczone w rodzinie zastępczej lub adopcyjnej albo nie można mu zapewnić w żaden inny odpowiedni sposób opieki w kraju jego pochodzenia. Zasada ta znalazła także swój wyraz w treści art. 114 § 1 k.r.i.o. Rzecznik zwrócił również uwagę na treść art. 8 ust. 1 Europejskiej konwencji o przysposobieniu dzieci⁷⁹¹, który stanowi, że właściwy organ nie może orzec o przysposobieniu, jeżeli nie doszedł do przekonania, że przysposobienie następuje dla dobra dziecka. W tym celu sąd powinien między innymi wysłuchać zdania dziecka. Ponadto

⁷⁹⁰ ZSR.441.2.2017.MS

⁷⁹¹ Europejska Konwencja o przysposobieniu dzieci (Dz. U. z 1999 r. Nr 99, poz. 1157)

z uwagi na postawę rodziców adopcyjnych (osobiste zaangażowanie i – na co zwrócił uwagę sąd – kierowanie się własnym interesem), w sprawie zachodziła kolizja interesów między dziećmi i rodzicami zastępczymi, co uzasadniało wyznaczenie dla małoletnich kuratora. Apelację od orzeczenia sądu opiekuńczego wniósł również prokurator oraz rodzice zastępczy. Wszystkie apelacje zostały oddalone.

■ Postępowanie dotyczące ustalenia pochodzenia dziecka

Prawo do poznania własnego pochodzenia jest jednym z fundamentalnych praw przysługujących dziecku. Art. 7 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka stanowi, że dziecko ma prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką. Jest to prawo do poznania pochodzenia biologicznego⁷⁹². Obowiązujące w Polsce prawo rodzinne stoi na gruncie biologicznych podstaw pokrewieństwa. Za dopuszczeniem poznania przez dziecko swojego pochodzenia genetycznego przemawiają również względy medyczne. Wiedza o profilu genetycznym pozwala na diagnozę i terapię chorób genetycznych, umożliwia transfuzję krwi, przeszczep organów czy pobranie szpiku⁷⁹³.

Jednocześnie należy wskazać, że prawo dziecka do ustalenia swojego pochodzenia biologicznego nie podlega bezwzględnej ochronie. Wartością, która wymusza i zakreśla wyraźne granice tej ochrony, jest dobro dziecka. W niektórych sytuacjach dobro dziecka może uzasadniać ograniczenie możliwości ustalenia jego pochodzenia biologicznego, na przykład ze względu na potrzebę ochrony rodziny tworzonej od wielu lat przez dziecko i rodziców prawnych. Podkreślenia jednak wymaga, że chodzi o sytuacje wyjątkowe, gdy prawda obiektywna w danych okolicznościach powinna ustąpić przed postulatem stabilizacji stosunków rodzinnych, których zmiana nie odpowiada żadnej społecznej potrzebie.

Przykładem z tej kategorii może być sprawa⁷⁹⁴ chłopca, co do którego istniało domniemanie, że pochodzi od męża matki, gdyż urodził się w czasie trwania małżeństwa i to mąż matki został wpisany do aktu urodzenia dziecka jako ojciec. Do Rzecznika zwrócił się mężczyzna, który w okresie koncepcyjnym współżył z matką małoletniego, z prośbą o wytoczenie powództwa o zaprzeczenie ojcostwa męża matki. Zgłaszający przedłożył dowody wskazujące z dużym prawdopodobieństwem, że jest biologicznym ojcem małoletniego oraz wyraził chęć uznania syna. Jego zdaniem poznanie prawdy, polegające na

⁷⁹² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 kwietnia 2003 r., K 18/02, OTK-A 2003/4/32

⁷⁹³ J. Ostojka, *Problem tzw. macierzyństwa zastępczego a prawo dziecka do poznania własnej tożsamości*, „Rodzina i Prawo” 2012/22/19

⁷⁹⁴ ZSR.441.2145.2015.MK

ustaleniu zgodnego z więzami krwi pochodzenia dziecka, nie zagrażało dobru małoletniego – z uwagi na jego wiek oraz stopień dojrzałości.

Rzecznik uznał, że w okolicznościach tej konkretnej sprawy dobro małoletniego przemawia za uregulowaniem jego sytuacji prawnej zgodnie z pochodzeniem biologicznym i nie stoi temu na przeszkodzie dobro rodziny tworzonej przez chłopca, jego matkę i męża matki, dlatego też wytoczył przed sądem rejonowym powództwo o zaprzeczenie ojcostwa.

W toku postępowania sąd uwzględnił wniosek Rzecznika o dopuszczenie dowodu z badań genetycznych DNA na okoliczność wykluczenia biologicznego ojcostwa męża matki małoletniego. Badanie genetycznie nie doszło jednak do skutku, gdyż matka nie stawiała się z dzieckiem na termin badania. Zaznaczyć należy, że obecnie nie ma obowiązku poddania się badaniom genetycznym. Każde pobranie materiału genetycznego do badań wymaga zgody osoby, od której materiał ma być pobrany. W wypadku, gdy pobranie dotyczy dziecka, które nie ukończyło trzynastego roku życia, konieczna jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego. Orzecznictwo dopuszcza jednak – w razie sprzeciwu rodzica na pobranie krwi od dziecka w celach dowodowych – wydanie przez sąd stosownych zarządzeń w trybie art. 109 k.r.i.o. i pobranie materiału genetycznego od dziecka wbrew woli przedstawiciela ustawowego, gdy wymaga tego dobro małoletniego⁷⁹⁵. Sąd opiekuńczy nie dopuścił ojca biologicznego dziecka do udziału w sprawie w charakterze interwenienta ubocznego. Zgłaszający złożył zażalenie na postanowienie oddalające jego wniosek o dopuszczenie do udziału w sprawie. Akta sprawy zostały przesłane do sądu II instancji celem rozpoznania zażalenia. Wytoczona przez Rzecznika sprawa o zaprzeczenie ojcostwa jest w toku.

Kolejna ze spraw⁷⁹⁶ dotycząca ustalenia pochodzenia dziecka została zgłoszona przez domniemanego ojca, który wytoczył przeciwko małoletniej domniemanej córce powództwo o ustalenie ojcostwa, nadanie dziecku nazwiska ojca oraz przyznanie ojcu pełnej władzy rodzicielskiej nad córką. Matka małoletniej zmarła w 2015 r. Od tego czasu małoletnia mieszkała z babką macierzystą, która została ustanowiona opiekunem prawnym dziecka. W odpowiedzi na pozew opiekun prawny małoletniej (babka) wniósł o ustalenie, że ojcem małoletniej jest powód, pozbawienie ojca władzy rodzicielskiej nad córką, pozostawienie małoletniej dotychczasowego nazwiska będącego nazwiskiem matki oraz zasądzenie na rzecz małoletniej alimentów.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w toczącym się postępowaniu i wniósł o ustanowienie dla małoletniej kuratora do reprezentowania jej interesów w postępowaniu.

⁷⁹⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2000 r., II CKN 869/00

⁷⁹⁶ ZSR.441.1356.2016.MK

Mając na uwadze treść art. 159 k.r.i.o. zauważył, że naczelny interes małoletniej wyklucza dopuszczalność reprezentowania jej przez babkę macierzystą, gdyż jest ona skonfliktowana z domniemanym ojcem. Babka małoletniej pobierała świadczenia rodzinne z uwagi na sprawowanie opieki nad wnuczką. W związku z powyższym istniała obawa, że w niniejszym postępowaniu małoletnia może zostać potraktowana przedmiotowo.

Sąd oddalił wniosek Rzecznika, uznając, że małoletnia reprezentowana jest przez opiekuna prawnego, który zabezpiecza jej prawa. Wobec powyższego Rzecznik postanowił, że w trakcie procesu dbać będzie o zabezpieczenie praw dziecka, korzystając z uprawnień na prawach prokuratora.

Z uwagi na szeroko pojęte dobro dziecka poparł powództwo ojca. W jego ocenie w sprawie nie zachodziła żadna z przesłanek do uwzględnienia wniosku opiekuna prawnego małoletniej i pozbawienia ojca władzy rodzicielskiej nad córką. Z zebranych dowodów wynikało, że ojciec od urodzenia małoletniej interesował się jej losem,łożył na jej utrzymanie, podejmował próby kontaktów z dzieckiem oraz przekazywał prezenty w postaci ubrań i zabawek. Opinia biegłych wskazywała, że ojciec manifestuje pozytywne uczucia wobec córki, która zajmuje ważną pozycję w jego hierarchii wartości, wykazuje motywację do utrzymywania kontaktu z małoletnią i przejęcia nad nią bezpośredniej opieki.

Sąd opiekuńczy wydał wyrok uwzględniający powództwo o ustalenie ojcostwa, stwierdzając jednocześnie brak podstaw do ingerencji we władzę rodzicielską ojca, nadał małoletniej podwójne nazwisko (składające się z nazwiska matki i nazwiska ojca) oraz oddalił żądanie opiekuna prawnego o zasądzenie alimentów i pozbawienie ojca władzy rodzicielskiej nad dzieckiem.

■ Postępowanie związane z realizacją kontaktów dziecka z rodzicem

Bardzo liczna grupa zgłoszeń to skargi od rodziców, którzy na co dzień nie mieszkają wspólnie z dzieckiem. Podnoszą oni zazwyczaj problem nierównego traktowania w procesie rozstrzygania o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem. Zdarza się, że w braku porozumienia między rodzicami rodzic niezamieszkujący wspólnie z dzieckiem jest pozbawiony kontaktu z nim lub kontakt ten jest znacznie ograniczony.

W jednej z takich spraw⁷⁹⁷ Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem okręgowym o rozwód między rodzicami dwójki dzieci. Z analizy akt sprawy wynikało, że dzieci od rozstania rodziców pozostawały pod wyłączną pieczę matki. Między

⁷⁹⁷ ZSR.441.508.2015.MK

rodzicami małoletnich od kilku lat istniał konflikt dotyczący sprawowania opieki nad dziećmi i ich kontaktów z ojcem. W toku postępowania o rozwód rodzice nie potrafili wyłączyć dzieci z obszaru konfliktu i zminimalizować negatywnych konsekwencji rozpadu rodziny. W toku postępowania została wydana opinia Instytutu Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra J. Sehna w Krakowie, z której wynikało, że żadne z rodziców nie daje gwarancji sprawowania nad małoletnimi samodzielnej odpowiedzialnej opieki. Biegli wskazali, że matka małoletnich ma skłonności do aktywnego deprecjonowania obrazu ojca, podejmowania działań zmierzających do uniemożliwienia mu kontaktów z małoletnimi, demonstrowania braku akceptacji, gdy dzieci nie prezentują negatywnych postaw wobec ojca, a jej zachowania w tym zakresie przyjmują destrukcyjne formy. Natomiast ojciec nie potrafi komunikować swoich uczuć i nawiązać z dziećmi bliskich relacji. Małoletni deklarowali silną więź z matką oraz odrzucenie osoby ojca, a zarazem niezaspokojoną potrzebę akceptacji, uznania i udziału ojca w ich życiu. We wnioskach końcowych biegli wskazali, że rodzina powinna zostać objęta oddziaływaniami specjalistycznymi.

Mając na względzie opinię biegłych, Rzecznik wystąpił do sądu z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia poprzez zobowiązanie każdego z rodziców do podjęcia i uczestnictwa w terapii w specjalistycznej placówce psychologicznej bądź w ośrodku interwencji kryzysowej adresowanej do skonfliktowanych rodziców w sytuacji rozstania w celu zweryfikowania postaw rodzicielskich, edukacji dotyczącej potrzeb psychologicznych dzieci, wyłączenia małoletnich z konfliktu między rodzicami oraz nawiązania współpracy z drugim rodzicem dla dobra dzieci.

W uzasadnieniu podniósł między innymi, że z uwagi na zagrożone dobro małoletnich zachodzi konieczność niezwłocznej ingerencji sądu w sferę władzy rodzicielskiej wykonywanej przez rodziców, by zapobiec dalszym ujemnym skutkom niewłaściwego jej sprawowania. Zauważył, że oboje rodzice powinni podjąć działania zmierzające do korekty swoich dotychczasowych zachowań i podjąć terapię psychoedukacyjną w celu wypracowania prawidłowych postaw wychowawczych.

Ojciec małoletnich wystąpił również z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia poprzez rozszerzenie kontaktów z dziećmi.

Rzecznik poparł wniosek ojca z tym, że mając na względzie dobro dzieci, wniósł o uregulowanie kontaktów małoletnich z ojcem w początkowym okresie w obecności psychologa w siedzibie specjalistycznej placówki albo ośrodka interwencji kryzysowej służącej pomocą skonfliktowanym rodzicom oraz ich dzieciom. W ocenie Rzecznika należało uwzględnić, że relacje ojca z dziećmi zostały zaburzone, dzieci nie chciały się z nim spotykać,

wykazywały wobec niego niechętny, oskarżycielski stosunek. Odrzucały osobę ojca, jednakże ich negatywna postawa została w znacznej mierze ukształtowana przez matkę, co jednoznacznie stwierdzono w opinii Instytutu Ekspertyz Sądowych. Z tego względu niezbędne było podjęcie działań zmierzających do odbudowy więzi między dziećmi a ojcem poprzez intensyfikację osobistych kontaktów i zmianę ich formy.

Z uwagi na to, że żaden z powyższych wniosków Rzecznika nie został rozpoznany, Rzecznik wystąpił do prezesa sądu okręgowego o objęcie sprawy wewnętrznym nadzorem administracyjnym.

Sprawa rozwodowa została objęta nadzorem prezesa sądu apelacyjnego i prezesa sądu okręgowego. Nastąpiła zmiana sędziego referenta w związku z odejściem dotychczasowego w stan spoczynku. Nowy referent sprawy niezwłocznie na posiedzeniu niejawnym wydał postanowienie uwzględniające wnioski Rzecznika o skierowanie rodziców na terapię oraz ustalenie kontaktów ojca z dziećmi w specjalistycznej placówce albo ośrodku interwencji kryzysowej w obecności psychologa. Matka małoletnich wniosła zażalenie i wystąpiła z wnioskiem o wyłączenie sędziego. Sprawa w toku.

Rzecznik prowadził również sprawę⁷⁹⁸ dziewczynki, której rodzice od kilku lat toczyli spór o sposób wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Po rozstaniu nie potrafili się porozumieć w kwestiach dotyczących córki. Konieczna była ingerencja sądu opiekuńczego, który powierzył matce wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, ograniczając ojcu władzę rodzicielską do prawa współdecydowania o istotnych sprawach córki oraz ustalając kontakty małoletniej z ojcem.

Pomimo ustalonych sądownie kontaktów, nie dochodziło do nich z powodu rosnącej w miarę upływu czasu niechęci i okazywanego przez dziecko lęku wobec ojca. Negatywnie nastawiona do byłego partnera matka izolowała córkę od ojca. Z uwagi na nierealizowanie kontaktów sąd opiekuńczy ustalił, że kontakty małoletniej z ojcem odbywać się będą w obecności kuratora.

Rzecznik Praw Dziecka dostrzegł konieczność zgłoszenia udziału w toczącym się postępowaniu z wnioskiem o ograniczenie matce wykonywania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego. Wniosek Rzecznika został uwzględniony przez sąd. Następnie ze względu na to, że matka małoletniej w dalszym ciągu nie dawała gwarancji właściwego kontaktu córki z ojcem, Rzecznik wystąpił z wnioskiem o zobowiązanie matki do podjęcia psychoterapii w celu zweryfikowania jej postaw

⁷⁹⁸ ZSR.441.833.2015.MK

rodzicielskich w zakresie poszanowania prawa dziecka do obojga rodziców. Wniosek Rzecznika został uwzględniony.

Kontakty małoletniej z ojcem zostały ustalone w siedzibie stowarzyszenia działającego między innymi na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec dzieci, w obecności pedagoga, psychologa, terapeuty lub konsultanta, z ustaleniem, że jedna godzina kontaktów odbywać się będzie w warunkach terapeutycznych celem odbudowy więzi łączących ojca z córką. Ustalone w siedzibie stowarzyszenia kontakty odbywały się regularnie. Ojciec małoletniej wystąpił do sądu opiekuńczego z wnioskami o przywrócenie mu pełnej władzy rodzicielskiej nad córką, ustalenie miejsca pobytu małoletniej przy ojcu i nakazanie matce wydania dziecka ojcu.

Rzecznik w toku postępowania wystąpił z wnioskiem o wysłuchanie małoletniej przy udziale biegłego psychologa dziecięcego na okoliczność ustalenia więzi łączących ją z rodzicami, a także celem zapoznania się z oczekiwaniami małoletniej co do sposobu unormowania jej sytuacji opiekuńczo-wychowawczej, w tym sposobu kontaktowania się z rodzicem, który nie będzie sprawować nad nią bezpośredniej pieczy. Występując z powyższym wnioskiem, Rzecznik zauważył, że wiek małoletniej pozwala na sprecyzowanie przez nią potrzeb, oczekiwań oraz życzeń. Sytuacja uległa zmianie, gdy zaczęła regularnie spotykać się z ojcem. Udział psychologa w wysłuchaniu dziecka pozwoliłby na ustalenie aktualnych relacji i więzi emocjonalnych łączących małoletnią z rodzicami oraz czy obecnie u małoletniej dostrzegalne są zaburzenia lękowe związane z osobą ojca. Wniosek Rzecznika o wysłuchanie małoletniej został uwzględniony. Sprawa w toku.

W innej ze spraw⁷⁹⁹ Rzecznik wystąpił do sądu opiekuńczego o rozważenie zasadności wszczęcia z urzędu postępowania opiekuńczego wobec małoletniej, która od kilku lat nie miała żadnych kontaktów z ojcem. Między rodzicami małoletniej toczyło się postępowanie rozwodowe. Mimo ustalonych sądowo kontaktów, nie dochodziło do nich z powodu rosnącej w miarę upływu czasu niechęci i okazywanego przez małoletnią strachu wobec ojca. Sąd rozwodowy w toku postępowania ustalił, że działania matki małoletniej były ukierunkowane na pozbawienie ojca kontaktów z dzieckiem. W prawomocnym wyroku rozwodowym sąd powierzył matce wykonywanie władzy rodzicielskiej nad córką, ograniczając władzę rodzicielską ojca do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka. Jednocześnie sąd skierował małoletnią oraz jej ojca na terapię nakierowaną na odbudowę relacji córka–ojciec, zobowiązując matkę do każdorazowego dowiezienia dziecka na wyznaczone spotkanie z terapeutą. Mimo zobowiązania nałożonego przez sąd, przez

⁷⁹⁹ ZSR.441.170.2015.MK

negatywną postawę matki nie doszło do podjęcia przez małoletnią terapii ukierunkowanej na odbudowę więzi z ojcem.

Uniemożliwianie kontaktów z ojcem, dążenie do wyeliminowania udziału ojca w życiu dziecka i umniejszanie jego pozycji jako rodzica stanowiło nadużycie władzy rodzicielskiej i zagrażało dobru dziecka, dlatego Rzecznik zwrócił się do sądu opiekuńczego o rozważenie zasadności wydania zarządzeń opiekuńczych w celu usunięcia wszelkiego rodzaju zagrożeń dobra małoletniej.

Sąd opiekuńczy podzielił zdanie Rzecznika i wszczął z urzędu postępowanie o wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec małoletniej. Sąd dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów. Sprawa w toku.

Innym przykładem może być sprawa⁸⁰⁰ dotycząca realizacji kontaktów dziecka z rodzicem, wszczęta przez sąd opiekuńczy z urzędu o zmianę kontaktów małoletniej z ojcem ustalonych w wyroku rozwodowym. Kontakty nie były realizowane, małoletnia od dłuższego czasu nie miała żadnych kontaktów z ojcem, który w toku postępowania wystąpił z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia poprzez ustalenie kontaktów z córką na czas trwania postępowania.

Sąd oddalił wniosek, uznając go jako przedwczesny i wskazując, że po przeprowadzeniu postępowania dowodowego zostanie określony szczegółowy sposób kontaktów małoletniej z ojcem.

Rzecznik zgłosił udział w toczącym się postępowaniu i wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność ustalenia więzi emocjonalnych i wzajemnych relacji łączących małoletnią z każdym z rodziców, przy uwzględnieniu okresu rozłąki i utrudnionych kontaktach z ojcem, czy u dziecka dostrzegalne są zaburzenia lękowe, a jeżeli tak, co jest ich źródłem, czy którykolwiek z rodziców nastawia małoletnią negatywnie do drugiego rodzica, w jaki sposób, czy ma to wpływ na realizację kontaktów, skutków braku kontaktów małoletniej z ojcem w sferze emocjonalnej dziecka oraz optymalnej z punktu widzenia dziecka formy i częstotliwości kontaktów z ojcem.

Rzecznik podkreślił, że potrzeba osobistej styczności małoletniej z ojcem jest niezbędna dla jej prawidłowego rozwoju. Kontakty powinny być stopniowo rozszerzane, jednakże nie mogą one generować u małoletniej niepotrzebnego stresu.

Wniosek Rzecznika został uwzględniony. W opinii wydanej przez opiniodawczy zespół sądowych specjalistów wskazano, że małoletnia jest związana emocjonalnie z ojcem, jest otwarta na kontakty z nim, pozytywnie reaguje na zainteresowanie jej osobą z jego

⁸⁰⁰ ZSR.441.1814.2015.MK

strony, dobrze się czuje w jego obecności, w ocenie biegłych powinna mieć zapewnioną możliwość częstych i swobodnych kontaktów z ojcem.

Po wydaniu ww. opinii ojciec wystąpił z wnioskiem o zabezpieczenie kontaktów z dzieckiem na czas nadchodzących Świąt Bożego Narodzenia, Nowego Roku, ferii zimowych i Świąt Wielkanocnych. Rzecznik zwrócił się do prezesa sądu rejonowego o niezwłoczne rozpoznanie wniosku o udzielenie zabezpieczenia z uwagi na zbliżające się święta. Wniosek został uwzględniony.

■ Postępowanie w sprawach nieletnich

Rzecznikowi Praw Dziecka zgłaszane były również przypadki naruszania praw i godności dziecka w postępowaniach toczących się na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Prowadził on między innymi sprawę⁸⁰¹ chłopca, który miał być ofiarą fizycznego i psychicznego znęcania się ze strony trzech kolegów ze szkoły. Sąd wszczął postępowanie wobec tych nieletnich celem ustalenia, czy dopuścili się czynu karalnego z art. 207 § 1 k.k. na szkodę małoletniego. O toczącym się postępowaniu został zawiadomiony prokurator, który poinformował sąd, że nie będzie brał udziału w sprawie. Ojciec małoletniego pokrzywdzonego podniósł, że nie może w żaden sposób wpływać na bieg postępowania, składać wniosków dowodowych, gdyż pokrzywdzony nie jest stroną postępowania w sprawach nieletnich.

W związku z odmową udziału prokuratora w sprawie Rzecznik zwrócił się do prokuratora okręgowego z prośbą o zbadanie sprawy, wskazując m.in., że zgodnie z przepisami ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich prokurator jest stroną. Zauważył, że w postępowaniu tym prokurator pełni podwójną rolę – strony postępowania i rzecznika interesu społecznego, co w jednym ze swoich wyroków podkreślił Trybunał Konstytucyjny⁸⁰². Prokurator przed sądem rodzinnym jest uprawniony do podejmowania czynności zarówno w interesie nieletniego, jak i pokrzywdzonego, któremu przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich nie nadają statusu strony postępowania. Interesy pokrzywdzonego w postępowaniu w sprawach nieletnich reprezentuje prokurator.

Po interwencji Rzecznika prokurator stawiał się na rozprawie i wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność ustalenia, czy u nieletnich występują przejawy demoralizacji, a jeżeli występują, to w jakim stopniu

⁸⁰¹ ZSR.441.883.2017.MK

⁸⁰² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 czerwca 2016 r., SK 24/15

i jakie należy zastosować wobec nich środki wychowawcze. Ostatecznie sąd umorzył postępowanie, uznając, że w świetle zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego brak jest podstaw do przyjęcia, że nieletni dopuścili się zarzucanych im czynów karalnych.

W jednej ze spraw⁸⁰³ z prośbą o pomoc zwróciła się matka nieletniego, w związku z przemocą stosowaną wobec jej syna przebywającego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. Rzecznik, oprócz podjęcia działań kontrolnych, które potwierdziły, że nieletni został pobity przez innych wychowanków ośrodka, zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem o zmianę wobec nieletniego środka wychowawczego⁸⁰⁴.

Rzecznik poparł wniosek nieletniego o utrzymanie wobec niego środka wychowawczego w postaci nadzoru kuratora sądowego, ewentualnie skierowanie nieletniego do ośrodka kuratorskiego, z jednoczesnym zobowiązaniem matki nieletniego do uczestnictwa w warsztatach kompetencji wychowawczych. Z zebranych w sprawie dowodów wynikało, że zachowanie nieletniego uległo poprawie, w szkole nie sprawiał problemów wychowawczych. W ocenie dyrektora i psychologa perspektywa kontynuowania nauki poza placówką, w miejscu zamieszkania, będzie miała pozytywny wpływ na jego zachowanie.

Sąd w orzeczeniu końcowym stwierdził brak podstaw do zmiany środka wychowawczego wobec nieletniego poprzez umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym i uchylił w związku z tym zastosowany wobec niego środek tymczasowy, a zastosował obok wykonywanego nadzoru kuratora środek wychowawczy w postaci zobowiązania do podjęcia i kontynuowania terapii psychologicznej, regularnego uczęszczania do szkoły, zachowania abstynencji od środków psychoaktywnych oraz podjęcia terapii uzależnień. Postanowienie jest prawomocne.

Kolejną sprawę⁸⁰⁵ zgłosiła matka małoletniego chłopca cierpiącego na zespół Aspergera, który – jak podano w zgłoszeniu – był wyśmiewany i poniżany przez starszych kolegów podczas treningów piłki wodnej oraz za pośrednictwem portalu społecznościowego „Facebook”. Podczas treningów dochodziło również do użycia przemocy fizycznej wobec chłopca. O udział w nękanii małoletniego podejrzanych zostało czworo nieletnich. Materiał dowodowy zgromadzony przez policję został przekazany do właściwych ze względu na miejsce zamieszkania nieletnich sądów opiekuńczych.

Rzecznik zapoznał się z aktami wszystkich postępowań i zgłosił udział w trzech z nich. Decyzja Rzecznika była podyktowana przede wszystkim odmową dostępu do akt

⁸⁰³ ZEW.441.446.2017.ZA

⁸⁰⁴ ZSS.441.725.2017.AT

⁸⁰⁵ ZSS.441.147.2016.AT

sprawy matce małoletniego pokrzywdzonego. Zgodnie z art. 32d ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich prawo do przeglądania akt i robienia z nich odpisów, z wyłączeniem wywiadów środowiskowych i opinii o nieletnim, przysługuje, za zgodą sądu rodzinnego, także pokrzywdzonemu, w tym wypadku przedstawicielowi ustawowemu. W opinii Rzecznika decyzja odmowna godziła w dobro małoletniego pokrzywdzonego.

Przedstawiciel Rzecznika wziął udział w postępowaniu przed sądem i po wysłuchaniu zeznań świadków wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność, czy u nieletnich występują przejawy demoralizacji. Sprawa w toku.

Jeszcze inna sprawa⁸⁰⁶ została podjęta na skutek prośby matki 13-letniego chłopca, który wraz z dwoma kolegami został umieszczony w schronisku dla nieletnich z podejrzeniem dokonania czynu karalnego – zgwałcenia małoletniej.

Rzecznik niezwłocznie zwrócił się do sądu rodzinnego o akta sprawy, a następnie – po ich analizie – zgłosił udział w toczącym się postępowaniu.

Na rozprawie przedstawiciele Rzecznika wnioskowali o uchylenie orzeczenia o umieszczeniu nieletnich w schronisku dla nieletnich, jednocześnie wnieśli o zastosowanie wobec nich środka wychowawczego w postaci nadzoru kuratora sądowego. Uzasadniając powyższy wniosek, powołano się na wiek nieletnich (13 lat), ich dotychczasowe zachowanie, brak wcześniejszych konfliktów z prawem, fakt, że badanie ginekologiczne i oględziny zewnętrzne nie wskazywały na popełnienie zarzucanego im czynu, sprzeczność zeznań pokrzywdzonej z zebranymi w sprawie innymi dowodami oraz niską świadomość odpowiedzialności (jeden z nieletnich posiadał orzeczenie o niepełnosprawności).

Sąd w postanowieniu końcowym orzekł umieszczenie nieletnich w zakładzie poprawczym na okres trzech lat, z warunkowym zawieszeniem wykonania środka poprawczego na okres próby. Jednocześnie w okresie próby zastosował wobec nich środek wychowawczy w postaci nadzoru kuratora. Apelację od powyższego orzeczenia wnieśli nieletni i ich obrońcy.

Sąd okręgowy uchylił zaskarżone postanowienie i sprawę przekazał sądowi rejonowemu do ponownego rozpatrzenia, w uzasadnieniu wskazując m.in., że sąd I instancji uchybił zasadzie swobodnej oceny dowodów, oceniając kluczowy dla odpowiedzialności karnej nieletnich dowód z zeznań pokrzywdzonej w oderwaniu od innych dowodów. Sprawa pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

⁸⁰⁶ ZEW.441.56.2017.ZA

■ Postępowanie związane z realizacją przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

Do Rzecznika zgłosiła się matka małoletniego, prosząc o interwencję w związku ze stosowaną wobec niej w obecności dziecka przemocą fizyczną i psychiczną ze strony ojca dziecka. Matka obawiała się o bezpieczeństwo syna⁸⁰⁷. Na podstawie art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wystąpiła do sądu z wnioskiem o eksmisję ojca małoletniego ze wspólnie zajmowanego mieszkania.

Rzecznik zgłosił udział w toczącym się postępowaniu i poparł wniosek matki o zobowiązanie ojca – jako sprawcy przemocy w rodzinie – do opuszczenia mieszkania. W uzasadnieniu swojego stanowiska Rzecznik podkreślił, że na państwie ciąży obowiązek zapewnienia ofierze przemocy bezpieczeństwa we własnym domu. Wskazał na Europejski Trybunał Praw Człowieka, który w jednym ze swoich wyroków⁸⁰⁸ stwierdził, że doprowadzenie do sytuacji, w której osoby pokrzywdzone w wyniku przemocy w rodzinie zostały zmuszone do opuszczenia domu i szukania bezpiecznego schronienia gdzie indziej, oznacza niedopełnienie przez państwo pozytywnych obowiązków w zakresie zapewnienia ochrony ofiarom przemocy i tym samym naruszenie art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, gwarantującego ochronę przed niehumanitarnym oraz poniżającym traktowaniem lub karaniem.

Pomimo podjętych działań, sąd opiekuńczy oddalił wniosek o zobowiązanie ojca małoletniego do opuszczenia mieszkania. Matka małoletniego złożyła apelację. W sprawie nastąpiła zmiana okoliczności, ponieważ matka z dzieckiem wyprowadziła się z miejsca dotychczasowego zamieszkania.

■ Postępowanie związane z realizacją prawa dziecka do godziwych warunków socjalnych

Rzecznik zajął się sprawą zgłoszoną przez ojca zastępczego, któremu decyzją Komendanta Miejskiego Państwowej Straży Pożarnej odmówiono przyznania równoważnika za remont lokalu na rzecz małoletnich dzieci znajdujących się pod opieką zawodowej rodziny zastępczej⁸⁰⁹ oraz przyznania dopłaty do wypoczynku na rzecz małoletnich dzieci przebywających w rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowania rodzinnego⁸¹⁰. W uzasadnieniu powyższych decyzji organ podniósł, że zgodnie z art. 67

⁸⁰⁷ ZSS.441.298.2017.BW

⁸⁰⁸ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 15 września 2009 r., 8227/04 *E.S. i in. v. Słowacja*

⁸⁰⁹ ZSS.441.1059.2016.JW

⁸¹⁰ ZSS.441.1059.2016.BW

ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej⁸¹¹ rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego nie przyjmuje dzieci na wychowanie. Komendant Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej utrzymał w mocy decyzję Komendanta Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej, powołując się na tożsame motywy.

Rzecznik nie zgodził się ze stanowiskiem organu administracji I oraz II instancji i zgłosił swój udział w postępowaniu przed Wojewódzkim Sądem Administracyjnym, wskazując, że zarówno Komendant Miejski Państwowej Straży Pożarnej, jak i Komendant Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej dokonali błędnej wykładni przepisów prawa materialnego oraz wniósł o uchylenie przedmiotowych decyzji.

Zdaniem Rzecznika przyjęcie dziecka na wychowywanie rozumiane powinno być jako faktyczne sprawowanie pieczy nad dzieckiem, polegające na opiece nad nim, przekazywaniu mu wiedzy, zapewnieniu rozwoju fizycznego i psychicznego oraz doprowadzeniu do samodzielności. Przyjęcie na wychowanie oznacza również podejmowanie w imieniu dziecka istotnych decyzji związanych z jego egzystencją, edukacją i procesem wychowawczym, a zatem w istocie przejęcie odpowiedzialności za proces wychowawczy⁸¹².

Wojewódzki Sąd Administracyjny, uwzględniając wnioski zawarte w piśmie Rzecznika, uchylił zaskarżone decyzje. Po uprawomocnieniu się wyroków sprawy zostały przekazane do ponownego rozpatrzenia organowi I instancji. Decyzją Komendanta Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej przyznano równoważnik za remont mieszkania na rzecz małoletnich dzieci, a w przedmiocie przyznania dopłaty do wypoczynku sprawa pozostaje w toku.

W innej ze spraw⁸¹³ zwrócili się rodzice, którym odmówiono świadczenia rodzinnego w postaci jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka oraz prawa do zasiłku rodzinnego na dziecko do 5 lat, a także dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu urodzenia dziecka.

Rozpatrując wniosek wraz załączonymi do niego dokumentami, organ administracji – wójt gminy – ustalił, że rodzina przekracza progi dochodowe uprawniające do ww. świadczeń. Ponieważ matka dziecka ubiegała się o świadczenia w okresie zasiłkowym 2015/2016, a wniosek złożyła w czerwcu 2016 r., to dochodem, na podstawie którego należało ocenić jej prawo do świadczeń, był dochód za 2014 r. Matka dziecka nie pracowała. Ojciec dziecka w 2014 r. był zatrudniony jako pracownik młodociany na podstawie zawartej

⁸¹¹ Dz. U. z 2017 r. poz. 1204, z późn. zm.

⁸¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2009 r., I UK 142/09

⁸¹³ ZSS.441.897.2016.JW

w dniu 1 lipca 2013 r. umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego. Czas trwania przygotowania zawodowego określono na okres od 1 lipca 2013 r. do 31 sierpnia 2015 r. Po jego zakończeniu 1 września 2015 r. ten sam pracodawca powierzył mu nowe obowiązki, a pozostałe warunki umowy o pracę pozostawił bez zmian. W okresie od września 2015 r. do listopada 2015 r. ojciec dziecka został oddelegowany do pracy za granicą i za miesiąc październik uzyskał dochód w wysokości 11.912,11 zł netto. Od listopada 2015 r. ojciec dziecka wrócił do pracy w Polsce z wynagrodzeniem minimalnym.

Organ, stosując przepisy ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych⁸¹⁴, powiększył dochód rodziny osiągnięty w 2014 r. o dochód uzyskany przez ojca dziecka za miesiąc październik 2015 r. (miesiąc następujący po miesiącu, w którym nastąpiło uzyskanie dochodu), ustalając tym samym, że dochód rodziny w przeliczeniu na osobę wynosi 3.970,72 zł, a co za tym idzie przekroczone zostało kryterium dochodowe uprawniające do świadczeń. Matka dziecka nie wniosła odwołań od decyzji odmownych.

Rzecznik w styczniu 2017 r. wniósł skargi do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego, gdyż w jego ocenie organ, ustalając dochód rodziny za 2014 r., powinien uwzględnić jedynie dochody osiągnięte w tym roku, albowiem od września 2015 r. nastąpiła kontynuacja zawartej w dniu 1 lipca 2013 r. z ojcem dziecka umowy o pracę, w której ramach ojciec został oddelegowany do pracy za granicą. Nie jest to umowa zawarta po raz pierwszy z pracownikiem, która powoduje uzyskanie zatrudnienia w rozumieniu art. 3 pkt 24 ustawy o świadczeniach rodzinnych, a tym samym uzyskanie dochodu.

Wójt gminy w ramach autokontroli uwzględnił skargi Rzecznika Praw Dziecka i wydał decyzje przyznające matce dziecka świadczenia rodzinne w postaci jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka oraz prawa do zasiłku rodzinnego na dziecko do 5 lat, a także dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu urodzenia dziecka. Wobec uwzględnienia skarg przez organ postępowanie sądowo-administracyjne zostało umorzone.

■ Postępowanie związane z realizacją prawa dziecka do nauki

Przykładem z tej kategorii może być sprawa⁸¹⁵ zgłoszona przez matkę małoletniego ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na stwierdzony Zespół Aspergera, któremu organ gminy odmówił dowożenia do nowo wybranej przez rodziców małoletniego szkoły. Uzasadniając swoją odmowę, organ wskazał, że szkołą, do której

⁸¹⁴ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1952, z późn. zm.)

⁸¹⁵ ZEW.441.705.2017.KD

dotychczas uczęszczał małoletni, jest położona najbliżej miejsca zamieszkania chłopca oraz realizuje wszystkie zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego.

Z zawiadomienia matki małoletniego wynikało, że chłopiec w ubiegłym roku szkolnym uczęszczał do gimnazjum w najbliższej miejscowości, jednak doświadczał przemocy psychicznej i fizycznej ze strony rówieśników. W ocenie rodziców szkoła ta nie była też w stanie realizować zaleceń wynikających z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, w szczególności w zakresie rozwijania umiejętności społecznych chłopca i integrowania go z grupą rówieśniczą, a także realizować zajęć z integracji sensorycznej i włączania dziecka do zajęć terapeutycznych. Chłopiec był pod opieką specjalistycznej poradni dla osób z autyzmem dziecięcym lub z innymi całościowymi zaburzeniami rozwoju. Z opinii psychologa tej poradni wynikało, że na skutek bolesnych doświadczeń z rówieśnikami małoletni doznał zaburzeń depresyjnych i że wskazana jest zmiana otoczenia chłopca.

Z uwagi na upływ terminu do wniesienia skargi na czynność organu przez matkę Rzecznik, korzystając ze swoich ustawowych uprawnień, wniósł skargę na tę czynność do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego. W uzasadnieniu skargi podniósł, że Prawo oświatowe nakłada na gminy obowiązek zapewnienia uczniom z niepełnosprawnością bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższej szkoły. Zgodnie z utrwalonym w orzecznictwie poglądem przez najbliższą szkołę należy rozumieć szkołę, która zapewni uczniowi z niepełnosprawnością realizację orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, położoną najbliżej jego miejsca zamieszkania. Nie wyklucza to zatem, że najbliższą szkołą w tym rozumieniu będzie szkoła znajdująca się na terenie innej gminy, powiatu bądź województwa, zgodnie z wyborem dokonany przez rodziców dziecka, którzy w myśl Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej mają wyłączne prawo do decydowania o swoim dziecku, o ile prawo to nie zostanie im ograniczone lub nie zostaną go pozbawieni. Szkoła, do której dotychczas uczęszczał małoletni, nie zrealizowała zalecenia o konieczności zatrudnienia nauczyciela wspomagającego. Z uwagi na brak właściwej reakcji oraz skutecznych działań wychowawczych nie poradziła sobie również z realizacją zalecenia rozwijania umiejętności społecznych chłopca i integrowania go z grupą rówieśniczą, co uzasadniało stwierdzenie, że pomimo bliskiej odległości od miejsca zamieszkania małoletniego, szkoła ta nie była najbliższą w rozumieniu prawa oświatowego.

Na skutek interwencji Rzecznika Wojewódzki Sąd Administracyjny uznał czynność organu za bezskuteczną i nakazał organowi realizację obowiązku dowożenia małoletniego do nowej szkoły.

■ Postępowania sądowe i administracyjne w sprawach dotyczących ochrony praw małoletnich cudzoziemców

Rzecznik podejmował liczne interwencje w postępowaniach sądowych i administracyjnych dotyczących zobowiązania cudzoziemców do powrotu (postępowania powrotowe).

Przykładem działań w tym obszarze może być sprawa⁸¹⁶ małoletniego obywatela Ukrainy, który wraz z rodzicami przybył do Polski w ostatnich miesiącach 2014 r., kiedy to jego ojciec złożył na granicy państwa wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej w naszym kraju, obejmując tym wnioskiem swoją małżonkę i syna.

Po negatywnym zakończeniu tego postępowania, cała rodzina – wciąż obawiając się powrotu do kraju pochodzenia – pozostała na terytorium RP, ojciec chłopca zaś ponownie złożył do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej. Niemal równocześnie Komendant Placówki Straży Granicznej wszczął wobec cudzoziemców postępowania w przedmiocie zobowiązania do powrotu. Przyczyną takiego stanu rzeczy było nieopuszczenie przez zainteresowanych Polski po negatywnym zakończeniu pierwszego postępowania w sprawie udzielenia im ochrony międzynarodowej.

Pomimo sygnalizowania przez ojca małoletniego, że powrót na Ukrainę może zaburzyć rozwój i naruszyć prawa jego syna, Komendant Placówki Straży Granicznej nie przeprowadził żadnych czynności, które pozwoliłyby na rzetelne zbadanie sytuacji chłopca w kontekście skutków, jakie mogło mieć dla niego nakazanie wyjazdu z Polski. Po upływie około 3 miesięcy od dnia wszczęcia postępowania organ I instancji wydał decyzję o zobowiązaniu chłopca i jego ojca do powrotu. Nie zgadzając się z takim rozstrzygnięciem, ojciec małoletniego zaskarżył je do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, który jednak utrzymał niekorzystną dla rodziny decyzję.

Ojciec małoletniego wniósł do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego skargę na decyzję Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców. W tym samym czasie o sytuacji chłopca i jego rodziców dowiedział się Rzecznik Praw Dziecka, który podjął sprawę z urzędu. Po dokonaniu analizy całości akt postępowania powrotowego zdecydował o zgłoszeniu udziału w postępowaniu ze skargi ojca małoletniego, toczącym się przed WSA.

W piśmie procesowym skierowanym do sądu Rzecznik przedstawił obszerne zarzuty względem decyzji organu II instancji oraz sposobu prowadzenia przez organy obu instancji sprawy rodziny. Zarzucił rozstrzygnięciu Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, że zostało wydane z naruszeniem art. 72 ust. 3 Konstytucji RP oraz art. 12 Konwencji o prawach

⁸¹⁶ ZSM.441.102.2017.AC

dziecka, jako że organ nie wysłuchał małoletniego w toku badania jego sytuacji i ustalania jego praw. Podkreślił jednocześnie, że bierność dowodowa organów obu instancji (nieprzeprowadzenie choćby wywiadu środowiskowego w szkole chłopca), jeżeli chodzi o zbadanie, czy wydalenie nie naruszy praw i nie zaburzy rozwoju chłopca, powinna być oceniona jako naruszenie zasady obiektywizmu i dążenia do prawdy materialnej (art. 7 i art. 77 § 1 k.p.a.). Wskazał, że stanowisko Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców o braku podstaw do udzielenia małoletniemu i jego ojcu zgody na pobyt ze względów humanitarnych w oparciu o art. 348 pkt 3 ustawy o cudzoziemcach⁸¹⁷ sformułowane zostało bez rzeczywistego odniesienia się do faktycznej sytuacji chłopca. Zgodnie ze wskazanym przepisem tego rodzaju zgody udziela się, gdy zobowiązanie do powrotu mogłoby naruszyć prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym jego dalszemu rozwojowi psychofizycznemu.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik wniósł o uchylenie decyzji o zobowiązaniu ojca i syna do powrotu.

Wojewódzki Sąd Administracyjny, rozpoznając na rozprawie – przy udziale Rzecznika Praw Dziecka – skargę cudzoziemca na ww. decyzję Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, uchylił to rozstrzygnięcie. Sąd w całości podzielił stanowisko Rzecznika, że organy administracji zaniechały zbadania stopnia integracji małoletniego ze społeczeństwem polskim, co powinno być – zdaniem WSA – obowiązkowo analizowane w każdym postępowaniu w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu, w którym stroną tego postępowania jest również dziecko. Sąd przychylił się także do poglądu wyrażonego przez Rzecznika, że bezwzględnym obowiązkiem organu II instancji (zwłaszcza w świetle zeznań ojca dziecka, który sygnalizował możliwość naruszenia praw syna i zaburzenia jego rozwoju na skutek wydalenia) było przeprowadzenie dowodu z przesłuchania małoletniego w obecności biegłego psychologa. Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców nie dochował tego rodzaju staranności, na co Rzecznik zwrócił uwagę, zgłaszając udział w postępowaniu.

Sprawa rodziny została zwrócona Szefowi Urzędu do Spraw Cudzoziemców celem przeprowadzenia przez ten organ postępowania dowodowego (m.in. przesłuchania małoletniego) na okoliczność możliwych skutków, jakie mógłby mieć – dla ochrony praw i rozwoju chłopca – jego wymuszony wyjazd na Ukrainę. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje przebieg tego postępowania.

⁸¹⁷ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2017 r. poz. 2206, z późn. zm.)

Interwencje Rzecznika dotyczyły także sytuacji małoletnich cudzoziemców, którzy zostali w przeszłości objęci (wraz ze swoimi rodzicami) ostatecznymi decyzjami o wydaleniu z terytorium RP lub o zobowiązaniu do powrotu, które nie zostały jednak wykonane.

Przykładem takiej interwencji jest sprawa⁸¹⁸ małoletniego obywatela Ukrainy, który w połowie 2016 r. został wraz z matką zobowiązany do powrotu ostateczną decyzją Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Rodzina chłopca przybyła do Polski na początku 2015 r., występując z wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej w naszym kraju. Postępowanie w tej sprawie zostało zakończone jesienią 2015 r. negatywną decyzją Rady do Spraw Uchodźców. Po otrzymaniu tego rozstrzygnięcia matka dziecka złożyła do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców kolejny wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, uzasadniając go obawą przed powrotem do kraju pochodzenia. W związku z powyższym (pozostanie strony i jej dziecka w Polsce mimo zakończenia pierwszego postępowania w przedmiocie udzielenia im ochrony międzynarodowej) Komendant Oddziału Straży Granicznej wszczął w stosunku do wyżej wymienionych postępowanie w przedmiocie zobowiązania do powrotu, wydając tego samego dnia decyzję nakazującą im opuszczenie terytorium RP. Matka chłopca, nie zgadzając się z takim rozstrzygnięciem, wniosła od niego odwołanie do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, który w połowie 2016 r. utrzymał zaskarżoną decyzję w mocy, nie przeprowadzając jednak postępowania dowodowego mającego na celu zbadanie, jak wydalenie mogłoby wpłynąć na dalszy rozwój psychofizyczny chłopca. Matka małoletniego nie wniosła do wojewódzkiego sądu administracyjnego skargi na decyzję organu odwoławczego.

W lutym 2017 r. do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęło pismo dyrektora szkoły, do której uczęszcza małoletni, opisujące jego sytuację, w szczególności zaawansowanie procesu integracji dziecka ze społeczeństwem polskim oraz wyrażany przez chłopca wobec pracowników szkoły silny niepokój i obawę związaną z koniecznością opuszczenia Polski i wyjazdu na Ukrainę, którą dziecko wspomina głównie przez pryzmat trwającego tam konfliktu zbrojnego. W opinii dyrektora szkoły, psychologa szkolnego oraz nauczycieli pracujących na co dzień z chłopcem wyjazd małoletniego z Polski mógłby bardzo negatywnie odbić się na dalszym rozwoju dziecka.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik podjął sprawę. Analiza dokumentacji wykazała, że ponowne zbadanie sytuacji chłopca i jego matki (pod kątem zasadności udzielenia im zgody na pobyt ze względów humanitarnych na podstawie art. 348 pkt 3 ustawy

⁸¹⁸ ZSM.441.40.2017.AC

o cudzoziemcach) jest zasadne. Jednocześnie ustalił, że upłynął już termin, w którym możliwe było zaskarżenie decyzji o zobowiązaniu małoletniego i jego matki do powrotu.

Mając powyższe na względzie, w celu zabezpieczenia sytuacji rodziny i uchronienia jej przed – być może nieuzasadnionym – wydaleniem, Rzecznik zdecydował się skorzystać ze szczególnego instrumentu przyznanego mu przez art. 182 k.p.a. i zwrócić się do Komendanta Oddziału Straży Granicznej o wszczęcie postępowania w przedmiocie udzielenia małoletniemu i jego matce zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

Jako podstawę tego żądania wskazał art. 356 ust. 2 pkt 1 ustawy o cudzoziemcach, zgodnie z którym, jeśli nowe okoliczności uzasadniające udzielenie zgody na pobyt ze względów humanitarnych ujawniły się po wydaniu decyzji o zobowiązaniu do powrotu, należy – w celu ich zbadania – wszcząć z urzędu odrębne postępowanie administracyjne.

Rzecznik podkreślił – wskazując na stanowisko szkoły – że po wydaniu zainteresowanym decyzji o zobowiązaniu do powrotu istotnie nasilił się proces integracyjny małoletniego ze społeczeństwem polskim. Chłopiec zaczął się otwierać się przed nauczycielami i psychologiem, wyrażając strach przed powrotem na Ukrainę.

Wskazał również, że w celu właściwego zbadania sytuacji chłopca konieczne będzie wysłuchanie go oraz zasięgnięcie opinii biegłego psychologa, który będzie w stanie wysnuć rzetelną prognozę co do skutków, jakie może mieć dla dziecka nakazanie mu opuszczenia Polski.

Komendant Oddziału Straży Granicznej odmówił wszczęcia postępowania w sprawie udzielenia chłopcu i jego matce zgody na pobyt ze względów humanitarnych w Polsce. Rzecznik wniósł zażalenie na to postanowienie, wskazując, że zgodnie z przepisami prawa organ nie ma prawa odmówić Rzecznikowi wszczęcia postępowania i zobowiązany jest je wszcząć oraz właściwie zebrać materiał dowodowy a następnie wydać decyzję.

We wniesionym zażaleniu wskazał, że jest to pogląd zgodnie aprobowany w orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym. Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców w pełni podzielił stanowisko Rzecznika i uchylił postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania w sprawie udzielenia zainteresowanej i jej synowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych, wskazując, że zostało ono wydane z rażącym naruszeniem prawa.

Po jego uchyleniu Komendant Oddziału Straży Granicznej przystąpił do zbierania materiałów dotyczących aktualnej sytuacji chłopca, uwzględniając wniosek Rzecznika w tym zakresie – m.in. przeprowadził dowód z przesłuchania małoletniego, zlecił także przeprowadzenie dowodu z opinii psychologicznej na okoliczność możliwych skutków dla chłopca wyjazdu z Polski na Ukrainę. Sporządzona przez biegłego opinia potwierdziła

przypuszczenie, że nakazanie dziecku powrotu do kraju pochodzenia mogłoby poważnie zaburzyć jego dalszy rozwój psychofizyczny. Sprawa w toku.

Rzecznik podejmował również interwencje procesowe na rzecz małoletnich obywateli polskich z rodzin polsko-cudzoziemskich, którym organy administracji odmawiały prawa do świadczeń rodzinnych oraz świadczenia wychowawczego (świadczenie 500+). Przykładem tego rodzaju działań może być sprawa⁸¹⁹ małoletnich, których matka zwróciła się o przyznanie zasiłków rodzinnych na dzieci.

Po rozpatrzeniu wniosku organ I instancji wydał decyzję o odmowie ustalenia prawa do ww. zasiłków, powołując się na fakt, że matka dzieci nie posiada obywatelstwa polskiego, nie należy również do kręgu cudzoziemców uprawnionych do uzyskania świadczeń rodzinnych (art. 1 ust. 2 pkt 2 ustawy o świadczeniach rodzinnych). Prawo legalnego pobytu matki małoletnich w Polsce wynikało z decyzji wojewody o udzieleniu jej zezwolenia na pobyt czasowy, zainteresowana nie posiadała jednak – z mocy tej decyzji – pełnego dostępu do polskiego rynku pracy (art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ww. ustawy). Co istotne dla niniejszej sprawy, wniosku o przyznanie zasiłków na dzieci nie mógł złożyć ich ojciec (obywatel polski), który przebywał wówczas w zakładzie karnym, odbywając karę pozbawienia wolności.

Nie zgadzając się z takim rozstrzygnięciem, matka małoletnich złożyła od niego odwołanie, jednak samorządowe kolegium odwoławcze utrzymało w mocy decyzję organu I instancji.

Po doręczeniu tej decyzji matka małoletnich poinformowała o trudnej sytuacji rodziny Rzecznika, który zapoznał się z całością materiałów postępowania administracyjnego, a następnie skierował do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego skargę na decyzję o odmowie przyznania matce zasiłków rodzinnych na dzieci.

Rzecznik zarzucił decyzji samorządowego kolegium odwoławczego naruszenie prawa materialnego, polegające na ograniczeniu się przez organ do wykładni językowej art. 4 ust. 2 ustawy o świadczeniach rodzinnych i niedokonaniu wykładni systemowej i celowościowej tego przepisu z innymi przepisami tej ustawy. W jego ocenie organ bezzasadnie zignorował, że choć o zasiłki rodzinne ubiegała się (formalnie występując ze stosownym wnioskiem) matka małoletnich, ich udzielenie przez organ miało służyć zaspokajaniu potrzeb dzieci. Taki też był cel, dla którego ustawodawca zdecydował się wprowadzić tę formę wsparcia do polskiego systemu prawnego.

W skardze podkreślił też, że stanowisko organów, iż w sprawach o przyznanie świadczeń rodzinnych można zignorować fakt posiadania przez dzieci obywatelstwa polskiego

⁸¹⁹ ZSM.441.156.2017.AC

musi prowadzić do rezultatów sprzecznych z Konstytucją RP i Konwencją o prawach dziecka. Odmawiając prawa do świadczeń jedynie z powodu statusu pobytowego matki małoletnich, pozbawiono polskie dzieci należnego im wsparcia, wprowadzonego do przepisów prawa z myślą o prawach i dobru małoletnich. W ocenie Rzecznika na gruncie sprawy doszło tym samym do naruszenia konstytucyjnych zasad równego traktowania (art. 32) i udzielania przez państwo wsparcia rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji społecznej i materialnej (art. 71 ust. 1). Biorąc powyższe pod uwagę, wniósł o uchylenie zaskarżonej decyzji w całości oraz o rozważenie przez sąd uchylenia również decyzji organu I instancji.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w pełni podzielił stanowisko Rzecznika. W uzasadnieniu wyroku podkreślił, że nie do przyjęcia jest zastosowana przez organy administracji wykładnia przepisów ww. ustawy, która pozbawiała prawa do wsparcia małoletnich obywateli polskich zamieszkałych w naszym kraju, jedynie z tego powodu, że jedno z ich rodziców nie posiada obywatelstwa polskiego. Wskazał, że kłóciłoby się to z elementarnym poczuciem sprawiedliwości i naruszało zasady konstytucyjne wskazane przez Rzecznika w zarzutach skargi. Biorąc powyższe pod uwagę, uchylił decyzję samorządowego kolegium odwoławczego oraz wcześniejszą decyzję organu I instancji. Ponieważ nie wpłynęła skarga kasacyjna od tego orzeczenia, Rzecznik oczekuje na stwierdzenie jego prawomocności.

■ Postępowanie sądowe z zakresu międzynarodowego i europejskiego prawa rodzinnego

W sprawach z zakresu międzynarodowego i europejskiego prawa rodzinnego Rzecznik Praw Dziecka przystępował do postępowań sądowych toczących się na podstawie Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzonej w Hadze dnia 25 października 1980 r.⁸²⁰ (dalej: Konwencja haska) oraz Rozporządzenia Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. o jurysdykcji w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego Rozporządzenie (WE) Nr 1347/2000⁸²¹ (dalej: Rozporządzenie Bruksela II bis).

Przykładem interwencji podjętej w oparciu o unormowania zawarte w Konwencji haskiej może być sprawa⁸²² chłopca posiadającego obywatelstwo polskie i brytyjskie. Po

⁸²⁰ Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528, z późn. zm.)

⁸²¹ Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.U.UE.L.2003.338.1, z późn. zm.)

⁸²² ZSM.441.139.2017.BM

rozstaniu rodziców dziecko zamieszkiwało wraz z matką i babką macierzystą na terenie Wielkiej Brytanii. Chłopiec praktycznie od chwili urodzenia przebywał pod wyłączną pieczą matki, natomiast ojciec miał jedynie sporadyczny udział w życiu dziecka. Utrata pracy i brak perspektyw na znalezienie nowego zatrudnienia zmusiły matkę chłopca do opuszczenia wraz z synem Wielkiej Brytanii, bez uprzedniej zgody ojca dziecka na wyjazd. Matka chłopca miała świadomość, że po wyjeździe z Wielkiej Brytanii jej matki (tj. babki macierzystej chłopca) zostanie w obcym kraju zupełnie sama, bez środków do życia, bez mieszkania i jakiegokolwiek pomocy w opiece nad synem.

Po powzięciu informacji o wyjeździe syna z Wielkiej Brytanii ojciec chłopca złożył za pośrednictwem brytyjskiego organu centralnego wniosek o zarządzenie powrotu dziecka do kraju stałego pobytu, tj. do Wielkiej Brytanii. Celem Konwencji haskiej jest ochrona dziecka przed szkodliwymi skutkami wynikającymi z bezprawnego zabrania lub zatrzymania dziecka za granicą oraz ustalenie zasad postępowania w celu zagwarantowania niezwłocznego powrotu dziecka do państwa jego stałego pobytu. Zgodnie z postanowieniami Konwencji osoba, której prawo do opieki nad dzieckiem zostało naruszone w związku z zabránieniem lub zatrzymaniem dziecka w innym państwie, może złożyć wniosek o zarządzenie powrotu dziecka do kraju, w którym miało miejsce zwykłego pobytu przez uprowadzeniem. Wniosek taki rozpoznawany jest przez sądy państwa, do którego uprowadzono dziecko, które zobowiązane są do zapewnienia niezwłocznego powrotu dziecka, chyba że w toku postępowania sądowego zostanie wykazane istnienie jednego ze wskazanych w Konwencji haskiej wyjątków.

W toku postępowania o wydanie dziecka w trybie Konwencji haskiej matka chłopca podnosiła, że w sprawie występują przesłanki uregulowane w art. 13 lit. b Konwencji haskiej umożliwiające sądowi odmowę zarządzenia powrotu dziecka ze względu na istotne ryzyko, że powrót małoletniego do Wielkiej Brytanii naraziłby go na poważną szkodę psychiczną oraz postawiłby w sytuacji nie do zniesienia. W tym zakresie matka chłopca podnosiła również, iż nie może powrócić wraz z dzieckiem do Wielkiej Brytanii, ponieważ nie ma tam zapewnionego mieszkania ani środków finansowych potrzebnych do utrzymania siebie i dziecka. Zdaniem matki małoletniego, syn – którego głównym opiekunem od chwili urodzenia była matka – byłby w takiej sytuacji narażony na rozłąkę z nią i wynikające z tej rozłąki poważne szkody psychiczne. Celem wykazania ryzyka wyrządzenia małoletniemu szkody psychicznej matka dziecka zgłosiła wniosek o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych. Sąd początkowo dopuścił dowód z opinii psychologicznej, lecz ostatecznie

zdecydował o jego pominięciu i nakazał powrót małoletniego do Wielkiej Brytanii w terminie trzech miesięcy od ogłoszenia orzeczenia.

Matka małoletniego zaskarżyła powyższe postanowienie do sądu okręgowego, jednocześnie zwracając się o pomoc do Rzecznika. Po dokonaniu analizy akt sprawy Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu, wniósł o uchylenie postanowienia sądu rejonowego i uzupełnienie materiału dowodowego poprzez dopuszczenie dowodu z opinii biegłych sądowych specjalistów z dziedziny psychologii i pedagogiki w celu ustalenia, czy istnieje poważne ryzyko, że powrót małoletniego do poprzedniego miejsca stałego pobytu w Wielkiej Brytanii bez matki naraziłby go na szkodę fizyczną lub psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby chłopca w sytuacji nie do zniesienia, jak również na okoliczność ustalenia więzi uczuciowej łączącej małoletniego z każdym z rodziców.

Rzecznik podniósł, że sąd I instancji nie zbadał, czy na gruncie przedmiotowej sprawy zachodzą przesłanki uregulowane w art. 13 Konwencji haskiej, uzasadniające odmowę wydania małoletniego do Wielkiej Brytanii. Podkreślił, że ze względu na wiek dziecka i ryzyko rozdzielenia z matką (osobą, z którą dziecko łączyła silna więź emocjonalna), uzyskanie opinii biegłych jest konieczne dla wykluczenia bądź potwierdzenia istnienia okoliczności uzasadniających odmowę wydania dziecka do Wielkiej Brytanii.

Sąd okręgowy przychylił się do wniosku i dopuścił dowód z opinii biegłych sądowych wyżej wymienionych specjalności. We wnioskach przedmiotowej opinii biegli zgodnie stwierdzili, że przejście chłopca pod wyłączną opiekę ojca bez obecności matki postawiłoby go w sytuacji nie do zniesienia i naraziło na negatywne konsekwencje w zakresie rozwoju emocjonalnego. Mając powyższe na uwadze, sąd zmienił postanowienie i oddalił wniosek ojca o wydanie dziecka do Wielkiej Brytanii. Postanowienie sądu okręgowego jest prawomocne.

Innym przykładem interwencji podjętej w związku z toczącym się w sądzie postępowaniem o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej i Rozporządzenia Bruksela II bis była sprawa małoletniej⁸²³ urodzonej w Wielkiej Brytanii, która do drugiego roku życia zamieszkiwała z rodzicami w Wielkiej Brytanii. Między rodzicami dziewczynki dochodziło do coraz liczniejszych nieporozumień i kłótni. Ostatecznie w trakcie jednego z pobytów w Polsce rodzice małoletniej podjęli decyzję o rozstaniu. Wówczas matka zdecydowała o pozostaniu z córką w kraju, ojciec dziecka zaś wyjechał do Wielkiej Brytanii. Następnie ojciec małoletniej za pośrednictwem brytyjskiego organu centralnego złożył

⁸²³ ZSM.441.46.2017.BM

wniosek o zarządzenie powrotu dziecka na podstawie Konwencji haskiej do kraju stałego pobytu, tj. do Wielkiej Brytanii.

Sąd w toku postępowania dopuścił dowód z opinii biegłych sądowych z zakresu psychologii i pedagogiki. We wnioskach końcowych biegli jednoznacznie stwierdzili, że to matka, a nie ojciec jest dla dziewczynki opiekunem pierwszoplanowym. Małoletnia jest silnie emocjonalnie związana z matką i to do niej w pierwszej kolejności kieruje swoje potrzeby. W ocenie biegłych rozdzielenie matki i córki, poprzez powierzenie pieczy nad małoletnią ojcu, byłoby sprzeczne z dobrem dziecka. Zwrócili też uwagę na prawdopodobne negatywne skutki rozdzielenia dziewczynki z matką, takie jak: chroniczne napięcie emocjonalne, tłumienie przez dziecko potrzeb przywiązania oraz unikanie bliskiego kontaktu z obawy przed kolejnym zranieniem.

Mimo to sąd uznał, że nie zachodzą żadne przesłanki zawarte w art. 13 Konwencji haskiej uzasadniające odmowę wydania dziecka do kraju stałego pobytu i nakazał matce wydanie dziecka ojcu w terminie 14 dni od ogłoszenia orzeczenia.

Wobec powyższego matka zgłosiła się o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka, który po dokonaniu analizy akt sprawy zgłosił udział w przedmiotowym postępowaniu oraz popierając apelację matki małoletniej, wniósł o zmianę postanowienia sądu I instancji poprzez oddalenie wniosku o wydanie dziecka do Wielkiej Brytanii.

Rzecznik podniósł, że sąd dokonał zbyt dowolnej i pochopnej oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego, a w szczególności opinii biegłych, pomimo kategorycznych zaleceń z ich strony oraz wskazania konsekwencji uwzględnienia wspomnianego wniosku.

Sąd okręgowy przychylił się do stanowiska Rzecznika i zmienił zaskarżone postanowienie, oddalając wniosek ojca o wydanie dziecka w trybie Konwencji haskiej. Orzeczenie sądu okręgowego jest prawomocne.

Kolejnym przykładem może być sprawa⁸²⁴ małoletniego chłopca urodzonego we Włoszech, posiadającego podwójne obywatelstwo, tj. polskie i włoskie. Chłopiec wraz z rodzicami i przyrodnią siostrą mieszkał we Włoszech. Ojciec chłopca nie dbał o rodzinę, nie utrzymywał jej finansowo. Matka dziecka usiłowała znaleźć pracę bądź uzyskać pomoc finansową od tamtejszej opieki społecznej. Konflikt pomiędzy rodzicami chłopca narastał. Ojciec dziecka stawał się coraz bardziej agresywny w stosunku do rodziny, co miało negatywny wpływ na stan psychiczny dziecka i jego przyrodniej siostry. W konsekwencji

⁸²⁴ ZSM.441.200.2016.BM

matka chłopca zdecydowała się – bez informowania o tym ojca chłopca – wrócić do Polski wraz z synem i córką z poprzedniego małżeństwa.

Ojciec małoletniego po uzyskaniu informacji o wywiezieniu syna z Włoch do Polski natychmiast złożył wniosek o wydanie dziecka do kraju stałego pobytu na podstawie Konwencji haskiej. W związku z tym matka zwróciła się o pomoc do Rzecznika.

Po dokonaniu analizy akt sprawy Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu, wnosząc o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych sądowych z zakresu psychologii i pedagogiki celem ustalenia, czy powrót małoletniego do Włoch nie narazi go na szkodę psychiczną lub fizyczną, albo w jakikolwiek inny sposób nie postawi go w sytuacji nie do zniesienia.

W piśmie procesowym wskazał, że przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych jest niezbędne dla prawidłowego ustalenia całokształtu stanu faktycznego sprawy, a co za tym idzie – do właściwego zastosowania przez sąd przepisów Konwencji haskiej i wydania rozstrzygnięcia odpowiadającego najlepiej pojętemu interesowi małoletniego.

Sąd przychylił się do wniosku Rzecznika i dopuścił dowód z opinii biegłych. Sprawa w toku.

Jeszcze innym przykładem może być sprawa⁸²⁵ dziewczynki, córki obywatela Nigerii i obywatelki polskiej. Małoletnia urodziła się w Szkocji i początkowo wraz z matką mieszkała w domu babki macierzystej. Następnie rodzice dziewczynki zdecydowali się zamieszkać razem, a wraz z nimi małoletnia i jej przyrodni brat. Wkrótce po tym ojciec dziecka utracił prawo do pracy na terenie Wielkiej Brytanii, a jedynym żywicielem rodziny stała się matka dziewczynki. Przyczynami narastającego konfliktu między rodzicami dziecka była pogarszająca się sytuacja finansowa i niestabilna sytuacja prawna ojca dziecka. Ostatecznie rodzice małoletniej rozstali się, a matka wraz z córką – pomimo braku zgody ojca dziecka – przyjechały do Polski.

W konsekwencji ojciec dziewczynki wszczął postępowanie o wydanie dziecka do Wielkiej Brytanii w trybie Konwencji haskiej. Sąd rozpoznający przedmiotową sprawę zarządził wydanie dziecka do kraju poprzedniego miejsca pobytu.

Po zapoznaniu się z aktami sprawy Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu, wskazując jednocześnie, że postanowienie sądu I instancji nie uwzględnia wartości, jaką jest dobro dziecka i powinno zostać zmienione. Podniósł, że sąd nie zbadał w sposób wnikliwy, czy powrót dziecka do Wielkiej Brytanii nie narazi go na ujemne konsekwencje, o których mowa w art. 13 lit. b Konwencji haskiej, a które zwalniają sąd z obowiązku wydania dziecka do miejsca poprzedniego pobytu.

⁸²⁵ ZSM.441.67.2016.JW

Rzecznik wskazał również, że postanowienie sądu I instancji zostało wydane z naruszeniem artykułu 11 ust. 4 Rozporządzenia Rady WE Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, zgodnie z którym sąd nie może odmówić zarządzenia powrotu dziecka na podstawie art. 13 lit. b Konwencji, jeżeli ustalono, że zostały poczynione odpowiednie ustalenia w celu zabezpieczenia ochrony dziecka po jego powrocie do miejsca stałego pobytu. Dla zastosowania tego przepisu nie jest jednak wystarczające samo istnienie odpowiednich procedur ochrony dziecka w prawie państwa członkowskiego pochodzenia, ale wymagane jest ustalenie, czy organy tego państwa podjęły konkretne środki w celu ochrony dziecka.

Zdaniem Rzecznika realia niniejszej sprawy wymagały współpracy sądów polskich i organów brytyjskich celem ustalenia, czy ojciec małoletniej dysponuje prawem pobytu i pracy na terytorium Szkocji, a więc czy w sytuacji powrotu małoletniej do Wielkiej Brytanii, w tym również bez matki, dobro dziecka byłoby w należyty sposób zabezpieczone. W jego ocenie sąd nie zbadał w sposób wnikliwy, czy po powrocie do Wielkiej Brytanii dobro małoletniej będzie w odpowiedni sposób zabezpieczone, a więc czy w sprawie nie zachodzą przesłanki zwalniające sąd z obowiązku wydania dziecka. Podniósł przy tym, że nieuregulowany status prawny ojca dziecka na terytorium Wielkiej Brytanii był okolicznością, na którą należało zwrócić szczególną uwagę. Ojciec małoletniej jako obywatel Nigerii na dalszy pobyt i pracę w Wielkiej Brytanii potrzebował stosownego zezwolenia, natomiast nieuzyskanie takiej zgody wiązało się z koniecznością powrotu do kraju pochodzenia i brakiem możliwości sprawowania opieki nad dzieckiem na terytorium tego państwa.

Sąd okręgowy zgodnie z wnioskiem Rzecznika dopuścił dowód z opinii biegłych sądowych z zakresu psychologii na okoliczność ustalenia adaptacji małoletniej do aktualnych warunków, a także czy powrót dziecka do poprzedniego miejsca pobytu nie narazi go na szkodę psychiczną lub fizyczną albo nie postawi w sytuacji nie do zniesienia.

Z opinii wynikało, że małoletnia ma ustabilizowane warunki życiowe, bardzo dobrze zaadaptowała się w obecnym środowisku i to matka jest dla dziecka opiekunem pierwszoplanowym, z którym łączy ją głęboka więź. W ocenie biegłych wyrwanie dziecka z obecnego środowiska mogłoby być źródłem poważnych zaburzeń w jego rozwoju psychofizycznym.

W oparciu o powyższą opinię Rzecznik sformułował stanowisko w sprawie, domagając się zmiany postanowienia sądu I instancji poprzez oddalenie wniosku ojca o wydanie córki.

Sąd okręgowy podzielił to stanowisko i zmienił postanowienie sądu I instancji, oddalając wniosek o wydanie dziewczynki do Wielkiej Brytanii. W uzasadnieniu postanowienia stwierdził, że małoletnia bardzo dobrze zaadaptowała się w obecnym środowisku, pozostaje pod bezpośrednią opieką matki, z którą jest silnie związana uczuciowo. Zdaniem sądu pozbawienie małego dziecka opieki rodzica pierwszoplanowego, z którym jest silnie związane emocjonalnie, i wyrywanie go z aktualnego środowiska, do którego jest przyzwyczajone, może stać się źródłem zaburzeń w jego rozwoju psychofizycznym. Sąd uznał również, że aktualna sytuacja ojca nie zapewnia dziecku poczucia bezpieczeństwa i stabilności, gdyż nie ma on uregulowanego prawnie pobytu w Wielkiej Brytanii oraz pozwolenia na pracę. W ocenie sądu ojciec nie poczynił żadnych przygotowań na przyjazd dziecka i nie uregulował swojej prawnej sytuacji. Orzeczenie jest prawomocne.

IV. DZIAŁALNOŚĆ KONTROLNA

Rzecznik Praw Dziecka w 2017 roku przeprowadził łącznie 291 kontroli.

Badanie spraw na miejscu dotyczyło:

- placówek pieczy zastępczej,
- młodzieżowych ośrodków wychowawczych,
- szkół,
- placówek interwencyjnych, w tym domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży,
- miejsc wypoczynku dzieci i młodzieży.

1. KONTROLE W PLACÓWKACH PIECZY ZASTĘPCZEJ

Kontrolą w zakresie przestrzegania praw dziecka zostały objęte następujące placówki opiekuńczo-wychowawcze:

- 1) Pogotowie Opiekuńcze w G.⁸²⁶,
- 2) Dom Dziecka w B.⁸²⁷,
- 3) Dom Dziecka w L.⁸²⁸,
- 4) Dom Dziecka w O.⁸²⁹,
- 5) Całodobowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w E.⁸³⁰,
- 6) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza nr 1 w E.⁸³¹,
- 7) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza nr 2 w E.⁸³²,
- 8) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza nr 3 w E.⁸³³,
- 9) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza nr 1 w P.⁸³⁴,
- 10) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza nr 2 w P.⁸³⁵,
- 11) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza nr 3 w P.⁸³⁶,

⁸²⁶ ZEW.43.8.2017.JK

⁸²⁷ ZEW.43.5.2017.ZA

⁸²⁸ ZEW.43.3.2017.JK

⁸²⁹ ZEW.43.21.2017.EB

⁸³⁰ ZEW.43.7.2017.JK

⁸³¹ ZEW.43.10.2017.JK

⁸³² ZEW.43.6.2017.JK

⁸³³ ZEW.43.9.2017.JK

⁸³⁴ ZEW.43.17.2017.JK

⁸³⁵ ZEW.43.26.2017.JK

⁸³⁶ ZEW.43.18.2017.JK

12) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza nr 4 w P.⁸³⁷,

13) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w S.⁸³⁸.

Przeprowadzone czynności kontrolne w zakresie przestrzegania praw dzieci przebywających w pieczy zastępczej wykazały wiele nieprawidłowości. W dalszym ciągu dużym problemem jest stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej w stosunku do wychowanków. W jednej ze skontrolowanych placówek skala stosowanej przemocy była tak duża, że przeciwko stosującemu przemoc wychowawcy prowadzone jest postępowanie karne, a dziecko – z uwagi na jego dobro – na wniosek Rzecznika Praw Dziecka zostało przeniesione do innej placówki.

Kolejnym bardzo istotnym problemem jest niewłaściwie organizowana pomoc psychologiczno-pedagogiczna. Zajęcia prowadzone z wychowankami często nie są poprzedzone wnikliwą diagnozą i analizą potrzeb dziecka, a zalecenia specjalistów nie są brane pod uwagę przy planowaniu pracy z dzieckiem.

Nadal w zbyt małym stopniu wykorzystuje się potencjał dziecka w pracy wychowawczej. Niemal we wszystkich kontrolowanych placówkach w diagnozach wychowanków opisywano zachowania dziecka, skupiając się na jego deficytach i zupełnie pomijając jego mocne strony. Wskazywano ogólnikowe, a nie konkretne metody pracy z małoletnim, bez cech indywidualizacji w zakresie metod pracy i uwzględnienia indywidualnego potencjału wychowanka. Podkreślenia wymaga, że nowoczesna pedagogika przywiązuje wielką wagę do pracy z dzieckiem opartej o jego mocne strony. W ten sposób buduje się u dziecka poczucie własnej wartości, rozwija jego zainteresowania, wzmacnia kreatywność i chęć do działania. Stosowanie takich metod tworzy płaszczyznę życzliwego porozumienia z opiekunami. W dobrej atmosferze dziecko chętniej pracuje nad pokonaniem trudności i złagodzeniem własnych deficytów.

Problemem występującym w większości kontrolowanych placówek były też niewłaściwie ustalone godziny pracy psychologa oraz pedagoga. Często pokrywały się one z godzinami zajęć szkolnych, co znacząco utrudniało dostęp dzieci do spotkań ze specjalistami.

W kontrolowanych placówkach odnotowano również problem stosowania kar naruszających prawa dziecka i godzących w bezpieczeństwo, zdrowie i poczucie godności wychowanków (np. kara upomnienia wobec całej społeczności, zamykanie w ciemnym pomieszczeniu młodszych wychowanków, ograniczanie kontaktu z bliskimi). W tym miejscu

⁸³⁷ ZEW.43.20.2017.JK

⁸³⁸ ZEW.43.25.2017.ZA

należy wyraźnie podkreślić, że praca z dzieckiem, które doznało w życiu wielu krzywd, powinna być oparta na poszanowaniu jego godności i wynikającej z niej praw. Wszelkie działania podejmowane wobec dzieci powinny mieć charakter wspierający. Kary nie mogą być podstawowym elementem pracy wychowawczej. Błędem jest powstrzymywanie niewłaściwych zachowań dziecka przede wszystkim poprzez karanie czy grożenie karą, co niestety miało miejsce w kontrolowanych placówkach.

Nadal nie respektowano przepisów prawa określających zasady wypłaty kieszonkowego – uregulowania w tym zakresie nie dają możliwości pozbawienia dziecka minimalnego kieszonkowego. Niestety często – w ramach kary – pozbawiano małoletnich drobnych kwot do własnej dyspozycji. Trzeba zaznaczyć, że wypłata kieszonkowego ma charakter wychowawczy, uczy dziecko, jak rozporządzać przynależną kwotą – to ważna umiejętność w procesie usamodzielniania.

Istotną nieprawidłowością występującą we wszystkich kontrolowanych placówkach było także stosowanie wobec dzieci gróźb o umieszczeniu ich w ośrodkach specjalistycznych (np. w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych) lub faktycznie umieszczanie ich w tych ośrodkach bez wyczerpania wszelkich możliwości pomocy dziecku w ich stałym środowisku wychowawczym, którym jest placówka opiekuńczo-wychowawcza.

Kolejnym zdiagnozowanym przez Rzecznika problemem w kontrolowanych placówkach był brak poczucia u dzieci, że mogą mieć one wyraźny wpływ na sposób ich funkcjonowania, na obowiązujące tam zasady, regulujące codzienne życie. Podkreślenia wymaga, że placówka zastępuje dzieciom dom rodzinny, więc jej organizacja powinna być – na ile to możliwe – zbliżona do organizacji domu rodzinnego. Tak jak w rodzinie, każdy jej członek powinien mieć prawo głosu w kwestii obowiązujących tam zasad. Jawi się tutaj ogromna rola samorządu wychowanków – na ogół zupełnie niedoceniana przez dorosłych. Za jego pośrednictwem można nie tylko integrować społeczność placówki, dawać dzieciom poczucie, że ich głos jest ważny i słyszalny, ale też tworzyć dobrą atmosferę i kształtować u nich postawę samorządności, tak pożądaną społecznie. Dzieci, czując się gospodarzami tego miejsca, chętniej będą przestrzegały zasad, które same stworzą. Z dziecięcej samorządności można więc uczynić ważne narzędzie wychowawcze.

Wskazane powyżej nieprawidłowości to jedynie wybrane, najczęściej pojawiające się przykłady naruszenia praw dziecka przebywającego w skontrolowanych przez Rzecznika placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Prowadzone sprawy, w których Rzecznik zleca przeprowadzenie czynności kontrolnych przez inne, zobowiązane do tego organy, ukazują, że skala problemu naruszeń praw dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej jest zbyt duża

i wymaga intensywnego podejmowania działań ze strony właściwych organów nadzorujących.

Po zakończeniu kontroli Rzecznik Praw Dziecka za każdym razem przekazywał dyrektorom placówek oraz właściwym organom informację o jej wynikach wraz z uwagami i wnioskami pokontrolnymi. Proces ich realizacji podlegał nadzorowi do czasu ich wdrożenia i poprawy sytuacji dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.

2. KONTROLE W MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH WYCHOWAWCZYCH

Celem wykonanych czynności było zbadanie stanu przestrzegania praw dziecka, w tym jakości realizacji zadań resocjalizacyjnych, socjalizacyjnych, opiekuńczych i wychowawczych, a także warunków pobytu.

Kontrole przeprowadzono w następujących ośrodkach:

- 1) Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w J.⁸³⁹,
- 2) Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w O.⁸⁴⁰.

Jednym z głównych problemów zdiagnozowanych podczas kontroli w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych było występowanie przemocy rówieśniczej. Pracownicy nie zawsze skutecznie pomagali wychowankom w radzeniu sobie z emocjami i problemami, z którymi spotykają się na co dzień oraz nie byli dla nich dostatecznym wsparciem.

Ośrodki w niewystarczającym stopniu podejmowały działania ukierunkowane na diagnozę występowania przemocy psychicznej i fizycznej wobec wychowanków (również ze strony pracowników), stanowiącą przecież podstawę eliminowania niepożądanych zachowań. Nie prowadziły także ewaluacji działań wychowawczych podejmowanych przez personel ośrodka w celu oceny skuteczności stosowanych metod resocjalizacyjnych i wychowawczych oraz ich ew. modyfikacji.

Wśród przekazywanych przez Rzecznika po kontroli uwag i wniosków znalazły się m.in.: konieczność bezwzględnego przestrzegania prawa dziecka do ochrony przed przemocą oraz przeprowadzenie diagnozy występowania przemocy na terenie ośrodka i podjęcie skutecznych działań eliminujących to zjawisko; konieczność wzmocnienia działań terapeutycznych w stosunku do wychowanków; konieczność zwiększenia udziału wychowanków w zajęciach sportowych, turystycznych, rekreacyjnych; respektowanie

⁸³⁹ ZEW.43.24.2017.EB

⁸⁴⁰ ZEW.43.19.2017.ZA

tajemnicy korespondencji; umożliwianie kontaktu z osobami bliskimi bez znamion ingerencji w sferę życia prywatnego oraz bez uzależniania go od systemu kar i nagród.

Rzecznik wskazywał także, że organizacja i system wychowawczy w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych powinien zapewniać możliwość indywidualnego oddziaływania na nieletniego – odpowiednio do jego osobowości i potrzeb wychowawczych.

Wciąż nie w pełni rozwiązany problemem była kwestia otwarcia ośrodków na środowisko zewnętrzne (wolontariat, współpraca z podmiotami funkcjonującymi w okolicy, z zachowaniem wymogów prawnych w powyższym zakresie) w celu zwiększenia efektywności procesu socjalizacji wychowanków i w celu nabywania przez nich umiejętności prawidłowego funkcjonowania w powszechnie akceptowanych rolach życiowych i społecznych po opuszczeniu ośrodka.

Wychowankom nie zawsze zapewniano interesujące zajęcia, które korespondowałyby z ich potrzebami rozwojowymi lub wynikały z ich potencjałów oraz uzdolnień, rozwijały zainteresowania, rozbudzały ciekawość świata oraz uczyły przydatnych umiejętności w dalszym życiu.

W każdym przypadku zwracano uwagę na jakość sprawowanego przez dyrektorów nadzoru pedagogicznego i konieczność wspierania pracy kadry w postaci szkoleń i superwizji, aby pogłębiać ich umiejętności wychowawcze i przeciwdziałać wypaleniu zawodowemu.

3. KONTROLE W SZKOŁACH

Celem czynności podejmowanych przez Rzecznika było zbadanie stanu przestrzegania praw dziecka, w tym prawa dziecka do ochrony przed przemocą.

Kontrole przeprowadzono w następujących szkołach:

- 1) Zespole Szkół w W.⁸⁴¹,
- 2) Publicznym Gimnazjum Nr 1 w Ł.⁸⁴².

Powodem przeprowadzenia kontroli w Zespole Szkół była informacja o występowaniu przemocy rówieśniczej oraz braku skutecznych metod działania szkoły w zakresie integracji rówieśniczej – wśród uczniów były dzieci cudzoziemskie.

Czynności podjęte przez Rzecznika potwierdziły występowanie w szkole przemocy rówieśniczej oraz brak adekwatnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej i niezapewnianie

⁸⁴¹ ZEW.43.2.2017.KD

⁸⁴² ZEW.43.22.2017.ES

uczniom bezpieczeństwa w dostatecznym stopniu. Podczas kontroli ujawniono również nieprawidłowe zachowania nauczycieli – znieważanie uczniów i używanie wobec nich podniesionego głosu, a także brak działań ukierunkowanych na kształtowanie u dzieci umiejętności w zakresie radzenia sobie z trudnymi emocjami oraz rozwiązywanie konfliktów bez użycia przemocy.

W wyniku kontroli sformułowane zostały uwagi i wnioski. Na wniosek Rzecznika właściwy miejscowo kurator oświaty zobowiązał się do wzmocnienia nadzoru nad realizacją uwag i wniosków przez dyrektora szkoły. Sytuacja dzieci uległa poprawie.

Kolejna kontrola została podjęta na skutek pozyskania przez Rzecznika informacji o samobójstwie ucznia. Sugestie zawarte w przekazie medialnym, wskazujące, że powodem tragicznej śmierci dziecka miała być przemoc rówieśnicza, nie potwierdziły się. Wobec powyższego przeprowadzone czynności kontrolne zostały skoncentrowane na zbadaniu podjętych przez szkołę działań mających na celu udzielenie pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom, szczególnie z klasy, do której uczęszczał ten chłopiec. Zespół kontrolujący dostrzegł potrzebę poszerzenia zakresu działań wspierających uczniów i udzielił wskazówek w tym zakresie dyrektorowi. Rzecznik monitoruje sytuację w tej szkole.

4. KONTROLE W PLACÓWKACH INTERWENCYJNYCH, W TYM W DOMACH DLA MATEK Z MAŁOLETNIAMI DZIEĆMI I KOBIET W CIĄŻY

Rzecznik Praw Dziecka podjął decyzję o podjęciu działań kontrolnych w związku ze zgłoszeniem nieprawidłowości w funkcjonowaniu placówki polegających m.in. na: niewystarczającym wspieraniu małoletnich matek w opiece nad ich dziećmi, braku odpowiedniej kadry specjalistycznej oraz używaniu przemocy wobec podopiecznych⁸⁴³.

W wyniku czynności kontrolnych sformułowano uwagi i wnioski obejmujące w szczególności: konieczność uregulowania sytuacji prawnej wychowanek, przestrzegania prawa małoletnich matek do kontaktu z rodziną biologiczną oraz zaniechania stosowania kar w postaci zakazu kontaktów z bliskimi, otoczenia małoletnich matek większym wsparciem specjalistów, wyeliminowania gróźb mogących naruszać prawa dziecka. Zalecono również zatrudnianie osób z wymaganymi na dane stanowisko kwalifikacjami.

Po zakończeniu kontroli Rzecznik Praw Dziecka przekazał dyrektorowi oraz właściwemu wojewodzie informację o jej wynikach wraz z uwagami i wnioskami pokontrolnymi. W następstwie otrzymanych informacji wojewoda również podjął czynności

⁸⁴³ ZSS.43.1.2017.AT

kontrolne, którymi objął powiatowe centrum pomocy rodzinie oraz dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. potwierdziły one występowanie nieprawidłowości, wobec tego wojewoda wydał zalecenia, a informację o wynikach kontroli przekazał również do wiadomości właściwego prezydenta miasta i właściwego starosty. Rzecznik monitoruje realizację wszystkich zaleceń pokontrolnych.

Celem kolejnej kontroli było zbadanie sytuacji dzieci przebywających w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, ośrodku interwencji kryzysowej i schronisku dla bezdomnych kobiet, w tym matek z dziećmi i kobiet w ciąży, prowadzonych przez organizację pozarządową.⁸⁴⁴

W placówkach tych instytucje nadzorujące przeprowadziły wiele kontroli, które wykazały nieprawidłowości. W związku z tym wydano zalecenia. Ponieważ do Rzecznika wpływały kolejne sygnały o nieprawidłowościach, przeprowadził on kontrolę. Wykazała ona niską jakość świadczonych usług interwencyjnych w zakresie terapeutyczno-wspomagającym. Wykazano m.in., że pomoc psychologiczna i prawna nie jest świadczona zgodnie z przepisami określającymi standard podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. Jednocześnie zakres udzielanych dzieciom usług o charakterze terapeutyczno-wspomagającym był minimalny.

Rzecznik podjął decyzję zarówno o dalszym badaniu indywidualnej sytuacji dwojga małoletnich przebywających wraz z matkami w tych placówkach, jak i monitorowaniu realizacji zaleceń pokontrolnych.

5. KONTROLA MIEJSC WYPOCZYNKU DZIECI I MŁODZIEŻY

Rzecznik Praw Dziecka w 2017 r. badał zapewnianie dzieciom bezpiecznych warunków oraz stanu przestrzegania praw dziecka w trakcie wypoczynku zimowego i letniego, kontrolując łącznie 272 miejsca wypoczynku dzieci i młodzieży.

Podczas ferii zimowych skontrolowano 56 miejsc wypoczynku dzieci i młodzieży. Analiza wyników przeprowadzonych czynności kontrolnych wykazała, że:

- w 56 zbadanych miejscach wypoczynku odpoczywało 1937 dzieci, w tym 308 dzieci do 10. roku życia;
- dzieci z niepełnosprawnością stanowiły jedynie 0,8% wszystkich wypoczywających (w wypoczynku brało udział 15 dzieci z niepełnosprawnością);

⁸⁴⁴ ZSS.441. 274.2017.KT

- w 10 miejscach (18% wszystkich badanych miejsc wypoczynku) kierownicy nie ustalili i nie przydzielili (także pisemnie) szczegółowych zakresów obowiązków wychowawcom;
- w 6 przypadkach przeprowadzający kontrolę stwierdzili brak zaświadczenia o zgłoszeniu wypoczynku do właściwego kuratora oświaty (11% wszystkich miejsc wypoczynku). Informacje w tym zakresie skierowano do właściwych kuratorów oświaty celem podjęcia przewidzianych prawem dalszych działań;
- w 3 przypadkach kierownicy nie posiadali dokumentów potwierdzających kwalifikacje kadry, a w 10 miejscach (18% wszystkich miejsc badanego wypoczynku) kierownicy nie posiadali zaświadczeń o niekaralności pracowników wystawionych przez Krajowy Rejestr Karny;
- wszystkie obiekty, w których odbywał się wypoczynek, posiadały aktualną dokumentację dotyczącą spełniania wymogów bezpieczeństwa oraz ochrony przeciwpożarowej;
- na terenie badanych miejsc wypoczynku zdarzyły się 3 wypadki z udziałem dzieci, wszystkie miały miejsce na stoku narciarskim. We wszystkich przypadkach udzielono pomocy medycznej i skompletowano dokumentację powypadkową (w tym protokoły powypadkowe). W 1 przypadku wezwano pogotowie ratunkowe;
- opieka medyczna była świadczona:
 - 1) przez pielęgniarkę, która przyjechała razem z uczestnikami (w 25 ośrodkach, co stanowi 45% miejsc badanego wypoczynku);
 - 2) przez pielęgniarkę i lekarza zatrudnionego przez organizatora (1 ośrodek);
 - 3) w pozostałych przypadkach (14 ośrodków, co stanowi 25% wszystkich miejsc wypoczynku) uczestnicy mogli korzystać z pomocy SOR i przychodni lub tylko SOR (17 ośrodków, co stanowi 30% wszystkich miejsc wypoczynku).

Podczas wakacji letnich skontrolowano 216 miejsc wypoczynku dzieci i młodzieży. Analiza wyników przeprowadzonych czynności kontrolnych wykazała, że:

- w 216 miejscach odpoczywało łącznie 9351 dzieci, w tym 2782 w wieku do 10. roku życia;
- w grupie wypoczywających dzieci znalazło się tylko 71 dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności, co stanowi 0,7% wszystkich uczestników wypoczynku,

- w 36 miejscach (17%) nie przedstawiono zaświadczeń z Krajowego Rejestru Karnego lub oświadczenia o niekaralności za przestępstwa, do których posiadania zobowiązani są kierownik wypoczynku i wychowawca wypoczynku;
- w 20 miejscach (9%) kierownicy nie ustalili i nie przydzielili szczegółowych zakresów czynności dla wychowawców. Kierownicy zostali zobowiązani do usunięcia nieprawidłowości;
- w 7 przypadkach (3%) kierownicy nie opracowali programu wypoczynku. Zobligowano ich do uzupełnienia tego dokumentu. Nie zawsze opracowywano też programy dla poszczególnych grup;
- wszystkie obiekty, w których odbywał się wypoczynek, posiadały aktualną dokumentację zaświadczącą o spełnianiu wymogów bezpieczeństwa oraz ochrony przeciwpożarowej;
- na terenie badanych miejsc wypoczynku zdarzyło się 27 wypadków z udziałem dzieci. We wszystkich przypadkach udzielono pomocy medycznej i skompletowano dokumentację powypadkową;
- pomoc medyczna była udzielana dzieciom przez:
 - 1) pielęgniarkę, którą zapewniał ośrodek, w którym zlokalizowana była kolonia lub obóz (w 81 przypadkach, co stanowi 37,5% wszystkich miejsc wypoczynku);
 - 2) pielęgniarkę lub ratownika medycznego, których zatrudniał organizator wypoczynku (w 52 przypadkach, co stanowi 24% wszystkich miejsc wypoczynku);
 - 3) miejscową opiekę medyczną – przychodnie POZ, szpital, oddział SOR (w 83 przypadkach, co stanowi 38,5% wszystkich miejsc wypoczynku).

Analizując wyniki przeprowadzonych przez Rzecznika kontroli w miejscach wypoczynku dzieci, można stwierdzić, że z roku na rok poprawia się standard i bezpieczeństwo w obiektach wypoczynkowych, w których organizowane są obozy i kolonie. Ponadto systematycznie obserwuje się wzrost atrakcyjności oferty programowej. Coraz częściej organizuje się wypoczynek tematyczny, oparty na konkretnych zagadnieniach (obozy językowe, przyrodnicze), określonej dyscyplinie sportu (piłka nożna, sztuki walki, żeglarsstwo, sporty wodne), służący rozwojowi zdolności artystycznych (plastyczne, taneczne). Organizatorzy proponują uczestnikom coraz bogatszy program turystyczny, rozwijający wiedzę dzieci na temat regionu, w którym wypoczywają. Na uwagę również

zasługuje to, że w zdecydowanej większości miejsc wypoczynku dzieci chwaliły wyżywienie (smak, różnorodność, dostosowanie do upodobań dzieci). Ponadto w każdym miejscu była możliwość przygotowywania dań dostosowanych do diety dziecka.

Nadal problemem jest zbyt mały udział w wypoczynku dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, dlatego konieczne jest podejmowanie działań wspierających i zachęcających organizatorów do tworzenia warunków pozwalających tej grupie dzieci na realizację prawa do nauki, wypoczynku i rekreacji.

Informację o wynikach kontroli wypoczynku letniego i zimowego w 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka przekazał Ministrowi Edukacji Narodowej⁸⁴⁵.

⁸⁴⁵ ZEW.43.4.2017.JK, ZEW.43.23.2017.JK

V. WSPÓŁPRACA Z ORGANAMI WŁADZY ORAZ INSTYTUCJAMI PAŃSTWOWYMI

■ Współpraca z Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej

Współpraca z Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej realizowana była w szczególności poprzez działalność w ramach powołanego w Kancelarii Prezydenta RP Zespołu Analiz Systemowych, w którego skład weszli przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Finansowego, Rzecznika Praw Pacjenta oraz pracownicy Kancelarii Prezydenta RP. Przewodniczącym Zespołu jest Sekretarz Stanu w Kancelarii Prezydenta RP Andrzej Dera. Zespół ten analizował zgłaszane przez obywateli, a sygnalizowane przez rzeczników problemy w celu podjęcia działań legislacyjnych i dokonania zmian w prawie.

Rzecznik, któremu nie przysługuje inicjatywa ustawodawcza, mając na względzie potrzebę zwiększenia ochrony praw dziecka, przekazywał również Prezydentowi RP propozycje zmian w prawie (projekty ustaw), wnioskując o podjęcie przez niego inicjatywy legislacyjnej.

Pierwsza z propozycji Rzecznika dotyczyła wprowadzenia nowego przepisu w ustawie Kodeks cywilny, co pozwoliłoby rozwiązać problem braku należytej ochrony dziecka w przypadku powierzenia go pod faktyczną pieczę podmiotowi świadczącemu w ramach prowadzonej działalności różnego rodzaju usługi, np. sale zabaw. Kolejna dotyczyła potrzeby wprowadzenia prawnych możliwości reakcji w sytuacji, gdy kobieta, będąc w ciąży, spożywa alkohol lub inne substancje psychoaktywne, działając przez to na szkodę swojego nieurodzonego dziecka. Zaproponowane rozwiązania zawierały szereg mechanizmów wsparcia dla kobiety i udzielenia jej pomocy w przezwyciężeniu problemu. Rzecznik zaproponował również zmiany w prawie, które zagwarantowałyby urlop na warunkach urlopu macierzyńskiego rodzicom decydującym się na adopcję dzieci powyżej siódmego roku życia, co wpłynęłoby na zwiększenie liczby adopcji dzieci starszych. Postulowana zmiana stanowiła dopełnienie złożonych uprzednio propozycji zmian przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, tworząc z nimi pakiet koniecznych zmian w zakresie procedury adopcyjnej.

Rzecznikowi Praw Dziecka na bieżąco przekazywane były również sprawy z Biura Interwencyjnej Pomocy Prawnej, Biura Dialogu i Korespondencji oraz Biura Obywatelstw i Prawa Łaski Kancelarii Prezydenta RP z prośbą o podjęcie działań interwencyjnych w zgłoszonych Prezydentowi RP sprawach dzieci.

■ **Współpraca z Najwyższą Izbą Kontroli**

Współpraca Rzecznika Praw Dziecka z Najwyższą Izbą Kontroli realizowana była na mocy porozumienia, w którym oba organy konstytucyjne zobowiązały się do wymiany informacji pomocnych w przeprowadzeniu kontroli, opracowywaniu programów kontroli oraz konsultacji w zakresie metodyki i sposobu jej prowadzenia.

W ramach tej współpracy Rzecznik przekazywał Prezesowi Najwyższej Izby Kontroli wnioski o podjęcie czynności kontrolnych w obszarach wymagających zbadania stanu realizacji i przestrzegania praw dziecka. Wszelkie ustalenia pokontrolne, obrazujące sytuację dzieci w Polsce, NIK na bieżąco przekazywał Rzecznikowi w celu podjęcia ewentualnych dalszych działań, wynikających z jego kompetencji.

■ **Współdziałanie z Rzecznikiem Praw Obywatelskich**

Współpraca ta odbywała się w sposób ciągły i dotyczyła w szczególności bieżącego przekazywania – zgodnie z zakresem kompetencji – spraw indywidualnych obywateli oraz wzajemnego informowania o podejmowanych czynnościach w sprawach prowadzonych przez obie instytucje.

W 2016 r. w ramach współpracy Rzeczników powołano Zespół do Spraw Alimentów. W jego skład weszli przedstawiciele świata nauki, organizacji pracodawców i organizacji pozarządowych oraz środowiska sędziowskiego, penitencjarnego i adwokackiego. Przed Zespołem postawiono zadanie wypracowania mechanizmów systemowych pozwalających na poprawę sytuacji w zakresie alimentacji dzieci. Efektem tej współpracy były liczne wspólne wystąpienia generalne Rzeczników.

W 2017 r. wystąpienia dotyczyły między innymi: realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego obowiązku przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej, utworzenia centralnego rejestru uporczywych dłużników alimentacyjnych, likwidacji lub podniesienia progu dochodowego uprawniającego do świadczeń z funduszu alimentacyjnego czy kierowania dłużników do prac społecznie użytecznych.

Ponadto w ramach współpracy Rzecznik Praw Dziecka corocznie przedstawia Rzecznikowi Praw Obywatelskich informację o zgłaszanych problemach odnoszących się do przestrzegania zasady równego traktowania i niedyskryminacji. Dotyczyły one następujących zagadnień: uprawnień do ulgowych przejazdów dla dzieci posiadających legitymację szkolną w języku obcym, nierównego traktowania na gruncie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, wolności wyznania, dostępu do właściwie zorganizowanej pomocy

psychologiczno-pedagogicznej, stypendiów za bardzo dobre wyniki w nauce, dostępu do specjalistycznych placówek opiekuńczo-terapeutycznych, dostępu do podręczników dla dzieci z dysfunkcją wzroku, niejasnych reguł w procedurze przebiegu konkursów przedmiotowych organizowanych przez kuratorów oświaty, kryteriów rekrutacji, finansowania szkół polskich, w których uczą się dzieci przebywające z rodzicami za granicą, zmiany przepisów oświatowych, prawa do równego traktowania rodziców w procesie orzekania o prawach rodzicielskich, zabezpieczenia praw dziecka w sprawach rozpoznawanych przez sąd rodzinny, uprawnienia cudzoziemców do uzyskania świadczenia wychowawczego (świadczenie 500+).

■ **Współpraca z Rzecznikiem Praw Pacjenta**

Współpraca ta była systematyczna i dotyczyła zarówno spraw indywidualnych małoletnich pacjentów, jak również przekazywania informacji w zakresie koniecznych zmian systemowych na rzecz ochrony prawa dziecka do zdrowia. Dobrze funkcjonująca zasada wzajemnego przekazywania informacji pomiędzy Biurami Rzeczników o zagrożeniach i nieprawidłowościach w placówkach ochrony zdrowia pozwala na podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacjach zagrażających bezpieczeństwu zdrowotnemu dzieci.

Wspólnymi obszarami działań o charakterze generalnym były m.in.:

- 1) zagadnienie pobierania przez szpitale opłat za pobyt przy łóżku chorego oraz warunki i organizacja pobytu rodzica przy hospitalizowanym dziecku,
- 2) konieczność podjęcia rozwiązań systemowych i organizacyjnych w psychiatrycznej opiece zdrowotnej nad dziećmi i młodzieżą,
- 3) kwestia niewystarczającej dostępności dzieci do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

■ **Współpraca z Generalnym Inspektorem Ochrony Danych Osobowych**

Mając na względzie doniosłą rolę ochrony danych osobowych najmłodszych, współpraca Rzecznika Praw Dziecka z Generalnym Inspektorem Ochrony Danych Osobowych (dalej: GIODO) prowadzona była na kilku płaszczyznach.

Jedną z nich były działania edukacyjne związane z Ogólnopolskim Programem Edukacyjnym GIODO „Twoje dane – Twoja sprawa. Skuteczna ochrona danych osobowych. Inicjatywa skierowana do uczniów i nauczycieli”. Uwzględniając znaczenie programu dla edukacji dzieci i osób dorosłych, które pracują z dziećmi, Rzecznik Praw Dziecka objął honorowym patronatem oraz wspierał realizację tego przedsięwzięcia.

Zasięg Programu obrazują prowadzone przez organizatorów statystyki. Rocznie przystępuje do niego ponad 200 placówek, w tym około 95% uczestników stanowią szkoły oraz

około 5% ośrodki doskonalenia nauczycieli. Corocznie około 3 tys. nauczycieli oraz 30 tys. uczniów w całej Polsce realizuje założenia Programu, m.in. poprzez lekcje wychowawcze i przedmiotowe prowadzone według gotowych scenariuszy. Najciekawsze inicjatywy są wyróżniane i prezentowane na specjalnym seminarium, które kończy każdą edycję Programu. To największy w Polsce projekt edukacyjny w zakresie ochrony danych osobowych.

Kolejną ważną płaszczyzną była współpraca w kontekście wdrażania postanowień Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE. Nowe przepisy dotyczące ochrony danych osobowych mają zasięg ogólny, wiążą w całości i są stosowane bezpośrednio we wszystkich państwach członkowskich UE. Jedną z kwestii wymagających pogłębionej analizy w ramach współpracy pomiędzy instytucjami była granica wieku, od której dziecko będzie mogło wyrazić samodzielnie zgodę na przetwarzanie danych osobowych w ramach usług społeczeństwa informacyjnego.

■ **Współpraca z Głównym Inspektorem Sanitarnym**

Współpraca ta miała charakter bieżący i dotyczyła zagadnień związanych z realizacją praw dziecka w kontekście bezpieczeństwa higieniczno-sanitarnego. Wielokrotnie Rzecznik Praw Dziecka występował do Głównego Inspektora Sanitarnego oraz służb mu podległych o sprawdzenie warunków, w jakich przebywają dzieci. Wspólne działania prowadzone były zarówno przy rozpatrywaniu spraw indywidualnych, jak i tych o charakterze systemowym. Przykładem może być wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka o podjęcie działań wynikających z kompetencji ustawowych w zakresie bezpiecznych i higienicznych warunków funkcjonowania szkół.

■ **Współpraca w ramach prac Międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi – Rzecznik Praw Dziecka jako instytucja zaproszona do udziału**

Rzecznik Praw Dziecka, tak jak w latach ubiegłych, uczestniczył w pracach Międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi. Zespół został powołany na mocy zarządzenia nr 23 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2004 r. Zespołowi przewodniczy Sekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Do głównych zadań Zespołu należy proponowanie i opiniowanie działań mających na celu skuteczne zwalczanie i zapobieganie handlem ludźmi. Zespół ocenia także realizację

„Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi”. W celu realizacji swych zadań Zespół współpracuje z organami administracji rządowej i podległymi im jednostkami organizacyjnymi, samorządu terytorialnego oraz organizacjami pozarządowymi.

W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele: Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Zdrowia, Komendy Głównej Policji, Komendy Głównej Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Urzędu ds. Cudzoziemców, Pełnomocnika ds. Społeczeństwa Obywatelskiego i Równego Traktowania, Prokuratury Krajowej, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Sportu i Turystyki, Komendy Głównej Żandarmerii Wojskowej, Głównego Inspektoratu Pracy, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Fundacji przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada”, Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, Stowarzyszenia Po MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć w Krakowie oraz Fundacji YouCanFreeUs Polska.

■ **Współpraca z Komendą Główną Policji**

Współpraca Rzecznika Praw Dziecka z Komendą Główną Policji miała charakter stały, polegający m.in. na natychmiastowym przekazywaniu Rzecznikowi informacji o nagłych zdarzeniach z udziałem najmłodszych, tj. nagłych zgonach lub ciężkich pobiciach dzieci pozostających pod władzą rodzicielską czy też wychowywanych w instytucjonalnych i rodzinnych formach pieczy zastępczej. Informacje te przekazywane były bezpośrednio pod numer telefonu Rzecznika Praw Dziecka za pomocą wiadomości SMS.

W następstwie przekazania wiadomości z Komendy Głównej Policji Rzecznik podjął 8 spraw wymagających pilnych działań na rzecz dziecka. Dotyczyły one zgonów małoletnich, ciężkich zaniedbań opiekuńczych oraz stosowania przemocy fizycznej.

■ **Współpraca na rzecz pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem**

Rzecznik Praw Dziecka, podobnie jak w latach ubiegłych, włączył się w obchody Tygodnia Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przestępstwem, który w 2017 r. odbył się w dniach 20–26 lutego. Głównym organizatorem przedsięwzięcia jest Ministerstwo Sprawiedliwości, które po raz pierwszy zainicjowało ten projekt w 2000 r.

Przez cały tydzień w Biurze Rzecznika Praw Dziecka dyżurowali prawnik i psycholog, którzy udzielali potrzebującym porad prawnych oraz wsparcia psychologicznego.

W organizację obchodów aktywnie włączyli się również m.in.: Rzecznik Praw Obywatelskich, Prokuratura Krajowa, Komenda Główna Policji, Krajowa Rada Kuratorów, Naczelna Rada Adwokacka, Krajowa Rada Radców Prawnych, Krajowa Rada Notarialna, Komenda Główna Straży Granicznej i Krajowa Rada Komornicza oraz Naczelna Izba Lekarska.

■ **Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego, w tym w ramach obchodów Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka**

Współpraca Rzecznika z jednostkami samorządu terytorialnego – podobnie jak w poprzednich latach – odbywała się m.in. w ramach dyżurów specjalistów z Biura Rzecznika Praw Dziecka w terenie.

W 2017 r. bezpłatne porady w zakresie przestrzegania praw dziecka można było uzyskać w takich miastach, jak: Piła, Tuchola, Sępólno Krajeńskie, Nakło nad Notecią, Szubin, Brześć Kujawski, Radziejów, Toruń, Grudziądz, Bydgoszcz oraz Włocławek. Oprócz dyżurów w wymienionych miastach, specjaliści odwiedzili także szkoły podstawowe w Mysłowicach i Głogowie.

W trakcie dyżurów zainteresowane osoby otrzymywały szczegółowe informacje dotyczące ochrony praw małoletnich. Na spotkania z ekspertami z Biura Rzecznika Praw Dziecka w szczególności przychodziły osoby posiadające informacje o naruszeniu praw dziecka. W trakcie dyżuru można było zgłosić indywidualne sprawy dotyczące np. zaniedbań lub stosowania przemocy wobec małoletnich, zagrożenia ich praw w sytuacjach konfliktów rodzicielskich czy też problemów w zapewnieniu dzieciom optymalnych warunków opiekuńczo-wychowawczych.

Współpraca z władzami samorządowymi odbywała się również w związku z obchodami Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka (20 listopada), ustanowionego przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Rzecznika Praw Dziecka. W tym dniu w całej Polsce dorośli wraz z dziećmi podejmowali inicjatywy upowszechniające wiedzę o prawach dziecka oraz w sposób szczególny przypominali, że prawa człowieka zaczynają się od praw dziecka. Ogólnopolski Dzień Praw Dziecka to oficjalne święto w polskim kalendarzu.

Zgodnie z założeniem przyjętym przez Rzecznika każdego roku centralne obchody Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka odbywają się w innym mieście. To okazja do szerokiej promocji praw dziecka w różnych regionach Polski. Konkurs na gospodarza ubiegłorocznych obchodów wygrała Piła z województwa wielkopolskiego, której władze samorządowe wraz z placówkami edukacyjnymi oraz innymi podmiotami skutecznie przeprowadziły ten projekt.

Wydarzenia odbywały się również poza centralnymi obchodami, a Rzecznik wspierał poszczególne samorządy w całym kraju w realizacji zaplanowanych przedsięwzięć.

■ Współpraca z Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów

Współpraca ta prowadzona była na bieżąco, a podejmowane działania miały służyć pełnej realizacji praw dziecka jako konsumenta oraz odbiorcy usług. Współdziałanie związane było w głównej mierze z rozpoznawaniem indywidualnych spraw dzieci, ale również podejmowaniem działań generalnych, upowszechniających wiedzę na temat zagrożeń mogących powodować naruszenie praw dziecka.

W ramach tej współpracy została m.in. zorganizowana akcja pt. Bezpieczne sale zabaw. UOKiK i Rzecznik wspólnie przypomnieli rodzicom i przedsiębiorcom, jak zapewnić dzieciom bezpieczną zabawę. Efektem tej współpracy było wypracowanie porad i zaleceń dla rodziców oraz przedsiębiorców prowadzących sale zabaw (dostępne są na stronach UOKiK oraz RPD). Akcja ta była kontynuacją wcześniejszej współpracy w zakresie bezpieczeństwa dzieci w salach zabaw⁸⁴⁶.

■ Współpraca z Parlamentem Rzeczypospolitej Polskiej

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie uczestniczył w posiedzeniach plenarnych Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, a także brał udział w posiedzeniach Komisji, m.in.: Komisji Nadzwyczajnej ds. zmian w kodyfikacjach, Polityki Społecznej i Rodziny, Zdrowia, Petycji, Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Edukacji Nauki i Młodzieży oraz innych Komisji i Podkomisji parlamentarnych. Współpraca obejmowała w szczególności udział w pracach nad projektami aktów prawnych, w których trakcie Rzecznik wyrażał opinie oraz zgłaszał uwagi i propozycje do procedowanych ustaw. Wielokrotnie uczestniczył również w posiedzeniach poszczególnych zespołów parlamentarnych, przedstawiając stanowisko do omawianych podczas spotkań tematów bądź wnosząc o podjęcie inicjatywy legislacyjnej na rzecz dzieci.

W tym miejscu należy przypomnieć o inicjatywie Rzecznika Praw Dziecka, z którą wystąpił⁸⁴⁷ do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, wnioskując o ogłoszenie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej roku 2018 Rokiem Ireny Sendlerowej. Propozycja ta spotkała się z przychylnością posłów, czego konsekwencją było podjęcie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 8 czerwca 2017 r. uchwały ustanawiającej rok 2018 Rokiem Ireny Sendlerowej, wybitnej działaczki na rzecz dzieci i obrończyni podstawowych praw dziecka.

⁸⁴⁶ ZEW.420.16.2016.MP

⁸⁴⁷ GAB.422.2.2017.BS

W ramach współpracy z organami władzy oraz instytucjami państwowymi Rzecznik Praw Dziecka brał udział w opiniowaniu następujących projektów aktów prawnych oraz dokumentów:

- 1) projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁸⁴⁸,
- 2) projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- 3) projektu ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw^{849,850},
- 4) projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego⁸⁵¹,
- 5) projektu ustawy o zmianie ustawy o pomocy społecznej⁸⁵²,
- 6) projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o postępowaniu w sprawach nieletnich (druk sejmowy nr 1248)⁸⁵³,
- 7) projektu ustawy o zmianie ustawy o udzieleniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw⁸⁵⁴,
- 8) projektu ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami korzystania z solarium^{855,856},
- 9) projektu ustawy o zmianie ustawy o podstawowej opiece zdrowotnej,
- 10) projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego⁸⁵⁷,
- 11) projektu ustawy o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym⁸⁵⁸,
- 12) projektu ustawy o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o ochronie zdrowia psychicznego⁸⁵⁹,

⁸⁴⁸ GAB.422.1.2017.BS

⁸⁴⁹ ZSM.422.1.2017.AD

⁸⁵⁰ ZSM.422.1.2017.BM

⁸⁵¹ GAB.422.3.2017.BS

⁸⁵² ZSS.422.9.2017.KT

⁸⁵³ ZSR.422.4.2017.MK

⁸⁵⁴ ZSM.422.2.2017.AC

⁸⁵⁵ ZSS.422.19.2017.KT

⁸⁵⁶ ZSS.422.34.2017.SK

⁸⁵⁷ ZSR.420.5.2017.MK

⁸⁵⁸ ZSR.422.24.2017.SU

⁸⁵⁹ ZSS.422.14.2017.AT

- 13) projektu ustawy o zmianie ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów oraz o zmianie niektórych innych ustaw⁸⁶⁰,
- 14) projektu ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami korzystania z solarium⁸⁶¹,
- 15) projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii⁸⁶²,
- 16) projektu ustawy o zmianie ustaw o przeciwdziałaniu narkomanii⁸⁶³,
- 17) projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw związanych z systemami wsparcia rodzin⁸⁶⁴
- 18) projektu założeń projektu ustawy o zdrowiu dzieci i młodzieży w wieku szkolnym⁸⁶⁵,
- 19) projektu rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zmieniającego rozporządzenie w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu tych pomieszczeń, pokoi i izb⁸⁶⁶,
- 20) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej⁸⁶⁷,
- 21) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie udzielania gminom dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań w zakresie wychowania przedszkolnego⁸⁶⁸,
- 22) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania⁸⁶⁹,

⁸⁶⁰ ZSS.400.2.2017.KT

⁸⁶¹ Opinia RPD została przedstawiona podczas prac parlamentarnych

⁸⁶² ZSS.400.20.2017.KT

⁸⁶³ ZSS.400.21.2017.KT

⁸⁶⁴ Opinia RPD została przedstawiona podczas prac parlamentarnych

⁸⁶⁵ ZSS.400.15.2017.EK; ZSS.422.45.2017.EK

⁸⁶⁶ ZSR.422.3.2016.MK

⁸⁶⁷ ZEW.400.1.2017.MP

⁸⁶⁸ ZEW.400.7.2017.MP

- 23) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa⁸⁷⁰,
- 24) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych zasad i warunków udzielania i cofania zezwolenia na założenie odpowiednio z dniem 1 września 2017 r. lub z dniem 1 września 2018 r. przez osobę prawną lub osobę fizyczną publicznego dotychczasowego trzyletniego liceum ogólnokształcącego i dotychczasowego czteroletniego technikum⁸⁷¹,
- 25) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizacji kształcenia oraz warunków i form realizowania specjalnych działań opiekuńczo-wychowawczych w przedszkolach i szkołach specjalnych, zorganizowanych w podmiotach leczniczych i jednostkach pomocy społecznej⁸⁷²,
- 26) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach⁸⁷³,
- 27) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodków wychowawczych, ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych oraz placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania⁸⁷⁴,
- 28) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym⁸⁷⁵,
- 29) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach⁸⁷⁶,

⁸⁶⁹ ZEW.400.46.2017.MP

⁸⁷⁰ ZEW.400.16.2017.JF

⁸⁷¹ ZEW.400.8.2017.JF

⁸⁷² ZEW.400.17.2017.JF

⁸⁷³ ZEW.400.19.2017.JF

⁸⁷⁴ ZEW.400.21.2017.JF

⁸⁷⁵ ZEW.400.23.2017.JF

⁸⁷⁶ ZEW.400.24.2017.JF

- 30) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych warunków przechodzenia ucznia ze szkoły publicznej lub szkoły niepublicznej o uprawnieniach szkoły publicznej jednego typu do szkoły publicznej innego typu albo do szkoły publicznej tego samego typu⁸⁷⁷,
- 31) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki⁸⁷⁸,
- 32) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dzieci i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży⁸⁷⁹,
- 33) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowego zakresu danych dziedzinowych gromadzonych w systemie informacji oświatowej oraz terminów przekazywania niektórych danych do bazy danych systemu informacji oświatowej⁸⁸⁰,
- 34) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu danych gromadzonych w bazach danych oświatowych, zakresu danych identyfikujących podmioty prowadzące bazy danych oświatowych, terminów przekazywania danych między bazami danych oświatowych oraz wzorów wydruków zestawień zbiorczych⁸⁸¹,
- 35) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie wydawania orzeczeń i opinii przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych⁸⁸²,
- 36) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie przeprowadzania postępowania rekrutacyjnego oraz postępowania uzupełniającego do dotychczasowego trzyletniego liceum ogólnokształcącego, czteroletniego technikum oraz branżowej szkoły I stopnia przeprowadzanego dla kandydatów będących absolwentami dotychczasowego gimnazjum na lata szkolne 2017/2018 – 2019/2020 oraz postępowania uzupełniającego do tych szkół⁸⁸³,

⁸⁷⁷ ZEW.400.30.2017.JF

⁸⁷⁸ ZEW.400.36.2017.JF

⁸⁷⁹ ZEW.400.37.2017.JF

⁸⁸⁰ ZEW.400.39.2017.JF

⁸⁸¹ ZEW.400.41.2017.JF

⁸⁸² ZEW.400.51.2017.JF

⁸⁸³ ZEW.400.4.2017.JBR

- 37) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli⁸⁸⁴,
- 38) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie oddziałów i szkół sportowych oraz oddziałów i szkół mistrzostwa sportowego⁸⁸⁵,
- 39) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli⁸⁸⁶,
- 40) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu wspomagania nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej i innych przedmiotów nauczanych w języku polskim⁸⁸⁷,
- 41) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie dopuszczalnych form realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego⁸⁸⁸,
- 42) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie egzaminu ósmoklasisty⁸⁸⁹,
- 43) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie procedury przyznawania danych dostępowych do bazy danych systemu informacji oświatowej⁸⁹⁰,
- 44) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji⁸⁹¹,
- 45) projektu rozporządzenia Rady Ministrów zmieniającego rozporządzenie w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania⁸⁹²,
- 46) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie wymagań wobec szkół i placówek⁸⁹³,

⁸⁸⁴ ZEW.400.6.2017.JBR

⁸⁸⁵ ZEW.400.9.2017.JBR

⁸⁸⁶ ZEW.400.12.2017.JBR

⁸⁸⁷ ZEW.400.13.2017.JBR

⁸⁸⁸ ZEW.400.22.2017.JBR

⁸⁸⁹ ZEW.400.32.2017.JBR

⁸⁹⁰ ZEW.400.34.2017.JBR

⁸⁹¹ ZEW.400.38.2017.JBR

⁸⁹² ZEW.400.40.2017.JBR

⁸⁹³ ZEW.400.43.2017.JBR

- 47) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad⁸⁹⁴,
- 48) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nadzoru pedagogicznego⁸⁹⁵,
- 49) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą⁸⁹⁶,
- 50) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą⁸⁹⁷,
- 51) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie powierzenia Ośrodkowi Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą sprawowania nadzoru pedagogicznego nad szkolnymi punktami konsultacyjnymi, szkołami i zespołami szkół, a także wykonywania w odniesieniu do nich zadań organu prowadzącego⁸⁹⁸,
- 52) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia⁸⁹⁹,
- 53) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego i egzaminu maturalnego⁹⁰⁰,
- 54) projektu uchwały i rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowych warunków udzielania pomocy dzieciom i uczniom w formie zasiłku losowego na cele edukacyjne, pomocy uczniom w formie wyjazdów terapeutyczno-edukacyjnych oraz pomocy dzieciom i uczniom w formie zajęć opiekuńczych i zajęć terapeutyczno-edukacyjnych w 2017 r.⁹⁰¹,

⁸⁹⁴ ZEW.400.44.2017.JBR

⁸⁹⁵ ZEW.400.45.2017.JBR

⁸⁹⁶ ZEW.400.47.2017.JBR

⁸⁹⁷ ZEW.400.48.2017.JBR

⁸⁹⁸ ZEW.400.49.2017.JBR

⁸⁹⁹ ZEW.400.55.2017.JBR

⁹⁰⁰ ZEW.400.56.2017.JBR

⁹⁰¹ ZEW.400.53.2017.ES

- 55) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie udzielania dotacji celowej na wyposażenie szkół w podręczniki, materiały edukacyjne i materiały ćwiczeniowe⁹⁰²,
- 56) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół⁹⁰³,
- 57) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie przeprowadzania postępowania rekrutacyjnego oraz postępowania uzupełniającego do publicznych przedszkoli, szkół i placówek⁹⁰⁴,
- 58) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie sposobu i warunków organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach⁹⁰⁵,
- 59) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego⁹⁰⁶,
- 60) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych⁹⁰⁷,
- 61) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw⁹⁰⁸,
- 62) projektu ustawy o finansowaniu zadań oświatowych⁹⁰⁹,
- 63) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać osoba zajmująca stanowisko dyrektora oraz inne stanowisko

⁹⁰² ZEW.400.2.2017.ES

⁹⁰³ ZEW.400.3.2017.ES

⁹⁰⁴ ZEW.400.5.2017.ES

⁹⁰⁵ ZEW.400.15.2017.ES

⁹⁰⁶ ZEW.400.18.2017.ES

⁹⁰⁷ ZEW.400.25.2017.ES

⁹⁰⁸ ZEW.400.26.2017.ES

⁹⁰⁹ ZEW.400.33.2017.ES

- kierownicze w publicznym przedszkolu, publicznej szkole podstawowej, publicznej szkole ponadpodstawowej oraz publicznej placówce⁹¹⁰,
- 64) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie regulaminu konkursu na stanowisko dyrektora publicznego przedszkola, publicznej szkoły podstawowej, publicznej szkoły ponadpodstawowej lub publicznej placówki oraz trybu pracy komisji konkursowej⁹¹¹,
- 65) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych zasad i warunków udzielania i cofania zezwolenia na założenie przez osobę prawną lub osobę fizyczną szkoły lub placówki publicznej⁹¹²,
- 66) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizacji roku szkolnego⁹¹³,
- 67) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie wymagań ochrony przeciwpożarowej, jakie musi spełniać lokal, w którym jest prowadzony oddział przedszkolny lub oddziały przedszkolne zorganizowane w szkole podstawowej, albo jest prowadzone przedszkole utworzone w wyniku przekształcenia oddziału przedszkolnego, lub oddziałów przedszkolnych zorganizowanych w szkole podstawowej⁹¹⁴,
- 68) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii⁹¹⁵,
- 69) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie kryteriów i trybu dokonywania oceny pracy nauczyciela, trybu postępowania odwoławczego oraz składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego⁹¹⁶,
- 70) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2018⁹¹⁷,

⁹¹⁰ ZEW.400.28.2017.AP

⁹¹¹ ZEW.400.29.2017.AP

⁹¹² ZEW.400.42.2017.KD

⁹¹³ ZEW.400.50.2017.KD

⁹¹⁴ ZEW.400.54.2017.AP

⁹¹⁵ ZEW.400.57.2017.AP

⁹¹⁶ ZEW.400.56.2017.JBR

⁹¹⁷ ZEW.400.59.2017.ES

- 71) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie ramowego programu szkolenia kandydatów na egzaminatorów, sposobu prowadzenia ewidencji egzaminatorów oraz trybu wpisywania i skreślania egzaminatorów z ewidencji⁹¹⁸,
- 72) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie wymagań ochrony przeciwpożarowej, jakie musi spełniać lokal, w którym są prowadzone oddział przedszkolny lub oddziały przedszkolne zorganizowane w szkole podstawowej, albo jest prowadzone przedszkole utworzone w wyniku przekształcenia oddziału przedszkolnego, lub oddziałów przedszkolnych zorganizowanych w szkole podstawowej⁹¹⁹,
- 73) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania⁹²⁰,
- 74) projektu Rządowego programu rozwijania szkolnej infrastruktury oraz kompetencji uczniów i nauczycieli w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych na lata 2017–2019 – „Aktywna tablica”⁹²¹.

Rzecznik Praw Dziecka przedstawił również opinie do wniesionych przez obywateli petycji:

- w sprawie zmiany art. 61, 64 oraz 64a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (druk Nr BKS-145-218/17)⁹²²,
- w sprawie umożliwienia osobom małoletnim udziału w charakterze publiczności na posiedzeniach jawnych w sądach administracyjnych⁹²³, na kanwie której powstał projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.

⁹¹⁸ ZEW.400.60.2017.JBR

⁹¹⁹ ZEW.400.61.2017.MP

⁹²⁰ ZEW.400.62.2017.MP

⁹²¹ ZEW.400.35.2017.JF

⁹²² ZSS.422.35.2017.AT

⁹²³ Wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka na posiedzeniu Sejmu w dniu 23 lutego 2017 r., (druk nr 1248)

VI. UPOWSZECHNIANIE PRAW DZIECKA

Realizując ustawowy obowiązek upowszechniania praw dziecka oraz metod ich ochrony, Rzecznik Praw Dziecka położył duży nacisk na stałe podnoszenie świadomości społecznej w tym zakresie. W myśl zasady, że prowadzenie działań profilaktycznych stanowi jeden z najlepszych sposobów ograniczenia skali występowania niepożądanych zjawisk, podjął liczne inicjatywy:

- odbywał spotkania z dziećmi i młodzieżą oraz osobami pracującymi z nimi na co dzień – pedagogami, nauczycielami wychowawcami, kuratorami, pracownikami socjalnymi, lekarzami, a także badaczami i akademikami zajmującymi się dziedzinami dedykowanymi najmłodszym;
- kierował korespondencję okolicznościową do ww. grup;
- organizował wydarzenia oraz był uczestnikiem wydarzeń upowszechniających prawa dziecka;
- wydawał publikacje i przygotowywał materiały – zarówno promujące wiedzę o prawach dziecka, jak i osobach, których idee i postawy w znaczący sposób przyczyniły się do lepszego zrozumienia praw najmłodszych;
- koordynował pracę Społecznej Rady Doradczej Rzecznika Praw Dziecka;
- współpracował z organizacjami pozarządowymi;
- obejmował Honorowym Patronatem inicjatywy i projekty dedykowane najmłodszym;
- wspierał osoby, które odniosły szczególne sukcesy i zasługi na polu ochrony praw dziecka, przyznając Odznaki Honorowe za Zasługi dla Ochrony Praw Dziecka oraz organizując konkursy;
- współpracował z prasą dziecięcą i młodzieżową oraz wydawnictwami skierowanymi do najmłodszych;
- reprezentował Polskę poza jej granicami oraz przyjmując gości w Biurze Rzecznika Praw Dziecka.

Działania te, prowadzone wśród dzieci i dorosłych, stanowiły istotny element wpływający na stan przestrzegania praw dziecka w Polsce. Wzrost wiedzy i świadomości ma największe i bezpośrednie przełożenie na poziom bezpieczeństwa najmłodszych, a każde dziecko, które zna i w pełni rozumie przysługujące mu prawa, otrzymuje umiejętności, by w sytuacji naruszenia jego dobra, np. prawa do nietykalności cielesnej, wiedzieć, jak postępować.

1. DZIAŁALNOŚĆ BIEŻĄCA

1.1. Spotkania

Rzecznik Praw Dziecka oraz jego współpracownicy spotykali się z dziećmi w szkołach, przedszkolach, szpitalach, świetlicach, domach kultury, miejscach wypoczynku i placówkach opiekuńczo-wychowawczych na terenie całej Polski oraz w Biurze Rzecznika Praw Dziecka. Każde z tych spotkań było poświęcone uświadomieniu dzieciom, jakie prawa im przysługują i jak należy z nich korzystać, aby nie naruszać praw innych osób. Uczestnicy zawsze mieli możliwość zadawania pytań, dyskusji, a także przedstawienia konkretnych sytuacji, które budziły ich niepokój lub wątpliwości. Każde dziecko otrzymało także zestaw materiałów informacyjnych o prawach dziecka i Dziecięcym Telefonie Zaufania Rzecznika Praw Dziecka.

Ogółem w 2017 roku w spotkaniach z Rzecznikiem lub jego przedstawicielami udział wzięło około 52000 dzieci.

Upowszechniając wiedzę o prawach dziecka, Rzecznik Praw Dziecka odwiedzał także uczelnie, spotykał się ze studentami, kadrą naukową m.in. z: Białegostoku, Łodzi, Warszawy, Krakowa, Lublina, Torunia, Wrocławia, Legnicy, Gdańska, Szczecina, Słupska.

W trakcie spotkań ze studentami i pracownikami uczelni wyższych Rzecznik Praw Dziecka podkreślał szczególną odpowiedzialność, jaką niesie ze sobą praca z dziećmi, a także konieczność podejmowania kompleksowych działań na rzecz zapobiegania wszelkiego rodzaju przemocy wobec dzieci oraz potrzebie natychmiastowej reakcji na krzywdę najmłodszych – zarówno fizyczną, jak i psychiczną. Elementem każdego z tych spotkań była merytoryczna dyskusja o prawach dziecka w Polsce, dotycząca aspektów teoretycznych i praktycznych, istotnych w przyszłej pracy zawodowej słuchaczy.

1.2. Listy okolicznościowe

Rzecznik Praw Dziecka wystosował w 2017 r. następujące listy okolicznościowe:

- do Dyrektorów, Nauczycieli i Opiekunów Dzieci – w związku z zagrożeniami w cyberprzestrzeni (20 marca);
- do Uczniów klas III gimnazjum – w związku z egzaminem gimnazjalnym (18 kwietnia);
- do Rodziców Zastępczych z okazji Dnia Rodzicielstwa Zastępczego (30 maja);
- do Rodziców, Opiekunów i Wychowawców z okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka (30 maja);

- do Uczniów z okazji zakończenia Roku Szkolnego 2016/2017 (16 czerwca);
- do Uczniów z okazji rozpoczęcia Roku Szkolnego 2017/2018 (29 sierpnia);
- z okazji Ogólnopolskiego Dnia Przedszkolaka (16 września);
- z okazji Światowego Dnia Orderu Uśmiechu (16 września);
- do Nauczycieli, Wychowawców i Pracowników Oświaty z okazji Dnia Edukacji Narodowej (11 października);
- do Dyrektorów, Wychowawców i Nauczycieli Szkół i Przedszkoli w związku z Ogólnopolskim Dniem Praw Dziecka (20 października);
- z okazji Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka (6 listopada);
- do Pracowników Socjalnych z okazji Dnia Pracownika Socjalnego (21 listopada);
- do Wolontariuszy z okazji Międzynarodowego Dnia Wolontariusza (5 grudnia);
- do dorosłych świętujących nadchodzący Nowy Rok – o zagrożeniach wynikających z używania fajerwerków (30 grudnia).

1.3. Odznaka Honorowa za Zasługi dla Ochrony Praw Dziecka

Na wniosek Rzecznika Praw Dziecka Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej ustanowił odznakę dla osób fizycznych, organizacji i instytucji działających w kraju i za granicą, nadawaną przez Rzecznika Praw Dziecka za szczególne osiągnięcia w dziedzinie ochrony praw dziecka. W dniu 26 marca 2013 r. weszło w życie rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lutego 2013 r. w sprawie ustanowienia Odznaki Honorowej za Zasługi dla Ochrony Praw Dziecka INFANTIS DIGNITATIS DEFENSORI, ustalenia jej wzoru, zasad i trybu nadawania oraz noszenia⁹²⁴. Odznaczenie to ma na celu wyróżnienie i motywowanie do dalszej pracy na rzecz najmłodszych tych osób, których działalność i zasługi w sposób wyjątkowy wpłynęły na poprawę zabezpieczenia praw należnych najmłodszym.

W 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka uhonorował Odznaką następujące osoby oraz instytucje: Mieczysław Augustyn, Rafał Batkowski, Dorota Bogdańska, Wanda Chotomska, Anna Chinalska, Rafał Chomicz, Marta Ciesielska, Zdzisława Dix, Agnieszka Gmitrowicz, Jarosław Godun, Edyta Gruszczyk-Kolczyńska, Marina Hulia, Alina Janowska, Mirosława Kątna, Eugeniusz Kępa, Jadwiga Kępa, Anna Komorowska, Anna Kozak, Lidia Lempart, Włodzimierz Paszyński, Jerzy Pertkiewicz, Polski Komitet Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego, Elżbieta Popławska-Dobiejewska, Specjalny Ośrodek Szkolno

⁹²⁴ Dz. U. z 2013 r., poz. 333

-Wychowawczy „Okruszek” w Kołobrzegu, Katarzyna Stoparczyk, Stowarzyszenie Rodzin Adopcyjnych i Zastępczych „Pro Familia”, Alicja Szatkowska, Szkoła Podstawowa w Stołecznej, Szkoła Podstawowa nr 3 w Mysłowicach, Szkoła w Grali Dąbrowiźnie, Dorota Trautman, Jerzy Wrębiak, Anna Zoń, Edita Žiobienè.

1.4. Społeczna Rada Doradcza Rzecznika Praw Dziecka

Działalność Rzecznika Praw Dziecka aktywnie wspiera powołana przez niego Społeczna Rada Doradców Rzecznika Praw Dziecka. Jej członkami są m.in. przedstawiciele środowisk naukowych, pedagogicznych, medycznych, prawniczych, artystycznych, organizacji pozarządowych, policji oraz psychologowie – osoby zaangażowane w poprawę jakości życia dzieci w Polsce w różnych obszarach.

Ich umiejętności i kompetencje pozwalają na wzbogacenie metod pracy, zmierzających do poprawy stanu przestrzegania praw dziecka w Polsce – począwszy od prowadzenia szeroko rozumianej edukacji w tym zakresie, poprzez realizację działań monitorujących, aż do podejmowania, z upoważnienia Rzecznika Praw Dziecka, interwencji w sprawach indywidualnych.

Listę członków Społecznej Rady Doradców stanowi Załącznik nr 8 do niniejszej Informacji.

1.5. Upowszechnianie praw dziecka w Internecie

Rzecznik Praw Dziecka prowadzi stronę internetową www.brpd.gov.pl, na której pojawiają się bieżące informacje związane z działalnością Rzecznika Praw Dziecka. Jest to ważny kanał popularyzacji wiedzy o prawach dziecka wśród użytkowników internetu. Strona zawiera informacje dotyczące funkcjonowania urzędu Rzecznika Praw Dziecka oraz podstawy prawne, w tym pełną treść ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka w tłumaczeniu na język angielski, niemiecki, rosyjski i francuski.

Na bieżąco publikowane są informacje o wystąpieniach generalnych Rzecznika Praw Dziecka oraz otrzymywanych na nie odpowiedziach. Strona zawiera także zbiór publikacji wydanych przez Rzecznika Praw Dziecka, m.in. cykl Biblioteki RPD – zbiór prac naukowych traktujących o różnych aspektach ochrony praw dziecka, wybrane dzieła Janusza Korczaka czy komentarz do Konwencji o prawach dziecka.

Wiele przydatnych informacji przynosi zakładka „Strefa dla dorosłych”, w której znajdują się scenariusze zajęć dla nauczycieli szukających inspiracji do zajęć dotyczących

praw dziecka, a także poradnik „Dziecko w rozwodzie”, będący wsparciem dla rodziny w tym trudnym czasie.

Oprócz strony www.brpd.gov.pl, Rzecznik prowadzi portale dedykowane kampaniom społecznym Rzecznika Praw Dziecka. Prowadzi także profil „Reaguj. Masz prawo”. Zamieszczane są tam informacje dotyczące wychowania dzieci bez przemocy. Profil obserwowany jest przez ponad 34 tysiące osób.

2. WYDARZENIA

2.1. Konkurs Rzecznika Praw Dziecka na pracę dyplomową

Rzecznik Praw Dziecka przeprowadził VIII edycję otwartego konkursu na prace magisterskie i doktorskie poruszające tematykę praw dziecka, w którym mogły wziąć udział osoby z uzyskanym stopniem magistra lub tytułem naukowym doktora na dowolnej uczelni, kierunku i w każdej dyscyplinie naukowej. Celem konkursu było stworzenie jak największej liczby osób, które wybrały prawa najmłodszych jako obszar swojej działalności naukowej, szansy do zaprezentowania jak najszerzszemu gronu odbiorców ich nowatorskich rozwiązań oraz świeżego, odkrywczego spojrzenia na tę dziedzinę.

W 2017 r. Komitet Konkursowy w składzie: prof. Barbara Smolińska-Theiss (przewodnicząca), prof. Ewa Jarosz, prof. Marek Konopczyński, ks. prof. Adam Solak, prof. Leszek Stadniczeńko, dr Paweł Jaros, sędzia Agnieszka Rękas, po zapoznaniu się z nadesłanymi pracami, nie zarekomendował Rzecznikowi Praw Dziecka przyznania I nagrody, natomiast wskazał autorów, którzy jego zdaniem powinni zająć dwa II miejsca, jedno miejsce III oraz otrzymać dwa wyróżnienia. Rzecznik zatwierdził decyzję jurorów.

Lista nagrodzonych i wyróżnionych prac:

■ II miejsce

Małgorzata Sętowska „Zabawki dziecięce. Forma, ilustracja i interpretacja” – praca napisana pod kierunkiem dra hab. Włodzimierza Karankiewicza prof. AJD, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Sztuki.

■ II miejsce

Magdalena Orłowska „Badania naukowe na embrionach ludzkich in vitro w fazie preimplantacyjnej” – praca napisana pod kierunkiem dra hab. Oktawiana Nawrota, Uniwersytet Gdański, Wydział Prawa i Administracji.

■ III miejsce

Małgorzata Łobocka „Przestępstwo uprowadzenia małoletniego – problem prawnokarnej regulacji porwań rodzicielskich” – praca napisana pod kierunkiem dra hab. Andrzeja Adamskiego prof. UMK, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Prawa i Administracji.

■ Wyróżnienia

Dawid Strzelecki „Naruszenie prywatności i wizerunku dziecka w świetle przepisów prawa polskiego” – praca napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Mariusza Jabłońskiego, Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii.

Agnieszka Skowrya „Postępowanie dowodowe z udziałem małoletniego w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym” – praca napisana pod kierunkiem dra hab. Sławomira Cieślaka, prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński, Wydział Prawa i Administracji.

2.2. Spotkania z przedstawicielami prasy młodzieżowej

W 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka udzielał licznych wywiadów przedstawicielom prasy tworzonej przez dzieci redagujące szkolne gazetki. Dzieci były ciekawe m.in., jak naprawdę może pomagać Rzecznik Praw Dziecka, czy po rozwodzie rodziców dziecko ma prawo zdecydować, z którym z rodziców chce mieszkać lub z jakim problemem można zadzwonić pod bezpłatny numer Dziecięcego Telefonu Zaufania Rzecznika Praw Dziecka 800 12 12 12. Pytały także, czy prawa dziecka przestrzegane są w równym stopniu na całym świecie, o pracę zawodową, jak i o ulubione sposoby spędzania wolnego czasu oraz obowiązki Kanclerza Międzynarodowej Kapituły Orderu Uśmiechu. Nie zabrakło także dyskusji o roli rzecznika praw ucznia i możliwościach reagowania, gdy dzieci są świadkami sytuacji, w których prawa dziecka nie są przestrzegane.

Dzięki takim spotkaniom Rzecznik Praw Dziecka zyskuje możliwość przekazania wiedzy o prawach dziecka wszystkim uczniom czytającym gazetki szkolne oraz upewnia dzieci, że zgodnie z deklaracją „Jestem dla Was” mogą śmiało zwracać się do niego w każdej sprawie.

2.3. Zgłoszenie polskiego kandydata do nagrody International Children's Peace Prize – Międzynarodowej Dziecięcej Nagrody Pokoju

Rzecznik Praw Dziecka, obserwując działalność 15-letniego Tymona, ucznia III klasy Gimnazjum nr 1 w Zielonej Górze, podjął decyzję o zgłoszeniu jego kandydatury do

Międzynarodowej Dziecięcej Nagrody Pokojowej 2017. Więcej na ten temat w Rozdziale: Ochrona praw dziecka w aspekcie międzynarodowym.

2.4. XXIII sesja Sejmu Dzieci i Młodzieży

Rzecznik Praw Dziecka po raz dziewiąty uczestniczył w obradach Sejmu Dzieci i Młodzieży. Podczas swojego wystąpienia podkreślał prawo dzieci do wyrażania własnego zdania we wszystkich sprawach, które ich dotyczą. Zwracał także uwagę, że prawo to nie zwalnia z dbałości o formę przekazywania opinii oraz apelował, aby zawsze z uwagą wysłuchać argumentów drugiej strony i odnosić się do niej z szacunkiem. Zachęcał także uczestników do podjęcia wyzwania, jakim jest wprowadzanie zmian we współczesnej i przyszłej rzeczywistości, a także w swoim najbliższym otoczeniu.

2.5. „Twoje dane – Twoja sprawa”

6 czerwca 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w seminarium zorganizowanym przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych w ramach VII edycji Ogólnopolskiego Programu Edukacyjnego GIODO „Twoje dane – twoja sprawa. Skuteczna ochrona danych osobowych. Inicjatywa skierowana do uczniów i nauczycieli”. Program objęty był honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka.

Spotkanie podsumowujące kolejną edycję projektu GIODO było jednocześnie okazją do prezentacji najlepszych programów edukacyjnych i inicjatyw powstałych w czasie jego trwania. Główna nagroda i „Złote Pióro Programu” przypadły Szkole Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi im. Powstańców Wielkopolskich w Nowych Skalmierzycach. I miejsce w konkursie na najlepsze opowiadanie pt. „Jak ja/moja rodzina chronimy dane osobowe” zdobyła Kalina Pudzianowska z Publicznej Szkoły Podstawowej nr 6 z Oddziałami Integracyjnymi im. Orła Białego w Radomiu za pracę „Złodzieje imion”. Dla nagrodzonych i wyróżnionych uczniów Rzecznik Praw Dziecka przygotował zestawy upominków.

2.6. Z dziećmi o idei rodzicielstwa zastępczego

13 czerwca Rzecznik Praw Dziecka spotkał się z Michałem (lat 13), Kacprem (lat 10), Maciejem (lat 11) i Niną (lat 12) z olsztyńskiej grupy edukacyjnej Nomada, by porozmawiać o idei rodzicielstwa zastępczego. Podczas spotkania młodzi ludzie opowiadali o swoich doświadczeniach i przedstawili autorski projekt, który Rzecznik Praw Dziecka objął honorowym patronatem.

Pomysł na podjęcie działań w tym kierunku pojawił się w głowach inicjatorów, kiedy ich kolega trafił do placówki opiekuńczo-wychowawczej. Działania młodzieży skupiły się na zwiększeniu świadomości dorosłych, jak niezwykle ważne jest udzielanie wsparcia dzieciom przebywającym w pieczy zastępczej, m.in. poprzez stosowanie formuły „rodziny zaprzyjaźnionej”. Zorganizowali akcję informacyjną pod nazwą #dodaj1 – rozdawali ulotki i angażowali przechodniów w rozmaite zadania – od prac plastycznych po aktywności literackie. Wszystko po to, by wzbudzić u dorosłych refleksję na temat życia dzieci mieszkających w placówkach i przybliżyć mieszkańcom Olsztyna ideę „rodzin zaprzyjaźnionych”.

2.7. Rok Ireny Sendlerowej

Na wniosek Rzecznika Praw Dziecka rok 2018 został ogłoszony przez Sejm RP rokiem Ireny Sendlerowej. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezesów: Narodowego Banku Polskiego i Poczty Polskiej S.A. wnioskując o umieszczenie w kalendarzu emisji odpowiednio: okolicznościowych monet oraz znaczków i kart pocztowych Poczty Polskiej, honorujących Irenę Sendlerową.

Rzecznik podkreślił nieocenione zasługi Ireny Sendlerowej jako obrończyni podstawowych praw dziecka. Z narażeniem życia, heroizmem, w największej konspiracji wyprowadzała ona dzieci z warszawskiego getta, a następnie znajdowała im schronienie w polskich rodzinach, klasztorach i domach opieki. Prowadzony przez nią rejestr uratowanych dzieci pozwolił po zakończeniu II wojny światowej na poznanie przez ocalone dzieci własnej tożsamości i tym samym odnalezienie bliskich. Promowanie takich postaw we współczesnych czasach stanowi niezwykle istotny element budowania społeczeństwa odpowiedzialnego za swoje otoczenie, dbającego nie tylko o partykularne interesy, ale także uważnego na potrzeby drugiego człowieka.

Poczta Polska S.A. pozytywnie odpowiedziała na apel Rzecznika, natomiast Narodowy Bank Polski nie przychylił się do wniosku włączenia się w obchody Roku Ireny Sendlerowej.

2.8. CATS, czyli pełna partycypacja dzieci i młodzieży

Paulina, Michalin oraz Tymon pod opieką Anny Lechowskiej, Społecznego Doradcy Rzecznika Praw Dziecka, od 29 lipca do 4 sierpnia br. reprezentowali Rzecznika Praw Dziecka podczas konferencji „Children as Actors for Transforming Society/Dzieci jako

aktorzy w zmieniaaniu społeczeństwa” (CATS). Więcej na ten temat w Rozdziale: Ochrona praw dziecka w aspekcie międzynarodowym.

2.9. Tornister Pelen Uśmiechów

Podobnie jak w latach ubiegłych, Rzecznik Praw Dziecka przygotował szkolne wyprawki dla dzieci w ramach prowadzonej przez Caritas Polska akcji „Tornister Pelen Uśmiechów”, której jest patronem honorowym. Trafiły one do Amelii (12 lat), Dawida (15 lat), Eryka (13 lat), Marcina (10 lat) i Oliwii (9 lat). W tornistrach znalazły się najpotrzebniejsze przybory szkolne: zeszyty, kredki, ołówki, bloki, flamastry czy linijki. Nie zabrakło także materiałów edukacyjnych, poświęconych prawom dziecka, w tym książek: „Mam prawo i nie zawaham się go użyć” Joanny Olech, „Wszystkie moje mamy”, „Która to Malala?” oraz „Nigdy tego nie zapomnę” Renaty Piątkowskiej.

Finał dziewiątej edycji akcji odbył się na Rynku Wielkim w Zamościu. Wydarzeniu towarzyszyły liczne atrakcje: bieg po wyprawkę, wspólny taniec czy pokaz karate tradycyjnego. Nie zabrakło także rozmów dzieci z dorosłymi. Pod hasłem „Dzieci pytają, wielcy odpowiadają” odbyło się spotkanie, podczas którego najmłodsi uczestnicy mieli okazję zadawać pytania Rzecznikowi Praw Dziecka, Ministrowi Edukacji Narodowej oraz Prezydentowi Miasta Zamościa. Finał zakończył koncert zespołu Arka Noego.

2.10. Debata „STOP dla hejtu w Internecie”

24 listopada 2017 r. w Pałacu Prezydenckim miała miejsce debata pt. „Stop dla hejtu w Internecie”. Wydarzenie było wspólną inicjatywą Małżonki Prezydenta RP Agaty Kornhauser-Dudy oraz Rzecznika Praw Dziecka. Zaproszona do niej została młodzież z całej Polski.

Spotkanie w Pałacu Prezydenckim odbyło się ramach cyklu „Eksperci pytają Młodych”. Celem dyskusji było znalezienie skutecznych rozwiązań, które pozwoliłyby na ograniczenie zjawiska hejtu w internecie oraz metod wsparcia osób doświadczających tej formy przemocy.

Debacie towarzyszyły warsztaty i panele o tematyce związanej z psychologicznymi, społecznymi, a także etycznymi konsekwencjami hejtu oraz sposobami walki z mową nienawiści. Nie zabrakło rozmów o znaczeniu edukacji prawnej i formach rozwiązywania konfliktów w szkole.

Wśród gości znaleźli się eksperci zajmujący się zjawiskiem hejtu, przede wszystkim jednak nie zabrakło głosu młodych ludzi, którzy uczestniczyli we wszystkich obradach.

W debacie nie zabrakło Młodzieżowych Doradców Rzecznika Praw Dziecka – o zjawisku hejtu dyskutowały Malwina Wilińska, Paulina Łohinowicz i Wiktoria Jawna.

2.11. III Międzynarodowy Kongres Praw Dziecka oraz VIII Międzynarodowa Konferencja Korczakowska

W dniach 13–16 września w Warszawie odbył się organizowany przez Rzecznika Praw Dziecka i Międzynarodowe Stowarzyszenie im. Janusza Korczaka III Międzynarodowy Kongres Praw Dziecka oraz VIII Międzynarodowa Konferencja Korczakowska. Spotkanie zgromadziło ponad pół tysiąca osób z Polski i zagranicy, które dyskutowały o prawach dziecka. Współorganizatorami wydarzenia byli: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Miasto Stołeczne Warszawa i Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

Przez cztery dni przedstawiciele nauki i praktycy z całego świata oraz młodzież spotykali się na sesjach plenarnych oraz zajęciach warsztatowych, aby dyskutować o prawach dziecka opartych na myśli pedagogicznej Janusza Korczaka i potrzebie ciągłego wplatania jej we współczesne działania na tym polu. Debatowali także na temat dziecięcej partycypacji. Zebranie w jednym miejscu tak wielu wybitnych ludzi pozwoliło na stworzenie wyjątkowej platformy wymiany wiedzy i doświadczeń, dzięki czemu każdy z uczestników – zarówno prelegentów, jak i słuchaczy – miał okazję do poszerzenia swoich kompetencji i wykorzystania ich w dalszej działalności na rzecz dzieci.

Kongres i Konferencja były także formą upamiętnienia Janusza Korczaka – jego działalności na rzecz najmłodszych oraz 75-lecia ostatniej drogi, w którą wyruszył wraz ze Stefanią Wilczyńską oraz dziećmi z Domu Sierot.

Ważną częścią Kongresu było nadanie tytułu doktora honoris causa Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej Specjalnemu Przedstawicielowi Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy Wobec Dzieci Marcie Santos Pais. W uroczystym otwarciu Kongresu na APS uczestniczyli m.in.: była Pierwsza Dama Anna Komorowska, ambasador Portugalii w Polsce, rzecznicy praw dziecka Litwy, Chorwacji, Belgii, Węgier, Ukrainy, Kanady, parlamentarzyści i przedstawiciele władz samorządowych, reprezentanci warszawskich uczelni, nauczyciele i dyrektorzy szkół imienia Kawalerów Orderu Uśmiechu, Janusza Korczaka oraz Ireny Sendlerowej z całej Polski.

Witając gości na pierwszej sesji plenarnej w Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Rzecznik zaprezentował namalowaną przez Dominikę Lewandowicz mapę Polski podzieloną na 9 części symbolizujących 9 okresów życia Starego Doktora.

Uroczyste otwarcie uświetniły występy uczniów i absolwentów Zespołu Szkół nr 67 im. Narcyzy Żmichowskiej. Na scenie wystąpili młodzi ludzie, którzy pod kierunkiem Ewy Drobek realizują projekt „Żmichowska Śpiewa”.

Pierwszy dzień Kongresu zakończył poruszający spektakl taneczny pt. „Irena Sendlerowa Sprawiedliwa” w wykonaniu zespołu Kontra z Piotrkowa Trybunalskiego pod kierunkiem Tomasza Balcerka. Inscenizacja odwołuje się do historii życia i działalności Ireny Sendlerowej, która uratowała ponad 2500 żydowskich dzieci z getta. Spektakl jest hołdem złożonym tej wybitnej działaczce społecznej.

Kolejne dni odbywały się pod hasłami przewodnimi – „Prawa dziecka”, „Filozofia, pedagogika i praktyka”, „Historia i pamięć” oraz „Prawa dziecka – odsłona przyszłości” i wypełnione były sesjami plenarnymi, warsztatami oraz wzbogacone o wydarzenia dodatkowe, takie jak wernisaż wystawy „Dzieci wojny” znanej polskiej artystki Danuty Muszyńskiej-Zamorskiej, którego otwarcia dokonał Rzecznik Praw Dziecka wspólnie z Prezydentem Miasta Stołecznego Warszawy, wycieczka po Warszawie śladami Janusza Korczaka czy Spotkanie Pokoleń.

Z uwagi na brak przedstawicieli polskiego rządu na III Międzynarodowym Kongresie Praw Dziecka w wystąpieniu⁹²⁵ do Prezesa Rady Ministrów Rzecznik wyraził zaniepokojenie tą sytuacją. Wskazał, że ponad pół tysiąca uczestników z Polski i stu dwudziestu gości zagranicznych dyskutowało o ważnych problemach dotyczących ochrony praw dziecka. Osiemdziesięciu wybitnych prelegentów – naukowców, praktyków i działaczy społecznych z kraju i całego świata, przedstawiało najistotniejsze wyzwania dotyczące pełnej realizacji i ochrony praw dziecka. Podczas Kongresu głos zabrali również najmłodsi, którzy prezentowali ważne dla nich postulaty, m.in. w zakresie partycypacji dzieci i młodzieży w życiu publicznym. W Kongresie udział wzięli przedstawiciele ONZ, parlamentarzyści i członkowie Parlamentu Europejskiego oraz Rzecznicy Praw Dziecka ze świata.

Podkreślono, że III Międzynarodowy Kongres Praw Dziecka był największym społeczno-edukacyjnym wydarzeniem poświęconym prawom dziecka, które stworzyło światową platformę prezentacji różnorodnych dyscyplin i perspektyw. Zauważono, że obecność ministrów byłaby poczytana nie tylko jako wyraz troski rządu polskiego o dzieci, ale również potwierdziłaby, że idee ochrony praw dziecka oraz pielęgnowanie polskich tradycji i wybitnych osiągnięć w dziedzinie ochrony praw człowieka, są dla nas niezwykle ważne. Z powodu nieobecności przedstawicieli polskiego rządu utraciliśmy kolejną szansę na

⁹²⁵ GAB.422.12.2017.BS

ugruntowanie i ponowne podkreślenie w świadomości środowiska międzynarodowego, że Polska jest Ojczyzną Praw Dziecka i w pełni zasługuje na noszenie tego dumnego miana.

Program III Międzynarodowego Kongresu Praw Dziecka zawiera Załącznik nr 13 do niniejszej Informacji

2.12. Konkurs „List do Taty”

18 października Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w finale IV edycji organizowanego przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej konkursu „List do Taty”, który od lat wspiera swoim Patronatem Honorowym oraz nagrodami rzeczowymi. Wyłoniono 36 laureatów etapu okręgowego – uczniów klas czwartych i piątych szkół podstawowych. Rzecznik podziękował Senatorom za konsekwencję w działaniach oraz podjęcie i zrealizowanie postulatów RPD, by do polskiego prawodawstwa wprowadzić przepis mówiący o prawie dziecka do obojga rodziców. Podkreślił, jak ważne jest prawo dziecka do miłości, a odnosząc się do listów, przypomniał, że w każdym z nich młodzi ludzie wskazują, jak bardzo w ich życiu potrzebny jest tata obecny, tata, na którego można liczyć, który jest przyjacielem, superbohaterem, osobą odpowiedzialną.

W konkursie przyznano 5 równorzędnych wyróżnień: Maksymilianowi Żakowi, Kacprowi Wypiórowi, Michałowi Negowskiemu, Klaudii Karczarek oraz Piotrowi Przybyłe. Wszyscy otrzymali nagrody ufundowane przez Senat i Rzecznika Praw Dziecka. Wśród upominków znalazły się także wydania „Listów do Taty” z poprzednich edycji, które jako patron honorowy przedsięwzięcia opublikował Rzecznik Praw Dziecka.

2.13. Ogólnopolski Dzień Praw Dziecka – Piła 2017

W 2017 r. miastem, które zwyciężyło w konkursie na organizację centralnych obchodów Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka, ogłoszonym przez Rzecznika Praw Dziecka, była Piła w województwie wielkopolskim. Uchwałą w sprawie ustanowienia Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka (20 listopada) – na wniosek Rzecznika Praw Dziecka – podjął 7 listopada 2014 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Posłowie zgodzili się, że w polskim kalendarzu powinien znaleźć się dzień, podczas którego głośniejsze niż zwykle powinno się mówić o tym, że dzieciom należne są prawa, przypominać, że są one niezbywalne i trzeba ich zawsze przestrzegać.

Święto rozpoczęło się 13 listopada 2017 r. debatami oraz spotkaniami w szkołach, prowadzonymi przez Społecznych Doradców Rzecznika Praw Dziecka oraz zaproszonych gości od lat współpracujących z Rzecznikiem Praw Dziecka: Dorotą Zawadzką, Marzannę

Graff, Aleksandra Mikołajczaka, Grzegorza Jacha oraz Renatę Piątkowską i Annę Czerwińską-Rydel. Równolegle trwała kwesta wolontariuszy fundacji Kasisi, założonej przez Szymona Hołownię w 2013 r., która opiekuje się ok. 250 afrykańskimi dziećmi.

Ważnym punktem programu obchodów było nadanie Szkole Podstawowej nr 12 z Oddziałami Integracyjnymi w Pile imienia Janusza Korczaka. Uroczystość połączona została z pasowaniem pierwszoklasistów na uczniów oraz częścią artystyczną w wykonaniu dzieci. Rzecznik odsłonił również tablicę, która będzie przypominać kolejnym pokoleniom uczniów tej szkoły o tym szczególnym wydarzeniu.

Tego samego dnia odbyło się otwarte spotkanie Rzecznika Praw Dziecka z mieszkańcami Piły, a poprzedził je poruszający spektakl „Działka” w wykonaniu Marzanny Graff i Aleksandra Mikołajczaka. Była to okazja do osobistego spotkania mieszkańców z Rzecznikiem, którzy mogli zadać mu pytania i rozwiązać swoje wątpliwości w sprawach dotyczących praw najmłodszych.

Ważnym wydarzeniem, realizującym prawo dziecka do wyrażania własnego zdania, była debata oxfordzka pt. „Czy potrzebne są prawa dziecka?”, przygotowana przez społeczność Szkoły Podstawowej nr 5 im. Dzieci Polskich, która w Sali Miejskiej Inwest Parku zgromadziła pilską młodzież. Młodzi ludzie uważnie wysłuchali padających ze sceny argumentów – zarówno tych, które pochwały ideę praw dziecka, jak i tych całkowicie negujących światowy dorobek w tej dziedzinie. Wśród publiczności, która na końcu mogła zagłosować i opowiedzieć się po jednej ze stron, pojawiło się wiele emocji. Wynik był bardzo wyrównany, co dowodzi biegłości adwersarzy. Rzecznik podsumował debatę, zwracając uwagę, że w dzisiejszym świecie – gdzie prawa dziecka, choć łamane, są powszechnie znane – bardzo trudno znaleźć argumenty przeciw. Często te, które zostały użyte, mogą służyć i przeciwnej stronie.

Od piątku 17 listopada Kawiarnia Dworcowa gościła wystawę malarską Grzegorza Ptaka „Prawa dziecka”. Wernisaż zgromadził młodzież, która mogła podziwiać wystawione obrazy, a także osobiście porozmawiać z autorem oraz Rzecznikiem Praw Dziecka, który na tę okazję dla wszystkich uczestników przywiózł notesy ilustrowane malarstwem Grzegorza Ptaka oraz opatrzone cytatami Janusza Korczaka.

Także w tym dniu w punkcie obsługi klienta Urzędu Miasta, w Galerii IBI została uruchomiona Poradnia Prawna Rzecznika Praw Dziecka. Dyżurujący prawnik z Biura Rzecznika Praw Dziecka wszystkim chętnym i potrzebującym udzielał porad w sprawach dotyczących naruszenia praw najmłodszych.

W kolejnym dniu w Kawiarni Dworcowej najmłodsi mogli podziwiać pokaz technik wczesnej animacji w wykonaniu Grzegorza, Marioli oraz Franciszka Ptaków. Widzowie odbyli niezwykłą podróż w czasie do świata, w którym nie istniały smartfony, tablety czy telewizory, a kino było dopiero kielkującym w głowach braci Lumière pomysłem. Dzieci z wielkim zainteresowaniem śledziły wyświetlane ze szklanych przeźroczy proste animacje, a także dające złudzenie ruchu animacje pierwszych zabawek optycznych: taumatropu, fenakistiskopu czy zoetropu. Po zakończeniu pokazu każdy chętny mógł z bliska obejrzeć przywiezione przez Grzegorza Ptaka zabawki i wypróbować ich działanie.

Prawa dziecka to także prawo do rozwoju i odpoczynku. Sobotnie popołudnie w Pile upłynęło pod znakiem sportu. W hali Szkoły Podstawowej nr 1 odbyła się prezentacja organizacji sportowych, których oferta skierowana jest do młodych mieszkańców.

W niedzielę Rzecznik odwiedził młodych pacjentów w Szpitalu Miejskim w Pile. Los dziecka w szpitalu często bywa trudny – rozłąka z najbliższymi, czasem bolesna kuracja. Dlatego tak ważne jest, żeby także dzieci, przebywające na oddziałach dziecięcych, mogły uczestniczyć w obchodach ODPD. Rzecznik przywiózł ze sobą dla każdego z nich niespodziankę – pluszowego misia-przyjaciela.

Tego samego dnia Rzecznik, Prezydent Piły i córka Ireny Sendlerowej Janina Zgrzemska oficjalnie otworzyli skwer imienia Ireny Sendlerowej – ustanowionego uchwałą Rady Miasta z dnia 31 października 2017 r. Uroczystość, pomimo zimna i deszczu, zgromadziła wielu znakomitych gości oraz młodzież, która brała udział w grze miejskiej „Ambasadorowie praw dziecka” – zorganizowanej przez harcerzy według scenariusza stworzonego przez Rzecznika.

Popołudniu z mieszkańcami Piły spotkała się sędzia Anna Maria Wesołowska – Społeczny Doradca Rzecznika Praw Dziecka. Przypomniała zebrany, że sąd ma obowiązek wysłuchać i uwzględnić rozsądne życzenia dziecka. Zachęcała także do zakładania w szkołach kącików prawnych, gdzie na tablicy znalazłyby się najważniejsze przepisy, pozwalające uczniom uniknąć potencjalnych kłopotów. Weekend z prawami dziecka zakończył wernisaż Małgorzaty „Balbiny” Sętowskiej – malarki i bajkopisarki, laureatki VIII edycji Konkursu Rzecznika Praw Dziecka na pracę dyplomową poruszającą tematykę praw dziecka. Artystka zaprezentowała cykl sześciu obrazów przedstawiających rozmowę lalek – alegoryczny obraz dzieciństwa. Obrazy powstały w ramach napisanej przez nią pracy.

Poniedziałkowe świętowanie rozpoczął koncert Majki Jeżowskiej, który zgromadził ponad 500 przedszkolaków i uczniów klas 1–3. Przed koncertem wszystkie dzieci zaśpiewały hymn ODPD – piosenkę poznańskiego zespołu Łejery „Dziećmi jesteśmy tylko raz”. Była to

pierwsza próba przed biciem rekordu w jej wspólnym śpiewaniu, która ze względu na bardzo trudne warunki pogodowe została przeniesiona na czas świętowania Dnia Dziecka, czyli 1 czerwca.

Przed koncertem Rzecznik z Prezydentem Miasta oraz pilskimi uczniami i uczennicami odsłonił tablicę pamiątkową wmurowaną przy wejściu Regionalnego Centrum Kultury, która będzie przypominać o obchodach Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka 2017.

Nie mogło tego dnia zabraknąć także dialogu młodzieży i dorosłych. W Sali Miejskiej odbyła się debata „Co dziedziczymy, do czego dążymy?” z udziałem Kawalerów Orderu Uśmiechu – Marka Michalaka, Mirosławy Kątnej, Majki Jeżowskiej oraz Doroty Zawadzkiej. Została zorganizowana w ramach obchodów 50-lecia ustanowienia Orderu Uśmiechu. Zebrani goście mówili o tym, co tak naprawdę stanowi istotę praw dziecka, jak przekazywać młodym pokoleniom wartości i w jaki sposób można je stosować we współczesnym świecie.

Ogólnopolski Dzień Praw Dziecka zakończyła uroczysta Gala, która była symbolicznym podziękowaniem za wszystkie wydarzenia, które w ostatnim tygodniu miały miejsce w Pile. Zgromadzeni w Sali Widowiskowej Teatru Miejskiego uczestniczyli w premierze spektaklu profilaktycznego „Sekret” autorstwa Izabeli Rękawek w reżyserii Grzegorza Jacha. Rzecznik Praw Dziecka wręczył także Odznaki Honorowe za Zasługi dla Ochrony Praw Dziecka. Otrzymali je: senator Mieczysław Augustyn, inspektor dr Rafał Batkowski, Przewodnicząca Zarządu Komitetu Ochrony Praw Dziecka Mirosława Kątna, dziennikarka radiowa i telewizyjna Katarzyna Stoparczyk oraz gospodarz obchodów Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka w 2016 r. Burmistrz Brzegu Jerzy Wrębiak.

Gala była także okazją do zaprezentowania artystycznych umiejętności najmłodszych w krótkim programie artystycznym. Rzecznik Praw Dziecka oraz Prezydent Miasta Piły wręczyli nagrody laureatom konkursów zorganizowanych z okazji obchodów ODPD, takim jak: Plebiscyt „Pilski Przyjaciel Dziecka”, Konkurs wiedzy o Irenie Sendlerowej, Konkurs literacki „Najlepsza babcia, najlepszy dziadek”, Miejski konkurs plastyczny „Wszyscy jesteśmy tacy sami” oraz Konkurs plastyczny „Prawa Dziecka”.

Ostatnim punktem wieczoru była przeniesiona na scenę popularna audycja „Politycy w Piaskownicy”, na co dzień goszcząca na antenie radiowej Trójki. Redaktor Katarzyna Stoparczyk zabrała widzów w niezwykłą podróż w świat dziecięcej wyobraźni, kreatywności i niezwykłych pomysłów.

Na zakończenie uroczystej Gali burmistrz Brzegu Jerzy Wrębiak uroczyście przekazał Prezydentowi Piły Piotrowi Głowskiemu Księgę Pamiątkową Ogólnopolskiego Dnia Praw

Dziecka, a Rzecznik Praw Dziecka zaprosił wszystkich do uczestnictwa w przyszłorocznych obchodach, które odbędą się w mieście Chełm.

3. WYDARZENIA POD PATRONATEM RZECZNIKA PRAW DZIECKA

W 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka objął honorowym patronatem 299 wydarzeń. Były one realizowane m.in. przez organizacje pozarządowe, placówki naukowe oraz organy administracji państwowej, a także przez szkoły oraz przedszkola.

Przyznając patronaty, Rzecznik w szczególny sposób kierował się kryterium upowszechniania praw dziecka i działaniami skutkującymi poprawą stanu przestrzegania praw dziecka w Polsce, kładąc nacisk na inicjatywy lokalne, które angażują do działania małe społeczności.

Wykaz wydarzeń objętych honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka zawiera Załącznik nr 7 do niniejszej Informacji.

4. WSPÓŁPRACA Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI

4.1. Spotkanie świąteczne Stowarzyszenia „Pro Familia”

W styczniu Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w spotkaniu świątecznym dla dzieci z rodzin adopcyjnych i zastępczych, które odbyło się w Krakowie. Organizatorem wydarzenia było Stowarzyszenie „Pro Familia”, od lat promujące i rozwijające rodzinne formy pieczy zastępczej. Służy ono także pomocą psychologiczną, pedagogiczną i prawną. Jednym z celów Stowarzyszenia jest integracja rodzin oraz dzieci, a Bal Karnawałowy stanowi wspianą okazję do takich działań. Jest to jedyna tego typu inicjatywa na terenie Krakowa.

4.2. Dzień Radości dla dzieci z Dworca Brześć

5 lutego 2017 r. Rzecznik spotkał się z dziećmi z Dworca Brześć podczas „Dnia Radości” zorganizowanego przez wolontariuszy skupionych wokół Krajowego Forum Oświaty Niepublicznej i Centrum Wolontariatu z Lublina.

Dzieci z Dworca Brześć to grupa około trzydziściorga dzieci, które wraz ze swoimi rodzicami przyjechały do Polski z Czeczenii. Musiały opuścić swoje domy w obawie przed grożącymi im tam represjami. Ich marzeniem był przyjazd do Polski, która jest w ich życiu pierwszym bezpiecznym miejscem. Bramą do naszego kraju było dla nich przejście graniczne w Terespolu, a „poczekalnią” – dworzec kolejowy w pobliskim Brześciu nad Bugiem po białoruskiej stronie granicy, gdzie niejednokrotnie wiele tygodni oczekiwały na wjazd do Polski.

4.3. Na niebiesko dla autyzmu

2 kwietnia 2017 r. Rzecznik Praw Dziecka, już tradycyjnie, włączył się do działań organizowanych w ramach Światowego Dnia Wiedzy na Temat Autyzmu pod hasłem „Na niebiesko dla autyzmu”. Z tej okazji budynek Biura Rzecznika Praw Dziecka w Warszawie został podświetlony na niebiesko.

4.4. Dzień Godności

18 października w całej Polsce pod Honorowym Patronatem Rzecznika Praw Dziecka obchodzony był Dzień Godności. Jest on symbolicznym ukoronowaniem całorocznych działań przypominających o tym, że na szacunek zasługuje każdy człowiek. W ubiegłym roku w obchodach uczestniczyło ponad milion dzieci w 79 krajach. W projekcie od 8 lat aktywnie uczestniczy również Polska. Za jego organizację odpowiada organizacja Global Dignity Poland.

Od 2008 r. Dzień Godności zawiązał już do blisko 500 polskich szkół. Wzorem poprzednich edycji tysiące wolontariuszy wyruszyło do szkół, aby rozmawiać z młodzieżą o tym, czym jest godność i uświadamiać, dlaczego jest tak bardzo ważną wartością.

4.5. Warszawskie Dni Rodzinne

Projekt organizowany przez fundację „Zwalcz Nudę” we współpracy z Miastem Stołecznym Warszawa po raz kolejny odbył się pod Honorowym Patronatem Rzecznika Praw Dziecka.

W ramach bezpłatnych zajęć podczas rodzinnego pikniku partnerzy przygotowali m.in. zajęcia sportowe, edukacyjne, artystyczne, a także teatralne, spektakle i koncerty. Rzecznik wziął udział w obu edycjach projektu (w marcu i w listopadzie). Pracownicy Biura Rzecznika Praw Dziecka – psychologowie, prawnicy, konsultanci Dziecięcego Telefonu Zaufania Rzecznika Praw Dziecka – odpowiadali na pytania dzieci i dorosłych, organizowali konkursy i warsztaty, zachęcali odwiedzających wydarzenie do zapoznania się z działalnością Rzecznika oraz korzystania z wszelkich możliwości kontaktu i w razie jakichkolwiek wątpliwości dotyczących należnych dzieciom praw do zadawania pytań. Biorący udział w warsztatach i konkursach najmłodsi otrzymywali nagrody. W każdym z pikników wzięło udział około 10000 osób.

4.6. Ogłoszenie wyników badań pt. „Wilki i owce w Internecie, czyli raport na temat hejtu wśród młodzieży”

W Biurze Rzecznika Praw Dziecka odbyła się pierwsza publiczna prezentacja wyników najnowszego raportu „Wilki i owce w Internecie”, przygotowanego przez organizację Global Dignity pod Honorowym Patronatem Rzecznika Praw Dziecka. Na jego podstawie zespół psychologów stworzył materiały dydaktyczne dla rodziców i nauczycieli, w których opisano metody rozpoznawania zachowań świadczących o tym, że dziecko jest ofiarą lub inspiratorem dręczenia rówieśników w internecie. Kluczowym celem projektu jest przedstawienie sposobów zapobiegania i radzenia sobie z tym zjawiskiem poprzez zaproponowanie konkretnych reakcji – co, jak i kiedy można zrobić, aby ograniczyć destrukcyjne skutki tzw. hejtu, a przede wszystkim zapobiegać jego rozprzestrzenianiu.

Raporty takie jak „Wilki i owce w Internecie”, są bardzo ważnym elementem budowy świadomości społecznej na temat niepokojących zjawisk wśród dzieci i młodzieży. Global Dignity podejmuje szereg aktywności, pobudzając społeczną dyskusję na ten temat oraz przygotowując raporty diagnozujące obecną sytuację społeczną.

4.7. Mówimy jednym głosem: „Dzieci się liczą!”

Pod patronatem Rzecznika Praw Dziecka została opublikowana II edycja raportu o sytuacji młodych Polaków – „Dzieci się liczą 2017”, przygotowanego przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę. Prezentacja raportu odbyła się 5 lipca w siedzibie Polskiej Agencji Prasowej.

Zaprezentowany podczas seminarium eksperckiego dokument to kompendium danych statystycznych i badawczych odnoszących się do wielu płaszczyzn obrazujących sytuację dzieci w Polsce w kontekście problemu stosowania różnego rodzaju form przemocy.

Podczas spotkania podsumowującego wyniki badań Rzecznik po raz kolejny zaapelował do polskiego rządu o podjęcie działań w kierunku stworzenia Narodowej Strategii Walki z Przemocą wobec Dzieci. Zwrócił również uwagę, że przemoc nie jest systemowo zwalczana, dlatego też strategia pozwoliłaby podjąć działania na wszelkich dostępnych płaszczyznach, szczególnie w zakresie zapobiegania, profilaktyki i edukacji. Wskazał także, że często różne instytucje i organizacje działają w oderwaniu od siebie, dublując zadania, podczas gdy przy właściwym sposobie koordynacji działań można byłoby znacznie efektywniej chronić najmłodszych przed traumatycznymi doświadczeniami.

4.8. XV edycja konkursu „Świat przyjazny dziecku”

Odbywający się pod Honorowym Patronatem Rzecznika Praw Dziecka konkurs „Świat przyjazny dziecku” jest ogólnopolskim projektem Komitetu Ochrony Praw Dziecka. Powstał w 2002 r. i od tego czasu propaguje idee artykułów i miejsc, które w pozytywny sposób wpływają na rozwój poznawczy, społeczny i emocjonalny oraz na wrażliwość estetyczną dziecka.

19 października 2017 r. podczas gali finałowej jubileuszowej XV edycji konkursu „Świat przyjazny dziecku” Rzecznik odebrał z rąk Mirosławy Kątnej, przewodniczącej Komitetu Ochrony Praw Dziecka, nagrodę specjalną KOPD – za życzliwość, serce i aktywne przyczynianie się do tego, że świat zaczyna być przyjazny dzieciom.

Podczas tej edycji obok stałej Kapituły złożonej ze specjalistów, psychologów, pedagogów i ludzi kultury na antenie radiowej Trójki w audycji Katarzyny Stoparczyk została utworzona Mała Kapituła. Książki, zabawki, miejsca i inicjatywy zgłoszone do konkursu oceniały dzieci.

XV edycję konkursu „Świat przyjazny dziecku” w kategorii miejsce przyjazne dziecku wygrało Muzeum dla Dzieci w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie. Kapituła przyznała nagrody główne oraz wyróżnienia dla produktów i usług wartościowych z punktu widzenia rozwoju dzieci w 10 kategoriach (m.in.: inicjatywy i wydarzenia dla dzieci, bezpieczeństwo dziecka, zdrowie, zabawa, książki dla dzieci, dziecko i internet).

5. PUBLIKACJE RZECZNIKA PRAW DZIECKA

W ramach biblioteki Rzecznika Praw Dziecka w 2017 r. ukazały się następujące publikacje:

Janusz Korczak, „A Child’s Right to Respect” (Prawo dziecka do szacunku wyd. angielskie) – cykl autorskich wykładów Janusza Korczaka, będących rezultatem długoletnich poszukiwań pedagoga, lekarza i praktyka. Jest to najdobitniejsza wykładnia Korczakowskiej myśli pedagogicznej skupionej wokół praw dziecka. Jej adresatem są w pierwszej kolejności profesjonaliści pracujący z dziećmi, ale także rodzice i wszyscy ci, którym bliskie są sprawy dziecka. Wydanie „Prawa dziecka do szacunku” w języku angielskim pomogło rozpropagować pedagogikę Starego Doktora poza granicami Polski.

Janusz Korczak, „Momenty wychowawcze” – jest to praca w szczególny sposób adresowana do młodych nauczycieli, którzy uczą się obserwować i rozumieć dziecko. „Momenty wychowawcze” można potraktować jako specjalny rodzaj nauczycielskiego podręcznika lub przewodnika pokazującego nauczycielowi, jak poznawać dziecko i jak

kształtować swoje postawy w kontakcie z nim. „Momenty wychowawcze” zostały przekazane do księgozbiorów bibliotek publicznych.

Notatnik z cytatami Janusza Korczaka oraz **katalog wystawy „Dzieci wojny”** Danuty Muszyńskiej-Zamorskiej – wydawnictwa przygotowane na III Międzynarodowy Kongres Praw Dziecka. Notatnik zawiera reprodukcje obrazów Grzegorza Ptaka z cyklu „Prawa dziecka” oraz powiązane z nimi cytaty z twórczości Janusza Korczaka. Na katalog wystawy Danuty Muszyńskiej-Zamorskiej składały się reprodukcje obrazów autorki zebrane w teczkę wydawniczą.

„Pierwsza pomoc dla dzieci i niemowląt” – poradnik pierwszej pomocy przedmedycznej, obejmujący 30 nagłych wypadków, jest wspaniałym kompendium wiedzy, niezbędnym dla rodziców, personelu szkół oraz każdej osoby pracującej z dziećmi.

„List do Taty” – to zbiór wybranych prac zgłoszonych do konkursu organizowanego przez Komisję Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej Senatu RP i Inicjatywę Tato.Net – Fundację Cyryla i Metodego, przy współpracy Rzecznika Praw Dziecka i pod jego honorowym patronatem. Publikacja zawiera najbardziej poruszające listy dzieci do ojców, mówiące jak ważna jest obecność taty w życiu dziecka.

**UWAGI
O STANIE PRZESTRZEGANIA
PRAW DZIECKA**

WSTĘP

Dokonując oceny stanu przestrzegania praw dziecka w Polsce, należy zwrócić uwagę na zrealizowane w 2017 r. postulaty Rzecznika Praw Dziecka w zakresie poprawy ochrony praw najmłodszych obywateli.

Niewątpliwie pełniejszej realizacji prawa dziecka do ochrony przed przemocą służyć będą znowelizowane przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. Z propozycją zwiększenia poziomu ochrony prawnokarnej małoletnich ofiar przestępstw Rzecznik wystąpił do Prezydenta RP, który przychylając się do wniosku przedstawił Sejmowi RP projekt zmiany przepisów. Ustawa⁹²⁶ zmieniająca przepisy weszła w życie 13 lipca 2017 r.

Zaostrza ona odpowiedzialność sprawców przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, rodzinie i opiece oraz wprowadza kwalifikowane typy przestępstw z uwagi na osobę pokrzywdzonego (małoletni) lub sposób działania sprawcy (działanie ze szczególnym okrucieństwem). Dotyczy to między innymi takich przestępstw jak:

- spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 § 1 k.k.), w którym dotychczasowy wymiar kary od 1 do 10 lat pozbawienia wolności zastąpiono wymiarem od 3 lat pozbawienia wolności;
- spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, w wyniku którego pokrzywdzony zmarł (art. 156 § 3 k.k.), w którym dotychczasowy wymiar kary od 2 do 12 lat pozbawienia wolności zastąpiono karą od 5 lat pozbawienia wolności, karą 25 lat pozbawienia wolności albo karą dożywotniego pozbawienia wolności;
- bezprawne pozbawienie wolności na ponad 7 dni osoby nieporadnej ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny (art. 189 § 2a k.k.), w którym dotychczasowy wymiar kary od roku do 10 lat pozbawienia wolności zastąpiono karą od 2 do 12 lat pozbawienia wolności;
- porzucenie małoletniego poniżej lat 15 albo osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny wbrew obowiązkowi troszczenia się o nią (art. 210 § 1 k.k.), w którym dotychczasowy wymiar kary od miesiąca do 3 lat pozbawienia wolności zastąpiono sankcją od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności;
- śmierć wskutek porzucenia osoby małoletniej poniżej lat 15 albo osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny (art. 210 § 2 k.k.),

⁹²⁶ Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2017 r. poz. 773)

w którym dotychczasowy wymiar kary od 6 miesięcy do 8 lat pozbawienia wolności zastąpiono karą od 2 do 12 lat pozbawienia wolności;

- uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego poniżej lat 15 albo osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny wbrew woli opiekuna (art. 211 k.k.), w którym dotychczasowy wymiar kary od miesiąca do 3 lat pozbawienia wolności zastąpiono sankcją od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności.

Wyjątkowo ważną kwestią jest wprowadzenie prawnego obowiązku zawiadomienia organu powołanego do ścigania przestępstw o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, wolności oraz przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wymierzonych w dobro dziecka – pod zagrożeniem sankcją karną do 3 lat pozbawienia wolności.

Realizacji doczekały się również kolejne apele Rzecznika w zakresie uszczelniania systemu ochrony dziecka przed seksualnym wykorzystaniem. Od października 2017 r. obowiązuje ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym⁹²⁷, która wprowadziła szczególne środki ochrony obywateli. Wprowadzono rejestry sprawców przestępstw seksualnych oraz mapy miejsc szczególnego zagrożenia przestępczością na tle seksualnym.

Ważnym elementem zmian jest nałożenie na pracodawców i innych organizatorów obowiązku uzyskiwania z Rejestru informacji o osobach, z którymi ma być nawiązany stosunek pracy lub przed dopuszczeniem ich do innej działalności związanej z bezpośrednimi i stałymi kontaktami z dziećmi.

Kolejnym elementem uszczelniania systemu ochrony dzieci przed przestępczością seksualną była realizacja postulatu Rzecznika w zakresie wprowadzenia obowiązku orzekania przez sąd zakazu zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi na czas określony albo dożywotnio w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Wcześniej przepis regulujący tę kwestię miał charakter fakultatywny.

Rzecznik Praw Dziecka od lat zabiegał o przywrócenie skargi kasacyjnej w sprawach opiekuńczych, rozstrzyganych w oparciu o uregulowania zawarte w Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, wnioskując do Prezydenta RP oraz Ministra Sprawiedliwości o podjęcie prac legislacyjnych nad zmianą art. 519¹

⁹²⁷ Dz. U. z 2018 r. poz. 405

§ 2 k.p.c. Apele o zmianę przepisów prawa dotyczyły również wykonalności orzeczeń wydanych w oparciu o ww. Konwencję, tj. dopiero po ich uprawomocnieniu. Zabiegając o zmiany argumentował, że wprowadzenie kontroli judykacyjnej Sądu Najwyższego w stosunku do orzeczeń wydawanych w trybie Konwencji umożliwi wyeliminowanie z obrotu prawnego wadliwych orzeczeń sądowych oraz ujednolici praktykę orzeczniczą. Wykonalność postanowień dopiero po prawomocnym zakończeniu postępowania, pozwoli uchronić małoletnich przed negatywnymi przeżyciami związanymi ze wszczętą procedurą o przymusowe odebranie w sytuacji, gdy postępowanie nie zostało prawomocnie zakończone.

W odpowiedzi na wyżej wymienione postulaty, Ministerstwo Sprawiedliwości podjęło prace legislacyjne. Rzecznik brał czynny udział w procesie legislacyjnym, zgłaszając propozycje zmian. Jedną z uwzględnionych uwag dotyczyła terminu do wniesienia skargi kasacyjnej m.in. przez Rzecznika Praw Dziecka, który ostatecznie został wydłużony z dwóch do czterech miesięcy od dnia uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie.

W efekcie 26 stycznia 2018 r. Sejm RP uchwalił ustawę wprowadzającą przepisy wnioskowane przez Rzecznika.

Niezwykle istotną kwestią, która na skutek działań Rzecznika została uregulowana zgodnie z dobrem małoletnich pacjentów, było pozostawienie lekarza pediatry w systemie podstawowej opieki zdrowotnej, a nie jak proponował Minister Zdrowia, przejęcie leczenia dzieci – na tzw. pierwszej linii – przez lekarza medycyny rodzinnej. Projektodawca przewidywał również, że lekarz pediatra będzie sprawował opiekę zdrowotną nad dzieckiem jedynie do ukończenia przez nie 7. roku życia. Rzecznik nie zgodził się z takimi rozwiązaniami i podjął wielopłaszczyznowe działania interwencyjne, które doprowadziły do zmiany stanowiska resortu i wprowadzenia rozwiązań chroniących zdrowie i życie dzieci.

Pełniejszej ochronie prawa dziecka do zdrowia będą służyły przyjęte rozwiązania prawne dotyczące doszacowania procedur stomatologicznych dla dzieci. Rzecznik wielokrotnie zwracał uwagę Ministra Zdrowia na konieczność stworzenia kompleksowej polityki państwa mającej na celu poprawę stanu zdrowia jamy ustnej u dzieci, obejmującej skuteczną profilaktykę oraz poprawę dostępności do świadczeń stomatologicznych. Na skutek działań Rzecznika w 2017 r. wprowadzono pozytywne – choć nadal niewystarczające – zmiany w tym zakresie. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 8 grudnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia stomatologicznego⁹²⁸ rozszerza wykaz świadczeń stomatologicznych o te, które uzyskały pozytywną opinię Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji, tj.: „zabezpieczenie

⁹²⁸ Dz. U. z 2017 r. poz. 2397

profilaktyczne bruzd lakiem szczelinowym – za każdy ząb”, „rentgenodiagnostyka do pięciu zdjęć wewnątrzustnych”, „leczenie endodontyczne zęba z nieuformowanym korzeniem”, „badanie lekarskie stomatologiczne i kontrolne po urazie zęba”, „rentgenodiagnostyka – zdjęcie pantomograficzne z opisem”. Zarządzeniem Nr 23/2017/DSOZ Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia z dnia 24 marca 2017 r. w sprawie określenia warunków zawierania i realizacji umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej w rodzaju leczenie stomatologiczne podwyższono współczynnik korygujący wycenę punktową procedur stomatologicznych – 1,3 (w stosunku do 1,2 w 2016 r.).

Rzecznik wielokrotnie występował też do Ministra Zdrowia o podjęcie działań w kwestii zbyt niskiej wyceny świadczeń zdrowotnych dla dzieci. Na skutek tych apeli pediatria została ujęta w planie taryfikacji Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji na 2017 r., a od 1 października 2017 r. we wszystkich grupach pediatrycznych obowiązują nowe taryfy, wyższe średnio o 4%. W przypadku świadczeń związanych z szybką i kompleksową diagnostyką lub leczeniem w trakcie krótkiej hospitalizacji w grupach zachowawczych wprowadzono wartość punktową na poziomie 50%⁹²⁹ (dotychczas 30%), a dla grup zabiegowych – 92% (dotychczas 90%). W związku z wprowadzeniem nowych taryf dla pediatrii w 2018 r. Narodowy Fundusz Zdrowia przeznaczył na sfinansowanie wszystkich grup pediatrycznych ok. 43 mln zł więcej.

Ważnym zrealizowanym postulatem Rzecznika, dotyczącym leczenia dzieci z chorobą Leśniowskiego-Crohna oraz z nieswoistym zapaleniem jelit było udostępnienie pacjentom nowych leków, stosowanych zarówno w terapii indukcyjnej, jak i w leczeniu podtrzymującym, a także skrócenie hospitalizacji dziecka (z trzech dni do jednego), w celu wykonania badań przed podaniem leku (raz na trzy miesiące). Ponadto resort zdrowia wprowadził specjalne kryteria ponownego włączenia populacji pediatrycznej do programów lekowych.

Realizacji doczekały się również wieloletnie starania Rzecznika o wprowadzenie prawnego zakazu korzystania z solarium przez osoby małoletnie. Ustawą z dnia 15 września 2017 r. o ochronie zdrowia przed następstwami korzystania z solarium⁹³⁰ wprowadzono postulowany zakaz.

Z uwagi na postępujący problem nadwagi i otyłości wśród dzieci i młodzieży, Rzecznik apelował do Ministra Zdrowia o wprowadzenie porady żywieniowo-dietetycznej do koszyka świadczeń gwarantowanych. W następstwie Minister Zdrowia zlecił Prezesowi Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji przygotowanie rekomendacji dla

⁹²⁹ od 1 stycznia 2018 roku – 65%

⁹³⁰ Dz. U. z 2017 r. poz. 2111

zakwalifikowania świadczenia – porada dietetyczna dla kobiet w ciąży i rodziców dzieci od 6. miesiąca życia do ukończenia 5. roku życia – jako gwarantowanego z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej.

Rzecznik wspierał też rodziców dzieci chorych na cukrzycę w działaniach na rzecz refundacji systemu CGM, monitorującego poziom glikemii. Występował do Departamentu Polityki Lekowej i Farmacji w Ministerstwie Zdrowia, a następnie monitorował przebieg procesu refundacji. W efekcie podjętych działań, Minister Zdrowia podpisał rozporządzenie zmieniające rozporządzenie w sprawie wykazu wyrobów medycznych wydawanych na zlecenie⁹³¹, które wprowadza do refundacji System Ciągłego Monitorowania Glikemii (CGM-RT) dla pacjentów do ukończenia 26. roku życia z cukrzycą typu 1, leczonych przy pomocy pompy insulinowej, z nieświadomością objawów hipoglikemii. Z pewnością zwiększy to bezpieczeństwo zdrowotne małoletnich pacjentów chorujących na cukrzycę typu 1.

Rzecznik wielokrotnie interweniował u Ministra Zdrowia w sprawie dzieci z chorobami rzadkimi i ultraradkimi. Szczególną uwagę zwracał na stosowanie technologii medycznych mogących poprawić jakość życia pacjentów. Konsekwentne działania doprowadziły do zapewnienia najmłodszemu chorującemu na ultraradką chorobę – atypowy zespół hemolityczno-mocznicowy (aHUS), dostępu do leku Soliris (Eculizumab), który znacząco poprawi komfort ich życia i pozwoli, by stosowanie leków było prowadzone przez specjalistów i w placówkach do tego przygotowanych.

W zakresie ochrony prawa dziecka do godziwych warunków socjalnych Rzecznik podejmował szereg działań na rzecz rozwiązania problemu niealimentacji dzieci. W następstwie wieloletnich apeli przyjęto prawnokarne rozwiązania, które służą zmotywowaniu dłużnika alimentacyjnego do wywiązywania się z obowiązku alimentacji dziecka. Niestety sytuacja dzieci, które nie otrzymują alimentów jest nadal bardzo niepokojąca, a podjęte dotychczas działania są niewystarczające, dlatego w dalszym ciągu Rzecznik będzie podejmował kolejne kroki na rzecz pełnej realizacji praw dziecka w tym zakresie.

Podejmowane przez Rzecznika działania doprowadziły również do poprawy ochrony praw najmłodszych obywateli w zakresie ich prawa do nauki. Intensywnie zabiegał on o zachowanie możliwości realizacji nauczania na terenie szkoły przez dzieci, które ze względów zdrowotnych nie mogą uczestniczyć w pełnym toku edukacji w oddziale klasowym. Propozycje Ministra Edukacji Narodowej dążyły do rezygnacji z możliwości organizowania indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego oraz indywidualnego nauczania na terenie przedszkola, czy szkoły. Ostatecznie przyjęte

⁹³¹ Dz. U. z 2018 r. poz. 281

rozwiązania prawne uwzględniły postulaty Rzecznika – decyzje w tym zakresie pozostawiono specjalistom z poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Kolejnym zrealizowanym postulatem było umożliwienie przedłużenia okresu nauki uczniom z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, kształcącym się w publicznych szkołach i placówkach artystycznych. Rozwiązania prawne nie przewidywały takiej możliwości. Minister przyznał Rzecznikowi rację i rozpoczął proces legislacyjny w zakresie wydania rozporządzenia zmieniającego rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w publicznych szkołach i placówkach artystycznych.

W kolejnym roku funkcjonowania zmienionych przepisów ustawy Karta Nauczyciela, przyznających uprawnienia Rzecznikowi Praw Dziecka w postępowaniu dyscyplinarnym dla nauczycieli, współpraca z rzecznikami dyscyplinarnymi i komisjami dyscyplinarnymi zaowocowała zmianami w postrzeganiu problematyki praw dziecka. Badający i rozstrzygający prowadzone postępowania zdecydowanie wnikliwiej analizują je pod kątem przestrzegania praw i dobra dziecka.

Ważnym czynnikiem służącym pełniejszej ochronie praw dziecka przed krzywdzeniem jest jego edukacja w zakresie przysługujących mu praw. Na skutek interwencji Rzecznika w podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, umieszczone zostały zagadnienia dotyczące praw dziecka. Pierwotny projekt rozporządzenia Ministra Edukacji nie uwzględniał tych zagadnień w treściach zajęć edukacyjnych i wychowawczych.

Wielokrotne apele Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nadmiernego obciążenia uczniów pracami domowymi, w szczególności siódmoklasistów, wprowadzić nie doprowadziły do podjęcia działań systemowych przez resort, jednakże wywołały szeroką dyskusję społeczną i uświadomiły wagę tego problemu. Spowodowało to, że poszczególne placówki oświatowe zaczęły analizować problemy dzieci wynikające z ograniczania prawa dziecka do wypoczynku i czasu wolnego oraz uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym, a także pełnego uczestniczenia w życiu rodzinnym i pogłębiania więzi społecznych poza szkołą.

Bardzo istotnym elementem podnoszącym bezpieczeństwo dzieci było uwzględnienie postulatu Rzecznika w zakresie liczby dzieci pozostających jednocześnie pod opieką jednego opiekuna. Podczas prac nad nowelizacją ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. odstąpiono od pomysłu zwiększenia tej liczby.

PRAWO DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA

Państwa-Strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.

(art. 6 Konwencji o prawach dziecka)

Państwa-Strony uznają prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej.

(art. 24 Konwencji o prawach dziecka)

Uwagi Rzecznika Praw Dziecka w zakresie przestrzegania prawa dziecka do życia i ochrony zdrowia to:

■ niewystarczająca dostępność do lekarzy specjalistów

W dalszym ciągu czas oczekiwania na wizytę u lekarza specjalisty jest zbyt długi. Dzieci mają utrudniony dostęp do lekarzy specjalistów w zakresie m.in. pediatrii, neonatologii, stomatologii, okulistyki, laryngologii, ortodoncji, psychiatrii, neurologii, rehabilitacji czy chorób metabolicznych.

■ niedoszacowanie procedur pediatrycznych dla dzieci

Nadal wycena świadczeń medycznych dla dzieci jest zbyt niska w stosunku do ich rzeczywistych kosztów.

■ konieczność corocznego badania każdego dziecka przez lekarza pediatrę

W dalszym ciągu nie został zrealizowany postulat Rzecznika, aby przynajmniej raz w roku każde dziecko, również zdrowe, zostało przebadane przez lekarza pediatrę. Badanie to ma służyć skutecznej profilaktyce, w tym wczesnemu wykrywaniu nieprawidłowości zdrowotnych i rozwojowych oraz rozpoznawaniu symptomów krzywdzenia dzieci.

■ brak standardów medycznych w profilaktyce zdrowotnej nad dziećmi

W dalszym ciągu nie przyjęto standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki profilaktycznej nad dziećmi i młodzieżą.

■ zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego noworodków

Nadal poziom realizacji procedur wskazanych w standardach opieki okołoporodowej nie jest zadowalający. Nieprawidłowości w czasie porodu skutkujące uszkodzeniami ciała, a nawet zgonem dziecka, wymagają podjęcia działań naprawczych, wzmacniających jakość realizacji prawnie określonych standardów. Sytuację znacząco pogorszy utrata z końcem

2018 r. mocy obowiązującej rozporządzenia Ministra Zdrowia określającego ww. standardy⁹³².

■ konieczność zachowania i uszczelnienia systemu monitorowania losów dziecka

Istnieje konieczność modyfikacji systemu monitorowania losów dziecka z uwagi na brak narzędzi prawnych kontrolujących losy dziecka w przypadku niezłożenia przez rodzica (opiekuna prawnego) pisemnej deklaracji o wyborze lekarza podstawowej opieki zdrowotnej. Szczególnie niepokojąca jest utrata z końcem 2018 r. mocy obowiązującej rozporządzenia Ministra Zdrowia dotyczącego tzw. standardów okołoporodowych, regulujących kwestię systemu monitorowania losów dziecka. O wprowadzenie tego systemu Rzecznik Praw Dziecka skutecznie zabiegał przez wiele lat.

■ dramatyczna sytuacja w psychiatrii dziecięcej

Niska wycena świadczeń psychiatrycznych dla dzieci, nierównomierne rozmieszczenie placówek oraz zbyt mała liczba specjalistów z zakresu psychiatrii dzieci i młodzieży powoduje brak należytego zabezpieczenia dzieci w specjalistyczną opiekę w tym zakresie. Oferta terapii dla małoletnich pacjentów jest niewystarczająca. Oddziały szpitalne są przeciążone, co zagraża bezpieczeństwu hospitalizowanych dzieci. W Polsce odsetek dzieci i młodzieży wykazujących zaburzenia psychiczne w stopniu wymagającym profesjonalnej pomocy wynosi nie mniej niż 9%, co oznacza, że pomocy systemu leczenia psychiatrycznego i psychologicznego wymaga około 630000 dzieci i młodzieży poniżej 18. roku życia⁹³³.

■ ograniczona dostępności do pomocy stomatologicznej

Nadal nie w pełni zadowalająca jest polityka państwa w zakresie poprawy stanu zdrowia jamy ustnej u dzieci, która obejmowałaby leczenie profilaktyczne, leczenie urazów stomatologicznych, leczenie ortodontyczne oraz wykonywanie zabiegów w znieczuleniu lub sedacji, w szczególności u dzieci z niepełnosprawnością. Istnieje potrzeba wpisania określonych procedur i świadczeń do koszyka świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia stomatologicznego dla dzieci i młodzieży.

⁹³² Rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, położu oraz opieki nad noworodkiem

⁹³³ M. Janas-Kozik, Sytuacja psychiatrii dzieci i młodzieży w Polsce w 2016 r. Aktualne występowanie i obraz zaburzeń psychicznych wieku rozwojowego. *Psychiatria* 2017; 14, 1: 61–63.

■ niedostateczna opieka zdrowotna w szkołach

W dalszym ciągu normy zatrudnienia pielęgniarek w szkołach uzależnione od liczby uczniów powodują, że w małych szkołach opieka ta jest pozorna. Kontrakty z pielęgniarkami na pracę w wymiarze kilku godzin w tygodniu w jednej szkole nie zabezpieczają potrzeb dzieci, w szczególności dzieci przewlekle chorych.

■ wzmocnienie profilaktyki zdrowotnej na wczesnym etapie edukacji

Konieczne jest wzmocnienie profilaktyki zdrowotnej we wczesnym okresie rozwoju dziecka poprzez zapewnienie opieki pielęgniarskiej w przedszkolu. Ma to szczególne znaczenie w przypadku zabezpieczania potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami oraz chorobami przewlekłymi.

■ objęcie dzieci z chorobami rzadkimi wysokospecjalistyczną opieką zdrowotną

Dzieci z chorobami rzadkimi i ultrarzadkimi należy objąć szczególną wysokospecjalistyczną opieką zdrowotną. Konieczne są zmiany systemowe w obszarze dostępności do nowoczesnych leków i programów terapeutycznych. Dalszego monitorowania wymagają także przedłużające się prace nad opracowaniem i przyjęciem Narodowego Planu Chorób Rzadkich.

■ ograniczona dostępność do nowych terapii oraz nowoczesnych leków, wynikająca z problemów w realizacji niekomercyjnych badań klinicznych

Istnieje potrzeba wypracowania rozwiązań, które pozwolą na ułatwienia w prowadzeniu niekomercyjnych badań klinicznych, co spowoduje skrócenie czasu oczekiwania na efekty terapii. Ten sam warunek dotyczy kwestii stosowania w pediatrii leków, które nie mają zarejestrowanych wskazań w danej chorobie lub w określonym wieku pacjenta.

■ samouszkodzenia, próby samobójcze, samobójstwa dzieci

Nadal nie została uregulowana kwestia właściwego zabezpieczenia małoletnich pod względem opieki psychologiczno-psychiatrycznej. Obserwuje się wzrost zjawiska podejmowania prób samobójczych i zamierzonych samookaleczeń wśród dzieci. Jak wynika z danych⁹³⁴ Komendy Głównej Policji, w 2017 r. 28 dzieci w wieku od 7 do 12 lat oraz 702 dzieci w wieku od 13 do 18 lat dokonało prób samobójczych, które w przypadku 116 dzieci zakończyły się śmiercią. Dane te jednak nie odzwierciedlają rzeczywistej skali zjawiska,

⁹³⁴ <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zamachy-samobojcze/63803,Zamachy-samobojcze-od-2017-roku.html>

dlatego istnieje pilna potrzeba wprowadzenia skutecznego systemu gromadzenia i analizy danych. Nadal aktualna jest potrzeba stworzenia ogólnopolskich programów profilaktycznych i terapeutycznych w zakresie przeciwdziałania depresji oraz próbom samobójczym u dzieci.

■ **problem braku wspierania młodych rodziców (w tym małoletnich rodziców)**

W Polsce 3,5–5% dzieci rodzonych jest przez małoletnie matki. Ciąże małoletnich nie są planowane. Stwarzają określone niebezpieczeństwa zdrowotne zarówno dla matki, jak i dla dziecka. Mają także określone następstwa społeczne. Nadal system opieki zdrowotnej nie uwzględnia specyficznych potrzeb małoletnich rodziców. Młodzi rodzice nie otrzymują odpowiedniego wsparcia.

■ **dostęp do lekarza ginekologa dla osób małoletnich**

Należy prawnie zapewnić możliwość samodzielnego dostępu do lekarza ginekologa małoletniej pacjentce powyżej 15. roku życia.

■ **spożywanie alkoholu przez kobiety w ciąży**

Wciąż bardzo niepokojący jest wysoki odsetek kobiet spożywających alkohol w trakcie ciąży. Może prowadzić to do występowania nieprawidłowości neurobehawioralnych oraz innych trwałych uszkodzeń organizmu dziecka. Należy podjąć działania edukacyjne, profilaktyczne i prawne w celu pomocy dziecku i matce.

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych szacuje, że co roku w Polsce rodzi się około 9 tys. dzieci z zaburzeniami rozwojowymi powstałymi w wyniku kontaktu z alkoholem w czasie życia płodowego. Do sięgania po alkohol podczas ciąży przyznaje się ok. 30% kobiet. Około 1000 dzieci rocznie rodzi się z pełnoobjawowym FAS.

■ **ograniczona dostępność do terapii dla dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu**

W dalszym ciągu terapia dla dzieci z rozpoznanymi zaburzeniami ze spektrum autyzmu prowadzona jest w placówkach medycznych i niemedycznych. Brak jest standaryzacji, w tym np. przyjęcia minimum terapeutycznego dla dziecka.

■ **używanie przez dzieci alkoholu i innych środków psychoaktywnych**

Nadal w Polsce nie są prowadzone kompleksowe badania dotyczące zażywania przez dzieci środków psychoaktywnych. Brak danych nie pozwala na ocenę skali zjawiska i wdrożenie skutecznego programu przeciwdziałania.

- **ograniczona dostępność do biegłych sądowych w zakresie wielu dziedzin medycyny, niezbędnych w orzekaniu o niepełnosprawności**

Wydłuża się okres niezbędny do oceny prawidłowości postępowania medycznego lub orzekania o niepełnosprawności dzieci. W efekcie postępowania sądowe trwają wiele lat, co w przypadku dzieci z niepełnosprawnością ogranicza im możliwość korzystania z pomocy finansowej.

- **używanie przez dzieci leków w celach niemedycznych**

Nadal w Polsce nie są prowadzone kompleksowe badania dotyczące problemu zażywania przez dzieci leków w celach niemedycznych, w związku z tym nie ma możliwości oceny skali tego zjawiska. Brak danych utrudnia konstruowanie optymalnych programów profilaktycznych.

- **problem szczepień ochronnych u dzieci oraz potrzeba upowszechniania właściwej wiedzy na ten temat**

W dalszym ciągu postępuje obniżenie poziomu wyszczepialności populacji wieku rozwojowego, co zwiększa ryzyko powrotu zachorowań na choroby zakaźne. Niezwykle istotne jest, aby przekaz na temat szczepień ochronnych był jednolity i niepozostawiający wątpliwości. Szacuje się, że obecnie ponad 30 tys. dzieci w Polsce nie zostaje zaszczepionych, choć jest taki obowiązek⁹³⁵.

- **zmniejszająca się liczba dzieci korzystających z leczenia uzdrowiskowego**

Niezmienne przyczyną tego stanu są „niedojazdy” dzieci do placówek oraz mała liczba skierowań wystawianych przez lekarzy.

- **problem nadwagi i otyłości wśród dzieci**

Nadwaga i otyłość są istotnymi czynnikami ryzyka rozwoju wielu chorób przewlekłych i dolegliwości zdrowotnych. Bez podjęcia zdecydowanych działań zmierzających do powstrzymania problemu otyłości należy spodziewać się znaczącego wzrostu zachorowań na cukrzycę, choroby krążenia i nowotwory. Ważnym miejscem edukacji w tym zakresie powinny być jednostki systemu oświaty. Jak podaje Najwyższa Izba Kontroli⁹³⁶, odsetek uczniów z zaburzeniami masy ciała zwiększył się do 22%. Najszybciej wzrastał odsetek dzieci otyłych, mających nadmiar tkanki tłuszczowej występujący w stopniu

⁹³⁵ Z danych Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny wynika, że w 2017 r. – odmówiono szczepień w 30089 przypadkach

⁹³⁶ Najwyższa Izba Kontroli, Wdrażanie zasad zdrowego żywienia w szkołach publicznych 2015–2016, Warszawa 2017 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,14601,vp,17066.pdf>

zaawansowanym (wzrost o 3,3%) oraz z nadwagą, mających nadmiar tkanki tłuszczowej występujący w stopniu umiarkowanym (wzrost o 1,5%).

■ **problem zakażeń szpitalnych lekoopornymi bakteriami**

W 2017 roku organom Państwowej Inspekcji Sanitarnej zgłoszono 84 ogniska epidemiczne zakażeń szpitalnych wywołanych przez pałeczki *Klebsiella pneumoniae* NUM (zakażenie stwierdzono u 87 osób, bezobjawową kolonizację u 391 osób). Rzecznik podziela stanowisko Głównego Inspektora Sanitarnego, że pojawianie się w szpitalach szczepów bakteryjnych zwiększonej, a nawet całkowitej oporności na dostępne antybiotyki oraz wzrost liczby ognisk tych zakażeń stało się jednym z najpoważniejszych wyzwań dla systemu opieki zdrowotnej i dla zdrowia publicznego. Zagadnienie to musi być przedmiotem dalszych działań organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo zdrowotne w Polsce.

■ **problem ponoszenia przez rodziców (opiekunów prawnych) małoletnich pacjentów opłat za pobyt przy dziecku w szpitalu**

Należy wprowadzić rozwiązania prawne, które zagwarantują rodzicom bezpłatny pobyt przy hospitalizowanym dziecku. Koszty tego pobytu powinny być finansowane z budżetu państwa.

■ **problem wszawicy w szkołach i placówkach**

Nadal nierozwiązany pozostaje problem wszawicy w jednostkach systemu oświaty. Zasadne wydaje się wypracowanie sposobu postępowania w takiej sytuacji w każdym przedszkolu i w każdej szkole przy współpracy z rodzicami dzieci. Niezbędna jest też edukacja na ten temat i uświadomienie dorosłym, że nie jest to „wstydlivy problem”, a kwestia, którą należy rozwiązać.

PRAWO DO WYCHOWANIA W RODZINIE

(...) Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

(art. 18 Konwencji o prawach dziecka)

Uwagi Rzecznika Praw Dziecka w zakresie przestrzegania prawa dziecka do wychowania w rodzinie to:

■ konieczność wspomagania rodzin biologicznych

Nadal obserwuje się problem niewystarczającej współpracy pomiędzy instytucjami zobowiązanymi do niesienia pomocy rodzinie. Utrudnia to rozeznanie indywidualnych potrzeb każdego dziecka i podjęcie trafnych decyzji co do jego losu.

■ konieczność podnoszenia kompetencji rodzicielskich

Kluczowym czynnikiem przeciwdziałającym umieszczaniu dzieci w pieczy zastępczej jest kompleksowe wspieranie rodzin w podnoszeniu ich kompetencji wychowawczych. Odpowiednio udzielane wsparcie, m.in. przez asystenta rodziny, pracownika socjalnego, placówkę edukacyjną, placówkę opiekuńczo-wychowawczą, poradnię psychologiczno-pedagogiczną czy organizację pozarządową, pomoże rodzicom i opiekunom w prawidłowym sprawowaniu funkcji wychowawczych. Wciąż niedocenianymi narzędziami są warsztaty kompetencji wychowawczych i terapia rodzinna. Sądy zbyt rzadko zobowiązują opiekunów do udziału w tego typu zajęciach, które powinny stanowić podstawowy środek wspierający rodzinę w pojawiających się trudnościach w wychowaniu dziecka.

■ konieczność zapewnienia dzieciom i ich rodzicom realnego dostępu do specjalistycznej pomocy

Konieczne jest kompleksowe zabezpieczenie potrzeb rodziny przeżywającej trudności poprzez poszerzenie dostępności do placówek oraz specjalistów zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną pomoc. Pomoc ta powinna być bezpłatna i niezwłocznie dostępna.

■ problem w realizacji prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców

Nadal dużym problemem jest izolowanie dziecka od drugiego rodzica niesprawującego bezpośredniej opieki nad małoletnim.

■ konieczność uregulowania problemu tzw. porwań rodzicielskich

Nadal występuje problem tzw. porwań rodzicielskich, które są rażącym nadużyciem władzy rodzicielskiej. Takie przypadki powinny zawsze znajdować odzwierciedlenie w decyzjach sądu rodzinnego w zakresie władzy rodzicielskiej. Ograniczeniu zjawiska sprzyjałoby spenalizowanie tych zachowań.

■ niska świadomość konsekwencji uprowadzenia dziecka za granicę

Nadal istotnym problemem jest niska świadomość prawna konsekwencji związanych z wywiezieniem dziecka za granicę bez zgody drugiego rodzica.

■ niska świadomość przepisów prawa międzynarodowego w zakresie jurysdykcji w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej

Problemem jest niska świadomość prawna w zakresie regulacji prawa międzynarodowego określającego jurysdykcję krajową w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej. Polscy rodzice często nie wiedzą, że – co do zasady – jurysdykcję mają sądy państwa, w którym dziecko ma miejsce stałego pobytu, niezależnie od obywatelstwa małoletniego.

■ konieczność zmiany prawa rodzinnego

Obowiązujące przepisy prawa rodzinnego są archaiczne i nieprzystające do współczesnego myślenia o dziecku i rodzinie. Konieczne jest przyjęcie nowych regulacji, zgodnych ze współczesną filozofią pojmowania zagadnień rodzinno-prawnych. Od lat Rzecznik Praw Dziecka wskazuje się na potrzebę wyodrębnienia prawa rodzinnego, którego zadaniem byłaby jego funkcja ochronna podniesiona do rangi równorzędnej z funkcją represyjną prawa karnego oraz funkcją odszkodowawczą prawa cywilnego. Nowe prawo rodzinne powinno zdefiniować i zredefiniować pojęcia związane z dzieckiem i rodziną, w tym m.in.: relacje osobiste i rodzinne – w miejsce dotychczasowych kontaktów, odpowiedzialność rodzicielską – w miejsce władzy rodzicielskiej, sytuacje wychowawcze, dobro dziecka, a także naczelne zasady prawa rodzinnego. Zadaniem nowego prawa powinno być umacnianie podmiotowości rodziny i jej autonomii, podmiotowości dziecka i rodziców – przy zachowaniu zasady subsydiarności państwa. Powinno ono kompleksowo uregulować w jednym akcie normatywnym prawo materialne, procesowe i wykonawcze. W 2018 r. roku Rzecznik Praw Dziecka przedstawi Parlamentowi i opinii publicznej projekt Kodeksu rodzinnego, opracowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka.

■ **przewlekłość postępowań sądowych**

Wciąż nierozwiązany pozostaje problem przewlekłości postępowań sądowych w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, co uniemożliwia sprawną realizację praw i ochrony interesów małoletnich.

■ **przewlekłość w sporządzaniu opinii przez opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów**

Średni czas oczekiwania na badanie w opiniodawczym zespole sądowych specjalistów oraz wydanie opinii wynosi kilka miesięcy, co skutkuje brakiem w tym czasie czynności sądów. W sprawach rodzinnych, opiekuńczych i nieletnich sprawne procedowanie jest ważne dla ochrony praw i dobra dziecka.

■ **niestabilność środowiska wychowawczego dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej**

Należy zwrócić uwagę na naruszanie prawa dziecka do stabilnego środowiska wychowawczego. Każde dziecko do prawidłowego rozwoju potrzebuje poczucia bezpieczeństwa oraz stabilizacji, a czynniki te są szczególnie ważne w odniesieniu do małoletnich wychowujących się poza rodziną biologiczną. Niewłaściwa organizacja pieczy zastępczej powoduje wielokrotne przenoszenie dzieci pomiędzy jej różnymi formami. Problem powinien być przedmiotem szczególnej uwagi ze strony wojewodów zobowiązanych do kontroli organizacji i jakości sprawowania pieczy zastępczej.

■ **problem umieszczania małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej**

W dalszym ciągu istnieje problem umieszczania – wbrew przepisom ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Zgodnie z prawem w takiej pieczy nie mogą być umieszczane dzieci poniżej 10. roku życia, chyba że zajądą przewidziane ustawą wyjątki.

■ **konieczność wsparcia instytucji asystenta rodziny**

Konieczne jest wypracowanie jednolitych standardów pracy asystenta rodziny i wyposażenie go w narzędzia wspomagające w pracy z rodziną. Rzecznik nadal postuluje zmniejszenie liczby rodzin, z którymi pracuje jeden asystent, a także stworzenie warunków stabilizujących zatrudnienie asystenta.

Niezwykle ważne jest zrealizowanie wniosków zawartych w Raporcie Najwyższej Izby Kontroli pn. „Funkcjonowanie asystentów rodziny w świetle ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej”.

■ konieczność monitorowania jakości pracy placówek opiekuńczo-wychowawczych

Istnieje potrzeba wzmocnienia nadzoru nad pracą placówek opiekuńczo-wychowawczych, w kontekście realizacji Zaleceń dotyczących pobytu dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wydanych jako wspólny dokument Rzecznika Praw Dziecka i Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Organy zobowiązane do podejmowania działań nadzorczych zbyt często realizują je w niedostatecznym stopniu.

■ brak wystarczającej liczby placówek wsparcia dziennego

W dalszym ciągu istnieje zbyt mało placówek wsparcia dziennego w stosunku do potrzeb. Brak tego rodzaju miejsc pozbawia dzieci z rodzin dysfunkcyjnych możliwości uzyskania potrzebnego im wsparcia, a tym samym może powodować, że niektóre z nich nie będą mogły pozostać w rodzinach biologicznych – konieczne będzie ich umieszczenie w pieczy zastępczej lub młodzieżowym ośrodku wychowawczym, co w każdym przypadku wiązać się będzie z kolejną traumą w ich życiu. Organy i instytucje odpowiedzialne za funkcjonowanie placówek powinny skupić się na niwelowaniu barier utrudniających ich powstawanie i bieżącą pracę.

■ niewystarczające monitorowanie losów dziecka i jego biologicznej rodziny przez sądy

W dalszym ciągu po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej sądy nie sprawują wystarczającej kontroli nad pomocą udzielaną rodzinie i jej efektami. Niewielu sędziów uczestniczy w posiedzeniach zespołów dokonujących okresowej oceny dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej.

■ niewystarczająca realizacja obowiązku przesyłania postanowienia sądu do ośrodka adopcyjnego

Pomimo prawnego obowiązku przesyłania do ośrodka adopcyjnego w terminie 7 dni postanowienia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej, sądy zbyt często nie dopełniają tej czynności i zwlekają z nią przez wiele tygodni, a nawet miesięcy. To poważne uchybienie proceduralne, które opóźnia rozpoczęcie procedury adopcyjnej. W konsekwencji dzieci dłużej czekają na znalezienie kochającej rodziny.

■ konieczność wprowadzenia jednolitych zasad realizacji zadań przez ośrodki adopcyjne

Należy niezwłocznie wdrożyć jednolite zasady funkcjonowania ośrodków adopcyjnych, które uwzględniać będą dziecięcą podmiotowość oraz przepisy Konwencji

o prawach dziecka. Służyć temu mogą opracowane przez Rzecznika Praw Dziecka *Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych*.

■ **ograniczanie dzieciom przebywającym poza rodziną biologiczną kontaktów z bliskimi**

Aktualny pozostaje problem stosowania kar ograniczających kontakt z rodziną biologiczną dzieciom wychowującym się w rodzinnej lub instytucjonalnej pieczy zastępczej, w placówkach socjoterapeutycznych oraz resocjalizacyjnych. Taka praktyka narusza prawo dziecka do kontaktów osobistych oraz podtrzymywania więzi z rodziną biologiczną. Problem ten powinien być przedmiotem szczególnej uwagi ze strony instytucji kontrolujących (np. wojewody, starosty lub kuratora oświaty). Podtrzymywanie więzi wychowanka z osobami bliskimi nie tylko zaspokaja podstawowe dla każdego dziecka potrzeby emocjonalne, ale jest czynnikiem niezbędnym do kształtowania jego prawidłowej osobowości oraz sprzyja właściwemu przebiegowi procesu wychowawczego.

■ **mała liczba adopcji dzieci z niepełnosprawnością i dzieci starszych**

Istotnym problemem jest mała ilość adopcji dzieci z niepełnosprawnością i dzieci starszych. Konieczne jest wdrożenie programów, które zwiększą liczbę osób zainteresowanych adopcją dzieci z niepełnosprawnością i starszych.

■ **konieczność zagwarantowania rodzicom adopcyjnym uprawnienia do urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego**

Istnieje potrzeba zmiany przepisów Kodeksu pracy i przyznanie uprawnienia do urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego rodzicom adopcyjnym, niezależnie od wieku dziecka.

Przyznając rodzicom adopcyjnym taki urlop, umożliwimy im stałą opiekę, co pomoże dziecku w nawiązaniu prawidłowych relacji w nowej rodzinie, sprzyjać będzie eliminowaniu traumatycznych przeżyć, nadrabianiu opiekuńczo-wychowawczych oraz emocjonalnych zaniedbań.

■ **konieczność zapewnienia lepszej ochrony praw dziecka w sprawach o adopcje międzynarodowe**

Zachodzi potrzeba pilnej zmiany przepisów regulujących procedurę przeprowadzania adopcji zagranicznych w celu zagwarantowania pełnej ochrony praw dziecka.

■ **brak prawidłowego zabezpieczenia praw dzieci adoptowanych w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia**

Analiza spraw sądowych o rozwiązanie stosunku przysposobienia wskazuje na: niekorzystanie przez sądy z możliwości skierowania stron na mediację; rzadkie przeprowadzanie dowodu z opinii biegłych, niewłaściwą reprezentację małoletnich adoptowanych; brak wysłuchania dziecka adoptowanego; małą aktywność procesową prokuratorów; brak rozstrzygnięć odnośnie obowiązku alimentacyjnego na rzecz dziecka adoptowanego oraz brak należytej staranności w gromadzeniu i przeprowadzaniu dowodów przez sąd.

Postępowania o rozwiązanie stosunku adopcji nie są prowadzone w sposób w pełni gwarantujący ochronę dobra małoletniego adoptowanego.

■ **konieczność zwiększenia aktywności prokuratorów w sprawach o adopcję zagraniczną oraz rozwiązanie stosunku przysposobienia**

Konieczne jest wprowadzenie przepisów o obligatoryjności udziału prokuratora w sprawach o adopcję i rozwiązanie stosunku przysposobienia. Udział prokuratora w tych postępowaniach będzie gwarancją ochrony interesów dziecka i wszechstronnego zbadania każdej sprawy. Aktualnie ocena, czy istnieje potrzeba udziału prokuratora w ww. sprawach, należy wyłącznie do prokuratora, nie podlega więc kontroli sądu, nie może być również przedmiotem zarzutu strony.

■ **konieczność zagwarantowania nieletnim matkom możliwości wychowywania dziecka**

Aktualny pozostaje problem dotyczący stworzenia nieletnim matkom przebywającym w placówkach resocjalizacyjnych możliwości wychowywania swoich dzieci. Powinny one otrzymywać specjalistyczne wsparcie we właściwym wypełnianiu funkcji rodzicielskich, a także możliwość dalszej edukacji i zdobycia zawodu (postulat Rzecznika w zakresie praw małoletnich rodziców przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych został zrealizowany).

■ **niedostateczna reprezentacja dziecka**

Nadal brak jest należytej reprezentacji dziecka w sprawach sądowych. Rzecznik oczekuje szybkiego uchwalenia przepisów regulujących właściwą, profesjonalną reprezentację dziecka w procesie.

■ nieskuteczność postępowań wykonawczych

Analiza prowadzonych w sądach postępowań wykonawczych wskazuje, że często dochodzi do sytuacji, w których prowadzi się bardzo długie, nawet kilkuletnie nadzory kuratorskie, przy równoczesnym braku reakcji ze strony sądu rodzinnego. Brak odpowiednich zarządzeń ze strony sądu, mimo długotrwałego nadzoru kuratora, zagraża prawu dzieci do harmonijnego rozwoju w odpowiednim środowisku opiekuńczo-wychowawczym.

■ nieskuteczność postępowań o egzekucję kontaktu dziecka z rodzicem

Nadal aktualny pozostaje problem egzekwowania ustalonych sądownie kontaktów dziecka z rodzicem. Konieczne jest dokonanie szczegółowej analizy praktyki sądowej w zakresie prowadzenia postępowań o wykonywanie ustalonych kontaktów celem zdiagnozowania przyczyn nieskuteczności istniejących przepisów w tym zakresie.

■ konieczność wysłuchania dziecka w sprawach jego dotyczących

Pomimo istniejącego prawnego obowiązku wysłuchania dziecka, nadal zbyt rzadko organy decydujące w sprawach dzieci uwzględniają ich zdanie. Poznanie zdania dziecka, którego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, oraz uwzględnienie jego rozsądnych życzeń powinno być powszechnym standardem we wszystkich sprawach dotyczących małoletnich. Nie zawsze wysłuchanie następuje w warunkach przyjaznych dziecku (np. w postępowaniu dyscyplinarnym nauczycieli).

■ brak procedury wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym

Nadal nie zrealizowano postulatu Rzecznika Praw Dziecka dotyczącego uregulowania kwestii wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym. Brak przepisów w tym zakresie powoduje nienależyte zabezpieczenie praw dziecka w postępowaniu sądowym oraz może powodować zarzuty procesowe. Ponadto należy zapewnić sędziom szkolenie w zakresie nabycia umiejętności prowadzenia wysłuchania dziecka.

■ konieczność upowszechnienia mediacji w sprawach rodzinnych

W dalszym ciągu sądy zbyt rzadko kierują zwaśnionych rodziców do mediacji lub następuje to zbyt późno. Również sami skonfliktowani niechętnie korzystają z alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Jednym z możliwych rozwiązań propagujących tę instytucję mogłyby być spotkania informacyjne na temat zalet ugodowego i kompleksowego dochodzenia do rozwiązania sporu w wyniku mediacji w sprawach rodzinnych i opiekuńczych.

■ **brak zintegrowanego systemu pozyskiwania informacji przez sądy**

Sędziowie orzekający w sprawach rodzinnych powinni mieć dostęp do aktualizowanej na bieżąco bazy danych o różnego rodzaju instytucjach, placówkach, ośrodkach, w których można zrealizować postanowienia/wyroki sądowe, np. dotyczące kontaktów, terapii, warsztatów umiejętności wychowawczych. Rzecznik zwraca również uwagę na zbyt małą liczbę podmiotów, które są w stanie zapewnić skuteczną realizację orzeczeń sądowych.

■ **konieczność uregulowania statusu kuratora sądowego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych**

Nadal brak jest jednoznacznego uregulowania statusu kuratorów w sprawach związanych z wykonywaniem orzeczeń sądów rodzinnych i sprecyzowania ich uprawnień w ramach podejmowanych czynności, co wciąż powoduje ograniczenia w skutecznej realizacji decyzji sądowych i niepełną ochronę praw dzieci w tym zakresie.

■ **brak podejmowania przez instytucje pieczy zastępczej działań na rzecz powrotu dzieci do rodzin biologicznych**

Placówki opiekuńczo-wychowawcze, rodzinne domy dziecka oraz rodziny zastępcze często nie realizują jednego z podstawowych celów, jakim jest podejmowanie skutecznych działań na rzecz powrotu dziecka do domu rodzinnego (m.in. w postaci ścisłej współpracy z rodziną, przekazywania rodzicom dziecka wiedzy i umiejętności wychowawczych, podejmowania prób uzdrowienia sytuacji w rodzinie niewydolnej pod względem opiekuńczym i wychowawczym, wzmacniania więzi rodziców z dzieckiem czy współpracy z instytucjami mogącymi działać na rzecz powrotu dzieci do rodzin biologicznych). Powyższy problem ze szczególną uwagą powinien być podejmowany podczas kontroli przeprowadzanych przez właściwego wojewodę i starostę.

■ **konieczność uregulowania sytuacji prawnej dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej**

Nadal obserwuje się, że wiele dzieci, które długotrwale przebywają w środowiskach zastępczych, ma nieuregulowaną sytuację prawną. Należy dokonać skrócenia i urealnienia ustawowego terminu na zainicjowanie postępowania w przedmiocie władzy rodzicielskiej – z 18 do 6 miesięcy.

■ **konieczność organizacji szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka**

Bezpieczeństwo dzieci przebywających w pieczy zastępczej wymaga rzetelnego i wieloaspektowego przygotowania rodziców zastępczych i prowadzących rodzinny dom dziecka do pełnienia funkcji. Należy zwiększyć liczbę godzin odbywanych w ramach szkolenia, a także uzupełnić program szkolenia o obowiązkowe zajęcia specjalistyczne z zakresu pracy z dzieckiem krzywdzonym. Niezbędne jest ujednolicenie zasad organizacji szkoleń prowadzonych przez różne podmioty.

■ **niedostateczna reprezentacja małoletnich cudzoziemców bez opieki**

Nadal nie został rozwiązany problem zapewnienia należytej reprezentacji małoletnim cudzoziemcom przebywającym na terytorium RP bez opieki. W ocenie Rzecznika wciąż brakuje rozwiązań, które pozwalałyby na ustanowienie dla takich dzieci osoby, która mogłaby je reprezentować w każdym postępowaniu administracyjnym i sądowym.

■ **konieczność monitorowania funkcjonowania ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej**

Konieczne jest dalsze monitorowanie funkcjonowania systemu wspierania rodzin i organizacji pieczy zastępczej. W tym zakresie szczególnie istotna jest ocena, czy obecnie obowiązujące procedury i wymagania w zakresie kwalifikowania i rekwalifikowania do pełnienia funkcji rodziny zastępczej w sposób dostateczny zapewniają bezpieczeństwo dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej. Nadal aktualny pozostaje postulat, by opinie organizatorów pieczy zastępczej o kandydatach na rodzinę zastępczą uwzględniały pogłębiony wywiad, weryfikację uzyskanych informacji, a także m.in. opinie od pracodawców czy stowarzyszeń, do których należą kandydaci.

■ **konieczność ratyfikacji III Protokołu do Konwencji o prawach dziecka**

Inicjatywą polskiego Rzecznika Praw Dziecka, zmierzającą do wzmocnienia kontroli przestrzegania praw dziecka, było wyposażenie Komitetu Praw Dziecka ONZ w uprawnienia do przyjmowania i rozpatrywania skarg na naruszenie praw dziecka. Propozycja zgłoszona na forum Rady Praw Człowieka w marcu 2009 roku skutkowałą przyjęciem przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka. Dotychczas Protokół Fakultatywny podpisało łącznie 51 państw, a 37 ratyfikowało ten dokument. Podpisanie przez Rzeczpospolitą Polską w 2013 roku III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka nie spowodowało, że stał się on częścią polskiego porządku

prawnego. Należy podjąć skuteczne działania mające na celu ratyfikowanie tego ważnego dokumentu międzynarodowego.

■ **nierealizowanie prawa dziecka do uczestniczenia obojga rodziców w procesie jego edukacji**

Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich jest obowiązane i uprawnione do jej wykonywania. Wykonywanie władzy rodzicielskiej oznacza, że rodzic osobiście uczestniczy w życiu dziecka poprzez wykonywanie wszystkich obowiązków, dzięki którym dziecko wychowuje się w sposób zapewniający mu prawidłowy rozwój. Stosowana przez placówki oświatowe praktyka odmowy udzielania informacji o dziecku i jego postępach w nauce oraz różna interpretacja orzeczeń sądu – w przypadku ograniczenia władzy rodzicielskiej jednego z rodziców do istotnych spraw dziecka – jest niewłaściwa i skutkuje naruszeniem prawa dziecka do obojga rodziców.

■ **konieczność ustanowienia opieki prawnej dla dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej**

Sprawy o ustanowienie opieki prawnej dla dziecka powinny być traktowane priorytetowo z punktu widzenia zasady szybkości postępowania. Postępowania w tym zakresie często są wszczynane z opóźnieniem lub trwają wiele tygodni, a nawet miesięcy, co narusza prawo dziecka do opieki, zagwarantowane m.in. w art. 72 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

■ **brak obowiązku poddania się badaniu materiału genetycznego w sprawach o pochodzenie dziecka**

Brak ustawowego obowiązku poddania się badaniom genetycznym jest częstym powodem do utrudniania procedowania sądu w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka. Zachodzi konieczność stworzenia podstawy prawnej do przeprowadzania badań DNA –w uzasadnionych przypadkach – bez wymaganej zgody, jeżeli pozostaje to w najlepszym interesie dziecka.

■ **konieczność zagwarantowania dziecku realizacji prawa do tożsamości narodowej**

Dziecku odebranemu rodzicom poza granicami kraju i umieszczonemu w pieczy zastępczej należy zagwarantować zachowanie jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej. Realizacji tego celu służy poszukiwanie w pierwszej kolejności rodzin zastępczych wśród bliskich i krewnych w kraju ojczystym, jak również poszukiwanie rodziny zastępczej wśród jego rodaków mieszkających za granicą. Organy administracji

raadowej oraz placówki konsularne powinny kaźdorazowo podejmować działania zabezpieczające dobro dziecka w tym zakresie. Uwaga dotyczy wszystkich dzieci, zapisana została na podstawie analizy postępowań dotyczących dzieci polskich.

■ **realizacja przepisów w zakresie udzielania zgody małoletniemu cudzoziemcowi na pobyt ze względów humanitarnych**

Dostrzega się liczne nieprawidłowości w działaniach organów, które dokonują oceny przesłanek udzielenia małoletnim cudzoziemcom i ich rodzinom zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Podejmowane przez te organy czynności są zbyt powierzchowne i nienależycie zabezpieczają dobro dziecka.

■ **konieczność zwiększenia świadomości prawnej wśród polskich emigrantów**

Należy podejmować działania na rzecz upowszechniania wiedzy o systemach ochrony praw dziecka w krajach, do których najczęściej emigrują obywatele polscy, a także na rzecz uświadamiania różnic kulturowych i społecznych w zakresie akceptowalnych zachowań wobec dzieci.

■ **konieczność upowszechniania znaczenia i roli mediacji w sprawach transgranicznych**

Należy upowszechniać wśród rodziców znaczenie i rolę mediacji w sprawach transgranicznych. Rodzice będący stronami postępowań prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka nadal zbyt rzadko korzystają z mediacji. Tymczasem mediacja zainicjowana na wczesnym etapie sporu może zapobiec destrukcyjnej walce rodziców o miejsce pobytu ich dziecka oraz pomóc małoletniemu w złagodzeniu skutków bezprawnego wywiezienia za granicę.

■ **naruszanie prawa dziecka do tożsamości wynikające z niezgodności przepisów prawa**

Poważnym problemem jest niezgodność przepisów ustawy o obywatelstwie polskim z art. 8 Konwencji o prawach dziecka, gwarantującym prawo dzieci do tożsamości. Małoletni budują swoją tożsamość m.in. w oparciu o obywatelstwo i identyfikację z państwem pochodzenia. Dlatego też, konwencyjne prawo do tożsamości naruszają regulacje, które pozwalają na – nieograniczone wiekiem dziecka – następcze stwierdzanie przez organy administracji, że nigdy nie posiadało ono obywatelstwa polskiego.

PRAWO DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH

Państwa-Strony będą uznawać prawo każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń socjalnych (...).

(art. 26 Konwencji o prawach dziecka)

Uwagi Rzecznika Praw Dziecka w zakresie przestrzegania praw dziecka do godziwych warunków socjalnych to:

■ trudna sytuacja rodzin poza systemem pomocy ze strony państwa

Należy zwrócić szczególną uwagę i udzielić wsparcia dzieciom, które nie otrzymują świadczenia wychowawczego oraz świadczenia z funduszu alimentacyjnego z uwagi na niespełnianie kryteriów ustawowych.

■ nierówne traktowanie rodzin w zakresie dostępności do świadczenia wychowawczego

Należy zmienić przepisy ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci⁹³⁷, tak by nie powodowały nierówności w dostępie do świadczenia. Pomocy w formie świadczenia wychowawczego zostały pozbawione rodziny na pierwsze dziecko, a także wychowujące jedno dziecko, w których dochód w przeliczeniu na osobę przekracza 800 zł. Zróżnicowanie w dostępie do świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko występuje również w rodzinach, które wychowują dziecko legitymujące orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności, w stosunku do rodzin, które wychowują dziecko legitymujące orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności.

■ problem bezdomności wśród dzieci

Najmłodsi stanowią ogółem 3,5% bezdomnych w Polsce, co w liczbach całkowitych wynosi 1201 dzieci⁹³⁸. Najwięcej bezdomnych zdiagnozowano w województwach: mazowieckim, śląskim oraz pomorskim, najmniej zaś w województwach: podlaskim, świętokrzyskim oraz lubuskim⁹³⁹.

⁹³⁷ Dz. U. poz. 195, z późn. zm.

⁹³⁸ w przedziale 0-17 lat, czyli nieuwzględniając wszystkich dzieci

⁹³⁹ Ogólnopolskie badanie liczby bezdomnych w Polsce przeprowadzane z 8 na 9 lutego 2017 r. na zlecenie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

■ **brak zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych rodzin z dziećmi**

Nadal nierozwiązanym problemem jest niewystarczająca liczba lokali, którymi dysponują gminy dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych rodzin z małoletnimi dziećmi. Zastrzeżenia budzi również stan techniczny i niski standard lokali oferowanych do wynajęcia. Taka sytuacja powoduje, że wydłuża się okres oczekiwania na przydział mieszkania lub jego zamianę.

■ **brak domów dla matek i ojców z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży**

Państwo powinno stwarzać warunki do zabezpieczenia potrzeb bezdomnych rodziców z dziećmi. Niedopuszczalne jest, aby rodzic z dzieckiem trafiał do schroniska dla bezdomnych. Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży zapewnia całodobowy, okresowy pobyt matkom z małoletnimi dziećmi i kobietom w ciąży, a także ojcom z małoletnimi dziećmi i innym osobom sprawującym opiekę nad dziećmi. Z kontroli Rzecznika Praw Dziecka wynika, że bardzo często rodzic z dzieckiem trafia jednak do schronisk lub przytulisk niespełniających standardów podstawowych usług świadczonych przez domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży.

■ **ograniczony dostęp do świadczeń z funduszu alimentacyjnego**

W dalszym ciągu niezmienny od 2008 r. pozostaje próg dochodowy (725 zł w przeliczeniu na osobę w rodzinie) uprawniający do otrzymania świadczenia alimentacyjnego. Wymaga to podjęcia pilnych działań przez ustawodawcę.

■ **niska skuteczność egzekwowania świadczeń alimentacyjnych**

Nadal problemem jest niska skuteczność egzekucji roszczeń alimentacyjnych i długi czas jej trwania. Należy wprowadzić bardziej efektywne środki dyscyplinujące dłużników alimentacyjnych oraz podjąć działania nakierowane na aktywizację zawodową dłużników i zwiększenie ich możliwości zarobkowych.

Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że skuteczność egzekucji w sprawach o egzekucję świadczeń alimentacyjnych wynosi ok. 20%. Stopa zwrotów od dłużników należności z tytułu wypłaconych świadczeń z funduszu alimentacyjnego w stosunku do kwoty wypłaconych świadczeń wynosi 26%⁹⁴⁰. Pomimo wzrostu jest to nadal 1/4 wypłaconych świadczeń alimentacyjnych.

⁹⁴⁰ Dane przedstawione na konferencji prasowej przez MRPiPS 18.12. 2017 r.

■ **trudności z egzekwowaniem świadczeń alimentacyjnych zasądzonych wyrokami polskich sądów od rodziców przebywających poza granicami kraju**

Występuje brak skuteczności realizacji przepisów aktów prawa międzynarodowego, tj. Konwencji o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą sporządzonej w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 r. oraz rozporządzenia Rady WE Nr 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych. Opieszałość organów zagranicznych powoduje znaczne opóźnienia czynności w zakresie wykonania wniosków polskich wierzycieli.

■ **rozbieżności w orzecznictwie organów administracji w ustalaniu prawa do świadczeń rodzinnych i dodatków do świadczeń rodzinnych**

Pomimo utrwalonej wykładni sądowej i doktrynalnej definicji „rodzica samotnie wychowującego dziecko”, organy właściwe do rozstrzygnięcia spraw indywidualnych w przedmiocie ustalenia prawa do dodatku do zasiłku rodzinnego w postaci dodatku z tytułu samotnego wychowywania dziecka często odmawiają przyznania świadczenia rodzicowi wychowującemu dziecko w rodzinie zrekonstruowanej. Powoduje to konieczność poszukiwania przez beneficjentów tego świadczenia ochrony swoich praw na drodze postępowania sądowo-administracyjnego. Podobnie przy ustalaniu przez organy administracji prawa do świadczenia rodzicielskiego na dziecko przez rodzica, który ma uprzednio ustalone prawo do świadczenia pielęgnacyjnego na inne dziecko, organy pomijają jednolite orzecznictwo sądów administracyjnych, w którym rozstrzygnięto kwestię zbiegu tych praw.

■ **jakość systemu pomocy społecznej dla rodzin z dziećmi**

Świadczona rodzinom pomoc to przede wszystkim oferta zasiłków i świadczeń. Rodzinom w trudnej sytuacji materialno-bytowej w dalszym ciągu nie udziela się wystarczającej pomocy mającej na celu wyjście z kryzysu, a tym samym przejęcie przez rodziców odpowiedzialności za stworzenie odpowiednich warunków do prawidłowego rozwoju ich dzieci oraz usamodzielnienia się i wyjścia z kręgu świadczeniobiorców pomocy społecznej⁹⁴¹.

⁹⁴¹ Z kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli w wybranych ośrodkach pomocy społecznej wynika, że niedostatecznie rozpoznają one krąg potrzebujących odbiorców. Wynika to po części z niewielkiej aktywności ośrodków w pozyskiwaniu tych informacji ale również niewystarczającej współpracy z organizacjami społecznymi, pozarządowymi oraz innymi właściwymi podmiotami. Z kontroli wynika również, że ośrodki nie wykorzystują możliwości podejmowania działań „z urzędu” (Najwyższa Izba Kontroli, *Działania ośrodków pomocy społecznej w zakresie rozpoznawania i monitorowania sytuacji społecznej*. LRZ-4101-012-00/2014, Nr ewid. 197/2014/P/14/107/LRZ, maj 2015 r. s. 7.).

■ **brak systemu wsparcia dla osób opuszczających pieczę zastępczą**

Młodzi ludzie opuszczający placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz inne formy pieczy zastępczej nie mają zagwarantowanego odpowiedniego systemu wsparcia, by móc się usamodzielnić. Szczególnie dotyczy to zabezpieczenia mieszkaniowego. Wychowanek często zmuszony jest powrócić do środowiska, z którego został zabrany. Należy podjąć działania prawno-systemowe, które zagwarantują „dobry start” osobom wymagającym szczególnego wsparcia i troski ze strony państwa.

■ **jakość procesu usamodzielniania wychowanków**

System usamodzielniania dzieci wychowujących się poza rodziną biologiczną wymaga podjęcia pilnych działań naprawczych. Oferowana pomoc jest nieadekwatna do rzeczywistych potrzeb. Młodzi ludzie nie są odpowiednio przygotowani do samodzielnego funkcjonowania w dorosłym życiu (m.in. w zakresie umiejętności planowania i realizacji wytyczonych celów, kompetencji społecznych, kwalifikacji zawodowych), jak również nie mają wystarczającego zabezpieczenia finansowego – szczególnie, gdy kontynuują naukę.

■ **brak tymczasowych schronień dla rodzin z dziećmi**

Rodziny z dziećmi zagrożone bezdomnością często nie mają możliwości uzyskania pomocy w formie tymczasowego schronienia przy zachowaniu integralności rodziny.

■ **pomoc dla dzieci z niepełnosprawnościami**

Świadczenia, zasiłki i dodatki dla opiekuna przeznaczone na pomoc dzieciom z niepełnosprawnościami oraz ich rodzinom w dalszym ciągu są niewystarczające i nie uwzględniają szczególnego nakładu czasu i środków koniecznych dla zapewnienia potrzeb tych dzieci. Ponadto przydzielane lokale socjalne, ze względu na stan techniczny i niski standard, często nie nadają się do zamieszkania przez dzieci z niepełnosprawnościami i przewlekłe chore.

■ **konieczność ratyfikacji Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych**

Zgodnie z postanowieniami protokołu każda osoba, która czuje się pokrzywdzona w wyniku działań instytucji państwowych niezgodnych z postanowieniami Konwencji, może zwrócić się o pomoc do Komitetu do spraw praw osób niepełnosprawnych. Pomimo upływu 5 lat od ratyfikowania przez Polskę Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, nie został podpisany i ratyfikowany Protokół fakultatywny do tej Konwencji. Należy podjąć

niezwłoczne działania aby zagwarantować możliwość dochodzenia swoich praw przez osoby z niepełnosprawnością.

■ **niejednolitość orzecznictwa powiatowych zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności**

Często powiatowe zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności odmiennie klasyfikują dane schorzenie i wynikające z niego wskazania w zakresie konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby oraz stałego współudziału opiekuna dziecka w procesie jego rehabilitacji, leczenia i edukacji, co powoduje nierówność w przyznawaniu świadczeń dla dzieci z niepełnosprawnościami.

■ **bariery architektoniczne**

Aktualny pozostaje postulat przystosowania budynków użyteczności publicznej oraz środków komunikacji do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami. Na bariery nadal napotykają dzieci poruszające się na wózkach oraz małoletni z innymi niepełnosprawnościami ruchowymi. Problem ten dotyczy również nieprzystosowania budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej do wózków dziecięcych.

■ **zły stan techniczny oraz likwidacja placów zabaw**

Aktualny pozostaje problem złego stanu technicznego placów zabaw oraz ich likwidacji. Place, które przez lata ulegały dewastacji, nie powinny być zamykane, a poddawane modernizacji.

PRAWO DO NAUKI

Państwa-Strony uznają prawo dziecka do nauki (...) na zasadzie równych szans (...).

(art. 28 Konwencji o prawach dziecka)

Uwagi Rzecznika Praw Dziecka w zakresie przestrzegania prawa dziecka do nauki to:

■ poprawa jakości kształcenia nauczycieli w zakresie praktycznego przygotowania do pracy

Konieczna jest poprawa jakości przygotowania zawodowego przyszłych nauczycieli do pracy z dziećmi. Niezbędne jest zwiększenie liczby godzin zajęć praktycznych dla adeptów zawodu nauczycielskiego, co umożliwi przyszłym pedagogom rozwijanie umiejętności komunikacyjnych z dziećmi i rodzicami, a także ewentualną weryfikację wyboru ścieżki zawodowej. Rozwinięcia wymagają umiejętności pedagogiczne przy rozwiązywaniu sytuacji wychowawczych. Wciąż aktualny jest postulat Rzecznika zagwarantowania nauczycielowi odpowiedniego wsparcia w pierwszych latach pracy oraz przeprowadzania okresowej weryfikacji jego predyspozycji i motywacji do wykonywania zawodu. Niezbędne jest zwiększanie kompetencji zawodowych w kontekście specjalnych potrzeb dzieci z opiniami i orzeczeniami z poradni psychologiczno-pedagogicznych. Wciąż problemem jest stosowanie wobec dzieci krzywdzących zachowań, zamiast działań motywujących i stymulujących harmonijny jego rozwój.

■ problem z praktyczną realizacją przez nauczycieli przepisów dotyczących oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów i informowania ich o kryteriach oceniania

Pomimo zagwarantowania w przepisach oświatowych konieczności ustalania zasad dotyczących oceniania uczniów, udostępniania im prac, informowania o kryteriach oceniania, a także sporządzania – na wniosek rodzica – uzasadnienia oceny, wciąż występuje problem z praktyczną realizacją tych przepisów przez nauczycieli. Szczególnie jest on widoczny w odniesieniu do oceniania przedmiotów artystycznych, zajęć wychowania fizycznego i zajęć technicznych, kiedy to podstawowym kryterium przy wystawianiu oceny powinien być wysiłek wkładany przez ucznia w wywiązywanie się z obowiązków wynikających ze specyfiki tych zajęć. Dość powszechnie występującą nieprawidłowością jest też wystawianie negatywnych ocen z przedmiotu za niewłaściwe zachowanie ucznia. Wskazane kwestie powinny znaleźć się w szczególnym zainteresowaniu kuratorów oświaty, odpowiedzialnych za właściwą realizację prawa oświatowego w jednostkach systemu oświaty.

■ niewłaściwy nadzór dyrektorów placówek oświatowych

W dalszym ciągu dyrektorzy placówek systemu oświaty nie zawsze właściwie wywiązują się z zadań z zakresu nadzoru pedagogicznego nad pracą wychowawców, nauczycieli i specjalistów. Ważnym – lecz najczęściej zaniedbywanym – elementem nadzoru dyrektora jest ewaluacja działań podejmowanych przez szkołę przy realizacji procesów kształcenia, wychowania i opieki. Powoduje to pogorszenie sytuacji uczniów, m.in. w sferze bezpieczeństwa i realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także sprzyja naruszaniu zasad etyki przez nauczycieli. Powyższe kwestie powinny zostać poddane wnikliwej analizie przez kuratorów oświaty.

■ kary naruszające prawa dziecka

Wciąż aktualny pozostaje problem stosowania w placówkach oświatowych systemu kar, które naruszają prawa dziecka, np. zakaz uczestniczenia w wycieczkach (podczas których realizowane są treści podstawy programowej) czy publiczne udzielanie nagany.

Konieczne jest zwiększenie nadzoru ze strony uprawnionych instytucji nad wewnętrznymi uregulowaniami placówek i ich realizacją oraz uruchomienie takiego systemu doskonalenia kadry pedagogicznej, który spowoduje zmianę świadomości nauczycieli.

■ niedostateczny dostęp dziecka do opieki żłobkowej

Wciąż niezadowalająca pozostaje liczba dostępnych miejsc w placówkach zapewniających opiekę najmłodszym dzieciom. Jedynie w co trzeciej gminie funkcjonuje forma opieki dla dzieci do lat 3.

■ dostęp dzieci do wychowania przedszkolnego na terenach wiejskich

W mieście 83,9% trzylatków objętych jest edukacją przedszkolną, natomiast na wsi 59,1%. Problem dotyczy również dzieci w wieku 4 lat: w mieście 93,0%, a na wsi 77,8% czterolatków uczestniczy w edukacji przedszkolnej.

■ konieczność podjęcia działań na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci z terenów wiejskich oraz z rodzin o niskim statusie materialnym

Występujące bariery w dostępie do edukacji uczniów z terenów wiejskich (zwłaszcza w szkołach ponadgimnazjalnych) są powodem nierównego traktowania dzieci w zakresie ich prawa do nauki. To niekorzystne zjawisko pogłębia tendencja do likwidacji szkół w małych miejscowościach. Sytuacja ta wymaga szczególnie wnikliwego monitorowania w kontekście zmian organizacyjnych w systemie oświaty, w tym badania, czy nie pogłębią one nierówności w zakresie szans edukacyjnych młodych mieszkańców wsi.

■ **konieczność zapewnienia równych szans w realizacji prawa do nauki dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**

W dalszym ciągu istnieje konieczność podniesienia skuteczności rozpoznawania i zaspokajania potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Liczne skargi na niewłaściwie zorganizowane kształcenie dzieci wymagających stosowania specjalnych form i metod pracy (dzieci z autyzmem, z Zespołem Aspergera, z ADHD i zaburzeniami zachowania), sugerują poważne niedostatki w tym zakresie. Należy doposażyć poradnie psychologiczno-pedagogiczne w nowoczesne narzędzia do diagnozy i terapii oraz doskonalić warsztat pracowników poradni w zakresie umiejętności diagnostycznych. Konieczne jest także opracowanie i upowszechnienie standardów pracy poradni w celu ich ujednolicenia i zapewnienia dzieciom równych szans. Równie ważne jest podnoszenie kompetencji nauczycieli w zakresie pomocy uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Należy położyć nacisk na współpracę szkół z poradniami zarówno w celu wsparcia nauczycieli, jak i możliwie wczesnej diagnozy deficytów i problemów dziecka. Również organizacja pracy z uczniem zdolnym powinna stanowić ważne wyzwanie dla szkoły w celu wypracowania indywidualnego tempa i zakresu jego edukacji. Szkoła musi być miejscem, gdzie dzieci mogą rozwijać swoje talenty.

■ **stosowanie przez nauczycieli i dyrektorów placówek oświatowych niewłaściwych środków oddziaływania**

Zdarzały się przypadki wzywania przez dyrektora szkoły bądź nauczyciela policji czy pogotowia ratunkowego celem rozwiązania trudnej sytuacji wychowawczej. Zastępowano w ten sposób powinność adekwatnego do występujących problemów wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Dziecko nie może ponosić konsekwencji niedostatecznych umiejętności zawodowych dorosłych.

■ **konieczność monitorowania jakości pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodków socjoterapii**

Konieczne jest bieżące dokonywanie oceny realizacji przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 r. *w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach.*

■ **brak spójności działań wychowawczych w szkołach**

Działania szkół i placówek oświatowych powinny być ukierunkowane na zapewnienie każdemu dziecku harmonijnego rozwoju: intelektualnego, emocjonalnego, fizycznego i społecznego. Szkoły mają trudności w zakresie tworzenia dzieciom bezpiecznych i przyjaznych warunków wychowawczych, adekwatnych do ich potrzeb. Obserwuje się brak współdziałania nauczycieli ze specjalistami zatrudnionymi w szkole oraz rodzicami uczniów. Powyższe wskazuje na braki w umiejętności zespołowej pracy nauczycieli i skutecznym nadzorze nad pracą szkoły ze strony jej dyrektora.

■ **niedostateczna opieka w placówkach oświatowych nad dziećmi z niepełnosprawnościami i przewlekle chorymi**

W dalszym ciągu Rzecznik Praw Dziecka otrzymywał zgłoszenia dotyczące trudności w realizowaniu przez przedszkola oraz szkoły potrzeb dziecka z niepełnosprawnością lub chorobą przewlekłą. Nauczyciele często odmawiali udzielenia dziecku pomocy (podania leków, zmierzenia poziomu glukozy itp.). Rodzice zmuszani byli do zapewnienia stałej opieki dziecku przebywającemu w tych placówkach.

■ **nieodpowiednie żywienie dzieci w placówkach systemu oświaty**

Nadal problemem jest brak skutecznych narzędzi edukacyjnych, wpływających na zmianę niekorzystnych nawyków żywieniowych u dzieci. Rzecznik konsekwentnie wskazuje na konieczność dostosowania przepisów prawa do norm żywieniowych opracowanych przez specjalistów z Instytutu Żywności i Żywienia. Zwraca również uwagę na fakt nieuwzględniania specjalnych potrzeb żywieniowych dzieci w żywieniu zbiorowym w przedszkolach, szkołach i placówkach systemu oświaty. Dotyczy to dzieci z chorobami przewlekłymi, alergiami pokarmowymi, z nadwagą i otyłością, a także uczniów i wychowanków, których specjalne wymagania dietetyczne wynikają z powodów religijnych bądź kulturowych.

■ **niewłaściwa współpraca szkoły z rodzicami i opiekunami dziecka**

Aktualny pozostaje problem nawiązywania niewłaściwych relacji pomiędzy pracownikami szkół a rodzicami uczniów. Zaniedbania w tym obszarze powodowały przesadne skupianie się na relacjach dorosłych (konflikt z nauczycielem, dyrektorem, innym rodzicem) przy jednoczesnym zmniejszaniu rangi problemów dziecka. Brak porozumienia w sprawach dzieci zaburzał proces wychowawczy i edukacyjny. Rodzice nie czują się współgospodarzami placówek. Ich niedostateczna znajomość prawa powoduje występowanie

nieprawidłowości dotyczących funkcjonowania rad rodziców (m.in. w zakresie kompetencji rady oraz stosowania warunku dobrowolności wpłacania składek na fundusz rady rodziców – co prowadzi do nierównego traktowania uczniów). Niezbędne jest dążenie do poprawy współpracy w tym zakresie.

■ **nieodpowiednia organizacja dowozu dzieci do szkół i przedszkoli**

W dalszym ciągu występują trudności w organizacji dowozu uczniów do szkół. Istotny problem stanowi interpretacja ustawowego obowiązku organu prowadzącego. Nadal wiele zastrzeżeń budziła też kwestia zapewnienia bezpieczeństwa przewożonym dzieciom oraz wydłużony czas oczekiwania na rozpoczęcie obowiązkowych zajęć edukacyjnych lub na powrót do domu po ich zakończeniu. Wciąż aktualna pozostaje kwestia zwrotu kosztów dowozu. Rodzice skarżą się na zbyt niskie i nieuwzględniające rzeczywistych wydatków propozycje refundacji poniesionych kosztów. Obowiązujące przepisy nie rozstrzygają też w sposób jednoznaczny kwestii definicji najbliższej szkoły, która może zrealizować zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Praktyka pokazała, że stosowane interpretacje nie zawsze miały na uwadze dobro dziecka.

■ **niski poziom edukacji prawnej**

Pomimo wprowadzenia zagadnień z zakresu edukacji prawnej do podstawy programowej, nadal nie zrealizowano postulatu Rzecznika Praw Dziecka w zakresie powszechnej, praktycznej nauki prawa. Funkcjonowanie w nowoczesnym społeczeństwie wymaga umiejętności stosowania prawa również w praktyce. Pierwszym krokiem w tym zakresie powinno być angażowanie uczniów do współtworzenia prawa wewnątrzszkolnego – statutu i reguł szkolnej samorządności.

■ **problemy z realizacją prawa dzieci z niepełnosprawnością do wypoczynku**

Nadal zbyt mały jest udział dzieci z niepełnosprawnością w różnych formach wypoczynku. Podczas ferii i wakacji w 2017 roku dzieci te stanowiły zaledwie 0,76% wszystkich uczestników kolonii i obozów kontrolowanych przez Rzecznika Praw Dziecka. Rzecznik wskazuje na potrzebę zintensyfikowania działań w celu poprawy dostępu dzieci z niepełnosprawnością do wypoczynku organizowanego w gronie rówieśników.

■ **konieczność zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom podczas obowiązkowych zajęć szkolnych organizowanych poza terenem szkoły**

Należy bezwzględnie zapewnić bezpieczeństwo dzieciom podczas zajęć szkolnych organizowanych poza terenem szkoły. Brak właściwej organizacji tych zajęć, w tym opieki

nad dziećmi w drodze na zajęcia i z powrotem, może mieć dramatyczne skutki dla zdrowia i życia dzieci. Kuratorzy oświaty w ramach prowadzonego nadzoru powinni zwrócić szczególną uwagę na sposób realizacji nadzoru pełnionego przez dyrektora szkoły nad zapewnianiem przez nauczycieli bezpieczeństwa w drodze na zajęcia i z powrotem do szkoły.

■ rozpowszechnianie danych wrażliwych uczniów i ich rodzin

Obserwuje się problem niezgodnego z prawem ujawniania przez dyrektorów i nauczycieli danych wrażliwych dotyczących uczniów i ich rodzin. Pedagodzy, którzy posiadli wiedzę o sytuacji rodzinnej, zdrowotnej, materialnej ucznia, powinni ją wykorzystywać wyłącznie do wypracowania skutecznych form pomocy dziecku i rodzinie. Niedopuszczalne, krzywdzące i niezgodne z prawem są sytuacje ujawniania tej wiedzy na forum klasy bądź szkoły.

■ nieodpowiednie określanie zasad używania telefonów komórkowych w szkole

W wielu szkołach prawny wymóg ustalenia zasad korzystania przez uczniów z telefonów komórkowych traktowany jest równoznacznie z wprowadzeniem zakazu używania lub wręcz posiadania na terenie szkoły telefonu. Jest to niedopuszczalna, naruszająca prawo dziecka do kontaktu z bliskimi osobami interpretacja prawa. Uregulowania w tym zakresie powinny powstać w drodze dyskusji z przedstawicielami całej społeczności szkolnej – uczniami, nauczycielami, rodzicami. Zasady używania telefonów będą respektowane przez uczniów, jeśli wcześniej zostaną przez nich zaakceptowane.

■ konieczność podmiotowego traktowania dziecka w szkole

Podmiotowe traktowanie dziecka powinno być widoczne we wszystkich działaniach podejmowanych przez szkołę. Dzieci mają prawo zabierać głos we wszystkich sprawach ich dotyczących, a do wyrażanych przez nie opinii, poglądów i propozycji dorośli powinni odnosić się z szacunkiem i w miarę możliwości je uwzględniać. Realny udział dzieci i młodzieży w funkcjonowaniu szkoły buduje w nich postawy demokratyczne, uczy odpowiedzialności za swoje otoczenie, a także buduje w nich poczucie własnej wartości i co najważniejsze – nie niszczy przynależnej każdemu dziecku kreatywności.

■ niespektowanie przepisów dotyczących szafek dla uczniów na przybory szkolne

Wciąż aktualny pozostaje problem braku szafek w szkołach, co prowadzi do znacznego przeciążenia uczniowskich tornistrów. Niezbędny jest szczególny monitoring ze strony służb sanitarnych i kuratorów oświaty w okresie wprowadzania reformy systemu

oświaty i wynikającej z niej możliwości przeciążenia bazy szkolnej nadmierną liczbą uczniów.

■ **niezgodność przepisów wewnątrzszkolnych z obowiązującym prawem**

Zbyt często uregulowania statutów szkolnych były niezgodne z obowiązującym prawem, w tym z Konwencją o prawach dziecka. Wszelkie nieprawidłowości w tym zakresie powinny być niezwłocznie eliminowane przez organ nadzoru pedagogicznego.

■ **nadmierne obciążanie uczniów pracami domowymi**

Wciąż aktualny pozostaje problem nadmiernego obciążania uczniów pracami domowymi. Ogranicza to dzieciom i młodzieży możliwość odpoczynku, rozwijania zainteresowań, aktywności fizycznej, negatywnie wpływa na jakość relacji rodzinnych i koleżeńskich. Niezbędne są zmiany w podejściu do procesu nauczania, w szczególności w zakresie wzmocnienia efektywności nauki podczas zajęć szkolnych, poprawy organizacji pracy nauczyciela podczas lekcji, a także dostosowania ewentualnych dodatkowych zadań do potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci. Realizacja tego zadania należy do kompetencji resortu edukacji, kuratorów oświaty i dyrektorów szkół.

■ **nadmiar obowiązków szkolnych siódmoklasistów**

Szczegółnej analizie powinna zostać poddana sytuacja uczniów klas siódmych szkoły podstawowej. Rzecznik Praw Dziecka odnotował wiele skarg dotyczących przeciążenia uczniów obowiązkami szkolnymi. Przyczyn trudnej sytuacji dzieci dopatrywano się w sposobie wprowadzania reformy systemu oświaty i kumulacji materiału z trzech lat gimnazjum w ciągu dwóch lat szkoły podstawowej. Wskazywano również na przerzucanie obowiązków nauczycieli w tym zakresie na uczniów. Problem wymaga działań ze strony resortu edukacji i wzmoczonego nadzoru ze strony kuratorów oświaty.

■ **konieczność zagwarantowania dostępu do nowych technologii edukacyjnych dla dzieci z niepełnosprawnością**

Nadal wiele programów wykorzystujących najnowsze osiągnięcia technologiczne, np. e-podręczniki, realizowanych jest jedynie wobec dzieci zdrowych. Należy podjąć działania w celu projektowania i proponowania najnowszych rozwiązań dostosowanych do potrzeb dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

■ **konieczność zagwarantowania dostępu do dóbr kultury dla dzieci z niepełnosprawnością**

Mimo obserwowanej poprawy, nadal w publicznej sferze medialnej oraz wielu bibliotekach, muzeach i innych instytucjach kultury brak jest oferty dla dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

■ **konieczność zagwarantowania dostępu do wczesnego wspomagania dla dzieci z dysfunkcją wzroku**

Problemem jest niewystarczająca dostępność do wczesnego wspomagania dla dzieci niewidomych i niedowidzących. Z uwagi na liczbę i rozmieszczenie placówek na terenie kraju należy rozważyć możliwość stworzenia alternatywnych form pomocy dla tych dzieci. Obowiązujące przepisy⁹⁴² wymagają, aby zajęcia prowadzone w ramach wczesnego wspomagania miały charakter ciągły. Takie rozwiązanie nie zawsze jest możliwe do zrealizowania w praktyce przez dzieci mieszkające w małych miejscowościach położonych z dala od specjalistycznych placówek. Skutkuje to nierównym traktowaniem w dostępie do specjalistycznej pomocy. Zasadnym wydaje się zatem wprowadzenie wczesnego wspomagania również w formie zajęć organizowanych kilka razy w roku w formie kilkudniowych cykli.

■ **niedostateczna realizacja obowiązków dotyczących udogodnień w programach telewizyjnych dla osób z niepełnosprawnościami**

Zgodnie z art. 18a ustawy z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, nadawcy telewizyjni mają obowiązek dostarczania w określonym wymiarze czasowym usług dla osób z niepełnosprawnością narządu wzroku i niepełnosprawnością narządu słuchu. Niestety czas emisji i oferta audycji dla dzieci z tymi niepełnosprawnościami nadal nie są wystarczające.

■ **niewłaściwe informowanie w kwestii dobrowolności ubezpieczenia szkolnego**

Wciąż dochodzi do sytuacji, w których rodzice są wprowadzani w błąd w sprawie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia dziecka. Informacje na ten temat powinny zostać zamieszczone na stronach internetowych wszystkich kuratorów oświaty, a sposób postępowania szkół w tej kwestii powinien podlegać wzmożonemu nadzorowi.

⁹⁴² rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci (Dz. U. poz.1635)

■ **brak zapewnienia dzieciom poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego w szkole**

Podmiotowe traktowanie dziecka to także troska o jego bezpieczeństwo w sferze emocjonalnej. Dziecko powinno mieć pewność, że każda osoba dorosła, do której zwróci się o pomoc, udzieli mu właściwego wsparcia. Niedopuszczalne są sytuacje, aby dzieci ponosiły negatywne konsekwencje swoich szczerych rozmów z nauczycielami i specjalistami szkolnymi. Nie buduje to właściwych relacji opartych na zaufaniu.

■ **niewłaściwie prowadzona reorganizacja bądź likwidacja placówek oraz zmiana sieci szkół**

W związku z reformą systemu oświaty gminy dokonywały korekty sieci szkół. Ze względu na tempo wprowadzanych zmian odbywało się to w pośpiechu. Nie zawsze organy samorządu terytorialnego w dostateczny sposób uwzględniały potrzeby zgłaszane przez mieszkańców. Skutkowało to wieloma konfliktami lokalnymi i skargami kierowanymi do różnych organów. Rzecznik był informowany o kierowaniu uczniów do szkół znacznie oddalonych od ich miejsca zamieszkania, o zbyt licznych klasach, konieczności nauki w systemie dwuzmianowym. Warunki edukacji dzieci powinny podlegać wzmożonemu nadzorowi kuratorów oświaty, a wnioski formułowane w tym zakresie powinny prowadzić do zmian w sieci szkół.

PRAWO DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki (...) dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych (...).

(art. 19 Konwencji o prawach dziecka)

Uwagi Rzecznika Praw Dziecka w zakresie przestrzegania prawa dziecka do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem to:

■ stosowanie kar cielesnych wobec dzieci

Nadal zbyt wysoki jest odsetek osób aprobujących stosowanie kar cielesnych. Chociaż w stosunku do 2008 roku, kiedy aprobatę dla stosowania kar cielesnych w postaci uderzania dziecka wyrażało 78% naszego społeczeństwa, nastąpił spadek o 26%, to nadal stan ten nie jest zadowalający. Z ponownie przeprowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka w 2017 roku badań wynika, że poziom aprobaty dla wychowania z użyciem przemocowych środków nadal jest niepokojąco wysoki – 52% dorosłych aprobuje uderzanie dziecka, niemal jedna trzecia – 27% aprobuje bicie w postaci tzw. lania, a 21% uznaje, że bicie jest skuteczną metodą wychowawczą. Badania pokazują także, że zaledwie 28% Polaków wie o istnieniu w Polsce zakazu stosowania kar cielesnych w wychowaniu. Nadal należy prowadzić efektywne działania uświadamiające negatywne skutki fizycznego karcenia dzieci i zachęcać do wykorzystywania pożądaných metod wychowawczych.

■ konieczność opracowania i wdrożenia Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci

Dla lepszej ochrony dzieci przed przemocą konieczne jest opracowanie i wdrożenie Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci, która w sposób kompleksowy skoordynuje – dziś rozporoszoną – działalność wszystkich instytucji i organizacji zajmujących się problemem przemocy wobec dzieci.

■ konieczność reagowania na przemoc wobec dzieci

Zauważalna jest zbyt mała gotowość społeczeństwa do reagowania na przemoc wobec dzieci, podczas gdy informowanie organów ścigania oraz sądu o przypadkach krzywdzenia

małoletnich jest zagwarantowane prawem i jest społecznym obowiązkiem każdego obywatela.

■ **konieczność ewaluacji procedur w zakresie podejmowania interwencji w związku ze zgłoszeniem przemocy wobec dziecka**

Konieczne jest udoskonalenie istniejących procedur w zakresie dokonywania oceny stanu zdrowia dziecka w trakcie interwencji policji, w szczególności pod kątem weryfikacji występujących u dziecka obrażeń ciała.

■ **właściwa reprezentacja dziecka w postępowaniu karnym**

Konieczne jest zintensyfikowanie prac nad zmianami prawnymi realizującymi zalecenia wynikające z orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o konieczności wprowadzenia unormowań, które określiłyby kompetencje i wymagania wobec osób mogących pełnić funkcję procesowego kuratora dziecka w sprawach, gdy – ze względu na konflikt interesów między dzieckiem a jego przedstawicielami ustawowymi (m.in. rodzicami lub opiekunami prawnymi) – nie może być ono przez nich reprezentowane. Ogromne znaczenie ma to w sprawach karnych, gdy dziecko może być pokrzywdzone przestępstwem popełnionym przez rodzica. Obecnie obowiązujące przepisy zawarte w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym nie gwarantują odpowiedniego poziomu reprezentacji małoletniego w toku postępowania.

■ **zbyt rzadkie orzekanie środków karnych i probacyjnych w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie**

Organy prowadzące postępowania karne w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa w związku z przemocą w rodzinie zbyt rzadko stosują środki zmierzające do odizolowania sprawcy przemocy od osoby pokrzywdzonej – zarówno jako środek zapobiegawczy, jak też jako środek karny czy obowiązek probacyjny. W wyrokach skazujących rzadko zobowiązywano do uczestnictwa sprawcy w programach korekcyjno-edukacyjnych, które zmierzałyby do trwałych zmian w postawie i zapewniałyby bezpieczeństwo ofiarom.

■ **konieczność zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom doznającym przemocy w rodzinie**

Zbyt często osoba doznająca przemocy opusza dom, nie mając świadomości o przysługujących jej prawach do ochrony związanej z możliwością złożenia wniosku o zobowiązanie sprawcy przemocy do opuszczenia lokalu, który wspólnie z nim zajmuje. Konieczne jest przeprowadzenie szeroko zakrojonych akcji informacyjnych,

upowszechniających wiedzę o możliwych prawnych środkach ochrony osób doznających przemocy.

■ **przemoc wobec dzieci ze strony opiekunów i nauczycieli**

Nadal mają miejsce zdarzenia związane ze stosowaniem wobec dzieci przemocy fizycznej i psychicznej przez opiekunów (np. pracowników placówek pieczy zastępczej, pracowników żłobków) i nauczycieli.

Przemocowe zachowania dorosłych są najczęściej konsekwencją braku właściwego przygotowania pedagogicznego. Nie potrafią oni odpowiednio reagować na trudne zachowania dzieci i młodzieży, w porę diagnozować pojawiających się problemów, pracować z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Nauczyciele i opiekunowie zbyt rzadko uczestniczą w szkoleniach z zakresu doskonalenia zawodowego. Nie zawsze otrzymują właściwe wsparcie ze strony dyrektora placówki. Nadal obserwuje się zbyt dużą tolerancję dla niewłaściwych zachowań dorosłych ze strony organów nadzorczych, rzeczników dyscyplinarnych dla nauczycieli oraz organów ścigania.

■ **warunki przesłuchania małoletnich świadków i pokrzywdzonych w sprawach karnych**

Mimo wprowadzenia do porządku prawnego wielu gwarancji procesowych dla małoletnich świadków i pokrzywdzonych, istnieje konieczność dalszej zmiany regulacji prawnych w tym zakresie. Należy wprowadzić obowiązek przeprowadzania szczególnego trybu przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego i świadka w przypadku wszystkich rodzajów przestępstw, a także znieść barierę wieku 15 lat dla zastosowania szczególnych warunków przesłuchania dziecka oraz ujednolicić sposób przesłuchania dla wszystkich osób, które nie ukończyły 18 lat.

■ **konieczność zwiększenia udziału służb medycznych w rozpoznawaniu przemocy wśród dzieci**

Konieczne jest zwiększenie zaangażowania służb medycznych w rozpoznawanie przemocy wśród najmłodszych. Pomimo że dysponują oni wiedzą medyczną pozwalającą zdiagnozować zjawisko przemocy, nadal niewielu lekarzy wszczyna procedurę „Niebieskie Karty”. Należy uzupełnić program studiów medycznych o zajęcia z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

■ **konieczność rozszerzenia katalogu przypadków wyłączających instytucję zatarcia skazania**

Obecnie nie podlega zatarciu skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli pokrzywdzony był małoletnim poniżej lat 15. Wyłączenie instytucji zatarcia skazania powinno obejmować również wyroki skazujące na karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub kary nieizolacyjne. Zaostrzenie warunków zatarcia skazania ma zmierzać do tego, by z dziećmi nie pracowały osoby niedające rękojmi prawidłowego wykonywania swych obowiązków.

■ **uprzedmiotawianie dziecka w przestrzeni publicznej**

Ważkim problemem jest uprzedmiotawianie dzieci w przestrzeni publicznej (konkursy piękności, reality show, reklamy itd.). W polskim porządku prawnym brakuje instrumentów skutecznej prawnej ochrony dziecka przed nieodpowiedzialnym działaniem osób dorosłych.

■ **detencja dzieci cudzoziemców w Polsce**

Rzecznik Praw Dziecka w dalszym ciągu stoi na stanowisku, że zakaz umieszczania małoletnich cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach powinien dotyczyć wszystkich osób małoletnich.

■ **konieczność zagwarantowania dostępu małoletnim cudzoziemcom i ich rodzinom do ochrony międzynarodowej na granicy RP**

Konieczne jest zagwarantowanie, aby na granicy państwa nie dochodziło do przypadków naruszenia prawa w zakresie możliwości ubiegania się o ochronę międzynarodową. Niedopuszczalne jest aby dzieci wraz z rodzicami przez wiele miesięcy koczowały na przejściu granicznym Terespol-Brześć, z powodu bezzasadnej odmowy wjazdu na terytorium RP.

■ **konieczność ochrony dzieci przed niestosownymi treściami rozpowszechnianymi w kinach**

Brakuje norm określających procedurę nadawania oznaczenia kategorii wiekowej filmom wyświetlanym w kinach. Oznaczenie nadawane jest przez dystrybutorów filmów według ich swobodnego uznania. Często filmom nadawano oznaczenia zaniżonej kategorii wiekowej, co narażało małoletnich na odbiór treści niedostosowanych do ich psychofizycznego rozwoju. Analogiczne uregulowanie powinno znajdować zastosowanie do filmów rozpowszechnianych systemie VOD.

■ **konieczność monitorowania funkcjonowania ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie**

Nadal zauważalna jest zbyt mała aktywność osób pełniących swoje obowiązki służbowe lub zawodowe mające związek z opieką nad dziećmi i rodziną w przypadku podejrzenia stosowania przemocy wobec małoletnich. Nie zawsze informują one organy ścigania o możliwym przypadku krzywdzenia dziecka. Ponadto gminy i powiaty w niedostateczny sposób realizują zadania w zakresie profilaktyki w rodzinach zagrożonych przemocą poprzez prowadzenie działań edukacyjnych służących wzmocnieniu opiekuńczych kompetencji rodziców oraz realizacji programów mających na celu promowanie i wdrożenie prawidłowych postaw wychowawczych. Badania wymaga system szybkiego reagowania na przemoc wobec dzieci, w tym w zakresie skoordynowania odpowiednich służb oraz ich dyżurów w godzinach wieczornych i nocnych oraz w święta.

■ **konieczność wyszczególniania osoby dziecka i jego płci w statystykach dotyczących ofiar przemocy**

Większość prowadzonych statystyk nie specyfikuje osoby i płci dziecka jako pokrzywdzonego przestępstwem przemocy.

■ **konieczność zagwarantowania realizacji praw nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka**

Najwyższa Izba Kontroli wskazała szereg nieprawidłowości w funkcjonowaniu policyjnych izb dziecka. Ujawniła między innymi przypadki ograniczania nieletnim kontaktu z rodzicami, obrońcą lub opiekunem, ograniczania prawa do swobody i tajemnicy komunikowania się, naruszania prawa do intymności oraz swobodnego zgłaszania próśb, skarg i wniosków, jak również przedłużania czasu pobytu nieletniego w placówce ponad ramy czasowe określone w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Konieczne jest podjęcie prac nad zmianami przepisów prawa w celu stworzenia optymalnych warunków umożliwiających bezpieczny oraz zgodny z prawami dziecka pobyt nieletnich w policyjnych izbach dziecka. Niezbędne jest opracowanie i wdrożenie jednolitych standardów funkcjonowania policyjnych izb dziecka, w tym w zakresie sprawowania opieki nad nieletnimi.

■ konieczność wprowadzenia jednolitych zasad realizacji zdań przez ośrodki kuratorskie

Należy wdrożyć jednolite zasady funkcjonowania ośrodków kuratorskich, które uwzględniać będą zabezpieczenie potrzeb najmłodszych, co bezpośrednio przełoży się na pełniejszą realizację praw dziecka. Służyć temu mają opracowane przez Rzecznika Praw Dziecka *Standardy pracy ośrodków kuratorskich*. Celem Standardów jest osiągnięcie wysokiego poziomu pracy wychowawczej prowadzonej w ośrodkach, ukierunkowanej na wszechstronny rozwój dzieci, przeciwdziałanie demoralizacji i zaniedbaniom opiekuńczo-wychowawczym, a także podniesienie i ujednolicenie standardów pracy merytorycznej i działalności organizacyjnej ośrodków kuratorskich.

■ konieczność urealnienia środków wychowawczych stosowanych wobec nieletniego

Konieczna jest zmiana ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w zakresie stosowanych wobec nieletniego środków wychowawczych, tj. urealnienie stosowania skierowania nieletniego do ośrodka kuratorskiego, urealnienie stosowania środka wychowawczego w postaci zobowiązania nieletniego do wykonywania określonych prac na rzecz społeczności lokalnej, rezygnacja ze środka w postaci nadzoru zakładu pracy i wprowadzenie w jego miejsce nowego środka wychowawczego w postaci nadzoru szkoły, szersze wykorzystanie mediacji, a także ustawowe umocowanie instytucji izb policyjnych. Zasadne jest również wprowadzenie zmian umożliwiających oddziaływanie na rodzinę, która przeżywa trudności opiekuńczo-wychowawcze, poprzez pracę z dzieckiem i rodzicami prowadzoną w ośrodku kuratorskim.

■ brak kwestionariuszy do szacowania zagrożenia przemocą i algorytmów postępowania w przypadkach zdiagnozowanej przemocy

Dla funkcjonariuszy policji, pracowników szkół, placówek oświatowych oraz ochrony zdrowia opracowano narzędzia związane z szacowaniem ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą domową oraz algorytmy wskazujące na sposób postępowania w przypadku podejrzenia przemocy. Tożsame narzędzia powinny zostać opracowane również dla jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, co pozwoliłoby zwiększyć liczbę skutecznych interwencji podejmowanych w przypadkach przemocy domowej.

■ **problemy z przyjęciem osoby sądownie zobowiązanej do leczenia odwykowego**

Nadal problemem jest niska efektywność systemu w zakresie przyjmowania osób skierowanych orzeczeniem sądu na leczenie. Zdarza się, że okres oczekiwania na miejsce przekracza okres obowiązywania postanowienia o poddaniu się przymusowemu leczeniu. Wynika to z faktu, że sądy zwracają się jednocześnie do kilku zakładów leczenia odwykowego o wyznaczenie terminu przyjęcia osoby zobowiązanej do poddania się leczeniu odwykowemu. W momencie przyjęcia pacjenta na leczenie sądy nie informują pozostałych podmiotów leczniczych o tym fakcie, co przedłuża czas oczekiwania innych osób zobowiązanych do poddania się leczeniu odwykowemu na przyjęcie do szpitala.

■ **nierealizowanie przepisów w zakresie wyznaczania miejsca wykonania środka leczniczego dla nieletnich**

Z powodu zawieszenia działalności Komisja ds. Kierowania, Przenoszenia i Pobytu Nieletnich w Publicznych Zakładach Opieki Zdrowotnej nie realizuje ustawowych zadań. Należy prawnie określić rodzaj podmiotów leczniczych właściwych do wykonywania środka o charakterze leczniczo-wychowawczym oraz zasad kierowania do nich nieletnich.

■ **niedostateczna ochrona praw nieletnich w postępowaniu sądowym**

Zdarzają się sytuacje, w których sądy w trybie zabezpieczenia umieszczają nieletniego w szpitalu psychiatrycznym bez przeprowadzenia dowodu z opinii dwóch biegłych psychiatrów bądź w oparciu o opinię sporządzoną tylko przez jednego biegłego lekarza psychiatrę lub opiniodawczy zespół sądowych specjalistów. Należy wyeliminować tę praktykę i zagwarantować bezwzględne przestrzeganie przepisów prawa w tym zakresie.

■ **konieczność zabezpieczenia dobra małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym**

Szybkie i sprawne zebranie oraz zabezpieczenie dowodów ma istotne znaczenie dla czynności przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego. Należy dążyć do tego, aby przesłuchanie dziecka było przeprowadzone wyłącznie raz i tylko wtedy, gdy jego zeznania mogą mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia w sprawie, a więc już po zebraniu innych dowodów. Konieczne jest podjęcie działań zmierzających do podwyższenia kwalifikacji osób prowadzących postępowania karne, w których uczestniczą dzieci, a także wypracowanie standardów w zakresie sprawnego zbierania materiału dowodowego, umożliwiających skuteczne i szybkie przeprowadzenie czynności z udziałem małoletnich.

■ konieczność zagwarantowania nieletnim pełnego prawa do obrony

Należy zapewnić pełną realizację prawa nieletniego do obrony. Obecnie decyzja prezesa sądu w zakresie przyznania pełnomocnika z urzędu ma charakter uznaniowy, co może skutkować brakiem realizacji prawa nieletniego do obrony.

■ przemoc rówieśnicza w szkołach i placówkach

Wciąż aktualny jest problem przemocy rówieśniczej w placówkach systemu oświaty. W wielu przypadkach zdarzenia takie mają miejsce za cichym przyzwoleniem dorosłych, tzn. nauczycieli bądź wychowawców. Konieczna jest pilna obserwacja zachowań dzieci i jak najwcześniejsze diagnozowanie występujących problemów. Nauczyciele i wychowawcy powinni w tym względzie otrzymać wsparcie od dyrektora szkoły lub placówki. W żadnym razie nie może być akceptacji dorosłych dla stosowania przemocy w celu wymuszenia posłuszeństwa. Każdy taki przypadek powinien być wnikliwie analizowany, a winni surowo ukarani.

■ cyberprzemoc w szkołach i placówkach

Przemoc rówieśnicza coraz częściej przybiera formę wysyłania wulgarnych e-maili, SMS-ów, MMS-ów, zaczepki za pomocą komunikatorów i na czatach, publikowania i rozsyłania ośmieszających informacji itp. Specyfika nowoczesnych środków komunikacji powoduje, że ofiarom przemocy trudno sobie poradzić z takim aktem przemocy. W skrajnych przypadkach może stać się on przyczyną samobójstwa dziecka. Należy podejmować działania edukacyjne skierowane do osób pracujących z dziećmi i młodzieżą oraz zachęcać ich do współpracy z rodzicami lub opiekunami dzieci w tym zakresie.

■ konieczność urealnienia przepisów normujących postępowanie dyscyplinarne nauczycieli

Należy wydłużyć trzymiesięczny termin na wszczęcie postępowania dyscyplinarnego. W tym czasie swoje działania musi przeprowadzić rzecznik dyscyplinarny oraz Rzecznik Praw Dziecka. Praktyka pokazała, że postępowania wyjaśniające niejednokrotnie kończą się zbyt późno, by Rzecznik Praw Dziecka lub komisja dyscyplinarna mogli skorzystać ze swoich uprawnień w celu ochrony praw dziecka.

Istnieje również konieczność zmiany przepisów, tak by ukaranie nauczyciela na podstawie Kodeksu pracy nie powodowało automatycznego umorzenia postępowania dyscyplinarnego.

■ wprowadzenie należytych gwarancji procesowych dla małoletnich cudzoziemców

Nadal nie został rozwiązany problem zapewnienia należytej reprezentacji małoletnim cudzoziemcom przebywającym na terytorium RP bez opieki. Wciąż brakuje rozwiązań, które pozwalałyby na ustanowienie dla takich dzieci osoby, która mogłaby je reprezentować w każdym postępowaniu administracyjnym i sądowym. Kompleksowość i trwałość reprezentacji jest warunkiem nawiązania przez dziecko trwalszej relacji z wyznaczonym kuratorem, a w konsekwencji pełnego zabezpieczenia najlepszego interesu małoletniego. Propozycje zmian w obowiązujących przepisach, poprzez wprowadzenie nowego rodzaju kurateli dla małoletnich cudzoziemców bez opieki, Rzecznik przedstawił Ministrowi Sprawiedliwości.

■ żebractwo z wykorzystaniem dzieci

W dalszym ciągu problemem pozostaje wykorzystywanie małoletnich do żebractwa. Zjawisko to zaobserwować można szczególnie w dużych miastach, a jego nasilenie następuje w miesiącach letnich. Proceder ten należy uznać za szczególną formę przemocy, powodującą degradację osobowości dziecka i niekorzystnie wpływającą na jego rozwój. Należy wzmocnić działania wszystkich instytucji odpowiedzialnych za realizację praw dziecka w tym zakresie.

■ brak zabezpieczenia praw dzieci umieszczonych w schroniskach dla nieletnich

Konieczna jest zmiana przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, poprzez nałożenie na sądy obowiązku wydania każdorazowo postanowienia o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich, obowiązku okresowej kontroli zasadności tego pobytu, także po skierowaniu sprawy na rozprawę oraz wskazanie maksymalnego terminu, na który może być przedłużony pobyt nieletniego w schronisku dla nieletnich. Niezbędne jest również wprowadzenie kontroli instancyjnej orzeczenia sądu o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich oraz określenie terminu rozpoznania zażalenia na postanowienie o umieszczeniu i przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku, który powinien być niezwłoczny. Jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii psychiatrycznej, która jest poprzedzona obserwacją psychiatryczną, okres obserwacji psychiatrycznej powinien być wliczony do maksymalnego okresu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich. Dodatkowo należy zagwarantować nieletniemu prawo do korzystania z pomocy obrońcy. Obecnie prawo to jest ograniczone. Uwzględnienie wniosku nieletniego uzależnione jest bowiem od uznania prezesa sądu, że udział obrońcy w sprawie jest potrzebny.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1 Wykaz wystąpień generalnych

Lp.	Data i numer wystąpienia	Adresat	Przedmiot wystąpienia	Data odpowiedzi
1.	3 stycznia 2017 ZSS.422.51.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie dostępu do opieki pediatrycznej w ramach podstawowej opieki zdrowotnej	30.01.2017
2.	4 stycznia 2017 ZSM.422.15.2016.AC	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie doboru funkcjonariuszy i pracowników do prowadzenia czynności z udziałem małoletnich cudzoziemców	2.02.2017
3.	9 stycznia 2017 ZSS.422.1.2017.EK	Minister Zdrowia	W sprawie problemów dotyczących dzieci chorujących na Epidermolysis Bullosa (EB)	1.02.2017
4.	9 stycznia 2017 ZEW.422.2.2017.AP	Minister Edukacji Narodowej; Minister Zdrowia; Minister Środowiska	W sprawie zagrożenia zdrowotnego dzieci w związku z występowaniem smogu	09.02.2017 31.01.2017 18.04.2017
5.	10 stycznia 2017 ZSS.422.2.2017.AG	Minister Zdrowia	W sprawie dostępu do laryngologów dziecięcych	26.01.2017
6.	11 stycznia 2017 GAB.422.1.2017.BS	Marszałek Senatu RP	W sprawie partycypacji dzieci w życiu publicznym	
7.	12 stycznia 2017 ZSR.422.7.2015.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie orzekania przez sądy z naruszeniem obowiązującego prawa	
8.	12 stycznia 2017 ZEW.422.1.2017.JK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej;	W sprawie małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej	27.02.2017
9.	13 stycznia 2017 ZSR.422.27.2016.AMIK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej; Minister Zdrowia	W sprawie szacowania zagrożenia przemocą i algorytmów postępowania w przypadku zdiagnozowania przemocy	7.02.2017 25.01.2018
10.	16 stycznia 2017 ZSS.422.29.2016.KT	Prezydent Pracodawców RP	W sprawie niealimentacji dzieci	13.02.2017
11.	18 stycznia 2017 GAB.422.2.2017.BS	Marszałek Sejmu RP	W sprawie ogłoszenia roku 2018 Rokiem Ireny Sendlerowej	
12.	20 stycznia 2017 ZSR.422.1.2017.MK	Prezesa Sądów Apelacyjnych	W sprawie postępowania w sprawach o ustanowienie opieki	
13.	23 stycznia 2017 ZSS.422.6.2017.AG	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie przeciwdziałania e-uzależnieniom dzieci i młodzieży	10.02.2017
14.	23 stycznia 2017 ZSS.422.6.2017.AG	Minister Zdrowia	W sprawie przeciwdziałania e-uzależnieniom dzieci i młodzieży	22.02.2017
15.	23 stycznia 2017 ZSS.422.5.2017.EK	Minister Zdrowia	W sprawie problemów dotyczących dzieci chorujących na Epidermolysis Bullosa	24.02.2017
16.	26 stycznia 2017 ZSS.422.27.2016.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie aktywizacji zawodowej dłużników alimentacyjnych	14.03.2017
17.	26 stycznia 2017 ZSR.422.33.2016.MK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie przestrzegania praw nieletnich	7.04.2017
18.	31 stycznia 2017 ZSR.422.3.2017.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie realizacji zadań w procedurze adopcji zagranicznej	8.03.2017

19.	31 stycznia 2017 ZEW.422.5.2017.ES	Rzecznik Praw Obywatelskich	W sprawie nierównego traktowania i dyskryminacji	
20.	1 lutego 2017 ZSS.422.3.2017.AT	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie utworzenia centralnego rejestru uporczywych dłużników alimentacyjnych	23.03.2017
21.	2 lutego 2017 ZSM.422.1.2017.AD	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie transgranicznej ochrony praw dziecka – uwagi do projektu ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw	
22.	3 lutego 2017 ZEW.422.50.2016.ES	Najwyższa Izba Kontroli	W sprawie realizacji przez szkoły wymagań w zakresie przestrzegania zasad higieny pracy uczniów	15.02.2017
23.	3 lutego 2017 GAB.422.3.2017.BS	Przewodniczący Komisji do Spraw Petycji Sejmu RP	W sprawie reprezentacji dziecka w postępowaniu karnym	
24.	6 lutego 2017 ZSS.422.9.2017.KT	Przewodniczący Komisji do Spraw Petycji Sejmu RP	W sprawie ponoszenia przez dorosłe dziecko ciężaru pobytu rodzica w domu pomocy społecznej	
25.	6 lutego 2017 ZSS.422.7.2017.EK	Minister Zdrowia	W sprawie niskiej wyceny świadczeń zdrowotnych dla dzieci	17.02.2017
26.	6 lutego 2017 ZSS.422.8.2017.KT	Minister Zdrowia	W sprawie warunków, organizacji oraz opłaty za pobyt rodzica przy łóżku chorego dziecka	20.02.2017
27.	14 lutego 2017 ZSS.422.10.2017.JW	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	W sprawie ochrony dzieci w przestrzeni medialnej	
28.	15 lutego 2017 ZSR.422.4.2017.MK	Marszałek Sejmu RP	W sprawie partycypacji dzieci w życiu publicznym	
29.	15 lutego 2017 ZSM.422.2.2017.AC	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie udzielania cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej	12.06.2017
30.	15 lutego 2017 ZSS.422.40.2015.JW	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	W sprawie nadawania oznaczeń kategorii wiekowej filmom wyświetlanych w kinach	
31.	16 lutego 2017 ZEW.422.35.2015.JK	Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego	W sprawie szkół polskich na Litwie	22.02.2017
32.	3 marca 2017 ZSS.422.11.2017.EK	Prezes Rady Ministrów	W sprawie dostępu do opieki pediatrycznej w ramach podstawowej opieki zdrowotnej	13.04.2017
33.	9 marca 2017 ZSS.422.27.2016.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie aktywizacji zawodowej dłużników alimentacyjnych	28.04.2017
34.	16 marca 2017 ZSS.422.12.2017.KT	Prezes Związku Miast Polskich, Prezes Zarządu Unii Miasteczek Polskich, Przewodniczący Związku Gmin Wiejskich RP	W sprawie realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego obowiązku przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej	26.04.2017

35.	20 marca 2017 ZEW.422.8.2017.ES	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie ochrony dzieci przed podejmowaniem prób samobójczych, samookaleczeń i zachowań ryzykownych	24.04.2017
36.	21 marca 2017 ZEW.422.9.2017.KD	Rzecznik Praw Dziecka w Rosji	W sprawie ochrony dzieci przed podejmowaniem prób samobójczych, samookaleczeń i zachowań ryzykownych	07.06.2017
37.	22 marca 2017 ZEW.422.4.2017.KD	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie nadmiernego obciążania uczniów pracami domowymi	28.04.2017
38.	23 marca 2017 ZSM.422.4.2017.AC	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie dostępu małoletnich cudzoziemców do ochrony międzynarodowej na granicy RP-przekazanie informacji o wynikach kontroli przeprowadzonej na przejściu granicznym Terespol-Brześć	
39.	23 marca 2017 ZSM.422.4.2017.AC	Najwyższa Izba Kontroli	W sprawie dostępu małoletnich cudzoziemców do ochrony międzynarodowej na granicy RP – przekazanie informacji o wynikach kontroli przeprowadzonej na przejściu granicznym Terespol-Brześć	
40.	23 marca 2017 ZSM.422.4.2017.AC	Rzecznik Praw Obywatelskich	W sprawie dostępu małoletnich cudzoziemców do ochrony międzynarodowej na granicy RP – przekazanie informacji o wynikach kontroli przeprowadzonej na przejściu granicznym Terespol-Brześć	
41.	29 marca 2017 ZSS.422.16.2017.JW	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie katalogu dochodu utraconego	28.04.2017
42.	29 marca 2017 ZEW.43.4.2017.JK	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie wyników kontroli wypoczynku zimowego	05.05.2017
43.	31 marca 2017 ZEW.422.7.2017.ES	Główny Inspektor Sanitarny	W sprawie realizacji przez szkoły wymagań w zakresie przestrzegania zasad higieny pracy uczniów	
44.	31 marca 2017 ZEW.422.7.2017.ES	Kuratorzy Oświaty	W sprawie realizacji przez szkoły wymagań w zakresie przestrzegania zasad higieny pracy uczniów	20.04.2017 06.07.2017
45.	31 marca 2017 ZEW.422.7.2017.ES	Starostowie, Prezydenci Miast, Burmistrzowie i Wójtowie	W sprawie realizacji przez szkoły wymagań w zakresie przestrzegania zasad higieny pracy uczniów	
46.	31 marca 2017 GAB.422.4.2017.MH	Marszałek Sejmu RP	Informacja o działalności RPD za 2016 r. oraz Uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka	
47.	31 marca 2017 GAB.422.4.2017.MH	Marszałek Senatu RP	Informacja o działalności RPD za 2016 r. oraz Uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka	
48.	4 kwietnia 2017 ZSS.422.18.2017.JW	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie świadczenia rodzicielskiego	8.05.2017
49.	6 kwietnia 2017 ZSS.422.19.2017.KT	Prezydent RP	W sprawie korzystania z solarów przez dzieci	
50.	20 kwietnia 2017 ZSS.422.14.2017.AT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie ponoszenia przez dorosłe dziecko ciężaru pobytu rodzica w domu pomocy społecznej	24.05.2017

51.	21 kwietnia 2017 ZSM.422.5.2017.JW	Minister Spraw Zagranicznych	W sprawie ingerencji instytucji państw obcych we władzę rodzicielską obywateli polskich zamieszkałych za granicą	31.05.2017
52.	21 kwietnia 2017 GAB.422.5.2017.BS	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny; Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie prawa dziecka do obojga rodziców	4.05.2017 21.12.2017
53.	21 kwietnia 2017 ZSR.422.5.2017.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie funkcjonowania opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów	29.05.2017
54.	26 kwietnia 2016 ZEW.422.1.2017.JK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie pobytu małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej	28.08.2017
55.	28 kwietnia 2016 ZEW.422.11.2017.JF	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie organizacji indywidualnego nauczania w związku planowanymi zmianami w prawie oświatowym	10.05.2017
56.	4 maja 2016 ZSM.422.6.2017.MC	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie ochrony praw dziecka w postępowaniach transgranicznych	19.07.2017
57.	4 maja 2016 ZSM.422.7.2017.AC	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie warunków pobytu małoletnich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców	8.06.2017 13.06.2017
58.	8 maja 2017 ZSR.422.7.2017.MA	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie ochrony praw dziecka w procedurze adopcji zagranicznej	9.06.2017
59.	10 maja 2017 ZSS.422.21.2017.KK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie funkcjonowania telefonów zaufania dla dzieci i młodzieży	18.05.2017
60.	10 maja 2017 ZSR.422.8.2017.MK	Prezydent RP	W sprawie adopcji dzieci starszych	04.01.2018
61.	12 maja 2017 ZEW.422.10.2017.JK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie opieki nad małymi dziećmi w żłobkach i klubach dziecięcych	
62.	17 maja 2017 ZEW.422.12.2017.MP	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie dostępu dzieci do wychowania przedszkolnego	31.05.2017
63.	24 maja 2017 ZSM.422.4.2017.AC	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie dostępu małoletnich cudzoziemców do ochrony międzynarodowej na granicy RP – przekazanie informacji o wynikach kontroli przeprowadzonej na przejściu granicznym Terespol-Brześć	21.06.2017
64.	25 maja 2017 ZSS.422.22.2017.KT	Minister Zdrowia	W sprawie uzupełnienia koszyka świadczeń stomatologicznych	
65.	25 maja 2017 ZSM.422.16.2016.JW	Prezes Rady Ministrów	W sprawie ratyfikacji III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka	30.05.2017 29.06.2017
66.	29 maja 2017 ZSM.422.10.2017.JW	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie wykorzystywania dzieci do żebractwa	06.07.2017
67.	8 czerwca 2017 ZSS.422.25.2017.AG	Prezydenci Miast, Burmistrzowie i Wójtowie	W sprawie bezpieczeństwa dzieci na placach zabaw	
68.	8 czerwca 2017 ZSS.422.24.2017.EK	Minister Zdrowia	W sprawie opieki stomatologicznej nad uczniami	28.06.2017

69.	12 czerwca 2017 ZSS.422.10.2017.JW	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	W sprawie ochrony dzieci w przestrzeni medialnej	
70.	12 czerwca 2017 ZSS.422.17.2017.JW	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie świadczenia pielęgnacyjnego	04.07.2017
71.	12 czerwca 2017 ZSS.422.23.2017.GR	Prezydenci Miast, Burmistrzowie i Wójtowie	W sprawie kontroli biletów i dokumentów u małoletnich	
72.	13 czerwca 2017 ZSR.422.9.2017.MK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie praw nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka	12.07.2017
73.	13 czerwca 2017 GAB.422.7.2017.BS	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie bezpieczeństwa dzieci podczas wakacji	19.06.2017
74.	16 czerwca 2017 ZSM.422.2.2017.AC	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie udzielania cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej	3.07.2017 r.
75.	16 czerwca 2017 ZSS.422.28.2017.EK	Minister Zdrowia	W sprawie opieki psychiatrycznej nad dziećmi	18.07.2017
76.	19 czerwca 2017 ZSS.422.12.2017.KT	Prezes Związku Miast Polskich, Prezes Zarządu Unii Miasteczek Polskich, Przewodniczący Zarządu Związku Gmin Wiejskich RP	W sprawie realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego z obowiązku przekazywania danych o dłużnikach alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej	26.06.2017
77.	27 czerwca 2017 ZSS.422.26.2017.SK	Minister Zdrowia	W sprawie konieczności „uszczelnienia” systemu monitorowania losów dziecka oraz poprawy opieki nad noworodkami w zakresie diagnostyki i leczenia dzieci	10.07.2017
78.	27 czerwca 2017 ZSS.422.27.2017.AT	Prezesa Sądów Apelacyjnych	W sprawie umieszczania małoletnich matek z dziećmi poza systemem pieczy zastępczej	
79.	27 czerwca 2017 GAB.422.8.2017.ED	Prezes Narodowego Banku Polskiego	W sprawie działań edukacyjnych upowszechniających prawa dziecka w Roku Ireny Sendlerowej	30.06.2017
80.	29 czerwca 2017 GAB.422.9.2017.ED	Prezes Zarządu Poczty Polskiej SA	W sprawie działań edukacyjnych upowszechniających prawa dziecka w Roku Ireny Sendlerowej	9.07.2017 13.10.2017
81.	29 czerwca 2017 ZEW.422.15.2017.KD	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie sytuacji uczniów klas pierwszych gimnazjów, którzy nie otrzymali promocji do klasy drugiej	21.07.2017
82.	30 czerwca 2017 ZEW.422.14.2017.KD	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie działań edukacyjnych upowszechniających prawa dziecka w Roku Ireny Sendlerowej	19.07.2017
83.	4 lipca 2017 ZSM.422.8.2017.AC	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie zabezpieczenia praw małoletnich bezpąństwowców przebywających na terytorium RP	9.08.2017 01.09.2017
84.	4 lipca 2017 ZEW.422.2.2014.JK	Minister Spraw Zagranicznych	W sprawie zabezpieczenia praw małoletnich bezpąństwowców przebywających na terytorium RP	29.08.2017
85.	4 lipca 2017 ZEW.422.16.2017.JBR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie organizacji konkursów przedmiotowych	07.08.2017

86.	4 lipca 2017 ZSS.422.29.2017.KT	Minister Zdrowia	W sprawie wzrostu cen leku immunosupresyjnego stosowanego u dzieci po przeszczepieniu organu	10.07.2017
87.	10 lipca 2017 ZSS.422.30.2017.KT	Minister Zdrowia	W sprawie przeciwdziałania sprzedaży tzw. dopalaczy	31.07.2017
88.	11 lipca 2017 DTZ.422.1.2016.RR	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie braku regulacji zawodu psychologa	27.07.2017
89.	12 lipca 2017 GAB.422.10.2017.BS	Minister Infrastruktury i Budownictwa	W sprawie działań edukacyjnych upowszechniających prawa dziecka w Roku Ireny Sendlerowej	31.10.2017
90.	13 lipca 2017 ZEW.422.17.2017.MP	Prezydent RP	W sprawie ochrony dziecka w przypadku powierzenia go pod faktyczną pieczę podmiotowi świadczącemu usługi w ramach prowadzonej działalności gospodarczej	
91.	13 lipca 2017 ZSR.422.10.2017.MK	Prezesa Sądów Apelacyjnych	W sprawie prowadzenia postępowań o uregulowanie sytuacji dziecka	
92.	24 lipca 2017 ZSM.422.4.2017.AC	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie zabezpieczenia praw małoletnich cudzoziemców na granicy państwa	23.08.2017
93.	24 lipca 2017 ZSR.422.11.2017.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie reformy sądownictwa rodzinnego	03.08.2017
94.	24 lipca 2017 ZSR.422.6.2017.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie czynności odbioru dziecka z rodziny biologicznej	22.12.2017
95.	24 lipca 2017 ZSR.422.14.2017.MK	Prezesa Sądów Apelacyjnych	W sprawie informowania przez sądy zakładów lecznictwa odwykowego o fakcie przyjęcia osoby zobowiązanej na leczenie odwykowe	
96.	25 lipca 2017 ZSS.422.31.2017.KT	Prezes Rady Ministrów	W sprawie limitów na wyroby medyczne	18.08.2017
97.	25 lipca 2017 ZSR.422.13.2017.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie specjalistycznej pomocy świadczonej rodzinie	25.08.2017
98.	25 lipca 2017 ZSR.422.12.2017.MK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie działań policji w związku ze zgłoszeniem przemocy wobec dziecka	25.08.2017
99.	25 lipca 2017 ZSM.422.11.2017.BM	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie stosowania art. 577 k.p.c. w sprawach toczących się na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (dwie odmienne linie orzecnicze)	3.10.2017
100.	25 lipca 2017 ZSS.422.29.2016.KT	Prezydent Pracodawców RP	W sprawie niealimentacji dzieci	
101.	31 lipca 2017 ZSS.422.20.2017.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie domów dla samotnych matek z dziećmi	29.08.2017
102.	24 sierpnia 2017 ZSR.422.17.2017.ER	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie funkcjonowania asystentów rodziny	4.10.2017
103.	24 sierpnia 2017 ZSR.422.31.2016.MS	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie realizacji standardów pracy ośrodków adopcyjnych	15.09.2017

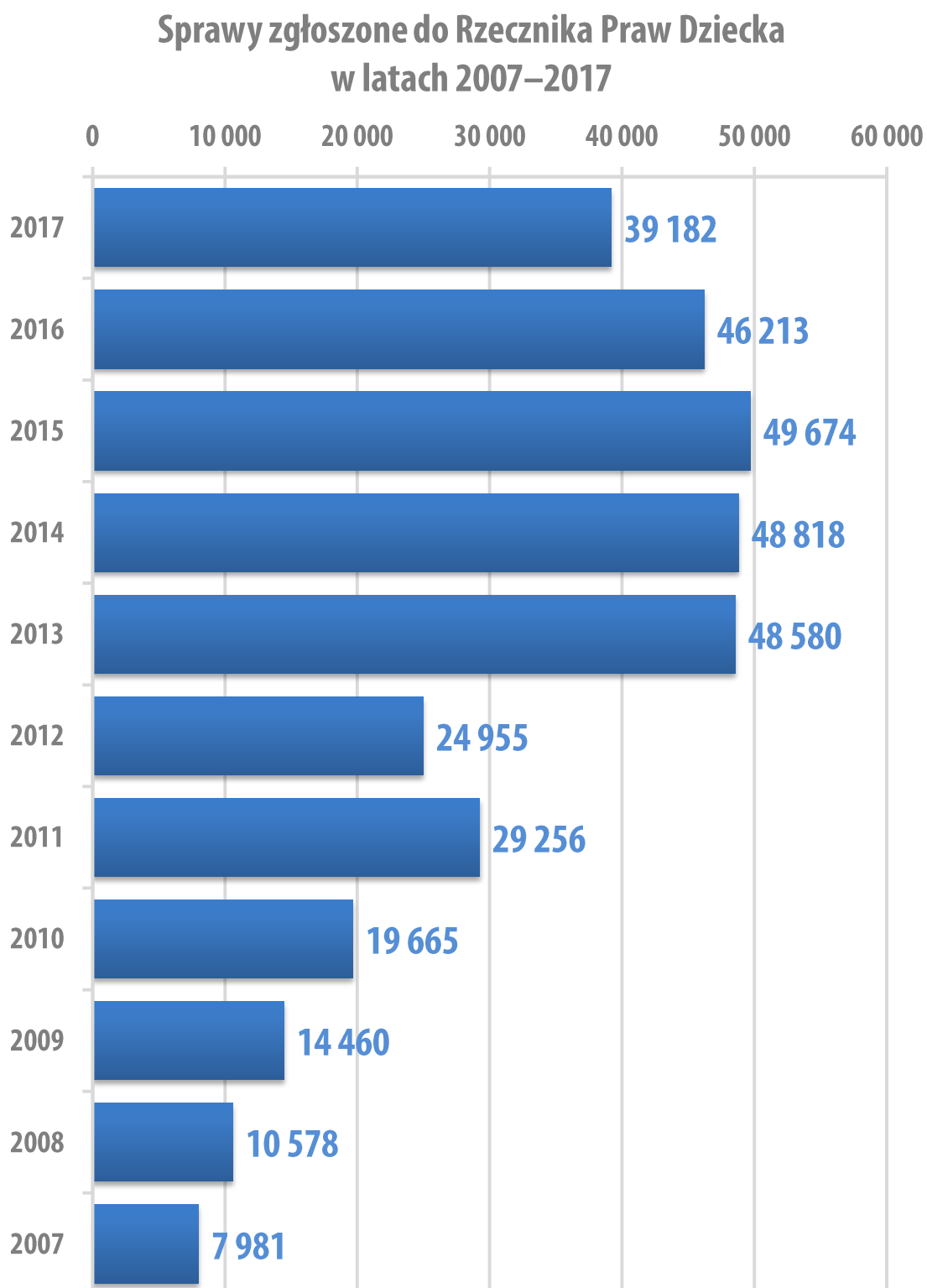
104.	25 sierpnia 2017 ZSR.422.18.2017.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym	09.10.2017
105.	1 września 2017 ZEW.422.19.2017.ES	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	W sprawie możliwości przedłużenia okresu nauki w szkołach artystycznych uczniom z różnymi rodzajami niepełnosprawności	29.09.2017
106.	4 września 2017 ZSS.422.32.2017.KT	Prezes Rady Ministrów	W sprawie niealimentacji dzieci	6.09.2017 2.03.2018
107.	7 września 2017 ZSS.422.34.2017.SK	Marszałek Sejmu RP	W sprawie korzystania z solariów przez dzieci	
108.	7 września 2017 ZSR.422.21.2016.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie umieszczania nieletniego w szpitalu psychiatrycznym niezgodnie z przepisami prawa	31.10.2017
109.	7 września 2017 GAB.422.11.2017.AT	Prezydent RP	W sprawie ochrony dziecka nieurodzonego oraz pomoc kobietom w ciąży	
110.	8 września 2017 ZSS.422.14.2017.AT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie ponoszenia przez dorosłe dziecko ciężaru pobytu rodzica w domu pomocy społecznej	
111.	8 września 2017 ZSS.422.35.2017.AT	Przewodniczący Komisji do Spraw Petycji Sejmu RP	W sprawie ponoszenia przez dorosłe dziecko ciężaru pobytu rodzica w domu pomocy społecznej	
112.	12 września 2017 ZSR.422.15.2017.ER	Prezes Rady Ministrów	W sprawie Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci	14.09.2017 02.11.2017
113.	12 września 2017 ZSR.422.25.2017.MK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie zabezpieczenia dobra dziecka w trakcie interwencji policji	27.12.2017
114.	25 września 2017 ZSM.422.1.2017.BM	Marszałek Sejmu RP	W sprawie wykonywania niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych	
115.	28 września 2017 ZSS.422.38.2017.EK	Marszałek Sejmu RP; Przewodniczący Komisji Zdrowia	W sprawie dostępu do opieki pediatrycznej w ramach podstawowej opieki zdrowotnej	
116.	2 października 2017 GAB.422.12.2017.BS	Prezes Rady Ministrów	W sprawie braku przedstawicieli rządu na III Międzynarodowym Kongresie Praw Dziecka	
117.	2 października 2017 ZSS.422.36.2017.KK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie braku biegłych na etapie postępowań sądowych zainicjowanych odwołaniem od orzeczeń Wojewódzkich Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności	18.10.2017
118.	3 października 2017 ZSM.422.13.2017.AC	Prezydent RP	W sprawie gwarancji stabilności obywatelstwa dzieci i ochrony ich prawa do tożsamości	
119.	4 października 2017 ZEW.422.4.2017.KD	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie nadmiernego obciążania uczniów pracami domowymi	30.10.2017

120.	4 października 2017 ZSS.422.37.2017.KK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego obowiązku przekazywania danych dłużników alimentacyjnych do rejestrów informacji gospodarczej	9.11.2017
121.	5 października 2017 ZSM.422.17.2017.JW	Minister Spraw Zagranicznych; Prezes Rady Ministrów	W sprawie kampanii informacyjnej skierowanej do polskich obywateli mieszkających za granicą	6.10.2017
122.	5 października 2017 ZSS.422.39.2017.EK	Prezes Narodowego Funduszu Zdrowia	W sprawie zabezpieczenia potrzeb zdrowotnych dzieci w związku z reorganizacją nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej	17.10.2017
123.	16 października 2017 ZSR.422.7.2015.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie małych dzieci w pieczy instytucjonalnej	09.06.2017
124.	19 października 2017 ZEW.43.23.2017.JK	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie wyników kontroli wypoczynku letniego	23.11.2017
125.	20 października 2017 ZSS.422.43.2017.KS	Minister Zdrowia	W sprawie zapewnienia dzieciom właściwej opieki pielęgniarstwa	13.11.2017
126.	20 października 2017 ZSM.422.18.2017.JW	Rzecznik Praw Dziecka w Holandii	W sprawie sytuacji małoletnich obywateli polskich mieszkających w Holandii	19.02.2017
127.	24 października 2017 ZSS.422.42.2017.KS	Minister Zdrowia	W sprawie postępowania podstawowych zespołów ratownictwa medycznego	16.11.2017
128.	25 października 2017 ZSS.422.50.2016.KS	Minister Zdrowia	W sprawie systemu monitorowania losów dziecka	6.12.2017
129.	30 października 2017 ZEW.422.20.2017.ES	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie reformy edukacji	29.11.2017
130.	30 października 2017 ZSS.422.29.2017.KS	Minister Zdrowia	W sprawie wzrostu ceny leku immunosupresyjnego stosowanego u dzieci po przeszczepieniu organu	22.12.2017
131.	31 października 2017 ZSS.422.45.2017.EK	Minister Zdrowia	W sprawie zdrowia dzieci i młodzieży w wieku szkolnym	
132.	6 listopada 2017 ZSR.422.24.2015.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo- wychowawczych	28.11.2017
133.	6 listopada 2017 ZSS.422.44.2017.KS	Minister Zdrowia	W sprawie włączenia porady żywieniowo- dietetycznej do koszyka świadczeń gwarantowanych	12.12.2017
134.	6 listopada 2017 ZSM.422.14.2017.AC	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie zapewnienia małoletnim cudzoziemcom bez opieki kompleksowej reprezentacji prawnej poprzez stworzenie nowego – dedykowanego im – rodzaju kurateli	7.02.2018
135.	6 listopada 2017 ZSR.422.22.2017.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie standaryzacji pracy ośrodków kuratorskich oraz zmiany w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	22.01.2018
136.	8 listopada 2017 ZSR.422.21.2017.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie ochrony praw dziecka w procedurze adopcji zagranicznej	12.12.2017

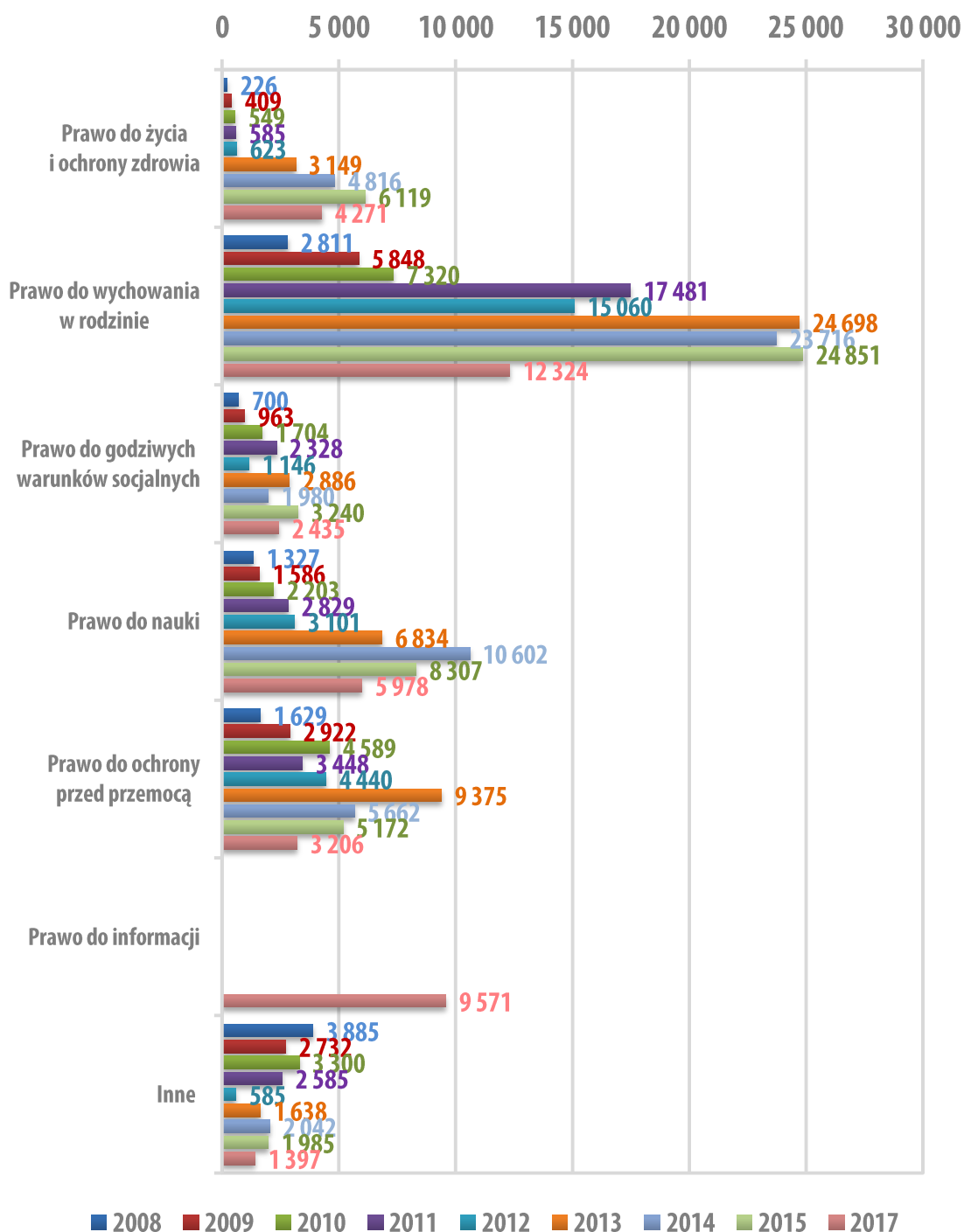
137.	14 listopada 2017 ZSM.422.16.2017.MC	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie standardów mediacji rówieśniczej i szkolnej	20.12.2017
138.	22 listopada 2017 ZSR.422.23.2015.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie ochrony dziecka nieurodzonego oraz pomoc kobietom w ciąży	22.12.2017
139.	22 listopada 2017 ZSR.422.23.2015.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie ochrony dziecka nieurodzonego oraz pomoc kobietom w ciąży	27.12.2017
140.	22 listopada 2017 ZSR.422.23.2015.MK	Minister Zdrowia	W sprawie ochrony dziecka nieurodzonego oraz pomoc kobietom w ciąży	21.12.2017
141.	22 listopada 2017 ZSR.422.24.2016.MK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie umieszczania nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej	
142.	24 listopada 2017 ZSS.422.48.2017.EK	Minister Zdrowia	W sprawie problemów w opiece psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży	2.02.2018
143.	30 listopada 2017 ZSS.422.49.2017.KS	Minister Zdrowia	W sprawie zakażenia szpitalnego lekooporną bakterią	3.01.2018
144.	30 listopada 2017 ZSR.422.24.2017.SU	Marszałek Sejmu RP	W sprawie ochrony praw dziecka adoptowanego w kontekście proponowanych zmian w ustawie o Sądzie Najwyższym	
145.	30 listopada ZEW.422.22.2017.AB	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie reformy edukacji	09.01.2018
146.	6 grudnia 2017 ZSS.422.8.2017.KS	Minister Zdrowia	W sprawie organizacji, warunków i funkcjonowania podmiotów leczniczych	3.01.2018
147.	6 grudnia 2017 ZSR.422.25.2017.MK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie zabezpieczenia dobra dziecka w trakcie interwencji policji	27.12.2017
148.	7 grudnia 2017 ZSM.422.19.2017.AC	Komendant Główny Straży Granicznej	W sprawie sytuacji dzieci umieszczanych w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców prowadzonych przez Straż Graniczną	8.01.2018
149.	11 grudnia 2017 ZEW.422.23.2017.JBR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli	26.01.2018
150.	12 grudnia 2017 ZSS.422.14.2017.AT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie ponoszenia przez dorosłe dziecko ciężaru pobytu rodzica w domu pomocy społecznej	
151.	13 grudnia 2017 ZSS.422.53.2017.KS	Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia	W sprawie finansowania świadczeń z zakresu leczenia szpitalnego	20.12.2017
152.	13 grudnia 2017 ZSR.422.8.2017.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie adopcji dzieci starszych	04.01.2018
153.	13 grudnia 2017 ZEW.422.24.2017.KD	Minister Edukacji Narodowej; Minister Zdrowia	W sprawie uczniów ze specjalnymi potrzebami żywieniowymi	15.01.2018 25.01.2018
154.	13 grudnia 2017 ZEW.422.2.2017.AP	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie zagrożenia zdrowotnego dzieci w związku z występowaniem smogu	25.01.2018
155.	15 grudnia 2017 ZSR.422.26.2017.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie terminu na uregulowanie sytuacji prawnej dziecka przebywającego w pieczy zastępczej	11.01.2018
156.	15 grudnia 2017 GAB.422.13.2017.BS	Prezes Rady Ministrów	W sprawie Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci	

157.	19 grudnia 2017 ZSM.422.21.2017.AC	Prezes Rady Ministrów	W sprawie rekomendacji ENOC w zakresie ochrony praw „dzieci w drodze”	
158.	19 grudnia 2017 ZSS.422.54.2017.AG	Prezes Rady Ministrów	W sprawie zagrożenia zdrowotnego dzieci w związku z występowaniem smogu	20.12.2017 9.03.2018
159.	21 grudnia 2017 ZSS.422.55.2017.JW	Prezes Rady Ministrów	W sprawie świadczeń wychowawczych dla wszystkich dzieci	22.12.2017 12.01.2018
160.	21 grudnia 2017 ZSM.422.22.2017.AC	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie dostępu rodzin polsko-cudzoziemskich do świadczeń rodzinnych i świadczenia 500+	
161.	21 grudnia 2017 ZSS.422.56.2017.KS	Minister Zdrowia	W sprawie wypowiedzania przez lekarzy klauzuli opt-out	01.02.2018
162.	21 grudnia 2017 ZSS.422.51.2017.JW	Prezes Rady Ministrów	W sprawie podwyższenia progu dochodowego uprawniającego do świadczeń z funduszu alimentacyjnego	27.12.2017 31.01.2018
163.	28 grudnia 2017 ZEW.422.25.2017.ES	Dyrektorzy przedszkoli i szkół	W sprawie problemu wszawicy w przedszkolach i szkołach	
164.	28 grudnia 2017 ZSS.422.50.2017.AG	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie przemocy rówieśniczej z użyciem mediów elektronicznych (cyberprzemoc)	25.01.2018
165.	28 grudnia 2017 ZSM.422.23.2017.JW	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie procedury umieszczania dziecka poza rodziną w innym państwie członkowskim	15.02.2018
166.	29 grudnia 2017 ZSS.422.12.2017.KT	Wojewodowie	W sprawie obowiązku przekazywania do biur informacji gospodarczej danych o dłużnikach alimentacyjnych	11.01.2018 17.01.2018 23.01.2018 23.01.2018 25.01.2018 26.01.2018 26.01.2018 1.02.2018 2.02.2018 2.02.2018 2.02.2018 6.02.2018 7.02.2018 15.02.2018 20.02.2018 12.03.2018
167.	29 grudnia 2017 ZSS.422.58.2017.KS	Prezes Rady Ministrów	W sprawie konieczności „uszczelnienia” systemu monitorowania losów dziecka oraz poprawy opieki nad noworodkami w zakresie diagnostyki i leczenia dzieci	5.01.2018 29.01.2018
168.	29 grudnia 2017 ZSR.422.27.2017.ER	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie rozwiązania stosunku adopcji (wyniki analizy akt sądowych)	31.01.2018

Załącznik nr 2 Wykaz spraw zgłoszonych w latach 2007–2017

Sprawy zgłoszone do Rzecznika Praw Dziecka w latach 2008–2017 z podziałem na kategorie

Załącznik nr 4 Wykaz kategorii spraw zgłoszonych w 2017 roku

Rodzaje spraw	Zgłoszenia na piśmie albo z własnej inicjatywy	Sprawy zgłaszane telefonicznie	Sprawy zgłaszane podczas wizyt	Razem
Prawo do życia i ochrony zdrowia	883	3386	2	4271
Prawo do wychowania w rodzinie	4429	6558	1337	12324
Prawo do godziwych warunków socjalnych	1179	1235	21	2435
Prawo do nauki	2744	3222	12	5978
Prawo do ochrony przed przemocą	1514	1663	29	3206
Prawo do informacji	1316	8255	–	9571
Inne	1211	186	–	1397
Razem	13276	24505	1401	39182

Załącznik nr 5 Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych

Przystąpienia z 2010 roku kontynuowane w 2017 roku			
Lp.	Data i sygnatura przystąpienia	Miejsce	Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia
1.	2010-10-26 VIII R Nsm 2168/09 ZSR/410/666/2010/MS ZSR/410/76/2011/MS ZSR/410/16/2012/MS ZSR/410/383/2013/MS ZSR/410/1081/2014/MS ZSR.441.9.2014.MS	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

Przystąpienia z 2011 roku kontynuowane w 2017 roku			
Lp.	Data i sygnatura przystąpienia	Miejsce	Przedmiot rozpoznania / Efekt przystąpienia
1.	2011-02-28 I C 803/10 ZSR/410/68/2011/TT ZSR/410/617/2013/AZ ZSR/410/738/2014/AZ ZSR.440.5.2015.AZ	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
2.	2011-09-07 VI Nsm 509/11 ZSM/471/8/2011/AJ ZSM/471/2/2012/AJ ZSM/471/23/2013/AJ ZSM.471/3/2014/AJ ZSM.441.15.2015.BM	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o zmianę postanowienia w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
3.	2011-11-29 I C 405/10, XVIII 7/15 ZSR/410/937/2011/GH ZSR/410/66/2012/GH ZSR/410/66/2012/KW ZSR/410/645/2013/KW ZSR/410/887/2014/KW ZSR.441.1280.2015.KT	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.

Przystąpienia z 2012 roku kontynuowane w 2017 roku			
Lp.	Data i sygnatura przystąpienia	Miejsce	Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia
1.	2012-02-10 I C 491/12 ZSR/410/96/2012/UZ ZSR/410/216/2014/ER ZSR.441.1543.2015.ER	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
2.	2012-05-20 IV C 1104/08 ZSR/410/627/2013/ER ZSR/410/509/2014/ER ZSR.441.762.2015.ER	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
3.	2012-06-19 III RNsm 117/11 III RNsm 236/14 DTZ/410/170/2012/RR DTZ/410/64/2013/RR DTZ.441.95.2015.RR	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.

4.	2012-07-24 I C 1088/11 ZSR/410/997/2012/AM ZSR/410/315/2013/PP ZSR/410/697/2014/PP ZSR.441.900.2015.PP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
5.	2012-09-17 III Nsm 114/11 ZSR/410/1008/2012/AT ZSR.441.165.2015.MK	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
6.	2012-12-12 IV Nsm 449/12 ZSR/410/1065/2012/DF ZSR/410/163/2013/DF ZSR/410/855/2014/KW ZSR.440.11.2015.KT ZSR.440.11.2015.JM	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

Przystąpienia z 2013 roku kontynuowane w 2017 roku			
Lp.	Data i sygnatura przystąpienia	Miejsce	Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia
1.	2013-02-05 III RC 484/11 ZSR/342/2013/DF ZSR/627/2014/JP ZSR.441.721.2015.JP	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o zaprzeczenie ojcostwa. Sprawa w toku.
2.	2013-05-13 III Nsm 335/12 ZEW/414/67/2013/MK ZEW/414/24/2014/JR ZSR.441.2565.2015.MS	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o wydanie zarządzeń w istotnych sprawach małoletnich. Sprawa w toku.
3.	2013-05-21 XIII RC 2069/12 ZSR/410/532/2013/DF ZSR/410/677/2014/PP ZSR.441.902.2015.PP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
4.	2013-08-29 IC 493/12 ZSR/410/400/2013/MS ZSR/410/1149/2014/AKK ZSR.441.269.2015.AO	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
5.	2013-09-10 XIV C 276/12 ZSR/440/448/2013/MG ZSR/440/14/2014/MG ZSR.441.634.2015.MG	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.
6.	2013-10-21 III Nsm 276/15 ZSM/471/45/2013/AJ ZSM/471/12/2014/AJ ZSM.441.4.2015.JW	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o przymusowe odebranie dziecka. Sprawa w toku.
7.	2013-10-24 III Nsm 1013/12 ZSR/410/1511/2013/DF ZSR/410/808/2014/PP ZSR.441.799.2015.PP	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
8.	2013-10-29 III RNsm 91/14; XIII Ca 437/16 ZSR/410/238/2012/UP ZSR/410/1427/2013/UP ZSR/410/242/2014/AA ZSR.441.111.2015.MD	Sąd Rejonowy w W. Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa zakończona.

Przystąpienia z 2014 roku kontynuowane w 2017 roku			
Lp.	Data i sygnatura przystąpienia	Miejsce	Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia
1.	2014-03-24 VI Nsm 160/13 ZSR.410/900/2014/AMIK ZSR.441.773.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w zakończona.
2.	2014-04-17 I C 1479/12 ZSR.410/1347/2014/SU ZSR.441.119.2015.SU	Sąd Okręgowy w R.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
3.	2014-07-30 III RNsm 255/13 ZSR.440/350/2014/AT ZSR.441.27.2015.MK	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o pozbawienie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
4.	2014-08-12 IV Nsm 537/10 ZSR.410/889/2014/KW ZSR.41.4.2015.KT ZSR.41.4.2015.JM	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w zakończona.
5.	2014-09-29 I C 607/12 ZSR.410/1090/2014/PP ZSR.441.266.2015.MA	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
6.	2014-12-15 XXV C 1477/12 DTZ.410/86/2014/RR DTZ.441.2.2014.RR	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o unieważnienie małżeństwa. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
7.	2014-12-16 V Nsm 988/14 ZSR.410/184/2014/AA ZSR.441.833.2015.MK	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o zmianę kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
8.	2014-12-18 VI RC 1783/13 ZSR.440/21/2014/AT ZSR.441.346.2015.MK	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
9.	2014-12-26 VI C 717/11 ZSR.410/878/2014/AT ZSR.441.508.2015.MK	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

Przystąpienia z 2015 roku kontynuowane w 2017 roku			
Lp.	Data i sygnatura przystąpienia	Miejsce	Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia
1.	2015-02-09 VII U 2211/14 III AUa 677/16 ZSS.441.243.2015.JZ	Sąd Okręgowy w W. Sąd Apelacyjny w W.	Sprawa w przedmiocie podlegania ubezpieczeniu społecznemu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
2.	2015-02-17 IV SA/GI 1020/14 ZSS.441.110.2014.JZ	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie ustalenia nienależnie pobranych świadczeń z funduszu alimentacyjnego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
3.	2015-03-05 IV Nsm 58/13 ZSR.442.437.2015.UP	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
4.	2015-03-27 III Nsm 437/15 ZSR.442.89.2015.MG	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
5.	2015-04-07 IV SA/GI 1040/14 ZSS.441.110.2014.JZ	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie ustalenia nienależnie pobranych świadczeń z funduszu alimentacyjnego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.

6.	2015-04-14 III Nsm 72/15 ZSM.441.28.2015.AJ ZSM.441.28.2015.BM]	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o zmianę postanowienia w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
7.	2015-04-22 IV Nsm 337/13 ZSR.441.212.2015.AO ZSR.441.212.2015.LJ	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
8.	2015-04-28 I C 1280/14 ZSR.441.1779.2015.AMIK ZSR.441.1779.2015.AZ	Sąd Okręgowy w N.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
9.	2015-05-05 VI Nsm 469/15 ZSR.441.120.2014.MG	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
10.	2015-05-07 III Nsm 202/15 ZSR.441.1817.2015.MG	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
11.	2015-05-12 III Nsm 755/14 DTZ.441.14.2015.RR	Sąd Rejonowy w Ch.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
12.	2015-05-14 I C 494/12 ZSR.441.1913.2015.KT ZSR.441.1913.2015.JM	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
13.	2015-06-01 II SA/Op 282/15 ZSS.441.19.2015.JZ	Wojewódzki Sąd Administracyjny w O.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do zasiłku rodzinnego oraz dodatku do zasiłku z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
14.	2015-06-30 III C 1158/14 ZSR.441.1945.2015.UP	Sąd Okręgowy w L.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
15.	2015-07-28 III Nsm 196/15 ZSR.441.1451.2015.KT ZSR.441.1451.2015.JM	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
16.	2015-07-28 III Nsm 436/13 ZSR.441.790.2015.ER	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
17.	2015-07-28 VIII Nsm 643/15 ZSR.410.1578.2014.JP ZSR.441.1367.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
18.	2015-08-04 VI C 477/11 ZSR.441.873.2015.MG	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
19.	2015-08-17 V SA/Wa 4549/15 ZSS.420.27.2015.JZ	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa w przedmiocie wymiaru części oświatowej subwencji ogólnej dla gminy. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
20.	2015-08-31 VI RC 974/14 ZSR.441.1786.2015.KT ZSR.441.1786.2015.JM	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
21.	2015-08-31 III Nsm 201/15 ZSR.441.2279.2015.SU	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
22.	2015-08-31 III Nsm 1677/14 ZSR.441.1767.2015.UP	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
23.	2015-09-28 III RC 485/15 ZSR.441.2145.2015.MK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o zaprzeczenie ojcostwa. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
24.	2015-09-29 I C 826/14 ZSR.441.447.2015.MK	Sąd Okręgowy w Z.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.

25.	2015-10-01 III Nsm 256/15 ZSS.441.5.2014.AT	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
26.	2015-10-05 III Nsm 156/15 ZSR.441.2244.2015.KT ZSR.441.2244.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
27.	2015-10-27 VI Ca 709/15 ZSR.441.2398.2015.KT ZSR.441.2398.2015.AP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o ustalenie miejsca pobytu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
28.	2015-10-27 VIII Nsm 628/14 ZSR.441.1808.2015.UP	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
29.	2015-11-05 IV U 1316/14/N VII Ua 19/18 ZSS.441.699.2015.KK	Sąd Rejonowy w K. Sąd Okręgowy w K.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
30.	2015-11-13 I C 252/14 ZSR.441.1993.2015.JP	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
31.	2015-11-24 XVIII C 517/15 ZSR.441.2245.2015.UP	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
32.	2015-12-01 VI Nkd 308/15 ZSR.441.2556.2015.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa o demoralizację. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
33.	2015-12-07 III Ca 1229/15 ZSR.441.2532.2015.KT ZSR.441.2532.2015.JM	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
34.	2015-12-07 III Ca 1229/15 ZSR.441.1801.2015.KT ZSR.441.1801.2015.JM	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
35.	2015-12-08 V Nsm 96/15 ZSR.441.2592.2015.MD	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa zakończona.
36.	2015-12-15 IV Nsm 757/15 ZSM.441.137.2015.AJ ZSM.441.137.2015.BM	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o wydanie małoletnich na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.

Przystąpienia z 2016 roku kontynuowane w 2017 roku			
Lp.	Data i sygnatura przystąpienia	Miejsce	Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia
1.	2016-01-21 I C 315/13 ZSR.441.625.2015.SU	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wniosek RPD uwzględniony. Sprawa zakończona.
2.	2016-01-29 III Nsm 47/16 ZSR.442.4.2016.SU	Sąd Rejonowy W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
3.	2016-02-01 IC 571/14 ZSR.441.2375.2015.AO	Sąd Okręgowy w Ś.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
4.	2016-02-03 XI C 1908/13 ZSR.441.2935.2015.KT	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
5.	2016-02-16 III Nsm 672/15 ZSR.441.180.2015.MG	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.

6.	2016-02-17 I C 1554/15 VIII Ca 39/17 ZSS.441.1126.2015.KK	Sąd Rejonowy w T. Sąd Okręgowy w T.	Sprawa w przedmiocie ustalenia uprawnienia do zawarcia z gminą umowy najmu lokalu. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
7.	2016-02-29 VI Nsm 741/12 ZSR.441.46.2015.SU	Sąd Rejonowy dla W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
8.	2016-03-02 III SA/Gd 633/16 I OSK 26/17 ZSS.441.1161.2015.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G. Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do dodatku z tytułu samotnego wychowywania dziecka. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
9.	2016-03-16 IV Nsm 987/15 ZSR.442.593.2015.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
10.	2016-03-16 VI Nsm 666/15 ZSR.441.2556.2015.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie ustanowienia rodziny zastępczej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
11.	2016-03-17 XIII C 418/13 ZSR.441.504.2015.JP ZSR.441.504.2015.MK	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
12.	2016-03-17 III Nsm 2/15 ZSR.441.2472.2015.AA ZSR.441.2472.2015.LJ	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
13.	2016-03-29 IV Nsm 338/16 ZSR.442.22.2016.SU	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
14.	2016-03-29 II SAB/Wa 155/16 I OSK 2500/16 ZSS.441.107.2016.KK	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W. Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa w przedmiocie skargi na bezczynność. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
15.	2016-03-31 VI ACa 1397/15 ZSR.441.1304.2015.JP	Sąd Apelacyjny w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
16.	2016-04-07 III Nsm 109/13 ZSR.441.1363.2015.JP	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o zakazanie kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
17.	2016-04-19 III Nsm 175/16 ZSR.442.32.2016.MA	Sąd Rejonowy w M.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
18.	2016-04-21 XI C 342/16 ZSR.441.2469.2015.AA ZSR.441.2469.2015.LJ	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
19.	2016-04-21 V Nkd 15/16 ZSS.441.147.2016.AT	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa o czyn karalny. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
20.	2016-05-06 III Nsm 473/15 ZSR.441.419.2016.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
21.	2016-05-11 II SA/Lu 492/16 I OSK 2956/16 ZSS.441.217.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w L. Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa w przedmiocie świadczeń rodzinnych dla cudzoziemców. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
22.	2016-05-23 III Nsm 292/16 ZSR.442.48.2016.MA DTZ.441.159.2017	Sąd Rejonowy w N.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
23.	2016-06-05 III Nsm 608/14 ZSR.441.2465.2015.AO ZSR.441.2465.2015.KK	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.

24.	2016-06-07 III Nsm 413/16 ZSR.442.54.2016.MA	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
25.	2016-06-09 NW-BY/2/D-ZPH/16 DL.WIPO.412.327.2017.MK ZSM.441.2.2016.AC	Komendant Placówki Straży Granicznej w B. (w I instancji) Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców (w II instancji)	Sprawa o udzielenie cudzoziemcom zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
26.	2016-06-14 VI C 284/16 ZSR.441.2661.2015.MD	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione Sprawa zakończona.
27.	2016-06-16 IV Nsm 544/15 ZSR.442.56.2016.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
28.	2016-06-20 II OSK 2366/16 ZSM.441.135.2015.AC	Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa ze skargi kasacyjnej RPD od wyroku WSA o utrzymaniu w mocy decyzji o odmowie nadania cudzoziemcom statusu uchodźcy, odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej oraz odmowie udzielenia zgody na pobyt tolerowany. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
29.	2016-06-20 VI Nsm 463/16 ZSM.441.50.2016.AD ZSM.441.50.2016.BM	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o wydanie małoletniego na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
30.	2016-06-28 I RC 1319/15 ZSR.441.2404.2015.PP	Sąd Okręgowy w L.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
31.	2016-06-28 III Nsm 267/16 ZSR.441.482.2016.MG	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
32.	2016-06-30 III Nsm 129/16 ZSR.441.757.2016.MA	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
33.	2016-07-01 I C 534/14 ZSR.441.2043.2015.MG	Sąd Okręgowy w N.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
34.	2016-07-01 V Nsm 904/15 ZSR.441.787.2015.LJ	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
35.	2016-07-01 III Nsm 864/15 ZSS.441.588.2016.AT	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
36.	2016-07-04 III RC 352/16 ZSR.441.655.2017.MK	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa o rozwiązanie przysposobienia. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
37.	2016-07-06 III Nsm 526/15 ZSR.441.298.2016.MS	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
38.	2016-07-06 XXV C 194/15 ZSR.441.294.2015.MK	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
39.	2016-07-06 III Nsm 604/15/S ZSR.441.2055.2015.JM	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o wykonywanie kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
40.	2016-07-06 I C 165/15 ZSR.441.603.2016.MA	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD oczekują na rozpoznanie. Sprawa w toku.
41.	2016-07-07 IV Nsm 19/16 ZSR.441.2155.2015.MD	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
42.	2016-07-07 III Nkd 8/16 ZEW.441.517.2016.JK	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o demoralizację. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona

43.	2016-07-11 I C 330/16 ZSR.441.656.2016.SU	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
44.	2016-07-12 III Nsm 223/16 ZSR.442.76.2016.MA	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
45.	2016-07-12 III Nsm 835/15 ZSR.441.719.2016.MA	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
46.	2016-07-13 VI C 30/16 ZSR.441.1990.2015.PP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
47.	2016-07-13 III Nsm 659/14 ZSR.441.283.2015.MK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
48.	2016-07-14 III Ca 1080/16 ZSM.441.158.2015.AD ZSM.441.158.2015.BM	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o wydanie małoletniego na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
49.	2016-07-14 III C 2077/14 ZSR.441.2009.2015.AA ZSR.441.2009.2015.LJ	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
50.	2016-07-21 III Nsm 296/15 ZSR.442.69.2016.SU	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
51.	2016-07-26 II C 537/14 ZSR.441.840.2016.MS	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
52.	2016-08-01. VI Nsm 899/15 ZSR.441.70.2015.SU	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
53.	2016-08-03 SKO.4000.ŚW/639/16/17 ZSM.441.98.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwolawcze w B.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
54.	2016-08-03 SKO.4000.ŚW/658/16 SW/413-1/6739/6473/109/17 ZSM.441.106.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwolawcze w B. (w II instancji) Prezydent Miasta S. (w I instancji przy ponownym rozpatrywaniu sprawy)	Sprawa o przyznanie cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
55.	2016-08-03 I C 3267/12 ZSR.441.1996.2015.MG	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
56.	2016-08-03 III Nsm 1434/15 ZSS.441.752.2016.KK	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie uchylenia się od skutków przyjęcia spadku. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
57.	2016-08-04 III Nsm 471/16 ZSR.441.727.2016.UP	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
58.	2016-08-04 III Nsm 112/15 ZSR.441.841.2015.MA	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
59.	2016-08-08 III Nsm 68/16 ZSR.442.84.2016.SU	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
60.	2016-08-16 V Nsm 918/15 ZSR.441.873.2016.UP	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
61.	2016-08-16 III Nsm 158/14 ZSR.441.578.2015.MS	Sąd Rejonowy w Ż.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.

62.	2016-08-17 III Nsm 200/16 ZSR.442.83.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
63.	2016-08-24 II SA/Bd 1191/16 ZSM.441.72.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w B.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
64.	2016-08-24 III Nsm 696/16 ZSR.442.150.2016.MA	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
65.	2016-08-24 III RCo 24/16 III Nsm 478/16 ZSR.442.149.2016.MA	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
66.	2016-08-24 XVII RC 482/16 ZSR.441.1986.2015.PP	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
67.	2016-08-24 I RC 224/15 ZSR.441.1806.2015.UP	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
68.	2016-08-25 III Nsm 784/16 ZSR.442.153.2016.SU	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
69.	2016-08-30 III Nsm 420/16 ZSR.442.74.2016.MA	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
70.	2016-09-05 III Nsm 195/16 ZSR.442.156.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
71.	2016-09-05 VIII Nsm 370/16 ZSR.442.41.2016.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
72.	2016-09-05 IV SA/GI 898/16 ZSS.441.640.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
73.	2016-09-07 V Nsm 532/16 ZSR.442.88.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
74.	2016-09-07 II C 2240/15 ZSR.441.2491.2015.AZ	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
75.	2016-09-09 III Nkd 149/16 ZEW.441.576.2016.JK	Sąd Rejonowy w E.	Sprawa o demoralizację. Wnioski RPD uwzględnione Sprawa w toku.
76.	2016-09-12 III Nsm 607.16 ZSR.442.159.2016.MA	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
77.	2016-09-12 VI Nsm 966/15 ZSR.442.125.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
78.	2016-09-12 XVIII RC 2158/13 ZSR.441.616.2016.MA	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
79.	2016-09-12 IX Nsm 550/16 ZSR.442.133.2016.UP	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
80.	2016-09-13 VIII Nsm 82/16 ZSR.442.132.2016.UP	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
81.	2016-09-15 VII Nsm 403/16 ZSR.442.116.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

82.	2016-09-15 VI Nsm 527/16 III Nsm 889/16 ZSR.442.117.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł. Sąd Rejonowy w Z	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
83.	2016-09-19 IX Nsm 807/15 ZSR.442.96.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
84.	2016-09-19 X C 447/13 ZSR.441.2726.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
85.	2016-09-19 III Nsm 3715 ZSR.441.56.2016.UP	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie kontaktów. Sprawa w toku.
86.	2016-09-22 VIII Nsm 120/16 ZSR.442.167.2016.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
87.	2016-09-26 IV Nsm 1105/14 ZSR.442.152.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
88.	2016-09-26 IX Nsm 323/15 ZSR.442.100.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
89.	2016-10-05 II Ca 1007/16 ZSR.441.683.2016.JP	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
90.	2016-10-05 III Nsm 524/16 ZSR.442.107.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
91.	2016-10-05 Ds. 987/15 ZEW.441.870.2015.JK	Prokuratura Rejonowa w M.	Sprawa o czyn 207§1kk.. Poparcie zażalenia. Sprawa zakończona.
92.	2016-10-05 ZEW.441.1689.2015.KD	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o zastosowanie środków nadzoru w trybie ustawy prawo o stowarzyszeniach. Sprawa zakończona.
93.	2016-10-05 WA XIII Ns Rej KRS 32203/16/587 ZEW.441.1699.2015.KD	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o zastosowanie środków nadzoru. Sprawa w toku.
94.	2016-10-11 V Nsm 196/16 ZSR.442.115.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
95.	2016-10-11 VI Nsm 229/16 ZSR.442.111.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
96.	2016-10-17 I ACa 594/16 ZSR.441.1154.2016.UP	Sąd Apelacyjny w S.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
97.	2016-10-25 III Nsm 334/16 ZSM.441.100.2016.BM	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa o wydanie małoletniej na podstawie Konwencji haskiej. Sprawa zakończona.
98.	2016-10-28 III Nsm 906/16 ZSR.442.172.2016.MA	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
99.	2016-10-28 II SAB/Sz 27/16 II OSK 2845/16 ZSS.441.1171.2016.KK	Wojewódzki Sąd Administracyjny w Sz. Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa w przedmiocie skargi na bezczynność. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
100.	2016-11-03 V Nsm 1004/16 ZSR.442.176.2016.MA	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
101.	2016-11-05 VIII Nsm 425/16 ZSR.442.119.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
102.	2016-11-15 III Nsm 610/16 ZSR.442.177.2016.SU	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

103.	2016-11-22 III C 1364/12 DTZ.441.242.2015.RR	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
104.	2016-11-23 V U 78/16 ZSS.441.663.2015.AT	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
105.	2016-11-23 VI Ua 98/16 ZSS.441.1438.2015.KK	Sąd Okręgowy w B.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
106.	2016-11-23 IV SA/Wr 494/16 I OSK 1543/17 ZSS.441.1127.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W. Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
107.	2016-11-24 IV Nsm 324/16 ZSR.442.155.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
108.	2016-11-24 VI Nsm 209/16 ZSR.442.28.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
109.	2016-11-25 IX Nsm 444/16 ZSR.442.126.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
110.	2016-11-25 Ds. 336.2016 ZEW.441.501.2016.KD	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa karna. Sprawa w toku.
111.	2016-11-28 VIII Nsm 989/16 ZSR.442.90.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
112.	2016-11-28 III Nsm 895/16 ZSR.441.714.2016.AMIK ZSR.441.714.2016.AP	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
113.	2016-12-05 III Nsm 544/16 ZSR.442.179.2016.MA	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
114.	2016-12-05 VIII Nsm 742/14 ZSR.442.425.2015.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
115.	2016-12-05 VI RC 355/15 ZSR.441.1356.2016.MK	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o ustalenie ojcostwa. Sprawa w toku.
116.	2016-12-05 III Nsm 207/15 ZSR.442.182.2016.SU	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
117.	2016-12-06 V U 325/15 ZSS.441.862.2015.AT	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
118.	2016-12-06 IV U 326/15 ZSS.441.872.2015.JW	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
119.	2016-12-12 III Nsm 958/15 ZSR.442.139.2016.SU	Sąd Rejonowy dla Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
120.	2016-12-12 III Nsm 94/16 DTZ.441.146.2015.RR	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

121.	2016-12-12 III Nsm 5/15 ZSR.441.1216.2015.MA	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa zakończona.
122.	2016-12-12 IV U 34/16 ZSS.441.1305.2016.KK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
123.	2016-12-13 IV SA/Wa 155/17 ZSM.441.136.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o zobowiązaniu cudzoziemców do powrotu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
124.	2016-12-13 2016-09-26 SKO.4106.593.2016 SKO.4106.839.2016 ZSS.441.1001.2016.JW	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w C.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
125.	2016-12-16 DPU-420-133/SU/2016 ZSM.441.136.2016.AC	Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców	Sprawa o udzielenie cudzoziemcom ochrony międzynarodowej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
126.	2016-12-16 III SA/Kr 117/17 ZSS.442.25.2016.SK	Wojewódzki Sąd Administracyjny w K.	Sprawa w przedmiocie skargi na czynność Burmistrza. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
127.	2016-12-20 III Nsm 321/16 ZSR.441.607.2015.MG	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
128.	2016-12-21 II SA/Sz 90/17 ZSM.441.184.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w S.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
129.	2016-12-22 III Nsm 318/15 ZSR.442.332.2015.MK	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
130.	2016-12-23 III Nsm 271/15 ZSR.441.1212.2015.UP	Sąd Rejonowy w J.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
131.	2016-12-29 DL.WIPO.410.78.2017.IE ZSM.441.231.2016.AC	Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców	Sprawa o udzielenie cudzoziemcom zezwolenia na pobyt stały na terytorium RP. Sprawa zakończona.
132.	2016-12-29 I C 1072/15 ZSR.441.1270.2016.MD	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Sprawa zakończona.
133.	2016-12-29 VIII Nsm 288/16 ZSR.442.118.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.

Przystąpienia w 2017 roku			
Lp.	Data i sygnatura przystąpienia	Miejsce	Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia
1.	2017-01-02 IV SA/Wa 337/17 ZSM.441.235.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o zobowiązaniu cudzoziemców do powrotu. Sprawa w toku.
2.	2017-01-04 III Nsm 316/15 ZSR.441.1463.2015.MG	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona
3.	2017-01-04 IV SA/GI 130/17 ZSS.441.897.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie odmowy prawa do jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka. Wnioski RPD uwzględnione w całości. Sprawa zakończona.

4.	2017-01-04 IV SA/GI 129/17 ZSS.441.897.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie odmowy prawa do zasiłku rodzinnego na dziecko do 5 lat oraz dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu urodzenia dziecka. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
5.	2017-01-04 VII Nsm 628/16 ZSR.442.116.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
6.	2017-01-04 XXIV C 545/16 ZSR.441.1176.2016.LJ	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
7.	2017-01-05 III Nsm 17/16 ZSR.441.929.2016.MS	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku
8.	2017-01-09 III Nsm 134/15 ZSR.441.552.2015.MG	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie kontaktów. Sprawa w toku.
9.	2017-01-09 I ACa 812/16 ZSR.1425.2016.MG	Sąd Apelacyjny w S.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
10.	2017-01-10 II C 2041/14 ZSR.441.2390.2015.MG	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
11.	2017-01-11 III Nsm 493/16 ZSR.441.1292.2016.MS	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
12.	2017-01-12 III Nsm 1160/16 ZSR.442.192.2016.MA	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
13.	2017-01-13 V Nsm 1303/16 ZSR.441.1408.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
14.	2017-01-18 III Nsm 516/16 ZSR.442.2.2017.MA	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
15.	2017-01-19 VIII Nsm 1174/16 ZSS.441.888.2016.AT	Sąd Rejonowy w Sz.	Sprawa w przedmiocie wydania zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
16.	20-01-2017 IV Nsm 118/16 ZSR.441.1602.2015.JM	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie ustalenia miejsca zamieszkania dziecka i uregulowania kontaktów. Sprawa w toku.
17.	2017-01-24 III Nsm 336/16 ZSR.441.1065.2016.MS	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa zakończona.
18.	24-01-2017 III Nsm 193/16 ZSR.441.13.2016.JM	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa w przedmiocie zmiany uregulowania kontaktów. Uwzględniono wnioski RPD. Sprawa w toku.
19.	2017-01-25 VI Ca 549/16 ZSM.441.67.2016.JW	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o wydanie małoletniej na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
20.	2017-01-30 III Nsm 27/16 ZSR.442.6.2017.SU	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej i ustanowienia rodziny zastępczej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
21.	2017-01-31 SKO.4118.450.2016.AC ZSM.441.233.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwolawcze w Ł.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
22.	2017-02-01 VI Nsm 558/14 ZSR.441.2627.2015.AM	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
23.	2017-02-01 XIII RC 1719/16 ZSR.441.1557.2016.MG	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa zakończona.

24.	2017-02-03 I SA/Wa 2025/16 ZSS.441.101.2017.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa w przedmiocie świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
25.	2017-02-08 IV SA/Wr 118/17 ZSM.441.175.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o stwierdzeniu nieważności decyzji o przyznaniu cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
26.	2017-02-09 I Ca 444/16 ZSM.441.124.2016.BM	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
27.	2017-02-09 VI Nsm 1023/16 ZSR.441.2.2017.MS	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o przysposobienie. Sprawa zakończona.
28.	2017-02-13 III Nkd 395/16 ZEW.441.560.2015.MP	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa o demoralizację. Sprawa zakończona.
29.	2017-02-13 IV SA/GI 1003/16 ZSS.441.1059.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie równoważnika za remont mieszkania. Wnioski RPD uwzględnione w całości. Sprawa zakończona.
30.	2017-02-16 III Nkd 86/16 ZEW.441.56.2017.ZA	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa o demoralizację. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
31.	2017-02-16 III Nsm 257/17 ZSR.442.10.2017.SU	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
32.	2017-02-17 NW-CU/003/D-ZPH/2017 DL.WIPO.412.1160.2017.MK ZSM.441.40.2017.AC	Komendant N. Oddziału Straży Granicznej (w I instancji) Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców (w II instancji)	Sprawa o udzielenie cudzoziemcom zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
33.	2017-02-22 III Nsm 535/16 ZSR.442.20.2017.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
34.	2017-02-23 II SA/Lu 318/17 I OSK 305/18 ZSS.441.587.2016.AG	Wojewódzki Sąd Administracyjny w L. Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa w przedmiocie odmowy przyznania świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
35.	2017-02-27 III Nsm 28/16 ZSR.441.18.2015.KP	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o ustalenie kontaktów. Sprawa w toku.
36.	2017-03-06 I SA/Wa 553/17 ZSS.441.211.2017.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa w przedmiocie odmowy przyznania świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
37.	2017-03-06 I SA/Wa 552/17 ZSS.441.211.2017.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa w przedmiocie odmowy przyznania świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
38.	2017-03-06 ZSR.441.80.2016.UP III Nsm 700/15	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
39.	2017-03-07 III Nsm 984/16 ZSR.442.16.2017.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
40.	2017-03-07 III Nsm 136/17 ZSR.442.21.2017.MA	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
41.	2017-03-07 III Nsm 305/16 ZSR.441.989.2016.MS	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych małoletnich. Sprawa w toku.

42.	2017-03-07 II SA/Sz 390/17 ZSM.441.185.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w S.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
43.	2017-03-08 III Nsm 225/16 ZSR.442.19.2017.SU	Sąd Rejonowy w M.	Sprawa o ustanowienie rodziny zastępczej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
44.	2017-03-10 I ACz 244/17 ZSM.441.28.2015.BM	Sąd Apelacyjny w B.	Sprawa w przedmiocie uznania orzeczenia sądu zagranicznego na terenie RP. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
45.	2017-03-10 III Ca 256/16 ZSR.441.228.2016.MS	Sąd Okręgowy w L.	Sprawa o przysposobienie. Sprawa w toku.
46.	2017-03-13 DL.WIPO.410.261.2017.IE ZSM.441.231.2016.AC	Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców	Sprawa o udzielenie cudzoziemcom zezwolenia na pobyt stały. Sprawa zakończona.
47.	2017-03-13 III C 732/15 ZSR.441.962.2016.UP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
48.	2017-03-16 III Nsm 123/17 ZSR.442.15.2017.SU	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa o ustanowienie rodziny zastępczej. Sprawa w toku.
49.	2017-03-16 III Nsm 43/17 ZSR.442.5.2017.SU	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa zakończona.
50.	2017-03-20 III Nsm 1156/16 ZSR.441.152.2017.SU	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wniosek RPD uwzględniony. Sprawa zakończona.
51.	2017-03-20 III Nsm 33/17 ZSR.441.1065.2016.MS	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa zakończona.
52.	2017-03-22 IV SA/Wa 2586/16 ZSM.441.40.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi na decyzję o odmowie nadania cudzoziemcom statusu uchodźcy, odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej oraz odmowie udzielenia zgody na pobyt tolerowany. Sprawa zakończona.
53.	2017-03-27 V NSM 35/17 ZSR.441.2151.2015.AO	Sąd Rejonowy w C.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
54.	2017-03-27 III Nsm 89/17 ZSR.442.32.2017.MA	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
55.	2017-03-30 III Nsm 106/17 ZSR.442.31.2017.SU	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
56.	2017-03-31 III Nsm 159/17 ZSR.442.42.2017.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
57.	2017-03-31 ZSR.441.776.2016.UP III Nsm 350/15	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa o zmianę kontaktów z małoletnią. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
58.	2017-04-04 III RNs 1029/16/S ZSS.441.298.2017.BW	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie eksmisji uczestnika postępowania w trybie art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
59.	2017-04-06 II Cz 198/17 ZSM.441.194.2016.BM	Sąd Rejonowy w C.	Sprawa w przedmiocie zmiany orzeczenia wydanego w trybie z Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
60.	2017-04-07 IV Ca 179/17 ZSM.441.46.2017.BM	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.

61.	2017-04-13 III Nsm 888/15 ZSR.441.1217.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
62.	2017-04-13 II C 230/17 ZSR.441.315.2017.MG	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
63.	2017-04-13 Sygn. akt poprzednia VI U 50/16 obecnie V U 281/18 ZSS.441.1032.2015.KK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie orzeczenia o niepełnosprawności. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
64.	2017-04-20 III Nsm 199/17 ZSR.442.47.2017.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
65.	2017-04-21 III Nsm 458/16 ZSM.441.139.2016.BM	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
66.	2017-04-25 III Nsm 438/15 ZSR.441.443.2017.MK	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o ustalenie kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
67.	2017-04-25 V Nkd 124/16 ZEW.441.1140.2016.KD	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o demoralizację. Sprawa zakończona.
68.	25-04-2017 III Nsm 187/16 ZSR.441.1574.2015.JM	Sąd Rejonowy w I.	Sprawa w przedmiocie ograniczenia władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
69.	2017-04-26 II SA/Rz 653/17 ZSS.441.1143.2016.SK	Wojewódzki Sąd Administracyjny w R.	Sprawa w przedmiocie odmowy przyznania świadczenia pielęgnacyjnego z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
70.	2017-04-28 IV SA/GL 243/17 ZSS.441.1059.2016.BW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie odmowy przyznania dopłaty do wypoczynku dla małoletnich. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
71.	2017-05-02 III Nsm 118/17 ZSR.441.340.2015.MK	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o ograniczenie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
72.	2017-05-03 III Nsm 449/17 ZSR.442.50.2017.SU	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
73.	2017-05-08 III Nsm 118/17 ZSR.442.59.2017.MA	Sąd Rejonowy w N.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
74.	2017-05-9 IV Nsm 385/16 ZSR.441.833.2015.MK	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o przywrócenie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
75.	2017-05-12 V ACa 148/15 ZSR.441.735.2016.MA	Sąd Apelacyjny w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
76.	2017-05-15 IV SA/Wa 1528/17 ZSM.441.86.2017.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W. (w I instancji) Naczelny Sąd Administracyjny (w II instancji)	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o zobowiązaniu cudzoziemców do powrotu. Sprawa w toku.
77.	2017-05-17 III Nsm 104/15 ZSR.441.418.2015.PP	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa o wydanie małoletniego. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
78.	2017-05-17 ZSR.441.423.2017.UP III Nsm 626/16	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
79.	2017-05-17 V Nsm 1287/17 ZSR.442.68.2017.MA	Sad Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

80.	2017-05-17 XVIII C 656/15 ZSR.441.408.2016.MA	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
81.	2017-05-17 SKO/4141/42/2017 ZSS.441.484.2017.BW	Samorządowe Kolegium Odwolawcze w S.	Sprawa w przedmiocie zbiegu świadczenia rodzicielskiego ze świadczeniem pielęgnacyjnym. Wnioski RPD uwzględniono. Sprawa zakończona.
82.	2017-05-24 III Nsm 174/16 ZSR.441.1814.2015.MK	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa o zmianę kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
83.	2017-05-24 VIII Nsm 611/17 ZSR.442.69.2017.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
84.	2017-05-25 III Nsm 342/17 ZSR.442.62.2017.MA	Sąd Rejonowy w C.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
85.	2017-05-25 NW-BY/991/2017 ZSM.441.80.2016.AC	Komendant Placówki Straży Granicznej w B.	Sprawa o udzielenie cudzoziemcom zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
86.	2017-05-29 III Nsm 50/17 ZSR.442.30.2017.MA	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
87.	2017-06-01 III Nsm 982/16 ZSM.441.200.2016.BM	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
88.	2017-06-06 I RC 1592/15 ZSR.441.314.2016.KP	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
89.	2017-06-06 III Nsm 97/17 ZSR.442.70.2017.SU	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
90.	2017-06-08 SKO.PS/4110/213/2017 ZSS.441.521.2017.BW	Samorządowe Kolegium Odwolawcze w K.	Sprawa w przedmiocie odmowy przyznania świadczeń na pokrycie kosztów utrzymania małoletnich umieszczonych w niezawodowej rodzinie zastępczej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
91.	2017-06-09 IV SA/Wa 3331/16 ZSM.441.102.2017.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi na decyzję o zobowiązaniu cudzoziemców do powrotu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
92.	2017-06-09 IX Nsm 377/17 ZSR.442.67.2017.MA	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
93.	2017-06-09 III Nsm 394/17 ZSR.442.71.2017.MA	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
94.	2017-06-13 XII C 1607/15 DTZ.441.8.2016.RR	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD oczekują na rozpoznanie. Sprawa w toku.
95.	2017-06-16 IV Nsm 1298/13 ZSR.441.711.2017.KT	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
96.	2017-06-16 ZSR.441.722.2017.UP III Nsm 406/16	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie zmiany kontaktów. Sprawa w toku.
97.	2017-06-22 I C 848/16 ZSR.441.630.2017.AM	Sąd Okręgowy w N.	Sprawa o rozwód. Wniosek RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.
98.	2017-06-26 II SA/Bk 550/17 ZEW.441.705.2017.KD	Wojewódzki Sąd Administracyjny w B.	Sprawa o uznanie za bezskuteczną czynności organu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
99.	2017-06-27 III Nsm 110/17 ZSM.441.28.2015.BM	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie uchylenia kuratora ustanowionego dla małoletniego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.

100.	2017-06-27 VII Nsm 1035/17 ZSR.442.56.2017.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
101.	2017-06-29 I C 962/13 ZSR.441.1334.2016.KT	Sąd Apelacyjny w R.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
102.	2017-06-29 ZSR.441.598.2016.UP VI C 291/15	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
103.	2017-07-04 ZSR.441.354.2017.UP V Nsm 994/15	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
104.	2017-07-10 XII C 478/15 ZSR.441.428.2017.KT	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
105.	2017-07-18 III Nsm 85/17 ZSR.442.79.2017.SU	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
106.	2017-07-24 III Nsm 602/17 ZSR.441.729.2017.MA	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o rozstrzygnięcie w istotnych sprawach dziecka. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
107.	2017-07-24 VI Ca 310/16 ZSR.441.480.2015.PP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa w przedmiocie o zmiany kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
108.	2017-07-24 XI 1 Ca 370/17 ZSM.441.139.2017.BM	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
109.	2017-07-24 ZSM.441.207.2016.BM	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie zmiany orzeczenia wydanego w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
110.	2017-07-25 X RC 2415/14 ZSR.441.1737.2015.KT	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
111.	2017-07-27 IV Nkd 191/16 ZSS.441.725.2017.AT	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o zmianę środka wychowawczego dla nieletniego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
112.	2017-07-27 V Nsm 820/17 ZSR.442.84.2017.MA	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
113.	2017-07-27 V Nsm 1510/16 ZSR/410/1679/2014/KCH ZSR.441.1989.2015.JP	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
114.	2017-07-28 I SA/Wa 1205/17 ZSM.441.156.2017.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcom świadczeń rodzinnych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
115.	2017-07-28 I SA/Wa 938/17 ZSM.441.156.2017.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
116.	2017-07-31 III Nsm 791/17 ZSR.442.93.2017.SU	Sąd Rejonowy w Rz.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
117.	2017-08-01 VII Nsm 1285/17 ZSR.442.56.2017.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa o ustanowienie rodziny zastępczej. Sprawa w toku.
118.	2017-08-07 III Nsm 211/17 ZSR.442.95.2017.SU	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie wydania zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
119.	2017-08-07 III Nsm 190/17 ZSR.442.75.2017.SU	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.

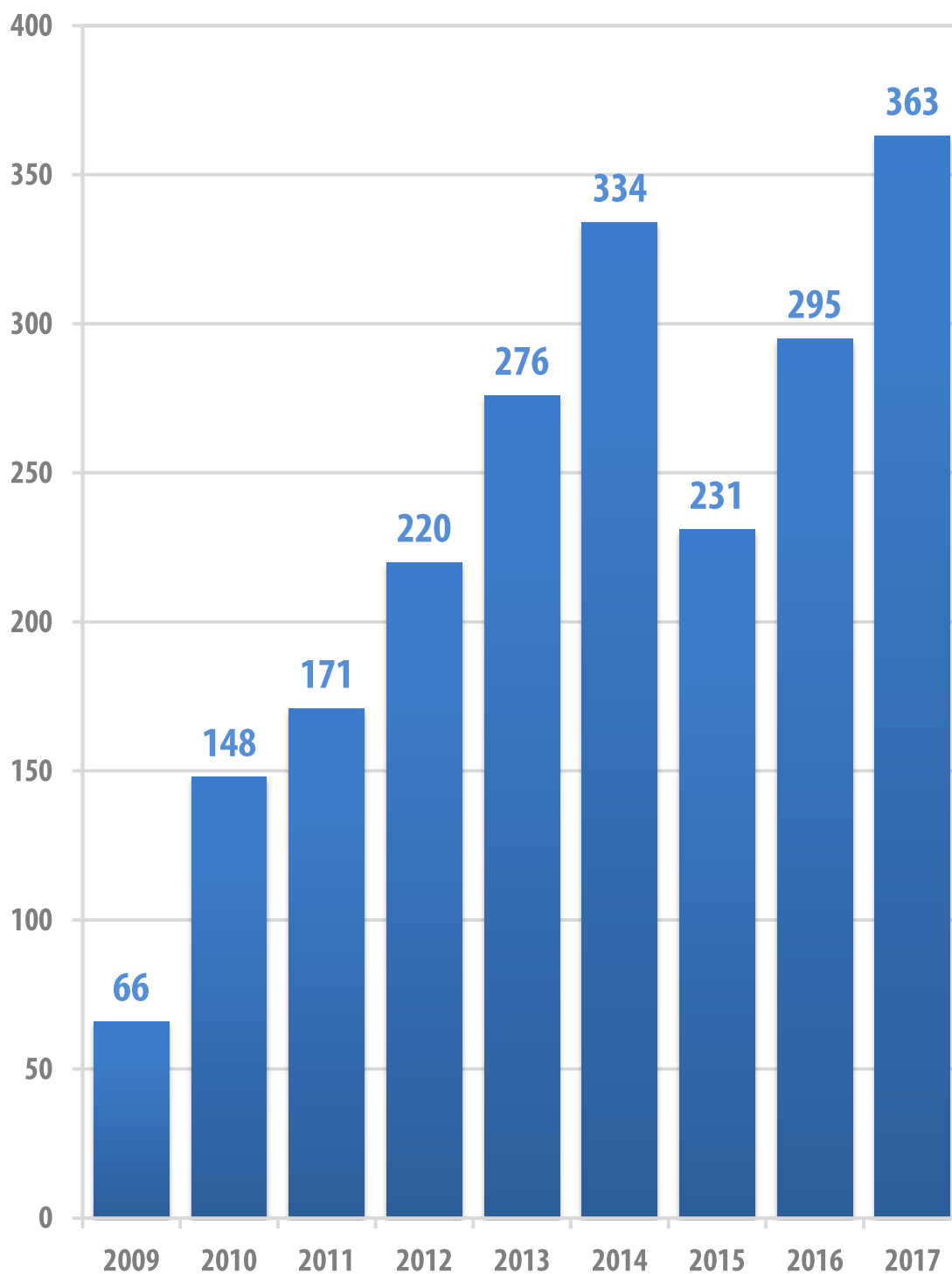
120.	2017-08-07 VII Nsm 64/16 ZSR.441.21.2017.MG	Sąd Rejonowy w A.	Sprawa w przedmiocie miejsca zamieszkania. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
121.	2017-08-08 III SAŁd 846/17 ZSS.441.739.2017.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w Ł.	Sprawa w przedmiocie dowozu dziecka z niepełnosprawnością do szkoły. Wniosku RPD uwzględnione w ramach autokontroli. Sprawa zakończona.
122.	2017-08-23 NA-BPD/1799/17 ZSM.441.187.2017.AC	Komendant Placówki Straży Granicznej w B.	Sprawa o udzielenie cudzoziemcom zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Sprawa w toku.
123.	2017-08-25 VI C 284/14 ZSR.441.575.2017.KT	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
124.	2017-08-29 III Nsm 2476/16 ZSR.441.931.2017.KT	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
125.	2017-08-29 VI C 1457/16 ZSR.441.1191.2016.PP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
126.	2017-08-29 III C 299/16 ZSR.441.982.2017.PP	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
127.	2017-09-06 ZSR.441.957.2017.UP III Nsm 725/17	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie ustalenia miejsca pobytu oraz zmianę kontaktów. Sprawa w toku.
128.	2017-09-07 V Nsm 66/17 ZSM.441.192.2017.JW	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
129.	2017-09-19 III Nsm 421/17 ZSR.442.97.2017.SU.	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa zakończona.
130.	2017-09-19 V Nsm 66/17 ZSR.441.1853.2015.JP	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa o zmianę kontaktów. Sprawa w toku.
131.	2017-09-19 III Nsm 705/17 ZSM.441.145.2017.BM	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
132.	2017-09-20 SKO.4110.82.857.2017 II SA/Rz 1195/17 ZSS.441.860.2017.AG	Samorządowe Kolegium Odwolawcze w K. Wojewódzki Sąd Administracyjny w R.	Sprawa w przedmiocie wadliwego obliczenia dochodu rodziny przy ustaleniu specjalistycznych usług opiekuńczych na dziecko. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
133.	2017-09-22 XII C 512/16 ZSR.441.511.2016.MG	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
134.	2017-09-22 I C 661/17 ZSR.441.833.2017.MG	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
135.	2017-09-27 I C 448/17 ZSR.441.718.2017.LJ	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
136.	2017-09-28 SKO.4106.594.2017 ZSS.441.856.2017.JW	Samorządowe Kolegium Odwolawcze w Cz.	Sprawa w przedmiocie świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
137.	2017-10-10 III AUa 678/17 ZSS.441.515.2017.BW	Sąd Apelacyjny we W.	Sprawa w przedmiocie renty rodzinnej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
138.	2017-10-17 III Nsm 442/16 ZSS.441.580.2017.AT	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
139.	2017-10-18 VII Opm 622/17 (VII Nsm 1528/17) ZSR.442.116.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

140.	2017-10-19 VI U 105/16 ZSS.441.633.2017.BW	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie orzeczenia o niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
141.	2017-10-19 III Nkd 13/16 ZSS.441.147.2016.AT	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie czynu karalnego i demoralizacji. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.
142.	2017-10-23 III Nsm 1382/17 ZSR.442.118.2017.SU	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
143.	2017-10-24 III Nsm 335/16 ZSR.441.1191.2017.MS	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie rozwiązania rodziny zastępczej. Sprawa w toku.
144.	2017-10-26 II C 3489/17 ZSS.441.730.2017.KK	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie eksmisji. Sprawa w toku.
145.	2017-11-06 III Nsm 401/17 ZSR.441.1351.2017.MA	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o przysposobienie. Sprawa w toku.
146.	2017-11-06 VI Nsm 299/17 ZSR.441.1367.2017.SU	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o ustalenie miejsca pobytu. Sprawa w toku.
147.	2017-11-06 III Nsm 487/16 ZSR.441.951.2016.MG	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
148.	2017-11-07 KOC/4909/SR/17 ZSS.441.1052.2017.AG	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w W.	Sprawa w przedmiocie dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
149.	2017-11-10 IRC 74/15 ZSR.441.1554.2016.PP	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
150.	2017-11-14 IV CSK 442/17 ZSM.441.25.2015.BM	Sąd Najwyższy	Sprawa wszczęta na skutek skargi kasacyjnej Wnioskodawcy a dot. nieuznania orzeczenia sądu zagranicznego na terenie RP. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
151.	2017-11-15 SKO-4103/447/2017 ZSM.441.175.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w W.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
152.	2017-11-15 III Nsm 106/17 ZSR.441.612.2017.MA	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
153.	2017-11-24 III Nsm 918/17 ZSR.442.127.2017.SU	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
154.	2017-11-24 V RNsm 965/15 ZSR.441.313.2017.MA	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD oczekują na rozpoznanie. Sprawa w toku.
155.	2017-12-01 DŚR/50402/271/2017/MF ZSS.441.990.2017.AT	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w K.	Sprawa w przedmiocie prawa do zasiłku rodzinnego i dodatków do zasiłku rodzinnego dla osoby samotnie wychowującej dziecko. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
156.	2017-12-01 II 1Ca 499/17 ZSM.441.255.2017.BM	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
157.	2017-12-06 V Nsm 860/17 ZSS.441.87.2017.AT	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie powierzenia zarządu majątkiem małoletniego ustanowionemu kuratorowi. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

158.	2017-12-07 DPR.525.42.22017 ZSS.441.878.2017.JW	Burmistrz Miasta K.	Sprawa w przedmiocie przywrócenia świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
159.	2017-12-07 SRS1.515.001618.2017.AZ ZSM.441.310.2017.AC	Prezydent Miasta W.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcom świadczenia wychowawczego. Sprawa w toku.
160.	2017-12-08 XVII Ca 281/17 ZSR.441.826.2017.KT	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
161.	2017-12-15 I Ca 103/17 ZSR.441.1571.2017.MS	Sąd Okręgowy w T.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
162.	2017-12-15 V U 240/17 ZSS.441.862.2015.AT	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie orzeczenia o niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
163.	2017-12-15 III Nsm 684/16 ZSR.441.1414.2016.PP	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej i ustalenie kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
164.	2017-12-15 II C 840/17 ZSR.441.1243.2017.KT	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
165.	2017-12-21 SKO/PA/430/4873/2017 ZSS.441.1082.2017.SK	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w S.	Sprawa w przedmiocie świadczenia w formie specjalistycznych usług opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
166.	2017-12-29 III Nsm 339/17 ZSR.441.997.2015.MG	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
167.	2017-12-29 XII C 384/14 ZSS.441.808.2017.KT	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o udzielenie zabezpieczenia poprzez zobowiązanie ojca do łożenia alimentów na dziecko. Sprawa w toku.

Załącznik nr 6 Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych w latach 2009–2017

Przystąpienia Rzecznika Praw Dziecka do spraw sądowych i administracyjnych

Załącznik nr 7 Wykaz wydarzeń objętych honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka

Lp.	Data wydarzenia	Miejsce lub zasięg wydarzenia	Nazwa wydarzenia	Organizator wydarzenia
1.	10.06.2017	Konin	39. Międzynarodowy Dziecięcy Festiwal Piosenki i Tańca w Koninie	Koniński Dom Kultury
2.	01.02–12.05.2017	Inowrocław	XV Jubileuszowy Wojewódzki Międzyszkolny Konkurs Multimedialny pod hasłem „Prawa dziecka – prawami człowieka”	Zarząd Terenowego KOPD w Inowrocławiu
3.	01.02–30.06.2017	Jonkowo	Ogólnopolski projekt edukacyjny „Wędrująca książka”	Anna Tuczyńska – autor projektu
4.	10.02–31.03.2017	Łódź	Prewencyjna kampania informacyjna „UWAGA. DZIECKO CIERPI. NIE POZWÓL NA TO”	Miejska Policja w Łodzi
5.	06.01–25.02.2017	Warszawa, Radom, Skarżysko, Piaseczno, Radom, Żyrardów	Inicjatywa „Gwiazdkowa Niespodzianka”	Fundacja Czynów Niewzwykłych
6.	23.02.2017	Warszawa	4. edycja kampanii „Twarze depresji. Nie oceniam. Akceptuję”	Fundacja ITAKA Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych
7.	24–26.01.2017	Łomianki	Inicjatywa „Dni Pomocy Osobom w Kryzysie Okolorozwodowym”	Ośrodek Pomocy Społecznej w Łomiankach
8.	02–04.02.2017	Warszawa	Akcja charytatywna „Domeyko Dzieciom”	Zespół Szkół nr 51 w Warszawie
9.	01–07.05.2017	Gdynia	Kampania społeczna „Mam Czas”	Fundacja PEGAZ.ła
10.	15.03.2017	Kraków	III Ogólnopolska Konferencja Projektu Bohaterskiej Wyobraźni „Zawsze warto chcieć. Projekt Bohaterskiej Wyobraźni profesora Zimbardo”	Zespół Szkół Ogólnokształcących Integracyjnych nr 5 w Krakowie
11.	01.01–31.12.2017	Legionowo	Portal informacyjno-edukacyjny „Poradnik Autystyczny” w 2017 roku	Magdalena Brzeska – Redaktor Naczelna Poradnika Autystycznego
12.	09–25.05.2017	Polska	Ogólnopolski cykl konferencji pt. Integracja w edukacji. Nauka kodowania i programowania w przedszkolu i szkole podstawowej. Placówka w XXI wieku – tradycja i nowoczesność.	Moje Bambino Sp. z o.o.
13.	22–24.05.2017	Warszawa	XV edycja Konkursu dla Telewizji Lokalnych „To nas dotyczy” na materiał dziennikarski w kategorii dotyczącej ochrony praw dziecka „Dzieci bić nie wolno – nigdy!”	Polska Izba Komunikacji Elektronicznej
14.	01.04–31.10.2017	Warszawa	Ogólnopolski projekt edukacji prozdrowotnej „Czas na zdrowie. IV edycja”	Fundacja Banku Ochrony Środowiska
15.	01.03–30.04.2017	Polska	Kampania społeczna „Bądź kumplem, nie dokuczaj”	Grupa dotPR
16.	01–31.05.2017	Słupsk	VI Międzyszkolny Konkurs „Świat na TAK! – Prawa Dziecka”	Szkoła Podstawowa nr 2 im. Tadeusza Kościuszki w Słupsku
17.	9.02–24.08.2017	Warszawa	III edycja konkursu „Piórko 2017. Nagroda Biedronki za książkę dla dzieci”	Jeronimo Martins Polska
18.	29.03.2017	Świdnica	XI Rodzinne Potyczki z Ortografią	Szkoła Podstawowa nr 105 w Świdnicy
19.	16.03.2017	Tarnów	VII Sympozjum Pedagogiczne „Dialog, współpraca, porozumienie w wychowaniu i edukacji”	Katedra Nauk o Wychowaniu na Małopolskiej Wyższej Szkole Ekonomicznej w Tarnowie

20.	13.03–31.05.2017	Poznań	VI Międzyszkolny Konkurs Plastyczny dla uczniów klas I–VI „Dziecko to człowiek, tylko, że mały – wyzdrowiejesz szybciej nie myśląc o chorobie”	Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 7 w Poznaniu
21.	20.02–21.06.2017	Warszawa	Konkurs im. Joanny Kubiak „Nauczyciel-Mediator”	Fundacja Przyjaciółka w Warszawie
22.	22.04.2017	Warszawa	Konferencja „Oswoić Autyzm – geneza i pomoc rodzinie z autyzmem i z niepełnosprawnościami sprzężonymi”	Stowarzyszenie „Razem dla Białoleki” w Warszawie
23.	17.03.2017	Warszawa	XII Warszawski Turniej Tańca „Tańczące brzdące” pt. Zabawa w rytmie latino, samby i salsy”	Przedszkole nr 16 „Zaczarowany Zakątek” w Warszawie
24.	24.05.2017	Olsztyn	Ogólnopolska konferencja naukowa „Prawa dziecka – przywilej czy ograniczenie. Interdyscyplinarny dyskurs o prawach ludzi we współczesnym świecie”	Wydział Nauk Humanistyczno-Społecznych w Olsztynie Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie
25.	01.03–30.11.2017	Warszawa	IX i X edycja Warszawskich Dni Rodzinnych	Fundacja Zwalczyć Nudę w Warszawie
26.	01.05–17.09.2017	Pacanów	XI Ogólnopolski Konkurs Fotograficzny „Wszystkie Dzieci Świata” Pacanów 2017	Europejskie Centrum Bajki w Pacanowie
27.	15.03.2017	Warszawa	Książka Małgorzaty Strękowskiej -Zaremby „Dom nie z tej ziemi”	Wydawnictwo NASZA KSIĘGARNIA
28.	01.03–31.12.2017	Łódź	Projekt DZIECI XXI WIEKU	Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi
29.	20.01–27.02.2017	Gdańsk	Upowszechnienie skrótów raportu pt.: Nalogowe korzystanie z telefonów komórkowych. Szczegółowa charakterystyka zjawiska fonoholizmu w Polsce	Fundacja DBAM O Z@SIĘG
30.	01.02–30.06.2017	Nysa	Warsztaty „Przedszkolak ratuje”	Komendant Powiatowy Policji w Nysie
31.	10.02.2017	Garwolin	Konferencja #JESTEM #REAGUJĘ	Fundacja „Tętniące Życiem”
32.	od 01.03.2017	Warszawa	Cykliczny program telewizyjny „Młodzi Wielcy”	DoReMiFilm Sp. z o.o.
33.	01.03.2017	Łódź	Książka Renaty Piątkowskiej „Nigdy tego nie zapomnę”	Wydawnictwa Literatura Sp. z o.o. w Łodzi
34.	2017	Warszawa	Program edukacyjny „1 000 pierwszych dni dla zdrowia” na rok 2017	Fundacja NUTRICA
35.	05.03.2017	Warszawa	Projekt pt. „Standardy pracy kuratora ustanowionego w postępowaniu karnym do reprezentowania małoletniego pokrzywdzonego”	Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę
36.	26.04.2017	Kędzierzyn-Koźle	„Festiwal Praw Człowieka”	II Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Kędzierzynie-Koźlu
37.	01.04.2017 –30.06.2020	Poznań	„Autostrada do szkoły”	Autostrada Wielkopolska S.A.
38.	19.03.2017	Zamość	Światowy Dzień Zdrowia Jamy Ustnej	Multimed Zamość Sp. z o.o.
39.	29.04.2017	Rzeszów	IV Międzynarodowy Konkurs Plastyczny „Ptaki cudaki”	Rzeszowskiego Domu Kultury
40.	13.03–16.05.2017	Poznań	II edycja „Ogólnopolskiej Akademii – Konkursu Wiedzy o Prawie”	Centrum Edukacji Prawnej Krajowej Rady Radców Prawnych
41.	30.03–02.04.2017	Warszawa	XXIII Targi Wydawców Katolickich	Stowarzyszenia Wydawców Katolickich
42.	19.05.2017	Żychlin	II Piknik z Kulturą pt. „Street art na Dobrzeleńskiej	Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii „DoMOSTwo” w Żychlinie
43.	01–31.03.2017	Warszawa	Kampania „Jesteś widoczny – jesteś bezpieczny – noś odblaski”	Unia Klubów Polskich Międzynarodowej Organizacji Soroptimistek
44.	04.03–15.05.2017	Gdynia	Największa w Polsce Wystawa Budowli z Klocków Lego w Gdyni	Wystawa Klocków Sp. z o.o. S.K.

45.	21.02–02.04.2017	Łódź	Światowy Dzień Świadomości Autyzmu – Polska na Niebiesko organizowane w tym roku pod hasłem „Autyzm. Chcemy być sobą”	Fundacja Jaś i Małgosia
46.	22.03.2017	Słupsk	XII Konferencja z cyklu Zdrowie dzieci i młodzieży pt. „Oni są wśród nas. Uczeń przewlekłe chory w społeczności szkolnej”	Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku
47.	26.04.2017	Gliwice	V Dziecięca Konferencję Naukową – H.Ch. Andersen Dzieciom	Zespołu Szkolno-Przedszkolnego nr 6 w Gliwicach
48.	31.03.2017	Wrocław	I Dolnośląska Konferencja popularno-naukowa na rzecz Rozwoju Rodzicielstwa Zastępczego	Dolnośląska Fundacja na rzecz Pieczy Zastępczej „Przystanek Rodzina”
49.	04.03–31.12.2017	Wrocław	Projekt „Wrocław – łączy nas ciepło”	Fundacja OPEN MIND
50.	18–19.05.2017	Wałbrzych	Dolnośląskie Dni Bezpiecznego Internetu	Zespół Szkół Politechnicznych „Energetyk” w Wałbrzychu
51.	24.04.2017	Lublin	II Paraolimpiada Przedszkolaków pod hasłem „Czy Ty, czy ja – każdy w sporcie szansę ma”	Przedszkola z Oddziałami Integracyjnymi nr 39 w Lublinie
52.	21.05.2017	Katowice	Koncert charytatywny pn. „WIOSENNA GIEŁDA HUMORU”	Fundacja „Do startu gotowi!”
53.	13.03–15.10.2017	Warszawa	projekt „Podwórko talentów NIVEA 2017”	Agencja XS Events
54.	15–18.06.2017	Gdynia	Międzynarodowy Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej Gdynia OPEN 2017	Laboratorium Innowacji Społecznych
55.	03.06.2017	Świdnica	I Charytatywny Bieg „Budzika”	Świdnicki Klub Biegacza „HERMES” w Świdnicy
56.	01–30.06.2017	Wołomin	Konkurs plastyczny pt. „Sąd w oczach dzieci i młodzieży” (forma plastyczna) oraz „Mediacja jest spoko!” – stworzenie ulotki zachęcającej do korzystania z mediacji	Sąd Rejonowy w Wołominie
57.	16.05.2017	Świdnica	III Festiwal Zespołów Dziecięcych „Barka radości”	Szkoła Podstawowa nr 315 w Świdnicy
58.	16–19.05.2017	Warszawa	Projekt „CEMS Chance XII”	Stowarzyszenie Samorządu Studentów Szkoły Głównej Handlowej
59.	16.03–30.06.2017	Czeladź	Akcja pisania bajek	Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Czeladzi
60.	16.09.2017	Warszawa	IV Festiwal Zespołów Dziecięcych „Piosenka, uśmiech i my”	Fundacja Muzyczny Krąg
61.	01.04–30.06.2017	Kraków	Akcja „Czysty Aniołek”	Stowarzyszenie Piękne Anioły
62.	01.04–30.07.2017	Kraków	Projekt „Nie moja wina, ale moja kara”	Małopolskie Stowarzyszenie Probacja
63.	09.05.2017	Bydgoszcz	Ogólnopolska Studencko-Doktorancka Konferencja Naukowa „Nieletni i młodociani sprawcy czynów zabronionych – aspekty prawne i społeczne”	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
64.	08–18.08.2017	Świdnica	Projekt dydaktyczno-wychowawczy Świdnica Miasto Dzieci	Miasto Świdnica
65.	03–07.07.2017	Jaworzyna Śląska	Przemysłowe Miasto Dzieci, projekt organizowany przez Muzeum Przemysłu i Kolejnictwa na Śląsku	Muzeum Przemysłu i Kolejnictwa na Śląsku
66.	2017	Warszawa	Projekt „Szpital Pluszowego Misia”	Międzynarodowe Stowarzyszenie Studentów Medycyny IFMSA-Poland
67.	12–13.05.2017	Lubań	XXVII Regionalny Przegląd Piosenki „Nieprzetartego Szlaku” i Zespołów Szkół Specjalnych oraz obchody 40-lecia Koła TPD przy SOSW w Lubaniu wraz z Ogólnopolską Konferencją Towarzystwa Przyjaciół Dzieci przedstawicieli Kół zrzeszonych w Krajowym Komitecie	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Koło Pomocy Rodzicom Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej przy SOSW w Lubaniu

68.	19.05.2017	Wałbrzych	Uroczystość „Mam i znam swoje prawa”	Publiczna Szkoła Podstawowa nr 6 im. Aleksandra Kamińskiego w Wałbrzychu
69.	27.06–02.07.2017	Gorzów Wielkopolski	Międzynarodowy Festiwal Tańca „Przystań dla Tańca”	Młodzieżowy Dom Kultury w Gorzowie Wielkopolskim
70.	26–28.04.2017	Wrocław	XII Ogólnopolski Zjazd Kół Naukowych przy Wydziałach Prawa i Administracji	Komitet Organizacyjny XII Ogólnopolskiego Zjazdu Kół Naukowych przy Wydziałach Prawa i Administracji
71.	05.06–20.11.2017	Gdańsk	Projekt edukacyjny „Balticarium”	Natalia Uryniuk doktorantka Akademii Sztuk Pięknych
72.	2017	Wrocław	Projekt edukacyjny „Aniolkowe Granie”	Przedszkole nr 56 „Niezapominajka” we Wrocławiu
73.	03.06.2017	Kępice	I Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej „Bajkowa Kraina”	Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Kępice
74.	2017	Warszawa	Badanie postaw Polaków wobec nieplacenia alimentów na rzecz dzieci	Kantar Millward Brown
75.	26.04.2017	Kraków	Debata „Samotni w świecie dorosłych” – samotność wśród młodzieży jako źródło niepowodzeń życiowych i wykluczenia społecznego.	Miejski Ośrodek Edukacji i Profilaktyki Uzależnień w Toruniu
76.	17,18.06.2017	Warszawa	Charytatywny Koncert Musicalowy „Musical Express”	Warsztatowa Akademia Musicalowa
77.	02–08.07.2017	Warszawa	10. Ogólnopolskie Spotkania Filmowe „Kameralne Lato”	Stowarzyszenie „FILMFORUM”
78.	11.04.2017	Kraków	VI Krakowskiej Konferencji z okazji Dnia Dziecka Ulicy	Koło Naukowe Wolontariatu działające w Instytucie Pracy Socjalnej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
79.	15.06.2017	Wieruszów	Pierwsza Ogólnopolska Olimpiada Dziecięcych Drużyn Pożarniczych	Ochotnicza Straż Pożarna w Wieruszowie
80.	05–09.07.2017	Poznań, Warszawa, Gdańsk	Festiwal „Sztuka Szuka Malucha 2017”	Art Fraction Foundation
81.	12.06.2017	Świdnica	Świdnicki Test Przedszkolaka podsumowujący program „Mali Wspaniali” w Świdnicy	Tomasz Bohuszewicz Koordynator Programu „Mali Wspaniali” w Świdnicy Zespół SKT „Tiger”
82.	02–04.06.2017	Łódź	Konferencja „Polskie Dni Montessori nt. Nauczycie w drodze. Pedeutologiczne przesłanie Marii Montessori w XXI wieku”	Polskie Stowarzyszenie Montessori
83.	26.04.2017	Elbląg	Konferencja naukowo-dydaktyczną „Kiedy uczeń chroni i strzeże, nikt mu danych nie odbierze”	Elbląska Uczelnia Humanistyczno-Ekonomiczna i Szkoła Podstawowa nr 15 im. Armii Krajowej w Elblągu
84.	17.05.2017	Kołobrzeg	Przegląd Twórczości Artystycznej Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej z Województwa Zachodniopomorskiego „Plejada Talentów”	Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej „Przyjaciele Okruszka”
85.	23.04.2017	Warszawa	„Dzieci, które potrafią mówić, ale tego nie robią... Mutyzm Wybiórczy – istota i metody terapii”	Stowarzyszenie „Polskie Towarzystwo Mutyzm Wybiórczego”
86.	15.05.2017	Warszawa	Konferencja „Alimenty to nie prezenty”	Stowarzyszenie „Razem dla Białoleki” w Warszawie
87.	26.05.2017	Warszawa	IV Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy dla uczniów z niepełnosprawnością	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
88.	01–30.06.2017	Katowice	Międzynarodowy Festiwal Filmów dla Dzieci i Młodzieży KINOLUB	Fundacja IKS
89.	05–09.06.2017	Jasło	Cykl spotkań czytelniczych w ramach XVI Ogólnopolskiego Tygodnia Czytania Dzieciom pod hasłem „Czytanie zbliża” organizowanego przez Fundację „ABCXXI Cała Polska czyta Dzieciom”	Bajkowe Prywatne Przedszkole w Jasle

90.	11.2017	Łódź	Międzynarodowa Konferencja Pieczy Zastępczej	Fundacja „Happy Kids”
91.	24.04–12.05.2017	Luborzycza	Inicjatywa ZDROWOŻERCY	Komisja Planowania i Inicjatyw Społecznych Rady Gminy Kocmyrzów-Luborzycza
92.	05.06.2017	Warszawa	10. Ogólnopolska Konferencja „Ostrożnie – dziecko! Profilaktyka krzywdzenia małych dzieci”	Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę
93.	01.10.2017–30.04.2018	Warszawa	Projekt „Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej”	Stowarzyszenie „Nowe Horyzonty”
94.	26.05.2016	Warszawa	Konferencja „Groźne przestępstwa przeciwko dzieciom – ofiary i sprawcy”	Centrum Psychologii Kryminalnej
95.	26.05.2017	Łódź	Konkurs plastyczno-językowo-kulturowy „Children around the world”	Prywatna Szkoła Podstawowa „Kornelówka” w Łodzi
96.	12–13.05.2017	Warszawa	Konferencja Młodych Liderów	Fundacja na Rzecz Studentów i Absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego „Universitatis Varsoviensis”
97.	25.05.2017	Łódź	IV Przegląd Innowacji i Twórczości w Edukacji	Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
98.	01.06.2017	Zakopane	Wydarzenie „Przedsiębiorcy Podhala, Spisza i Orawy Dzieciom”	Andrzej Gut-Mostowy
99.	23.05.2017	Świdnica	Inicjatywa „V Gala wolontariatu”	Gimnazjum nr 4 im. Noblistów Polskich w Świdnicy
100.	26.04.2017	Kisielsk	Inicjatywa „Kisielsk Czyta Dzieciom”	Zespół Oświatowy im. Armii Krajowej w Kisielsku
101.	26.05.2017	Busko-Zdrój	Festiwal Rodzinny „Nie ma jak rodzina”	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
102.	30.09–01.10.2017	Sławęcin	III Międzynarodowa Konferencja Edukacja Innowacja pt. „Człowiek w szkole”	Sławęcińskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych
103.	02.07–21.07.2017 23.07–05.08.2017	Zielona Góra	Obóz młodzieżowy Korczakowo 2017	Koło Przyjaciół Korczakowa
104.	08.06.2017	Ziębice	Konferencja pt. Kształtowanie dojrzałości społecznej poprzez promowanie mediacji rówieśniczych w szkołach	Fundacja Consensus Europejskie Centrum Mediacji
105.	31.05–10.06.2017	Warszawa	5. Festiwal Filmowy dla Dzieci i Młodzieży „Kino w trampach”	FUNDACJA CINEMANIA
106.	17.05–31.12.2017	Warszawa	Kampania społeczna dot. przemocy domowej wobec osób LGBT	Stowarzyszenia Lambda Warszawa
107.	29–30.05.2017	Płock	IV Płocki Festiwal Czytelnictwa	Niepubliczna Szkoła Podstawowa „Cogito” im. Wisławy Szymborskiej oraz Niepubliczne przedszkole „Gucio” w Płocku
108.	25–28.05.2017	Suwałki	XVII Międzynarodowego Festiwalu Piosenki i Tańca Muszelki Wigier 2017	Suwałski Ośrodek Kultury
109.	04–13.09.2017	Katowice	Święto Katowickiego Hufca ZHP	Hufiec ZHP Katowice Chorągiew Śląska ZHP
110.	12.05.2017	Warszawa	IX Przegląd Dziecięcych Prezentacji Artystycznych „Kwiaty Integracji”	Przedszkole Integracyjne nr 137 im. Janusza Korczaka w Warszawie
111.	02–04.06.2017	Pacanów	15. Międzynarodowy Festiwal Kultury Dziecięcej Pacanów – Dania 2017 oraz inicjatywa Edukacji kulturalnej z Koziołkiem Małolkiem	Europejskiego Centrum Bajki w Pacanowie
112.	4.05–06.06.2017	Starachowice	„Mały i duży” – II Konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży nt. „Prawa człowieka w świecie dziecka	Stowarzyszenie LOKALNI.PL
113.	01.06–30.09.2017	Gmina Siechnice	Projekt „Wędrujące prawa dziecka”	Fundacja Go'n'Act
114.	18.05.2017	Warszawa	Mądre bajki z całego świata. Książeczka z płytą. Edycja 2	Kulczyk Foundation
115.	19.10.2017	Rudno	Konkurs Literacko-Artystyczny „Magiczny Świat Zabawek”	Zespół Szkolno-Przedszkolny w Rudnie
116.	14.06–15.09.2017	Katowice	Kampania „EASY Plecaki od serca” pod hasłem „Przełącz plecak dla dzieci w potrzebie”	SPOKEY Sp. z o.o.

117.	21.05.2017	Wrociszewo	Festyn pod hasłem „Nie bój się chcieć”	Publiczna Szkoła Podstawowa im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego we Wrociszewie
118.	25–26.09.2017	Gdańsk	„Jutro edukacji z CENem” – uroczystości 65-lecia Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku	Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku
119.	13.05.2017	Złotów	Konferencja „Chrońmy dzieci przed przemocą”	Stowarzyszenie Zastępczego Rodzicielstwa oddział w Złotowie
120.	08.06.2017	Warszawa	Kongres Rodzicielstwa Zastępczego	Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej
121.	22.06–31.12.2017	Warszawa	IX edycja kampanii społecznej „Bądźmy Razem Bezpieczni”	Tramwaje Warszawskie Sp. z o.o.
122.	25–28.05.2017	Wilcza Góra	Konferencja EUDEC17PL i Festiwa Inspire the Future	Fundacja Bullerbyn Na Rzecz Wspólnoty Dzieci I Dorosłych
123.	09.06.2017	Lublin	III Wojewódzki Festyn Bezpieczna Szkoła – Bezpieczna Lubelszczyzna	Kurator Oświaty w Lublinie
124.	23.05.2017	Dąbrowa Górnicza	Konferencja z okazji Dnia Rodzicielstwa Zastępczego	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Dąbrowie Górniczej
125.	25.05.2017	Knurów	Akcja „Międzynarodowy Dzień Dziecka Zaginionego w Polsce z knurowskim Stowarzyszeniem Cztery Pory Roku”	Stowarzyszenie Cztery Pory Roku
126.	15.05.2017	Łódź	Książka dla dzieci pt. „Mali bohaterowie” autorstwa Barbary Gawryluk z ilustracjami Anny Wielbut	Wydawnictwo Literatura
127.	01.09–28.12.2017	Warszawa	„Akademia Rozwoju Dziecka” + projekt wyrównujący szanse edukacyjne dzieci szkolnych oraz wykrywanie zaburzeń rozwojowych i problemów edukacyjnych	Neuron-Biofeedback Terapia i Rozwój Dzieci
128.	03.06.2017	Mysłowice	Jubileusz 95-lecia Szkoły Podstawowej nr 3 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu	Szkoła Podstawowa nr 3 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Mysłowicach
129.	01.06.2017	Warszawa	„Dzień Dziecka w Muzeum Karykatury, czyli zrobmy sobie arcydzieło”	Muzeum Karykatury
130.	20.09.2017	Łódź	Wydarzenie VI Ogólnopolski Dzień Przedszkolaka	Przedszkole Miejskie nr 54 w Łodzi
131.	28.04.2017	Wrocław	Akcja społeczna „Pośpiewaj mi mamo, pośpiewaj mi tato”	Narodowe Forum Muzyki im. Witolda Lutosławskiego
132.	01.06.2017	Warszawa	Konkurs na komiks pt. MOJA PLANETA – DOM	Stowarzyszenia Otwarte Drzwi
133.	10–11.10.2017	Opole	Międzynarodowa Konferencja „Sądowa ochrona praw jednostki w państwach Europy Środkowej – dotychczasowe doświadczenie i tendencja zmian” odbywająca się w ramach II Środkowoeuropejskiego Forum Prawno-Administracyjnego	Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego
134.	30–31.05.2017	Opole	Dwudniowe Forum Rodzicielstwa Zastępczego	Opolskie Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych w Opolu
135.	11–15.09.2017	Tczew	XV Międzynarodowy Przegląd Teatrów Wspaniałych w Tczewie	Stowarzyszenie Na Rzecz Szkolnictwa Specjalnego w Tczewie
136.	01.06.2017	Szczecin	Impreza „Brzdąc 2017”	Dom Kultury SŁOWIANIN
137.	01.06.2017	Sączów	Impreza „Bieg do szczęśliwego dzieciństwa”	Zespół Szkolno-Przedszkolny w Sączowie
138.	04.06.2017	Warszawa	Projekt „Kulturalny Dzień Dziecka”	Fundacja Kulturalne Dzieci Waw PI
139.	01.06.2017	Olsztyn	Akcja informacyjna #dodaj 1	Grupa edukacyjna „Nomada”
140.	08.07–24.09.2017	Warszawa	Projekt „Kulturalna Wisła”	Fundacja Kulturalne Dzieci Waw PI
141.	18.06–12.07.2017	Wrocław	8. edycja Brave Kids	Stowarzyszenie Kultury Teatralnej Pieśń Kozła
142.		Słupsk	Inicjatywa „PODMIOT, nie przedmiot! – Dzień Dziecka 2017”	Stowarzyszenie Horyzont w Słupsku

143.	30.11–02.12.2017	Katowice	XXIX Ogólnopolską Konferencję Sekcji Naukowej Psychiatrii Dzieci i Młodzieży oraz Międzynarodową Konferencję Psychiatrii Dzieci i Młodzieży	Oddział Kliniczny Psychiatrii i Psychoterapii Wieków Rozwojowych Katedry Psychiatrii i Psychoterapii Śląskiego Uniwersytetu Medycznego Katowicach
144.	01.09.2017 –30.06.2018	Warszawa	Turniej piłkarski Niezwykły Turniej WOW 2	Fundacja Czynów Niezwykłych
145.	01.05–31.10.2017	Warszawa	Konkurs „List do Taty 4. edycja 2017”	Komisja Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej Senat RP
146.	01.07–31.08.2017	Strzelce Opolskie	„Wakacyjna Akcja Redakcji”	Tygodnik Regionalny Strzelec Opolski
147.	01.08–30.09.2017	Poznań	Projekt edukacyjny „Studenci UAM bez Granic – Edycja Czwarta”	Koło Naukowe Edukacji Międzykulturowej przy Wydziale Studiów Edukacyjnych (Zakład Pedagogiki) na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza
148.	06–07.06.2017	Warszawa	Ogólnopolska konferencja „Cyberprzestrzeń i światy wirtualne: Dydaktyka cyfrowa – poza granice wyobraźni”	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej Warszawie
149.	01.06–31.10.2017	Płock	Program edukacyjno-informacyjny „Serfuję bezpiecznie”	Fundacja „Fundusz Grantowy dla Płocka”
150.	01.09.2017	Kraków	Publikacja „Mutyzm wybiórczy. Trzy spojrzenia”, która zostanie wydana nakładem Oficyny Wydawniczej „Impuls”	Monika Cabała
151.	02–09.07.2017	Marki	Przedsięwzięcie „Lato dla Motylków – turnus rehabilitacyjno-szkoleniowy”	Stowarzyszenie Debra Polska Kruchy Dotyk
152.	26.08.2017	Kraków	„VI Bieg Charytatywny Fundacji Tesco Dzieciom”	Fundacja Tesco w Krakowie
153.	14–18.05.2018	Poznań	Kongres „Equal education in hospital schools. How to put a stop to exclusion of sick children and their families? (Szkoła jako element edukacji równościowej zapobiegający wykluczeniu dzieci i rodzin dotkniętych przewlekłą chorobą)”	Fundacja „Edukadis”
154.	12–27.08.2017	Kielce	III Wakacyjny Festiwal Sztuki dla Dzieci i Młodzieży Hurra! ART!	Teatr Lalki i Aktora „Kubuś” w Kielcach
155.	14.09.2017	Warszawa	Konferencja „Czy polskie dzieci muszą mieć próchnicę?” wraz z analizą postaw lekarzy dentyków w kwestii leczenia stomatologicznego dzieci i młodzieży w formie ankiety wśród dentyków – odbiorców infoDENT24.pl	infoDENT24.pl
156.	23–24.10.2017	Warszawa	13. Ogólnopolska konferencja „Pomoc dzieciom – ofiarom przestępstw”	Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę
157.	01.09.2017 –31.06.2018	Łódź	8. edycja Uniwersytetu Łódzkiego dla dzieci	Uniwersytet Łódzki
158.	20.10.2017	Warszawa	Konferencja pt. „Tradycja pedagogiki specjalnej jako inspiracja tworzenia społeczeństwa dla wszystkich”	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
159.	01.09.2017 –30.06.2018	Warszawa	Program edukacyjny „Dobrze Jemy ze Szkołą na Widelcu”	Fundacja „Szkoła na widelcu”
160.	16.10.2017	Piotrków Trybunalski	Konferencja na temat „Zagrożenia od substancji psychoaktywnych i zachowań kompulsywnych wśród dzieci i młodzieży”	Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Abstynenckiej „PAŁACYK”
161.	03.04–31.12.2017	Gdynia	Kampania #RozwódtNieWojna	Centrum Porozumień Prawnych
162.	01.07–31.12.2017	Gdańsk	Projekt „Uniwersytet Zdrowego Uśmiechu – program profilaktyki stomatologicznej dla dzieci”	Fundacja Dla Dzieci Vivadental
163.	22.09.2017	Katowice	Spektakl teatralny „Babski Strajk”	Fundacja Katowickiej Spółdzielni Mieszkaniowej

164.	07–16.09.2017	Warszawa	11. Międzynarodowa Szkoła Letnia pt.: „International experiences in the area of refugee and migrant children's adaptation-theory, research, praxis” („Międzynarodowe doświadczenia w zakresie adaptacji dzieci – uchodźców i migrantów – teoria, badania, praktyka”)	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
165.	18–19.09.2017r.	Braniewo	I Międzynarodowa Konferencja Naukowa Regionalne Dni Bezpiecznego Internetu w Województwie Warmińsko-Mazurskim nt. „Z NAMI BEZPIECZNIEJ – RODZINA I SZKOŁA WOBEC ZAGROŻEŃ CYBERPRZESTRZENI I ŚWIATÓW WIRTUALNYCH”	Braniewskie Centrum Kultury
166.	01.09–31.12.2017	Czeladź	Kampania społeczno-edukacyjnej o ogólnopolskim zasięgu „Wielka Moc”	Stowarzyszenie Moc Wsparcia
167.	18.09.2017–30.06.2018	Warszawa	V edycja ogólnopolskiego programu profilaktyczno-edukacyjnego „Dziel się Uśmiechem”	Polski Czerwony Krzyż
168.	22.09.2017	Gdańsk	Debate panelowa „Wrzesień, czy wszystkie dzieci idą do szkoły? O dzieciach pozostających w trudnej sytuacji życiowej”	Muzeum Historyczne Miasta Gdańska
169.	28.08–02.09.2017	Warszawa	II edycja Letniej Akademii Mediacji Szkolnej i Równieżniczej	Centrum Edukacji Prawnej Krajowej Rady Radców Prawnych
170.	17.09.2017	Lublin	VII edycja festynu „Międzynarodowy Dzień Orderu Uśmiechu Czuby – Lublin 2017”	Stowarzyszenie Lubelska Inicjatywa
171.	19.10.2017	Poznań	Konferencja pt. „Jak budować mosty współpracy? – 5 wymiarów komunikacji w mediacji”	Polskie Centrum Mediacji Oddział w Poznaniu
172.	18.09.2017–30.06.2018	Warszawa	V edycja programu profilaktyczno-edukacyjnego „Dziel się Uśmiechem”	Polski Czerwony Krzyż
173.	07–20.11.2017	Warszawa	X Ogólnopolski Konkurs Literacki „Mam prawo...”	Przedszkole nr 124 w Warszawie
174.	19–20.09.2017	Warszawa	11. Międzynarodowa Konferencja „Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w internecie”	Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa
175.	11.09.2017	Lędziny	Konferencja naukowa „FAS i przywiązanie”, w ramach XVII obchodów Światowego Dnia FAS w Polsce	Fundacja Fastryga
176.	01.09–30.11.2017	Warszawa	Akcja edukacyjna „Widzę, słyszę, czuję, wiem”	EDIPRESSE POLSKA S.A.
177.	12.09.2017	Mikołów	XIV Mikołowska Powiatowa Kampania Społeczna pt. „Łańcuch Czystych Serc – Narkomanii, Alkoholizmowi, „Dopalaczom”, Przemocy Interpersonalnej, HIV/AIDS, Nietolerancji – Nie, Dobro – Tak”	Stowarzyszenie „Powrót”
178.	20.09.2017	Jasło	Impreza integracyjna z okazji Ogólnopolskiego Dnia Przedszkolaka, w ramach kampanii „Cała Polska czyta dzieciom”, pod hasłem „Bajkowy Dzień Przedszkolaka”, połączona z Jubileuszem 10-lecia Bajkowego Prywatnego Przedszkola w Jasle	Bajkowe Prywatne Przedszkole w Jasle
179.	20.10.2017	Kraków	Ogólnopolska konferencja „Życie z zacięciem. Jąkanie jako zaburzenie wielowymiarowe”	Wydawnictwa Edukacyjnego Sp. z o.o.
180.	01–30.05.2018	Warszawa	„Konferencja Młodych Liderów”	Fundacja na Rzecz Studentów i Absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego „Universitatis Varsoviensis”

181.	22.10.2017	Tarnobrzeg	Konferencja „Rodzinna Piecza Zastępcza – wyzwania i doświadczenia”	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Tarnobrzegu
182.	01.09.2017 –30.06.2018	Warszawa	Projekt „Nie Zmarnuj Swojego Życia” w roku szkolnym 2017/2018	Fundacja „Edukacja z Wartościami”
183.	28.08–20.10.2017	Łódź	Projekt „Misiowa Wyprawa”	Fundacja „Dom w Łodzi”
184.	01.10.2017 –28.06.2018	Kraków	III edycja społeczno-edukacyjnego programu „Kompas”	Fundacja Promień Nadziei
185.	01.09.2017 –13.02.2018	Poznań	Projekt „Enea Akademia Talentów”	Fundacja Enea
186.	02.09.2017	Warszawa	V Piknik Wcześniaka na Karowej „Aktywnie przez Świat”	Szpital Kliniczny im. Księżnej Anny Mazowieckiej w Warszawie
187.	18.11.2017	Warszawa	II Konferencja Szkoleniowa „Z cukrzycą na Ty, nie daj się! Moje dziecko wyszło z grupy ryzyka”	Stowarzyszenie „Razem dla Białoleki”
188.	02.09–19.11.2017	Lublin	34. edycja Największej w Polsce Wystawy Budowli z Klocków Lego	Wystawa Klocków Sp. z o.o. S.K.
189.	15.09.2017 –16.06.2018	Szczecin	INTERNATIONAL COMPETITION MATHEMATICS IN FOCUS – VIII edycję Międzynarodowego Konkursu Fotograficznego „Matematyka w obiektywie”	Uniwersytet Szczeciński
190.	15.11.2017	Częstochowa	III Forum „DLA RODZINY”	Stowarzyszenie na rzecz pomocy dziecku i rodzinie „DLA RODZINY”
191.	15.08–15.09.2017	Kraków	Akcja „Anioły idą do szkoły”	Stowarzyszenie Piękne Anioły
192.	01.09.2017– 30.06.2019	Warszawa	Program antytytoniowej edukacji zdrowotnej pt. „Bieg po zdrowie”	Główny Inspektorat Sanitarny
193.	15.09.2017	Warszawa	konferencja regionalna „Rodzicielstwo w kryzysie życiowym – system pomocy dla ochrony macierzyństwa i rozwoju dziecka”	Stowarzyszenie MONAR
194.	09.11.2017	Gdańsk	Przedsięwzięcie „Dzień Otwarty Pomorskiego Ośrodka Adopcyjnego w Gdańsku”	Pomorski Ośrodek Adopcyjny w Gdańsku
195.	06.10.2017	Gdańsk	Ogólnopolska Konferencja „Solidarni z Dziećmi. 50-lecie działalności Polskiego Komitetu OMEP”	Polski Komitet Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego OMEP
196.	01.09–30.10.2017	Warszawa	Konkurs „Świat Przyjazny Dziecku”	Komitet Ochrony Praw Dziecka
197.	01.10–31.12.2017	Kraków	Kampania czytelnicza „Książką połączeni”	Instytut Książki w Krakowie
198.	07.10.2017	Gdynia	Wydarzenie „Rusz się Gdynio”	Gdyńskie Centrum Sportu
199.	01.10.2017 –31.10.2018	Warszawa	II edycja projektu edukacyjnego dla przedszkolaków pt. „Finansowy Elementarz”	Fundacji Banku Millennium
200.	01.09.2017 –30.06.2018	Warszawa	V edycja akcji Pro-ekologicznej „ZBIERAJ Z KLASA”	Magic Records I Universal Music Polska
201.	15.09.22.09, 06.10.2017	Słupsk, Koszalin, Gdańsk	Akcja „Uśmiech dziecka – tańczący oddział dziecięcy”	Stowarzyszeniem Muszkieterowie Szpiku
202.	15.09.2017 –28.02.2018	Warszawa	VII edycja programu edukacyjnego „Śniadanie daje moc”	Koalicja Firm „Partnerstwo dla zdrowia”
203.	04.10.2017 –30.06.2018	Zamość	„SOS dla uszkodzonego zęba – SOS dla zdrowia i życia”	Multimed Zamość Sp. z o.o.
204.	15–17.09.2017	Sieradz	IX Ogólnopolski Dzień Treningu Aktywności Motorycznej Olimpiad Specjalnych – Sieradz 2017	Komitet Organizacyjny IX Ogólnopolskiego Dnia Treningu Aktywności Motorycznej Olimpiad Specjalnych – Sieradz 2017
205.	15.09.2017	Warszawa	II edycja projektu edukacyjnego „Mądre bajki z całego świata. Inspiracje do zajęć z dziećmi”	Kulczyk Foundation
206.	01.10–15.12.2017	Słupsk	projekt edukacyjno-profilaktyczny przeciwko dopalaczom z elementami arteterapii „Dopem w ścianę!”	Grupa nieformalna „Słupscy Korczakowcy”
207.	16–17.11.2017	Warszawa	Konferencja „Dobre praktyki w diagnozie psychologicznej w obszarze edukacji – standardy PTP dla poradni”	Ogólnopolska Sekcja Diagnostyki Polskiego Towarzystwa Psychologicznego

208.	01.09–20.09.2017	Warszawa	Ogólnopolski Dzień Przedszkolaka w Warszawie „Przyjazne i Zdrowe Miasto”	Polski Komitet Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego OMEP
209.	01.10.2017 –30.06.2018	Rumia	Freedom 2018 – in the spirit of peace and equality	Zespół Szkół Salezjańskich
210.	01.10.2017 –30.06.2018	Kalisz	Program edukacyjny „Porcja Pozytywnej Energii”	Crispy Natural Sp. z o.o. Sp. k.
211.	26.09.2017	Chełmno	Konferencję „REAGUJ! DZIECKO TO TEŻ CZŁOWIEK! STOP PRZEMOCY!”	Stowarzyszenie Rodzin Zastępczych i Adopcyjnych „CHEŁMNO DZIECIOM”
212.	18.09–15.12.2017	Słupsk	Projekt „NIE HEJTUJĘ JA, NIE HEJTUJ TY”	Grupa nieformalna SŁUPSCY KORCZAKOWCY
213.	01.10.2017 –30.06.2018	Warszawa	Obchody Światowego Dnia Godności w Polsce	Global Dignity Poland
214.	29.09.2017	Wejherowo	Otwarcie wielofunkcyjnej hali sportowej Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 2 dla Nieślyszących im. Jana Sierstrzyńskiego w Wejherowie	Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 dla Nieślyszących im. Jana Sierstrzyńskiego w Wejherowie
215.	01.09.2017 –31.08.2018	Warszawa	VIII edycja Ogólnopolskiego Programu Edukacyjnego „Twoje dane – Twoja sprawa. Skuteczna ochrona danych osobowych. Inicjatywa edukacyjna skierowana do uczniów i nauczycieli”	Główny Inspektorat Sanitarny
216.	29.10.2017 –30.06.2018	Zamość	Akcja „Szkoła zdrowego uśmiechu Multimed”	Multimed Zamość Sp. z o.o.
217.	23.09.2017	Warszawa	Mini Maraton #BeActive	Fundacja Maraton Warszawski
218.	01.10.2017	Cavan	Uroczystość nadania imienia Ireny Sendlerowej Szkolnemu Punkowi Konsultacyjnemu przy Ambasadzie RP w Dublinie, z siedzibą w Cavan, podczas jubileuszu 10-lecia istnienia szkoły	Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Dublinie z siedzibą w Cavan
219.	19.10.2017	Częstochowa	Konferencja „Mediacja szansą na porozumienie”	Stowarzyszenie na rzecz pomocy dziecku i rodzinie „Dla rodziny”
220.	01.09.2017 –30.06.2018	Lublin	Program „Mediacja rówieśnicza w szkole metodą przeciwdziałania agresji i niedostosowaniu społecznemu młodzieży”	Sąd Okręgowy w Lublinie
221.	06.12.2017	Poznań	Konferencja „Rola profilaktyki zintegrowanej w zapewnianiu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży”	Polska Platforma Bezpieczeństwa Wewnętrznego
222.	30.10–30.11.2017	Marki	Akcja „Szkoła pełna zrozumienia”/ „Przedszkole pełne zrozumienia”	Stowarzyszenie „Polskie Towarzystwo Mutyzmu Wybiórczego”
223.	25.11.2017	Kraków	Akcja „Dzień pluszowego misia”	Fundacja „Mam Marzenie”
224.	16.11.2017	Wrocław	Fundacja Urtica Dzieciom 20. Aukcja Charytatywna	Fundacja Urtica Dzieciom
225.	01.10–27.11.2017	Trzcińsko-Zdrój	Wojewódzki Konkurs Plastyczny „Prawa Dziecka w oczach dziecka”	Szkoła Podstawowa im. Stefana Żeromskiego w Trzcińsku-Zdroju
226.	01.09.2017 –30.06.2018	Świdnik	9. edycja projektu „Szkoła Dobrze Wychowana”	Fundacja Solidarności Obywatelskiej
227.	01.10.2017 –25.03.2018	Wągrowiec	Cykl zawodów biegowych Grand Prix CITY TRAIL Junior	Stowarzyszenie Sport dla Każdego w Wągrowcu
228.	19.10–16.11.2017	Gdańsku	Kampania „Dziecko w rozwodzie. Dostrzec. Zrozumieć. Wesprzeć”	Stowarzyszenie PELIKAN z Gdańska
229.	01–30.11.2017	Słupsk	Akcja „Janusz Korczak dla dzieci i młodzieży w bibliotece”	Miejska Biblioteka Publiczna w Słupsku
230.	07.10.2017	Warszawa	Wydarzenie „Rodzinnie nad Wisłą”	Fundacja Pocięchom
231.	06–08.12.2017	Krosno	Kampanię informacyjno-edukacyjną „Płodowy Zespół Alkoholowy – Co to jest?”	Fundacja Wielkie Serce
232.	01.04–30.05.2018	Łowicz	Konkurs literacko-plastyczny Bazgroł	duże Ka – portal kulturalny dla młodzieży i dorosłych Papierowy Pies – portal kulturalny dla dzieci
233.	21.10.2017	Warszawa	Konferencja Kapelusze Lektora XI: Nauczanie języków obcych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Jakości w Nauczaniu Języków Obcych Pase

234.	13–20.11.2017	Aleksandrów Łódzki	Przedsięwzięcie „Brońy Praw Dziecka”	Sportowa Szkoła Podstawowa nr 3 im. Józefa Jaworskiego w Aleksandrowie Łódzkim
235.	17.10.2017	Kraków	Konferencja „W drodze do zgody”	Fundacja Rodzina Plus
236.	19–20.10.2017	Warszawa	IV Kongres Edukacja i Rozwój	Wolters Kluwer Polska
237.	01.10.2017 –01.10.2018	Pacanów	Powołanie Dziecięcej Rady Programowej Europejskiego Centrum Bajki im. Koziółka Matółka w Pacanowie	Europejskiego Centrum Bajki w Pacanowie
238.	23.10.2017 –22.06.2018	Warszawa	Ogólnopolski program edukacyjny „Żyj smacznie i zdrowo”	Synertime Sp. z o.o.
239.	27.10.2017	Marki	wydanie książeczki „Mutyzm wybiórczy, czyli o dzieciach, które czasami milczą”	Stowarzyszenie „Polskie Towarzystwo Mutyzmu Wybiórczego”
240.	26.10.2017	Tarnów	Senioralna akcja wolontariacka pn. „TULIMISIE – Seniorzy Dzieciom”	Stowarzyszenie AMOS
241.	10.11.2017	Warszawa	Konferencja Flying Bag – plecak z przyszłości	Międzynarodowy Ruch Flying Bag
242.	20.11.2017	Warszawa	Wiem. Czuję. Pomagam! Empatia w szkole	Kulczyk Foundation
243.	29.09.2017 –05/06.2018	Warszawa	Endo dla Fundacji Spełnionych Marzeń „Razem możemy więcej”	Studio MK Sp. z o.o S.K.A.
244.	21.11.2017	Grala-Dąbrowizna	Znamy swoje prawa. Czwarta Dziecięca Konferencja o Prawach Dziecka	Szkoła Podstawowa im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Grali-Dąbrowiznie
245.	24.11.2017 –1.12.2017r.	Województwo Mazowieckie	XIV Mazowiecki Konkurs Savoir Vivre „Obycie Umila Życie”	Dom Kultury „Włochy”
246.	13.12.2017	Szczecin	Spotkanie Adopcyjne 20-lecie działalności Ośrodka Adopcyjnego SRK	Ośrodek Adopcyjny Stowarzyszenia Rodzin Katolickich
247.	11.2017–05.2018	Prusinowice	Projekt edukacyjny: Śladami Ireny Senderowej i Janusza Korczaka	Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Prusinowicach
248.	24.10–25.11.2017	Siedlce	Konkurs Plastyczny „Prawa Dziecka widziane oczami dziecka”	Miejskie Przedszkole Integracyjne nr 20 w Siedlcach
249.	18.11.2017	Gdańsk	Konferencja naukowa „Sztuczna Inteligencja – nadzieje, wyzwania, perspektywy”	Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku. Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego. Departament Edukacji i Sportu.
250.	2.01–9.03.2018	Lublin	IV Ogólnopolski Konkurs Literacki o Twórczości Kornela Makuszyńskiego „Czytanie jest przygodą”	Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Komisji Edukacji Narodowej Szkoła Podstawowa nr 34 im. Kornela Makuszyńskiego
251.	23.10.2017	Lublin	Konferencja „Mediacja rówieśnicza w szkole metodą przeciwdziałania agresji i niedostawianiu społecznemu młodzieży”	Prezes Sądu Okręgowego w Lublinie
252.	11.2017–03.2018	Warszawa, Wrocław, Białystok	Największa w Polsce wystawa budowl klocków lego	Wystawa Klocków Sp. z o.o. S.K.
253.	30.11.2017 –01.12.2017	Warszawa	Konferencja „Sztuka edukacji. Projekty kulturalne dla młodzieżowych ośrodków socjoterapii”	Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki
254.	24–30.11.2017	Niechlów	Projekt „Jestem AŻ DZIECKIEM – tydzień dla praw dziecka”	Zespół Szkół w Niechlowie
255.	07.11.2016 –8.12.2017	Łódź	XIV Łódzki Konkurs „Prawa Dziecka – Prawami Człowieka”	Szkoła Podstawowa nr 44 im. prof. Jana Molla
256.	27.10.2017	Grudziądz	Konferencja „Razem przeciw przemocy”	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Grudziądzu
257.	30.11.2017 r	Siedlce	Konferencja „Przestrzeganie Praw Dziecka w kontekście orzeczenia kary pozbawienia wolności jednego lub obojga rodziców”	Caritas Diecezji Siedleckiej
258.	24.11.2017	Warszawa	Konferencja Naukowa „Zrozumieć uczenie się – zmienić szkołę”	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
259.	27.11.2017	Wrocław	Seminarium z okazji 20-lecia Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjnego OSTOJA	Stowarzyszenie OSTOJA na Rzecz Osób z Niepełnosprawnościami

260.	11-06.2017	Kraków	IV edycja projektu Słoneczna inteGRacja pt. „O wolności (-ACH!!) konwersacja”	Zespół Szkół Ogólnokształcących Integracyjnych nr 5 w Krakowie
261.	28.11.2017	powiat toruński	X Międzyszkolny konkurs plastyczny pt. „Dzieci w Europie-Prawa Dziecka”	Szkoła Podstawowa nr 28 w Toruniu
262.	24-25.10.2017	Wrocław	„Wrocławski Festiwal Edukacji 2018”	EIE Sp. z o.o.
263.	21.11.2017	powiat wałbrzyski	VII Powiatowy Konkurs Plastyczny „Mam prawo”	Publiczna Szkoła Podstawowa nr 37 z Oddziałami Sportowymi im. Stanisława Staszica
264.	20.11.2017 –02.03.2018	powiat olsztyński	Projekt Dodaj 1 oraz Konkurs „W dalszą drogę z Rodziną”	Grupa Edukacyjna Nomada
265.	24.11.2017	Stare Miasto	Konferencja Regionalna „Prawa rodziny w samorządzie lokalnym”	Gmina Stare Miasto
266.	20.11.2017	Łódź	Ogólnopolska wystawa pracy plastycznych dla dzieci „Moje prawa-ważna sprawa”	Przedszkole Miejskie nr 163 w Łodzi
267.	18.11.2017	Warszawa	Jubileuszowy turniej tenisa stołowego	Spółdzielnia Mieszkaniowa „Ostrobramska”
268.	7.12.2017	Warszawa	XXII edycja Ogólnopolskiej Sceny Prezentacji Artystycznych Realizacji „OSPAR”	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
269.	2-3.12.2017	Zagnańsk	Wydarzenie „Autyzm w rodzinie – wyzwanie naszych czasów?”	Ośrodek Rehabilitacyjno -Wypoczynkowy Polanika
270.	22.11.2017	Wojanowo	X Gminny Konkurs o Prawach Dziecka „Kiedy śmieje się dziecko, śmieje się cały świat”	Szkoła Podstawowa im. Romualda Traugutta
271.	09.12.2017	Wrocław	VII Konferencja „Dzieci z chorobami rzadkimi-leczenie, rehabilitacja, edukacja. Dzieci z trisomią chromosomu 21-inne, czy takie same?”	Fundacja „Potrafię pomóc” na Rzecz Dzieci Niepełnosprawnych z Wadami Rozwojowymi
272.	10.12.2017	Warszawa	„One day gwiazdka dla potrzebujących”	Fundacja ONE DAY
273.	08.12.2017	Warszawa	CEMS Chance XII	Stowarzyszenie Samorządu Studentów Szkoły Głównej Handlowej
274.	11-12.2017	Warszawa	„Dzieciaki, adwokat kto to taki?”	Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie
275.	07.12.2017	Koszalin	„Co łączy – Einsteina, Newtona, Mozarta, Messiego?”	Niepubliczne Przedszkole Integracyjno-Terapeutyczne „Miś”
276.	07.12.2017	Opole	Konferencja naukowo-metodyczna „Świat bez FAS”	Diecieżalna Fundacja Ochrony Życia
277.	09.12.2017	Warszawa	IX edycja wydarzenia kulturalnego „A My do Betlejem”	Fundacja AND I AM UP
278.	20.11-04.12.2017	Łódź	Konkurs plastyczny „Prawa mam i na nich się znam”	Stowarzyszenie Poprawy Spraw Alimentacyjnych DLA NASZYCH DZIECI
279.	12.01.2018	Jasło	Koncert Charytatywny „Aniołkowe granie”	Bajkowe Prywatne Przedszkole, Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. Witolda Lutosławskiego
280.	04.02.2018	Gdańsk	II Charytatywny Koncert „Przemek Dzieciom”	Fundacja „Przemek Dzieciom”
281.	02-03.02.2018 r	Poznań	Konferencja „VI Ogólnopolska Akademia Pediatrii”	Studenckie Pediatryczne Koło Naukowe zrzeszone przy Studenckim Towarzystwie Naukowym Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu
282.	01-02.2018	Osiek	Ogólnopolski Konkurs Ortograficzny „Gzegzółka z motywem Orderu Uśmiechu”	Szkoła Podstawowa im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Osieku
283.	19.12.2017	Świdnica	XI Konkurs Kołęd i Pastorałek	Szkoła Podstawowa nr 315 im. Jana Pawła II
284.	01.2018	Łódź	Książka pt. „Listy w butelce. Opowieść o Irenie Sendlerowej”	Wydawnictwo Literatura
285.	14.12.2017	Gdańsk	Konferencja naukowo-szkoleniowa „Pomoc dziecku z FASD i jego rodzinie”	Fundacja na Rzecz Dziecka i Rodziny FASCYNACJE

286.	14.11.2017 24.02.2018 24.03.2018	Ostrołęka	XIX Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy o Prawie	II Liceum Społeczne Ogólnokształcące im. Toniego Halika
287.	06.12.2017	Warszawa	Program Profilaktyczno-Edukacyjny „Mleczne-Stałe-Zdrowe”	Klinika Stomatologiczna Anam
288.	12.03.2018	Płock	Konferencja „Nie ma dzieci są ludzie. Socjalizacja dziecka w kontekście jego praw, edukacji włączającej i idei wolontariatu”	Biblioteka Pedagogiczna w Płocku
289.	13.12.2017 09.12.2018	Lublin	Konkurs Wiedzy o Rzeczniku Praw Obywatelskich i Rzeczniku Praw Dziecka	Studenckie Koło Prawników UMCS, Sekcja Prawa Cywilnego, Wydział Prawa i Administracji UMCS
290.	17.04.2018	Bydgoszcz	Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Dziecko i prawo”	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
291.	02.2018–08.2018	Warszawa	Konkurs „Piórko 2018. Nagroda Biedronki za książkę dla dzieci”	Jeronimo Martins Polska
292.	do 31.08.2018	Warszawa	II edycja Programu „Żółty talerz”	Kulczyk Foundation
293.	02.2018–03.2018	Warszawa	Projekt „Wiem. Czuję. Pomagam! Inspiracje do zajęć z dziećmi i młodzieżą”	Kulczyk Foundation
294.	12.12.2017	Kraków	Inscenizacja rozprawy sądowej „Prawa dziecka przed sądem”	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
295.	01–02.2018	Gliwice	Ogólnopolski Konkurs Plastyczno-Literacki „Pani Ireno...”	Szkoła Podstawowa nr 11 w Gliwicach
296.	16–18.03.2017	Warszawa	Warszawskie Dni Rodzinne	Fundacja Zwalcza Nudę w Warszawie
297.	06.02.2018	Warszawa	Dzień Bezpiecznego Internetu	Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa
298.	23.11.2017 –15.03.2018	Kędzierzyn-Koźle	II Festiwal Praw Człowieka	II Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Kędzierzynie-Koźlu
299.	12.2017	Świdnica	Akcja „Święta dla dziecka”	Stowarzyszenie Przyjaciół Dzieci Chorych „SERCE w Świdnicy”
300.	2017/2018	Polska	Obchody 50-lecia Orderu Uśmiechu	Międzynarodowa Kapituła Orderu Uśmiechu w Warszawie

Załącznik nr 8 Skład osobowy Społecznej Rady Doradczej Rzecznika Praw Dziecka

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja
1.	Renata Durda	Kierownik Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” Instytutu Psychologii Zdrowia w Warszawie
2.	Anna Dymna	Prezes Fundacji „Mimo Wszystko” w Krakowie
3.	Elżbieta Golińska	Dziennikarka, Członek Zarządu Fundacji Towarzystwo Przyjaciół Centrum Zdrowia Dziecka; redaktor naczelny gazety „PaTrz”, ogólnopolskiego programu „Profilaktyka a Ty”
4.	Grzegorz Jach	Autor ogólnopolskiego programu profilaktyki uzależnień „Profilaktyka a Ty (PaT)”
5.	prof. Teresa Jackowska	Ordynator i Kierownik Kliniki Pediatrii CMPK Szpitala Bielańskiego w Warszawie
6.	Rafał Janiszewski	Ekspert w zakresie leczenia stacjonarnego
7.	dr Paweł Jaros	Sędzia, b. Rzecznik Praw Dziecka, wykładowca Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
8.	prof. Ewa Jarosz	Katedra Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
9.	prof. Elżbieta Karska	Kierownik Katedry Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
10.	Mirosława Kątna	Przewodnicząca Komitetu Ochrony Praw Dziecka
11.	dr Laura Koba	Pracownik Naukowy w Instytucie Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
12.	Barbara Maria Kolago	Muzyk, kompozytor
13.	prof. Marek Konopczyński	Polski pedagog resocjalizacyjny, profesor nauk społecznych. Autor koncepcji twórczej resocjalizacji
14.	Anna Lechowska	Prezes Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży SZANSA w Głogowie
15.	Joanna Luberadзка-Gruca	Prezes Fundacji Przyjaciółka w Warszawie
16.	Edward Lutczyn	Artysta plastyk
17.	prof. Bibiana Mossakowska	Chirurg dziecięcy
18.	prof. Bożena Muchacka	Pracownik Naukowy na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
19.	ks. Arkadiusz Nowak	Prezes Zarządu Fundacji Instytut Praw Pacjenta i Edukacji Zdrowotnej, Członek Zakonu Posługujących Chorym
20.	Teresa Ogrodzińska	Fundacja Rozwoju Dzieci im. J. A. Komeńskiego w Warszawie
21.	Małgorzata Ohme	Psycholog dziecięcy i rodzinny
22.	prof. Dorota Olczak-Kowalczyk	Konsultant Krajowy ds. stomatologii dziecięcej
23.	prof. Jan Oleszczuk	Kierownik Katedry i Kliniki Położnictwa i Perinatologii Uniwersytetu Medycznego w Lublinie
24.	Piotr Pawłowski	Prezes Stowarzyszenia Przyjaciół Integracji w Warszawie
25.	dr Aleksandra Piotrowska	Psycholog dziecięcy
26.	Teresa Romer	Sędzia SN w stanie spoczynku
27.	dr Monika Sajkowska	Prezes Zarządu Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę
28.	Tadeusz Sławecki	Pedagog, były wiceminister edukacji
29.	prof. Barbara Smolińska-Theiss	Kierownik Zakładu Pedagogiki Społecznej w Instytucie Pedagogiki Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

30.	Anna Sobiesiak	Dyrektor Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego w Toruniu
31.	Henryka Sokołowska	Prezes Stowarzyszenia Integracyjnego „Klub Otwartych Serc” w Wieruszowie
32.	ks. prof. Adam Solak	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
33.	prof. Stanisław L. Stadniczeńko	Kierownik Katedry Teorii, Filozofii Prawa i Praw Człowieka w Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Warszawie
34.	prof. Maciej Tanaś	Dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych, Kierownik Zakładu Edukacji Medialnej Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej,
35.	Anna Maria Wesółowska	Sędzia SO w stanie spoczynku
36.	prof. Maciej Wojtyszko	Literat, reżyser
37.	Dorota Zawadzka	Pedagog i psycholog rozwojowy
38.	ks. dr Adam Żak	Koordynator ds. ochrony dzieci i młodzieży przy Konferencji Episkopatu Polski

Załącznik nr 9 Wyciąg z Raportu⁹⁴³ z badań dotyczących postaw społecznych wobec stosowania przemocy w wychowaniu dzieci

PRZEMOC W WYCHOWANIU – CZAS Z TYM SKOŃCZYĆ! WYCIĄG Z RAPORTU RZECZNIKA PRAW DZIECKA 2017

WPROWADZENIE

Przemoc wobec dzieci, w tym doświadczana w relacjach wychowawczych, jest coraz częściej nagłaśniana jako poważny problem. Informacje na temat tego zjawiska, płynące z publikowanych na całym świecie raportów, uderzają powagą konsekwencji, jakie niesie ze sobą stosowanie przemocy wobec dzieci. Ostatnie dane alarmują, że troje na czworo dzieci, czyli w skali całego globu 1,7 miliarda, co roku pada ofiarą emocjonalnej, fizycznej lub seksualnej przemocy, okrutnego traktowania lub wykorzystywania⁹⁴⁴. Te szokujące zestawienia dobitnie pokazują, że ponad połowa całej populacji najmłodszych dorasta doświadczając krzywdy, poniżenia, bólu, lęku, wykorzystania, zagrożenia. Ten obraz, w powiązaniu z przedstawianą przez ekspertów wiedzą o następstwach takiego stanu rzeczy, uświadamia dramatyzm sytuacji co do obecnej i przyszłej kondycji społeczności międzynarodowej. Odwołując się do ogromnej skali zjawiska oraz wskazując na jego katastrofalne skutki Marta Santos Pais – Specjalny Reprezentant Sekretarza Ogólnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci, nawołuje do pilnego działania, zwiększenia wysiłków i nakładów na ochronę dzieci przed przemocą, tak aby wyeliminować jej wszelkie formy⁹⁴⁵.

W ostatnich latach badacze zjawiska przemocy wobec dzieci mocno akcentują szkodliwy wpływ także „łagodniejszych” jej postaci tj. stosowania kar cielesnych, w tym tzw. klapsów. Dotychczas ukazało się, zwłaszcza w ostatnim czasie, wiele badań oraz meta-analiz, pokazujących negatywne skutki rozwojowe takich metod wychowawczych. Pomimo, że ich destrukcyjny wpływ jest w wielu społeczeństwach powszechnie kwestionowany oraz odbierany jako wyolbrzymianie problemu, niedawno został dość jednoznacznie potwierdzony w naukowo-badawczym dyskursie. Poprzez badania bezpośrednie, jak i meta-analityczne (zestawiające wyniki wielu innych badań), wykazano wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia szeregu negatywnych konsekwencji emocjonalnych, społecznych i zdrowotnych

⁹⁴³ *Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć! Raport Rzecznika Praw Dziecka 2017*, opracowała: dr hab. prof. UŚ Ewa Jarosz.

⁹⁴⁴ Know Violence in Childhood, *Ending Violence in Childhood. Global Report 2017*. Know Violence in Childhood. New Delhi 2017, India; *Hidden in Plain sight. A statistical analysis of violence against children*, UNICEF, New York September 2014.

⁹⁴⁵ Marta Santos Pais, Wystąpienie z dnia 9.10.2017; http://srsg.violenceagainstchildren.org/story/2017-10-09_1583.

u dzieci, otrzymujących od rodziców tzw. klapsy⁹⁴⁶. W tym względzie przytaczane badania wskazują na wysokie prawdopodobieństwo rozwoju niskiej samooceny oraz problemów psychicznych i zachowaniowych, wysokie prawdopodobieństwo rozwoju postaw lękowych, skłonności do depresji, a nawet autoagresji i myśli samobójczych, nadużywanie substancji psychoaktywnych (alkoholu, leków), skłonności do narkotyzowania się. Ponadto wskazuje się na bardzo prawdopodobne zaburzenia poznawcze na tle problemów z koncentracją uwagi oraz obniżenie możliwości poznawczych wskutek niekorzystnych zmian neurologicznych w mózgu⁹⁴⁷, rozwój zaburzeń eksternalizacyjnych i skłonności do stosowania agresji, normalizowanie przemocy i wbudowywanie jej w arsenał środków wykorzystywanych w relacjach z innymi, w tym w kontekście późniejszych ról rodzicielskich. Wbrew potocznym opiniom badacze zgodnie podkreślają, że żadne badania nie pokazują dobroczynnego wpływu kar cielesnych i ich wychowawczej efektywności, a wręcz przeciwnie, dowiedziono ich wpływu na zaburzenia w zakresie etyczno-społecznej internalizacji, rozwój zaburzenia samoregulacji, a także rozwój zewnątrzsterowności, czyli sprzyjają kształtowaniu osobowości działającej na zasadzie „kija i marchewki”⁹⁴⁸.

Zakres występowania problemu oraz dramatyzm jego konsekwencji spowodowały, że przemoc wobec dzieci umieszczona została przez ONZ wśród pilnych problemów do rozwiązania w działaniach globalnych do 2030 roku, określonych w 2015 jako *Cele Zrównoważonego Rozwoju. Plan do roku 2030 /Sustainable developmental Goals. Agenda 2030/*. Wśród 17 wskazanych w nich obszarów działań, w ramach celu 16.2, wprost zadeklarowana została konieczność eliminacji wszelkich form przemocy wobec dzieci⁹⁴⁹. Jednym z istotnych działań w tym zakresie jest prowadzenie badań monitorujących występowanie zjawiska, konsekwencji z nim związanych oraz jego uwarunkowań. Badania takie pozwalają analizować skuteczność podejmowanych starań i środków zmierzających do eliminacji wszelkich form przemocy doznawanej obecnie przez dzieci.

Ważnym źródłem występowania problemu są tradycyjne, kulturowo utrwalone przekonania na temat dzieci oraz sposobów ich traktowania i wychowywania, funkcjonujące w bardzo wielu społeczeństwach na świecie. Analizy tych postaw oraz obserwacja ich

⁹⁴⁶ T.O. Afifi et al, *Spanking and adult mental health impairment: The case for designation of spanking as an adverse Childhood experience*, „Child Abuse and Neglect”, 2017, vol 71, p. 24–31; E. Gershoff i A. Grogan-Kaylor, *Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses*, „Journal of Family Psychology” 2016, p.1–17,.

⁹⁴⁷ M.Strauss, M.J. Paschall, *Corporal Punishment by mothers and development of children's cognitive ability: a longitudinal study of two nationally representative age cohorts*, „Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma” 2009, 18 (5) p 459, DOI: [10.1080/10926770903035168](https://doi.org/10.1080/10926770903035168).

⁹⁴⁸ Affifi et al, *Spanking and adult mental health impairment.....* op.cit.

⁹⁴⁹ http://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf (08.11.2017)

uwarunkowań są istotnym elementem przeciwdziałania problemowi, dlatego uważa się je za ważne i prowadzi w wielu krajach. To też zasadnicza motywacja, która od 2011 roku skłania Rzecznika Praw Dziecka do corocznych badań, dotyczących postaw wobec przemocy w wychowaniu.

Prezentowane poniżej wyniki badań surveyowych są efektem VII już edycji raportu *Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć! Raport Rzecznika Praw Dziecka 2017*, stworzonego w ramach monitoringu Rzecznika Praw Dziecka, dotyczącego postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu⁹⁵⁰.

Badanie zrealizowane w 2017 roku ukierunkowane było na rozpoznanie stanu/poziomu społecznej aprobaty wobec uznawania kar cielesnych za metody wychowawcze oraz przyzwolenia na różnego rodzaju zachowania przemocowe w wychowaniu dzieci. Intencją było także ukazanie dynamiki powyższych postaw, na podstawie kilku podstawowych wskaźników przyjętych w monitoringu, tj. akceptacji uderzania dziecka, bicia dziecka oraz uznawania bicia za skuteczną metodę wychowawczą. Ponadto analizie, z uwzględnieniem dynamiki w ostatnich latach, poddano wiedzę i nastawienie Polaków na temat prawa zakazującego stosowania kar cielesnych oraz stosunek społeczeństwa wobec interwencji w sprawie przemocowych metod wychowawczych w rodzinie. Kolejna część raportu prezentuje obserwację relacji rodziców na temat własnych zachowań przemocowych wobec dzieci.

Metodologia badań oparta jest o serię pytań, kierowanych do losowo wybranych respondentów, dobieranych w sposób zapewniający reprezentacyjność próby. Zebranie danych zostało zrealizowane przez Kantar TNS w dniach 1–6 września 2017 roku, metodą wywiadów bezpośrednich (CAPI), na próbie 1042 Polaków powyżej 15 roku życia. W tej próbie znalazła się grupa 273 rodziców posiadających dzieci do 18 roku życia, której wyniki poddano wyspecyfikowanej analizie.

⁹⁵⁰ Wcześniejsze raporty dostępne są albo w postaci publikacji dzieci: Ewa Jarosz, *Przemoc w wychowaniu. Między prawnym zakazem a społeczną akceptacją*, BRPD Warszawa 2015, Ewa Jarosz, Anna Nowak, *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka*, BRPD, Warszawa 2012, Ewa Jarosz, *Polacy wobec bicia dzieci. Raport z badań 2013* dostępnych na stronie RPD <http://brpd.gov.pl/ksiazki-informatory-poradniki/przemoc-w-wychowaniu-miedzy-prawnym-zakazem-spoeczna-akceptacja>, <http://brpd.gov.pl/aktualnosci-ksiazki-informatory-poradniki/polacy-wobec-bicia-dzieci-raport-z-badan-2013> oraz <http://brpd.gov.pl/ksiazki-informatory-poradniki/dzieci-ofiary-przemocy-w-rodzinie-raport-rzecznika-praw-dziecka> albo jako rozdziały w seryjnych publikacjach *Informacja o działalności Rzecznika Praw dziecka* z kolejnych lat 2012–2016, dostępnych na stronie <http://brpd.gov.pl/sprawozdania-z-dzialalnosci>

POSTAWY WOBEK PRZEMOCY W WYCHOWANIU - WYNIKI BADAŃ

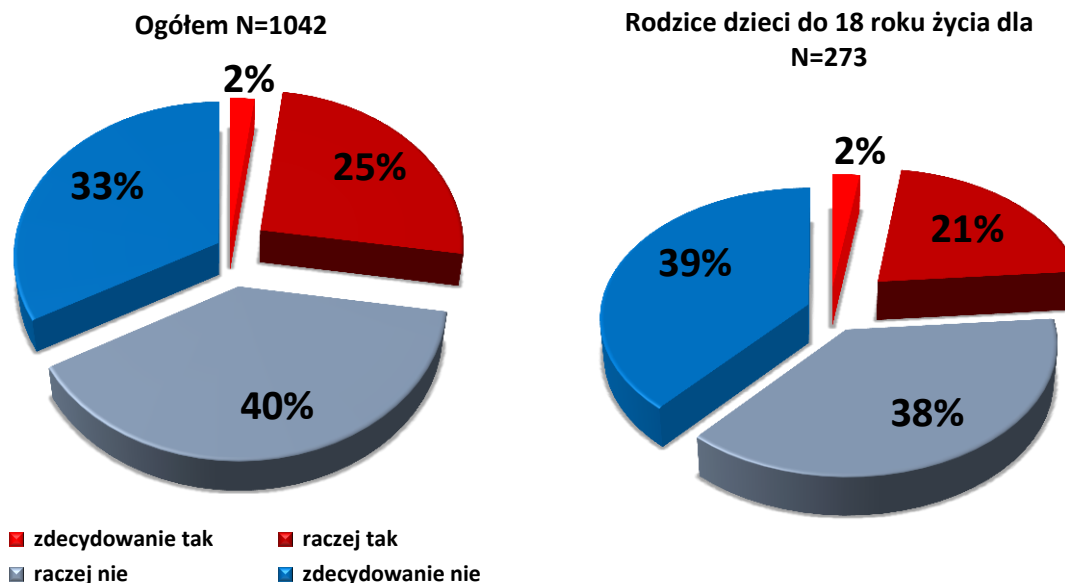
1. SPOŁECZNA APROBATA ZACHOWAŃ PRZEMOCOWYCH

W obrębie zagadnienia przyjęto kilka wskaźników szczegółowych, jako ilustrujących społeczny obraz poziomu akceptacji zachowań przemocowych wobec dziecka w polskim społeczeństwie. Dotyczyły one kolejno: aprobaty uderzania dziecka, aprobaty bicia dziecka oraz aprobaty wykorzystywania innych zachowań o charakterze przemocy w wychowaniu. Podstawowe wskaźniki analizowano także w perspektywie dynamiki ich wartości w minionych latach. Poniżej prezentowane są poszczególne wskaźniki, w ujęciu rozkładu ogólnego oraz wyspecyfikowane w grupie rodziców dzieci do 18. roku życia.

1.1. Aprobata bicia dziecka

Spółeczna akceptacja zachowań przemocowych wobec dzieci jest w Polsce nadal niepokojąco wysoka. Dane tegoroczne pokazują, że około jedna trzecia Polaków akceptuje bicie dziecka.

Wykres 1. „Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło”

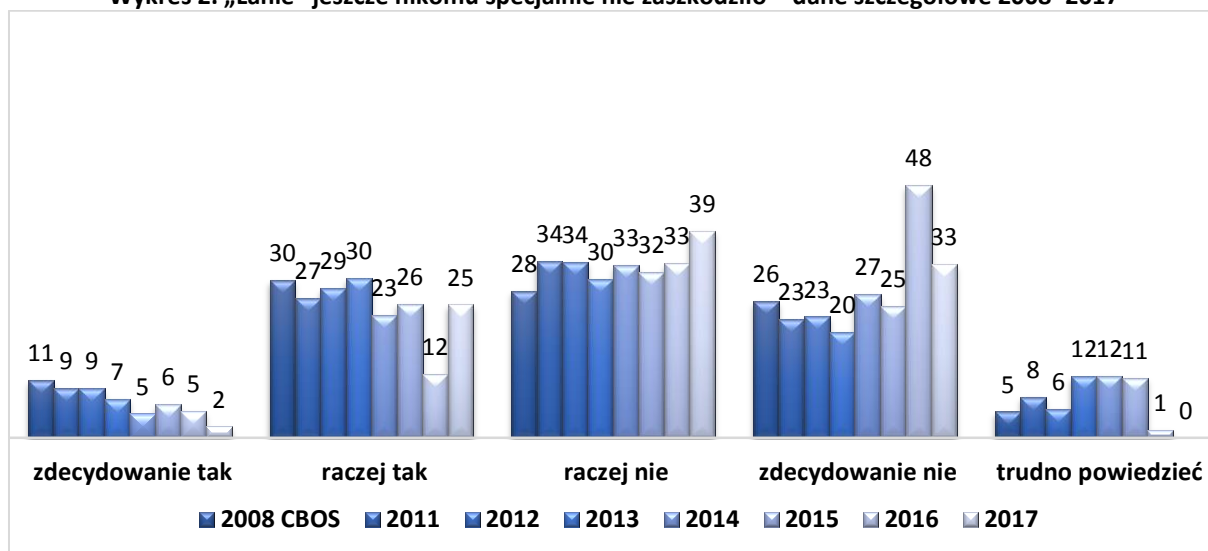

Jak się okazuje bowiem, w sprawianiu dziecku tzw. lania nie dostrzega nic złego niemal co trzeci badany (27%). Zdecydowaną dezaprobatę wobec bicia dzieci wyraża z kolei tylko jedna trzecia społeczeństwa (33%). Zauważyć też można, że w grupie rodziców dzieci do 18 roku życia aprobata bicia dzieci jest tylko minimalnie niższa – 23% akceptuje, a 39% rodziców zdecydowanie nie akceptuje tzw. lania. Patrząc na uzyskany rozkład danych obraz

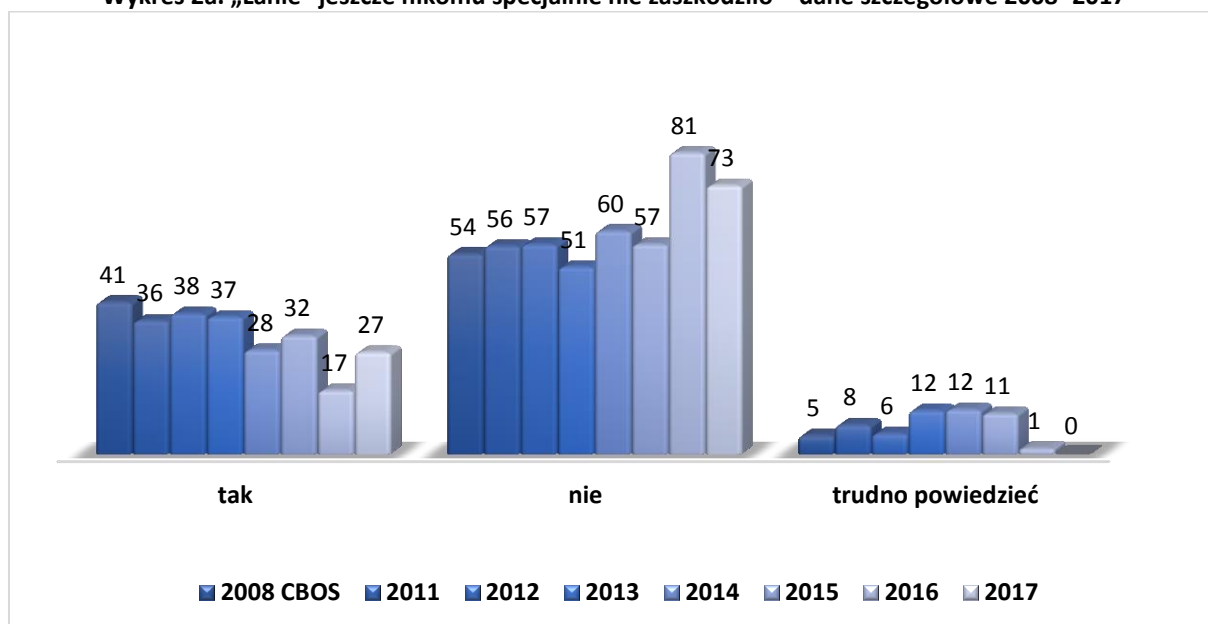
całości należy ocenić jako zdecydowanie niepożądany i wymagający znalezienia sposobów jego zmiany.

Jednocześnie analiza porównawcza danych z ostatnich lat pokazuje pozytywne tendencje. Na przestrzeni zestawianych lat 2008–2017, w ramach analizowanego wskaźnika, odnotowuje się korzystną tendencję spadkową (Wykres 2 i 2a). W ciągu niemal dekady (od 2008 roku) zaznacza się spadek aprobaty bicia o 14%, przy jednoczesnym wzroście dezaprobaty o 19%. Zmiany te należy oceniać jako korzystne, ponieważ szczególnie wyraźne różnice występują w grupie osób zdecydowanie aprobujących oraz zdecydowanie dezaprobujących sprawianie dziecku lania, co oznacza, że następują one przede wszystkim w przypadku skrajnych postaw.

Wykres 2. „Lanie” jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło – dane szczegółowe 2008–2017

Wykres 2a. „Lanie” jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło – dane szczegółowe 2008–2017

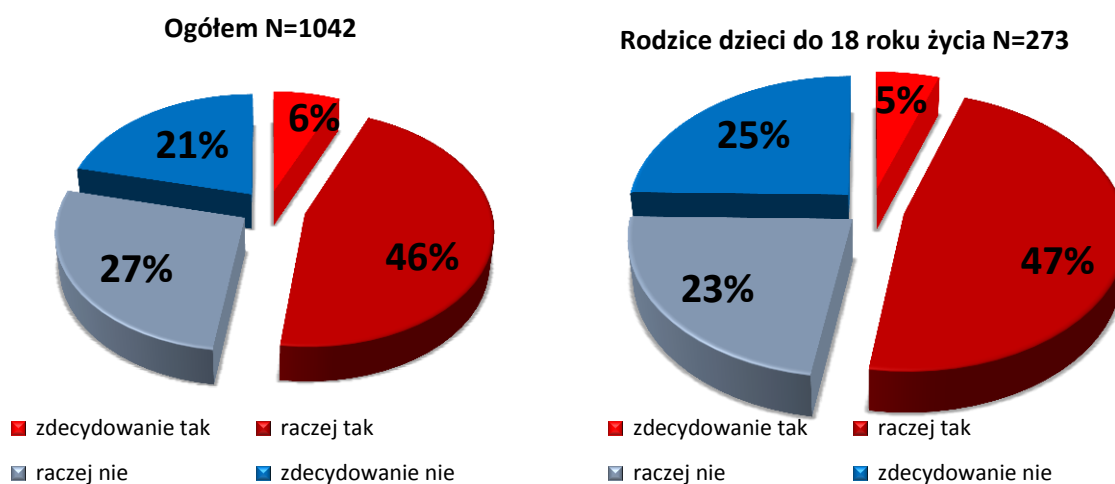

Widoczny w obrazie danych (wykres 2 i 2a) szczególny skok w roku 2016 w kategorii zanegowania twierdzenia i spadek w aprobacie można najprawdopodobniej przypisać odmiennej procedurze zadawania pytań tj. zastosowaniu badania CATI w miejsce dotychczasowego CAPI. Wpływ tej zmiany sposobu kontaktu z respondentami zaowocował (jak przypuszczamy ze względu na bezpośrednio zadawane pytania) częstszą tendencją badanych do udzielania odpowiedzi zgodnych z tzw. spostrzeganą oceną społeczną. Z tego powodu w roku 2017 wrócono do pierwotnej procedury realizacji badań. Określanie tendencji na przestrzeni lat powinno więc raczej drugoplanowo uwzględniać wysokości podstawowych wskaźników, uzyskanych w 2016 roku.

1.2. Uderzanie dziecka – tzw. klapsy

Wyższa aprobata społeczna dotyczy uderzania, czyli – kolokwialnie mówiąc – klapsów, stosowanych wobec dzieci. W tegorocznym pomiarze nadal połowa Polaków (52%) twierdzi, że są sytuacje kiedy dziecko należy ukarać klapsem (wykres 3). Co prawda można dostrzec, że osób deklarujących zdecydowaną akceptację nie jest wiele (6%), ale jednocześnie zdecydowani przeciwnicy takich zachowań stanowią jedynie jedną piątą społeczeństwa (21%). Warto także zaakcentować, że wśród rodziców dzieci do 18 roku życia jedynie co czwarty z nich prezentuje zdecydowaną dezaprobatę dla wykorzystywania tzw. klapsów. Ten obraz danych należy spostrzegać jako bardzo niekorzystny, ukazuje bowiem bardzo wysoki poziom akceptacji zachowań, które jednoznacznie przez ekspertów są traktowane jako zachowania przemocy, niosące za sobą negatywne skutki rozwojowe⁹⁵¹.

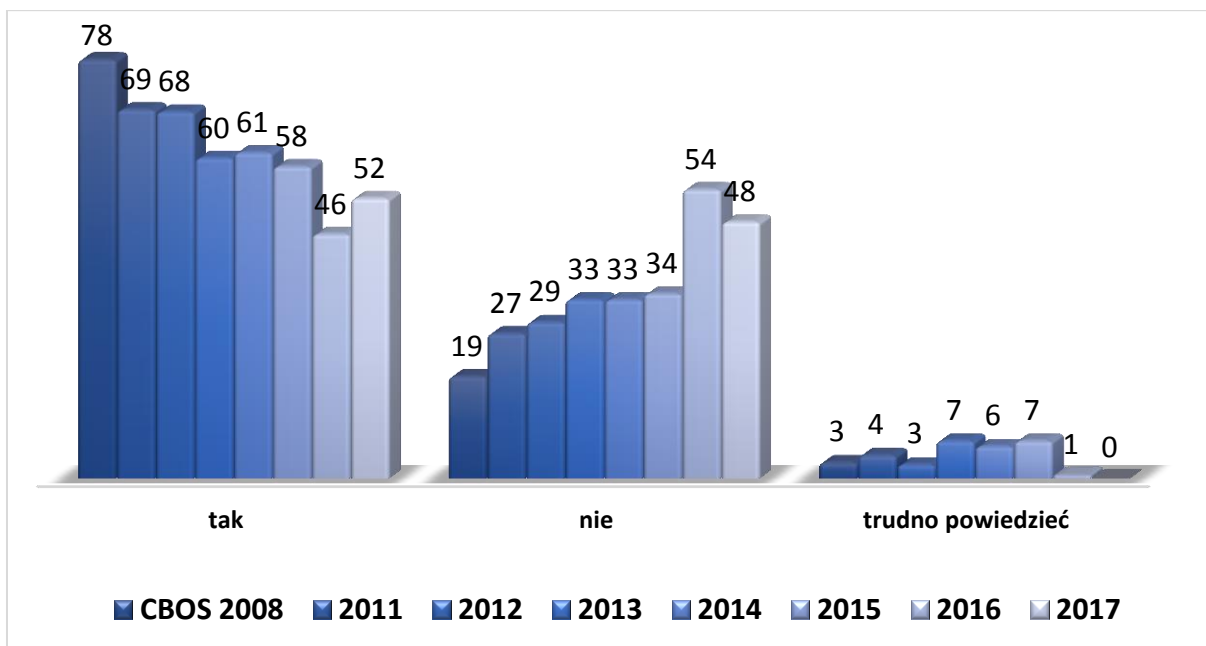
Wykres 3. „Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa”

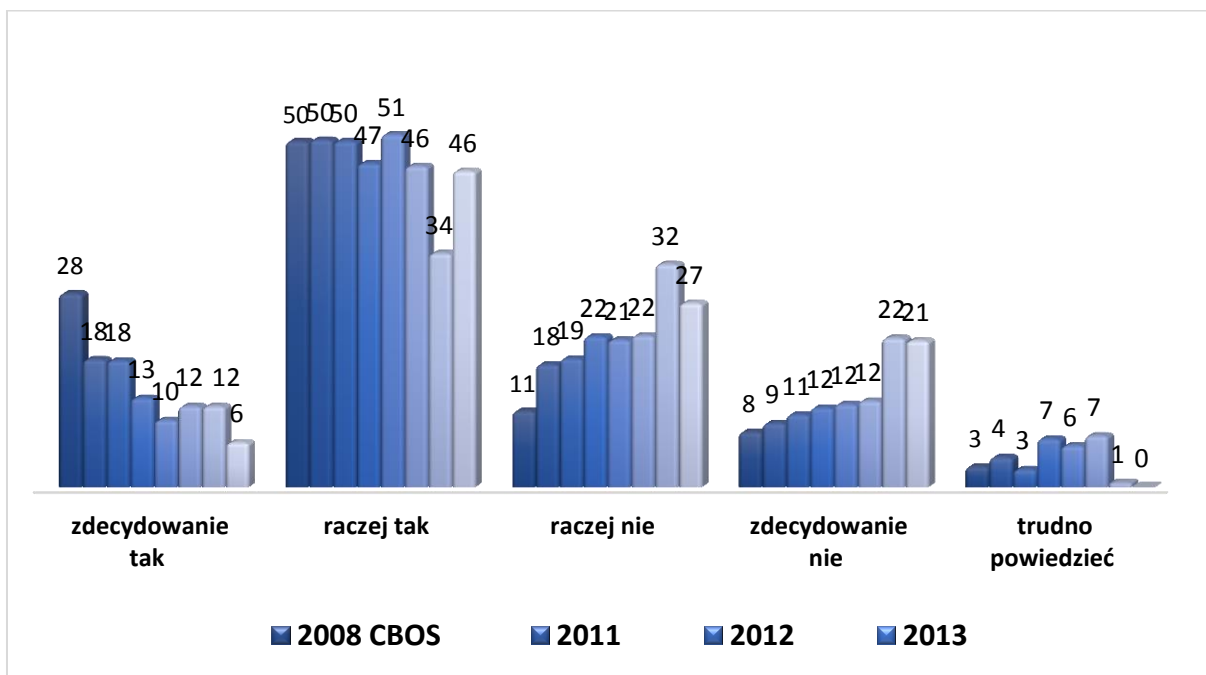
⁹⁵¹ Ten wątek, wraz z odwołaniami, podjęto we Wprowadzeniu.

Dynamika omawianego wskaźnika – społecznej aprobaty stosowania tzw. klapsów – ma jednak wyraźny pozytywny kierunek (Wykres 4). W ciągu zaledwie dekady (od 2008 roku) widać wysoki (26%) spadek aprobaty klapsów, przy jednoczesnym znaczącym (29%) wzroście ich dezaprobaty. Jak można zauważyć, spadek ten jest dość systematyczny zarówno w ogólnym rozkładzie (wykres 4), jak i szczegółowym, który ukazuje korzystne zmiany w grupach zdecydowanych przeciwników i zwolenników klapsów (wykres 4 a).

Wykres 4. Społeczna aprobatą klapsów 2008–2017 – dane zagregowane

Wykres 4a. Społeczna aprobatą klapsów 2008–2017 – dane szczegółowe

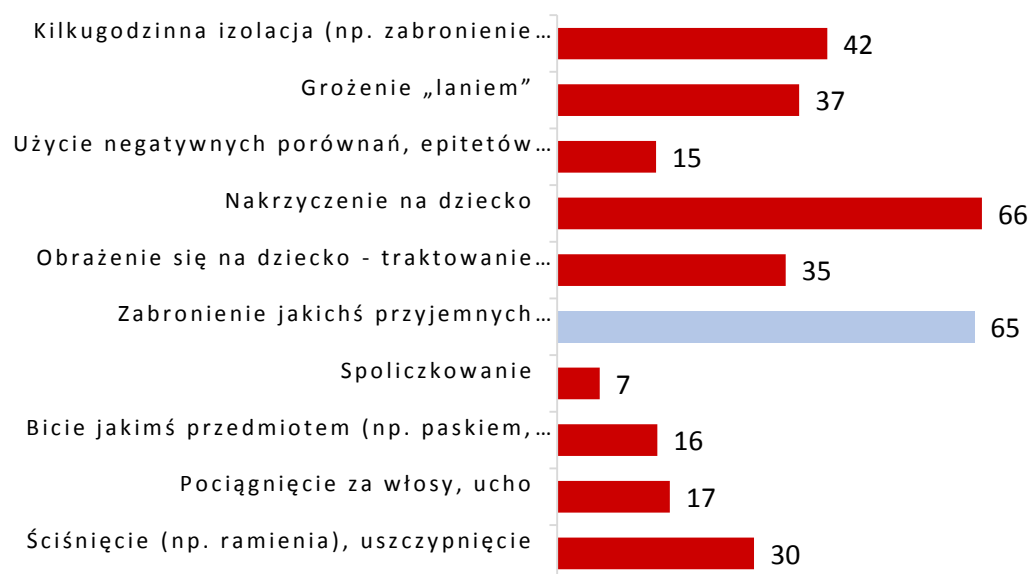
Ten obraz danych sugeruje, że malejący poziom społecznej akceptacji dla uderzania dziecka – stosowania tzw. klapsów – to stała tendencja spadkowa.

W tym przypadku, podobnie jak przy danych ukazujących dynamikę aprobaty bicia dzieci, skok danych widoczny w 2016 roku jest najprawdopodobniej związany z zastosowaną wówczas zmianą sposobu kontaktu z respondentami z CAPI na CATI, który mógł wpłynąć na szczerłość udzielanych odpowiedzi.

1.3. Inne zachowania przemocowe wobec dziecka

Inne zachowania przemocowe wobec dziecka charakteryzuje zróżnicowany poziom społecznej akceptacji (Wykres 5). Wszystkie przedstawione badaniem zachowania, poza „zabronieniem jakichś przyjemności”, są zachowaniami określanymi przez ekspertów jako przemocowe, mogące powodować negatywne konsekwencje, w tym poważne, negatywne skutki emocjonalne u dziecka. W perspektywie odpowiedzi badanych okazuje się, że najwyższą liczbę wskazań uzyskały krzyczenie na dziecko (66%) oraz wielogodzinna izolacja/zamknięcie dziecka w odosobnieniu (42%), natomiast najmniej wskazań uzyskało spoliczkowanie dziecka (7%). Odpowiedzi w grupie rodziców dzieci do 18 roku życia różniły się nieznacznie (o 1–3 punkty procentowe) od wskazań w perspektywie ogółu badanych.

Wykres 5. Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być Pani/Pana zdaniem wykorzystywane w wychowaniu?

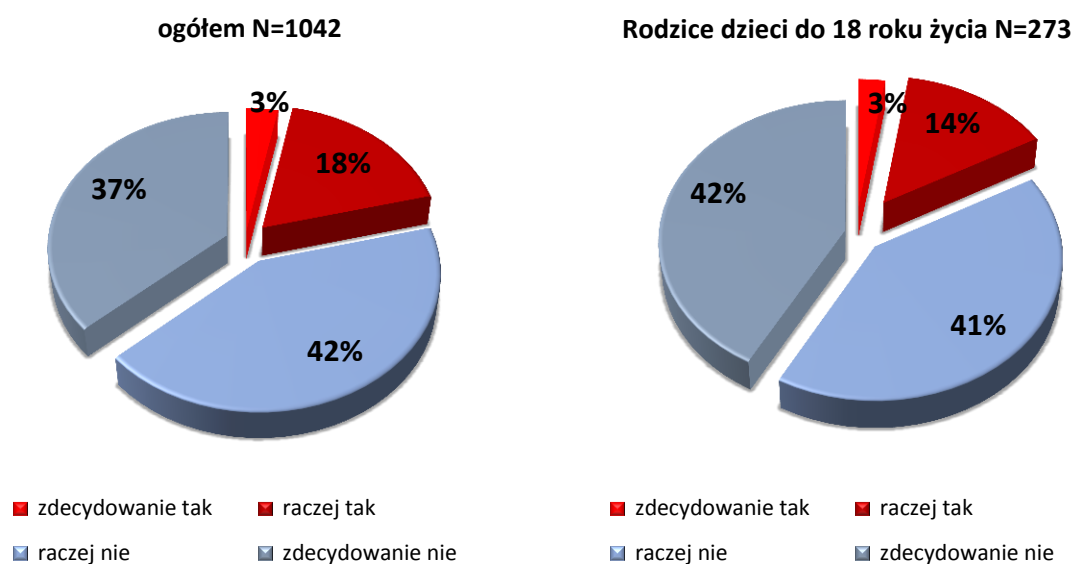

Uzyskane odpowiedzi pokazują, że najwyższa aprobata społeczna dotyczy tych zachowań, które w potocznym rozumieniu nie są określane i rozumiane jako przemoc, to jest zachowań takich jak: krzyczenie na dziecko, grożenie dziecku, czy też zamykanie dziecka w odosobnieniu, na wiele godzin. Natomiast najniższe wskaźniki uzyskały zachowania, które powszechnie są rozumiane jako poniżające i agresywne, takie jak spoliczkowanie lub zabicie dziecka przedmiotem. Do aprobaty tychże zachowań badani przyznawali się w niewielkiej części, tu wskazania uzyskiwały poziom zaledwie kilku lub kilkunastu procent. Zauważyć przy tym można, że spoliczkowanie, które jest zachowaniem traktowanym kulturowo jako szczególnie poniżające, uzyskało zaledwie kilka procent wskazań ze strony badanych.

2. UZNAWANIE BICIA ZA METODĘ WYCHOWAWCZĄ

Kolejnym aspektem postaw społecznych wobec problemu przemocy w wychowaniu jest akceptacja bicia jako skutecznej metody wychowawczej. Przy zastosowaniu bezpośredniego pytania zebrane odpowiedzi wskazują, że co piąty Polak postrzega bicie w kategoriach skutecznej metody wychowawczej, a jedynie ponad jedna trzecia (37%) jest stanowczo przeciwna takiemu stanowisku (wykres 6).

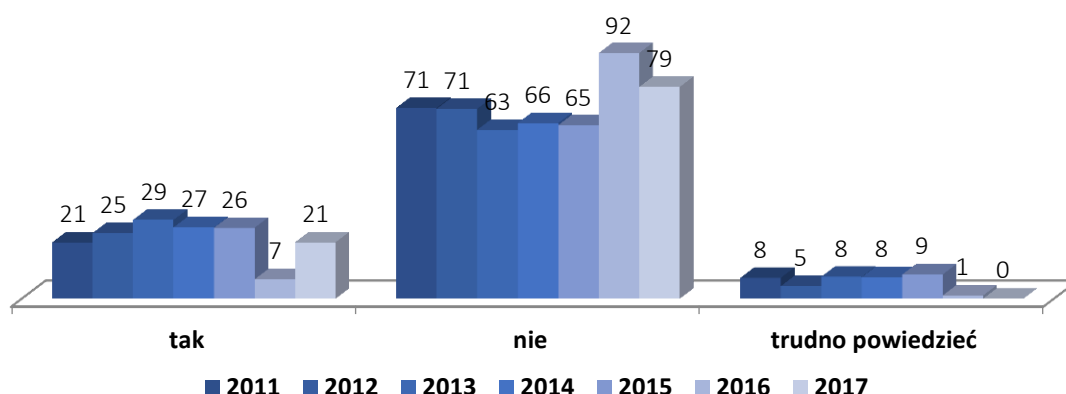
Wykres 6. „Zabicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą”

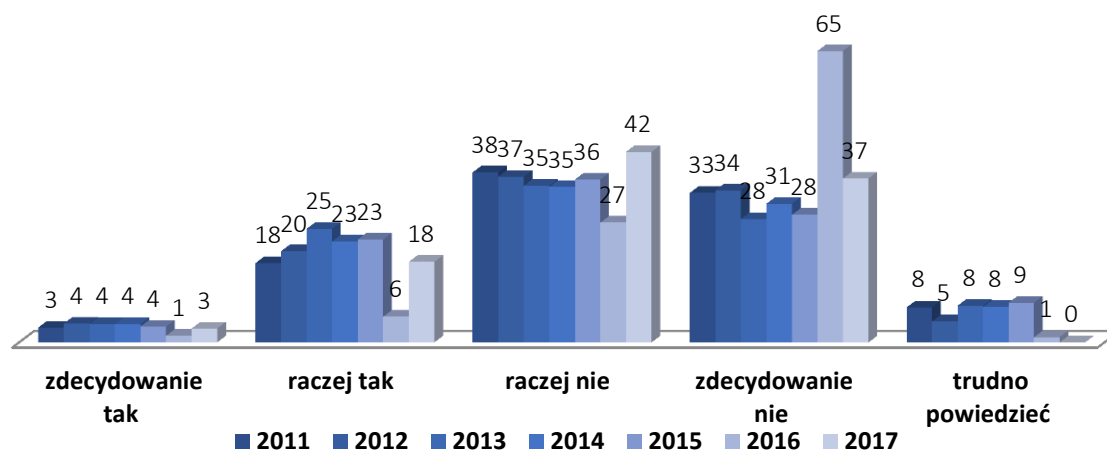
Rodzice włączają bicie do grona metod wychowawczych minimalnie rzadziej niż ogół badanych (17%). Więcej także jest wśród nich zdecydowanych przeciwników takiego stanowiska (42%).

Obserwując wysokość wskaźnika w perspektywie kilku minionych lat (wykres 7) można dostrzec, że w zasadzie sytuacja pod tym względem zbyt nie ulega poprawie, choć zwraca uwagę fakt, że grupa osób nieuznających bicia za skuteczną metodę wychowawczą powiększyła się minimalnie w ostatnim roku badania. Póki co nie zmienia to jednak w miarę stabilnego obrazu (w perspektywie 6 lat), w którym między 21 a 29% Polaków uznaje bicie za metodę wychowawczą.

Wykres 7. Uznawanie bicia za metodę wychowawczą 2008–2017 – dane zagregowane

Wykres 7a. Uznawanie bicia za metodę wychowawczą 2008–2017 – dane szczegółowe

Ponownie, jak przy poprzednich wykresach ukazujących dynamikę, propozycja interpretacji „nieprzystającego” do tendencji skoku danych w roku 2016 (tu szczególnie widoczna w kategorii *raczej tak*, *raczej nie* i *zdecydowanie nie*) jest najprawdopodobniej związana z zastosowaną zmianą procedury z CAPI na CATI, która mogła wpłynąć na szczerłość udzielanych odpowiedzi.

Wnikając głębiej w to zagadnienie badanych zapytano o sytuacje, które ich zdaniem uprawniają do zbitcia dziecka. Uzyskane odpowiedzi oraz deklaracja całkowitego negowania kar cielesnych, bez względu na okoliczności, budują obraz, w którym aprobata stosowania kar cielesnych dotyczy przede wszystkim sytuacji, zagrażających zdrowiu lub życiu dziecka, a także jego pomyślności życiowej (około jedna czwarta wskazań) (wykres 8). Zauważyć można, że kontekstem tych zachowań jest w zasadzie lęk rodzica o dziecko. Rzadziej, choć w niewielkim stopniu, kary cielesne są aprobowane w sytuacji nieposłuszeństwa dziecka i oszukiwania rodzica (około jedna piąta badanych). Tu z kolei podłożem zachowania dziecka jest w zasadzie podważanie autorytetu rodzica. Najrzadziej aprobata stosowania kar cielesnych dotyczy niepowodzeń szkolnych (16%). Specyfikacja danych w grupie rodziców, w tym przypadku, nie wykazała większych różnic w wysokościach wskaźników, co do poszczególnych rodzajów odpowiedzi.

Wykres 8. W jakich okolicznościach, Pana/Pani zdaniem, dziecko zasługuje na to, aby „dostać w skórę”?

W obrazie uzyskanych odpowiedzi należy zwrócić uwagę na grupę badanych, deklarujących się jako całkowicie negujący stosowanie kar cielesnych (39%). Jak się wydaje to kolejny wskaźnik, potwierdzający poziom bezwzględnej dezaprobaty dla kar cielesnych, jako charakteryzujący jedynie nieco ponad jedną trzecią społeczeństwa (jak przy pytaniu o tzw. lanie).

W badaniu w 2017 roku zauważono ponadto, w stosunku do rozkładu danych z analizowanego pytania z 2016 roku (wykres 8a), wzrost poparcia dla zastosowania kar cielesnych w większości sytuacji (nawet dwukrotny) oraz spadek bezwzględnej dezaprobaty dla kar cielesnych (czyli w odpowiedzi, wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar cielesnych, w żadnych okolicznościach) z poziomu 59% do poziomu 39%.

Wykres 8. W jakich okolicznościach, Pana/Pani zdaniem, dziecko zasługuje na to, aby „dostać w skórę”?

Tę zmianę można by interpretować jako wzrost poparcia dla kar cielesnych, jaki nastąpił w ciągu roku, ale w gruncie rzeczy to mało prawdopodobne zjawisko, zwłaszcza wobec spadających wartości pozostałych wskaźników monitorowania aprobaty przemocy w wychowaniu. Dlatego sugerowana przyczyna tych różnic (2017 a 2016 r.) stawia na pierwszym planie zmianę proceduralną zbierania danych, jaką zastosowano w 2016 roku, a której znaczenie już wcześniej tu pokazano. *Nota bene* samo wystąpienie takich „nietypowych” zmian, dotyczących opinii na temat przemocy w wychowaniu, ze względu na inny sposób zadawania pytań (pytania pozostały te same) może też być przedmiotem refleksji na temat metodologicznych problemów badania zjawisk w wymiarze populacyjnym.

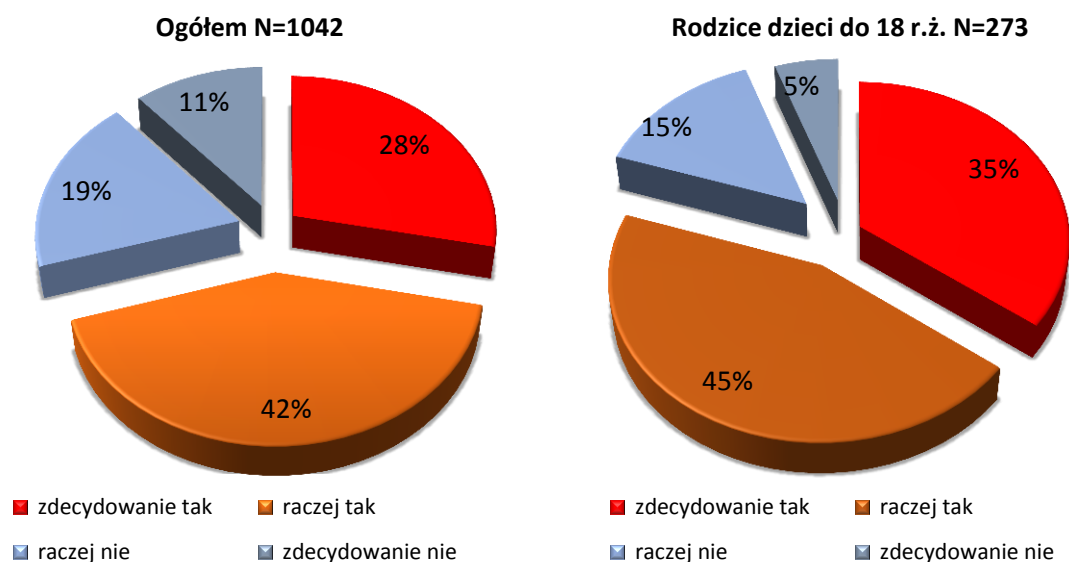
3. SPOŁECZNY ODBIÓR DZIAŁAŃ WOBEC PRZEMOCY W WYCHOWANIU

Analiza postaw społecznych, dotyczących przemocy w wychowaniu, ukierunkowana została także na uchwycenie społecznego nastawienia do wprowadzonych regulacji prawnych w zakresie ochrony dzieci przed przemocą. Z jednej strony badaniu poddano wiedzę o wprowadzonym w 2010 roku zakazie stosowania kar cielesnych (który został umieszczony w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, w postaci przepisu art. 96.1 krio „*Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych*”, na mocy Ustawy nowelizującej ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2005 roku). Z drugiej strony zapytano o ocenę jego funkcjonalności. Ponadto w obszarze analizy społecznego nastawienia do problemu przemocy w wychowaniu starano się rozpoznać społeczne preferencje na temat działań, jakie wobec rodziców stosujących przemoc powinny być podejmowane.

3.1. Wiedza i nastawienie do istnienia prawnego zakazu kar cielesnych

Zebrane dane obrazują mało satysfakcjonującą sytuację na temat społecznej wiedzy o istnieniu w polskim prawie zakazu kar cielesnych (wykres 9)

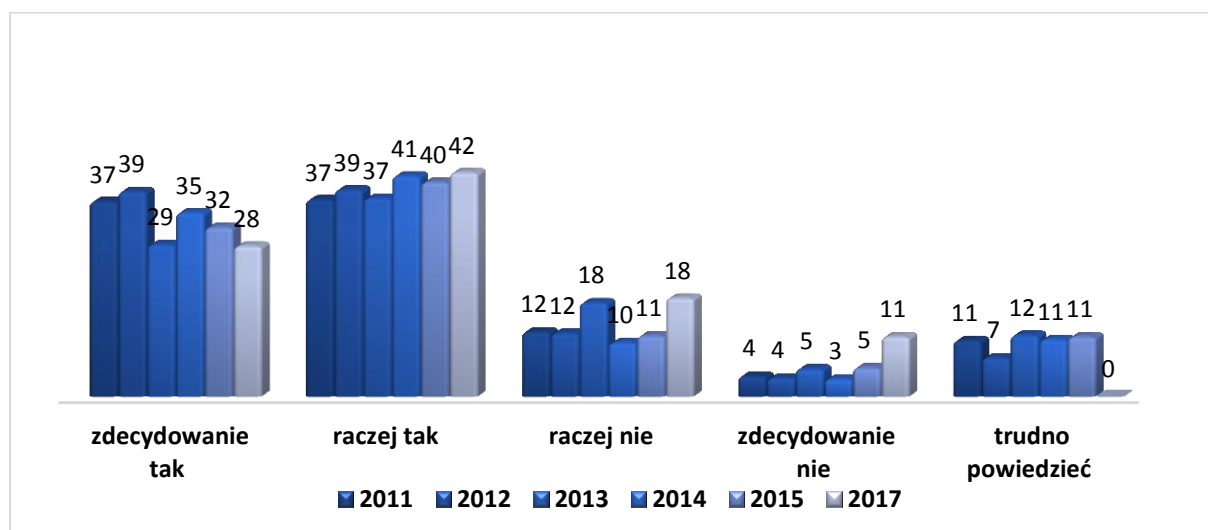
Wykres 9. „Bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem”

Wiedzę o funkcjonowaniu w Polsce zakazu kar cielesnych ma w zasadzie jedynie co trzeci Polak (odpowiedzi „zdecydowanie tak”). Nieco wyższa (35%), w porównaniu z ogółem badanych, jest wiedza rodziców, jednak nie zmienia to ogólnej określenia poziomu ich świadomości w tej kwestii jako alarmująco niskiego.

Co więcej, prześledzenie dynamiki poziomu społecznej wiedzy o istnieniu prawa zakazującego kar cielesnych pokazuje, że wiedza ta tak naprawdę maleje od czasu wprowadzenia zakazu (wykres 9a).

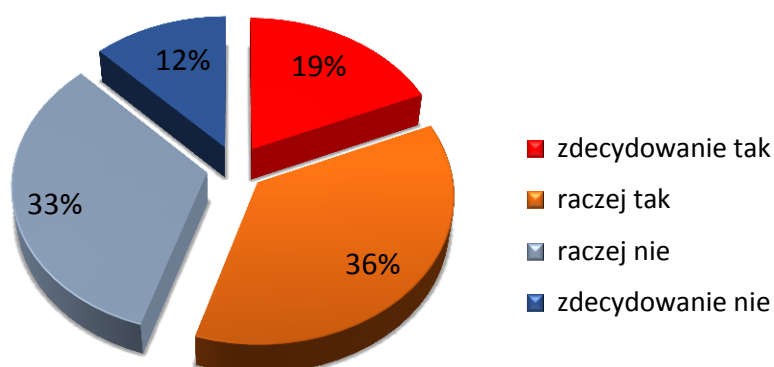
Wykres 9a. Wiedza o zakazie kar cielesnych w latach 2011–2017

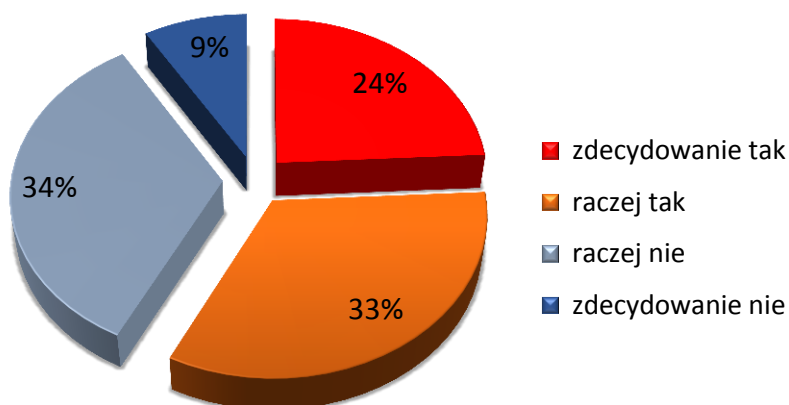
Uzyskany obraz niekorzystnych zmian, co do stanu społecznej świadomości o prawnej ochronie dzieci przed przemocą, wyraźnie skłania do refleksji nad potrzebą promowania istnienia zakazu, ale też społecznej edukacji na temat jego właściwego rozumienia i funkcji, którą nie jest bynajmniej kryminalizacja takich zachowań, a jedynie edukacyjno-normotwórcze działanie.

Poza poziomem świadomości zebrane dane pozwoliły także określić nastawienie do zakazu, czyli społeczną ocenę jego funkcjonalności (wykres 10 i 10a).

Wykres 10. Czy Pana/Pani zdaniem wprowadzenie w Polsce całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne, może przynieść pozytywne skutki? Ogółem N=1042

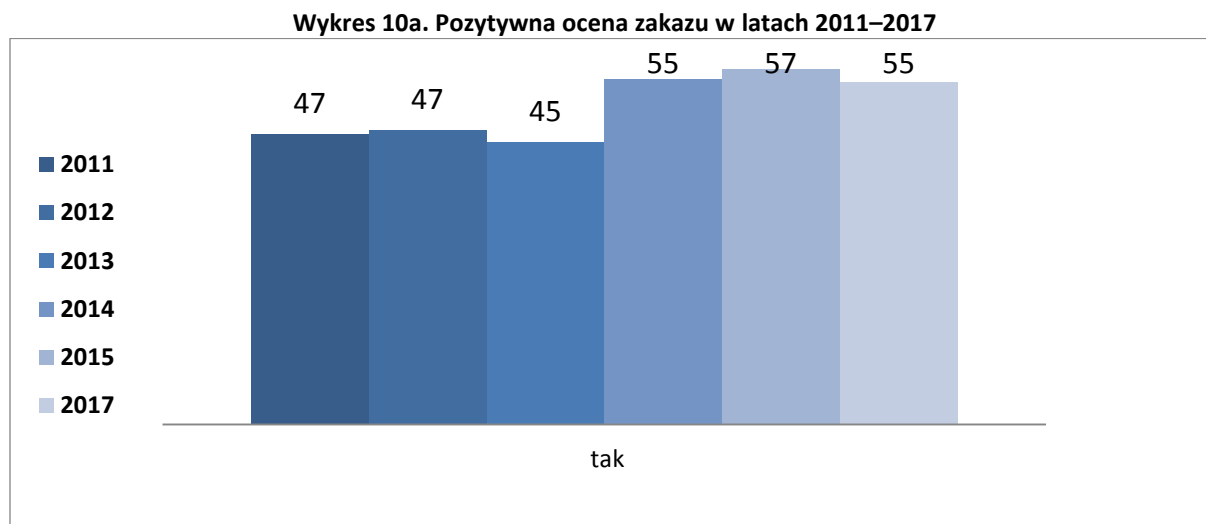
Wykres 10a. Czy Pana/Pani zdaniem wprowadzenie w Polsce całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne, może przynieść pozytywne skutki – rodzice N=273

Jak widać większość badanych (55%) pozytywnie ocenia zakaz (niezależnie od tego czy wie o jego istnieniu), jednak zdecydowaną aprobatę wyraża jedynie co piąty badany. Nieco wyższa, pozytywna ocena funkcjonalności zakazu, występuje w grupie rodziców, spośród których jedna czwarta zdecydowanie popiera zakaz. Uzyskany obraz społecznego nastawienia do zakazu bicia dzieci wydaje się wspierać dodatkowo rekomendację, dotyczącą

realizacji społecznej edukacji oraz odpowiedniego przekazania rodzicom znaczenia i celu istnienia prawnego zakazu wszelkiej przemocy wobec dzieci.

Jako korzystną należy odnotować zaobserwowaną na przestrzeni kilku lat, zwykłą tendencję w pozytywnej ocenie funkcjonalności zakazu (wykres 10a).

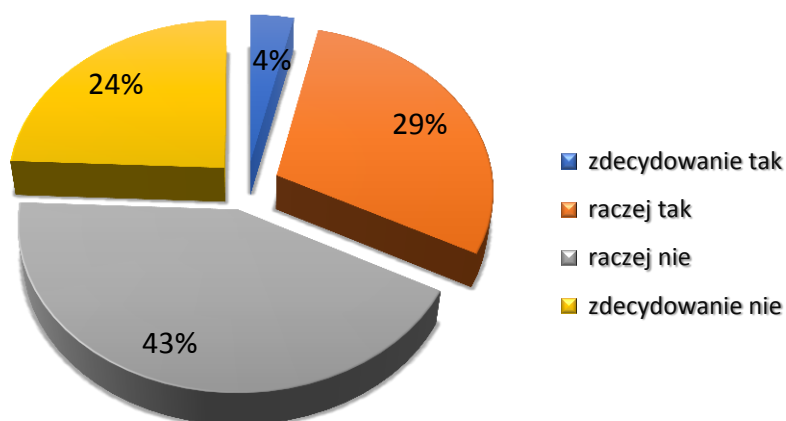

3.2. Preferencje działań wobec problemu przemocy w wychowaniu

W ramach badania społecznego nastawienia do działań wobec sytuacji przemocy w wychowaniu analizie poddano zarówno nastawienie wobec ingerowania w tego typu przypadkach, jak i preferencje co do charakteru działań, jakie powinny być zastosowane, w ramach społecznej interwencji.

W pierwszym aspekcie ujawniono raczej duże społeczne przyzwolenie na ingerencję w sytuacji stosowania kar cielesnych (67%), jednak warto zwrócić uwagę, że jedynie co czwarty badany uważa w sposób zdecydowany, że stosowanie kar cielesnych nie jest prywatną sprawą rodziców (wykres 11).

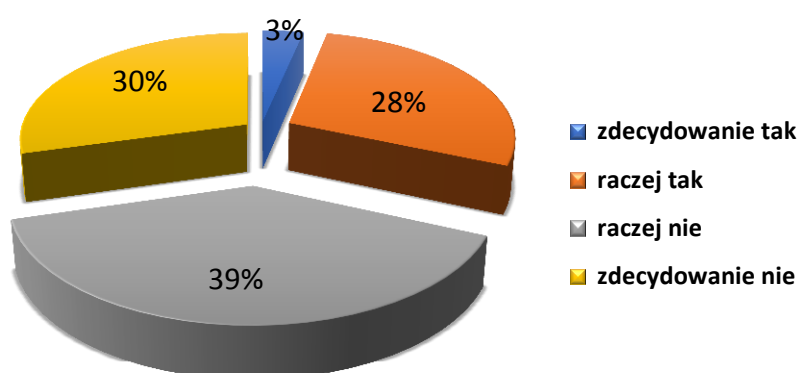
Wykres 11. Sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karmi fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą, (ogółem N=1042)

Z drugiej strony patrząc mało korzystne jest jednak to, że aż jedna trzecia Polaków uważa sytuacje stosowania przemocy w wychowaniu za całkowicie prywatną sprawę rodziców.

Spoglądając na wyspecyfikowane dla grupy rodziców dane w tej kwestii (wykres 11a), zauważyć można nieco wyższe ich zdecydowane poparcie dla ingerencji w przedmiotowe sytuacje (30%).

Wykres 11a. Sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karmi fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą, (rodzice N=273)

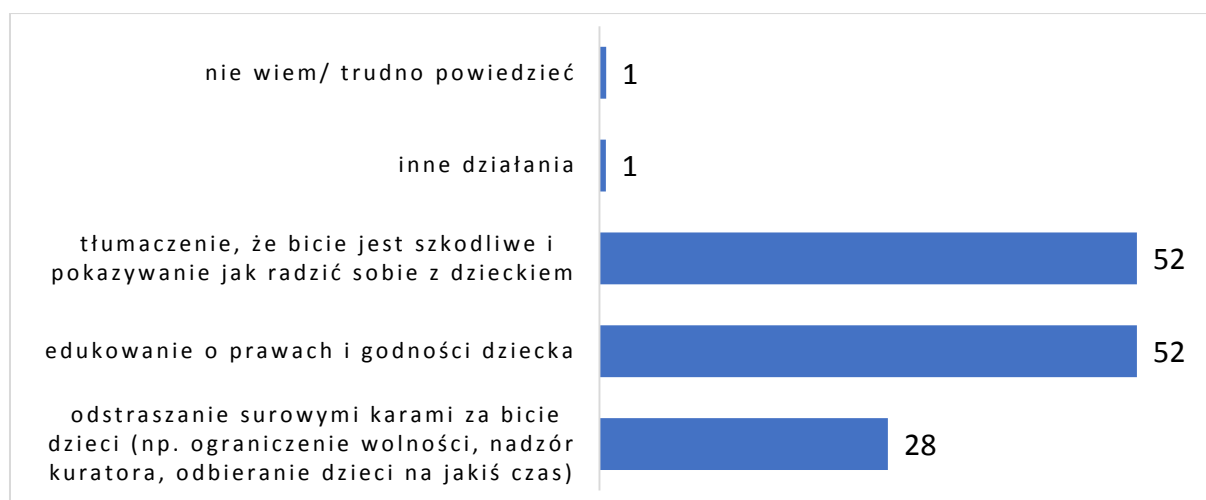
Co do charakteru działań, jakie należy podejmować wobec rodziców bijących dzieci, społeczne preferencje wyraźnie wskazują działania nadzorcze i pomocowe, nie zaś restrykcyjne (wykres 12).

Wykres 12. Jakie działanie powinno się przede wszystkim podejmować wobec rodziców, którzy biją swoje dzieci?

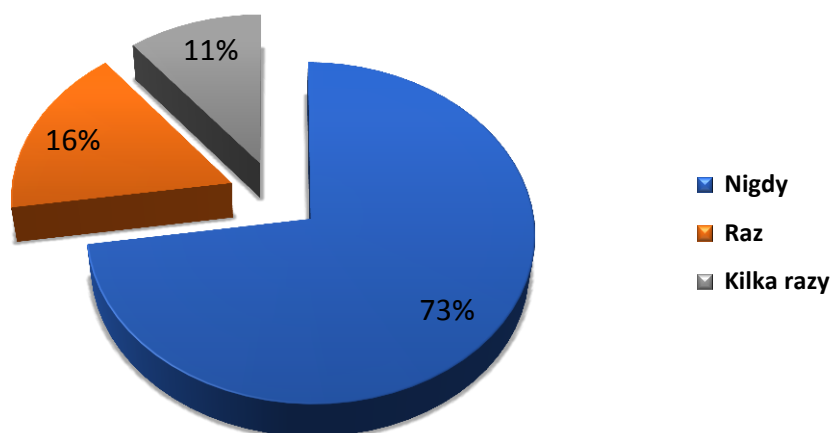
Najwyższą rangę w tych preferencjach uzyskały bowiem takie działania, jak nadzór kuratora oraz pomoc w radzeniu sobie ze stresem, a także edukacja w zakresie pozytywnych metod oddziaływania na dziecko. Minimalne wskazania dotyczyły natomiast pozbawiania wolności, czy odbierania dzieci. Można też zauważyć, że jedynie 8% badanych wykazało niechęć do jakiegokolwiek interwencji, co poniekąd wspiera poprzednie wnioski na temat istnienia społecznego przyzwolenia na ingerowanie w sytuacje przemocy w wychowaniu. W edukacji i przekonywaniu rodziców, bardziej niż w straszeniu ich surowymi karami, Polacy upatrują szanse na eliminowanie kar cielesnych (wykres 13).

Wykres 13. Sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karmi fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą, (ogółem N=1042)

Jednym ze skutecznych sposobów edukacji i zmiany postaw akceptacji przemocy w wychowaniu oraz eliminowania kar cielesnych są kampanie społeczne, których skuteczności dowodzą badacze w różnych krajach. W Polsce tematyczne kampanie społeczne przeciwko przemocy wobec dzieci są realizowane od wielu lat. Jednak jak pokazują to uzyskane przez nas dane, kampanii związanych z problemem przemocy w wychowaniu, jest albo za mało i/lub są nieefektywne w docieraniu do odbiorców ogólnych lub wybranych. Badani zapytani o kampanie na temat bicia dzieci w większości zadeklarowali bowiem, że z takimi się nie zetknęli (wykres 14).

Wykres 14. Czy kiedykolwiek spotkał(a) się Pan (Pani) z jakimś kampaniami dotyczącymi bicia dzieci, kar fizycznych wobec dzieci? (ogółem N=1042)

Taki obraz społecznego „odbioru” kampanii z pewnością zmusza do re-konceptualizacji ich formy i sposobów realizacji.

4. PRZEMOC W WYCHOWANIU W DEKLARACJACH RODZICÓW

Przemoc stosowana przez rodziców w wychowaniu oraz ogólniej – przemoc wobec dzieci – jest zjawiskiem niezwykle trudnym pod względem trafności oszacowania zakresu jego występowania. W praktyce stosowane są różne sposoby i wskaźniki. Z jednej strony pokazuje się wskaźniki rzeczywiste (liczby bezwzględne) odnotowywanych w różnych statystykach przypadków przemocy wobec dzieci (statystyki tzw. incydentów /incidents). W Polsce przykładem takich statystyk są liczby małoletnich, odnotowywanych w procedurze Niebieska Karta jako ofiary przemocy domowej, czy statystyki wymiaru sprawiedliwości, pokazujące liczbę postępowań sądowych lub wyroków. Z drugiej strony stosuje się oszacowania rozmiarów zjawiska, oparte o badania populacyjne (surveyowe), prowadzone w grupach rodziców, dzieci oraz jako badania retrospekcyjne dorosłych. Obie strategie prezentowania zakresu problemu mają swoje mocne i słabe strony, dlatego obie najczęściej są łącznie wykorzystywane, jako obrazujące występowanie problemu.

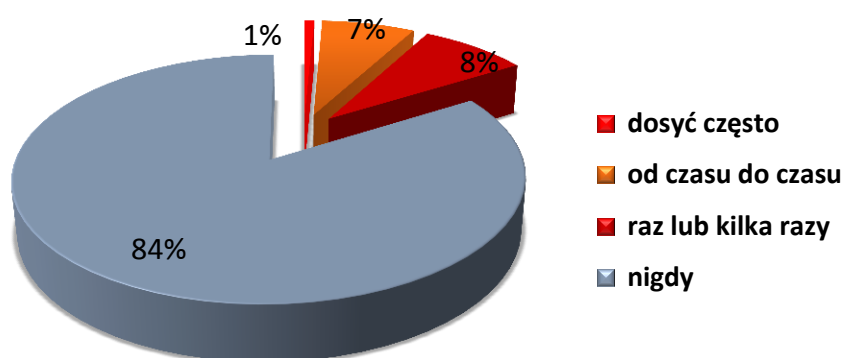
Ze względu na charakter całości prezentowanego w raporcie badania odniesienie się do kwestii zakresu problemu przemocy w wychowaniu możliwe było, w perspektywie badań populacyjnych, jedynie poprzez analizę deklaracji na temat występowania zachowań przemocowych – uderzania i bicia dziecka, czy innych kategorii zachowań. Założenie względnej nawet szczerości badanych w tej mierze byłoby dość naiwnym podejściem badawczym, dlatego uzyskane wskaźniki traktowane są nie tyle jako obrazujące faktyczne

rozmiary zjawiska, ile jako ukazujące i umożliwiające analizę **skłonności rodziców do przyznawania się** do stosowania przemocy wobec dzieci, jako swoistego meta wskaźnika ich postaw.

W celu eksploracji zagadnienia, badanym rodzicom oraz osobom posiadającym dzieci, w tym dorosłe, przedstawiono kilka pytań.

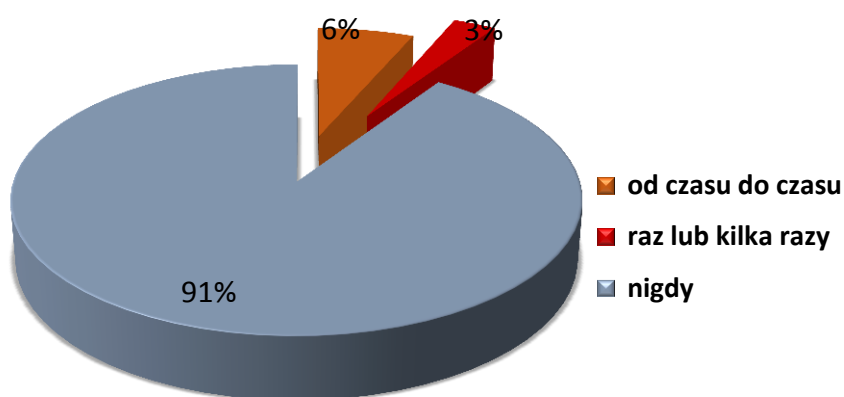
Przy bezpośrednim zapytaniu o wykorzystanie tzw. lania, niewielu rodziców przyznało się do takiego zachowania (wykres 16).

Wykres 16. Czy zdarzyło się kiedykolwiek, że Pan (Pani) dziecko dostało tzw. „lanie”? N=273

Jeszcze mniej – dwukrotnie mniej – przyznało się do bicia dziecka w ostatnim czasie (wykres 16a), tj. w ciągu ostatniego roku.

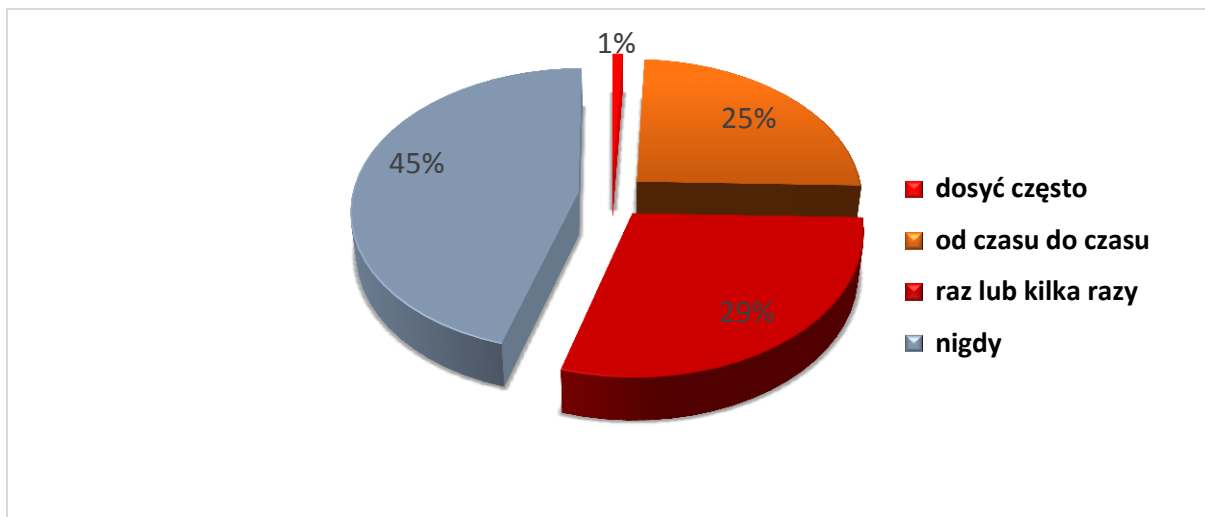
Wykres 16 a. Czy w ciągu ostatniego roku zdarzyło się, że dziecko dostało tzw. „lanie”?

Uzyskane dane pokazują, że rodzice rzadko przyznają się do zachowań ocenianych społecznie jednoznacznie jako przemoc wobec dzieci.

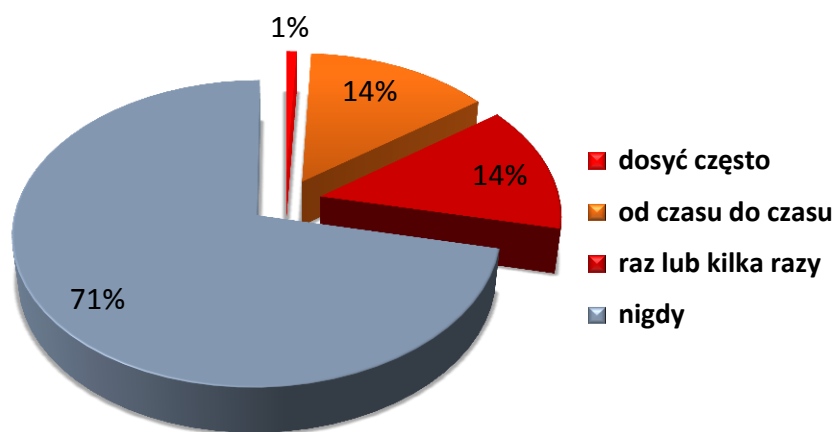
Nieco inaczej przedstawia się sytuacja dotycząca tzw. klapsów, czyli uderzania dziecka. W tym wypadku poziom ujawnień rodziców jest zdecydowanie wyższy (wykres 17). Do zastosowania klapsa przyznało się aż 55% rodziców, w tym co czwarty do jego zastosowania od czas do czasu.

Wykres 17. Czy zdarzyło się Panu / Pani kiedykolwiek wymierzyć swojemu dziecku klapsa?

W tej kwestii również zdecydowanie rzadziej – niemal dwukrotnie rzadziej – rodzice przyznawali się do wymierzania dziecku klapsa w ostatnim czasie (wykres 17a).

Wykres 17 a. Czy w ciągu ostatniego roku zdarzyło się Panu / Pani dać dziecku klapsa?

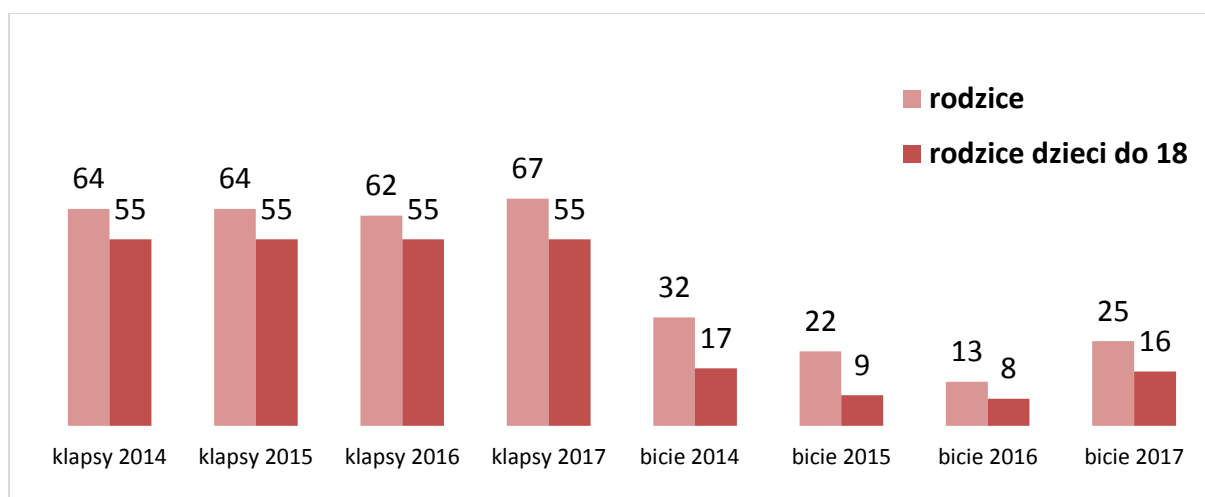

Zarówno w przypadku bicia, jak i wymierzania klapsów można by interpretować tę znaczącą różnicę, jako wskazującą na wycofywanie się rodziców z tego rodzaju zachowań, albo w związku z dorastaniem dzieci badanych rodziców, gdyż stosowanie kar cielesnych jest skorelowane z wiekiem dziecka, albo z mniejszą skłonnością (większym oporem) do przyznawania się do obecnych zachowań, w porównaniu z przeszłymi zachowaniami.

Porównanie obu rodzajów zachowań (sprawiania lania i klapsów) skłania do tezy, że rodzice chętniej ujawniają zachowania, które w sensie obyczajowo-kulturowym nie są jednoznacznie nazywane przemocą.

Analiza dynamiki deklaracji rodziców na przestrzeni kilku lat (2014–2017) pokazuje, że między obu zachowaniami jest wyraźna różnica w poziomie ujawnień rodziców (wykres 18).

Wykres 18. Dynamika ujawnień zachowań rodziców w latach 2014–2017

Jak widać, o ile poziom ujawnień co do zastosowania klapsów pozostaje niezmienny, o tyle ujawnienia rodziców i osób posiadających dzieci co do zbitcia dziecka mają zróżnicowany poziom. Jednocześnie jest on zdecydowanie niższy niż w kategorii stosowania klapsów. Wydaje się, że ten obraz dynamiki potwierdza wcześniejszą tezę, że rodzice przyznają się do zachowań, których nie postrzegają jako niewłaściwe, czy negatywnie społecznie oceniane. Tę tezę wzmacnia analiza korelacji odpowiedzi na pytania z wyrażanymi opiniami co do aprobaty tych zachowań. Na poziomie istotnym statystycznie do klapsów częściej przyznawali się rodzice, którzy uważali, że bicie dziecka nie jest niezgodne z prawem. Przy okazji warto wskazać, że do pozostałych cech, modyfikujących stosowanie klapsów przez rodziców na poziomie istotnym statystycznie, zaliczają się: własne doświadczenia przemocy w wychowaniu w dzieciństwie, niskie wykształcenie, starszy wiek rodziców oraz pochodzenie z małych miejscowości. Warto też zwrócić uwagę na różnicę w wysokościach wskaźników pomiędzy „aktualnymi” rodzicami, a ogólną grupą osób posiadających dzieci, która może być interpretowana jako dokonywanie się generacyjnej zmiany postaw rodziców, co do stosowania przemocy w wychowaniu.

Rodzice pytanie o inne zachowania przemocowe wobec własnych dzieci ujawniali je na różnym poziomie (Wykres 19). Do niektórych przyznawali się niemal powszechnie, podczas gdy inne wskazywane były przez nikły procent rodziców.

Wykres 19. Czy zdarzyły się Panu/Pani wobec własnego dziecka któreś z zachowań:

Ponownie w obrazie wskazań zauważyć można, że rodzice częściej przyznają się do zachowań nietraktowanych w wymiarze obyczajowo-kulturowym jako zachowania przemocowe, co widać we wskazaniach na „krzyk na dziecko”, do którego przyznała się większość badanych rodziców (70%), ale też we wskazaniach na „groźbę dziecku laniem” (39%). Z kolei zachowania uznawane kulturowo za szczególnie poniżające (spoliczkowanie) czy niewłaściwe (zagrożenie wyrzuceniem z domu), czy ewidentne w wymiarze przemocy fizycznej (bicie pasem) lub w wymiarze agresji werbalnej (wyzwiska) wskazywane były przez niewielki odsetek rodziców (10% lub mniej).

PODSUMOWANIE I REKOMENDACJE

Przedstawiony w kilku perspektywach obraz społecznych postaw dotyczących przemocy w wychowaniu można zdecydowanie określić jako niekorzystny. Zaprezentowane wskaźniki, pomimo że obniżające się w perspektywie lat, uznać należy za szkodliwie wysokie. Społeczna akceptacja kar cielesnych jest jednym z podstawowych czynników ryzyka stosowania takich metod wobec dzieci. Pokazują to również analizy korelacyjne w kolejnych edycjach badań własnych, w których na poziomie statystycznej istotności widać, że rodzice aprobujący kary cielesne częściej uciekają się do takich sposobów w praktyce. Trudno stawiać tezy, określające jaki poziom przyzwolenia dla kar cielesnych byłby

akceptowalny, ponieważ właściwą odpowiedzią jest jedynie poziom zerowy. Wiadomo jednak, że osiągnięcie takiego stanu jest utopią. Niemniej, dla podkreślenia znaczenia zminimalizowania społecznej aprobaty kar cielesnych oraz w celu eliminowania przemocy wobec dzieci w globalnych narracjach, dotyczących zjawiska i działań mu zapobiegających, mocno wybrzmiewa nawoływanie „zero tolerancji dla przemocy”, jakiegokolwiek przemocy, w tym tzw. lekkich kar cielesnych. Badacze bowiem podkreślają związek pomiędzy stosowaniem „lekkich” kar cielesnych /klapsów/, a wystąpieniem zagrażających zdrowiu i życiu dziecka zachowań przemocy, jak również związek pomiędzy aprobatą kar cielesnych, a ryzykiem wystąpienia „poważnych” form znęcania się nad dzieckiem. Uważa się też, że odkryte zależności pomiędzy stosowaniem klapsów, a poważnymi formami znęcania się nad dzieckiem wskazują, że **zmniejszanie akceptacji i używania klapsów może owocować zmniejszeniem się liczby przypadków poważnego znęcania się nad dzieckiem**⁹⁵².

Tego typu uwagi badaczy oraz własne konkluzje badawcze skłaniają do postawienia, jako podstawowej, rekomendacji o potrzebie działań prowadzących do zwiększenia zaangażowania różnych podmiotów oraz użycia możliwie szerokich i efektywnych sposobów oraz środków, eliminujących zarówno używanie, jak i jakiegokolwiek aprobatę kar cielesnych, nawet w tzw. łagodnej postaci – przysłowiowych klapsów. Eksperti wskazują na szeroki wachlarz możliwości, jakie mogą do tego prowadzić. Wyraźnie akcentowane wśród nich, obok wprowadzenia zakazu kar cielesnych, są efektywne kampanie społeczne⁹⁵³, ale też i inne działania, na różnych poziomach prewencji i ryzyka stosowania przemocy w wychowaniu⁹⁵⁴.

Zdecydowanie także należy postulować wypracowanie spójnej polityki, która w różnych obszarach społecznych, takich jak edukacja, pomoc i wsparcie rodzin, zdrowie psychiczne i ogólne, a nawet zatrudnienie, będzie promowała rozwiązania, minimalizujące czynniki ryzyka zastosowania kar cielesnych i innych zachowań przemocowych wobec dzieci. Mamy już bogatą wiedzę na temat facylitatorów przemocy w wychowaniu. Realizacji takiego podejścia służy między innymi wypracowanie krajowej strategii ochrony dzieci przed przemocą – wszelką przemocą. Przedsięwzięcie tego rodzaju, pomimo że niełatwe do wypracowania, jest gorąco rekomendowane na poziomie międzynarodowym, dlatego wiele państw podejmuje ten wysiłek. Najwyższy czas pójść w ich ślady.

⁹⁵² T. Affifi et al., *Spanking and adult mental health impairment...* op. cit. 2017

⁹⁵³ J.E. Lansford, C. Cappa, D., L. Putnick, M.H. Bornstein, K. Deater-Deckard, R. H. Bradley, *Change over time in parents' beliefs about and reported use of corporal punishment in eight countries with and without legal bans*, "Child Abuse & Neglect" 71 (2017) 44–55

⁹⁵⁴ E.T. Gershoff, S. J. Leeb, J.E. Durrant, *Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment*, "Child Abuse & Neglect" 71 (2017) 9–23,

Załącznik nr 10 Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych

WSTĘP

Szkoła jest swoistym laboratorium, w którym kształtuje się wiedza oraz umiejętności społeczne dzieci i młodzieży. Jest też jednym z miejsc, gdzie w sposób nieunikniony stykamy się ze „światem konfliktów”. Funkcjonowanie w dorosłym życiu wykorzystuje wzorce zachowań nabyte w dzieciństwie, także w szkole. Tradycyjnym sposobem radzenia sobie z konfliktami w środowisku szkolnym jest rozstrzygnięcie z pozycji autorytetu wynikającego z roli dyrektora, wychowawcy, pedagoga, psychologa czy nauczyciela.

Czas nauki w szkole jest okresem rozwoju psychospołecznego dziecka, nabywaniem umiejętności radzenia sobie z sytuacjami konfliktowymi. Upowszechnianie wzorców konstruktywnego rozwiązywania sporów wzbogaca stosowane metody wychowawcze oraz stymuluje kompetencje społeczno-emocjonalne uczniów. Wzmacnia to podmiotowość i godność osoby oraz szacunek do drugiego człowieka, a także przygotowuje dzieci i młodzież do życia w społeczeństwie obywatelskim.

Alternatywną metodą dla tradycyjnych sposobów rozstrzygnięcia sporów jest mediacja.

Przez mediację rozumie się dobrowolny i poufny proces, w którym fachowo przygotowana, niezależna i bezstronna osoba, za zgodą stron, pomaga im poradzić sobie z konfliktem. Mediacja pozwala określić kwestie sporne, pokonać bariery komunikacyjne, opracować propozycje rozwiązań i, jeśli taka jest wola stron, zawrzeć wzajemnie satysfakcjonujące porozumienie.

Siłą mediacji jest rozmowa skonfliktowanych stron o tym co dzieli, wspólne poszukiwanie rozwiązań oraz świadome przyjęcie odpowiedzialności za wypracowane porozumienie. Mediacja chroni prawa i interesy stron konfliktu. Sprzyja budowaniu relacji pomiędzy nauczycielami, innymi pracownikami szkoły, uczniami oraz rodzicami nawet w sytuacjach sporu. Kreuje pozytywny wizerunek wewnętrzny i zewnętrzny szkoły/ placówki oświatowej.

Mediacja wprowadza kulturę dialogu i współodpowiedzialności za kształtowanie klimatu w szkole. Stanowi ważne i skuteczne narzędzie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w pracy z dziećmi i młodzieżą, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej dotyczącym zasad udzielania i organizacji pomocy psychologicznej

i pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.⁹⁵⁵ Mediacja jest także elementem edukacji prawnej w szkole.

Przepisy prawa umożliwiają stosowanie mediacji do rozwiązywania konfliktów w środowisku szkolnym, a zawarte w tej procedurze porozumienia mogą zakończyć spór, bez potrzeby sięgania do innych prawnych środków interwencji (organ prowadzący szkołę, organ nadzoru nad szkołą, policja, sąd rodzinny, Rzecznik Praw Dziecka).⁹⁵⁶

Mediacja jako metoda rozwiązywania konfliktów ma szansę funkcjonować wtedy, gdy jest znana i akceptowana przez społeczność szkoły. Jest wprowadzana jako wieloetapowy proces, sprawiający, że mediacja stanie się powszechnie stosowanym instrumentem rozwiązywania konfliktów w codziennym życiu. Mediacja ma swoje miejsce w systemie wychowawczym szkoły, przynosząc korzyści dla:

- 1) skonfliktowanych uczniów i środowiska rówieśniczego;
- 2) pracowników szkoły i środowiska szkolnego;
- 3) rodziców/opiekunów prawnych;
- 4) instytucji współpracujących ze szkołą.

Stosowanie mediacji w szkole kształtuje umiejętności konstruktywnego podejścia do konfliktów, w tym myślenia o konflikcie w kategoriach problemu do rozwiązania. Sprzyja tworzeniu bezpiecznej i przyjaznej szkoły, służy wzmacnianiu kompetencji społecznych w środowisku szkolnym.

Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych uwzględniają doświadczenia korzystania z mediacji w polskich szkołach. Powstały w wyniku prac interdyscyplinarnego zespołu teoretyków i praktyków mediacji (pedagogów, psychologów, mediatorów i przedstawicieli zawodów prawniczych). Nie stanowią prawa, mają charakter wytycznych i wskazówek dla zainteresowanych wprowadzaniem mediacji w szkołach/placówkach oświatowych.

⁹⁵⁵ § 23 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologicznej i pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. poz. 532): „Do zadań pedagoga i psychologa w przedszkolu, szkole i placówce należy w szczególności: [...] 6) inicjowanie i prowadzenie działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych; [...]”.

§ 24 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2017 r. poz. 1591): „Do zadań pedagoga i psychologa w przedszkolu, szkole i placówce należy w szczególności: [...] 6) inicjowanie i prowadzenie działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych; [...]”.

⁹⁵⁶ Art. 32j § 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1654, z późn. zm.): „Sąd rodzinny może przekazać sprawę nieletniego, za jego zgodą, szkole, do której nieletni uczęszcza, albo organizacji młodzieżowej, sportowej, kulturalno-oświatowej lub innej organizacji społecznej, do której nieletni należy, jeżeli uzna, że środki oddziaływania wychowawczego, jakimi dana szkoła lub organizacja dysponuje, są wystarczające. Sąd rodzinny wskazuje, w miarę potrzeby, kierunki oddziaływania wychowawczego.”.

Rzecznik Praw Dziecka rekomenduje wprowadzenie do polskich szkół i innych placówek oświatowych mediacji, zgodnie z proponowanymi standardami.

DEFINICJE

Mediacja rówieśnicza – to dobrowolne i poufne poszukiwanie rozwiązania konfliktu między uczniami, w obecności dwóch bezstronnych i neutralnych mediatorów – uczniów, przygotowanych do prowadzenia mediacji rówieśniczej. Konflikty te dotyczą spraw związanych z relacjami między uczniami.

Mediacja szkolna – to dobrowolne i poufne poszukiwanie rozwiązania sporu pomiędzy stronami konfliktu w obecności bezstronnego i neutralnego mediatora. Konflikty te dotyczą spraw związanych z relacjami międzyludzkimi i/lub działalnością statutową szkoły. Stronami konfliktu mogą być: nauczyciele, dyrektor, pozostali pracownicy szkoły, uczniowie, rodzice.

Mediator rówieśniczy – to uczeń przeszkolony w zakresie mediacji, cieszący się zaufaniem i autorytetem wśród uczniów.

Mediator szkolny – to osoba dorosła, np.: pedagog, psycholog, nauczyciel, inny pracownik szkoły, przeszkolona w zakresie mediacji, ciesząca się autorytetem i zaufaniem w środowisku szkolnym. Wskazane jest, aby był opiekunem mediatorów rówieśniczych i posiadał kompetencje edukatora mediacji.

STANDARDY WPROWADZANIA MEDIACJI RÓWIEŚNICZEJ DO SZKÓŁ I INNYCH PLACÓWEK OŚWIATOWYCH

Mając na uwadze konieczność budowania bezpiecznej i przyjaznej dzieciom szkoły, stworzenia warunków dla rozwoju kompetencji społecznych uczniów, nabycia przez nich umiejętności radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych, proponuje się wprowadzenie mediacji rówieśniczej do szkół i innych placówek oświatowych według poniższych standardów.

Standard 1

Wprowadzenie mediacji rówieśniczej do szkoły/placówki oświatowej powinno poprzedzać zorganizowanie spotkań informacyjnych w zakresie mediacji dla pracowników szkoły (pedagogicznych i niepedagogicznych), rodziców i uczniów.

Standard 2

Na wprowadzenie mediacji rówieśniczej jako istotnej metody rozwiązywania konfliktów wśród uczniów należy uzyskać zgodę: Dyrektora, Rady Pedagogicznej, Rady Rodziców (Rady Szkoły – jeśli została powołana) i Samorządu Uczniowskiego.

Standard 3

Wprowadzenie mediacji rówieśniczej wymaga wpisania jej do statutu szkoły/placówki oświatowej oraz do innych dokumentów wewnątrzszkolnych, na podstawie których organizowana jest praca w szkole/placówce oświatowej.

Standard 4

Koordinacją działań związanych z wprowadzeniem mediacji rówieśniczej zajmuje się osoba wybrana spośród pracowników szkoły/placówki oświatowej.

Rekomenduje się, aby osoba odpowiedzialna za koordynację działań została opiekunem mediatorów rówieśniczych.

W szkole/placówce oświatowej może być kilku opiekunów mediatorów rówieśniczych.

Standard 5

O uruchomieniu programu mediacji rówieśniczej w szkole/placówce oświatowej należy poinformować społeczność szkolną poprzez przeprowadzenie akcji informacyjno-promocyjnej, z wykorzystaniem np.: strony internetowej szkoły, apeli szkolnych, lekcji wychowawczych, radiowęzła, gazetki, plakatów itp.

Standard 6

Przed wyborem kandydatów na mediatorów rówieśniczych konieczne jest przeprowadzenie wśród uczniów spotkań informacyjnych (na lekcjach wychowawczych, warsztatach, zajęciach pozalekcyjnych), dotyczących wiedzy o konfliktach interpersonalnych, sposobach ich rozwiązywania, w tym mediacji rówieśniczej. Treści przekazywane na spotkaniach powinny obejmować także podstawowe informacje o obowiązującym w tym zakresie prawie.

Prowadząc spotkania informacyjne można skorzystać z pomocy, w szczególności: przedstawicieli organizacji pozarządowych lub innych podmiotów zajmujących się problematyką konfliktu i mediacji w szkole, przedstawicieli samorządów zawodów prawniczych, koordynatorów ds. mediacji lub koordynatorów ds. edukacji prawnej w szkole powołanych w sądach powszechnych oraz pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Standard 7

Kandydatem na mediatora rówieśniczego powinien być uczeń cieszący się zaufaniem rówieśników, którego wiek, samodzielność i stopień dojrzałości psychospołecznej pozwolą na zrozumienie istoty konfliktu, mediacji, punktu widzenia drugiego człowieka (preferowany wiek – powyżej 10 roku życia⁹⁵⁷).

Standard 8

Kandydatów na mediatorów rówieśniczych wybierają sami uczniowie.

Mediatorzy rówieśniczy powinni ukończyć minimum 20-godzinne szkolenie w zakresie mediacji rówieśniczej, potwierdzone zaświadczeniem.

Szkolenie obejmuje następujące treści:

- podstawowe wiadomości dotyczące sytuacji konfliktów, emocji w konfliktach i konstruktywnych sposobów komunikowania się;
- zasady i przebieg mediacji rówieśniczej;
- rolę i zadania mediatora rówieśniczego;
- trening mediacji (symulacje mediacji);
- sposoby promocji mediacji w szkole.

Za sposób wyłaniania kandydatów na mediatorów spośród uczniów oraz szkolenie odpowiedzialny jest opiekun mediatorów rówieśniczych.

Standard 9

Warunkiem pełnienia funkcji mediatora rówieśniczego jest zgoda kandydata i jego rodziców.

Standard 10

Rekomenduje się powołanie w szkole/placówce oświatowej centrum, klubu lub koła mediacji, w skład którego wchodzi mediatorzy szkolni i rówieśniczy. Należy wówczas opracować: regulamin centrum, klubu lub koła mediacji oraz wzory dokumentów (np. zaproszenia stron, zgodę na uczestnictwo, sprawozdania z mediacji, ugody/porozumienia stron), a także zasady przechowywania dokumentów z mediacji.

⁹⁵⁷ Końcowa faza środkowego dzieciństwa (między 7 a 12 rokiem życia). Za: S.Sandy, K.Cochran, Rozwój umiejętności rozwiązywania konfliktów u dzieci (w:) M. Deutsch, P. Coleman (red.), Rozwiązywanie konfliktów. Teoria i praktyka, Kraków 2005 r., s. 312–338; E. Żuchowska-Czwartosz, Konflikt jako szansa edukacji obywatelskiej dzieci i młodzieży (w:) A. Rękas (red.), Mediacja – nowa droga rozwiązywania sporów, LEX Warszawa 2011 r., s. 48–53.

W tworzeniu i funkcjonowaniu centrum, klubu lub koła mediacji, szkoła/placówka oświatowa może korzystać z pomocy organizacji pozarządowych, administracji rządowej, samorządu terytorialnego, samorządów zawodów prawniczych, sądów lub innych podmiotów wspierających, zawierając w tym zakresie porozumienia.

Standard 11

Szkoła/placówka oświatowa wprowadzając mediację rówieśniczą powinna dbać o ciągłość procesu edukacji kolejnych grup mediatorów rówieśniczych.

STANDARDY PROWADZENIA MEDIACJI RÓWIEŚNICZEJ W SZKOŁACH I INNYCH PLACÓWKACH OŚWIATOWYCH

Udział w mediacji rówieśniczej i podjęte w niej ustalenia przyczyniają się do odbudowania zakłóconych relacji wśród uczniów. W celu ujednolicenia procedury i zagwarantowania wysokiej jakości sposobu prowadzenia mediacji rówieśniczej, proponuje się następujące standardy.

Standard 1

Miejscem prowadzenia mediacji rówieśniczej powinno być wydzielone neutralne pomieszczenie na terenie szkoły/placówki oświatowej, gwarantujące spokój i poczucie bezpieczeństwa uczniów oraz zachowanie poufności mediacji.

Standard 2

Prowadzenie mediacji rówieśniczej nie może zakłócać organizacji pracy szkoły/placówki oświatowej.

Standard 3

Potrzebę przeprowadzenia mediacji rówieśniczej mogą zgłaszać: uczniowie – strony konfliktu, inni uczniowie, wychowawca lub inny nauczyciel, pedagog, psycholog, dyrektor albo inny pracownik szkoły/placówki oświatowej lub rodzic.

Zgłoszenie można kierować do: mediatora rówieśniczego, opiekuna mediatorów rówieśniczych, mediatora szkolnego oraz każdego pracownika szkoły/placówki oświatowej.

Standard 4

Opiekun mediatorów rówieśniczych koordynuje pracę i wspomaga mediatorów rówieśniczych na każdym etapie mediacji (przygotowania i prowadzenia oraz dokumentowania), a także – w razie potrzeby – po jej zakończeniu.

Standard 5

Opiekun mediatorów rówieśniczych kwalifikując sprawy uczniów do mediacji rówieśniczej, bierze pod uwagę rodzaj konfliktu i gotowość uczniów do udziału w mediacji, kompetencje mediatorów rówieśniczych oraz przepisy prawa.

Standard 6

Mediację rówieśniczą prowadzi dwóch mediatorów – uczniów.

Standard 7

Procedura mediacji rówieśniczej obejmuje następujące etapy:

- kwalifikacja sprawy do mediacji i wybór mediatorów (dokonuje opiekun mediatorów rówieśniczych; uczniowie – strony konfliktu mogą także wskazać mediatorów);
- spotkania wstępne z każdą ze stron (przeprowadzają mediatorzy rówieśniczy);
- wspólna sesja mediatorów rówieśniczych i stron (wspólna sesja może obejmować kilka spotkań);
- zakończenie mediacji (zawarcie porozumienia, opracowanie treści ugody i jej podpisanie, sporządzenie sprawozdania z przebiegu mediacji; w przypadku braku porozumienia informację o tym należy zamieścić w sprawozdaniu);
- spotkania o charakterze superwizyjnym opiekuna mediatorów rówieśniczych z mediatorami prowadzącymi mediację – w razie potrzeby na każdym jej etapie;
- wprowadzenie w życie warunków ugody.

Standard 8

W mediacji obowiązują następujące zasady:

- **dobrowolność** – uczniowie z własnej woli przychodzą na mediację, w każdej chwili mogą od niej odstąpić;
- **bezstronność** – mediatorzy rówieśniczy nie opowiadają się po żadnej ze stron konfliktu;

- **neutralność** – mediatorzy rówieśniczy wspierają uczniów w znalezieniu rozwiązania konfliktu, nie narzucają rozwiązań;
- **poufność** – mediatorzy rówieśniczy są zobowiązani do zachowania w tajemnicy informacji uzyskanych w toku mediacji;⁹⁵⁸
- **akceptowalność** – uczniowie akceptują zasady mediacji i osoby mediatorów rówieśniczych, w uzasadnionych przypadkach mają prawo zmienić mediatora/mediatorów na każdym etapie mediacji. Mediator rówieśniczy w uzasadnionych przypadkach może także zrezygnować z prowadzenia mediacji.

Standard 9

Opiekun mediatorów rówieśniczych przechowuje dokumentację z przebiegu mediacji rówieśniczej w sposób zapewniający poufność mediacji i ochronę danych osobowych uczniów uczestniczących w mediacji.

STANDARDY WPROWADZANIA MEDIACJI SZKOLNEJ DO SZKÓŁ I INNYCH PLACÓWEK OŚWIATOWYCH

Uwzględniając rolę relacji interpersonalnych, rozwój kompetencji społecznych, budowanie przyjaznego klimatu i podmiotowości społeczności szkolnej w rozwiązywaniu konfliktów i sporów, proponuje się wprowadzenie mediacji do szkół i innych placówek oświatowych według poniższych standardów.

Standard 1

Wprowadzenie mediacji szkolnej do szkoły/placówki oświatowej powinno poprzedzać zorganizowanie spotkań informacyjnych w zakresie mediacji dla pracowników szkoły/placówki oświatowej, rodziców i uczniów.

⁹⁵⁸ Ponieważ mediacje rówieśnicze dotyczą sporów w relacjach między uczniami, zasada poufności ma pewne ograniczenia. W przypadku pojawienia się w trakcie mediacji informacji o molestowaniu, popełnieniu przestępstwa lub sytuacjach związanych z używaniem środków psychoaktywnych, mediator rówieśniczy powinien o tym poinformować opiekuna mediatorów rówieśniczych. Mediator rówieśniczy ma też obowiązek poinformować strony na początku mediacji o ograniczeniach zasady poufności.

Standard 2

Na wprowadzenie mediacji jako istotnej metody rozwiązywania konfliktów w środowisku szkolnym należy uzyskać zgodę: Rady Pedagogicznej, Rady Rodziców (Rady Szkoły – jeśli została powołana) i Samorządu Uczniowskiego.

Standard 3

Wprowadzenie mediacji szkolnej wymaga wpisania jej do statutu szkoły/placówki oświatowej oraz do innych dokumentów wewnątrzszkolnych, na podstawie których organizowana jest praca w szkole/placówce oświatowej.

Standard 4

O uruchomieniu programu mediacji i zasadach jego funkcjonowania w szkole/placówce oświatowej należy poinformować społeczność szkolną.

Standard 5

Szkoły/placówki oświatowe, które korzystają z mediacji jako alternatywnej metody rozwiązywania konfliktów, mogą tworzyć sieć współpracy na poziomie miasta (dzielnicy), gminy, powiatu lub województwa.

Standard 6

Szkoły/placówki oświatowe, w których nie funkcjonuje mediacja szkolna, mogą korzystać z pomocy mediatora szkolnego z innej placówki.

Standard 7

Przy wprowadzaniu mediacji szkolnej, szkoła/placówka oświatowa może korzystać z pomocy organizacji pozarządowych, administracji rządowej, samorządu terytorialnego, samorządów zawodów prawniczych, sądów lub innych podmiotów wspierających, zawierając w tym zakresie porozumienia.

Standard 8

Mediatorem szkolnym jest pracownik szkoły/placówki oświatowej, który ukończył minimum 40-godzinne szkolenie w zakresie mediacji, potwierdzone zaświadczeniem.

Szkolenie obejmuje następujące treści:

- podstawy wiedzy psychologicznej o mechanizmach powstawania, eskalacji i rozwiązywania konfliktów;
- procedury rozwiązywania konfliktów (negocjacje, mediacje, arbitraż, sąd);

- wiedzę o prawnych i organizacyjnych aspektach funkcjonowania mediacji;
- trening umiejętności praktycznych mediacji.⁹⁵⁹

Mediatorem szkolnym może być także inna osoba godna zaufania, posiadająca przygotowanie do prowadzenia mediacji.

Standard 9

Dokumentację z przebiegu mediacji szkolnej przechowuje się w sposób zapewniający poufność mediacji i ochronę danych osobowych uczestników mediacji.

STANDARDY PROWADZANIA MEDIACJI SZKOLNEJ W SZKOŁACH I INNYCH PLACÓWKACH OŚWIATOWYCH

Mediacja w szkole przynosi korzyści, zarówno doraźne (rozwiązanie konkretnego konfliktu), jak i długofalowe (kształtowanie odpowiedzialności za własne postępowanie, wskazanie alternatywy dla tradycyjnie stosowanych w środowisku szkoły rozstrzygnięć z pozycji autorytetu – arbitra lub siły – konfrontacji).

W celu zagwarantowania wysokiej jakości sposobu prowadzenia mediacji szkolnej, proponuje się następujące standardy.

Standard 1

Miejscem prowadzenia mediacji powinno być wydzielone neutralne pomieszczenie na terenie szkoły/placówki oświatowej, gwarantujące zachowanie poufności mediacji, spokój i poczucie bezpieczeństwa jej uczestnikom.

Standard 2

Mediacje szkolne prowadzi mediator szkolny.

Standard 3

Mediator szkolny pomaga w rozwiązywaniu konfliktów związanych z relacjami międzyludzkimi i działalnością statutową szkoły.

⁹⁵⁹ Zakres szkolenia mediatora szkolnego jest zgodny ze Standardami Szkolenia Mediatorów, opracowanymi przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości z dnia 29 października 2007 r. (<https://www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki/>).

W mediacji szkolnej stronami konfliktu mogą być pracownicy szkoły, rodzice lub uczniowie.

Standard 4

Mediacja szkolna obejmuje następujące etapy:

- wybór mediatora szkolnego (strony mogą wskazać mediatora także z innej placówki);
- zakwalifikowanie sprawy do mediacji oraz ustalenie ze stronami konfliktu terminów spotkań;
- wstępne spotkania mediatora z każdą ze stron;
- wspólna sesja stron i mediatora (sesja może obejmować kilka spotkań);
- zakończenie mediacji (zawarcie porozumienia, opracowanie treści ugody i jej podpisanie, sporządzenie sprawozdania z przebiegu mediacji; w przypadku braku porozumienia informację o tym należy zamieścić w sprawozdaniu);
- wprowadzenie w życie warunków ugody.

Strony konfliktu lub mediator szkolny mogą zrezygnować z przeprowadzenia wstępnych spotkań.

Standard 5

W mediacji szkolnej obowiązują następujące zasady:

- **dobrowolność** – strony z własnej woli przychodzą na mediacje, w każdej chwili mogą od niej odstąpić;
- **bezstronność** – mediator nie opowiada się po żadnej ze stron;
- **neutralność** – mediator wspiera strony w znalezieniu rozwiązania konfliktu, nie narzuca rozwiązań;
- **poufność** – mediator jest zobowiązany do zachowania w tajemnicy wszelkich informacji uzyskanych w toku mediacji;⁹⁶⁰
- **akceptowalność** – strony akceptują zasady mediacji i osobę mediatora, mają prawo zmienić mediatora na każdym etapie mediacji. Mediator szkolny w uzasadnionych przypadkach może także zrezygnować z prowadzenia mediacji.

⁹⁶⁰ Art. 178a. Kodeksu postępowania karnego: „Nie wolno przesłuchiwać jako świadka mediatora co do faktów, o których dowiedział się od oskarżonego lub pokrzywdzonego prowadząc postępowanie mediacyjne, z wyłączeniem informacji o przestępstwach, o których mowa w art. 240 § 1 Kodeksu karnego”.

Standard 6

Dokumentację z przebiegu mediacji przechowuje mediator szkolny w sposób zapewniający poufność mediacji i ochronę danych osobowych stron konfliktu.

Standard 7

Zawarcie porozumienia przez strony konfliktu i realizacja warunków ugody powinny zakończyć spór, przyczyniając się do odbudowania zakłóconych relacji w środowisku szkolnym.⁹⁶¹

KODEKS ETYCZNY MEDIATORA RÓWIEŚNICZEGO

Celem Kodeksu jest promowanie postaw etycznych mediatora, opartych na szacunku do drugiego człowieka, uwzględniających podmiotowość stron konfliktu, budowanie zaufania do osoby mediatora i mediacji jako metody rozwiązywania konfliktów rówieśniczych.

Przestrzeganie zasad Kodeksu umożliwi zachowanie wysokich standardów prowadzenia mediacji rówieśniczej.

I. Mediator rówieśniczy posiada przygotowanie do prowadzenia mediacji rówieśniczej, dba o rozwój swoich umiejętności i poszerzanie wiedzy z zakresu mediacji.

II. Mediator rówieśniczy powinien tak postępować, aby uczniowie – strony konfliktu znały i rozumiały czym jest mediacja, jak przebiega i na czym polega rola mediatora.

III. Mediator rówieśniczy pomaga stronom w poszukiwaniu rozwiązania konfliktu, nie wskazując własnych pomysłów.

IV. Mediator rówieśniczy dba o przestrzeganie zasad mediacji – przed rozpoczęciem, w trakcie, jak i po jej zakończeniu.

V. Mediator rówieśniczy nie powinien podejmować się prowadzenia mediacji, gdy nie ma przekonania co do swoich umiejętności pomocy w rozwiązaniu konfliktu lub gdy nie jest w stanie zachować bezstronności. Z tych samych powodów może też w trakcie mediacji odstąpić od jej prowadzenia.

⁹⁶¹ Zgodnie z art. 183¹⁵ Kodeksu postępowania cywilnego, ugoda zawarta przed mediatorem szkolnym po jej zatwierdzeniu przez sąd powszechny ma moc prawną ugody zawartej przed sądem. W przypadku gdy ugoda nadaje się do egzekucji – jest tytułem wykonawczym po nadanie jej przez sąd klauzuli wykonalności.

VI. Mediator rówieśniczy szanuje decyzje stron w poszukiwaniu rozwiązania ich konfliktu w myśl zasady, że dobro stron jest najważniejszą wartością.

KODEKS ETYCZNY MEDIATORA SZKOLNEGO

Dla mediatora szkolnego rekomenduje się odpowiednie stosowanie Kodeksu Etycznego Mediatorów Polskich.⁹⁶²

Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich

(uchwalony przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości, maj 2008 r.)

Celem przyświecającym Kodeksowi jest promowanie najwyższych standardów etycznych wśród polskich mediatorów, budowanie wiarygodności zawodu mediatora wśród stron mediacji i szerokiej opinii publicznej, a także służenie pomocą mediatorom w rozstrzyganiu dylematów praktyki zawodowej. Ponieważ mediatorom powierzane są ważne, trudne a czasem bardzo bolesne sprawy, spoczywa na nich duża odpowiedzialność, aby nie zawieść zaufania stron. Jako że ze swej natury mediacja jest procesem płynnym i elastycznym, regulacje Kodeksu nie zmierzają do ograniczenia wolności i kreatywności mediatorów. Kodeks wyznacza standardy ogólne, uznając specyfikę niektórych rodzajów mediacji. Rada zachęca organizacje zrzeszające mediatorów poszczególnych specjalności do refleksji nad praktyką uprawiania mediacji przez swych członków i – jeśli zajdzie taka potrzeba – tworzyły regulacje uwzględniające specyfikę danego typu mediacji. Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich jest ściśle powiązany ze Standardami Prowadzenia Mediacji i Postępowania Mediatora ogłoszonymi przez Radę w czerwcu 2006 roku. Jest naturalnym rozwinięciem i uzupełnieniem Standardów o wymiar etyczny pracy mediatora. Źródłem mocy Kodeksu są wartości etyczne leżące u podstaw tego zawodu. Mediatorzy pomagają stronom rozwiązać konflikt, nie stosując żadnej formy przymusu ani manipulacji. W swej pracy kierują się uczciwością, prawością, bezstronnością i dbałością o rzetelny, zgodny z regułami sztuki przebieg mediacji. Kodeks nie zastępuje prawa. Mediatorzy powinni znać i ściśle stosować się do przepisów prawnych, zwłaszcza tych, które odnoszą się do mediacji. Rada gorąco zachęca

⁹⁶² <https://www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki/>

mediatorów prowadzących praktykę indywidualną, firmy świadczące usługi mediacyjne i organizacje grupujące mediatorów, aby dobrowolnie przyjmowały i stosowały lub zachęcały swych członków do stosowania Kodeksu. Rada będzie szeroko informować opinię publiczną o wszystkich, którzy zdecydowali się stosować Kodeks w swojej działalności mediacyjnej.

Zasady

I. Mediator powinien prowadzić postępowanie mediacyjne w oparciu o zasadę samodzielności i autonomii stron konfliktu.

II. Mediator powinien w swym postępowaniu kierować się przede wszystkim dobrem i interesami stron.

III. Mediator powinien dbać o zapewnienie dobrowolności udziału stron w postępowaniu mediacyjnym.

IV. Mediator powinien tak postępować, aby wszystkie strony sporu znały i rozumiały istotę procesu mediacji, rolę mediatora i warunki ewentualnego porozumienia.

V. Mediator nie powinien podejmować się pomocy w rozwiązaniu konfliktu, gdy nie ma pełnego przekonania o swoich kompetencjach, które pozwolą mu prowadzić postępowanie rzetelnie.

VI. Mediator nie powinien prowadzić postępowania mediacyjnego, jeśli nie jest w stanie zachować bezstronności lub usunąć wątpliwości co do swojej bezstronności.

VII. Mediator powinien zachowywać poufność postępowania mediacyjnego, zarówno przed jego rozpoczęciem, w trakcie, jak i po jego zakończeniu.

VIII. Mediator powinien unikać konfliktu interesów ze stronami i bezzwłocznie rozwiewać wszelkie wątpliwości co do tej kwestii.

IX. Mediator nie powinien przyjmować żadnych korzyści od stron z wyjątkiem uzgodnionego wynagrodzenia. Nie powinien też czerpać korzyści z kierowania stron do innych specjalistów.

X. Mediator w swojej działalności informacyjnej i marketingowej nie powinien wprowadzać w błąd stron i opinii publicznej co do swoich kwalifikacji, kompetencji, doświadczenia, zakresu usług i opłat.

XI. Mediator powinien dostarczać stronom jasnych i jednoznacznych informacji co do swojego wynagrodzenia i wszelkich kosztów związanych z postępowaniem, w którym uczestniczą.

Mediator powinien pogłębiać swoje kompetencje zawodowe w celu jak najlepszego służenia uczestnikom mediacji.

Załącznik nr 11 Standardy pracy ośrodków kuratorskich

W dążeniu do osiągnięcia wysokiej jakości pracy wychowawczej w ośrodkach kuratorskich, ukierunkowanej na wszechstronny rozwój dzieci, prowadzący do ich prawidłowego funkcjonowania osobowego, społecznego i aksjologicznego,

- uwzględniając podmiotowość dzieci, szanując ich prawa wynikające z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka oraz innych aktów prawa krajowego i międzynarodowego,
- mając na celu interioryzację powszechnie akceptowanych norm społecznych, prawnych i aksjologicznych oraz odpowiedzialności za ich przestrzeganie,
- przeciwdziałając demoralizacji i zaniedbaniom opiekuńczo-wychowawczym, z jednoczesnym poszanowaniem integralności rodziny,
- współpracując w szczególności ze środowiskiem rodzinnym, lokalnym, szkolnym, a także dla podniesienia i ujednolicenia standardów pracy merytorycznej i działalności organizacyjnej ośrodków kuratorskich, stanowi się, co następuje:

STANDARDY PRACY Z DZIEĆMI W OŚRODKACH KURATORSKICH

Standard 1

Praca wychowawcza i specjalistyczna prowadzona w ośrodkach kuratorskich, oparta na poszanowaniu godności i praw dzieci, uwzględnia ich podmiotowość i jest zgodna w szczególności z zasadami:

- 1) respektowania praw;
- 2) akceptacji;
- 3) prywatności;
- 4) poszanowania potrzeb rozwojowych;
- 5) odpowiedzialności za własne postępowanie;
- 6) przyjaznej komunikacji;
- 7) wspierania kreatywnej aktywności i rozwoju potencjałów;
- 8) twórczych działań wychowawczych;
- 9) transparentności działań wychowawczych i specjalistycznych;
- 10) współpracy i współodpowiedzialności pracowników ośrodka w działaniach wychowawczych i specjalistycznych;
- 11) współpracy pracowników ośrodka z dziećmi oraz ich rodzicami/opiekunami, a także środowiskiem lokalnym.

Standard 2

Ośrodek kuratorski posiada Zbiór Zasad, w którym określone są sposoby postępowania dzieci i pracowników, ich wzajemne relacje; podczas pobytu w ośrodku i w trakcie prowadzonych w nim zajęć.

Zbiór Zasad jest opracowywany we współpracy z dziećmi.

Standard 3

Działalność profilaktyczna, opiekuńcza, wychowawcza i resocjalizacyjna z dziećmi, prowadzona w ośrodku kuratorskim, obejmuje:

- 1) diagnozę dziecka dotyczącą rozpoznania wychowawczego, stanowiącą podstawę doboru właściwych metod oddziaływania wychowawczego;
- 2) diagnozę dotyczącą oceny zmian w funkcjonowaniu osobowym, społecznym i aksjologicznym dziecka wynikających z podjętych oddziaływań wychowawczych;
- 3) wychowawczą pracę grupową i indywidualną oraz środowiskową, w celu wszechstronnego rozwoju osobowego, społecznego i aksjologicznego dziecka, opartą na metodach twórczej resocjalizacji;
- 4) wsparcie funkcji opiekuńczo-wychowawczej rodziny.

Działalność wychowawcza prowadzona w ośrodku kuratorskim polega w szczególności na metodycznym rozwijaniu potencjałów osobowych i społecznych dzieci (zdolności, talentów, zainteresowań, kompetencji) w celu wdrożenia dzieci do poprawnego funkcjonowania w relacjach społecznych i rolach życiowych, poprzez radzenie sobie z trudnościami, budowanie celów i planów życiowych, rozwijanie zainteresowań, w tym edukacyjnych, wyrabianie konstruktywnych sposobów spędzania czasu wolnego, kształtowanie umiejętności prospołecznych, poczucia odpowiedzialności i opiekuńczości, eliminowanie zaniedbań wychowawczych i środowiskowych.

Działalność wychowawcza może być realizowana także poza siedzibą ośrodka kuratorskiego.

Standard 4

W pracy z dziećmi i ich rodzicami/opiekunami, prowadzonej w ramach działalności ośrodka kuratorskiego, wskazane jest korzystanie z dodatkowej pomocy psychologa, pedagoga, socjoterapeuty, korepetytora lub innego specjalisty.

Standard 5

Zajęcia z dziećmi realizuje się w szczególności metodami pracy:

- 1) grupowej;
- 2) z indywidualnym przypadkiem;
- 3) środowiskowej.

Dobór metod powinien wynikać z diagnozy potencjałów dziecka.

Standard 6

W diagnozie uwzględnia się, w szczególności:

- 1) informacje o sytuacji osobistej, rodzinnej, szkolnej dziecka, w tym o:
 - a. sposobie realizowania obowiązku nauki,
 - b. stanie zdrowia, w tym o ujawnionych uzależnieniach,
 - c. problemach wychowawczych zgłaszanych przez rodziców/opiekunów,
 - d. funkcjonowaniu dziecka i jego kontaktach w środowisku,
 - e. potencjałach osobistych i środowiskowych;
- 2) informacje o postępowaniach przed sądem, w tym wykonawczych;
- 3) informacje o rodzaju i wynikach badań, w tym w szczególności psychologiczno-pedagogicznych;
- 4) uwagi, spostrzeżenia, wnioski o charakterze wychowawczym;
- 5) informacje o dziecku, jego rodzicach/opiekunach, w tym:
 - a. datę i miejsce urodzenia,
 - b. miejsce nauki, pracy,
 - c. numer telefonu lub adres poczty elektronicznej umożliwiający kontakt z dzieckiem, jego rodzicami/opiekunami,
 - d. miejsce zamieszkania.

Diagnoza zawiera datę sporządzenia dokumentu wraz z podpisem osoby sporządzającej diagnozę.

Standard 7

Opinia okresowa o dziecku zawiera w szczególności informacje o:

- 1) frekwencji na zajęciach w ośrodku kuratorskim;
- 2) aktywności podczas zajęć;
- 3) relacjach z rówieśnikami;
- 4) relacjach z pracownikami;
- 5) realizowaniu nauki własnej;

- 6) przestrzeganiu zasad obowiązujących w ośrodku;
- 7) współpracy rodziców/opiekunów z pracownikami ośrodka;
- 8) działaniach podejmowanych wobec dziecka i ich efektach;
- 9) wnioskach dotyczących dalszych działań wychowawczych wobec dziecka.

Opinię o dziecku sporządza się nie rzadziej niż co sześć miesięcy, chyba że sąd postanowi inaczej.

Standard 8

Dziecku uczestniczącemu w zajęciach ośrodka kuratorskiego zapewnia się dożywianie.

Rekomenduje się, aby stawka dzienna na dożywianie była ustalona na poziomie górnej granicy stawki określonej przepisami.

STANDARDY ORGANIZACJI PRACY OŚRODKÓW KURATORSKICH

Standard 9

Ośrodki kuratorskie funkcjonują przy każdym sądzie rejonowym.

Standard 10

Liczba dzieci w ośrodku kuratorskim nie powinna przekraczać 20. Przy jej określaniu należy uwzględnić możliwość podejmowania zindywidualizowanych oddziaływań wobec dziecka uczestniczącego w zajęciach oraz infrastrukturę ośrodka.

Standard 11

Kierownik ośrodka kuratorskiego lub wychowawca, prowadząc zajęcia w ośrodku, pracuje z grupą nie większą niż 10 dzieci.

Jeżeli zajęcia odbywają się poza siedzibą ośrodka, dzieci powinny być pod opieką co najmniej dwóch pracowników ośrodka.

W przypadku prowadzenia zajęć poza ośrodkiem, które połączone są z noclegiem, pod opieką jednego pracownika ośrodka może pozostawać nie więcej niż 5 dzieci.

Standard 12

W godzinach otwarcia ośrodka kuratorskiego obowiązki wykonuje co najmniej 2 pracowników.

Standard 13

Ośrodek kuratorski jest czynny w ciągu całego roku kalendarzowego w dniach i godzinach dostosowanych do rzeczywistych potrzeb dzieci, w czasie nie krótszym niż 20 godzin zegarowych tygodniowo. Ośrodek powinien być czynny od poniedziałku do piątku.

Standard 14

Osoby prowadzące zajęcia z dziećmi oraz dzieci skierowane do ośrodka są ubezpieczone od następstw nieszczęśliwych wypadków. Dodatkowo kierownik ośrodka i wychowawcy ubezpieczeni są od odpowiedzialności cywilnej. Ubezpieczenia są związane z działalnością ośrodka.

Ubezpieczenia związane z działalnością ośrodka kuratorskiego zapewnia dyrektor sądu, przy którym funkcjonuje ośrodek.

Standard 15

Przyjęcie dziecka do ośrodka kuratorskiego następuje na podstawie orzeczenia sądu. Do orzeczenia dołącza się wywiad środowiskowy kuratora sądowego, a także opinie dotyczące dziecka, jeżeli zostały sporządzone.

Kierownik ośrodka może zwrócić się do sądu o nadesłanie innych dokumentów dotyczących dziecka.

Standard 16

Kierownik ośrodka, po otrzymaniu orzeczenia o skierowaniu do ośrodka kuratorskiego, niezwłocznie nawiązuje kontakt z dzieckiem i jego rodzicami/opiekunami.

Kierownik ośrodka informuje dziecko i jego rodziców/opiekunów o szansach dla rozwoju dziecka wynikających z pracy ośrodka kuratorskiego, a także o prawach i obowiązkach wynikających z orzeczenia sądu o skierowaniu do ośrodka kuratorskiego oraz prowadzonych w ośrodku działaniach wychowawczych i zasadach jego funkcjonowania.

Standard 17

Kierownik ośrodka odbiera od rodziców/opiekunów dziecka skierowanego do ośrodka kuratorskiego pisemne oświadczenie o braku przeciwwskazań zdrowotnych do uczestnictwa dziecka w zajęciach prowadzonych przez ośrodek oraz o stanie zdrowia dziecka (np. uczulenia, choroby przewlekłe).

Standard 18

Kierownik ośrodka kuratorskiego odbiera od rodziców/opiekunów pisemną zgodę na uczestnictwo dziecka w zajęciach prowadzonych poza siedzibą ośrodka (teatralnych, muzycznych, plastycznych, wolontariackich, sportowych i innych), na publikację wizerunku oraz przetwarzanie danych osobowych, w ramach działalności ośrodka.

Publikacja wizerunku dziecka wymaga także jego pisemnej zgody.

Standard 19

W ośrodku kuratorskim prowadzone są następujące dokumenty:

- 1) Opis stosowanych metod wychowawczych oraz zakładanych i uzyskanych efektów wychowawczych;
- 2) Dziennik Zajęć, zgodnie z wzorem określonym w rozporządzeniu;
- 3) Arkusze spostrzeżeń o dzieciach skierowanych do ośrodka kuratorskiego, zgodnie z wzorem określonym w rozporządzeniu;
- 4) Teczki osobowe dzieci skierowanych do ośrodka kuratorskiego, zawierające całość dokumentacji dotyczącej każdego dziecka.

Ośrodek prowadzi także inne dokumenty określone rozporządzeniem.

Standard 20

Kierownik ośrodka kuratorskiego sporządza:

- 1) Roczny plan pracy ośrodka kuratorskiego – do dnia 10 stycznia każdego roku, zgodnie z wzorem określonym w rozporządzeniu;
- 2) Roczne sprawozdanie z działalności ośrodka kuratorskiego – do dnia 31 stycznia każdego roku za rok poprzedni;
- 3) Regulamin ośrodka kuratorskiego, określający sposób organizacji zajęć, zasady funkcjonowania ośrodka i normy obowiązujące na jego terenie.

Kierownik ośrodka sporządza także inne dokumenty określone rozporządzeniem.

Standard 21

Za prowadzenie i przechowywanie dokumentacji w ośrodku kuratorskim odpowiada jego kierownik.

Dokumenty przechowywane są w sposób niedostępny dla osób trzecich oraz zapewniający zachowanie poufności danych osobowych dziecka skierowanego do ośrodka kuratorskiego oraz jego rodziców/opiekunów.

Standard 22

Archiwizacja dokumentów ośrodka kuratorskiego odbywa się na zasadach ogólnych.

Standard 23

Obsługę biurową ośrodka kuratorskiego prowadzi osoba wyznaczona przez dyrektora sądu w porozumieniu z prezesem sądu.

Standard 24

Ośrodki kuratorskie finansowane są z budżetu sądu.

W budżecie sądu należy zabezpieczyć i wydzielić środki finansowe na funkcjonowanie ośrodka kuratorskiego. Środki te, w szczególności obejmują finansowanie: prowadzenia działalności wychowawczej, w tym nagród rzeczowych, dożywiania dzieci, dojazdu na zajęcia, utrzymania siedziby ośrodka, jego wyposażenia, a także koszty zatrudnienia specjalistów i wynagrodzeń pracowników ośrodka.

Przy ustalaniu wysokości przydzielonych środków uwzględnia się prowadzenie działań wychowawczych z dziećmi poza siedzibą ośrodka, np. zajęcia kulturalne, sportowe, wycieczki, zorganizowane formy wypoczynku.

Standard 25

Dyrektor sądu informuje kierownika ośrodka kuratorskiego o wysokości środków zabezpieczonych w planie finansowym sądu na funkcjonowanie ośrodka w danym roku kalendarzowym.

STANDARDY DOTYCZĄCE BAZY LOKALOWEJ I BIEŻĄCEGO FUNKCJONOWANIA OŚRODKA KURATORSKIEGO

Standard 26

Warunki lokalowe i wyposażenie ośrodka kuratorskiego powinny zapewniać możliwość realizacji zadań ośrodka. Ośrodek dysponuje co najmniej dwoma pomieszczeniami do prowadzenia zajęć z dziećmi, pomieszczeniem socjalnym, aneksem kuchennym oraz łazienką i toaletą.

Standard 27

W ośrodku kuratorskim zapewnia się wyposażenie w sprzęt niezbędny do prowadzenia zajęć, w tym kulturotechnicznych i socjoterapeutycznych, a także w sprzęt komputerowy i audiowizualny oraz dostęp do telefonu i Internetu.

Sąd, przy którym funkcjonuje ośrodek kuratorski, w porozumieniu z kierownikiem ośrodka, ustala sposób dostawy artykułów potrzebnych do funkcjonowania ośrodka, w tym żywnościowych, środków czystości, materiałów biurowych i innych.

Kierownik ośrodka podejmuje decyzję o rodzaju i ilości artykułów potrzebnych do funkcjonowania ośrodka i przekazuje ją dyrektorowi sądu w celu realizacji.

Standard 28

Sąd, przy którym funkcjonuje ośrodek kuratorski, zapewnia wykonanie usługi sprzątania pomieszczeń ośrodka.

Załącznik nr 12 Zalecenia wydane w celu zabezpieczenia praw dzieci w drodze

PROBLEM INTEGRACJI SPOŁECZNEJ MIGRANTÓW

Regionalne Spotkanie Europejskich Rzeczników Praw Dziecka, Ateny, 13 listopada 2017 roku⁹⁶³

Dzieci w drodze są przede wszystkim dziećmi i tak też powinny być traktowane. Dzieci są pełnoprawnymi osobami, i jako takie zasługują na to, aby dołożono wszelkich starań by zapewnić im ochronę i możliwość korzystania z ich praw, a także by umożliwić im integrację ze społecznością Europy.

Wszystkie działania dotyczące dzieci w drodze powinny być motywowane prawami dziecka i fundamentalnymi prawami człowieka, w tym:

- Prawem do wolności od dyskryminacji;
- Prawem do tego, by ich najlepiej pojęty interes był wartością nadrzędną we wszystkich działaniach dotyczących dzieci;
- Prawem do swobodnego wyrażania swych poglądów we wszystkich sprawach ich dotyczących oraz do tego, by uwzględniano te poglądy i opinie, stosownie do wieku i stopnia dojrzałości dziecka.
- Prawem do przeżycia i rozwoju;
- Prawem do bycia chronionym przed wszelkimi formami przemocy.

Przedstawiamy zalecenia wypracowane przez 23 niezależne instytucje zajmujące się prawami człowieka z Państw Członkowskich Rady Europy, które weszły w skład grupy roboczej Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC), a której zadaniem jest monitorowanie przestrzegania praw dzieci w drodze. Zalecenia opierają się na Konwencji o Prawach Dziecka ONZ i innych stosownych międzynarodowych instrumentach prawnych. Nawiązują do wezwania członków sieci ENOC do wdrożenia perspektywy praw dziecka w procedurach przyjmowania migrujących dzieci (styczeń 2016) jak również na

⁹⁶³ Regionalne spotkanie Rzeczników Praw Dziecka, które odbyło się w Atenach w dniach 13-14.11.2017 r., zostało zorganizowane z inicjatywy greckiego Rzecznika we współpracy z Siecią ENOC oraz UNICEFEM na rzecz migrantów i uchodźców w Grecji, w ramach środków przekazanych przez Komisję Europejską z Programu Prawa, Równość Obywatelstwo.

W pracach nad zaleceniami brali udział członkowie ENOC z Albanii, Belgii/ Flandrii, Belgii/ Walonii, Bośni i Hercegowiny, Cypru, Francji, Gruzji, Grecji, Węgier, Islandii, Irlandii, Włoch, Litwy, Łotwy, Mołdawii, Holandii, Norwegii, Polski, Zjednoczonego Królestwa/Szkocji, Serbii, Hiszpanii/Katalonii, Hiszpanii/Państwa Baskijskiego, Szwecji jak również niezależne instytucje działające na rzecz praw dziecka z Niemiec i Austrii, doradcą była pani Marta Santos Pais, Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy wobec Dzieci oraz Gehad Madi, członek Komitetu NZ Praw Dziecka.

indywidualnych doświadczeń rzeczników praw dziecka, którzy mieli okazję spotkać się z takimi dziećmi, wysłuchać ich, interweniować w indywidualnych sprawach, monitorować ich prawa i dalsze losy.

Państwa Europejskie są przede wszystkim zobowiązane do zagwarantowania i ochrony praw wszystkich dzieci, w granicach swej jurysdykcji, bez względu na ich stan prawny. Mimo, że w tej dziedzinie zaobserwowano pewien postęp, prawa dzieci w drodze nadal są łamane. Rządy państw powinny podjąć bardziej zdecydowane kroki aby wypełnić swe zobowiązania. Oznacza to także działania mające na celu ochronę praw dzieci i umożliwienie im **włączenia się i pełnej partycypacji w życiu społecznym**.

Jako Niezależne Instytucje Działające na Rzecz Praw Dzieci, zobowiązujemy się do promowania i monitorowania procesu wdrażania niniejszych zaleceń.

1. OCHRONA DZIECI PO PRZYBYCIU I W PIERWSZYCH CHWILACH POBYTU

- 1) Należy ustalić i wdrożyć do procedur przyjęcia procedury zabezpieczające i ujednolicone protokoły uwzględniające aspekty specjalnych potrzeb dzieci w zależności od płci i wieku.
- 2) Należy zakazać przetrzymywania dzieci w areszcie – tych pod opieką i bez opieki – tylko na podstawie ich statusu migranta. Detencja ze względu na status migranta zawsze stanowi złamanie praw dziecka, i złamanie zasady nadrzędności najlepszego interesu dziecka. Dzieci należy chronić, także za pomocą rozwiązań nie-opiekuńczych przewidzianych prawem, zawsze zabezpieczając ich prawo do wolności.
- 3) Czas pobytu dzieci, w tym także tych bez opieki, w ośrodkach przyjmujących powinien być ograniczony do minimum niezbędnego do pierwszej rejestracji i oceny indywidualnej, i nie przekraczać maksimum określonego przepisami prawa.
- 4) Dzieciom nie wolno zakazywać dostępu do procedury azylowej.
- 5) Wszystkie osoby z obsługi ośrodka przyjmującego powinny mieć odpowiednie przeszkolenie w zakresie praw i podstawowych potrzeb dzieci. Szkolenie powinno uwrażliwiać profesjonalistów i urzędników na ryzyka i przypadki przemocy, takie jak wykorzystywanie i przemyt ludzi, oraz uczyć, jak rozmawiać i porozumiewać się z potencjalnymi ofiarami i jak im pomóc.

- 6) W punktach kontroli granicznej powinny być osoby wyznaczone do ochrony dzieci, mające uprawnienia do kierowania dziećmi do wyspecjalizowanych pracowników oceniających indywidualnie sytuację każdego dziecka.
- 7) W punkcie pierwszego kontaktu (w portach, na lotniskach, przy granicach) i punktach identyfikacji, wszystkie nowo przybyłe dzieci (te z rodzinami i bez opieki) powinny być informowane o swych prawach, przysługujących im w państwie przyjmującym, w sposób zrozumiały dla nich i dostosowany do ich wieku. Informacje powinny zawierać informacje na temat procedur prawnych, gwarancji, azylu, ponownego połączenia się z rodziną i innych form międzynarodowej ochrony.
- 8) Dzieci powinny mieć swobodę wypowiedzania się, i być w stanie zwrócić się ze skargą do właściwych władz, jeśli ich prawa są łamane.
- 9) W punktach pierwszego kontaktu sytuację każdego dziecka powinny ocenić, poprzez przeprowadzenie wywiadu, odpowiednio przeszkolone, multidyscyplinarne zespoły profesjonalistów, przy pomocy tłumaczy, z uwzględnieniem potrzeb dzieci dotyczących miejsca pobytu/zakwaterowania. Szczególnie uważnie należy zbadać ich sytuację pod kątem ewentualnej wiktylizacji (przemoc, wykorzystywanie, zaniedbanie wyzysk, małżeństwa dzieci/ nieletnich/ przymusowe), potrzeb dzieci niepełnosprawnych lub innych specjalnych potrzeb, które mogą zwiększać ryzyko zagrożeń dla dziecka. Dzieciom należy dać możliwość – jeśli leży to w ich najlepszym interesie – intymnej rozmowy bez obecności rodziców/ opiekunów/ innych dorosłych.
- 10) Władze ośrodka przyjmującego lub dla azylantów powinny bardzo dokładnie sprawdzić wszelkie dokumenty przedłożone przez rodziny lub dzieci bez opieki. Jeśli dokumentacja zostanie uznana za nieważną, decyzja taka musi być wyjaśniona i uzasadniona.
- 11) Należy opracować Standardowe Procedury Operacyjne w celu przeprowadzenia identyfikacji, podjęcia decyzji o skierowaniu dziecka do dalszych służb/ instytucji lub o udzieleniu dziecku pomocy, jeśli dziecko jest zagrożone przemocą, w tym także wyzyskiem lub przymusem, a także względem dzieci, których zaginęły w ośrodkach opieki i ośrodkach przyjmujących. Standardowe procedury operacyjne powinny opierać się na zasadzie nadrzędności najlepszego interesu dziecka i pomagać w jego zdefiniowaniu, oraz uwzględniać prawo dziecka do bycia wysłuchanym.

- 12) Należy opracować mechanizmy i kwestionariusze pomagające ocenić rodzaj relacji i więzi dziecka z towarzyszącym mu dorosłym, i zakładające częste kontrole stanu dziecka i jego potrzeb w zakresie ochrony. Należy zwrócić szczególną uwagę na mechanizmy i kwestionariusze/ wytyczne pomagające identyfikować i pracować z dziećmi zmuszanymi do małżeństw i nieletnimi.
 - 13) Kiedy zakłada się, że dziecko może być ofiarą przemocy, wykorzystywania, zaniedbania, wyzysku i przemytu, powinno zostać otoczone specjalistyczną opieką i nie należy go usuwać ze struktur systemu opieki społecznej, nawet jeśli popełniło czyn zabroniony związany z rodzajem doznanej przemocy.
 - 14) Należy opracować procedury azyłowe dostosowane do dzieci, a sprawy o udzielenie azylu dla dzieci (tych z opiekunami i tych bez opieki) powinny być traktowane priorytetowo. Należy ustalić termin, w jakim powinny rozpocząć swój bieg sprawy o udzielenie azylu, zwłaszcza te, które dotyczą dzieci.
 - 15) Warunki w ośrodkach przyjmujących migrantów powinny być przyjazne dla dzieci i zapewniać swobodny dostęp do wszelkich usług, w tym opieki zdrowotnej dla osób w każdym wieku i każdej płci, ochrony, pomocy prawnej, edukacji i zajęć rekreacyjnych (zgodnie z opisem szczegółowym w Części 2).
 - 16) Należy udostępniać bezpieczne przestrzenie dostosowane do potrzeb dzieci i każdej płci w ośrodkach przyjmujących migrantów, zapewniając jednocześnie szybką obsługę proceduralną i zakwaterowanie dostosowane do potrzeb dzieci. Ocena wieku dziecka powinna być przeprowadzana wyłącznie wtedy, gdy zachodzi poważne podejrzenie co do podanego wieku dziecka, w odpowiednim czasie i przy wsparciu przedstawiciela prawnego lub opiekuna dziecka. Procedury związane z oceną wieku powinny uwzględniać szczególne uwarunkowania kulturowe, specyfikę wieku i płci, powinny odbywać się z zachowaniem zasad szacunku, bezpieczeństwa i wiarygodności i być przeprowadzane przez multi-dyscyplinarny zespół z wykorzystaniem jak najmniej inwazyjnych technik. Badania lekarskie należy przeprowadzać w ostateczności. W razie wątpliwości, należy zawsze przyjąć wersję korzystniejszą dla dziecka, należy także zagwarantować możliwość z korzystania z prawa do odwołania się.
- Należy niezwłocznie przydzielić dzieciom bez opieki i oddzielonym od rodziców odpowiednio przeszkolonych opiekunów, a dzieci powinny być umieszczone w odpowiednich, bezpiecznych i przyjaznych im otoczeniach, najlepiej u rodzin zastępczych, jeśli to możliwe, lub innych formach społecznej opieki

nieinstytucjonalnej. Należy udostępnić odpowiednie zasoby, tak by opieka była skuteczna, w tym poprzez zagwarantowanie, że zatrudniony zespół opiekunów, to osoby wykwalifikowane, przeszkolone i mające odpowiednie wsparcie, tak by interes dziecka był na każdym kroku zabezpieczony.

- 17) Akta osobowe powinny być przekazywane wraz z przemieszczającym się dzieckiem i udostępniane służbom społecznym w nowym miejscu, zgodnie z prawem dotyczącym ochrony danych osobowych i względami poufności.
- 18) Organy odpowiedzialne za procedury przyjmowania uchodźców i/lub za ochronę praw dzieci, powinny być kontrolowane i nadzorowane pod kątem zgodności przeprowadzanych działań z wytycznymi, oraz czy wytyczne te są realizowane konsekwentnie, we właściwym czasie i z pewnością prawną.

2. KOLEJNE ETAPY PRZYJMOWANIA I DOSTĘP DO PRAW ZWIĄZANYCH Z INTEGRACJĄ SPOŁECZNĄ

2.1. Zagadnienia przekrojowe

- 1) Ocena i opieka społeczno-edukacyjna powinna być zindywidualizowana wobec każdego dziecka, i powinna obejmować ocenę potrzeb dziecka oraz zdefiniowanie rozwiązań, które leżą w jego najlepiej pojętym interesie, z uwzględnieniem prawa dziecka do bycia wysłuchanym w kwestii wyboru miejsca zamieszkania i rodzaju opieki.
- 2) Wszystkie dzieci w drodze powinny mieć dostęp do wysokiej jakości usług świadczonych w ramach krajowych programów opieki społecznej.
- 3) Dzieci w drodze powinny brać udział w programach profilaktyki przemocy i programach integracji społecznej (włączenia społecznego).
- 4) Należy zbudować sieci pomocy społecznej, tak by pomóc dzieciom poczuć się bezpiecznymi, nabrać pewności siebie i odporności psychicznej oraz by promować partycypację dzieci w zabawach, wydarzeniach społecznych, kulturowych i sportowych.
- 5) Personel wszystkich zaangażowanych organów i instytucji powinien mieć specjalne kwalifikacje i być odpowiednio przeszkolony, by umiejętnie radzić sobie z problemami związanymi z dziećmi w drodze.

2.2. Ochrona międzynarodowa – status prawny

- 1) Należy zagwarantować dzieciom prawidłowe procesowanie wniosków o udzielenie azylu oraz zapewnić dostęp do innych opcji prawnych związanych z przyznaniem statusu osoby objętej ochroną humanitarną. Aby ustalić, czy dziecko kwalifikuje się do udzielenia pozwolenia na azyl, należy zdiagnozować, co leży w jego najlepiej pojętym interesie.
- 2) Możliwość ponownego połączenia się rodziny powinna być zagwarantowana przepisami prawa. Możliwość taka powinna podlegać ocenie pod kątem najlepiej pojętego interesu dziecka, jego prawa do dorastania w rodzinie i rozpatrywana w sposób humanitarny i sprawny. Procedura ta powinna odbywać się bez zbędnej zwłoki, aby uniknąć wywołania niepotrzebnego stresu i poczucia niepewności u dziecka, i powinna obejmować udzielenie wsparcia rodzinie i dziecku, w tym także przekazanie niezwłocznie jasnych informacji na temat postępu sprawy.
- 3) Należy wprowadzić specjalne przepisy prawa regulujące odnowienie ważności dokumentacji dotyczącej statusu prawnego dziecka, które uczestniczy już w trwającym procesie integracji w państwie przyjmującym.
- 4) Dzieci powinny mieć prawo ubiegać się o uregulowanie statusu ich pobytu jeżeli zamieszkują państwo przyjmujące od dłuższego czasu i nawiązały już pewne więzi i relacje, z uwzględnieniem ich najlepiej pojętego interesu.
- 5) Wszystkim dzieciom, urodzonym w granicach jurysdykcji Państw Europejskich, bez względu na status prawny rodziców, należy zagwarantować możliwość formalnej rejestracji urodzenia.

2.3. Warunki mieszkaniowe

- 1) Rozmiar zabudowy mieszkaniowej dla dzieci powinien być ograniczony do zabudowy rodzinnej lub osiedlowej, która umożliwi mieszkańcom komunikację i współpracę, a dla dzieci będzie formą gwarantującą bezpieczeństwo i najlepszą dla dobra dziecka.
- 2) Aby pobyt dziecka w docelowym miejscu był bezpieczny i jak najkorzystniejszy, należy uwzględnić potrzeby dziecka, rozwiązanie, które będzie najlepsze dla jego dobra oraz prawo dziecka do bycia wysłuchanym. We wszystkich miejscach zamieszkania należy wdrażać polityki i procedury zabezpieczające dobro i prawa dzieci.

- 3) Decyzje o umieszczeniu dzieci w miejscu zamieszkania rodziny powinny być podejmowane niezwłocznie. Zarówno dziecko jak i rodzina powinny otrzymywać regularne wsparcie.
- 4) W przypadku konieczności zmiany miejsca zamieszkania, najlepiej pojęty interes dziecka powinien być względem nadrzędnym, i powinien obejmować kwestię wsparcia i czasu niezbędnego na dostosowanie się do nowego otoczenia. Dziecko musi partycypować we wszystkich procesach decyzyjnych, zgodnie ze swym potencjałem wiekowym i stopniem rozwoju.
- 5) Pomieszczenia mieszkalne dla rodzin z dziećmi muszą być dostosowane do potrzeb dzieci i przeznaczone wyłącznie dla rodzin z dziećmi.
- 6) Dzieci bez opieki powinny być lokowane oddzielnie od dorosłych, tak by zapewnić im maksimum bezpieczeństwa.

2.4. Zdrowie

- 1) Wszystkie dzieci muszą mieć natychmiastowy dostęp do publicznej opieki zdrowotnej w zakresie zdrowia psychicznego i fizycznego wedle swoich potrzeb, w tym do leczenia chorób przewlekłych, niepełnosprawności, opieki w zakresie zdrowia seksualnego i rozrodczego, poradnictwa psychologicznego oraz profilaktyki samookaleczeń i samobójstw.
- 2) Należy zatrudnić tłumaczy i mediatorów kulturowych wspierających dzieci korzystające z opieki zdrowotnej.
- 3) Należy zorganizować szczepienia ochronne zgodnie z krajowymi programami szczepień.
- 4) W obozach, ośrodkach i schroniskach dla uchodźców, w których mieszkają dzieci w drodze ze swymi rodzinami lub dzieci bez opieki należy wprowadzić regularne lekarskie wizyty kontrolne, w trakcie których dzieci zostaną zbadane pod kątem zdrowia psychicznego i fizycznego i które umożliwią wczesne wykrywanie niepełnosprawności, chorób i przypadków przemocy, a także udzielanie stosownych porad oraz zastosowanie odpowiedniej profilaktyki i środków zaradczych. W ramach profilaktyki zdrowotnej należy zapewnić także opiekę okołoporodową.
- 5) Dzieci i ich rodziny muszą być dokładnie poinformowani o możliwościach leczenia oraz kompleksowej opieki zdrowotnej, tak by mogli przezwyciężyć

traumę i stres, której doświadczyli. Należy udostępnić im opiekę terapeutyczną i inne wspomagające usługi, świadczone za pośrednictwem tłumaczy.

- 6) Należy udostępnić ośrodki terapeutyczne dla dzieci nadużywających środków odurzających. Pogotowia, ośrodki terapeutyczne i domy opieki powinny być udostępniane dzieciom o podobnych potrzebach, tak by zoptymalizować zastosowanie najskuteczniejszej opieki i środków zaradczych wobec nich.
- 7) Personel ośrodków i schronisk dla wszystkich dzieci powinien być specjalnie wyszkolony oraz nadzorowany, tak by umiał zapewnić dzieciom i rodzinom odpowiednią opiekę psychiczną przy współpracy z publiczną opieką zdrowotną, i zgodnie z zasadami ochrony danych osobowych.

2.5. Edukacja

- 1) Wszystkie dzieci, bez względu na to czy są w trakcie podróży czy też dotarły do miejsca przeznaczenia, i bez względu na swój status prawny, powinny mieć dostęp do edukacji obowiązkowej i nieobowiązkowej (żłobki, przedszkola, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe oraz szkolenie zawodowe), w wolności od dyskryminacji i/lub segregacji rasowej. Dzieci powinny mieć możliwość uczęszczania na zajęcia językowe i zapisania się do szkoły publicznej w ciągu miesiąca od czasu przybycia.
- 2) Dzieci, które nie znają języka państwa przyjmującego, powinny mieć możliwość uczęszczania na językowe kursy przygotowawcze, i jednocześnie integrowania się z dziećmi w lokalnej szkole.
- 3) Dzieci powinny mieć także możliwość stałego korzystania z odpowiednio zaplanowanych i dostosowanych zajęć jak formy wsparcia ich procesu edukacyjnego oraz integracyjnego.
- 4) Dzieciom należy pomagać pielęgnować swe wartości kulturowe oraz uczyć się języka natywnego.
- 5) Władze powinny podjąć stosowne kroki by zapobiegać zjawisku opuszczania szkoły i wyłączenia z życia szkoły i skreślenia z listy uczniów w przypadku dzieci uchodźców i migrantów, bez względu na ich status prawny.
- 6) Nauczycieli należy szkolić i wspierać by jak najlepiej odpowiadali na potrzeby edukacyjne dzieci w drodze.

- 7) Rodzice dzieci migrantów i uchodźców powinni być informowani i uświadamiani w zakresie lokalnego systemu edukacji, jak również w zakresie istniejących praw i obowiązków rodziców.
- 8) Program nauczania powinien obejmować edukację w zakresie praw człowieka, promowanie wartości takich jak pokój, tolerancja, równość i przyjaźń pomiędzy wszystkimi grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi. Należy podjąć specjalne działania aby zwalczać i zapobiegać ksenofobii, przemocy rówieśniczej i innym formom przemocy wobec dzieci.

2.6. Opieka społeczna

- 1) Należy udostępnić dzieciom i ich rodzinom odpowiednia opiekę społeczną i pomoc, uwzględniając ich szczególne potrzeby i doświadczenia życiowe.
- 2) Należy opracować specjalne, szyte na miarę potrzeby dzieci w drodze usługi w zakresie opieki społecznej, w tym dla dzieci będących ofiarami wykorzystywania, zaniedbania, przemocy i wyzysku, jak również dla dzieci niepełnosprawnych.
- 3) Władze lokalne powinny ułatwiać dzieciom i ich rodzinom dostęp do lokalnych usług opieki społecznej.
- 4) Należy zorganizować ośrodki skupiające multidyscyplinarne i międzyagencyjne usługi dla dzieci w drodze, przez co poprawi się ich sytuacja, zwiększy bezpieczeństwo, a dostęp do wymiaru sprawiedliwości – także dla ofiar przemocy – będzie lepszy. Wszystkie procesy i procedury powinny być dokumentowane i ewidencjonowane na potrzeby przyszłej procedury ubiegania się o azyl lub innych postępowań.

2.7. Pomoc prawna

- 1) Dzieciom w drodze należy zapewnić bezpłatne doradztwo prawne i reprezentację prawną we wszystkich postępowaniach ich dotyczących.
- 2) Należy zapewnić dostęp do bezpłatnych usług tłumaczeniowych w ramach doradztwa prawnego oraz w trakcie postępowań sądowych i administracyjnych.

2.8. Okres dorosłości

- 1) Gdy dzieci osiągną wiek dorosłości, należy zapewnić możliwość odnowienia ważności dokumentacji dotyczącej ich statusu prawnego, zwłaszcza w przypadku tych, którzy zaangażowani są już w proces integracji.
- 2) Należy opracować i realizować stale programy monitorowania i wspierania nastolatków wchodzących w okres dorosłości, skupiające się w szczególności na:
 - a. Edukacji w dla osób powyżej 18 roku życia
 - b. Miejscowych programach integracji społecznej
 - c. Dostępie do rynku pracy
 - d. Wyspecjalizowanych interwencjach odpowiadających na potrzeby osób z grup największego ryzyka, takich jak młodzież z niepełnosprawnościami lub z traumatycznymi doświadczeniami oraz problemami ze zdrowiem psychicznym.
- 3) Należy zapewnić kontinuum opieki na dziećmi oddzielonymi od opiekunów i bez opieki poprzez zaangażowanie ich w programy zapewniające ich stopniowe i łagodne osiągnięcie niezależności, autonomiczności i dorosłości; programy takie powinny być przygotowane wcześniej, na podstawie indywidualnych potrzeb i rozwiązań każdego dziecka, tak by mogło ono zrealizować swe własne plany.
- 4) Wszystkie właściwe instytucje i agencje wspierające dzieci, te pod opieką lub bez, powinny opracować stały system współpracy z innymi organami lub instytucjami, tak by w jak najpełniejszy i jak najskuteczniejszy sposób sprostać potrzebom dzieci przechodzą w okres dorosłości.

3. MECHANIZMY ZABEZPIECZAJĄCE PRAWA DZIECI I PROMOWANIE INTEGRACJI SPOŁECZNEJ

3.1. Mechanizmy monitorowania

- 1) Właściwe organy i mechanizmy nadzoru powinny uwzględniać specyficzne aspekty i czynniki, które umożliwiają zbieranie szczegółowych i kompleksowych danych dotyczących sytuacji dzieci pod kątem planowania spójnej i trwałej polityki na rzecz ochrony i integracji społecznej dzieci.
- 2) Biorąc pod uwagę większe potrzeby dzieci bez opieki i oddzielonych od opiekunów, ważne jest, by stworzyć narodową, chronioną bazę danych, która

- pozwole na identyfikację i skuteczne monitorowanie i wspieranie każdego przypadku indywidualnie, ze szczególnym uwzględnieniem danych sensytywnych.
- 3) Władze odpowiedzialne za ochronę praw dzieci powinny być w stałym kontakcie i stale współpracować z instytucjami zajmującymi się zbieraniem danych i monitorowaniem sytuacji dzieci w drodze.
 - 4) Zebrane dane powinny być zawsze dostępne dla Niezależnych Instytucji Działających na Rzecz Praw Dzieci, tak by mogły one jak najlepiej je wykorzystać w swej działalności. Co więcej, z ww. instytucjami należy konsultować się w kwestii wskaźników stosowanych w procesie monitorowania sytuacji dziecka.

3.2. Procedury skargowe

- 1) Procedury skargowe powinny być niezależne i uregulowane przepisami prawa, a decyzje wydane w związku z nimi powinny być respektowane przez władze publiczne.
- 2) Dostęp dzieci do procedur skargowych należy ułatwić poprzez:
 - a. Zagwarantowanie go wszystkim dzieciom bez względu na ich status, zaprojektowanie go w formie prostego, przyjaznego dla dzieci postępowania, nie stawiającego skomplikowanych wymogów proceduralnych
 - b. Usuwanie barier językowych, które blokują dzieciom dostęp (w tym materiał informacyjny w różnych językach w formie przyjaznej dla dzieci, w razie potrzeby z usługą tłumaczenia i mediacji kulturowej)
 - c. Realizowanie działań mających na celu dotarcie do dzieci potrzebujących ochrony, w formie celowych wizyt na miejscu i postępowań dochodzeniowych wszczętych z urzędu
 - d. Umocnienie współpracy pomiędzy władzami właściwymi a lokalnymi agencjami, tak aby informacje i dane na temat skarg złożonych przez dzieci były wiarygodne i zebrane we właściwym czasie.
- 3) Niezależne instytucje działające na rzecz praw dzieci, zwłaszcza Rzecznicy Praw Dziecka, ze swą specjalistyczną wiedzą i uprawnieniami dedykowanymi obronie praw i najlepszemu interesowi dziecka bez względu na okoliczności, powinni mieć dostęp do ośrodków przyjmujących i instytucji, w których umieszczane są dzieci, także jeśli chcą składać wizyty bez uprzedniego powiadomienia. Instytucje te i Rzecznicy powinni:
 - a. Mieć dostęp do wszelkich potrzebnych im informacji,

- b. Móc zażądać dostępu do raportów i sprawozdań przed, w trakcie i po kontroli, i uzyskać natychmiastową odpowiedź;
 - c. Móc otrzymywać skargi bezpośrednio od dzieci;
 - d. Mieć uprawnienia do upubliczniania wyników swych kontroli i zaleceń pokontrolnych;
 - e. Jednocześnie zapobiegać ujawnianiu danych lub informacji, których upublicznienie może postawić dziecko w sytuacji zagrożenia.
- 4) Niezależne instytucje działające na rzecz praw dziecka powinny otrzymywać i mieć dostęp do wszelkich materiałów i zasobów, które gwarantują im niezależność w działaniu i pozwalają pełnić ich funkcje zgodnie z najwyższymi standardami.

3.3. Koordynacja działań – procedury regulujące współpracę

- 1) Należy dążyć do ustanowienia procedur współpracy ukierunkowanej na ochronę dzieci w drodze, przy udziale wszystkich zainteresowanych publicznych i obywatelskich aktorów na poziomie narodowym, w tym takich jak stowarzyszenia skupiające migrantów, aby ułatwiać społeczną integrację dzieci i ich rodzin z lokalną społecznością.
- 2) Stabilna, płynna współpraca bez zakłóceń pomiędzy opiekunami/ przedstawicielami prawnymi a władzami właściwymi do spraw ochrony dzieci jest sprawą kluczową w skutecznej ochronie dzieci bez opieki.
- 3) Właściwe władze publiczne powinny wykorzystać i opracować swoje osiągnięcia i doświadczenia w ramach nieformalnych platform współpracy i koordynacji z myślą o ustanowieniu ogólnych, spójnych procedur koordynujących, które dotyczyłyby wszystkie zainteresowanych działaczy publicznych i obywatelskich o zasięgu ogólnokrajowym.
- 4) Koordynacja współpracy międzynarodowej, zwłaszcza w kontekście ponownego połączenia się rodziny oraz procedur śledzenia losów rodziny, jak również realizacja programów relokacji, wymaga dopracowania, lepszej regulacji i promocji, tak aby:
 - a. Zapewnić kontinuum opieki i ochrony praw dzieci w drodze
 - b. Ujednolicić i przyspieszyć procedury ponownego łączenia się rodzin.
- 5) Współpraca transgraniczna powinna zostać umocniona w zakresie profilaktyki, badania, ścigania i karania przemocy wobec dzieci w drodze, w tym także

w zakresie przemytu dzieci w celu wyzysku seksualnego lub ekonomicznego, zmuszania dzieci do zawierania małżeństw i innych szkodliwych praktyk, przemytu narkotyków, wyłudzeń, torturowania i innych form znęcania się i/lub niewłaściwego traktowania.

Załącznik nr 13 Program III Międzynarodowego Kongresu Praw Dziecka oraz VIII Międzynarodowej Konferencji Korczakowskiej

III MIĘDZYNARODOWY KONGRES PRAW DZIECKA
VIII MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA KORCZAKOWSKA

THE 3RD INTERNATIONAL CONGRESS OF CHILDREN'S RIGHTS
THE 8TH INTERNATIONAL KORCZAK CONFERENCE

WEDNESDAY	13.09.2017	ŚRODA
Children Rights		Prawa dziecka
Opening Ceremony of the 3rd International Congress of Children's Rights and the 8th International Korczak Conference Rector prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski The Republic of Poland Ombudsman for Children Marek Michalak The European Network of Ombudspersons for Children (ENOC) Chairperson Children's Rights Ombudsperson of the Republic of Lithuania prof. Edita Žiobienė Ceremony for the Honorary Doctorate awarded to Marta Santos Pais Special Representative of the UN Secretary-General on Violence against Children	10:00–12:00 Aula im. Janusza Korczaka Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej (Warszawa, ul. Szczęśliwicka 40) Maria Grzegorzewska University (Warsaw, 40 Szczęśliwicka Street)	Uroczyste otwarcie III Międzynarodowego Kongresu Praw Dziecka oraz VIII Międzynarodowej Konferencji Korczakowskiej JM Rektor prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski Rzecznik Praw Dziecka Marek Michalak Przewodnicząca Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) Rzecznik Praw Dziecka Litwy prof. Edita Žiobienė Uroczystość nadania Doktoratu honoris causa Marcie Santos Pais Specjalnemu Przedstawicielowi Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy wobec Dzieci
Lunch and transfer to Museum POLIN	12:00–14:00	Lunch i przejazd do Muzeum POLIN
Registration*	13:00	Rejestracja*

Welcoming address The 3rd International Congress of Children's Rights The 8th International Korczak Conference Director of the Museum of the History of Polish Jews prof. Dariusz Stola The Republic of Poland Ombudsman for Children Marek Michalak International Janusz Korczak Association Chairperson Batia Gilad Deputy Mayor of Warsaw Włodzimierz Paszyński	14:00–15:20 “The Open Window – A Sense of Freedom” „Otwarte okno – poczucie wolności” (Janusz Korczak) Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN (Warszawa, ul. Anielewicza 6) POLIN Museum of the History of Polish Jews (Warsaw, Anielewicza st. 6)	Powitanie uczestników III Międzynarodowego Kongresu Praw Dziecka VIII Międzynarodowej Konferencji Korczakowskiej Dyrektor Muzeum Historii Żydów Polskich prof. Dariusz Stola Rzecznik Praw Dziecka Marek Michalak Przewodnicząca Międzynarodowego Stowarzyszenia im. Janusza Korczaka Batia Gilad Zastępca Prezydenta m.st. Warszawy Włodzimierz Paszyński
Break	15:20–15:30	Przerwa
From the idea to rights of the child	15:30–17:30 Moderator: Michael Freeman	Od idei do praw dziecka
The right of the child to his rights	Bogusław Śliwerski	Prawo dziecka do swoich praw
Progress and challenges in child participation	Gerison Lansdown	Wyzwania i postęp w dziecięcej partycypacji
From Love to Freedom: building on Korczak's legacy and redefining children's participation	Nigel Patrick Thomas	Od miłości do wolności: budowanie na korczakowskim dziedzictwie i redefiniowanie dziecięcej partycypacji
The Children of Geneva as resident Citizens	Philip D. Jaffe, Coraline Hirschi	Dzieci Genewy jakomieszkańcy-obywatele
Moving Theory and Practice Together: The Leadership of Janusz Korczak Today	Irwin Elman	Inspirująca teoria i praktyka: Janusz Korczak dzisiaj
Rights of the child in Judeo-Christian tradition	Adam Solak	Prawa dziecka w tradycji judeochrześcijańskiej

„Irena Sendler Righteous” Dance performance “Kontra” Team from Piotrków Trybunalski	17:30–18:00	„Irena Sendlerowa Sprawiedliwa” Spektakl taneczny, zespół „Kontra” z Piotrkowa Trybunalskiego
Break	18:00–18:30	Przerwa

Extra event – wydarzenie dodatkowe***

Guided or individual tour of the POLIN Museum	18:30–20:00	Zwiedzanie Muzeum POLIN z przewodnikiem lub indywidualnie**

- * Dla osób uczestniczących tylko w pojedynczych dniach rejestracja będzie prowadzona każdego dnia od 8:30 w budynku Muzeum POLIN / For participants who attend only by day, the registration will be conducted every day from 8:30 am in the POLIN Museum
- ** Wejście na wystawę stałą Muzeum POLIN jest bezpłatne dla uczestników kongresu po okazaniu identyfikatora. / Entrance to the permanent exhibition of the POLIN Museum is free for participants of the congress by presenting an ID.
- *** Zapisy na wydarzenia dodatkowe będą prowadzone w czasie kongresu / Subscriptions for additional events will be held during the congress.

THURSDAY	14.09.2017	CZWARTEK
Philosophy, Pedagogy, and Practice		Filozofia, pedagogika i praktyka

Session I Korczakian pedagogical dialogue	09:00–10:00 Moderator: Maciej Tanaś	Sesja I Korczakowski dialog pedagogiczny
Janusz Korczak's understanding of children's rights as agency rights	Manfred Liebel	Korczakowskie rozumienie praw dzieci jako zdolności sprawczej
What Can We Learn from Korczak	Barbara Smolińska-Theiss	Czego uczy nas Korczak
The Pedagogy of Law	Stanisław L. Stadniczeńko	Pedagogika prawa
Break	10:00–10:30	przerwa
Session II Thinking and Acting in the Korczak Spirit	10:30–12:00 Moderator: Wojciech Lasota	Sesja II Myślenie i działanie w duchu korczakowskim
The Philosophical Basis of Children's Rights in Korczak's Pedagogy	Moshe Shner	Filozoficzna podstawa praw dziecka w pedagogice korczakowskiej
Korczak and philosophizing with children	Dorota Kubicka, Roman Kubicki	Korczak i filozofowanie z dziećmi
Two Allegories: King Matt and The Little Prince	Sara Hauptman	Dwie alegorie: Król Maciuś i Mały Książę
Debunking the wishful thinking about the school. A Polish perspective	Marek Konopczyński	Mity o wychowującej szkole
The Janusz Korczak School of SE Asia for Street Children	Joseph Maier	The Janusz Korczak School of SE Asia dla dzieci ulicy
Break	12:00–12:30	przerwa
Session III Parallel Debates (options to choose)	12:30–13:30	Sesja III Debaty równoległe (do wyboru)

Debate 1 Different views of the Educational Philosophy of Janusz Korczak		Debata 1 Różne spojrzenia na filozofię edukacji Janusza Korczaka
Janusz Korczak's Philosophy of Education and Russian Humanistic Pedagogy	Roza Valeeva	Filozofia edukacji Janusza Korczaka a rosyjska pedagogika humanistyczna
Korczak's perspectives on Child-Centered and Moral Education	Marc Silverman	Korczakowska koncepcja edukacji skoncentrowanej na dziecku i wartościach moralnych
Debate 2 Connecting the ideas of Korczak into the Teachers training		Debata 2 Włączenie idei korczakowskich do kształcenia nauczycieli
How to become a reflective, innovative and self-critical educator	Tatyana Tsyrlina Spady	Jak zostać refleksyjnym, innowacyjnym i samokrytycznym wychowawcą
Janusz Korczak: Educator and "action research" Pioneer	Sara Efrat Efron	Janusz Korczak: edukator oraz pionier „action research”
Debate 3 Creative Programs & Art Therapy		Debata 3 Kreatywne programy i arteterapia
Enriching the lives of immigrant children in the spirit of Janusz Korczak	Mariola Strahlberg	Ubogacić życie dzieci imigrantów w duchu Janusza Korczaka
"Dyzio the Dreamer" – the passionate teacher in contemporary school	Mariola Pietroń-Ratyńska	„Dyzio Marzyciel” – nauczyciel pasjonat we współczesnej szkole
Debate 4 Agency of Children & Teaching as a Political Act		Debata 4 Dziecięca sprawczość i kształcenie jako akt polityczny
The agency of children as learners – a socio-political act	Claudia Maier-Höfer	Dziecięca sprawczość jako kształcenie – aspekty socjo-polityczne
Education as a revolutionary act	Avi Tsur	Edukacja jako akt rewolucyjny
Debate 5 Korczak's Ideas in Social Work		Debata 5 Idee korczakowskie w pracy socjalnej
Janusz Korczak ideas for today? Reflections from social work	Małgorzata Kmita	Idee Janusza Korczaka dzisiaj? Refleksje z pracy socjalnej
The right of the child to their family – individual case planning	Tomasz Polkowski	Prawo dziecka do rodziny: przypadki indywidualne

Lunch	13:30–14:30	obiad
Session IV Early Childhood and Pedagogical Innovation	14:30–16:00 Moderator: Basia Vucic	Sesja IV Wczesne dzieciństwo i pedagogiczne innowacje
From “Bobo” to “Confessions of a Butterfly”	Michal Sadan	Od „Bobo” do „Spowiedzi motyla”
Babies as patients and service users in neonatal healthcare in Mexico	Rosa Maria Mendizabal- Espinosa	Noworodki jako pacjenci i odbiorcy usług w opiece zdrowotnej w Meksyku
Introducing Korczak’s pedagogy into Greek early childhood education studies	Nektarios Stellakis	Wprowadzenie pedagogiki korczakowskiej do edukacji wczesnoszkolnej na studiach w Grecji
Break	16:00–16:15	Przerwa
Session V Workshops (options to choose)	16:15–17:15	Sesja V Warsztaty (do wyboru)
„Bobo” in today’s kindergarten (Korczak’s practice in Early Childhood Education)	Basia Vucic	“Bobo” w dzisiejszym przedszkolu. (Korczakowska praktyka we wczesnej edukacji)
Korczak inspirations in the organization of the summer camp – Korczakowo	Karolina Onyszkiewicz Michał Kozień	Korczakowskie inspiracje w organizacji obozu letniego – Korczakowo
Reflection on the Image of the Child (Theatre Methods)	Cecile Remy	Refleksja nad wizerunkiem dziecka. (Metody teatralne)
Educational Child-centred practices	Luciana Castrillon	Praktyki edukacyjne wokół dziecka
Rights of children “out of place”	Urszula Markowska- Manista Dominika Zakrzewska- Olędzka	Prawa dzieci „bez miejsca”
From guests to creators – initiating the young and active audience	Justyna Dominiak	Od gościa do twórcy – budowanie młodej aktywnej publiczności
Danuta Muszyńska-Zamorska “Children of War” – exhibition	17:30-18:00	Danuta Muszyńska-Zamorska „Dzieci wojny” – wernisaż wystawy
Coctail party courtesy of Mayor of Warsaw	18:00–19:00	Koktajl na zaproszenie Prezydent miasta stołecznego Warszawy

FRIDAY	15.09.2017	PIĄTEK
History and Remembrance		Historia i pamięć

History and historical memory	09:00–09:30 Adam Daniel Rotfeld	Historia i pamięć historyczna
Session I Memory and education	9:30–11:00 Moderator: Hanna Zaremska	Sesja I Pamięć i edukacja
Memory of the Other. Child and intercultural education	Krzysztof Czyżewski	Pamięć Innego. Dziecko a edukacja międzykulturowa
How we remember: Memory and Culture	Mira Shweky, Marcin Zaród	Jak pamiętamy: pamięć i kultura
The documents tell us: what we pass on the third generation	Batia Gilad, Wiesław Theiss	Dokumenty opowiadają: co przekazujemy trzeciej generacji
History in Colors – transferring memories through paintings	Amichai Pardo	Historia w kolorach – przekazywanie wspomnień przez obrazy
Break	11:00–11:15	przerwa
Session II In the circle of thoughts of Janusz Korczak	11:15–12:45 Moderator: Marta Ciesielska	Sesja II W kręgu Janusza Korczaka
The roots of Janusz Korczak	Marlena Sęczek	Korzenie Janusza Korczaka
The exemplary heroism. Janusz Korczak as a hero of two communities – Jewish and Polish	Aleksandra Kalisz	Heroizm godny naśladowania. Janusz Korczak jako bohater dwóch wspólnot – żydowskiej i polskiej
“The hell is already here”. Last years of the Main Orphanage “Główny Dom Schronienia” (1940–1942)	Agnieszka Witkowska-Krych	„Piekło już tu jest”. Ostatnie lata Głównego Domu Schronienia (1940–1942)
The Unknown “Mały Przegląd”	Anna Landau-Czajka	Nieznany „Mały Przegląd”
Session III Workshops (options to choose)	13:00–14:00	Sesja III Warsztaty (do wyboru)
“Children of the Bible: Moses”	Sabine Ahrens Beata Chrudzimska	„Dzieci Biblii: Mojżesz”
Janusz Korczak’s image in Visual Art and Monuments	Batya Brutin	Obraz Janusza Korczaka w sztuce

Archeology of memory in the educational work of the “Borderland of Arts, Cultures, Nations” Center	Bożena Szroeder	Archeologia pamięci w pracy edukacyjnej Ośrodka „Pogranicze”
The educational dimension of the return of the “Survivor” to their birthplace – the story	Małgorzata Sporek-Czyżewska	Edukacyjny wymiar powrotu „Ocalonego” do miejsca urodzenia – opowieść
“Little Review”	Barbara Piwowarska, Gunia Nowik, and editorial team from Youth Sociotherapy Center in Rudzienko	„Mały Przegląd”
Lunch	14:00–15:00	przerwa
Session IV Interpretation – Reinterpretations	15:00–16:30 Moderator: Ewa Lewandowska-Tarasiuk	Sesja IV Interpretacja – Reinterpretacje
About the Art of Friendship – Wanda Jakubowska’s film “Król Maciuś I”	Agnieszka Czachorowska	O sztuce przyjaźni – film Wandy Jakubowskiej „Król Maciuś I”
Korczak and Tagore: fiction and truth – between theatre and life.	Mieke Félix	Korczak i Tagore: fikcja i prawda – między teatrem a życiem
MEMORY-PLACE-PRESENCE „Grodzka Gate – NN Theatre” Centre Activities	Joanna Zętar	PAMIĘĆ-MIEJSCE-OBECNOŚĆ Ośrodek “Brama Grodzka – Teatr NN”
Order of Smile – 50 years of making kids’ dreams come true	Dorota Zawadzka	Order Uśmiechu – 50 lat realizacji dziecięcych marzeń
Break	16:30–17:00	Przerwa
Session V Meeting of Generations Building a future based on the memory of Korczak	17:00–18:30 Moderator: Marta Ciesielska, Teresa Skudniewska	Sesja V Spotkanie pokoleń Budować przyszłość w oparciu o korczakowską pamięć

Extra event – wydarzenie dodatkowe***

Warsaw – guided tour	17:00	Wycieczka po Warszawie – autokar

*** Zapisy na wydarzenia dodatkowe będą prowadzone w czasie kongresu / Subscriptions for additional events will be held during the congress

SATURDAY	16.09.2017	SOBOTA
Children's Rights – Uncovering the Future		Prawa Dziecka – odsłona przyszłości
Session I Implementation of children's subjectivity and participation	09:00–11:00 Moderator: Ewa Jarosz sala/room: Audytorium	Sesja I Implementacja podmiotowości i partycypacji dzieci
A child as a participant of public life	Tymon Radzik	Dziecko jako uczestnik życia publicznego
Janusz Korczak and Hannah Arendt on what it means to become a subject. Humanity, appearance, and education	Joop Berding	Janusz Korczak i Anna Arendt; co to znaczy stać się podmiotem. Człowieczeństwo, oblicze, wykształcenie
Implementing Children's Rights and Students' Rights in the education system in Israel	Yossi Michal	Implementacja praw dzieci i uczniów w systemie edukacyjnym Izraela
For a pedagogy of Children's Rights: the inspiring pedagogy of Janusz Korczak	Jonathan Levy	O pedagogię praw dziecka: pedagogika Janusza Korczaka jako inspiracja
Risks and opportunities for the realization of children's rights in the Central and Eastern Europe countries	Agnieszka Makulec	Zagrożenia i możliwości dla realizacji praw dziecka w państwach Europy Środkowej i Wschodniej oraz Wspólnoty Państw Niepodległych
Break	11:00–11:15	Przerwa
Session II Workshops (options to choose)	11:15–12:15	Sesja II Warsztaty (do wyboru)
How to teach about child/human rights? Experience from informal education	Dariusz Grzemny Anna Lechowska	Jak uczyć o prawach dziecka/prawach człowieka? Doświadczenia w edukacji nieformalnej
The mapping of children's participation – and what it achieves?	Maja Brzozowska-Brywczyńska	Mapowanie dziecięcej partycypacji i co z tego wynika?
Participation of young people in decision-making processes at various levels of society with examples from practice	Agnieszka Stelmach	Udział młodych ludzi w procesach decyzyjnych na różnych szczeblach społecznych z odniesieniem do przykładów z praktyki
Visiting King Matt. A workshop about the rights of the child – an educational game for the child – an educational game for youngest children aged 3–6 years	Anna Czerwińska Anna Dybała	U Króla Maciusia. Warsztat o prawach dziecka – gra edukacyjna dla najmłodszych 3–6 lat

Shared Workshop: Korczak to counter evil		Wspólny warsztat: Korczak przeciwko złu
“The Korczak effect” in institutions	Wojciech Lasota	„Korczakowski efekt” w instytucji
The role of youth organisations: humanistic values or neo-nazism?	Lyaysan A. Rybakova	Rola młodzieżowych organizacji: wartości humanistyczne czy neonazizm?
Voice of youth		Głos młodych
From democracy to participation	Angelika Karwowska Malwina Wilińska Bartosz Głowacki Bartek Maksymowicz Artur Ryszkiewicz	Po drabinie demokracji do partycypacji
Workshops summary Closing Ceremony of the 3rd International Congress of Children Rights the 8th International Korczak Conference	12:15–12:45	Podsumowanie warsztatów Zamknięcie III Międzynarodowego Kongresu Praw Dziecka VIII Międzynarodowej Konferencji Korczakowskiej

Extra event – wydarzenie dodatkowe***

IKA General Council Meeting	14:30–18:30 Office of the Polish Ombudsman of the Child Rights 30/32 Przemysłowa st., Warsaw	MSK – Ogólne posiedzenie Rady

“Song, smile and we” Festival Awarding the UNNOTICEABLE award dedicated to Irena Sendler's memory for helping children in need	15:00–18:00 Amfiteatr Bemowo (Przejazd z POLIN na Bemowo – 14:15, powrót do POLIN 18:00/Transfer from POLIN to Bemowo Amphitheatre from – 14:15, back to POLIN – 18:00)	Festiwal „Piosenka, uśmiech i my” Wręczenie nagrody NIEZAUWAŻALNI, dedykowanej pamięci Ireny Sendlerowej, za pomoc dzieciom w potrzebie

*** Zapisy na wydarzenia dodatkowe będą prowadzone w czasie kongresu / Subscriptions for additional events will be held during the congress